

8. SZÁM. 1900. BUDAPEST, FEBRUÁR 25. 47. ÉVFOLYAM.

Előfizetési feltételek: VASÁRNAPI UJSÁG és POLITIKAI UJDONSÁGOK (a Világkrónikával) együtt { egész évre **24** korona, félévre **12** „ | Csupán a VASÁRNAPI UJSÁG { egész évre **16** korona, félévre **8** „ | A POLITIKAI UJDONSÁGOK (a Világkrónikával) { egész évre **10** korona, félévre **5** „ | Külföldi előfizetésekhez a postailag meghatározott viteldíj is csatolandó.

VITÉZVÁRI BÁRÓ SIMONYI JÓZSEF HUSZÁREZREDES.

A HUSZÁR-KIÁLLÍTÁS.

A HÚSVÉTKOR megnyíló párisi világkiállításon a magyar történelmi osztály díszterme a huszárság múltjának van szentelve, a hol, mint azt már e lapokban is megírtuk, nemcsak a magyar huszárság történelmi fejlődése lesz bemutatva, hanem egyúttal az a leszármazás is, a mint a külföld különböző huszársága a miénkből kifejlődött és megalakúlt.

Mielőtt a huszárterem berendezése Párisba szállíttatnék, hogy Ő Felsége a király és az érdeklődő nagy közönség is megtekinthesse, a kiállítás kormánybiztossága pár napra az egész anyagot kiállította az iparművészeti múzeumban.

E kiállítás kétségtelenül egyike a legszebb és legtanúlságosabb történelmi kiállításoknak. Fő díszei azok a festmények, a melyek *Vágó* Pál ecsete alól kerültek ki s a melyek közül a tizennyolcz méter hosszú fő falképet, mely az egész huszárság történelmi fejlődését, mint valami ragyogó álmot tűnteti föl, e lapokban már bemutattuk.

A terem középső fő falán lesz elhelyezve *Vágó* második nagy festménye, egy mai huszárroham, melyen az Ő Felsége nevét viselő 1-ső s a 16-ik számú cs. és kir. huszárezred s az 1-ső számú magyar kir. honvéd huszárezred van megörökítve.

A hatalmas vásznon a lovas roham minden vitézi szépsége kifejezésre jut. A rohanó lovasok között egy kartács vág keresztül. Itt-ott fölbukik egy lovas, de a többi feltartóztathatatlanúl száguld előre. A vadúl vágtató, mesterileg festett lovak, s a huszárok villogó szemeikkel életteljes összhangban idézik elénk a csata igazi képét.

E képpel szemben levő falra jön a huszárság családfája, mely egy XVI. századbeli magyar huszár törzséből nő ki s szétágazó galyain és levelein a tőle leszármazó külföldi huszárok képeit mutatja.

A terem felső szélein körűlfutó építészeti részletek között ismét nyolcz nagyobb és nyolcz kisebb festménynek jut hely.

Ezek közűl ezúttal négyet mutatunk be. Az egyik azt a jelenetet ábrázolja, midőn a császári hadak által a Fertő és Sopron között emelt sánczokat, közvetlen Sopron városa előtt, 1706 augusztus 18-án Bottyán János vezérlete alatt Bezerédy Imre és lovas kuruczai rohammal beveszik. A kép festője *Krenner* Viktor, úgy tekhnikailag, mint kompozicziő szempontjából is számot tevő történelmi festményt alkotott e képben.

A második *Komlósy* Ede festménye s egykorú kép után a porosz Belling-huszárok azon hadi tényét örökíti meg, midőn 1706-ban elfogják későbbi vezérüket, az akkor még svéd szolgálatban állott Blüchert.

Következő képünkön Simonyi obestert látjuk, a mint 1795-ben huszárjaival átnyomúl az arcolei égő hídon, s a melyet szintén régibb metszet nyomán *Tull* Ödön festett.

Utolsó nagyobb képünk pedig *Barsi* Adolf műve s azt a páratlanúl álló hadi tényt tünteti föl, midőn a franczia huszárok 1797-ben Texelnél a befagyott Zuider-tavon elfogják az egész hollandi tengeri flottát.

Nyolcz kisebb kép a huszárság legkiválóbb vezéreinek arczképeit tünteti föl, közöttük

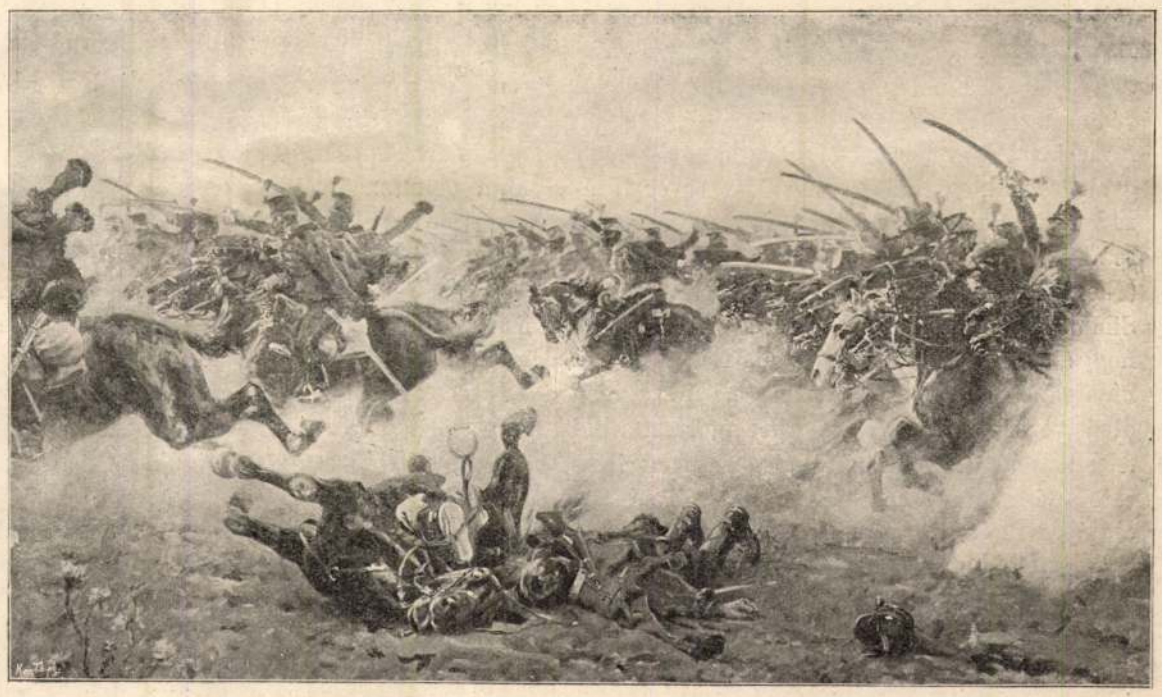

HONVÉDHUSZÁROK ROHAMA. — Vágó Pál festménye.

KÉPEK A HUSZÁR-KIÁLLÍTÁSBÓL.

KÖZÖS HADSEREGBELI HUSZÁROK ROHAMA.

Koháry, Nádasdy, Ziethen, Bercsényi és végül a legvitézebb huszár, a meseszerű hős, báró vitézvári *Simonyi* József huszárezredes arczképét, a melyet Ernst Lajos gyüjteményében levő egykorú rézmetszet után mutatunk be. Méltó, hogy a mikor a huszárság dicső múltjáról van szó, az ő nemes alakjáról és életéről röviden megemlékezzünk. 1771 márczius 18-án született. Atyja Pestre adta iskolába, de a fiú tanulás helyett beállott a Greffen-huszárokhoz. Onnan kiváltották szülei, de nem sokára megszökött s beállott a Worumser-huszárokhoz. 1789-ben Pancsova mellett már részt vesz a török elleni harczokban, hogy azután nem sokára a nagy Napoleon ellen harczoljon. Számtalan hőstettei közül felemlítjük a Salo-nál a Garda-tó melletti 1796 május 2-ikán vívott ütközetet, midőn Quosdanovics osztrák altábornagyot a francziák bekerítették és 30 tartalék ágyúját elvették. Simonyi, a ki akkor már őrmester volt, egy szakasz huszárral a francziákra rontott, az ágyúkat és hadtestének elfoglalt tábori készletét visszavette, sőt a hadtest hátvonalát is teljesen fölmentette. 1802-ben megkapta a Mária Terézia rendet, melynek alapján 1804-ben báróvá lett. 1809-ben már mint őrnagy vett részt a szerencsétlen wagrami ütközetben. Legnagyobb hőstetteinek egyike a Thaya hídjának védelme. Rendelete úgy szólt, hogy a hidat védje, a míg csak lehet, és Simonyi 30,000 francziával szemben, hat ágyúval, egy zászlóalj gyalogsággal, egy század utászszal és egy század huszárral több óra hosszat védelmezte a reá bízott hidat. Az alvezérektől több parancs érkezett e közben a védelem abbanhagyására, Simonyi azonban mindig azt üzente vissza, hogy: még lehet védeni. Azután felgyújtatta a hidat s az égő hídon át vonúlt csak vissza, még ott is verekedve, úgy hogy mire átértek, a híd leégett s az ellenség a túlparton rekedvén, a sereg visszavonulása biztosíttatott. A lipcsei csatában mellbe lőtték, de a zsebében levő tárcza felfogta a golyót. 1814 február 17-ikén a megáradt Rhôneon éjnek idején átúsztatott ezredével s megtámadta a francziákat, a kik rémülten futottak szanaszét. Ma sem tudni, miért, 1832-ben elfogták, czimeitől, rangjától, érdemrendjeitől megfosztották és az aradi várban tömlöczbe vetették, hol fél év múlva 1832 augusztus 3-ikán bánatában meghalt. Ime, ez volt a vége a világ egyik legnagyobb hősének. Vitézi érdemrendjeitől megfoszthatták, de nem vehették el azt a hatalmas sebhelyet arczáról s azt az előnevet, melyet a nép adott neki, hogy «a legvitézebb huszár».

Vágó Pál festménye a huszár-kiállításon.

És ilyen volt a huszár már a közép-korban is Mátyás alatt s így vitézkedett a török elleni harczokban is. Ennek a régmúlt időnek az emlékeit is egybegyűjtötte a bizottság. Dr. *Thaly* Kálmán és dr. *Thallóczy* Lajos eszméikkel támogatták folyton az ügyet s ez utóbbi *Győry* Árpád udvari levéltárnokkal együtt a külföldi régi huszárságra vonatkozó becses anyagot gyűjtötte össze, mely több száz képből áll s kiállításunk emeleti csarnokában öt nagy vendégfalon van felállítva.

E sorok irójának, mint a hadtörténelmi csoport előadójának jutott a szép feladat, hogy *Gromon* Dezső honvédelmi államtitkár, hadügyi bizottsági elnök támogatásával a hazai huszárság történetére vonatkozó régi emlékeket s különösen fegyvereket és hadi felszereléseket egybegyűjtse. Ezek a fegyverek, zászlós kopják, paizsok, sisakok, csákók, szablyák, tarsolyok, régi pánczélingek és menték borítják a nagy előcsarnok falait, míg a főteremben gazdag lobogó-dísz között híres régi huszár vezérek és tisztek arczképei s üvegszekrényekben drágaköves és zománczos fegyverek, szablyák, buzogányok, nyergek, jobbára Erdély területéről gyűjtve díszlenek; közöttük van Bethlen Gábor fejedelem nyerge. A falak mentén régi magyar, dúsgazdag fölszerelésű nyergek s XVI. és XVII-ik századbeli huszárvértezetek vannak felállítva.

A bejárat két oszlopa mellett könnyű sisakban, díszes pitykékkel kivert aranyozott sodronypánczélingbe öltözött, zászlós kopját és könnyű tárcsa-paizst tartó, s hosszú, egyenes tőrkarddal fegyverzett XVI. század végéről való két huszáralak áll, melyek teljesség tekintetében ritkítják párjukat s világos fogalmat nyújtanak a Zrinyiek korának könnyű magyar lovasságáról.

Egy hatalmas üvegszekrény tanúlságos példáját nyújtja, hogy művészet és népipar mennyit foglalkozott a huszárok fényes és minden időkben népszerű alakjával. A mézeskalács-mintákon kívül látunk ott huszárt ábrázoló czink gyertyatartót, kancsókat, poharakat, apró porczellán alakokat, sőt gyermekjátékokat is, közöttük két művészi kivitelű fahuszárt, mely II. József játékszere volt.

Képeinket a magyar könnyű lovasság fejlődését feltüntető gazdag régi metszet- és másolati anyagból vettük, mely a huszárkiállítás anyagának a külföldön is biztosítani fogja a maradandó tudományos becset is.

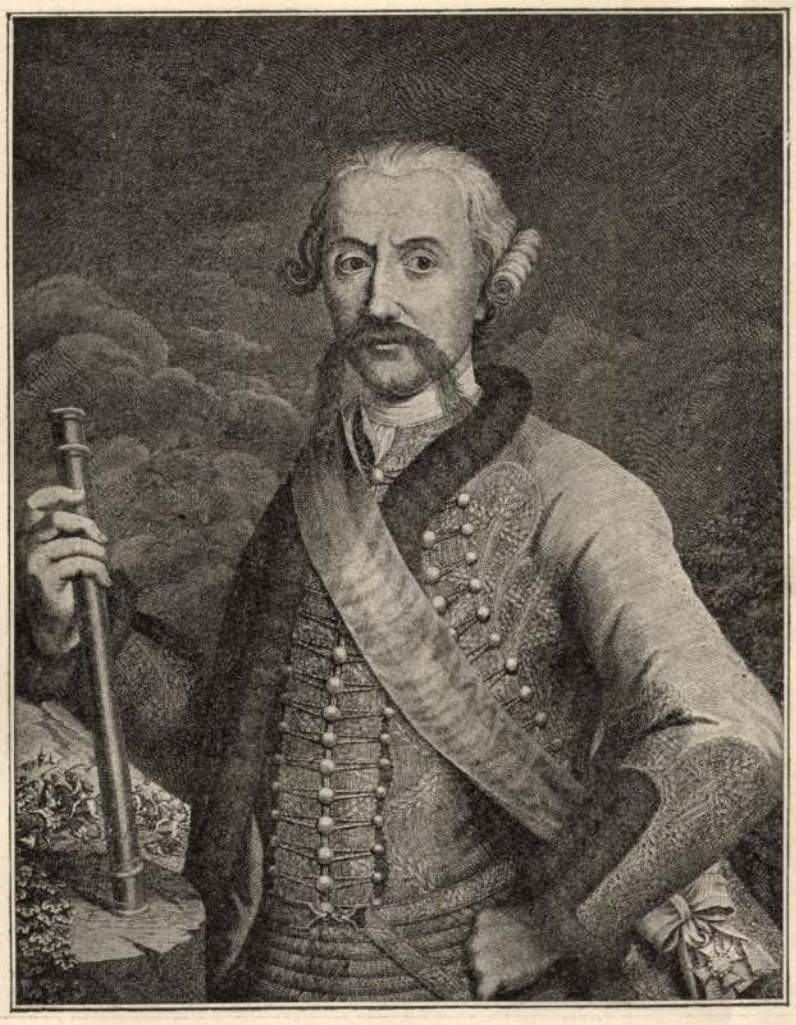

NÁDASDY FERENCZ GRÓF. (1708.)

MENZEL DÁNIEL JÁNOS HUSZÁRTÁBORNOK.

A történelmi fejlődés sorrendjében, a bécsi udvari műtörténelmi múzeumban levő torna kodexből közöljük azt a három képet, mely a XVI-ik század második felében Ferdinánd főherczeg ambrasi, prágai és pilseni udvaraiban tartott magyar huszár-tornák lovasait ábrázolja. Az egyik felvirágozott fegyverzetű magyar huszár, a másik horvát könnyű lovas, s a harmadik a menet zenésze, a ki szintén lóháton, kecskebőr dudát nyaggat.

A XVII-ik század könnyű lovasságából, a kiket már akkor is széltében huszárnak neveznek, egy kopjás huszárt, jellemző zacskós kucsmájával mutatunk be.

Érdekes két kép, a szintén XVII. századbeli tábori kurucz-jelenet, melyek közül az egyiken a vitézek épen leszerelnek, míg a másikon, a völgyben lent tanyázó ellenségre tréfásan poharat köszöntenek. Fegyverzetük, a könnyű szablya és buzogány, s a magyaros ruha, élénk fogalmat nyújt a kor magyar hadi viseletéről.

A XVIII-ik század már sokkal gazdagabb képekben.

A hadvezérek közül itt látjuk *Nádasdy* Ferencz grófot és tábornokot, Mária Terézia korának egyik leghíresebb hadvezérét, ki az örökösödési háborúban szerzett érdemei jutalmául a Mária Terézia-rend nagykeresztjét, az altábornagyi s belső titkos tanácsosi rangot s utóbb a horvát báni méltóságot nyerte.

Továbbá ugyancsak Mária Terézia korából *Menzel* Dániel János, szintén huszár-tábornokot s nagynevű hadvezért.

Közöljük *Károlyi* Ferencz gróf arczképét, saját huszárezrede egyenruhájában, szintén Mária Terézia korából, midőn a nemes gróf a maga költségén egész huszárezredet állított ki. Ez ezred aranynyal himzett s a Károlyi-család czímerével díszített kék selyem zászlaja a kiállítás legszebb huszár-lobogója.

Egyik képünkön hat alakban érdekesen van ábrázolva a huszárság öltözetének és fegyverzetének változata 1700-tól 1840-ig.

A csataképek közül érdekes az 1758 junius 30-iki olmützi csata, s az a roham, melyben Lukácsi és Baróti Leopold főherczeg ezredbeli közhuszárok megmentik 1792 május hó 17-én a Rajna mellett Ott nevű ezredesük életét a francziáktól.

Bemutatjuk még *Skultéty* László nyolczadik huszárezredbeli zászlótartó lovasképét, a ki 1735-ben Brusinában, Trencsénmegyében szü-

SOMOGYI, ZIETHEN-HUSZÁR-EZREDBELI KAPITÁNY. (1744.)

GRÓF KÁROLYI FERENCZ HUSZÁRTÁBORNOK.

BÁRÓ SPLÉNYI HUSZÁRTÁBORNOK. (XVIII. SZÁZAD.)

KÉPEK A HUSZÁR-KIÁLLÍTÁSBÓL.

SIMONYI HUSZÁREZREDES ÁTVONUL AZ ARCOLEI ÉGŐ HÍDON. — Tull Ödön festménye.

letett s 1831-ben Arad mellett halt meg. Mint önkéntes állott be a gróf Károlyi-huszárezredbe s végig küzdötte a hétéves háborút, melyben két sebet kapott; később a Baranyai-huszárezredben végig küzdötte a török háborút, majd a franczia hadjáratot, sőt részt vett az orosz hadjáratban is. Még 80 éves korában is háborúban volt.

A magyar származású külföldi huszárok közül bemutatjuk a *Ráttky* magyar ezredes által alakított franczia ezred egy vitézét, aztán egy lengyel huszárt a harminczas évekből, továbbá a rettegett porosz halálfejes huszárokat és egy svéd huszárt.

E képekből látjuk, hogy a régi, fényes hadi öltözetet a külföld megtartotta, míg mi a jellemző szép tarsolyt is letettük.

Az összehasonlítás kedveért s a fejlődés tanúlmányozhatása szempontjából összegyűjtötte a bizottság a külföldi nevezetesebb huszárezredek egyenruháit is, melyek közül az angol, dán, hollandi, orosz, porosz, spanyol, svéd és szász huszárok teljes felszereléseit egy cs. és kir. és egy honvédhuszár lovas alakjával egyetemben *Juhász* Zsigmond magyar kir. nemes testőrségi kapitány rendezte festői csoportozatokba.

A múlt idők fényes és dicső emlékű huszár alakjainak megörökítésére sokat tett Zsolnay, a világhírű pécsi majolika-gyáros, a ki a legszebb huszár alakokról a XVI-ik századtól kezdve, szobadiszül alkalmas remek színezetű porczellán huszár alakokat készített és állított ki. Csak odavetett vonásokban vázolhattuk a huszár-

A POROSZ BELLING-HUSZÁROK 1706-BAN ELFOGJÁK KÉSŐBBI VEZÉRÜKET BLÜCHERT. — Komlósy Ede festménye.

KÉPEK A HUSZÁR-KIÁLLÍTÁSBÓL.

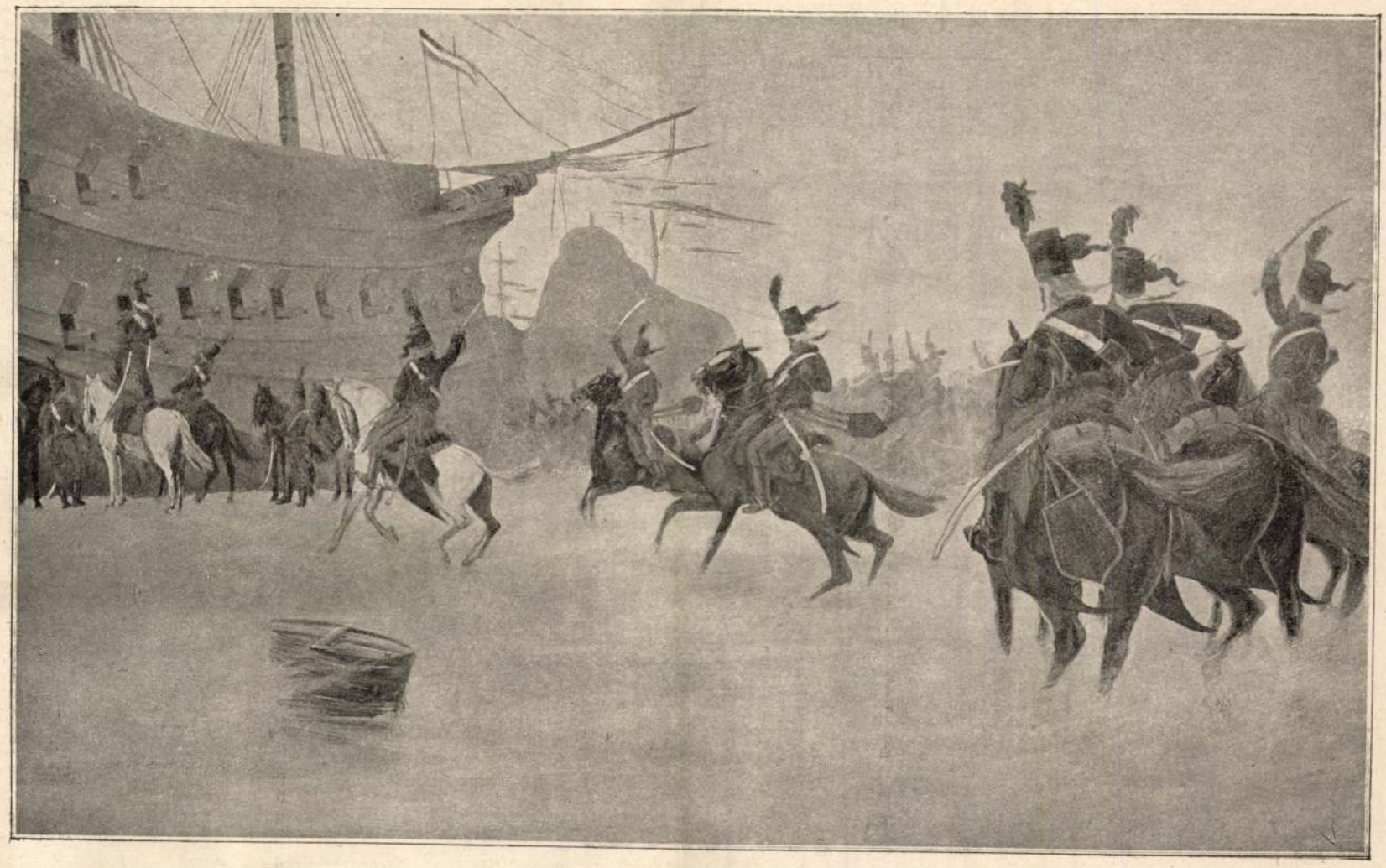

A FRANCZIA HUSZÁROK TEXELNÉL, A BEFAGYOTT ZUIDER-TAVON ELFOGJÁK A HOLLANDI TENGERI HADAT. — Barsi Adolf festménye.

kiállítás itteni bemutatóját. Párisban még sokkal gazdagabb és fényesebb lesz az, s bizonyára a nagy világ versenyében is meg fogja hozni nekünk az elismerést és multunk becsülését.

Dr. Szendrei János.

A DÉL-AFRIKAI GYÉMÁNTMEZŐK.

Az Afrika belsejébe törekvő kalandorok és szerencsevadászok között, a kik 1850 után mind nagyobb számmal keresték föl a Fokgyarmattól éjszakra eső tájékot, volt egy *John O'Reilly* nevű angol. 1867 telén a Griqua-föld nyugati részén Hopetown környékén volt dolga s egy Schalk van Niekerk nevű hollandi farmer tanyáján töltött egy éjszakát. A míg a boer házigazdával és feleségével beszélgetett, figyelni kezdett az előttük játszadozó gyermekekre, A kavicsok egyike, melyet a játékban használtak, különös átlátszó volt. Ekkortájt kezdték sejteni az emberek, hogy ezek a vidékek nagy kincseket rejtenek magukban, bár hogy gyémánt is legyen itt, arra senki se gondolt. *O'Reilly* mégis — bár még soha életében csiszolatlan gyémántot nem látott, — egy hirtelen ötlettől megragadva, gyanítani kezdte, hogy hátha gyémánt az, a mivel a gyermekek játszanak. Gyanítását közölte a házigazdával, a ki kinevette s azt mondta, hogy odaadja neki azt a kavicsot, sőt, ha örömére szolgál, odalenn a patak medrében találhat hasonlót eleget. *O'Reilly* csak az alatt a föltétel alatt fogadta el az ajándékot, hogy ha csakugyan gyémántnak bizonyúl, az árán megosztoznak. Colesbergbe vitte a követ s hozzáértőkkel megvizsgáltatta. A zsidó kereskedők azt mondták, hogy topáz s nem ér semmit, mások meg azzal gyanították O'Reillyt, és barátját, a boert, hogy

A CSÁSZÁRI HADAK ÁLTAL EMELT SOPRONI SÁNCZOKAT 1706 AUG. 18-ÁN BOTTYÁN JÁNOS VEZÉRLETE ALATT A LOVAS KURUCZOK ROHAMMAL BEVESZIK. — Krenner Viktor festménye.

KÉPEK A HUSZÁR-KIÁLLÍTÁSBÓL.

MAGYAR HUSZÁR A XVII. SZÁZADBÓL.

csak ez utóbbi földjeinek az értékét akarják fölcsigázni azzal, hogy gyémántbánya-hírüket költik. Csak egy dr. *Atherstone* nevű angol orvos ismerte fel a neki megmutatott kőben a gyémántot, a melynek sulya 21 1/4 karat s értéke több mint hatezer forint. S ezért az árért vette meg a követ a fokföldi gyarmat akkori kormányzója, Sir Philip *Wodehouse*.

Ezzel el volt döntve a kerdés, hogy a Vál folyó vidékén csakugyan van gyémánt. *Van Niekerk* egy csapásra hallatlanúl gazdag ember lett s ezrivel tódúltak e vidékre a világ minden tájáról a kincsszomjas gyémántkeresők. Három évig meglehetős kezdetleges módon folyt a gyémántkeresés. A kinek szerencséje volt, kincset talált, mások meg sikertelenül kotorták deszkára teregetve a folyómeder sarát. A meggazdagodott *Van Niekerk* egy hottentotta «varázslónál» egy alkalommal meglátott egy nagy darab gyémántot. Megvette tőle 400 font sterlingért. Ez volt a híres «*dél csillaga*» nevű gyémánt, melynek sulya 83 karat volt, a csiszolás után pedig 46 és egy negyed karatnyi maradt. A legtisztább, vízszinű gyémánt volt ez ; a szerencsés hollandus óriási árért, 11,200 font sterlingért adott túl rajta. Mások meg a benszülöttek kunyhóinak sár-falaiban találtak gyémánt-darabokat s ebből megbizonyosodott, hogy a száraz talajban, a folyótól bizonyos távolságra kell lenni gyémántnak. Így keletkeztek a nagyszámú száraz bányák azokon a helyeken, a hol most több nagy telep és város áll, így *Du Toits Pan, De Beers, Kimberley, Bullfontein, Premier Mine,* stb.

A két utóbbi gyémántmezőt 1870-ben és 1871-ben födözték fel, mintegy tizenkét mérföldnyire a Vál folyótól keletre, egy *De Beer* nevű, hugenotta eredetű boer birtokán. Ez, mint afféle régi szabású földmívelő, nagy haraggal igyekezett távol tartani földjeiről a gyémántkeresőket, de mikor belátta, hogy hiába küzd ellenük, kiadta nekik bérbe a földjeit igen tekintélyes összegekért. Minden pénzbeli haszna mellett is örökösen azt hajtogatta, hogy sokkal boldogabb lenne, ha soha gyémántot nem látott volna s soha a kezébe nem kerül egy krajczár is a gyémántkeresők pénzéből. Nem is birta sokáig, elköltözött kevésbbé népes vidékre, eladta földjeit s a *Kimberley* és *De Beers* bányáira való tulajdonjogait 6600 font sterlingért, a mit rendkivül nagy árnak tekintett. A 600 fontot azért adták hozzá állítólag a hatezerhez, mert az alkudozások közben egy jelen levő hölgy egy jókora darab gyémántot piszkált ki a földből a napernyője hegyével. Néhány év múlva ugyane terűletet százezer fontért vette meg a De Beer vevőjétől a kormány. A derék öreg boer azonban oly roszúl érezte magát a zajossá vált helyen, hogy be sem várta, a míg a vételárat kifizették neki. Összeszedte házanépét, barmait s útnak indúlt Oranje szabadállam felé ; úgy kellett a pénzt lovas futárral utána küldeni. Mint egy Thorburn nevű angol, a ki ez utóbbi helyen évekig szomszédja volt, beszéli, a vásárt soha sem bánta meg, egész 1882-ben bekövetkezett haláláig.

Hihetetlenül rövid idő alatt falvak, városok keletkeztek a gyémántbányák körül, tele kincsekre sóvárgó, mindenfelől összecsődült kalandorokkal, a kik ép oly könnyen szórták a pénzt, mint a hogy hozzá jutottak. Pedig az ottani élet sok nélkülözéssel jár, mert egész Dél-Afrikának ez a legszárazabb vidéke. Sivatag, pusztaság mindenfelé, sehol egy domb, egy fa vagy gyepes hely. A Válon kívül, mely tizennégy mérföldnyire esik Kimberleytől, nincs folyóvíz messze vidéken. Az éghajlat száraz, egészséges, de sok kellemetlenséget okoz az örökös nagy por.

Gyors és nagyszabású átalakúlás kezdődött a gyémánt fölfedezésével egész Dél-Afrikában. A régi braziliai, indiai és borneói gyémántbányák elvesztették egykori jelentőségüket, nagy részüket ma már nem is mivelik. Húsz év alatt, 1868-tól 1888-ig, a mikor a bányák termelése elérte legnagyobb fokát, a délafrikai nyers gyémánt kivitele 3.841,837 karatra rúgott s ma is még — bár újabban némi hanyatlás állott be, — óriási nagy. E rengeteg termelés évi értéke négy millió font sterling, — az átlagos árat karatonkint mintegy másfél font sterlingben számítva.

1877-ben a Griqua-földet bekebelezték a Fokgyarmatba. A gyémántbányászat már előbb is nagy fejlődést hozott Dél-Afrikára : az eddig csak tengődő gyarmatok föléledtek, virágzásnak indúltak, benépesedtek. A pénzforgalom, ipar, kereskedés nagy méreteket öltött, az általános vagyonosság nőttön nőtt s mindenfelől erős kultura nyomai tűntek föl.

Az idők folyamán a gyémántbányászat módja is nagyot változott. A mint a gödröket mind mélyebbre ásták, nem lehetett többé a kiásott földet puttonban vagy taligán kihozni belőlük, hogy aztán deszkára teregessék s kiválogassák a gyémántot. A régi kezdetleges eszközöket gépek váltották föl, rendszeres aknákban kezdtek dolgozni és a benszülött munkások egész hadserege talált a bányákban foglalkozást fehér felügyelők vezetése alatt. A kék agyagot most az aknából külön szárító épületekbe viszik, a hol hónapokig szárad, a míg megporhanyósodik. Ekkor megint visszaviszik a bányákba, a hol gépekkel kiverik a sarat, hogy csak a kő maradjon meg. Az így nyert gyémántot azután hozzáértő munkások jól megvilágított helyiségben rendezik és kiválogatják. Az egyes, maga kezére dolgozó bányász ma már nem boldogúl a nagy társaságok mellett, melyek úgyszólván monopolizálják a dél-afrikai gyémántbányászatot.

Az Oranje szabadállamban levő Jagersfontein kivételével a nagyobb gyémántbányák mind *Kimberley* környékén vannak.

A nagy sikerekkel együtt nőtt a vállalkozási kedv s csakhamar túlzásba is kezdett átcsapni. A társaságok nagy része a nyert hasznot újabb és újabb vállalatokba, költséges berendezésekbe fektette, vagy nagy börze-míveletekre adta magát, a minek az lett az eredménye, hogy egyik társaság a másik után bukott meg. A kevés megmaradt társaság pedig mindinkább belátta az egyesülés szükségességét. 1885-ben még 98 különböző bányavállalat volt, még pedig 42 részvénytársaságok, 56 pedig magánosok kezében. A leghatalmasabb volt valamennyi között a De Beersben levő társaság, a mely csakhamar elnyelte a többit. Ez a híres *Rhodes Cecil* műve volt, a ki mint szegény és beteges ember jött oda Angolországból s rövid idő alatt oly nagy befolyásra vergődött, hogy a Fokgyarmat miniszterelnöke s Dél-Afrika leghatalmasabb embere lett 38 éves korában. Ő hárított el a bányák egyesítése elől minden akadályt. A külön társaságokra, részvényeik nagy részének összevásárlásával befolyást nyert, úgy, hogy csakhamar a de beersi társaság lett urává eddigi vetélytársainak s ma úgyszólván monopolizálja a világ gyémánt-iparát.

A bányákban többnyire kaffer munkások dolgoznak, a kik csak arra törekszenek, hogy annyi pénzt gyűjtsenek össze, a mennyin néhány marhát, puskát s egy-két feleséget vásárolhatnak s aztán boldogan térnek vissza kiki a maga törzséhez. Hogy lopni ne lehessen — a mire nagy a kisértés — este, a bányából távozásakor oly szigorúan megvizsgálnak minden munkást, hogy a lopás szinte lehetetlen és éjjelre sem engedik másutt hálni, mint e czélra szolgáló, bekerített s erős őrizet alatt álló helyeken, hogy a gyémántcsempészek ne férhessenek hozzájuk. A csempészekre, a kik minden felügyelet daczára meglehetős sokan vannak, — roppant szigorú törvények vannak szabva. Minden egyes darab gyémántot be kell jegyezni s a ki ezt elmulasztja, nagy pénzbirság alá esik, még ha igaz úton jutott is hozzá. De még így is az eladott gyémántoknak legalább egy huszadrésze mindenféle gyanús úton-módon kerül forgalomba. Ezért a detektivek egész serege figyeli állandóan a gyanús egyéneket, a kiknek minden egyéb bűnt könnyebben megbocsátanak, mint a gyémántcsempészetet. S a legsulyosabb sértés, ha valakinek ezt a három betűt mondják a szemébe: *I. D. B.* (Illicite Diamond Buyer, gyémántcsempész.)

VALAMI A TÁNCZRÓL.

A farsangi tánczosok bizonyára nem gondolnak rá, a míg a csárdást járják, vagy körűlkeringik a táncztermet, hogy ezzel igen tetemes munkát végeznek s jókora nagy útakat járnak be. Most épen alkalomszerű kissé megfigyelni, mekkora útat tehetett volna meg egy jó tánczos, ha egyenes irányban halad s nem kering körben a tánczterem körül. Egy franczia tánczmester, E. Giraudet, meglepő adatokat közöl erről a kérdésről.

A zenekar rendes tempóban perczenként nyolczvan keringő-taktust bír játszani. Ennek 240 lábmozdulat felel meg s mivel a keringőt rend szerint öt perczig tánczolják, egy táncz alatt mintegy négyszáz taktust tánczol az ember. Egy keringő-fordulás (pas) tudvalevőleg hat lépéssel jár, tehát perczenként 40 fordulást, az egész öt percznyi tánczban pegig kétszáz fordulást és 1200 lépést teszünk. Ezerkétszáz lépés pedig egyenes úton mintegy négyszáz méternyi útnak felel meg.

A tánczískola növendéke azonban, a míg jól megtanúlja, legalább is ötvenszer ismétli a keringőt, a mi nem csekély fáradság, mert négy órai és tíz perczny tánczolást jelent s ez idő alatt tízezerszer fordúl meg az ember önmaga körűl és hatvanezer tánczlépést tesz. Így aztán tulajdonképen vagy húszezer méternyi útat fut be. Húsz kilométer út egyfolytában, — bizony nem csekélység.

Az általánosan divó tánczok másika, a *polka*, már nem emészt annyi útat és erőt. Egy perez

MAGYAR HUSZÁR A XVII. SZÁZADBÓL, TORNA-DÍSZBEN.
(A bécsi udvari mütörténeti gyüjtemények torna-kodexéből.)

alatt a polkában negyven fordulót tesznek meg, tehát a táncz öt percznyi tartama alatt kétszázat. Minden forduló négy lépéssel jár, tehát az egész tánczban 800 lépést tesz a tánczos, a mi kétszáz méternyi út. Hogy az ember csak középszerűen tudja is a polkát, huszonötször kell gyakorolnia, a mi körülbelül két óra hosszat tart, 5000 taktust, 2500 fordulást, húszezer lépést, vagyis mintegy hatezer méternyi útat jelent.

A *mazurka* is öt perczig tart, perczenként 68 hármas taktussal, tehát kétszáznégy lépéssel. Öt percz alatt ez 340 taktust és 1020 lépést tesz ki, egyenes útban számítva háromszáznegyven métert. Mondjuk, hogy az ember harminczszori gyakorlás után tanúlja meg jól a mazurkát s ekkor két és fél óra alatt 30,600 lépéssel 10,200 méternyi út árán jut a czélhoz.

A míg tehát ezt a három tánczot oly jól megtanúlja az ember, hogy bármikor tánczra kérhessen egy hölgyet, körülbelül tizenötezer fordulót s mintegy tizenegyezer lépést kell tennie, a mivel több mint harminczhat kilométernyi útat fut be.

Ez azonban mind semmi ahhoz képest, a mit egy táncztanító végez, mondjuk húsz évi működés alatt. Giraudet ennyi ideig tanitott s kiszámította, hogy ezalatt keringőben 178,120 kilométer, polkában 35,040 kilométer, mazurkában 59,568 kilométer, egyéb tánczokban 17,520 kilométer útat tett meg. Ekkora fáradsággal, — összesen 290,248 kilométer — több mint hétszer járhatta volna körül a föld egyenlitőjét.

DAL.

Mint viharzó őszi éjjel,
Olyan volt az ifjúságom,
Keresem benn' a virágot,
De hasztalan, nem találom!

Száraz kóró, bús folyóka,
Szellő helyett szél viharja,
Szép remények sírja fölött
Csalódások forgatagja.

Háborgó, vad szenvedélyek
Égreszálló, gyilkos lángja,
Melyben összeperzselődött
Lelkem minden kis virága.

Néma küzdés önmagammal
S lázban képzelt rémek ellen,
Merész röptü tervek mellett
Kishitűség a szivemben.

Csábitó, szép tündérálmak,
Égi szikra fáklyafénye,
Szívemhez nőtt kedves árnyak
Rengő-ringó versengése.

Alkotásnak izzó láza,
Látomások, bús sejtések,
Sovárgás a messzeségbe,
A hol tisztább tüzek égnek!

Forró vágyak a szivemben ....
Szárnyaimon rabbilincsek,
Körülöttem fölhalmozva
Elérhetlen, drága kincsek!

Mint egy szélvész szárnyán szálló,
Harsogó dal bús foszlánya,
Olyan volt az életemnek
Eltemetett ifjusága!

S most, hogy elmúlt, szertefoszlott,
Mégis mit nem adnék érte,
Hogyha minden fájdalmával
A szivembe visszatérne . . .!?

Ambrozovics Dezső.

EGYVELEG.

* **A háború és a papir.** A londoni nagy napilapok papirszükséglete a háború kitörése óta 20—100 százalékkal emelkedett. Igy például a «Daily Mail» reggeli kiadása október havában 620 ezer példányról 1.052,000-re emelkedett. Anglia legnagyobb papirgyára: a Lloyd-féle részvénytársulat kijelentette, hogy újabb megrendeléseket nem fogad el. Gyáraiban éjjel-nappal dolgoznak, és a szükséges nyersanyag beszerzésére egy külön gőzöst béreltek. A társulat a kisebb gyárosok készleteit megvette s igy a szállítást még egy darabig folytathatja; ha azonban a háború még sokáig eltart, kisebb lapoknak már papirost nem adhat. A papiroshiányt még azon körülmény is fokozza, hogy Amerikából nem lehet többé papirost kapni, mivel a kereslet a kinálatot ott is túlhaladta.

* **Az automobil-kocsik terjedése.** Ugy látszik, hogy Amerikában az önműködő járművek rövid idő múlva a lovak használatát majdnem teljesen ki fogják szorítani. A new-yorki omnibus részvény-társulat egymaga 4200 önműködő kocsit rendelt meg 42 millió frankon. Ezen óriási tőke befektetését az istállók, lótápszer, szolgaszemélyzet és a lószerszám mellőzése teljesen pótolják.

* **A háború hatása az angol iparra.** Anglia vasipara és kőszénbányái a dél-afrikai háború miatt sokat fognak veszteni, a mennyiben a miliczia (az angol honvédség) mozgosítása folytán 215 ezer embert hadi szolgálatra hívtak be. Ezek közül 20 ezer műszaki munkás, 13 ezer bányász és 10 ezer különféle munkás. Ezt a munkaerőt pedig helyettesíteni nem lehet. Az ipar különféle ágai a munkások hiányát nagyon megérzik.

* **A telefon terjedése.** A távbeszélő használata óriási mértékben terjed. Feltalálása óta alig múlt 25 esztendő, de már az egész világon egymillió háromszázezer távbeszélő állomás van, melyek vonalai harmadfélmillió kilométernyi területen vonúlnak át. Első helyen Amerika áll 773 ezer távbeszélő állomással, a második helyet 150 ezer állomással Németország foglalja el. Utána Anglia, Svédország és Svájcz következnek. Legroszabbul áll Francziaország 29 ezer állomással, valószínűleg a nagyon magas díjak miatt, melyek leszállítását a franczia közönség már régen sürgeti.

* **A majmok pusztítása.** Az angol gyarmatok minisztere a majmok tömeges kipusztítását megtiltotta. Ugyanis a majombőrök kereslete folyton növekedvén, az afrikai gyarmatokban a benszülött vadászok 1897-ben 200 ezer majmot ejtettek el. A bőrökért azonban mindössze alig 800 ezer frank jött be, mi onnan van, hogy a vadászok az anyagot meg nem válogatva, mindent lelőnek, mi a puska elé kerül, elannyira, hogy némely vidéken a majmok már teljesen kivesztek.

* **A tea szállítása.** A khinai teának Szibérián keresztül való szállítása, egylovas szánokon történik és egy egész esztendőbe kerül, holott a tengeri uton 6—7 hét alatt Odesszába juthatna. A khinai kereskedők azonban a hosszú útat azért nem sajnálják, mivel ott a beviteli vám, melyet az orosz kincstár tőlük szed nem oly magas, mintha árúikat az odesszai kikötőbe szállítanák.

SKULTÉTY LÁSZLÓ HUSZÁR ZÁSZLÓTARTÓ (1810.)

KÉPEK A HUSZÁR-KIÁLLÍTÁSBÓL.

MAGYAR HUSZÁR A XVI. SZÁZADBÓL.

LOVAS ZENÉSZ A XVI. SZÁZADBÓL.

HUSZÁRTISZT (1833.)

SZÉKELY HUSZÁR MÁRIA TERÉZIA KIRÁLYNŐ IDEJÉBŐL.

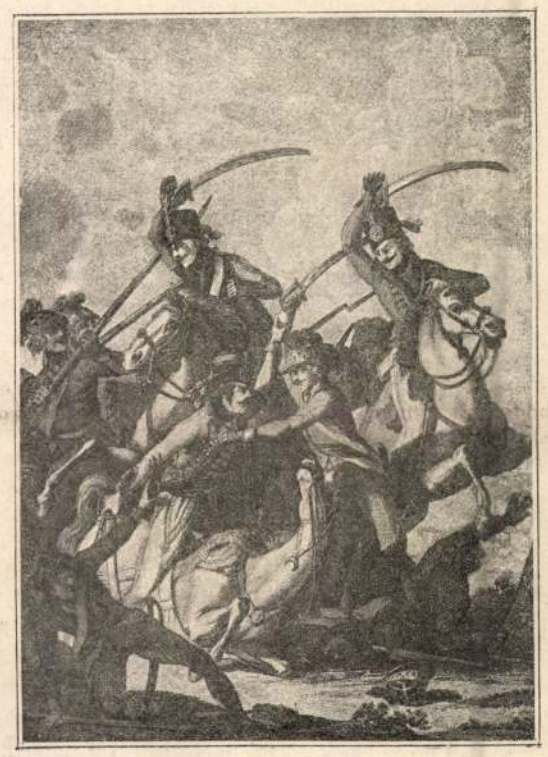

LUKÁCSI ÉS BARÓTI KÖZHUSZÁROK MEGMENTIK EZREDESÜKET (1792.)

MAGYAR NEMES TESTŐR A XVIII. SZÁZAD VÉGÉRŐL.

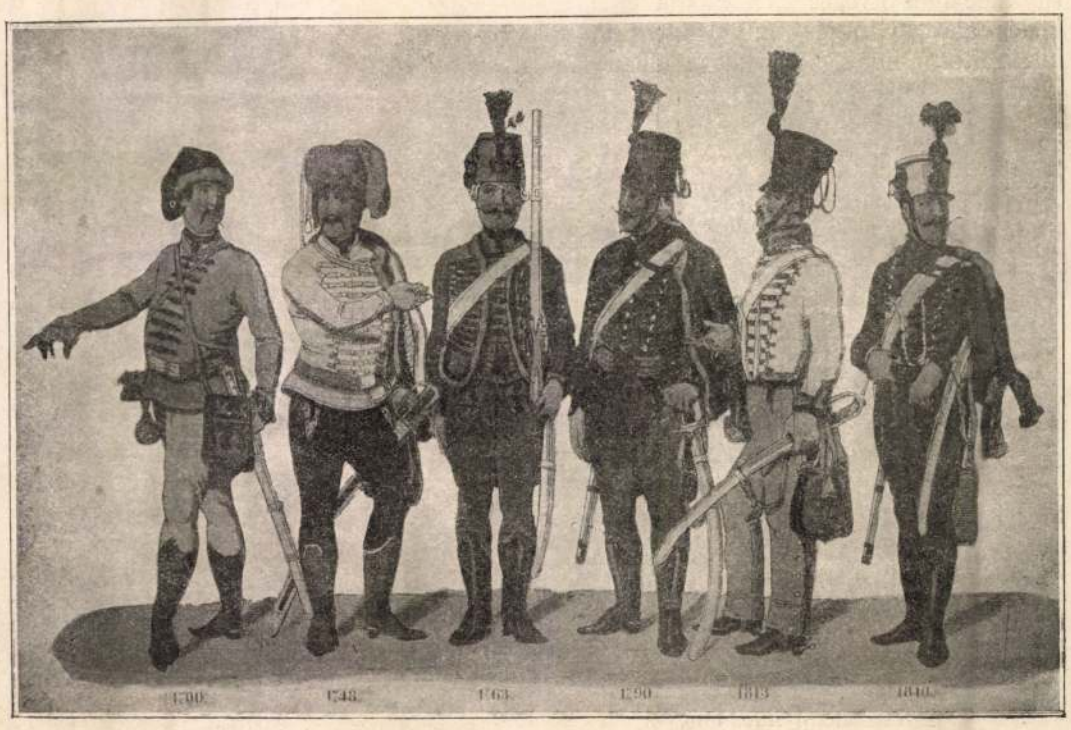

MAGYAR HUSZÁROK 1700—1840-IG.

KÉPEK A HUSZÁR-KIÁLLÍTÁSBÓL.

A PÁRISI KIÁLLÍTÁSRA SZÁNT TÁRGYAK BUDAPESTEN.

Az idei párisi világkiállítás lesz az első nagy nemzetközi verseny, a hol Magyarország állami önállósága minden kétséget kizárólag föl lesz tüntetve, a hol a magyar állam méltóságához illő módon fog a többi független országok közé sorakozni.

Nagyszabású saját csarnokunk, mely Bálint és Jámbor építészeink magyaros szép tervei szerint épült, már teljesen elkészülve pompázik a Szajna partján s a kiállítás egyéb remek építkezései mellett is magára tudja vonni a figyelmet. Most a belső berendezésen dolgoznak, előre kijelölt helyeikre illesztvén a naponként érkező kiállítási tárgyakat, melyek általában méltó tartalmául fognak szolgálni a kiválóan sikerült épületnek.

A még el nem indított küldemények közül a történelmi, ősfoglalkozási és iparművészeti tárgyak jó részét az iparművészeti múzeum csarnokaiban gondos csoportosítással összeállították, hogy az itthoni közönség is megtekinthesse.

S ez a csak hat napi bemutató kiállítás, mely a közönség részére folyó hó 20-ikán nyilt meg,

MAGYAR HUSZÁROK ELŐÖRSÖN (XVII. SZÁZAD.)

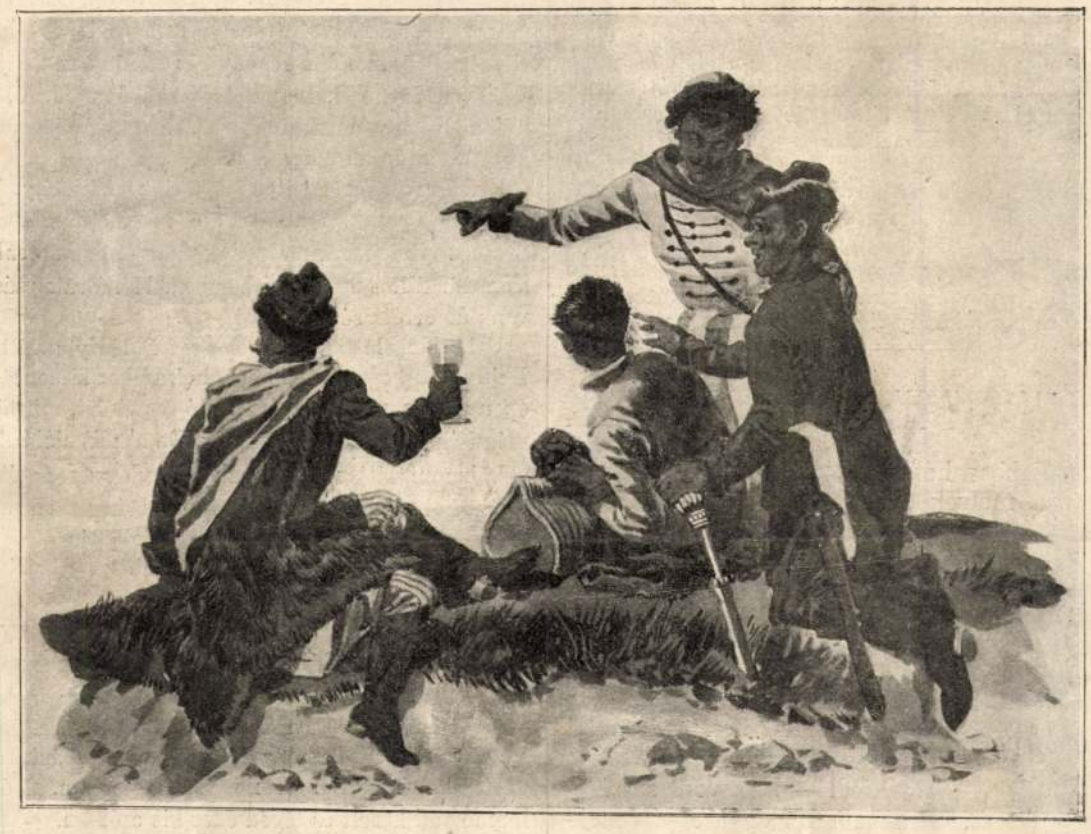

MAGYAR HUSZÁROK AZ ELLENSÉG EGÉSZSÉGÉRE ISZNAK (XVII. SZÁZAD.)

rendkívül fölkeltette a közérdeklődést. A főváros közönsége szinte ostrom alá vette az iparművészeti múzeumot, hogy láthassa a nagybecsű gyűjteményt, melynek — mondhatni — minden egyes tárgya becsületére fog válni hazánknak s nemzetünknek úgy eredetiségével, mint belső értékével.

A történelmi és ősfoglalkozási tárgyak az iparművészeti múzeum előcsarnokában és üvegfödelű udvarában vannak elhelyezve egymás mellett világosan áttekinthető s izléses elrendezésű csoportokban, míg az iparművészet tárgyai az udvart környező földszinti és emeleti helyiségeket és folyosókat töltik meg részint üveges szekrényekben, részint szabadon föláll ítva.

A *történelmi* tárgyak közül leginkább megragadják a figyelmet azok a képek és gyűjtemények, a melyek az úgynevezett *huszár-termet* fogják ékesíteni s melyeket külön czikkben ismertetünk. Ezekkel együtt vannak hazai ötvösségünknek a XV—XVII. századokból maradt remekei, melyek négy üvegszekrényt töltenek meg. Ezek egyikében csúcsíves művészetű ötvösművek vannak, melyek közt nagy nevezetességű a nagy-disznódi pompás kereszt és úrmutató-alakú ereklyetartó; egy másik szekrényben több erdélyi zománczmű közül kiválik a kolozsvári reform. egyház zománczos, színarany kelyhe, I. Rákóczy György fejedelem ajándéka. Általában az erdélyrészi egyházak és főúri családok birtokában levő ötvösművekből rendkívül gazdag gyűjtemény lesz ezúttal a párisi kiállításon látható, s különösen a szász evangelikus egyház az, a mely Pildner Ferencz és Trauschenfels Emil orsz. képviselők közbenjárására kincseinek oly nagy sorozatát állítja ki Párisban, a milyen itthon még nem volt nyilvánosan látható. A másik két szekrényben kiállított ritkaságok közt igen érdekes a Bánffy-család díszkötésű régi bibliája, több pompás bőrkötésű régi könyv drága kapcsokkal, több boros kancsó, kupa, egy napraforgós aranycsésze, Bethlen Gábor fejedelem nyerge, Apaffy fejedelem vadászcsutorája és több, huszáralakokkal diszített iparművészeti tárgy.

Rendkívül érdekes és becses az *ősfoglalkozások csoportja*, melyet e nemben páratlan szakértőnk, *Herman* Ottó állított össze. Első efféle gyűjteménye, mely annak idején az ezredévi kiállítás egyik különleges érdekessége volt, ma a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályát gazdagítja. Most nem ezt állítja ki újra, hanem teljesen új gyűjteményt szerzett azzal a példás kitartással, szorgalommal és — szerencsével, a melyhez foghatót másnál nem ismerünk. E szerfölött sikerült tanúságos gyűjteményre még bővebben is visszatérünk. Most csak annyit jegyzünk meg róla, hogy ez a gyűjtemény az 1896-ikinak csak a kicsinyített mása, mert Herman Ottónak számítania kellett a tér szűk voltára. Ezt a tért azonban a legtökéletesebben fölhasználja. Tizenegy alcsoportba osztva mutatja be népünk ősfoglalkozását, a pásztoréletet és a halászatot, magukkal a tárgyakkal bizonyítva, hogy a népnél még ma is számos olyan tárgy van használatban, mely a történet előtti korszakból ered s így ezekre a régmúlt időkre vetnek világot úgy a tárgyak, mint a rajtuk mutatkozó sajátosságok. Ilyenek például a pákász eszközei, a melyeken a vasnak nyoma sem

AZ OLMÜTZI CSATA 1758 JÚNIUS 30-ÁN. — Beauvarbet párisi metszete, Querfurt festménye után.

KÉPEK A HUSZÁR-KIÁLLÍTÁSBÓL.

található s még a kanál is egy fél kagylóhéjból s egy náddarabból van összeállítva. Épen így lehetett ez a kőkorszakban is. Szintén ilyen őseredetű a balatoni csónak, mely egy óriási tölgy törzséből áll és pedig nem kivésve, hanem tűzzel kiégetve. Bronzkorszaki hagyományok visszatükröződése egy felsőmagyarországi gyűjtemény is, a hol a nép maig is rendkívüli szeretettel összegyűjt mindenféle rezet, a mihez csak hozzáférhet s valamennyi ruhadarabját, eszközét azzal ékesíti. Mindezek és sok más hasonló, a mi ezen a szerencsésen összeválogatott kiállításban látható, bizonyára nagy feltünést fog kelteni a külföldi szaktudósok köreiben.

Az *iparművészet* teréről is nagyon becses tanácsot küldhetünk Párisba. Anyag, alak, kimunkáltság, szín és változatosság tekintetében egyaránt jeles alkotások ezek s egyszersmind sok szerencsével mutatkozik rajtuk a magyar sajátszerűség és ízlés a nélkül, hogy csak a népies motivumok szűk körére szorítkoznának. Az érez, agyag, üveg, zománcz, kő, fa, bőr földolgozásával foglalkozó, úgy szintén a szövő, fonó, hímző stb. iparágak mind örvendetes haladást tanusítanak. A Párisba küldendő iparművészeti tárgyak közt találunk ritka szépségű majolikákat, ötvösműveket, üveggyártmányokat és egyéb díszműveket. Gyönyörű szőnyegek, eredeti tervek szerint készült butorok, termekbe való különböző díszes tárgyak, az új országház számára készült miniszteri szoba berendezése (Steindl műépítőtől és Thék műasztalostól), aztán az állami ipariskolák kiállítása — mindez gazdag és élvezetes látnivaló, de csak egyik töredéke a Párisba szánt kiállítási tárgyaknak. A termek berendezési diszítésére szánt tárgyakból kiválnak Telcsnek az élet után mintázott szobrocskái. Ruházati czikkekből is szép gyűjteményt találunk. Az állami ipariskolák tanítványai is kitettek magukért. *Fittler* Kamill, az iparművészeti iskola igazgatója, *Györgyi* Kálmán, *Faragó* Ödön, dr. *Kovács* Gyula rendezték a kiállítás e tárgyait.

Az iparművészeti iskola kiállítása egy folyosót s egy nagy termet foglal el; benne a nevezett iskola 14 szakcsoportjából mindenrendű szabadkéz-rajzokat s festéseket, önálló kompozicziókat és szobrászműveket, tanúlmányokat és tervezeteket találunk. Nagy sulyt kell ez intézetre s növendékeinek tevékenységére fektetnünk, mert hisz ez az a melegágy, a melyből hazánk jelen s jövő műiparának művelői kikerülnek, az ő képzettségüktől s alkotó tehetségüktől fog függni honi műiparunk életrevalósága, fejlődése, művészi értéke.

*

Február 20-ikán *Hegedüs* Sándor kereskedelmi miniszter látogatásával nyílt meg a kiállítás. A megnyitáson *Hegedüs* miniszterrel megjelent *Lukács* Béla, a párisi kiállítás kormánybiztosa is, az iparművészeti múzeum és iparművészeti társulat főbb képviselői, *Szalay* Imre, a Nemzeti Múzeum igazgatója, *Liechtenstein* herczeg főudvarmester, több konzul és a városi hatóság részéről *Márkus* József főpolgármester. A minisztert, a ki a kiállított tárgyakat nagy figyelemmel nézte végig, a huszárteremben *Szalay* Imre és *Radisics* Jenő kalauzolták. Az ősfoglalkozások csoportjában *Herman* Ottó szolgált magyarázatokkal, míg a modern iparművészet kiállításán *Ráth* György főrendiházi tag és az iparművészeti társulat elnöke vezette a vendégeket. Három órakor a kiállítást megnyitották a nagyközönségnek, a mely valósággal elözönlötte a termeket. — Délfelé egy század huszár érkezett a múzeumba, s egy főhadnagy vezetése alatt vonúlt be megtekinteni a huszár-kiállítást. A kiállítást a fővárosban állomásozó huszárezredek egész legénysége meg fogja látogatni. Később a józsefvárosi polgári iskola növendékei nézték meg a kiállítást. Üllerich Gyula tanár magyarázta el a műkincseket, az ősfoglalkozások osztályán a halász- és háztartási eszközöket. Este felé már oly nagy volt a tolongás a múzeum előtt, hogy rendőri segítséget kellett kérni a rend fentartására.

*

A *király* február 22-ikén délután két órakor látogatta meg a kiállítást. Nagy tömeg várakozott itt s lelkesen köszöntötte az uralkodót, a kin a gyöngélkedésnek semmi jele sem látszott.

A király fogadására *a miniszterek* is megjelentek *Lukács* Bélával, a párisi kiállítás magyar kormánybiztosával. A múzeum előcsarnokában bemutatták Ő Felségének *Bálint* Zoltán és *Jámbor* Lajos műépitészeket, a párisi kiállítás magyar pavillonjának tervezőit, kikhez Ő Felsége több kérdést intézett. *Lukács* Béla azután megmagyarázta a királynak egy térkép alapján, hogy hol épül a magyar pavillon a párisi kiállításon. «Igazán nagyon szép lesz», jegyezte meg Ő Felsége. Bemutatták a királynak a franczia konzult is, a kihez Ő Felsége így szólott: «Olyan dolgok vannak itt, a melyeknek *nem lesz párja a párisi kiállításon.*» Az új országház miniszterelnöki szobájának bemutatásakor *Széll* Kálmán így szólott: «Ennél az asztalnál fog ülni az *akkori* miniszterelnök.» A *király* mosolyogva válaszolt: «Az akkori? Remélem, hogy ön lesz!» Az *iparisko-lák* kiállításánál *Szterényi* József miniszteri tanácsos volt a kalauz. A király e szavakkal ismerte el az iskola haladását: «Láttam a két legutóbbi kiállítást s valóban meg vagyok lepve ezen a hihetetlen haladáson.»

Midőn a király megtekintette az üvegkupolás csarnokban *Vágó* Pál huszárképét, a művészt bemutatták Ő Felségének, a ki nagy figyelemmel hallgatta magyarázatát. A mikor *Vágó* elmondotta, hogy ez a kép allegória, így szólott a király: «Valóban igen szép gondolat s a kép is nagyon szép.»

A huszárteremben lévő ötvösműkincsek után Ő Felsége átment a *Herman* Ottó által gyűjtött ősfoglalkozási tárgyak csoportjába, s nagy érdeklődéssel hallgatta a tudós magyarázatait. A halászathoz való szerszámoknál *Herman* Ottó fölhívta Ő Felsége figyelmét a kiállított hosszú vékonynyakú üvegkürtökre is, azután az egyik erkélyen Herman intésére fölhangzott egy hasonló kürt hangja. Ő Felsége sokáig elhallgatta a kürtnek lágy, szép hangját, azután így szólott: — «Igazán nagyon szép. És még használják ezt most is?» a mire Hermann Ottó igenlőleg felelt. *Császka* érsek mutatta meg most a királynak Szent István ezüst szobrát. A szobor készítőjét, *Bachruch* udvari ékszerészt *Hegedüs* Sándor kereskedelmi miniszter mutatta be a királynak.

Az iparművészeti kiállítás egyes részleteit szintén figyelmesen nézte végig a király. A körút több mint egy óráig tartott. O Felsége végül a legnagyobb megelégedését fejezte ki a kormánybiztosnak. A közönség zajos éljenzése közt hajtatott tovább Ő Felsége az üllői-úton, s Thék Endre telepe előtt állott meg, hol a királyi palota Szent István-terme számára készítették a berendezést és bútorzatát. Bemutatták itt *Roskovics* Ignácz festőművészt, a ki a terembe az Árpádházi királyok majolikába égetett képeit festette. Mindezekhez *Thék* Endre szolgált felvilágosításokkal. A király a műhelyekbe is betekintett, s a vendégkönyvbe beirván nevét, elhajtatott *Jungfer* Gyula lakatos műhelyébe, hol a királyi új palota kapuzata s a párisi kiállításra küldendő kalapált vasmunkák készülnek. Már jóval elmúlt 4 óra, mikor a király visszatért a budai palotába.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY LEVELEZÉSÉBŐL.

Legújabban hét olyan levél került nyilvánosságra, a melyek az 1825. és 1852. évek közti időben részint Vörösmartyhoz intéztettek, részint ő tőle származtak. A levélirók Vörösmartyn kívül Deák Ferencz, Wesselényi Miklós, Kölcsey Ferencz és Garay János. E leveleket Kónyi Manó, a ki újabbkori történetünk és közéletünk annyi érdekes és becses ereklyéjét őrizte meg az elfeledéstől, adta át közlés végett Riedl Frigyesnek, s Riedl az «Új Magyar Szemlé»-ben ismerteti a leveleket. Onnan veszszük át a következőket.

E levelek — irja Riedl — Magyarország legdicsőbb korszakát, a modern Magyarország megalakulásának korát állítják elénk; e korszak lángelmű férfiait látjuk fejlődésükben, nehéz, küzdelmes munkájukban és meghitt baráti érintkezésükben. Vörösmarty, Deák, Wesselényi Miklós, Kölcsey nagy alakjai vonúlnak el szemünk előtt. Mindegyiktől hallunk jellemző mondásokat vagy érdekes adatot. A középpontban Vörösmarty a költő, a hű barát, a családapa áll, kinek 100 éves születése jubileumát ép az idén üljük meg.

Mindjárt az első levélben a huszonkétéves *Deák* Ferenczet látjuk, a mint tanácsot kér Antal fivére egy munkájának kiadására, s ragaszkodását fejezi ki barátjának, a huszonötéves *Vörösmarty*nak, ki ép akkor adta ki, mint kezdő, első nagy művét, a *Zalán futását*, a melylyel a magyar irodalom fénykora megkezdődött. *Deák* Ferencz ismerte már a mű egy részét. Mily érdekes, Magyarország jövőjére szimbolikus jelenet volt az, midőn néhány héttel a levél irása előt', egy szűk szobában, a Kis-Hid-utczában, két, lelkesedéstől égő fiatal ember egymással szemben ült: és az egyik, a ki majdan a *Szózatot* fogja megirni, felolvassa a *Zalán futása* egyik énekét annak, ki majd a *Felirat*-okkal kimutatja, hogy jön a jobb kor, «mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán.»

Deák ez ifjúkori levele folyékonyan van irva, de stilusa még nem mutatja azt a klasszikus, határozott modort, melyet nagy felirati beszédeiben bámulunk. *Vörösmarty* leveleiben röviden, de igen erős, jellemző módon stilizál.

A második levél a nagy melankhóliájából felrázott, a szónoki dicsőség sugaraitól megaranyozott *Kölcseyt* mutatja be, a mint rövid idővel halála előtt kénytelen belenyugodni, hogy beszédei a politikai czenzura miatt nem kerülnek sajtó alá.

A levelek között legérdekesebb kettő: az, melyet *Vörösmarty* Zsibóról, hol Wesselényi Miklós vendége volt, fiatal feleségének irt, és az, melyet Wesselényi Miklós az örökváltságról Vörösmartynak küld. Mily gyönyörű az az egyszerű három-négy sor, melyben Vörösmarty azt a megható jelenetet irja le, midőn barátjához, a vak Wesselényihez belép. E levél egész terjedelmében így szól:

Kivül:

Tekintetes Vörösmarty Mihályné szül. Csajághy Laura asszonynak.

Uri-utcza, Horvát-ház Pest.

Belül: *Zsibó, 1845. május 8-án.*

Édes Lórikám!

Egy heti utazás után végre eljutottunk Zsibóra, igen kegyetlen utban, de minden baj nélkül. Tegnap délben érkeztünk meg. Nem irhatom le, mily' fájdalmas öröm volt Wesselényivel találkozásunk. Midőn szavainkról megismert, sokáig némán állt és könnyei hullottak. A könyü tovább él, mint a szem világa. Lassanként beszéd kerekedett s nem sokára igen derülten érezte magát közöttünk. Előttünk már megérkeztek Kovács Szatmárból és báró Kemény Zsigmond, a regényíró; velünk pedig jött Beöthy Ödön, ki holnap már hazafelé indul. A jövő héten Kolozsvárnak indulunk, s onnan hazafelé, hogy 20-án honn lehessünk.

Zsibó gyönyörü helyen fekszik; a kastély, hol szállva vagyunk, emeletes, jó magas dombon, a Szamos rétei felett, mely a kanyargó Szamossal, s azon túl változatos alakú hegyekkel félkörüleg zárva van; de erről szóval többet.

Útközben láttuk Miskolczon Palóczyt; láttam Debreczent, a roppant falut, hol, mikor kimentünk, épen az akasztófánál a baktartó vas eltört, mi miatt még félnapot kellett időznünk. De a' mit előbb kell vala irnom, láttam Tokajnak szép, de szerencsétlen táját, hol több mértföldeket yíz borít. Innen mentünk Szabolcsba Bónishoz és Zoltánhoz, s így Debreczenbe. Innen Beöthy Ödönhöz Új Máriára, s így végre Zsibóra.

Mind az uton, mind most egészséges vagyok. Hogy vagytok ti, kedvesem? Hogy vannak szegény kis gyermekeim? Vigyázz rájuk és magadra, kedves.

Most már bocsáss meg, le kell feküdnöm, hogy Beöthyt, ki levelemet, holnap korán indulván a postaállomásig viendi, ne várakoztassam. Csókolom anyád kezeit és téged édes kis csókám.

Nem sokára nálatok leszek. Isten veled!

Szerető férjed

*Vörösmarty Mihály.**

Hatalmas erőre és indulatra mutat az a levél, melyet *Wesselényi* másfélévvel a forradalom előtt irt. Olvasásakor eszünkbe jut Vörösmarty költeménye, melyben a jobbágyság felszabadításáért küzdő, de félreismert és üldözött Wesselényit magyar Prometheusként üdvözli.

Köztünk is van még Prometheus,
Kinek szívét az üldöző kajánság
Kányái marják, mert szelíd vala
Embernek nézni embertársait
S ő óriási fájdalmában is
Oly törhetetlen most, mint valaha.

Nem szabad azonban elfelejtenünk e levél mellett, hogy Wesselényi Miklós óriás szervezetét — mint az Arany János Toldiját — nagy indulatrohamok szokták megrázni és azért is nem fogjuk úgy olvasni, mint valami történeti okiratot, melynek minden itéletét egészen el lehet fogadni. Nemes, de végletes elkeseredése paroxizmusának fogjuk például betudni, ha az erdélyi viszonyokról, «a szenyes önzés által kövesültekről» így nyilatkozik:

«Leglelketrázóbb s elhaltba is életet fuvalni képes verseid sem tudnák e szikkadt és fonyadt szivű, kocsonyásodott vérű s bükkfafejű arisztokráczián-

* Vörösmarty Deákkal együtt látogatta meg barátját: Wesselényit, kit már 1838-ban megénekelt volt. Ezen zsibói látogatása alkalmával Vörösmarty egy vadászaton Wesselényi vadasterületén két vaddisznót ejtett el.

SVÉD HUSZÁR A XVIII. SZÁZADBÓL.

LENGYEL HUSZÁR (1830.)

KÉPEK A HUSZÁR-KIÁLLÍTÁSBÓL.

kat, kik főként Erdélyben nemünk gyalázatára csordaként léteznek, megtéríteni.»

E levélben Wesselényi továbbá ezt irja:

«Olvasd meg az erdélyi megyék most adott utasításaikat, aztán beszélj velük örökváltságról. Vannak ugyan az örökváltság kevés számból álló igaz pártolóin kívül mások is, kik azt óhajtani állítják. De ezeknek egyrésze, jól tudván, hogy az örökváltság nálunk és most kivihetlen, az eddigi parasztnyuzások védelmére akarják azt az úrbér ellen villámhárítóul használni; a többiek pedig azt akarnák, hogy miután a parasztnál oly kevés földet hagytak, a miből nem, vagy alig élhet meg, ebből még egy darabot váltság fejében adjon. Még a legjobb megyék utasításai is olyanok, melyektől borzadni kell.»

Kedélyes s a Vörösmarty és Deák Ferencz közötti meleg barátságot jellemző hangjánál fogva kiválóan érdekes *Deák* Ferencznek Vörösmarty Mihályhoz intézett következő levele:

Kehidán, június 9-én, 1844.

Kedves Komám!

Kedvesen leptél meg szíves soraid által, melyekben tudósítasz, hogy a legszívesebb barátságnak ismét egy új kötelével kötöztél magadhoz és most már mint családatya családodhoz. A keresztény anyaszentegyház tanítása szerint a keresztatya keresztfiának nevében ellene mond az ördögnek s az ördög hatalmának, s ezen ellenmondást szívemben én is megtevén kis fiad helyett, kit úgy hiszem (mert erről nem irsz) Ferkónak is hínak, nem én miattam, hanem dicsőült Kölcseynk emlékeért.* Ellene mondottam tehát kis Ferid nevében az ördögnek, s tudom, ha apjának csak egy csepp vére szorult is ereibe, ellenmondásom teljes sikerű leend, mert a becsületes embert az ördög boszanthatja ugyan, de rajta hatalma nincsen. Nődnek, kedves komámasszonynak, mondj nevemmel szíves, igen szíves tiszteletet s a kis fiút csókold meg helyettem, s ezen csók legyen záloga annak, hogy mindazon szíves és forró érzelmeket, mik ifjúságomtól óta édes atyja iránt élnek keblemben, s nékem oly igen kedvesek s boldogítók, általviszem ő reá is, a kis fiúra teljes mértékben.

Isten áldjon kedves komám, mondj barátinknak tőlem tiszteletet és szeresd

hű barátodat

Deákot.

* Vörösmartynak a levélben említett fia Vörösmarty Béla, ki 1844. áprilisban született.

LONDON ÉLELMISZER-SZÜKSÉGLETE.

Európa legnagyobb városa táplálkozásáról érdekes adatokat közöl a «Quarterly Rewiew» czimű angol folyóirat, melyekből némi fogalmat alkothat magának az ember a különböző tápláló szerek roppant mennyiségéről, a melyet a lakosság milliói elfogyasztanak.

Az 1898-ik évben Londonban 73,660 tonna (egy tonna tiz métermázsa) *búzát* és *lisztet* szállítottak. E tömeg három ötödrésze, 43,180 tonna, magában a városban fogyott el. Amerika egymagában több mint felét szállítja London búza- és lisztszükségletének, Oroszország pedig a hetedrészét. A legfinomabb búzát és lisztet Magyarország szolgáltatja.

Húst körülbelül 76,000 tonnát esznek meg évenként Londonban. Régebben a marha- és borjúhús legnagyobb részét Hollandiából és Dániából hozták, részben pedig Belgiumból és Hanza városokból. Ma az Egyesült-Államok szállítják legnagyobb részét ez élelmi czikkeknek, rajtuk kívül pedig Kanada és Argentina a legfőbb hússzállítók. Tengeren mintegy 222,853 darab marhát szállítottak 1898-ban Londonba. A birkát, mely azelőtt legnagyobb részt szintén hollandi eredetű volt, most főkép Argentinából hozzák be, szám szerint összesen 322,720 darab argentinai juh került 1898-ban a londoni vágóhidra.

Hal is rengeteg mennyiségű fogy. Évenként több mint kétszázezer tonna halat szállitanak vasúton, Anglia különböző vidékeiről a fővárosba. E mennyiség kétharmadrésze magában a fővárosban fogy el, a többit széjjelküldik az ország különböző vidékeire. Átlagszámitással 30 kiló hal esik fejenként London minden polgárára.

A *gyümölcs* különböző fajai közül első helyen a narancs áll, melyből 908,100 hektoliter fogy el évenként. Utána a czitrom következik 246,600 hektoliterrel és az alma 292,600 hektoliterrel. Az összes elfogyasztott gyümölcs tömege több, mint két millió hektoliter, nem számítva bele a konzervált gyümölcsöt. A szőlőt Spanyolországból és Kis-Ázsiából, az almát főleg Kanadából és az Egyesült-Államokból, a czitromot Olaszországból, a narancsot Spanyolországból, a szilvát Franczia- és Németországból, a körtét Franciaországból, a mandolát Spanyolországból, Portugáliából, Olaszországból, Marokkóból hozzák be, a füget pedig Spanyolországból, Portugáliából és Törökországból. Magyarországból eddig még inkább csak próbaképen szállítottak csekélyebb mennyiségű gyümölcsöt Londonba.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Székely hangok. *Versek. Irta Tarcsafalvi Albert (1897—1899) Székely-Udvarhelytt 1900.* Ott a székely hegyek alján, a Vargyas vize mellett, nagy buzgósággal áldozik a múzsáknak egy egyszerű falusi tanító. Nem hiszszük, hogy anyagi haszna volna belőle; úgy látszik, csak belső ösztöne sarkallja. Alig három éve, hogy kiadta verseinek gyűjteményét, s azóta ismét jókora kötetre való gyűlt össze. E nagy termékenység aligha válik hasznára; gondolatai, érzései jobban érnének, ha huzamosabb ideig hordozná lelkében. Tarcsafalvi Albert nem kiváló költői tehetség, de a meleg érzések, költői hevületek embere. Lelkébe sokat beszitt a székely Erdővidék tiszta levegőjéből, üde illatából. Midőn a természetet festi, képei színesek; midőn családi érzésekről dalol, hangja meleg, szívből fakadó. Magyar szíve a hazáért is melegen dobog, mint hazafias versei mutatják. Különösen, mikor székely népéhez szól, érezzük, hogy mennyire szivéből fakad, a mit mond. Például a kivándorlást ostorozó versében megkapó erővel szólal meg a következő strófában:

«Megyen vakon, se hall, se lát,
Gyom veri fel az udvarát,
Ide haza pénzét szórta,
És a vége? Régi nóta . . .
Rongy a lelke, rongy ruhája —
Székely vigad, székely bánja.»

A magyar rythmus erőteljes lüktetése is emeli e vers szépségét.

Tarcsafalvi Albert, noha örömest használja a magyar versformákat, sok verset ír nyugat-európai, jambikus lejtésű versformákban is. Ezekben mintha kevésbbé volna magyaros, kevésbbé volna természetes. A kötet ára 2 korona. Álljon itt mutatványúl a következő költemény:

Az én házam.

Betelik még az én vágyam,
Lesz tornáczos kicsi házam.
Van is hozzá immár régen
Öt szál fenyűm a hegyélen.

Három zsalus ablak nézne
Templomutcza közepére,
Pihentető édes óra,
Ki-kicsalna egy két szóra.

Mindenik, ki jőne felém,
Köszöntene, köszönteném,
Meg is szólnók tán a nyarat:
Gyéren gyűl a kasza alatt.

Egyikhez is szavam lenne
S talán gyűlne munkakedve,
Másikhoz is szavam lenne
S az én székely szívem benne.

Kicsi hajlék lesz ez, tudom,
Napkeletre az udvarom,
Lombszegélyű dísznek pedig
Csemetesor, a hogy telik.

Egyik-egyik batulfajta,
Halványpiros bimbó rajta,
Vajaskörte, pármén, renett —
Kinek-kinek, a mit szeret.

Falon kúszó vadszőlőre
A virágok királynője
Kis kertemből büszkén nézne,
Harmatgyöngygyel a szemébe.

POROSZ HALÁLFEJES HUSZÁR A XVIII. SZÁZADBÓL.

A huszár-kiállításból.

Zúgó kasok munkás népe
Szállna rétre, szállna bérczre,
Majd kitünnék édes titka:
Mennyi jóval tért, jött vissza.

Be sok lenne majd a dolog
Az irombák hova tojott?
Szűkében a tejnek, vajnak:
Mit adjunk még a Szilajnak?

Édes gondod neked, nekem,
Szemünk a páros gyereken,
Egyik szemünk azon s másik
Hol az a hegy kékbe látszik.

. . . Betelik még az a vágyam,
Lesz tornáczos kicsi házam,
Van is hozzá immár régen
Aranyos kis feleségem.

Az Új Magyar Szemle, Blaskovich Sándor és Ambrus Zoltán folyóiratának februárban megjelent második füzete is érdekes tartalmú.

Első czikkében *Földes* Béla, a budapesti egyetem tudós tanára, tartalmas értekezésben magyarázza az *altruizmus,* az önzetlenség igaz jelentőségét, *Pap* Dávid a magyar iparról ír, *Hertzka* Tivadar folytatja a valuta-rendezésről szóló dolgozatát, *Lipcsey* Ádám a szabadelvűségről és parlamentarizmusról ír, *Pikler* Gyula az ideg-élettan alap-problémáját fejtegeti, *Papp* Dániel a szerelemről elmélkedik, *Szász* Zoltán «Nietsche és elmélete» czímen kezd hosszabb tanulmányt. Kiválóan érdekes a *Vörösmarty levelezéséből* című közlemény, melyet fentebb ismertetünk. Az új füzet további tartalma: *Rákosi* Viktor regényének, az «Elnémult harangok» folytatása, «Bovaryné», Flaubert híres regénye, *Ambrus* Zoltán fordításában. Ezenkívül sok kisebb közlemény és könyvismertetés van a füzetben. A folyóirat előfizetési ára egy évre 24 korona.

Magyar statisztikai évkönyv, új folyam, 1898. A kereskedelmi miniszter rendeletéből szerkeszti és kiadja a központi statisztikai hivatal. A 303 lapra terjedő nagy könyv táblázatokban közli az országos statisztikai hivatalba az 1898-ik évről érkezett adatokat az időjárásról, egyátalán a meteorologiáról, a népesség mozgalmáról, közegészségről, halálozásról, a mezőgazdaságról, bányászatról, kereskedelmi forgalomról, közlekedésről, hitelről, biztosítási ügyekről, tűzkárokról, a közműveltségről, oktatásról, egyházi állapotokról, a törvényhatóságokról, bíróságokról, katonaságról és az állami pénzügyekről. Kiterjed tehát az élet minden ágazatára, mely jelenségeiben és eredményeiben tanúlságot nyújthat. A mű Kilián Frigyes utóda könyvkereskedésében, (Váczi-utcza) mint a hivatal bizományosánál, 5 forint bolti áron szerezhető meg.

Fehér könyv czím alatt *Bródy* Sándornak havi folyóiratából megjelent a februári kötet díszes kiállításban. Bródy egymaga írja egész tartalmát, s maga adja ki. A szerző gondolatait, itéletét különböző alakokban, de mindig elevenséggel írja meg a politikáról, társadalomról, szinházakról, művészetekről. Ezenkívül legújabb szépirodalmi műveit is itt közli. Egy kötet ára 80 kr.

Egy házasság története, regény, írta Mrs. Alexander. A Singer és Wolfner-féle «Egyetemes regénytár» két legújabb kötetét foglalja el, s ára 2 korona.

A magyar buza chemiai összetétele. Irták: *Hankó* Vilmos és *Gáspár* János. A fenti czím alatt megjelent füzet tulajdonkép kivonata a szerzők ama pályaművének, mely az Akadémia Révay-jutalmát elnyerte volt. Vegyelemzések nyomán azt bizonyítják be benne, hogy teljesen alaptalan némelyeknek azon állítása, mintha a magyar buza sikértartalma újabban csökkenne. Sőt épen ellenkezőleg áll a dolog, mert buzánk sikértartalma inkább növekszik; tehát nincs ok az aggodalomra, hogy a magyar búza jelentősége a világpiaczon alább szállana. A füzetet a Magyar Tudományos Akadémia adta ki, ára 45 krajczár.

Keresztyén Imádságos könyv czímmel népies nyelven írt imádságos könyvet adott ki az «evangyéliom népe számára» *Kovács* Sándor pozsonyi theologiai akadémiai tanár. A szerző, ki az egyházi irodalom terén jó nevet szerzett már egyéb műveivel, részint a régebbi imakönyvek szebb darabjait alkalmazta a mai nyelvre, részint jeles költők, Győry Vilmos, Torkos László s mások költeményeit használta fel, de az imák és énekek nagyobb része saját szerzeménye. Egyszerű, közvetlen hang, magyaros nyelv s mély vallásos érzés jellemzi ez imákat, melyek bizonyára nagy elterjedést fognak nyerni a nép köreiben. A csinosan kiállított kis könyv a balassagyarmati könyvnyomda részvénytársaság könyvnyomdájában jelent meg.

Az iparművészeti nagy aranyérem. Az iparművészeti társulat és múzeum karácsonyi kiállítására kitűzött iparművészeti nagy aranyérem fölött már döntött a közoktatási miniszter. Nyertese *Horti* Pál rajztanár és festőművész, a kit a bíráló bizottság egyhangú javaslatára sokoldalú és kiváló tevékenységéért tüntetett ki a miniszter.

A műcsarnok tavaszi kiállításának elhalasztása. Az országos magyar képzőművészeti társulat igazgatósága a művészeti szakbizottságok javaslatára elhatározta, hogy az ez évi tavaszi magyar kiállítást április hó 1-seje helyett április 10-én nyitja meg. A művek beküldésének határnapja márczius 31-ike.

A Nemzeti Szinház «*Az élve temetkezők*» című társadalmi drámát fogadott el ifj. *Hegedüs* Sándortól, a kereskedelmi miniszter fiától, kinek tartalmas és érdekes dolgozatait lapunk olvasói is ismerik.

Vígszinház. Február 20-ikán külső hatásban igen eleven estéje volt a Vigszinháznak, mikor *Makai* Emilnek «*Tudós professzor Hatvani*» című verses vigjátéka került bemutató előadásra. Makai mint versíró gerjesztett figyelmet, s aztán a szinpadi könnyű énekes termékek, operettek dalainak folyékony fordításával, majd egy-két szinpadi monologgal és aprósággal. Most egy igazi magyar tárgyhoz nyúlt, mely sok írót foglalkoztatott már. A debreczeni kollégium régi híres professzoráról, a tudós Hatvani Istvánról írt színművet, mely vígjátéknak vékony, verselésnek hangzatos, s többször a fülbe behat de tovább nem. Mint magyar tárgy, úgy elkallódik, hogy nem marad benne semmi, a mi magyaros, s Debreczenben ha előadják, ott alkalmasint visszatetszéssel nézik azt a babonás, ördögfélő, minden hókuszpókuszra zsoltárt éneklő czivis népet, mely vastag kálomista nyakával soha sem hajolt meg se Belzebubnak, se a garabonczias diáknak, se semmiféle ördögi praktikának. Hatvani professzor is más formában él az emlékezetben, mint tudós és mint az ördögön is kifogó találékony ember, míg a szindarabban afféle jámbor, lágyfejű tanár, minőnek a «Fliegende Blätter» malicziája szereti felmutatni a német tanárok egy részét. Korrajzi festése nincs a darabnak. A debreczeni tősgyökeres magyar világ a maga nevezetes kollegiumi életével minden esetre mást kínál, mint egy jámbor ördögűző történetet. Egyes részei a darabnak különben csinosan vannak kidolgozva; nagyobb részeiben azonban a szinpadon szétterpeszkedik, és szerte lapúl.

A szerte csapongó mesét nem könnyű összefoglalni. Elég jól és poétikusan kezdődik az alvilágban, a hol Belzebub panaszkodik, hogy foszlik a hatalma. Ennek oka pedig Hatvani professzor, a ki felvilágosodást, tudományt és az ördög nemlételét hirdeti. Belzebub a könyvei közt elaludt Hatvanit lehozatja az alvilágba, ott egy szirén hajából sodrott gyűrűt tesznek az újjára, attól aztán lesz belőle minden okosság és józanság nélküli babonás ember, a ki most már fél az ördögtől. Hozzá még leánya is elbűvöli, az is a maga hajából gyűrűt húz újjára, hogy megnyerje magának. A leány ugyanis a garabonczias diákba szerelmes, a ki most már mint Belzebub lép föl, és szegény Hatvani így kerül a vélt ördöggel szembe. Rendületlenül hisz az ördögben, a mi kevesebb baj volna, mint a sok hosszadalmasság. Végül is Hatvani kijózanodik, az ördögben nem hisz többé és áldását adja leánya és a diák frigyére. A verselés gyakran áradozóvá teszi a szerzőt és fárasztja a hallgatót. Sok tarkaság mozog a darabban, s érdekesek a debreczeni diákok régi énekei. Az előadás jól sikerült, s a szereplők és a szerző sok tapsot kaptak. Jelen volt *Jókai* is egy páholyban. A darab írásakor ő mondta el a szerzőnek s részben el is énekelte a diák nótákat. Ezt tudván a közönség s a nagy költőnek épen 75-ik születésnapja is lévén, tüntetőn üdvözölte. Hatvani szerepét *Hegedüs* Gyula játszotta, nem csekély nehézségekkel küzködvén a határozott alakot ölteni nem tudó professzor személyében. Fenyvesi a garabonczias diák szerepének verseit jól szavalta. *Nikó* Lina, *Varsányi* Irén, *Nógrádi* Jolán, *Hunyadi* Margit, *Pécsi* Paula, *Tapolczai*, *Balassa*, *Győző* s egy kis gyermek-szerepben *Halász* Ilonka támogatták az előadást.

KÖZINTÉZETEK ÉS EGYLETEK.

A Magyar Tud. Akadémia február 19-iki ülésén *Horváth* Géza bemutatta a maga és *Mocsáry* Sándor nevében a Nemzeti Múzeum lepkegyűjteményének legpompásabb darabjait, a Troides-pillangókat, melyek mind a forró földövön Ázsia és Ausztrália között fekvő szigeteken fordulnak elő. A Nemzeti Múzeum e nemű gyűjteménye a leggazdagabbak közé tartozik egész Európában. Legszebb és legbecsesebb darabja az a remek, aranyos zöld és aranysárga színekben ékeskedő pillangó, melyet Biró Lajos hazánkfia Új-Guineában fedezett fel és melyet a szerzők, Magyarország felejthetetlen királynéjának emlékére *Erzsébet királyné pillangója* (Troides Elisabethae Reginae) név alatt vezettek be a tudományba. *Schmidt* Sándor műegyetemi tanár a kristályok osztályairól értekezett. Végül *Kövesligethy* Radó «A csillagrend fizikai értelmezéséről.»

A Petőfi-társaság február 18-iki felolvasó ülésén *Bartók* Lajos elnökölt. *Szana* Tamás titkár bejelentette Axel Gusztáv Virgin norvég írónak a Petőfi-Társaság kültagjának 87 éves korában történt halálát. Egyik költői elbeszélésének tárgyát a magyar szabadságharczból merítette; Petőfivel is foglalkozott, több versét lefordította s tanúlmányokat írt róla. A fölolvasások sorát *Kenedi* Géza nyitotta meg: «Egy jelentéktelen ember» című elbeszélésével, melynek tárgyát a boszniai hadjáratból vette. Utána *Jakab* Ödön olvasta föl két költeményét: a «Szegény magyar paraszt» és «A burok» czímüeket, mely utóbbiban a délafrikai szabadságharcz vitézeit magasztalja. Majd *Bartók* Lajos értekezett a Nemzeti Szinházról, s annak művészi állapotairól, melyeket éles kritikával kísért. Végül *Szabóné-Nogáll* Janka szeretetreméltó vidám rajzot olvasott föl «A bajuszról.» A felolvasásokat a közönség tetszéssel fogadta.

A Természettudományi Társulat választmánya február 21-ikén tartott ülésében pénztárnokká *Lengyel* István irodaigazgatót, könyvtárnokká *Ráth* Arnold tanárt választotta meg. Elhatározták, hogy a «Természettudományi Közlöny Pótfüzetei», melyek eddigelé negyedévenként jelentek meg, ezentúl két havonként, évi hat füzetben adassanak ki tizennyolcz ívnyi tartalommal. Az évi 2 korona előfizetési ár megmarad. A tagok száma 186 új taggal szaporodott, a társulatnak így most már *8178* tagja van. Ezek között 251 alapító.

A földrajzi társaság febr. 22-iki ülésén dr. *Havass* Rezső alelnök ismertette a «Budapest in Wort und Bild» (Budapest irásban és képben) czímű művet. Kiemeli, hogy az egykori Budáról és Pestről s az egyesült Budapest fővárosról 190, nyomtatásban megjelent leirásunk van. A Budára vonatkozó legrégibb nyomtatott leirás 1501-ből, a Pestre vonatkozó 1782-ből való. A most bemutatott műnek, mely Berlinben jelenik meg, czélja a magyar fővárosnak Németországban való ismertetése; szerkeszti Jasznigi Sándor (irói nevén Oskar von Krücken.) Ehhez a műhöz a bevezetést Jókai Mór írta és munkatársai közt van Márkus József főpolgármester, Halmos János polgármester, Lampel Hugó főszámvevő, Máttyus Arisztid és több más ismert nevü ember. Eddig hat füzet jelent meg. — Ezután *Lóczy* Lajos tiszteletbeli tag mutatta be *Cvijics* János levelező tagnak, a belgrádi egyetem földrajztanárának előzetes jelentését a macedoniai tavak fölméréséről. Cvijics 1891 óta folytatja kutatásait a Balkánon és arra a tapasztalatra jutott, hogy Macedonia, Európának egyik legnagyobb tósági vidéke.

MI UJSÁG?

A király Budapesten. A király az egész hetet a budai várban töltötte s Gödöllőre sem rándúlt ki vadászatokra. Ő Felsége gyöngélkedett, könnyű meghűlés következtében, de azért február 19-ikén is megtartotta az átalános kihallgatást, részt vett az udvari ebédeken. Mindössze az iparművé-

szeti múzeumban a párisi kiállításra küldendő kiválóbb tárgyak megtekintését halasztotta el a Felség február 20-ikáról. De mivel Ő Felsége rendkívül szigorú pontossággal teljesíti előre kitűzött napi teendőinek rendjét és erőteljes jó egészsége ismeretes, ezért bizonyos aggodalom terjedt el a gödöllői kirándulás és a február 20-ra kitűzött múzeumi látogatás elmaradása miatt. A könnyű meghűlés azonban gyorsan elmúlt, Ő Felsége február 22-ikén megtartotta a csütörtöki rendes kihallgatásokat, a kitűzött látogatásokat is megtette. *Mária Valéria* főherczegnő február 20-ikán este szintén Budapestre érkezett.

A *király* február 17-ikén, mindjárt a megérkezése utáni napon meglátogatta *Zala* György szobrász műtermét, mely a nyugati pályaudvar egyik raktári épületében van berendezve. Ő Felsége két készülő szoborművet óhajtott látni. Az egyik a magyar hölgyek által Erzsébet királyné sírjára fölajánlott emlék, a másik gr. Andrássy Gyula lovas szobra. A Felség látogatására a műteremben megjelent Széll Kálmán miniszterelnök is, és az Andrássy-szobor bizottságának több tagja. A király először is Erzsébet királyné síremlékét tekintette meg. Oltár előtt megtörten imádkozó Pietát tűntet föl ez, a mint a keresztre támaszkodik. Meghatva nézte Ő Felsége és több kérdést intézett Zala György szobrászhoz, többi közt arról is, hogy a szobormű, mely az Erzsébet királyné és Rudolf trónörökös koporsója közti helyre van szánva, elfér-e a sírboltban. Zala azt mondta, hogy a mű pontos mérték szerint készült. Gr. Andrássy Gyulának az új országház előtti téren felállítandó szobrát nézte meg azután Ő Felsége, valamint az ezredévi nagy műemlék több mellékalakját. Érdeklődéssel nézte mind ott végig, részletes fölvilágosításokról tett sok kérdést, s megelégedését fejezte ki. «Nagyon szép volt, igazán szép dolgokat láttam», szólt Ő Felsége a távozáskor.

Mária Valéria főherczegnő megérkezése után, február 21-ikén délután látogatást tett *Andrássy* Aladár grófnál és családjánál, a gróf Andrássy-úti palotájában. A főherczegnő, a ki udvarhölgye kíséretében ment, közel egy óra hosszat időzött az Andrássy-palotában, a hol Széchenyi Imre gróf családja is megjelent a fejedelmi vendég üdvözlésére.

Február 22-ikén délelőtt Ő Felsége átalános kihallgatást adott. Megjelent Márkus József főpolgármester és Halmos polgármester, kik a főváros hódolatát tolmácsolták. A Felség az építkezésekről kérdezősködött, s azt a választ kapta, hogy különösen a Belvárosban elég nagy az építkezés, a hol Ő Felsége és Klotild főherczegnő palotái épülnek. A király a kihallgatás után az iparművészeti múzeumban tett látogatást. Esti 6 órakor udvari ebéd volt. Ő Felsége február 23-ikán az *Operaszinház* előadására készült *Mária Valéria* főherczegnővel. A király kívánságára a «She» ballet volt kitűzve. A király nevében gr. Apponyi Lajos udvarnagy 600 koronát küldött a *budapesti ujságirók egyesülete* által rendezendő bál jótékonyczéljára.

Mária Valéria főherczegnő február 22-ikén délután meglátogatta az angol kisasszonyok Lipót-utczai intézetét, hol az intézet növendékei *hangversenyt* rendeztek. A főherczegnőt *Almássy* Mária fejedelemasszony fogadta, *Hoffman* Margit kisasszony ügyes szép beszéddel köszöntötte. A főherczegnő végighallgatta az ének- és zene-előadásokat, megtekintette az intézet mintaszerű helyiségeit. A mikor távozott, az utczán összegyűlt közönség nagy éljenzése üdvözölte.

Ottó főherczeg festménye. *Ottó* főherczegről irják, hogy nagy kedvvel és hivatással fest. Eddig tanúlmányfejeket festett, nem rég pedig egy magyar életképet fejezett be, melynek tárgyát a katonaéletből vette. A főherczeg a királynak ajándékozta a képet. Ez magyar huszárt ábrázol, a mint lováról leszállva letelepedett egy csapszéknek a szabadban levő asztalához. A ló mellette áll és torkoskodni akar az asztalon levő kenyérből, gazdája azonban visszatartja. A csapszék ajtaján látható a trafik czímtábla is a magyar czímerrel és ezzel a magyar fölirással: «M. k. dohány és bélyegeladás.»

Vörösmarty szülőháza. Ez év deczemberében lesz száz éve *Vörösmarty* Mihály születésének. A székesfehérvári Vörösmarty-kör nagyobb irodalmi ünnepélyt rendez s erre külön bizottság alakúlt. Ez meg akarja jelölni emléktáblával *Kápolnás-Nyéken* a költő szülőházát is, de kiderűlt, hogy azt a házat már 1801-ben a tulajdonos gróf Nádasdy lebontatta s helyére más épületet emeltetett. Mivel ez így nem a költő tulajdonképeni szülőháza, a bizottság több tekintélyes irodalmi férfiú véleményét kérte, hogy a ház azért megjelölendő-e emléktáblával s ennek mi legyen a felirata. *Thaly* Kálmán már válaszolt, s a ház megjelölése mellett van, megfelelő felirattal. A bizottság egyébiránt a történeti hűség kedveért ki akarja deríteni, hogy gróf Nádasdy Mihály 1801-ben tőből rontatta-e le a költő szülőházát, mikor új gazdatiszti épületet emeltetett, vagy pedig csak kibővíttette és átépíttette a régi lakást? Az emléktábla ügyében Gyulai Páltól, Beöthy Zsolttól és Szász Károlytól is véleményt kértek, s így a pusztanyéki emlékmű felállítását irodalomtörténetileg is érdekes véleménycsere fogja megelőzni.

RÁTTKY HUSZÁR (1707).

Jókai születésnapja. Február 20-ikán töltötte be a nemzet koszorús írója, *Jókai* Mór 75-ik születésnapját. A költő csendben ülte meg az évfordúlót, de tisztelői nagy számban üdvözölték az ország minden részéből. A főváros több iskolájában alkalmi ünnepet rendeztek e napon, s a tanítók és tanárok Jókai érdeméről beszéltek az ifjúságnak.

Mátyás király szobra Párisban. *Fadrusz* János szobrász elkészítette Mátyás király lovasszobrának a nagy mintáját, a melyet most öntenek bronzba az érczöntő műhelyben. A nagy minta után azonban egy újabb gipsz-modellt készítenek, a melyet el fognak küldeni a párisi kiállításra.

Irgalom háza. Özvegy *San Marco* herczegné áldozatkészségéből még ez évben megnyílik Ó-Budán a gyógyíthatatlan betegek kórháza: az Irgalom-háza A fővédnökséget *Vaszary* Kolos bíbornok-prímás vállalta el, a ki február 20-ikán fogadta a kórház bizottságát és *Forster* Gyula elnök beszédére adott válaszában kijelentette, hogy a nemes emberbaráti intézményt, a mely hazánkban első és egyetlen ilyennemű, úgy erkölcsi, mint anyagi támogatásban részesíti.

Magyar festő a pápánál. *László* Fülöp, a jeles arczképfestő Rómában van, a hol Fraknói Vilmos püspök kieszközölte a pápánál, hogy arczképét természet után lefesthesse a szépművészeti múzeum számára. A pápa e hó 15-én fogadta Lászlót, a kit Fraknói kisért az audiencziára. A pápa kérdezősködéseiben nagy érdeklődést mutatott a mi művészeti, irodalmi és általában a magyar viszonyok iránt.

Új egyetemi tanárok. A király kinevezte a budapesti tudomány-egyetemre a büntető jog és bűnvádi perrendtartás nyilvános rendes tanáraivá dr. *Balogh* Jenő budapesti itélőtáblai birót, ismert jogi irót, és dr. *Fayer* László budapesti egyetemi rendkívüli tanárt, több jogi munka szerzőjét, a «Jogtudományi Közlöny» szerkesztőjét.

A jászói premontrei-rend helyettes prelátusa. A jászói premontrei-rend prelátusa már hosszabb idő óta betegeskedik, s ezért szükségessé vált, hogy helyettest, coadjutort választszanak. Az először kijelölt Nátafalussy a választást — szintén gyöngélkedése miatt — el nem fogadhatta. Az új jelölés február 20-ikán történt, s az eredmény az, hogy első helyen jelölték *Takáts* Menyhértet, a kassai főgimnázium igazgatóját, második helyen *Károly* Irént, a nagyváradi főgimnázium fizika tanárát, harmadik helyen pedig *Fábry* Emilt, a budapesti premontrei tanárképző-intézet kormányzóját.

A budapesti hirlapírók nyugdíjintézetének a nem rég elhúnyt maróthi Fürst Jakab özvegye 4000 koronát küldött, férje emlékére. Az egyesület mint Fürst Jakab és neje alapítványát fogja kezelni.

Andrée sorsa. Az éjszaki sarkhoz léghajón elindúlt Andrée és társai sorsáról újra tudni vél valamit a hír, de ez is vesztőket mondja. Stockholmba azt a távirati értesítést küldték Amerika éjszaki részéből, hogy múlt év októberében *Churchillfart* éjszak-amerikai városba néhány eszkimó érkezett, a kik azt mesélték, hogy két fehér embert, kik a tavaszszal «az égből látszottak alászállani» rabló eszkimók megtámadtak és agyonütöttek. Ők látták a léghajó roncsait is és tudták, hogy hol vannak azok elrejtve.

⋆ **A gyufagyártás Japánban.** A japáni gyufagyárak az egész khinai birodalmat, Kelet-Indiát, Koreát és Ausztráliát ellátják gyufákkal. A japáni ipar ezen ága kétszáz gyárban, hatvanezer férfi és női munkást foglalkoztat.

Uj személy- és podgyászdíjszabás életbe léptetése a csetnek völgyi h. é. vasuton. Ezen h. é. vasuton folyó év márczius hó 1-én új személy és podgyászdíjszabás lép életbe, melylyel az 1898 évi november hó 1-én életbelépett díjszabás érvényen kívül helyeztetik. Az új díjszabás a magyar kir. államvasutak díjszabás elárúsitó irodájában (Budapest, Csengery-utcza 33. sz.) 20 fillérért kapható.

Anyák figyelmébe. Vézna, gyenge és vérszegény gyermekek feltünő gyorsan erősbödnek és szaporodnak

sulyban, ha a kiváló Egger-féle Csukamájolaj Emulziót használják, mely igen kellemes ízü és könnyen emészthető. Egy üveg ára 1 korona 40 fillér. — Kapható a Nádor gyógyszertárban, Budapest, Váczi-körut 17.

Rheuma, csuz, köszvény és **epekőbajok** biztosan gyógyithatók a tudományos alapon álló Dr. Rissoféle *czitromnedv kurával.* Ismertetést ingyen és bérmentve küld *Szabady János* gyógyszerész Budapesten, Damjanich-utcza 2/c.

A női szépség ápolására, fentartására és emelésére ajánlhatók *Bantler* Ödön kitünő hirnévnek örvendő Szt.-Miklós gyógyszertára (Temesvár) által előállitott kozmetikai szerek, melyek károsan ható anyagtól mentesek és mint számos esetben beigazoltatott, meglepő sikerrel használják. Bővebbet a hirdetési rovatban.

HALÁLOZÁSOK.

Elhunytak a közelebbi napokban: Szokiczai Jovanovics Szilárd, nagybirtokos, a moraviczai kerület országgyűlési képviselője, 66 éves korában, Verseczen. Holttestét a szokiczai családi sirboltba szállították — Gurányi Pál, kir. főmérnök, a nagyenyedi kulturmérnöki hivatal főnöke, 39 éves korában, Lugoson. — Suly Ede, városi tanácsos, Veszprém régi patricius-családjának tagja, 69 éves korában, Veszprémben. — Sánka Lajos, nyug. főszolgabiró, Csermőn. A megboldogult a világosi fegyverletétel egyik tanúja volt s mint akkori főszolgabiró nagyon sokaknak, a többek között Beöthy Ödönnek is a menekülését elősegítette. — Lenhossék Adolf, nyug. magyar kir. főmérnök, élte 71-ik évében, Budapesten. — Dr. Meskó Antal, járási orvos, tb. m. tiszti főorvos, az orsz. orvosszövetség hunyadmegyei fiókjának alelnöke, megyei bizottsági tag, a hátszegi takarékpénztár igazgatója, Hátszegen. — Zaláni Vass István, volt 48-as honvédszázados, nyug. gazdatiszt, Zalánban (Háromszékmegye), 84 esztendős korában. — Miklós Dániel, ezedes hadbiró, a honvéd-főparancsnok igazságügyi előadója, igen képzett férfiú, 48 esztendős korában, Budapesten, önkezüleg oltván ki életét. — Szabó Ferencz, nyug. főerdész, 1848—49-iki honvédhadnagy, 72-ik évében, Radnóthon. — Sommer Eduárd, régi honvéd, ki a szabadságharcz kitörésekor lelkesültségből jött német földről a honvédek közé, s aztán Nagy-Somkúton telepedett le, 75 éves korában. — Steiner Farkas, 1848—49-iki honvéd őrmester, Zala-Koppányban 74 éves korában. — Glück Ignácz, dr. törvényszéki orvos, a városligeti szanatórium tulajdonosa 66 éves korában, Budapesten. — Fehérpataky Kálmán, a bécsi Terézianum gondnoka, 64 éves korában, Bécsben. — Dr. Nagy Béla, magyar kir. állami ménes-intézeti orvos, cs. és kir. tartalékos ezred- és tb. járásorvos, 43-ik évében. — Szabó Károly, földbirtokos, a gömöri ipar- és népbank igazgatója, 54 éves korában, Rimaszombatban. — Petranics István, nyug. tanitó, régi honvéd, ki a szabadságharcz után sok viszontagságon ment keresztül Olasz- és Görögországban, míg végre Ó-Hután telepedett le s ott is érte a halál.

Özv. Szentmiklóssy Józsefné, szül. Remenyik Karolina, Budapesten. Nevét híressé tette a nagy bátorsága, a melylyel Haynautól elfogott férje szabadon bocsátását követelte, a mit el is ért. Leánykorában Tompa Mihály is kérői sorában volt. — Ruttkay Jánosné, szül. Hirháger Teréz, Temesvárott, 73 éves korában. A Kossuth-család rokona volt s jótékonyságáért városszerte tisztelték. — Özv. Davidowszky Károlyné, szül. Kornis Mária 74 éves korában, Győrött. — Kelecsényi Ilona, Kelecsényi Ráfael leánya húsz éves korában, Bars-Baracskán. — Vörös Julia, ötven éves korában, Győr-Újvárosban. — Gróf D'Orsay Emilné, szül. Festetich grófnő, csillagkeresztes hölgy, 65 éves korában, Pozsonyban. Férje mellett gyermekei, köztük Ratibor herczegné, Thurn-Taxis herczegnő, s nagyszámú rokonság gyászolja.

Szerkesztői üzenetek.

Kakuk madár zöld erdőben. Mi is szívesen elismerjük, hogy bár a vers tárgya nagyon is kopott, szerző mégsem halad a szélesre taposott úton; hangjában van valami egyéni, csak az a kár, hogy oly nagyon gyöngén versel.

A megtért asszony. Ily hosszú verset még akkor is csak kivételkép közölhetnénk, ha valóban érdemes volna a közzétételre. E hosszabb lélegzetű versben nagyon alantjáró komikummal találkozunk s pongyola előadással, noha azt is készségesen elismerjük, hogy van benne egy pár találó vonás, melyet szerző ügyesen lesett el az életből. Természetesen nem sorozzuk ide az anyósokra szórt elkoptatott élczelődést.

A repülőgépről. Tanulmány. Semmi új nincs benne; a czikkben elmondott dolgok már mind ismeretesek a nagyközönség előtt is.

A czigány. *Elbeszélés.* Élénken megirt kis dolgozat, melyben csinos részletek is vannak, de az egész a közölhetőség mértékét nem üti meg.

SAKKJÁTÉK.

2155. számu feladvány. Ehrenstein M.-tól.

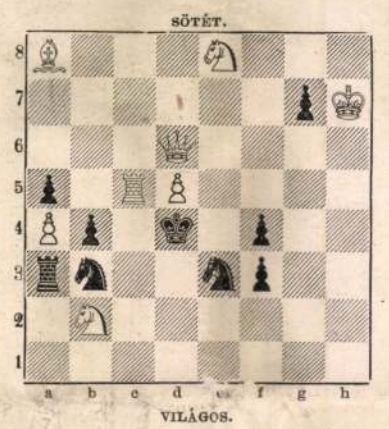

Világos indúl s a harmadik lépésre matot mond.

A 2140. számu feladvány megfejtése. Sahlberg R.-től.

Világos.	*Sötét.*
1. Hb5—a3	b4—a3 †
2. Kb2—c1	a3—a2
3. Fa6—d3	a2—a1
4. Va7—a1 : mat	

Helyesen fejtették meg: *Budapesten:* K. J. és F. H. — Andorfi S. — Kovács J. — *Lipótvárt:* Hoffbauer Antal. — *Gyulán:* Nuszbek Sándor. — *Losonczon:* Demeter József. — *A pesti sakk-l.ör.*

Felelős szerkesztő: **Nagy Miklós.**
Szerkesztőségi iroda: Budapest, IV., Kaplony-utcza 9.

KÉPTALÁNY.

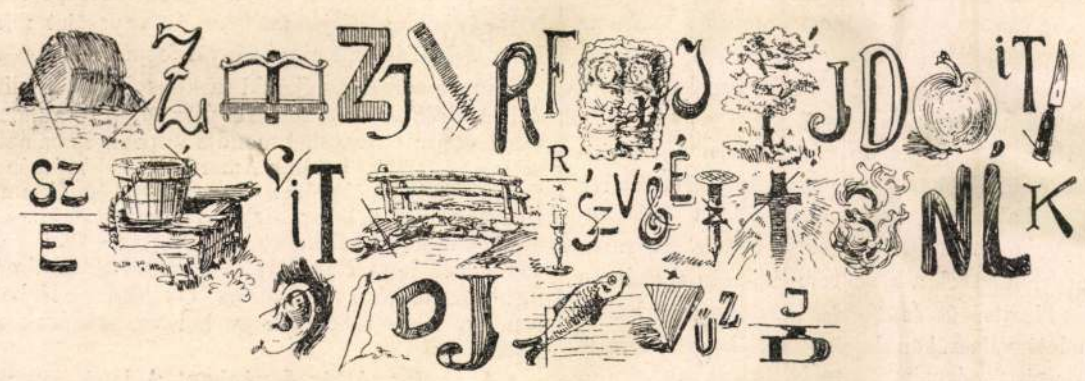

A «Vasárnapi Ujság» folyó évi 6-ik számában közölt képtalány megfejtése: *A szabadság a béke legszebb virága.*

Gummiáruk, betegápolási czikkek *sérvkötők (óvszerek* F. Bergueránd párisi gyárostól) legelőnyösebben beszerezhetők *Polgár Sándor* egyetemi kötszerésznél, Bpest, Erzsébet-körut 50. 6734

SZENÁSY, HOFFMANN és TÁRSA
párisi és lyoni selyemgyári raktára Budapest, IV., Bécsi-utcza 4.
Raktárunkon található a legszebb és legnagyobb választék **divatos selyemkelmék, csipkék** és **szalagok,** valamint **gyöngytüllruhák** és **gyöngytüllkelme-diszekből.** Fekete és szines selyemkelmék 85 krtól 14 frtig. Foulard-, Pongis- és Satin Liberty-selymek 65 krtól kezdve. Moiré, Pékin, Mousselin minden szinben.— Mintákkal kivánatra készséggel szolgálunk. 8093

RÉGI
származásu viszketegség és mindenféle sömörbajoknál (bőrüitegek, kéz- és lábizzadás, ótvar) legjobban ajánlhatjuk az «**Ichtiol-Salicyl**»-t, mely a test bármely részén használható **föltünő** eredménynyel. Szagtalan! Ártalmatlan! Nagy tégely utasitással **3 korona.** **Csuzos** köszvényes (rheuma) szenvedőknek nélkülözhetetlen szer a kitüntetett «**Nervin**», mely néhány bedörzsölés után megszünteti a legkinosabb hasogatást, szaggatást, csontbántalmakat, derékfájást, szurást, csuzos fog- és fejfájást. Mindennemü daganatot a test bármely részéről eltüntet. Nagy üveggel **80 krajczár**; utasitás mellékelve! **Köhögés** mindenféle hurutos bántalmak, nehéz légzés, astma, influenza, tüdőbajok, rekedtség ellen legolcsóbb és legjobb háziszer az «Erényi-féle javitott fiáker-por». Kellemes izü! Nagy, remek szép dobozokban kapható **50 krajczárért.** Mindezen szerek postán megrendelhetők a készitőnél: **Erényi Béla** gyógyszerész, Szabadszállás (Pestmegye). Budapesten csak a főraktárban kaphatók: **Török József** Király-utcza 12. **Rendelések mindenkor aznap továbbittatnak.**

KÖHÖGÉS REKEDSÉG és HURUT ELLEN
A LEGJOBB A RÉTHY FÉLE
VÉDJEGY
PEMETEFŰ CUKORKA
Ara 30 kr.
5 csomag bérmentve 1.50.
RÉTHY BÉLA gyógysz. B.-Csaba.
MINDENÜTT KAPHATÓ
Kérjünk csak Réthy-félét.

A női szépség
emelésére, tökéletesitésére és fentartására legkitünőbb, teljesen ártalmatlan, vegytiszta és zsirmentes készitmény a 8296
Margit Crême
Rövid idő alatt szüntet szeplőt, májfoltot, pattanást, bőratkát (mitesser) és minden más bőrbajt. Kisimitja a ránczokat és himlőhelyeket. még koros egyéneknek is üde bájos arczszint kölcsönöz, ára 50 kr., nagy 1 forint. **Margit hölgypor** 60 kr, 3 szinben. **Margit szappan** 35 kr. **Margit fogpép** (Zahnpasta) 50 kr.
Készitő FÖLDES gyógyszertára,
Aradon Deák Ferencz-utcza 11. sz.
Főraktár: Török József gyógyszertára, Budapesten, Király-utcza 12.

Osztrák-magyar
ACETYLÉN-TÁRSASÁG
mint szövetkezet, 8170
Budapest, VII., Erzsébet-körut 50. sz.
Béos, I., Wipplingerstrasse 22. és I. Tiefer Graben 26—28.
Acetylén-világitási telepeket
létesit szállodák, vendéglők, kávéházak, villák, községek, városok stb. részére. Gázfejlesztő-készülékeink az eddigieket mind fölülmulták és a gázt teljesen megtisztitják, ugy hogy az égésnél füst, ártalmas gőzök és büz nem keletkezik. — Robbanás teljesen ki van zárva.
Képviselők minden helységben kerestetnek!

Foulard-selyem-ruha
8 frt 40 krtól
feljebb! — 14 méter — postabér és vámmentesen szállitva! Minták kiválasztásra, nem különben fekete, fehér és szines «Henneberg-selyem» blousok és ruhákra alkalmas, 45 krtól 14 frt 65 krig méterenkint.
Csak akkor valódi, ha közvetlen tőlem rendelik!
HENNEBERG G.
selyemgyáros Zürichben.
Cs. és kir. udvari szállító.

S ugy megvirrad ujjászületésünk
Verőfényes, boldog napja ránk,
És nem lesz hiába az, hogy éltünk —
S nem felednek el, ha meghalánk:
S akkor ti is névtelen hős lelkek,
Vértanuk dicsőült árnyai —
Sírotokban boldogan pihentek
S jeltelen sem fogtok porlani.

A GŐZHÁZ.

VERNE GYULA REGÉNYE.

MÁSODIK RÉSZ.

NEGYEDIK FEJEZET.

Egy kis természetrajz.

— Ugyan, Van Guitt ur, — kezdé Banks — mondja meg, oly jövedelmező-e ez az ön keresete, mint a mily veszélyes?

— Uram — felelt a vad-szállitó — hajdan jövedelmezőbb volt. De nehány év óta leszállt a vadállatok becse. Itélje meg maga, a folyóárakból. Legjobb piaczunk az anversi állatkert; de ott sem adják meg már a régi árakat, ugy hogy a vételár nem sokára alább fog szállani a beszerzési költségeknél. Igy nem régen egy struczczot alig tudtam tizenegyszáz frankon eladni, sőt a nyőstényét csak nyolczszázan. Egy fekete párduczért csak ezerhatszáz frankot adtak, egy jávai nőstény tigrisért kétezernégyszázat, s egy egész oroszláncsaládért hétezer frankot.

— Valóban potom árak, szólt közbe Banks.

— A mi pedig az orrmányosokat illeti, — vagyis az elefántokat, hogy népiesen nevezzem, — ezek fogásáról már egészen le kell mondani maholnap. Agyaraikat még el lehet adni, mert az elefántcsont elég keresett áruczikk ma is; de mutogatásra az élő állat nem való többé. Mostanában már szindarabokban léptetik föl a drámairók; igy egy elefánttal bejárnak több országot, a közönség kiváncsisága ki van elégitve s az állatseregletbe senki sem megy, hogy elefántot láthasson.

— Hát — kérdeztem én — ön az indiai állatvilág e csodáit csak az európai állatseregletek számára szállitja?

— Szabad-e erre, — mondá Van Guitt ur — szerénytelenség nélkül egy kérdéssel felelnem? Látta-e ön már, Indiában járva, a hatalmas rádzsák állatseregleteit? Menjen Guikowarba, tisztelegjen Barode királyának; nézze meg állatseregletét s bámulja meg a kattivari oroszlánokat, medvéket, párduczokat, hiuzokat, csitákat, tigriseket! Nézze meg ötszáz bülbüljét, a hindu félsziget e bájos csalogányait, melyeket oly gonddal tartanak és ápolnak, mintha mindegyik egy-egy trónörökös volna; legyen tanuja hatvanezer galambja nász-ünnepélyének, melyet évenként nagy pompával tartat velök; nézze meg elefántjait, melyek közül egynek az a feladata, hogy halálitéleteket hajtson végre, óriási talpával eltiporva az elitélteket. Vagy látogassa meg ön a maiszúri rádzsát, Ázsia fejedelmeinek e leggazdagabbikát, százanként találja ön az orrszarvuakat, az elefántokat, a tigriseket, s az indiai állatarisztokrata legmagasb rendü példányait. S ha mindezeken eltelt bámulattal, tudja meg, hogy e rádzsáknak is én vagyok a főszállitója.

Meg kelle hajolnom Van Guitt ur nagysága előtt.

Hod kapitány azonban még további kérdéseket tett neki a tarjáni vidék állatvilágát illetőleg.

— Ha megengedi, — mondá — még nehány kérdést e husevők felől, melyek fölkeresése végett jöttem én India e részébe. Ámbár csak vadász vagyok s egyátalán nem akarok önnel a szállitási üzletben versenyezni, sőt szivesen tenném, ha az ön gyüjteményét egy pár értékes példánynyal szaporithatnám. De ha az ön gyüjteménye teljes, talán nem veszi rossz néven, ha én az állatok pusztitásában találom gyönyörüségemet!

Van Guitt ur kegyesen beleegyezett abba, a mit ugy sem akadályozhatott. Kénytelen volt elismerni azt is, hogy a tarjáni erdőségekben tömérdek ártalmas állat van, melyeket Európában nem keresnek, s melyek pusztitása neki nem okoz kárt.

— Ám lövöldözze uram, — mondá — a vaddisznókat. Azok ugy sem husos állatok.

— Hogyan, nem husos állatok?

— Azt értem, hogy nem husevők. De azért oly vadak, hogy a legveszélyesebbek sokszor a vadászra nézve.

— És a farkasok?

— Itt sokféle farkas van, melyek szintén igen veszélyesek, kivált ha csoportosan támadják meg az utazót. Hasonlitanak az oroszországi farkasokhoz s én nem becsülöm őket többre, mint a sakált vagy vad kutyát. Kereskedelmi értékök nincs.

— Hát a medvék?

— A medvék más szempont alá jőnek; azoknak vannak jó tulajdonaik is. Bár az indiai medvék nem oly keresettek mint az európai hegyi medvék, de azért ezeket is el lehet adni. Némelyek a kashmiri, mások a rajmakáli medvéket szeretik jobban; e fölött az izlés megoszolhat; de, némely évszakot kivéve, igen ártatlan állatok s oly bátor vadász becsvágyát, minőt Hod kapitányban van szerencsém tisztelni, alig ingerlik. Nem is hasonlithatók a félsziget kegyetlen állatai közé.

— De a leopárdokat csak ezek közé számitja ön?

— Hogy ne, uram. A leopárd ügyes, merész macska. Felugrik a fára, sőt néha keresztül is ugorja, s nem egy izben tapasztaltam, hogy félelmesebb volt magánál a tigrisnél is.

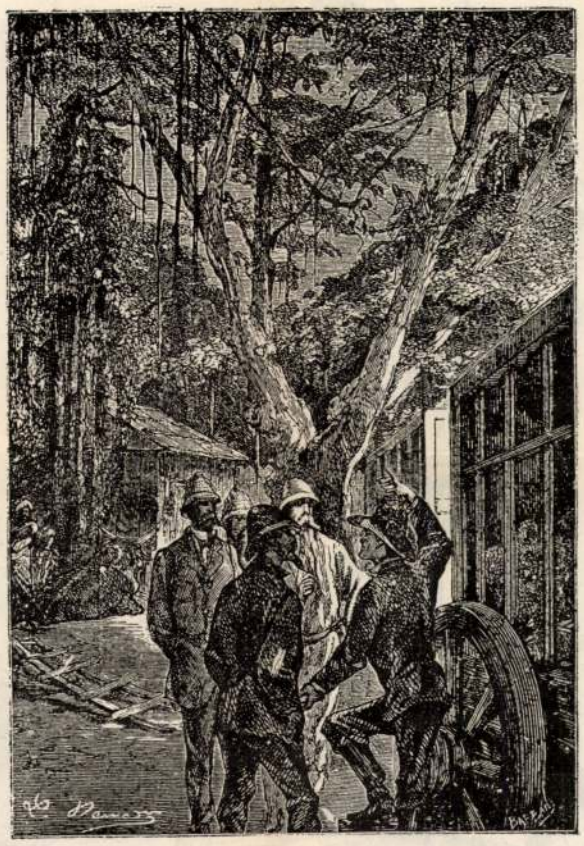

VAN GUITT UR LECZKÉT TART.

— Hát a párducz?

— A párducz pompás állat, — rajongott Van Guitt Mátyás ur, s majd meglátják uraim, mily pompás példányaim vannak belőle. S hinnék-e, uraim, hogy vadászatra is be lehet őket tanitani? Guikowarban ez rendes szokás. Kosárban, fejüket bekötve, mint valami sólymot viszik ki a vadászat szinhelyére. S mikor a vadászok egy csoport zergét vagy antilopot pillantanak meg, ráeresztik a párduczot a jámbor kérődzőkre. Ugy van, kapitány ur, van itt párducz elég s ön is fog találkozni akármennyivel! Azonban bátorkodom figyelmeztetni, hogy azok még nem lesznek megszeliditve.

— Remélem is, mondá a kapitány.

— Valamint az oroszlánok sem.

— Jó, hát már az oroszlánoknál vagyunk; beszéljünk hát az oroszlánokról.

— Nos uraim, — mondá Van Guitt ur, — én az állatvilág ez ugy nevezett királyait kisebbre becsülöm lybiai testvéreiknél. A him oroszlánnak nincs itt az a felséges sörénye, mint Afrikában: engedelemmel legyen mondva, ugyszólván meg van koppasztva. Már kiveszőben is vannak e világrészből. Nem ugy, mint a tigrisek!

— Ah, a tigris! kiáltá fel Hod kapitány.

— A tigris! visszhangozá Fox.

— Igen uraim, — mondá Van Guitt ur, — a tigrisé a korona! A tigrist nevezték el királytigrisnek — s ez rendén is van. Ő uralkodik Indiában; benne van megszemélyesitve India. Neki joga van betöröknek tekinteni e földön, melynek ő az őslakója, nem csak az angolokat, de a benszülötteket is. Ő mindenütt otthon van a félszigeten: a Komoran foktól a Himalájáig, a Sunderbundban és Nilgeriában. Seregestől jár mindenütt, mint a vadmacskák. Oh, ezek Európában is a legkeresettebb állatok. Állatkert, vagy állatsereglet el lehet bármely állat nélkül, csak tigris nélkül nem! Ez az állatseregletek legnagyobb vonzó ereje. Mikor borzad a néző, mikor félti az állatmutogató életét? mikor a tigris kalitkájába lép. Mely állatot fizet, sulya szerint, aranynyal fölmérve, a rádzsa? A tigrist! Tudják-e uraim, hogy ha az indiai rádzsának előkelő vendége van, mily mulatsággal tiszteli meg azt? Ketreczben király tigrist vitet elébök. A ketreczet, lóháton, illő távolságban körbe veszik. Akkor a ketrecz ajtaját felnyitják. A tigris kiugrik, kirohan, kiröpül, oda veti magát a csoportokra szakadó tömeg közé, hősies dühhel védi életét — néha sikerül áttörnie, száz lövés zápora közt, legtöbbször elesik, — mily dicső halál!

Van Guitt ur egészen föl volt lelkesülve a tigris dicséretében. Hod kapitány is meg volt hatva.

— És uram — mondá — ha ön dicsekszik vele, hogy fogott már tigrist, én is elmondhatom, hogy lőttem már egynehányat. Most várom az ötvenediket s fogadom, hogy nem is távozom a tarjáni erdőségből, mig azt el nem ejtem.

Már készültek a fölött vitázni, az egyik lőtt-e, vagy másik fogott-e el több tigrist? s hogy helyesebb-e lőni vagy elfogni dicsőbb e e nemes vadat. Szerencsére Banks közbe szólt.

— A tigris — mondá — a teremtés királya; ebben egyetértünk, de hozzá merem tenni, hogy nagyon veszélyes király alattvalóira nézve. Ha nem csalódom, 1862-ben történt, hogy e dicső vadak felfalták a Szangar-sziget valamennyi táviró-tisztjét. Hallottam emlegetni egy nőstény tigrist is, mely három év alatt nem kevesebb, mint száztizennyolcz martalékot ejtett el, s egy másik ugyanannyi idő alatt százhuszonhetet. Ez már sok, még egy királynétól is! S végre, a szipojok legyőzetése óta, három év alatt, tizenkétezerötszázötvennégy egyén veszett el a tigrisek fogai alatt.

— De uram, ön elfeledni látszik, hogy a tigris épen emberevő állat! És a hinduk azt állitják, hogy ha egyszer az emberhust megkóstolta, más nem is izlik neki többé.

— Nos aztán? — kérdé Banks.

— No hát, felelé Van Guitt ur, — csak természeti hajlamukat követik. Enniök csak kell!

(Folyt. köv.)

Észleletek az erdőben.

Ki ne látta volna utazása közben, nyárban, különösen Felső-Magyarország egyes vidékein, azt a nagyszerü szinváltozást, midőn a tölgyfaerdőt bükkfa-erdő váltja fel; majd más helyütt vegyes bükkfa és gyertyánfa, távolabb még tarkább csoportozat, tölgy-, bükk- és nyirfacsoportozatokból. A fiatalabb erdei vágásokban piroslik az erdei bodza-bogyó, szaporodik a mogyoróbokor, fehérlik a nyirfa és mivel hogy ezek még el nem ölhették az erdei növényzetet, az ember magasságnyira nő, gazdagon, buján.

Az erdei vágásokat télben, január—márczius hónapokban végzik. E hónapokban a fa még nem ereszté meg nedvét sejtjeiből, h anyzik a táplálék, a fa nem él, alszik.

Vágnak erdőt azonban később is, midőn már a fában beállott a tápláló nedv-keringés; de ezt csak azért teszik, mert ez időben a tölgynek szépen lehámlik a héja, és a mint tudjuk, a timárok azt nagy mennyiségben használják cserzésre; sok helyütt kiviteli czélokra megőrlik s kiszállitják lisztalakban a messze Németországba.

Tavaszszal kezd hajtani a levágott fatörzs meglehetős gazdagon, hanem e hajtásokból ritkán nevekedik fa, mert könnyen elválik a törzstől, és egy erősebb szél mind a földre teriti.

Láttam én gyönyörü tölgy-erdőt, a hol nem talált volna az ember a világ minden kincseért más fát; kivágták, s az egész erdő átváltozott, lett belőle nyirfa-erdő. Láttam bükköst kivágni,

később ezen a helyen vegyüléke keletkezett a gyertyán- és tölgyfának; máshol a tölgyfa-erdőt mogyorós váltotta fel, majd éger és erdei bodza.

A Szepességen, ha fenyő-erdőt vágnak ki, ott rendesen ujból fenyvek kezdenek nőni, még akkor is, ha a vágást a leggonoszabb módon foganatositották. Nyirfát sehol nem láttam, tölgyet avagy bükköt ritkán, a gyertyánfát nem is ismerik, de az erdei bodza itt is nő, és pedig elég sürün.

Azonban ha azt hinnők, hogy a kivágott erdők helyén mindjárt a vágási évben nő más természetü és minőségü fa, nagyon csalatkoznánk, mert csak a vágási év után kezd jelentkezni, de akkor sem egyformán. A vágási évben, az egész kivágott területet embermagasságnyi buja erdei növényzet növi be; helyenként tért hódit a szamócza, az áfonya, de később mind a mellett uralkodóvá a málna-, majd a szederinda-cserje lesz. És ezek mindaddig, mig csak lehetetlenné nincs tévé tenyészetük, daczolnak a szép növekedésnek indult fiatal fákkal, sőt tapasztalni lehet, hogy amazok emezeken nem egyszer diadalmaskodnak; ez esetben egész erdőhelyek maradnak pusztán, s később mint erdei rétek ismeretesek.

Ha a Rozsnyó határában levő fiatal erdőket tekintjük, azon szomoru valósággal kell megbarátkoznunk, hogy ott egy óriási terület, mely előbb egészen tölgyes, avagy vegyes, tölgy-, bükk- és gyertyánfás erdő volt, most nyirfaerdő. A ki csak másfél évtizeddel ezelőtt látta azt a szép tölgyerdőt, mely a nyirjes felett kezdődött közvetlen, egyrészt felhuzódott az Éles-hegyre, másrészt átfutotta az egész Rákost, fel a tekerületig, és most meglátja a fehér nyirfákat: valóban elszomorodik, mert az uj jövevényeket még csak épületfának sem használhatják, legfeljebb tüzifának s ágaiból itt-ott fonnak ösvényt s készitenek seprőt.

Én azt hiszem, ezen káros erdőátváltozás inditotta Rozsnyó városa elöljáróságát arra, hogy a nyirfás erdőket fenyőkkel kezdjék beültetni. E müvelet tudtommal sok áldozatba került, de a kivánt eredményt mindamellett létre nem hozhatta, noha vannak egyes helyek, mint például a régi papirmalom mellett a szép kis fenyves, melyek ugy a munkát, mint másnemü áldozatot elég szépen jutalmazták meg. Különben a város körüli erdők talaja nem igen kedvező a fenyőnek, bajosan lesz ott meghonositható, mert a fenyőnek először magasabb hely kell, és másodszor élesebb levegő.

A mi a vágások növényzetét illeti, sokan azt tartják, hogy a madarak kiváló szerepet játszanak benne. Ezt én nem akarom vitatni, de mindamellett megjegyzem, hogy az előttem majdnem lehetetlen, kételkedem benne; mert a ki figyelemmel kisérte valaha a madarak táplálkozási módját, lehetetlen, hogy ne tapasztalta volna emésztésök kifogástalanságát; de ha hiányos volna is az, kérdés, vajjon a növényi magvak, melyek már élelmül szolgáltak, de meg nem emésztettek, birnak-e azon tényezőkkel, melyek a kikeléshez okvetetlen megkivántatnak? Valóban nem birnak. Ha most még megismerjük azt a nevezetes körülményt is, hogy az erdei madarak nyárban nagyobbára hernyókkal és legyekkel táplálkoznak, télben pedig az emberi lakok körül csoportosulnak, mert itt mégis könnyebb az élelem beszerzése, mint künn az erdőn, a hol mindent a hó takar, a mit mindenkor láthatunk a sármánynál, pintyőkénél, czinegénél: be kell vallanunk őszintén, hogy az erdei növények életében valami más, hatalmasabb erő működik közre, mely erőnek a madarakkal semminemü összeköttetése nincs. Tény azonban, hogy majdnem minden vágásban külön növényi családot lehet találni, melyet nem a madarak idéznek elő, hanem igen a méh, vagy a pillangók, repdesésök közben egyik virágcsészéből a másikba hordván a himporokat.

Az erdők átváltozását igen előmozditják a gondtalan erdővágások; ki ne hallotta volna a nálunk divatozó erdőpusztitási gazdálkodás káros következményeit? Nem hagynak magfákat, melyek egyedüli czélja az, hogy makk által előmozditsák az uj erdő növését, némi árnyékot vessenek a puszta területre; ha pedig hagynak, azok épen ugy veszik ki magokat, mint egy nagy pusztában itt-ott egy esernyő.

Midőn a vágásokba a kivágott fákkal épen ellenkező természetü és minőségü fák kezdenek nőni, például: tölgy-erdő helyén bükk-erdő, bükk-erdő helyén nyir-erdő, máshol majd egy vegyülék, mig végre egy más helyütt tulsulyban a mogyoró: ez oly jelenség, melynek előidézésében épen oly kevés a madarak, mint a tölgy- vagy bükk-makk közreműködése.

Sürű erdőkben, hol a fák folyton árnyékot vetnek a talajra, alig látszik itt-ott egy szál virág, de az is olyan, mintha kín volna az élete, virága szintelen, maga a kocsány gyakran, mint az üveg, átlátszó, levelei pedig sárgás zöldek. Az árnyas helyeken még a kisebb növésü fák is elsatnyulnak, de nem azért, mintha nem kapnának elegendő táplálékot, hanem azért, mert nélkülözni kénytelenek a nap melegitő, életet adó erejét.

A föld termő természetének, s a nap életet adó erejének, csodás együttműködésében van mégis az erdők átváltozásának legfőbb oka. Más az élet árnyékban, más ismét napsütötte helyen, a hol a légáramlat nem ütközik semminemü akadályba.

Vessünk egy futólagos tekintetet egy káposztarászával beültetett táblaföldre, nem azt látjuk-e, hogy a mig meg nem kapálják, ki nem terjeszkedik, mellette, körülötte, mindenütt szabadon nő minden gyom, de ha egyszer levelei kiterjedtek, s fölfogják a napsugarakat, minden gyom elpusztul, vagy ha daczolni akar sorsával, hát akkor törpén marad, s nem virágzik, ha pedig még is kinból virágoznék, akkor magtalan.

CHAMBORAND-HUSZÁR. (1792.)

Ugyanezt láthatjuk a burgonya-földeken is. S szerintem ennek kell állani az erdőknél is.

Vidonyi József.

Egyveleg.

* **A leggazdagabb orvosi könyvtár** ez idő szerint Washingtonban van s neve «National Medical Library». Katalogusából most jelent meg az első kötet, tiz ily kötet lesz, mindegyik mintegy 1000 nyolczadrét lap. A könyvtárban most több mint 50,000 bekötött szakmunka van s mintegy 60,000 füzet, ezenkivül a világ legnevezetesebb orvosi szaklapjainak s folyóiratainak csaknem teljes gyüjteménye. Jelenleg a régi Ford-szinház földszintjén van elhelyezve, de e helyiség már is szük.

* **A római világkiállitást** 1886-ra tervezik s a szervező bizottság már külön lapot is alapitott, hogy ez eszmének propagandát csináljon. A helyet is kiszemelték a Borghese Corsini és Taronia villák közt, a hova a del Popolo, Salarn vagy Pia kapukon egyaránt el lehet jutni.

* **A Viktor Emanuel** emlékére szánt szobrot Vercelliben Rosa Hercules állitja fel. A szobor közel hatvan láb magas s a talapzaton a modern olasz történet három legnevezetesebb korszakát (1849, 1859 és 1870) jelképező női alakok lesznek.

Budapest 1577-ben. Az «Oesterreichische Monatschrift für den Orient» czimü folyóirat legujabb számában Etlicher, egy német császári követ 1577-ben tett utazását irja le Magyarországon, Szerbián s Bulgárián át. A közleményben a magyar fővárosról a többi közt a következők olvashatók: «Törökök kiséretében meglátogatták az utasok a part tulsó felén levő Pestet. A hajóhidat, mely akkorában 63 hajón nyugodott, az utasok nagysága s szilárd épitési módja miatt dicsérték. Pestet illetőleg kiemeli a közlemény, hogy a várost körülvevő magas falak jó állapotban voltak, hogy a körfal sértetlen, s hogy Pest ebben a tekintetben nagyban különbözik Budától, Esztergom és Nándor-Fehérvártól, minthogy az utóbbi városok körfala abban az időben egészen szét volt rombolva. Pest belsejét ellenben élesen ócsárolják az utasok. «Gyalázatos épületek, kicsi házacskák, — mint az egész Törökországban, — nyomorult, szük, sáros utczák», ez a kép, melyet a tudósitás az akkori Pestről előnkbe tár. A leirásban emlitik egyszersmind azt is, hogy a Pesten élő keresztyéneknek van ugyan papjuk, de templomjuk tornyában hiányzik a harang és az óra, mint Törökországban. Esztergomban és Budán a törökök a harangok használatát megengedték. Utazóink Budát még élesebben birálják. E város terjedelme — ugymond a leirás — sokkal nagyobb mint Pesté, — majdnem olyan nagy, mint az akkori Eszlingeré (Würtemberg). Az utazók nem mertek nagyon bemenni a városba, mert «mindenféle merényletet követtek volna el ellenünk». Végül azt mondja a tudósitás: «Budán sok zsidó is lakik, kik kereskedéssel, uzsorával és árulkodással foglalkoznak.»

Kéziratok megóvása. Mommsen könyvtárának és kéziratainak elégése alkalmából a «Kölnische Zeitung» azt javasolja, hogy ritkább kéziratok fényképészet utján sokszorositassanak, a mint ezt a hires Codex Sinaiticussal és más régi kodexekkel már szép eredménynyel megkisérlették. A fényképészet mai tökélye mellett nem szenved kétséget, hogy e másolatok szépség és olvashatóság tekintetében mi kivánni valót sem hagynának hátra és bizonyosan sikerülne, — a mi fődolog, — azoknak tartósságát is elérni.

* **A pacsirták** már csaknem egészen eltüntek Anglia északi részéről, hol azelőtt nagy számmal voltak. A közhit szerint az állatokat a seregélyek üldözik az által, hogy tojásaikat összetörik s az ifju madarakat megölik. A természetbuvárok azonban megczáfolják e nézetet s azt hiszik, hogy a pacsirták eltünésének oka a szarvasmarhák szaporodása s hogy földmüvelési czélokra minél több területet vesznek igénybe.

Magyar huszárok franczia szolgálatban.

II.

Rákóczi szabadságharcza már 1711 februárjában bevégzettnek tekinthető. E hó 20-án hagyta el hazáját a bujdosóvá lett fejedelem. Apr. 29-én Smolensk alatt szabad szárnyra bocsátotta «nemes kompánia» nevet viselt testőrségét, melynek tagjai részint haza szállingóztak, részint Frigyes-Ágost lengyel király, Péter czár vagy XIV. Lajos hadseregébe léptek. *Szendrői Török Zsigmond* mind a hármat megpróbálta. Előbb Rákóczi kamarása, aztán lengyel kapitány, majd moszkvai testőr, végre franczia kapitány volt. Egy másik menekült, *Trencsényi*, máskép *Kolozsváry László*, Rákóczi belső embere, Thaly Kálmán szerint, szintén mint franczia tábornagy halt volna meg.* Részemről, egykoru katonai lajstromokban sem találtam nevét.

A franczia szolgálatba lépett magyar emigránsok átalában véve nagyobb előmenetelt tettek, mint a minőre akkortájban odahaza számithattak volna. Grófok, bárók, tábornokok emelkedtek soraikból, s mint huszárok, testületileg is a német s franczia huszárok elé soroltattak. Valamennyi között azonban legtöbbre vitte gróf *Bercsényi László*, Miklós fia.

Bercsényi László Ignácz, született 1689. aug. 3-án Eperjesen. Gondos neveltetésben részesült, melynek bevégeztével Rákóczi nemes testőrségébe lépett, hol a trencsényi csatában tanusitott vakmerő bátorságáért 1708-ban zászlótartóvá neveztetett ki. 1712 ben Rákóczi és Ráttky ajánlatára rangfokozata megtartásával alkalmazta őt XIV. Lajos, a franczia királyi testőrségben.

Bercsényi 1719-ben már mint ezredes toborzotta Törökországban a róla nevezett 56-dik számu franczia királyi huszárezredet, melynek márczius 1-sején első ezredes-tulajdonosává neveztetett ki. Ettől fogva hirtelen emelkedett rangban, tisztességben. 1738-ban tábornok, 1744-ben altábornagy, 1753-ban a szent Lajos-rend nagykeresztes vitéze, végre 1758-ban elérte a legmagasabb katonai rangot: Francziaország tábornagyává lett, s 1778-ban, mint Francziaország *első* tábornagya végezte be őseihez méltó életét.**

Mint emlitettük, Bercsényi László alapitotta meg a róla nevezett, később nagy hirre vergődött huszárezredet (Régiment de Berchiny). 1719-ben ugyanis meglátogatta a Márvány-tenger partján számkivetésben élő atyját, ki fia számára magyar bujdosókból és kiszivárgó székelyekből franczia pénzen huszárezredet toborzott.

Az uj huszárezred eleintén két századból állott, melynek parancsnokai egy ezredes és egy alezredes; a századok vezénylete egy őrnagy és egy segédőrnagyra volt bizva. Rajtok kivül 8 kapitány, 8 hadnagy és mindössze 120 főnyi legénységből állott az egész ezred.

Egyenruhájok épen olyan volt, mint a kuruczvilági magyar lovasságé. Sűrűn sujtásozott vörös bélésü, égszinkék, prémes dolmány, kicsiny, gömbölyü óngombokkal, kék gomblyukakkal, sárga öv és csizma, vörös salavári, a nadrág többi része kék. Medvebőrrel karimázott kalpag, kicsüngő vörös fillentyűvel; félczombig érő bőrtarsoly, a Bourbon-ház fehér liliomaival; vállukon farkasbőr. Fegyverzetük hasonló a Ráttky-huszárokéhoz. Jó fogásu görbe magyar kardjoknak egy kissé csonka példánya a nemzeti muzeumba került; pengéjére három liliom s az egyik oldalon *Regiment De Berchiny*, a másikon *Vive Le Roy* van bevésve. A pengegerinczen a kardmüves neve — Berger Plarckand Fourbisseur à Strasbourg — olvasható.

Az ekkép fölszerelt huszárezred viszontagságairól tömérdek adatot szolgáltatnak a franczia történelem évlapjai. Megalapitásának első éveiről azonban van mit böngésznünk a Kisfaludy család levéltárából is. Kisfaludy Boldizsár ugyanis, az ujonnan alakitott ezred őrnagya, élénk levelezésben állott anyjával, s maig meglévő iratai az ezredre vonatkozó számos érdekes részletet tartalmaznak.

1722 elején a Bercsényi-huszárok Montpellierben feküdtek, honnan Kisfaludy ezeket irta anyjának: «Már az elmult nyáron a mi regimentünk felállott, s ide ebben a tartományban rendeltetett; csak két napi járó földnyire vagyunk Spanyolországtul. Most, hála Isten, fizetésünk jobban van, és jó kenyérrel, borral, olajjal s jó hussal bővelkedő tartományban vagyunk, az Mediterraneum tengeritül csak egy órányira; a sok szép tengeri halaknak sincsen szüki, a muskatál borbul is bővelkedünk, mely igen jó, — de inkább kivánnék kegyelmetekkel csak a nojstifti korsókbul is amaz savanyó mustot inni, — mind jobbnak tetczenék. A figének, mandolának, malosa szőlőnek itt bősége van: de azt is odaengedném a mihályi szilváért.»

Hasonló honvágy nyilatkozik minden későbbi levelében. 1723 jan. 15-én Hagenauban van ezredével, s onnan igy ir Répczelakra: «Megvallom édes Asszonyom Anyám, hogy jóllehet itt becsületes szolgálatom és jó fizetéssem vagyon, mindazonáltal akarnám, ha edszer régi bujdosásomnak végét vethetném. Csak arra kell vigyáznom, hogy mivel otthon nem sok van mire mennem, az mim itt van, hogy a nélkül is ne maradjak; kérem valamely okos jóakaróival közöllje dolgomat, hogy ha lehetne-e egy passzussal hazamennem?» *

A 74 esztendeig fönnállott Bercsényi-huszároknál Kisfaludyn kivül számos magyar tisztre találunk. 1737-ben Saaralbeban állomásozik az ezred; parancsnoka Bercsényi tábornok, őrnagya *Pollerecsky*. 1752-ben alezredese *Totth*, Nyitráról, kapitányai *Simonchich*, *Sárközy*, *Benyovszky*, *Deák János*, *Csengery*, *Perényi*, *Fogarassy*.

Apja ezredében, a Bercsényi-huszároknál futotta meg rövid katonai pályáját, a nagyapja és Rákóczi nevére kegyeletesen *Miklós-Ferencznek* keresztelt *ifju Bercsényi*, ki mint a Bercsényi huszárok ezredese és Szaniszló lengyel király, Lotharingia és Bar herczegének főkamarása hunyt el 1762 febr. 9-én, alig 26 éves korában. A hétéves háboru alatt az általa vezényelett huszárok különösen a Rajna és Weser vidékén mutatták meg, mi az az igazi huszárvágás.

BERCSÉNYI-HUSZÁROK. (1721.)

Ekkortájban a Bercsényi-ezred szervezete még mindig a régi, mundérjok azonban egészen uj szabásu. A kuruczos salavárit egyszinű, talpig kék nadrág, a kék dolmány vörös bélését fehér bárányból, a szintelen bagariát vörös gyapju vitézi öv váltotta föl. Ehhez járult a szintén ujmódi, fehér paszomántos, koronás liliomokkal diszlő vörös tarsoly és csótár. Mindez azonban csak aprólékos változtatás ahhoz képest, hogy ezentul Bercsényi huszárainak sárga csizma helyett feketében kellett járniok, ** a mi nemcsak hogy kiforgatta őket eredeti kuruczos viseletökből, hanem tradiczióik ellenére is volt. Mert a fekete csizmát Rákóczi piros, vagy sárga csizmás lovassága annyira lenézte, ugy megvetette, hogy pl. a labanczokra csinált pasquillus leginkább azzal gunyolja a horvátokat, hogy «parasztnak való» fekete csizmában járnak:

Az nagyszájú horvátnak is
Fekete csizmája,
Hosszú nyakú, kurta farkú
Görcsös paripája.

* «Uj Korszak» 1866. évf. 84. 85. l.

** Familles nobles de France. Paris, 1771. II. 338. 339.

* Thaly Kálmán és Paur Iván közleménye (Sopron, 1877. évfolyam, 42. sz.).

** Etat général des Troupes Françoises. 1753. p. 229.

Négy zászlójuk volt: egy fehér selyem lobogó, a fokától széléig terjedő csikon három arany liliommal, és három ezüst rojtos kék kornéta.

A Bercsényi-ezred békelábon 3 századból, 12 szakaszból, hadi lábon 6 századból állott. De a mult században divatozott portyázó csatározás mellett, tömérdek előörs- és utócsapat vált szükségessé, s épen ezért, az e czélra remekül használható Bercsényi-huszárok annyira igénybe voltak véve, hogy egyfelől szaporitásuk, másfelől a közéjök nem való elemek kiküszöbölése elkerülhetetlenné vált. Ez okból adták ki az 1763 januáriusi királyi rendeletet, melynél fogva a «Berchiny, Chamborant és Royal Nassau» huszárezredekben 10 lovas és 19 gyalog kompánia alkottassék, mindegyik 29 emberrel. Mindhárom ezred dobosai, zászlótartói és porkolábjai elbocsáttattak, meghatároztatott a béke és háboru alatti zsold. Két ujabb rendelet pedig a tisztek kiválasztásáról, rangja és kötelességéről, nehány állás megszüntetéséről, ujak teremtéséről, a pénztár kezeléséről stb. szól. A hubertsburgi béke fölöslegessé tette az eddigi szaporitások folytán nagyon is megnőtt könnyü lovasság egy részét. Ezért 1764. febr. 10-én a Bercsényi és az emlitett két huszárezred 8 kompániára, 29—29 embere 25-re redukáltatott.*

Bercsényi vitézei megállapitották a huszárok hirnevét Francziaországban. Elismert kitünőségük alkalmul szolgált egy ujabb huszárezred szervezésére. Igy állott elő a *gróf Eszterházy* ezredes által 1734. deczemberében Strassburgban toborzott és róla elnevezett 60-dik számu huszárezred. Első ezredese Eszterházy, alezredese *Dávid*. Két aranyrojtos, három liliommal czifrázott selyem zászlójuk készült királyi rendeletre. 1737—38-ban Beaucaireban, Languedocban feküdtek.

1742-ben Eszterházy meghalálozván, helyét Dávid, az eddigi alezredes töltötte be, ki 1749-ben bekövetkezett haláláig itt szolgált. A következő ezredes-tulajdonos, *Turpin*, Comte de Crissé, hadtudományi szakiró alatt, az ezred nagy hirre tett szert. Tisztikarában *Palugyay* alezredes, *Almássy*, *Balogh* és *Bezerédy* főtisztek neveivel találkozunk.

Turpin 1749-ben neveztetett ki a róla nevezett magyar huszárok ezredesévé, aztán dandárnokává, 1761-ben pedig, a Rajna mellékén huszárai élén tanusitott hősi bátorságáért, tábornokká léptették elő. Ugyanekkor megszünt a huszárok tulajdonosa lenni, s helyére 1761 ápril 21-én Marquis de *Chamborand* gyalog-ezredes neveztetett ki.

A Turpin huszár-ezred öltözete hasonlitott a Bercsényiéhez, kivéve, hogy feketével szegélyezett fehér nemez csákójuk és vörös tarsolyuk volt. Ujmódi csákójuk kétségkivül a régi kurucz *csákó*- vagy *hajdusüveg* mintájára készült. A német huszárok módjára voltak beosztva és elrendezve. Az ezrednek Turpin alatt két selyem zászlaja volt, mindkettő fecskefarku lovas kornéta, egyik fehér, másik kék. Kicsiny csapat volt, mindössze egy századból állott.

Ne ütközzék meg a szives olvasó azon, hogy itt egy-két századból, 2—300 vitézből álló ezredekről, regimentekről beszélek. A mult század derekán ez volt a divat Francziaországban. Máskép hogyan is juthatott volna állomása 226.000 főnyi legénység nem kevesebb, mint 15.000 főtisztjének! Azt pedig kivánni sem lehetett a liliomos családtól, hogy csak egyetlenegy fölcseperedett bárócskát is mellőzni fog a tiszti rangok adományozásánál. Igy történt, hogy a Bourbonok hadseregében nem a fölismert szükségszerüség szerint, hanem az előkelő családok fegyverbiró ivadékainak szám arányához képest alkalmaztatott több, vagy kevesebb tiszt.

Turpin tábornokká kineveztetése következtében helyébe gr. Eszterházy neveztetett ki, a már Chamborand nevét viselő ezredbe; kapitánynyá pedig *Bercsényi Ferencz Antal*, László gróf kisebbik fia, ki mint tábornok és XVI. Lajos bizalmas udvari főembere, e király testvérével, Artois gróffal Bécsbe, onnan magyar földre menekült, s Vedréden lakott. A számkivetést nehéz szivvel tűrte. «Atyám — ugymond — azért emigrált, mert nem szerette a királyt: nekem meg azért kellett emigrálnom, mert nagyon is szerettem királyomat. Ez is baj, az is baj!»

Emlitettem, hogy 1738-ban Bercsényi ezredében *Pollerecsky* volt az őrnagy. A beszterczebányai születésü Pollerecsky, mint Rákóczi herczegasszony udvarnoka került Francziaországba,* s rövid időn sokra vitte. Már 1743-ban a «Pollerecsky Hussards Hongrois»-kkal találkozunk. Az uj ezrednek, mint annyi másnak, csupán a neve volt hangzatos, különben csak egy századból állott. Egyenruhája hasonlitott az előbbeniekhez, kivéve, hogy vörös paszomántos fehér nemez csákójuk volt, vörös tarsolyuk és ugyanolyan szinü gyapju övük. Vörös paszomántos csótárukon öt fehér liliom diszlett. Ezredesük Pollerecsky, alezredesük egy másik Pollerecsky, őrnagyuk Haltermann.

Pollerecsky hatalmasan emelkedettt katonai pályáján. 1748-ban dandárnok, 1781-ben pedig már mint «Monsieur *le comte* de Pollerecsky» tábornok, királyok, főnemesek társaságába lépett, kineveztetvén a szent-lélekrend nagykeresztes vitézévé.

Az 1764. febr. 10 diki rendelet egy uj, a huszárezredek közt utoljára alakitott negyedik magyar huszárezred fölállitására szolgált alkalmul. Az Eszterházy-ezred ismét föltámadt, melynek ezredes tulajdonosává Eszterházy gróf lett. Ez az eszterházy az 1742-ben meghalt hasonnevü huszárezredes fia vagy rokona, 1761-ben Turpin helyet foglalta el a Turpin, illetőleg Chamborand huszároknál. 1780. márcz. 1-sején tábornokká neveztetett ki, s még 1791-ben is e rangban találjuk. 1784. uj évnapján az a kitüntetés érte, hogy a szent-lélek rend nagy keresztjével diszittetett föl.*

Ezrede 1788-ban Rocroyban feküdt. Parancsnokán kivül nemes *Székely* kapitány, gróf *Pollerecsky* és nemes *Nádasdy* alhadnagyok voltak magyar származásu főtisztjei. Ez volt az utolsó magyar huszárezred, melyet Francziaországban szerveztek.

Ha végigtekintünk a franczia csapatok közt szolgált magyar huszár-ezredeken, közülök négyet egyszerre két időszakban találunk, u. m. 1743-tól 1745-ig, a mikor Bercsényi, Turpin, Desewffy és Pollerecsky ezredei állottak fenn, és 1764 táján, a midőn Bercsényi, Chamborand, Pollerecsky és Eszterházy nevét viselő magyar huszárezredek vitézkedtek a liliomos lobogók alatt.

A XVIII. század vége felé a franczia szolgálatban állott magyar huszárezredekben már jó részt francziák és kivált rajnamelléki németek szolgáltak, hanem azért hagyományos szokás volt köztük, hogy *magyarul esküdtek föl* a király hűségére. Bár nem értették esküjök szavait, azért mégis hiven megtartották. Miként vezéreik, ugy a legénység is, a válságos napokban leghivebb támaszai voltak a roskadozó királyságnak.

Dumourieznek ugyszólván testőrezredeit képezték a Nordmann ezredestől vezénylett Bercsényi és Chamborand huszárok. Lamartine elragadtatással szól e huszároknak Valmy és Jemappesnál szerzett babérairól. Aztán leirja Dumouriez árulását, s akkor is szólnia kell huszárainkról! «A ragaszkodás — ugymond — melyet Dumouriez katonáiban költeni képes vala, akkora volt, hogy a Bercsényi ezred nyolczszáz embere és a szász huszárok önként Tournayba mentek. E katonák az átszökött név gyalázatát többre becsülték a tábornokuktól való megválás fájdalmánál.»

1793 óta nincs többé magyar huszár a franczia hadseregben. Az idegen zsoldosokat nemzeti hadsereg váltotta föl.

Ballagi Aladár.

* Mercure de France. 1763 Mai. p. 210. 211. 1764. Juillet, p. 189. 190.

* Fieffé: Hist. des troupes étr. I. 278.

* D'Houry: Almanach Royal. 1791. p. 198.

Porond-királyok.

(Dr. Carver előadásai alkalmából.)

Aztán mondja valaki, hogy az a világ, mely felé közeledünk, az *egyén souverainitásának* világa, költészet nélkül való és unalmas lesz.

A mikor majd az a rengeteg lángész, az a különféle szakképesség, mely ma a kiváltságok, előnyözött rétegek sirköve alatt szunnyad, mind valamennyi egyszerre «kitör és eget kér» — és az emberiség mindennap egy-egy korszakos találmányra, egy-egy ujabb csodaember szemlélésére ébred, a ki végbeviszi a mit eddig lehetlennek hittünk, és látni fogjuk az emberi talentumot oly szédületes nyilvánulásaiban, a minőről még ma csak homályos sejtelmek derengenek lelkünkben... a minőről még a jövő század regényirójának képzelme sem álmodhatott.

Az igaz, hogy ez a költészet más természetü lesz; nem lesz grandios, nem lesz nagy méretü; mert a *tömegek* mozgolódását az *egyén* szereplésének miriád csillogása váltja föl. De hát vajjon csak a havasok, az óriás hegylánczok zordon sziklatömegei birnák-e kizárólag a költőinek szinezetét? Egy ezernyi vad virággal ékeskedő, mosolygó rét szőnyege, egy, a föld összes növényzetének tarkabarkaságát elénk táró műkert látványában ne volna, — csak hogy más természetü, — de szintén gazdag költészet?

Epikai, tragikai helyett lyrai, vigjátéki; komor helyett derült egü költészet, ez az egész különbség.

Egyes népek fölött örökösödés jogán uralgó kevés számu királyok helyett — a különféle emberi képességek bravour-hőseinek átalános királyságai; a kiknek kicsi lenne már saját faji hazájuk Maczedoniája.

Hiszen voltakép a naiv korok meséi valósulnak meg.

A ki magát valamiben legerősebbnek hiszi, az egy szép reggelen nyakába veszi a világot, elindul magánál nagyobb hőst keresni. Ha talál, akkor azt elismeri szakmája birodalmában királynak; ha nem, hát az ő fejére teszi a koronát az öt világrész elismerése.

Hát már az magában nem haladás, nem fokozódása az élvezetnek, hogy az ember kiszabadul a sajátlagos hazaiság szorult levegőjü, szük látkörü zugából?

Minden egyes ember lakása, látköre, pályatere nem egy város, nem egy ország, mert nem kevesebb, mint az öt földrész lesz!

Egy darabig csak az egy költő marad meg még lánczos kutyának, mert nyelve köti az egy hazához, de utóbb ez is beleún e szerepbe; a nyelvek össze-, azaz elolvadnak, s a hóbul csak egy marad ki utójára, mint a Himalaya csúcsa, s akkor aztán a kerek föld egy nagy csalogányszigetlesz, a melyben százával szólnak a Petőfik, Byronok, Hugo Viktorok.

Az egész föld egy olympi játék szintere, a melynek sorompói közt ezrével versenyeznek a fölszabadult, kimüvelt különféle képességek, amaz *universalis császárság* koronájáért, melyről Napoleon hasztalan ábrándozott.

Talán lázas álom ez? Hát nem egy darab-e már eme jövő képéből azaz ember is, a ki e napokban mutogatta magát nálunk is, az emberi képesség egy oly tökélyfokát mutatva be, hogy a ki látta is, és pedig annálinkább, ha szakértő, arra fakad, hogy — igen is látom, szemeimmel, hogy mindez való, és mégis azt hiszem, hogy ez lehetetlen!

Ez ember egész élete nem-e csupa költészet, olyan regény, olyan csoda, a mekkorát maga az öreg Dumas nem mert hazudni még ezelőtt két évtizeddel, azon hiszemben, hogy ha ezt állitja, a mit ez itt megcselekszik, ezt oly vakmerőségnek tekinti az olvasó, hogy azontul azt se hiszszük el majd neki, a miben semmi különös, csodálatos?

Egy öt éves korában a vad indiánok által elrabolt, fölnevelt gyermek; a kinek a vadak által lefoglalt «lőszervonatok rakományai», a milliónyi töltények, alkalmat adnak magát a lövésben gyakorolni és kifejleszteni ebbeli non plus ultra talentumát. Onnan megszökik és hallja, hogy van egy másik ember, a ki magát a földgömb első lövészének nevezi, mert száz üveggomb közül 96-ot eltalál — söréttel; akkor ő fölkerekedik, beállit a porondra és azt mondja, hogy ő lelő ugyanannyit *golyóval*, mint a menynyit az *söréttel*, lelövi mindazt *lóhátról*, a mit az *gyalog*; és szavának ura lesz; megcselekszi a hihetetlent, és Bogardus uramat detronizálja, s azonnal ő a kerek föld lövészkirálya!

Hát nincs ebben költészet, és mindenekfölött mulatság, szórakozás, és nem lesz-e még több, magasabb e költészet és élvezet, ha majd az egyéni souverainitás kikerekedése folytán minden embernek meg lesz a módja-eszköze hozzá, hogy rendkivüli képességeit kifejleszsze és a tökély elérhető legmagasabb fokára emelje?

Hát nem lesz az nagyszerü és érdekes, ha majd azok milliói közül, a kik ma utat kaparnak, követ hordanak, egy-egy ilyen tehetség kiválik, és ki ebben, ki amabban a szakmában a föld nagy kerek arenáján megjelenve, a tapsoló közönség riadala közben maga teszi a fejére az őt megillető koronát, mint első Napoleon?

És van-e királyság, arisztokráczia jogosul-

juszukat. Nagy Sándor a maga maczedoniai katonáinak a borotválkozást hadi szempontból tette kötelességökké, nehogy az ellenség a szakállba kapaszkodhassék az ökölharczok alkalmával. Rómának első tizennégy fejedelme borotválkozott, de már Ádrián császár szakállosan rajzoltatik.

A mi őseink is, a mint Kis Bálintnál olvashatjuk, meghagyták szakállukat. Nagy gyalázatnak tartották volna azt leborotválni vagy levágni, és hosszu hajukat vagy szabadon eresztették le fürtökben, mint a parthusok, vagy pedig csimbókokba kötötték. Nagy Sándor idejétől kezdve azonban rövidebbre vágták, vagy pedig három ágra fonták be. Azért nem hordtak nyakravalót sem; nem volt erre szükségök, mert a haj betakarta nyakukat, elül pedig befödte a szakáll. Csak később, midőn már állandóan megtelepedvén, földmiveléssel kezdtek foglalkozni, jött szokásba a szakáll borotválása.

A rómaiaknál a borotválkozással kezdődik az elpuhulás korszaka. Eltávozva őseik egyszerű szokásaitól, a vagyonosabb rómaiak több rabszolgát tartottak, kik a borotváláson és hajkenésen kivül mással alig foglalkoztak. Először férfiakat alkalmaztak, de Lucullus már e teendőt nőkre bizta, mert azoknak kezök könnyebb s ügyesebb. Julius Caesar idejében már a szakállt csakis rabszolgák viselték. Caesar minden reggel megborotváltatta magát, Pompejus, Virgil, Cicero, Augusztus, még a szigoru Cato is, ki pedig kiméletlenül ostorozta az akkori divat ferdeségeit, egytől egyig kopaszszájuak voltak s meg nem jelentek volna nyilvános helyen teljes szakállal.

Trajánnak volt bátorsága lerázni álláról a borbélyok jármát. Ez a sok tekintetben kitünő fejedelem, boszankodván a miatt, hogy a borotválkozás mennyi idejét elrabolja, szakitott kora megrögzött szokásaival. Hadrián, Antoninus Pius, Marcus Aurelius, a bölcs fejedelem derék utódai, e tekintetben is nyomdokán jártak; utánok Commodus következett, ki nem sokat törődvén a kormányzás gondjaival, hogy mégis az időt eltöltse valahogy, délutánonként legyeket öldösött s borotválkozott. A borbélyokra megint földerült a jobb kor s ez tartott mindaddig, mig Eduárd le nem taszitotta a trónról Romulus-Augustulust, megalapitván Itáliát s ezzel együtt a szakáll uralkodását.

Ezenközben Brittánia is életre ébredt. Az első brittek magokat kékre festették, s ha bajuszt hordtak is, szakálluk nem volt. Cassibelaun, Cassia fejedelme, Caesárnak hatalmas ellenfele s a szilurok vezére Caractacus hosszu bajuszszal s vállukat verdeső hajjal ékesked-tek, de ők is mint a gallok, állukat borotválták. A frankok, kik az ötödik század elején Galliát elfoglalván, a római birodalom utolsó nyomait is szétrombolták, továbbá a saxok, kik Kerdrik alatt Angliában hóditottak, hatalmas kecskeszakállt s rövidre nyirt bajuszt viseltek. A régi frank királyok arczképei ezt tanusitják.

A hetedik században elkeseredett harcz fejlődött ki a római szentszék s az angol papság közt. Ez utóbbi sehogy sem akart lemondani a szakállviselésről, pedig a pápa kijelentette, hogy egyházi egyéneknél a borotválkozás mulhatatlanul szükséges az üdvösségre. Oswie király, tartva a kiközösitéstől, a papságot egybegyüjtvén, rávette, hogy a pápai rendeletnek engedelmeskedjék s minden pap szabaduljon meg szakállától, bajuszától, sőt a fejtetőt is borotválni köteles mindegyik, különbeni büntetés terhe alatt.

Mikor 768-ban Nagy Károly a franczia trónra lépett, csakis bajuszt viselt; a szakállt nem türhetvén, minden udvari ember csak borotvált arczczal jelenhetett meg előtte; sőt Grimoaldnak azon föltétel alatt engedte át a beneventuni herczegséget, hogy az ottani lombárdokat ráveszi a borotválkozásra. Wessex Egbert angol király, ki ifjusága egy idejét Nagy Károly udvaránál töltötte, mikor Anglia trónját elfoglalta, kopasz szájú volt. A dánok, kik uralkodása alatt Angliát háborgatták, egytől egyig hosszu szakállt viseltek; már maga ez az egy ok is elég leendett arra, hogy az angolszászok borotválkozzanak, hogy igy külső ábrázatban se hasonlitsanak vad ellenségeikhez.

Sajátságos, hogy mig a hetedik században a szakállviselést a szentszék eretnekség átkával ostorozá, a kilenczedik század közepe táján e vádat s átkot megszüntette, mert püspökök és papok, szerzetesek egyaránt szakállt eresztettek, sőt az ugynevezett tonsurával sem igen törődtek. A görög egyház ellenben megbotránkozott e szentségtelenités miatt s papjaira ráparancsolt, hogy el ne mulaszszák a borotválkozást. Nyilvános vita tárgyává lett az ügy, mignem végre a római szentszék lett a győztes, érvül hozván föl, hogy nemcsak Jézus, de minden apostolai is szakállasok voltak. Daczára ez érvelésnek, Photius patriárkha 856-ban Miklós pápát s papjait egyházi átokkal sujtotta, egyik sulyos vádként hozván föl ellenökben azt, hogy szakállukat megnövesztik. Idők folyamán aztán megint mennyire megváltozott minden, mert most a görög pópák ugyancsak nagy szakállt eresztenek, a róm. kath. egyház papjai pedig borotválkoznak.

A kilenczedik és tizenkettedik század közben váltakozó szeszély játszott a szakállal. Capet Hugo fia, Róbert király későbbi éveiben hosszu fehér szakállt eresztett, mely a csatában sisakja alól messzire ellátszott s küzdelem közben zászló gyanánt lobogott. I. Ferencz, franczia király, midőn trónra lépett, csak bajuszt hordott, de később, lázadó testvére ellen háborut inditván, mély vágást kapván állára, meghagyta nőni szakállát, hogy ez rejtse el a sebhelyet. Azonban a király bosszuságára épen ott, a hol a sebhely volt, szakálla nem nőtt. Ekkor azt parancsolta, hogy egy szép ifju feje kopaszra borotváltatván, hajából csináljanak számára álszakállt. Ugy is lőn. Mihelyt az álszakáll elkopott, másik ifju nyiratott kopaszra.

A tizenkettedik század elején kilencz franczia lovag megalapitván a templomosok rendjét, egyik rendszabályban elrendelték, hogy a rend tagjai kopaszra nyirt fővel s hosszu szakállal különböztessék meg magokat. E rendszabály utolsó pontját gondosan megtartották, de mivel csakhamar hatalomra vergődtek s a külsőre sokat kezdtek adni, megnövesztették hajokat, ugy, hogy az göndör fürtökben verdeste fehér köpenynyel fedett vállukat. Molé Guy, erélyes főmesterök, be akarta hozni a régi rendszabályt, de minden igyekezete hajótörést szenvedett.

A tizenkettedik században hozott szerzetesi rendszabályok közt olvashatni, hogy a barátok a téli időszakban két hetenkint, máskor pedig tiz naponkint voltak kötelesek borotválkozni. A ki a borotválkozást elmulasztotta, első izben négy következő szombaton kenyérnél és viznél egyebet nem kapott, második izben pedig kötélkorbácscsal ostoroztatott meg.

XI. Lajos franczia király borbélya le Daim Olivér sokra vitte, Ura nemcsak fejedelmileg fizette, de még ezenkivül grófi rangra is emelte, azon kikötéssel, hogy a királyt haláláig borotválja. A király halála után tiz hónapra VIII. Károly a borbély grófot fölakasztatta, mert kisült rá, hogy a megboldogult király idejében sok turpisságot követett el.

Gyakran egy-egy király szeszélye határozta el a szakáll sorsát. Ha valamelyik fejedelem szakállt növesztett, nyomába lépett az egész főnemesség s ugy hordták azt, mint fejedelmök. Olajozták, kenték, festették, behintették arany vagy ezüstporral, lefekvés előtt szakállukat erre a czélra készült kis zacskóba helyezték. A tizenhatodik század közepe táján hihetőleg e fényüzés ellen volt irányozva az egyház szigoru föllépése, midőn püspökké sem tették azt, a ki meg nem borotválkozott, sőt 1561-ben a sorbonne-i egyetem azt határozta, hogy a szakáll sehogy sem fér össze azon szerénységgel, melylyel a jog- s orvostudornak ékeskednie kell s nem avattak föl addig senkit sem tudornak, mig le nem borotválták szakállát és bajuszát.

Richelieu, Mazarin bibornok s XIV. Lajos kis bajuszt s kecskeszakállt viseltek; a XVII. század vége felé azonban a burnótozás jövén divatba, a szakáll és bajusz ismét eltünt s a borotválkozás jött szokásba, még a katonatisztek is borotválkoztak s csakis a franczia forradalom léptette életbe a bajuszviselést. Mellesleg megemlitjük, hogy Robespierre, Danton, Marat, Mirabeau, Fox, Pitt, Burke, Sheridan, Napoleon, Washington, Franklin, Schiller, Göthe, Kazinczy, Kölcsey borotválkoztak s a magyar prot. papság is a forradalom előtt gyér kivétellel kopasz szájú s állu volt. Emlékezhetünk azon időre, midőn kormányrendelet szabályozta a szakáll alakját, s a mely hivatalnok az ellen vétett, állását koczkáztatta.

Folytathatnók e mivelődéstörténeti tanulmányt végtelen hosszan, azonban kifogytunk a térből. Legyen záradékunk a nagy természetbuvárnak, Cuviernek, eme nevezetes nyilatkozata: «ugy tapasztaltam, hogy a borotválkozás naponta elrabol tőlem egy negyedórát, ez havonkint hét és fél órát tesz ki, évenkint pedig csaknem négy napot vesz igénybe. Ez a fölfedezés meghökkentett. Az idő rövid, éveim gyorsan zajlanak s kevés időm marad a munkálkodásra, miért tékozoljak el én borotválkozásra négy napot, elhatároztam tehát, hogy szabadjára eresztem szakállamat.»

K. T. K.

A GŐZHÁZ.

VERNE GYULA REGÉNYE.

MÁSODIK RÉSZ.

HARMADIK FEJEZET.

A király.

A szerencsétlen halála kinos benyomást tett ránk. De a csörgő kigyó harapása föltétlenül halálos s évenként ezer meg ezer áldozat vész el fogai alatt.

A hindu teste, a méreg hatása alatt gyorsan feloszlásnak indult. Társai azért siettek eltemetni és pedig jó mélyen, hogy a ragadozó vadak fel ne kaparhassák.

A KRÁL.

E szomoru szertartás végeztével Van Guitt Mátyás ur udvariasan ismételte meghivását králjába, a mit nem is késtünk elfogadni.

Félóra alatt odaértünk. E král — a mint tulajdonkép a dél-afrikai gyarmatosok erdei lakait nevezik — hosszu négyszög alaku bekeritett hely volt, az erdő legsürűjében elrejtett kis tisztáson. Magas sor palizád, egy kétfelé nyiló ajtóval, mely elég széles volt, hogy rajta szekerek, és a vad állatok kereken járó kalitkái bemehessenek, vette körül mind a négy oldalon az egészet. Közép-fenékszinén fatörzsekből egyszerüen, de ügyesen összerótt házikó szolgált az emberek lakásaul. Balra ettől, a palizád oldalhosszában, hat különböző nagyságu kalitka volt sorba állitva a rabul ejtett vadak számára. Az ezekből kihallatszó orditások mutatták, hogy nem állnak üresen. A jobboldalon tiz vagy tizenkét bivaly volt jászolokhoz és czövekekhez kötve, hosszu kötélen, hogy a körül levő füvet kényelmesen legelhessék; ezek voltak a kereken járó állatsereglet rendes igavonói. Hat bivalyos a szekerekhez, tiz hindu, kik a vadászatban különös jártassággal birtak: egészitette ki a král személyzetét. E személyzet a vadászat tartamára volt felfogadva.

A bivalyosok teendője volt a szekereket a vadászat szinhelyére huzatni, s miután a vadak a csaptatóból a kalitkába átugrattattak, azokat a szállásra visszavontatni. Onnan aztán Allahabádon át Bombayba vagy Kalkuttába szállitották a vadakat, hogy ott hajóra tegyék.

A hindu vadászok a *csikari*-k osztályából valók voltak, kiknek keresetök a vadállatokat nyomozni s lehetőleg elevenen törbe ejteni.

Van Guitt Mátyás ur, egész személyzetével, nehány hó óta élt már e królban, hol nemcsak a vadak, hanem a veszélyes lázak ostromának is ki voltak téve, melyek Tarriániban, az év bizonyos szakaiban igen pusztitanak. Az éjszakák nedvessége, a föld káros kigőzölgései s a fák sűrűjében mindig nyomott légkör, melyet a nap sugárai sohasem hatnak igazában át, egészségtelenné teszik a Himalája erdős aljvidékét. Mindamellett a vadállat-szállitó és személyzete annyira hozzá voltak törődve ez éghajlathoz, hogy a malária ép oly kevéssé hatott reájok, mint akár a tigrisekre, vagy a vidék egyéb benszülött lakóira. Mi azonban veszély nélkül nem maradhattunk volna a królban; s ez nem is volt czélunk; legfölebb nehány éjet akartunk a Himalájaalji erdőségben tölteni s aztán visszatérni a magasabban elszállásolt gőzház üdébb hegyi levegőjébe.

Van Guitt ur králjához érkezve, gazdánk udvariasan előre sietett s kinyitotta előttünk a palizád szárnyajtaját. Ugy látszott, nagyon hizelgett neki, hogy vendégszeretetét elfogadtuk.

— Uraim, mondá, engedjék meg, hogy bevezethessem lakomba. E helyiség mesterségem szükségleteihez van alkalmazva. Igazában nem egyéb mint nagyobb méretü kunyhó, a minőt a félszigeten a vadászok rendesen *huddi*-nak neveznek.

Ezeket mondva, bevezetett a król belsejébe. Lehetetlen egyszerűbb s kevésbbé fényűző lakást képzelni. Egy első szoba a gazdáé, második a hindu csikariknak, harmadik a bivalyosoknak; — mindenikben egy-egy tábori ágy az összes butorzat; egy negyedik, a többinél tágasb helyiség, mely konyhául s egyszersmind ebédlőül szolgált. A legelemibb berendezés, valódi *huddi*.

Miután «az emlősök elsőrendéhez tartozó e kétlábuak» lakhelyét megtekintettük, felhivattunk, hogy szemléljük meg a négylábuak elhelyezését is.

Ez volt a król telepének érdekesebb része. Inkább emlékeztetett vándorló állatseregletre, mint kényelmes tágassággal berendezett állatkertre. Csak a festett vászonleplek, csodálatos állat-képeikkel, hiányoztak, hogy vásári komédiás bódé előtt képzeljük magunkat. Igaz, hogy «publikum» is hiányzott, mely az állatsereglet bódéjába tóduljon . . .

Nehány lépésnyire a kalitkáktól voltak elhelyezve a szelid házi bivalyok. A król bekeritett részének jobboldalán voltak csoportosan s ide hozták nekik naponként eledelöket, mert az erdőben szabadon legelni nem lehetett őket hagyni. «A szabad legelés, — mondá Van Guitt ur, — mely az Egyesült királyságokban megengedhető, a Himalája-vidéki veszélyekkel összeférhetetlen» — értvén alatta a vadállatoktól való háborgattatást.

A tulajdonképeni állatsereglet hat kalitkából állt, melyek mindenike négy-négy kereken állott. Mindenik kaliczka, előrészén vas-rácsokkal ellátva, belül három részre volt osztva, szintén rostélyokkal. E rostélyok felülről felvonhatók és leereszthetők levén, az állatokat ezek által el lehetett különiteni vagy összebocsátani. Jelenleg e kalitkákban összesen két tigris, két oroszlán, három párducz és két leopárd volt becsukva. De Van Guitt ur kijelentette, hogy szállitmányát csak akkor tekintendi teljesnek, ha még két leopárddal, egy oroszlánnál és három tigrissel kiegészitheti. Akkor idehagyja e vidéket s a legközelebbi vasuti állomás fölhasználásával Bombaybe megy «gyüjteményével».

Az állatok, melyeket kalitkáikban kényelmesen szemlélhettünk, felségesek voltak s rendkivül vadak. Sokkal ujabb fogásuak valának, semhogy még elveszthették volna ősi vadságukat. Észrevehető volt ez szörnyü orditásaikon, szilaj járás-kelésükön, melylyel szük ketreczüket egyik sarkától a másikig dühösen méregették, s haragos csapkodásaikról, melyeket lábaikkal és farkukkal a vas reteszre mértek.

A mint minket megpillantottak, dühök még megkétszereződött.

— Szegény vadállatok! mondá Hod kapitány részvéttel.

— Gondolja, uram, hogy szánandóbbak mint társaik, melyeket az ön golyója megöl?

— Szánandóbbak talán; mindenesetre megvetendőbbek, hogy magokat megfogatni engedték.

Mig Afrikában, a hol kevés a kérődző állat, a husevő vadak sokszor éhséget szenvednek, Ázsiában ez nem történik. Itt oly mennyiségben vannak a bizon-ökrök, a bivalyok, zebu-k,

THÖKÖLY KURUCZA MINT FRANCZIA HUSZÁR.

antilopok, vaddisznók s egyéb fűevők, melyekre oroszlánok, tigrisek és párduczok folytonosan vadásznak, hogy ezek az éhség bősz kinait soha sem érzik. Még a háziállatok is, juhok és kecskék, nem is szólva pásztoraikról, gyakran jó falatot szolgáltatnak e félelmes vadaknak.

A Van Guitt ur fogságában levő vadak rendes tápláléka a bizon és zebu-hus volt, melylyel őket a hindu vadászok naponként kellőleg ellátták s e részben a csikarik kötelessége volt megfelelő eledelről godoskodni az érdekes foglyok számára. Ez nem könnyü feladat; a vad bivaly még a tigrisnek is félelmes martalék, mert — megsebezve — rettenetes dühös állat. Szarvával a fát is kifesziti gyökeréből, melyre a vadász előle menekült. Azért a csikarik inkább törbe szeretik fogni, mintsem szembe álljanak vele.

«Kellő ellátás» és «megfelelő eledel» alatt egyébiránt világért sem kell valami bő táplálkozást érteni. Van Guitt ur sokkal jobban értette a mesterségét, mintsem bőven látta volna el véres eledellel vadjait. Naponként egyszer, délben, kapott 4—5 fontnyi hust egy-egy, többet nem. Sőt egyszer egy héten, vasárnap, semmit sem. Szomoru bőjt-vasárnap e szegény vadaknak. Mikor aztán hétfőn délben megkapták a szorosan kimért porcziójukat, lehet képzelni, mily dühhel rohantak reá!

Lehet képzelni, hogy mig Van Guitt Mátyás ur a maga állatseregletét mutogatta nekünk, inkább a tudóst mint az üzért akarva játszani előttünk, be nem állt a szája. Egész természetrajzi leczkéket olvasott nekünk, mintha most is professzor volna még. Készen kelle lennünk, hogy a królból nem szabadulunk addig, mig a himalájai fauna minden titkaiba be nem avattatunk.

(Folyt. köv.)

Egyveleg.

* **Napfoltok.** Több kis napfolt mellett most három nagy is látható. A látszólag legnagyobb a nap középpontjától valamennyire délre van s erősen szegélyzett fekete sávhoz hasonlit, melyet bágyadtabban határolt mező fog körül, mig a másik két folt a nap keleti szélén mutatkozik s terjedelmökre nézve az előbbit valószinüleg fölül fogják mulni. Szinházi messzelátóval is meg lehet figyelni a foltokat, de azzal az elővigyázattal kell élni, hogy az üvegek el legyenek homályositva. E nélkül, mint már sokon megtörtént, szemefényét veszitheti a megfigyelő. Flamarion tudvalevőleg a napfoltokat az időjárással hozza kapcsolatba s különösen a gyakori esőzéseket a napfoltok befolyásának tulajdonitja. A jelenlegi időjárás mellette látszik bizonyitani.

* **Az amerikai városok népesülése.** Az Egyesült-Államokban az idén megejtett népszámlálás a lakosságnak óriási szaporodását mutatja. 1870-ik népszámlálás szerint Éjszak-Amerikának 14 városa volt, melyek 100,000 lakossal birtak, az idei népszámlálás szerint most 19 ilyen város van. New-Yorknak ezelőtt 10 évvel 957,829 lakosa volt, most van 1.209,551. A kisebb városok még sokkal nagyobb emelkedést mutatnak. Igy Denver, City Colorado városok lakossága 10 év előtt 4—5000 körül lehetett, most mindegyik felül van a 30,000 en. Milwauke 1870 óta 58,779 lakossal szaporodott. Bismarck ezelőtt 10 évvel nehány rongyos gunyhóból állott, s most 8400 lakója van.

* **Mérgezés virágok által.** Dr. Kayser, dortmundi vegyész, inti a közönséget, hogy óvakodjék a *sisakvirágtól* (Aconitum napellus) és a nagy szarkalábtól (Delfinium formosum), mert ezek méregtartalmuak és a gyermekekre nézve, ha ezek játszásközben a leveleket vagy a virágokat szájukba veszik, vagy a virág nedve nyilt sebbe hatol, halált hozó. Felsorol több esetet, melyeknél gyermekek e virágok élvezése következtében nehány óra alatt meghaltak. Végül azt inditványozza, hogy e két virágot ki kell irtani a kertekből, és azok tenyésztését csak a hivatottakra bizni.

* **Indiában** nem rég jelent meg Toru Dutt nevű leány regénye. Most egy másik fiatal leány is ir regényt, melyben az ind házi életet rajzolja, s e regényhez maga a szerzőnő készit képeket.

* **A pontyok** nagyon elterjedtek ujabban Amerikában. A Hudsonból két évvel ezelőtt 120-at vittek Washingtonba s ott most már több mint 20,000 van. Mindenütt megtenyészik, gyorsan nő s növényeledellel él, ugy hogy tenyésztése nagy jövedelmet igér.

* **A nyers osztrigák** Dr. Roberts Vilmos nézete szerint sokkal egészségesebbek, mint a főttek, mert fő alkatrészök glycogen, mely önmagában emésztődik. Igy a nyers osztrigákat egész nap lehet enni, a nélkül, hogy gyomrunkat megterhelnők s tápláló ereje mégis nagy. Másrészt megfőzve elvész emésztő ereje s a gyomornak ugy kell itt is működnie, mint más eledeleknél.

Magyar huszárok franczia szolgálatban.

I.

A magyar-török határszélen örökösen tartó villongások, a XVII. század kezdetén legénysorba nőtt nemzedéket kitünő katonává képezték ki. Ekkoriban a hadfogadásra nézve európaszerte a zsoldos rendszer divatozott. A legfőbb verbunkosok Wallenstein és Richelieu. Mind a kettő szemet vet a magyar huszárokra, s mind a kettő külön csapatokat alakit a többnyire a török hódoltság területéről kibujdosott «szegénylegényekből».

Akkoriban még a szegénylegény tisztes név, ép ugy mint a haramia, betyár és katona, melyek már a XVIII. században mindannyian elvesztik eredeti jelentésüket, s egyértelmüek az utonálló zsiványnyal.

A Bethlen korabeli szegénylegények jobbára a szakadatlan dúlás-pusztitás által vagyonukból kiforgatott bocskorosok, kik vagy mint végbeli vitézek, vagy ha már a magyar véghelyekben megunták a koplalást, mint idegen hadsereg zsoldosai, kenyérkereset gyanánt üzték a hadi munkát. Olyanok voltak, mint a német Lanzknechtek s az olasz condottierik.

A franczia történelem lapjain, a Bourbonok zsoldjába állott magyar lovasok legelőször Richelieunek Chantillyben, 1635. aug. 6-án kelt és Servienhez intézett levelében fordulnak elő, melyben azt irja a bibornok, hogy Servien ur bizza meg Bonnet urat egy magyar lovas csapat szervezésével.[1] Pár nap mulva, aug. 11-én Ruelből keltezett, de La-Valette bibornokhoz küldött levelében már bővebben ir róluk: «Mi — ugymond — épen most igyekezünk 2000 lovast szerezni az uj lovasság számára, melyről levelében emlékezett. Fölszerelésök áll vértből és leppentyüivel az arczot is megvédő sisakból, ellenzővel az orr előtt, és karabélyból meg pisztolyból. Azt hiszem, ezen lovasságot magyar lovasságnak (Cavalerie Hongroise) fogják nevezni, ha ugyan nem azon alkalmasabb néven, melyről Hebron ur szándékozik értesiteni, s mely e nemzetnél használatos.»[2]

E sorokból az tünik ki, hogy Richelieu a *huszár* szót, a magyar lovasság jelölésére tudatosan át akarta venni. Mindamellett a csakugyan megalakult ezredet egyszerüen csak magyar lovasoknak nevezték mindvégiglen. A «huszár» szót, mely nálunk is csupán a XV. század legelején jött használatba, Francziaországban csak a XVIII. század elején kezdik a magyar lovasokra alkalmazni.

Richelieu huszárainak a mostanitól egészen elütő vértes, sisakos fölszerelése szakasztott párja az ez időben a magyar határokon vitézkedett magyar huszárokénak. Ügyesség és használhatóság dolgában is ép oly fölülmulhatlanok, mint otthon maradt társaik. Már 1636-ban Franche-Comtéban Beaumont alezredes parancsnoksága alatt, nagy bravourokat vittek véghez, s vezérük Dole mellett dicsőséges halállal mult ki.[3] A következő évben pedig Landrecy ostrománál a diadal eldöntéséhez, d'Espenan ur vezetése alatt, öt kompánia magyar lovas járult.[4]

A második huszárverbung Francziaország számára a Buda visszavétele utáni évekre esik.

[1] Papiers d'État du Card. de Richelieu. Publiés par M. Avenel. Paris, 1863. V. 930.

[2] Eredeti kézirata: Bibl. nationale. Suppl. Franc. pièce 920.

[3] Regne de Lovys XIII. Paris, 1638. II. 1088.

[4] Relation du siège de Landreci, de l'An. 1637. p. 6.

Thököly kezéből kiütötték a kardot, népe elszéledt, ki merre látott. Ebből az időből való az a gyönyörü szép, keserves magyar nóta, a szegénylegények nótája:

Mit búsulsz kenyeres, midőn semmid sincsen?
Jó az Isten, jót ád: légy jó reménységben!
Kinyilik az üdő a szép kikeletkor,
Hova két szemünk lát, oda megyünk akkor.

El is mentek hetedhétországra, tul az Óperenczián szerencsét próbálni: egynehányan a holland és a porosz seregbe csaptak föl; 1692-ben pedig számos huszár osztatott be tiszt szolga minőségben a franczia hadseregbe. Délczeg termetük, büszke és vad tekintetök, sajátságos fegyverzetük megtetszett Luxembourg tábornagynak, s ugy gondolta, hogy holmi szolgálatra tán alkalmasok volnának. Összegyüjté őket, kipróbálta és pedig nagy sikerrel. Mindjárt arra gondolt tehát, hogy jó volna ezekből nehány kompániát alakitani, minek véghezvitelére Corneberg bárót, mint volt császári hadnagyot föl is szólitotta. Corneberg, ki a Madame kegyeltje volt, kapott az alkalmon, s bemutatván az udvarnak nehány huszárt, előadta, hogy

RÁTTKY-HUSZÁR (1707.)

magyar könnyü lovasok az országban szerteszét sokan vannak s érdemes volna belőlök egész ezredet toborzani. A javaslat helyeslésre talált: XIV. Lajos Corneberget ezredessé nevezte ki, s költséggel látta el, hogy Strassburgba menvén, ott egy egész huszárezredet szereljen föl. A bárócska azonban — kit a mamájáról hivtak Cornebergnek — Páristól Strasburgig utközben elverte a költséget, elannyira, hogy csak három hitvány kompániát birt kiállitani, melyekben magyarokon kivül sok német is szolgált.

E Falstaff-regimentjéhez hasonló gyülevész-had egy példányát ábrázolja első képünk; öltözetét, fölszerelését tehát fölösleges volna leirnom. Különben is az efféle «szegénylegények», kik mindinkább kezdtek megfelelni nevök ujabb jelentésének: ép ez időtájban, oly szemléltetően irták le önmagukat Buga Jakab nótájában, hogy az bizvást szolgálhat első ábránk képmagyarázatául:

Ki van az oldalom, rongyos a dolmányom,
Hátam lapiczkáját veri az kalpagom,
A tömérdek folttúl nehéz a nadrágom,
Zsiros ködmönkém is alig van nyakamon.

Ez a megvedlett had már 1693-ban Németországban a Neckar partjain magyar lovas ezred czége alatt küzdött. Corneberg azonban hamar megunta a dicsőséget; két hónapi ezredeskedése után 2000 livre-el nyugalmaztatta magát, s első dolga volt fölkeresni a velenczei követet, hogy a köztársaság számára eladja a maga magyarjait. A dolog kisült, s a kis báró a Bastilleban kapott ingyen szállást, ezredét pedig Mortagne altábornagynak ajándékozták. Ezentul tiz századra egészitették ki a magyar ezredet, melyet béke idején szabadságoltak, háboru alkalmával azonban rendesen a legkitünőbb tisztekkel láttak el.[1] Villars tábornagy ujabb magyar lovasezredet alakitott, melyet Verseilsnek ajándékozott; ez azonban csakhamar elbocsáttatott. A Mortagne-huszárok a ryswicki béke megkötésekor (1697) szintén szabadságoltattak. Egy részöket ekkor a bajor választófejedelem által felállitott 57-dik számu vegyest magyar és német huszárezredbe osztották be, melynek ezredese Saint-Gènies, marquis de Navailles volt.

Ebbe a rendezett lovasezredbe lépett be 1701-ben *salamonfai Ráttky György*, kit a francziák «Georges Bor, baron de Rattsky» név alatt ismernek. A derék magyart királya nagy kitüntetésekben részesitette; már 1707. november 1-sején bárói rangra emelte és a volt Saint-Gènies-féle huszárezred (Hussars Hongrois) ezredesévé s egyuttal tulajdonosává nevezte ki.[2]

Az 1707-ik év a franczia szolgálatban állott magyar katonaság történetében fordulatot képez. Mindeddig, ideiglenes jellegü ezredekbe sorozva, jobbára csak a legénység soraiban volt képviselve a magyar elem. 1707 óta azonban rendes lovas ezredbe osztva, mely ekkor neveztetik első izben magyar *huszár*-ezrednek, jó magyar családok ivadékai leginkább tiszti rangban szolgálnak, mig a legénység tulnyomóan német és franczia.

A tünemény nyitját Dangeau őrgróf naplójában lelhetjük föl, hol a többek közt ez olvasható: «Hadi szokásaink elsajátitása czéljából, Rákóczy egynehány magyar tisztet küldött hozzánk, kik seregünkbe soroztatván, részt vésznek hadjárataink on».[3] Ez 1707. október hónapjára van följegyezve, s nov. 1-én már megalakult az uj magyar ezred Ráttky tulajdonos parancsnoksága alatt.

Ráttky magyar huszáraival nagy szolgálatokat tett a Bourbonoknak. Ezrede élén harczolt Quesnoy, Landau, Freiburg ostrománál, továbbá részt vett az Oudenarde, Malplaquet, Denain és Douai melletti ütközetben, mely utóbbi nagy csata szerencsés kimenetelében a Ráttky-huszároknak oroszlánrésze volt, s a hol, mint a hadi tudósitás irja: «Báró Ráttky huszárezredes rendkivül bátran küzdött és sulyosan megsebesült».

A vitéz Ráttky gyorsan haladt katonai pályáján. 1734-ben a katonai szent-Lajos-rend középkeresztesévé és tábornokká neveztetett ki, de azért továbbra is megtartotta ezrede vezénylő-parancsnokságát. Állott pedig az ezred két századból, 8 szakaszból, 25—25 huszárral, volt benne 22 főtiszt, 8 szállásmester és 200 közhuszár, a trombitások és dobosokkal együtt.

A Ráttky-huszárok egyenruhája magyaros szabásu prémes kék dolmány, téglavörös mellény, köpeny és bélés, kék nadrág, vörös salavári (a nadrág felső része); medvebocs-bőrrel

[1] R. P. G. Daniel: Hist. de la Milice Françoise Amsterdam, 1724. II. p. 367, 368.

[2] Lemau de la Jaisse: Abrégé de la Carte du Generale du Militaire de France. Paris, 1739. II. 160.

[3] Journal de marquis de Dangeau, publié par M. Soulié et Dussieux T. X. p. 490.

szegélyezett vörös posztó kucsma, vállukon farkasbőr kaczagány; gömbölyü fehér óngombok, lapos paszománt, és kerek gomblyukak; visszagyürt fekete csizma, bagaria öv, kardkötő és farkasbőrrel bevont karabélytok. Kékre festett lószerszám s a nyeregtartó csücskén ezüst liliom. Az 1737-iki királyi rendeletre készitett mindkét zászlajuk arany rojtos, liliomokkal szegélyzett kék selyemből volt.

A Ráttky-huszárok 1719-ben Spanyolországban 1741-ben Prágánál csatáznak,[1] még mindig tulajdonosuk vezetése alatt, ki 1742-ben Prágában végezte be életét. Ezrede, melyben rajta kivül még egy magyar törzstiszt, *Balogh* alezredes szolgált, d'Erseoffyre (tán *Desewffy*) szállott, ki 1747-ben meghalálozván, az 57-dik számu, egykor Ráttky-féle magyar huszárezred, d'Apremont-Linden név alatt német huszárezreddé alakittatott, nagy részben megtartva «à la Hongroise» ruházatát.[2]

Szándékom még röviden előadni, minő helyzetben voltak a Bourbonok zsoldjába szegődött szegény magyar bujdosók.

Az anyatermészet ölén nevelkedett «szegénylegények», testi erőben, bátorságban és a fegyverforgatásban kiképzetten állottak be a Lajosok hadseregébe. Itt a főtisztek dus jövedelmet élveztek, mig a legénység nyomoruságosan volt fizetve, élelmezve, ruházva és elhelyezve. Huszáraink azonban, mint ama végbeliek ivadéki, kikről a velenczei követ 1557-ben ugy nyilatkozott, hogy a fáradalmak és a nyomoruság elviselésében a legtürelmesebbek, s igen kevesen vannak még a főnemesek közt is, kik ágyban hálnának, elég nekik egy asztal, egy szőnyeg, egy farkasbőr vagy egy kis szalma, — rég megszokták a tábori élet sanyaruságait. Annál nehezebben szokhatta meg árva fejök az e korbeli rendes hadseregekben otthonos szigoru fegyelmet, melynek lealacsonyitó gyalázatossága a zsoldosokat európaszerte teljesen elaljasitotta. Büntetéseik gorombák, leginkább a vesszőfutásból állottak. Ha pedig egyszerre többet itéltek vesszőzésre, sorba állitották őket, s a hosszu mogyorófa egyszerre 3—4 huszár hátát verte véresre.[3]

Mostoha ellátásuk miatt kényszerültek némi mellékes kereset után látni, s a mi aljas munka akadt a polgárságnál, azt mind rájok bizták. Mások ellenben, kiknek jelszava volt:

. . . . . élek a mint élek,
Kivetem hasamat az szép verőfénynek,
Csak ugy dohányozom mikor megéhezek, —
Több szegénylegénynyel én is eltengődek —,

ezek a kapa-kaszakerülők koplaltak, a mennyi rájok fért, időnként dultak, vagy ha szerit ejthették, loptak a mit értek.

Összes fölszerelésök portyázásra és támadásra volt számitva. Fegyverzetük: vagdalkozásra alkalmas görbe magyar kard; továbbá, egykoru tudósitónk szerint, a nyereg kápájára hosszu, keskeny fegyverük van akasztva, melyet roham alkalmával a ló feje fölébe emelnek s ugy döfik vele keresztül az ellenséget. «Mert ez a fegyver nyársfajta, melyet támadáskor a térdhez szoritva használnak.»

E leirásból azt veszem ki, hogy a régi lovasság kedves fegyverét, a kurucz műnyelven *hegyes törnek*, modern műszóval dragonnak nevezett hosszu, háromszögü, kardfogantyuju nyársat használták a kibujdosott huszárok is. Ezt a fegyvert lóhosszant fektetve hordták, s üldözés alkalmával kópja helyett forgatták.

Fegyverzetüket a kopján kivül pisztoly, karabély és egy «igen nagy tarisznya» egészitette ki, mely «kardszijukra van kötve és szütyőhöz hasonlit» (tarsoly). Kópjájukat Franciaországban nem igen használják, de a császár seregében ez a fegyverük, valamint a «panseretesche», máskép «palache». Az előbbi alatt Panzerstecher értendő, az utóbbi a pallos szóval magyarra forditott német Pallasch.

Trombitáik igen kicsinyek, de azért gyakran a póstakürtnél is nagyobb hanguak (töröksip vagy tárogató?). Kornétáik liliomosak, csúcsosak valának, csótáraik hasonlóan, és hogy ellenséges földön föl ne ismertessenek, ezeket lovaik farára göngyölték, lobogóikat pedig bevonták.

[1] Fieffé: Hist. des troupes étrangères au service de France. Paris, 1854. I. 194.
[2] État général des troupes Françoises, en Janv. 1753. p. 227.
[3] Fieffé: Hist des troupes étr. I. 196.

Ugy megülték a lovat, mintha hozzá lettek volna nőve. Kicsiny lovaiknak sarkantyujok épen lágyékukat érintvén, azokat épen ezért könnyebben ösztökélik gyors futásra, mint a nehéz lovasok. Paripáik azért is fürgébbek, mert farukra nyergelvék, s csupán kötőfékre lévén fogva, szabadabban lélekzenek. Innen magyarázható, hogy igen gyakran huzamos vágtatás után is, lovaikat fülök és farkuk meghuzgálásával egészen fel tudják frissiteni. Bánásmódjuk a lovakkal általában véve egészen más, mint a francziáké, s különösen lovaik sörényét oly sajátságosan nyirták, hogy közmondássá vált: «couper les crins des cheveaux à la hussard».

Nyergük, melyen a párna helyét durva kóczmadzag pótolja, két kápa közt, elől-hátul egyenlően emelt könnyű fából van, azaz a közös hadsereg lovasságánál maig használatos keleti, vagy magyar nyereg. Ilyfajta nyeregbe, a lovas biztosan beleilleszkedhetik, s ha lábát jól megveti a kengyelben, menet és futás közben is használhatja dzsidáját. Czélszerü, de a mellett, ugyan kegyetlen szerszám: nincs az a *bimbó* (huszárregruta), kinek véresre ne törné a hátát!

Ballagi Aladár.

A teke-turkománokról.

Ama nagy sivatagon, melyet a Kaspi és Aral tavak, az Amu-Dárja folyó, Herát és Khorasszán tartományok határolnak, s melyet a pár század előtt a Kaspi-tóba szakadó Oxus hullámai áztattak, laknak a különféle turkomán népek. Leghatalmasabbak köztük a *teke-turkománok*. Ezek két részre oszlanak, az egyik rész lakik a *mervi* oázison s körülbelül 48 ezer kibitkát* számlál, a másik pedig az achál-tekein, és körülbelül 40 ezer kibitkából áll.

A központot a mervi oázis képezi, mint olyan, melynek már természeténél fogva az az előnye, hogy az őt körülvevő országoktól több száz kilométerre nyuló puszta és sivatag választja el. Ez azonban legkevésbbé sem tartóztatja vissza a bátor tekét attól, hogy fáradhatatlan *alámán*-ján (ménén) meg ne látogassa Khivát, Bokharát, Afghánisztánt és Perzsiát, mit ezek nem igen szoktak megköszönni.

A puszták e fiainak erkölcséről bizony nem sok épületest olvashatunk. Maga Vámbéry «Középázsiai utazásaim» czimü munkájában sem valami kedvezően nyilatkozik róluk, az orosz irók meg azt állitják, hogy fő elvök igy hangzik: «Ha az ellenség megtámadta apád kibitkáját, szegődj el hozzá s rabolj vele.» Hogy nem valami udvarias emberek, azt be kell vallani, különben Perzsiában és Herátban nem készitettek volna imádságot, hogy Alláh óvja meg őket a turkománok tisztelgésétől. Nem csoda tehát, hogy a turkománoktól gyakrabban látogatott helyeken falakkal veszik körül a várost, sőt a mezőkön is mindenütt találhatók erődített helyek.

A «teke» szó kecskebakot jelent; és valamint a bak semmiféle helyen sem tud békében maradni, ugy a teke sem, s nincs az az akadály, mely rablási vágyát lehűtené. Lovát nem gátolja sem a hegység, sem a vizben és eleségben való hiány. Egyébként a tekének legbecsesebb kincse a ló. A mi a hal viz nélkül, ugyanaz a teke gyalog; lovát többre becsüli feleségénél, gyermekeinél, barmainál, mert ha jó futó lova van, feleséget, vagyont, könnyen szerezhet vele. Náluk a személyes névmás igy szól: prima persona: ego, secunda: — equus.

A férfiak erőteljesek, magas, sugár termettel; arczukat megpörköli a nap; szakáluk mint a szén, fénylő és fekete, szemöldökük sötét, szemük apró és vadul tekintő. Fegyverzetük: kard és pisztoly. Támadásuk merész, és mint a villám, sebes.

Minthogy a férfiakról az utóbbi időben meglehetősen sokat irtak, mi a kevésbbé ismert nőkről mondunk el holmit, sőt e nép költészetéből is bemutatunk néhány példát.

A nő nincs oly szánandó helyzetben, mint Keleten a nők általában; nem rabnője urának. Arczukat nem szokták elfedni, noha a Korán parancsolja, s összehasonlitva a török nőkkel, kitünik, hogy sokkal jobb sorsuk van, mint az utóbbiaknak.

Ha gyermeke születik a tekének, akár fiu, akár lány, mindkét esetben örvend neki. Kis lányának láttára azon jártatja eszét, hogy annak idejében mily dús *kalym*-ot* fog érte beszerezni. Az ujon szült magzat azonnal tagjává válik a kibitkának, családnak, nemnek és törzsnek. Minthogy a tekének több felesége van, s mindegyik magával hozza a maga kibitkáját, nem lakik együtt a többi asszonyokkal, hanem külön a maga sátrában gyermekeivel egyetemben. A gyermeket kezdetben az anya gondozza, csak később bizzák rabnők kezére; de ha a teke lány elmult hat esztendős, megtanitják fonni, varrni, kötni és szőnyeget készitени. Szépség dolgában a teke szőnyegek olykor felülmulják a perzsa gyártmányokat. Egy nő egy év alatt elkészithet két-három darab, négy-öt méter széles és kilenczetiz méter hosszu szőnyeget. Ily foglalatosságok közepette nő a lány tizedik, legtovább a tizenkettedik évig. E korban már teljesen kifejlett, és mint ilyen, bizonyára megtetszik valami tizenöt éves legénynek, ki elküldi apját a leány szüleihez, megtudakozandó a kalyma nagyságát. Valóságos vásári alkudozás támad közöttük.

Az apa kér 100 bárányt s több tevét, a kérő azonban csak 50 bárányt akar adni, két tevét, s egy kis pénzt. Az apa nem adja: «Többet ér», szól a válasz; «nézd meg, találsz-e nála szebbet? Ne fösvénykedjél hát!» A kérő megnézi a lányt, kit már eleve előkészitettek és nem «fösvénykedik», de megkérdi, hogy mije van? Az apa előszámlálja: «Van három kibitkája, öt tehene, sok ruhája, sok arany és ezüst csecsebecséje; látod, mily kincses bányára akadtál?» «Allah kegyelmes!» válaszolja a másik elégülten. A szerencsés szerződéskötést lakoma követi, mely rizsből és sült bárányból áll, természetesen Ádám villái segélyével elköltve.

Azonban jaj annak a vőlegénynek, ki nem birja a «kalymot» megfizetni. A magához hasonló szegénylegényekkel rablás végett el kell mennie Perzsiába, Afghanisztánba, vagy az Amu-Dárja mögé, és nem szabad addig visszatérnie, mig nem sikerült megrabolni valami gazdag karaván̈t, s szerezni nehány foglyot, kikkel aztán földét müvelteti.

A legtöbb esetben a vőlegény nem is látja a menyasszonyt s csak hirből hallja, hogy pl. Kizil-Arvátban, vagy Durumában van egy gazdag leány, de ez nem tartóztatja őt vissza attól, hogy a lány atyjával alkudozásba bocsátkozzék. Nagyon gyakori az oly eset, hogy a házasságnak valami romantikus szinezetet kölcsönöznek, és pedig az által, hogy a vőlegény elszökteti menyasszonyát. Ha meg birja fizetni a kivánt kalymot, haja szála sem görbül meg tettéért, különben a meggyalázott lány atyja s rokonai véres boszut állnak rajta. Azonban a vőlegény azonnali megölése a ritkább esetek közé tartozik. Adnak neki lovat, fegyvert, elküldik rabolni, s ha élhetetlen és nem tudja megszerezni a kalymát, akkor aztán igazán jaj neki.

Az elcsábitott lányokat nem büntetik meg szigoruan, de ha asszony rug ki a hámból, nem eresztik a mecsetbe, nem becsülik semmire sem szülei, sem mások.

A müveletlen, vadnépekről azt állitják, hogy nem ismerik a szeretet fogalmát; a teke-turkománokról ez nem áll, mert népdalaikból valósággal meggyőződünk, hogy igen is ismerik a szeretetet, de még a szenvedélyes szerelmet is.

Bemutatunk nehány dalt az achál-teke nép költészetéből az alábbi forditási kisérletben, melynél főgondunk nem annyira a forma, mint inkább a tartalom iránti hűségre irányult:

Készen vagyok én is. A tevék nyergelve.
Kicsi kibitkáink össze vannak szedve;
Itt kell hagyni a tájt, itt a szép helyeket,
Nincs viz, nincs egy cseppnyi, szárazak az erek.

Mint a ragyogó gyöngy, tiszta az ég boltja . . .
Nem egyedül megyek a nagy sivatagba,
Az egész aul** vonul ki a pusztaságra,
Velünk jő hát ő is — az aul szép leánya.

Be szép ő! Mint arabs méné a termete,
Mintha holló szárnya volna szemöldöke;
Akár legélesebb dárdák a pillái,
Fürgék és feketék parányi szemei.

Fekete szemei mint csillag fényesek,
S ha fehér arczára jól reá tekintek:
Mint a hegyes dárdák, oly élesen járják
A kemény kebelnek szerető szivét át.

* Sátor, melyet vándorlás alkalmával magukkal visznek.

* A vőlegény megveszi apósától a menyasszonyt, s az ár, melyet ad — *kalym*.
** Több kibitkából álló falu.

A LEGELSŐ HUSZÁREZRED.

Irta KEMPNER MIKLÓS.

(Utánnyomás tilos.)

Ez év deczember havának 10-dik napján lesz kétszáz éve annak, hogy egy magyar huszárezredet állított fel Czobor Ádám tábornok, azon ezredet, mely hősies vitézségével az egész világot bámulatba ejtve, minden eddig létezett, és most létező huszárezrednek fényes mintául szolgált és egyáltalán a huszárság megalapítója volt úgy monarchiánkban mint a külföldi államokban. A magyar huszár büszkesége a hadseregnek; bármily fegyvernemben megelőzhet a külföld, kiképzése, intelligentiája nagyobb lehet a poroszném katonának, fegyelemre, elszántságra vagy hidegvérűségre felülmúlhatja az orosz katona az osztrák-magyar katonát; de oly merész és kitünő lovasa, oly bátor és vakmerő, értelmes és egyszersmind találékony harczosa nincsen a föld kerekségén egy hadseregnek sem, mint a magyar huszár.

Ezredéves dicsőség fűződik a magyar huszár emlékéhez. «Attila ostora» «a puszták rettegett fia»; — ily elnevezéssel ismerték már a középkorban az idegen nemzetek hazánk kaczagányos vitézeit és pusztult előttük népség-katonaság, hacsak híre járt közeledésüknek. Regék és mondák keringtek vitéz tetteikről, bámulat és rettegés fűződött nevükhöz és nem csoda, hogy a német, ki oly sokszor sínlette meg harczias nemzetünk dicsvágyát, az ördöggel való czimboraságot tulajdonított nekik, a lobogó mente ujjairól négykezű sátánnak nevezte a magyar lovast.

Nagy Mátyás király, ki úgy mint államférfi, mint hadvezér korának legkiválóbb alakja, felismerte az állandó hadsereg szükségét. Midőn 1458-ban a szegedi országgyűlésen a magyar hadügy rendezéséhez fogott, első gondja volt egy lovas hadosztály szervezése. Húsz jobbágynak kellett egy lovast állítani és innen ered a «huszár» elnevezés is. A «fekete sereg», Mátyás királynak huszárjai, az ellenség szörnye volt ezentúl. A kit lándzsájuk fel nem nyársalt, azt széjjel aprították

Mátyás király-huszár.

Magyar Salon 1888, nov.

hosszú kardjukkal, melyet puszta pengével hordták a nyereg alatt, vagy lebunkózták buzogányaikkal, a mely a tulajdonképeni kézi fegyvere volt a fekete seregnek.

A Habsburgok uralma alatt is voltak magyar huszárok. Önkéntes csapatot képeztek háborús időben és különösen a török háborúkban tüntették ki magukat. V. Károly császár is toborzott egy huszár-csapatot. A mühlbergi csatánál ez a csapat ugratott először az Elbe folyónak, átúsztatta és megkezdte az ütközetet, bekerítette Fri-

Czobor-huszár a létesítéskor.

gyes János szász választó herczeget és fogolylyá tette őt.

Már 1685-ben szervezett Gróf *Czobor* Ádám tábornok egy magyar csapatot, mely 3000 főből állván, 1688-ban a most is létező 9-dik huszárezredhez szolgáltatta az anyagot. Az alapító levél 1688 deczember hó 10-ikén kelt. Czobor gróf engedélyt nyert Magyarországban «két ezer lovas magyart» (hungár) két ezredre osztva felesketetni. Minden ezred 10 századra oszlott, egy század «100 ember és lóból» állott. A legénységnek négy forint zsoldot fizetett havonkint lakásra és élelmezésre. Czobor tábornoknak minden jól felszerelt «hungárért» 12 birodalmi tallért «igért» Lipót császár, minden zászlóra 40 forintot, minden társzekérért 200 frtot állapított meg az alapító levél; azonkívül megengedtetett, hogy az ezred a hadi zsákmányban olykép osztozzon, mint a horvát ezredek. Pénzt ugyan nem kapott Czobor gróf, azonban a «Capitulatió» szerint 118,146 frtban megállapított költségei fejében neki adományoztatott a likai uradalom Ludtka, faluval, és azt az ígéretet is nyerte, hogy őseinek birtokait mind vissza adják neki.

Alig, hogy az ezred harczkészen fel volt állítva, már is vitézül kitüntette magát a törökök ellen és 1669 szeptember 24-én dicsőséget aratott Nissánál, később a palacini csatában. Az alapító nem sokáig osztozott az ezred dicsőségében, 1692-ben meghalt Czobor gróf és az ezredet veje, erdődi gróf *Pálffy* János örökölte. A francziák elleni hadjárat minden csatáiban résztvett az ezred, vitézül viselte magát mindenütt és főleg a lotharingiai expeditióban tünt ki, sok hadi sarczot hajtott be és gazdag zsákmányra tett szert.

A spanyol örökösödési háborúban *Ebergényi* László ezredes alatt számtalan hőstettel örökíté meg az ezred hírnevét. 1702-ben 600 Ebergényi-huszár vállalkozott arra, hogy Milánóba rontva, végig portyázza a tartományt. 1707-ben Szavojai Jenő herczeg alatt küzdött Nápolyban. Az örökösödési háború befejezte után nemsokára 1714-ben Pétervárad nál találjuk az ezredet, hol Jenő herczeg 60,000 emberrel szétverte az ötszörte nagyobb török hadsereget. Még ma is közszájon forog az, Ebergényi-huszárok vitézsége, melylyel ezen csatában küzdöttek. Belgrád ostrománál az ezred ismét kitüntette magát. A török háború alatt egy török katonatiszt átcsapott az Ebergényi-huszárokhoz. Vitézül viselte magát és fokról fokra emelkedve, 1722-ben már mint főtiszt vett részt a szicziliai hadjáratban; és idővel Zungenberg báró név alatt az ezredparancsnok tiszti állását nyerte el. 1784-ben az ezred keresztszeghi gróf *Csáky* Imre, lovassági tábornok tulajdonába ment át. VI. Károly

császár szerencsétlen hadjárataiban felényire lefogyott az ezred állománya; visszatért hazájába és kiegészítve 1737-ben a törökök ellen küzdött.

1740-ben meghalt VI. Károly császár és az osztrák trón a legválságosabb viszonyok közé jutott. Mária Terézia örökét minden oldalról megtámadva látván, egyedül a lovagias magyar nemzetbe helyezte bizalmát és az emlékezetes pozsonyi országgyűlésen trónja és családja sorsát hű magyarjaira bízta. Ekkor is adományozta a vitéz ezredet gróf *Nádasdy* Ferencz tábornagynak, és hogy mily dicsőséget vívott ki ez ezred Nádasdy alatt, azt leginkább bizonyítja Ő Felsége I. Ferencz József legújabb elhatározása, melylyel negyvenéves jubileuma alkalmávak a 9-ik ezredet örök időkre «Nádasdy-huszárok» névre keresztelte, ezzel az ezred emlékét e korszakban elkövetett hőstetteivel azonosítani óhajtván. És valóban hőstetteket jegyzett fel a történelem a Nádasdy-huszárokról. A hét éves háború legdicsőbb mozzanatai ez ezred történetében szerepelnek. 1741-ben kezdődött a hadjárat, 1742-ben a csaszlaui csatát az ezred fényes támadása és rohama döntötte el. Pisek mellett szétverte a franczia csapatokat, melyek a várba menekültek. A huszárok felhívására, hogy adják meg magukat, azt válaszolták a franczia tisztek: «lovasságnak soha!» De nem addig a Nádasdy-huszárok! Egy része leszállt a lóról, és karddal kezében vette be a várat, az egész őrséget fogságba ejtette és három millió livres zsákmányt ejtett. 1743 május 9-ike az ezred dicső emléknapja. A braunaui csata volt e napon és minden egyes embere az ezrednek kitett magáért. Még az ezred lelkésze, páter *Forinthos* is hőstettet mívelt. Midőn egyedül lovásza által kisérve a braunaui erdőn keresztül lovagolt, észrevette a bajor hadsereg főparancsnokát, Breisag tábornokot, a ki az erdőbe menekült. A páter kikapta a nyeregtáskából pálinkás üvegét és azt a tábornokra fogva nekivágtat. A tábornok megadja magát és páter Forinthos által a főhadiszállásra kísértetett. 1745 szeptember havában a trautenaui csatában rárontott az ezred a porosz seregre és hatalmába kerítette a tábort és a porosz király szállását és lovait. 1746-ban Németalföldön küzdött az ezred. 1756-ban II. Frigyes porosz király ismét megkezdé a hadjáratot és Szászországot 70,000 emberrel megszállva, a szász hadsereget bekeríté. Brown tábornagy a szász sereg segítségére sietett egy sereggel, közte a Nádasdy-ezred is. 1757 junius 18-án dőlt el az emlékezeteskolini csata. A poroszok teljes vereséget szenvedtek és főkép a Nádasdy-ezred ténykedésének köszönheté *Daun*

Nádasdy-huszár.

tábornagy győzelmét. Nádasdy maga volt az ezred élén, midőn az ellenség szárnyát rohanta meg és döntőleg folyt be ez által a csata kimenetelére. Mária Terézia e nap emlékére alapította a Mária Terézia katonai rendjelet «és a Nádasdy-ezrednek» eddig még minden hadjáratban e rendjelből bőven kijutott. 1758 junius 28-án és 30-án az ezred ismét kitüntette magát, az ötszörte nagyobb ellenséges lovasságot szétverte és a porosz hadseregnek élelmi szereit, 4000 társzekeret, zsákmányul ejté. E vitéz tettnek az volt következménye, hogy a poroszok felhagytak Olmütz ostromlásával és Morvaországból kivonultak. A kunnersdorfi ütközetben *Geiszler* kapitány önfeláldozással rohanta

meg a poroszokat és oly zavart idézett elő köztük, hogy vad futásnak eredtek. 1760-ban Landshutnál *Graffenstein* őrnagy két század huszárral nyomult elő, Fougué tábornok négyszögét megingatta és magát a tábornokot elfogta. Ez alkalommal *Nagy* Ferencz közhuszár puszta karddal foglalt el egy zászlót, levágta a zátzlótartót és három ellenséges katonát.

Érdekes alakja volt az ezrednek ebben az időben egy Plarenzi nevű csupasz képű csinos hadnagy, ki daczára gyenge testalkatának a hadjárat minden fáradalmait tűrve, több alkalommal férfias elszántságot tanusított. Egy csetepaté alkalmával elveszté jobb karját és ekkor derült ki, hogy a bátor fiatal tiszt – egy magyar születésű úri nő, ki szerencsétlen házasságát megunva megszökött férjétől és nagybátyjának, Greton tábornoknak, közvetítésével felcsapott huszárnak. II. József császár kapitányi rangot és megfelelő nyugdíjat adományozott a rokkant amazonnak. 1769. évi szeptember 8-án XIV. Kelemen pápa külön brevével az ezred ünnepélyes felavatását rendelte el és bűnbocsánatot osztott az ünnepélyen jelenvoltaknak. 1774-ben az ezred zászlaját avatták fel. A zászló egyik oldalára egy kétfejű sas, másik oldalán egy Szűz Mária kép, az ezred védanyja, volt festve e jelmondattal: «Pro Patria, Rege et Lege». Egy kisebb zászlót *Alexandra* orosz czárné ajándékozott «a derék magyar ezrednek», így nevezte meg sajátkezűleg írt kísérő levelében. E zászló jelmondatai voltak: «Ne de via» és «Toujours victoire».

A bajor örökösödési háború ezredünket ismét a dicsőség pályáján találta. Hőstetteket végeztek az 1778 febr. 24-iki csatában Königgrätznél, *Dévay Dvornik, Képiró és Kosztolányi* kapitányok. Egy ütközetnél Oberschwedelsdorf közelében *Rakovszky* Pál kapitány elkiáltja magát: «Rajta magyar, rajta!» és százada élén keresztül tör a porosz sereg quarré-ján. Tizenegy sebből vérezve dőlt le a nyeregből a hős, de végső szavai is hű huszárjai bátoritására szánvák, a kis csapat teljesen szétűzte az ellenséget. Halála méltó életéhez, egy elhódított ágyúra dőlve lehelé ki hőslelkét!

Mária Terézia oly elragadtatással viseltetett az ezred iránt, hogy Bécsbe hozatta és több napon át személyesen is megvendégelte az ünnepelt vitézeket. A bécsiek rajongtak a huszárokért, oly szép, daliás alakokat az előtt és az után nem látott a császárváros, és maga II. József császár egy alkalommal, midőn az ezred fölött szemlét tartott, a bámulat kifejezésével következőkép szólítá meg *Fábry* ezredest: «fel nem fog-

Erdődy-huszár.

hatom, honnét veszi ezeket a szép legényeket; valóban ön a legszebb ezred parancsnoka». 1783-tól 1805-ig új tulajdonosa, monyorókereki gróf *Erdődy* János lovas tábornok után, «Erdődy-huszárok» névvel szerepelt az ezred a törökök elleni háborúban. Az ellenség puszta látására menekült és Fábry ezredes Ibrahim pasát folyton üldözőbe vette. Ez üldözés alatt *Szörényi* kapitány elfogta Ypsilanti herczeget udvarostúl. A mikor a herczeg már kezei közt volt, őrülten nekirontott egy török tiszt a herczegnek és lelőtte. *Kosztolányi* ezredes 4000 törököt vert meg két század huszárral Nirlátnál, *Képiró* őrnagy a Szerethvölgyben a túlnyomó ellenséges haderőt teljesen megverte

és parancsnokát eltogta. A mehádiai ütközetnél *Kosztolányi* ezredes fényes diadalt aratott a törökön. Ezen alkalomnál *Paulovits* hadnagy öt közhuszárral bámulatos hőstettet vitt véghez. Őrjáraton váratlanúl 1000 janicsár és 300 spahi által bekeríttetvén; elszántan nekivágtat kis csapatjával az ellenségnek, ki ezen merészségen elbámészkodva, első pillanatban fel sem tartóztatta őket, hanem villogó kardjuk előtt kitérve, sértetlenül engedé átrohanni az őrjáratot. Később aztán üthették nyomát!

Szarvassy kapitány két szakaszszal a túlnyomó számú ellenséget átkergette a Timokon és bevette Negotint. Ilyen «bravourok»-at jegyzett fel a történelem az ezredről!

Az igazi «huszár-stikliket» azonban a nagy franczia háborúban mívelte az ezred legénysége. Mihelyt 1793-ban a szövetséges hadsereghez csatlakozott az ezred, már is kiváló bátorsággal és hőstettekkel tünt ki a hadsereg lovassága közt. «Mind hősök ők» ezek a közhuszárok: Décsi, Baranyay, Tóth, Bukov, Rozsdás, Csillag, Orosz. stb. stb.) életük koczkázásával hódítanak el zászlót, ágyút, társzekeret, fogságba ejtenek ellenséges főtiszteket, mentenek meg szövetséges tiszteket. *Balogh* káplár nyolczadmagával hatvan franczia lovast konczolt fel a schaidti ütközetnél, *Scheidl* őrmester a steinfeldi ütközetnél elfogja a franczia vezérkart.

De nem csoda, hogy ily elszánt, vakmerő tettekre törekszik a legénység, a mikor az ezred parancsnoka, *Fédak* ezredes az a jászói születésű parasztlegény, ki már közhuszár korában feltünést keltett, elszántsága és ügyessége révén fokról fokra emelkedik a legmagasabb állásig. Mikor az ezred Olaszországba rendelve az ő vezetése alá került, folyton verte az ellenséget. Legkiválóbb fegyverténye a tarvisi ütközet. A huszárok türelmetlenkedve követelték, hogy harczba menjenek. «Majd ha az öreg ágyúk megszólaltak», türtőzteti őket az ezredes. «Minek az ágyú?» riad fel a huszárság, a kard gyorsabban végez» és neki rontanak az ellenségnek. Másnap Massena tábornok megtámadta az előrvédet. Fédak ezredes a legvégső határig tartóztatja fel a támadást, úgy hogy estig 600 emberéből nem maradt több mint 30 közhuszár, két káplár és három tiszt. Az ellenség mindinkább előnyomul és néhány megsebesült huszár kétségbeesve vissza akar vonulni. «Gondoljátok meg fiúk» kiált az ezredes, «hogy magyarok vagytok és Erdődy-huszárok» és az a maroknyi ember tovább küzd. Károly főherczeg oly helyre jut, hogy bekeriti egy ellenséges csapat. Fédak sebesülve és az ellenséges lovasság által körülvéve visszautasítja a «pardont» és utat tör magának az övéihez, kik ekkor már csak nyolczan voltak és azt a sikátort védték, melyen egyedül a főherczeg menekülhet. Ott esett el Fédak, a mikor a főherczeg már biztonságban volt.

A campoformiói békekötés után az ezred teljesen feloszlott — alig maradt hírmondója a hősök halálának! De az ezred dicsősége nem csappant meg, százával tódult a magyar ifjúság zászlaja és a Napoleoni háborúkban már ismét a teljes ezred állt ki a csatatérre. A tiroli campagnet az ezred vitéz tettei teszik nevezetessé. A füsz-i ütközetben egy *Mráz* nevű közhuszár elfogta a franczia Dumont tábornokot. Az ezred működési tere Olaszországba tétetvén át, a Rivoli melletti ütköztenél *Vendégh* káplár tüntette ki magát. Turinnál pedig *Nipfel* káplár 10 emberével elfogott 50 francziát.

1806-ban palotai gróf *Frimont* János lett az ezred tulajdonosa és a «Frimont-huszárok» az ezred régi hírnevét ismét csak öregbíték. Harczoltak az asperni csatában, Wagramnál szokott elszántsággal és midőn az olasz hadsereg erősbítésére küldetett az ezred, ott is dicsőségesen kitüntette magát. A hadsereg visszavonulásánál különösen az ezred fiatalabb tisztjei viselték magukat dícséretesen. *Igmándi* kapitány Grácz-ból egy portyázó útra vállalkozván, a Simeringen keresztül hatolt az ellenségig és elfogta Fontenella tábornokot.

Frimont-huszár.

János László káplár öt huszárral a dandár hátvédjében vevén részt a sz.-michaeli szorosnál, egy ellenséges csapat közepette felgyújtott egy puskaporos szekeret és az egész csapatot önmagával együtt légbe röpíté, hogy a dandár háborítlan elvonulását biztosítsa. Hőstettét egy festmény örökíti, mely Bécsben az Invalidenpalais-ban függ. 1813-ban az olasz hadjáratban vett részt az ezred Hermajornál *Biró* kapitány fegyverténye döntötte el a csatát, *Heinrich* hadapród ugyanekkor ezer ellenség közepette vívott egy zászlóért és a zászlót diadallal vitte ezredéhez, *Varga* Péter káplár pedig egymaga hódított el egy ágyút az ellenségtől, a miért azután a bécsi polgárok egy szép ezüst kupakos tajtékpipával ajándékozták meg, melyen e felirat tündökölt: «Dem tapferen Varga».

És a mily elszántak és az ellenségnek rettenetesek a csatában, oly békések és jó indulatuak voltak ezek a hősök polgárok irányában. *Vlassits* tábornok egy, az ezred parancsnokához intézett levelében következőképen nyilatkozik: «A tisztikar a szerénység és udvariasság mintaképe, a legénység a művelt katonának benyomását teszi, a ki csakis az ellenségnek akar rettenetes lenni, ellenben a köznép szeretetére és becsülésére törekszik.» Így azután nem csoda, hogy az ezred milánói bevonulásakor lelkesült ovációknak volt tárgya.

1832-ben az ezred tulajdonosává a magyar születésű *Wieland* György altábornagy neveztetett ki. Kitünő lovastiszt volt, a ki a Napoleoni hadjáratokban különösen a lipcsei csatánál vitézül kitüntette magát. 1833-ban I. Miklós orosz czár lett az ezred tulajdonosa. Szeptember 19-ikén vizsgálta a czár az ezredet Jungbunzlauban és midőn az ezred *Wrbna* gróf ezredes által több napi gyakorlat után felvonult az orosz czár magyar nyelven — az ezredes bemondása után — köszönetét és elismerését fejezte ki, és dúsan megajándékozta a legénységet. Egy Tarros nevű őrmester annyira megtetszett a czárnak, hogy magával is vitte Szentpétervárra. 1835-ben ismét meglátogatta a czár az ezredet az összpontosításnál Leitmeritzben és személyesen vezényelte egy gyakorlaton. 1846-ban az ezred Bécsben állomásozott és I. Ferencz József király — akkor még trónörökös — előtt a simeringi mezőn tartotta gyakorlatait. A trónörökös napokon keresztül vendégelte meg a tisztikart. Egy ily gyakorlat alkalmával a Schmelzen egy tíz éves fiúcska a rohamvonalba tévedt. *Dávid* nevű közhuszár lélekjelenléte és bámulatos ügyessége megmenti a szegény fiút a biztos haláltól. A huszár kiugratott a sorból, vágtában felkapta a fiút a nyeregbe és csak a roham után szállította le. Ez időben egy *Nürnberger* nevű huszár volt az ezredben, a ki 38 évig szolgált és 20 év óta lovagolta lovát.

1848 junius havában az ezred a magyar hadügyminiszterium rendelkezése alá bocsáttatott. Alig, hogy a szabadságharcz kitört, az ezred átment a magyar hadsereghez. A tisztikar, mely ekkor már túlnyomóan idegen nemzetségűekből állott, kevés kivétellel megszökött és az osztrák csapatokhoz csatlakozott. De az ezred következetes maradt zászaljának feliratához: Pro *patria lege* et *rege* és első sorban hazájáért és annak törvényeiért szállott síkra. Dicsőséget, győzelmet aratott e szent jelszó alatt

ezentúl is és nevelte a magyar hadseregnek azokat a félisteneket, kik vérüket onták az egyenetlen harczban.

A szabadságharcz gyászos kimenetele után az ezred újra felállíttatott «*Lichtenstein* Ferencz herczeg 9-ik huszár-ezred» elnevezéssel. 1859-ben hadi készenlétben állt Gráczban, midőn a solferinói csata eldöntötte a háború sorsát. Az 1866-iki hadjáratban Olaszországba volt rendelve az ezred, de ütközetben nem vett részt. Jelenleg *Thurn-Taxis* herczeg lovassági tábornok az ezred tényleges tulajdonosa, nevét azonban a legújabban kelt legfelsőbb elhatározással a nagy *Nádasdy* Ferencz gróf után viseli.

Kétszáz év óta nagyot változott a világ sora! A modern harczászat, Uchatius és Mannlicher, háttérbe szorítják a katonai erényeket, mit ér a személyes bátorság, elszántság, ha az ellenség előtt száz és száz lépésnyire már porba hullt a legény? A vén huszárt már csak a mese emlegeti, díszes egyenruháját praktikusabb egyszerűség váltotta fel. Csupasz ajkú fiúkból áll most az ezred és ha valamelyik kipödri a bajuszát, az már «vén legény» az ezredben.

De a huszár azért csak huszár marad! Öreg vagy fiatal, bátor és vitéz, megüli a lovát a három évet szolgált huszár is, és a most reá rótt feladatot: előörs, kémszolgálat, élelmezés, derekasan megoldja, ha pedig rohamot fújat a kapitány, merészen vágtat az ellenségnek. Nem siratja sorsát, a mikor beválik katonának és huszárnak, oly örömmel, oly lelkesülten esküszik fel «Ferencz Jóska zászlajára», mint a régi huszár, a kit a «verbung» csalt egy kalandos életre. Ha a kétszázéves jubileum alkalmával új zászlót kap az ezred — a régi eltévedt a szabadságharczban — irassék arra is a régi jelmondat: Pro patria, lege et rege! Toujours victoire!

Lichtenstein-huszár.

A 12. HUSZÁREZRED TULAJDONOSA.

(A WALESI HERCZEG.)

(Utánnyomás tilos.)

Hazánknak csaknem minden esztendőben egy kedves, szeretett vendége van ama kiválasztottak közül, akik egykoron népek és országok sorsát vannak hivatva intézni. A walesi herczeget értjük, akit meleg rokonszenve hoz közénk minden évben, mert bizonyára érzi, hogy itt a szivek teljes melegével, a szeretet igaz őszinteségével találkozik. Anglia jövendő uralkodója annyi erényekkel ékeskedik, ahol alkalma nyílik oly meglepő — fájdalom szinte szokatlan — demokratikus szellemet árul el, hogy könnyen érthetővé válik az a rajongással határos szeretet, melylyel Albion fiai leendő uralkodójukat körülveszik. Nem burkolózik olympusi felhőkbe, nem rejti magát az udvari etiquette kopott kuliszái mögé, de egyenlőnek érzi magát embertársaival, s nem félti nymbusát, ha a polgár-elem közé vegyül. Nagyon sok rokon jellemvonást lehet találni közte és szerencsétlen sógora, III. Frigyes császár között. Mindkettőnek mintha egyenlő ideáljai lettek volna az uralkodást, alattvalóik boldogítását illetőleg. Oly ideálok, melyek a művelt emberiség legmagasabb szinvonalán állanak. III. Frigyes, fájdalom, nem láthatta ideáljainak megtestesülését. Meg volt hozzá jellemereje, hogy megküzdjön érettük, de hiányzott a fizikai erő. Óhajtjuk és reméljük, hogy a walesi herczeg lássa egykoron testté válni magasztos eszméit.

A walesi herczeg nagyon kedves vendége Magyarországnak. Évenkint itt vadászik erdeinkben, érintkezik főurainkkal s ahol lehet kifejezést ad hazánk iránt való rokonszenvének. Ez évben különös alkalom is hívta közénk. Királyunk kinevezte őt a 12-ik *magyar* huszár-ezred tulajdonosának. A walesi herczeg sietett megköszönni Ő Felségének a kitüntetést, s személyesen kereste föl a Miskolczon állomásozó ezredét. Valódi diadalmenet volt utazása. Minden állomáson deputációk üdvözölték s a nép ahol csak tehette, kifejezést adott az angol trónörökös iránt érzett szeretetének.

Miskolczon óriási néptömeg várta. Stranszky tábornok által fogadtatva, az angol himnusz zenéje mellett végig ment az állomás előtt felállított díszszázad előtt, mely az ötödik gyalogsági ezredből való. A pályaudvaron kivül azután azonnal lóra ült; huszárezredesi egyenruhában, dolmánynyal vállán, igen délczeg alak volt. Az angol trónörökösnek, mint királyunknak és az udvarnak vendégéről itt is gondoskodtak minden kényelméről: királyunknak saját kocsija, lovai, kocsisa és vadásza várakoztak már itt.

A vasuttól lóháton egyenesen kiment a közeli gyakorlótérre, a hol a huszárezrednek két diviziója, a 4., 5., 6. század foglalt állást. A jelentés megtétele után a walesi herczeg Ellis tábornok és Fazer ezredes által, kik vörös tábornoki ruhában voltak, és Esterházy hg ezre-

des és Breda gr. huszárkapitánynyal oldalán, nagy élvezettel egy óránál tovább szemlélték a három század kitünő mozdulatait és gyakorlatait.

Az a biztonság, az a bravouros lovaglás, az a mozgékonyság és ügyesség, melyet tanusítottak, valóban ritkítja párját. A walesi herczeg legnagyobb megelégedésének adott kifejezést, különösen a huszárokat dícsérte meg.

Legkimagaslóbb pontja a walesi herczeg miskolczi látogatásának kétségkívül az a fenkölt szellemű toaszt volt, melyet a díszebéden mondott. Az egész asztaltársaságot lelkesült, sőt egyenesen az elragadtatás etiquette-ellenes nyilvánulásaira ragadta.

Foresti ezredes üdvözlő felköszöntőjére ugyanis a walesi herczeg következőket mondta:

Uraim! Az ezredes úr szavai mélyen megindítottak engem. Ő felsége a császár és király azzal tüntetett ki engem, hogy ezen kitünő ezred tulajdonosává nevezett ki. Nagy tisztelet volt ez reám nézve és pedig annál nagyobb és engem különösen megörvendeztető, *mert egy magyar ezred volt, a melynek tulajdonosává kinevezett.* Nagy örömömre szolgált, hogy ez ezredet meglátogathattam, nemcsak hogy azt megismerhettem, hanem mert egyidejűleg alkalom nyujtatott nekem arra, hogy ezen ezred kiválóságáról, mely ma bizonyságát adta annak, hogy mily kitünően ekezeziroz, a csapatok mily szépen vannak kiképezve és hogy mily szabatosan mozognak, meggyőződhettem. Uraim! Midőn ma a gyakorlótérről visszajöttem, Ő felségéhez a következő sürgönyt intéztem: «Ép most szemléltem meg a 12. huszárezredet, nem találok szavakat, hogy annak jó, hogy annak kitünő kinézését és fegyelmét leírjam. Végtelenül büszke vagyok, hogy oly kegyes voltál engem egy ily gyönyörű ezred tulajdonosává kinevezni.» — Uraim! Engedjék meg, hogy önöknek a választ, melyet ő felségétől erre kaptam, felolvassam: «Igen örvendek, hogy ezrededdel meg voltál elégedve és hogy az magát a névre, melyet viselni szerencsés, méltónak mutatta.» — Büszke vagyok ezen szavakra és azt hiszem, hogy az ezred legmagasabb hadurának megelégedését mindig ki fogja tudni vívni. Poharamat Ő felsége egészségére emelem, felhívom önöket, hogy koczintsanak (magyarul) «koczintsunk Ő felsége egészségére, éljen!»

Az örömujongást, melyet ezen szavak előidéztek, elképzelni lehet, de leírni nem. Az éljen-kiáltások egyáltalában nem akartak megszünni.

A walesi herczeget — mint egy magyar huszár-ezred tulajdonosát — most már még bensőbb, még szorosabb kapcsok fűzik hazánkhoz s Miskolczon elmondott toasztja után, bizonyára minden magyar ember büszke hazánk e fenkölt barátjára.

A Magyar Salonnak a miskolczi ünnepélyen annyiban van része, hogy fényképészünknek megengedtetett a walesi herczeget és magyar huszár-ezredének tisztikarát egy csoportképben fölvenni, melynek sikerült reprodukcióját a túlsó lapon találják tisztelt olvasóink.

A WALESI HERCZEG FOGADTATÁSÁRA KIRUKKOLT SZAKASZ.
(Ellinger pillanat-fényképfelvétele után.)

AZ INYENCZSÉG.

Gregus Ágost «Az evés aesthetikája» című kiadatlan széptani értekezéséből.

(Utánnyomás tilos.)

Ha kérdezzük, hogy a közlekedés hol mutat állandó kapcsot, vagyis az érintkezésben, társalgásban, mi az az állandó központ, a hol az emberek leggyakrabban és legszívesebben is érintkeznek? felelet: a terített asztal. Az emberek leginkább közlekednek egymással, mikor esznek és isznak.

Az evés-ivás a szellemi élettel szorosan összefügg, az embernek szellemi életéből következik. Ha azt mondjuk, hogy eszünk szerint eszünk, tényt konstatálunk; az evés-ivás a szellemi életre visszahat. Ezt bizonyítja az esztek közmondása: *mondd meg, mit eszel, s megmondom, ki vagy.* Ilyképen nyilatkozik Brillat Savarin is, az evés æsthetikájának megírója. A történelem tanúsága szerint épen a legbölcsebb emberek tulajdonítottak ennek nagy fontosságot, a mi az embert az állatokkal egy színvonalra látszik helyezni, s tapasztalás szerint épen az elmés emberek szerették leginkább ínyüket kielégíteni.

Brillat Savarin beszélt egy férfiúval, ki algiriai fogságból szabadúlt meg, kinek a mórok nyelvét kivágták s azt mondja róla, hogy nyelv nélkül is evett, ivott és ízlelt. Az ínyencz szó első része tehát elég helyes, s megmaradhat; de képzője helytelen, s azért az ínyencz helyett *ínyest* vélnék helyesebbnek. Az -es képző valamely tulajdonságnak nagyobb mérvét fejezi ki. Azért helyes ez a képzés is: ész, esz-es. A ki nem tud helyesen enni, inni, azt ostobának tartották mindig; azért a középkori skolasztikusok nem voltak frivólok, midőn azt mondták az emberről, illetőleg az ember fogalmát ilyképen definiáltak: *homo est animal sapiens;* értvén a sapiens szó alatt a nem bölcset épen, hanem: qui sapit (a ki ízlel).

E szójátékos definiczió jogos; az ízlelés érzéke az egyetlen, melyben az ember túltesz az állatokon. Némely állatnak hallása, másnak látása, harmadiknak szaglása jobb, finomabb, mint az emberé. Ilyenek a hiúz, melynek látása igen éles; a kutya, melynek szaglása kitünő. Az ízlelésben egy sem múlja felül az embert. Az ízlelés érzéke is tapasztalás szerint azoknál az állatoknál fejlődik ki leginkább, melyek az emberek között élnek, tehát a házi állatoknál, a melyekről tehát joggal mondhatni, hogy az ember fejti ki bennök az ízlelés érzékét, vagyis hogy az embertől tanulnaki zlelni. Brillat Savarin fiziologice igyekszik bebizonyítani, hogy ez érzéket az ember nagyobb mérvben birja, mint bármely állat. Mert, úgymond, a halak nyelve mozgó csont, a madaraké porczos, a négylábuaké csontos, pikkelyes, vagy keményhúsos izom s nem képes a sokoldalú mozgásra, mint az ember nyelve.

Az állatok csak bizonyos táplálékra vannak szorítva, mindent nem esznek meg, az összetett ízek pedig egy állatnak sem kellenek. Egyedül az emberről mondhatni, hogy omnivor állat; ízlése

Fettich Nándor: Adatok a honfoglalás kor archaeologiájához.

Kny. Archaeologiai Értesítő
40, 67 K, 96 L, Budapest, 1932.

Magyar honfoglalás kor archaeologiája

Fettich Nándor: Az eroszerszági kereskedelmi utak és az ősmagyarság.

4°, 3K, 10L, Budapest, 1933.

Magyar konfoglalás kori
műveltség

Hampel József: A honfoglalók emlékei

Kny. Árpád és az Árpádok
20, 32K, 20L, Budapest, év nélkül (1907)

Magyar honfoglalók emlékei

Hampel József: Újabb tanulmányok a hon-
foglalási kor emlékeiről.

8°, 162 K., 274 L., Budapest, 1907.

Magyar honfoglalás
emlékei

Hampel József: A honfoglalási kor hazai emlékei.

Kny. A honfoglalás történeti kútfői
8°, K, L, Budapest, 1900

Magyar honfoglalás
Emlékei

Magyar honfoglalók emlékei

Hampel József: A honfoglalási kor harai emlékei

4°, 80 K, 224 L, Budapest, 1896.

Hampel József: Ornamentika a honfoglalási kor emlékein.

Kny. Archaeologiai Értesítő
8°, 202K, 48L, Budapest, év nélkül (1904)

Magyar honfoglalók emlékeinek ornamentikája

Magyar Ilona

IV. é

tanári stat

Ferk pzomfoiskàvk

1933-34: 46. l

Magyar impresszionisták
festészet

Kósa Miklós: Magyar impresszionista festészet

8°, OK, 299L, Budapest, 1914.

templom-épület történetén kívül kapjuk a plébánia anyagi és egyházjogi helyzetének történetét, a plébánosok életrajzát, a városban létező összes egyházi testületekre, és épületekre vonatkozó adatokat, a város chronikáját stb. A szöveget számos rajz kiséri, melyek közt reánk tartoznak a régi román templom fönlévő falának rajza, valamint a fönmaradt renaissance domborművek, számos pecsétképe, városi látképek a XVI—XVIII. századból; de e sok érdekes melléklet között hiába keressük a templom alaprajzát, valamint fönmaradt csúcsíves részének pontos látképét és architektonikus fölvételeit. Azonban ezeket a buzgó szerző valószínűleg a II. kötet számára tartotta fönn, a melyben remélhetőleg a templom 1889—90. évi belső helyreállításának értékéről is fog véleményt mondani. *oo.*

AZ ALSÓ FEHÉRMEGYEI TÖRTÉNELMI, RÉGÉSZETI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT HARMADIK ÉVKÖNYVE. Szerkeszti Ávéd Jákó. Kiadja ugyanazon egylet. Kolozsvárt, Ajtai K. nyomdája, 1890. 8-rét, 89 lap és egy tervrajz. Ezen évkönyv értekezései közül csak *egy* tartozik reánk: *Dr. Cserni Béla, Apulumi maradványok*, 19—46. lap. A mint szerző bevezetésképen előadja, a gyulafehérvári glacis-n, a vár déli részétől 130 méternyi távolságban özv. Rhemann Ferenczné kertjében, a fent említett egylet, mely nem sok pénzzel, de dicséretre méltó buzgalommal rendelkezik, az 1888-ik évi deczember hónapja óta folyó ásatásokra gondosan felügyel, részben saját költségén ásat is. E munka túlnyomóan a szerzőre háramlott, ki habár a természettudomány az ő szakmája, annyira lelkesedik az ókor iránt, hogy idejének jó részét az ásatásoknak szenteli, melyekről ezúttal számot ad. Az ásatás színhelye, mint szerző kiemeli, nem most esik először kutatás alá; már évek óta ássák ki abból a földben lappangó épületromokat és ugyanezt tették a glacis más pontjain is. Ezelőtt az ilyen ásatásokat, jobban mondva turkálásokat, senki sem vette tekintetbe és így nem is lehetett eredményök, de a mult évi munkálatok, melyeket szerző és az egyesület néhány más buzgó tagja vezettek, egy nagy épület alapfalait tárták fel; a lelt falakról a térkép nyújt áttekintést. Ez is szerző műve. Szerinte római fürdő volna a felásott rom. Azért is közli Vitruvius leirását a fürdőről általában és ezt törekszik a romokra alkalmazni. A leirás pontos és érthető; csak azt a megjegyzést kell reá tennem, hogy az alfütés és melegvezető magában véve még nem bizonyítja azt, hogy a felásott épület valóban fürdő is volt; az alfütés a fütésnek egyetlen neme volt, melyet a rómaiak alkalmaztak. Nem akarom ugyan kétségbe vonni, hogy az apulumi maradvány fürdő lehetett, de míg nyomósabb okokat nem látok, nem tartom bizonyosnak. Ásatás közben 68 drb. bélyeges téglát találtak, a melyek között 16 különböző fajta van. Szerző ezeknek pontos másolatait beküldte Julius Jung prágai tanárnak és ennek magyarázata szerint közli a téglabélyegeket. Legérdekesebbek az 1—3. sz.: PSC, PSIN és PSICCOS. Helyes Jung megjegyzése, hogy a *pedites singulares*-t a katonai okmányokból ismerjük a 110. és 157. évekből, de hozzá tehette volna, hogy a *p(edites) si(n)g(ularis) co(n)s(ularis)* csak későbbi időből származhatik, mikor Dacia legatusa már consularis volt, t. i. *M. Aurelius* óta. — A 4—6. sz. bélyeg NSING n(umerus) sing(ularium) megfelel a csigmói bélyegnek NSB (C. I. L. III. 1633, 14): *n(umerus)*

s(ingularium) B(rittanicorum). A 7. bélyeg szintén uj: LEG XIII AN: leg(io) XIII. Ant(oniniana); a 8—11. sz. pedig «*nova* és még meg nem fejtett téglabélyegek», már t. i. Jung nem fejtette meg, különben nagyon könnyen olvasható PEDSINC, csakhogy visszafelé. Valószínüleg nagyon kevés tégla fordulhatott meg Jung kezén, ha retrograd bélyeget nem tud olvasni. A többi öt bélyeg a leg. XIII. geminára vonatkozik. Mindezen téglák együtt véve azt tanúsítják, hogy az épitmény, a melyből kikerültek, katonai épület és azért a terület is, melyen áll, a legio «territoriumá»-hoz tartozott. Ha fürdő volt, akkor nagyon kicsiny lehetett és czéljának alig felelhetett meg.

Az értekezés utolsó részletében felsorolja szerző azon tárgyakat, melyeket a téglákon kivül, ásatás közben találtak, az épületrészeket, edénydarabokat és egyéb tárgyakat, melyek közül az a két domborművü ezüst tábla-töredék a legérdekesebb, melyet a tervrajzon x. sz.-mal jelölt helyen találtak. Az alsó fehérmegyei egylet a római régészetnek és történetnek hasznos szolgálatot tett eddigi működésével és a tudomány érdekében kivánatos, hogy munkáját serényen folytassa. *Fröhlich Róbert.*

AZ INGÓ MŰEMLÉKEK czímü dolgozatból (szerzője dr. Forster Gyula) megjelent a II. rész.* Szerző ezúttal (83—94. l.) azzal a kérdéssel foglalkozik, vajjon a kincsleletekre nézve Magyarországon érvényes kir. rendeletek értelmében a kincsek megváltásánál azok belső értéke vagy pedig a műbecs szerinti (műrégészeti) értékök veendő-e számítási alapúl? Szerző fejtegetései nem engednek semmi kétséget aziránt, hogy a kir. resolutiókban előforduló «plenus valor» és «juxta cursum» kifejezések nem a műbecsre, hanem csak az arany és ezüst értékre vonatkoznak, hogy tehát, a kik valamely kincslelethez igényt tartanak, azok — a mennyiben nekik részük természetben ki nem adathatik — csakis annak belső teljes fémértékét érczpénzben vagy pedig az érczfelpénz hozzáadásával számított papirpénzben, de nem a műbecsnek vagy archæologiai érdeknek megfelelő értékét követelhetik.

«Ez a mai állapot» — így végzi szerző ezen fontos fejezetet — «mely iránt a legfelsőbb elhatározások, kir. leiratok és az ezeknek megfelelő gyakorlat, melyek alapján a felmerülő esetek megbirálandók és eldöntendők, semmi kétséget nem engednek». A füzet hátralevő része (95—109. l.) philologiai és jogtörténeti alapon a kincslelet kérdésének fejlődését adja a római császárság korában és kimutatja azon összefüggést, mely e jogi kérdés hazai fejlődése és a római császárok constitutiói között fölismerhető.

A becses mű harmadik füzetében szerző azon kérdéssel fog foglalkozni, hogy mai gyakorlatunk mennyiben felel meg a jog, a méltányosság, a tudományos és művészi érdekek szempontjából a mai idők igényeinek és körülményeinek. —*y.*

* Az I. rész részletes ismertetését lásd A. É. 1888. 439—441. l.

Arch. Ert. 1891.

MAHIR SAJTÓFIGYELŐ
LEVÉLREKLÁM
1091 BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51.
Telefon: 337-748, 340-726

1984 MÁR 7

ZALAI HÍRLAP

Magyar Hajnalra cime:

Tarka összkép, némi csalódással

a megyei amatőr képzőművészek tárlatán

A megyei amatőr képzőművészeti bemutatót általában nagy érdeklődés előzi meg. Zala képzőművészeti amatőrmozgalma rá is szolgált erre a bizalomra színvonalas tárlataival, évről évre becsülettel dolgozó, fejlődni, lépni képes egyéniségeivel. A hivatásos művészek által is elismert alkotások mellett persze évről évre megjelentek a kevésbé tehetséges, kialakulatlanabb, kevesebb technikai, szakmai tudás szülte művek is, ahogy az egy amatőr kiállításon megszokott, s természetes.

Az idei bemutatón — ezúttal Zalaegerszegen, a Szakszervezetek Művelődési Központjában — azonban mintha túlzottan vegyes volna a mezőny. Lehet, ezt az érzést az is dajkálta, hogy tavaly igencsak válogatott anyagot engedett paravánra a zsüri. Sokan hibául is róták ezt fel, mondván, az amatőr bemutatókat azért találták ki, jussanak bemutatkozási alkalomhoz, lehetőséghez azok is, akik elsősorban lelkesedésükkel, s nem kiemelkedő színvonalú munkáikkal szolgálják az amatőrmozgalmat.

S lőn. Az eredmény azonban egy olyan tárlat, amelynek tarkasága nemcsak a színek jó értelmű sokaságából adódik. Mindez persze nem azt jelenti, hogy a nem kellően előre mutató stílusok reprezentánsait, vagy a kevesebb rutinnal, képzettséggel dolgozó kezek munkáit bárki is kinézné a bemutatóról. Csupán arról van szó, hogy ennyiféle stílus, színvonal, hangulat láttán és feldolgoztán már-már az esztétikai gyomorrontás kerülgeti a betérőt. S különösen elhatalmasodhat rajtunk e kórság azért, mert bántóan kis helyiségben kerültek paravánra a művek.

Természetesen örömökre is lelünk az idei megyei amatőr képző- és iparművészeti kiállításon. Az évek óta kiválóan egyenletes színvonalon dolgozó és rendszeresen jelentkező alkotók — többek között *Bedő Sándor*, *Kotnyek István*, *Ludvig Zoltán* — most is saját nívójukhoz hűen szerepelnek friss anyaggal, amelynek színvonala és mennyisége is elmélyült munkáról árulkodik. Nem csoda tehát, hogy anyagukat a június 1-től július 2-ig nyitvatartó ózdi országos amatőr képzőművészeti tárlaton is viszontláthatja majd a közönség. Az idősebb generációt *Czirkovics Adél* és *Józsa Sándor* munkái képviselik majd az országos bemutatón előbbi expresszivitásba hajló tájképével, utóbbi érzékeny festői szénrajzával vívta ki a szereplés jogát. Mellettük még *Horváth László* ékszerei, *Sólyom Sándor* megragadó kisgrafikái, *Szabó Lajos* expresszív festménye, *Szentesné Büki Zsuzsa* oldott grafikája, s *Tóth József* kollázsai színesítik az országos bemutatón szereplő zalai anyagot. Örvendetes vonásként emlékezhetünk meg a viszonylagos technikai változatosságról is. A megszokottabb festmények, grafikák, faragások, vegyes technikák mellett most plakett, ékszer, kollázs, tűzzománc is megjelent a tárlaton. Ez üdvösen gazdagítja az élményt, különösen Tóth József avantgard beütésű kollázsai rázzák fel, élénkítik meg a látogatót.

Mindevvel azonban el is fogynak örömeink. A tárlat ugyanis véget ér, úgy, hogy nem találkozunk jópár olyan névvel, akikre joggal számíthattunk volna. A tavalyi, jól sikerült bemutató legjobbjai közül is távol maradtak többen, s ezzel mindenképp csak kevesebb lett az idei élmény, s erősödött bennünk a csendes csalódás.

Mindez talán arra figyelmeztet, hogy amatőreink számára talán elegendő volna kétévente meghirdetni e megyei fórumot, hiszen közülük a legaktívabbak úgyis jelentkeznek más kisebb, csoportos bemutatókon.

Az idei tárlat anyagát még március 26-ig láthatjuk Zalaegerszegen a Szakszervezetek Művelődési Központjában.

Magyar Hajnalka

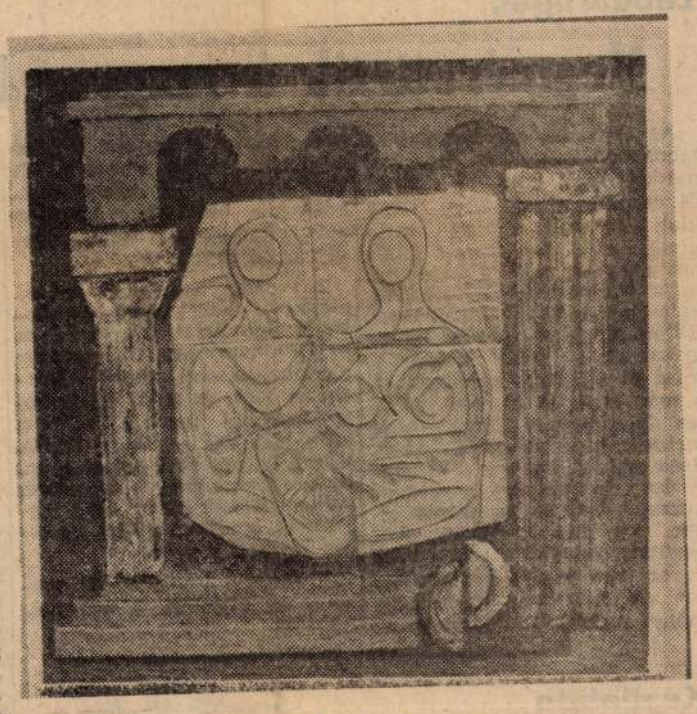

Palágyi Ödön: Antikvitás

Tóth József: Meditáció

sport— spo

Labdarúgás

Megmérettetik a magyar kupagyőztes

Az 1983—84. évi nemzetközi labdarúgó kupákban az őszi mérkőzések után 14 nemzet 24 csapata mradt állva. Négy klub képviseli *Angliát*, rajta kívül csak a *Szovjetunió* küldhet még csapatot a bajnokok és a kupagyőztesek tornáján, valamint az UEFA Kupában. Rájárt a rúd a korábbi kupagyőztesekre. Nem kevesebb, mint 17 együttes búcsúzott el, s már csak 10 egykori győztes folytathatja. Ezek közé tartozik éppen a skót *Aberdeen*, amely ma este a Megyeri úton lép pályára a magyar kupagyőztes, az *Ú. Dózsa* ellen. A papírforma a skót együttes továbbjutását ígéri, de ez nem jelenti természetesen azt, hogy egy jó teljesítményt nyújtó Ú. Dózsának ne lenne esélye a legjobb 4 közé kerülésre. Ehhez persze a ma 17.30-kor kezdődő itthoni mérkőzésen legalább kétgólos előnyt kellene szereznie a lila-fehér gárdának.

A versenyben levő „sztárcsapatok" közül négy szembekerül egymással. *Liverpoolban* a BEK-ben már háromszor diadalmaskodott angol együttes az 1961. és 1962. évi győztes *Benficát* fogadja, míg a KEK-ben két — és az UEFA Kupában egy első helyet kiérdemelt *Barcelona* a bajnokok versengésének 1968. évi legjobbját, a *Manchester Unitedet* látja vendégül.

A szerdai kupafordulő műsora, az előállók a pályaválasztók:

Bajnokcsapatok Európa Kupája: Rapid (osztrák)—Dundee United (skót), Róma (olasz)—Dynamo Berlin (NDK), Dinamo Minszk (szovjet)—Dinamo Bukarest (román), Liverpool (angol)—Benfica (portugál).

Kupagyőztesek Európa Kupája: Barcelona (spanyol)—Manchester United (angol), Porto (portugál)—Sahtyor Donyeck (szovjet), Valkeakoski Haka (finn)—Juventus (olasz), Ú. Dózsa (magyar)—Aberdeen (skót).

UEFA Kupa: Tottenham (angol)—Austria Wien (osztrák), Sparta Prága (csehszlovák)—Hajduk (jugoszláv), Anderlecht (belga)—Szpartak Moszkva (szovjet), Nottingham Forest (angol)—Sturm Graz (osztrák).

A visszavágókat **március 21-én** rendezik.

•

A megyei bajnokságban szereplő **Z. Volán MTE** ellen játszik ma délután előkészületi mérkőzést a **ZTE.** A találkozóra 14.30 órai kezdettel a Sport utcai pályán kerül sor. Az **N. Olajbányász** ugyancsak edzőmérkőzést játszik szerdán délután. A kanizsai együttes a jugoszláviai **Muraszombat** együttesét látja vendégül 14.30 órakor az Olajbányász edzőpályán.

Versenybírói tanfolyam

A nagykanizsai TSF, a Kanizsa Áfémsz autós-szakosztálya és a Magyar Autóklub nagykanizsai szervezete közös rendezésében versenybírói tanfolyam kezdődik Nagykanizsán.

Jelentkezni március 19-ig lehet az Autóklub nagykanizsai irodájában (Ligeti út 21.).

Totó-tanácsadó

1. Bochum—I. FC Köln	2	X
2. Leverkusen—Uerdingen	1	X
3. Mannheim—B. München		2
4. M.-gladbach—Vfb Stuttgart	2	X
5. Essen—Freiburg	2	X
6. Charlottenb.—Duisburg		2
7. Fortuna Köln—Karlsruhe		X
8. Lüttringh.—Hertha BSC		2
9. Fiorentina—Verona	1	X
10. Lazio—Milan	2	X
11.		
12.		
13.		

Kézilabda

A Caola SE nyerte a Petőfi Kupát

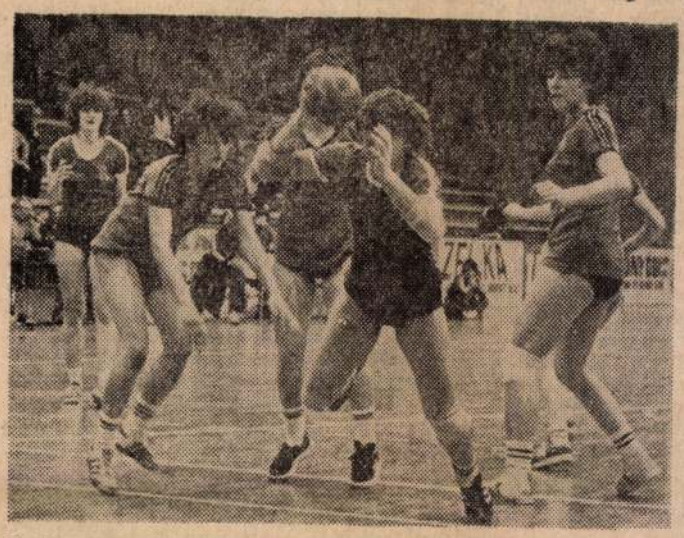

Caola-gól „díszkísérettel". A Petőfi Kupa meglepetését az NB II-es egerszegi csapat győzelme jelentette az NB I B-s Olajbányász ellen.
(ZH-fotó — Décsy László felvétele)

Befejeződött az NB-s női csapatok tornája a Petőfi Kupáért. A zalaegerszegi Városi Sportcsarnokban nyolc csapat két négyes csoportban körmérkőzéses rendszerben játszott, majd ezt követően került sor a helyosztókra.

7—8. helyért: LTV Pamut—N. V. Izzó 21-11, **5—6. helyért:** Maribor—Kaposvári VL 20-15. **3—4. helyért:** Szekszárd—Szombthelyi Tanárképző 18-17. **1—2. helyért:** Caola—N. Olajbányász 18-12. Az egerszegi lányok fegyelmezett játékkal leptéki meg a magasabb osztályban szereplő ellenfelüket.

Végeredmény: 1. Caola SE, 2. N. Olajbányász, 3. Szekszárd, 4. Sz. Tanárképző, 5. Maribor, 6. Kaposvári VL, 7. LTV Pamut, 8 N. V. Izzó.

A legjobb kapus **Horváth Anna** (Caola SE), a legeredményesebb játékos **Csépl Lászlóné** (N. Olajbányász), a legtechnikásabb játékos **Zidarics Mirjana** (Maribor), a legsportszerűbb csapat a **Szombathelyi Tanárképző Főiskola** lett.

Mozgáss tornateremben

Nagykanizsán, a Cserháti Szakközépiskola tornatermében került sor a mozgássérültek ülőröplabda-bajnokságának negyedik fordulójára. A mérkőzések után kérdeztük a mozgássérültek sportjáról *Nádas Pált*, a MEOSZ testnevelési sportbizottságának elnökét.

— Egyre több sportágban mérhetik össze tudásukat a

ÉPÍTKEZŐK FIGYELEM!
Korszerű építkezés kemikáliával!
Kapható a Fészek Áruházban,

művészete helyett a szabályos egyöntetű díszítés felelt meg. A rokokó átveszi a díszítés egyöntetűségét és lemond egyes részek hangsúlyozásáról. De a barokk pompázó dísze helyett a különleges finomságú, választékos motívumokat kedveli. Így lett a rokokó a finom nüanszirozás, ügyes rendezés, szellemes arányok művészete. Ennek kiváló példája a Kupfergraben palotájának homlokzata. Ez a homlokzat az egyszerűen áttört faltól a kapitellek buja díszéig finoman hangolt skálát eredményez. Az ablaknyílásokat tartózkodó profilok keretezik. Valamivel erőteljesebb a pilasztertagolás, amely egyúttal összekapcsolja az emeleteket. Eközben erőteljesen érvényesül az alsó ablaksor egyenes lezárása, amely azonban nem nyomja el a négy pilaszter ünnepélyes szólamát. A korinthoszi kapitellek buja gazdagsága a maga egyedülállásában csak annál hatásosabban érvényesül. Mint lombkoronák hatnak a magas pillértörzseken, amelyek közé a gazdag bejárat van helyezve. E finoman mérlegelt összjáték előtt helyeződik el — miként pókháló az ágakon — a homlokzat lépcsőjének finomvonalú korlátja.

Két motívuma által sorolhatjuk ezt a palotát korának legjobbjai közé. Az egyik a homlokzat közepének finom pointirozása. Ahányszor Knobelsdorff műveit szemügyre vesszük — akár az Operaházat vagy Sanssoucit vagy a charlottenburgi kastély oldalszárnyait — a középső rész mindenkor utólérhetetlen finomsággal kapcsolódik az egészhez. A másik motívum a természet rajongó szeretete. Knobelsdorff még tartózkodott attól, hogy a lomb- és virágkoszorúk ellepjék az egész homlokzatot. De ezen elemek szeretetét Boumann mégis csak tőle vehette. Legszebb példa erre a lépcsőkorlát. Felfogása különösen megfelel az északnémet embernek, aki hazája táji egyhangúságánál fogva annál több szeretettel fordul az egyes tárgyak és díszítő elemek szépsége felé. Így a vaskorlát mestere is odaadó szeretettel foglalkozik a kevés motívumból fölépített finom formajátékkal. C- és S-alakú füzérek, valamint bőségszaru: ezek a motívumok, de hány kimeríthetetlen variációra képesek. Ez a berlini rokokó egy csodás alkotása. Minden vonal külön jelentőséggel bír, a görbülés foka, a motívumok találkozása, a bőségszaru hosszan elnyúló alakja: minden elem egyéni lény, melynek szinte külön érzésvilága is van. A dekoráció e könnyed derüje csendül meg ma is ez alkotás minden részéből és ez biztosítja a palotának örökifjú jellegét. Bármi legyen is a házban: amíg homlokzata és lépcsőháza fennáll, addig a rokokó varázsa uralkodik az egészen. Mindenki, aki a Magyar Intézetet szép hajlékában fölkeresi, ezt érezni fogja. És azok számára, akik nem kereshetik fel, szolgáljon ízelítőül egy kis körséta a ház belsejében.

A régi lakószobákban praktikusan helyezkedett el az intézet. Csak egyes megmaradt motívumok, mint pl. az I. emelet egy lekerekített sarkú szobája vagy a konferenciaterem mennyezete emlékeztetnek a régi idők berendezésére. A földszint balszárnyát a könyvtár foglalja el. A hátsó hozzáépült rész szobái egy nagy teremmé egyesültek, ahonnan barátságos verandára jutunk. Alaprajzunkon ez még nem szerepel, mert csak a XIX. sz. hozzáépítése. A földszint jobboldalán van a nagy előadási terem, az előtte levő két szoba a finn-ugor és uralaltáji nyelvosztályok docensei számára szolgál. A felső emeletnek csak fele tartozik az Intézethez, a másik rész, valamint a legfelső emelet magánlakosztály. Az intézet titkári, levéltári és szerkesztői helyiségei a felső emelet udvarfelőli részén vannak, előttük az igazgatósági és tanácskozási szobák. Így az egész Intézet három csoportban van elhelyezve, melyekből kettő lent, egy pedig fönt van. Ha egyikből a másikba akarunk jutni, vagy kívülről bejönni, akkor a régi lépcsőházon haladunk át. Valóban remek látvány, amint ez a nemes ívelésű lépcső a maga finom korlátjával betölti feladatát: a házban folyó munkának megadja a művészet jelenlétének varázsát. Amint hogy a rokokó eme gyengéd, bájos homlokzatának a munka komoly termei elé való állítása magában is sajátos varázzsal bír.

FRANZ JAHN
(Berlin)

ját. Így ennek a háznak tanulmányozása különös vonzóerővel bír, mert az az érzésünk, hogy ha megismerjük legbensőbb lényegét, egyúttal fölfedi számunkra a porosz rokokót, amely alapjában nem más, mint gazdag kibontakozása mindazon alapvonásoknak, melyek ebben az egy házban megvannak.

A ház fölépítése a képről jól leolvasható. A pincét magába foglaló talapzaton emelkedik a kétemeletes épület, melynek középső részéhez kettős lépcsőszárnyak vezetnek fel. A kilenc ablaktengelyre bontható ház a legpompázóbb épületek közé tartozik, hisz a jómódú patricius polgárság házai rendszerint öt, ritkábban és legfeljebb héttengelyesek. A három középső tengely számára négy korinthoszi kapitellel ellátott pillér risalitszerű hangsúlyt biztosít. Az eredeti állapot alaprajza 5. képünkről jól leolvasható, csak a hátrafelé és balfelé csatlakozó épületszárnyaktól kell eltekintenünk. (J. C. Rhodennek 1772-ből való berlini helyrajzán a szárnyak már szerepelnek, tehát röviddel a főépület elkészülte után épültek.) Az előcsarnok egyenes irányban halad az épület közepe felé és egységet alkot a lépcsőházzal. Lakóhelyiségnek kétablakos szobák használatosak, így az alaprajz beosztása szinte magától adódik.

Első pillantásra szembetűnő az egész felépítés, beosztás és díszítés finom érzésű, gyengéd volta: a rokokó e gyengéd jellegét hatásosan szembeállíthatjuk a barokk pazar pompájával. Ezzel megmutatnók ugyan a kettejük közt fennálló különbséget, de nem fednük volna fel a beállott változást. Hogy a barokkból a rokokóba vivő stílusváltozást megismerjük, szükséges fölfednünk ama vágányokat, amelyeken a polgári építkezés akkor mozgott, amelyek segítségével képes volt megváltozni és egy új szellemhez idomulni. Hálás feladat néhány lényeges pont megkeresése, mert mintegy munkaközben látjuk majd a rokokó építészeit, amint akár más anyagok felhasználása által, akár más megmunkálás által, de mindenkép kevés, látszólag jelentéktelen fogás által egy teljesen új művészeti stílust hoznak létre.

Mindenekelőtt kiemeljük, hogy a rokokó elejthetett olyan akadályokat, melyek a barokkot megkötötték. A barokk szerette a világosan tagolt épületeket, mégpedig olymódon, hogy minden részt önálló részként értelmezett. Így a középső risalit hangsúlyát növelendő, még nehéz pillérekkel díszíti. Olyan nagyobb építkezéseknél, ahol bőven állott hely a rendelkezésére, elválasztja a lépcsőházat a vesztibültől, amely szabadon mehetett fel a felső emeleten keresztül is anélkül, hogy a lépcső átvágta volna. A rokokó lemond e szigorú elválasztásokról. A barokk által elválasztott tagok visszatérnek az organikus egészbe. Utána kell éreznünk azt a hallatlan felszabadulást, amit az erőteljes középhangsúly dogmájának elejtése okozott. Viszont a barokknak világos tagolás iránt való előszeretete alapos iskola volt a rokokó építésze számára. Most érzi csak szükségét annak, hogy finomabb, differenciáltabb tagolást adjon. Nemcsak a beosztás érdekli, hanem az összefüggés is. Így pl. a most tárgyalt palota homlokzatából nem emelhetnénk ki önálló középrészt. Még lehetetlenebb lenne előcsarnok és lépcsőház szétválasztása.

Továbbá kiemelhetjük, hogy a rokokó sok hangsúlyt elengedett. A barokk az architektonikus tagolás fölött való örömében mindent hangsúlyozott és lehetőleg mindent ilyen szempontból egymással kapcsolatba hozott. Így pl. az egyes emeleteket az ablakok nagysága által differenciálja: a főemelet ablakai nagyobbak legyenek a felső emeletéinél. A rokokó lemond erről a megkülönböztetésről, ezáltal felszabadítja a falat eddigi feszültsége alól és egyöntetűen nyugodt síkká teszi, miként ezt képünkön is látjuk. A barokk a főemeletet azáltal is önállósítja, hogy a földszintet rusztika-szerűen kezeli. Ezzel adja meg az épület architektonikus fölépítését, amelytől azonban a rokokó könnyedén eltekint.

Végül kiemelhetjük, hogy a rokokó azért is lemondhatott a barokk tagolásáról és hangsúlyairól, mert az e célt szolgáló motívumait oly területről vette, amelyen a barokk mérhetetlen kincseket szórt el: ezek a díszítőelemek, amelyeket a barokk minden hangsúlyos ponton alkalmazott. És ha a díszítés elhelyezésének mértéke nagyon különböző volt is — léteztek I. Frigyes Vilmos korában egyszerű homlokzatok is —, mégis általában a barokk minden megkülönböztetés nélkül tagolt és díszített. A pointirozás

LÉPCSŐHÁZ
A Staatliche Bildstelle-Berlin fölvétele

tésével, hanem megmozgatta a gazdag polgárság egészét. Minden nevezetesebb utcát szeretett volna az akkori idők legpompásabb típusával, négyemeletes házakkal szegélyezni, ezt tekintette a világváros legfőbb jellemzőjének. De ez a lázas tevékenység nem érintette a Kupfergraben csöndes vidékét, ahol az építést mindazon szeretetteljes gond kísérte, amelyet egy jómódú magánember saját hajlékára fordít. Így e palotának a berlini rokokó megértésében fontos szerep jut. Kedvező fekvésének sajátos körülményei folytán tisztábban tükrözi e stílus lényegét, mint azon épületek, melyek csupán a díszes négyemeletes homlokzatnak köszönik keletkezésüket. A rokokó szelleme ebből a házból oly tisztasággal szólal meg, amely még a királyi palotáknál is ritkán található. Különös érdeklődésre sem az épület maga, sem díszítése, térbeosztása vagy valamely rokokó stíljegye nem kíván számítani; legfőbb vonzóereje, hogy itt minden egy szellemből, egyöntetűen keletkezett. Alaprajz és felépítés, díszítés és arányok szerves egészet alkotnak. Dokumentuma annak, hogyan rendezkedett be egy polgárember akkor, ha minden tekintetben szabadon követhette vágyait. A berlini rokokó „ideá"-ja, miként a növények metamorphosisa számára Goethe megrajzolta a növény „ideá"-

HOMLOKZAT

A Staatliche Bildstelle-Berlin fölvétele

A BERLINI MAGYAR INTÉZET

A történelem különböző népeknél egyidejűleg más és más viszonyokat és állapotokat hoz létre. A XVIII. sz. közepén Magyarország még nem érte el teljes politikai és szellemi önállóságát. Amíg előbb a törökvész dúlásai, úgy most a bécsi udvari kultúra levegője nyomta el az önállósulási törekvéseket. Ugyanekkor jutott el évszázados munka után a porosz állam kifejlésének tetőpontjára. II. Frigyes király mindent elkövetett, hogy a porosz hatalomnak külsőleg is méltó kifejezést adjon és székvárosát, Berlint, oly naggyá fejlessze, hogy Páris, London, Róma és Bécs mellett is megállja a helyét. Ha egybevetjük egyrészt egy még nem teljesen eggyéforrott nép, másrészt egy pontosan működő gépezetté fejlesztett állam képét, nyerjük azt a diszparát voltában is vonzó szembeállítást, amelyet a magyar és porosz művészet viszonya elénk állít. Mert főleg művészeti téren alakultak ki a XIX. sz. folyamán kapcsolatok a két állam közt. Porosz építészek ismételten működtek Magyarországon, így a Tudományos Akadémia palotáját is Stüler porosz építész építette. Méltán tarthat tehát igényt érdeklődésre a berlini Magyar Intézet palotája, mely a berlini rokokó patricius házainak egyik gyöngyszeme.

A Magyar Intézet háza Kupfergraben 7. sz. alatt van. Friedrich Nicolainak 1779-ben már II. kiadást elért munkája: „Beschreibung der königlichen Residenzstädte Berlin und Potsdam" két házat emel ki a Kupfergrabenen: a Westphal és Audibert palotákat, melyek közül az első azonos a mai hetes házszám alattival. Arról azt írja: „Am Kupfergraben stehet das Westphalsche Haus, mit einem schönen Garten an der Aufschwemme. Dieses Haus ist nach der Zeichung Boumanns des Sohns gebaut". (I. 149.) Művének 1786-ban megjelent III. kiadásában kijavítja az építészre vonatkozó tévedéseit: „Dieses Haus ist nach den gemeinschaftlichen Rissen Boumans des Sohns und Naumanns vom letzteren gebauet." (I. 178.) Ez a megjegyzés látszólag a második sorba helyezné palotánkat Berlin nevezetes épületei közt. Knobelsdorff után Nagy Frigyes építészei az egy Gontard kivételével kisebb jelentőségűek. De a knobelsdorffi tradíció végigvonulása ekkor is erősen érezhető. Az idősebbik Boumann 20 évvel fiatalabb, mint Knobelsdorff, akinek a Prinz-Heinrich-palota (ma egyetem) építésénél segítőtársa volt. Így Knobelsdorff egyéni stílje ezen a közvetlen úton hatott az ifjabb Boumannra, aki atyjának tanítványa volt. Ez a stílus érezteti hatását a minket foglalkoztató palota finom tervén is. Keletkezésének ideje elég pontosan meghatározható. Boumann 1736-ban született Berlinben, ha e palota korai művei közé tartozik, akkor röviddel a hétéves háború után, tehát 1765 körül keletkezhetett. Ezt megerősíti a homlokzati, valamint a belső lépcső kovácsoltvaskorlátjának stílkritikai datálása. Ilyen korlátok Berlinben főleg 1760—70 közt voltak használatosak. (L. A. Gut: Das Berliner Wohnhaus. 1918, p. 115.)

A palota keletkezésekor (és ma is) távol esett a nagyváros zajos forgatagától. Nagy Frigyes Berlinjének városleírását legcélszerűbb az Unter den Lindennel kezdeni. Ez volt a főútvonal, mely a régi város Berlin—Kölni kapujától kelet-nyugat irányban vonult végig. Tőle északra a Dorotheenstadt, délre pedig a Friedrichstadt épültek ki szisztematikusan. Ezek voltak az építkezési tevékenység gócpontjai. A Dorotheenstadtban fekszik a Westphal-féle ház, amely sajátságosan különült el társaitól. A Linden hatalmas repraesentatív épületei: a fegyvertár és az egyetem mögött inkább ipari célt szolgáló épületek álltak, így az öntőház, melytől a Kupfergraben nevét nyerte, és a királyi építési udvar, melyhez a Nicolai által említett Aufschwemme tartozott. Ezen telektömbök mögött, a város főutcáitól elválasztva, húzódott meg a Westphal-féle ház. A félreeső fekvésnek megvoltak a maga előnyei. A király építési tevékenysége valóban nagyvonalú volt: nem elégedett meg néhány kiváló, monumentális épület létesí-

nyujtani. Kapcsolatba jönnek a külföldi, az általános európai szellemmel s ezenfelül az olasz művészettel, amelynek ismerete, átélése és belső lelki feldolgozása nélkül művészi élet alig képzelhető."

Hasonló az előnye a többi kollégiumoknak. Sem a tudományban, sem a művészetben nem szabad valamely nemzet kulturális befolyásának magunkat teljesen átengednünk. Valamennyit kell ismernünk, hogy önállóságunkat megtarthassuk és nemzetiek maradjunk. Ezért gondoskodik az állami ösztöndíjakció arról, hogy az összes fontos európai kulturális és művészeti gócpontokban állandóan megforduljon szellemi elitünk egy része, és a fő kultúrnemzetekkel való állandó kapcsolatokat ezen az úton is kiépítsük. Nemcsak tudósok, hanem művészek is kézi ösztöndíjat kapnak Angliába, Görögországba, Németországba, Svájcba stb., és a bécsi, berlini, római és a létesülő párisi Collegium Hungaricumban festők, szobrászok, építészek, iparművészek és zenészek számára állandó helyeket és lehetőleg műtermeket tartunk fenn.

Szerencsés körülmény, hogy kollégiumaink számára részben olyan műemlékeket sikerült megszereznünk, mint a bécsi Gárdapalota és a római Palazzo Falconieri. Berlinben az egyetem, a múzeumok és az Opera tőszomszédságában létesült az intézet, Párisban pedig a Pantheon közelében, a Quartier des Écoles közepén telepszünk le, úgyhogy kollégiumaink mindenütt méltóan képviselik a magyar kultúra multját, jelenét és erejét. Óhajunk, hogy a magyar művészeti közvélemény ezeket a fontos magyar otthonokat, amelyekről a következő cikkek szólnak, necsak megismerje, hanem szívébe zárja és szeretetével elhalmozza.

MAGYARY ZOLTÁN

GRAGGER RÓBERT, berlini tudományegyetemi magyar tanár, a berlini Collegium Hungaricum megszervezője
Bató József rajza

nek egy-egy ága teljesen hiányzott s utólagos rendkívül drága vásárlásokkal kellett azután a hiányon a lehetőséghez képest segíteni. *A szellemi élet sajátosságaihoz tartozik, hogy egyes művészeti irányzatokban fellépésükkor rejlő fejlődési lehetőségeket előre áttekinteni, mintegy megjósolni alig lehet s nagy hibát követne el az a kultúrpolitikus, aki a maga egyéni ízlését vagy doktriner esztetikai felfogását az utókor objektív ítéletének szubsztituálni akarná.* Nem szabad feledni, hogy ezek az *egyesek* által elítélt művészeti irányzatok korántsem magyar specialítások, hanem világáramlatoknak magyar megnyilatkozásai. S különben is teljes ahisztorikus gondolkodásra vallana, ha bizonyos kialakult művészeti irányokat a priori elvetnénk, feledve, hogy *annál a szoros kapcsolatnál fogva, mely az általános korszellem és a művészeti irányok között van, minden ilyen lendülettel fellépő és kifejlődni tudó irány történetileg szükségszerű s benne a kor lelke tükröződik.*"

„Nem véletlen, hogy egyszerre elapadt az a forrás, melyből a Thanok, Lotzok és Székelyek monumentális művészete táplálkozott; nem véletlen, hogy az egész világ legjelesebb művészeit más, látszólag alantasabb rendű témák kezdték érdekelni, azaz hogy nem is témák, hanem a témátlanság. Egyike a legnagyobb művészi forradalmaknak vonult akkor végig a világon. Megkezdték a naturalisták, folytatták az impresszionisták és győztek az egész vonalon. Courbet, Manet, Monet, Renoir, Pisarro, Rodin, a németeknél Leibl, Liebermann, Slevogt nevei ma világhírűek, bár távol állanak az úgynevezett nagy művészet szellemétől. Szerintük a művészet egyedüli célja a természet hűséges reprodukciója. A tárgy közömbös. Monetnek közömbös volt a történelem, a monumentalitás, lefestett húszszor egy szénaboglyát különböző hangulatban és mégis a művészettörténelem legnagyobb festői közé tartozik. Nálunk Szinyei, a nagybányai csoport, a szolnokiak és a velük egyérzésűek képviselik ezt az áramlatot. Ők is ellentétbe helyezkedtek a megelőző kor ideáljaival. Hogy miért, e kérdésre csak a korszellem változása adja meg a választ, amely folyamatnak megítéléséhez a kellő történelmi távlat még hiányzik. Ezek után hiú vállalkozás lenne, ha állami eszközökkel elnyomni akarnók korunknak a mi szemünkben művészi túlzásait. Az ilyen kísérletek sorsa tapasztalás szerint nemcsak a sikertelenség, hanem igen sokszor a nevetségesség, sőt a reakció. Az individualizmus túltengései után, amelyek korunk művészetének excentricitásaiban nyernek kifejezést, egyébként is várható a megszilárdulás, a meghiggadás, a régi komponáló ösztönök újabb érvényesülése. De támadni a művészetet, a művészeket, hogy egyszer nagy kompozíciókért lelkesednek, máskor meg egy tál barack közvetlen életdús megfestéséért, az belsőleg indokolatlan és eredményhez sem vezet. Éppen úgy az egyik kort a másiknál magasabbra értékelni hiú vállalkozás. Couture, Delaroche nem voltak nagyobbak Manetnél, Renoirnál; Szinyei viszont nem volt kisebb Székelynél, Lotznál. *Egyedül a tehetség a döntő, az az erő, mellyel korunk szellemét formába önteni tudták.* Hogy mind gyakrabban hallunk panaszt a közönség vásárlókedvének megcsappanása ellen, annak a jelzett gazdasági okokon kívül egyik magyarázata az is, hogy bizonyos modern irányzatok az átlagos magyar művásárlónak nem tetszenek. Ez nem erőszakos és mégis nagy erővel ható regulátor. A jelek az én egyéni érzésem szerint egyébként is arra mutatnak, hogy az európai fejlődés kezd visszafelé vagy helyesebben elkanyarodni azoktól a művészeti irányoktól, melyeket mi, kik csak nehezen emelkedünk ki háborús és inflációs izoláltságunkból, még moderneknek gondolunk és nevezünk. Kétszeresen törekednünk kell tehát arra, hogy ismét teljesen belekapcsolódjunk az európai kulturális fejlődésbe, aminek intézményes biztosítékai éppen a külföldi collegium hungaricumok."

„Képzőművészeti Főiskolánk úgy van beállítva, hogy abban a konzervatív irányzatok mellett a modernnek nevezett művészeti törekvések is képviselve vannak és műegyetemünk építészeire vonzó erőt gyakoroltak a modern architektura kreációi annak ellenére, hogy műegyetemünk tanári kara ízlésében inkább konzervatív. Mindez intézetek kíváló növendékeinek a római Collegium Hungaricum kettős nagy alkalmat fog

A KÜLFÖLDI MAGYAR INTÉZETEK

A háború után való magyar kultúrpolitikának kihatásában egyik legnagyobb jelentőségű alkotása a magyar tudósok, művészek és szakemberek magasabbfokú kiképzésének biztosítása azáltal, hogy külföldi tanulmányi ösztöndíjakat nagy számban létesített, sőt Bécsben, Berlinben és Rómában Collegium Hungaricumokat is alapított, és Párisban is ilyennek építését telek megszerzése útján már biztosította.

Az Osztrák-Magyar Monarchia kerete felbomlott és bár megcsonkítva, önálló nemzetközi szerephez jutottunk, helyzetünk így lényegesen megváltozott. Közvetlenül belekerültünk a nagy nemzetközi versenybe, amelyben számban kis népek csak kulturális teljesítményeik értékével érvényesülhetnek. Ennek az érvényesülésnek elengedhetetlen eszköze az, hogy a többi népek érdeklődését azok számára érthető nyelven tudjuk fölkelteni és a mi ügyünk számára megnyerni. Ennek két útja van. Egyrészt világnyelvek elsajátítása, amire a tudománynak és a politikának van nélkülözhetetlenül szüksége, másrészt a művészetek nemzetközi nyelve, amely a művészeti alkotás meggyőző erejével hat minden művelt emberre. Ez a belátás irányította közoktatásügyi kormányunkat akkor, amikor külföldi ösztöndíjak és kollégiumok révén lehetővé tette a háború előtti lehetőségeket messze túlszárnyaló módon azt, hogy a magyar fiatal tudósok és művészek legjava egy vagy több éven át külföldön nyelveket tanulhasson, szaktudományában elmélyüljön és nemzetközi látókört szerezzen, hogy ezáltal megszerezze mindazt a készültséget, ami nélkül a nemzetközi versenyben győzni nem lehet. Ismerni kell a világot, ismerni az ellenfeleket, hogy azokéhoz mérjük erőkifejtésünket.

A nemzetközi kulturális versenyben művészeinkre állandóan nagy szerep vár. Nemcsak a maiakra, hanem minden következő generációra is. Vörösmarty és társai nemzeti irodalmunk felvirágoztatásával a nemzeti megújhodást idézték elő. Hisszük, hogy művészeink és modern zeneköltőink közös emberi nyelven írt műveinek számos nemzetközi sikerét kulturális fajsúlyunknak nemzetközi viszonylatban való nagy növekedése fogja követni.

A külföldi ösztöndíjakciónak sikere azon fordul meg, hogy sikerül-e a legtehetségesebbeket, az igazi elitet kiválasztani. Ez sehol sem nehezebb, mint a művészetek terén, ahol az állami művészetpolitikának a különféle irányokkal szemben kell tárgyilagosnak, elfogulatlannak lennie. Hogy mik e téren a sajátszerű nehézségek, azokat gróf Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter a külföldi magyar intézetekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról alkotott törvényjavaslatának, a mai 1927. évi XIII. törvénycikknek, indokolásában a következő szavakkal fejti ki:

„Sokan vannak, különösen a hozzám közelebb álló konzervatív táborban olyanok, akik azokkal az irányokkal, melyek nálunk a múlt század kilencvenes éveitől kezdve kifejlődtek és erőre kaptak, egyetérteni nem tudnak s művészeti életünkben hanyatlást látnak. Minthogy pedig e modern irányzatok képviselve vannak képzőművészeti főiskolánk tanári karában is, e tanintézetünk beállításával és működésével sincsenek megelégedve. E tekintetben azonban más az egyéni műgyüjtő, a magánvásárló és más a felelős kultúrpolitikus helyzete. A magánműgyüjtőnek teljes joga van ahhoz, hogy azokat a képeket vásárolja, melyeket szobája falán legszívesebben lát, melyeken szemeit legtöbb örömmel legelteti. *A felelős kultúrpolitikus* ellenben, aki közpénzekkel sáfárkodik, *saját egyoldalú ízlését nem követheti s nem vonhatja meg az állami támogatást semminő iránytól sem, ha azt követői tehetséggel képviselik.* Elijesztő példát szolgáltattak e részben egyes külföldi múzeumdirektorok, akik erős individuális esztetikai felfogástól vezettetve, az egykorú állami képvásárlásoknál bizonyos irányzatokat célzatosan mellőztek. Ezeknek múzeumaiban az illető nemzet művészeté-

Magyar Művészet
1929. 7. szám

KORLÁT

A Staatliche Bildstelle-Berlin fölvétele

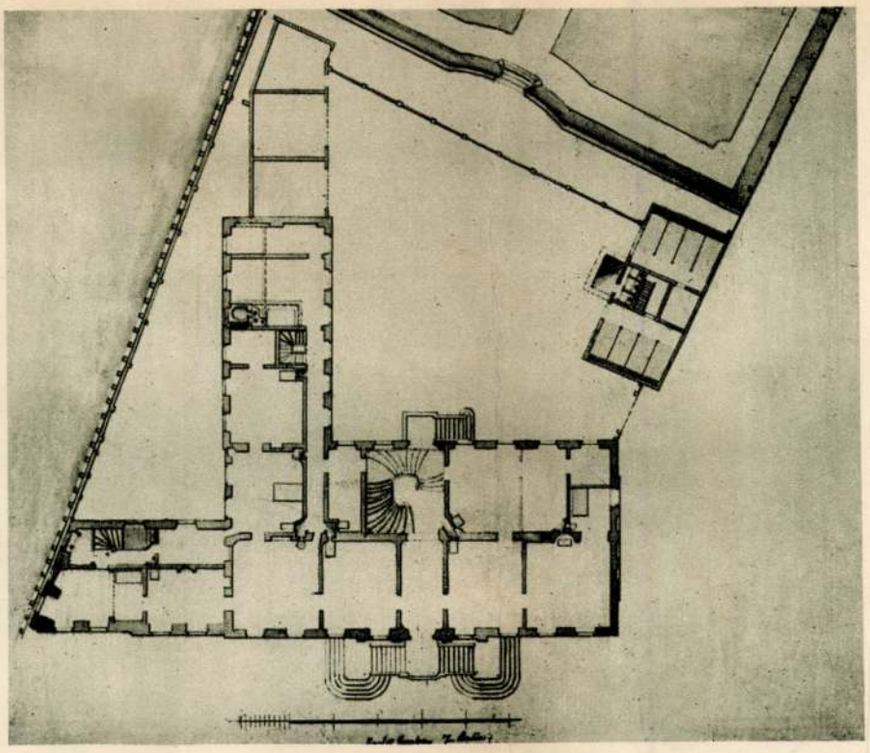

ALAPRAJZ

A berlini építészegylet szíves engedélyével

BEPILLANTÁS AZ UTCAI SZOBÁKBA
A Staatliche Bildstelle-Berlin fölvétele

KÖNYVTÁRTEREM
A Staatliche Bildstelle-Berlin fölvétele

A BERLINI COLLEGIUM HUNGARICUM HÁZA

Mióta a Nagy Választófejedelem megnyitotta az Unter den Linden pompás útvonalát, a királyi palota és az állatkert közé eső rész többször szolgált porosz építészek nagyszabású terveinek tárgyául. A Collegium Hungaricumnak Dorotheenstrasse 2 alatti háza ezen tervek szférájába tartozik, ha nem is jutott osztályrészéül fontos szerep. E ház tárgyalása városépítészeti szempontból ama kérdéssel foglalkozik elsősorban, hogy hol ér véget az ünnepélyes repraesentatio levegője és kezdődik a köznapi város. Az építész számára ilyen kérdések nagyon is vonzóak. Itt azon feladat előtt állt, hogy a repraesentatiós épületet nem izoláltan felfogva, azt organikusan belehelyezze a városképbe olymódon, hogy ezáltal ez utóbbit meglepően fokozza.

A Collegium házát a Herz familiától vette meg, melynek emlékeivel szorosan egybeforr. De a család már annak idején is régi házat vett meg; hogy a telek mióta van beépítve, az alapos levéltári kutatás nélkül nem is állapítható meg. A XVIII. sz. végéről való térképek a kérdéses helyen már házat jeleznek. Akkoriban és még a XIX. sz.-ban is a régi várárok mentén húzódó utcának utolsó háza volt, elég közel a Linden útvonalához és a régi építési udvarhoz, melyről Nicolai[1] a következőket írja: „König Friedrich Wilhelm gab dem Kriegsrat Bolze als Baumeister die Erlaubnis, hier Häuser zu bauen. In neueren Zeiten sind hier mehrere und zum Teil wohl gebaute angelegt worden." Nicolainak 1779-ből való szavai a mi házunkra is vonatkozhatnak — esetleg. A régi ház külsejéről csak annyit mondhatunk, hogy bejárata — a maitól eltérőleg — a homlokzat közepén volt.[2] Világosabb képünk van a háznak 100 év előtti helyéről és állapotáról, ahogyan egészen a mult század végéig fenmaradt. Wilhelm Herz tanácsos úr (1823—1914) megelégedéssel szokta volt megállapítani, hogy a város szívében és egyúttal zöldben lakik. Mellékelt képünk világosan mutatja a ház fekvését. Ha a brandenburgi kaputól kiindulva végigmegyünk a Lindenen, úgy az egyetem és az új gárdaépület között szép gesztenyesoron tekinthetünk végig, melynek lezárását a Herz-féle ház szolgáltatja. A várárok mentén végighúzódó fasor mindkét oldalán, az új gárda környékén és az egyetem mögött szintén mindenfelé sok fa zöldült. Ez a gazdag faállomány avatja Berlin centrumát a klasszicizmus építészeti terveinek kedvelt helyévé. Az egyik oldalon az állatkert, a másikon a Lustgarten, köztük a Linden kettős fasora és az említett kis liget. Ebbe a környezetbe mesterséges terraszokat és finomvonalú épületeket beállítani: ez volt Schinkel gondos terveinek gyakori tárgya. Ezek közül kivitelre került a múzeum, a régi dóm, a gárda, a kastély hídja, míg egy nagy palota, az énekakadémia és Nagy Frigyes emlékműve csak tervek maradtak. Schinkel nagyszerű terveinél szerette a hátteret is belevonni a kompozícióba. Így látjuk az énekakadémia tervén a fasort és a Herz-ház telkét berajzolva. Miként a kertész egy kis oltóággal megnemesít egy egész fát, akként Schinkel is megváltoztatja, megnemesíti az egész környéket egyetlen épület által. Képzeljük vissza magunkat a régi várárok mentén járva; tekintetünk az akadémiára esik, amelynek a lombok közt előbukkanó ünnepélyes bejárata, a fölötte levő hatalmas felirattal és az oromzat reliefjével eltakarja az épület belsejében levő zenei világot — egy monumentális épület lenyűgöző hatása alatt állunk, amely varázskörébe vonzza a környező épületeket és saját hangulatát azokra is kiterjeszti. Ha Schinkel énekakadémiája fölépült volna — egy másik, nem tőle származó terv került kivitelre —, minő élvezet lett volna már

[1] Fr. Nicolai: Beschreibung der kön. Residenzstädte Berlin u. Potsdam. 2. Aufl. 1779. Bd. I., p. 149.

[2] Frau Geheimrat Meyer szóbeli közlése alapján, akinek birtokában van egy festett tányér a régi házat ábrázoló képpel. A következőkben előforduló, a Herz családra vonatkozó személyes emlékeket szintén Frau Geheimrat Meyer szívességének köszönöm.

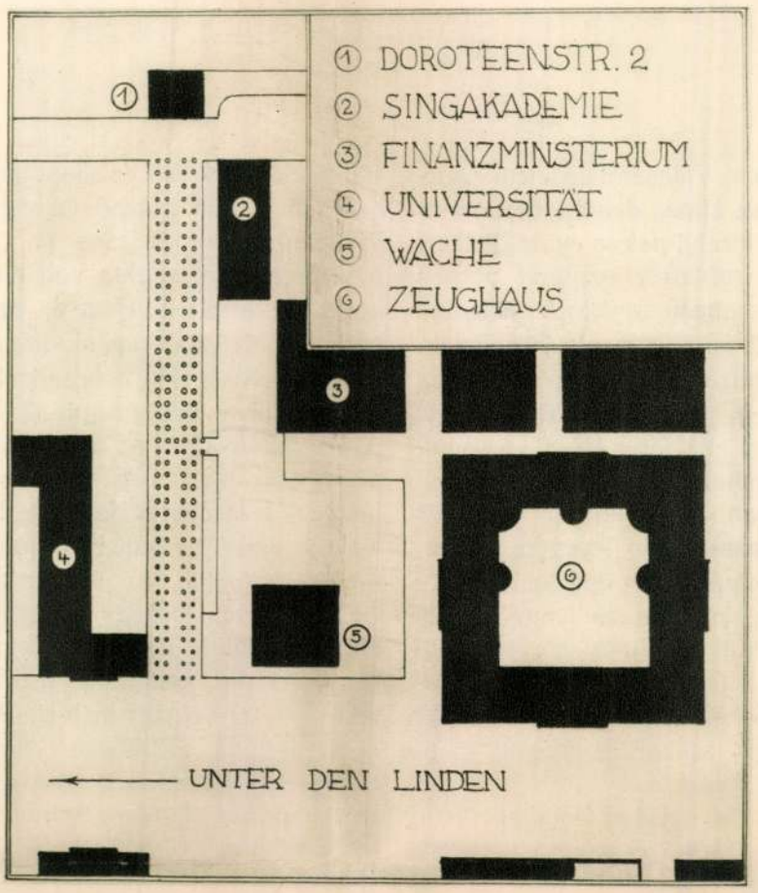

HELYRAJZ

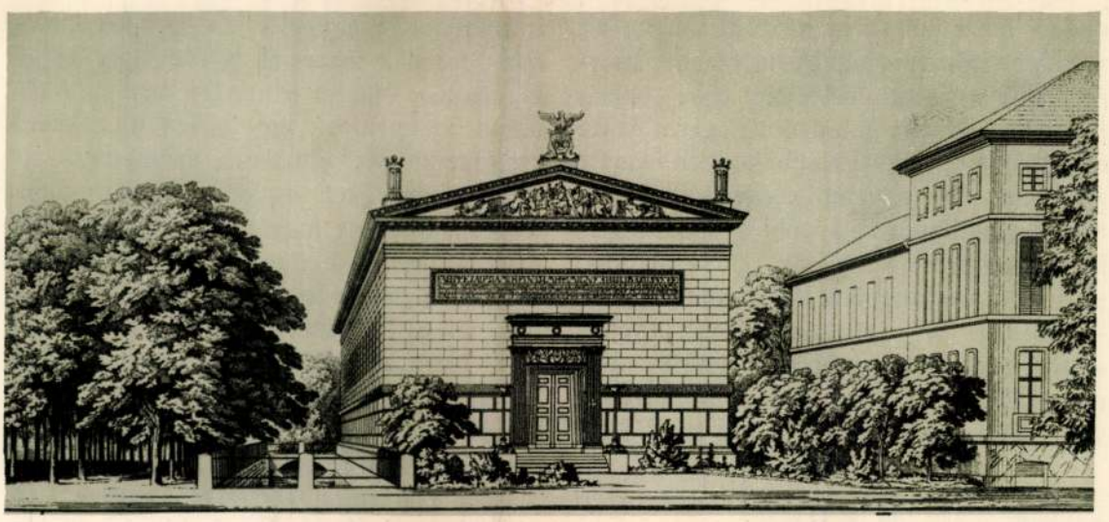

SCHINKEL: A BERLINI ÉNEKAKADÉMIA TERVE
(Schinkel: Sämmt. Arch. Entwürfe 1858. Bl. 26-ból.)
A gesztenyefasor végén balra kell képzelnünk a Collegium palotáját

COLLEGIUM HUNGARICUM DOROTHEENSTRASSE 2. A REÁÉPÍTÉS ELŐTT

Max Krajewsky Berlin fölvétele

COLLEGIUM HUNGARICUM BERLIN,
DOROTHEENSTR. 2. A REÁÉPÍTÉS UTÁN

A Staatliche Bildstelle-Berlin fölvétele

ezért is a mögötte levő Dorotheenstrassebeli házban lakni.

Ma, sajnos, itt sok minden megváltozott. Mindkét oldalon kulisszaszerűen nyomulnak előre a házsorok, a várárok is feltöltetett, az így nyert területen épültek az énekakadémia szárnyépületei. Az egyetem új hátsó szárnya a ház baloldala elé tolakszik. A szép gesztenyesor is eltűnt. A talaj is feltúrva, hisz a földalatti vasút egyik alagútjának bejárata épp a ház elé esik. Ilyen körülmények között nem igen rosszalhatjuk, hogy a ház maga a ráépített két emelet által lemondott a régi jellegéről és hozzáidomult az utca többi házaihoz. A régi előkelő rezidencia áldozatul esett a modern nagyváros követelőzéseinek.

A ház belsejét a 60-as évek végén Cohn építőmester a maga szokott finom modorában átépítette. A legfontosabb helyet a 30 fokon át töretlenül fölvezető, a homlokzattal párhuzamos lépcső foglalja el. Alaprajzunk jól mutatja a lépcső emeleti torkolatát. A díszterem alatt balra van a széles bejárati csarnok, ahonnan a lépcső kiindul és egyenes irányban fölvezet. Ez a lépcső Herz tanácsos úr sajátos, egyéni gondolata volt, aki mindenképpen egyenes irányban, pihenő nélkül akart lakásába eljutni. Az elkészült művet mindig szeretetteljes megelégedéssel szemlélte. Már távozásakor örült a visszatérés pillanatának, amikor újra felhaladhatott szeretett lépcsőjén. Érdekes a monumentális lépcsőfeljárat gondolatának ez a közvetlen megnyilvánulása. Ha egy ember ilyen kívánságot fejez ki, akkor annak legbensőbb kapcsolata kell, hogy legyen a lépcső eszméjéhez mint olyanhoz. Meg kell jegyeznünk, hogy a legnagyobbszerű ilyetén alkotások, mint például Michelangelo egyenes lépcsőfeljárata a Capitoliumhoz nem gyakorolhatna ily ellenállhatatlan hatást, ha nem köszönné létét az ember egy benső alapérzetének. Ezt meg kellett jegyeznünk, mert ez a pompás lépcső egy kisebbszerű polgári házban valóban nagyon szembetűnő jelenség, amelynek nevesebb lakóházaink során nem igen akad párja. Sajátosmódon Schinkelnél is találunk egy ehhez nagyon közel álló alaprajzot, amely újabb bizonyítéka ama közvetlen kapcsolatnak, melyben Schinkel az egyszerű emberi érzésekhez állott. Schinkel lépcsője ugyanott fekszik, mint a Herz-féle házé, a térbeosztás rokonsága is szembetűnő, csak Schinkel háza lényegesen kisebb, 5 ablaktengelyes és bejárata oldalt van. A két lépcsőház összehasonlítása érdekesen rávilágít a klasszicizmus és az 1870 körüli idők felfogására. Schinkel lépcsőházának itt közölt képe nem tartozik az említett lakóházhoz, melyhez részletrajzok — sajnos — nincsenek. De ha ezt a lépcsőt gondolatban meghosszabbítjuk, akkor itt is láthatjuk azt a módot, ahogyan Schinkel ilyen feladatokat megoldott.

Schinkel rajzához következő megjegyzést fűzi: „Die Laube an der Decke ist auf kräftig blauem Grunde in frischen Farben gemalt, das Gitterwerk in Goldgelb. In gleicher Art sind die Kinder mit den Blumengehängen über der Glastür farbig auf blauem Grunde ausgeführt. Die Architektur der Wände ist in einer hellen Steinfarbe gehalten, die Füllungen zwischen den Pilastern sind von Friesen eingefasst, welche bunte Arabesken auf rotbraunem Grunde zeigen, die schwebenden Figuren in den Feldern sind in leuchtenden Farben auf weissem Grunde gemalt. Die Seite des Vestibüls ahmt eine grünliche Marmorart nach. Der Fussboden ist mit glasierten Fliesen von dunkel rotbrauner und licht gelber Farbe ausgelegt."

A fedett csarnokot — mely világítását az elülső üvegajtótól nyeri — a festészet nyitottá varázsolja. Az üvegajtó fölötti gyermekek, akik a párkányzatra hágtak föl, a szabad levegőn vannak. A legvilágosabbak az oldalmezők lebegő alakjai, akik fehér alapra vannak festve. Így a tekintet nemannyira fölfelé, mint inkább előre és az oldalak felé irányul. A mennyezet színei sokkal mélyebbek, súlyosabbak, mint a pilasterek közötti mezőké.

Merőben más felfogású a Herz-ház lépcsőháza. Sárga falak közt, melyeket egy aranyozott könyöklő koronáz, vezet a 30 lépcsőfok egy felső világítású, atriumszerű helyiségbe, melynek falai, mennyezete és pillérei fehérek. Csak a nyolc ajtó fölötti supraportokat díszítik tartózkodó színezetű és ünnepi derűs tárgyú képek, mint például nászmenet, táncok, csónakázás stb. Tehát ezen csarnok színei fehér, arany és derűsen tarka színek, az egész egy pilasterekkel ünnepélyessé

COLLEGIUM HUNGARICUM BERLIN. LÉPCSŐHÁZ

Max Krajewsky Berlin fölvétele

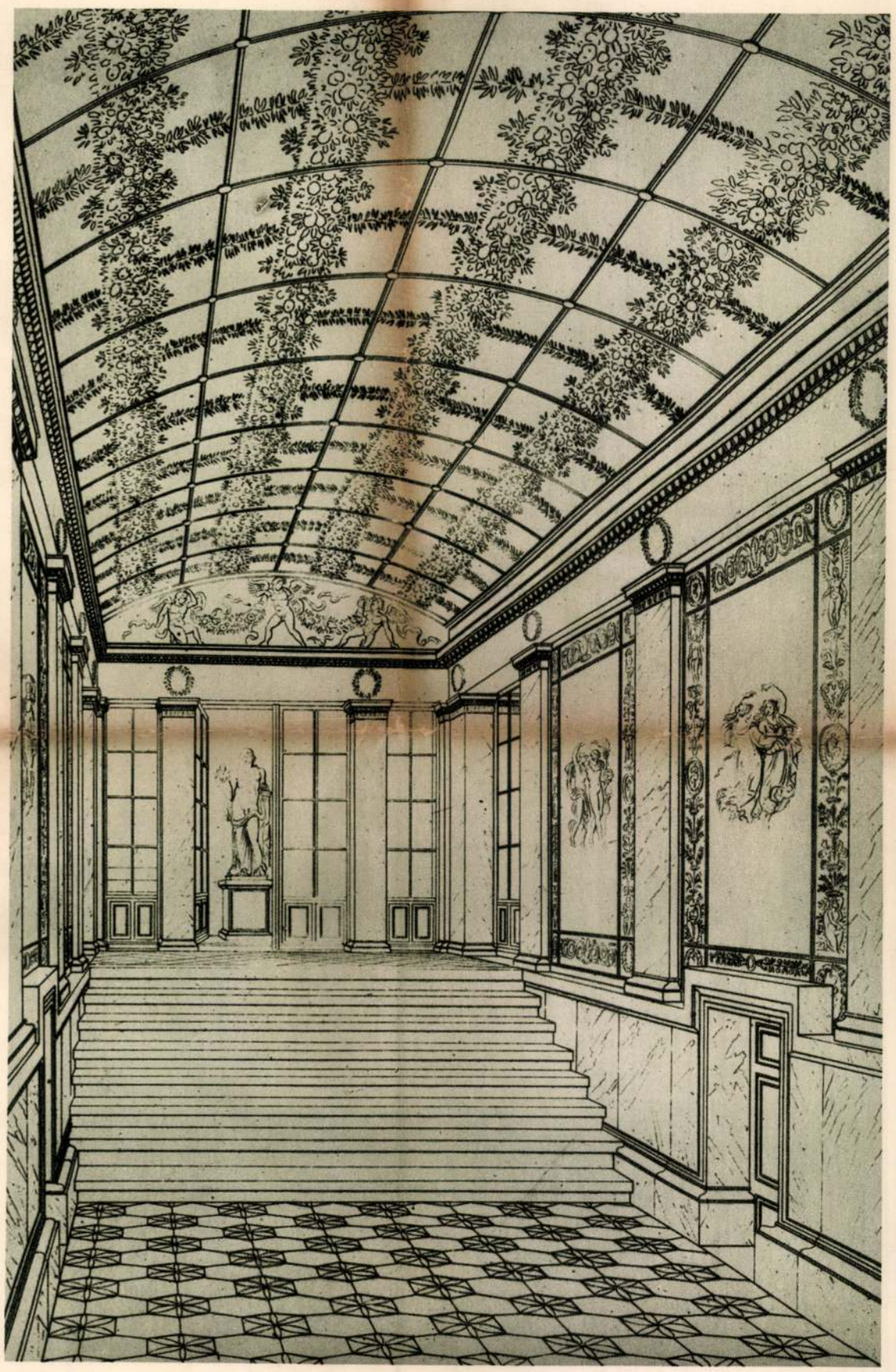

SCHINKEL HÁZTERVE. VESTIBÜL

Schinkel említett művéből

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. A SALA TERRENA (ma a kollégium étterme)
JELENLEGI KÉPE A FRESKÓK FELSZABADÍTÁSA UTÁN

PALAZZO FALCONIERI

1640-ben Orazio Falconieri gazdag római nemesember egy lombard származású, kevéssé ismert építészt megbízott azzal, hogy a Via Giulián álló palotáját kibővítse és átépítse. Az építészt, akire választása esett, Francesco *Borromini*nek hívták. Kevés munka állott még a háta mögött, mint kőfaragólegény érkezett a városba s az ünnepelt Bernini keze alatt kezdette pályafutását, dekoratív részleteken dolgozgatva a Szent Péter-templom műhelyében. Résztvett a Palazzo Barberini építkezéseiben, az oroszlánrész azonban itt sem reá esett, hanem részben nagyhírű öreg rokonára, Madernára, részben a pápák és hercegek kedveltjére, Berninire. Hozzáfogott egy kisebb templomnak, a S. Carlo alle quattro fontane-nak építéséhez, de ekkoriban még nem készült el vele. Apró-cseprő munkákkal vesződött, minő a Palazzo Spadahoz épített folyosó s éppenséggel nem tartozott a barokk Róma nevezetesebb mesterei közé, mikor Falconieri megbízása érte. Negyvenesztendős elmúlt már s a csaknem határtalan munkaalkalmakból alig jutott neki valami, míg társai, az egy-két évvel idősebb Pietro da Cortona és Bernini megrendelésekkel elhalmozva, fényes csillagokként tündököltek az olasz művészet egén.

Orazio Falconieri mégis jól választott. Borromini tüneményes pályafutásának, amely huszonhét év mulva az öngyilkosság megrázó fináléjával végződött, a Palazzo Falconieri az első állomása. A S. Carlo alle quattro fontane 1640-ig épült részei a belső kiképzés formáit érlelték meg. A Palazzo Falconieri parti homlokzatával Borromini megjelenik a szabad ég alatt, művészetét, e drága tükröt, magasra emeli, hogy Róma a saját hatalmára ismerjen benne. Rendkívül komplex stílusa, amely exaltált, végletes és pathologikus elemeket egyesít finom, klasszikus hidegségű, szinte megfagyott formavilággal, ezzel a monumentumával lép ki az örök város utcáira: a Falconierik palotájával, a magyar állam új birtokával, a Regia Accademia d'Ungheria székházával.[1]

1.

A palota régi állapotáról aránylag kevés adat maradt reánk, de ez a kevés adat némi világot vet az épület keletkezésére és eredeti formájára. A Falconieri-család kihalt, a családi levéltár hollétéről sem tudni, a fürge és szapora római guidák (a Baedekerek ősei) nem emlékeznek meg az épületről s annak mesteréről, tanácstalanul hagyják a kutatót. A korbeli művészéletrajzokban, az úgynevezett Vitákban nem találni említést építészéről. Az első adatot, amelyre támaszkodni lehet, a rézmetsző Tempestának köszönjük, aki Róma térképét megrajzolva a Palazzo Falconieriről sem feledkezett meg. Meghúzva Róma ősi főutcájának, a Via Giuliánnak vonalát, annak elejére belerajzolta a *S. Maria della Morte*-templomot, amely megváltoztatott homlokzattal bár, de ma is áll s melléje, tőle északnyugatra, az utca hosszának vonalában felvázolta a Palazzo Falconierit. A palota utcai homlokzata kétemeletes, s hétakszisú volt Tempesta szerint, Tiberis felőli hátoldalán, a földszinten árkádos két szárny húzódott a folyó felé s a főépület tömegével együtt három oldalról kis udvart kerített be.

Tempesta metszete 1593-ból való s bizonyossá teszi, hogy a palota eredeti, intimebb formájában a XVI. század végéig elkészült. A XVI. századi származás mellett tanuskodik még az a manierista stílusú freskó, amely az utcai homlokzat egyik földszinti termének mennyezetén látható s amely kétséget kizáróan bizonyítja, hogy az épület már 1600 előtt készen állott, tanuskodik végül az utcai homlokzat, a főkapu és az ablakok kiképzése.

[1] A palota irodalmára vonatkozóan l. Oskar *Pollak*: Die Decken des Palazzo Falconieri in Rom und Zeichnungen von Boromini in der Wiener Hofbibliothek. Jahrbuch des Kunsthist. Institutes der k. k. Zentral-Kommission für Denkmalpflege, V. kötet, Bécs 1911, 111-141. l. — és Eberhard *Hempel* kitünő könyvét: Francesco Borromini. Bécs, 1924. Ez utóbbi a további irodalmat is regisztrálja.

Az utcai homlokzat, amely Borromini átépítő tevékenysége után is nagyjában változatlanul maradt meg, egyszerű és méltóságteljes. A kétemeletes, hétakszisú palota közepén földszinten erősen rusztikás, monumentális kapu nyílik, amelynek felső peremén, a kapu szélességében három voluta tartja az erkély dísztelen kőlapját. A portálé díszességét úgyszólván csak ez a három voluta képviseli, melyek — különösen a középső — aprólékos részletformáikkal a bejáratnak kis színt és derűt kölcsönöznek. A kapu kőzsámolyon áll, keretét váltakozva hol szélesebb, hol keskenyebb rusztikakőtömbök alkotják. Mellette jobbra és balra két négyszögű lap vezet át a földszinti és pinceablakok szabályos rendszeréhez s érdekesnek véljük megemlíteni, hogy a két lap szélességben nem felel meg egymásnak, a bal keskenyebb a jobboldalinál, ami feltünik az abszolút szabályosan szerkesztett homlokzaton. A rendkívül egyszerűen kiképzett földszinti ablakok, amelyeket az örök városban oly gyakori vastag vasrács véd, takarékoskodnak a formával. Alul-felül egy-egy síma párkány fut végig rajtuk, a felsőről szelíden emelkedő sátortető vezeti le az esővizet, az alsó két zömök volután áll, amelyek a pinceablakok keretébe futnak bele. A felső párkány alatti kereten triglifes szalag fut végig, némi szerény geometrikus dísszel, amennyiben a triglifek alja csipkézett. Az ablak kétoldalát síma, egyszerű lábazatú és fejű félpillér kereteli.

A kaputól jobbra és balra három ilyen földszinti ablak áll. Az első- és másodikemeleti ablakok alsó lezárása hiányzik, helyette egy-egy párkány fut végig a homlokzat egész hosszában. A kapuzat fölötti elsőemeleti ablak helyén az erkély ajtaja áll. Az ablakok ugyancsak rendkívül egyszerűek, díszüket úgyszólván csak a felső párkány kiugró csíkja jelképezi.

A homlokzatot rusztika fedi s ez a rusztika a földszinten plasztikusabb és kiemelkedőbb az emeletinél, amely utóbbi tulajdonképpen csak álrusztika, mert vakolatból, Nápoly környékének kedvelt és elpusztíthatatlan puzzalán-vakolatából készült. Az említett két párkány nagy elválasztó erővel osztja az épületet horizontális csíkokra, általában a homlokzat kiképzése idegenkedik a vertikalizmus éreztetésétől.

Mikor készülhetett ez a homlokzat, amelyről csak annyit tudunk, hogy 1593 előtt már állott s vajjon ki lehetett a mestere? Oskar *Pollak*, a római barokk építészet kitűnő szakértője, akinek korai halála szép reményeket tett semmivé, éppen a Falconieri-palotáról írt cikkében rövid seregszemlét tartva a római palazzok fölött, szellemtörténeti eredőkből igen érdekes következtetéseket vezet le a barokk profánépítkezés jellemző változásaira vonatkozóan. A XVI. század közepén eléri az örök város falait az ellenreformációt kodifikáló tridenti zsinat hulláma. Komor felhő száll a művészetek egére, a naiv-pogánykodó költészet, amelynek néhány évtizeddel előbb Ariosto oly megkapó hangot adott, eltűnik a porondról. Fátyol borul Rafael rózsás puttóira, Giulio Romano antik köntösbe bújtatott érzékiségére, amelynek bizonyságai a mantuai Palazzo del Te freskói voltak. Az építkezés is megérzi az új idők komor szellemét s az addigi gazdag ragyogás helyére, rideg egyszerűség lép. Néhány évtizeddel előbb, a XVI. század negyvenes-ötvenes éveiben épülnek Róma legdíszesebb, legderűsebb hangulatú úriházai, hogy csak a Palazzo Spada túlterhelt, szobrokkal és stukkóval agyonhalmozott homlokzatára, Crivelli ötvös finom házacskájára s a Villa Medici (francia akadémia) Annibale Lippitől készített kerti homlokzatára utaljunk, amely legutóbbit antik figurális töredékek is díszítenek. A fénnyel és mozgással teli, derűs homlokzatokat, a vidám és hedonista életet fanatikus, aszketikus világfelfogás váltja fel, a báj és öröm helyébe nagyszerűség, grandezza, a hatalom tudatának éreztetése lép. Rómában az élet komollyá változik, beköszönt a spanyoloktól importált fekete ruhaviselet s beköszönt vele együtt a spanyol etikett ünnepi feszessége. Az épületek várszerűekké válnak, a homlokzatokról lehervad a játszi díszítés, a fal arra való, hogy az arisztokráciát elválassza a vulgus profanumtól. A nemesember kifelé nem mutat semmit életéből és gazdagságából. Házának utcai frontja dísztelen, az udvar azonban annál ragyogóbb. Az 1560-as évek építészei, Ammanati, Longhi és Porta ennek az új világszemléletnek szolgálatában állanak s a kor palotái — példa rá a Pal. Caetani, Ruspoli,

REGIA ACCADEMIA D'UNGHERIA
A RÓMAI PALAZZO FALCONIERI UTCAI HOMLOKZATA

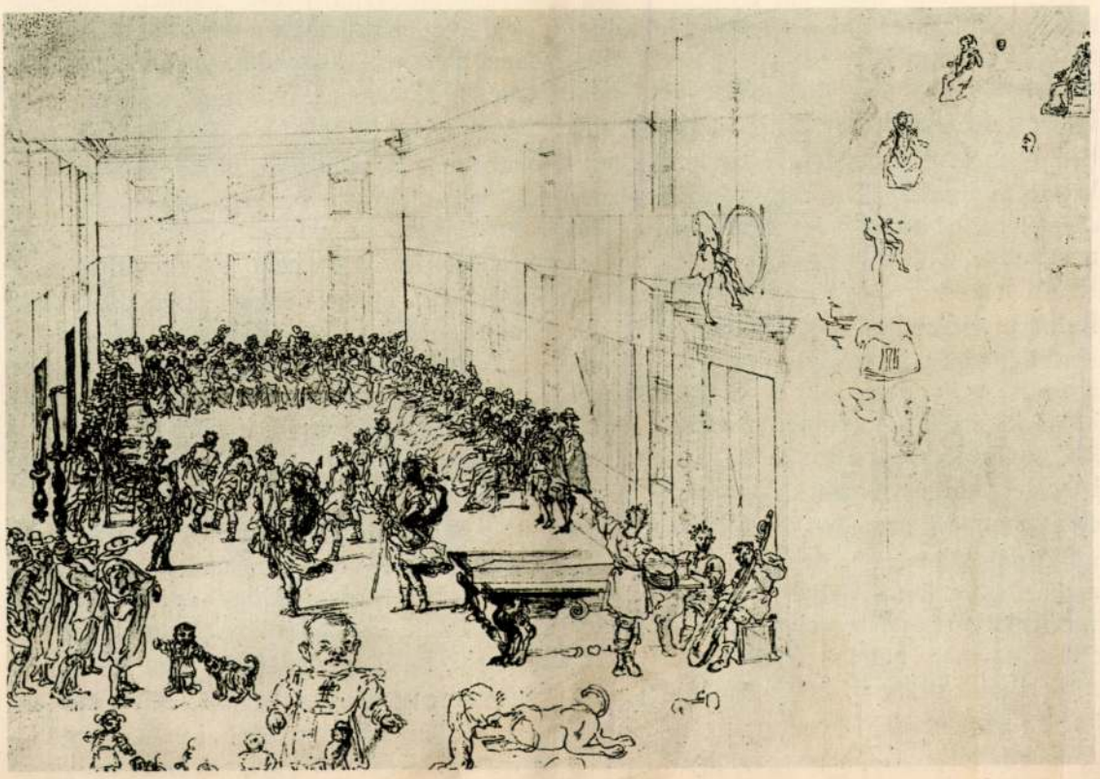

ANDREA SACCHI: BÁL A PALAZZO FALCONIERIBEN. Rajz
Windsor Castle. Hans Posse művéből

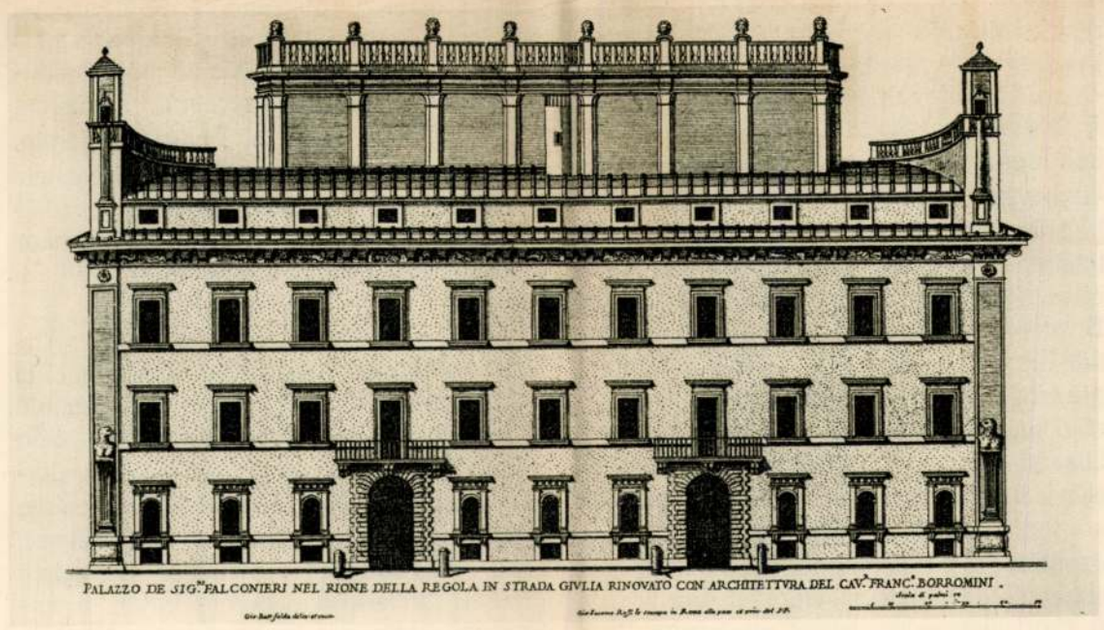

PALAZZO FALCONIERI, RÓMA: AZ UTCAI HOMLOKZAT RAJZA
Ferrerio-Falda metszete után

Chigi, a Quirinal, vagy a kis Palazzo Ossoli — kívül hatalmat, erőt, méltóságteljességet is mutatnak s a ragyogást udvarukon koncentrálják. Pollak magyarázkodásainak szinte végletes példái akadnak. Lehet-e a hatalomérzésnek monumentálisabb és brutálisabb erejű kifejezője, mint Vignole caprarolai Farnese-kastélya, lehet-e dísztelenebb barokk palota homlokzata, mint a Palazzo Chigié?

Ebből a komor és szigorú korból való a Palazzo Falconieri homlokzata, ebből a kerti két szárnya, amely utóbbinak tömege maradt csak meg, az is csak részben, külső kiképzése Borromini zseniális átalakító kezének esett áldozatul. Fel kell tennünk, hogy a palota udvara díszes volt, minderre azonban sem pro, sem kontra bizonyítékunk nincsen. Az árkádokat befalazták, a díszítés eltűnt s helyét Borromini szuverén alakító fantáziája népesítette be. Mindössze az utcai homlokzat maradt oly mértékben változatlanul, hogy belőle a palota korára közelebbről következtethetünk.

A páratlanul gazdag római építészet emléksorozatában néhány, keletkezését illetőleg pontosabban meghatározott, XVI. századi épület támpontul szolgálhat vizsgálódásainkhoz. A Falconieri-palota főkapuja rendkívül erős rokonvonásokat mutat a Peruzzi és Vignola által épített *Palazzo Ossoli* kapujával, amely 1550 körül épült. A földszint rusztikás kiképzése és az ablakok idoma itt is, ott is csaknem tökéletesen egybevág. A Palazzo Ossoli építője azonban úgy látszik a Palazzo Spadától nyert ihletet, a Palazzo Spadát pedig, mint ismeretes, Rafaelnek a Borgo Nuovoban, G. B. Branconi dell'Aquila számára épült, elpusztult háza nyomán emelte 1540 körül Giulio Mazzoni. Így az ablakok s a főkapu ilyféle első megfogalmazását Rafaelnek lehet köszönni, e nagy mintaképre mutat későbbi elterjedtsége, pl. a Palazzo Valentini-n (1585) s a Pal. Lancelottin (1585—1590), amelyek azonban már kisebb-nagyobb elváltozásokat eszközölnek az alaptípuson.

A Falconieri-palota egyes részleteiben legközelebb a Palazzo Spadához s a Pal. Ossolihoz áll. Szelleme azonban ellentétes a Pal. Spadáétól, egy világ választja el annak túlhalmozott díszességétől, kapuzatának, földszinti ablakainak formája ezzel szemben közeli rokonságba hozza vele s rajta keresztül a Rafael-építette Aquillapalotával. Szellemében viszont a Palazzo Ossolihoz áll közelebb, amely azonban, emeleti bramanteszk félpillérjeivel még mindig jóval díszesebb palotánknál. A puritanizmus fokozatosan vonult be az örök városba s föltehető, hogy ezidőben a legdísztelenebb homlokzat időrendben a legkésőibb. Így a Palazzo Falconieri régebbi részeinek építési idejét fejlődéstörténeti helyzete alapján körülhatároltabbnak véljük az eddiginél, amennyiben a Palazzo Ossoli után, tehát 1550 után épült, Tempesta metszetének bizonysága szerint viszont a század vége előtt, hihetőleg 1550 és 1560 között.

Mesterére vonatkozóan sokkal nehezebb némi pozitív eredményre jutni, hiszen Rómában sohasem volt hiány építészekben s az átalakítástól ment részek nem oly karakterisztikusak, hogy abból egy bizonyos művészre következtethetnénk. Míg valamely szerencsés véletlen névhez nem segíti a kutatást, meg kell elégednünk annyival, hogy építője a Vignola generációjából való, de Vignolával szemben főképp Rafael formakincséből merítő, eklektikus hajlandóságú kisebb mester volt, minő a XVI. század hatvanas éveiben nem egy dolgozhatott a városban. Összehasonlításainkból konklúzióképpen csak azt szeretnők a tudatba gyökereztetni, hogy a Falconieri-palota, talán csak másodkézből, de Rafaelhez igazodik s a Via Giulia hosszában húzódó frontja a korán kilobbant urbinói meteor sugaraiból őrzött meg valamit.

*

Két emberöltőn keresztül, sőt annál is tovább, nem tudni a palota sorsáról semmit. Talán még a Borromini-féle átépítés előtt történt, hogy Andrea *Sacchi* római barokkfestő fiatalkori rajzvázlatán egy, a palota falai közt tartott ünnepséget megörökített. Ez a rajz, amelyet a Windsor Castleben őriznek, háttérként a palota egyik termét is megörökíti, ez a terem azonban, megtört falsíkjaival Sacchi fantáziájában fogant, csak dekoratív jelentősége van. A művész a figurális ábrázolást hangsúlyozta, amely a Falconierik főúri életének egyik ünnepi-repraesentatív epizódját örökíti meg. 1640-

ben Borromini megköti a szerződést Orazio Falconierivel az átépítésre vonatkozóan, mint arról a művész úgynevezett naplója, az *Opus architectonicum Equitis Francisci Borromini*[1] szükszavúan megemlékezik. Pollak közlése alapján azt is tudjuk, hogy az átépítés 1652-ben már befejeződött. Ugyanis ebben az évben jelent meg *Filippo de Rossi* Ritratto di Roma moderna c. guidája, amely a palotáról azt írja, hogy Borromini szép módon újította meg (rinovato con bella architettura da Francesco Borromini). A palota átalakítása tehát 1652-ig feltétlenül befejeződött, biztosra vesszük azonban, hogy jóval előbb is, hiszen ez a munka nem követelt sok időt s a mester erejét alig 1640 után már más feladatok (Oratorio dei Filippini, Laterán, S. Ivo stb.) foglalták le. A Falconieri-palota átalakítása 1640-től legföljebb 1642–43-ig húzódhatott. Az építés és az átalakítás között sok idő telt el s az évek hangtalan munkájának nyoma a palota szellemén is megérezhető. A palotaépítés 1550—1640 között tovább változott és fejlődött, ment tovább az úton, amelyen megindult, majd hirtelen letért arról.

A komor homlokzatok még komorabbá változtak. A XVI. század végén s a XVII. század elején elkövetkezett a mélypont. A Palazzo Borghese, a Palazzo Sciarra-Colonna, a Palazzo Mattei homlokzatai, a Palazzo Barberini oldalszárnyai óriás arányúvá növekedtek, de nemcsak egyszerűbbé, hanem szárazzá és sematikussá változtak. Merevek és akartan egyhangúak ezek a hallatlan terjedelmes monumentumok, díszítésük a lehető legszükségesebbre redukálódik, várszerűségük még fokozódik. Udvaruk ezzel szemben barátságosabbá, hivogatóbbá, derűsebbé válik, mint valaha volt. A Palazzo Mattei római szarkofág-domborművekkel telefalazott gyönyörű udvarán, amelynek falára lilavirágos repkény fonadékai kúsznak fel, a szemlélődő egyszeriben elfelejti a külső sivárságát, béke költözik szívébe. A külsőnek és belsőnek ez az erős antagonizmusa nem tarthatott soká.

A tridenti zsinattal megütött hang hosszan zengett, de egyszer el kellett hallgatnia. Az egyház a diadalmas ellenreformáció után óriási belső erőt s hatalmat raktározott fel. Lejárt a küzdelem és a komorság ideje s a bontakozó új világfelfogás erősen hasonlított ahhoz, amelyet éppen a tridenti zsinat szele sepert el. Pollak frappáns példával utal arra a változásra, melyet a költészet érzékeny szeizmográfja jelez. A komoran zengő *Tasso* helyére, ki a XVI. század második végének oly jellemző kifejezője volt, Cavaliere *Marino* költözködik be gáláns ünnepségekről csevegő parfümös és pajzán stancáival.

Az új idők szele hamarosan végigsöpör a paloták falán is s nyomában dekoratív díszek bontják ki virágaikat. Frappáns példa reá a Palazzo Barberini középrésze, annak gazdag földszinti párkánya, változatosan épített emeletei, legfelső ablakai, amelyek ravasz keretelésükkel hamis perspektivikus illuziókat keltenek. (Finestroni che sfuggono alle vista — így hívta ezeket az ablakokat a kor.) A külső fény növekedésével a belső elsorvad, a pompás udvarok eltűnnek. A Palazzo Barberininek nincs udvara, helyébe gazdag kerti homlokzat lép. A Palazzo Madama (Paolo Marucelli műve), a S. Agnese melletti Palazzo Pamfilj s a többi új profánépület, közöttük a későbbiek is, elhanyagolják az udvart.

Borromini résztvett a Pal. Barberini építkezésében s közvetlen közelről figyelhette a szellem megváltozását. Az udvar problémájának tisztázásában az új mintaképhez igazodott, egyszerű, de geniális fogással *az udvart hátoldali homlokzattá alakította át.* Frontját ugyan nem egyenesítette ki, de éppen térbelileg legmélyebben épített díszes és súlyos loggia lehetetlenné teszi, hogy bárki nyitott udvarnak nézze a Tiberisre tekintő épületrészt. A loggia igazi szépsége a kertből nézve nem is bontakozik ki, csak távolabbról, legtisztábban a folyó másik oldaláról, a Farnesina kertjéből.

Az átalakító feladatai között elsőnek a homlokzat meghosszabbítása szerepelt s ezt a problémát Borromini alig néhány, rendkívül hatásos, eszközzel oldotta meg. A kétakszisú palotát tizenegy akszisúvá változtatta. Azon a *Ferrerio-Falda*-féle metszeten, amelyet a palota homlokzatának fényképe helyett közlünk (a palota en face fotografálása frontjának

[1] Az Opus architectonicumot Virgilio Spada írta 1648-ban, érdekessége az, hogy első személyben regisztrálja Borromini építőtevékenységét s ezért azt hitték, hogy a művész sajátkezű feljegyzéseit tartalmazza. Spada szerzőségét Hempel tisztázta.

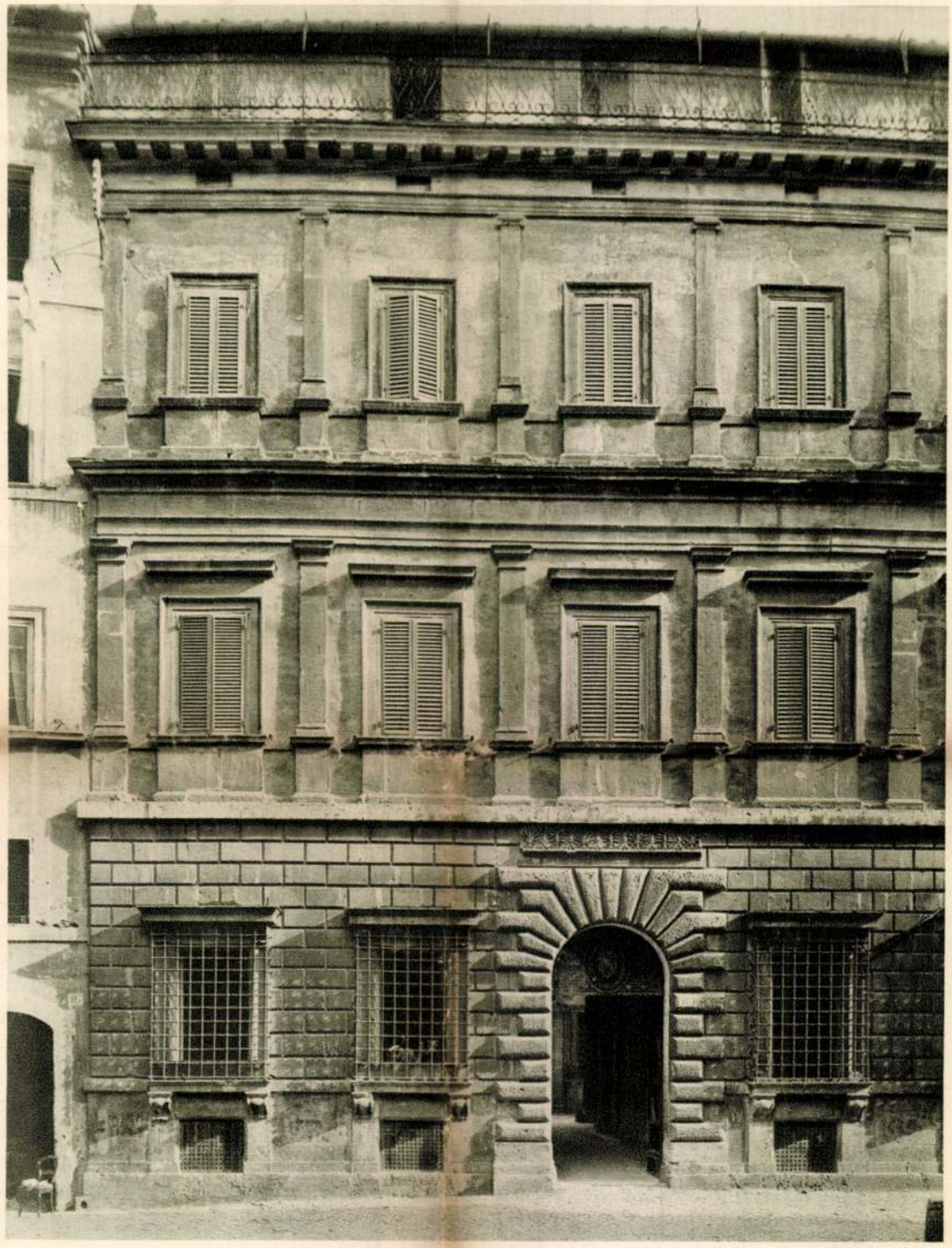

PALAZZO OSSOLI, RÓMA

Peruzzi és Vignola műve

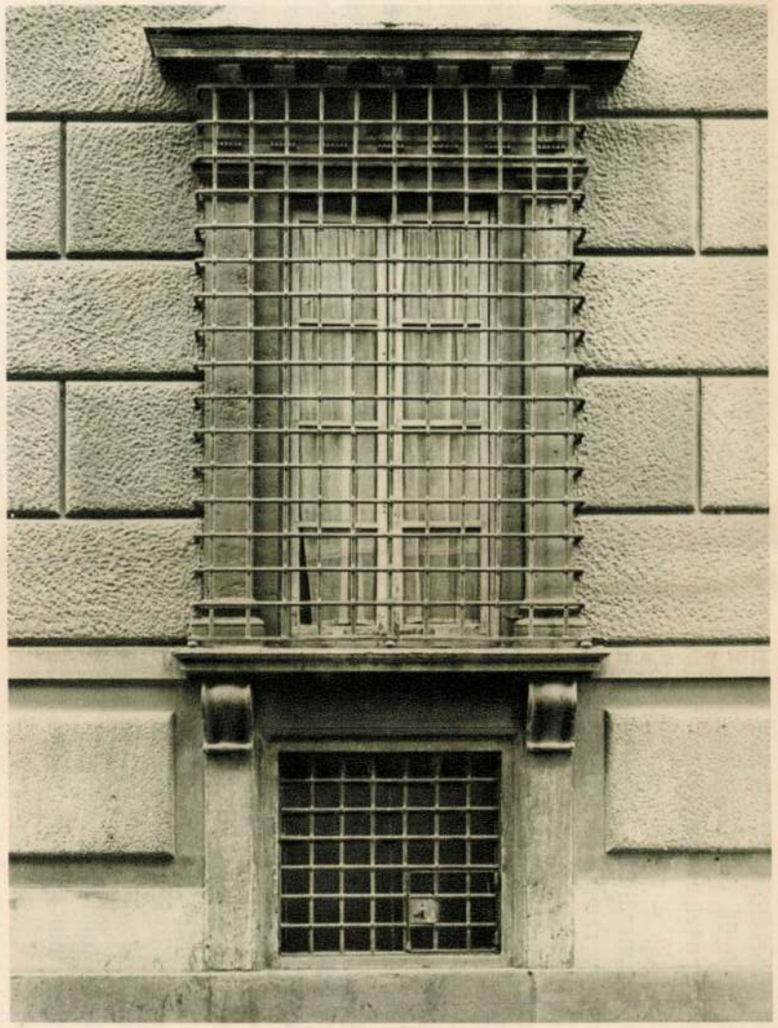

FÖLDSZINTI ABLAK
Palazzo Falconieri, Róma

KAPU
Palazzo Falconieri, Róma

szélessége miatt a szűk utcában lehetetlen), tisztán látható az átalakítás természete. A művész a jobboldali hetedik akszis után újabb kaput emelt, egy látszólagos kaput, amely méretekben tökéletes párja a másiknak, csak be van falazva. A vakkapuzaton túl, jobbra és balra ugyanúgy képezte ki a homlokzatot, mint amilyen az eredeti főkaputól balra eső épületrész. Így a bejárat eltolása nélkül, amely nagyobb átalakítást is szükségessé tett volna, a homlokzatot megnagyobbította s a szimmetria mégsem szenvedett csorbát. Az elrendezés abszolút szabályossá vált, sémája a következő: *Földszint:* 3 ablak — kapu — 3 ablak — befalazott kapu — 3 ablak. *Első emelet:* 3 ablak — erkélyajtó — 3 ablak — erkélyajtó — 3 ablak. *Második emelet:* 11 egyforma ablak.

A palota szigorú és puritán homlokzata tehát változatlan maradt, csak frontjának szélessége növekedett az eredeti szélesség másfélszeresére. Hogy a hosszú front egységesen hasson, a művésznek néhány átalakító fogást igénybe kellett vennie. A két szélre két hatalmas félpillér került, amelyre a földtől az elsőemeleti ablakokig két kanellirozott herma tapad. A hermák tetején jobbról-balról egy-egy mellszobor áll. Keblük asszonyosan duzzadt, fejük óriási sólyomfej. E szörnyállatok genezise nem az egyiptomi mitológiából való, a sólyom a Falconieri-család büszke címerállatja (falco olaszul sólymot jelent). A rendkívül naturalisztikus fejek, amelyekben a ragadozó-karakter éreztetése grandiózussá növekedik, jobbról és balról befelé, a palota frontjára néznek, mintha a Falconieri-család birtoka és hatalma felett őrködnének. Hempel Pisanello és Leonardo da Vinci állatstudiumait emlegeti velük kapcsolatban, úgy hisszük, hogy eredetük Borromini természet után készült, megkapó állatrajzaival, melyek közül nem egy szép példát őriznek a grafikai gyűjtemények, eléggé megmagyarázható. Annál rendkívülibb alkalmazásuk s építészeti környezetük. A hermák ilyféle monumentális használata példátlanul áll az építészet történetében, alkalmazásukkal Borromini egészen újat alkotott, mint pályája során nem egyszer tette.

A homlokzat összefogásához még a főpárkány is hozzájárult, amely erős hangsúlyával Michelangelo Palazzo Farnese-jának híres koronázását hangszereli át Borromini formanyelvére. A párkány aljának sűrűn ültetett levezető tagjai között apró sólyommadarak ülnek.

A homlokzati átépítés nem nyúlt hozzá a régi részekhez, újakat helyezett melléjük. Sokan és sokszor ócsárolták már a barokk művészet mindent a maga képére és hasonlatosságára átalakító szenvedélyét, ami a Palazzo Falconieri homlokzatát illeti, Borrominit nem érheti gáncs. Kegyeletes kézzel restaurálta a mult emlékét, az új álkapuzatot s az ablakokat a divatjamúlt, csaknem százéves baloldali mintaképek nyomán faragtatta. A homlokzat régi képét a főpárkány s a sólymos hermák díszes új képrámájába foglalta. Csak egyhelyütt nem állta meg, hogy a változott időről tanuságot ne tegyen: az elfalazott kapuzat fölötti volutába naturalisztikus lombkoszorúban ülő sólymot faragtatott, amelynek nincs pendantja a régi kapun. Mint néhány apró betű az óriási márványszobron, fel sem tűnik a homlokzat szabályos rendszerében. Mintha a művész szignatúrája lenne, pedig csak az építtetőre vonatkozik, a Falconieri-család heraldikus madarát ábrázolja.

A kapuzat felső ívébe stilizált kagylót ábrázoló dekoratív vasmunka került, amely szellemében a Borromini-tervezte egyéb vasmunkákkal és rácsokkal (a Szent Péter-templomban) egyezéseket mutat s raffinált ritmusával a barokkori dekoratív vasművesség legjava emlékei közé tartozik. Rajzát bizonyára maga a művész készítette.

A folyó felé néző homlokzat nagymértékű és gyökeres átalakításon esett keresztül. Az épület itt tömegében is megváltozott, kivéve a bal- (a Tiberis felől nézve jobb-) szárnyat, amely planimetrikus elrendezésében régi maradt, külső díszítése azonban Borromini kezenyomát viseli, belső tere XIX. századi átalakításnak esett áldozatul. A hajdani középrész tetejére grandiózus loggia került. A másik szárny megnagyobbodott s az épület tömegéből kifelé fordulva tovább terjeszkedik.

Ennek a második homlokzatnak, amely minden ízében Borromini rendkívüli tehetségének bélyegét viseli, legkiemelkedőbb és leghangsúlyosabb része a magasra emelt fejű loggia, amely a középrész s vele együtt az egész épület fölött uralkodik.

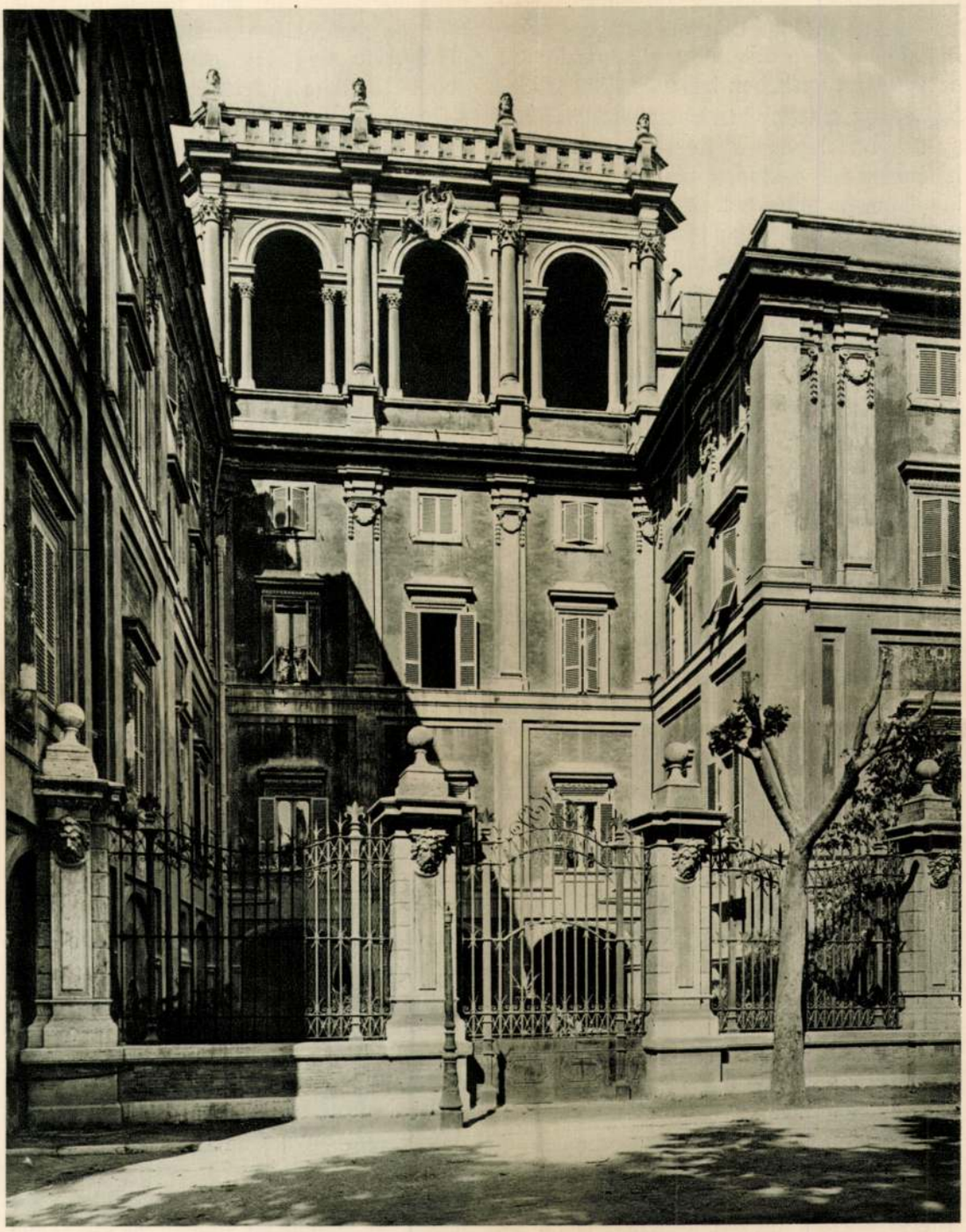

A KERTI HOMLOKZAT A LOGGIÁVAL

Palazzo Falconieri, Róma

Régi, ellenőrizhetetlen hitelű anekdota szerint a loggia minden szabálytól eltérő szerkezete Borromini csúfondáros szeszélyének köszönheti születését. Mikor Bernini a Palazzo Barberini középrészén dolgozott, alkalmazkodott az építészet széltében használt illuziótkeltő fogásához, amennyiben a legnehezebb építészeti tagokat legalulra helyezte. A földszinten hatalmas dór oszlopok támogatják a még hatalmasabb pilléreket, az első emeleten az oszlopok már a falba bújnak, a második emeleten pedig vékony félpillérekké keskenyednek. Ez az épület statikájának vizuális éreztetése céljából történt így és történik máskor másoknál ugyanígy, nem konstruktív kényszerből, hiszen a mindenütt egyformán vastag fal is elbírja, oszlopok támogatása nélkül a reá halmozott emeleti súlyt. Borromini, akinek Berninivel való vetélkedéséről sok apró történet ismeretes, a Falconieri-palota loggiájában egyszerűen megfordította a sorrendet, a legnehezebb tagot helyezte legfelülre s a legkönnyebbet a földszintre, fejetetejére állította a statikát, hogy — az anekdota szerint — Bernininek megmutassa: ez sem lehetetlen.

Akár igaz az anekdota, akár nem, a loggia valóban rendkívüli szerkezetű s homlokegyenest ellenkezik a külső kiképzés régi, bevált szabályaival. Kétemeletes épületrészen nyugszik, amelynek földszintje teljesen dísztelen, zömök és széles pillérekből áll s ezeket lapos ívek kötik egymáshoz. Az első emelet szintén teljesen dísztelen, a lizénák keretként fogják körül az ablakokat. A második emelet ablakai felett mezzaninablakok nyílnak, díszítése jón félpillérekből áll, amelyek fejezetéből naturalisztikus lombfüzér csüng alá. Ez a kontrasztokkal teli emelkedés a loggiában kulminál, amely kompozita oszlopaival, három nyílásával, a kicsiny és nagy oszlopok ritmikus megfelelgetésével az épület legdíszesebb tagja. Az oszlopok az alsópárkányból kiugró tagokon ülnek s a felsőpárkány kiszögelléseibe futnak bele, „golyvázott" oszlopok, melyeknek tartó szerepe alig van. Legfelül korlát fut végig, mely a tető térségét fogja körül, kiemelkedő tagjait, az oszlopok folytatásaképpen dekoratív barokk kőszobrok díszítik. Pollak a korlát egyes tagjainak formáját szokatlannak tartja, a zömök pillérekre ugyanis jobbról-balról fél baluszterek tapadnak. Ez a részlet, amely Borromini egyéb építkezésein is előfordul (pl. a S. Ivo lanternájának korlátján), nem oly szokatlan, mint Pollak gondolja. Már a quattrocento-architektura szívesen alkalmazta, még Magyarországon is maradt emléke, például a váci székesegyház renaissance-kori szentélykorlátja.

Mint portraitszobor, melyet síma posztamensre állítottak, úgy emelkedik a loggia az alsó emeletek fölött. Szerkezete valóban rendkívüli s e rendkívüliségnek tudható be, hogy sem előtte, sem utána hasonló alkotás nem épült. Borromini féktelen képzelőereje itt elsőízben éli ki magát korlátlanul. Az a páratlanul merész s mégis kiszámított logikájú építési modor, amely Borromini művészetének lelkét jelenti, itt üti meg az első tiszta hangot. Aki a Falconieri-palota loggiáját szívébe zárja, egyszerre megérti Borromini többi titokzatos remekét, az Oratorio dei Filippini robbanásig feszülő mozgalmasságát, a S. Ivo dugóhúzó-tornyát s a S. Andrea delle Fratte fantasztikus összevisszaságú campanileját, Borromini legmegragadóbb alkotását, amelytől a józan és hűvös Burckhardt sem tagadhatta meg megdöbbenéssel vegyes elismerését.

A loggia jobb- és baloldalán kiugró épületszárnyak közül a jobboldali, amelyről már megemlékeztünk, úgyanúgy van díszítve, mint a loggiát tartó fal emeletei. A baloldali a díszítés lényegében megegyezik vele, tömegében azonban nagyobb s szabálytalanul elhelyezett ablakai miatt fülkék beillesztése vált szükségessé. Egy szokatlan érdekessége azonban megérdemli az említést: a második emeleti gazdag profilú ión félpillérek a főpárkánnyal való találkozásukkor megbolygatják annak nyugodt egyenesét. A főpárkány vonala kiugrik a félpillérek fölött, ami fényárnyékkal teli életet és mozgalmasságot kölcsönöz a homlokzatrésznek. Ez a szokatlan és eddig elő nem fordult sajátosság, gazdagabb hangszereléssel és fülledtebb pompával Borromini egyik késői tanítványának, Gabriele *Valvassori*-nak főművén, a Palazzo Dorián újból jelentkezik. A Palazzo Doria a Corso Umbertora néző széles homlokzatának annyiszor mintaképül állított híres főpárkánya a félpillérek fölött kiugró vonalával nézetünk szerint Borromini zseniális rögtönzésére vezethető vissza.

A Lungoterere kiépítésével, amely a XIX. század végén a Tiberis partját rendezte, a loggia intenzív hatása redukálódott. A kert, amelyre alátekint, térfogatának kétharmadát elvesztette. A hatalmas kapu, amely közvetlenül a folyó partján már a régi palota kertjét is őrizte (Tempesta metszetén is látható) eltűnt. A mai kerti kapu a kiugró oldalfalakat köti össze s így a kert kicsinyre zsugorodott. A part feltöltése miatt a loggia igazi hatása csak a Tiberis túloldalán sétálók előtt bontakozik ki. A Gianicolo halmáról letekintve megragadó látványt nyujt, amint érzékeny silhouettje kirajzolódik a fénnyel teli olasz égboltozatra. Jobbján egy másik, hasonló mű versenyez vele, a szomszédos Palazzo Farnese hatalmas tömbjébe ágyazott loggia, amelyet Giacomo della Porta épített. Ez az utóbbi azonban, bármily nagyszabású is, fejét az épület vállai közé vonva, nem versenyezhet Borromini karcsú, sudár remekével.

A palota belsejét többször átalakították s eredeti formájáról ma már bajos képet kapni. Az átépítőre való vesztibül érintetlen maradt, tetejét lapos kosárboltozat fedi, amelynek szélei toszkán gránitoszlopokba futnak le. Érintetlenül maradtak ezenkívül a palota díszesebb kiképzésű termei, amelyek közül tizenkettőnek mennyezetét Borromini tervezte s ezek a stukkótetők a mester dekoratív művészetének talán legdúsabb tárházai.

A stukkótetők, amelyek olykor képeket foglalnak keretbe, részben a földszinti, részben az elsőemeleti dísztermek mennyezetén találhatók. A földszintiek legszebbike egy részleteiben hallatlan pompával kiképzett, egészében hűvösen-elegáns hatású stukkótető, amelynek közepén négyszögbe foglalt üres ovális tátong. Az ovális és a négyszög közötti közöket széttárt szárnyú sólymok töltik be, a gazdag keretelés sarkain kiugró csúcsos idomokban liliomok ülnek. Ez a tető, lombékítményének és madarainak természethű ábrázolásán kívül megkapó frisseségével tűnik ki. Egy másik földszinti terem stukkója nem egyéb, mint erősen stilizált növényornamensekből változatosan összeállított gazdag profilú keret, amely utólagosan az említett XVI. századi freskót foglalja magában. A freskó a parnasszust ábrázolja s művésze Zuccari közvetlen környezetéből való római manierista festő lehet.

Az emeleti termek tetői közül három stukkómennyezet és két freskóval kapcsolatos stukkódíszítés méltó az említésre. A stukkók közül az egyik remek ornamentális keretben a Falconieri-család címerét ábrázolja s a büszke sólyommadár, amely a palota dekoratív díszítésében oly nagy szerepet játszik, itt apró formában szerénykedik a címersisak tetején. Egy másik díszítés az emberarcú, sugaras Napot ábrázolja, három egymást átvágó lombköralkotta idomban. Ez az ábrázolás Hempel szerint a Szentháromság misztikumát jelképezné. Egy harmadik, ugyancsak emeleti mennyezet szintén titkos értelmű. Az ovális keretben földgömbre helyezett kormánypálca látható, amely fölött egy sugárzó szem néz le. A pálcát saját farkába harapó kígyó s széles lombgirland veszi körül. Fogalmunk sincs, hogy ez a rejtélyes ábrázolás mit jelenthet. Hempel megfejtése, amely szerint a két legfontosabb uralkodói erényt jelképezné, nem látszik kielégítőnek. Családi vonatkozású ábrázolás lehet, amelynek értelme a család kihaltával feledésbe ment.

Más emeleti termek mennyezetén Guido Reni egyik tanítványának freskói láthatók, Krisztus születésének ikonografiailag érdekes jelenete, ahol a hangsúly az alvó Szent Józsefre tolódik, akit a kép közepén angyal élesztget álmából s más allegorikus jelenetek. Ezeket is gazdag és változatos stukkódísz veszi körül.

A palota mennyezeteinek dekoratív kiképzése gyökeres ellentétben áll a korbeli interieurökkel, amelyek a belső tér építészeti tagjaiból festett architektúrával vezetnek a gazdag figurális-dekoratív ábrázolásokhoz át. Borromini mint dekoratív művész is meglepő újítónak mutatkozik. Harminc évvel a Carracciak korszakalkotó Farnese-mennyezete után oly művekkel lepi meg a világot, amelyek művészetének sokat emlegetett rokokó-jellegével nem vállalnak közösséget. A művész itt átlép a rokokón s telivér *klasszicista* műveket alkot, gazdag fantáziáját fehérszínű, váratlanul hűvös és nyugalmas símaságú, csaknem geometrikus dekorációk fegyelmébe szorítja. Áll ez elsősorban a kormánypálcát ábrázoló tetőre, amely a stíltisztaság megbontása nélkül díszíthetné egy empire-stílusú főuri díszterem mennyezetét.

RÓMAI MANIERISTA FESTŐ: A PARNASSZUS. (Borromini tervezte stukkó keretben)
Palazzo Falconieri, Róma

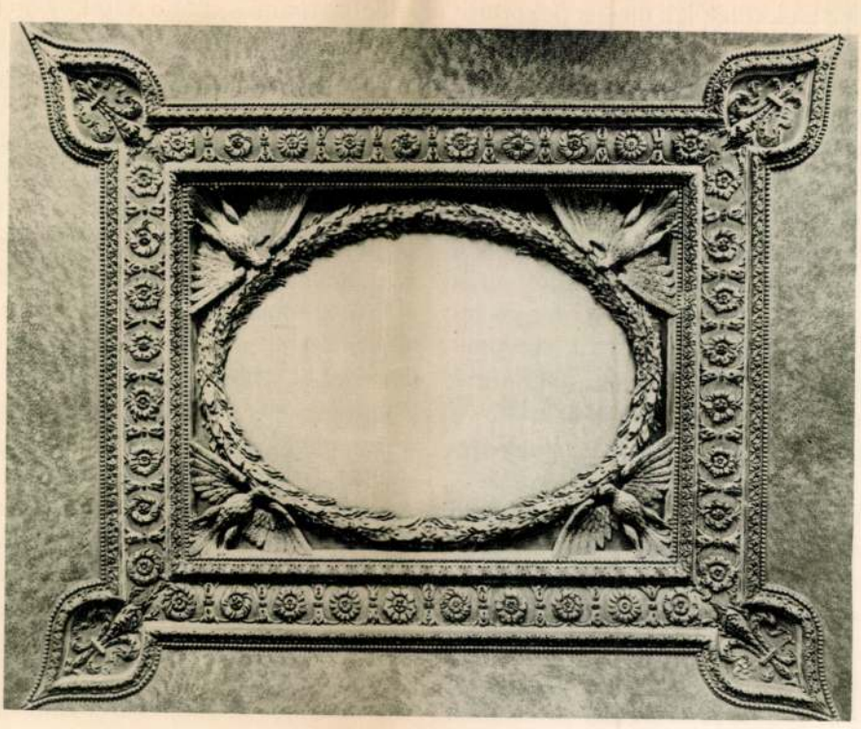

STUKKÓ MENNYEZET
Palazzo Falconieri, Róma

Az eredeti berendezés emlékét ezeken a pompás alkotásokon kívül még néhány ötletes profilú, szürkén erezett márványból faragott ajtókeret őrzi, a Borromini idejéből való bútorokból azonban egy sem maradt az utókorra. Az épület a család kihaltával több örökös kezére jutott s így egészen a mai korig egységes szellemű restaurálására sor nem kerülhetett. A tizenkilencedik század végén történt néhány kisebb változásról csak futólag kell megemlékeznünk: az épület balszárnyának tulajdonosa a parti homlokzat jobboldalán kiszögellő épülettömbbe pazar pompájú díszlépcsőházat épített bele s talán ugyanekkor történt néhány elsőemeleti helyiség mennyezetének nem éppen szerencsés, de jó kvalitású figurális kifestése. Hogy ennek a kifestésnek nem esett-e áldozatul néhány Borromini-stukkótető, ma már nem lehet megállapítani.

Két évvel ezelőtt a palotát a magyar állam vásárolta meg a *Királyi Magyar Akadémia* székháza számára. Mielőtt az intézet addigi épületéből, Fraknói püspök hajdani villájából a palotába költözhetett volna, a Palazzo Falconieri új céljának megfelelően kegyeletes átalakításon esett keresztül. A második- és harmadik emeleti helyiségekben, amelyeknek történeti jelentősége nincs, falakat törtek, folyosókat vontak. A sok különvált lakást összeolvasztották s egységes célok alá rendelték. A modern higiénia követelményei szerint átalakított, tisztaságtól ragyogó új épületben ez évben indult meg az akadémia munkája, *Gerevich* Tibor igazgatása alatt.

Az elhanyagolt épület rendbehozása rengeteg munkát igényelt, az átalakítás munkálatait a minisztérium megbízásából *Havas* Sándor s a Rómában élő fiatal magyar építész, *Faludi* Jenő irányították, mindenütt szerető gonddal ügyelve arra, hogy az új életüzem bevezetése ne változtasson a százados palota patinás szépségén. Ugyancsak az ő terveik nyomán épült fel a palota északnyugati oldalán álló modern épület alapfalaira emelt *műteremház*, amely az akadémia festő- és szobrásztagjainak műtermeit foglalja magában. Ez a műteremház a palota nagy átépítőjének szellemében épült, nehogy stílszerűtlen hang rikoltson bele a Via Giulia ódon palotáinak nyugalmába. Falait ugyancsak madarak díszítik, de már nem a Falconierik sólymai, hanem Mátyás király híres címerállatja, a csőrében gyűrűt tartó holló. Az új madarakat, amelyek a távoli idegenben oly beszédesen emlékeztetnek a magyar és olasz kultúra százados kapcsolataira, az akadémia kiváló szobrásztagja, *Pátzay* Pál faragta.

GENTHON ISTVÁN

FALCONIERI-CÍMER AZ ELSŐ EMELETI TERMEK EGYIKÉBEN

Palazzo Falconieri, Róma

hangolt előterem. És ehhez az ünnepi csarnokhoz a sárga falak közt haladó fehér márványlépcső valóban méltó fölvezetés.

Ebből a szembeállításból megismerjük úgy a klasszicizmusnak, mint az 1870 körüli időknek szellemét. Az előbbi a kozmikus filozófus kora, aki bárhova tekint is: minden további gondolkodásra készteti, akinek a mennyezetfestészet által szolgáltatott szabad ég is alkalmat ad erre —, míg a másik az 1870 körüli üzletember világa, aki értékes anyagból való lépcsőjén akar egy díszes atriumba fölmenni. Ebből az időből Berlinben egész sorát ismerjük az ehhez hasonló, egyenes irányban fölvezető lépcsőknek. Az új múzeum, a városháza, a külügyi hivatal, sőt banképületeknél is találunk ilyen lépcsőket. Berlinben pl. a Reichsbank, Bodenkreditbank, Deutsche Unionbank, — már tudniillik ezek régi épülete. A felső emeleten van egy vezetőállású hivatalnok lakása, vagy pedig repraesentatiós termek. Ilyen szempontból a mi magánpalotánk az előbb említett nagy épületekkel egy fokon áll. Mindegyik esetben lent van a munka birodalma, amely a felső termek hatását nem zavarja. Ezeket a hétköznap fölé emelik. Így volt ez a már említett Schinkel-féle házterven is. Lent vannak a gazdasági és személyzeti helyiségek. S mindezen épületek közös gondolata: lépcső segítségével egy olyan szféra megteremtése, mely a munka és üzlet hétköznapi forgatagától érintetlen marad.

Sajnos, a Collegium már nem az eredeti szép fekvésben vette át a házat. Mégis a belső átépítést igyekeztek olymódon foganatosítani, hogy megőrizze előkelő magánpalota jellegét. Főleg a lépcső és a lépcsőház maradtak meg érintetlenül. Hasonlóképpen lényegileg változatlanul maradtak fenn a felső emelet termei. Mert a hatalmas lépcsőnek megfelelőleg a tanácsos nagy termeket is kedvelt, amelyek most valóban méltóak arra, hogy a Collegium repraesentatiós céljainak szolgáljanak. Ezekhez csatlakozik az oldalszárnyban elhelyezett zeneszoba és könyvtár. A földszinten vannak elhelyezve az irodahelyiségek, ide kerül az igazgatónak jelenleg emeleti lakása is. A két ráépített emelet tartalmazza mintegy 30 kollegista egyszerűen és célszerűen berendezett szobáját.

A két új emelethez külön lépcsőházból vezet feljárat, a régi lépcsőház felett itt egy tágas tornaterem keletkezett. Így tehát belsőleg nagyjában megmaradt a Herz-féle ház térbeosztása, amelyben a legfontosabb szerep a lépcsőháznak jutott. Itt szemléltető módon bizonyosodik meg az a történelmi igazság, hogy elegendő egy embernek csak egy főgondolatot — itt a lépcsőzet — világosan kifejezésre juttatni és ez döntő hatású marad még akkor is, ha egy és más környezetében megváltozik. Ha ismerve az építés történetét és a régi szép állapotot, fölmegyünk a lépcsőn, élvezni fogjuk, hogy minő erővel határozza meg ez a motívum egy egész épület jellegét.

FRANZ JAHN
(Berlin)

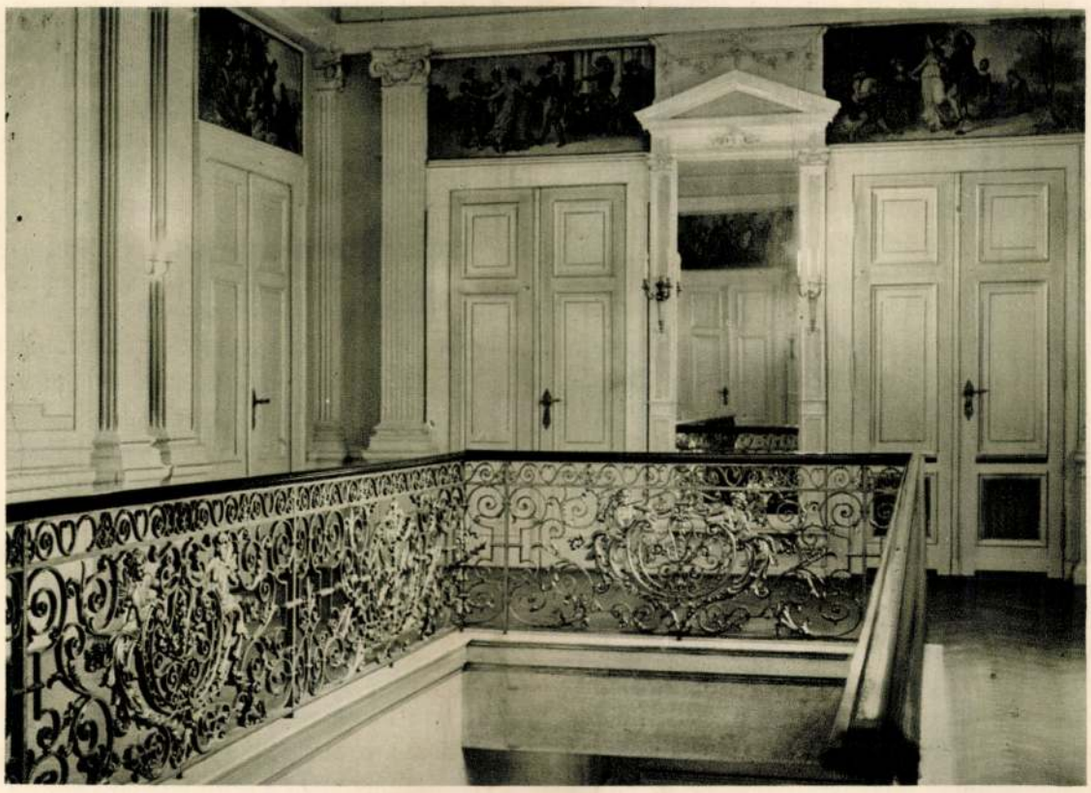

COLLEGIUM HUNGARICUM, DOROTHEENSTRASSE 2. FELSŐ VILÁGÍTÁSÚ CSARNOK

A Lettehaus-Berlin fölvétele

A COLLEGIUM HUNGARICUM, DOROTHEENSTRASSE 2. DÍSZTERME

A Staatliche Bildstelle-Berlin fölvétele

COLLEGIUM HUNGARICUM, BERLIN, DOROTHEENSTR. 2. AZ UDVAR FELŐLI HOMLOKZAT

A Staatliche Bildstelle-Berlin fölvétele

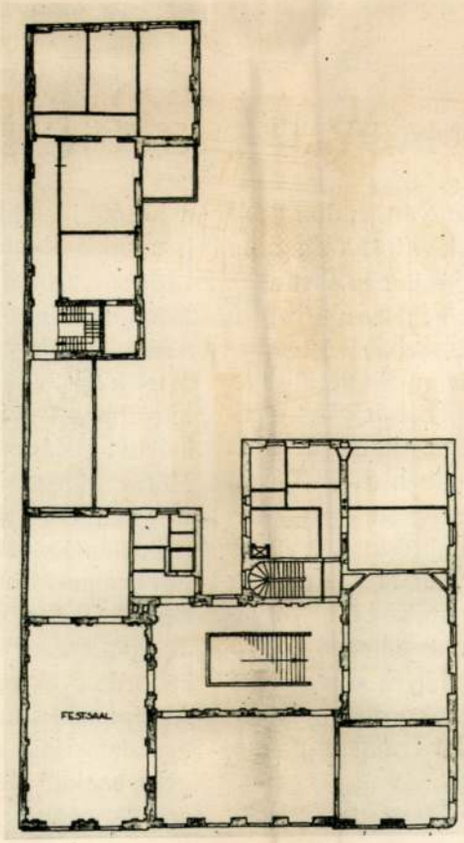

ELSŐ EMELETI ALAPRAJZ

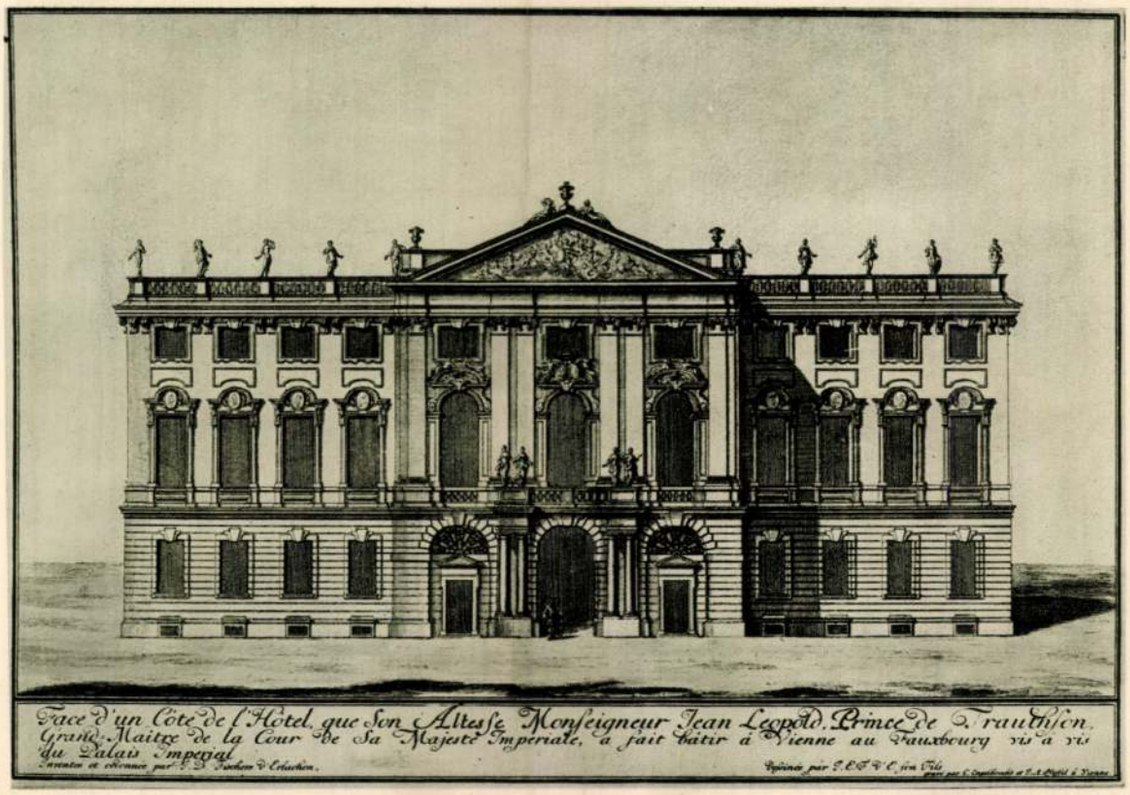

A BÉCSI VOLT MAGYAR GÁRDAPALOTA FŐHOMLOKZATA

Tervrajz Fischer von Erlach „Entwurf einer historischen Architektur" 1721 című művéből

A BÉCSI MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA

A XVII-ik század alkonyán, midőn Bécs városa ádáz harcok és a török ostrom után végre felszabadulását ünnepelhette, az építkezés terén is bekövetkezett a nagyszerű fellendülés ideje. Maga a törökverő hadvezér, Savoyai Jenő herceg nyujtotta itt is az ösztönző példát. A bécsi Himmelpfort-utcában, még a XVII-ik század utolsó éveiben épült téli palotája[1] sorrendben az első azon fényes főúri paloták gazdag sorában, amelyek Bécsben, legnagyobbrészt a XVIII-ik század első évtizedeiben épültek s melyek mind a mai napig megőrizték a bécsi városkép par excellence barokk jellegét.

Egyéni hiúság s a szenvedélyes vágy, méltó emlékmű révén nevét az utókor előtt megörökíteni, szolgáltatta a bécsi Trautson-palota, a későbbi magyar gárdapalota építéséhez is a külső alkalmat. Az építtető főúr, Johann Leopold Donát Trautson herceg (1659—1724), titkos tanácsos és I. József és III. Károly király főudvarmestere, örökség útján jutott a telek birtokába, melyet a korábbi telektulajdonos, Dávid Reichel 1658. március 30-án kelt nyugtája szerint még a herceg édesanyja, Mária Margaréta Trautson grófnő szül. Rappach bárónő, szerzett meg.[1] Az egykori kapucinuskolostor mellett fekvő ház és kert 1600 rajnai forint vételár ellenében 1657-ben került a Trautson-család birtokába, azonban az építkezéssel a század második felének háborús évei miatt még jóideig várni kellett. Az építkezés megkezdésének pontos idejét nem ismerjük, minthogy a Trautson-hercegek családi levéltára Innsbruckban erre vonatkozóan nem nyujt felvilágosítást.[2] Ere-

[1] V. ö. D. Frey: Joh. Bernh. Fischer von Erlach, Jahrbuch f. Kunstgeschichte, 1923, és Kunstgeschichtliche Einzeldarstellungen, Wien, 1923. Bd. VI. S. 32. — Dr. V. Hofmann von Wellenhof: Der Winterpalast des Prinzen Eugen von Savoyen, jetzt k. k. Finanzministerium in Wien, évjelzés nélkül, S. 2. f.

[1] Haus-, Hof- u. Staatsarchiv, Wien, Acta particularia. Fasc. 1430. Dr. Miskolczy Gyula min. titkár úr szíves közlése.

[2] Dr Kapossy János orsz. levéltáros úr szíves közlése.

AZ EGYKORI TRAUTSON-PALOTA FŐHOMLOKZATA,
KERTJE ÉS A KERTET LEZÁRÓ ORANGERIE

B. Kenckel metszete Fischer von Erlach „Entwurf einer historischen Architektur" 1721 című művéből

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA

J. Ziegler metszete 1780-ból

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. FŐHOMLOKZAT

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. A KAPUZAT FELSŐ RÉSZE

deti építészeti tervek nem állanak rendelkezésünkre, az építkezés körülményei is ismeretlenek előttünk, amiben palotánk osztja a magyar és osztrák barokk építészet annyi más remekének sorsát.

A Trautson-palota a barokk-kor legnagyobb osztrák építészének és minden idők egyik legtermékenyebb építészeti lángelméjének, Johann Bernhard Fischer von Erlach hiteles műve. Szerzőségének kétségtelen bizonyságát nyujtja az a tény, hogy a művész a palota főhomlokzatát és az épület teljes látképét felvette „Entwurf einer historischen Architektur" című művébe,[1] amelyben a főhomlokzatot ábrázoló képtáblán a következő, minden kétséget eloszlató szöveggel: „Inventée et ordonnée par J. B. Fischer d'Erlachen. Dessinée par J. E. Fischer d'Erlachen son fils, gravé par C. Engelbrecht et J. A. Pfeffel à Vienne" a művész aláírását találjuk. Az épület teljes látképét, a mellette elterülő kerttel s kertet lezáró Orangerie-val együtt Fischer említett művében Benjamin Kenckel metszete őrizte meg számunkra. A palota néhány további látképét a Kleiner-Pfeffel-féle prospektusokban, a bécsi egykori udvari könyvtár kéziratgyüjteményében találjuk. Az épületet jellegzetes alaprajzával együtt Steinhauser 1710-ben Bécs városáról készített térképe is feltünteti.[1] Kenckel előbb említett metszete egyúttal az építkezés kezdetére nézve is tájékoztat bennünket: „fait batir à Vienne cet an 1710." Fischer von Erlach tervező-építész mellett a jezsuitarendház-építkezéseivel Magyarországon is (Buda, Nagyvárad, Trencsén) tevékeny Christian Alexander Oedtl „Kays. Hoff und Landschaffts Maurer Maister" szerepel mint a kivitellel megbízott építőmester a palota építkezésénél,[2] mely

[1] Kéziratpéldánya Bécsben, Nationalbibliothek, Handschriftensammlung, Codex mscr. 10791. Kiadások Wien 1721 és Leipzig 1725. A kéziratpéldány és az említett kiadások közt a Trautson-palotára vonatkozólag a részletjelenségek rajzában és a táblák szövegében többféle eltérés állapítható meg. V. ö. H. Sedlmayr: Fischer von Erlach der Aeltere, München, 1925. S. 47.

[1] V. ö. M. Eisler: Historischer Atlas des Wiener Stadtbildes Wien, 1919.

[2] „Specification derjenigen Heuser die ich wehrend meiner Maisterschafft selthero 1683 bis 1726 ... geführet und gebauet habe." Christian Alexander Oedtl eredeti kézirata Bécsben, Archiv der Stadt Wien, Genossenschaft der Bau- und Steinmetzmeister, uralte Haupthütte in Wien, Fasc. C. C. Oedtl kéziratára *Schoen Arnold* úr hívta fel a figyelmemet.

munka Fischer életrajzírója, Albert Ilg véleménye szerint 1712-ben befejezését érte.[1] A rendszerint jólértesült Nicolai útleírásaiban a palota elkészültének időpontját 1716-ra teszi, mely időpont valószínűleg már a palota belső berendezésének határidejét adja.

*

A Trautson-palota, melyet már a korabeli leírások Fischer teremtő lángelméje egyik legnagyszerűbb alkotásaként ünnepelnek, rövidesen elkészülte után fényes főúri udvari élet színhelye lett. Dísztermei ragyogó ünnepélyeket láttak, korának geometrikus formáiban tervezett kertje a bécsi rokokó-kor nem egy csöndes pásztoridilljének lehetett néma tanuja. Mária Terézia királynő főudvarmestere, Johann Josef Khevenhüller-Metsch herceg bőbeszédű naplófeljegyzéseiben ismételt alkalommal megemlékezik különböző családi eseményekkel kapcsolatban a Trautson-palotában lefolyt nagyszerű ünnepélyekről, így mindenekelőtt az építtető herceg fiának, Johann Wilhelm Trautson hercegnek Háger bárónővel kötött eljegyzése és esküvője alkalmából (1746).[2] Ugyancsak Khevenhüller-Metsch feljegyzéseinek köszönjük egy káprázlató kerti ünnepély leírását, melyet a palotában lakó nápolyi követ rendezett 1752-ben a királynő születésnapján, s amelyen a naplót író főudvarmester szerint a monarchia legelőkelőbbjeiből négyszázhetvenen jelentek meg.[3]

De a mesék káprázatos világát felidéző pompa napjai hamarosan letűntek. Alig ötven évvel a palota felépítése után az akkori tulajdonos, Johann Wilhelm Trautson herceg annak eladására határozza el magát. 1760. június 10-én aláírják az adásvételi szerződést, melynek értelmében gróf Pálffy Miklós magyar királyi udvari kancellár, a meglepően alacsony 40.000 forint vételár ellenében, az ugyanazon évben felállított magyar királyi nemesi testőrség részére birtokba vette a palotát. A vételhez szükséges pénzt nemzeti lelkesedésükben a magyar vármegyék és a magyar szabad királyi városok teremtették elő.[1]

Új rendeltetésének megfelelően a Trautson-palota jónéhány architektonikus szépsége célszerű változtatások érdekében eltűnt. Magát az épületet még a vétel évének szeptember havában kellett beköltözhető állapotban átadni. Az 1761-ik évre esik a testőrségi lovak istállóinak felépítése,[2] melyeknek nemcsak a pompás kert és a Fischertől tervezett, pillérekkel és ovális ablakokkal tagolt remek kertkerítés, hanem a kertet lezáró arkádos Orangerie nagyszerű épülete is áldozatul esett. Ziegler metszetén 1780-ból már az ezek helyén felépített dísztelen épületcsoportot látjuk, míg a városi fronthoz ma hozzácsatlakozó új épületrész csak a XIX-ik század közepe táján épült.

Az egykori Trautson-palota mint a magyar nemesi testőrség otthona, nemcsak Bécs társadalmi és udvari életének lehetett jelentős tényezője, de mint a Bessenyei és társai által képviselt magyar irodalmi felújulás műhelye, örök időre emlékezetes marad a magyar művelődés történetében. A palota ezen korszaka mindenekelőtt az irodalomtörténeté. Az épület maga még sokféle viszontagságon ment keresztül a nemesi testőrségnek 1849. november 10-én történt formális, majd 1856. május 7-én bekövetkezett végleges feloszlatásáig. Ismertetésünk szempontjából érdekes az 1859-ben külön bizottság által felvett részletes épületleírás, mely az egykori mennyezetképről többé mit sem tud, az egyes helyiségek leírásánál a „padozott és stukkírozott" kitételeket unosuntalan ismétli, viszont megemlíti, hogy az épület dísztermét Istentisztelet céljaira használták fel, míg a csatlakozó többi terem előadó-, étkező- és táncterem céljait szolgálta. A kiegyezés után a palotát az időközben odatelepedett k. k. Generalkommandótól ádáz aktaharcok árán sikerült csak az újonnan felállított magyar testőrség részére visszaszerezni.[3] 1869. június 19-én történt a palota ünnepélyes átadása. Többféle javítás és átalakítás mellett, ezidőből való a nagyterem modern stukkomennyezete. Az össze-

[1] V. ö. A. Ilg: Die Fischer von Erlach, Wien. 1895. S. 499. — A Trautson-palota építési idejét, stílusbeli eltérésektől félrevezetve, Gurlitt nyomán Pinder is tévesen állapította meg „zwischen 1720 und 1730". V. ö. W. Pinder: Deutscher Barock. Sonderband der „Blauen Bücher", Leipzig. 1925. Tafel 14, Erläuterungen S. IV. és D. Frey id. m. S. 56. Anm. 93.

[2] J. J. Khevenhüller-Metsch: Aus der Zeit Maria Theresias, Tagebuch, Bd. 1745-49. S. 72. f.

[3] J. J. Khevenhüller-Metsch: id. m. Bd. 1752-55. S. 4. f.

[1] V. ö. L. v. Sohár. Das Palais der k. ung. Leibgarde in Wien, Pester Lloyd, 1923. szept. 26.

[2] V. ö. Illéssy János: A magyar kir. nemes testőrség felállítása 1760-ban. Hadtörténeti Közlemények, 1895. III-IV. köt. 33. old.

[3] V. ö. L. v. Sohár u. o.

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. KERTI FRONT
Delsenbach metszete után

omlás után a palota a gárda-alap kezéből a kultuszminisztérium tulajdonába ment át s Klebelsberg Kunó gróf kultuszminiszterünk nagy koncepciójú kultúrprogrammjának megfelelően, ma magyar tudósok és főiskolai hallgatók szellemi gárdájának otthona. A hagyomány által megszentelt termekben jelenleg a főképpen levéltári kutatások céljaira létesített Bécsi Magyar Történeti Intézet és a Collegium Hungaricum, mint Bécsben tanuló főiskolai hallgatók otthona, nyert elhelyezést. A főépülethez közvetlenül hozzácsatlakozó, istállók és lovarda céljait szolgáló épületkomplexumoktól a magyar kincstár eladás útján még 1902-ben megvált.

*

Az egykori Trautson-palota fejlődéstörténeti helyét egyrészt Fischer von Erlach életművében, másrészt a bécsi palotaépítészet általános fejlődésmenetében Dagobert Frey a művészről írott szellemes és meggyőző érvekben oly felette gazdag tanulmányában végérvényesen megállapította.[1]

[1] V. ö. D. Frey id. m. S. 55. f.

Eszerint a Trautson-palota a művész kiforrott korának gyümölcse. Ifjúkorának sokirányú keresgélése után, melynek folyamán a művész fogékony képzelete mindent magába olvasztott, amit a mult alkotott, olasz építészeti alapelvek és francia behatások dacára mégis a honi talajban gyökerező bécsi jelleg tört diadalmas utat magának, ez vezette a művész kezét, minden internacionális iskolázottsága dacára. Homlokzatalakításában a Trautson-palota közvetlen elődjét Bécsben a Renngasséban épült Batthyány-Schönborn palotában kell látnunk, amely egy régebbi épület átépítéseként körülbelül egy évtizeddel a Trautson palota előtt keletkezett.[1] A részletszépségekben rendkívül gazdag homlokzat erősen síkszerű reliefje már itt is feltünő ellentétben áll az erős plasztikai hatással érvényesülő kapuzattal. Néhány évvel később Prágában új benyomások törnek utat maguknak Fischer művészetében. Az 1707-ben Prágában épült Clam-Gallas-palotának a bécsi hagyományoktól lényegesen eltérő homlokzatalakításánál az

[1] V. ö. D. Frey id. m. S. 45. f.

egy-egy ablaktengelyes oldalrisalitok közti három ablaktengelyes középrisalitot háromszögalakú széles oromfal koronázza. Ez a bécsi palotaépítészetben mindeddig ismeretlen motívum mint újítás először a Trautsonpalotán jelenik meg Bécsben, s mint Fischer késői stílusának egyik legjellemzőbb motívuma, főleg a Prandtauer-iskola formanyelvében talált gyakori alkalmazásra (Melk, Dürnstein stb.). Már a prágai Clam-Gallas palotán feltűnik az épület nagyszerű komolysága. Ez a komolyság azután az egyes díszítőelemek derült könnyedsége és az épülettest változatos modellálása dacára a Trautsonpalotán előkelően-hűvös klasszicitássá fokozódik. Az antik iránt való rajongás, mely a renaissance kora óta voltakép sohasem aludt el teljesen, a már említett oromfal és egyéb kisebb részletmotívumok alkalmazásán kívül főképpen az egész konstrukció világosságában és törvényszerűségében talál kifejezést.

Sajnos a fenmaradt metszetek közül egyetlenegy sem nyujt az alaprajzi kiterjedés és az épülettömegek elosztására nézve kimerítő felvilágosítást. Maga az épülettest egy, a város felé néző főhomlokzatot, egy kerti homlokzatot és egy metrikusan tagolt, de egyébként teljesen dísznélküli oldalfrontot tüntet fel a Neustiftgasse felé. A főhomlokzat, mint az épület legünnepélyesebb része, középrisalitból és egy-egy oldalszárnyból áll. Magassági kiterjedésben földszint, emelet és mezzanin követik egymást.

A homlokzat alakításában fontos szerepe jut a három és négy ablaktengelyes épületrészek visszatérő váltakozásának. A lehető legnagyobb közelségből eszközölt fényképfelvételünk a középrisalit domináns szerepét a homlokzat kiképzésében szinte a képszerűség rovására szemlélteti, s alkalmat nyujt a részletmotívumok közvetlen közelből való tanulmányozására. A földszinten vízszintes irányban párhuzamos kővésések futnak végig, melyeket az ékalakú zárókövekkel koronázott egyszerű ablakok és a hármas kapuzat azonos méretű ívnyílásai szakítanak meg. Ezzel szemben az emeleti rész és a mezzanin a falsíkok tökéletes feloldását mutatja. A lázas igyekezet, mellyel a művész architektonikus elemeknek közvetlen egymásmellé helyezése által a síkszerűséget kiküszöbölni igyekezett, ugyanazon törekvést árulja el, melynek legvégső konzekvenciáit a bécsi Károly-templom építésénél vonta le a művész. Az ablakközöknek kettős pilaszterek által való szétfeszítése ugyanezen igyekezetből fakadt. Az emeleti ablakok plasztikai keretei eltérnek a homlokzat többi ablakáétól, a motívumok kitalálásában túláradó fantáziáról tanuskodnak s a barokk-kor épületplasztikájának legnemesebb termékei közé tartoznak. Az oldalszárnyak ablakainak plasztikai keretezésében visszatér a körívmotívum, figurális csoportokat ábrázoló ovális medaillonok töltik ki az ívmezőket, mely — Fischer oeuvrejében oly gyakori motívum — nyilván antik gemmákban találja eredetét. A mezzaninablakok zárókövei ismétlik a földszinti ablakok egyszerű ékmotívumait. Az emelet középső ablaka fölötti magyar címer, éppen úgy mint a neustiftgassei oldalkapu fölött Erdélyország címere, kissé vaskosabb munka és a magyar testőrség beköltözésének korából való. Kompozit-rendszerű óriás pilaszterek támasztják alá az egyszerű, síma gerendázatot, melyet a középrisalit erősen kiugró párkányzata tetőz be. A támasztó pilaszterek alul, a vonal tüzes lendületében, tekergő és aláömlő konzolokká olvadnak fel. Az oldalszárnyakon barázdavésettel ellátott kettős konzolok támasztják alá a tetőpárkányzatot. Az emelet és mezzanin közt való síkintervallumot az osztrák frühbarokkból átvett téglalapalakú, keretezett falmezők töltik ki. Az egész homlokzat plasztikai és dinamikai kulminációs pontjaként a Trautson-palotánál éppen úgy, mint a csaknem egyidejűleg épült cseh udvari kancellária épületénél is a Wipplingerstrassén, a homlokzat háromszögalakú oromfala szerepel, melynek reliefmezejét olimposzi jelenetek töltik ki. Az épülettestet legfelül attika koronázza, melynek állószobrai a középrisalit merészen fölfelé törő lendületét a végtelenbe helyezik át. Ezeknek a kecses tartásukban és silhouettjükben oly kimeríthetetlen változatosságú, részben már erősen megrongált épületszobroknak formanyelve éppen úgy, mint a balkonszobroké is, véleményünk szerint a Bécsben számos palota szobordíszét szállító (így a bankgassei és rossaui Liechtenstein-palotán) *Giovanni Giuliani*, Raphael Donner későbbi

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. VESTIBÜL

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. VESTIBÜL
Ajtókeretezés és kartus-ablak

tanítómesterének műhelyére enged következtetnünk.[1]

A főhomlokzat tartózkodóan síkszerű architekturája erőteljes plaszticitássá fokozódik az épület kapuzatában. A hármas kapunyílás közt elhelyezkedő, komoly ünnepi hangulatot árasztó, monumentális kapuzat szinte önálló épületrész benyomását kelti. A külön talapzaton, szabadon álló, erkélyt alátámasztó oszlopokat hasonló módon először a római Palazzo Sciarrán találjuk elhelyezve. A kapuzat általában Fischer egy másik műve, a salzburgi Hofstallkaserne kapuzatának sémáját ismétli, bár gazdagabb kiképzésben és keményebb reliefszerűséggel, egyúttal továbbfejlesztése a bécsi Batthyány-Schönborn-palota kapuzattípusának. Az oldalkapukat betetőző architektonikus háromszögek előhírnökei a középrisalit háromszögalakú nagy oromfalának. A kapuzat fölötti erkély a homlokzatsíkból erőteljesen kiugrik és kétoldalt életnagyságon felüli szoborpárok díszítik. Az erkély lágyan kidomborodó ballusztrádja az emeleti oldalablakok alatt is folytatódik s a középrisalit földszinti és emeleti része közé éles határvonalat von, miáltal a középrisalit magassági sodra kiegyenlítő, horizontális cezurát nyer. A három kapunyílás ismeretlen művészkéztől származó pompás kovácsoltvas rácsozatának hadi emblémái és trofeumai a palota építésekor még fájdalmas emlékezetben álló török harcokra utalnak. A főkapu mai esetlen merev faajtaja a XIX-ik század művészietlen munkája.

*

A Trautson-palota eredeti hivatása, hogy egy csaknem középkori állapotban megmaradt külvárosi környezetben a „maison de campagne" szerepét töltse be, főleg a palota kerti frontjának alakításában jut kifejezésre. Delsenbach metszetén tekintetünk akadálytalanul siklik el a pompás kerten végig a háttérben kiemelkedő palota széles frontjáig, mint páratlanul gyönyörködtető élmény, mely a mi generációnk számára — sajnos — már régóta elveszett. A XVII-ik század végének geometrikus formáiban kiképzett kert, a szökőkút és a nyesett facsoportok ma az architektonikus pusztulás szomorú képét nyujtják. Helyükön ízléstelen célszerűségi építkezéseket találunk, melyek terv nélküli összevisszasága palotánk nagyszerű kerti frontját eltakarja, céltalan létre kárhoztatja. Reméljük, nem örök időkre és hogy legelsősorban a bécsi városkép szépsége érdekében eljön majd a lázítóan visszatetsző torzépítkezés lebontásának s a kerti front páratlan varázsa visszaállításának ideje!

A város felé néző front lendületes magasbatörésével szemben a Trautson-palota kerti frontja a horizontális kiterjedés megbékéltető érzelmét kelti. A homlokzat kiképzésének egyöntetűsége, a 21 ablaktengelyből álló ablaksor nyugodt ritmusa, valamint kétoldalt a sarokpavillonokhoz hozzásimuló szabadlépcsőzet a schönbrunni palota Fischer von Erlachtól származó második tervére emlékeztet,[1] míg az attika-koszorúzta, lezáró tornyokként felfogott sarokrisalitok újból a prágai Clam-Gallas-palotát idézik emlékezetünkbe. Az ugyancsak háromszögalakú oromzatban kifutó középrisalit a főfront középkiugrásának tömeg- és térhatását kelti. Az ablakdekoráció is a főhomlokzat motívumait ismétli. A kerti front domináló horizontalizmusával szemben a risalitok attikaszobrai a vertikalizmus bágyadt szószólói.

A palota kerti homlokzatával szemben, a kert túloldali végében, egykor az Orangerie épülete állott. Ez, mint Kenckel említett metszetén látjuk, földszintes, arkádos épület volt, lapos tetővel, kilépő oldalpavillonokkal s egy egészen nyitott, ovális középrész fölött, oszlopokon nyugvó tetőtamburral.[2] A Fischer stílusára oly jellemző kerti laknak éppenúgy, mint a kertet lezáró, pillérekkel és ovális ablaknyílásoktól tagolt, vázákkal díszített architektonikus kerítésnek, sajnos, ma már semmi nyoma. Ellenben változatlanul áll fenn ma is a palotának a Neustiftgasse felé néző, kaszárnyajellegű, komor, kietlen frontja.

*

A palota homlokzatának dekoratív gazdagsága után meglepetésszerűen érintenek azon súlyos, tradicionáljs építészeti elemek, melyek annak belsejében fogadják a belépőt.

[1] E föltevés bizonyítását szerző más alkalomra tartja fenn magának.

[1] L. Johann Ulrich Kraus metszetét Fischer második tervéről a schönbrunni kastély részére. V. ö. Österr. Kunsttopographie. Bd. II. S. 105. Fig. 120.

[2] V. ö. Ilg id. m. S. 505.

Az előcsarnok (Vestibül) hatalmas négyes oszlopkötegei az első pillanatban kétségtelenül megzavarólag hatnak, s ahogy fényképen csaknem lehetetlen az előcsarnok térbenyomásának megfelelő visszaadása, úgy a valóságban is csak hosszabb térérzékelés útján szerezhetünk helyes térérzetet. Az oszloperdő rengetegén keresztül minduntalan változó térbenyomást nyerünk, téregységek és térkomplikálódások támadnak, melyeket egyenként kell felfognunk és átélnünk, hogy az egész nagyszerű térszimfónia szemeink előtt mint egyetlen optikai egység megnyilatkozzék.

Mégis Fischer térművészetének látszólagos ezer rejtélye dacára az előcsarnok térkompozíciója alaprajzilag világos, s a négyzet és kör mathematikai formáin épült fel. A művész hajlama, az előcsarnoknak olasz minták után (Palazzo Corsini Firenze, Palazzo Balbi-Senarega Genova) való alakítására, melyre Bécsben már korábban a Strattmann-, Schönborn- és Questenburg-palotában nyujtott példát,[1] itt különösen határozott formában nyert kifejezést. Páros és négyes kötegekbe foglalt oszlopcsoportok támasztják a boltozatot. Ezeknek a toszkán-rendszerű oszlopoknak úgy arányaikban, mint a profilok kiképzésében megnyilatkozó primitív szépsége, méreteiknek az oszlopközökhöz éppúgy, mint az egész boltozathálózathoz igazodó kérlelhetetlen törvényszerűsége, az előcsarnok hangulatának komoly ünnepélyességét csaknem zord monumentalitássá fokozzák. A bejárat három ajtaja körül éppen úgy, mint az udvar felé nyíló kapuk körül is a szokásos kővéseket látjuk, a falsíkokat váltakozva tojásfüzér-motívummal díszített egyes és páros pilaszterek támasztják. Erőteljes plaszticitásukkal érvényesülnek a felső részükben még éles és kemény profilú ajtóbetetőzések, melyek lefelé lágy hullámmozgássá tompulnak, s kiugró középrészükben telítve vannak belső feszültséggel. Fischer páratlanul gazdag ornamentikai tárházának érdekes termékei a vestibül ajtóbetetőzései fölötti cartouche-alakú ablakok.[2] Az olasz építőművészetben Michelangelo és Bernini úttörése dacára is népszerűtlen maradt, a német barokk művészetben nyilván borrominesk minták révén átplántált s Fischertől előszeretettel felkarolt ablaktípus (Orsolyák kolostortemploma Salzburgban, Károly-templom és Hofbibliothek Bécsben, stb.) itt praktikus rendeltetés nélkül, tisztán dekoratív célzattal nyert alkalmazást. E falba vájt ornamentikai ablakok, mint az ovális vagy köralakú ablakok raffináltabb továbbfejlesztése, palotánkon úgy modellálásban, mint rajzban különösen finom részletszépségeket mutatnak fel. Közvetlen közelről fölvett s a homokkő felületmegmunkálását szemléltető fényképünkön a kőlapok érdekes csiszolása, a növényi indák nedvdús csavarodása s a vonallendületükben megtörő profilok éles metszése is kitűnik; e részletek kifogástalan, nemes technikája a bécsi kőfaragó művészet magas fejlettségéről tanuskodik. Miként a Batthyány-Schönborn-palotán, úgy palotánkon is a vestibül ablaknyílásait díszvázák töltik ki, valóban pompás példányai ama nagyszerű váza-kompozícióknak, amelyekkel Fischer kimeríthetetlen fantáziája „Historische Architektur" című művében megajándékozott bennünket.

*

A művészettörténeti tantételt, mely szerint a renaissance térkompozíciói lehetőleg egyforma, a barokké lehetőleg különböző téregységekből alakuljanak, rendkívül szemléletesen juttatják kifejezésre a Trautson-palota előcsarnokának és lépcsőházának egymásbaolvadó térrészei. A lépcsőház alaprajzi megoldása, az egyes épületrészeknek egymáshoz való viszonyát és a gyakorlati élet követelményeit tekintve, már magában véve meglepetésszerűen hat. Míg a lépcsőzet-építkezés Olaszországban már korábban a monumentalitás irányában fejlődött, Franciaországban még a versailles-i palota lépcsői is csaknem félve elrejtőznek az épülettömb hátsó részében (Versailles, Escalier de la Reine, Escalier des ambassadeurs).[1] Ezzel szemben a Trautson-palota lépcsőházának fejedelmi méretei és fényűző térpazarlása, mellyel az épület főfrontjának jobb szárnyát teljes egészében igénybe veszi, mindent felülmúl, amit Fischer ünnepélyességre való törekvése eddig alkotott. Elhelyezkedése és kivitele révén az épület-

[1] V. ö. D. Frey, id. m. S. 43.

[2] A cartouche-alakú ablaktípus érdekes genealógiáját dr. Ybl Ervin adta, Savojai Jenő herceg ráckevei kastélya című kitünő értekezésében, az Orsz. M. Szépművészeti Múzeum Évkönyvei III-ik kötetében.

[1] V. ö. W. Pinder id. m. 18. o.

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA
SPHINXEK ÉS ATLANTOK A LÉPCSŐHÁZ TORKOLATÁNÁL

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA
VESTIBÜL ÉS LÉPCSŐHÁZ

test ragyogó központjává lett és a vestibüllel, a nagyteremmel és a sala terennával együtt művészi magvát képezi az egész alkotásnak.

Bevezető lépcsőfokai még az előcsarnok oldalhajójába torkollanak bele. Kétoldalt heverő szfinkszektől határolva emelkedik a lépcső a magasba. Futamának már tizennegyedik lépcsőfoka után keskeny, építészetileg gazdagon kiképzett pihenőhelyen találjuk magunkat, melyet a baloldalról beáramló világosság derít fel, s amelyben kőpadokat és mögöttük — egykor bizonyára állószobrokkal kitöltött — szoborfülkéket találunk. A négy sarokban hatalmas atlantusok támasztják a gerendázatot, kiknek expanzív erőkifejtése Savojai Jenő herceg Himmelpfort-utcai téli palotájának görnyedő óriásaira emlékeztet. Ívek, kupolák, oválisok és ellipszisek kavargó formavilága után, aknaszerűen szűkké válva, csaknem félhomályban emelkedik föl a lépcső a második pihentetőig, ahol kettéválik és párhuzamos karokban fut tovább a díszterem két ajtajáig. Olasz és francia lépcsőházak gyakran oly fogyatékos világosságával szemben itt korlátozatlan fény árad a grandiózus térbe. A szürke márványkorlát az olasz balusztrádok ugyanazon kedvelt formáit tüntetik fel, amelyeket már a palota főhomlokzatának erkélykorlátján láttunk. Az ajtókeretek lágyvonalú megmunkálása is hasonló az előcsarnokban látottakhoz. A mezzanin falsíkjainak plasztikai kiképzése, az emeleti részek nagyobb síkszerűségével szemben, jóval erőteljesebb és fény-árnyékhatásra alapított. Az ívalakban záródó falbemélyedések közé állított, rövid kettős pilaszterek Michelangelónak a Medici-síremlékeknél alkalmazott architektonikus falkiképzését juttatják eszünkbe. A mai állapotában szomorúan üres tükörmennyezetet egykor bizonyára színpompás mennyezetkép borította. A lépcsőház hatalmas tértömegének klasszikus egyszerűségét nem zavarja felesleges dekoráció. Mint egyetlen naturalisztikus motívum a Mytens műhelyéből származó Mária Terézia-portrait körüli virágfüzér ötlik szemünkbe.

*

Az egykori hercegi palota pompájának eltűntét annak díszterme érezteti a legfájdalmasabban. A lépcsőház monumentalitásával szemben a nagyterem átmenetül szolgált a magánlakosztály intimebb pompájához, ahol a színhatásra aligha igényt támasztó lépcsőház után az egymáshoz hangolt, sokszerű színek ujjongó polichromiája fogadott. Képzeljük magunk elé néhány fehéren maradt falsík mellett az achátszínű, piros és sárga ajtó-, kandalló- és fülkearchitekturának változatos színjátékát, az óriáspilaszterek bronztalapzatait és bronzoszlopfőit, a sokszínű stukkó-lustrót, melynek selyemtónusa ragyogóbb, mint az igazi márványé, a szoborfülkék életteljes márványszobrait, a stukkókeretek élénkszínű portrait-it, melyeknek erőteljes színfoltjai parázsként izzanak a térben, nehéz selyembrokát függönyöket, melyek a betóduló fényt diszkréten lefojtják és megrendszabályozzák, végül az egész színszimfónia betetőzéseként egy színpompás mennyezetképet, amely a terem földi pompáját földöntúli magasságokba áttranszponálja — és lelki szemeink előtt kitárul a Trautsonhercegek ünnepi termének fénye, ahogy az egykori látogatói előtt megnyilatkozott.

Az egykori pompa helyén ma szegénység és kijózanodás fogad, s a kopár falakról klasszicisztikus hűvösség árad felénk. A XIX-ik század, hogy a saját ízlésében fogant új alkotásoknak helyet szorítson, a mult idők örökét a nagyterem dekorációjában is megsemmisítette. Az 1859-ben bizottságilag fölvett épületleírás adatai szerint a nagyterem a testőrség korában egyúttal Istentisztelet helyéül szolgált, s nehogy a — bizonyára profán jellegű — freskók a templomi áhitatot zavarják, egyelőre kímélés céljából lefödték. Tíz évvel később, mikor 1869. június 19-én az épületet a katonai hatóságok visszaadták az újonnan felállított magyar királyi testőrségnek, nagyarányú átalakító munkálatok indulnak meg „Hofbildhauer" August la Vigne és „Stukkaturmeister" Josef Moszler részvétele mellett.[1] Valószínűleg ezen időre esik a nagyterem stukkómennyezetének kiépítése is, általában a mai állapot megalapozása.[2]

A nagyterem mai dísztelensége azonban annál jobban szemlélteti annak felépítését és architektonikus kiképzését. Már a külső front elárulja a két emelet magasságában el-

[1] V. ö. L. v. Sohár id. m.
[2] V. ö. L. v. Sohár id. m.

helyezkedő nagyterem kiterjedését. A belső falak óriáspilaszterei is a külső frontról veszik eredetüket. Ez az eredetileg a templomarchitekturától kölcsönvett motívum, amely felsőolaszországi városok, mint Genova, Turin és Velence profán építkezései révén terjedt el Dél-Németországban és Ausztriában, egyik lényeges eleme volt az ú. n. „Salle à l'Italienne" architektonikus kiképzésének. Mint a középrisalit külső falsíkján, úgy a terem belsejében is feltűnik a síkszerűségtől való irtózás, az architektonikus elemek csaknem hézag nélkül való egymásmellé helyezése. Az óriáspilaszterek csaknem gotikus magasbatörését a horizontális vonalak dynamikája, a mezzanin-ablakok elrendezése, az erőteljesen kidagadó ajtókeretezések és a koszorúpárkány nemes vonalrendszere egyensúlyozza. A horizontális irányban való kiterjedést a falborító lamberiek szerepét betöltő talapzatarchitektura is szolgálja, amely egyes építészeti elemek templom-hangulatával szemben a terem intim-profán jellegét biztosítja. A fülkéket egykor itt is szoboralakok töltötték ki, ahogy azt például a würzburgi érseki rezidencia ú. n. császártermében ma is láthatjuk. Miként az óriáspilaszterek, úgy a stukkóból való képkeret-motívumok is Felső-Olaszországból jöttek át Ausztriába és Magyarországba. A Trautson-palota nagytermében lévőket egykor bizonyára a hercegi pár és őseinek képmásai töltötték ki; ezzel magyarázhatjuk az ovális alakú keretnek, mint speciális portrait-keretnek alkalmazását. A hercegi család képei azután a palotának a magyar testőrség részére történt átadása után természetesen átadták helyüket a gárdakapitányok képmásainak, ezek sorában a két Esterházy herceg (Miklós és Antal) portrait-jának, melyeket egykorú följegyzések szerint Martin Knoller, a kitűnő freskó- és portraitfestő, készített.[1] Ezek a mult idők kincseiből egyedül ránkmaradt portrait-k, az ajtókeretek és kandallók vörös márványszíne mellett, ma az egyetlen színértékek a csaknem teljes színtelenségre kárhoztatott díszteremben.

*

A nagyteremhez kisebb termek csatlakoznak hozzá, melyeknek eredeti elrendezése újabb térkombinációknak esett áldozatul. Ha a főlépcsőn lejövünk és a bejárati kapukkal szembenfekvő három üvegajtó elé lépünk, akkor szemeink előtt megnyílik a barokk-korban annyira megkívánt perspektivikus kitekintés az udvarok irányában. Mint egykor az olasz renaissancepalotában, úgy itt is szigorúan az épülettest közepén terül el az első udvar. Alaprajza egyik oldalán ívben kidagadó téglalapot tüntet fel, melynek ívét a két udvar közti összekötő épületrész bemélyedő öble alkotja. Az oldalfalak négyemeletes kiképzése a felső két emeleten nem nyujt új architektonikus élményt, csupán a külső homlokzaton is alkalmazott keretezett falmezők nőttek meg arányaikban. A két szoborfülke a lépcsőházban és a nagyteremben látottak kiképzését ismétli. Mindezeknél figyelemreméltóbb a vízszintes kővésések által a felső részektől eltérő, egységesen kiképzett alsó falfelületek tagoltsága, melyeknél a tulajdonképpeni ablakfal visszaugrása folytán a pillérszerűen kilépő falrészek mint az egész falrendszer tulajdonképpeni tehertartó elemei jelennek meg, míg az ablakfal maga az ilymódon keletkezett arkádok mélyedéseibe vonul vissza. Oly benyomások ezek, melyek az Oratorio di Filippo Neri udvarának falkiképzésére emlékeztetnek Rómában,[2] s eredetüket kétségtelenül borrominesk formaérzékben találják.

Figyelmünket mégis leginkább az udvar félköralakban bemélyedő homlokfala köti le, amely az udvar intim hatását rendkívüli módon szolgálja. A reggeli napfény csak fokozza ennek az ovális épületrésznek eleven testiségét, éppúgy mint a szokatlan tetőzetét is, amelyből varázslatos közvetlenséggel kibújik az óraházikó. Az áthajtó csarnok is elliptikus alaprajzával és pom-

[1] V. ö. J. Popp: Martin Knoller, Innsbruck, 1905. S. 152. Popp az Esterházy-portrait-t Knoller műveinek H. Glausentől származó összeállítása alapján említi. V. ö. H. v. Glausen: Martin Knoller, Ferdinandeum Zeitschrift, 2. Folge. Innsbruck, 1851. és Glausen Enrico: Memorie delle vita e delle opere di Martino Knoller. Milano, Christ. Revolta, 1838. — Popp szerint (id. m. 108. old.) Esterházy (nyilván Antal) herceg Knoller festőnél néhány császárportrait-t is rendelt a testőrségi palota részére: „... dazu kamen jene (Bestellungen) des Fürsten Esterházy für die ungarische Nobelgarde." Itt kétségtelenül azon császárportrait-ról van szó, amelyek még két év előtt a gárdapalota nagytermében függtek s onnan a kultuszminisztérium rendeletéből Budapestre szállíttattak és a m. kir. külügyminisztériumnak adattak át.

[2] A római Oratorio di Filippo Neri udvarának képét l. D. Frey: Beiträge zur Geschichte der römischen Barockarchitektur. Wiener Jahrbuch f. Kunstgesch. Bd. III. 1924/25. S. 85. Abb. 51.

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA
A LÉPCSŐHÁZ ALSÓ RÉSZE

pás vasrácsozattal díszített ovális ablakaival egyik jellemző példája Fischer egyéni térmegoldásainak. A második udvar csupán a főfront irányában mutat architektonikus kiképzést.

A homlokfal fülkeszobrain és puttókkal benépesített kagylókútjain kívül a falak emberfejekkel díszített zárókövei szolgáltatják az udvar plasztikai díszét. A kapuk és az oldalfalak ívhajlásai fölött az udvar mind a négy falán összesen tizennégy (a második udvarban csupán egyetlenegy!) zárókövet találunk, melyek a különböző emberfajoknak egymással szemben elhelyezett férfi és női karakterfejeit tüntetik fel. Élteteljes formavilágúk erős ellentétet alkot a földszinti épületrész vonalas, szigorú architekturájával. A jellemfejek az első pillanatban önkénytelenül is Schlütert juttatják eszünkbe, akinek a berlini Zeughaus udvarán elhelyezett huszonkét jellemfeje haldokló harcosokat ábrázol és az erőszakos halál számtalan változatait állítja szemeink elé.[1] Azonban átvételről a szó szoros értelmében itt egyáltalában nem lehet szó. A maszkok motívuma a messze multba vezet vissza és Fischer oeuvrejében is felmutat előzményeket. Így a bécsi Bankgasséban épült Liechtenstein-palota fő- és oldalfrontján dekoratíve felfogott groteszk maszkokat találunk, melyek azon időből származnak, midőn Fischer a palotát építő Domenico Martinellinek Bécsből való távozása után (1705) mint ideiglenes építőmester vezette az építkezést[1] és a palota pompás oldalportáléját a minoriták terén is megalkotta. De míg a Liechtenstein-palota maszkjai groteszk vonalvezetésükben kimondottan dekoratív célt szolgálnak, addig a Trautson-palota jellemfejei észrevehető közeledést árulnak el Schlüter lelkileg elmélyített szenvedő harcosalakjaihoz. Talán egy másik tényező is közreműködött e jellemfejek tárgyválasztásánál. A XVIII-ik századra oly jellemző exotikus hajlamra gondolunk, a szenvedéllyé felfokozott érdeklődésre, mellyel e kor embere exotikus földrészek emberei, állatai és termékei iránt viseltetett. Amily mértékben elgondolhatatlanok Schlüter kifejezésteljes emberfejei a késő antik szobrászat (Laokoon!) és a Rubens-féle jellemfej nélkül, éppoly beható tanulmányát árulják el Fischer jellemfejei az exotikus emberfajoknak, melyeknek jellegzetességeit bámulatraméltó biztossággal és az emberi arc anatómiájának fölényes ismeretével ábrázolta, sőt helyenként a rút esetlegességek (arcszemölcs) ábrázolásától sem riadt vissza. Mint a főkapuzat lebegő sasoktól koronázott három kősisakja, mint a vestibül és lépcsőház angyalfejei,[3] úgy az udvar jellemfejei is Schlüter plasztikai műveinek közvetlen ismeretét tételezik fel, s talán nem tévedünk, ha ezek alapján a művésznek a Trautson-palota építését nem sokkal megelőző berlini tanulmányútjára következtetünk.

*

Már Fischer jellemfejei az udvar zárókövein elárulják a mester és megbízóinak szenvedélyes vonzalmát a kuriozitások és az exotizmus iránt. Talán ugyanazon hajlamnak köszöni létezését az épületnek a kert felé néző, általánosan sala terrenának nevezett terme, mely ma a kollégium étterméül szolgál és nemrégen fölfedett freskói révén a palota egyik legérdekesebb látványossága. Hogy maga a terem eredetileg nem készült sala terrenának a szó megszokott értelmében, annak bizonysága építészeti elhelyezkedése, az a körülmény, hogy a teremnek nem volt közvetlen kijárata a kert felé, bizonysága továbbá architektonikus kiképzése, valamint maga a teremdekoráció is. Az udvarból jövet, az áthajtó-pavillon jobboldalán nyílik a terem, melynek szürke márványból való ajtókeretezése és szoborfülkéi a megszokott formákat tüntetik fel. Az udvar szintjének jóval alattafekvő elhelyezkedése s a kerttől való elkülönítettsége az olasz souterrain-termek egy sajátos fajtáját juttatja eszünkbe, aminő a Casino della Grotta a Palazzo del Tè-ben Mantuában, aminőhöz hasonló a müncheni rezidencia grottaudvara s aminő „grottát" szerényebb méretekben Pirquet báró hirschstetteni kastélyá-

[1] A berlini Zeughaus alapkövét Nering építész († 1696) vezetése alatt 1695-ben tették le. Schlüter csak 1698—1699-ig volt az építkezés vezetője. A Zeughaus zárókövei 1698—1700 közt készülhettek. V. ö. C. Gurlitt: Andreas Schlüter, Berlin, 1891. S. 79. f. és E. Benkard: Andreas Schlüter, Frankfurt a. M. 1925. S. 21. Anm. zu Abb. 6.

[2] V. ö. H. Tietze: Domenico Martinelli und seine Tätigkeit für Österreich. Jahrbuch d. kunsthist. Inst. d. österr. Staatsdenkmalamtes Bd. XIII, 1919. S. 13. és M. Dreger: Zeichnungen des älteren Fischer v. Erlach, im Kunstgesch. Jahrbuch d. Zentralkomm. 1908. S. 146. Taf XIX.

[3] Utóbbiak éppúgy, mint az udvarban lévő jellemfejek is sajnos átszereltettek, ami a szoborművek eredeti dekoratív hatását kedvezőtlenül befolyásolja.

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA
A LÉPCSŐHÁZ FELSŐ RÉSZE

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. AZ ÉPÜLET ELSŐ UDVARA

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA
ZÁRÓKÖVEK KARAKTERFEJEKKEL A PALOTA UDVARÁBAN

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. A DÍSZTEREM MAI ALAKJÁBAN

ban láthatunk Bécs mellett.[1] E grotta-termek gyakorlati rendeltetését ma már nem ismerjük, létüket talán csak a divatnak köszönhették éppúgy, mint ahogy a divat szülte a chinoiserie-k és a XVII. és XVIII. század „indián" termékeinek szenvedélyes gyüjtését.

Az ú. n. sala terrena freskóit éppúgy, mint a palota lépcsőházának, dísz- és egyéb termeinek mennyezetképeit is a Savojai Jenő herceg által Bolognából Bécsbe szerződtetett kitünő festő, *Marcantonio Chiarini* festette.[2] A freskókat nemrég még végleg elpusztultnak gondoltuk. Fölfedésük elsősorban a bécsi Collegium Hungaricum igazgatójának, dr. Lábán Antal figyelmes gondosságának köszönhető, ki 1926 nyarán, a teremben végzett tatarozási munkák kapcsán, a mészrétegek alatt mutatkozó színfoltoktól figyelmessé téve, az ötszörös mészréteget lekopogtatta, miáltal felszínre kerültek a festmény első nyomai. A kultuszminisztérium a freskók ügyét lelkesen magáévá téve, elvállalta a hosszadalmas, rendkívüli óvatosságot és szakértelmet igénylő felfedező munka finanszirozását, melyet az osztrák állami műemlékhivatal részéről delegált Hans Viertelberger professzor ellenőrzése és útmutatásai mellett Fritz Weninger festőművész-restaurátor kitünő sikerrel fejezett be.

Ha a művészjelzés nélküli, de egyébként hitelt érdemlő följegyzések alapján Chiarininak tulajdonított freskókat tekintjük, mindenekelőtt meglepő, hogy a hosszan elnyúló dongaboltozat, figurális elemek teljes kizárása mellett, tisztán ornamentikai elemekből alakult dekorációt tüntet fel. A hosszú évtizedeken át mészrétegek alatt szunnyadó festmény ma már nem is mutatja a Chiarini egyéb bécsi munkái révén (így a Kinsky-

[1] V. ö. Österr. Kunsttop. Bd. II. S. 485. Fig 599. és Kunstgesch. Übersicht, u-itt S. XX. — A kastély megtekintésének engedélyezéséért éppúgy, mint a szíves személyes kalauzolásért ezúton mondok Pirquet báró úrnak meleg köszönetet.

[2] Gaetano Fanti a festett architekturák bécsi specialistája, Chiarini veje és valószínű munkatársa a Trautson-palota kifestésénél, apósának meghívásáról következőkép nyilatkozik: „Desidero intanto il principe Trauson (sic!), che (Chiarini) nel suo Palazzo gli dipingesse non solamenta la volta, ma tutte ancor le pareti d'una sala terrana; ne chiese il Chiarini al Principe (Eugen) il permesso, e questi benignamente gliel' accordo." V. ö. A. Ilg id. m. S. 501.

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. SALA TERRENA
A mészrétegek alól felszabadított freskó első részletkibontakozása

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. SALA TERRENA
A mészrétegek alatt lappangó freskó első nyomai

palota lépcsőházában és Savojai Jenő herceg téli palotájának ú. n. kék és piros termében) jólismert, fény-árnyékhatásra alapított erőteljes plasztikai formákat, mégis a dekoráció rajzbeli elemeinek hű átmentését nagyobb érdemnek tekintjük, mint az egykori plasztikai hatásnak többé-kevésbbé meghamisított visszaadását. A terem eredeti rendeltetése, mint fény-árnyékhatást csaknem kizáró „grotta", annak dekorációját épp rajzszerűség tekintetében döntően befolyásolhatta. Maga a mennyezetfestmény architektonikának és ornamentikának, naturalisztikus virágcsokroknak és illuzionisztikus kompozícióknak érdekes vegyüléke. Az ornamentika egyes elemei rendkívül változatosak, késő-renaissance és kora-barokk közt ingadozók, mégis számottevő túlsúlyban szerepel a barokk elem. A kazettamezőkön kívül a mennyezet közepén a római akantusztradíciókból táplálkozó növényi elemek, babérkoszorú és virágfüzérek, mint eredetileg renaissance elemek mellett, az építészetből kölcsönvett barokk konzolok, kartusok, párkányzat-töredékek, csiga- és kagylómotívumok játszanak fontos szerepet. Jellemzően barokk jelenség az oszlopokról alágördülő függöny motívuma is. Az illuzionisztikus mennyezetfestészet vívmányait a festő a keskenyebb oldalfalakon és az ablakfülkékben bőven felhasználta. A terem ablaknélküli három oldalán balusztrád fut végig, melyen túl festett illuzionisztikus termekbe nyílik bepillantásunk. A mennyezetkép színei, amennyiben eredeti színekről szó lehet, elsősorban az anyagszíneket juttatják szóhoz: így a virágok és gyümölcsfüzérek naturalisztikus színei mellett a kő természetes szürkeségét, a márvány sötétvörös színét, a függöny zöldjét. Egyes színek csak kiegészítéskép és csak apró színfoltokban jutnak szóhoz. És mégis a színek azok, melyek a mennyezetkép számtalan részletelemét egységbe foglalják, egyetlen monumentális impresszióvá egyesítik.

Kétségtelen, hogy az ilyfajta dekoráció nélkülözi a rendszeres felépítést és a kompozíció egységét. Az is bizonyos, hogy a figurális elemek nélkül, tisztán ornamentikai elemekből alakított mennyezetkép hatása ma kissé elvont és száraz. Mégis a freskók történeti jelentősége a bécsi mennyezetfestészet történetében igen nagy, mint egyetlen mennyezetdekorációé, amelyben architektonika és ornamentika, egy egységes mennyezetkép keretén belül, mint kizárólagos dekoratív elemek jelennek meg. Freskónk tehát az átmenetet képviseli Beduzzi egyidejűleg festett mennyezetdekorációjához a régi országház nagytermében, amely a figurális és ornamentális képelemek összeolvasztásának legkorábbi példája Bécsben.[1]

*

Mint minden korszakos művészeti alkotás, úgy a Trautson-palota is számos követőre és utánzóra talált. A művész maga is visszanyúlt későbbi műveiben a palota középrisalitjának mintájához, így a Kärntnerstrasséra szánt Schwarzenberg-palota tervénél, amely nem egyéb, mint kiterjesztése a Trautson-palota homlokzattípusának egy háromemeletes, öt ablaktengelyes frontra.[2] Palotánk háromszögalakú oromzata, mint már említettük, a művész későbbi homlokzatterveinek állandó motívumává lett. Legfőképpen azonban a palota portáléja szolgált mintaképül, s már Fischer életrajzírója, Ilg, kimutatta, hogy a barokk Bécs legtöbb kapuzata erre a mintára megy vissza. Azonban a Trautson-palota hatása messze kiterjedt az egykori Ausztria határain túlra is, így a mai német birodalomban a münsteri kastély, a würzburgi érseki rezidencia, a trieri választófejedelmi palota, a pommersfeldi kastély, sőt a boroszlói egyetem épülete is palotánktól több-kevesebb ösztönzést nyert. A német lovag-rend palotájának homlokzata Mainzban lényegében a Trautson-palota középrisalitjának leegyszerűsített, józanabb változata.[3] Fischer és a Trautson-palota formanyelvére utal a budapesti egyetemi templom szép portáléja is.

Ha a Trautson-palota korszakos hatásának magyarázatát keressük a barokk-kor építéstörténetében, nem találjuk azt másban, mint megjelenésének előkelőségében, arányainak lenyűgöző szépségében, aminőket Fischer Istenáldotta keze is csak ihletteljes, szerencsés órákban teremtett.

V. ö. H. Tietze, Wien: Berühmte Kunststätten. Bd. 67. S. 198. Abb. 98. — M. Dvorak: Zur Entwicklungsgeschichte der barocken Deckenmalerei in Wien. Österr. Kunstbücher. Bd 1—2. S. 9. Taf. 1—2.

[2] V. ö. D Frey id. m. S. 60. Abb. 30—31.

[3] V. ö. W. Pinder id. m. 9. szövegold.

FLEISCHER GYULA

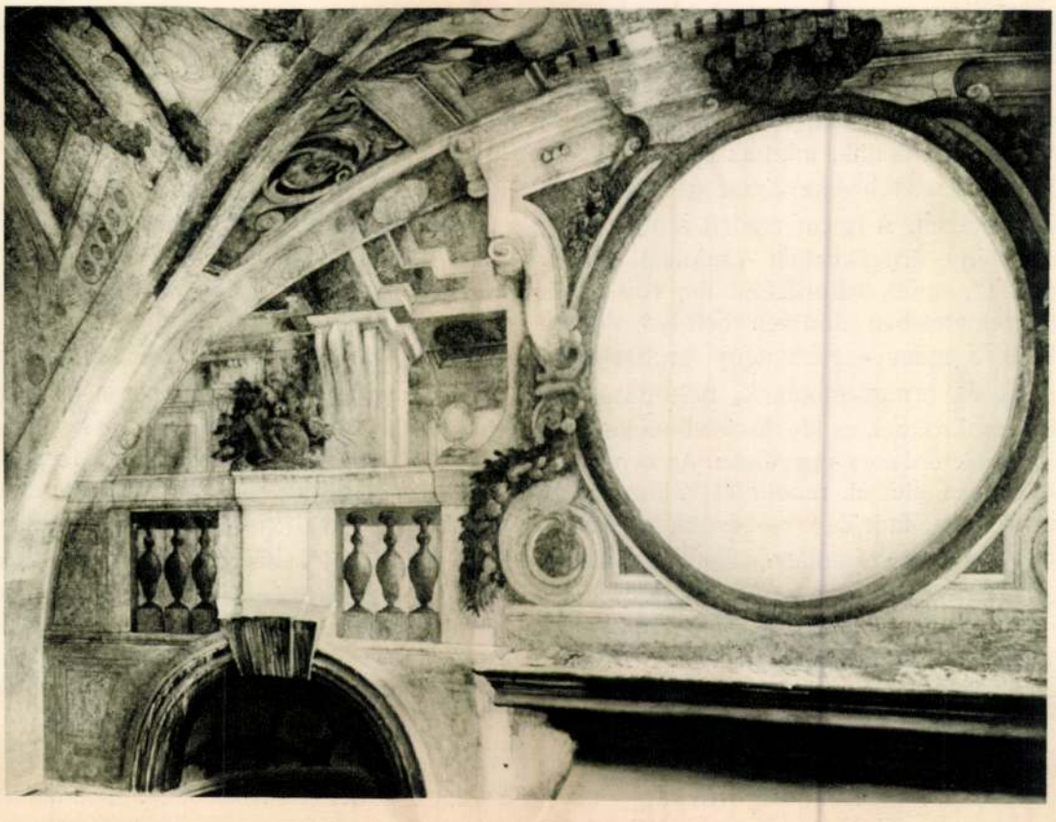

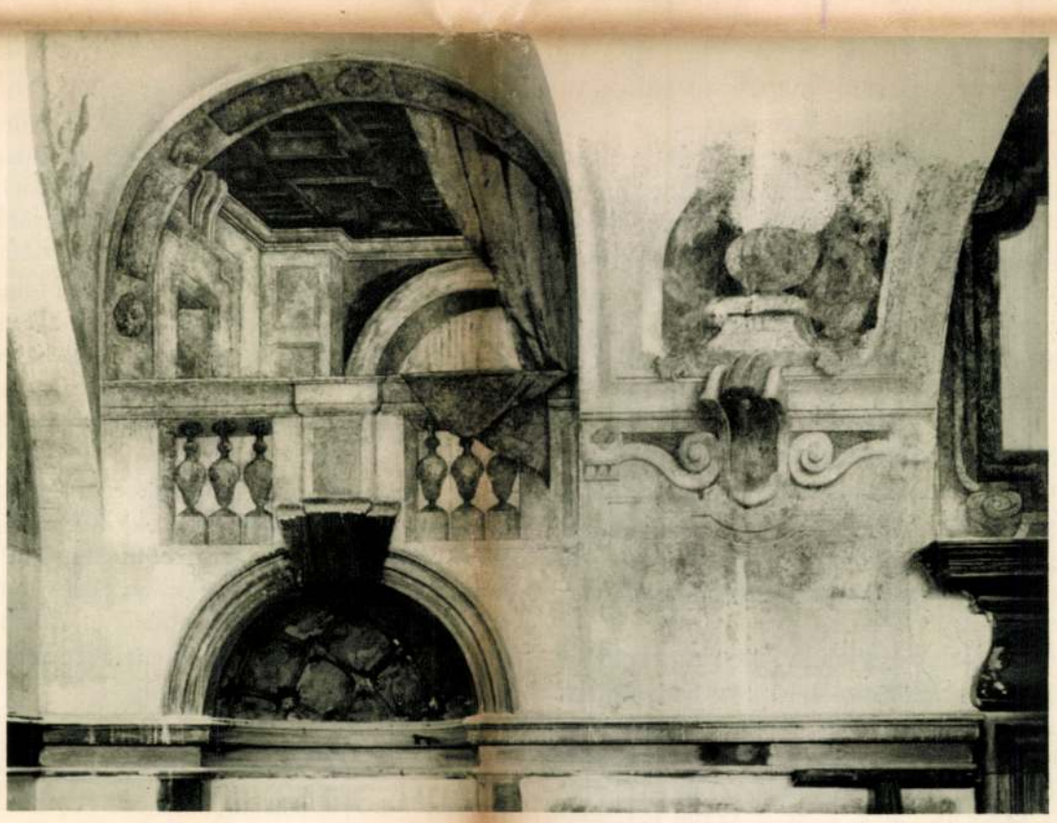

A BÉCSI VOLT MAGYAR TESTŐRSÉGI PALOTA. SALA TERRENA.
Részletek a mészrétegek alól felszabadított freskóból

(Magyar iparművészet
történetéből)

Oberschall Magda (Bárány Istvánné):

A (). 8-r. 18 l.
Bp. 1936.

(Gyűjt. 1687)

03 -

Erkéjett: marcius 15én.

[signature]

k tekintetes .....

tságának .....

Budapest

ra jogosító arczképes évi igazol-

1902 évi .. deczemberhó .. 16 .. n

keresk. Delemügyi m. kir. minister ur ő nagyméltóságához benyujtott

becses átiratára csatoltan kül-

t és 1 felesleges arczképet.—

(Magyar impresszionista festészet)

Rózsa Miklós: ( )

8-r. 299 l. Bp.
1914.

Gent (1934)

tal megitélt perköl

Egyszáznegyven peng

A miniszter rendele

A

Magyar Imre

pályaműve a "Felújitási ciklusidő meghosszabbitása" c. pályázaton II. dijat nyert.

Az Egyesület hirei,- Magy.ép.ip. 1971.4.sz. 246.l.

<Magyar iparélet
tört. fejlődése>

Ipolyi Arnold: A <>
Kny. Századok.
8-r, 49 l. Bp 1877

Gent. (1071)

ároмnegyed-		
e	12.--	✓
zete	3.--	✓
benb.Münzen	6.--	✓
k régészete	5.--	✓
énete	2.--	✓
datok I.	2.--	✓
1867-1919.	-.60	✓
.a kiegyezésig	2.80	✓
veltség	2.20	✓
.irod.		
	1.80	✓
liogr.1934.	1.80	✓
vitel:	49.--	

Sylvester R. T. Budapest.

mdk

Magyar iparmüvészeti kiállítás

nyílt Oslobau

Mozaik

Népszava 90 évf, 111 sz, 1962. máj 15.

Magyar ipar

Taborszky Ödön Hegedüs K

A magy. Kir. Technologiai
iparmuzeum.

Petrik 1886-1900

Magyar ipar ~~169~~

Emlékkönyv a
vasvármegyei 1887. évi
iparkiállítás
alkalmából

Petrik 1886–1900

Magyar ipar

laid

Csaplovics, Johann
von

Ungarns Industrie
und Cultur. Leipzig.
Otto Wigand, 1843.
8-r.

Magyar ipar

Koncsek Gy.

Az iparfejlődés története.

Petrik 1886-1900

Magyar ipar

Bobula J.

Huzonöt év a magyar
ipar szolgálatában
1872 - 1897.

Petrik 1886 - 1900

Magyar ipar ~~Zgy~~

Hegedüs Sándor kereskedelmi miniszter székelyföldi látogatása alkalmából charosvásárhelyt 1900-ban rendezett székelyföldi iparkiállítás ismertetése

Petrik 1886-1900

Magyar ipar ~~340~~

Az Orsz. Iparegyesület
50 évés jubileuma
1892 decz. 18.

Petrik 1886-1900

Magyar ipar

340

Iparkiállítás
1899 április hó 2-18-ig
az orosházi helyi ipar-
kiállítás katalógusa

Petrik 1886-1900.

Magyar ipar

Gönöri L.

A magyar ipar és
kereskedelem Korsz-
kai
Petrik 1886-1900

Magyar ipar

Gelléri Mór

50 év a magyar ipar történetéből.

Petrik 1886–1900

~~556~~

Magyar ipar

Jelentés a m. kir. technológiai iparmúzeum működéséről

Petrik. 1886-1900

Magyar ipar

Liebleitner J.

Pozsony szab. kir. városi
iparostanonc-iskola
10 éves története és
statisztikai kimutatása.

Petrik 1886-1900

Magyar ipar

~~240~~

A m. kir. technológiai iparmúzeum. Az 1896. évi egyedévés országos kiállítás alkalmából.

Petrik 1886–1900

Magyar iparososztály

kialakulása

lásd

Lederer Emma

tanulmányát

a Századok

1927–28. évfolya

mában

Dr

Magyar iparművészet

Pulszky Károly: Iparművészeti jegyzetek. Kny Arch. Ért. 8-r 1 kép. 16 l. Bp. 1879.

Gent (1833)

U. az: Két iparművészet-történeti értekezés. Kny Arch. Ért. 4-r. 21 kép 33 l. Bp. 1883.

Gent (1834)

Másolat.

Első Zólyomi Agyagár

Kohn Már

Költség

A zólyomi tekintetes

1.er 1. cserép kályha leszedése

2.er ugyanehez egy uj felsőpar

3.er " " Közép

4.er 22 db uj csempe à 70 fill

5.er 6 " " sarok à 105 "

6.er 1. csiszolt vas ajtó.

7.er A vár felügyelő ur lakásán

lebontásaság ujonnan felá

Magyar Iparművészeti Főiskola végzős növendékek 1984-es kiállítása

Művészet 1985/3/61.l

Formatervezők lesznek
Fényes Adolf Terem, 1984. december

Ha jellegében nem is, a kiállítás helyét illetően mindenképpen újszerű bemutatót – pontosabban bemutatkozást – láthatott a közönség 1984 decemberének végén a *Fényes Adolf Terem*ben. Az eddig is természetes volt, hogy a képzőművészeti szakközépiskolák, illetve főiskolák időszakonként intézményen belüli kiállításokat rendeznek a tanulók, hallgatók munkáiból, aktuális számadásként, leginkább a hozzátartozók és a legszűkebb szakmai közönség érdeklődésére számítva. Az azonban mindenképp újszerű je-

lenség, hogy egy „hivatalos", és helyénél fogva frekventált kiállítóterem szolgáljon keretül ilyenféle számadáshoz, méghozzá a művészpálya legelején állók alkotásainak, tanulmányaik tárgyi lenyomatainak bemutatásához.

Az Iparművészeti Főiskola azon hallgatóinak munkáit mutatták itt be, akik az 1983–84-es tanévben elsőként vettek részt a főiskolán újonnan bevezetett reformoktatásban, az úgynevezett általános alapképzésben. Az új rendszer értelmében – amint ez a tárlaton elhelyezett tájékoztató feliratokból kiderült – a főiskolára kerülő elsőéves hallgatók közös, még nem szakosodott képzést kapnak, melynek célja a szűken vett, speciális szakmai szempontok elsajátítása előtt az általános formatervezői, önálló alkotói gondolkodás alapjainak lerakása és továbbfejlesztése. Olyan vizuális, logikai és rendszerezési képességek megteremtésére és felerősítésére törekednek, melyek lehetővé teszik a későbbi, konkrét feladatoknak a szűkebb s tágabb esztétikai környezettel való komplex egységben látását és megoldását.

A képzés mozzanatai – mint a kiállított tárgyakból, rajzokból is kiderült – hagyományos és új feladatokat egyaránt magukban foglalnak: rajz, ábrázoló geometria, fény és színtan, sík és plasztikus formálás mellett tantárgyként szerepel a fotózás vagy a számítástechnika is. A be-

Enteriőr a kiállításról (fotó Sulyok M.)

mutatott tárgyakon erősen tükröződött az a tudatos törekvés, hogy az elsőéves alapképzés során a hallgatók leginkább a konkrét, funkcionális feladat figyelembevétele nélkül, „csak" az anyag belső törvényszerűségeire, lehetőségeire, funkciójára figyelve alkossák meg tárgyaikat. Ez jellemzi a kiállított „elemcsaládokat", ahol az anyag természetéből adódó belső logikai viszonyok, kapcsolódások tanulmányozása volt a cél (közülük legötletesebb talán a kék-fehér-fekete textilhengerek, a fából készült fűrészfogszerű elemcsalád és a piros műanyag „gömbcsuklós" megoldás volt), vagy a szín- és tértanulmány, ahol a színvariációkat, illetve a térbeli kompozicionális lehetőségeket dolgozták fel. Egyszerre konkrét-gyakorlati és általános-elméleti feladatként is jelentkezhet a fotózás szakmai fogásainak elsajátítása: a gyakorlati hasznon túl, amit a saját művek archiválása jelent, a kiállított fotósorozatok komolyabb ritmikai, fakturális problémák vagy a nagyításban rejlő művészi lehetőségek kutatásáról is tanúskodtak.

Egy fokkal konkrétabb, de még mindig meghatározott gyakorlati funkció nélküli feladatot jelentett az alapvető statikai törvények, terhelési és erőviszonyok tanulmányozását szolgáló fa-madzag konstrukciók megalkotása.

A kiállításon a a legösszetettebb feladatokról azok a dokumentációk, rajzok tanúskodtak, melyek egy adott, legalábbis elméletileg konkretizált feladat komplex megoldását tűzték ki célul. A bemutatón a *Felmérő dolgozat* címszó alatt szereplő feladatok – melyek egy meghatározott természeti forma komplex feldolgozására irányultak – a hallgatót a tárgy ábrázolásától az értelmezésen keresztül „az elvontabb gondolkodásig, a dolgok mélyebb megértéséig" igyekeztek elvezetni. Néhány kiállított dokumentáción találkoztunk a már konkretizált funkciójú összetett feladat megoldásával is: az egyik leendő textil szakos hallgatónak függönyök megtervezéséhez különféle nyílásszárók ötleteit kellett kidolgoznia, hogy a készítendő textília funkciójában is megfeleljen a konkrét alkalmazási helynek.

A másik ilyen jellegű munka mozgássérültek számára készítendő edényegyüttesek és környezetük megtervezése volt, ahol a hallgatónak a tervezésnél a használati tárgyak megformálásán túl tanulmányoznia kellett a felhasználó mozgássérültek lehetséges testi-szellemi helyzetét.

Valószínűleg véletlen aktualitást adott a reformkísérlet első eredményei bemutatásának egy másik, egyidejű „felnőtt" bemutató: az Ernst Múzeumban éppen akkor tekinthette meg a közönség a Fiatal Iparművészek Stúdiója tagjainak alkotásaiból rendezett első nagyobb kollektív tárlatot.

Papp Júlia

Textiltér
Droppa Judit kiállítása
Budapest, Dorottya utcai kiállítóterem, 1984. XII. 7.–1985. I. 6.

Feketébe öltözött 1984 decemberében a *Dorottya utcai kiállítóterem:* a fekete színű paravánok között, a teret lezáró fekete lepel alatt éles fényű lámpákkal megvilágított fekete textilkompozíciók fogadták a látogatókat, amelyeket néhol bontott csak meg egy-egy vörös és kék folt, ív vagy sáv. A termet – *Herczeg Ibolya* alkotó részvételével – *Droppa Judit* rendezte be, aki 1973-ban végzett az Iparművészeti Főiskolán, s aki vidéki – Boglárlellén és Tatabányán rendezett – önálló kiállítások után most mutatkozott be első ízben jelentősebb anyaggal Budapesten. *Kötöttségek* – hirdette ezúttal a kiállítás címe, amely megjelölés kétértelmű volt, kettős tartalmat hordozott: hivatkozott az anyag megmunkálására, a módszerre, s egyúttal utalt a korlátokra, a lehetőségekre: a síkkötött anyag adottságai által behatároltan ennyi volt megvalósítható. Az állítás eme második részét ironikus hangsúly színezte, ugyanis a „kötöttség" – mint Droppa kollekciója tanúsította – óriási energiákat szabadított fel, ösztönző erőket összpontosított, valamifajta szabadságérzetet keltett és árasztott.

A fekete közegben megjelenő fekete textilek kapcsán, illetve e Dorottya utcai mű terében – hiszen bizonygatni sem kell, nyilvánvaló volt: a tárlat részletelemei a nagy egészben jelentek meg, térberendezés volt a művész elsődleges célja –,

Részlet a kiállításról

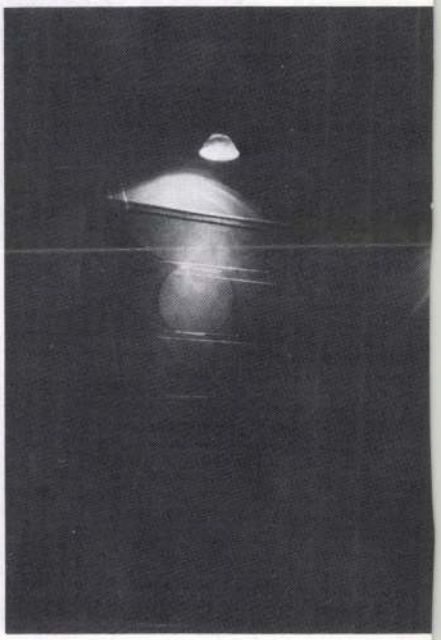

GLADSTONE MINISZTERSÉGE.

Hetek óta, a mint az angol képviselőválasztások eredménye nyilvánossá lett, mindenki tudta a politikai világban, hogy a «nagy öreg» életének alkonyán újból el fogja foglalni a nagy Anglia kormányának vezetői helyét. Legutóbb, midőn Gladstone megbukott a választásoknál, be sem várta a parlament összeülését, hanem lemondott miniszterelnöki méltóságáról. Ellenfele, Salisbury, nem követte ezt a példát, főkép azért nem, mert Gladstone többsége a választásoknál nem volt kompakt egész, hanem több apró párt segítségével lett többséggé, mely pártok lényeges mellékkérdésekben más nézetet vallanak, mint maga Gladstone s ezenkivül a hires «nagy öreg» külpolitikai nézetei felett még saját pártjában is voltak eltérő nézetek. Megvárta tehát azt az időt, midőn a parlamentben először mérkőzhetnek meg, s midőn Salisbury kormánya a formális bizalmatlansági nyilatkozatot megkapja.

Aug. 11-én, csütörtök éjjel történt meg a nevezetes mérkőzés. Az angol parlament hosszadalmas házszabályai és szokásai annyira elnyujtották a korán délután kezdett ülést hogy a Gladstone pártja részéről a felirati vita folyamában beadott, bizalmatlansági nyilatkozat felett csak öt perczczel éjfél után kezdődhetett meg a szavazás. Az előrehaladt idő azonban nem üzött el senkit, az alsóház terme zsufolva volt, sőt, mivel a hatalmas parlamenti épületben tudvalevőleg annyi sokféle helyiség van, hogy a tanácskozóterem számára aránylag kis helyiség jutott, a képviselők egy része nem is kapott ülést s a folyosókon kellett áldogálni. Egész 11 óráig, még aránylag közönyös formális ügyeket tárgyaltak, a legtöbben nem is sokat törődtek azzal, hogy a terembe bejussanak s szivesebben maradtak a folyosókon, az étteremben és a könyvtár-szobákban, hol mint nagy eseményeknél természetes is, élénk vita és a tervelgetéseknek egész özöne került előtérbe. 11 óra tájban azonban, a midőn a bizalmatlansági nyilatkozat feletti szavazás megkezdődött, zsufolttá telt a tanácskozó-terem s füledtté a levegő.

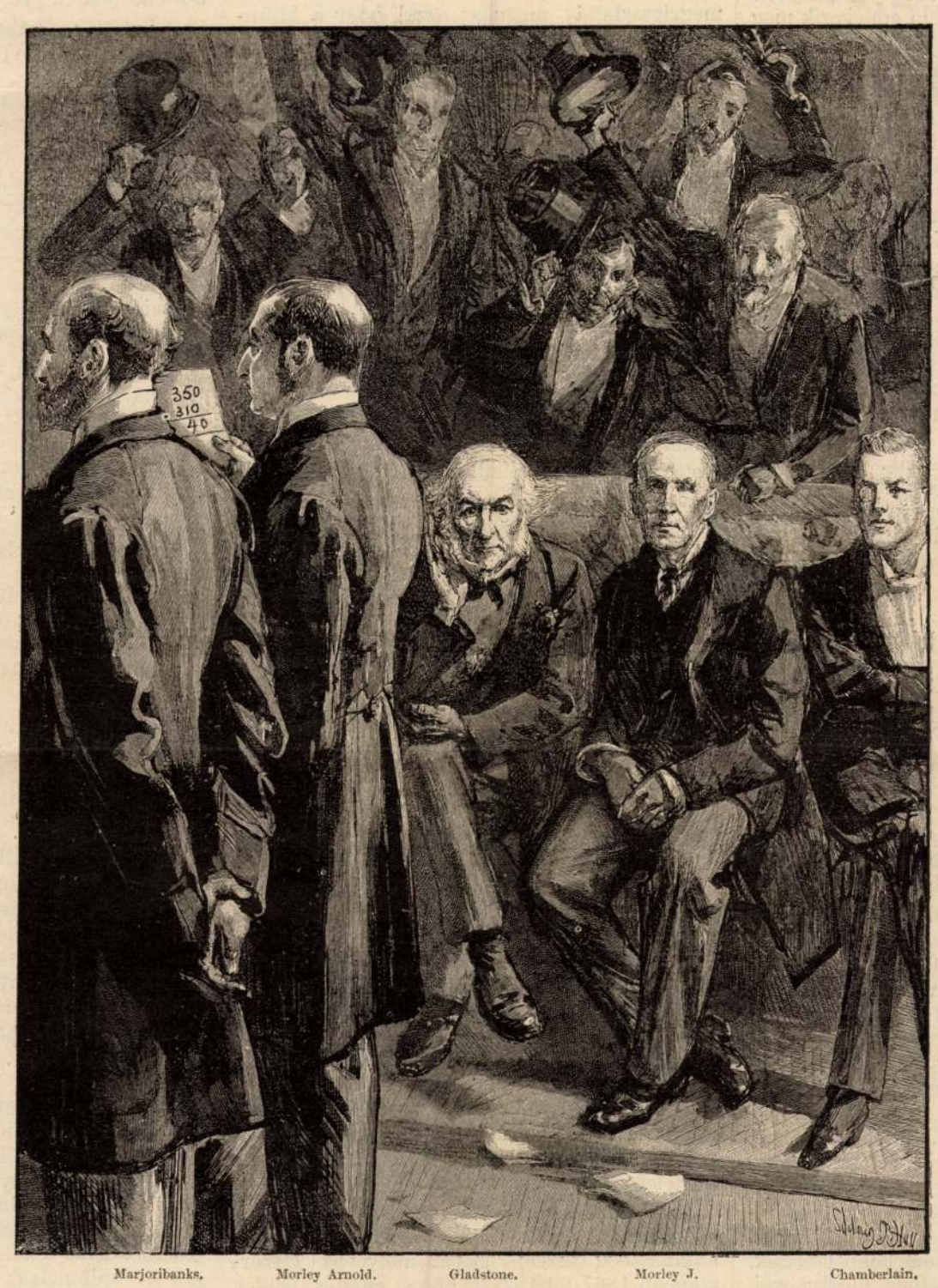

Marjoribanks. Morley Arnold. Gladstone. Morley J. Chamberlain.

GLADSTONE GYŐZELME.

Az alsóház tisztviselője tudatja az aug. 11-iki szavazás eredményét az ellenzék vezéreivel.

A névszerinti szavazatokat az angol alsóházban rendesen nem a tanácskozó-teremben tartják, hanem külön helyiségben, hol pártok szerint forgókerék mellett vonulnak el a képviselők s bizalmi férfiak végzik a számolást mindkét részről. Csakhamar feltünt, hogy a szavazás nagyon egyöntetü. Mind Salisbury hivei, mind az ellenzék tömegesen szavazott. Gladstone mellett nyilatkoztak párthivein kivül a parnelliták, antiparnelliták és szocziálisták. 12 perczczel 12 óra után már be is végezték a szavazást, s a ház tisztviselője ünnepiesen tudatta az eredményt az ellenzék megbizottjaival, Morley Arnold és Marjoribanks képviselőkkel, angol szokás szerint külsőleg is jelezvén, hogy a szavazásnál az ellenzék győzött. Csakugyan 350-en szavazták meg a bizalmatlansági nyilatkozatot s ellene a kormánypárt 310 tagja nyilatkozott. Az eredményt az ellenzék természetesen nagy éljenzésekkel és tüntetésekkel fogadta, perczekig hangzott az élénk zaj, kalapokat és kendőket lobogtattak folytonosan. S midőn a csend helyreállott, Balfour miniszter állott fel s igen röviden és higgadtan indítványozta, hogy az üléseket egy hétre elnapolják. Egy szóval sem mondta, hogy az elnapolás czélja az új kormány megalakítása, de az alkotmányos angolok előtt ily kinyilatkoztatás feleslegesnek látszott s a képviselők nyugodtan, bár természetesen nem izgatottság nélkül oszlottak szét, a jövő miniszterium tagjai felől beszélgetve.

A nevezetes szavazás alatt, mely Anglia történetében igen fontos forduló pont, még egy érdekes jelenet fordult elő, melyet egyik képünk mutat be. A szavazás eredményének kihirdetése után csakhamar belépett a «nagy öreg» a tanácskozó-terembe. Alig hogy észrevették, az ellenzék, Angliában ritka kitüntetésként, mint egy ember állott fel előtte s élénk éljenzésekben részesítették, sőt azután is oly sokan üdvözölték, hogy az öreg úr alig győzött mindenkinek kezet nyujtani.

Valóban ritka és meglepő győzelem volt ez. A 80-ik életévét betöltött *Gladstone* fáradhatlan buzgalma és korteskedése által egy első pillanatra a nemzeti önérzettel ellentétes eszmének, Irland bizonyos fokig való önállósításának, diadalt tudott kivivni s a szilárdnak látszó Salisbury kormány pár hét alatt megbukott. Most Gladstone a miniszterelnök, új emberek állanak mellette s Angliában nevezetes események bekövetkezését várja mindenki.

ELSŐ IPARKIÁLLÍTÁSUNK ÖTVEN ÉVVEL EZELŐTT.

1842-ben augusztus 25-ikén egész csendben nyitották meg az első magyar iparműkiállítást. Most ötven éve ennek az eseménynek, melytől joggal számíthatjuk iparunk föllendülésének kezdetét. S ma, midőn az aktuális napi kérdések között ott lebeg a milleniumi kiállítás terve, esélyei és módozatai élénk eszmecsere tárgyát képezik, talán nem érdektelen, ha megemlékezünk röviden a régi redouteban rendezett első kiállításról.

A lefolyt ötven esztendő alatt történt haladást semmi sem illusztrálhatja inkább, mintha a most tervezett kiállítás arányait összevetjük az első kiállítás eredményeivel. S viszont semmi sem bizonyíthatja inkább az első kiállítás érdemét, mintha összevetjük az ezredéves kiállítás igényeivel. S a mint tanulságos ez az összehasonlítás az igazi életre, ép oly tanulságos az egész nemzet életére az ötven évvel ezelőtti, s a mostani magyar világnak összevetése. Sehol sem lehet méltóbban elmondani azt a gyakorta hangoztatott mondást, mint itt: «az a rövid ötven esztendő, századok mulasztását hozta helyre.»

A nemzeti ébredés kora, mely irodalmat teremtett, megállapította irodalmi nyelvünket, haladásunk irányát és jelszavait, lassan, de biztosan hatotta át az egész nemzetet. Előbb az irodalmi, azután a politikai, majd a kulturális feladatok foglalkoztaták a nemzetet. A reform általánossá lett, a haladásra való törekvés minden rétegben, az életnek minden viszonyában élénken lüktetett. S a mint az irodalomban új iskolát teremtett, a politikában a nemzeti ellenzéket megalkotta, művészi és ipari, kulturális és anyagi érdekeinket hangoztatta vagy szolgálta.

S mint a Nemzeti Szinházzal, Műegyesülettel a művészetet: az Ipar-egylettel és a Védegylettel az ipart emelte polgári rangra. Senki sem volt akkor, ki ne érezte volna a haladás szükségét, de nem voltak egy véleményen a haladás mikéntjére nézve. A kik a szellemi haladást hangoztatták, úgy okoskodtak, hogy a művelt és pallérozott nemzet igényei fogják megteremteni és kifejleszteni az anyagi élet minden eszközét; szerintök műveletlen nép nem érzi szükségét az ipari fejlettségnek. Kik viszont az anyagi haladást kivánták előbb fejleszteni, úgy vélekedtek, hogy vagyonilag erős és független nemzet képes lesz megszerezni a műveltség, a czivilizáczió minden eszközét.

E theoriáknál szerencsére erőteljesebb volt a haladás vágya, s az átalánosabban hatotta át a nemzeti életet vezető hazafiak lelkét. Mikor gróf Széchenyi István kimondta, hogy a reformok kora elérkezett, s hogy diéta, megye és társadalom vállvetve fogjon hozzá a nemzetet megváltó munkához: egy időben minden téren megindult a korszakos reformok hosszú sora. E törekvésnek egyik szerény alkotása volt az Ipar-egylet, mely 1841-ben megalakult. Almási

Balogh Pál a «Pesti Hirlap»-ban egy czikket irt a hasznos ismereteket terjesztő egyesületről. Fáy András e czikkre reflektálva, hosszasabban foglalkozott Balogh gondolataival, s azokat határozottabban megjelölve, megjegyzéseiben tulajdonképen az Ipar-egyesület eszméjét rakta le. Ez aktuális kérdés volt, s a hirlapirodalom hasábjain élénken tárgyaltatott. A mozgalom megindult s nem maradt eredménytelenül, megalakult az Ipar-egyesület, melynek 1842 junius 4-én tartott közgyűlésében az első kiállítás terve dűlőre jutott. Ez a közgyűlés határozta el, hogy még az év augusztusában a pesti vásárra megnyitja első iparműkiállítását.

Ez a terv számos akadályba ütközött. Részint új volta, részint a czéhek nehézkessége, részint anyagi okok miatt, már-már kétségessé vált. Kossuth maga is czéloz ezekre jelentésében (Pest, 1843), de részletesen nem emlékezik meg róluk. Legelső volt mindjárt az iparnak akkori állapota. Azt sem tudtuk, mink van, azt sem tudtuk, mit vagyunk képesek előállítani. Százados hagyományok övezték az ipar letéteményeseit, a czéheket, s a kezdet nehézségei terhelték azt a nehány gyári vállalatot, mely már azidétt versenyre kelt. A *remek* rendszerint nem került a nagy publikum elé, mely kénytelen volt legjobb esetben *váltó* munkával, rendesen *vásári* munkával érni meg. Az egyes vásárok iparos czéhei féltékenyen őrizték kiváltságaikat és hagyományaikat, velök nehezen, ellenök sehogyan sem lehetett boldogulni. S ezt a helyzetet már a «Pesti Hirlap» is feszegette. Innen van, hogy a czéhek Kossuthra nehezteltek, s benne nemcsak a kiállítás indítványozóját és mozgató emberét, hanem a nekik alkalmatlan újság szerkesztőjét is látták. A czéheket úgyis elfoglalta a vásárra való készülődés s nem fordíthattak gondot arra, hogy a kiállításra is külön dolgoztassanak. S volt bizonyos ellenmondás abban is, hogy a nyugat iparára szoruló közönség indítványozta, tervezte és hozta létre a hazai ipar kiállítását.

Juniustól augusztus 15-ikéig, ez volt a kiállítandó tárgyaknak bejelentési határa; felette rövid volt az idő, s a kiállítási bizottság s az Ipar-egyesület kellő tőkével nem rendelkezett. Kétes volt a kiállítás helye is. Egyedül a redoutera lehetett gondolni, de azt bérlője ingyen nem akarta adni, s bizony-bizony elmarad az első kiállítás, ha Emmerlinget, a bérlőt, nem sikerül kapaczitálni. Landerer Lajos érdeme ez, s a kiállítás körül nem egyetlen érdeme. Ő volt egyik legbuzgóbb s legönzetlenebb munkása, s az Ipar-egylet megbizásából rendezője is.

Az Ipar-egyesület azonban czélratörekvőn haladott. Megbizta egyik választmányi tagját, Landerer Lajost, a kiállítás rendezésével, szétküldte junius 16-ról keltezett fölhivását, s minden módon izgatott annak sikere érdekében. A választmányi tagok maguk járták be a maradibb iparosokat, s buzdítottak, kapaczitáltak; hirlapi czikkek jelentek meg és szolgáltak felvilágositással minden előitéletre, ellenvetésre, mely a kiállítás ellen fölhangzott. Igy megmagyarázták, hogy a czélja nem versenyzés a külföld iparával, csupán bemutatása és megismertetése annak, a mit iparunk produkálni képes. Mert, hogy iparunk helyzetén lendíthessünk, szükséges azt minden tekintetben megismerni. A haladásnak az önismereten kell alapulnia. A fáradozás végül sem maradt eredménytelen. A kiállítás elkészülhetett és augusztus 25-ikén csendesen megnyilhatott, s mint Kossuth irja: «minden várakozást múlt, reményt haladott.» Sikerült.

A közönség meglehetősen látogatta; József nádor és hitvese is megtisztelték látogatásukkal. Szept. 21-ikén történt bezáratása után hivatalosan 14,425 látogatót mutattak ki, tehát Pest akkori lakosságának egyharmadát. Képviselve volt körülbelül 68 iparág, 213 művessel, 298 nemű mutatványnyal, azaz kiállítási tárgygyal. Ime az első iparműkiállítás eredménye. Egyik régi kollegánk, a «Pesti Divatlap» tudósítója, következőleg ir róla:

«Nincs szó bécsi, berlini vagy müncheni iparkiállításról, hanem a mi ipartalan hazánk még csak nehány törekvőbb negyedeinek nem is annyira első, mint próba-mutatványáról, s íme már is hat nagy termet foglal el az a honi kézművek csaknem minden ágaiból; köztük nem gyéren jelesek, meglepők, sőt ritkák és remekek, olyak, miket ha itt nem látnátok, hazátok fiairól föl sem tennétek; régi rögzött előítéleteknél fogva, miszerint a mi szép és jeles, csak külföldről jöhet, el nem hinnétek».

Ez az öröm hatja át úgy látszik nemcsak a tudósitót, hanem az egész közönséget. S ha ebből leszámítunk is valamit az akkor uralkodó erősen nemzeti lelkesedésre, mégis elég marad arra, hogy az utókor tisztelettel emlékezhessék meg az első lépés érdeméről.

A kiállítással tehát meg volt elégedve publikum, sajtó és Ipar-egyesület. Maradandó nyomot nem hagyott maga után, csupán egy hivatalos Jelentést, melyet Kossuth irt, s melyben az akkori ipar állapotának tanuságos ismertetése közgazdasági életünk multjában már is forrásművé lett. A 116 kitüntetett kiállító is meg lehetett elégedve, s a kiket nem tüntettek ki, megvigasztalták magukat azzal, hogy a kitüntetések megszoritása tisztán pénzkérdésen mult. Az Ipar-egyesület költségvetése csak 5 arany-, 15 ezüst-, 29 bronzemlékpénz veretésére, 31 dicsérő oklevel kiállitására volt elég (s még 36 méltányló említésben részesült), de többre nem telt. Ma egy kissé megmosolyogjuk e naivságot, de a mosoly a viszonyoknak s nem az intéző hazafiaknak van szánva. —*rd*—

BIRÓI GYILKOSSÁGOK.

Igy nevezi a tudományos terminologia a büntető igazságszolgáltatás gyakorlásában azokat az eseteket, mikor ártatlant sujt a bíróság ítélete, mikor az a rettentő gépezet, mely a polgárok élete s becsülete feletti biráskodásra van hivatva, egy véletlen «gixert» csinál, a mit jóvá tenni nincs többé hatalma a föld minden kincsének.

A bíróságok évlapjain sokszor fordulnak elő esetek, melyekben ez elhamarkodott ítélkezés nemcsak egyesek polgári becsületének okozott helyrehozhatlan hátrányt, de ártatlan élet is áldozatul esett a bírói tévedésnek. A Montaigu-k, az Euguerrandok, a Chabot-k, de Thouk, Grandier-k vagy nálunk a Kötelesek, Steiner Katalinok szörnyű esetei a czivilizáczió minden fejlődése daczára, nem szünnek meg napról-napra szaporodni. Egy franczia morálstatisztikus konstatálta, hogy csak egyedül Franczia országban az 1846-tól 1856-ig terjedő tíz év alatt tiz olyan egyén lett főben járó bünért elitélve, kinek ártatlansága később kiderült. Ezt egy német szaklap azzal egészíti ki, hogy 1850-től 1860-ig Angliában és Franczia országban öt bírói gyilkosságot konstatáltak. Le Rochefoucault még tovább megy és Franczia országban 20 éven át minden évben legalább hat oly halálos ítéletet vesz föl, melyeket a felső bíróságok feloldottak, Anglia 19-ik századbeli jogszolgáltatását pedig Kelly bélyegzi homlokon azzal a leleplezésével, hogy e században eddig tizenhét egyént ítéltek teljesen ártatlanul halálra s közülök nyolczan az ítélet végre is hajtatott.

Az olasz Mancini is tanulságos adatokat szolgáltat a végzetes tévedések történetéhez, abban a statisztikai összeállításában, melyet az Olaszországban 1867-től 1876-ig hozott halálos ítéletek tárgyában közzétett. Szerinte az évtized alatt 222 oly egyén ítéltetett halálra, kinek ügye felebbezési úton felülvizsgálat alá került, s közülök 20 a felsőbiróság által teljesen, vagy legalább bizonyítékok elégtelensége folytán fölmentetett.

De még e megdöbbentő igazságszolgáltatási baklövések közt is párját ritkitja az az eset, mely csak újabb időben fordult elő Sziléziában, hol egy letartóztatott fogoly szándékosan magára vállalta bizonyos gyujtogatás elkövetését, mely alkalommal emberélet is esett áldozatul, s oly részletesen leírta a tény elkövetésével összefüggő részleteket, hogy habozás nélkül kimondták rá a halált. Már csak az ítélet végrehajtása volt hátra, a mikor *magukból a periratokból kiderült kétséget kizárólag,* hogy a vádlott a gyujtogatás elkövetésénél jelen sem lehetett, mert akkor fogságban ült. A bíróság figyelmét kikerülte ez a lényeges körülmény.

Pedig hogy e szubjektiv bizonyítékok mily óvatossággal veendők, erre nézve csattanós tanuságot szolgáltatott már egy mult századbeli szenzációs pör is, melynek színhelye 1721-ben Edinburgh volt. Itt élt egy Shaw Vilmos nevű kárpitos mesterember, atyja egy Katalin nevű szép leánynak, kinek kezére sokan vágytak. De a leány egy Lawson nevű ifjúnak ajándékozta szivét, bár atyja eltiltotta e viszonyt, mert jobb kérővel, régi barátja fiával akarta összeházasitani. Ennek következtében feszültté vált a viszony az apa s leánya közt s gyakori szóváltások merültek föl, melyek egyike után a leány ingerülten kiáltotta atyja után e szavakat: «kegyetlen, barbár, gyilkos» — az atya pedig távozott, bezárva maga után az ajtót.

Egy időre csend lett, de nem sokára nyöszörgő hang ütötte meg a szomszédság fülét a lakásból, s a szomszédok egyike rosszat sejtve, az ajtóhoz közeledett s belülről e szavakat hallotta: «Gonosz, kegyetlen apa, megöltél!»

Behatoltak a lakásba, s ime, ott találták a szerencsétlen leányt vérében fetrengve a földön, keblébe kés szúrva. Még élt, de szólni nem volt többé képes, csupán arra a kérdésre, hogy halálával apját vádolja-e, intett fejével igent.

Shaw-t elfogták s miután senki sem kétkedett bünösségében, általános megelégedéssel fogadták az itéletet, mely halált mondott rá, azzal a sulyosbitással, hogy holtteste egy évig maradjon a bitón függve.

«Mégis ártatlan vagyok» — voltak utolsó szavai — «nem vagyok vétkes lányom halálában», szólt . . . s *igazat mondott.*

Mert körülbelül egy évre rá egy munkás, ki ugyanabban a lakásban vett szállást, melyben előbb Shaw lakott, s melyben az állitólagos gyilkosság történt, egy repedést fedezett fel a falban a kandalló mellett, benne egy levélalakra összehajtott papirral, mely e sorokat tartalmazta:

«Kegyetlen apa! elég szivtelen voltál megakadályozni, hogy életemet azon emberéhez kössem, a kit egyedül szerettem; minden áron azt kivántad, hogy oly férfihoz menjek nőül, kit utálok, ezért elhatároztam, hogy véget vetek életemnek, mely nekem teher lett. Shaw Katalin.»

A levelet megmutatták az elhalt rokonainak, kik azt Katalin saját kezeirásának ismerték föl. A hatóság ekkor Shaw holttestét tisztességes eltakarításban részesitette, sőt ártatlansága elismeréseül fehér zászlót tüzetett ki hullája felett.

Hogy a birói gyilkosság esetei annál kevésbbé lehettek ritkák a sötét előitéletek századaiban, azt sokkal inkább lehet gyanítani, mintsem pozitiv adatokkal támogatni. Hiszen voltak esetek, melyeknek véres szereplőit a történet és a költészet is megörökítette, hogy csak Beatrice di Tenda, Jacopo Foscari, Coeur Jakab, Cenci Beatrice, vagy Montecuccoli gróf nevei legyenek említve. És Róma történetében Turpilius, Publius, Rutilius, stb. példája, kit Cicero a «legártatlanabbnak» nevezett, s kinek biráit Seneca sujtó szavakkal vádolta be az utókor előtt. Nemcsak Quintilianus érezte magát indíttatva arra a kijelentésre, hogy ott, hol a törvény szerint kell a birónak itélnie, nevetséges a tanuvallomáshoz kötnie magát, de Severus császár is fölemelte szavát a kinzásokkal, faggatásokkal kicsikart vallomások ellen. Ismeretes Valerius Maximus előadása után Marcus Agrius Argentarius rabszolgájának esete, kit azzal vádoltak, hogy megölte Titus Fannius rabszolgáját. Kinpadra feszítve, bevallotta a tettet, melyet sohasem követett el s életével lakolt. Kevés idővel rá előkerült a rabszolga, kinek meggyilkolásával gyanusitották.

Vajjon remélhető-e, hogy az ily hajmeresztő esetek száma csökkenni fog mindaddig, mig a halálbüntetést a polgárosult népek humánus gondolkodása végkép el nem törli? Mert a halálbüntetés az épen, a mi sok esetben egyenesen lehetetlenné teszi, hogy az elkövetett igazságtalanság, habár csak később is, kideríttessék. És még ha a halálbüntetés eltörlésével lehetetlenné válnék is az, hogy az igazságtalan itélet következményei helyrehozhatlanul sujtsák az ártatlant, kell, hogy az ártatlanul elitéltek megfelelő kártalanitását is a jog és közerkölcs szempontjából magára vállalja az állam, mint a büntető hatalom letéteményese.

hogy szinig tele van dinamittal! Iparkodtunk a dolgot simitani, mert ha kisül, hogy annyi dinamit van a kikötőben, a mennyi a sziget éjszaki részét légbe röpiteni képes; az egész város megfutamodik. Azt állitottuk tehát, hogy a dinamitból hiányzik az az anyag, a mi azt robbanó-képessé teszi. Ez uton megmenekedtünk a panique tól; de vigyáztunk is, hogy ne ismétlődjék a khinai kuli ismert szokása, mely szerint pihenésképp ráül a lőporos hordóra s kedélyesen pipázgat. A kirakodás — nem kis csodálkozásunkra — megtörtént minden baleset nélkül.

Augusztus hó elején *Lespés* ellen-tengernagy parancsot kapott a szomszéd *Kelung* lövetésére. E hőstett befejezte után a khinaiak elhatározták *Tamsui* kikötő azonnali bezárását. Számos torpedó rakatott le, kővel terhelt zsonkok sülyesztettek el. Egy szóval vizen bejutni ide többé nem lehetett. A lakosság most már megkönnyülve várta az események fejlődését.

Október elsején 6 franczia vértes hajó kivül megjelent, s értésül adta, hogy következő nap reggeli 10 órakor az erődöket lövetni fogja. Nevezetes erődök! Egy vékony kőfallal védett ágyutelep a tengerparton, s egy halomra épült földsáncz. Az elsőben 4 harmadrendü Krupp-ágyu, a másikban 2 özönviz-korabeli meg nem nevezhető instrumentum, a minek elsütése is veszélylyel jár. Ezeket elhallgattatni 20—30 tonna sulyu ágyukkal ugyan nem valami nagy dicsőség.

A khinai generális, *Szun-kháji-hoá* nem ijedt meg. Elhelyezte katonáit a bokrok mögé, s az ingatag erdőkből megkezdte a tüzelést reggeli 6 órakor. A francziák sem maradtak restek, viszonozták az ágyuzást, s éjjeli 9 óráig majdnem 2000 darab bombát szórtak a khinaiakra, juttatva azokból egy jó adagot nekünk európaiaknak is.

Október 8-án megtörtént a partra szállás, végződve a francziák teljes visszaveretésével. E nap nem volt tanácsos az utczán mutatkozni, mert a bombánál sokkal veszedelmesebb puskagolyó hullott mindenfelé. Házaink ugyszólván a csata szinhelyén vannak, és igy nem csoda, ha a kiméletlen golyóktól sokat szenvedtek. Október közepétől kezdve nyugodtabb napjaink voltak, a csatározás megszünt, s a kkinai katonák nagyszabásu védmüvekhez fogtak.

Tamsui (magyarul: «friss viz») egy ugyanoly nevü folyó torkolatán fekszik. E folyó Kelung közelében ered és számos mellékágaktól táplálva, hamar hajózhatóvá válik. Fontossága nem kevés már annyiból sem, hogy a theatermelő vidékeket metszi át, és érinti Észak-Formóza fővárosát, *Tháj-péj-fút*, valamint a kereskedelmi piaczáról nevezetes *Tvátutiát*, torkolata pedig a kisebb járatu oczeáni hajóknak szolgál kikötőül. A francziáknak mostani szándoka müveleteiket a folyam egész mentére kiterjeszteni. Kelungnál kezdték és lassan, de biztosan haladnak előre.

A fennemlitett *Tháj-péj-fu* és *Tvátutiá* városok közvetlen egymás mellett feküsznek. Az első székhelye a magasabb tisztviselőknek, mig a másikat többnyire thea-kereskedők lakják. E két helyet kellett legutóbb meglátogatnom, hogy a khinai ujév alkalmából az összes mandárinságnak személyesen gratuláljak. Nem kis érdeklődést kötöttem a kiránduláshoz, a mennyiben a mostani komplikált helyzet kiváncsiságomat meglehetősen felcsigázta.

Márczius 6-án egy helyi gőz-ladikot felszerelve, egy irlandi fiu társaságában megindultam. Az nap véletlenül nem esett, sőt köd sem volt, és igy teljesen élvezhettük mindazt, a mit az ilyen kirándulás nyujthat. Ladikunk a dagály által is segitve, vigan sikamlott tova a most kihaltnak tetsző folyamon. Az első kanyarulónál khinai katonák nagyban hányták a földet holmi erődítményen, melynek közepéből keresztbe tett fenyő-ágas magaslott ki csigával és kötelekkel.

Mint khinai kapitányunk angol hangsulyozással magyarázta, három ágyut állitottak itt fel. Azokból kettő csak elrettentésül szolgál, de a harmadik, az már Krupp-ágyu! Innen fogják majd a khinaiak lövetni Tamsuit, ha azt egyszer a francziák megszállották. Itt hever a berekedt «Ván-nien-csing» khinai ágyunaszád is, még pedig légberöpitésre készen, mihelyt az ellenség közeledik. Láttunk sok zsonkot is fa-horgonyaikhoz kötve elhagyatottan; legénysége majd csak akkor népesiti be ujra, ha az ostrom-zárnak vége lesz.

A kanyarulón túl tágas sikság terül el. Itt termesztik az amerikai piaczon kedvelt formózatheát, és itt vannak az észak-vidék népesebb városai is.

Kis gőzösünk *Tvátutia* mellett zátonyra jutott, s már kezdtünk kétségbeesni expediczionk sikere fölött, midőn a legénység kapitányuk példájára a vizbe ugrált s egy kis erőmegfeszitéssel a járművet ismét a folyam medrébe tolták. Kapitányunk a gőzsippal egy nagyot füttyentett, s ladikunk megáll a bámész néptől hemzsegő kirakodó előtt. Szolgáink gyaloghintókért mentek, mert azok nélkül nem illik hivatalos látogatást tenni; mi pedig megérkeztüket várván a parton ácsorogtunk.

A khinaiak — mint mindig — most is ártatlan kiváncsisággal fogtak körül. Velük beszélni lehetetlen volt, mert ilyen távolságra Pekingtől a köznép nem érti az udvar dialektusát. Igy hát csak egymásra mosolyogtunk. Meglepett mindkettőnket az, hogy a francziákkal folyó ellenségeskedés daczára sem részesültünk semmi tüntetésben. Apraja-nagyja barátságosan állt körül; érdekes arczu kis lányok, apró gyermeket hordva hátukon, merészen tapogatták ruháinkat. Bátorságukat megjutalmazandó, társam fehér szinü süteményeket osztott ki közöttük, mit ő egy mellette álló süteményes fatáblárol szedett le. Volt öröm a kicsinyek között: a kapott ajándékot magasra tartva futottak haza felé.

A dolog komoly oldala azonban most kezdődött, fizetni kellett volna, de nem tudtuk, mennyit. A czopfos pék-inas mint kérdőjel állott előttünk. Társam zsebébe nyul, egy hongkongi 20 czentes ezüst darabot huz ki, s azt fizetésképp átnyujtja. A süteményes ujjai között forgatja a pénzt, de a várt öröm helyett arcza savanyu kifejezést ölt. Társam másodszor is zsebébe nyul, s ezuttal egy japáni 20 czentest ad át. A kis pék megnézi, megforgatja, sőt meg is pengeti, és ime arczizmai kitágulnak, szemeit mosolyogva veti föl és visszaadja az első 20 czentest. Igy tudtuk meg a japáni apró-pénz előnyét a hongkongi fölött! Ezalatt hord-székeink is megérkeztek, s mi gyors menetben vitettünk Li mandarin lakása felé.

Li, a formózai tisztviselők egyik legnevezetesebbje, teljesen haladó-párti, szereti az európaiakat, s elismeri azok fölényét saját nemzete fölött. Most épen kegyvesztetten áll, sőt hirlik, hogy halállal fogna lakolni, ha a vád, mely szerint ő volna oka Kelung elvesztésének, reá bizonyulna.

Ajtójának küszöbén várakozott, s látható örömmel vezetett házába, hol egy angolosan készült lunch-csel megvendégelt. A napi eseményekről aggódva beszélt, de bizott a jövőben, s reménykedett, hogy még minden jól fog végződni. Tudatta, hogy *Liu*, a generalissimus, aznap a harcztérre sietett rossz hirek következtében. A francziák két nappal előbb nagy támadást intéztek a tamsui-i utat elzáró khinai erődítmények ellen, miket a khinai csapatok bátor ellenállás után kiüritettek.

Li ur csodálkozott a francziák magatartása fölött. Ezelőtt, — ugymond, — ha egy bajtársuk elesett, azt rögtön hátra vitték ápolás végett, mig most halottjaikkal mit se törődtek, sőt azokat lábaikkal rugták félre. A khinaiak vesztesége mintegy 3000 ember: 1200 halott, a többi sebesült.

Li ur bemutatott két khinai ruhába öltözött európait, kik Liu táborában a francziák ellen harczolnak. Ezeknek leirása után itélve a francziák nemsokára Tamsuiban lesznek. A khinaiak, — igy beszélték, — minden rendszer nelkül harczolnak. Sűrűn egy csomóba állanak, mi által a franczia golyó-szórók iszonyu pusztitást végeznek köztük; ha valamelyiket hirtelen rettegés lepi meg s megfutamodik, — azt valamennyi követi. A sebesülteket nincs ki gondozza. Ott hevernek mind a fűben, szomoruan pipázgatva. Ha valaki kérdezősködik hogylétük után, némán nyitják föl öltönyeiket, mutatva az alattok tátongó sebet.

Meglátogattuk még a helytartót és a tanácsfőt, és sajnálkozásunkat fejezve ki, hogy Liu főhadvezért nem interviewolhattuk meg, este visszatértünk Tamsuiba.

FARAGÓ ÖDÖN.

A KIÁLLITÁSOK MULTJÁBÓL.

A jelen nemzedék tagjai már-már egészen természetesnek tartják, hogy minden jelentékenyebb helyen legyenek időről-időre kiállitások. A szinházak és czirkusok mellett a kiállitások a legkedveltebb modern népmulatságok, melyekben a tanuságos és hasznos a kellemessel egyesül. Pedig a kiállitások egyátalán nem régi keletüek. Igaz, hogy Pompadour már 1703-ban rendezett művészeti kiállitást, s nyoma van, hogy 1569-ben Nürnberg városában valódi mestermüveket állitottak ki közszemlére: mindamellett tagadhatlan, hogy ezek csak kivételek voltak, a kiállitások a jelen században lettek gyakoriabbakká s tulajdonkép csak az 1851-ben tartott első nemzetközi kiállitás, Londonban, tette népszerüvé.

A kiállitások tulajdonképeni hazája Franczia ország, az az ország, hol a szép és izletes mindenkor képes volt hóditani. Kezdetben csak Párisban, később azonban már a vidékeken is tartottak kiállitásokat, s e század elejétől fogva mindinkább szaporodik számuk, ugy, hogy 1840-ig már több mint harminczról van tudomásunk. A gőzerő alkalmazása az ipar különböző terén, a folyvást szaporodó vasutak által megkönnyitett közlekedés nem csak bizonyos egyöntetüséget hozott létre az egyes nemzetek ipari működésében, hanem egyuttal versenyt is támasztott közöttük. E század közepe táján már annyira fejlődött ennek tudata, hogy az 1845-iki *londoni* kiállitáson Albert herczeg már megpenditette a nemzetközi kiállitás eszméjét is.

Ez az első világkiállitás, melyre mintegy előkészületül az angolok két országos kiállitást rendeztek, fényesen sikerült. Magából Nagybritanniából 7381 kiállitó jelentkezett, más európai államokból, különösen Franczia- és Németországból, összevéve szintén ugyanennyi. Nem mulatság volt a kiállitás még ekkor, hanem valóságos komoly tanulmány, melyben a közönség bámulattal, csodálkozással szemlélte a világ csodáit, az ipar, a művészet, a tudományok haladásának látható jeleit. Fogalma sem volt eddig az embereknek a világipar rendkivüli nagy haladásáról s nem ismerték az egyes nemzetek haladását sem. A kiállitásnak rendkivüli haszna volt. Minden nemzet a másiktól uj gépeket, uj fogásokat sajátitott el, izlésük finomult s a beszerzési források ismeretesekké lettek. E kiállitásnak tulajdonitják többek között, hogy Anglia kivitele ezután oly óriási arányokat öltött s ez szolgáltatott alkalmat az állandó iparmuzeumok s rendszeres ipariskolák felállitására is.

Az első világkiállitás azonban csak az ipar akkori állapotát mutatta, szükség volt uj nemzetközi kiállitásra, hogy a fejlődés észrevehető

*

legyen. Ilyet *Párisban*, 1855-ben rendeztek, azután ismét következett három, 1862-ben *Londonban*, 1867-ben *Párisban* és 1873-ban *Bécsben*. Ugy látszik sok is volt a jóból. Mind az egyes országoknak, mind a kiállitóknak jelentékeny költségeket okoztak e kiállitások s aztán, különösen midőn kitünt, hogy a bécsi kiállitás tizenhárom s fél millió deficzittel végződött, lankadni kezdett az érdeklődés a világkiállitások irányában s bár a bécsi óta nem kevesebb mint öt ily kiállitás volt *(Filadelfiában, Párisban, Melbourneben, Sidneyben és Amsterdamban*, sőt, legalább névleg, egy hatodik is, *Fokvárosban*, Dél-Afrika csucsán, s jelenleg *New Orleansban*); mindezek közül csak az 1878 iki párisi tudott sikert felmutatni, a többi alapjában véve inkább csak helyi jelentőségü volt, s idegen országok nagyon gyengén voltak képviselve rajtok.

A nagy világkiállitásokról a következő főbb adatokat közölhetjük:

1851. Londonban	volt	13,917	kiállitó,	6.039,195	látogató.
1855. Párisban	«	23,954	« «	5.162,330	« «
1862. Londonban	«	28,653	« «	6.212,130	« «
1867. Párisban	«	50,226	« «	9.826,000	« «
1873. Bécsben	«	51,952	« «	12.500,000	« «
1878. Párisban	«	53,258	« «	15.594,000	« «

A nagy kiállitásoknak jelentékeny baja volt az is, hogy rendkivül sokba kerültek. Mindenik kiállitásnál valami rendkivülit, sohasem látott dolgot akartak bemutatni s mig az 1851-iki londoni kiállitás összes költsége sem ment 3 millió forintra, az 1876-iki filadelfiai kiállitás már 20 milliónál többe került.

Sokkal kevesebbe kerültek s legtöbb esetben még jelentékeny hasznot is hajtottak a helyi és szakkiállitások s ezért ezeknek száma nem apadt, ellenkezőleg folyvást szaporodik. Már 1865-ben Európában nem kevesebb, mint harminczkét ily kisebb-nagyobb kiállitás rendeztetett s ma már oly nagy számmal fordulnak elő, hogy alig van jelentékenyebb város, hol évenkint ne volna egy-két kiállitás, sok helyen pedig, mint például nálunk is a műcsarnokban, s részben a köztelken, a kiállitások rendszeresen ismétlődnek.

Nálunk is meglehetős régi keletüek a kiállitások. Kezdeményezőjök nem kisebb ember volt, mint Kossuth Lajos, ki 1842-ben oly férfiakkal szövetkezve, minők Eötvös József báró, Trefort Ágoston, Nyáry Pál és mások, a «hazai iparegyesület» (a mai orsz. iparegyesület elődje) nevében hivta össze s rendezte az első országos kiállitást 1842 augusztus 25-től ugyanazon év szeptember 21-éig az akkori redouteban. E kiállitáson 213 egyén 298 tárgyat tett ki közszemlére s a látogatók száma 14,425 volt. Azután még három országos kiállitást rendeztek *Pesten* (1843., 1845., s 1846-ban) s ezekkel egyidejüleg *Nagy-Szebenben, Győrött, Eperjesen, Kassán, Sopronban* és *Nagyszombatban* is voltak kisebb kiállitások (legnagyobb a soproni, 1847-ben, 296 kiállitóval).

A kedvezőtlen politikai viszonyok miatt a kiállitások ezután jó hosszu ideig szüneteltek s csak itt-ott tartottak egy kis helyi kiállitást, főkép gyümölcs, dohány, ló s más gazdasági czikkek bemutatására. Az 1864-iki *zágrábi* kiállitást kivéve, melyen azonban a tulajdonképeni Magyarország képviselve nem volt, egyet sem lehet nagyobb szabásunak mondani. Végre az uj alkotmányos élet, s még inkább a régi ipart lenyügző czéhrendszer eltörlése megteremtette az országos kiállitásokat is. A budapesti előtt három ily kiállitás volt, Kecskeméten, Szegeden és Székes-Fehérvárt. A *kecskeméti* még igen szegényes volt, összesen 575 kiállitó részvételével, kiknek tárgyai a református főiskola termében kényelmesen elfértek. *Szegeden* a kiállitási czélokra vett reáliskola mellett már épiteni kellett. *Székes-Fehérvárt* egész kis várost állitottak föl a kiállitás számára s a *budapesti* végre oly nagy, hogy tárgyai száma körülbelől egyenlő az első londoni kiállitásra beküldöttekkel s az eddig tartott országos kiállitások között (holott a legutóbbi 5 évben is tizenkét ilyen volt) csak a mult évben tartott turini kiállitáson volt több kiállitó, mint a mennyi Budapesten van.

Gelléri Mór «A kiállitásokról hajdan és most» czimü könyvében, melynek adatait használtuk föl e közleményben, táblázatos kimutatásokat is közöl a mi országos kiállitásainkról, más országos kiállitásokkal összehasonlitva. Ez adatok közül közöljük a következőket:

Kiállitás ideje és helye.	Beépitett terület □ méter.	Kiállitók száma
1872. Kecskemét	2,310	575
1879. Szeged	5,400	2,227
1879. Székes-Fehérvár	7,500	2,778
1880. Bécs	23,000	1,500
1882. Trieszt	21,000	3,158
1884. Turin	132,000	18,000
1885. Budapest	300,000	12,000

Az eddigi országos kiállitások általában jövedelmezők voltak s ez igen sok szak- és helyi kiállitás rendezését vonta maga után, nevezetesebbek köztük: a történelmi és régészeti kiállitás Budapesten (1876), a könyvészeti kiállitás ugyanitt (1882), az ötvös-müipari ugyanitt (1884), országos nőipar-kiállitás 1881-ben Budapesten s azután több vidéki városban, igy 1884-ben Ujvidéken; vászon-kiállitás Kézsmárkon 1880-ban, stb. Gelléri könyve hazánkban 1857-től a mult évig harmincznégy kiállitást számlál fel, a mely szám bizonynyal eléggé nagy. Még örvendetesebb, hogy e kiállitásokat még a kisebb városokban is gyakran látogatta 10—15 ezer ember s a legnagyobb részének volt némijövedelme.

A budapesti kiállitásnál, mely a magyarországi összes eddigi kiállitásokat messze felülmulja, a kiállitás anyagi sikerére a sok milliónyi kiadás miatt számitani is alig lehet, de hogy az erkölcsi siker meglesz; azt mindnyájan ohajtjuk s reméljük.

AZ ELSŐ MAGYAR IPARMŰKIÁLLITAS.

II. *

Hogy első iparmükiállitásunk vázlata lehetőleg kidomborodjék s az egésznek képe legalább lényegesebb vonásaiban szemeink előtt álljon, részletesebben is ohajtunk annak tárgyaival foglalkozni, hogy az ipar fontosságát méltatott nyilatkozatokból is következtethessünk a hatásra, melyet az a nemzeti ipar fejlődésére gyakorolt.

A vasipart négy gyár képviselte: a *munkácsi uradalomé*, a *ruszkabányai* gyártulajdonosoké, a *szilvási* vasgyár és a *pesti József-hengermalom* vasöntő-gyára. A munkácsi vasgyár öntvényei a biráló választmány teljes elismerésével találkoztak s arany emlékpénzzel lettek kitüntetve.

Nyers selymet tizenegyen küldtek s első helyen arany-emlékpénzre *Hoffmann és fiai* bécsi nagykereskedő-ház érdemesittetett. E czég már 1799-től majdnem 1810-ig kezelte a selyemgubó beváltását a kormány számára; majd 1827-ben a királyi kincstárral kötött szerződést, mely több izbeni megujitással egész 1847-ig fennállott s a selyemtenyésztés uj korszakát nyitotta meg hazánkban, megszüntetve a beváltás

* Az első közlemény a «V. U.» f. évi 13-ik számában jelent meg.

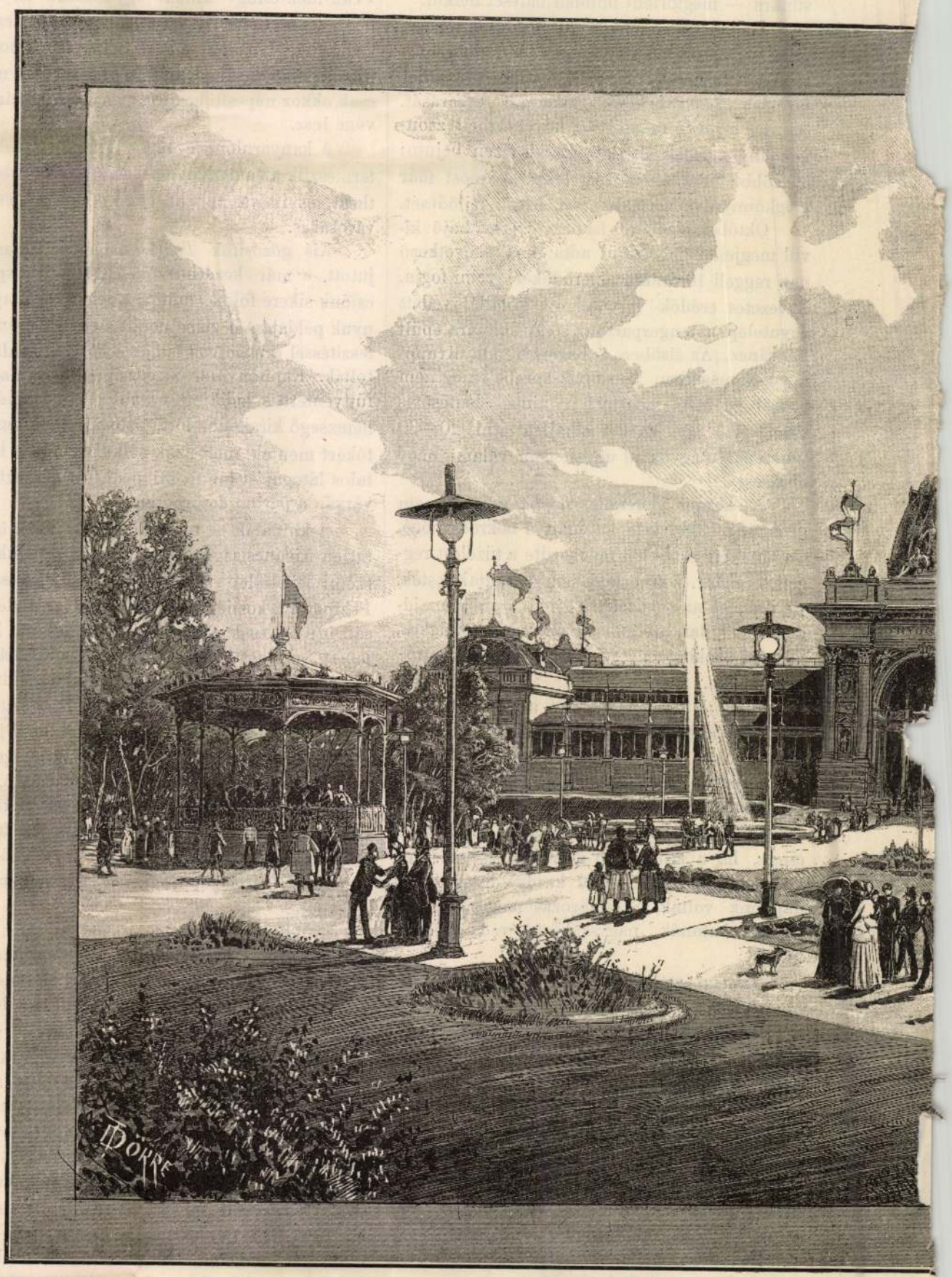

AZ IPARPALOTA

AZ ORSZÁGOS

Céd. 2

és gyártás monopoliumát s biztositva országszerte a verseny szabadságát, ugy hogy mindenki ott vehette a tenyésztésre szánt petéket, a hol akarta és azok eladásában is szabad keze volt. E nagy kereskedőház valóban méltánylandó érdemet szerzett magának a hazai selyemtenyésztés terén. Olaszországból avatott munkásokat hozatott, kik gyakorlatilag terjesztették a nép között, jutalmakat tüzött ki, a tenyésztésre vonatkozó népszerüleg irott könyveket osztatott ki a hazában divó nyelveken ezer meg ezer példányban. S az eredmény az lőn, hogy mig a királyi kincstár 1826-ban átlag csak 17 dött mutatványpéldányt. E négy gyár közül a *Smith-Meynier*-féle fiumei gép-papirgyár ezüst-emlékpénzzel lőn kitüntetve.

Az ország közel 60 üveghutáját három képviselte a kiállitáson. *Pichler Antal*, gr. Forgách Antal gömörmegyei *kokovai* hutájának bérlője, ezüst-emlékpénzt nyert. Ugy tiszta fehér, mint szines és domboruan aranyozott darabjai, bátran versenyezhettek a csehországi üveggel. A közönség izlését azonban mégis jobban kielégité a külföldi gyártmány s egy pesti jólelkü kereskedő ugy fogott ki a külföldieskedőkön, hogy a kokovai üveget cseh üveg

A FŐBEJÁRAT FELŐL.

Dörre Tivadar eredeti rajza.

KIÁLLITÁSRÓL.

krajczárjával fizette a gubó fontját, 1841-ben a beváltási ár átlaga már 34 krajczárra emelkedett s mig 1826-ban összesen csak 9600 lat tojás került az országban tenyésztésre, 1840-ben maga a Hoffmann czég 20,000 latot osztott ki, s mig a kincstári igazgatás idejében az egyedáruság miatt alig akadt egyetlen magán nyersselyemgyár az országban, az iparkiállitás idejében már mintegy 50 müködött. — *Pecz Ferencz* pancsovai selyemfonó-gyártulajdonos ezüst-, *Lorencz Alajos* fehértemplomi selyemgyáros bronz-emlékpénzt, a *Radulovics testvérek* ugyanonnét dicsérő oklevelet nyertek.

Az akkor hazánkban létezett papirgyárak száma meghaladta a százat, de csak négy külfirmája alatt hozta forgalomba, mert — mint hazai készitmény — nem talált volna vevőre! — A *Kuhinka-testvérek*, a Zólyommegyében levő *sziklai* kamarai huta bérlői, egy szabad kézzel készült, 110½ fontos remek óriás billikomot állitottak ki, a melynek utánzására 100 darab arany volt jutalmul kitüzve. E műremeken négy köszörülőmester majd négy hónapon át dolgozott. A Kuhinka-testvéreknek volt akkor Pesten a legnagyobb terjedelmü üvegüzletök, a felső Dunasoron két raktárt tartottak s évi forgalmuk 200 ezer forint felé járt. Érdemeik bronz-emlékpénzzel méltányoltattak.

A «vegykémek» között különösen kiemelték Cornides Lajosnak a Szepességről, saját eredeti festékedzéssel diszitett szaru-műveit, kit ezért s a vegyészet körébe vágó egyéb küldeményeiért ezüst-emlékpénzzel tiszteltek meg. Szaruból készült vadászkürtjei, lőportartói, poharai, stb. a kiállitás látogatóinak megérdemelt figyelmét s vásárlási kedvét ébreszték föl, sőt műveinek hire a külföldre is eljutott és készitőjük a lipcsei iparműkiállitás igazgatójától felszólitást nyert, hogy oda is küldjön darabokat. Cornides szabadkézzel csinálta rajzait a szarura s szinezésüket az általa feltalált festékedzéssel olyan tartósan eszközlé, hogy nem lehetett lemosni, sőt kivakarni sem.

A gyufagyártás terén ismert nevü Irinyi János — akkor a kir. tábla hites jegyzője — — különféle vegytani gyujtószereket, kéntelen gyufát, dörzstaplót stb. állitott ki és a műbirák vegyészi képzettségét dicsérő oklevéllel méltányolták. Ugyanerre érdemesittettek az első magyar pezsgőgyártók, *Schönbauer és Fischer* Pozsonyból. Ezek már korábban egy képzett fiatal embert küldtek Francziaországba, ki a Champagne egyik gyárában, mint közönséges munkás, néhány év alatt az egész kezelést gyakorlatilag eltanulta.

Kirner és fia pesti puskamivesek ezüst-emlékpénzt nyertek ama közelismerés méltányláséul, melyet jeles fegyvereikkel nem csak a hazában szerzettek, hanem utat nyitottak azoknak külföldre, Konstantinápolyba és Angliába is.

Kiváló figyelmet érdemeltek a posztó- és gyapjuszövetek is, mint a melyekért évenként 17 millió pengőforintot adott ki az ország. A szükségletet a hazai gyárak részéről egyelőre fedezni nem birás tudata az iparműkiállitásról kiadott «Jelentés» szerkesztőjével az öreg Franklin szavait mondatja el, ki az angol alsóháznak azt feleli: «Polgártársaim büszkeségöket helyezik abba, hogy kopott, foltos kabátot hordjanak mindaddig, mig magoknak ujat lesznek képesek gyártani.» És azután folytatja: «mivé lett volna Franklin polgártársainak szándékuk, ha e helyett azt határozták volna, hogy vesznek honi posztót, ha mindjárt kapnak s ha az szintoly szép, jó és olcsó lesz, mint a legszebb, legjobb és legolcsóbb külföldi?» Akkori posztógyáraink voltak a jó hirben álló *gácsi* mellett: Mayer Károlyé Pápán, a kassai szegények-házáé és a pozsonyi; de ugynevezett posztótakácsok az országban számosan találtattak. A feldolgozott gyapju alig 2000 mázsa, mig csak maga Reichenberg két gyárban évenként 25 ezer mázsát dolgozott föl.

Igy azután nem lehet csodálni, ha az első hazai iparműkiállitásra posztót végekben csak a *gácsi* posztógyár s a *kassai* nőegylet által fentartott szegények-háza küldött. Az első ezüst-, utóbbi pedig bronz-emlékpénzt nyert. Egyuttal pedig a kassai nőegyesületnek és elnöke, gróf Forgách Máriának a birálók hálájukat s köszönetüket nyilvánitották s ünnepélyesen kijelentették «miként a kassai szegények által készitett 3 vég posztó a legtisztább emberszeretettel párositott industriális érdem műve».

Asztalos-műveket tizenöten állitottak ki, mi, tekintettel az idő rövid voltára, elég szép eredmény. A biráló-választmány ezüst-érdempénzzel jutalmazta *Steindl Ferencz* butorait, kinek mesteri kezéről tanuskodott a Duna habjait hasitó nyolcz gőzhajó fölszerelése is.

Hanky Mihály Pestről 62-féle magyarországi fából kirakott mozaik-képet és saját találmányu fournir-metsző gépen vágott faboritékot állitott ki s ezek a bronz-emlékpénzt szerezték meg a szakképzett műasztalos számára, de a kinek kezdetben a legszebb reményekkel biztatott pályája — szerencsétlenségek szakadatlan lánczolata lőn. Alig hogy fölállitá Káposztás-Megyeren saját szerkezetü fürészmalmát, egy pár rendkivül száraz év viz nélkül hagyja, — majd áthelyezi Vácz mellé Veröczére s ott egy felhőszakadás mindenét elsöpri. De ezzel még nincs vége a keserü pohárnak és a vállalkozó szellemü férfiu egyszer csak azon veszi észre magát, hogy vagyona csőd alá, ő maga pedig az asztalosműhely gyalupadjához került.

A bőripart képviselt négy gyár közül *Gollenhoffer Györgyét* ezüst, *Witkowszky Mihályét* bronz-emlékpénzre érdemesiték. Gollenhoffer a bőrcserzésnek egészen uj módját találta fel s mig a régi eljárás szerint a nyers bőr feldolgozása, cserzése 150—200, sőt esetleg több napot igényelt; ő az egészet elvégezte 30 nap alatt. S miután találmánya titkát elméletileg és

gyakorlatilag igazolta a bécsi politekhnikumban: arra kizárólagos szabadalmat nyert.

A gépipar számra és terjedelemre eléggé képviselve volt ugyan, de fejlettségének a külföldön elért eredményéhez mérten mégis igen sok kivánnivalót hagyott hátra. A biráló-választmány két ezüst-emlékpénzt osztott ki; egyet a József-hengermalom erőművésze, *Weither Frigyes* által kiállitott orsócsavaros sajtóért s egyet *Knuczen Henrik* pesti gépműhelyéből kikerült hydraulicus sajtóért, ki jártas volt a műipar magasabb regióiban és e téren való képességét még Morvaország legelső gyárai is igénybe vették.

A hazai porczellán- s kőedénygyártást bemutatták: a körmöczi és iglói gyárakból *Wanko Dániel* pesti kereskedő, *Fischer Mór* Herendről, *D'André György* a hunyadmegyei Batisztról és a *pápai* kőedény- és porczellángyár. D'André aranyozott és ezüstözött fekete kőedényei annyira megnyerték a látogató közönség tetszését, hogy minden darabja elkelt s a műbirák a tulajdonos érdemeit bronz-emlékpénzzel méltányolták. A még ekkor csak 4 éves herendi gyár készitményei a kiállitás valódi diszére szolgáltak s különös figyelem tárgya volt egy 29 hüvelyk hosszu aranyozott tál, a Balaton izletes fogasainak feltálalására szánva, mely a külföld legelső porczellángyárainak is becsületére szolgált volna, továbbá a herczegprimás jól talált arczképével ellátott gyertyafény-ernyő transparent porczellánból. A kiállító méltán megérdemlé a bronz-emlékpénzt.

A kiállitás igazi mesterműve volt a kassai *Lehrner János* bronz-emlékpénzre méltatott órája is, mely egyszeri felhuzással egy hónapig járt. Volt rajta másodpercz-, nap, hét- és hónapmutató. Ez utóbbi maga magát szabályozta, s azon hónapokban, melyek 31 napnál kevesebbet számlálnak, a mutató a feles számokat átugrotta, s mindez oly szabatossággal történt, hogy járását még a szökő év sem zavarta meg. Az V—VII. számok fölött elnyuló félkör ama perczkülönbözetet mutatta, mely az év különböző szakaiban a nap és óramű szerinti idő között van, — s végre egy kompenzaczionális szerkezet a légváltozásnak az órajárás pontosságára gyakorolt befolyását ellensulyozta.

Grund Antal talpvarrás helyett faszeggel készitett csizmáiról és czipőiről az iparegyesület azért nem mondott itéletet, mert annak becsét és érdemét igazolni a gyakorlattól várták.

A biráló-választmány a rendelkezésére álló 5 rendbeli kitüntetésből kiosztott 5 arany-, 15 ezüst-, 29 bronz-emlékpénzt, 31 dicsérő oklevelet, 36-an pedig méltányló elismerésre érdemesitettek. Ezek átadása azon év decz. havának 26-án történt Pestvármegye disztermében. A már magában véve is megható ünnepélyen résztvettek a hatóságok, az iparegyesület elnöksége, a rendezők, az érdekelt kiállitók és az érdeklődő közönség. Az ott uralkodó emelkedett hangulatot csak fokozták az ipar fontosságát méltató hazafias nyilatkozatok s ezek behatása alatt fogamzott meg a *védegylet* eszméje, a hazai ipartárgyak istápolása czéljából. Az első magyar iparműkiállitásról pedig Kossuth Lajos irt örökbecsü «Jelentést,» az iparegyesület igazgató választmányának megbizásából s hogy a közönség érdeklődését még inkább fölébreszsze, egy-két fontosabb iparágnál a statisztikai és históriai adatokra is kiterjeszkedett, s egy pár jelesebb hazai gyár részletesebb ismertetése mellett a maga mély belátásra való ohajtásának is hangot adott. Ez a jelentés szolgált irányadóul, s nagyrészt forrásul a mi vázlatos ismertetésünknek is.

Az iparműkiállitás a honi készitmények ismeretének terjesztése mellett rokonszenvet is ébresztett azok iránt s lépésről lépésre legyőzni segité a *külföldi* gyártmány puszta nevének a közönségre gyakorolt varázserejét, mely a hazai ipart még amaz időben arra a lealázó helyzetre kárhoztatá, hogy idegen név alá kellett rejtőznie, ha vevőre akart találni. A kiállitás továbbá ösztönül szolgált védegyleteket alakitani, melyeknek tagjai honi kelmék kizárólagos viselésére kötelezték magokat. A haza lakosságának minden rétegében felpezsdült munkakedv, buzgalom a legszebb reményekre látszott jogositani s biztatni, hogy már csak rövid idő kérdése lesz egy század hibáit, mulasztásait helyrehozni s a vagyonosság főforrását megnyitni. De alig nehány év, — és ismét fenékig kellett üriteni a csalódás csordultig telt poharát, és hosszú időre volt szükség, hogy a megkezdett, de félbeszakadt üdvös munkát tovább folytathassuk.

HOMOKBÓL FONT KÖTELEK.

ANGOL REGÉNY.

Irta **FRANCILLON R. E.**

HETEDIK FEJEZET.

A félénk s a merész szerelmes.

Más vendég, ha ugy bántak volna vele, mint Quickset kapitánynyal, egy óráig sem maradt volna annak az embernek a házánál, a kitől pofot s ráadásul még gazember czimet is kellett zsebre raknia. Quickset kapitány azonban a legquakerebb quakeren is túltett a keresztyéni türelem, s a világi hiábavalóságok föl sem vevése dolgában, és tovább is megmaradt Hornacombeban a vele oly czudarul bánó Carew Feri vendége; elfogadta tőle az ágyat és az asztalt, s oly nyugodt képpel megette ebédjét, s megitta sörét és borát, mintha semmi sem történt volna közöttök. S a mily természetfölötti fensőséget tanusitott a vett megalázó sérelmek ellenében, ép oly érzéketlennek mutatkozott az unalom iránt is. Gazdája szemben ült vele az asztalnál, de többé egy szót sem szólt hozzá, se nem koczintott vele, se nem kártyázott, sem mulattatásáról semmikép nem gondolkozott. Ő pedig sem olvasni, sem vadászni nem szokott, s igy el sem gondolhatjuk, mivel tudta elölni az időt. Hogy Derrick Anikónál uj látogatást próbáljon tenni, arra nem is gondolhatott, s igy egyebet sem tehetett, minthogy jól evett, ivott, korán feküdt, későn kelt, s a nap felét elaludta. Mindamellett ott maradt, s ugy látszott, nem is gondol arra, hogy nem illik továbbra is igénybe venni a szembeötlőleg kellemetlenül nyujtott vendégszeretetet.

Bizonyára lehetnek esetek, mikor a legtisztességesebb ember is egy ideig rejtőzni akar; ámbár hogy az angol hadsereg egy tisztje elfogadja valakinek a kenyerét, mit oly megvetőleg löknek oda neki, mint egy kutyának, s ne másutt keressen magának rejtekhelyet, — alig érthető. Quickset kapitány azonban semmi érzékkel sem látszott birni a tisztesség ilyetén fölfogása iránt, s utoljára Carew Feri maga is el kezdette veszteni türelmét. Szerencsére volt egyéb mire gondolnia, az a kép, mely egész lelkét eltöltötte, s abból minden egyebet kiszoritott: az Openshaw kisasszony képe.

Mivel töltötte Feri barátunk a napokat, azt inkább tagadólag lehet elmondani. Nem ment Derrickékhez, mert maga is szégyelte némileg a történteket, s röstelte, hogy Quickset kapitány azt hitte, hogy valami viszony van közte és Anikó közt, a ki végre is, szolgájának volt a leánya. Anikó jó leány volt, bizonyára, s annyival inkább kimélni kelle őt is a további magyarázatoktól. Bizonyos, hogy a leány némi helyet foglalt el az ő életében addig, mig az meg sem érdemelte, hogy életnek neveztessék; de most, mióta Openshaw kisasszonyt imádta, egy más leánynyal még barátságot fentartani sem érezte illendőnek. Mindazáltal a faluba se ment, mert félt látogatást tenni a paplakon, a hol talán hirét vehették a Derrickéknel történteknek. Nem is volt tényleges oka, miért menjen oda. A féltékenység nem gyötörte, mert képzelni sem tudta, hogy oly angyali teremtés, mint Mabel, oly hitvány pribéket szerethessen, mint Quickset kapitány. Igy tehát nem is tett egyebet egész héten, csak élt és gondolkozott. Ez ugyan nem sok magában, de elég oly embernek, a ki azelőtt, mig eszményképét meg nem találta, se nem élt, senem gondolkozott.

Végre elérkezett a következő vasárnap. S ha egész héten nem ment a házhoz, — nem mintha bátorsága hiányzott volna, de mivel a katona minél vitézebb, annál jobban dobog szive a gondolatra, hogy királynéjával találkozzék, — gondolta, elmegy a templomba. Valószinüleg a lelkész gyámleánya is ott lesz, ott megláthatja, s templom után haza kisérheti. A szokottnál nagyobb gonddal öltözött föl Feri, hogy tisztességesen jelenhessék meg, de a mint vasárnapi ruháját előkereste, boszankodva látta, mily disztelen és falusias legszebb öltözéke a Quickset kapitány finom, divatos, testhez álló ruháihoz képest. Az egészet valami házaló falusi szabó készithette, s mikor Feri most magára vette, s végig nézte magát a tükörben, boszusan kiáltott föl: «Azt hiszem, annak az ördöngös Quicksetnek ugy nőtt a ruhája a testén, mint a madárnak a tolla! Hogy áll rajtam ez a lebernyeg, mintha villával hányták volna rám! S én még azt hittem, mikor először vettem magamra, hogy csinos gyerek vagyok. De nem is a ruha hibás, hanem a ki benne van.»

Carew Feri hiába zsörtölődött magában, Hornacombetól Stoke Juliotig senki meg se látta, s mikor a templomba lépett, ott sem volt senki, a ki öltözékét vagy magát birálat alá vehette volna. Az igazat megvallva, most először volt a stoke-julioti templomban, de az, a kit ott keresett, most sem volt ott. Elvégezték a fennálló éneket, Mabel még sem jött. Elvégezték a leülőt is, Mabel még sem jött. Tisztelendő Pengold ur fölment a szószékbe, s megint ugy kezdte, mint a mult vasárnap:

«Házasulandók hirdettetnek: Hale Cornelius, nőtlen ifju legény és Craddock Pöre, hajadon leány. Mindketten idevalók, — harmadszor hirdettetnek. Azért ha valaki tud valamit e házasság ellen, most szóljon: s jó dolgot tesz vele, mert a legény élhetetlen s a lánynak nincs jó dolga, hogy hozzá megy. Egyiknek sincs semmije, s igaz a régi bölcs mondás: *Sine Cerere et Baccho friget Venus.* — Ma a házasság ellen akartam prédikálni, de annyi a mondani való e tárgyról, hogy még egy hetet rá kell szánnom, mig mind összeszedem. Most azért Isten nevében elbocsátom a gyülekezetet.»

Mivel Openshaw kisasszony a lelkes beszéd alatt sem jelent meg a templomban, Carew Feri őszinte hálával viseltetett Pengold lelkész iránt, hogy elengedte hallgatóinak a prédikácziót. Rá nézve legalább egész fölösleges volt, hogy mikor a lelkészt hazakisérte a templomból, s ez szegre akasztva kalapját és köpenyét, őt azonnal egy pohár sörrel kinálta meg, igy mentegette magát a mellett:

— Igazán, sajnálom, hogy nem prédikáltam ma, de annyi dolgom volt a héten, hogy nem értem rá a készülődésre. Remélem, barátja, a kapitány, nem költött önben valami túlságos várakozást szónoklatom iránt, mert ha jól emlékszem, a mult vasárnap is igy volt. Ne higyje azért, hogy nem tudok prédikálni, ha akarok. Tessék hát, izlelje meg a sörömet.

Feri, kezében a sörös pohárral, zavarodtan állt az asztal mellett. Alig tudta, hogy kezdje, a mit mondani akart.

— Remélem, — dadogá, — hogy Openshaw kisasszonyt nem valami rosszullét vagy komoly baj gátolta a templomba jövetelben?

— Mabelt? Dehogy, ő soha se jár templomba.

Carew Feri maga se járt soha, de azért mégis rosszul esett neki a gondolat, hogy imádottja sem jobb keresztény nála. Gondolatát azonban nem fejezte ki, de Pengold ur, ugy látszik, kitalálta, mert igy felelt reá:

— No hát, mert pápista. Ennyit tud élete történetéből, mert mikor a hajótörésből menekült, olvasó volt a nyakában, s rajta kereszt, és arra emlékezett, hogy anyja arról tanitotta imádkozni.

— És ön, mint lelkész, nem próbálta meg — . . . .

— Mit lehessen tenni egy leánynyal, a ki semmit sem ért a vallásból, s még latinul sem tud, a kine fogalma sincs egy syllogismusról, s a *barbaráról*.

Feri szégyenkezve érezte, hogy a syllogismusról s a *barbaráról* maga sem tud többet, s nem mert szólani.

— De végre is, mindegy! Én fölneveltem őt, s nem bántam meg. És most se bánnám, ha jövőjeért nem kellene aggódnom. De ha én felfordulok, a mi pedig holnap is megtörténhetik, egy ilyen kurta, vastag nyaku emberen, mi lesz a szegény leányból, mikor egy fillérje sincs. Ön pedig, Carew ur, tetszik nekem. Ön becsületes ember, s igazi férfi. Nem olyan léhütő, gézengúz fajta, mint az a kapitány, a kit az első látásra kiösmertem. Olyan ember, a ki a csipkezsebkendőjét orra elé tartja, mihelyt egy malaczot meglát, s mikor az istállóba hivom, hogy nézze meg a beteg vörös tehenemet, finnyáskodik, s a világért be nem lépne oda, — az nem lehet az én emberem. Ön megtalálta az utat disznó-ólamhoz és templomomhoz, s azzal együtt szivemhez is. Tudja mit? Vegye el ezt a leányt, s addig is igya ki a sörét.

A CSENDES OCZEÁN SZIGETEIRŐL.

A földgömb öt ugynevezett világrésze közt Ausztráliát fedezték fel legutoljára. Másfél évszázaddal ezelőtt még jóformán csak egy pár homályos adat jutott el hozzánk a nagy kiterjedésü világrészről s még Cook világhirű utazásai után is, kinek köszönhetjük azt, hogy e szigetek általánosabban ismeretesekké lettek, sok idő telt el, mig alaposabb tudomás terjedt el felőlök. A nagy ausztráliai kontinensnek és Uj-Zeelandnak e század második felében történt gyors benépesitése óta tarthatjuk csak jóformán e szigetcsoportot a müvelt földgömb alkotó részeinek.

Azóta fogalmaink is nagyon megváltoztak e vidékről. Hajdanában, különösen a mult század vége felé, az érzelgős emberek itt keresték az ártatlan kedélyü természeti embereket s «Otahaiti» a költők eszményképe lett; ma tudjuk, hogy sehol a földön nem volt annyira kifejlődve az emberevés szörnyü büne, mint épen e szigeteken, honnan azt még ma sem lehetett végkép kiirtani. Hajdan s még nem régen is az egészet *egy* világrésznek tartották; ma csak a szárazföldet nevezik Ausztráliának s a tömérdek szigetet egymással lényegesen különböző három nagy csoportra osztják. Az angolokon kivül, kik a legnagyobb urak e vidéken, a hollandok és francziák is folyvást terjeszkednek s legutóbb a németek foglaltak el jelentékeny területet, Uj-Guinea északi részét s a közel fekvő szigeteket.

Sok szigetcsoport azonban még most sincs meghóditva s ezek közt néhányon, különösen a Sandwich-szigeteken s az ujabban franczia vednökség alá került Tahiti szigetcsoporton, a bennszülött nép meglepő gyorsasággal sajátitotta el a müveltséget.

Minél inkább megközelithetők lettek e szigetcsoportok — különösen a melbournei és sidneyi világkiállitások után — annál inkább átalakult a nép jellege. Még a Fidsi vagy Viti szigeten is, mely egy évtizeddel előbb a kannibálizmus példabeszédszerü fészke volt, ma már békés nép lakik. A gyors átalakulás azonban rohamosan pusztitja őket. Tasman szigetén már egyetlen bennszülött sem él; Uj-Zeelandban a vitéz maorik kihaló félben s a Sandwich szigetcsoporton az uralkodó bennszülöttek ma már kisebbségben vannak. Épen a kihalás és gyors átalakulás költötte fel Európa müvelt népeiben a vágyat, hogy lehetőleg mindent összegyüjtsenek, a mi e szigetlakókra vonatkozik s ma már — különösen az angoloknál — nem csak tudós társaságok alakultak e czélra, de külön muzeumok is, melyekben az ausztrál-négereknek nevezett csendes-oczeáni lakókra vonatkozó minden tárgy megőriztetik eredetiben vagy másolatban.

Ily gyüjtemények és tudós munkák után mutatunk be most egy pár képet olvasóinknak e vidékről és pedig annak különböző részeiről.

Legelőször is keressük fel a volt emberevők szigetcsoportját, a Viti szigeteket, melyek ma mint gazdag angol czukorültetvényesek müvelt vidéke ismeretesek. A «régi jó idők»-re emlékeztető képünk a legai burat mutatja, mely Viti Leon szigetén a Wairiki folyó mellett ma is látható. A «szellem lakásá»-nak hivják e templomot s az ott lakozó szellem volt az a kegyetlen istenség, mely folytonosan emberáldozatokat követelt. Állitólag vallásos czélból ölték le az embereket s minden egyes áldozat emlékére kigömbölyitett köveket állitottak fel a templomban, de a mellett a gourmandok finom izlésével tudták megállapitani, hogyan kell az eleven áldozatot lassankint megpergelni, s mely falatok a legizletesebbek e félig sült emberi husból.

Nem ily kegyetlen, de azért a szó szoros értelmében barbár szokásra emlékeztet a duk-duktánczosok intézménye Uj-Britanniában, Uj-Guinea közelében. A vademberek szabadkőmüves testületét mutatja e sajátságos öltözetü két alak, melynek tagjai egyuttal mint birók s végrehajtók is szerepelnek és pedig az apró zsarnokok szolgálatában. A «szabadkömüves»-t térdéig lomb boritja el, fejére elrémitő álarcz jut s a fölé bambusz-nádból különféle magasra nyuló diszitmény. A lombok és nádfonadék közül maga jól láthat, de mások fel nem ismerhetik. Midőn az ily álarczos megjelenik az utczákon, a nők és gyermekek azonnal megszöknek tőle, mert azokat joga van meggyilkolnia. A duk-duk sorba járja a falvakat s mindenütt egész sereg kagylópénzt vagy más értékes holmit kap. A falu lakói nála vádolják be egymást s a duk-duknak, mint birónak, joga van a vádlott házát fölgyujtani, avagy esetleg őt magát is keresztül szurni. A duk-dukok külön testületet képeznek, melybe csak titkos szertartások között s jelentékeny összeg letétele mellett lehet bejutni. Titkukat szigoruan megőrzik s nincs eset reá, hogy avatatlan előtt öltözzenek fel vagy vetkezzenek le s igy titkukat elárulják; a főbb ranguak (a nagymesterek) egészen külön fekvő kunyhókban tartózkodnak, távol a nagy közönségtől.

Ugyancsak uj-guineaiak által készittetett az a nagy hajó, mely első képünk közepét foglalja el. Mily nagy szorgalomnak és ügyességnek kell e vad népekben lenni, megitélhetjük abból, hogy e tárgyak elkészitésére — vas hiányában csak csont és kagylóhéj szolgál; a legjobb vésőeszköz egy pár obsidiankő-szilánk, melyet itt, a még mindig működő vulkánok hazájában, bőven találnak. Általában a Csendes-oczeán lakói — egy pár nagyon alacsony fokon álló törzset kivéve — igen ügyes munkások s gyüjteményükben, melyet e képünk mutat fel, több érdekes tárgyat láthatunk, minő például a Viti szigetcsoportról került buzogány. A legtöbb faragott tárgyon igen csinos rajzok vannak, mely körülmény annál nevezetesebb, mivel a tárgyakat rendesen kemény fából készitik. Ragasztószerül kókuszmagvakat használnak s igy állitják elő a képünkön látható nagy hajókat is, melyeken 2—300 harczos foglalhat helyet. Érdekesek az Uj-Hebridákról származó lándzsák is, melyek hegye részben emberi kar- vagy lábszárcsontokból áll. Ma, midőn már vasat is kapnak az európaiaktól s alkalmuk van ezek tárgyait látni, az alakok változatosabbakká lesznek, de

A «szellem lakása» Viti Leon szigetén.

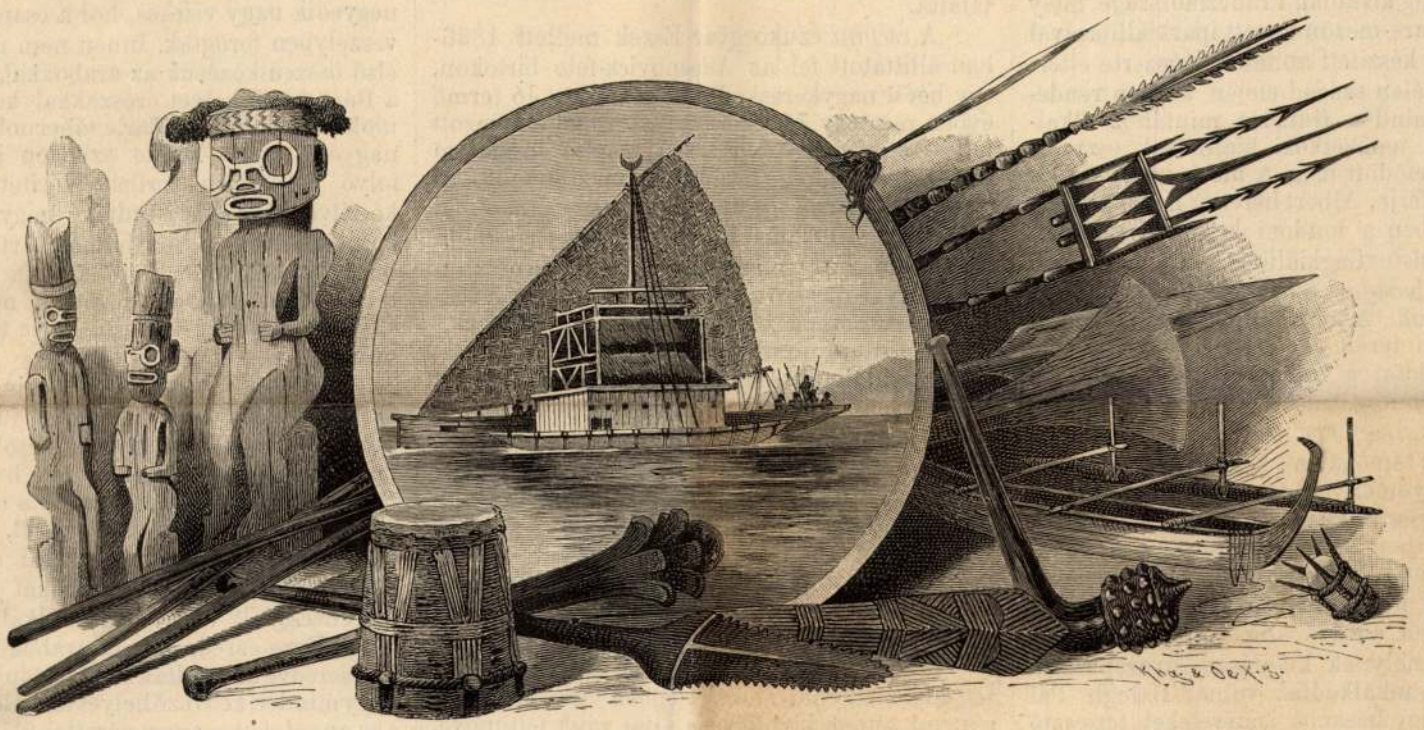

Uj-Guinenai bennszülöttek által készitett lándsák, buzogányok, más egyéb tárgyak és a nagy hajó.

Duk-duk-táncosok Uj-Britanniában.

egyuttal a régi műizlés, melyet szakértők nem csekélyre becsülnek, hanyatlani kezd. Ez is egyik ok arra, hogy az ilynemü tárgyakat muzeumokba gyüjtsék, mert nagyon valószinü, hogy e szigeteken pár évtized mulva már csak a történelem fog emlékezni a régi barbár korra.

AZ ELSŐ MAGYAR IPARMÜKIÁLLITÁS.

I.

A budapesti országos kiállitás megnyitásától már csak rövid idő választ el bennünket. Nem lesz tehát ez alkalomból érdektelen visszaemlékezni a *legelső* magyar iparmükiállitásra, melynek czélja volt a hazai müipart a nemzet elé állitani és a közönséget lehetőleg megismertetni azzal, a mije van s a mit a maga érejével bir kiállitani és viszont hogy mely iparágak volnának azok, melyeknek felkarolását az öntudatra ébredt nemzet fejlődött igenyei első sorban megkivánják.

A tárlatok bölcsője még a régi korban Görögország volt. Ennek klasszikus földjén rendezték az első képkiállitást s a biráló szerepét maga a nép gyakorolta. Görögország állami hanyatlásával együttjárt a müvészeté is. Lassanként a mükiállitások is bezárultak. S azóta habár helylyel-közzel fölelevenület is az eszme egy vagy más alakban, de annak a maga teljes rendszerességében megvalósitása csak a mult század érdeme és pedig kiválóan Francziaországé, mely 1798-ban a Mars-mezőn tartott iparkiállitásával kedvező talajt készitett annak világszerte elterjedésére és a jelen század elején sürüen rendezett tárlatok mind a franczia mintához alkalmazkodtak. A nemzetközi kiállitások eszméje Angliában érlelődött meg. A most uralkodó királynő elhalt férje, Albert herczeg hozta először szóba s 1851-ben a londoni kristály-palotában nyilt meg az első világkiállitás.

Az első magyar iparmükiállitás a 40-es évek elejére esik. A nemzeti ébredés a közcselekvés minden terén örvendetes tevékenységet támaszt, s midőn a haza jobbjai a közérdek egyes szálait bontogatni kezdik, arra a meggyőződésre jutnak, hogy első sorban a hazai müipar követeli a támogatást. És miután nálunk a kormány hagyományos elveinél fogva ennek gyarapitására semmit sem akart tenni, minden a mi e tekintetben kivánatosnak látszott, egyesek és egyesületek buzgóságára várt. Ez az egyesületi szellem pedig már országszerte életjelt kezdett magáról adni s alig volt a társadalmi életnek ága, melynek kifejtésén, gyarapitásán egyletek ne munkálkodtak volna. Balogh Pál 1841 elején egy hasznos ismereteket terjesztő társaság alakitására hivja fel a nemzetet, kiválóan azon osztály érdekeinek szempontjából, melynek rendeltetése az élet anyagi szükségleteinek előállitása. A társulat alig egy pár hónapi fennállása után a közönség buzgó részvétele mellett iparegyesületté forrja ki magát, a hasznos ismeretek terjesztésén kivül czéljául tüzvén ki az ipar és kézmüvek gyarapitását. Az iparegyesület csakhamar megtermi gyümölcseit. Mesterinas-iskolát állit, az iparosok számára népszerü előadásokat tart, az egyesület czéljaira tartozó könyvekkel, rajzokkal s folyóiratokkal ellátott olvasótermet nyit. Majd 1842 junius hava 4-dikén tartott közgyülésén a választmány egy tudósitásban foglalja össze az első akczióra vonatkozó programmot, és egyuttal *iparmükiállitás rendezését* inditványozza. Az aláirók között vannak hazánk későbbi történelmének kiváló alakjai. De még inkább emeli e tudósitás fontosságát, hogy azt a szükebb választmány nevében *Kossuth* Lajos szerkesztette. Lelkes szavakkal hangsulyozza, hogy a hazai müipar előmozdithatására a tényleges állapot ismerete kivántatik s erre legsikeresebb eszköz a nyilvános kiállitás. «Mert — ugymond — akármit választanánk munkálati tervünkből első lépésül, annak hatása helyben is, de kivált vidéken, csak lassan, csak idő multával lehetne érezhető; de az iparmükiállitás egyesületünknek oly életjele, mely mindjárt közhirré tételével a nemzet müiparos testének tömérdek erein végig villámlik.» Végre a választmány inditványozá, hogy az első magyar iparmükiállitás még azon évben, az augusztus havi pesti vásár idején megtartassék.

A közgyülés ez inditványt egyhangulag magáévá tette s az ipar-egyesület elnökévé megválasztotta gr. *Batthyány* Lajost. A választmány azonnal hozzálát az eszme megvalósitásához. *Kossuth* Lajos aligazgató elnöklete alatt bizottságot küld ki, az iparosokat felszólitja a kiállitásban való részvételre s a rendezéssel *Landerer* Lajos választmányi tagot bizza meg.

Az 1842. év augusztus havának 25-ik napján, a redoute melléktermeiben nyilt meg *az első magyar iparmükiállitás* és szeptember 21-én zárult be. Az eredmény, tekintve az idő rövidségét, elég szép sikert mutatott. A benne résztvett 213 iparos 298 tárgyat küldött a tárlatra. A látogatók száma 14,425 volt, köztük József nádor és fenséges hitvese.

A szakértőkből alakult biráló választmány különösen két gyáriparágot méltatott kiváló figyelemre, mint a melyek hazánkra nézve kiszámithatlan fontossággal bíróknak tekintettek, ha kellő terjedelemben és szilárdsággal kezeltetnek. És ezek a *répaczukor-* és *szoda-ipar*. A czukorgyáraknak a föld olcsóságánál és termékenységénél fogva nagy jövőt igértek, de eddig az akadályozta nagyobb jövedelmezésüket, hogy minden czukorfőző egyuttal finomitó is akart lenni s az iparegyesület a munkafelosztás gyakorlati életbeléptetésével hitte a kezelési költségnek annyira alábbszállithatását, hogy a hazai termék a külföldivel versenyezhessen.

Bizonyára csak az idő rövidsége okozta, hogy mindössze két czukorgyár küldött mutatványt: a *csepini* és a *Kiessling-testvéreké*. A birálat mindkettőre nézve kedvező vala, azonban a *csepinit* finomabbnak és keményebbnek találta.

A *csepini* czukorgyár Eszék mellett 1836-ban állittatott fel az Adamovics-féle birtokon, egy bécsi nagykereskedőház tőkéivel. Jó termő évben mintegy 75 ezer mázsa répát dolgozott fel, — a mi nagyobbrészt a csepini urodalom majorsági földein termett s mázsánként 10 pengőkrajczárral váltatott be. A gyár ebből több mint 4000 mázsa nyersczukrot gyártott, mi azután 2800 mázsa finomitottat szolgáltatott. A gyár dicsérő oklevelet nyert. — A *Kiessling-testvérek* répaczukorgyára Pozsonyban 1838-ban létesült; finomitója csak saját nyers anyagjának feldolgozására szoritkozva, naponként 30—40 mázsa czukor-előállitási képessége mellett — a maga készletét rövid idő alatt feldolgozta; hogy tehát hónapokig ne kelljen vesztegelnie, nádczukor finomitásával is foglalkozott. A tulajdonosok 1830 óta müködő festékgyárukból mesteri izléssel összeválogatott festékmutatványokat is küldtek az iparkiállitásra és ezeket, mint a kiállitás kiválóan érdekes tárgyait, emlékpénzzel tüntették ki.

Szikesföldnek nevezzük az oly földterületet, mely nagyobb mennyiségben tartalmaz sziksót, mi annak kivirágzása által válik feltünővé. A *szikső* e kivirágzása nevezetessé tette hazánkat, a mennyiben nincs Európának egyetlen része, hol az oly mérvben virágoznék ki a földből, mint nálunk. «Soda hungarica» nevével a szikső még a tudományban is helyet vivott ki magának. A szikső seprése és gyártása hazánkban legvirágzóbb szakát élte e században a 40-es évek derekáig; de azután egymásután mentek tönkre szikső-főző gyáraink. I. Napoleon ugyanis egy millió frank pályadijat tüzvén ki annak mesterséges uton való jutányos előállitására, Le Blancnak sikerült a kérdést megoldania s miután ez az előállitási módszer később köztudomásuvá lőn, tönkre tette olcsóságánál fogva hazai sziksógyártó iparunkat s egyuttal megsemmisité mind azt a szép reményt is, a mit ez iparághoz az első hazai iparmükiállitás füzött.

A kiállitáson kétféle szóda szerepelt: a *kerekegyházi* és az *Oesterreicher Dáridé*.

A kerekegyházi szódagyár a Kis-Kunságban *Baky Ignácz* kun-szent-miklósi főjegyző, *Hakker Rudolf* közbirtokos és *Pfanczert József* pesti nagykereskedő tulajdona volt s *Mitsu Demeter*, mint részvényestárs vezetése alatt állott. Első működését a kun-szent-miklósi határban 1834-ben kezdte s itt kedvező időjárás mellett egy évben 1000 mázsát állitott elő. 1840-ben helyezték át Kerekegyházára s itt több szikes területek kibérlése által a gyártás már oly terjedelmet nyert, hogy az évi átlagos termelés 2000 mázsára emelkedett. A seprésre és fuvarozásra kiadott 15 ezer váltó forint mindjárt az első évben megkétszerezte a pusztai lakosok és igavonó jószágaik számát. Az összesepert sziksót kádakra szedtek, vizzel kilugozták; a lugot addig főzték, mig a vizrészek elpárologtak s a nyers szóda szilárd alakban visszamaradt. Ez kiégetve szolgáltatta a calcinált szódát, ez pedig vizbe vetve a krisztallizált szódát. A kiállitásra küldött kerekegyházi szóda vegyelemeztetvén, tartalma 85 fokunak találtatott, vagyis 100 fontban volt 85 font tiszta szóda és akkori ára nyers minőségben mázsánként 9, krisztallizálva pedig 12 pengő forint. Megrendeléseit Pfanczert társtulajdonos és pesti nagykereskedő közvetitette.

Oesterreicher gyárai Szabolcsban valának és az évi átlagos termelés az időjárás minősége szerint 200—2000 mázsa közt változott. Minősége 75 foknyi. Az iparegyesület a kerekegyházi gyártulajdonosok és Oesterreicher érdemeit dicsérő oklevéllel méltányolta.

A KERBEKANI CSATA.

A szudáni hadjárat egy ujabb epizódját mutatjuk be olvasóinknak, a hadmüveletek ama csoportjából, mely *Earle* tábornok vezetése alatt folyt le, ki tudvalevőleg a Kortiban megtelepedett főhadsereg egy részével a Niluson felfelé vonult.

Több mint tizennégy napon át haladhattak az angolok csata nélkül ez uton, bár vizeséseken és sziklák között kellett előnyomulniok, hol az arabok könnyen megtámadhatták volna őket. E vidéken — Meravitól alig egy pár mérföldnyire, Kauli szigettel szemben — van a negyedik nagy vizesés, hol a csapat hajói nagy veszélyben forogtak. Innen nem messze volt az első összeütközésük az arabokkal, a mennyiben a Berti nevü helyet erőszakkal kellett elfoglalniok. Február 9-én Earle tábornok s a csapatok nagyobb része Dulke szigetén ütött tábort, a folyó balpartján zeribát (keritett táborhelyet) készitve. Már ekkor tudták, hogy az ellenség a közelben van s csakhamar értesültek, hogy mintegy kétezeren rejtőznek a szomszédban levő magas sziklák között s másnap reggel akarják őket megtámadni. Earle tábornok elhatározta, hogy megelőzi őket.

Másnap, február 10-én, hajnal előtt félhat órakor szétosztották a reggelit s két ezredet és két ágyut hagyva a tábor s a csolnakok védelmére, a csapatok a sziklák felé hatoltak. A hir teljesen alapos volt. Az arabok a sziklák s egyes emelkedések mellett rejtőztek el, honnan csakhamar élénken kezdtek tüzelni az angolokra, kik azonban az egyes dombokat vitézül foglalták el. Egy ily előnyomulás alkalmával esett el maga Eyre ezredes is. Az arabok is vitézül, sőt elkeseredve harczoltak s nagy előnyökül szolgált, hogy minden kedvező helyet már előre lefoglaltak s az angolokat egészen váratlanul jövő tüzelésekkel zavarták meg. Lépésről-lépésre kellett harczolni, minden talpalatnyi helyet fegyverrel foglalni el s az arabok minden szikla mellől csaknem biztosan czélba vehették őket. Véres és több óráig tartó küzdelem volt ez, mely sok áldozatot követelt. Mint mondók, maga a fővezér is elesett. Midőn ugyanis már csaknem vége felé járt a portyázó jellegü ütközet, a csapatok egy emelkedésen épült téglaházhoz jutottak s Earle tábornok gyorsan előrehaladt. Egyik katona figyelmeztette ugyan, hogy vigyázzon, mert valószinüleg vannak benn arabok, de ugyan e perczben már egy golyó keresztül is furta a tábornok agyát. Valóban ellenséggel volt tele a ház s több órába került, mig bevehették; minden védője elesett. Azt a helyet, a hol Earle tábornok összerogyott, e csatáról közlött érdekes képünkön fehérrel jelzett kereszt mutatja.

Három óra tájban minden ponton megszünt az ellenállás s az angolok lettek az urak. A fővezéren kivül 10 tiszt és számos közlegény esett el. A tiszteket a brit tábor közelében egy pálmafa alá temették el s katonásan huszonegy ágyulövés dördült el temetési zenéül fölöttük. Az arabok is sokat vesztettek, de számukat nem tudja senki.

A csata után Brackenbury ezredes vette át a parancsnok ágot s tovább vezette az angolokat a parton a «Rakabit-el-Garmel-(Tevenyak)» nevü zuhatagig, a hol nyugodtan haladhattak el, mert az arabok itt tervelték ugyan a főtámadást, azonban a véres kerbekani csata megtörte erejüket.

•KRÓNIKA•

DR. vitéz JÓZSEF FERENC KIRÁLYI HERCEG ÖRÖKÖS ELNÖK. Társulatunk mostani közgyűlése örökös elnökké választotta meg dr. vitéz József Ferenc főherceget. Az egyhangúan, nagy ováció közben történt választással a társulat tagjai azt a mélyen érzett ragaszkodást akarták kifejezni, melyet az immár csaknem egy évtized óta társulatunkat irányító elnök magas személye iránt éreznek. Mint, aki maga is egykor tevékenyen dolgozott az iparművészet munkaasztala mellett. A királyi herceg megértő barátja minden iparművészeti gondolatnak, lelkes támogatója minden kezdeményezésnek. Közvetlenöl nemes egyéniségével pedig mindenkit lekötelez, akinek alkalma van gazdag és sokrétű művészi izlését megismernie.

KITÜNTETÉSEK. Örvendetes híreket közölt nemrégen társulatunk számára a hivatalos közlöny. Társulatunk köztiszteletben álló vezetőit érte a kormányzói kitüntetés a társulat fennállásának ötvenéves jubileuma alkalmából.

A Kormányzó Úr Ő Főméltósága Szablya Frischauf Ferenc kormányfőtanácsosnak, a társulat tiszteletbeli alelnökének és a Magyar Iparművészet főszerkesztőjének a Magyar Érdemrend középkeresztjét, Ligeti Miklós szobrászművész, művész-alelnöknek és Seenger Béla gyáros, iparos-alelnöknek a kormányfőtanácsosi címet adományozta.

A magas helyről jövő kitüntetések külön is kiemelik azokat az érdemeket, melyeket a félszázados jubileumát ünneplő Országos Magyar Iparművészeti Társulat körül, mint annak tiszteletbeli alelnöke, illetve művész- és iparos-alelnökei szereztek. Lapunk olvasói és társulatunk barátai előtt ezek az érdemek bizonyára ismeretesek. Ismert szerénységükkel munkálkodnak az iparművészet és műipar alkotó területein, ez a kitüntetés tehát elsősorban azoknak jelent örömet és elégtételt, akik munkásságuknak eredményeit élvezik. Mindhármuk szerény és kedves egyéniségét meleg szeretettel üdvözli a magyar iparművész társadalom.

N. P.

KITÜNTETETT MINISZTERI TANÁCSOS. Hivatalos körökben s a magyar iparművészeti kultúra barátai közt egyaránt rokonszenves visszhangot keltett az a magas helyről jövő elismerés, mely Fritz Géza miniszteri tanácsosnak jutott abból az alkalomból, hogy nyugalomba vonul. A kormányzói kitüntetés, mely a magyar érdemrend középkeresztjével díszíti hasznos köztisztviselői tevékenységét, egy páratlanul buzgó, puritán és melegszívű egyéniség elismerését jelenti. Fritz Géza azok közé a közhivatalnokok közé tartozik, akiknek nevét mindig, távozásuk után is hálás szeretettel szokták emlegetni mindazok, kiknek dolguk volt vele. A magyar iparművészetnek s háziiparnak mai elismertetésében nagy része volt neki s annak a meleg ügyszeretetnek, mellyel társulatunk intencióit megértve Fabinyi Tihamér kereskedelemügyi minisztersége alatt ügyünknek egyik legerősebb pártfogójává szegődött. Az Országos Magyar Iparművészeti Társulat legjobb kívánatait tolmácsolja a valóban megérdemelt kitüntetéshez.

AMIOE JUBILÁRIS KÖZGYŰLÉSE. A Magyar Iparművészek Országos Egyesülete f. évi április hó 28-án a Művészek „Fészek" klubjában, d. u. 6 órai kezdettel tartotta 10 éves fennállásának alkalmából ünnepi és rendes évi közgyűlését.

Ezt a tízesztendőt szakadatlan megfeszített munkában töltöttte az Országos Egyesület s ennek a munkásságnak meg is volt az eredménye. Az iparművészek közössége szervezettebb, öntudatosabb lett, mert tudta, hogy van valaki, aki érdekeikért mindenkor kész síkra szállani. Az iparművészet problémáinak állandóan a felszinen tartásával az Országos Egyesület valóban nagy kultúrmunkát végez s tízéves fennállásának jubileumán méltán fogadhatja tagjainak és barátainak szeretetteljes ünneplését.

A közgyűlés tárgysorozata a következő volt:

1. Elnöki megnyitót tartotta: Szentkereszthegyi Kratochwil Károly elnök.
2. Alelnöki beszámolót tartotta: Latabár Károly alelnök.
3. Éremalapítás bejelentését tartotta: ifj. Richter Aladár alelnök.
4. Főtitkári jelentést tartotta: ifj. Payer József főtitkár.
5. Sajtóbeszámolót tartotta: Branczeiz János sajtóreferens.
6. Alapszabálymódosítást ismertette: Major István ügyvezető-igazgató.
7. Számvizsgáló-bizottsági jelentést ismertette: Keresztessy Ágost ellenőr.
8. Megemlékezés a lelépő tisztikarról és szózat az ifjúsághoz, tartotta: Klausz Gyula alelnök.
9. A felmentvény megadása.
10. Az új tisztikar megválasztása.

Egyhangúlag megválasztatott elnöknek: Szentkereszthegyi Kratochwil Károly.

Tiszteletbeli tagokká választattak: Kiss Ferencné és Saly Géza. Itt az elnök átadta a tiszteletbeli tagokat megillető díszjelvényt és oklevelet.

Ügyvezető alelnökké választatott: ifj. Richter Aladár. Ügyvezető igazgató: ifj. Payer József. Főtitkár: Szauter László. Ügyész: dr. Ecker Ferenc. Titkárok: Borda János és Farnadi Frigyes. Háznagy: Zrinszky József. Jegyzők: dr. Mangoldné Kende Jolán és Dévényi Ferenc. Ellenőrök: Strausz Pál és Zimmer Emil. Pénztáros: Molnár Kálmán. Számvizsgálók: Gyurich István, Szekeres Béla, Zilzer Hajnalka. Póttag: Márton Lajos.

Sajtóreferens: Branczeiz János.

Szakosztályi vezetők: Urbányi Vilmos építő, Botfalvi Ilona textil, Ujváry Ferenc festő, Horváth Endre grafikus, Kiss Ferenc ötvös, Eschenbach Jenő keramikus és Hiesz Géza szobrász.

Csoportvezetők: Devecska Ferenc tanügyi, Latabár Károly népművészeti és Borda János ifjúsági.

Választmányi tagok: Erhardt Ernő, Kajdy Emil, Keresztessy Ágost, Minár Pál építő, dr. Zolnayné Nehrebeczky Gizella, Garzsik Ria, Sz.-né Zechmeister Ida, Molnár Béla textil, Lazeczky Rezső, Szalontai József, Pólya József festő, Klaudinyi Lajos, Tancsik Mihály, Repce János grafikus, Hodina

95
MAGYAR IPARMUVESZET
1936. 95, 56.

Mihály, Böjte Gábor ötvös, Kovács Margit, Boeskai József keramikus és Ohmann Béla, Grandtner Jenő szobrász szakosztályokból, Örkényi István tanügyi, Mester Sándor, Novák Györgyi és Kopasz Márta az ifjúsági csoportból.

Az egyesület ezen közgyűlésén bemutatta a jövő évben kiadásra kerülő arany- és hét szakosztályi ezüstérmét, melyet Madarassy Walter szobrász tag készített el.

Az ünnepi közgyűlést vacsora követte, melyen a tagokon kívül számos vendég is résztvett.

A vacsorán elhangzott pohárköszöntők a következők voltak: Szentkereszthegyi Kratochwil Károly elnök a legelső magyar embernek, vitéz nagybányai Horthy Miklósnak, Magyarország Főméltóságú Kormányzójának egészségére emelte poharát, kérve a magyarok Istenét, hogy Őt sokáig éltesse minden magyarok igaz örömére és a magyar Haza üdvére.

Ugyancsak az elnök mondott pohárköszöntőt az egyesület tiszteletbeli tagjainak egészségére, mint akik mindig jelentős támaszai és támogatói az egyesület törekvéseinek.

A tiszteletbeli tagok nevében dr. Czakó Elemér, az egyesület első elnöke mondott magas nívójú, mély igazságokban gazdag, megszívlelendő, iparművészeti kultúra keretébe tartozó pohárköszöntőt az egyesületre.

A társegyesületeket, elsősorban az Országos Magyar Iparművészeti Társulatot, mint a szakmai közélet első szeniorát, mint a magyar iparművészeti életnek nemes és nagy feladatokat magába foglaló társadalmi szervezetét, majd őszinte rokonszenvvel az egyesület útjaival párhuzamosan haladó és tartós barátságban lévő Magyar Műhely Szövetséget, végül pedig az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskolát köszöntötte Gyurich István, aki 1935-ben volt egyesületi háznagy.

A társegyesületek nevében Szablya János kormányfőtanácsos, az Országos Magyar Iparművészeti Társulat ügyvezető alelnöke mondott meleghangú és biztató viszontköszöntőt.

Borda János, az ifjúsági csoport vezetője az egyesület elnökére mondott köszöntőt.

A vacsora befejezésével Zrinszky József háznagy leleplezte az egyesület első elnökének, dr. Czakó Elemérnek Grandtner Jenő szobrász, egyesületi tag által elkészített mellszobrát és az összes tiszteletbeli tagokról a lelkes egyesületi tagok által megrajzolt képsorozatát.

Vacsora után barátságos hangulatban még sokáig együtt maradtak a résztvevők.

AZ IPARMŰVÉSZETI NEVELÉSRŐL. A bécsi Iparművészeti Iskola igazgatója, Max Fellerer építész erről a kérdésről érdekes, de sok tekintetben nagyon is vitatható előadást tartott az Alsóausztriai Iparegyesületben. Az előadó megállapította, hogy olyan korban élünk, mely korábbi időknek eredetiségével s művészi alkotóerejével nem veheti fel a versenyt. Ez a kor formai kifejezések dolgában csak tapogatózik s tétovázik. Sok a jó, sőt kiváló alkotás építészeti és iparművészeti téren, de azért átlagban mégsem igen jutottunk előbbre a mult század nyolcvanas éveinél (!) Minden tárgynak olyan külső formát kell felöltenie, hogy kifejezésre jusson anyaga és funkciója. Elsősorban mint műszer, mint használati tárgy jól funkcionáljon. Csak ezen a törekvésen túl lehet szó arról, hogy alakját a művész keze megnemesítse. Az anyagnak és a tartalomnak felismeréséből származik az az egészséges formakultúra, melynek tiszteletére nevelik az új iparművész-nemzedéket.

A NÉMET BÚTORIPAR IRÁNYZATA. A lipcsei tavaszi vásárról szóló jelentések nemcsak a bútoripar kereskedelmi helyzetéről, hanem irányvonaláról is részletesen beszámolnak. Ezekben a referátumokban azt olvassuk, hogy a német fák felhasználása egyre tágabb téren mutatkozik. A különféle fenyő-, tölgy-, bükk-, jávor- és cseresnyefabútorok nagy tetszésre találnak a vásárlók közt. Ezt a dícsérni való törekvést nyomon követi az, hogy a politurozás helyett inkább a természetes tónusokat kedvelik s így az olajnak, a firnisznek a bútorok felületén alig-alig jut szerepe. Az ülőbútoroknál is érvényesül ez az irányzat, ilyeneknél főleg a világos fákat kedvelik. Annak ellenére, hogy a nád- s egyéb fonások itt nagyon terjednek, a párnázásoknál néha meglepően érdekes munkákat lehetett látni. Konyhabútoroknál az egyszerű nagyajtajú és jó térviszonyokat nyujtó bútorok vezetnek a régibb szögletes, komplikált szekrények helyett. Apróbútorok dolgában a régibb diófa és annak politúros kezelése még erősen tartja magát. Általában pedig a legjava bútorokon ma már határozottan felismerhető egy kimondott német formatörekvés.

AZ ÁLLAM A MAGYAR IPARMŰVÉSZETÉRT. Nagy örömmel adjuk közre a belügyminisztérium, a pénzügyminisztérium, valamint a kereskedelem- és közlekedésügyi minisztérium rendeleteit, amelyek a magyar iparművészek anyagi támogatására vonatkoznak, s amelyeket az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács küldött be társulatunknak.

A rendeletek a következőképen hangzanak: A m. kir. belügyminiszter 121.170/1935. V. B. M. számú körrendeletével felhívta a vidéki törvényhatóságokat, hogy a költségelőirányzatok összeállításánál anyagi helyzetükhöz képest költségvetésileg is gondoskodjanak a képzőművészetek és iparművészetek támogatásáról és értékes műtárgyak beszerzéséről.

A m. kir. pénzügyminiszter 155.587/1935. VII. számú körrendelete, valamint a m. kir. kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter 10.774/1935. eln. számú és a m. kir. belügyminiszter 120.587/1935. B. M. számú körrendelete intézkedik, hogy az összes alája rendelt, továbbá felügyelete alá tartozó hatóságok, hivatalok, intézetek és üzemek a képzőművészet és iparművészet körébe vágó pályázataikat, megrendeléseiket és vásárlásaikat az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács meghallgatása és véleményezése mellett eszközöljék.

Örvendetesek e rendeletek azért, mert egyrészt az iparművészek számára az anyagi síkon is nagy lehetőségeket nyujt és örvendetesek azért is, mert az állami és közhivatalok, ha művészeti tárgy-szükségleteiket az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács felülbírálásával fogják kapni, úgy feltétlenül művészi és szép tárgyakhoz fognak jutni.

Vádai Pál: Az iparművészet Magyarországon.

8°, 16 k, 143 L, Budapest, év nélkül

Magyar iparművészet

Magyar iparművészet

Keglevich István gróf: Műiparunk és a lakberendezés története 1892-ben.

8°, OL, 18L, Budapest, 1891

Magyar iparművészet

B. Aberschall Magda (Bárány Istvánné néven):
A magyar iparművészet története.

8°, 0K, 18L, Budapest, 1936.

Magyar iparművészek

Pulszky Károly: Két iparművészet-történeti értekezés

Kny. Archaeologiai Értesítő"
4°, 21K, 33L, Budapest, 1883.

Magyar iparművészet

Pulszky Károly: Iparmüvészeti jegyzetek.

Kny. Archaeologiai Értesítő
8°, 2 K., 76 L., Budapest, 1879

Magyar iparművészet

Radisich, Jenő de: L'industrie artistique hongroise

8°, 2 k., 16 L., Budapest, 1913.

Huszka József: Teremtsünk igazán magyar műipart.

8°, 15 K, 36 L, Szentiszentgyörgy, 1890.

Magyar iparművészet

Czakó Elemér: Iparművészetünk
a milanoi világkiállításon.

Kis 8°, 4 L., 48 L., Budapest, 1907

Magyar iparművészet

Magyar iparművészet
Könyvészet

Divald Kornél: A magyar iparművészet története.

Kis 8°, 56K, 268L, Budapest, 1929.

Magyar iparművészet

Az iparművészet
1895-ben

Petrik 1886-1900

Magyar iparművészet

Isoz E

Az iparművészet a kép-
zőművészet ezredéves
tárlatán

Petrik 1886–1900

Magyar iparművészet

Az iparművészet 1896-ban.

Millenniumi emlékkönyv

Petrik 1886-1900

Magyar iparmüszet

Orsz. Magy. Iparmüvészeti Társulat.
Hazi ipar és iparmüvészet. (Export-
katalogus.) Magyar, német angol, francia
szolven. Bpest (1936) 4 l 106 t.

sajátának

Hivatalból

Dij átalányozva.

A.c.I.cs.2.f.j.-92.

Magyar iparművészet

GYŰJTŐÍV

SORSZÁM	NÉV ÉS LAKHELY	KARTONKÖTÉSŰ PLD. K 120—	AMATŐR PLD. K 500—

A GYŰJTŐ ALÁIRÁSA

AZ IPARMŰVÉSZET MAGYARORSZÁGON

IRTA

NÁDAI PÁL

BUDAPEST
BIRÓ MIKLÓS KIADÁSA

ELŐFIZETÉSI FELHIVÁS

NEMCSAK a régi és modern iparművészet történetének vázlata ez a könyv. A magyarság épitő, alkotó és diszitő tevékenységének egész kulturhistóriája van benne rövidre fogva. Mindazt, ami elmult stilusokban becses, műiparunk történetében jelentős, népművészetünkben megkapó s mai művészetünkben tudatosan szolgálja a magyar gondolatot, felöleli ez a munka. Nem adatok halmaza, hanem élvezetes csevegés, korok és egyéniségek mesteri jellemzése ez a könyv. Illusztrációinak bősége, Kozma Lajos könyvdiszeinek nemes szépsége, finom keretet adnak az értékes tartalomnak.

A munka kétféle kiadásban kerül forgalomba. Száz számozott példány készül belőle famentes csontpapiroson, luxus-kötésben, a szerző aláirásával, ötszázkoronás árban, ezer példány pedig egyszerübb papiroson, de kötve és gondos kiállitásban, százhusz koronás áron. Mindenik köntösben méltó arra, hogy művészetkedvelők és könyvgyüjtők örömére szolgáljon.

TARTALOM

I. A MULT

Keleti hatások. — Felvidéki házak. — A rokoko. — Pest-budai patriciusházak. — Biedermeier-otthonok.

II. A JELEN

Nemzeti épitőművészet. — Lajta Béla. — Vágó József. — Kozma Lajos. — Erdélyi tájszólás. — Családi lakóházak. — Belső épitészet. — A gödöllőiek.

III. A VÁROS

Magyar művészet külföldön. — Éremművészet. — Könyvművészet. — Plakátművészet. — Fényképező-művészet. — Iparművészeti muzeumunk. — Műgyüjtők. — Magyar Művészeti Műhely. — Iparművészetünk és a nő. — Zsolnay.

IV. A NÉP

Parasztmesterségek és művészetek. — A paraszthaz. — Népies hímzések. — A falusi temető.

Magyar iparmü-
vészeti kiállítás
Tallinban

Szód

MAGYAR IPARMŰVÉSZET

1936. 49. l.

a Cikkben
művész nevek
minsenek

ATHENAEUM
1868
90001

Margitay Ernő: Izléstelenségek országa.

8°, OK, 34L, Budapest, 1910.

Magyar iparművészet

Csaba Rezső – Juhász László – Szűcs Pál: Új magyar iparművészet telé

40, 0K, 8L, Budapest, 1940.

Magyar iparművészet

Csánzi Károly: Magyar iparművészet emlékei. (Ernst-Museum)

20, 32 41 L, Budapest, 1926.

Magyar iparművészet

Magyar ipar- és
népművészeti kiállí-
tás Tallinban.

1.

Magyar Iparmű-
vészet

1936. 29, 30. l.

Magyar ipar- és népművészet

Gerthon István: A magyar iparművészet és népművészet

kny. Magyarország ... Kerecsétől Trianonig
8°, 40K, 50L, Budapest, 1929.

A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI IRODALOM MUTATÓJA. (1900—1901.)

Az iparművészet egész irodalmáról akarjuk t. olvasóinkat tájékoztatni s ezért külön rovatot nyitunk, a melyben az idevágó újabban megjelent számottevő önálló műveket s cikkeket s azok szerzőit felsorolni fogjuk.

Ebben a füzetben ugyan egyelőre az utolsó két évben (1900 és 1901) csupán a *hazai* irodalomban megjelent dolgozatokra szorítkozunk, jövőben azonban minden számunkban, a hazai mellett, az időközben megjelent külföldi iparművészeti munkákról is közlünk kimutatást.

1. *A)* AZ IPARMŰVÉSZETRŐL ÁLTALÁNOSSÁGBAN.

Boros Rudolf. Stílisme. Pozsony, Stampfel, 1901.

Crane, Walter. Néhány szó a magyar iparművészetről. (M. Iparművészet. 1900. 151.)

Czakó Elemér. Az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum és Iskola könyvtárának címjegyzéke. Budapest, Franklin, 1900.

Diner-Dénes József. Nemzeti iparművészet. (Magyar Iparművészet. 1901. 199.)

Ernszt Lajos. Nők az iparművészet terén. Műcsarnok. 1901. 28.)

Gelléri Mór. A kézművesség jövője. (Magyar Ipar. 1901. 661.)

Kapitány Kálmán. Alkalmazott művészet. (Műcsarnok. 1901. 39.)

Lippich Elek dr. Mire való a szegedi kiállítás? (Magyar Iparművészet. 1901. 193.)

Lyka Károly. A modern iparművészet s a közönség. (Magyar Iparművészet. 1901. 195.)

Lyka Károly. A mi művészi iparunk. (Magyar Ipar. 1900. 305.)

Meller Simon dr. A modern művészi ipar. (Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye. 1901. V.)

Műipar fejlesztése. (Magyar Ipar. 1901. 67.)

Tarczai György. Régi magyar művészek és mesteremberek. Budapest, 1901.

b) *Ornamentika.*

Ágai Béla dr. Magyar stílus. (Magyar Üveg- és Agyagipar. 1901. 20.)

Crane, Walter. A vonal nyelvéről. Felolvasás a lipótvárosi kaszinóban. Budapest, nyom. Franklin, 1900.

Gróh István. Magyar fali rajzminták. Budapest, 1901.

Gróh István. Modern stílus és magyar stílus. (Műcsarnok. 1901. 57.)

Kaposi Illés. Az építészeti és festészeti díszítés a nemzeti jellemzésben. (Magyar Ipar. 1900. 1106.)

Molnár Viktor. A húsvéti tojások. (Uránia. 1901. 100.)

Szterényi József. Mintalapok iparosok és ipariskolák számára. Budapest, Gerlach és Schenk, 1900—901.

c) *Szakoktatás.*

Benes Sándor. Néhány szó a nyomdász szakoktatásról. (Grafikai Szemle. 1901. 9. és 10. sz.)

Boros Rudolf. A rajzolás vezérfonala. Pozsony, Stampfel, 1901.

Boros Rudolf. Magyar stílű elemek a rajzoktatásban. (M. Iparoktatás. 1901—1902. 257.)

Csízik Gyula. Az ipari szakiskolai rajztanulmányok végcéljáról és feladatáról. (M. Iparoktatás. 1900—1901. december—március.)

Dömötör István. A nőipariskola kiállítása. (Magyar Iparoktatás. 1900—1901. 524.)

Faragó Ödön. A bécsi és prágai iparművészeti iskolák kiállítása. (Magyar Iparoktatás, 1901—1902.

Fittler Kamill. Ausztriai ipariskolák kiállítása. (Magyar Iparművészet. 1901. 117.)

Füleki József. Idegen államok iparoktatása. (Magyar Iparoktatás. 1900—1901. 582.)

Gaul Károly. Az osztrák iparművészeti iskolák kiállítása. (M. Iparoktatás. 1900—1901. 515.)

Györgyi Kálmán. A művészi ízlés a szakiskolákban. (Magyar Iparoktatás. 1900. 398.)

Kriesch Aladár. A művészi nevelés kérdéséhez. (Műcsarnok. 1901. 93.)

Meller Simon. A római iparművészeti iskola. (Magyar Iparművészet. 1900. 41.)

Palóczi Antal. Az ipari szakoktatás. (Magyar Ipar. 1900. 1570.)

Pap János. A francia agyagipar a párisi kiállításon. (Magyar Iparoktatás. 1900—1901. 619.)

Raffay László. A szakiskola gyakorlatias működése. (Magy. Iparoktatás. 1901—1902. 170.)

Streitmann Antal. A művészeti oktatás a középiskolákban. N.-Becskerek, Pleitz, 1900.

Szabályzata, Az O. M. Kir. Iparművészeti Iskola szervezeti és szolgálati —. Budapest, Pátria, 1900.

Szterényi, Joseph. L'enseignement industriel et professionel de la Hongrie. Bpest, 1900.
Szüts Izsó. A rajzoktatás reformja. Bpest, 1901.
Thiering Oszkár. Szövőiskolák a párisi kiállításon. (Magyar Iparoktatás. 1900—1901. 361.)
Vig Albert. Iparoktatásunk közművelődési és ipari feladatai. (M. Iparoktatás. 1899—1900.)

2. ÉPÍTÉSZET ÉS DISZÍTŐ SZOBRÁSZAT.

Divald Kornél. A felsőmagyarországi reneszánsz építészet. Budapest, Pátria, 1900.
Dömötör István. Magyar arhitektura. (Magyar Iparművészet. 1901. 151.)
Grieger Gyula. Kozmopolita építészet. (Magyar Ipar. 1901. 1332.)
Lázár Béla dr. Agyag és üveg az építészetben. (Magyar Üveg- és Agyagipar. 1901. 20.)
Lord Albert. Városrendezési tanulmány. Budapest, Neumayer, 1900.
Myskovszky Viktor. Néhány felsővidéki műemlék. (Arch. Értesítő. 385.)

3. DISZÍTŐ FESTÉSZET.

Szendrei János dr. A megyaszói ref. templom magyar stílusú diszítményei 1735-ből. (Magy. Iparművészet 1901. 155.)

4. TEXTIL. KOSZTÜM. BŐR- ÉS KÖNYVKÖTŐ-MUNKÁK.

Bátky Zsigmond. Szalagszövő táblácskák. (Ethnographia, 1901. 148.)
Boros Rudolf. Női kézimunkák montirozása. (Magyar Iparoktatás. 1899—1900. 514.)
Czakó Elemér. Művészet és a női kézimunka. (Magyar Ipar. 1900. 1607.)
Dömötör István. A női kézimunka szerepe. (Magyar Iparoktatás. 1901—1902. 225.)
Györgyi Kálmán. Mintalapok. Fonó- és szövőipar. Budapest, Gerlach és Schenk, 1900—901.
Halfer József. Könyvkötői díszművek. Budapest, 1900.
Kapitány Kálmán. Báli ruhák. (Műcsarnok. 1901. 97.)
Misztarka György. A hímzés Magyarországon és a külföldön. (Magyar Ipar. 1900. 122.)
Nagy Géza. A magyar viseletek története. Budapest, Franklin, 1901.
Pór Antal. Magyar műhímző Párisban (1384—1417). (Arch. Értesítő. 1901. 35.)
Rejtő Sándor. A fonó- és szövőipar hazánkban. (Magyar Iparoktatás. 1900. 257.)
Varju Elemér. A magyar viseletek története. (Arch. Értesítő. 1900. 410.)

6. GRAFIKUS MŰVÉSZETEK.

Czakó Elemér. A grafikus művészetek jelenlegi állása. (M. Iparművészet. 1901. 120, 161, 229, 267.)
Czakó Elemér. A könyvdiszítés nagymestere. Walter Crane. (Grafikai Szemle. 1900. 10.)
Czakó Elemér. A művészet és a nyomdászat. (Corvina, 1901. 13—23. szám.)
Czakó Elemér. Walter Crane. (Magyar Szalon. 1900. 290.)
Dömötör István. A képes könyv. (Műcsarnok. 1901. 357.)
Éber László dr. Crane Walter. (Új Magyar Szemle. 1900. 377.)
Firtinger Károly. 50 esztendő a magyarországi könyvnyomtatás közelmúltjából, Budapest, Könyvnyomdászok Szakköre. 1900.
Fraknói Vilmos. Chronica Hungarorum. Budapest, Ranschburg, 1900.
Káldor Lajos. Az ornamentika stílszerű fejlődése. (Grafikai Szemle. 1900. 44.)
Kapitány Kálmán. Képes levelező-lapok. (Műcsarnok. 1900. 416.)
Kapitány Kálmán dr. Az illusztrációkról. (Uránia. 1901. 91.)
Korinek József. Rajz a könyvnyomdászatban. (Graphica. 1900. 4.)
Lyka Károly. Walter Crane. (Uránia. 1900. 20.)
Morelli Gusztáv. A reprodukció általában. (Grafikai Szemle. 1900. 1—27.)
Novák László. A rajzolás a könyvnyomtatásban. (Magyar Nyomdászat. 1901. 49.)
Olgyay Bertalan dr. A magyar rézkarc felvirágozása érdekében. (Műcsarnok. 1901. 111.)
Térey Gábor dr. és *Petrovics* Arzén. Az Orsz. Képtár metszetgyűjteményének katalogusa. Budapest, Hornyánszky, 1901.
Térey Gábor dr. Nemzetközi színes modern metszet-kiállítás. Budapest, Hornyánszky, 1901.

6. KERÁMIA. ÜVEG.

Csehacsek Vilmos. Az üveges műipar. (Magyar Ipar. 1901. 72.)
Czobor Béla dr. A ferencvárosi római kath. templom ablakainak kartonjai. (Magyar Iparművészet. 1901. 24.)
Fischer Emil (Tóvárosi). A modern stílus az üveg- és agyagiparban. (Magyar Üveg- és Agyagipar. 1901. 18—20.)
Gróh István. Ungvár és Sárospatak fazekassága. (Magyar Iparművészet. 1901. 245.)

Hampel József. Rejtélyes bélyegű cserepek. (Archaeologiai Értesítő. 1901. 446.)
Lyka Károly. Zsolnay Vilmos. (Magyar Iparművészet. 1900. 93.)
Pap János. Az agyagárúk felosztása. (Magyar Üveg- és Agyagipar. 1901. 19—22.)
Pap János. A francia agyagipar a párisi kiállításon. (Magyar Iparoktatás. 1900—1901. 545.)
Róth Miksa. Üveg a műiparban. (Magyar Ipar. 1900. 367.)
Sárosi Bella. A kerámia és válfajai. (Magyar Üveg- és Agyagipar. 1901. 20.)
Sárosi Bella. Az üveg művészei. I. Puvis de Chavannes. II. Louis Tiffany. (Magyar Üveg- és Agyagipar. 1901. 20.)

7. FAMUNKÁK. BÚTORZAT.

Bánhegyi Aladár. A párisi kiállítás bútorai. (Magyar Iparoktatás. 1900—1901. 387.)
Gaul Károly. Mintalapok. Faipar. Budapest, Gerlach és Schenk, 1900—1901.
Gaul Károly. A bútor. (Uránia. 1901. 16.)
Gróh István. Muzsnai járom. (Magyar Iparművészet. 1901. 160.)
Hauszmann Alajos. A budai királyi vár Szent-István-terme. (M. Iparművészet. 1900. 105.)
Hevesi Lajos. A modern szék. (Magyar Iparművészet. 1900. 24.)
Lyka Károly. A munkásember bútora. (Magyar Iparművészet. 1900. 61.)

8. FÉMMŰVESSÉG.

Illés Aladár (Edvi). Mintalapok. Vas- és fémipar. Budapest, Gerlach és Schenk. 1900—901.
Illés Aladár (Edvi). A vasművesség a párisi kiállításon. (Magyar Iparművészet. 1900. 305.)
Illés Aladár (Edvi). Néhány magyarországi csúcsíves templom szentségházának vasajtaja. (Magyar Iparművészet. 1901. 145.)
Kemény Lajos. A kassai fegyvergyártó céhekről. (Arch. Értesítő. 1901. 78.)

9. ÉKSZER ÉS ZOMÁNCMUNKÁK.

Mihalik József. A zománc. Pozsony. Stampfel. 1901.
Mihalik József. Tanulmányok a régi hazai ötvösség köréből. (Arch. Értesítő. 1901. 104.)
Mihalik József. Egy zománcozott délszláv csattról. (Arch. Értesítő. 1901. 237.)
Mihalik József. Régi brassói ötvösség. (Arch. Értesítő. 1900. 17.)
Mihalik József. Hann Sebestyén két ismeretlen ötvösművéről. (Arch. Értesítő. 1900. 253.)

10. KIÁLLÍTÁSOK ÉS INTÉZETEK ISMERTETÉSEI.

Csizik Gyula. A párisi kiállításra küldendő műipari tárgyaink bemutatása alkalmából. (Magyar Iparművészet. 1900. 117.)
Diner-Dénes József. A karácsonyi kiállítás. (Magyar Iparművészet. 1900. 1.)
Diner-Dénes József. A karácsonyi kiállítás. (Magyar Iparművészet. 1901. 1.)
Divald Kornél. A szegedi kiállítás. (Magyar Iparművészet. 1901. 205.)
Dömötör István. Séta a magyar palotában. (Műcsarnok. 1901. 365.)
Fittler Kamill és *Györgyi* Kálmán. A világ iparművészete Párisban. Budapest, Lampel, 1901.
Györgyi Kálmán. Az iparművészet a párisi kiállításon. (Magyar Iparművészet. 1900. 209.)
Györgyi Kálmán. *a)* Az iparművészet. *b)* Az Orsz. Iparművészeti Iskola. (Magyarország az 1900. évi párisi kiállításon. Hornyánszky. 1901. 69.)
Lippich Elek dr. Műipari kiállítás. (Magyar Ipar. 1901. 981.)
Lyka Károly. Magyar kultura Párisban. (Magyar Ipar. 1900. 710.)
Majovszky Pál dr. A maison moderne Budapesten. (Fővárosi Lapok. 1900. 46.)
Meller Simon. A karácsonyi kiállítás. (Magyar Iparművészet. 1901. 245.)
Meller Simon. Diszítő művészet a párisi kiállításon. (Új Magyar Szemle. 1900. 348.)
Mihalik József. Történelmi emlékeink a párisi kiállításon. (Arch. Értesítő. 1900. 375.)
Mihalik József. A magyar történelmi pavillon. (Magyar Iparművészet. 1900. 327.)
Mihalik József. A történeti csoport. (Magyar Iparművészet. 1900. 109.)
Radisics Jenő. A magyar iparművészet Oroszországban. (Magyar Iparművészet. 1900. 32.)
Radisics Jenő. Walter Crane kiállítása az Orsz. Magyar Iparművészeti Múzeumban. Budapest, Athenaeum, 1900.
Soltész Adolf dr. Iparművészeti kiállítás. (Magyar Ipar. 1901. 1297.)
Vezető az 1900. évi párisi nemzetközi kiállításra szánt némely magyar történelmi, ősfoglalkozási és iparművészeti tárgyak megtekintéséhez. Budapest, Hornyánszky, 1900.
Vig Albert. A szegedi iparművészeti kiállítás. (Magyar Iparoktatás. 1901—1902. 33.)

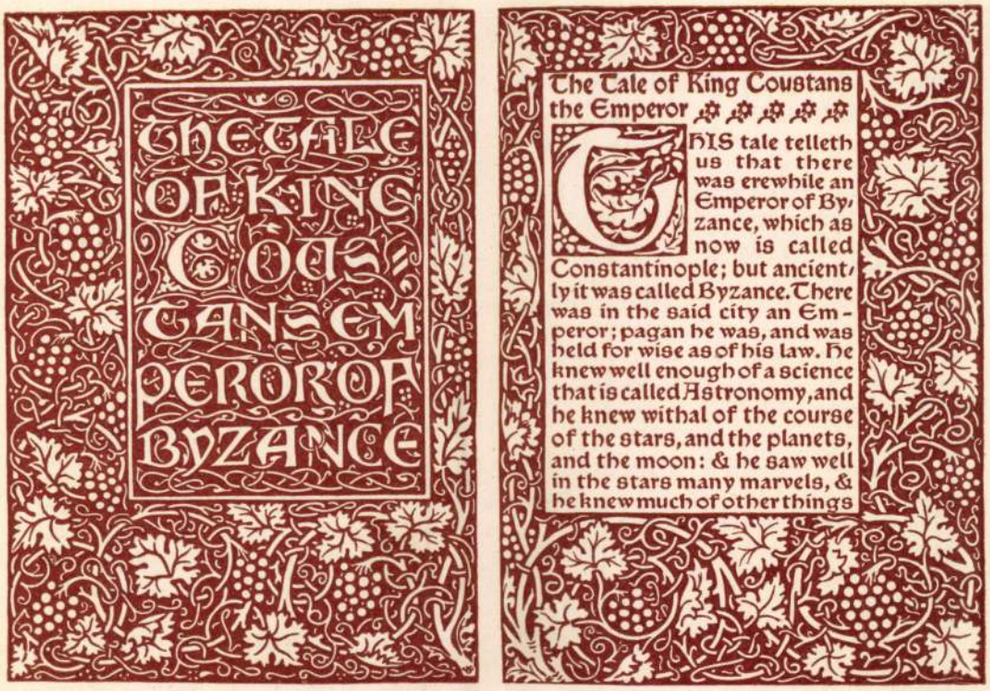

SZEMELVÉNY CZAKÓ E. KÖNYVNYOMTATÁS ÉS KÖNYVDISZÍTÉS IPARMŰVÉSZETE C. MŰVÉBŐL: WILLIAM MORRIS. KÖNYVDÍSZ.

A SZERKESZTŐSÉG ÜZENETEI.

Többeknek. A Magyar Iparművészet összes évfolyamainak bekötési táblái kaphatók Gottermayer Nándor könyvkötészetében (Budapest, IV., Királyi Pál-u. 5. sz.) darabonkint 2 korona 40 fillérért.

M. Zs. Budapest. Ne méltóztassék zaklatásnak venni, hogy a Társulat cheque-lapok révén szedi be a tagsági díjakat. Igaz, hogy egy csekély fáradsággal jár a lapok kitöltése s a pénz feladása, — de viszont a t. Tagtársak ezt akkor cselekedhetik meg, a mikor akarják. A díjaknak szolgákkal való beszedése igen körülményes és nagy költséggel jár. A Társulat vezetősége, mely a csekély tagsági díj fejében annyi ellenszolgálatot tesz, azt hiszszük, joggal remélhette, hogy tagjai nem fogják sajnálni azt a kis fáradságot.

K. S. Kisvárda. A kérdezett francia lapok címét levélileg közöltük önnel. Tanácsokat, ha jók, mindig szivesen veszünk. Az Iparművészeti Társulat bazárjában kiállított tárgyak közlésekor azok árának jegyzékét is ezentúl összeállítjuk.

Asztalos. Az Iparművészeti Múzeumban minden vasárnap délután tartatnak ingyenes előadások. A könyvtár használata mindenkor szintén díjtalan.

R. J. Szeged. Igen. Lapunk részletesen fogja ismertetni a budai királyi palotának belső berendezését.

B. J. Zebegény. A *Mintalapok* kiadása egyelőre nem marad abba. A folyó évben a régi alakban és beosztással jelennek meg, csupán a kiadó cég változik.

Cs. L. Szabadka. A torinói kiállításról nem hozhatunk még részletes ismertetést a májusi számunkban. A kiállítás április hó végén nyílik meg s az ismertetéshez szükséges képeket nem lehet egy-két hét alatt elkészíttetni. De egy ilyen nagyszabású kiállításnak leírása is megkívánja, hogy az illető író hosszabb ideig tanúlmányozza a kiállítás anyagát.

A XL. ÉVFOLYAM KÜSZÖBÉN

Irta: DR. VITÉZ JÓZSEF FERENC KIRÁLYI HERCEG

Lehetetlenség, hogy az ember meghatottságot ne érezzen akkor, mikor egy olyan komoly, nemes-célú és magasszínvonalú folyóirat, amilyen a Magyar Iparművészet, csendesen és szerényen, kerülve a feltűnés harsonáit, kitűzi homlokzatára a sokat jelentő számot: „40-ik évfolyam".

Még a távolállóban is ünnepi érzések gyulladnak fel ilyenkor. Annál inkább abban, aki csaknem két évtized óta figyeli, szerető érdeklődéssel kíséri a magyar iparművészek és műiparosok munkáját, sőt részese volt műhelyi tevékenységüknek és több mint egy évtized óta az elnöki szék közelségéből gyönyörködhetik ennek a folyóiratnak és a mögötte álló Országos Magyar Iparművészeti Társulatnak nemzetnevelő hatásában.

Mikor a folyóirat négy évtizeddel ezelőtt útjára indult, éppen akkor zajlott le az a felemelő nagy ünnepély, amely az ezeréves Magyarország kultúrájának, művészetének és népi iparának egész gazdagságát a világ elé tárta, a milléniumi kiállítás. Ország-világ gyönyörködött akkor az ezeréves műkincsek és sokszázéves ereklyék gazdag látványában. S megdobbantak a szivek, mikor egy gyönyörű magyar falu színeiben egyesült a magyarság egész néprajza, viselete, ösztönös művészete.

Amikor eloltották az ünnepi lángokat és újra megkezdődött a köznapok munkája, akkor kezdte meg áldásos kultúrtevékenységét ez a folyóirat.

Ne áltassuk magunkat a multnak túlzott ábrándképeivel: művésznek lenni és a művészek erkölcsi és gazdasági jobblétéért harcolni akkor sem volt nagyon hálás feladat. A negyven év útja rögös volt és bizony azok, akik a kocsit kormányozták, elég rázkódást éreztek ezen az úton. Közönyösség, a művészetnek rangkérdései, a szűkösen mért hatósági támogatás, azután meg magának az olvasó társadalomnak ízlésbeli ingadozásai, nem tették rózsássá egy művészeti folyóirat helyzetét.

Azonban volt azoknak az időknek és ennek a folyóiratnak egy nagy erénye: az önbizalom. Mindenki tudta, hogy mi a teendője. Kitűzött céljától egy percre sem kellett eltántorodnia. Kinyitom e folyóirat első kötetét és mindjárt első lapjai egyikén azt olvasom a szerkesztő programmkitűzései közt:

„A mi iparművészetünk csak akkor lehet életerős, ha magyaros is lesz és nem halvány árnyéka, másolata szívünkhöz nem tartozó idegen művészetnek."

Ez mutatta négy évtizeden át a haladás irányvonalát. A magyar iparművész munkája az új ezredévben sem lehetett más, mint amilyennek az ünnepi kivilágítás mutatta az elődökét: ízes magyar művészet, eredeti és jellegzetesen magyar.

Ennek a folyóiratnak az a legnagyobb érdeme, hogy ezt állította mindig a művészek, az iparosok és a művészet iránt érdeklődő közönség szeme elé. Azt, amit a mult kövei, a régi mesterek névtelenjei és az elmult negyven év alkotóműhelyei meggyőzően hirdetnek: a magyaros munka gazdag és mégsem hivalkodó szépségeit.

Hálásak vagyunk azért a csöndes, hősies erőfeszítésért mindazoknak, akik ezt a kultúrmunkát annyi diadalmas és szomorú éven át a Magyar Iparművészet nyomtatott és képes oldalain elvégezték. Elsősorban szerkesztőinek, akik némán és kötelességtudóan felváltották egymást. Fittler Kamillnak, aki elindította, Györgyi Kálmánnak, aki több mint három évtizeden át volt éltető lelke egész iparművészetünknek, dr. Czakó Elemérnek, aki nehéz válságok közepette vezette tovább és Szablya Frischauf Ferencnek, aki annyi átvészelt esztendő után újra magasra emelte a Magyar Iparművészet zászlaját.

Ma olyan nehéz tiszta szívvel örülni, hogy még a jubileumokban sem érzünk zavartalan emelkedettséget. Tekintetünk ilyenkor is a fényesebb multra, a magában bízó Nagy-Magyarország negyven év előtti horizontjára esik és abba a szemszögbe állítva minden oly átmenetinek és oly kérész-életűnek tűnik fel.

Pedig iparművészetünk, műiparunk, háziiparunk mai képét szemlélve örvendezni kell. Gazdagszik munkaalkalmakban, izmosodik ízlésben, gyarapszik sikerekben. Hű tükre ennek éppen ez a negyvenedik évébe lépő folyóirat, amelynek minden füzete arról számol be, hogyan szépül itthon a magyar közönség otthona, könyve, gyermekeinek játéka, miként fejlődik az utcának, a hivatalnak, az üzletnek és kirakatnak esztétikája, milyen erőteljes és színes a magyaros divat, mennyire lendületes a művészi nevelés munkája iskolákban és műhelyekben.

Ugyanakkor pedig a magyar iparművészek munkáit dicsérik a balti országoktól Párizsig és Oslotól Milánóig. Csodálják benne azt, ami a használati tárgyat a művészi akarat heroldjává teszi, de amit igazán megszeretnek benne, az a sajátos magyar szín, az a kimondhatatlan valami, amivel ez a föld és a nép adta meg a varázsát.

Bármily jogos a lelkünkben rejlő nemzeti fájdalom, mégis illik, hogy éppen iparművészetünk nagy sikereiből merítsünk a jövőre bizalmat. A negyvenedik évfolyam homlokfalára oda vessük a koszorúba foglalt évszámot és a Magyar Iparművészet bokrétaünnepén meghatottságot érez mindenki, aki e szép építmény köveit rakta és tégláit hordta.

Az ilyen csendes, zajtalan építőmunka legalkalmasabb arra, hogy minden magyar csüggedő fejét felemelje és rátekintve oromzatára, erőt és hitet merítsen szebb napok eljövetelére. Addig pedig Széchenyi szavaival serkentünk a további munkára: „Állhatatosság és reménység!"

Vádai Pál:

NEGYVEN ÉVFOLYAM FELTÁMADÁSA

Sorban állnak előttem a Magyar Iparművészet egybekötött, aranyoshátú évfolyamai, díszőrsége egy négy évtizedre terjedő végeláthatatlan munkának.

Az ilyen szemle mindig meghatja az embert és egy kicsit szomorú bölcselkedővé teszi. Egy nagyon megkapó gondolat bontakozik ki a rengeteg emberi alkotás képei mögül : milyen esendő az ember, hogy még a legkisebb tintatartó is túléli őt. S mégis, a szemle végén ugyanebből az érzésből csodás megnyugvás száll felénk : az átmenő nemzedékek nem hiába élték az alkotó zsenik és a szorgalmas hangyák életét !

Így a sötét reflexiók helyére világos pillanatképek kerülnek : filmkockák, melyekből az ezeréves magyar iparművészet minden százada, minden ízlés korszaka kivilágít.

Mert ezt adja a negyvenéves „Magyar Iparművészet".

Nem azt, amit a külföldi művészeti folyóiratok hasonló témájú kötetei. Nem egyszerűen tervezéseket, műhelymunkákat és művész-egyéniségeket Nem beszámolást arról, hogy mi történt körülöttünk.

A magyar szellemi élet sajátos irányával függ össze, hogy ez a negyven évfolyam évszázadok történetébe is visszanyúl és a magyar határokon túl, csaknem két földrész munkásságába enged bepillantást. Két évtized a háború előtt és két évtized a háború után — ebben benne van a magyar szellemi életnek két legizgalmasabb fejezete. S benne van a művelt népek technikai és művészeti életének csodálatosan fejlett két korszaka.

Ma is a legnemesebb élvezetek közé tartozik e negyvenéves folyóirat köteteit újra meg újra átlapozni.

Az elődök hőskora

Tulajdonképen, ha őszinték akarunk lenni, nem is negyvenéves a Magyar Iparművészet. Hanem jóval több. Pontosan ötvenkét éves. Mert volt előélete is, amikor Művészi Ipar volt a neve, de a folyóirat jellege, célkitűzése és tárgyköre majdnem pontosan az volt, ami később a Magyar Iparművészetben is testet öltött. A Művészi Iparnak sovány, fiatalosan karcsú évfolyamai, egy-egy kötetének kicsit kezdetleges nyomdatechnikai képe, első pillanatra nem éppen bíztató igéretet nyujtanak. De ha elmélyedünk bennük, a hatás egészen más.

Pasteiner Gyula 1885-ben indította meg a Művészi Ipar-t és egészen 1894-ig becsülettel, majdnem önerejéből szerkesztette, sőt egyre fokozódó nehézségek közt úgyszólván kiadásának gondjait is viselte. Férfia , szép munka volt ez. Mint művészettörténeti előadásai az egyetemen, éppen olyan precizek, széles perspektívát nyitók ezek a kötetek is. Megindulásuk ideje egybeesik azzal az időszakkal, melyben a német tudományos közvélemény Alois Riegl stílusproblémái foglalkoztatták, a magyar nemzet művészet figyelme pedig Huszka József széleskörű és alapos ornamentikai tanulmányai felé fordult. Az „altdeutsch" ebédlők sivár és ó-barna világa csak kevés nyomot hagyott az akkori magyar ízlésen. Inkább meglátszott azon az általános európai „műipar" iránya, mely a közönség stílusimádatát igyekezett hűségesen szolgálni. De Pasteiner már az első kötetekben is a különleges magyar ízlés szolgálatába állította folyóiratát. A régi magyar kerámia, Holics, a habánok, a hajdani hímzések, az éremvéső-művészet, de főleg a magyar díszítmények nyelvének ősisége, meg-megújuló kérdései a Művészi Iparnak. Mindjárt a folyóirat második évfolyamától kezdve élénken résztvesz a szerkesztésben Radisics Jenő, a múzeum későbbi igazgatója is és azt az elegáns, nagyvilági művészetszemléletet, mely e kitűnő műértőnek sajátja volt, érvényre juttatja, mint főmunkatárs.

A folyóiratnak akkoriban tagadhatatlanul bizonyos régészeti jellege van és inkább szolgálja az olvasók ipartörténeti és technológiai nevelését, mintsem szükséges volna. Másrészt azonban a valóságos élet hullámai is erősen foglalkoztatják. Így azután az indus és arab díszítményeket s a drágakövek tört netét tárgyaló hos zú tanulmányok mellett egyre sűrűbben jelennek meg kisebb, de érdekes cikkek is a rajztanításról, az ucca ízléséről, a korszerű lakásberendezésről és így tovább.

Tulajdonkép az egész folyóirat az Iparművészeti Társulat nagy alapítójának, Trefort Ágostnak művészetfejlesztési politikáját óhajtotta alátámasztani. Hivatalos folyóirata volt ez a fiatal Iparművészeti Társulatnak és az a 165 alapító és 360 rendes tag, aki ezidőben Treforték hívó szavára megteremtette e társulatot, a 6 forint tagsági díjért a folyóiratot is megkapta.

Csakhogy azt a célt, mely mindenekfelett vezette a minisztert, valamint a társulatot, az elnökséget és a szerkesztőket is, nehéz volt megvalósítani. Minden évfolyamon végigvonul a panasz, mely már az első kötetben is kifejezésre jut : hogy „a magyar közönség a magyar iparos iránt nem viseltetik bizalommal, de ugyanakkor a külföldit dicsérettel halmozza el" (Radisics). És a másik szemrehányás: hogy „iparosaink jó kézművesek ugyan, de művészetük csekély s ezen csak alapos rajztanítás segíthet" (Kadocsa—Lippich). De bizony a sok panasz keveset használ. A pályázatok díjait, a korszerű iparművészeti tárgyak terveinek jutalmazására szolgáló száz- és ötvenforintos díjakat sem lehet kiadni. A lakáskiállításokat folyton halasztgatni kell. S a mi a legsúlyosabb, magában a társulatban is örökös elnökválságok vannak.

Amíg Trefort él és intézkedik, a Művészi Ipar megkapja az évi szubvenciót a közoktatási tárca terhére. Így azután a tagok is megkapják az évi hat számot mintegy 34 ív terjedelemben. De mikor a nagy alapító elhúnyt, a tárcának ezt a költségvetési tételét egyre sorvasztják s csakhamar végkép törlik. Ugyanilyen mértékben tör ki azután az elnökválság is az Iparművészeti Társulatban. Egymásután mond le a kormánnyal vívott sikertelen szubvenció-harcban báró Lipthay Béla (1888-ban), majd

MAGYAR IPARMŰVÉSZET
1937. 1. szám
A befejező 7-8. oldalakat l. a komplett példányban vagy Kotsis Iván gyűjteményében

utóda, gróf Keglevich István (1891-ben). Csak az erélyes és kitűnő szervezőképességű Ráth György elnökvállalása menti meg a helyzetet. No meg Pasteiner Gyula önfeláldozó munkássága, mellyel végül is a kiadás körül felmerülő deficit elintézését is vállalja. Azonban végtére ő maga is kimerül a harcban. A folyóirat nagy késésekkel jelenik meg egyre fogyatkozó tartalommal. Ráth György elnök bíztató reménységgel néz a közeledő nagy ezredévi ünnepségek elé és a Múzeum új palotájára utal; ezek — gondolja — talán egészségesebb közvéleményt fognak teremteni. De az 1894-es évfolyammal a Művészi Ipar megszünt.

Olyan gyermekbetegségekben, melyek — sajnos — egy félszázad folyamán gyakran adtak magukról életjelt — az utódban is.

A magyar iparművészet megindul

„Minél kevesebb legyen a beszéd, az elméleti fejtegetés és minél több a gyakorlat, a vázlat, vagy a részletrajz" — ezzel a multakból leszűr szerkesztőségi elvvel indult el útjára a Magyar Iparművészet 1897-ben. Egyszerű, okos programmbeszéd volt ez.

Tökéletesen megfelel annak az irányító szellemnek, amely akkor a fiatal Iparművészeti Társulatot és az új, Lechner-palotába költözött Iparművészeti Múzeumot vezette: Ráth György egyéniségének. Ez a nagystílusú műbarát, gyüjtő, szervező és hihetetlenül agilis kiállítás-rendező egy nagy álmot látott most megvalósítva: a mult emlékeinek megbecsülését és az akkori ipar termékenyebb korszakának megindulását.

Az új folyóirat szerkesztését Fittler Kamill az Iparművészeti Iskola igazgatója vállalta. De az igazi szerkesztői munkát mégis a társulat főtitkára, az ifjú Györgyi Kálmán végezte. Társulat, múzeum és iskola megújhodott ennek a három értékes egyéniségnek buzgalmából. S közös akaratuknak tolmácsa, egyúttal a társadalommal való kapcsolatok legerősebb lánca a Magyar Iparművészet volt.

Ráth György egyelőre két évkönyvvel töltötte ki azt az űrt, amely a Művészi Ipar halálát és a Magyar Iparművészet megindulását (az 1895 és 1896-os években) elválasztotta.

S utána megindult erőtől duzzadva, szép és igéretes programmal ez a folyóirat. Egyelőre hat füzetet és 30 ívnyi terjedelmet adott az első esztendőkben.

Aki átlapozza ezeket az első köteteket, tükörképét látja bennük a Trefort-féle programmnak és általában az akkori, a millénniumi Magyarországnak, annak nagy nemzeti és kulturális törekvéseivel. A szerkesztők szeme mindenfelé tekint: magyar műemlékekre, épülő mágnáspalotákra (gróf Károlyi Istváné és gróf Károlyi Alajosé), a párizsi kiállításra, Bécs, Stockholm, Brüsszel iparművészeti életére. De a magyar parasztcsattokban is annyi szépséget találnak, hogy abból több cikkre is futja.

A főcél azonban mégis az, hogy az iparosok és a művészek egymásra találjanak. Európaszerte elhangzik a jelszó, hogy „népszerűsítsétek a művészetet!" Minálunk Wlassics Gyula kultuszminiszter hírdeti szavakkal és rendeletekkel ennek a szükségét. A Ráth—Fittler—Györgyi triász azonban kézzelfogható tényeket akar: felhívja a gyárosokat, az iparosokat, az olvasókat, hogy a Magyar Iparművészet révén igyekezzenek beszerezni munkaterveiket, vázlatokat, plakátokat és erre mint legalkalmasabb módszert, a pályázatok kiírását ajánlja.

Hogy erre példát mutasson, maga a szerkesztőség írja ki az első pályázatot, a Magyar Iparművészet címlapjára. A 300 koronás első díjat Horti Pál nyerte meg.

A stílustalanság válaszútján

Ezek a pályaművek, mint általában az egész akkori grafikai ízlés, hűen tükrözik vissza Európa nagy művészeti válságát: Stílus-e vagy stílusellenesség? Mérséklet-e vagy forradalom?

A címlapok hol vízililiomokat, hol Walter Crane-szerű mesekönyvillusztrációkat, vagy régies motivumokat mutatnak. De így volt ez mindenfelé másutt is. Bécsben a Szent Tavasz ébredezett, Münchenben, Drezdában, Brüsszelben az akadémikus irány halálát jelentették, Párizs p dig, melynek műipara addig leghívebben szolgálta ki az európai s amerikai milliomosok stílusszenvedélyeit lakásuk bútorzatában, bronzokban, szövött falikárpitokban és bibelotkban, most egyszerre azt látta, hogy legjobb fiatal tervezői felesküdtek a „tésztastílus"-ra.

Ebben a zűrzavaros világban a Magyar Iparművészet minden stílus-, illetve stílusellenes irányzatnak s minden nemzet megmozdulásának hűséges hírmondója. Míg az elődje inkább a régi, akadémiai irányok szószólója, az új folyóirat a hullámzó élet gyakorlati esztétikáját vallja. De természetesen úgy, hogy a hagyományok tanulságait sem engedi elvetni.

Radisics Jenő egy Stockholmból keltezett nagyon körültekintő beszámolójában idézi a francia mondást: „Csináljátok úgy, amint a régiek, de ne csináljátok újból azt, amit ők csináltak."

A szecessziós ízlés diadalát az 1900 évi párizsi kiállításon érte el. Egy egész nagy számot szentelt ennek a Magyar Iparművészet, melynek ez a száma külön kötetként is megjelent a könyvpiacon. Bár az a díszítőstílus, mely a bútoron, vázán, zongorán és képkereten a legszertelenebb növényi és polipformákat tenyésztette ki, ma mélységes megvetés tárgya, mi még sem vagyunk a feltétlen elítélése mellett. Éppen a Magyar Iparművészet mutatta be 1901-es évfolyamában azoknak a művészeknek munkáit, akiktől a mi Iparművészeti Múzeumunk részére Radisics is vásárolt ma is megbecsült szép munkákat. Roty, Chaplain, Charpentier érmei, Lalique és Tiffany üvegei, Vever ékszerei és zománcmunkái s egy sereg azóta elfelejtett névnek varázsereje volt. És maradandó hatásuk is volt koruk művészeire.

Ne felejtsük el azt sem, hogy e mozgalom francia vezetői maguk köré gyüjtötte gyárosokat, munkásokat, művészeket és múzeumokban, képtárakban, sőt az utcán is magyarázó előadásokkal népszerűsítették a művészetet („École de la rue"-társaság). A Magyar Iparművészet a propagandának ezt az erkölcsi oldalát is felkarolta. Diener-Dénes, Lyka Károly, Dömötör István és mások cikkei ugyancsak a munkásság lakásainak és életének művészibbé tételét szolgálják ebben az időben.

Az első évek másik jellemző tünete, mely a túlságosan elhatalmasodó ornamentikának egyik szülőanyja is, hogy a közönség még mindig a festői szépséget, a díszt keresi az épületeken és a lakásberendezé ben, de az élet célszerű tárgyain is. Ez talán azzal is összefügg, hogy az új iparművészet első úttörői nálunk jórészt a festők és szobrászok közül kerültek ki.

Györgyi Kálmán már a legelső számok egyikében szembeszáll egy helytelen szokással, mely a grand art-t, a képzőművészetet föléje helyezi az alkalmazott művészetnek. Hivatkozik Havard-ra, a nagy francia művészeti íróra, akinek enciklopédiájában nincs ilyen rangosztályozás.

A Magyar Iparművészet első köteteiben kevés kivétellel csupa festő szerepel a legfigyelemreméltóbb iparművészeti munkákkal. De azért el lehet mondani, hogy Háry Gyula, Székely Árpád, Nagy Lázár, Deák-Ébner Lajos, Nádler Róbert, Vaszary János; a szobrászok közül: Kiss György, Damkó József, Beck Ö. Fülöp, Telcs Ede, Maróti Géza már első iparművészeti terveikkel is az anyagok jó ismerőinek bizonyultak.

Mint monografikus emlék is értéke az első évfolyamnak Rippl-Rónai tanulmánya, mely írásban és képben mutatja be a nagy festőnek üvegmozaik-terveit, hímzett és szövött textiliáit, az egész Andrássy Tivadar gróf számára tervezett ebédlőt mahagóni bútoraival és üveg felszerelésével, azzal a kissé japános, impresszionista színességgel, mely közel esett francia mesterének, Maillolnak köréhez, valamint a párizsi Salon des Champs Elysées művésztársaságához, ahová mint törzstag maga Rippl is tartozott.

A régi és modern angol ízlés

Ennek a gyökerében forradalmi ízlésnek ellenkező pólusa az angolos iparművészet volt. Hagyományhű, vagy modern, de egyaránt mérsékelt volt az akkori megjelenésében. A francia sze esszió központja a Bing-féle „Art nouveau"-kereskedés volt. Az angolok bútor- és iparművészeti forrása részint Maple áruháza, részint Morrisék új iparművészeti boltja volt. A mi világunkban a Park-klub új berendezési tárgyai egyesítették a kétféle angol ízlést, melyekkel a főúri megrendelők kimondottan „a magyar iparosok ízlésének iskolázására is szemléltető példákat akartak nyujtani".

A Magyar Iparművészetben nemcsak a nagy feltűnést keltett klub részletes ismertetését találjuk meg, de az 1902-ben múzeumunkban rendezett britt kiállítás is többszörös méltatóra talált Spiegel Frigyes építészben, sőt az akkor mindenütt sok rokonszenvvel kísért glasgowi iparművészek is ugyancsak Spiegel tanulmánya során kerültek a folyóiratban bemutatásra. Csak fokozódott az angolok iránt való érdeklődés Walter Crane itteni kiállításával (1900) és egészen szokatlan hatást váltott ki akkor, amikor az Iparművészeti Múzeum 1907-ben Beardsley különös zamatú grafikáját mutatta be. Három évvel később visszatér az angol iparművészet nagy értékelése, amikor S. A. Levetus, Szász Zsombor és Bíró Mihály méltatják az angol családi házat és Ashbee művészetét. (1910).

Hogy emellett a folyóirat bő teret adott a gyermekrajzoknak, a képes könyvek művészetének, a művészi nevelésnek s a hamburgi Lichtwark munkásságának ezen a területen, azt mindenki természetesnek fogja találni, aki Györgyi Kálmán szerkesztőnek e gyengéd és értékes szenvedélyét közelről ismerte.

A legfontosabb szívügy a magyarosság

Az első szám programmjában világosan benne van, hogy „a mi iparművészetünk csak akkor lehet életerős, ha magyaros is lesz és nem halvány árnyéka és másolata a szívünkhöz nem tartozó idegen művészetnek". Ez az alaphangulat véges-végig. Európai keretben a magyar formák szépségét érvényre juttatni.

Először is: az ornamentika. Huszka, Szendrei János és Hampel József itt vívják legélesebb harcaikat nemcsak egymás közt, a magyaros ornamentumok eredete körül, hanem a közönséggel is, hogy azokat népszerűvé tegyék. S ez nem volt nehéz. Gróh István azon idők korhangulatát jellemzően fejezi ki (1899-ben), mikor egy cikkében arra következtet: „Erős a meggyőződésem, hogy a jövő magyar stílusnak megalkotása csak a modern stílusmozgalom keretén belül lehetséges."

Ezután szőnyegre kerülnek a népiesség alkalmazásai az iparművészetben. Tóth Béla, a nagy tárcaíró teszi őket szóvá a Magyar Iparművészet második évfolyamában, mintegy programmot adva: „A népies a művészetben, ez legyen nemzeti iparművészetünk törekvése. És hogy senki se értsen balul, fennen hírdetem, hogy más a népies és más a népszínmű. Azon az Isten napja ragyog. Ezt meg gáz világítja meg. A tulipános láda, a szűr dísze, ha reámásolod valamely tárgyra, mely se nem láda, se nem szűr, minden ép ízlésű magyar szemében csak komédia. Semmi iparművészünk sem mondhatja többé: örömest dolgoznám magyar lélek szerint, de nem tudom, milyen a magyar lélek."

A mi folyóiratunk negyven év alatt egy percre sem felejtette el, hogy a magyar érzésvilágot elsősorban annak eredeti, népi forrásaiból kell szemléletessé tenni. A parasztcsattoktól a szűrhímzésekig mindent felkutat, bemutat és kiállít, amit rajzos és fényképező, festő- és író-munkatársai főleg nyári utazásaik alkalmával felkutatnak. Hányszor visszavisszatér például a falusi temetők fejfáira, melyekről szólva Czakó Elemér ezt írja (1902):

„Ügyes kézzel a magyar népszellemnek ebből a tiszta forrásából sokat meríthetünk. Nem egy építésznek, bútortervező-művésznek szolgálhatnak e temetői fejfák ötletes kiinduló-ponttul. Oszlopfők, bútordíszek s architektonikus részletek kínálják itt magukat."

A legszebb emléke a népművészet e felfedezésének a Magyar Iparművészet híres, színes „Kalotaszeg"-i száma. Kriesch Aladár, Lippich Elek (1903), majd egy későbbi számban Undi Mariska (1904) elragadtatva beszélnek arról a dekoratív szépségről, mely ott minden egyes remekműben, bútorban, kályhacsempében, hímzésben, de legfőkép a női viseletben szemeik elé tárult. „Mikor a kalota-

szegi nő felöltözik, olyan, mint egy délszaki színes madár. S egész ragyogó madárcsapat, mikor ünnepre vonulnak az istentiszteletre" — írja Lippich Elek.

Mintha csak a haldokló színek világából és a stílusválságok bonyodalmaiból kivezető utat mutatná minden népművészeti tanulmány!

Az építészet magyarsága

Az 1901-ik évben a társulat vidéki kiállítási akciójának megnyitójául Szegeden rendezett iparművészeti kiállítást. Az ügyes katalógusnak egyik tájékoztató cikkét Diener-Dénes József írta s abban foglaltatnak e sorok:

„A Magyar Iparművészeti Társulat nem akarja kínai fallal körülvenni a magyar művészetet. Sőt szívesen látja, hogy ha művészeink a külföldön a művészeti és technikai fejlődésen okulnak. De megköveteli minden művésztől, akit pártol, hogy ezeket az idegen befolyásokat feldolgozza s a magyar lényeghez és karakterhez hozzáillessze."

Ami az ezt követő évtizedben történt, mind e felfogást igazolta. Előbb Párizs (1900), azután Turin (1902), Milano (1906), majd Wien (1910) és újra Turin (1911) volt a tanuja annak, hogy a kínai fal merő szókép, s a magyar formatörekvések a fiatal építészek legjobbjaiban európai szellemmel párosulnak. Mindenfelé kifinomult magyar ízlés. A Magyar Iparművészet mindet bemutatja; a párizsi huszártermet és a milanói galambos udvart, az Attila fejedelem udvarát és a hármas halmot jelző kupolákat s valamennyiben megcsodálja a külföld azt a magyaros vonalvezetést, vagy díszítőstílust, mely az általánosan uralkodó vas- és vasbetonformanyelvbe illeszkedik bele.

Ez a vonal párhuzamosan halad avval a magyar stílusra törekvő építészettel, melyet Lechner Ödön indított meg és amelynek erős visszhangja támadt az egész fővárosi és vidéki építészetben.

A Magyar Iparművészet érdeme, hogy e mozgalomban talán legelsőnek figyelt fel a legfiatalabb építészgárdában ébredező hajlamokra. Úgyszólván még a Műegyetem padjaiban ültek ezek a fiatal építők, mikor az ő grafikai és építészeti álmodozásaik magyarságától elfogódottan, a szerkesztő bemutatta és Czakó Elemér ismertette (1908-ban) Zrumeczky Dezső, Kós Károly, Kozma Lajos, Tátray Lajos, Mende Valér és Györgyi Dénes tollrajzait és vázlatait. Később is szeretettel karolta fel valamennyiük magyaros művészi megnyilatkozásait.

Egészen sajátos csemegével is tudott e nemben kedveskedni olvasóközönségének a Magyar Iparművészet. Kós Károlynak sajátkezűleg írt két krónikás erdélyi írását is közölte facsimilében. Az elsőnek címe „Attila királyról ének" (1909), a másodiké: „Régi Kalotaszeg" (1911). Csupa kedves, archaikus szöveg és kép, mely a régi kalendáriumok hangulatából ad ízelítőt. Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy a ma nagy szeretettel övezett „erdélyi irodalom" és annak egyik szellemi vezére, a nagy tehetségű Kós Károly, e folyóiratból indult el negyedszázaddal ezelőtt hódító útjára. „A virágos cintermek, vén kálvinista temetők beszélni tudnak sok mindenről, csak érteni kell ezt" — írja akkor a folyóirat szerkesztője.

Ez időtájt készült el az Állatkert új architektúrája s ez újabb alkalom a fiatal építészeknek (Kós—Zrumeczky) arra, hogy a maguk törekvéseit a Magyar Iparművészetben bemutatva, megállapítsák annak különállását és eltérését Lechnerék magyaros irányától. Ekkor írja Kós Károly (1910) Nemzeti művészet című cikkében: „Ma már konstatálhatjuk, hogy a zseniális Lechner Ödönünk magyar stílustörekvése csődött mondott."

Akkor még nagyon fiatalnak és nagyon bátornak kellett lennie annak, aki ilyen merész kijelentést meg mert kockáztatni.

Az egyház és a műkincsek szolgálatában

Az 1905-ik évben nagy veszteség érte az iparművészet ügyét. Meghalt Ráth György, akinél önzetlenebb szívvel és több művészi megértéssel senki sem szolgálta a magyar iparművészetet. Már az 1882-iki könyvkiállításon, melyet a Nemzeti Múzeum rendezett, feltűnt mint gyüjtő és szervező. Attól kezdve csaknem negyedszázadig folyton tett-vett, hogy a magyar iparművészet itthoni, de főleg külföldi (Párizs 1900) kiállításokon való elismerését kiharcolja. A nemes munka öntudatával húnyhatta le örökre szemeit. Intézményei jól megalapozva néztek a jövő elé. Magának az Iparművészeti Társulatnak ebben az évben már mintegy kétezer tagja van és folyóirata a kezdeti 30 íves terjedelmet évenként 11 és fél ívvel haladja meg. Ez a terjedelem 1909-ben úgy megnövekedett, hogy azontúl már évi kilenc füzet kiadását kellett felvenni a programmba. De tartalmilag is változatos, élénk lett folyóiratunk, kliséi, papírosa pedig éppenséggel mintaszerűek voltak ettől fogva.

Európai revű a szó igazi értelmében. Egy-egy nemzet iparművészetét a legerősebb oldalain fogja meg és nagyon jellegzetes példákon mutatja be szóval és képben. A finn szám (1908), mely Axei Gallén, Gesellius, Lindgren és Saarinen feltűnést keltő alkotásait hozza, mélységes benyomást keltett az itthoni művészekben is. A svédek bemutatása (1909) az ő csodálatosan színes háziiparuk és textilművészetük varázsát kiterjesztette a magyar szövőműhelyekre is.

Györgyi Kálmán, a folyóirat főmunkatársa nemcsak az életben volt megértő és simulékony egyéniség. Mint szerkesztő is igyekezett az iparművészet minden vonatkozásának teret adni. Az 1908-ik év fontos eseménye volt a társulat által rendezett egyházművészeti kiállítás, melyet a katolikus nagygyűlés alkalmából hívott életre s azután is még felújított népszerű előadások kíséretében. A Magyar Iparművészet mindezekről bőségesen beszámolt (1908, 1911, 1912) s jellemző az 1911-es évfolyam nagy újévi cikke, melyet Prohászka Ottokár írt, már a címével is elárulva a programmját: „Több művészetet a templomokba!"

A hit régiói mellett általában a spirituális művészet iránt is nagy tiszteletet mutat a századeleji magyar közvélemény. Híven visszatükröződik ez a Magyar Iparművészet azon számaiban, melyekben a Gödöllőiek nemes művészetét, Kriesch Aladár, Nagy Sándor, Undi Mariska és a szőnyegszövő telep munkásságát méltatja. (1909. Petrovics Elek tanulmánya.)

Az élethez, a pezsgő és eseménydús élethez való ragaszkodás mellett a kegyeletes érzés és a mult értékeinek megbecsülése is mindig kifejezésre jutott.

Írjuk ide sebtében, hogy fennállása óta hány nagy magyar művészeti gyüjteményt mutatott be kitűnő ismertetők tollából származó tanulmányok kapcsán e folyóirat.

Giergl (1907), Gerhardt (1910), Pálffy-kastélyok (1910), Sigerus (1917), Wolfner (1924), Faragó (1926), Ernst (1926), Procopius (1927), hogy csak a legfontosabbakat említsük. Amellett természetesen minden alkalommal bőségesen beszámolt a múzeumok újabb szerzeményeiről is.

A polgári ízlés kialakulása

A Magyar Iparművészet nagy erkölcsi és anyagi sikerét ebben a háború előtti évtizedben kétségkívül két fontos körülménynek köszönhette. Mind a kettő a szerkesztésnek kezdettől fogva vallott és hűségesen megtartott elve volt. Egyik: az összes irányok és művészegyéniségek tisztelete. Másik: a sokoldalúság és az iparművészet fogalmának folytonos tágítása.

Nem szabad elfelejteni, hogy maga az iparművészet éppen a nagyvárosi élet rétegeződése következtében világszerte megnövekedett tartalmában és körében.

Így volt ez a mi folyóiratunkkal is. Elegáns és körültekintő lett, mint egy felserdült világfi, aki tökéletes képet akar adni arról, hogyan fejlődik a nagy világ ízlése.

Ez eleinte csak egyes cikkekben nyilatkozott meg. Az 1912-es évfolyamban már egész sereg ismertetést találunk a hivatalszobák, az üzletek, a reklám művészetéről. Más közlemények a temető művészetéről, majd (1913) a szociális művészetről nyujtanak összefoglaló képet. Egy vidám kritika, melyet „Hazai borzalmak"-nak kereszteltek el, tréfás szövegével és Kürthy György karikaturáival az utca, a kávéházak, a házak, a szobrok esztétikai bűneivel foglalkozott (1913).

De lassanként ezek a témák is bizonyos egységes szempontok köré kristályosodnak. Egy-egy különleges szám felöleli az ízlés-kérdésnek egész akkori terjedelmét. Ezek közül a legjelesebb volt a Magyar Iparművészetnek 1913-ban megjelent „francia" száma, melyet Hein Béla, a párizsi munkatárs olyan színessé, ötletessé és sokoldalúvá tett, hogy úgyszólván az egész háborúelőtti francia iparművészet krónikájává lett, mivel a magyar és francia írók és művészek az akkori divatot, ízlést, bútort, könyvművészetet, fémtechnikákat, ékszereket valóságos tarka revű gyanánt vonultatták fel. Méltó folytatása volt ennek a következő (1914) évben a „színházművészeti" szám, amelynek elég, ha neveit sorolom fel, hogy gazdag szöveg- és képanyagáról fogalmat nyujtsak. Írói közt Hevesi Sándor, Márkus László, Bárdos Artur, Bálint Lajos, Iványffy Jenő, Sztrakoniczky Károly szerepelnek, míg az illusztratív rész gróf Bánffy Miklós, Kéméndy Jenő, Márkus László, Kürthy György, E. Stern és A. Roller szcenikai munkáitól ragyogott. Alig pár hónappal később a gyermekművészeti szám (egy hasonló kiállítás kapcsán) mutatta be a rajztanítás, a képeskönyv, az ifjúsági irodalom, a gyermek- és bábjátékok stb., stb., európai állását s egyúttal Menyhért, Kozma, Megyer-Meyer, Vas Béla és Lakatos gyermekszobáit.

Így a Magyar Iparművészet a háborút közvetlenül megelőző években fénykorát élte. Tíz év alatt több, mint kétszeresére növekedett taglétszámmal, anyagiakban gondtalanul teljesítette magasrendű nevelő-hivatását.

S akkor már a forradalmak láza és az ízlésirányok harca is elcsendesedett. Modernség nem jelentette többé a hadakozást, a mindenáron való újatakarást. Egy higgadtabb művészeti irány kerekedett felül, mely az akkori polgári életformák számára a száz év előtti nyugodt, kiegyensúlyozott késői empireban talált megfelelő bútorokat és berendezési tárgyakat s ezekből merített sugallatot.

Érdekes, hogy a Magyar Iparművészetben ennek a korszaknak már tizenöt évvel előbb volt egy szószólója, nem kisebb ember, mint maga, ennek a biedermeiernek bécsi szállascsinálója, a kitűnő és magyarul is jól író — Hevesi Lajos nyomtatta le szószerint ezt a pár sort a bécsi kongresszus-kiállításról szóló ismertetésében:

„Ez a stílus Magyarországon is nagy szerepet játszott, mikor még az öreg Steindl mester csinálta nagyanyáink örökéletű bútorait. Ezeket az elpusztíthatatlan ereklyéket, melyeket már múzeumba kellene állítani példaadás kedvéért. Vagy pedig kiállítani. Komolyan mondom. A Steindl-korszak bútoraiból kiállítást kell rendezni és pedig minél előbb. Kiválogatni a javát és odarakni a közönség elibe, amely között asztalosok is lesznek. Ez egyike lesz a legérdekesebb műipari kiállításoknak. Roppant tanulságos és roppant kedélyes." (1899.) Mikor azután a regényírók, a lakásberendezők és elsősorban a szép lelkek szomjúsága Bécsben, Berlinben már népszerűvé tette az új — ódon patinájú — irányzatot, nálunk is egyre szélesebb köröket hódított meg. Czakó Elemér (1911) hosszú tanulmányt írt róla a Magyar Iparművészetben, kitűnő példákkal illusztrálva ez ízlésirány multját és megújhodását.

Ekkor már úgy látszott, e békés, kispolgári stílus uralkodóvá lesz világszerte.

Véres és gyászos évek

A nemzetek Végzete másként határozott: a háborús vérgőz, a fájdalom és a gyász lett a világ stílusa.

A Magyar Iparművészetnek külső alakja a súlyos esztendők elején még mit sem változott. Régi szép tipográfiával, de sokkal komorabb tartalmú füzetekben igazodott a kor hangulatához. Az 1914—15 és 16-os esztendők évfolyamaiban látszólag még virágzik az iparművészet, de a valóságban a társulati kiállítások és az iparművészeti mozgalmak már összezsugorodtak. Sokkal több szó esik régiségek és műemlékek védelméről, műkincsek gondozásáról, hadi emlékekről és katonatemetőkről, a feldúlt tűzhelyek újjáépítéséről és egyéb háborús feladatokról, mint magáról az előbb még viruló életről.

Magyar 7

kind

Bm 1901. 51.

..... nevü munkás igazolta

.....

a müvezető aláírása.

yezem:

.....

ry helyettesének
ása.

- Endrányi Imre, Szeged.

Magyar Ilona

1938/31 - 1932/33

Ferképzomfoiskèvk

1/0. l.

Magyar István stb.

A XIV szarád második, a XV. szarád
első felében élt. Bár neve kétsig-
telenné teszi magyar származását,
magyarországi szerepléséről mit sem
tudunk, s ez ügyben csakis felte-
vésekre szorítkozhatunk. Magyar István
itthon valószínűleg Nagy Lajos udva-
ribán működött, s ennek 1382-
ben bekövetkezett halála után távo-
zott hazájából. Úgy látszik egye-
nesen a burgundi udvarba ment, mert
1384-től kezdve állandóan Fülöp
burgundi herczeg szolgálatában
áll. A minszretó fejedelem ugyan
megbecsülte a magyar mívészt, hogy
kamarásának is megtette. M.
az udvari számadások tanúsága
szerint főleg műhimzéssel foglal-
kozott, s a nemben a legkülönbö-
zőbb munkákat végezte. Ő hímezte
sajat tervei alapján a herczeg ünneplő
a herczeg asszony ruháit, egyházi
öltözőket stb. Ezenkívül azonban
festéssel is foglalkozott s egyik
kéjének emlékét is fennmaradt.
Ez a kép a herczeg megrendeléséből készült vászonra volt festve, s
Kőszegi a egyértelmű bold.
Szűz alakja foglalta el, jobb
oldalán Nagy Károly és Szent
Erzsébet, baloldalán pedig Dénes
és Szent Lajos állottak. Segédje
Bernát, a képet lemásolás céljá-
ból kölcsön kérte a mívesztől, aki
azt oda adta. Bizalmával
szomba rutul visszaéltek, mert
Bernát egy Márton nevű
társával együtt a képet ellopta
a Kölnbe szökött vele. Mikor

a lopás kiderült. Fülöp burgundi herczeg levelet ist ~~meghereste~~ a Kölni városához s a ~~tol~~ tolvajok kunyomozását (az ugyanúgy kiderítését) kérte. Ugyanúgy értelmben ist Magyar István is egy Kölni is mérőscher. A tanács a tolvajokat azonnal elfogatta s a ~~[illegible]~~ vizsgálat vezetését a Czinerfestő és czinérhuvző cziéhre bízta, a meg a magyar minőszszel szemben a két Kölni legény pártját fogta, s zabadon bocsátásukat kérte. A 2 legy kimenetéléről nem maradtak adatok. Magyar István neve a burgundi udvar egyszerű szamadásokban 1417-ig fordul elő s lehetséges, hogy az év elhalálozását is jelzi.

Letiszt.Szva

Delisle L. Les collections de Bastard D'Estang à la bibliothèque nationale. Nogent-Le-Rotrou 1885. 18 l.

De Laborde. Les ducs de Bourgogne. II. k.

Meister A. Neue Dokumente über Kunstbeziehungen zwischen Burgund und Köln um die ~~[illegible]~~ Ende des XIV. Jahrhunderts. Historisches Jahrbuch. XXI k. 78-85. l.

Pór Antal. Magyar festő és mű-hunzó Párisban 1384-1417. Arch. Ert. 1901. 35-38 l.

Magyar István
budai hímzö-
mester XVI. sz

l.

Föv. Könyvt-Erik.

X. 1940. 156. l.

Magyar István

(Etienne d'Hongrie)

mühimző és festő
a burgundi udvarnál

nem azonos Hódi

Istvánnal ??

Ha igen ezt az iro-
dalmi adatot odas
-átvinni.

Horv. Zsigmond

139. l. 174. l.

tetében, továbbá az adminisztráció kereteinek a lehetőség határáig való lecsökkentése, illetőleg racionalizálása lehetővé tették azt, hogy a Nyári Egyetem számadásai ezévben is minden hiány nélkül záruljanak. A Nyári Egyetem Tanulmányi Bizottsága az idevonatkozó és Egyetemünk quaestori Hivatalának megbizottja által hivatalos alakban elkészített részletes és megfelelően okmányolt számadásokat, jóváhagyás, s a számviteli ellenőrzés gyakorlása végett egyidejűleg Egyetemünk Tanácsának is előterjesztette. Továbbá külön elszámolásokat küldött egyenkint mindazoknak, akik a Nyári Egyetem céljaira nagyob összegeket ajánlottak fel.

A Nyári Egyetem fejlesztése és támogatása körül igen nagy köszönettel tartozunk Sopron szab. kir. város polgármesterének: dr. Sopronyi-Thurner Mihálynak ; Budapest Székesfőváros Polgármesterének ; dr. Bódy László és dr. Morvay Endre székesfővárosi alpolgármestereknek; vitéz Becske Kálmán, Dörre Endre, dr. Farkas Ákos, dr. Felkay Ferenc, dr. Rosta János, dr. Salamon Géza székesfővárosi tanácsnokoknak, továbbá a székesfővárosi üzemek kiváló vezetőinek, akik nem-

Magyar István

mühimző

l.

Hor Bp

27. l.

Hideg Ihrene
Bátaszék

Magyar István, festő és műhímző (Bièvre v. Bivièvre, dit le Hongre, Etienne le v. de Hongre v. Hongrie, Steffain Unger). A XIV. század második s a XV. első felében élt. Bár neve kétségtelenné teszi magyar származását, magyarországi szereplésről mit sem tudunk, s ez irányban csakis feltevésekre szorítkozhatunk. Magyar István itthon valószínűleg Nagy Lajos udvarában működött, semmint 1382-ben bekövetkezett halála után távozott hazájából. Úgy látszik egyenesen a burgundi udvarba ment, mert 1384-től kezdve állandóan Fülöp burgundi herczeg szolgálatában áll. A műszerető fejedelem annyira megbecsülte a magyar művészt, hogy Kamarásának is megtette. M. az udvari számadások tanúsága szerint főleg műhímzéssel foglalkozott, s e nemben a legkülönbözőbb munkákat végezte. Ő hímezte saját tervei alapján a herczegasszony s a herczeg ünnepi ruháit, oltárkári öltönyöket stb. Ezenkívül azonban festéssel is foglalkozott, s egyik képének emléke is fennmaradt. Ez a kép a

I Etienne Le

a herczeg megrendeléséből kér-
szült, vászonra volt festve, s kö-
zepét a gyertyaszentelő bold.
szüz alakja foglalta el, jobb
oldalán Nagy Károly és Szent
György, baloldalán pedig Dénes
és Szent Lajos állottak. Segédje,
Bernát, e képet lemásolás
czéljából Kölcsön kérte a mü-
vésztől, a ki azt oda adta.
Bizalmával azonban rútul
visszaéltek, mert Bernát egy
Márton nevü társával együtt
a képet ellopta s Kölnbe szö-
kött vele. Mikor a lopás kide-
rült, Fülöp burgundi herczeg
levelet irt Köln városához,
s a tolvajok kinyomozását
s az igazság kideritését kérte.
Ugyanily értelemben irt Ma-
gyar István is egy Kölni ismerőséhez. A tanács a tolvajokat
azonnal elfogatta, s a vizsgálat
vezetését a czimerfestő és
czimerhimző czéhre bizta, a
mely a magyar művészszel
szemben a két Kölni legény-
nek pártját fogta, s szabadon
bocsátásukat kérte. Az ügy
kimeneteléről nem maradtak adatok. Magyar István
neve a burgundi udvar egy-
korú számadásaiban 1417-ig
fordul elő, s lehetséges, hogy

ez év elhalálozását is jelzi.

Delisle L. Les collections de Bastard d'Estang à la bibliothèque nationale. Nogent-Le-Rotrou. 1885. 18.l. — De Laborde: Les ducs de Bourgogne. II.K. — Meisterst. Neue Dokumente über Kunstbeziehungen zwischen Burgund und Köln um die Ende des XIV. Jahrhunderts. Historisches Jahrbuch. XXI. k. 78-85.l. — Pór Antal. Magyar festö és miniszirö Párisban 1384-1417. Arch. Ért. 1901. 35-38.l.

Magyar István

1384 – 1417. Történetíró.
Ugaron, akiről az Arch. Ért
1901. évf. volt szó.

Lásd
Arch. Ért. 1909. 221.

Ennek ugyban
más neve
van.

Magyar

Etienne de Hongrie

ind

M. Iparmüvenet 1901.

125 l.

Magyar

Etienne de Hongrie

Páris nyomtatás

irod

°D. 62 l.

Magyar

M. 5. *István (Etienne le Bièvre v. Bivièvre, dit le Hongre)*, festő és műhímző. 1384-től 1417-ig Fülöp burgundi herceg szolgálatában állott és saját tervei alapján hímezte a hercegi család ünneplőruháit, egyházi öltönyöket stb.

E. G. II. 57 l

Ha jól emlekszem
ugabban Hód
István nevén
ismak róla
l. Ott.

Viselet.

Női ruha.

A szemben álló hölgy
bán felöltőt zsinórzással és
dorral, másika pedig Abonyi
piros bársony szegélylyel és
sel. A háttért kert képezi.

TAVASZI DIVA
Malatinszky remek-s
Alter Antal divat

alól jobbra: Nyomt. Rohn és
legalól középütt: Melléklet

Kny., mér. 21: 23.3 c

Magyar Történ

Etienne de Hongrie.

XIV. 24.

cod

Dv. 318. l.

A szegedi m. kir. állami fő

Érte

.....

.....

.....

..... *tantárgyakbó*

Magaviselete .....

Szeged, 191.... *év* .....

Látta az atya vagy helyettese:

Etienne de Hongrie

Magyar Tudom XIV 27

Lond

Ráth III. 1912 561 f

...agyar királyi államvasutak.

T. Műhel

Miután keresményemnek 191 ...

tésénél .....

jelenhetek, keresményemnek átvételére

nevü munkástársamat szóbelileg megbiz

Kelt ....., 191 ...

.....

tanu.

.....

tanu.

Magyar István

(Stefan Ungar)

segesvári építész

1529

l.

Horváthbudaiköf

74. l.

64

ban tagolt külső burkolatokat és korlátlanabb dekoratív hevületeket, mint a késői gótikában a világ művészettörténetének egyetlenegy korszakában nem találunk. A függési viszonynak a középkorban egészen más lélektana volt, mely elnyomással, zsarnoksággal, szabadsághiánnyal és más, a modern kapitalisztikus mentalitásból a középkorba visszaprojektált jelzőkkel meg nem közelíthető. »Az igazi közösségi tagviszony gazdagabb és mélyebb, teljes beolvadás, azonosulás alapján áll s ezt a középkor produkálta . . . . . Nem munka kapcsolódik bele egy vállalatba, hanem egy személy egy közösségbe.« Az egész középkori munka éthoszát, mely talán legszemléltetőbben az építőtelepeken jutott kifejezésre, jobb formulára nem lehet hozni, bár Dékány István megállapításai tisztára elméleti alapon állanak.[59]) Mindaz, ami az életben már biztos helyet kapott, ami életforma lett, isteni parancsszámba ment, a mindennapi szokások, a kézművességi hagyományok, a munkateljesítés keretei és a legmagasztosabb eszmények pontosan beleilleszkednek az akkori élet- és világkoncepcióba, melyet Ranke zseniális intuicióval egy gótikus katedrálissal hasonlított össze.

A spirituális, tartalmi értékek, a szerkezeti és mértani latolgatások, azaz rövid egyenletre hozva misztika és skolasztika mellett, a páholyszervezet maga megtestesíti a kor szociális és gazdasági struktúráját, az egységes nagy cél érdekében dolgozó polgárságot. Csak így látjuk a középkori életet a maga totalitá-

Magyar

M. 6. *István (Stefan Ungar)*, építész a XVI. sz. Segesváron. 1524. a szászföldön M. építette a klosdorfi templomot.

E. Gy. II. 57 l

Viselet.

Női ruha.

Az előtérben álló höl
felöltő bő ujjakkal és térden
A hegyes vidéket ábrázoló hát
dig szobor köti le figyelmünk

alól jobbra: Ny. Rohn A. Pest
legalól jobbra: Melléklet a N

Szines kny., mér. 21.4: 1

Stefan Ungar (Magyar)

Die Keisder Kirche diente dem Gotteshause der benachbarten Gemeinde Klosdorf als Vorbild; da die alte Kirche, die wohl noch im 13 Jahrhundert erbaut wurde, baufällig geworden war, so entschloss man sich zum Bau einer neue Kirche, die im Jahre 1524 vom Schässburger Baumeister Stefan Ungar vollendet wurde

erd.

Rothbau 100.l.

..... *műhely.*

yfőnökség!

-v ..... hó ____n történő kifize-

..... indokából személyesen meg nem

..... számu .....

am.

évi ..... hó .....

.....

sajátkezü aláirás és munkásszám.

Magyar István

festő

1928–32, 1933–34

[Iparm.Isk.Évk.]

1930–34.46.1

a bevésett évszám tanúsága szerint 1686 előtt.

•

6. ESTERHÁZY IMRE (1725—1745).

E) EMERICVS EC · ESTERHAZY · A · R · S · S · R · I · P · P · R · H · Mellkép jobbra kapucciummal, pallium archiepiscopale-val és mellkereszttel. Lent MD.

H) SACERDOS—ITERVM Talapzaton (oltár) égő láng, körül kalászok és szőlőfürtök. Lent MDCCXXXVIII.

Arany 23 mm. Tabulae Num. etc. Inst. Nat. *Széchenyiani* Misc. 4. n. 25., *Num. Közl.* X. 1911. 88. l. — Lepold Katalógus 86. sz. — A monogramm szerint Mathias Donner (1704—1767) bécsi éremművész műve 1738-ból.

•

7. KÁROLY AMBRUS fhg. 1808—1809.

E) CAROLVS AMBROS · ARCH · AVST · REG · HVNG · ET BOH · PR · D · G · ARCHIEP · STRIG · REGN · HVNG · PRIMAS · Mellkép balra capuciummal, 2 rendjellel és mellkereszttel. Karszelvényben J · LANG · F · Lent NATVS · D · II · NOV · MDCCLXXXV · | OBIIT · D · II · SEP · MDCCCIX ·

H) Az érsek esztergomi síremlékének képe. Balra lent J · LANG · F · Szelvényben ECCE EGO APERIAM TVMVLOS VESTROS | ET INDVCAM VOS IN TERRAM ISRAEL

Ezüst, 54 mm. *Weszerle J.* Érmészeti Táblái G. VII. t. 1. sz. *Num. Közl.* X. 1911. 90. l. 17. sz. — — Lepold Katalógus 84. sz. — Josef Nicolaus Lang (1776—1835) bécsi éremművész műve 1809-ből.

•

Magyar István

M.D.K.

a veszprémi Kiss YLajos lakótelepi lakóházak
építésvezetője
Építész: Márton István

Magyar Építőművészet 1966/6. 29-31.l.

M.D.K.

Magyar István, festő

neve az 1845-évi Egri
adóösszeírásban fordul elő

Heves megye müemlékei I. irta Voit Pál,
Magyarország müemléki topográfiája VII. köt.
Szerk.: Dercsényi Dezső.
Bp. 1969. Akadémiai Kiadó, 362. old.

MAGYAR István festő. Az 1845. évi városi adó-összeirásnál találkozunk vele Egerben.

A Hevesmegyei Topográfia adatgyüjtéséből. Voit.

M.D.K.

Magyar (Magyari) István, egri kőműves

1780-85 között szerepel az adóösszeírásokban, de neve még az 1814 évi adóírnokban is előfordul

Heves megye műemlékei I. irta Voit Pál,
Magyarország műemléki topográfiája VII. köt.
Szerk.: Dercsényi Dezső.
Bp. 1969. Akadémiai Kiadó, 362 old.

MAGYAR /Magyari/ István egri kőműves. 1790-95 között szerepel az adóösszeirásokban, de még 1814. évi egri adókönyv is említi.

A Hevesmegyei Topográfia adatgyüjtéséből. Voit.

Magyar Tolvaj

Fecsö

l.

Iparm Isk Évk

1930-34 .25. l

AZ ORSZ.
IPARMŰV
ISKO
ÉVKÖ
1934—1

Magar István

l. Etienne de Hongrie

1380-90

festő, műhimző a burgundi udvarnál Párisban, Dijonban

ruhákat is terveretti.

139. l

174. l

175. l

Horváth H: Zsigmond

király és kora

Bp. 1937

...gyományai. Fov. Kepter katal. elösza-

...under Márton /Martinus/, kőmüves a

...ehérvárott.

Székesfehérvári Szemle. 1931. 10-12. sz.

Gunderich /Gundrich, Gundtrich, Kundrich/

...rász. Született 1704 körül Pesten, ahol
..., 1743. restaurálta a Szentháromság-
...nyarán panaszt emelt a kőfaragók ellen
...ndelését, hogy azok ne végezhessenek ~~ax~~
...alamint, hogy a Pálos-rend szobrásza
...ostoron kivüliek számára. Meghalt 1747
...egye 1765. a városi szegényházba került.
G. József szobrász, aki 1752. iratkozott

MAGYAR ISTVÁN, térképész,/1760 körül/

Ulbrich könyvének II.részében Burgenlandi és környező államok községeinek térképei 1770 után.Eredeti kézirato szinezett térképek.Sok vonatkozik a kismartoni Eszterhaz és a vörösvári Erdődy birtokokra..A térképek szerzői leg nagyobbrészt magyarok.Igy Magyar István is. 289.old

BENDEFY LÁSZLÓ: Karl Ulbrich: Allgemeine Bibliographie des Burgenlanddes 287.old

VASI SZEMLE, XXVIII.évf. 1974. 2.sz. Szombathely

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

HELYIIPAR ÉS VÁROSGAZDASÁG

Magyar István

1972 FEB

1021

A bedolgozó nő.
MAGYAR ISTVÁN MUNKÁJA.

tal képtelen lenne.

rt...

gozó kitüntetés tanúskodik. Két árvízvédelmi emlékérmet is őriz: 1954-ből és 1965-ből, amikor mint tanácstag és munkásőr a lakosság kitelepítésében, elhelyezésében, élelmezésének megoldásában segített. A munkásőrségben a kiváló parancsnoki kitüntetést érdemelte ki.

Nem sok ember mondhat a magáénak ilyen erkölcsi megbecsülést. És mégis: Roz-Ist...

1971 NOV 6

/7021

Magyar István

NÉPHADSEREG

Magyar István grafikája

Kitüntetések és előléptetések a NOSZF 54. évfordulóján

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 54. évfordulója alkalmából kitüntetésekre került sor a Magyar Néphadsereg Központi Klubjának nyári helyiségében. A bensőséges ünnepségen a kitüntetéseket *Czinege Lajos* vezérezredes, honvédelmi miniszter adta át. Az ünnepségen megjelent *Aczél György*, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, a Központi Bizottság titkára, *Borbándi János*, az MSZMP KB osztályvezetője, *I. V. Tutarinov* vezérezredes, a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői Parancsnokságának magyarországi képviselője, valamint a Honvédelmi Minisztérium több tábornoka és vezető beosztású parancsnoka.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 54. évfordulója alkalmából a katonai és politikai kiképzés színvonalának emelésében, a harckészültség fejlesztésében több éven át végzett kiemelkedő munkájuk elismeréseként

VÖRÖS CSILLAG ÉRDEMRENDDEL

tüntette ki *Bohunka Gyula* vezérőrnagyot, *dr. Langer Gyula* és *Mórocz Lajos* ezredest, *Asztalos László, Komáromi István, Száraz Ferenc, Tóth Ernő* és *Tóth László* alezredest.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa

KIVÁLÓ SZOLGÁLATÉRT ÉRDEMRENDDEL

harminc tiszt elvtársat tüntetett ki.

A Magyar Népköztársaság honvédelmi minisztere

EZREDESSÉ

léptette elő *Bacsa József, Berényi Rudolf, Győrfi László, dr. Koronczay József, Kovács I. Ferenc, B. Kozma József, Lukács József, dr. Ölvedi Ignác, Szécsényi József, Tóth Gábor* és *Zábory Sándor* alezredes elvtársakat.

Ezenkívül számosan kapták meg a *Haza Szolgálatáért Érdemérem* különböző fokozatait. Sokan részesültek a *Honvédelmi Érdemérem* és a *Szolgálati Érdemérem* kitüntetésben, amelyeket a parancsnokok a helyi ünnepségeken adtak át.

Üdvözlő távirat

Czinege Lajos vezérezredes, honvédelmi miniter elvtárs a Nagy Októberi Szocialista Forradal 54. évfordulója alkalmából táviratban üdvözölte *A. A. Grecskót*, a Szovjetunió marsallját, a Szovjetunió honvédelmi miniszterét. *„Dolgozó népünk, néphadseregünk katonái igaz baráti, elvtársi érzésekkel köszöntik a testvéri szovjet népet és hős katonafiait* — hangzik a távirat. — *Hálával és tisztelettel gondolunk a társadalmi haladásért, a szocializmus ügyéért roppant áldozatokat hozó, kommunizmust építő szovjet népre, amely számunkra is felbecsülhetetlen segítséget nyújtott szabad, boldog szocialista jelenünk megteremtéséért."*

A miniszter elvtárs jókívánságait tolmácsolta A. A. Grecsko marsallnak, a szovjet hadsereg és a haditengerészeti flotta parancsnokainak, katonáinak s további sikereket kívánt nekik a harci és politikai kiképzésben.

Karikás Frigyes emlékünnepség

Szerdán, a Karikás Frigyes katonai kollégiumban koszorúzási ünnepséget tartottak a mártírhalált halt forradalmár születésének 80. évfordulója alkalmából.

Az ünnepségen megjelent és beszédet mondott *Kereszty Béla* ezredes, a kollégium parancsnoka, ott volt Karikás Frigyes öccse, *Karikás Sándor*, valamint az ideiglenesen hazánkban állomásozó szovjet csapatok egyik alakulatának képviselői, s a XI. kerületi tanács meghívott vendégei.

A koszorúzási ünnepség után a néphadsereg művészegyüttese műsort adott.

Kóbor—Ferkis

Bányászok a főiskolán

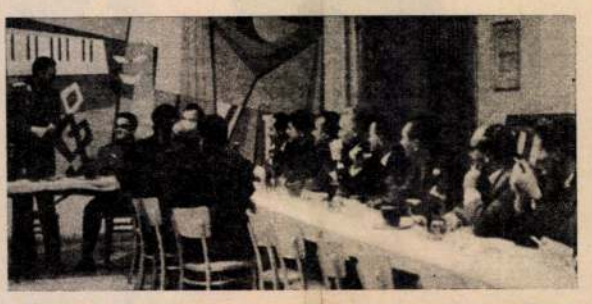

Kedves vendégeket fogadtak az elmúlt napokban a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolán: a Mecseki Ércbányászati Vállalat 40 tagú pártmunkásküldöttsége érkezett látogatóba.

A fizikai és szellemi dolgozókból álló küldöttség — majdnem minden harmadik tagja tartalékos tiszt — megismerkedett a főiskola életével, munkájával. A vendégeket *Horváth János* mérnök-vezérőrnagy, a főiskola parancsnoka tájékoztatta a tanári kar és a növendékek munkájáról, szólt a tisztképzés korszerű módszereiről, az elméleti és gyakorlati oktatás legújabb eredményeiről.

Kóbor—Ferkis

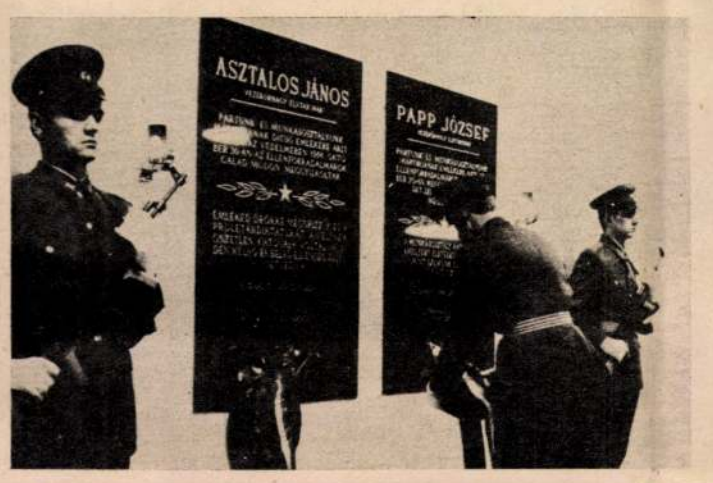

Hősökre emlékeztek

Kegyeletes ünnepséget tartottak a napokban: *Asztalos János* és *Papp József* vezérőrnagyok emléktábláját koszorúzták meg a Honvédelmi Minisztérium épületében.

Az ellenforradalmárok ellen vívott harcban mártírhalált halt két magas rangú katonatiszt emléktáblájánál megjelentek a Honvédelmi Minisztérium és az egykori harcostársak képviselői.

Szabóky Zsolt

Koszorúzási ünnepség a Kerepesi temetőben

Csütörtökön délelőtt a Kerepesi temetőben koszorúzási ünnepséget tartottak az ellenforradalom elleni fegyveres harcban hősi halált halt mártírok síremlékénél.

A néphadsereg képviseletében *Czinege Lajos* vezérezredes, honvédelmi miniszter, *Kárpáti Ferenc* vezérőrnagy, politikai főcsoportfőnök, miniszterhelyettes és *Tarcsai Tibor* vezérőrnagy, az MSZMP Néphadseregi Bizottságának első titkára koszorúzott.

Kóbor—Ferkis

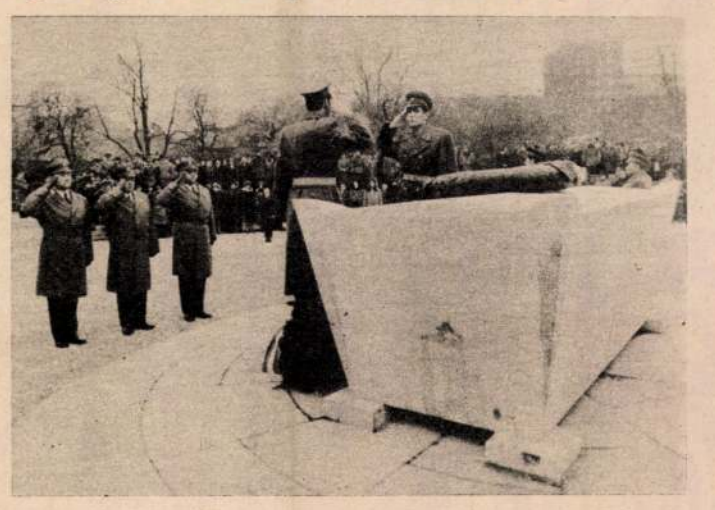

Baráti találkozó

Az Olasz Politikai Üldözöttek és Antifasiszták hattagú küldöttsége a Partizánszövetség klubjában találkozott néphadseregünk tisztjeinek egy csoportjával is. A *Malloggi Piero* vezette delegáció, amely a livornói ANPIA-szervezetet képviseli, most viszonozta a magyar partizánok korábbi olaszországi látogatását.

Képünkön: *dr. Remete Tibor* és *dr. Éltető Sándor* ezredesek az olasz küldöttség egyik tagjával.

Székely Tamás

HÍRADÓ

Kölcsönös megállapodás alapján Szolovjev ellentengernagy vezetésével szovjet hadihajóraj érkezett baráti látogatásra Kubába. A raj két tengeralattjáróelhárító úszóegységből, két tengeralattjáróból és egy tartályhajóból áll. A látogatás november 9-én fejeződik be.

●

Csangkajsekista „kommandó" gyakorlatozott a Tajvantól északra levő nyílt vizeken. A France Presse tajpehi jelentése szerint a „kommandó" a harcvezetést, a búvártevékenységet és a víz alatti robbantást gyakorolta.

●

A Nyugat-Berlinben állomásozó amerikai, angol és francia csapatok rövidtávú közös harcgyakorlatot rendeztek. A Die Wahrheit című nyugatberlini lap azt írja, hogy a gyakorlat „nehézségeket okozott" a város lakosságának.

●

Westmoreland tábornok, az amerikai szárazföldi haderő vezérkari főnöke ellenőrző látogatást tett az okinawai amerikai katonai bázisokon. Japán sajtójelentések megerősítik, hogy a tábornok nem jelölt meg határozott időpontot a sziget visszaadására és az ott tárolt atomfegyverek elszállítására.

●

A leningrádi hajóépítő üzemben elkészült a világ legnagyobb, s legkorszerűbben műszerezett kutatóhajója, a „Jurij Gagarin űrhajós". A hajó 231 méter hosszú, 31 méter széles és 45 ezer tonna vízkiszorítású. Magaslégköri kutatásokat végez és űr-objektumokkal tart fenn állandó kapcsolatot.

●

Mint az Agerpress jelenti, *Ion Ionita* hadseregtábornok, a román fegyveres erők minisztere a múlt héten fogadta azt a szovjet katonai küldöttséget, amelyet *N. A. Nacsinkin* vezérezredes, a szovjet hadsereg és flotta politikai főcsoportfőnökének helyettese vezetett.

●

A nyugatnémet Spiegel beszámolója szerint a Kelet-Pakisztánban dúló véres terror miatt egyre több bengáli csatlakozik a „Mukti Bahini" elnevezésű partizán alakulatokhoz. A gerillák a Ganges torkolatában minden fontosabb hidat felrobbantottak és úgyszólván teljesen megbénították a közlekedést.

●

Karl Heinz Hoffmann hadseregtábornok, az NDK nemzetvédelmi minisztere vezette azt a katonai delegációt, amely közelkeleti utazásának befejeztével nemrég visszaérkezett Berlinbe. A delegáció Irakban, Szíriában és az EAK-ban tett hivatalos, baráti látogatást.

●

Megérkezett Iránba a „Chiftain" típusú angol harckocsik első szállítmánya. Ebből a típusból összesen 300 darabot szállít Anglia Iránnak.

45
XXIV. évfolyam
1971. november 6.
Ára: 2,– Ft

Magyar István
festő 1505.

Magyar István

festő.

Hörlen vagy Herlin Lenhart boroszlói mesterrel 1505 előtt hasonlóan egy Magyar István fordul elő

Ipolyi Arnold. A beszterczebanyai epházi műemlékek története és hegyreáli-lása Pest, 1878, 83. l.

v. ö. Schultz. Urkundl. Geschichte der Breslauer Maler Innung. 63. l.

Magyar István, festő. 1505 előtt Herlin Leonhart brassói mester műhelyében dolgozott.

..... *műhely.*

főnökség!

..... hó ..... n történő kifize-

..... indokából személyesen meg nem

..... számu .....

m.

vi ..... hó .....

.....

sajátkezű aláirás és munkásszám.

Magyar István

repr. Pihenő sárkány
fa, p., müa., 60x70x60

11 egyi művén szabad táclata
Heves Megyei Műv. Közp. Gal.
1995 aug 23-szept 13

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

Magyar Iparlap

HELYIIPAR ÉS VÁROSGAZDASÁG

1971 NOV

1021

KUBIKOSOK. — MAGYAR ISTVÁN GRAFIKÁJA

csak éppen nem cselekedtek.

Az emberek megmondták az igazságot. A gazdasági vezetés, a szakszervezeti szervek tudták, hol szorít a cipő, de nem vonták le a következtetést. *Hagyták elfajulni a dolgokat. Statisztálásukkal hozzájárultak a kialakult helyzethez.* S ez már politikai kérdés. Ezért az érintett vezetők és a választott testületek felelősek.

Szólnunk kell külön szerveink felelősségéről. Nekik kell elsősorban érzékelni a dolgok

Magyar István

Résztvett a Magyar tájak című biennálén

. Magyar István Homokbánya című akvarellje már csak madártávlatos, átteteles környezetrajz. És ezzel kész a leltár.

Magyar Hirlap 1977/7o/6

Wagner: Egy biennálé adósságai

Magyar István 1921

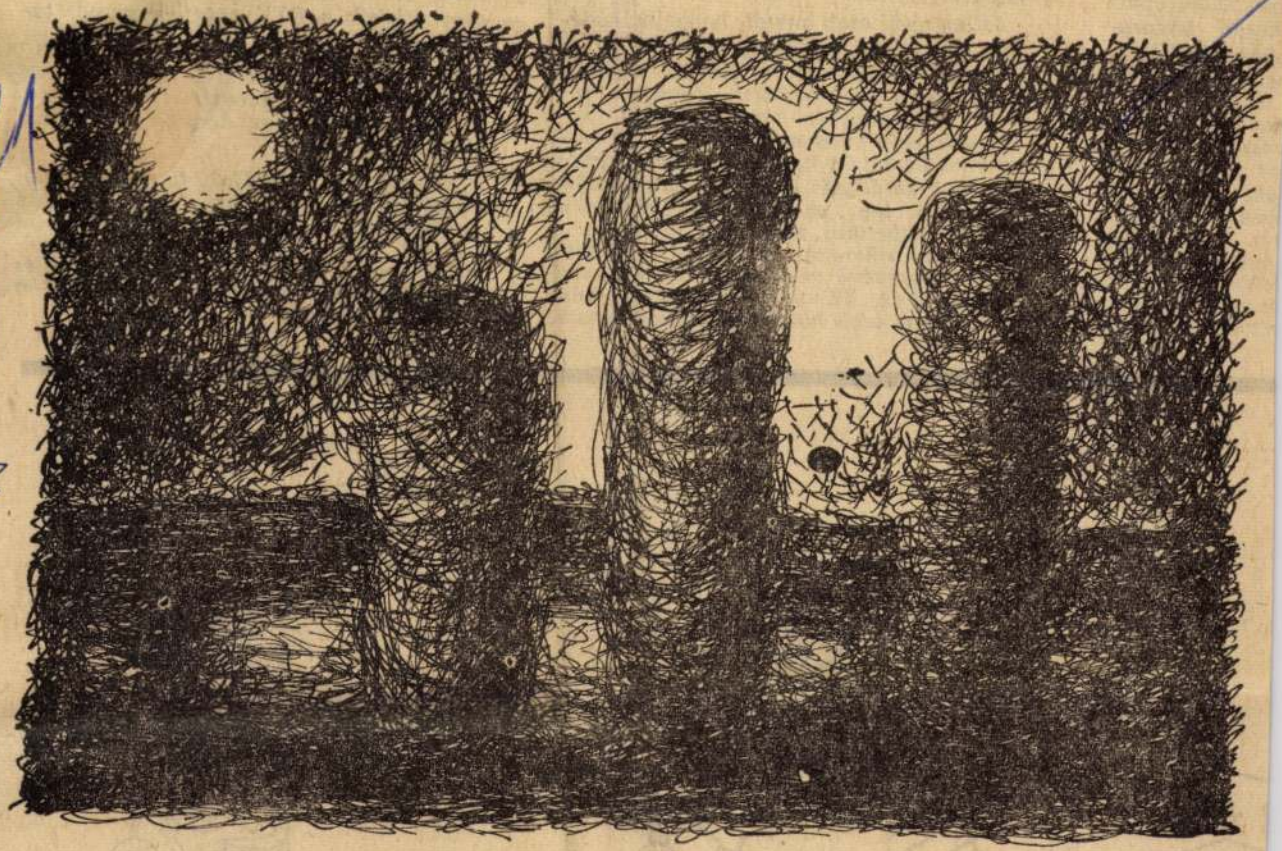

Magyar István: Kompozíció

ki hiszékeny
ilom nem tűr
oncepcióm ennél
ékosan hangsú-
ohasem szédítet-
pacienseimet. Én
tisztelettel, nem
viditalt, hold-
zasságot. Mint a
nt pacienseim is
ák, én az efféle
rektől követke-
m. Felteszem a
egyáltalán, úgy
sábász? Tekint-
tvannyolc centi
vankét kiló. És

paciensemnél töltöttem, ...
mindezt értük, a családomért teszem.

Jellemzésül csak annyit, hogy működésem alig fél év múltán az egészségemet is kikezdte. Látogatásaim során ugyanis olyan mennyiségű befőttet, francia krémest, rigójancsit és képviselőfánkot kellett szüntelenül fogyasztanom, hogy a vércukrom felszökött kettőhúszra, és az orvos azonnali hatállyal eltiltott mindenfajta édességtől. Így pacienseimet kénytelen voltam diabetikus táplálékra átállítani.

Jelentős sikereim voltak a „Szerető szív" elnevezésű módszerrel is. Szakmai száma: B 09. Túlnyomórészt tizenöt-húsz éve férjnél levő hölgyeknél alkalmaztam.

Én sonase...
róság. És m...
nem ütközi...
sába sem.

És eng...
bíróság, ...
szóért: ...
ki kéne ...

Mindke...
az utolsó...
szentelt ...
magam. ...
náltam, ...
hatperc...
jelzésű ...

...ogadtam. És ez
...ragrafu-

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307
1968 DEC 28
ÉLET ÉS IRODALOM

Közéleti vita

Látogatóban

Magyar István, grafikus

A nyolcadik salgótarjáni tavaszi tárlat megnyílt, melyen szerepel a művész monotípiája. A mecénás Heves megye nyugtázta a művész művészi fejlődését, — vásárlásával.
(emlitve)

Farkas András: A salgótarjáni tavaszi tárlatról — egri szemmel.

Népújság (Heves), 1978. ápr. 25.

MAGYAR ISTVÁN

Szombat, 1982. december 4. Magyar

Nemzet

Magyar tájak Hatvanban

VOLT EGY IDŐ, egy történelmi pillanat a festészet közelmúltjában, amikor a tájképnek *bealkonyodni* látszott. Amikor még konzervatívnak is lehetett bélyegezni azt a művészt, aki erdőt-mezőt, hegyet-völgyet fest. Holott már igazán megtanulhattuk volna, hogy nincsenek kiöregedett témák, csak elavult szemléletmódok. *Nem a téma teszi a mestert;* minden azon múlik, mester-e az, aki valamely tájon felüti a festőállványt. Kernstok vagy Derkovits tájai valósággal lüktetnek a beléjük festett indulattól, Egry József fénylő légterei halkan s eltűnődve rezegnek — pulzáló csillagai ők festészetünknek.

Tájon, ha csak *természeti* tájat értenénk, szűkre szabnánk a kereteket. Hiszen már a reneszánsz festmények hátterein is — ahonnan később a tájkép elszabadult, függetlenedett — kacskaringós folyók *várak és városok* felé vezették a néző tekintetét. Nálunk sokáig csak az alföldi festészetet ismerte el a közgondolkodás tájképfestészetnek, sőt: a félrenevelt közízlés még azonosította is a gyengébb tehetségek és esendőbb jellemek munkáin elömlő, romantikus és kiglancolt mázzal. *A város, mint táj*, a szentendreiek kezén lett igazán témává, mégpedig szigorúan szerkesztett, konstruktív fegyelmű, modern megfogalmazásban. (S furcsa, de igaz: mindmáig elmaradt *a gyártelep, mint táj* újrafelfedezése; legalább visszatekintő tematikus tárlattá rendezése e húszas-harmincas évekbeli progresszív hagyománynak — Dési Huber István szikár rajzaitól Mágyar Mannheimer Gusztáv rideg festményeiig.)

ÉRZÉKELVE a tájkép körüli elbizonytalanodást, a *Hatvani Galéria* a szó szoros értelmében, s eléggé nem dícsérhetően „magáévá tette a problémát". Az első országos tájképfestészeti seregszemlét 1974-ben rendezte meg és kétévenként következetesen ismétlődő biennálévá fejlesztette; a múlt héten nyílt meg *az ötödik* (s marad nyitva január 16-ig).

Érdeme a Hatvani Galériának, hogy a művészeknek lehetőséget nyújt a megmutatkozásra, s ami még ennél is fontosabb: a produktumok összevetésére. Érdeme, hogy egy tető alatt összehoz alföldieket és dunántúliakat (ezzel szemben jó lenne, ha Hódmezővásárhely az alföldieké és Szentendre a szentendreieké maradna, amikor éves beszámoló tárlatról van szó!). Érdeme, hogy a tájképfestészet újabb s újabb áramlatait bemutatva, szinte észrevétlenül közönséget nevel, ízlést korszerűsít.

MERT NEM A RÉGI MÓDON közeledik ma már a festők többsége a puszta látványhoz; önbecsülése is megkívánja, hogy a *saját* látásmódját rögzítse, s adja tovább, azaz eredeti legyen. A fiatalabb nemzedék kicsit ironizálja „a tájképet, mint olyant", és ez sem baj, ha ez a nézet jó és érdekes műveket eredményez. *M. Novák* András *Ürfelvétel a Balatonról* című képének címadásában van egy kis tréfás szemtelenkedés, hiszen valójában tökéletesen elvont képet állít elénk, melynek festői problémája alighanem az agyagbarna tömeg és a rózsaszín perem-elemek egyensúlyban tartása. *Kiss* Zoltán László egy tán sosem volt méretű, csiszolt kék kristályhasábot tol a táj előterébe *(Nagy hegyi kristály)*, s azon át tükröztet, illetve annak színét dobálja szét. *Váli* Dezső címében *Markó Károly emlékére* utaló kisméretű képe szép absztrakt munka önmagában is, nem okvetlenül kell mögé érezni Visegrád hegyét vagy regényes olasz tájak völgyútjait. *Barabás* Márton *Téli tája* ismert, de szívesen láttuk viszont itt is a *minthadimenziót* teremtő kétsíkú olajfestményt, mely két egymásra tett fényképet utánoz. *Valkó* László *Tájkép, tengervízzel* című munkája bevallott vicc: a „tengerviz" egy üvegtálban hullámzik, fodrozódik, a „vihar egy kanál vízben" analógiájára.

Mások *anyagában* igyekeznek megújítani a tájképet. *Tóth-Vissó* Árpád szinte kulimászossá teszi olajfestményét, hogy a *Dunántúli öreg falak* eggyé válhassanak rajta a beolvasztó barna éjszakával. *Tenk* László vörös *Pomázi utcáján* az ujjnyi vastag festékrétegek a mézeskalácsosok díszítő módszereit idézik meg sziről. *Csikós* András *Elhagyott táján* a finom sárgásdrappos atmoszféra és a barnás facsoport-árnyak az előtér durva festékcsomóit ellensúlyozzák. Ugyancsak festékrögökkel érzékeltet göröngyöket *Rossz út* című képén *Pataki* Ferenc. Elsodró lendületű *Árvalányhaj*-mezején *Réti* Zoltán a festéket karcolással teszi plasztikussá, s a vonalak árnyéka is hat! Festékrepedezésekkel érzékelteti, hogy minden repedezést szépnek lát *Szikes vidék* című poétikus képén *Hepp* Edit.

Megint mások *belső tájat* vetítenek elénk. Emlékeket idéz *Tóth* Ernő *Alföldje*, az égen chagalli mód legelésző kecskékkel, s egy pirosruhás-piroskalapos, madárkalitkás nővel. Több a mese, mint a táj *Kudász* Emese képén, melyen a címadó *Sárga fák* mint sárga lángok lobognak bele a téglaszín talajról a zöld éjszakába, s az egyébként igen szép képen jelen van a festőnő talányos alakjainak és rejtélyes kutyáinak egyike is. Mesét — vagy inkább drámát — csinál a *Sárkányrepülők*ből *Mágor* Ágnes, égbe nyúló szirttel s rémülten rohanó figurákkal. *Simsay* Ildikó *Rémületkastélya* szerencsére nem olyan ijesztő, mint címe; a kísérteties zöld fénybe mártott épület megfestési módjában sok a kedvesség. *Álom a Velencei-tóról* című kollázsát az ég, a víz vöröses színe által teszi mesehangulatúvá *Regős* István, szellemesen megfestve a papírkivágatok tükröződését, árnyékát. Ezüstbe hajló éji színei, körkörös szerkezete emelik a látvány fölé *Cs. Pataj* Mihály *Alföldi táját*. Valóság és mese határán vad, sötét erdőből szikráznak ki fények, sejlenek elő kis házak *Csikós* Miklós *Mártélyi fények* című kitűnő képén, az alig-alig megszelídített tájon. S talán a *mesévé átírt* festmények közé sorolható, nagy fa árnyékában meghúzódó kicsiny házai „jogán" *Bazsonyi* Arany *Késő* ősz című műve is, elvontságnak és naivitásnak ez a sikeres szintézise.

JÓLLEHET MINDEN képkivágat absztrakció, közmegegyezés alapján mégis absztraktnak kell nevezni azokat a munkákat, melyek a táj nagyobb összefüggéseit, szerkezeti egységeit mintegy elvonva és behelyettesítve örökítik át. Szép példáit láthatjuk a hatvani kiállításon ennek a szemlélet- és ábrázolásmódnak: *Lóránt* János *Borongós Mátrája*n a feketébe hajló sötétzöld foltokra köd ereszkedik, s mintha örvénylene a csúcsok tájékán a rossz idő. Összefoglaló igény jellemzi *Magyar* István barna *Domboldalát*, mely akár kinagyított növény is lehetne. Kiemelkedő szépségű festmény *Balogh* Ervin *Balaton és felhője*; szinte csak két színárnyalat, a sötétszürke és az ezüstszürke alkalmazásával éri el, hogy ne tudjuk, hol kezdődik a Balaton, hol végződik a felhő, s az ezüst nyíl, mely futtában hasítja a vizet? az eget?, ez a vízszintes vonal mozgást visz a képbe, szellemi izgalmat a tájba.

Megint más, hagyományosabbnak elismert módon, szinte csak az atmoszféra érzékeltetésével próbálkozik *Szalai* Zoltán *(Balatoni szeptember)*. Könnyed festésmódja, sok érzékeny árnyalata tünteti ki *Bújdosó* Ernő *Setányát*. *Vecsési* Sándor *Alkonya* végre megint egy igazi Vecsési-kép: alacsony horizont alatt a szántóföldek laza, s mégis tömör összefüggése ihletett pillanatban került vászonra, de igazán a levegőég láthatatlan színeinek rögzítésében remekelt a művész. Nagy hatású festmény *Fontos* Sándor *Alföldi éjszakája* kék, kékebb, legkékebb és még mélykékebb árnyalatokban, szinte eszköztelen, „csak" tudni kellett feltenni néhány barnás nádszálat és (gyanítom: hüvelyknyommal) a Hold fehér körpecsétjét. *Kurucz* D. István talán legszebb *Hortobágy*képét küldte be a hatvani tárlatra, jellegzetes magas horizontú, nagy mélységet befogó temperáinak egyikét, szinte kaligrafikusan kidolgozott fűcsomóival, s a messzeségben két parányi kerítés karámmal. *Németh* József *Vízparti fűzese*, az erőteljes fekete törzsekkel, sűrű levegőjű.

Minden szentimentalizmustól mentes, a valósággal komolyan szembenéző, jó alföldi hagyomány folytatója *Lakatos* József, még abban is, hogy köznapi tárgya monumentálissá nő *(V. M. szülőháza)*. Illúziók nélkül néz szét az Alföldön *Szurcsik* János is, nem műemléki szépségeket keres, mint a (szerencsésebb . . .) dunántúliak, hanem lefest egy „közönséges", „semmitmondó" *Barnakapus házat*, mert neki az is érték, az is sokat mond. *Koszta* Rozália *Fekete-Köröse* a kiállítás egyik legszebb képe, a kanyargó folyóval együtt kanyargó táj csendes nyugalmával, a nagyvonalúan kevés, de erős színnel. S oly tiszta levegővel, amilyennel — a dunántúliak képein találkozunk aztán: *Ircsik* József *Házak a Balatonnál* című festményén például, mely a paraszti építészet szépségére szigorúan — s mégis, vagy épp ezért szívet melengetően — hívja fel figyelmünket. *Heitler* László halványkék *Borház, télen* című festménye líraibb, közvetíti azt a lelki tényt is, hogy alkotója elgyönyörködött az ábrázolni kívánt népi építészeti emlékben, miközben akkurátusan, gyöngéd ecsetvonásokkal rögzítette, naiv bájjal és nagy tudatossággal. *Ádám* András *Kőszegi kálváriája* is örömet szerez a látogatónak, hisz a kálváriához vezető lépcső minden foka más színű, a templom terméskő alapjában is feldúsúlnak a színek, de még a mozgalmas éjszaka is színekkel van tele. *Dobrovits* Ferenc *Temetőkápolnája*, a rá vetülő sírkövekkel, könnyedségével, látszólagos egyszerűségével hat, pedig az előtér virágos bokrainak megformálásában is festői koncepció munkált: másnemű elemek „bekeverésére" irányuló gondolat. Erdélyi falvakat idéz *Moldován* István *Alkonyati tája*, vöröslő ég alatt, sötét hegyek alján. Pompás kis kép *Mőzsi Szabó* István *Ház a Hidegség patakán* című festménye, mintha Nagy István komor szűkszavúságát egyeztetné Rippl-Rónai derűsebb életlátásával. *Doór* Ferenc kis *Marosi estéje* telitalálat, a festő is jókedvében teremtette.

A ZSŰRI szigorú volt, állítólag a beküldött képeknek csaknem felét visszautasította; kár, hogy — talán az egyhangúságtól való félelmében? — néhány olyan, ide nem illő, bár kvalitásos festményt átengedett, melyek csak és kizárólag figuráikra összpontosítanak, táj még mint háttér sem nagyon számít rajtuk *(Kóka* Ferenc: *Holdsarló*, *Duray* Tibor: *Aranykor*, *Kovács* Tamás Vilmos: *Kiáltás a sukoról dombokon*, *Fodor* József: *Ősz)*. Az eddigiekből ellenben kitűnhet, hogy megtekintésre érdemes, sokféle nézőpontból elemezhető kiállítási kollekciót hoztak létre Hatvanban — s akkor még nem említettem *Fazekas* Magdolna tüneményes bájú *Tavaszi táját*, ide-oda dobált sárga pöttyeivel, bocsánat: arany fényeivel; a Szolnokon élő festőnő mintha Czóbel Béla boldog korszakát folytatná. Szót érdemelt volna egy másik szolnoki festő: *Meggyes* László *Napfényes búzatábláj*ának könnyed, szellemes megfestése. S a Tiszántúlról megint át a Dunántúlra: a *Kora tavasz a Balatonnál* alighanem *Luzsicza* Lajos legjobb tájképei közül való, a merész színadást a merész kivágat egységesíti. *Patay* László *Villámlása* virtuózan megfestett kép. *Mihályfi* Mária *Zsennye* című olajpasztellje egyszerű és finom: lehetséges, hogy egy ilyesfajta kép megfestéséhez kell manapság a legtöbb bátorság . . .

Ember Mária

Meg is érti azt az ember. Ugye, a törvény, az törvény. Magda egyenként érezte minden hajszálát. Toporgott, nekidőlt a falnak. Lépett egyet, hogy tán az öregnek is hoz széket, aztán csak megállt a két hivatalos ember előtt, mintegy mutatva az apósának: vele tárgyalnak itt, az öregnek ehhez semmi köze. „De minek jött ide? Mit akarhat? Ha valami papírokat hoz, hát azt a kezében tartaná. Ha elkezdi itt, hogy ő vette, az ő pénzéből van ez... De hiába kezdi. A törvény, törvény. A ház az enyém és a két gyereké. Vita itt nem lehet. Ezen nem változtathat a vén gonosz, akármit próbál is összehordani. Ennyit adott bele, annyit adott, tanúkkal bizonyítja... Hát bizonyítsa. Én meg tanúkat hozok, hogy mi volt ez akkor: pocokfészek, nem ház. Mi rakattunk alá téglát, szigeteltünk, új ablakot az utcára, új ajtót... Nincs ehhez neki semmi köze."

A fiatalabb rakosgatta a papírokat, de nem szólt, nem kérdezett semmit. Mint aki jelezni akarja az öregnek: rosszkor jött, éppen akkor, amikor elkezdték a munkát.

— Jól tudom-e, nem-e, de, ugye, a százaléktól jöttek az elvtársak?

— Úgy is lehet mondani — bólintott a fiatalabb.

— Onnan, persze — nyugtatta meg a kopasz.

— Mert én ennek a menyecskének az apósa vagyok... Tudják, valamicske közöm van ehhez a házhoz, nerthogy én vettem a fiataloknak, amikor összekerültek.

— A fiataloknak? — nézett föl a táskás ember. — Hát akkor miért nem kettőjükre íratták?

— Tudom is én, valahogy így lett elírva...

— Nagyon jól tudja azt maga, miért nem mondja?

— Jól van, lányom, jól van, mindegy az már. Ami volt, elmúlt, ne háborgassuk... Nem az itt a baj, hanem, hogy szegény fiam így járt, az itt a nagy baj... Na, de, mondom én, hogy miért is jöttem, mert, ugye, tudom én, hogy itten nekem nincs semmi követelésem...

— Hát nincs — szólt közbe, nem is titkolt dühvel, Hegedűs.

— Mondom, hogy tudom, István. A ház egyik fele az övé, a másik az árváké. Ismerem én a törvényt. Nem is azért jöttem én, hogy valamit is követeljek...

— Akkor miért jött? — csattant föl Magda. — Amikor kikergettek a két gyereket el a házukból, szegény jó Gyurim temetése után egy órával, én nem mondtam, hogy ezzeg maguk se lépjék át az én küszöbömet. Pedig mondhattam volna. Most akkor mit akar itt?

— Ne kiabálj, lányom...

— Lánya? Egy lelenc-Mári?

— Azt se én mondtam... — egyintett szomorúan az öreg. — Ne énrám haragudj...

— Na, emlékezzen csak! Megkérdeztem én magát is. Azt mondta... Na, tudja-e, mit mondott? Megmondom én, mert én ebben az életben nem felejtem el. Azt mondta: semmi közünk egymáshoz, menjünk csak, de még a sírjához se állhatunk oda... Nem ezt mondta?

— Megkérném magukat — szólalt meg az orrán a pápaszemet az öregebb hivatalnok is, függesszék föl a perpatvart.. Mi, kérem, nem azért vagyunk it... Magát nem is nagyon értem, kedves bátyám: ha semmit nem akar, csak vitézkedni, akkor miért éppen most jött? Nekünk itt dolgunk van, kérem, máshol is várnak.

— Elhiszem én, tudom én, kérem szépen, nem is azért jöttem, hogy szóváltásba kerüljek itten a menyemmel. Sehogy akartam én, kérem... Sőt inkább azt szeretném, hogy szépen csöndben megoldanák ezt a dolgot...

— Most aztán végképp nem értem. Hát mit akar maga megoldani, amikor ez a mi dolgunk? A mienk, a titkár elvtársé, meg özvegy Bereczki Györgyné. Maga itt nem érdekelt fél.

— De mégiscsak az apja vagyok... Na, mindjárt mondom...

— Akkor mondja, no.

— Kérem szépen — kezdte a magyarázatot az öreg. — Én úgy tudom, hogy a ház értéke nyolcvanezerre lett beadva...

— Ehhez ugyan nincs köze, de jól tudja. Na és?

— Hát én, kérem szépen, ezt az összeget keveslem... Keveslem.

A férfiak csak bámultak, Magda sírásban tört ki:

— Hát most láthassák! Itt van az én apósom! Ilyen! A büszke Bereczki, a pénztárnok Bereczki, aki a supellátot viszi a pap fölött... Képes lenne a falatot kivenni az unokája szájából... Azt se tudom, ezt hogy fizessem ki, ha nem kapok kedvezményt, és akkor még idejön...

— Hát ember maga? — tette vissza a kalapját a kopasz. — Hallja, sokféle néppel volt már dolgom, de ilyen megátalkodott vénemberrel még nem találkoztam...

— Mit beszél? Megnézték maguk egyáltalán ezt a házat? Nem hinném. Mert akkor látni kellett volna, micsoda horogfák vannak azon a padláson. Meg a cserép! Tiszta új. Az utcára ikerablak, redőnyös! A konyha, de végig a gang is, csupa mozaik! Újak a melléképületek is...

— Na, és akkor mi van? — kérdezte most a fiatalabb.

— Mi van, mi van? Hát hogy fogadhatták el a nyolcvanat, azt kérdem én.

— A kutya hétszentségit, Péter bátyám — veszítette el a türelmét Hegedűs. — Csakugyan kiveszett magából az érzésnek még a szikrája is? Hát maga most boldogabb lenne, ha megnyomorítaná ezt a szegény asszonyt? Miért csinálja ezt?

— Várjunk már, Hegedűs elvtárs, várjunk csak — nyugtatgatta az öregebb városi a titkárt. — Ugyan kérdezzük már meg a bácsit, hogy ő mennyire taksálja ezt a házat. Nos? Mondja meg bátran. De nézzen jól szét: kert, utca, minden benne legyen...

— Na, erre én is kíváncsi vagyok — tekintett föl a fiatalabb a papírok közül. — Meg majd bevesszük szakértőnek...

— Nem kell gúnyolódni az elvtársnak... Megmondom én, kérem. Ez az ingatlan úgy megér száznyolcvanat, mint egy fillért. De egy tehetősebb tanyasi, aki, ugye, húzódik befelé, az bizony megadna érte kétszázezret is...

— A mindenit! — csettintett az idősebb. — Hát, Bereczkiné, maga szerencsés asszony. Itt a vevő, kétszázat kínál a házért. Adja oda gyorsan, veszmindjárt a nagyutcán, a műút mellett. Nem kell sarat taposni, nem kell biciklin menni a boltba, csak átsétál...

— Nem akarom én megvenni, ne figurázzanak itt velem. Én csak azt akarom...

— Mit akar maga, az isten áldja már meg...

— A szégyent nem akarom... Én akár írásba is adom, hogy amennyivel többre jön ki a százalék, azt én a lányomnak, vagyis hát özvegy Bereczki Györgynénak a kezeihez leszámolom... Kiszámítják itt, én azonnal kifizetem, tanúk előtt... Csak éppen hazalépek a pénzért, ugye... Na, lányom, gondold meg... Többet mondok: kifizetem a te részedet is, az egész százalékot, ha köztünk marad a szó...

Egymásra nézett az öreg. Savószín szeme ugrált. Leste, ki válaszol az ajánlatára.

— Azt mondtam az előbb: nem értem. Pedig akkor még valamit sejtettem, tatám. De most! — Kalapját megint leemelte kopasz fejéről a hivatalnok, az ég felé emelte, mintha a magasságban lakók segítségét is kérné, aztán fordult csak a vén Bereczkihez: — És ez meg mi az úristen csodájára lenne jó, azt szeretném tudni.

— Csak nem érti? Mondom pedig, elvtársam: a szégyent nem akarom. A szégyent! Hogy nyolcvanezer legyen beírva. Nyolcvanezer — egy Bereczki-ház...

— Na — csapta össze a tenyerét amaz —, most már legalább értem. Akkor végezzünk hamar. Nyolcvan és kész. Írjad! — Újra tapsolt, a tetőn fölrebbentek a galambok. A fiatalabb utánuk nézett, de nem tetszett neki a falka röpte. Nem rendeződtek formás felhővé, lökdösődve csapkodtak, és mindjárt vissza is ereszkedtek a tetőre.

Solti László

GYERMEKFÉNYKÉPEK

A kertben

Lám, csak villanás, porszemnyi pillanat,
míg a szülői kézfogás elmarad
— és suttog az önállóság feletted...
Félig már a kerti csigát: megetted.

Esküvőn

Gyöngysornyi násznép, gyűrű-csillogás,
gyémánt ünnepélyű szívdobogás;
válasszon titeket ásó, kapa...
S csöndet csíp, ki csöndhöz nem ért: ka-ka...

Nem

Hamar, harmadik szóként megtanulta,
s e tudás tövét máig meg nem unta.
„Vedd a kezed a villanytól" s felel: nem!
(E kilenc kilós dacért kell — felelnem)

Este

Aludni kéne az apró lánynak.
ámulást adni az éjszakának,
de arcomon mászik s nevetek, ölelem...
Szusszan a szigor, szökik a fegyelem.

Éjjel

Lassan álommá folytatódsz tovább
a világgal való pezsgés után.
Lényed már hajszálfinom hallgatás,
egy szem szerelem, pihenő parázs.

Rapai Ágnes

KESERGŐ

Súlytalan húzódik, hátrál az alkalom,
Hiába fészkelek hozzádig ágyamon.
Szégyell a szégyen is, esendő létemen,
Merre a te szemed? Mert ez az én szemem.

Leválok magamról, mint hogyha álmodom,
Játékát szétszedni, únott a fájdalom.
Kiköp az arcom is, csatakos énekem.
Ki vezet engemet, ha ez az én kezem?

Ritkuló nappalom sötétre gyászolom,
Mellemet, ölemet reggelig hurcolom.
Combomat feszítő világgá vetkezem,
Örökre erőtlen, örökkön vétkezem.

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ

Hevesi Szemle

1979 MÁR

Magyar István
grafikus

nem a kezükre

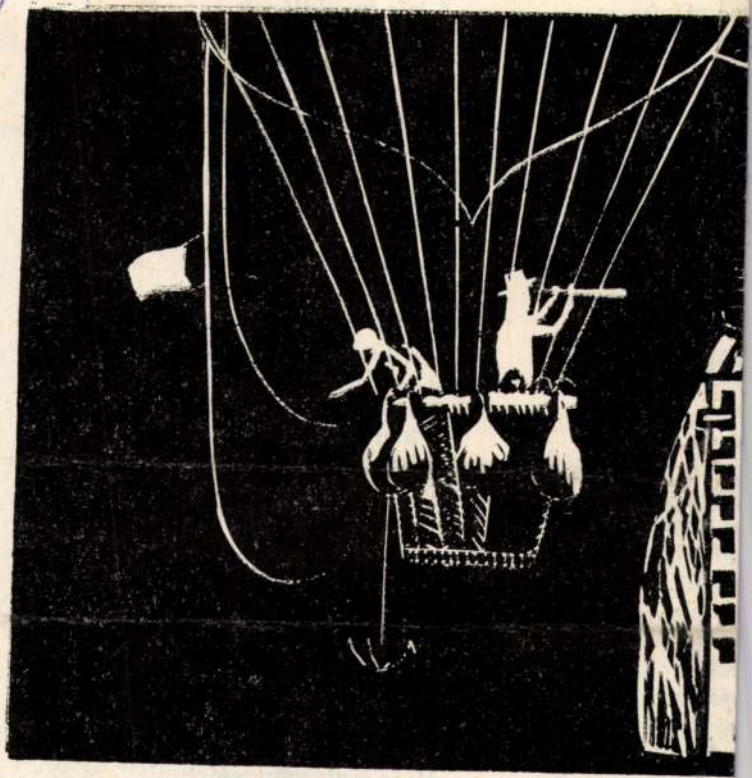

Magyar István

az éltető földben a jövő felé

grafikája

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ

Hevesi Szemle
Magyar István
1979 JUN
grafi szemüvény

1021

Magyar István illusztrációja a Híd indulóknak c. elbeszéléshez

645

JELENÜNK

AA. szd.

eves a városiasodás útján

A termelőerők legfontosabb elemének, a népesség- térbeli eloszlására, településére, az anyagi termelő- elhelyezkedése befolyást gyakorol. Minden, a ter- ési eszközök területi rendszerében bekövetkezett ntősebb változás maga után vonja a népesség meg- ő méretű földrajzi átrendeződését is. A felszabadulás a termelőerők területi elhelyezkedésében jelentős ozás történt. Ez elsősorban a szocializmus anyagi- zaki bázisának megteremtésében, a vidék iparosítá- n fejeződött ki.

Az ötvenes években iparfejlesztés a hagyományos i területeken, illetve a nyersanyaglelőhelyek körze- n történt. A hatvanas években ezért nagy különb- mutatkozott az ország egyes vidékeinek iparfejlett- ben. Az ipar-energia tengely délnyugat-északkeleti yban gyors ütemben fejlődött, az Alföld ipara pedig ntéktelen maradt. A lakosság életszínvonalában te- tenként indokolatlan különbség alakult ki. Szüksé- vált a megyék közötti gazdasági szint és élet- vonal közelítése. Határozat született Budapest ipa- ak korlátozásáról, több üzem vidékre telepítéséről főváros népességnövekedési ütemének mérséklődésé- Mindezek eredményeként Budapest aránytalan nagy a csökkent, bár még 1965-ben is az ország ipari ke- inek több mint 40 százaléka dolgozott a fővárosban.

A hetvenes évek elején folytatódott az egyes or- grészek közötti fejlettségbeli különbségek kiegyen- dése. Jelentős eredmények születtek a megyék közötti dasági szint és az életszínvonal közelítésében. A fog- ozási arányokban és a jövedelmekben csökkentek a ületi különbségek. Az eredmények nagyrészt az Al- iparosításának köszönhetők.

Az ipartelepítési politikában és a településhálózat esztésében a hetvenes évek elején új szakasz kezdő-

és a két déli, Tisza menti (füzesabonyi, hevesi) járás A hevesi járás helyzete több szempontból is kedve len. A legnagyobb problémát a városoktól való távo jelenti. A járás és központja több tekintetben hasc vonásokkal rendelkezik, mint az extenzív iparfejlesz re kijelölt területek, melyek közös vonása, hogy m kaerő-tartalékkal rendelkeznek. Heves nagyközség és vonzáskörzetében is túlnyomórészt szakképzetlen jelentik a szabad munkaerőt. A körzet aktív keresői 20 százaléka ingázott 1970-ben a közeli-távoli város ba (Gyöngyös, Eger, Budapest, Miskolc). Az ingázás legtöbbször nem a munkahely abszolút hiánya, hane megfelelő munkahely hiánya.

A településhálózat-fejlesztési koncepció szerint E részleges felsőfokú központi, Gyöngyös, Hatvan és He pedig középfokú központi szerepkört kapott. E Gyöngyös és Hatvan az országos átlaghoz mérve na részt már ma megfelel a szerepköre által támasztott vetelményeknek, Heves nagyközség viszont elmara hasonló szerepkört betöltő községek színvonalától.

Heves község a népvándorlás kori főbb mozgás nyok egyik metszőpontjában keletkezett: a Felvidék az Alföld találkozásánál, a Tisza közelében egy kien kedő homokháton.

1203-ban királyi várispánság, később főesperesi rületi székhely lett. 1467-ben itt tartották a várme közgyűlést, ekkor a krónika már mezővárosként em A török dúlás után talpraállt, de korábbi jelentős nem tudta betölteni.

A Rákóczi-szabadságharcot követően pestis tized meg a település lakosait. Az 1822—25-ös újranépes alkalmával a rácok mellé német, szlovák és görög n

MAGYAR HIRDETŐ SAJTÓFIGYELŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 387-748, 340-726
1978 ÁPR. 9
NÉPUJSÁG /HEVES/

Magyar István

csönd oson az éjszakán

Magány

(Magyar István grafikája)

a"
yütte

Z EG

ma e
zott
iszló

következőket mondotta el zel kapcsolatosan:

— Rendkívül fáj a vereség, nál is inkább, mert sem- ivel sem voltunk gyengéb- k az ellenfélnél, sőt a ki- olgozott nagy helyzetek apján akár két-három gól- l is nyerhettünk volna. Ez- l a vereséggel lépéshátrány- a kerültünk a riválisainkkal zemben. De ez a tény szinte rvényszerűen következett e a rendkívül sok sérülés és etegség miatt. Még ebben az sztendőben nem tudtam azt csapatot pályára küldeni,

hesi, Molnár, Dudás T., dás Gy. (Zsidai, Csuhay, csik?)

RECSKI ÉRCBÁNYÁSZ

Péczely Szabolcs e együttese az utóbbi hetek ponttermésével felkapasz dott a 14. helyre. Ma esetleges jászberényi siker nél a két csapat könnyen lyet cserélhet. A recsk szeretnének javítani a Le elleni gyenge mérlegükön.

'77 ősz: Recsk—Jászberé 1—3 (0—2)

Innen-onnan

Április 11-én, kedden 10 órai kezdettel labdarúgó tehetségkuató napot tartanak Hatvanban Kiriizsi-sporttelepen. A ren- lezők 1963. augusztus 1. és 1964. úlius 31. között született fiúk elentkezését várják. Sportfelszerelést mindenki vigyen magával!

★

Gyöngyös város férfi ifjúsági egyéni sakkbajnokságán a húsz résztvevő közül a következők végeztek az élcsoportban: 1. Bozsik László (Gy. Volán) 9, 2. Hettich György (GYESE) 8, 3. Szalka Pál (GYESE) 8, 4. Babinszky József (GYESE) 7,5, 5. Király László (GYESE) 7, Kóczián László (Erdészeti szakisk.) 6,5 ponttal.

★

Egri Finommechanika—Kecskeméti MFSC 72—67 (32—31). N II-es férfi kosárlabda-mérkőzé Kecskemét. V.: Aranyos, Z kány. **Finommechanika:** K menczy 4, Korepta 19, Busák 3 Bettenbuk 6, Molnár 2. Cser Sipeki 2, Kirr 6, Nagy, Meliche **Edző: ifj. Csányi Barna.** A Za hárt, Lezsákot és Tarit nélkülö ző Finommechanika neheze nyert Kecskeméten a lelkes ha zaiak ellen.

lélyek körül

csapat lesz a bajnok — jelentette ki *Uwe Seeler*, az NSZK válogatottjának volt kapitánya. — Úgy gondolom, hogy csapatunknak nagy esélye van a győzelemre Szóhoz juthat még Hollandia válogatottja is." *Facchetti*, a 35 esztendős olasz védőjátékos, aki negyedszer készül részt venni a VB-n, pedig nemcsak a nyugatnémet hanem az egész európai futball egén.

A csapatok előzetes összetétele alapján ítélve az argentínai VB-n nem kevés új csillag fog feltűnni. A tekintélyes olasz sportlap, a

Magyar István M.D.K.

Veszprém, Kiss Lajos lakótelep, 12 tantermes iskola építésvezetője.

Tervező építész: Márton István

repr.

Magyar Építőművészet 1963/1. 19-20.1.

M.D.K.

Magyar István

"Kompozició" c. müvét bemutatja a lap.
Repr.

Élet és Irodalom, Bp. 1968. dec. 28.
XII. évf. 52. sz. 9. lap

Magyar István

díszítő festő

1932. végbizonyítvány.

Iparm. Isk. Évk.

1930-34. 47. 1.

Magyar István, grafikusművész, rajztanár

"Panelkutya" c. /rézk./ 142. old.

Szövényi Zsolt: a főiskolai rajztanárképzés kérdései,
Szabolcs-Szatmári Szemle, 1984/3. 135-143.-old.

Magar János (Ötvös János)

ötvösmester), a 15 sz. első tiredében, akit a budai céhforradalom kullt a bírói tiékbe és akit később meg-gyilkoltak (Albrecht uralma alatt) 1438.

207. l.

Horváth H: Zsigmond király és kora

Bp 1937

TIZENEGY EGRI MŰVÉSZ SZABAD TÁRLATA

FREE EXHIBITION OF ELEVEN EGER ARTISTS

1995. augusztus 23-tól szeptember 13-ig

a Heves Megyei Művelődési Központ galériájában
(Eger, Knézich Károly u. 8.)

Magyar István

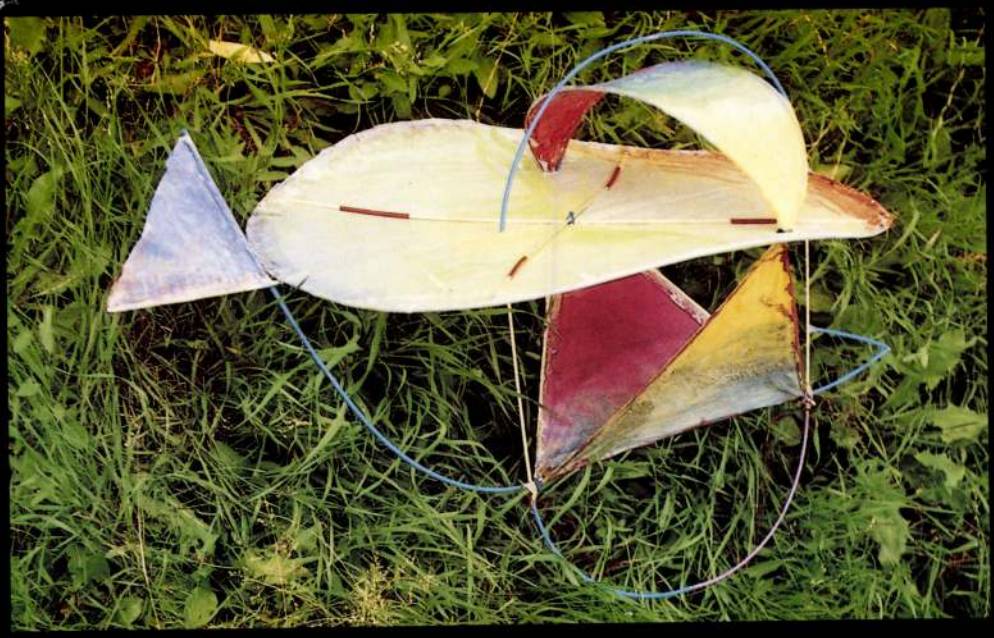

6. Magyar István:
Pihenő sárkány - Resting Dragon
fa, papír, műanyag - wood, paper, plastic 60 x 70 x 60 cm

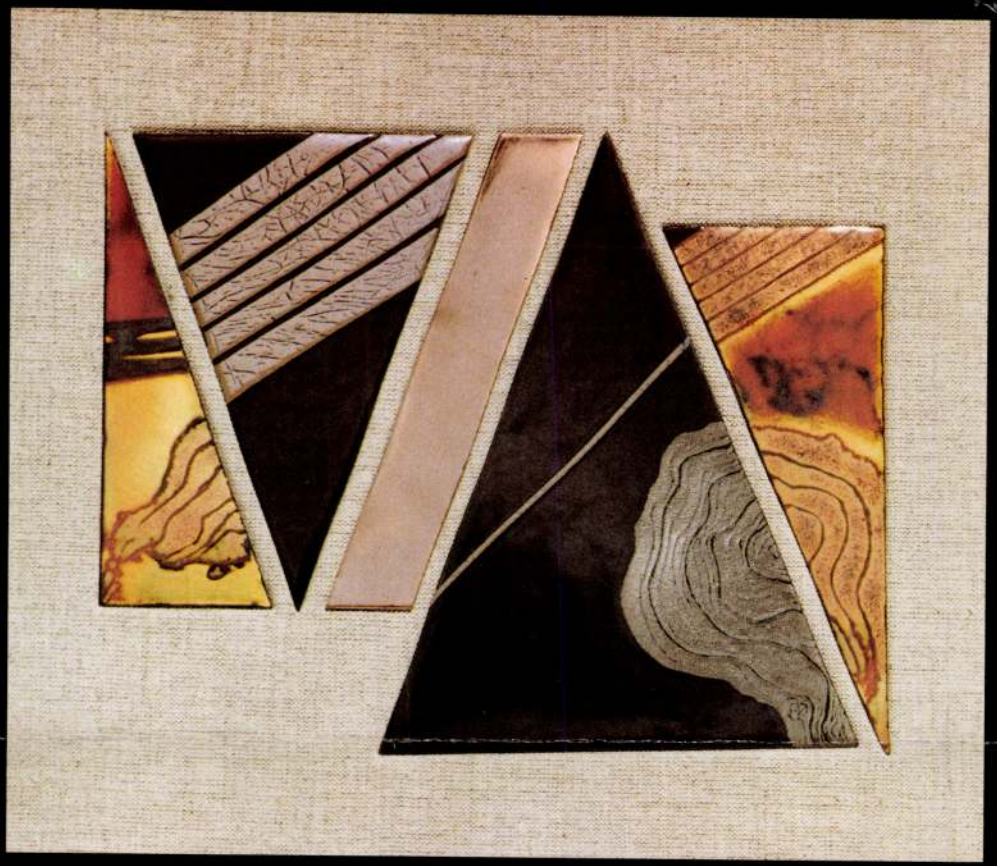

7. Oskóné Bódi Klára:
Kompozíció - Composition
zománcozott vörösréz - enamelled copper 23 x 18 cm

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ

Hevesi Szemle

MAGYAR ISTVÁN

1982 3

Molnár István

Magyar István grafikája

re jelent meg fővárosunkban és Varsóban, [illegible] hatással lehetett Gárdonyi magyarul nem tudó népszerűsítőire és a később lefordított *Isten rabjai* méltatóira.

A tanulmányt minden, az évekig Egerhez kötődő művész iránt érdeklődő magyar irodalomkedvelő elolvashatja. Ezért e helyen csupán Sziklay László olyan állításaira irányítom rá a figyelmet, amelyek talán vitathatók vagy — inkább —, továbbgondolásra érdemesek. Ma könnyebb helyzetben vagyunk, mint a neves tudós volt, hiszen azóta Sienkiewiczről már „magyar szempontú" monográfia is született Kovács Endre tollából. (Jiráseket, mivel életművét kevéssé ismerem, nem emlegetem.) Hozzá kell még tennem: itt nincs lehetőségem arra, hogy nézeteimet részletesebben kifejtsem, kijelentéseim tehát néha — joggal — nagyon is kategorikusnak tarthatók.

Gárdonyi „modernebb" író, mint Nobel-díjas lengyel kollégája. Nemcsak azért, mert jóval később indult el pályáján. Az, hogy Gárdonyi 1863-ban, míg Sienkiewicz 1846-ban jött a világra, önmagában még nem lehet döntő, az viszont igen, hogy a mi alkotónk munkássága a múlt század végefelé, lengyel társáé pedig két évtizeddel korábban bontakozott ki.

A lengyel irodalomtörténet — nem alaptalanul — új korszakról beszél a kilencvenes évek elejétől közepétől, amelybe Sienkiewicz mintegy már bele sem illett. A magyar irodalom kapcsán más nemzetékéhez viszonyítva gyakran beszélnek „késésről". Az igazi megújulást századunk első évtizedének második felére, Ady „berobbanása" utánra szokás tenni. Sokan mégis — az előbbinek ellent nem mondva — ha mást nem, egy átmeneti „modernizálódási" korszakot is látnak: a kilencvenes évek irodalmát. Ez a felfogás erőteljesen kirajzolódik például a Kis magyar irodalomtörténetből. Aligha vitatható, hogy Gárdonyi ebbe a korszakba (alkorszakba?) sorolandó.

Igaz, a lengyel Nobel-díjas nálunk legjobban is-

járást, amelyben
alacsonyabb sorbó
ténelmi tényezőve
zad második felé
lista) francia iro
ugyancsak bőven

Bolesław Prus (1847—1912) A bábu c. regényet sem tartja „romantikus fogantatásúnak" a lengyel irodalomtörténet-írás. Az sem biztos, hogy Bornemissza Gergely, Zéta vagy Jancsi barát felfelé törő figurájának megalkotásában romantikus hagyományok vitték előre Gárdonyi tollát.

Igaz, hogy a három idegen államban élő lengyelek függetlenségének ügye a kilencvenes években élénken foglalkoztatta Sienkiewiczet mint a használni akaró történelmi regények szerzőjét. A millenium után Gárdonyi sem állt távol a „régi dicsőség" lelkesítő megidézésétől, de — véleményem szerint — nem azért, hogy olvasóit a fennálló politikai renddel szembeni ellenállásra buzdítsa.

Igen érdekes, amit a tanulmányban a „jó katolikusságról" mint alapvető nemzeti értékről olvasunk. Sienkiewiczre érvényes is. Gárdonyi vallásossága azonban — mint maga Sziklay írja — a legproblematikusabb a három összevetett alkotóé közül: „rövid ateista korszaka után keresztény felfogásába a teozófia tanai, sőt itt-ott a buddhizmus tételei is belekeveredtek". Ez nem romantikus indíttatású író jellemzője ebben az időszakban.

Ami egyébként az igazi „nemzeti" és a „jó vallásosság" összekapcsolását illeti, ez szintén nem okvetlenül a romantikus történelmi regény mintáit alapul vevő alkotók sajátja. Hiszen az írók által ábrázolt világnál objektívebb történeti források szerint is a török—tatár terjeszkedés kora óta gyakran valóban elválaszthatatlan volt a kettő Kelet-Közép-Európában. A szóban forgó íróknak az a törekvése, hogy minél hitelesebb képet adjanak a múltról, nem mondható tehát annyira sikertelennek. Még akkor sem, ha a maguk szemléletmódjá-

Magyar János

1

Wagner László:

W/agner/ L/ászló/: Gyógyszerkutató Intézet, Budapest /Wagnwr László, Magyar János, Vörösmarty Kálmán, Tóth János építész/ - Magyar Építőművészet, 1966. 15.évf. 2.sz. 20-25. l.

Az 1966. évi magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája /Művtört. Ért. 1969.3.sz. 243-283.l./ 25o. l.

Magyar János

(a szegedi művésztelepen dolgozik.)

Rajza (repr.)

Új Symposion 1967. 31-32. sz. 13. l.

Magyar Fórum

Szerepel a szabadkai művészek szegedi kiállításán.

D. Tekei Zsuzsa: Szabadkai művészek szegedi kiállítása.

Tiszatáj, 1968. VIII. sz. 747. o.

Kapas János

grafikája

Új Symposion, 31-32. szám, 1970. 13.o.

Iktatószám:
Ügyintéző:
Tárgy:

Magyar János /Nanni Unghero/

Firenzében és környékén faragott nobrokat, templomi bútorokat és orgonaházakat (Tolentinói Szt. Miklós nobra a Sto. Spiritoban, stb.)

Kampis Antal: A magyar müvészet a XIX. századig. Bp. 1968. 167 l., képes./Minerva zsebkönyvek/

94.l.

terre sur une couche de limon platré — sa conception simplifiée témoigne d'une
pagne
ensem-
et aussi
parties
vue en
mais ce
vérité
u corps
es non-
saillant
late par
tranche
est en
d'une
re part,
'essence
de la
bras est
odelage.
s, mais
propor-

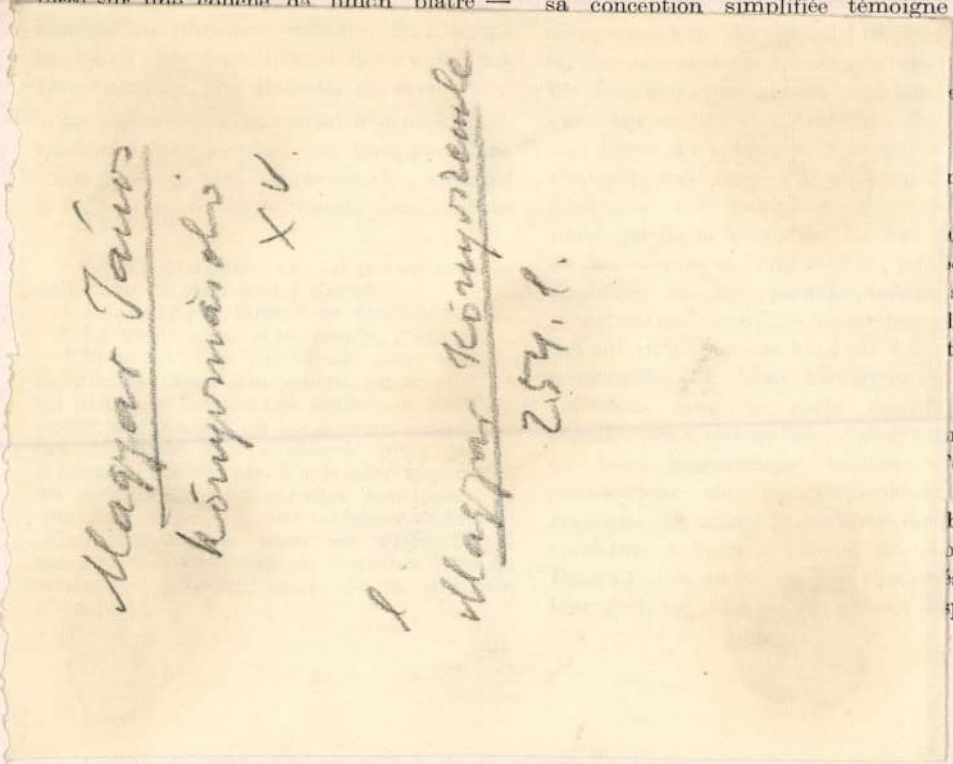

car il n'est pas deuteux que contre le schéma égyptien des épaules larges et horizontales[7] les épaules arrondies de notre statuette ne sont pas d'une hauteur égale.

[5] Cf. Erman: Religion der Ägypter[3] p. 261 sqq. Mahler: Beöthy Zsolt egyptológiai gyűjteménye (La collection égyptologique de Zs. Beöthy) p. 105 sqq, Breasted: Geschichte Ägyptens éd. Phaidon (Ranke: Kunstgeschichtliches Nachwort) pl. 75 sqq, Encyclopédie photographique de l'art (éd. Tel) I. pl. 48 sqq, Hermann—Schwan: Ägyptische Kleinkunst pl. 45 sqq, Schaefer—Andrae: Propyläen Kunstgeschichte pl. 280 sq, Maspero: Égypte p. 91 sqq, Roeder: Die Denkmäler des Pelizaeus-Museums zu Hildesheim p. 54 sq, 72 sq, Boreux: Le Musée du Louvre, Antiquités égyptiennes, Catalogue-Guide I. p. 176 sqq etc. Consulter sourtout le catalogue du Musée de Limoges par Delpech-Laborieux et The Metropolitan Museum of Art, Bulletin, March 1946.

[6] Breasted o. c. pl. 82, Hall: British Museum. A General Introductory Guide to the Egyptian Collection fig. 59.

Empire vers la nouvelle centralisation du Moyen Empire par la découverte et même par une sorte de libération de l'individualité.[9] Après la chute de l'Ancien Empire la domination du style déterminé par des ateliers royaux finit. Le nouvel élan était marqué — avec une quantité des oeuvres baclées — par des essais de grande importance et par des efforts nouveaux[10]. À cette époque nous trouvons assez d'exemples de l'écart de la frontalité, même de la rupture avec cette

[7] Cf. Dobrovits: Harpokrates. Probleme der ägyptischen Plastik. Dissertationes in Honorem dr. E. Mahler p. 105 sqq.

[8] Une solution pareille dans la statuaire de bronze vois: Roeder: Ägyptische Bronzewerke (Pelizaeus-Museum zu Hildesheim, Wiss. Veröff. 3) p. 6 et pl. 2 h-i-k.

[9] Dobrovits: Das Erscheinen der schriftlichen Formulierung im Totenkult der alten Ägypte, Oriens Antiquus 1945 p. 34 sqq.

[10] Bissing: Denkmäler ägyptischer Skulptur pl. 32 et texte relatif.

M.D.K.

Magyar János / Nanni Unghero/ szobrász

Firenzében sé környékén faragott szobrokat,
templomi butorokat, és orgonaházat.

tolentoi Szt Miklós szobra, firenzei sto
Spiritoban

Kampis antal: A képzőművészetek története 629.l.
A Kulturo Világa Kp. 1963.

Magyar János

M/agyar/ J/ános/: Nyiregyháza, Búza tér, ABC nagyáruház. /Magyar János épitész, Dubniczky Ferenc iparmüvész./ - Müszaki Tervezés, 1967. 8.sz. 16. l.

Az 1967. évi magyar müvészettörténeti irodalom bibliográfiája /Müvtört.Ért. ~~1966~~ 197o. 1.sz. 68-1o7.l./

74. l.

Magyar János

Wágner László, Vörösmarty Kálmán és Tóth János tervezték a lepi Gyógyszerkutató Intézet laboratóriu mát.

Merényi Ferenc: A magyar építészet 1867-1967. Budapest 1970.

1 hol

Magyar János

Az 1962-63-ban alakult csurgói művésztelep tagja. Az elmúlt években sok kiállítást szerveztek, tavaly a Fórum-díjat kapták meg.

Ács József: Csurgó.

Magyar Szó, 1971. ápr. 25.

Magyar János festő

Szombathelyen rendezett Vasi Tavaszi Tárlat '74 kiállításon szerepel képe: borongós színhatású „Vizimalma". (említve)

Budai Rózsa: Vasi Tavaszi Tárlat '74

Vas Népe, 1974. ápr. 18.

Magyar János festő

a Vas-tavaszi táblaton szereplő munkái.

Losonczi Miklós: Vas-tavaszi táblat
Vasvár, 1943. ápr. 27.

Magyar János, festő

Tehetséges az Erdőkertesre költözött művész

Losonci Miklós: A vasi műhely.
Vasi Szemle, 1946. 4. 5 sz.

Magyar János, építész

L: Wagner László

Gerencsér Miklós: Vezényel Bátor István 5.

Népszabadság, Bp. 1977. dec. 6

MAGYAR JÁNOS, bombkötőinas

30.-Md.Unger Mihaly berndorfi születésü.kőszegi polgar 1723.-mester lett 1724.--1731-ben atyamester.Céhmester 1751-52,-Mihaly és János fia nála tanult.-Szerződtetett inasa volt Magyar Janos,1729.jun.25- ?.- 401.old

SZOVÉNYI ISTVÁN: Kőszegi gombkötőmesterek és műhelyek keletkezésétől megszűnéséig 395.old

SAVARIA, A Vas Megyei Múzeumok Értesitője, 5-6. 1971-72. Szombathely, 1975

Magyar János, festő

Megnyílt Vácott a Pest megyei pedagógus képzőművészek kiállítása, melyen szerepel a művész két festménye, megfontolt munkák. A művész Vasból származott el, Erdőkertesen tanító festő. — „Tavaszváras" c. (repr.)

Losonci Miklós: Pest megyei tanár-festők kiállítása.
Pest Megyei Hírlap, 1977. ápr. 9.

MDK

Magyar Fáros építőmester
Tesel Terér és Katalin, fut. hár
Kőbánya, óhegy 408.
1865. - Homlokzat, fut. alapr. mehet

MDK-A-17-1/1956.

TROK

Magyar

M. 8. *János (Johannes Ungarus)*, könyvmásoló. A XV. sz. közepén működött s montecassinói szerzetes volt. A montecassinói kolostor könyvtárában őrzik egy Vitae Sanctorum c. nagy, szép gótikus betűkkel írt kártyakodexét, melynek végén a következőképen örökítette meg nevét: „Istum librum scripsit Frater Johannes Ungarus." Talán ez a M. az, aki a Mortuale Cassinenseben úgy van bevezetve, hogy meghalt 1466 ápr. 23-án.

K. G. II. 571

T. 1713.

ek egyike prémkucsmát tollal, Bánk-
magas dereku koczkás ruhát fo-
főkötőt csokorral, fehér szürt
himzéssel és popeline ruhát vi-
Felirata:

TKÉP
zürével
tárából.

Grund Pesten 1862.
a Nefelejtshez Márczius hó 1862.

n.

Magyar Tanús

XV n.

lásd

Cst 1880 254 l.

Magyar János, ötvös. (Unger Hanusz.) A XV. század F közepén Krakkóban működött. Neve 1469-ben előfordul a krakkói ötvöscéh könyvében.

F második felében

I abból az alkalomból, hogy egy általa elkészített kard miatt pert indított Wrayzowniczki János ellen

F Lipszy L. Magy. ötv. Lengyelországban. Arch. Ért 1890. 57. l.

F Szádeczky Lajos. Magyar ötvösök Krakkóban. Arch. Ért. 1889. 243. l.

Magyar Zaúr

Otvos

1469. Krakó

Arch. Ért. 1890. 57 l.

Letisztázva

Hádecky
eltozása
hibás

Magyar

M. 7. *János (Hanusz Unger)*, ötvös, 1469. krakkói mester volt.

K. G. II. 57 l

T. 1707.

y öltözete szalmakalap tollal,
alól érő aljjal meg sima szoknya.
érben balra épület, jobbra pe-
t. Felirata:

NYARÍ DIVATKÉP.

1861.
felejtshez 1861.

l. 3 cm.

Magyar János, ötvös (Unger Hannusz) A XV század Erzsébet Krakkóban működik. Neve 1449 ben elő fordul a Krakkói ötvös cék Erzsébet-ben!

Arch. Ért. 1889. 243 l

Letisztázva

Magyar János

budai ötvösmester

és biró XV. sz.

lásd

Horv Zsigmond

207. l.

Aronos Ötvös Já-

nossal?

Lasd ott is!

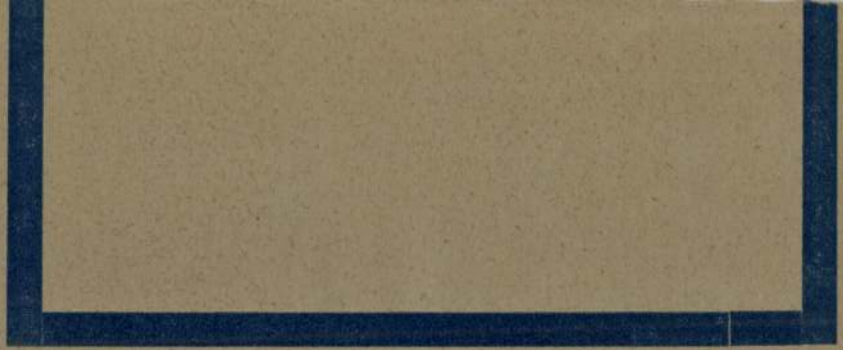

UDVARY PÁL:
Vándor cirkusz.

Magyar János

otvös

1524

l.

A Mübárát

1923. 48 l.

Gaurai Kinci II. 128, 130, 131.

Magyar János (Hans Synither Ungarus, Johannes Ungarus, Węgrzyn) f. l.
Synither János.

Krakkó 1558–1590

Fötvös

Magyar

Hans Syniter Ungarus

röviden Joannes Hungarus

1558-1570 Krakkóban

élt.

Veress Endre. A vármiai

püspöki székesegyház sod-

rony Romanicos kelyhe.

Arch. Ert. 1895. 415 l.

M.D.K.

Magyar János anonymusa
(Johannes Hungarus anonymus)
1567-ben Krakkóban szerepel.

Művért. 1955. 1. sz.
Divéky Adorján: Magyarországi ótvösök Lengyelországban a XIV-XVIII. században 53.l.

Magyar János
építész

XIV. 7

Kerzár Frigyes: Johannes Hungarus kö-
zépkori híres magyar építész.

Kny. Debreceni Szemle.
8°, 2K, 4L, Debrecen 1936.

Magyar János építész

Johannes Hungarus

XIV. sz

lásd okv.

Verzár Frigyes

Johannes Hungarus,

középkori (híres) magyar

építész.

Debreceni Szemle

1936. 103-104

176-179 l.

=

o il suo interesse fosse minacci
rata dalle potenze del disordine
luzione mondiale , consigliata d
di oscuri interessi, non potrebb
agricoltori, in nome dei quali p
Agricoli.-

E' per questo che l'"U
sidente Laval onde scongiurarlo
di fuori di conflitti rovinosi p
la sua sicurezza".-

o

IL "COMITATO FRANCESE CONTRO LE S
SPIRITUALE DELL'ITALIA - Sotto l
to luogo a Parigi una magnifica
nale contro le sanzioni e la gu

Magyar János

építész

Bázel városának

Kartauzi kolostorát

Johannes de Hungá-

ria építi fel. XIV. sz.

vród

Baumgarten Sándor dr.

Hód István, Claus

Sluter magyar kőtársa.

MAGYAR MUVESZET

1937. 292 l.

u. az: Souvenirs hongrois

dans la chartreuse de

Bâle. Nouvelle Revue de

Hongrie. 1936. febr. Ham

ra rinnovare le amministrazioni in nu
ed in oltre 360 comuni della Repubbli
ovacco, Gen. Gayda, ha diramato un ap
ferma innanzi tutto i principi rinnova
. Passando ad esaminare il momento at
onale, il Gen. Gayda scrive:-

i avvenimenti storici nei quali la
dimostrare intieramente la sua disci=
irito di sacrificio. E' necessario che
dicembre dimostrino che i Fascisti so
muni e dei Distretti; è necessario che
nostri posti fino al giorno in cui il
no partecipi con tutto il suo ardore
omico e sociale degli abitanti di tut=
, la massoneria e il capitalismo in=
tria e del popolo".

icolo apparso nel "Fasistické Listy",
ecoslovacco, a proposito delle san=
appresentano per il mondo intero.
veri responsabili delle gravi riper=
il mondo, saranno quelli che hanno

Magyar János, építész-tervező

A Nagyvárad térnek a felszíni rendje megváltozott a közlekedési rend megváltoztatásával (Metró), az egész térnek az arculata építészeti megjelenése is megváltozott. Így került ide a Semmelweiss Orvostudományi Egyetem is, melynek építész tervezői: Südi Ernő, Wagner László és Magyar János voltak.

Művészeti Magazin

1978. III. 28. TV 1. műsor, 21.45 (Áné).

MK SAJTÓFIGYELŐ

MAGYAR HÍRDETŐ BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-48,340-726

1974 APR '4
Vas Népe

Magyar János

1021

Magyar János: A kútnál

A hagyományosan április 1-e alkalmából ki
Bondor József miniszter adta át. Képünkö

„A jobbak között a legjobbak veszik itt most át a tekintélyes elismerést jelentő díjait s ezért legyenek büszkék rá" — mondta a miniszter, majd átadta az idén odaítélt két elsőfokozatú és három-három második, illetve harmadik fokozatú Ybl-díjat. Az idei Ybl-díjasok között van a szombathelyi Mátis Lajos építész, aki a Savaria Filmszínház megalkotásáért részesült e magas elismerésben.

★

Mielőtt a kérdésekre válaszolna, védődobozba teszi a díszes oklevelet a szombathelyi Mátis Lajos.

„Magam sem tudom, hogy mivel érdemeltem ki ezt a magas kitüntetést" — mondja, de úgy látszik mások jól tudják, mert a jelenlevő Iszak Gábor, a Vas megyei Tanács Tervező Intézetének igazgatója, a kitüntetett hivatali főnöke, gyorsan a segítségünkre siet.

„Nehéz feladatot oldott meg nagyon szépen Mátis kollega, mivel a filmszínház épületét a város környezetébe kellett illesztenie, s ugyanakkor az épület funkcionális megoldásai terén is elsőrendű eredményeket ért el" — mondja az igazgató.

A filmszínház látogatói maguk is ellenőrizhetik az utóbbi megállapítást, hiszen a

az első években voltak ugyan nehézségek a szakmai fejlődéshez szükséges szakirodalom megszerzésében, de már öt—hat éve olyan helyzetben van, hogy a sokféle megbízásból rendelkezésre álló tapasztalat szinte mindent pótol.

„A fiatal építészek inkább előnyben vannak nálunk fővárosi kollegáikkal szemben — mondta az igazgató — mivel itt olyan munkákat végezhetnek — fiatalon — amelyeket a nagy fővárosi tervezőirodákban még csak el sem képzelhetnének maguknak.

Ez az állítás kiegészül egy bizonyítékkal: Mátis Lajos a második szombathelyi Ybl-díjas. Intézeti kollegája, Heckenast János főmérnök 1970-ben nyerte el a magas kitüntetést, és most Mátis Lajos is azzal a megjegyzéssel vegyül el az ünnepeltek között, hogy „úgy érzi, nemcsak neki, az intézet egész kollektívájának szól az Ybl-díj".

Benedek B. István

Magyar János, építész

Gerlóczy Gedeon – Südi Ernő – Wagner László – Magyar János:
Semmelweis Orvostudományi Egyetem épülete,
Budapest, 1928. (terv)

Magyar Építőművészet, 1984. 1. 22. old.

János M.D.K.

Magyar László építész

IPARTERV

Gyógyszerkutató Intézet Bp.

repr.

Társtervező: Wágner László , Vörösmarty Kálmán

Tórh János

Magyar Építőművészet 1966/2. 21-25.l.

Magyar játékkártyák

Kolb Jenő: Régi játékkártyák és kártyafestők.

Különlenyomat a Soproni Szemle 1938. 1–2. számából.

5

A hold kelte 9.19, nyugta 23.18 óra. **15. Onezim**

5. 53 óra

Február

A hold kelte 9.50, nyugta 0.00 óra. **16. Pamfil**

5. 1/2

A hold kelte 10.25, nyugta 0.27 óra. **17. Tó dor**

6.

A hold kelte 11.02, nyugta 1.34 óra. **18. Leó p.**

3.

A hold kelte 11.44, nyugta 2.44 óra. **19. Appia**

6. 1/2

A hold kelte 12 32, nyugta 3.28 óra.

10. hét **1944 MÁRCIUS 31 nap** **20. Leó pk.**

RÉGI JÁTÉKKÁRTYÁK

Írta BIRÓ JÓZSEF KOLB JENŐ könyvéről

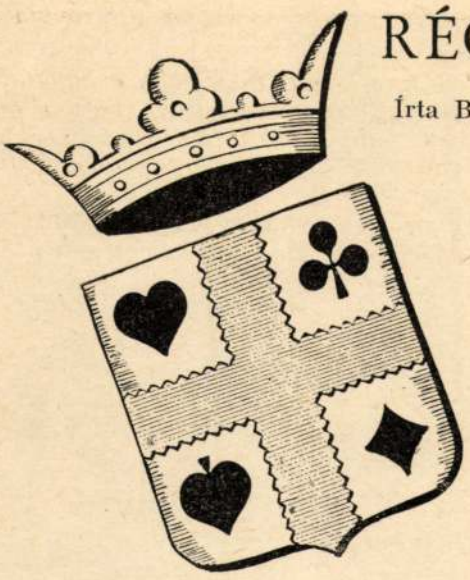

Ki gondolná, — főleg a kártyások közül — hogy olyan jelentéktelen és haszontalan holmiról, mint az ördög bibliája, milyen kimerítő, komoly könyveket lehet írni? — kérdi *Kolb Jenő*, a kiváló magyar művészeti író új könyvének, a „Régi játékkártyák"-nak bevezetőjében. S műve ugyancsak meggyőz bennünket arról, hogy e tarka lapocskák, amelyekkel a gondot űzi vagy a forgandó szerencsét hajszolja az emberiség nem megvetendő hányada, mily becses és értékes művelődés- és művészettörténeti dokumentumok. A kártya, félezeréves történelme folyamán, nemcsak kora művészeti stílusát tükrözi vissza, hanem divatját, történeti és társadalmi eseményeit, általános ízlését s érdeklődését is.

Az emberek mindíg rabjai voltak a játékszenvedélynek. A szerencsejátékokat soha tartósan elnyomni nem sikerült, sem egyházi, sem világi hatalomnak. Már az ostáblát az egyiptomiaktól veszik át a régi görögök (Homérosz az Odysseiában beszél róla), s viszont ők terjesztik el a kockavetést a római birodalom minden részébe. Tacitus szerint a germánok, ha már mindenüket elvesztették, végül is szabadságukat tették fel; kockával vetettek sorsot a római katonák Krisztus köntösére is.

A kártya már fiatalabb termék, de eredete a mult homályába vész. Kolb Jenő több elméletet ismertet keletkezésére vonatkozólag. Ő bizonyosnak tartja, hogy a kártya, akár a sakk, keleti eredetű s hasonlóan oly jelképes hadijáték: seregek ütköznek meg egymással s az egyes lapok ütőerejét a hadi hierarchia adja meg. Egyesek szerint a kínaiak találták fel, 1120-ban Krisztus előtt: európai terjesztője talán a XIII. századi mongol betörés lehetett. Mások szerint a keresztes lovagok hozták be s megint mások az indiai kártyát tekintik ősének. A kiindulópont mindenesetre Kelet, a kapu, amelyen át hozzánk bevonult, Itália s ideje a XIII. század. Persze, kezdetben még kevesen ismerték: Dante a Divina Comediában még egy szóval sem említi a kártyázás bűnös szenvedélyét. A XIV. század végétől már Európa-szerte szorgalmasan folyt a játék. Magyarországon például Kapisztrán János korholó prédikációiban találkozunk vele először, 1450 körül. Amerikába Cortez spanyoljai már 1520-ban bevitték.

Játékkártya maga egy sem maradt fenn a XIV. századból. Amúgy sem volt könnyen megszerezhető; mindaddig, amíg a lapokat kézzel rajzolták s miniatura-technikával színezték, addig nem is terjedhetett el. Az első európai kártyák magasrendű műremekek voltak, luxuscikkek s csak fejedelmek, főurak mondhatták magukénak. A legkorábbi, XV. századi kártyák a műgyüjtemények féltett ritkaságai s főleg olasz termékek. A csodálatos szépségű Visconti-tarokkot 1430-ban festette Marziano di Tortona s gyönyörű lapokat őriz a párizsi Bibliothèque Nationale is. Ékszerfínomságú remekművek ezek; a milanói Brambilla-tarokkért például 1903-ban már 30.000 lirát ajánlottak. Néhány gyönyörű játék a Habsburgok családi gyüjteményében is fennmaradt: ilyen a „burgundi vadászjáték" s főleg az „udvari kártya", amely

8-9. sz.
Pásztortűz 1940. aug. sept.

magyar szempontból is igen nevezetes, mivel színjelzői között a magyar címerpajzs is felvonul. Az udvari kártya a XV. századi királyi udvar egész személyzetét felsorakoztatja: látjuk az udvarmestert, a káplánt, a solymárt, a borbélyt, a heroldot s az udvari bolondot.

A festett kártyák mellett a „kártya-incunabulumok" is előkelő szerepet játszanak a műgyüjtésben. Ilyenek az első német mesternek, a „Játékkártyák mesteré"-nek (Meister der Spielkarten) gyönyörű lapjai 1446 előttről, vagy a kölni P. W. mester köralakú kártyái. A mindjobban terjedő fametszés tette lehetővé, hogy a kártya tömegcikké válhatott. Éppen azért oly ritkaságok a XV. századi kártyák, hiszen a köznapi használat számára készültek s ha tönkrementek, senki sem őrizte meg, egyszerűen eldobta őket.

A kártyakészítés rövidesen jól jövedelmező iparággá vált. Érdekes, hogy a kártyákat kezdetben azokban a kis nyomtató műhelyekben készítették, amelyek a lakosságot szentképekkel és búcsúcédulákkal látták el. Ezeket a nyomdászokat már kortársaik *„Stampatori di naibi e santi"*-nak nevezték: kártyafigurák és szentek nyomtatóinak.

Magyar címerpajzsos figura a bécsi „udvari" kártyából (XV. század)

A játékkártyák mesterének egyik kártyája 1446 előttről

1500 táján végérvényesen kialakultak a kártyatípusok is. Az óriás tömegű kártya közül, amelyet a szerző ismert és tanulmányozott, mindössze három alapfajtát tudott megkülönböztetni, ami a kártyajátéknak a sakkhoz hasonló csökönyös konzervativizmusára vall. A sokféle, bizarr színbeosztás nem tudott megmelegedni s végre is négy színe lett a három véglegesen befogadott játéknak: a tarokknak, a francia és a német kártyának.

E játékoknak legérdekesebbike a ma már kevéssé játszott, misztikus, keleti eredetű tarokk. Négy színe: a kehely, a kard, a pénz és a bot az ó-indus kártya Visnu tíz testetöltését jelképező színei közt is szerepel; a reneszánsz magyarázata szerint az egyházi, katonai, polgári és a jobbágyrendet képviselik. Minden színnek vannak figurái és tíz-tíz számlapja:

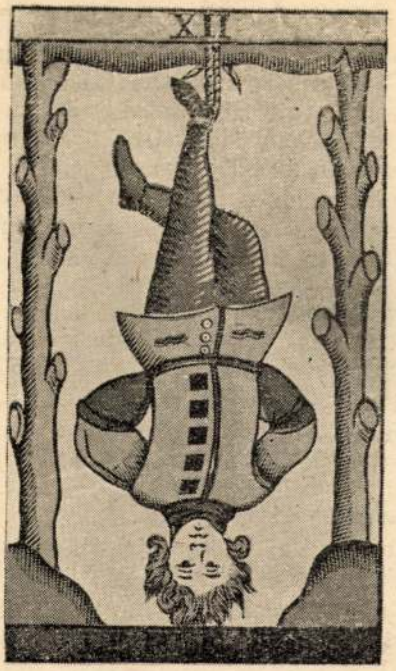

Hagyományos olasz tarokk lap

ez a „trappola", amely sokkal népszerűbb változatában 22, tarokknak nevezett lappal egészül ki. Ez a huszonkét figura a középkori szimbolika fantasztikus képeskönyve; gyökerei egészen az egyiptomi varázslatig nyúlnak vissza. „A sort a varázsló nyitja meg, utána két tanítvány, majd a császár és a pápa; utána a szerelem, az igazság, a mértékletesség, az erő és a szerencse allegóriája tűnik fel, majd felbukkan a vágtató napszekér, kegyességre int a remete, megborzaszt a lábánál fogva felakasztott ember. A baljós XIII-asnak nincs neve, a halált ábrázolja; utána az ördög lép fel, látjuk a villámsujtotta tornyot, a napot, holdat, csillaghadat, a világot s az utolsó ítéletet; az egész után ott bokázik a mindent kinevető bolond . . ."

A tarokk a legkülönfélébb változatokban terjedt el: a 76 lapos tarokkot Magyarországon is készítették a XVIII. században, Nagyszombaton. Érdekes, hogy a képek felírása mindig francia maradt, aminthogy a legelterjedtebb kártyajáték is a másik típus, a francia kártya. Színeinek jelképes értelmét meggyőzően fejti ki Kolb Jenő: a pique a lándzsa csúcsa, a carreau pedig a nyílhegy bizonyos fajtája, tehát mind a kettő fegyver; e kettő a hadak fegyverzetét, a szív a harcos bátorságát, a lóhere pedig a lóabrakot, átvitt értelemben az élelmet, az egész együtt a hadviselés főkellékeit jelképezte.

A francia kártya figurái kezdettől fogva neveket viseltek, ezeket a késő középkor lovagi epikája szolgáltatta, keverve bibliai és történelmi emlékekkel. Felvonul Dávid király, Hektor és Nagy Sándor, Nagy Károly és Roland lovag, Bethsabé, Semiramis, Judith; az élő történelem azonban kiszorítja a holt figurákat. Így jönnek sorra Franciaország marsalljai, az orleánsi szűz, majd a francia forradalom alakjai, a sansculotte-ok, „Philosophe Voltaire" s mindenekfölött Napoleon . . . De a régi lovagkori típusok sohasem mentek feledésbe; sőt, a mult századtól kezdve minden mást kiszorítottak. Lényegében ma is olyan rajzú kártyákkal játszanak bridzset és römit, mint amilyeneket XI. Lajos kora óta készítettek. Ezek a francia lovagkori

Magyar motivumu bécsi kártya a XVIII. század elejéről

Napoleont ábrázoló kártya, 1816 után

királyok, dámák és udvaroncok a legmaradandóbb életű kártyafigurák.

Közép- és Keleteurópában főleg a német kártya terjedt el s ezt játsszák nálunk is. Lapjainak száma sokat változott, míg 32-ben állapodott meg. Eredetileg a legmagasabb érték a kettes volt, németül „Daus", régi magyarsággal „kétszem". Ezt nevezték később disznónak, mivel a a régi figurát egy kis disznó körvonalrajza ékítette. Meg is maradt a legerősebb lapnak, a francia kártya ász-a változatának. Mai napig e kártyával játszszák az alsóst, preferanszot, a ramslit és a többi népszerű játékot.

A német kártya nálunk is ismert változata az ú. n. *magyar-helvét* kártya. Valósággal kuriózum ez a svájci kártya, mert Svájcban egyáltalán nem ismerik. A Tell Vilmos-kártya egészen magyar termék; inspirációját Schiller Tell-drámájából merítette. E remekmű a szabadságharc előtti időkben hódította meg a magyar közönséget; míg Gesslerről beszéltek, a magyarság Metternichre gondolt és saját vágyálmait ünnepelte Tell halálmegvető bátorságában. Harras Rezső, Rudenz Ulrik, a Kuoni pásztor és a Stüssi vadász a festett kulisszák világából kerültek a magyar kártya lapjaira.

A kártyajáték története folyamán épp oly pályát futott be, mint a dohányzás. Mennél jobban üldözték, átkokkal és tilalmakkal, annál jobban terjedt; a XVI. században már virágzó kártyafestő-céhek is alakultak. Sok kitűnő német mester foglalkozott kártyafestéssel, mint Flötner Péter, vagy a nagyhírű Amman Jost. A legrégebbi magyar kártya a XVI. század hatvanas éveiben készült. Hihetőleg a lengyel származású Hofhalter-Skrzetuski Rafael, hírhedt vándornyomdász készítette. A legenda azt tartja róla ,hogy szatirikus kártyafigurákat készített fejedelmi személyekről és ezért 1568-ban Gyulafehérvárt lefejezték.

Ikonográfiai szempotból lényeges változást hozott a XVII. század. Míg a céhek a konvencionális kártyákat gyártják tovább, addig megjelenik a szabadon alakított fantázia-kártya. Igy tört utat az „indianisme" és a „chinoiserie" divatja, mikor a lapokon az exotikus világok országai és tipikus alakjai jelentek meg. Ugyanekkor nyertek polgárjogot a kártyán a történeti esemé-

Jövendőmondó kártya a XX. század közepéről

nyek és személyek; látjuk Thököly Imrét és Apafi Mihályt s a világ minden országának vezető személyiségeit. Egyes kártyatervezők a barok-korban a tudomány és a költészet szolgálatába igyekeztek állítani a játékot. Így jelentek meg a történeti, földrajzi kártyák; ily pedagógiai célzatú kártyát szerkesztetett Mazarin biboros a gyermek XIV. Lajos számára. Vannak német kártyák, amelyek szépírásra, latinra és franciára akarják a játékost tanítani. S így megy ez egészen a XIX. század közepéig. A művészi kivitel nemzedékről-nemzedékre hanyatlik, viszont az ábrák változatossága folyton nő. Német és angol kártyákra egész zenedarabokat helyeznek el. Megjelenik a kártyákon a Montgolfier-léghajó, a Law-féle részvénycsalás. A francia forradalom idején egyszerre eltűnnek a királyok és királynék s egész új kártyafajták jelennek meg, az erények allegorikus megszemélyesítőjével, majd Voltaire, Rousseau, Lafontaine és Molière alakjaival. Maga Saint-Simon is tervezett egy sorozt „köztársasági kártyát". Új virágzást hoz magával Napoleon, az Empire kora, de a Bourbon-restauráció sem múlik el nyomtalanul a festett lapok fölött.

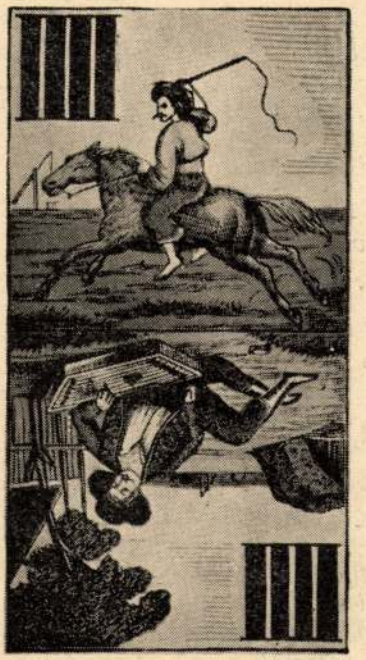

Néprajzi tarokk a XIX. század közepe tájáról
(Barabás Miklós nyomán)

Jókait és Tóth Kálmánt ábrázoló irodalmi kártyák

Magyarországon főleg a XVIII. században lendül fel a kártyafestés: Pest, Sopron és Pozsony a fő gócpontok. Nagyszombat és Győr is nagy forgalmat bonyolított le, de a XIX. században több kártyafestő működik Temesvárott, Kassán és Brassóban is. A sok festő közül többet névszerint is ismerünk, így a Giergl-családot, Markó Ferencet, Formássy Dezsőt, Tyroler Józsefet. Magas művészi színvonalról ekkor már nem beszélhetünk s eredeti ötletet is kevéssé nyujtanak. Egy ideig az empire ízlését követik, majd felbukkannak a klasszicista épületek, a mitológiai ábrázolások; egy érdekes sorozat Széchenyi István nagy alkotásainak hódol. A romantika korában érzelmes történetek, várromok, a népélet jelenetei szerepelnek a lapokon. Elterjednek a világirodalom alkotásaival foglalkozó kártyák, kedvelt írók képeit látjuk viszont, sajátságosak a pesti rejtvény-kártyák régi tarokk-lapokon. A történelmet sem hanyagolták el a kártyatervezők. Ferenc

József, III. Napoleon, Viktória királynő, Erzsébet királyné, Benedek táborszernagy s a vitéz magyar huszárok alakját is látjuk; a kiegyezés korának kártyáján Andrássy Gyula néz szembe.

A hatvanas évek folyamán lehanyatlik a kártya művészete. A litográfia, a nagyipar veszi kezébe a kártyagyártást s öntik a gépek a milliós szériákat. A fejlődés megáll, új típust nem vezetnek be: a régi, bevált képek végleg megmerevednek, a változatos történelem lezárult.

Kolb Jenő rendkívüli tudással, s vonzó, lebilincselő modorban megírt könyvét épp úgy lapozhatjuk végig, mintha a régi kártyákat nézegetnénk. Teljes színpompában tündökölnek a régi kártyalapok s nemhiába tüntette ki a Magyar Bibliofil Társaság pazar kiállítású, kvart-alakú, fadúcokról nyomott könyvét az 1939. év *legszebb magyar könyve* címével. A könyv egyébként angol változatban is megjelent s messzi, Amerikáig nagy feltűnést keltett. Tudományos szempontból külön érdeme Kolb Jenőnek, hogy a könyv függelékében a magyar kártyafestőkre vonatkozó ismeretlen dokumentumokat is napfényre hozta. Évtizedes kutatásainak eredményét tárja fel, az eddig ismeretlen mestereknek és műveiknek közzétételével s így műve nemcsak a könyvbarátok gyönyörűsége, hanem nagy nyeresége a magyar művészettörténeti kutatásnak is. S a művelődéstörténet hány területére enged bepillantást a kártya története! Nemhiába írja Koháry István gróf, a XVII. századi költő: „... A kártyát továbbá világ tükörinek mondhatom és abban képét sok mindennek láthatom..."

Ily érdekes kuriózum megismerésére nyujt lehetőséget e könyv. Szerzője, a kártyák legelső magyar ismerője; saját bevallása szerint — egyáltalában nem tud kártyázni.

HÁZATOK FALÁRA

E falak Téged rejtenek.
Oh, százszor boldog, szent falak!
Álmomban is kisértenek —
Ők tudják minden titkodat.

Jaj, hogy irigylem ablakod:
Ő láthat mindig, untalan —
Még akkor is, ha becsapod —
Mert lelkednek nagy búja van.

Csak senki vagyok, kis kobold
S vagy a holdnál tőlem távolabb —
Kutyától is messze a hold,
Mégis a holdra felugat.

Én nem utánozom a kutyát,
Árnyékod is elég nekem.
Arcodnak bájos mosolyát,
Tavak tükrében keresem —

Ha szemed nem nekem ragyog
S a véred is másnak énekel —
Míg vagy, míg élsz: boldog vagyok,
De mi lesz velem, ha nem leszel?!

BOTÁR BÉLA

gazdag világ. Vannak aranybányái, de azok tartalma nem Erdélyé. Van kincses Kolozsvára, de a kincs — nincs. A gazdakörnek mégis szüksége van házra, a szőlősgazdának hajlékra. Ime az adott körülmények. — Thorockai-Vigand keze ezeket a körülményeket is művészetté tudta gyúrni.

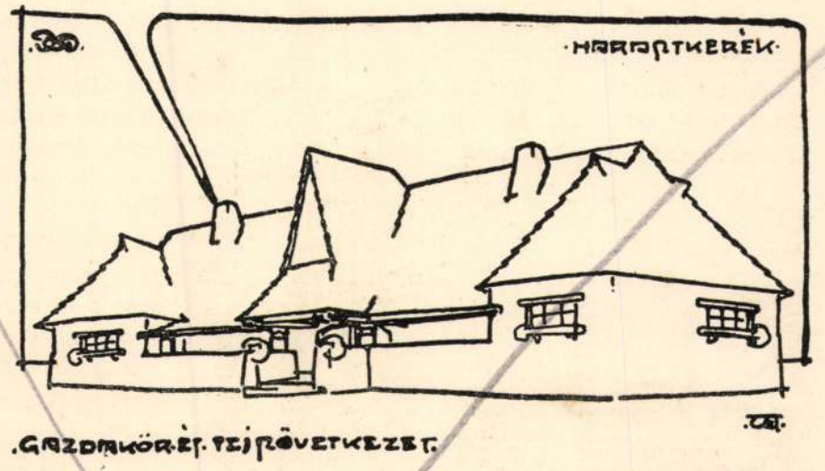

279.

279. MAISON D'UNE ASSOCIATION D'AGRICULTEURS.

S ez még nem minden. Mondottuk már, hogy az iskola egyúttal templom is. Ezt a pesti tanítók is mondogatják, amikor a gyerekek lármáznak. Csakhogy művészünktől Erdélyben nem kenetes aforizmát, hanem reális templomot és reális iskolát kívántak. Egy másik feladata, mint már mondtuk, a gazda-kör volt. De mi csak rövidség okán neveztük annak, mert a puszta klubházat kombinálnia kellett egy — tejszövetkezettel. Szinte várjuk már, mikor kívánnak tőle olyan házat, amely egyúttal kormányozható léghajó és lóversenytér is. Azt hisszük, Thorockai ennek is vigan nekivágna. Régóta ösmerjük a tömörítés mesterének. Csinált s kiállított egyszer egy dolgozó-asztalt, amelyet dolgozószobává, árú- és szertárrá lehetett tágítani. Továbbá ő az, aki egy talpalattnyi földön megveti egy ház alapjait. Minden építészünk közt ő a legkitünőbb tértágító. Bizonyára minden nagyobb megerőltetés nélkül gyúrt iskolából és templomból, klubházból és tejcsarnokból oly foncsort, amelynek alkatrészei a kívánt pillanatban vegyileg elkülönödnek. Az iskolaszolga szinte egy gombnyomásra megnyit egy falat s az iskolából templom lett. Apszisát, oltárát megtaláljuk a mellékelt alaprajzon. Majdnem mosolyognánk a kedves ötleten, ha nem tudnók, hány ezer gyermek nevelése fordul meg íly pénzkérdésen. Ha kultúrát szolgál a művészet: itt igazán, betű szerint szolgálja.

Anyagról, szerkezetről, körülményekről volt eddig szó. De még ebben a futólagos jegyzetben is rá kell terelnünk olvasóink figyelmét Thorockai művészi előadásának érdekességeire. A legegyszerűbb eszközökkel éri el artisztikus hatásait. Egyik családi házán például élénkíteni kellett a nagy vakolt falfelületet. Májszínű gépelt téglából vont tehát övet a falak köré. Egy másikon a vakolat fehér s az egész faanyag fehér mázbevonatot kapott. Fehér harmónia: csak az anyagok szövetkülönbsége élénkíti ezt a bájos alkotmányt. Másutt merészen belemarkol a festékes tégelyekbe. Egy szőlőkerti házán zöld és kék minden ablak- meg ajtókeret. És élénk narancssznű a tető. Olyan színhatású, mint egy gazdag szőnyeg. Vagy mint a kakas pompás tolldísze. El is nevezték „kakasháznak".

Természetes, hogy a belső berendezés körül bőven nyílik alkalma művészi színérzéseinek elmondására. A műbarát házába, színelrendezésébe a mellékelt színes táblán pillanthatunk be. A dohányzószoba díszkrét és mély hatás dolgában nem marad mögötte. Sötétre pácolt tölgyfa, zöld bőr: komoly-kedélyesen csendülnek össze. A fogadószoba tölgyfabutora feketeszürke, vörös és elefántcsontszín ráfestéssel. Vörös a bőr. És éppen íly mélyhangú a butor vasalása, amely ezúttal csakugyan vas. Képzeljük még e kedves házakat természetes környezetükbe, bokrok, fák közé, fölöttük a csattanó kék eget, a tornácon és ablakdeszkákon az égő muskátlikat: megértjük, hogy ez az apró architektúra igazi művészi ösztönből született meg.

És nem kerül ellenkezésbe a hellyel s a földdel, amelyen áll. Nem érezzük idegenszerűnek Erdélyben. Más ugyan mint az átlagos erdélyi ház, de mégis oda való. Thorockai nem vette át betű szerint a népies építkezést. Hisz akkor közönséges utánzó volna. Az „én is úgy csinálom majd" — nem művészi elv. Sokat tanult s nagyot fejlődött Erdélyben, de önmagát s nem másnak a művészetét fejlesztette.

LEGRÉGIBB KÁRTYÁINK.

IRTA: HATHALMI GABNAY FERENC.

KI MIKOR TALÁLTA FEL a játékkártyákat, illetve a kártyajátékot, nem tudni. Tény az, hogy a XIV. században már olyan szenvedéllyé fajult el, hogy az egyház átokkal sújtott és kiközösítéssel fenyegetett minden játékost s a papok s barátok a XV. század elején a kártyákat s azok előállítására való minden eszközt valóságos vandalizmussal pusztítottak, de úgy látszik magnak valót mégis hagytak, mert a kolostorok- s zárdákban csak ezután kezdett a kártyajáték mint legkényelmesebb szerencsejáték fellendülni, úgy hogy Henry René d'Allemagne „Les cartes à jouer du quatorzième au vingtième siècle" című rendkívül terjedelmes, sőt terjengős monográfiájának legbecsesebb anyagát éppen ezen papi hajlékok könyvtárainak köszöni.

Ezen forrás szerint a kártyákra vonatkozó legrégibb okmány Renier Hollander brabanti tábornok feljegyzése 1379-ből:

„Ghegeven Minenhere ende Minrevrouwen XIIIj in meyo (1379) quartspel met te copen: IIIj peters 1j Gulden maken VIIj 1/2 mottoenen." Magyarul: Uramnak és Asszonyomnak 1379. május 14-én kártyajátékra 4 peterst 2 forintot adtam, kitesz 8 1/2 moutont = ürüt. Ez Venceslav és Jeanne Belgium akkori királyának s királynéjának kártyadóssága. A másik okmány Párisban 1392-ben kelt egy utalvány:

280.

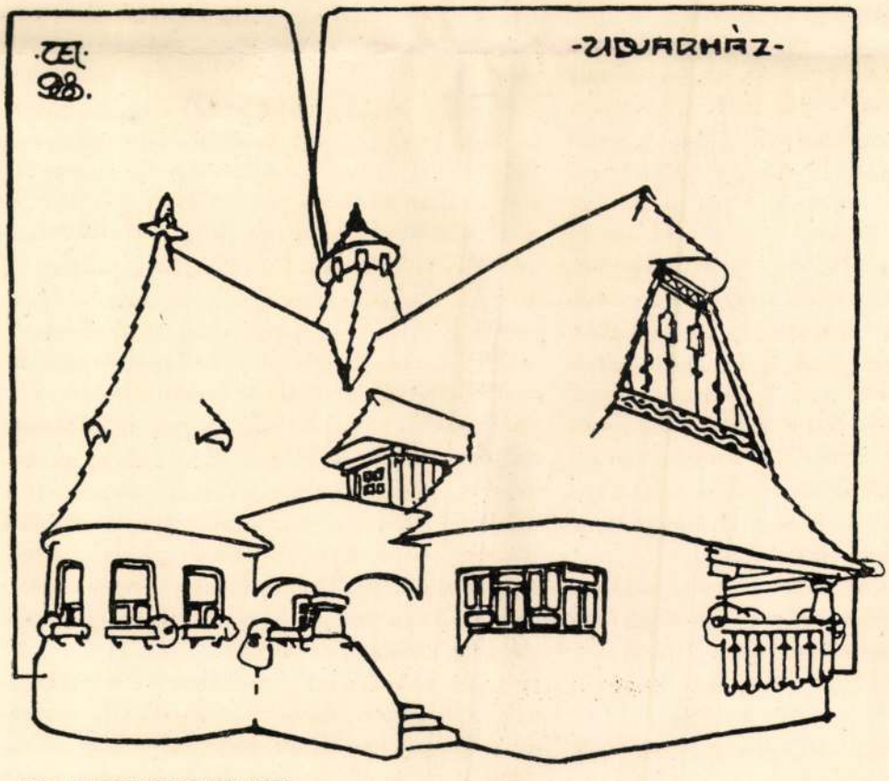

280. MAISON DE CAMPAGNE.

Magyar Iparművészet
1909

„A Jacquemin Gringonneur, peintre, pour trois jeux de cartes à or et à diverses couleurs de plusieurs devises pour porter devers ledit seigneur roi pour son esbattement LVI sols parisis.“ Eszerint nevezett festő három játék kártyának aranyban és más színekben való kiállításáért 56 párizsi solt, mostani pénzben ugyanannyi sou-t kapott. Gaignières, XIV. Lajos gyermekeinek nevelője, tervezte ezeket, ma is megvannak a Bibliothèque Nationale Cabinet des Estampesjában, magas művészi becsük van, magasságuk 185, szélességük 90 mm. Ezen időből szellemes szójátékok is maradtak: cartier és quartier du roi stb. (A király kártyása, a király lakása).

A németeknek 1397-ben Ulmban Bartsch és Heinecken készítette a legelső kártyákat, amelyek mai napig is megmaradtak.

Nincsen kideritve, hogy a régiek négy eleme (a tűz, viz, föld és levegő) vagy a négy világtáj, esetleg a kocsi négy kereke vagy pedig a négy társadalmi rend szolgált-e alapul, elég az hozzá, hogy a kártyák minden játéka is mindig 4—4 sorozattal, seriessel birt.

Ilyenek voltak: 1. birsalma, 2. narancs, 3. füge, 4. körte, vagy a Cologne = Kölnben 1477-ben megjelent kerek kártyákon: 1. a nyúl, 2. a papagáj, 3. a harangvirág, 4. a szegfű, mind „Salve Felix Colonia—Telmann de Wesel“ felirással. Látható a Figdor- (Figue d'or) féle gyüjteményben Wienben.

Ugyanott az Ambras-féle gyüjteményben ugyancsak a XV. századból származó 48 darab fára vágott kártyát őriznek 9/5 cm nagyságban, melynek 4 sorozata 4 cimer, még pedig: 1. a szentszék birodalmáé, 2. Franciaországé, 3. Magyarországé, 4. Csehországé. A magyar cimer nem a most használatos kettős, hanem az egyszerű pólyás, vagyis vörösen és ezüstön 7-szer vágott pajzs.[1] A kártya német munka, melynek szerzője ismeretlen.

A spanyolok Columbus Kristóf felfedező útjára is vittek kártyát, melyek mintái lehettek a sanfranciscói múzeumban őrzött, bőrre festett indián kártyáknak.

[1] Magyarország cimerének eredetét és jelentését megfejti Bal Jeromos, 53-ik lap.

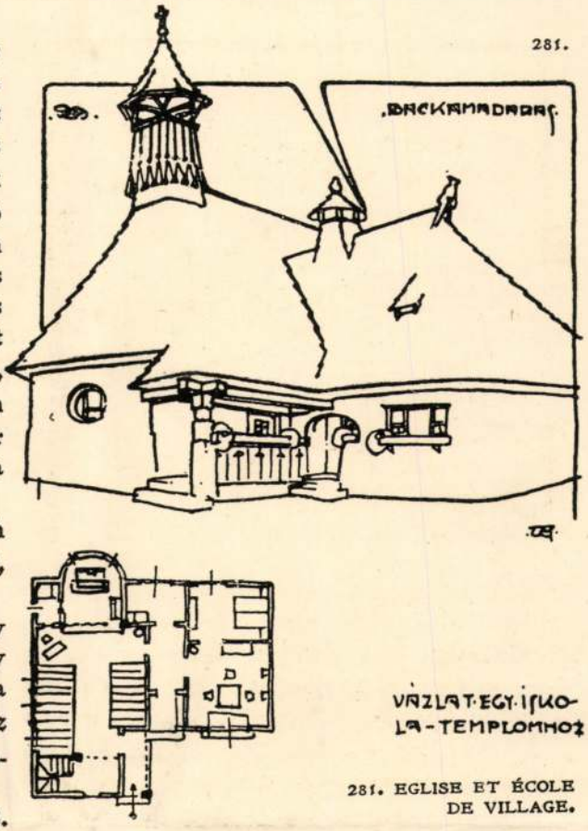

281. EGLISE ET ÉCOLE DE VILLAGE.

Ezen múló sorozatokat azután három állandó jellegű sorozat váltotta fel. Ezek elseje (l. 274. old.) 1. a kard (1—4. rajz), 2. a serleg (5—8. rajz), 3. a denár vagy fillér (9—12. rajz), (le denier) s 4. a bot (13—16. rajz). Az első a harcosok vagy nemesek, a második a papság, a harmadik a kereskedők s a negyedik a földmivesek avagy a jobbágyság rendjét jelezte volna. De az 1545-ben Velenczében megjelent „beszélő“ vagyis szöveges kártyák ezt a sorozatot sokkal érdekesebben igy magyarázzák: A kard azok halálát juttatja eszünkbe, akik a játékon kétségbeesve végződtek, a bot azt a fenyitést jelenti, melyet azok érdemelnek, akik a játékban csalnak, a denárok pedig a játékhoz való pénzellátmányt képezik, végül a serlegek azt az italt jelzik, melybe a játékosok veszekedéseiket fullasztják.

Ugyanabban az évtizedben Németországban már a mai napon is használatos, 4 sorozattal biró kártyák gyönyörű kivitelben, szatirikus képekkel, diszitve jelentek meg. Ezek

282.

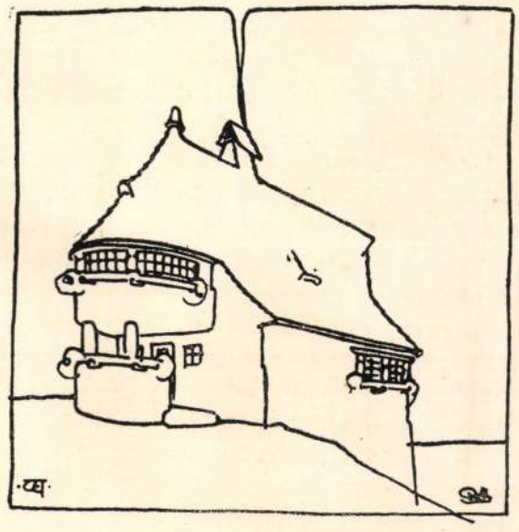

282. PRÉSHÁZ. PRESSOIR.

(l. 275. old.) 1. a makk (1. rajz), 2. a levél vagy zöld (2. és 3. rajz), 3. a tök vagy sárga (4., 5., 6. rajz), 4. a szív vagy piros (7., 8. rajz). De viszont a franciák ugyancsak mai nap is használatban levő 4 sorozata: 1. trèfle (l. 275. old. 9. és 276. old. 1—3. rajz), 2. pique (l. 275. old. 10. és 276. old. 4—6. rajz), 3. carreau (l. 275. old. 11. és 276. old. 7—8. rajz), 4. coeur (l. 275. old. 12. és 276. old. 9—12. rajz) is abból az időből való.

Természetes, hogy francia szerzők ennek, a németek amannak elsőbbségét vitatják, tény az, hogy az olasz a legrégibb, a melyből egymással párhuzamosan fejlődhetett ki úgy a német mint a francia sorozat, még pedig az olasz eredeti stilizálása által. Így a kardból hármas levél (trèfle) származhatott (l. 274. old. 1. rajz), a botok összekombinálása útján carreau (15. rajz), a serleg viszont virággá, sőt kész makká van stilizálva (6. rajz), a denártól a tökig csak egy lépés úgy alakra mint színre nézve (9—11. rajz), bár a tök a kártyában előforduló bolond sipkájának — pars pro toto — jelzéseként vétetett fel; Schelle ugyanis csörgő s nem tök.

Hogy ez a német s ez a francia sorozat különben nincsen egymástól mindig ilyen szigorúan elválasztva, hanem néha egy kissé össze is van boronálva, azt éppen egy magyar kártyajátékkal fogom bizonyitani (l. 276. old.).

A közönséges vagyis számjelző játékkártyákon kivül voltak az évszázadok folyamán ezekkel egyközűen virágok, emlősök, madarak, s más tanulságos tárgyakat szemléltető kártyák is. Azután minden nevezetes eseménynek, így a francia forradalomnak is, megvoltak a maga külön kártyái és ellenkártyái, a jövendölés és a bűvészet is a kártyákra vetette magát madame Lenormand és monsieur Bosco és követőik személyében, a „kérdés és felelet" kártyák meg éppen nagyon régiek.

Ezek egyikéből keletkezett a tarok.

Ugyanis a XIV. században Olaszországban gyermekek részére egy tanulságos, 50 lapból állott kártyajátékot árusitottak Naibi[1] néven „aide-mémoire encyclopédique pour les yeux". A szülők vagy mesterek kérdeztek s a gyermekek feleltek.

Ezen Naibi s a közönséges számjelző kártyák egyesitéséből keletkezett a tarok.[2] Az olaszban van egy ige: „taroccare", mely veszekedést, perlekedést, sőt dühöngést jelent. Világos, hogy egyetlen egy játék sem nyújt erre annyi anyagot, mint a tarok s hogy így ez a főnév s ez az ige szoros összefüggésben áll egymással, de nem valószinű, hogy a főnév az igéből származott, hanem fordítva, úgy mint az a francia szó: „taroté" is, amely festett hátlapot

[1] A Naibi a Cronica di Morelli 1393. évi száma szerint öt sorozattal bírt 10—10 alakkal: E: a koldus, a szolga, a művész, a kereskedő, a nemes, a lovag, az orvos, a király, a császár s a pápa.

D: a 9 múzsa, Calliope, Urania, Terpsichore, Erato, Polyhymnia, Thalia, Melpomene, Euterpe, Clio s mint tizedik Apollo.

C: a 7 szabad művészet, a grammatika, a logika, a rhetorika, a geometria, az arithmetika, a muzsika, a poetika s a 3 tudomány: a philosophia, az astrologia s a theologia.

B: 3 más tudomány, az astronomia, a chronologia s a cosmologia s a 7 theologiai erkölcs: a mértékletesség, okosság, erő, igazságosság, jótékonyság, remény, hit.

A: az atout-k sorozata a 7 bolygóval, a nyolcadik a sphéra, a kilencedik az első vagy kezdő ok s a tizedik a végcél.

[2] Marlin szerint 3 faja van:

I. A lombardiai vagy veneziai 78 lappal.

II. A tarocchino di Bologna al Francesco Fibbia, 62 lappal.

III. A minchiate di Firenze 97 lappal. Az első a legtökéletesb.

jelent. A tarok szó tehát minden más származtatást mellőzve csakis a Taro folyó, illetőleg vidékének köszönheti elnevezését, a Taro pedig a Po jobboldali mellékfolyója s a Monte Pennán ered.

Különös, hogy az olasz származású, sőt olasz gyártású lombardiai vagy veneziai tarok is mind francia felirásokkal van ellátva, ezek: 1. Le Bateleur. 2. La Papesse. 3. L'Impératrice. 4. L'Empereur. 5. Le Pape. 6. L'Amoureux. 7. Le Chariot. 8. La Justice, 9. L'Hermite. 10. La Roue de Fortune. 11. La Force. 12. Le Pendu. 13. La Mort. 14. La Tempérance. 15. Le Diable. 16. La Maison de Dieu. 17. L'Étoile. 18. La Lune. 19. Le Soleil. 20. Le Jugement. 21. Le Monde. 17—19. rajz.

Magyarul: 1. A vásáros bűvész. 2. A pápáné. 3. A császárné. 4. A császár. 5. A pápa. 6. A szerelmes. 7. A kocsi. 8. Az igazság. 9. A remete. 10. A szerencse kereke. 11. Az erő. 12. Az akasztott. 13. A halál. 14. A mértékletesség. 15. Az ördög. 16. Az Isten háza. 17. A csillag. 18. A hold. 19. A nap. 20. Az ítélet. 21. A világ. Az elsőből idővel p a g á t lett, az olasz p a g a r e = fizetni s p a g a t o r e = Zahlmeister, hivatalos magyarsággal: fizető számvevő szótól.

Mindezeket pedig kíméletesen a f o u = a bolond (20. rajz) ütötte, rendszerint s c u s a olasz szó kíséretében. Ez p a r d o n = bocsánatot jelent s így lett lassan a bolondból s k ü z, jelenleg s k i z. A XIII-as szám (18. rajz) szerencsétlen jelentősége is ezen számozástól ered, mert a halált jelenti, a XXI-es fogást (19. rajz) pedig németül még ma is „Mondfang"-nak mondják, mert fordítás nélkül közvetlenül vették át a XXI-esre eső képet: Le Monde (jelenl. la monde).

A Naibiból származó ezen tulajdonképpeni 22 tarokkártyán kívül volt azután a már ismertetett olasz négy sorozatból, tehát: 1. a kard 1—4. rajz, 2. a serleg 5—8. rajz, 3. a denár, 9—12. rajz, 4. a bot 13—15. rajz, 10—10 számjelző lap 1—10-ig s 4—4 alak vagy figura: a király, a hölgy, a lovas s az apród (roi, dame, chevalier, valet). Tehát 22 + 40 + 16 = 78 lapból áll az a két játszma is, mely az Iparművészeti Múzeum birtokában van. „Fabrica di Angelo Valla in Trieste", a többi felirás mind francia, leginkább a Jaques Viéril párizsi kártyás 1643—1664. évi kiadványaihoz hasonlítanak s így a XVII. század második feléből valók, már csak azért is, mert a négyest nem IV, hanem IIII, a kilencest nem IX, hanem VIIII-el jelezték stb.

Valamely kártya korát nagyon nehéz megállapítani, mert hiába van rajta a kártyagyáros neve s lakhelye; ha nincsen meg a kártyagyárosok hivatalos listája azok működésének pontos idejével, a kártya kora meg nem állapítható. Azért ilyen lista hiányában csakis az összehasonlító módszert alkalmazhattam, vagyis a múzeum birtokában levő kártyákat megállapított korú kártyákhoz hasonlítottam.

A mai tarokkártyákon már más képeket látni s a számjelzők s alakok is rendszerint a francia sorozatba soroztattak s a 10—10 számjelző is 1—1 számjelzőre apadt a játék tartamának rövidítése céljából, így a két feketéből, a trèfle s piqueből a 10-est, a két pirosból, a carreau s coeurből az egyest tartották meg s így lett a 78-ból 36-tal kevesebb, vagyis 42.

A harmadik játszma közönséges vagy számjelző kártyákból áll. A francia valet és

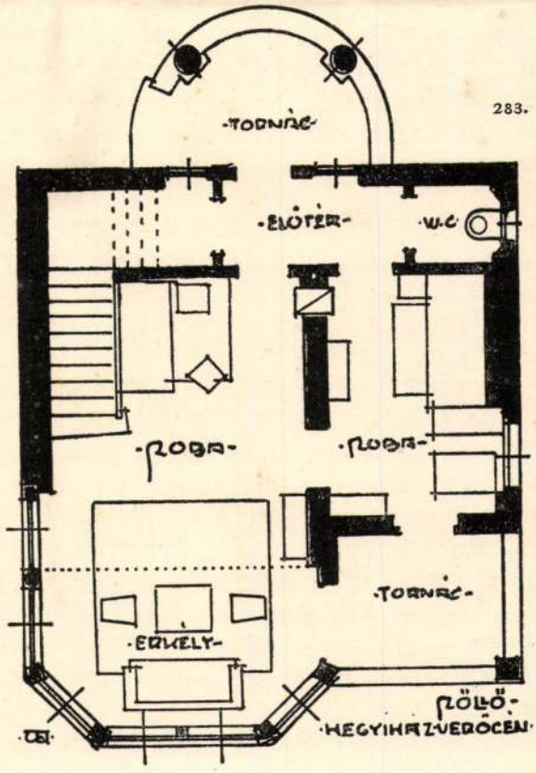

284.

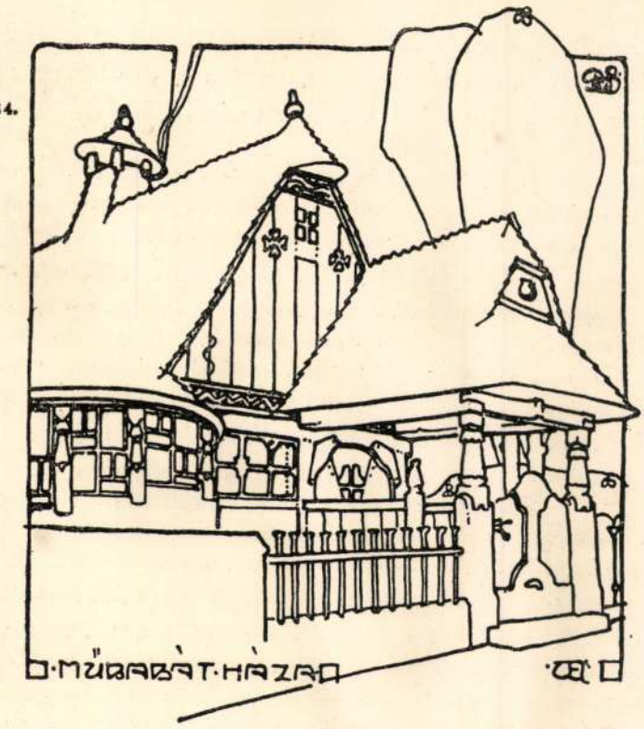

285.

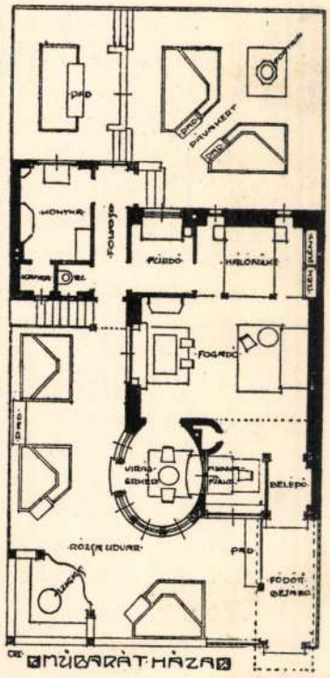

284., 285. MAISON D'UN AMATEUR D'ART.

chevalier (Unterknecht és Oberknecht) röviden Unter és Ober lett a németben, tehát alsó (l. 275. old. 3. rajz) és felső (8. rajz) a magyarban. Ezeket találjuk itten a királlyal (6. rajz) makk (1. rajz), zöld (2. és 3. rajz), tök (4—6. rajz) és pirosban (7. és 8. rajz), ez tehát 12 alak, azután ugyanazon 4 sorozatból egyenként 2. (1. és 4. rajz), 6. (2. rajz), 7., 8., 9. és 10-est (5. rajz) mint számjelzőket, ez kitesz $6 \times 4 = 24$-et, s így mindössze van 36 lap színezve s kemény kartonra húzva. A makk-kettősön (1. rajz) van egy alak, mely jobbjában a magyar címert, baljában a kétfejű sast tartja, felette a gyáros neve: „Anna Scrusina" olvasható. A tök-kettősön (4. rajz) egy másik alak hordón ül s az egyik kezében kancsót, a másikban villára vagy nyársra szúrt 3 kolbászkát tart. A hordón XIII áll. A piros kettősön (7. rajz) ez áll: „Neustadtel an der Waag, Fein deutsche Karten". Tehát Vágújhelyen készültek, becslésem szerint a XVIII. század első felében.

Ugyanazon időből való a negyedik játszma is, dacára hogy sem nem színezett, sem kemény kartonra nincsen húzva, hanem lágy itatóspapir két-két lapja van egymásra ragasztva. Ugyanazon sorozattal ugyanazon alakokat és számjelző lapokat tartalmazza, a tök-kettősön is ugyanolyan alak ül hordón a leirt kancsóval s a nyársra szúrt 3 kolbászkával, csakhogy a hordón XIV áll. Ez alkalmasint a gyár jegye. A piros- vagyis a szív-kettősön a kétfejű sas látható. A makk-kettősön ez áll: „Fein deutsche = V. Michael Nitsch in Pest in der Ungergasse N. 468."

Mindkét játszmában a kettősök már az asz, vagy gyengéd magyarsággal: a disznó öseként vannak megszerkesztve.

Éppen ilyen kártyák készitéséhez való fadúcokkal (klisékkel) is bir az Iparművészeti Múzeum, még a kártyacsomagoló papir két dúca is megvan. Az egyiken ez áll: FEINE MARBULIRTE K. FABRICIRT IN PEST, a másikon: DOPELT FEINE DEITZE K: ZU FINDEN BEI JACOB TSANYI MEISTER INPEST. Az első N fordítva van, a többi „helyesirás" is hiven van visszaadva.

Az ötödik játszma kemény kartonos s színezett 36 lapból áll, sorozata a már leirt

301.

301. IFJ. VASTAGH GYÖRGY: EURÓPA A BIKÁVAL. A SZÉKES-FŐVÁROSNAK A PRINZ HEINRICH-FAHRT RÉSZÉRE FELAJÁNLOTT VERSENYDÍJA.

EUROPE SUR LE DOS DU TAUREAU.

302.

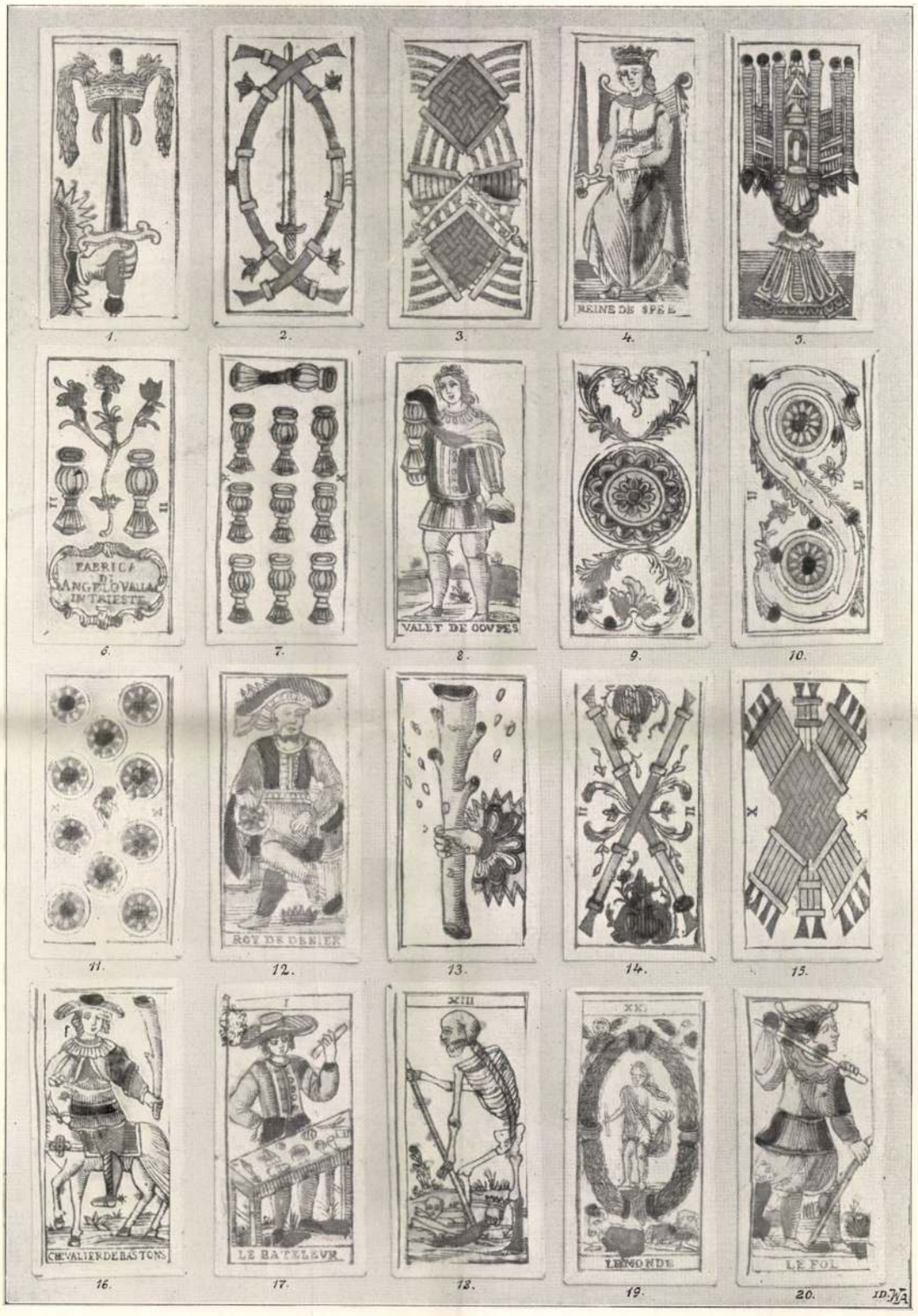

302. RÉGI TRIESTI JÁTÉKKÁRTYÁK.

ANCIEN JEU DE CARTES DE TRIEST.

303.

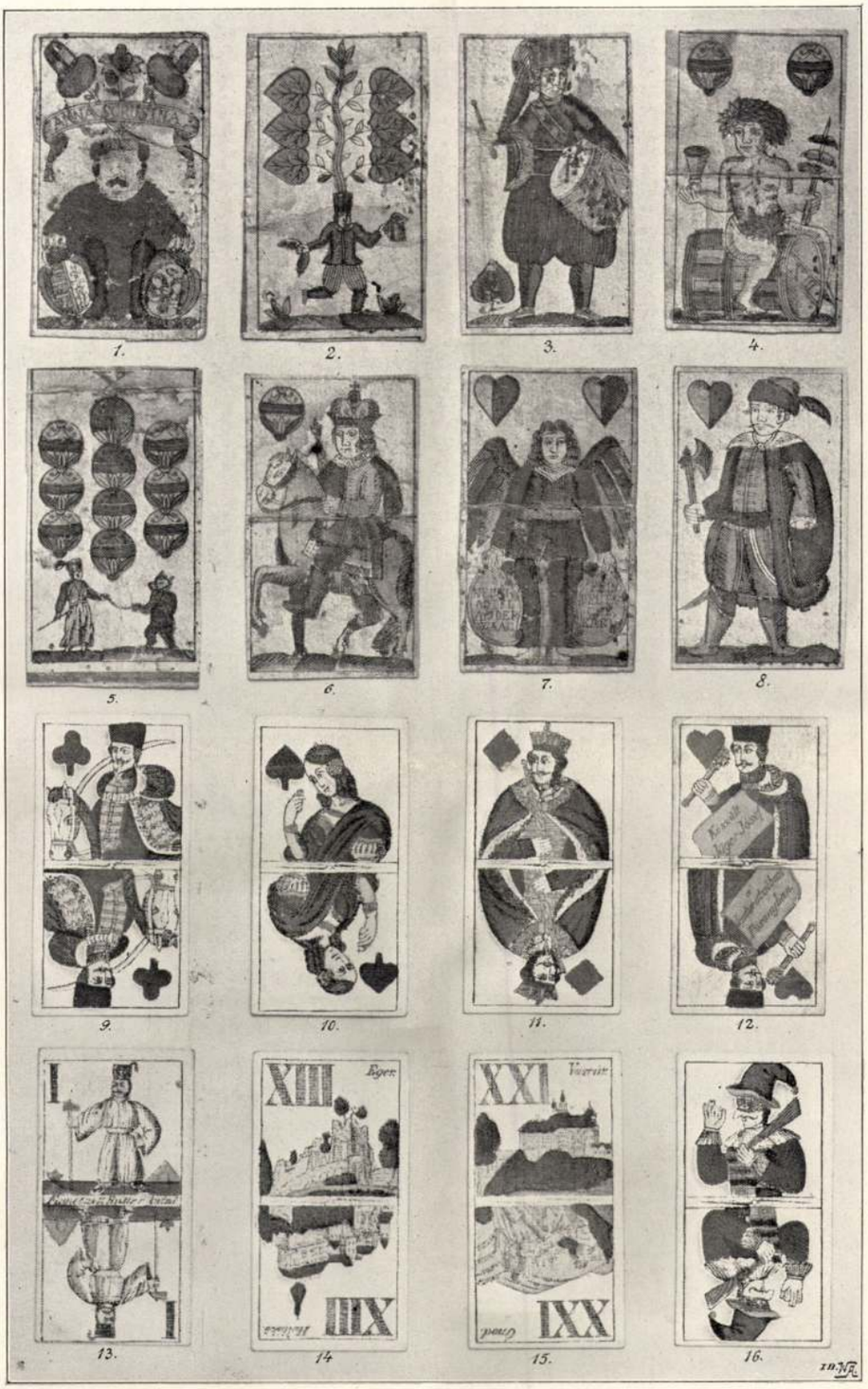

303. RÉGI MAGYAR JÁTÉKKÁRTYÁK.

ANCIEN JEU DE CARTES HONGROIS.

304.

304. RÉGI MAGYAR JÁTÉKKÁRTYÁK.

ANCIEN JEU DE CARTES HONGROIS.

kard, serleg, denár és bot, csakhogy a serleg már majdnem makká van stilizálva. Minden sorozatban van valet, chevalier és roi, tehát három alak és 1., 2., 7., 8., 9., 10., vagyis hat számjelző. Már ebből is világos, hogy 3., 4., 5. és 6-osok kihagyása csakis a játék rövidítése végett történt, mert a későbbi kártyákon ismét felvétettek. Ezen a kártyán azután nemcsak a gyáros s lakhelye, hanem az évszám is rajta van: „Karl Niderheimer 1772. Wien."

Az eddigi kártyák mind csak egyfejűek voltak, azaz minden lapon csak egy fej vagy egy számjelzés volt. Az első kétfejű s kettős számjelzésű kártyákat Steinberger 1833-ban Frankfurtban készítette s így a hátralevő két játszma az azutáni időből való.

Ezek elseje (l. 276. old.) kemény kartonon színezett számjelző-kártya, a sorozata sem tiszta német, sem tiszta francia, hanem azok keveréke. A szív vagy a piros (9—12. rajz) úgyis közös mind a kettőnél, de ezeknél van zöld levél is (4—6. rajz); dacára, hogy makk helyett trèfle (1—3. rajz) s tök helyett carreau (7—8. rajz) van, csakhogy ez utóbbi sem tiszta piros, hanem felerészben sárga s csak felerészben piros. Van valet (12. rajz), dame (3. és 6. rajz), roi (8. rajz), tehát három alak s 1-től 10-ig minden számjelzőlap, eszerint 13×4=52 lap. A trèfle-egyesen (1. rajz) két férfialak tartja a magyar kettős címert a koronával. A gyáros a piros kettősön (10. rajz) van megnevezve: „Blasius Müller, Bürgl. Kartenfabr! in Thürnau". Tehát Nagyszombatban készült az 1840—1860-as években.

Az utolsó játszma tarokkártya (l. 275. old. 9—16. rajz), a francia 4 sorozattal, színezve, kemény kartonon, a coeur és carreauból az egyes, a trèfle s pique-ből a tizes, mint számjelző, a valet (12. rajz), chevalier (9. rajz), dame (10. rajz) és roi (11. rajz) mint alak, továbbá a 21 tarok s a skíz (13—16. rajz), szóval 42 lappal, amint az mai napon is használatos. A tarokkártyákon csupa felemás magyar vidék, vagyis minden lap felerészében más-más kép van. A piros valet, vagyis fiún (12. rajz) ez áll: „Készült Jäger József a Wentzer-utzában Posonyban". A pagáton (13. rajz) meg: „Fametzett Hütter Antal". Gyenge kivitele s még gyengébb magyarsága mellett is alighanem az 1860-as évekből valók.

AZ IPARMŰVÉSZETI OKTATÁS AMERIKÁBAN.[1]

IRTA: GONDOS VIKTOR DR.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN az iparművészeti oktatás — sine ira et studio szólván — szegényes és elmaradott. E nagy és gazdag országban a zenén és a szobrászaton kívül egyetlen művészeti ág sincs, amely iránt a tömegek igazi érzékkel birnának. És még ezeknél sem az alkotás, hanem az executió érdekli őket. Az eredmény a zenénél a külföldi remekművek dédelgetése, ami elvégre legalább a közízlést fejleszti. A szobrászatnál a technikázás, a külföldi eszmék és stílusok mesterségszerű utánzása. Különös, hogy az amerikai nép, amely az ipari termelésben oly nagy találékonyságot mutat, a művészetben egyszerűen plagizál és még azt is csak egy s más téren.

Az iparművészetek terén például még az utánzásnak sincs nyoma. A gyáripari tömegcikk teljesen ki látszik elégíteni az ő igényeiket bútorban, ékszerben, bőrárukban, porcellán- és üvegdísztárgyakban, kisplasztikában egyaránt. A szín- és olajnyomás, de leginkább a — kivételesen fejlett — grafika pótolja a festészetet, a burleszk és a torz-romantika a színműirást, a hírlap az irodalmat, s a szerkezet merészségének áldozatul vetik az építőművészetet.

[1] Dr. Gondos Viktor áll. ipari szakiskolai tanár, a m. kir. kereskedelmi múzeumi levelező, igen érdekes, terjedelmes jelentésben számolt be az amerikai ipari és kereskedelmi oktatásról a kereskedelemügyi miniszternek. Tisztelt olvasóink bizonyára szívesen veszik, hogy a jelentésnek az iparművészeti iskolákra vonatkozó részét lapunkban közöljük. A SZERK.

A modern művészeti mozgalmak lehelete nem jutott el Észak-Amerikáig. Az, hogy a gazdag emberek, különösen a nők, palotáikat megtöltik rendszertelenül összevásárolt európai műtárgyakkal, még nem jelent műízlést s még kevésbbé nemzeti iparművészetet. Népies motívumokon felépült, s a nép széles köreire demokratizált iparművészetet az Egyesült Államokban csakis jó iparművészeti múzeumok és iskolák tudnak teremteni. Ily múzeumok és iskolák száma pedig nagyon csekély s szellemök még túlságosan ragaszkodik a régi stílusokhoz. Ők nem értették meg az idők szavát, amely újszerű technikai eljárásokhoz újszerű tervezést is kíván. S míg egyrészről a termelőipar a szerkezet gyakorlatiassága mellett nem enged szerepet a tárgy szépségének: addig az amerikai iskola a másik hibába esik, az ornamentális rajzolás és tervezés tanítása mellett elejti az anyag tényleges kidolgozását. Ők majdnem kizárólag csak a papíron stilizáltatnak, s — mivel a papíros türelmes — keverik rajta a tervezések mindenféleségét, amit az anyagon kivinni nem lehetne. Európában, ahol az ötvösművészetre készülő megszokta, hogy kivitelre juttassa a tervezését, ahol a csipkeműrajzot meg is kell a tanulónak csinálni és így tovább: nem jut eszébe senkinek az iparművészeti rajzot mint valami mindent felölelő, egységes ágat képzelni. Ellenkezőleg, jól specializált tervezéstanát ismerjük az eltérő művészeteknek. Amerika még nem látszik magáévá tenni Ruskin ideáját, mely szerint: „Ne az legyen a cél, hogy díszítést szerkesszünk, hanem hogy díszítsük a szerkezetet". Erőteljesebb az eredeti nyelven: „It should not be the purpose te construct ornament, but te ornament construction".

Nehogy a kritika túlszigorúnak tünjék föl, e helyen kivételesen nagyobb számú illetékes megnyilatkozást fogunk idézni. Valamennyi a legutóbbi évek során kelt.

1. Charles Rowley, a Manchester School of Art vezetője (1903):

A legtöbb amerikai cikk, amit a milliók használnak, sokkal alacsonyabb színvonalú formában, színben, kivitelben, mint minálunk. Az Egyesült Államokban a tárgyak puszta hasznossága szembeötlő, míg az általános díszítés az agyagárukban, házi cikkekben, bútorokban egyaránt a végletekig szegényes. Nehéz belátni, hogy minő hatást gyakorolhatott az ő iskoláikban oly általános rajzoktatás, ha úgy a készítő, mint a fogyasztó meg van elégedve a szolid, de formátlan tárgyak áradatával. Házakban, ahol a pénz nem számít, sok külföldi cikket használnak.

Legjobb meggyőződésem szerint kénytelen vagyok azt hinni, hogy a négerek egyszerű ültetvényi-népdalai (plantation melodies, melyek a gyapotföldeken születtek), a legfinomabb és legeredetibb művészi termékei ezen kontinensnek. (A négerek egyebekben is sok artisztikus ízlést mutatnak.) Dworák belátta ezt, innen azok a népdalváltozatok az ő nemes szimfoniájában „az új kontinensről". Egyebekben igen kevés az eredeti, a helyi talajból fakadt művészet. Még a szobrászat és festészet terén való erőfeszítéseikben is — néhány figyelemre méltó kivételtől eltekintve — nélkülözik az eredeti erőt. A Párizsban való élet és tanulmány varázsa, amely oly szembeötlő az amerikai produktumon, puszta utánzásra vezetett a szobrászatban, festészetben, iparművészetben. A bájos érett szépség, mely a magasabb iparművészet nemes termékeiben nyilvánul, egyelőre nem jelentkezik.

2. Dr. Ing. Muthesius, orsz. iparügyi tanácsos, Berlin (1904):

„Az iparművészeti oktatás Amerikában a visszamaradottság egy stádiumában van. Ha valaki megismerte, hogy mily mintaszerűen van szervezve a rajzoktatás az elemi iskolában és hogy mily nagy tért nyert a kézügyességi oktatás gondolata, úgy az iparművészeti iskolák okvetlenül csalódás érzetét keltik benne. Az amerikai iparművészeti iskola önállóan kialakulva még egyáltalában nincsen, hanem inkább egy általános művészeti iskola jellegét hordja, amelyhez néhány iparművészeti osztály van hozzákapcsolva."

3. E. Thormaehlen, a magdeburgi iparművészeti iskola igazgatója (1905):

„Ha a public school rajzoktatásának és kézügyességi oktatásának a teljes elismerést kell is megadnunk, az iparművészeti oktatás nem érdemli meg a dícséretet."

4. C. Schick, a casseli ipari szakiskola igazgatója (1905):

„Habár teljes okunk van reá, hogy a kézügyességi oktatást az elemi iskolákban és a manual training high school-okban egészséges és követésre méltó intézmények gyanánt ismerjük el, ám maguk a valódi iparművészeti iskolák, valamint az Academy-knek iparművészeti szakosztályai éppen az ott készülő munkákkal távolról sem mérkőzhetnek a mi szakiskoláink vagy szakosztályaink munkájával a műkovácsolás, ötvösség, keramika, stb. terén."

5. H. Leobner, osztrák iparoktatási felügyelő, az egyedüli, aki elismeréssel nyilatkozik az északamerikai művészetről (1906):

Szerinte az amerikai képzőművészetek és iparművészetek felett általánosságban pálcát törni nagy igazságtalanság, „amennyiben ezidőszerint tényleg észrevehető önálló művészeti fejlődés és művészeti alkotás nyilvánul meg az északamerikai Unióban".

barátnője, és ez a duett szopránban és altban a legritkább élvezetek egyike volt.

Most tessék jó mélyen leszállni, következik az *Obsitos*, muzsikaszóval, érzelmes dalokkal, kuplékkal és megfelelő képtelenségekkel. A kuplék szépek és a kisérő zene határozottan jobb, mint a kabaretban. A kabaretről érdemes volna ebben az összefüggésben szólni, de máskorra is maradjon valami. A kabaretrész tehát igen jó volt és a közönség valósággal őrjöngött. A kabaret a szinházban határozottan nobilisabb, az ember kényelmesebben élvezi, füst és sör nélkül. Egyébként is finomabb, noha itt zsidó zsargonban kell élvezni. Mire nem jó a zsidó és a zsidó zsargon! Előbb a népszínműben desszert volt, a Velenczei Kalmárban és változataiban fekete mumus és most a kabaretben főétel. De hagyjuk már a kabaretet az Obsitosban, melylyel különben is csak térileg kapcsolatos. A kabaret egyébiránt szemtelen kis ficzkó, mindent megkaparint, az operetteből valamit, a balletből valamit, egészen újmódi tánczot, és most a jó Tapolczainak tánczolni is kell. Lám, nem birok szabadulni a kabarettől. De ha annyira meglepett! Hogy tudhattam én, hogy szinjátékban kabaret is van? De most már fejest beleugrom az Obsitos cselekvényébe és elmondom, hogy a nemzetes asszony várja a tizenöt év óta Olaszországba került katona fiát (1851—1866)

Andris (Hegedüs): Édes anyám! (I. felvonás.)

Százszorszép (Tapolczai): **Piroska** (Kornai Berta): **Tihamér** (Sarkadi): Oh milyen, oh milyen finomak vagyunk! (II. felvonás.)

és midőn a háborúnak vége és az obsitosok mind hazatérnek, az egyikben fölismeri fiát, a ki nem meri kiábrándítani a szegény öregasszonyt, mert ő az, kit a csatatéren maradt fiú agoniájában megbizott, hogy anyjával közölje hősi halála hirét. Később mégis kitudódik az igazság, de a hirvivő közben beleszeretett a nemzetes asszony leányába és a darab igy sirva-vigadva, magyarosan, végződhetik. (Hol van itt a kabaret? De hiszen mondtam, hogy ez csak betét! Ne tessék többé ilyet kérdezni!) Egy igen szép jelenete van a darabnak. Az egész falu együtt van és mindenki tudja már, hogy az obsitos nem a nemzetes asszony fia. Vádolják, hogy csalta az öreg asszonyt, szándékosan, hogy a leányt megkaparintsa magának. Az obsitos azt mondja: Én csaltam? No lássuk, kinek van szive az igazságot megmondani neki, itt jő. És kilép a nemzetes asszony, fehér selyem ruhában, régi módi főkötővel, hogy minétet tánczoljon leánya eljegyzésének ünneplésére, (kit most kellene a szomszéd fiával eljegyezni). Ki merné ezt az anyát kiábrándítani? A zene gyönyörű menuetre gyújt rá és az öreg asszony boldog mosolygással tánczra perdül. Ez a jelenet méltó a szép zenéhez, ez drámai jelenet, de kinek van érzéke a kabaretdalok után ezt élvezni? Ez a darab nem az, a mit Bakonyitól vártunk.

Rozmarin néniről még ennyi jót sem mondhatunk. Van némi báj az egészben és finomabb érzés a részek összehangolásában, de a Zsokke-novella, melyből a vigjáték készült, ráfeküdt a darabra és többet rontott rajta, mint bármiféle művészettel jóvá lehetett tenni. Csak a korrajzi háttér ér valamit benne. Az első felvonásban megtudják a szereplők, hogy az abszolut ártatlanság, Zsuzsika, más állapotba került, a nélkül, hogy sejtené, mibe került és hogyan került ebbe a mibe. Az interrogatorium, a mely most megindul, inycsiklandozva, de német alapossággal folyik, persze sikerre vezetvén, t. i. egy fiatal báróhoz, mint a baj okozójához, a ki először nem akar kötélnek állani, de meglátván az abszolut ártatlanságot, beleszeret, elveszi, azután válásra kényszeríttetik, de nem válik és végül megszökteti nejét a közben megszületett fiával. Excusez du peu. Csinos krinolinok, frakkok, jó játék.

Még szebb frakkok diszitik Szigligeti *Nagyapóját*. Általánosságban szólva, abszolut értelemben, nem vágyódtunk a Nagyapó után. De meglátván őt, kedves emlékek keltek lelkünkben és a Rozmarin után és az Obsitos után bizony mulattunk vele, mellette, rajta. Hogy mikép kerül meg valami elveszett unoka, azt tegnapról mára bizony már megint szerencsésen elfelejtettük. De Rózsahegyi mint diák kitünő volt, Kovács mint inasa másfajta komi-

Málcsika (Sz. Varsányi Irén): Olvassa Becirker úr, itt az obsitja! (III. felvonás.)

«AZ OBSITOS» ELŐADÁSA A VIGSZINHÁZBAN. — Jelfy Gyula fölvételei.

MAKK KIRÁLY.

VÖRÖS ALSÓ.

MAKK ALSÓ.

ZÖLD HÁRMAS.

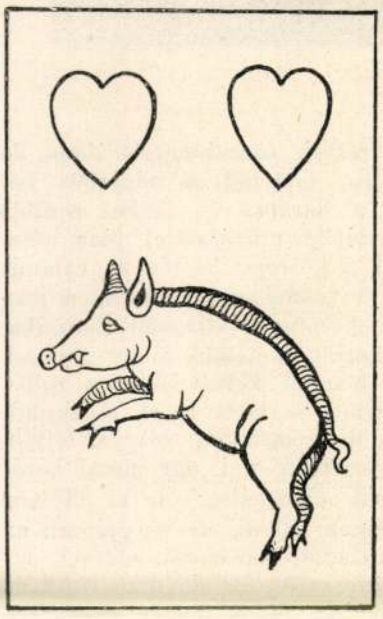

VÖRÖS DISZNÓ.

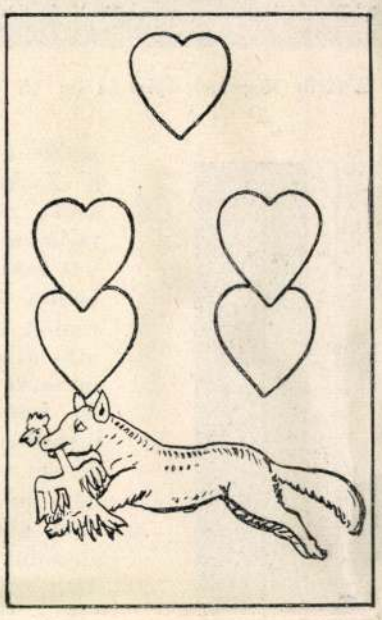

VÖRÖS ÖTÖS.

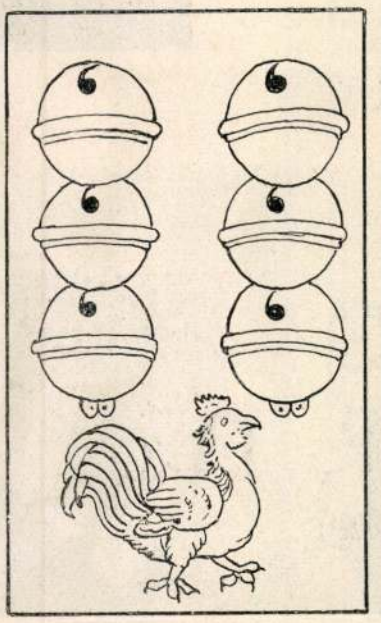

TÖK HATOS.

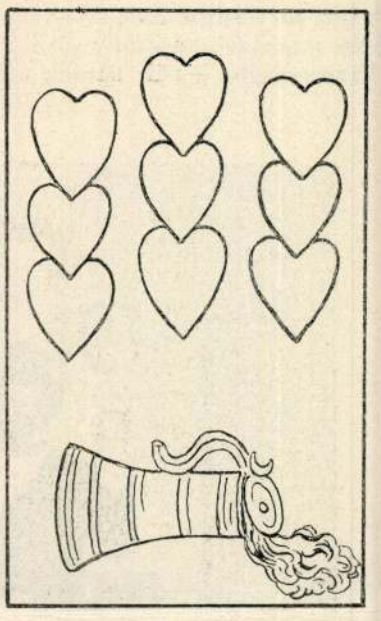

VÖRÖS KILENCZES.

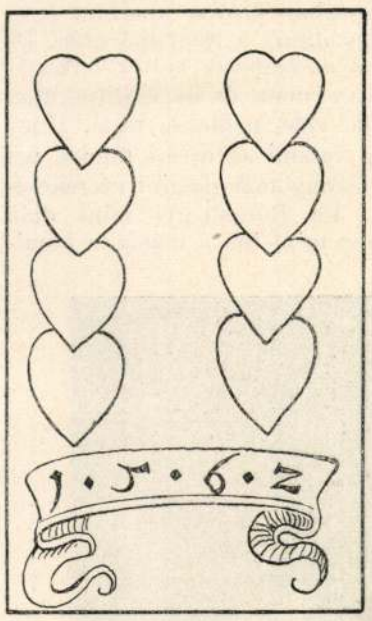

VÖRÖS NYOLCZAS. (A gyártás évszámával.)

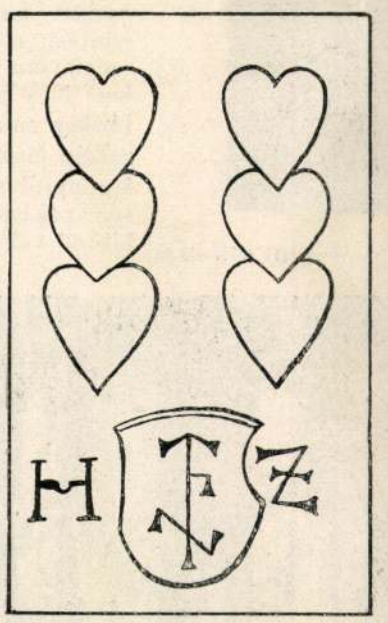

VÖRÖS HATOS. (A nyomdai jegygyel.)

MAKK ALSÓ.

TÖK ALSÓ.

A LEGRÉGIBB MAGYAR KÁRTYÁK.

kumával jó összhangot adott, Molnár nagyapója is régi jó ismerősünknek bizonyult és a régi magyar világ felől kedves hangok csapták meg fülünket. Izlésünk ma más, mint Szigligeti idejében volt és Szigligetinek ez a drámája már hatvan év előtt is gyöngének tetszett, sőt talán elavult volt; de a magyar rög erős illatából mégis jutott neki valami. Hej, ha valaki azt a régi világot a mai művészet erejével föl tudná eleveníteni! Bakonyi nem tudta, Vajda még kevésbé. De legalább kívánságunkat fölzaklatták.

Alexander Bernát.

A LEGRÉGIBB MAGYAR KÁRTYÁK.

Máig még eldöntetlen kérdés — s talán mindig az is marad, — hogy hol és mikor találták fel a kártyajátékot? Annyi bizonyos, hogy a középkorban már általánosan elterjedt volt, innen a gyakori tiltórendeletek. Olasz-, Franczia- és Németország vitatkoznak az elsőség fölött, legvalószínűbb azonban, hogy az olaszok voltak Európában az első kártyagyártók, s az olasz kártyából fejlődött ki a franczia és a német kártya.

A franczia kártya 52 lapból áll, négy szine van, úgymint a *coeur* és *carreau* vörösek, a *pique* és *tréfle* feketék. Minden szinben van négy úgynevezett figura: az ász, király, dame és valet (Bube), továbbá kilencz számozott kártyalap (tiztől kettőig), vagyis összesen 13 drb. A franczia kártya whist néven is szerepel, ha pedig a 2—6 számú lapok hiányoznak belőle, a piquet kártyát kapjuk.

A német kártyában is megvan a négy szin, úgymint a makk, zöld (levél), vörös (szív) és sárga (eredetileg Schelle, csörgő). Minden szinben van négy figura: ász, király, fölső, alsó és kilencz szám (10—2), illetőleg később csak négy (10—7-ig).

Az olasz kártya is négy sorozatból állott,

az onnan van, mert később a magyar kártyákon nagy előszeretettel ábrázolták Tell Vilmost és vitéz társait.

Ismeretes dolog továbbá az is, hogy a régi kártyákon sokszor szerepelnek czímerek, így többször a magyar is, valamint azt is tudjuk, hogy voltak kártyák, melyek az egész állatvilágot szemléltették. Innen maradt hagyományképen az a néhány állatkép a mi kártyánkon is, melyről föntebb szóltunk. Sőt bizonyos állatok bizonyos kártyalapoknak állandó kiséröi lettek, így a disznó a kétszemnek, mint azt a negyedik tipusnál tapasztaltuk, s ebből fejlődött ki a magyar kártyának úgynevezett disznó figurája. Régebben még csak «kétszem» volt a neve, ma már állandóan disznó. Ilyen reminiszczenczia az is, hogy a bohóczot ott találjuk állandóan a figurák között, különösen a tök kiséretében, hiszen (a mint már emlitettük is) a tök eredetileg nem egyéb, mint a bolondnak csörgője (Schelle), a mely csak a magyarban lett tökké vagy a szinéről sárgává. Ott láttuk végül egyhelyt a serleget is, mely az olasz kártyában állandó sorozat volt.

Végül még néhány szót a kártyagyártás kulturtörténeti fontosságáról. Már 1384-ben ismertek voltak Nürnbergben a kártyafestők, Ulmban pedig már 1402-ben működött a kártyagyártók czéhe; míg a legrégibb fametszet 1432-ből való. Tehát világos, hogy a kártyagyártók használták a fametszetet először illusztrálás czéljaira, s hogy a kártyagyártásból fejlett ki a fametszés művészete. Hasonlóképen tudjuk, hogy a miniátorok a kártyák kifestésével is foglalkoztak, továbbá, hogy a XVI. században nem kisebb művészek, mint: Hans Sebald Beham, Flöttner, Virgil Solis és Jost Amman készitették a kártyák rajzait. A nürnbergi Germanisches Muzeum és a bécsi Ambras-gyűjtemény egész sereg ilyen művészi rajzú kártyát őrzött meg, melyeknek értéke a középkori kéziratokéval és az incunabulumokéval vetekszik.

A bemutatott kártyalapok rajzai nem oly művésziek ugyan, de nem is az utolsók közül valók, s ránk nézve különösen azért is érdekesek, mert a magyar kártya egyik ősét kell látnunk bennük. *Dr. Gyárfás Tihamér.*

Gimzer Etelka: Klári arczképe.

A NEMZETI SZALON KIÁLLÍTÁSA.

Három kiállítás egyszerre a Nemzeti Szalon épületében. A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata, a Magyar Képzőművésznők Egyesületének és a Magyar Grafikusok Egyesületének kiállitása. Odakint tavasz, rügyfakadás, a kékellő égen kósza fehér felhők, ifjúság, új élet kezdete, úgy, hogy sok reménynyel, vágygyal lépünk be a kiállításba, honnét csalódottan, nagyon is vegyes impressziókkal távozunk.

Alig-alig láttunk eddig ily gyenge szinvonalú tárlatot Budapesten. Szerencsére a derék grafikusok képeit néztük meg utoljára s az ő finom, intim művészetük enyhitette az emeleti termek szomorú benyomásait. *Conrad* Gyula szines fametszetei, *Levy-Lénárd* Róbert végtelenül bensőséges kis rézkarczai, *Nagy* Sándor bizarr, de a mellett teljesen egyéni alkotásai, *Raab* Ervin nagy rajztehetséget s poetikus meglátást elárulo karczai, ha nem keltenek is lelkünket mélyen megragadó illuziókat, mégis örömmel emlékszünk reájuk vissza. Utoljára hagytuk a legtehetségesebbet, *Kubinyi* Sándort, kinek sejtelmes tárgyú, végtelenül finom, álomszerű linoleummetszeteit, különösen a «Fürdőzők»-et, aligha fogjuk elfelejteni. Ezeknek a képeknek legtöbbjét azonban már más kiállitásokról ismeri a közönség, melynek pártfogását grafikusaink, bármily naivul bombasztikus előszót irtak is katalogusukhoz, a legteljesebb mértékben megérdemlik.

A Szalon tárlatában 155 kép között nem egy lóg, melyet szemérmesebb s jobbizlésű úgynevezett műkereskedő is visszautasitana. Miért állit ki ily képeket a Szalon vezetősége? Nem használ ezzel sem a közönségnek, melynek ugyis oly kevés izlése van még nálunk, nem használ a tehetségtelen festeni törekvőknek sem, mert hamis reményeket támaszt bennük. Mit keresnek Kacziányi Adrienne «Holdas Velenczé»-je, Heyer A. képei és sok más próbálkozás egy komoly igényekkel fellépő tárlaton? Azt, hogy megkeserítsék a jó képek keltette impressziókat?

Raab Ervin egy olajfestménynyel s három pasztellel szerepel. Festménye, az «Európai néger», érdekes, rikító szinekből összerótt szinkompozicio, melyen az arczkifejezés bravurral van megfestve. Három pasztellje s közöttük a «Téli táj», sokkal sikerültebb, bámulatos finoman ábrázolja egy téli tájkép végtelenül szindús és szindússágában mégis oly monoton poézisét. Ezeknek a lehelletszerűen könnyed rajzoknak szomszédsága meglehetősen árt *Cserna* Rezső S. arczképpasztelljeinek

Kotász Károly: Takarítónő.

Góth Móricz: Öreg asszony otthon.

A NEMZETI SZALON TAVASZI KIÁLLÍTÁSÁRÓL.

úgymint a kardos, filléres, serleges és botos rajzából. A szintén olasz eredetű tarokk 78 lapból áll, a hol a figurák közt a lovast is megtaláljuk s azonkívül 22 római számmal ellátott úgynevezett tarokkot (köztük a pagát és skiz).

A legrégibb ismert magyar kártyákat itt mutatjuk be. Egy nagyszombati XVI. századbeli rövidárú kereskedőnek a városi levéltárban lévő számadáskönyve tábláiból áztattam ki ezeket a kártyalapokat. A számadáskönyvről még csak annyit jegyzek meg, hogy az az 1571—1575-ig terjedő évekről tartalmaz üzleti bejegyzéseket, s hogy gazdája valószínűleg Bécsben, a hova árúkért ment, készen, bekötve vette. Az pedig szintén ismeretes dolog, hogy ebben a korban a könyvkötők a táblákat régi értéktelen kéziratokkal és nyomtatványokkal töltötték ki. Igaz, hogy ez barbár eljárás, de viszont mi ennek a barbarizmusnak köszönjük több régi ősnyomtatványunk fönmaradását.

A kártyalapokat kezdet óta ivekben nyomták, még pedig olyanformán, hogy a rajzot fatáblába kimetszették s erről kék (vagy később fekete) festékkel lenyomatokat készítettek, melyeket azután kézzel kifestettek, s több papirlap összeragasztása által megvastagítottak, s miután az egymintájú hátsólapot is ráragasztották, darabokra vágtak. A kézi festést később az úgynevezett patronfestés váltotta fel. A mi lapjaink közül csak egy van kifestve, de ez sem teljesen, a levél zöld szine és a makk sárgasága még az áztatás után is elég jól kivehető. Sok gondot okozott azonban az ivekről a vastagon reákent csiriz (kleiszter) levakarása, s habár némelyik lapnak felsőrésze erősen meg van rongálva, mégis sikerült legalább az egyik fajta kiadású kártyának összes rajzait összeállitanom.

E kártyalapok legnagyobb részben *Hans Zeller* bécsi nyomtató műhelyéből kerültek ki. Ugyanis, míg a kisebbeket és régibb minőségüeket egy táblára vésték és egy ívre nyomtatták ki, később, mikor az egyes lapok nagyobbak lettek s finomabban is dolgozták ki, csak 16 rajz esett egy fatáblára, s egy ívre 32. A két tábla közé eső tiszta helyre azután a nyomtató keretben nagy betükkel odavésette a nevét. Igaz ugyan, hogy ez a nyomdajelzés a szétdarabolásnál elesett és így nem került a kártyalapokra, de mivel itt még az ívek jóformán teljes állapotukban megvannak, a nyomtató neve is még elég jól kivehető, habár a könyvkötő épen ezt az irást vágta ketté. Szól pedig ezen felirás eképen:

HANS ZELLER ZV WIEN

és valószinüleg az évszám is ott van, de azt már nem lehetett kibetűzni. Hogy azonban jelvénye a lapokon is rajta legyen, arról is gondoskodott Zeller uram, mert a piros hatoson ott találjuk pajzsba foglalt mesterjegyét és mellette nevének kezdőbetűit:

A Z-ben az I valószínüleg juniort jelent. Ugyancsak a vörös nyolczas lapon alul keretben az 1562 évszámot látjuk, így tehát e kártyák egyrészének nemcsak nyomtatóját, hanem a nyomtatás idejét is ismerjük, a mi mindenesetre igen fontos körülmény, tekintettel arra, hogy a legrégibb ismeretes kártyáknak igen sokszor sem készítőjét, sem nyomatásuk idejét nem ismerjük.

Nagyon valószínű tehát, hogy legrégibb kártyáinkat külföldön, s elsősorban Bécsben készítették. A mi különben könnyen meg is magyarázható, először abból a körülményből, hogy maga az egész kártyatudomány külföldről jött hozzánk; s másodszor a hazai nyomdák az egész XVI. században csak tudományos és különösen hitvitázó iratok nyomtatásával voltak elfoglalva, s még ezt sem győzték, úgyhogy iróink sokszor voltak kénytelenek műveiket külföldön nyomatni.

Az első, a mi ezeknél a kártyáknál szemünkbe tűnik, az, hogy csak egyoldalúak, vagyis minden egyes lapnak van feje és lába, az alakok egészen ki vannak rajzolva, nem úgy, mint a mai kártyánál, a melynek két feje van. A lapok száma még teljes, vagyis 48. Ugyanis mind a négy szinben van négy úgynezezett figura: a zászló (az egyszem), király, fölső és alsó; továbbá nyolcz szám a kilenczestől kettőig, összesen tehát minden szinben 12 drb. $4 \times 12 = 48$. A négy szin négy zászlóaljat alkot, minden csapatnak megvan a maga külön zászlója, vezetője (a király), tisztjei (a fölső és alsó) és közemberei. *A kártyajáték tehát tulajdonképen hadiformát, harczjátékot példáz,* erre mutat különben az ú. n. figuráknak támadó állása, kivont kard, fegyver, stb. Ezen 48 lapból ma már csak 32 maradt: a zászlóból (egy szem) lett a tizes, a kétszemből a disznó (ász), a hatos, ötös, négyes és hármas pedig elmaradt.

A négyes beosztást különben minden kártyajátékban — úgy a régiekben, mint a mostaniakban — feltaláljuk. A négy szinnek eredetét pedig úgy magyarázhatjuk, hogy az eredeti olasz négy alapformából: a cupi (serleg), spadi (kard), denari (pénz) és bastoni (bot) lapok stilizálásából keletkezett úgy a franczia trèfle (a kardból) és carreau (a botokból), mint a német makk (a serlegből) és tök (a dénárból), habár átmenetek is találhatók. *A magyar kártya pedig teljesen a németnek az utánzata,* mint azt alább látni fogjuk.

Azok a kártyalapok, melyekről itt szólunk — összesen tizenegy — többé-kevésbé elég jó állapotban, négy tipust tüntetnek fel. Az *első* nagy féliven (melynek másik fele nincs meg) öt sorban, egyenes vonallal elválasztott keretekben a zöld és a makk szin szemes lapjait tünteti fel, a sárgából csak a fele van meg. Az egyes lapok nagysága 69 : 45 $^{m}/_{m}$. A makkok és a zöld levelek szép sorban stilizált, gyökeres, ágas és kocsányos fára vannak helyezve, a sárga szabadon áll. A kevesebb számú lapokon állatokat látunk, melyekkel az ürességet töltötték ki, így a makk kétszemnél egy kutyát, a zöld kétszemnél egy koczát alkalmazott a metsző. Egy máshelyt ismét játékkoczkákat, a tök négyszemen pedig a következő nyomtatványjegyet veszszük észre:

E jelvény eltér a fönnebb bemutatott Hans Zeller-féle jelvénytől, joggal feltehetjük tehát, hogy e kártyalapok nem az ő nyomdájából kerültek ki. Erre mutat különben a rajz kezdetleges volta is, melyeknek alapján kimondhatjuk, hogy e lap a legrégibb, s körülbelül a XVI. évszáz első feléből való, valószinűleg szintén bécsi termék.

A *második* tipust két elvágott féliv képviseli, melyeknek felső része már lemállott. Mind a kettő figurákat mutat be 69 : 45 $^{m}/_{m}$ nagyságú négyszögekben, sajnos, hogy a zászlós (egyszem) lapok teljesen tönkre mentek, de a többi tisztán látható. Mivel a rajz nem egyforma, világos, hogy két külön fatáblával nyomták. A királyok felkantározott lovon, díszruhában, sarkantyúsan, kormánypálczával kezükben, fejükön koronával vannak ábrázolva. Az alsók között ott látjuk a fuvolást, a tábori dobost, egy alabárdos és egy kardos katonát az akkori viseletben, valamint a tánczoló bohóczot. A felsők szintén kardos, alabárdos és puskás vitézt ábrázolnak spanyol-német costumeben, az egyiknek kezében ott látjuk a jellemző serleget is. Az alakok köpenyben, föveggel vagy a nélkül vannak föltüntetve s részben idősebb; szakállas, bajszos, részben ifjabb — csupasz képű — katonák. A rajz itt is gyönge és nyomda-jegy nincsen.

A *harmadik* tipusból csak töredékek maradtak, az egyes lapok nagysága 65 : 41 $^{m}/_{m}$. Itt a rajz már finomabb, tisztább, a makk kétszemen látható disznó már egészen természetes, ott van még a kakas, rák és szarvas is, továbbá egy csomag kártya és koczka. Az egyik töredéken oldalt Hans Zeller neve olvasható, ez tehát már ismert nyomdából került ki.

A *negyedik* tipus a legérdekesebb, nemcsak mert rajta van a nyomtató bélyege, neve és az évszám, hanem mert kisebb hiánytól eltekintve, az egész sorozat teljes. Az egyik lapon a 16 figura, s más két lapon a négyszin szemes kártyái vannak. Az egyes lapok 77 : 47 $^{m}/_{m}$ nagyok. Az alakok rajza nagyrészben megegyezik az előbbiekkel, de a rajz finomsága és tisztasága tekintetében csak az elébb említett harmadik tipus fogható hozzá, mint a mely vele egy nyomtató műhelyből került ki. Az alakok közül különösen csak egyet említünk föl, a makk alsót, a mely magyaros motivumaival a többi közül erősen kirí: a tollas kucsma, a vágott ujjú és prémes mente, az övvel átkötött zsinóros dolmány, görbe kard és ránczos csizma (habár a nadrágféle érthetetlen is) teljesen magyar öltözetre vall. Az állatok közül ott látjuk a stereotip disznót, továbbá ott van a szarvas, a medve botra támaszkodva, a bölény, a hosszúnyakú menyét, az egyszarvú, a kutya, a róka zsákmányával, látunk végül még egy söröskancsót. A vörös négyszemen egy czímert is találunk, melyet én, miután a kereszt karjai a paizs oldalai is érik, olasz czímernek tartok:

Ez is különben arra mutat, hogy a német kártya olasz minták után indult. Hogy pedig a magyar kártyát svájczinak is szoktuk nevezni,

Klammer Mariska: Reggeli után.

A NEMZETI SZALON TAVASZI KIÁLLÍTÁSÁRÓL.

Magyar-horvát
kapcsolatok

Deér József:
A magyar-horvát
államközösség kez-
detei
Jancsó Benedek
Társaság kiadványai
Bp. 1931.

Miből éltek, hogy éhen nem haltok valamennyien?

Abból a morzsalékból, a mi más ember asztaláról lehull; abból a munkából, mit rajtatok kivül más ember el nem végezne; abból, a mit innen-onnan csellel, ravaszsággal, orvul eltulajdonitani tudtok.

Hány lángész, mennyi államférfi vész el köztetek, a ki rongyos, fegyelmezetlen karavántok felett egy szempillantásával diktatori hatalmat gyakorol; hány hadvezér, a ki ügyes, bámulatos taktikával vezényli elmés csintevéseiteket; hány épitész, a ki nem vitte magasabbra a vályogvetésnél; hány zeneköltő, kinek igy, természetes állapotában, tanittatlan ujjai alatt is bübájos erővel jajdul fel a rozzant hegedü a szivrepedésig.

Büntetlenül elverhetnek, a hol meguntak; siratatlanul oda hagyjátok tűzhelyeiteket, nincs mit sajnáljatok rajta. Fakó szekérre raktok fel rongyos tepsit, tört fazekat, fületlen lábast, foszló rongyot, apró purdét, ráhuztok egy isteneset a husánggal a garidácsos oldalára a vén gebének, melynek bőrére már előre számit a nyúzó bicska ott a tariszanyában: s azzal elköltöztök más vidékre, idegen emberek közé, a kik még meg nem untak.

Bizony igaza volt annak a dádénak, a ki a pap kérdésére: „mi végre teremtett téged az Isten?“ azt felelte, hogy „falu végére.“

Zsellérek vagytok mindenütt, lakók sehol. A fecske különb ember, mint ti vagytok, mert az uj tavaszszal visszatérhet elhagyott fészkébe. Nektek állandó lakástok akkor lesz csak, mikor meghaltatok.

Pedig milyen hasznavehető polgárai tudnátok lenni a hazának! Igy is megtanitjátok sirni a magyart, mikor nehéz bú nyomja kebelét s egy könyre lenne szüksége, mely azért köny, hogy könnyitsen a siró fájdalmán. Agyatok villámszikrái mily nagy kiegészitő részét képezik a magyar néphumornak, annak a természetes, ép, egészséges humornak, a melynek párja nincs sehol széles e világon!

Ott gubbaszkodtok a füstölgő kaliba ajtajában, naphosszant sütkereztek a napon, melyben veszitek tán legnagyobb hasznát a nap alatt; vén anyátok kurtaszáru makrát szorit fogatlan állkapczái közé, s anya emlő helyett már a kis rajkó rágja a bagót.

Annak van jó dolga egyedül köztetek, a ki lókupeczekkel tilos szállitásba ereszkedik, bübájos italokat készit hiszékeny embereknek, szennyes kártyából pártát megunt hajadonoknak czifra vőlegényt jósol, malaczot lop; a ki zsindelyszeget kalapál, az már csak nyomoruságból teszi, mert az előbbiekre nem elég alkalmas.

Évszázadok óta halad a világ, és ti megmaradtatok azon a helyen, a hol az első bevándorlás talált. Most is azok vagytok, a kik akkor voltatok, félmeztelen, munkátlan, tanulatlan heverő nép, mely arra vár, hogy az anyaföld maga tegye szájába tápláló emlőjét.

Mikor jön meg a ti Messiástok? mikor jön meg majd az apostol, a ki megérteti veletek, hogy emberek vagytok ti is, mint a föld többi embere, hogy jogaitok, kötelességeitek vannak? mikor dobban meg szivetekben az ideg, mely felkölti bennetek az emberi méltóságot? az állam mikor fogad el gyermekeinek, az emanczipáczió titeket mikor ér majd utól?

Szegény kitaszitott fattyugyermekei az emberi nemnek, fészektelen vándormadár, szegény czigány-család!

Törs Kálmán.

A karlista lázadás: Utczai csata Burgosban.

A régi magyar jelmezről.

(**Römer Flóris** magyar tud. akadémiai rendes tag székfoglaló értekezéséből.)

Röviden megköszönvén az osztály ajánlását, melynek következtében rendes tagnak választatott, jelenti, hogy ezen kitüntetést csak uj ösztönnek tekintheti, miszerint munkálkodása terén még serényebben haladjon és egész erejét a régészetnek szentelje.

Erre annál nagyobb a kötelezettség, mennél sok tekintetben egyenesen az archaeologiát illeti. Ilyennek lehet a *régi magyar jelmez* kérdését venni, melyhez időnként egyesek hozzászólottak, de egyátalán annyi a balvélemény és hiányos felfogás, hogy előadó ezen alkalommal szükségesnek tartotta ezen háladatlan, mert a nemzet nagy részének előitéletével szemközt álló, munkába belekapni, és a mennyire csak lehet, ezen irányban alapos tanulmányok és műemlékek nyomán a *régi magyar jelmezről* helyes nézeteket terjeszteni és másokat is ezen téren való kutatásokra rá birni.

Alig van nemzet, mely régészeti tanulmányai közt nem iparkodott volna saját jelmezének történetét tisztába hozni, ennek segitségével saját ős művészete birálatához biztos korszaki mértéket alkotni; nekünk sem szabad e téren elmaradni, annál kevésbbé, mivel a külföldi iróktól, kik hazánk jelmezisméjét néhány szóval befejezik, e tekintetben sem kellő méltánylást, sem kielégitő felvilágositást nem várhatunk.

A kérdések, melyek itt első sorban fölmerülnek ezek: 1) vajjon megmaradtak-e a bevándorló magyarok az egész középkoron át régi ázsiai ruházatoknál; 2) módositották-e ősi jelmezeiket és hogyan; 3) fölvettek-e a magyar ős szabástól egészen különböző ruhát is?

Ezen kérdések megoldására évek óta tettem beható tanulmányokat; mennyiben sikerült legalább részletekben az eszmék tisztitásához járulni, a következők fogják mutatni.

Mielőtt azonban tüzetesen a tárgyhoz szólanék, az alapeszmét kell körülirnom, melyre nézve *nemzeti jelmeznek* csak azt fogadják el a jelmeztan szerzői, mely szabásra nézve valamint az *uri rendnek, ugy a nép minden rétegének is ruházatát teszi.* Ezen értelemben vett *nemzeti ruha* mai nap már alig létezik valahol Európában, miért is az előkelőktől használt, ünnepélyeknél divatos mezeket a *nemesek és egyéb előkelők diszruhájának*, de nem egyszersmind *nemzeti* ruhának nevezik, és nekünk is csak e néven szabad neveznünk.

A legrégibb korra, az ősi fészekre visszate-

Nas. Ujs. 1872. 257 : 259 l

litásából helyesen következtethetjük, hogy a magyarok ősi jelmeze ugyanaz volt, melylyel a nyugat-ázsiai népek és kiválólag a régi tatárok éltek, s melylyel, kevés átidomitással csak, még mai nap is élnek. Legrégibb festményeinken, a XIV-dik századból való *Képes krónika*-ban ugyanazon viseletet találjuk, melyben az előkelő tatárok 2—3 száz éves képeken festetnek, és mivel keleten a divatos ruhaváltoztatás kevésbbé ismeretes, mint Európában, ugy hiszszük, helyesen cselekszünk, ha nemcsak az emlitett krónikában, hanem egyéb középkori képes könyvekben is található, egész hasonló tatár öltözetet a bevándorlott magyarok öltözetének előképeül elfogadjuk.

Ezen helyes föltevés szerint az idézett képes krónika és ujabb tatár munkák nyomán az ős magyar ruha állana: alacsony, félgömbü, fehér báránybőrös vagy tarkázott tigris-szörméjü süvegből hajtókával, vagy feltürt karima nélkül; avagy helyében magas, előre vagy hátra konyult csúcsos kalapból, melynek elül feltürt ellenzője, hátul nyakfödője van, vagy köröskörül más szinü karimával van diszesitve. A tarka virágos, bő felöltöny bokáig ér, ujjai szükek és himzéssel készitett tiszti jelvénynyel birnak, vagy rövidek, az alsó ruha szük ujjait áteresztik, vagy hosszu sipujjasok. Mellükön a felöltönyt arany csat tartja össze, ágyékukon széles öv; oldalt a ruha fel van hasitva, hogy elejét az öv alá lehessen huzni, vagy lóháton kényelmesbbé tenni. Nadrágjuk, a mennyire itt-ott ki lehet venni, szük, a lábbelivel egyenlő szinü, vagy bő a térdnél szalaggal összekötve. Hátukon lelógó hosszu hajuk néha varkocsba van fonva; néha szabadon hullámzik. Bajszukon kivül két águ szakált hordanok. Fegyverük ijj és nyil; kardjuk felül meghajló.

Az asszonyok hosszu, szük ujju alsó ruhával ábrázoltatnak, felső öltönyük kurta, bő ujju. Fejüket s mellüket bő fehér kendő takarja. Gyerekeiket ölükben vagy vállukon viszik.

Ennyit tudunk a legrégiebb öltözetről, mely talán századokon át a nemzet nagyobb részénél változatlanul megmaradt, és a Képes krónika bizonysága szerint még I. Lajos király udvarában is használtatott.

Hogy azonban ezen ősi jelleg az Európában való letelepedés után a nemzet nagy részénél változott, tanusitják hazai iróink is, kik nemcsak ismételve emlegetik azon hadi sarczokat, vagy, behizelgő ajándékokat, melyek a fővezér számára adott diszöltönyökből állottak, hanem az egész seregnek adandó ruházatot is felhozzák.

Ha meg is engedjük, hogy ezen ruházat némileg hasonlitott az Ázsiából hozotthoz, mégis lehetetlennek tartjuk, hogy folytonos hadjáratok, nyugtalan táborozások alatt kopott ruháikat, a legyőzött nemzetekével fel ne váltották volna, és hogy ezek, már csakugyan egészen elütő szabásuk, kelméjük és talán kényelmesb voltuk miatt is némi eltérést az ősitől elő nem idéztek volna.

Ezen föltevés majdnem bizonyossá válik hazánk szervezése alkalmával. A X-dik század végén fejedelmeink Európa nyugati uralkodóival atyafiságra lépvén, reform-terveiket csak ugy vihették eredményesen keresztül, ha az ázsiai szabadosság és a pogány szokásokhoz konokul ragaszkodó magyar hatalmasok erejét külföldről behitt lovagokkal és azok népeivel egyensulyozák; ha számos idegen iparost és földmüvelőt, a lakóktól folytonos harczok alatt meglehetősen ritkitott földet gyarmatositják. És hihetjük komolyan, hogy mind ezen nemesek és gyarmatosok saját ruházatukat azonnal elhagyták és az ázsiai szabást elfogadták? Hihetjük-e, hogy a magyar birodalomban fenmaradt számos benszülött néptörzsek csakkamar félretevék régi mezeiket, hogy a győzők kegyébe magukat a magyar öltözettel behizeleghessék?

Hogy a királyok terve nem volt oly könnyen kivihető, sem a pogány vallási szokások, sem a külső viseletre nézve, kitünik azon ismételt tilalmakból és századok mulva történt visszaesésekből, melyeket iróink följegyeztek; ugy hogy a magyaroknak Ázsiából hozott sajátságaikhoz való ragaszkodása egyrészt, másrészt pedig ezeknek elfelejtetésére czélzó magasb törekvések az ősi viseletnek ügyét is sokáig ingadozásba hozták.

Azonban a nyugat-európaiakkal való elegyedés bele ragadá a magyarokat is a közös ruházati áramlatba, mely már a többi nemzeteket a polgárosodás befolyása által mindinkább szinvonalozta és eszközlé, hogy a nyugat és kelet közt oly ruházati válaszfal támadjon, mely bár határozottan a nemzeteket egymástól el nem idegenité, mégis megengedte, hogy az egyenlő vagy közel összetartozó törzsüek a századokon át használt és mintegy szentesitett ruha által is felismerhetők voltak.

A válaszvonaltól, melyet jelmeztani tekintetből Danczkától Fiumeig huzok, nyugat felé a latin és germán faj ruházata uralkodik, mig keletre a szláv s magyar viseletet találjuk. Mind a két területen eredetileg hosszu bő felöltönyt, s szükebb, kurtább belső ruhát találunk, ezek azonban annyira elnyirbáltattak, elosztattak, toldattak és másittattak, hogy sem itt, sem amott már az eredeti alakjára nem akadhatunk. Egyedül azt lehet következtetni, hogy mind a két oldalon a szabók azon voltak, miszerint a méltóságteljes eredeti ruházat mindinkább megnyirbáltassék és időnként kényelmetlenebbé tétessék.

A mint a nemzetek általános, főleg müvelődési történelmében a folytonos tusát, foglalást, haladást vagy hátrálást észlelhetjük egyes nemzeti vagy talán kivülről is beható mozzanatok miatt, ugy lépésről lépésre követhetjük ezt a ruházat terén is. A mely nemzet a másikat felülmulta a harcz, a müvészet a tudomány mezején, — felsőbbséget nyert az a fegyverzet és ruházatra nézve is. Midőn a latin és germán faj Európában a vezérszerepet játszotta, ruházata uralkodott nemcsak nyugaton, hanem hatalmasan foglalt helyet a keleti területen is, mig végre a franczia szellem és szabadosság felkapásával mindenható divata egész Európát lenyügözé.

Hasonlólag, midőn a törökök majdnem egész hazánkat elözönlék, s a lengyelekkel és moszkvákkal állandó összeköttetésbe jöttek, ki tagadhatja, hogy ezen nemzetek ősi ruházatának visszaállitására nagy és beható befolyással birtak?

Ilyen szempontokból kell az ugynevezett nemzeti ruha ügyében indulnunk, ha a valót a sejtelemtől, a tényeket a föltevéstől meg akarjuk különböztetni.

Ha valahol, a ruházat területén nincsen megállapodás, nincsen századokon át uralkodó mintarajz. Ezért nehéz itten a különféle nemzeteknél divatozó ruházat alapeszméjét felkutatni és meghatározni. A nehézség még gyarapodik, midőn saját mai gondolatainkkal és mai szemeinkkel a messze távol hajdanban azt keressük, mit csak az utolsó három-négy tized tukmált reánk, vagy ha a mult századokra akarjuk róni, mit ők soha sajátjuknak el nem fogadtak volna.

Ugy szintén nem fogunk a mult ellen véteni, ha bizonyos korszakokban, midőn t. i. a külföldi befolyás alatt saját magunk viselete háttérbe szorittatott, hazánkfiait az idegen jelmezben festjük, leirjuk; mert azon időben csakugyan ugy jártak és öltözködtek; és ha álhazafiságból a multat hamisitjuk, és a XIV—XV-dik századbelieket az akkor divatozó frank öltözet helyett, mai képzelményes nemzeti jelmezben fölléptetjük, épen ugy hibázunk, mintha Mátyás idejebeli huszárt az utolsó Harapat-féle monturban állitanánk elő.

A nemzeti jelmeznek használatát tehát komoly, alapos és minden polgári állásra kiterjedő történelmi és müvészeti tanulmányoknak kell megelőzni, és csak akkor, midőn minden egyes történelmi szaknak szellemét egészen áttanulmányoztuk, lehet a *magyar nemzeti jelmez* meghatározásához fognunk, legyen aztán annak eredménye izlésünkkel, előitéleteinkkel megegyező, vagy épen elütő is.

Ezen eszméből indultam ki, midőn a „Képes krónika“ átlapozgatása után a vas-zalamegyei falképeket, melyek ellen még azon kifogás sem lehet, hogy talán a tudatlan és jelmezünket nem ismerő külföldön készültek, fölfedeztem. Első fölhevülésemben vártam, hogy e képek jelenetei és öltözékei müvészeinkre, hatással leendnek, és képzőmüvészetünkre valamint szinházunkra döntő befolyással lesznek.

Mennyire meg voltam lepetve, mennyire resteltem tévedésemet, midőn a *turnicsai* falképeket nem a történelmi igaz szempontból, hanem a mai müvészet magas állásáról láttam biráltatni azon férfiak által, kik felhivattak, hogy e kérdésre hivatalosan nyilatkozzanak.

Az elvető itéletben a csekély, télreeső faluk templomain fenmaradt képtöredékek az olaszországi fővárosokban, a világhirü főegyházakban, a fejlődő müvészet legjobb korából való első nevü mesterek munkáival hasonlittatnak össze; természetes, hogy itt szegény Aquila háttérbe szorult!

Továbbá festőnk arról vádoltatik, hogy sz. László történetében nem a szentnek korszakában divatban volt ruházatot használta, hanem a saját százada, háromszáz évvel későbbi, jelmezében festette! — Ezen vádra csak azt felelhetjük, hogy alig fog a régi müvészet kutatója valahol középkori remeket találni, melyen a történelmi hüségü jelmezt tanulmányozni lehetne, mivel mindnyájan saját körüket, szokásukat vették természetes irányuk nyomán előképekül. A harmadik kifogás az, hogy falképeinken a magyarok olaszos ruhában festetnek, nem pedig ősi magyar öltözetben, ugy tehát ezen ruházatot használni nem lehet. Végre pedig, hogy Aquila a magyarokat és kunokat egyenlően öltözteti, sőt még a szent képeken előforduló zsidók is hasonlólag öltözvék!

Ezen itélet után falképeink, mint nemzeti müvészetünkön semmi tért nem foglalhatók, az archaeologiának és mütörténetnek adatnak át; de azért még most sem ijedtem vissza, sőt eddigi tanulmányaimat annál nagyobb kedvvel folytatám, hogy a képzőmüvészeti társulat itéletének alapos vagy hiányos voltáról meggyőződhessem.

Nem is emlitvén az olasz remekmüvekkel való összehasonlitási alapnak hibás felfogását, mindenekelőtt tiltakozom azon feltevés ellen, mintha a „Vasárnapi Ujság“ 1863. évi folyamának 338-ik lapján azt állitottam volna, hogy a turnicsai falfestmények az *árpádkori magyar nemzeti ruhának* előmintái. Ezt én sohasem mondtam sem nem irtam; de igen is, hogy ilyen jelmezt lehet a magyar müvészetben használni, midőn t. i. ugyanazon korszakbeli magyarok ruháját akarjuk előállitani.

Ezen tételnek helyes voltát bizonyitja az is, hogy a történelmi hűséget tisztelők azon általános föltevés ellen, miszerint a bajusz, szakál nélkül a valóságos magyar divat, Mátyás királyt, Széchenyi Ferenczet, Kazinczyt, Kölcseyt stb. nem merik bajszosan előállitani; valamint mult századunknak és mai napunk hű képét akarván adni, legjelesb hazánkfiait közönséges ruhájukban a franczia divatu bő nadrág és frakk vagy kabátban kellene festeni, miért is ezeknek elkerülése végett müvészeink munkáiknál a *magyar diszruhát* választják öltönyül.

Azon vád, hogy Aquila a jelmezek korszerü megválasztásával mit sem gondolt, csak annyiból elfogadható, mennyiben t. i. nem az árpádkori, hanem saját idejebeli ruházatban festé magyarjait; de hogy ezen korszakhoz hű maradt előadásában, és nem francziákat, olaszokat, németeket festett magyarok helyébe, bebizonyitható nem egyes festőnek önkényétől függő képekből, hanem a hazánkban még itt-ott előforduló ősrégi müemlékekből.

Ha a Lajos király korabeli, vagy ennek közel fekvő századából a ruházatot vizsgáljuk, látjuk az országos *pecsétekből* és *érmekből*, hogy Magyarország királyai és nagyjai, első helyen pedig sz. László ugy van feltüntetve, mint azt diszöltönyben Aquila a veleméri képen előadja. Igy jön elő sz. László az aranyokon II. Lajos király idejeig, mikor már egészen harczi öltönyben látjuk, mint a Thuróczi-féle krónika czimlapján is látható.

Föltehetjük-e már azt, hogy az országban elfogadott pénzeken másképen állitsák elő a magyar királyt, mint a milyen ruházatunak az egész nemzet ismerte?

Ezeken kivül vizsgáljuk siremlékeinket. A hol a halottak egész alakjukban előfordulnak, nem ugyanannyi jelmezképet találunk-e azon korból? mert kinek jutott volna eszébe a kimultakat más ruházatban feltüntetni? — Midőn tehát vitézeink, országnagyjaink, mint számos példával bebizonyithatjuk, ugy állittatnak elő, mint Aquila ősmagyarjait festette, az bizonyul be, hogy festőnk a maga korszaka ruháját ismerte és hiven utánozta, miből következik: hogy ha a XIV-ik századbeli magyarokat fel akarjuk léptetni, azokat a XIV-ik századnak hazánkban divatozott általános nyugateurópai öltönyében bizvást felléptethetjük a nélkül, hogy akár a történelmi igazságot lábbal tiporjuk, akár hazafiságukat sértsük.

Hogy azonban épen akkor még megvolt az ősi ázsiai öltözet is, arról tanuskodik a „Képes krónika“ számos festménye, mely oly fontos nemzeti diszöltönyünkre nézve, hogy azt müvészeinknek nem lehet eléggé követésre ajánlani — ha a régi magyarok képeit hiven akarják teremteni.

Aquila a *kunokat* ugy festé, mint a *magyarokat*, mondatik a birálatban, *csak a süvegekben különböznek;* sőt a Krisztus kinszenvedéséhez használt öltönyök is hasonlitanak a magyarok és kunokéhoz; a festész tehát a jelmezek korszerü megválasztásával mit sem gondolt . . . Ha a *turnicsai* és azoknak helyes fölfogásáról tanuskodó ujabban fölfedezett *zsegrai* képeket tekintjük, észreveszszük, hogy a ruházatban nem nagy ugyan a különbség, a mint az a valósággal is megegyeztethető: de van különbség abban, hogy a magyarok vértesek, mig a kunok a nélkül vannak; hog ezek következetesen csúcsos kalapban festettek,

milyenekben a magyarok itt fel nem tünnek. És ez Aquila korába elég volt, mert a zsidót is mi különböztette meg e korban, ha nem tutulusa, vagyis vékony csúcsba végződő kalapja? Hogy a tótlaki passio zsidói egészen a kunokhoz hasonló fövegben ábrázolvák, miről tanuskodik inkább, minthogy Aquila ezeket keletiesen kivánta előállitani?

Aquila festményei kiegészitik, sőt megerősitik a képes krónikai képek valódi jelmeztani tekintélyét, és ha igaz, mit egy XVII-ik századbeli iró mond, hogy a ruhaváltoztatás nem volt annyira divatban a magyaroknál, mint a németeknél, azt hiszem, hogy e ruházati alakokat, mint a haza szervezési korban divottakat, el lehet annálinkább fogadni, mert más még régibb, főleg franczia kéziratok hitelére támaszkodva, az őskeleti ruhákat emlitettekkel összevágóknak találtam.

Látjuk tehát, hogy a magyar viselet a török járom előtt részben az ős keleti maradt, de a nyugat-európainak magasb körökbe való terjedését nem gátolhatta.

A török foglalás alatt, ugy látszik, más áramlás kapta el a nemzetet, és főleg a magyar, németgyülölő párt és egész Erdély a régi öltönyhöz tért vissza, melyet a lengyellel és muszkával közösen birt és nagy részben fentartott. E korszakban e nemzetek öltönye oly annyira hasonló, hogy egyes csekély különbségektől, melyek azonban sem nem állandók, sem kizárólagosan nem egy nemzetéi, eltekintve, sokszor zavarban vagyunk a jelmez meghatározásában. Egyedül a török az, kit turbánja különböztet meg, és ennek oka talán a vallás különbségében feküdt.

E korban is számos családi kép, főleg a halottas ágyon kiteritett főuraink és nejeik elég alkalmat nyujtanak állitásom bebizonyitására; és ha ugyanazon időből a keleti szomszédoktól fenmaradt jelmezeket a magyarokéhoz hasonlitjuk, annak valóságáról még inkább meg fogunk győződni.

Minden földi dolognak állhatatlansága azonban itt is feltünik. Az átalános ruha-kurtitás, a férfiak deli termetének, az asszonyok kecseinek fitogtatási viszketege a franczia divatot kapóssá tette, és csakhamar általánositotta.

Mig mások régi öltözetüket egészen elhányták és a polgárosodás ürügye alatt Párisból várták a ruhamintákat, nálunk megmaradt ugyan az ős magyar ruhának némi reminiscentiája, de a rendkivüli szükités és kurtitás, a háromszögü vagy összecsapható kalap és a szalagbafont varkocs behozása nemzeti szép öltönyünket sajnálatos paródiává alacsonyitá.

Ez nehány évtizeden át igy maradt, mig az országgyülések alatt 1830 körül egy ruhamüvész ezen magyartalan divat ellen harczot izent, és a régi magyar ruha szabását tanulmányozván, magyar divatképeket állitott össze és e tekintetben az átalános reformot keresztül vitte.

Kostyál Ádám pesti szabómester európai hirt vivott ki magának *diszöltönyeivel*, melyekre több udvartól is kapott megrendelést; sőt hazafiságában annyira ment, hogy a nemzeti szinház ruhatárát is átdolgoztatta vagy ujra szervezte, és pedig minden dij nélkül, egyedül a hazafiság tiszta sugallatából.

Kostyál reformjában igen ovatos és előrelátó volt; és épen ez által biztositotta vállalata életrevalóságát és évtizedeken át való tartósságát. Jól tudván azt, hogy ámbár a divat az egyik szélsőségtől a másikra való átcsapást nemcsak türi, de gyakran sikerrel használja is, *ismerte a magyar nemzet jellegét is*, mely t. i. az ilyen hirtelen feltünőségektől tartózkodik.

Azért, ha talán ismerte is a legrégiebb magyar öltöny szabásait, még sem meré azt egyszerre behozni, hanem a magasra nőtt, sőt ellenzőkkel is fegyverzett kalpagok helyébe az alacsony hosszu zacskósokat, a kurta dolmányok helyébe a hosszabb, bővebb, felölthető, vagy panyókára hordhatókat, a szük mentécske helyébe az attilákat stb. ajánlotta, és eszközölte azt, hogy igy ruházatunk ismét festőibbé, a régi méltóságoshoz közelebbivé váljék.

Ezen iparkodás és feláldozó törekvésért Kostyál Ádám hálánkat kiérdemlette; ő az, ki egyszerű iparos létére jó tapintata által diszöltönyeinket Európa disztermeiben keresettekké tevé.

De azt kérdjük, nem mennek-e művészeink és műbirálóink a határvonalon tul, midőn ezen ruhaalakokkal öntetszőleg megelégedve, azt a régi ős magyar ruházat helyett műveiken és szinpadunkon hasonitották, és ott, hol a ruha-reform az igazi utat mutatta, haladás nélkül megálltak? — Igaz, hogy senkinek sem lehet kifogása azért, ha a nemzet mai divatu ruhájával megelégszik; festői volta, pazar fénye a magyarnak izlésével, hagyományival összhangzó; azonban tiltva van-e, vagy inkább nem tanácsos e, hogy faragványainkon, képeinken, szinpadunkon a régiebb kornak egyes szakait előállitván, azt használjuk, mit a tudományos kutatás, a fenmaradt műemlékek előképül nyujtanak?

Igy, és csak igy fogjuk művészetünket tekintélyre emelhetni, ha tudományos alapra, történelmi hűségre fektetjük; ha csak azt nem akarjuk, hogy az idegenek tudatlanságunkért sajnáljanak, vagy akaratunk ellen is pórázon vezessenek.

Ismeretlen adat a Martinovics-féle ügyhöz.

Tudjuk, hogy a 18-dik század végén Franciaországból indultak ki azon forradalmi eszmék, melyek csakhamar más országokban, különösen hazánkban is megtölték a levegőt villanyanyagukkal, s hogy ennek következtében az akkor lételére oly féltékeny absolut kormány drákói szigorral lépett fel a szabad szellemü demokraták szövetkezése ellen, kiknek élén Martinovics apát állott, s ki az 1794. év végén el is fogatott; hasonló sorban azután csakhamar mások is részesültek, Hajnóczy, Laczkovics, Zsigray, Szentmarjay, Kazinczy s sok mások az ország különböző részeiből Budára katonai fedezet alatt bekisértetvén. E megdöbbentő hir s bizonytalan állapot a mint a lakosság egy részénél páni félelmet, ugy a többinél, különösen az arisztokratikusabb érzelmüeknél itt-ott elbizakodottságot, kárörömet is eredményezett. A vizsgálat, melyet a királyi ügyek igazgatója Németh János oly nagy erélylyel vezetett, átalános érdekeltséget gerjesztett az ország lakosaiban, mint azt több azon korból fennmaradt tudósitásokból és magán levelekből kivettem, s találkoztak sokan, kik még akkor is tartottak a forradalom rémeitől, midőn az 1795. május hónapban hozott itélet Martinovicsot s négy társát fejvesztéssel, számos hazafit pedig börtönnel sujtott.

Mily rémképekkel voltak még az értelmesebb osztályhoz tartozók is ez időben eltelve, arról kétségtelen tanuságot tesz *Biró László* ügyvédnek 1795. július 16-kán *Máramaros-Szigeten* felvétetett vallomása, melyet sajátságosságánál fogva, az akkori korszellem illusztrációjául egész terjedelmében közlök.

A ténykörülményeket is magában foglaló vallomás következő:

1. „Biró László a nevem, vagyok római kath., 28 éves, nagybányai lakos, csikpálfalvai erdélyi eredetü, hites ügyvéd, gróf Teleki Sándor fiskalisa és nemes ember.

2. Szigetre jöttem egy per iránt tanácskozni a nevezett gróffal, ki itt gyöngyöket és vadbőröket akar venni.

3. Most legközelebb mult vasárnap, azaz: julius 12. 1795. *Nagybányán* a piaczon én két lengyel-ruhában levő, de németül, lengyelül és magyarul is beszélni tudó embereket találván, paszusokat előkértem, mely német nyelven volt nyomtatva, de a nevek irva voltak, ugy tetszik 7 személy volt bele irva, az aláirás pedig e volt: Von Krassai Commissair, egy hetes szám is volt eleibe irva a Commissair szónak és királyi pecsét is volt a paszuson. Mivel pedig azon paszus sehol sem volt vizálva, ámbár egész Erdélyországot feljárták vele, mint azon emberek mondották, én abból az okból gyanus személyeknek lenni vélvén, őket elfogattam a biró által, a kihez vezettem az egyik embert, a másik pedig a vendégfogadóban maradt a portékájoknál, mivel elébb oda mentünk a biróhoz, és megkértem a birót, hogy strictissime examináltassa azon embereket, bemondván, hogy többen vannak etc.

Minekelőtte pedig a biróhoz mentem volna azon egyik személylyel, kérdeztem tőle, hogy mit azon egyik személylyel, kérdeztem tőle. hogy mit keresne ottan Bányán, arra azt felelte: „Sie keresne ottan Bányán, arra azt felelte: „Sie werden schon aus dem Kalender, was der Trattner hat in Pest herausgegeben, erfahren können.“ Ezen beszédjére én törtem a fejemet, *ugy magyaráztam*: hogy a most folyó holnap 12-dik napja: *Henrikus* császár napja levén, kinek a szentséges pápával életében baja volt, tehát ez a nap volna Magyarországon a *franczia revolutióra* rendelt kritikus első nap; utána *Margita* napja levén, ugy gondolkoztam, hogy az azt teszi, hogy azon napon a *revolutionalisták* drága gyöngyöket lopnak és vesznek, vagy pedig, hogy a régi Margita nevü svecziai vagy skócziai királynénak szerencsétlen casusát hoznák a népnek emlékezetébe; következik *Bonaventura* napja, melyről ugy itéltem, hogy azt teszi, hogy: *putarent revolutionalistae illis Ventura omnia bona*; azután jön *Apostolok oszlása napja*, melyről ugy itéltem, hogy azt teszi, hogy akkor osztják el magok apostolait, kik gyujtogatnának, ölnének és végzik magok fel tételeiket, mint cselekedtek Francziaországban a jakobinusok. Következik *Valter napja* azon kalendáriom szerint, erről igy gondolkodtam: ez a franczia Valtner napja lenne, melynek emlékezetére talán a revolutionalis tüzet fel is gyujtják. Azután jön *Elek*, mely aránt az a gondolatom, hogy akkor felkiáltanák Magyarországon azon szót: „*Élek*“ azaz: hogy már akkor által esnének mindenen és szerencsések lennének, kiabálnák „Élek.“ Következik *Rozina* napja, mely aránt azt itéltem, hogy akkor megkoronáznák és *felrózsáznák a szabadság fáját*. Annak utána való héten pedig bejönnek a *canicularis napok*, melyek iránt azt itéltem, hogy azt tenne: hogy ardente syrio; a revolutionalisták mindeneket égetnének et ingruentibus feriis canicularibus instat caniculorum latrarent, morderent, és talán inficiálták is már a kutyákat, a mit tapasztalásomból tudok, mivel Nagybányán sok a veszett kutya.

Mindezekről az uton sokat gondolkozván és a feljebb mondottak szerint magyarázván, ugy irtam mind L. B. és generalis Vécsey István ő nagyságának, mind pedig consiliarius és administrátor Csató Ádám urnak ide Szigetre, hogy tegyenek szükséges rendeléseket *ezen nagy gonosz eltartóztatására*.“

Hogy e csodálatos észjárásról tanuskodó prókátor körmönfont vádja és okoskodása mily zavarba hozhatta a szegény kereskedőket s mennyi fáradságukba került, mig ártatlanságukat beigazolhatták, képzelhetni. *Lehoczky Tivadar.*

Apróságok és különösségek az angol életből.

V. Vegyesek.

(Folytatás.)

Nyilvánosság Angliában. Valaki legközelebb az angol kormányi és magán-iskolák tanrendszerének összehasonlitó vizsgálata alkalmából közölte két ilyen iskola két külön tanitványának magán levelét. Az egyik egy 12 éves leánykáé; kedves, naiv, fecsegő levél baráthnéjához. „Jaj te, már megint itt lesz a tél; nem fázol, ha rá gondolsz?“ A másik egy valamivel idősebb fiu-gyereké, ki szülőivel dagályos, felfútt mondatokban, nagy ünnepélyességgel tudatja, hogy nemsokára meglesz a vizsgájuk s ő haza megy. A fiu volt a magániskola növendéke. Egy másik, az elemi iskolák vizsgáját látogató censor pedig szintén lapokban közli a gyermekek próba-irását, a mely ott készült a vizsgán, annak bizonyitására, hogy mily iszonyu rosz a helyesirásuk.

Országos bünhödő helyek. A mi Oroszországnak Sziberia, Franciaországnak Cayenne, Spanyolországnak Fernando Po, Britanniának a Norfolk Island: az Dry Tortugas az egyesült amerikai államoknak. Se növény, se állat nem tenyész rajta. Iszonyatos forróság mindig. Lakói a legelvetemültebb bünösök, s hasonló erkölcsü katonák, kik amazokat őrzik. A ki onnan élve visszajön, azt bátran be lehet tenni Barnum muzeumába csodálatos ritkaság-képen.

Az angol királynő Svájczban. 1868 nyarát a királynő jó részt Svájczban tölté. Elég nagy kisérettel utazott, s e miatt sokszor terhére lehetett a többi utazónak, kik ilyenkor Svájczot elözönlik. Egyik ilyen utazó ki is panaszolta magát akkor egy hirlapban. Elmondja, hogy a mint egy napi fárasztó hegymászás és gyaloglás után este felé egy vendéglői állomáshoz ér, egész jó reményben, hogy majd ott kipiheni magát: a vendéglő ajtajából elibe kiált a pinczér, hogy csak keressen másutt tanyát, mert az egész épület ki van véve a királynő számára. „Hát mondja meg a királynőnek, hogy ha háló-szobát nem kaphatok is, elhálok a társalgóban, vagy akarmelyik szobában a padlón, csak födél alatt legyek.“ „Nem lehet; meg van tiltva, hogy bárkit is beereszszünk az épületbe.“ „Itt van a királynő?“ „Nincs, de megjő az éjjel vagy holnap.“ — Az alatt egy több tagból álló társaság is érkezett oda, s köztük egy lady. Valamennyien fáradtak voltak, s mind zugolódtak a sajátságos rendelet miatt. Majd erőszakkal akartak szobát foglalni, de mikor a királynő szakácsa előjött, és kijelenté, hogy a helyet karhatalommal is oltalmazni fogja, az utasok engedtek s tovább mentek a legközelebbi állomásig, hangosan zugolódva a királynő ellen, hogy oly kevés tekintettel

van a közönségre, a mikor elfoglal egy egész vendéglőt a maga számára, olyan helyen, a hol nincs több semmiféle szállás. Ezt az angol lapok átvették a svájczi lapból, a hol megjelent, minden kommentár nélkül.

Luczernben meg bement a királynő egy major-házba, s egyenesen a tehenész felé tartott, ki az istálló körül tett-vett valamit. A jámbor cseléd ismerte már a vendéget, mégis váratlan megjelenése egy pillanatra kihozta sodrából. De azután egyszerre föltalálta magát, s egész elfogulatlansággal köszönt neki: „Jó napot, királyné asszony!“ A királynő mosolygott az eredeti köszöntésen, s nyájasan kérdezgetett egyetmást az embertől a tehenészetre vonatkozólag.

Ugyancsak ott, máskor, kiséretével együtt kiment a vidékre, s egy sziklára leült rajzolni. Kisérete az alatt elment szanaszét, s mikor a rajzzal készen volt, megszólított egy ott dolgozgató paraszt-asszonyt, hogy hivja elő őket. Az asszony megteszi, kap érte valami jutalmat, s mikor ezek felrakodnak a kocsiba, a királynő még onnan is mintegy kegy-képen mondja neki: „no most már haza mehet.“ „Nem ugy, — viszonzá az asszony, — ön megy; én itthon vagyok!“

Utazó angolok. Egyik legkiválóbb jellemvonása az angolnak, hogy rendkivül szeret utazni. Helyzeténél fogva elszigetelve lévén a többi Európától, ezt az által igyekszik kipótolni, hogy a nyári hónapok alatt bebarangolja az egész világot. Szerencsére, van hozzá pénze is elég. Ezzel vissza is élnek az idegenek igen gyakran, a menynyiben az angollal kétszeresen fizettetik meg a szolgálatot. Tudják, hogy még marad is neki. Annyi bizonyos, hogy nem mehet az ember a föld olyan pontjára, a merre touristák járnak, hogy ott angollal ne találkozzék; s ha rendkivüli fáradtsággal felmászott az utazó valamely szikla-tetőre vagy veszélyes helyre, s büszke rá, hogy ott rajta kivül a madár se járt: biztos lehet róla, hogy a sziklában valami angol nevet talál bevésve. S ez utazási szenvedélyben a nők is osztoznak a férfiakkal, s az ember nem egy érdekes angol, vagy amerikai szépségre akad minden nyáron a svájczi hegyek közt. A hegy-mászás különösen kedvencz sportja az angol utazónak. Külön klubbjaik vannak otthon ezzel a jelszóval és czéllal. Im itt is képünkön egy hegymászó gentleman, ki ugyancsak törekszik fel a Vezuvra, egy olasz vezető segélyével. Az arcza elárulja, hogy angol. Talán családapa, ki elküldte családját valamelyik szép skót tó partjára nyaralni, mig maga a kontinenst járja be; talán agg legény, ki igy igyekszik kellemessé tenni magára nézve az életet. Igazi angol nyugalommal halad fölfelé, mint a ki tudja, hogy a czélt biztosan el fogja érni; s bizonyára, midőn az előtte haladó olaszra néz, az jut eszébe, hogy mégis szép dolog az, mikor az Isten azt a sok különböző népet a világon mind az angol szolgálatára teremtette. S ha majd otthon, családja körében vagy a klubban elbeszéli élményeit: bizonyosan az lesz az utolsó reflexiója, hogy szép a kontinens, de azért nincs a földnek olyan kedves pontja több, s nincs olyan derék ország, mint a régi jó Anglia. S meglehet, a büszke angolnak igaza is van!

(Vége következ.)

Utazó angol a Vezuvon.

Egyveleg.

** (*A Vezuv legutóbbi kitörése.*) Palmieri, a hirneves tudós, f. hó 9-dikén Nápolyban a technikai akadémiában nagyszámu hallgatóság előtt értekezést tartott a Vezuv legutóbbi kitöréséről. Bár az eső szakadatlanul esett, a terem zsufolásig megtelt hallgatókkal. Midőn Palmieri a szószékre lépett, az egész közönség fölemelkedett helyéről, s zajos tapsokkal üdvözölte a tudóst, ki a Vezuv legutóbbi kitörése alkalmával ezernyi veszély közepette megállta helyét a tudomány valódi hőseként az Obzervatoriumon, honan a Vezuv kitörését közvetlenül megfigyelhette. Megköszönvén a szives fogadtatást, a vulkánok elméletének s az e téren fölmerült különböző nézeteknek előrebocsátása után áttért értekezésének tulajdonképeni tárgyára. A vulkánok elmélete még nincs megállapitva. Hiányzanak szilárd alapon nyugvó s átalános érvényü elvek, melyek nyomán törvényt lehetne alkotni. Palmieri észleletei rendkivül érdekes tüneményeket ismertettek meg a tudományos világgal, meyekből biztos következtetéseket lehet vonni a vulkánok természetére vonatkozólag. Ő azon meggyőződésének adott kifejezést, hogy a Vezuv legutóbbi kitörések csak folytatását képezte az 1871. évi január 1-én történt láva-ömlésnek, mely azon naptól kezdve a legutóbbi kitörésig majd több, majd kevesebb erővel folyton észlelhető volt. E tizenhat hónapi időtartam folyamában a láva-ömlés egy nap sem szünt meg. Ezen állitásának igazolására az 1621-iki kitörésre hivatkozott, mely ezerek életébe került, s a hegy egész környezetét elpusztitotta. A tudós tanár látható megindulással beszélt a legutóbbi kitörés áldozatairól. Azok holttesteit, kik április 26-ikán az Atrio del cavallo nevü nagy nyiláson innen maradtak, mind fel lehet találni, a többieket azonban, — és ezek száma ismeretlen — kik vigyázatlanságukban e nyiláson tul mentek, még mielőtt az előbb emlitett krater felnyilt volna, tüzoszlopok azonnal elnyelték s azon pillanatban szénné váltak. A hallgatóságon meglátszott a borzongás, midőn Palmieri előadta, hogy nehány nap óta a Vezuv emlitett helyén egész sereg varju látható. E jelenség kétségbevonhatlanul igazolja, hogy ott emberi testmaradványok léteznek, melyeken ezen utálatos dögök lakmároznak. Végül arra figyelmeztetett Palmieri, hogy az ily kitöréseknél ugyszólván a viz játsza a főszerepet, s azért rendesen felhőszakadások és viharok kisérik az egyes kitöréseket. Ezen állitásának igazolására számos vihart számlált el, melyek Nápolyban és környékén dühöngtek, s különösen utalt egy irtózatos viharra, mely nemrég még az utczán való járást is megnehezitette s valóságos özönvizzel volt egybekötve.

➶ (*A korom, mint rovarpusztitó szer.*) Hagen János kertész ezeket mondja: „Ha én veteményeimet a rovaroktól megóvni akarom, akkor a magvak elvetése előtt kormot hintek a talajra s kapa vagy gereblye segélyével lehetőleg elegyitem. Ha a plánták már néhány hüvelyknyire nőttek, ekkor ismét korommal szoktam azokat, harmatos reggeleken vagy szelid esőzések előtt, behinteni, mi nemcsak a rovarokat távolitja el, hanem a növények növekedését is elősegiti. Ültetés alkalmával pedig következőkép szoktam eljárni: földet és kormot hig péppé vegyitek vizzel, és az elültetendő palánták gyökereit ebbe mártom. Némely növény nem türheti a kormot; azonban tarlórépa, murok és petrezselemre a legjobb hatása van.“

➶ (*A buza megdőlésének oka.*) *Trenet* jeles franczia gazda véleménye szerint, nem annyira a föld vegyületétől, mint annak szerfeletti porhanyóságától függ, s noha a meszezést, mint a megdőlés elleni óvszert nem veti meg, elvégre mégis a szántóföldnek czélszerü megmunkálásában keresi a legfoganatosb, s egyszersmind legkönnyebben alkalmazható módot. Midőn a szép buza zivataros eső következtében köröskörül az egész vidéken megdőlt, *Trenet* szintén szép buzaföldje menten maradtak a bajtól, s csudálkozó szomszédjai előtt a legközelebb megdőlt buzából, aztán a maga földjéről kihuzott egy szálat: amannak vékony, leginkább vizirányosan futó gyökerei voltak, emezéi pedig csaknem mind függőlegesen (egyenesen) nyultak le a földbe s egy bokrot képeztek. A gyökérképződés e különbsége egyedül a szántás különbségétől származott. Ugargazdaság mellett ugyanis, mint Francziaországban még sok helyen üzik, a buza alá háromszor szántanak. Minthogy pedig az első szántás mindig legnehezebb, ennélfogva ezt szinte csak oly sekélyen végzik, mint a többit. Ebből az következik, — hogy mivel a legelőször is sekélyen felszántott termő réteg, alul szintoly porhanyós, mint felül — a nyári esőzések beálltával (juniusban) a termő réteg, a mennyire az eke lehatott, egészen felázik, s a már levéllel és kalászszal terhelt buzaszál, a legelső hevesebb szél által, a viztől felázott s meglazult földben egész gyökeréig megingattatik és megdől. Ellenben, ha az első szántás mélyebben eszközöltetik a másik kettőn l, akkor a gyökerek könnyen lenyulhatnak az alsó rétegbe, s midőn a zivataros idők elkövetkeznek, az először felszántott föld már leülepedett, s ha a felső termőréteg felázik s meglazul is, a buza mégis egyenesen állva marad, mert gyökerei az először mélyebben felszántott s most már megkeményedett alsó földrétegben ágazván szét, erős alappal bir. — (*G. L.*)

— (*A világ legnagyobb harangjai.*) A világ legnagyobb harangja kétségkivül a miakói (Jappánban), mely 2.000,000 holland font sulyu. Ezüst tartalma aránylag csekély és körülbelül ugy aránylik a többi részekhez, mint 1—1460-hoz. A moszkvai „Anna Ivanova“ 332,000 bécsi font nehéz. Ezüst tartalma az előbbiénél sokkal gazdagabb, s ugy aránylik a többi részekhez, mint 1—475-hez. Említést érdemel még a grätzi nagy harang, mely 71,000 bécsi font nehéz s hangja kitünően tiszta.

— (*Gyüjtögetési szenvedély.*) A gyüjtögetési düh a hatvanas években Anglia a magasb körében átalános volt, s gyakran nevetséges haszontalanságokra óriási összegeket pazaroltak. Igy Devonshire herczeg 180,000 angol, német, olasz és franczia szinlapot gyüjtött. Manchester lord 500,000 látogató jegyet. Wilson lord 700,000 sajátkezü névaláirást. Thersonady 10,000 szerelmes levelet angol nyelven eredeti példányokban. Brollhám ur 57,000 arczképet. Wathman ur 2500 burnót szelenczét.

— (*Óriási szobrok.*) A Chinában, Tibetben és Japiánban készült bálványképek méltán a faépitészet csodáiul tekinthetők ugyanis a lhassai Budhakép (Tibet) 210 láb magas, tetőtől talpig megaranyozva. A pekingi (Chinában) 85, a miakoi (Jappánban) 81 láb magasak.

— (*Bálvány-gyár.*) Birmigham angol városban mintegy 10 évvel ezelőtt bálványgyár alapult, mely az ázsiai angol felsőség alatt élő vadnépek számára, ezüstből, rézből, bronzból és vasból, különféle bálványképeket gyárt. A gyár tulajdonosa, Charling ur, milliomossá lőn a tömeges megrendelések következtében. A bálványképek Indiában legjobb kelendőségnek örvendenek.

— (*Keleti közmondások.*) 1. A próféta tisztelete megtanit téged a nagyságra, és ha nagy vagy, boldog vagy. (*Török.*) — 2. Ha olyan utra indulsz, melyről már kétszer visszatértél, harmadszor neki ne indulj, mert megégeted talpaidat. (*Persa.*) — 3. Ha oroszlánt akarsz elejteni, vizsgáld meg előbb, hogy magad is oroszlán vagy-e? (*Arab.*) — 4. A nyertesre a vesztes rendszerint boszus. (*Arab.*) — 5. A király, ha jó, hasonlit a patakhoz, mely öntözve élteti a pázsitot, — mig ha rosz, a villámhoz hasonlit, mely gyakran ártatlanokat darabokra szaggat. (*Arab.*) — 6. Örömed napjaiban háromszor hajolj meg Alah előtt, de nyomorod napjaiban háromszor-háromszor. (*Török.*) — 7. Nagy és boldog csak becsületes ember lehet. (*Török.*) — 8. Ha habozva beszélsz, mindenki azt gondolja, hogy hazudol. (*Persa.*) — 9. A szeretet az ember életének főczélja. (*Török.*) — 10. A szellem nyomoréka szánandóbb a test nyomorékánál. (*Török.*) — 11. Sokkal keserübb a méz, melyet ellenségünk nyujt, mint az aloe, melylyel barátunk betegségünket orvosolta. (*Persa.*) — 12. Ha könyeket hullatsz ellenséged szerencsétlenségén: nemesen cselekedtél. (*Arab.*) — 13. Ha az ősök történetét olvasod, buzdulj azok nemes tettein s átkozd gonosz és önző cselekményeiket. (*Török.*) — Közli *Kőváry Béla.*

Magyar jelmer

Vas. Lap. 1875. 379 l

— **Magyar jelmeztan** czimü művet ir már hosszabb idő óta dr. Rómer Flóris érdemes régészünk, ki e czélból a régi műemlékeinken levő rajzokat, domborműveket mindenünnen előkeresve, nagy részletességgel tanulmányozza. Királyunknak Zárában létele alkalmával egy tudósitó emlitést tett azon sirládáról, mely Szt. Simeon testét foglalja magában. E fölemlitést megragadja Rómer Flóris és hosszabb tanulmányt ir az „Archeologiai Közlöny"-ben a szóban levő ezüst sirládáról, mely kivül-belül domboritott jelenetekkel és ékitményekkel van kirakva és mely eredetét egy magyar királynénak: Erzsébetnek, Nagy Lajos királyunk leányának köszönheti. A tanulmány dr. Eitelbergernek egy 15 év előtt Bécsben megjelent műve és az ehhez kapcsolt rész nyomán van irva és irója azzal kecsegteti magát, hogy a domborművi jelenetek közt magyar alakok is találkozhatnak, „természetesen" — teszi hozzá — „nem azon magyar szabásu ruhában, melyet a harminczas években Pesten találtak fel, hanem melyekben Nagy Lajos király és neje kisérete valóban járt, és ez történelmi jelmeztanunkra nem csekély nyereség volna." Rómer azon óhaját fejezi ki, vajha találkoznék Zárában hazafi, ki e műemléket minden oldalról sikerülten lefényképeztetné, s a fényképeket aztán elküldené a műemlékek országos bizottságának, vagy a magyar t. akadémia régészeti bizottságának Budapesten.

A HÁZ MODERN MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

magyar

~~Magyarországi~~ jezsuita iskoladrámák

Juhász Ferenc: A magyarországi jezsuita iskoladrámák története. Szeged 1933.

Esztétikai kultúránk régen érzi a nagyközönség számára írt és mégis tudományos felelősségtudattól sugalmazott olyan könyvnek a szükségét, mely helyes szempontokat nyujt a műalkotások szemléletéhez, s ennek megfelelően helyesen látni és nemesen élvezni tanít a tárlatokon, múzeumokban, színházban és a hangversenyek dobogói előtt.

Hazai irodalmunk ebben az irányban gazdagnak éppen nem mondható. Több, mint egy félszázad telt el azóta, hogy az utolsó rendszeres mű, *Greguss Ágost*-é, megjelent. És ha könyvpiacra kerültek is ebből a tárgykörből újabb munkák, még-

MDK.

Magyar József

Kiállitási kritika

Szocialista Kulturáért 1965 julius, lap-

M.D.K

Magyar József
grafikus

Illusztráció

Palotai Boris: Enyém, tied, övé.
Élet és Irodalom, 1962. július 28 - 9 lap

MDY.

Magyar József
grafikus

Majójavító (repro)

Élet és Irodalom, 1962 szeptember 15 - 3 lép

Magyar József
Grafikus

MDK

Hídépítés" c. műve

"

Élet és Irodalom, 1962. nov. 24 — 3 lap.

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József
1967 JUN 24.

Magyar József: Hold

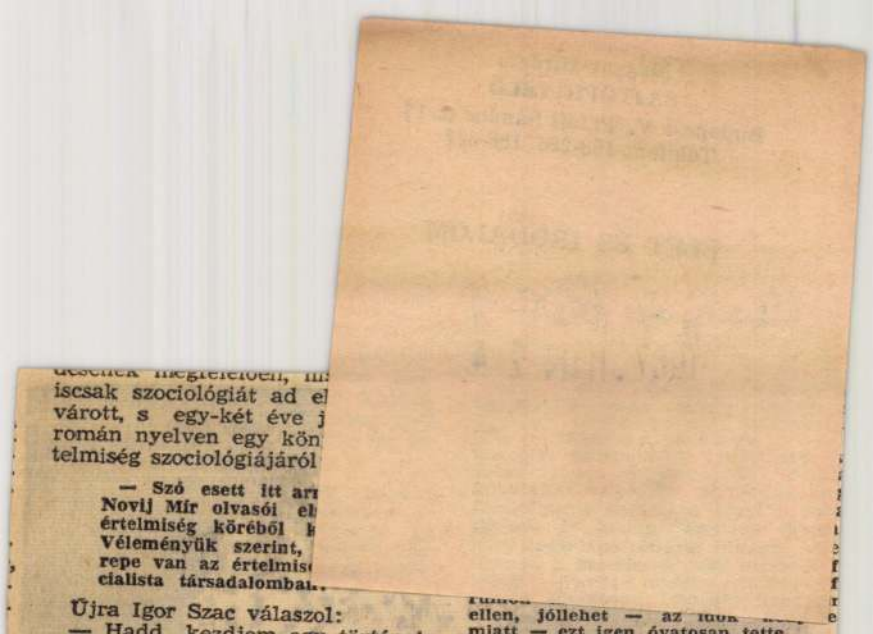

desének megfelelően, m
iscsak szociológiát ad el
várott, s egy-két éve j
román nyelven egy kön
telmiség szociológiájáról

— Szó esett itt arr
Novij Mír olvasói el
értelmiség köréből k
Véleményük szerint,
repe van az értelmis
cialista társadalomban.

Újra Igor Szac válaszol:

— Hadd kezdjem egy történettel... A harmincas években a *Lityeraturnij Krityik* szerkesztőségében dolgoztam, mint rovatvezető. Mi kezdtük el elsőként orosz fordításban közölni *Hegel Esztétikáját*. Rögtön tizenkétezer új előfizető jelentkezett. Érdekelte a szerkesztőséget: vajon kik lehetnek ezek? A következő számokhoz kérdőíveket mellékeltünk, s ezekből kiderült, hogy az új előfizetők főleg értelmiségiek — agronómusok, tanítók... Ez váratlanul ért bennünket. Ezzel azt akarom mondani, hogy az értelmiség körét a lehető legszélesebben kell értelmezni, s korántsem szűkíthető le szerepe az úgynevezett alkotó értelmiség szereplésére.

— Szerep? Erről még sokat kell gondolkozni, de annyi bizonyos, hogy lebecsülni ezt a réteget ma már lehetetlen.

Most Dobos László jóvoltából újra az irodalomról esik szó. Dobost a mai irodalom konfliktusainak súlypontja érdekli.

Vlagyimir Laksin, akár társai, fáradhatatlan a válaszadásban.

— Azt hiszem, az a jó a mi mai irodalmunkban, hogy lehetetlen egyetlen súlypontról, egyetlen konfliktustípusról beszélni. Voltak idők, önök is bizonyára emlékeznek rá, amikor csak egyetlen konfliktus létezett: a jó harca a jobbal. Az eredmények szomorúak és elkeserítők voltak. Azóta a szovjet iradalom újra megtanult társadalmi méretekben gondolkozni. És még valami: nagyon sok írónkban benne él *az igazság feltétlen kimondásának szükségessége.*

— Egy friss példa... Negyedik számunkban, amelyik épp a napokban jelent meg, kezdjük közölni *Szergej Zaligin Sósvölgy* című regényét. Ez a regény a polgárháború idején játszódik Szibériában, az egyik partizán-köztársaságban. Előre meg merem

ellen, jóllehet — az idők ... miatt — ezt igen óvatosan tette.

Mindkét tanulmány — szerintem a társadalmi konfliktusok sokolda szemléletét is igazolja.)

TERVEK, ÚJ ÍRÓK

A beszélgetés a végéhez közele dik. A négy magyar irodalmár tervek felől érdeklődik.

Az első választ Laksin adja:

— Nehéz erről beszélni. A folyó irat legjelentősebb idei teljesít ményének eddig Szergej Zaligi már említett regénye látszik, hi szen ez a nagy lélegzetű alkotá három számunknak is a törzsanya gát adja.

— Ezen kívül? A Novij Mir so káig csak a „beérkezett" írókr számított, a „nevekre". Természe tesen, ezek után sem mondhatun le azoknak a rendkívül jelentő íróknak a támogatásáról, akik ed dig is közreműködtek folyóira tunkban, de egyre inkább ész kell vennünk: az új írók tisztelet parancsoló jelentkezését. Már ed dig is sok meglepetést hozott sz munkra a szerkesztőségi post Hogy egyebet ne említsek, mint a a szürke csomagoló papírba bu kolt kéziratot, melyben egyes so közzel, a kéziratpapír mindkét c dalán írva, margó nélkül Ivan Gy nyiszovics Suhov történetét mese te el a szerző, egy rjazanyi fizil tanár, Alekszandr Szolzsenyicin

Íme, egy folyóirat, a szovjet ir dalom és szellemi élet egyik le fontosabb műhelye.

Ismerjük a műveket, melyek műhelyben születtek. *Alekszan Tvardovszkij* elbeszélő költem nyét, a *Tyorkin a másvilágo* Szolzsenyicin alkotásait, *Konszta tyin Fegyin* regényét, a *Mágly Ilja Ehrenburg* emlékiratait, *Emberek, évek, életemet, Kon tantyin Pausztovszkij* emlékezés — és még nagyon sok más regén elbeszélést, verset.

Érdemes volt meglátogatni ezt műhelyt.

M.D.K.

Magyar József, fazekasmester

Baján dolgozott. A fazekascsalád egyik megalapitójának, Magyar Pálnak a fia. 102. 8.ábra.

J. István Erzsébet: Sárközi népi cserépedények. 91.o.

Néprajzi Értesitő. A Néprajzi Múzeum Évkönyve. XLVI. 1964. Bpest. Akad. Kiadó. Bp

M.D.K.

Magyar József,fazekasmester

Baján dolgozott.Magyar Ádámnak,a fazekascsalád egyik megalapitójának a dédunokája,Magyar András fia.
102.o. 8.ábra.

J.István Erszébet: Sárközi népi cserépedények, 91.o.

Néprajzi Értesitő.A Néprajzi Múzeum Évkönyve.XLVI. 1964.Bpest.Akad Kiadó.Bp.

Magyar József

Metszetek (repr.)

Magvető-almanach 1966/1. 261-3. l.

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József
1968 ÁPR 6
1021

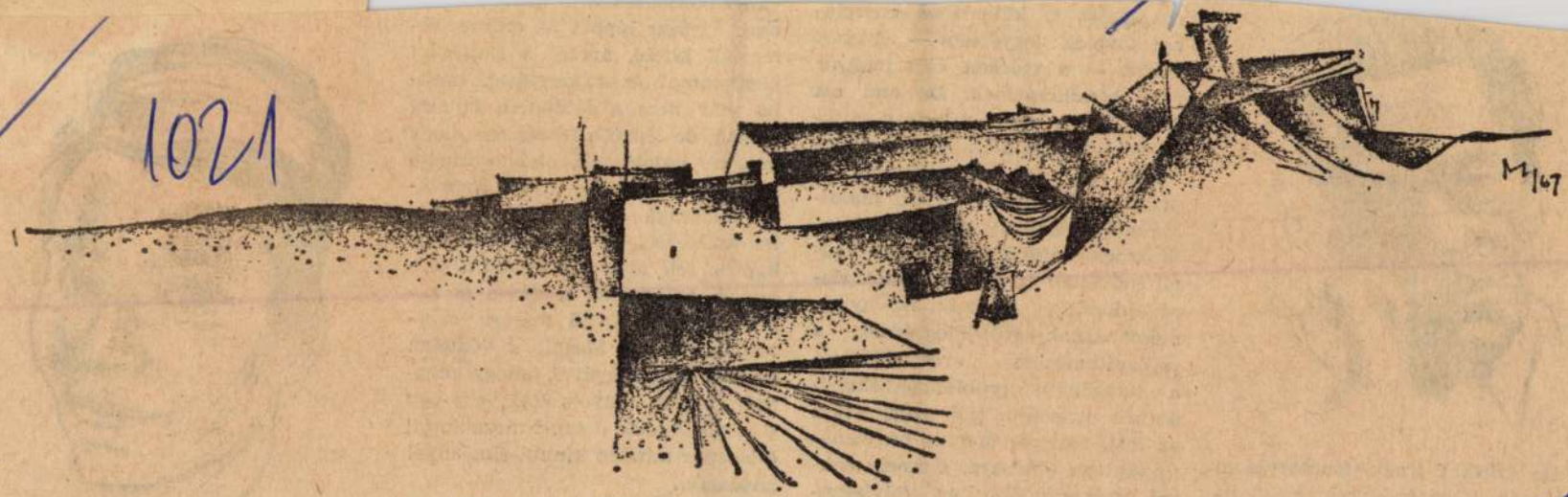

Magyar József: Táj

Ha kritikát írnék, fenntartásom is lenne. Köszöntőt írok, csak dicséretem van. Olyan egyoldalúság ez, amelyet jó szívvel vállalhatok.

emelkedés is különleges energiákat követelt: legyőzését — egyebek között — a vidéken élés magyar átkú hendikepjének. De ami ezt illeti, éppen belőle nyerte a szükséges pótenergiát is. Alig van ma írónk, aki nála tájékozottabb a magyar szocializmus falusi alakulásának dolgaiban; riportjaiból, tanyaszociográfiájából és szépirodalmi műveiből is társadalomfelfedező újdonságok áradnak. Az együttmoccanásnak-együttlélegzésnek, a csillapíthatatlan érdeklődésnek, a társadalmi problémaérzékenységnek olyasfajta írói magatartása az övé, amelyet Móricz hagyományozott az utódokra, s amely sokkal folytathatóbb és folytatandóbb, mint a nagy példakép írásmódszere.

város bombatölcsérei [illegible],
csak egyszer léphet az ember nyomorból kifelé, arccal a Nap iránt bizalommal és rajongással, mintha már nem a földön, a háború dögein, de lépne a fűszálakon, hogy meg ne hajoljanak, olyan szökellő kedvvel és hittel — nyomorban eltelt ifjúsága örökségével nincstelen-szabadon, lépett az Aranykor kapuja felé akkor és abban a korszakos robbanású, a vézna és sápadt arcokra ömlő májusi zivatarban: Szécsi Margit a védtelen arcúak fényességével, ahogy megindultak az elnyomottak, egy-egy dadogó Jeanne d'Arc-i mozdulattal ő is, már minden kínnal-élménnyel gazdagon.

Költészete: nyerseség, erő a véglegesség evidenciájával. Formák és

Magyar József

Rajzok (repr.)

Magvető - almanach 1867/2. 97-9. l.

MDK

Magyar József, grafikus

Kiállít Balatonboglárom a Körmendy-kápolnában.

– : Kápolna-társlat

4.

ESTI HIRLAP, Bp. 1970. aug. 3.

Magyar József

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

1970 11

VALÓSÁG
Budapest

1021

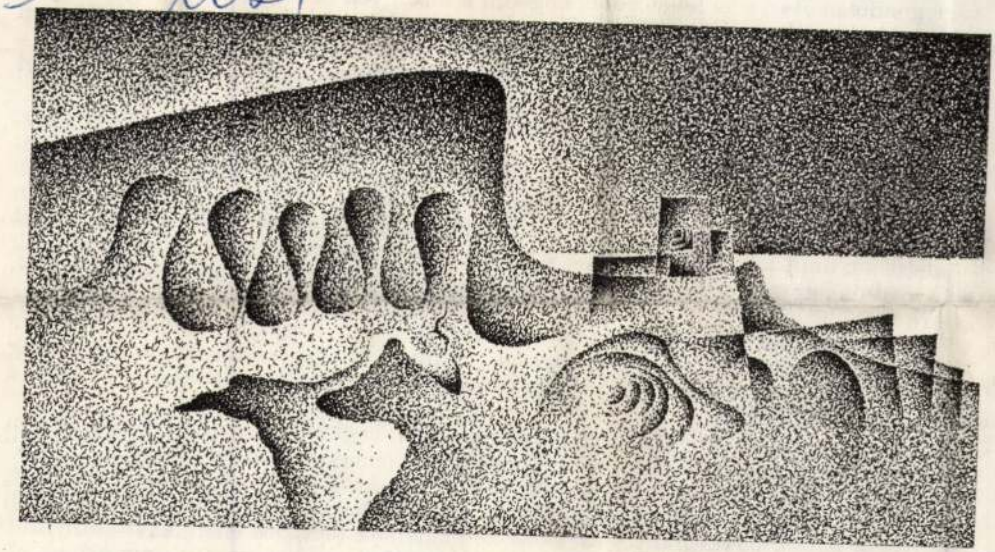

Magyar József rajza

mények mibenlétét is tetten érhetjük
lógiai vonalát követve elemezni prób
életiség aspektusából.

Itt lép be a pszichológiai képbe a
szerepre való közéleti ember az, ak
habozás nélkül a közérdeket fogja vála
végiggondolás után sem lehet ebből
jutásának következménye nélkül. N
definícióból, mint az, hogy a „korru
amit a gyakorlatban mégis így szoktunk nevezni, annak helyes
ál-közéleti ember". Sapienti sat.

Felmérhetetlen politikai súlya van az itt érintett szociálpszichológiai kérdésnek. A hatalomban való részesedés érzése avagy — megfordítva — a hatalomból való kirekesztettség, sőt a hatalom részéről okozott sérelem — és még sok egyéb közéleti érzelem forrása rejlik ezekben a birtoklási relációkban. Ezek az érzelmek azután érzületté rögződnek, állandó jellegű hangulattá válnak, s ebből tevődik — nagyrészt — össze az, amit közhangulatnak, a hatalom (vagy intézmény etc.) népszerűségének avagy gyűlöletének nevezünk, és kaotikus társadalmi helyzetekben tömegesen felszínre törni látunk.

Mély értelme van a marxizmus ama tanításának, hogy „az emberi lényeg az ember termelési viszonyainak összessége". Ennek az alapbelátásnak a részletekig menő, módszeres elemzése tudná létrehozni a marxista szociálpszichológiát s benne a közélet pszichológiáját.

Még nem tudom, hogy mi lesz a kismonográfia végleges szerkezete, s még az sem teljesen világos, hogy a legfontosabb közéleti problémákat illetően mi lesz a „végső" kicsengése. Egy azonban bizonyosnak látszik: igazán közéleti ember csak az lehet, akinek a birtoklási viszonylatai (pénzhez, ranghoz, hatalomhoz, munkához etc.) túlsúlyban a *mások* ügyei iránti érdeklődésre engednek pszichés energiákat irányulni. Ez az a személyiségtípus, mely biztonsággal tarthat számot vezetői szerepének el-

Magyar József

Szabálytalan köröket ábrázoló rajzának repr.-
ját hozza a lap.

Élet és Irodalom, Bp. 1970. okt. 24.
XIV. évf. 43. sz. 4. lap

Magyar József

Említve

Zoltai Z. Andrés: Kápolnatánlat
Magyar Ifjúság, Tp. 1970. sep. 4.

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

OKT. 24

ÉLET ÉS IRODALOM

MAGYAR JÓZSEF

1021

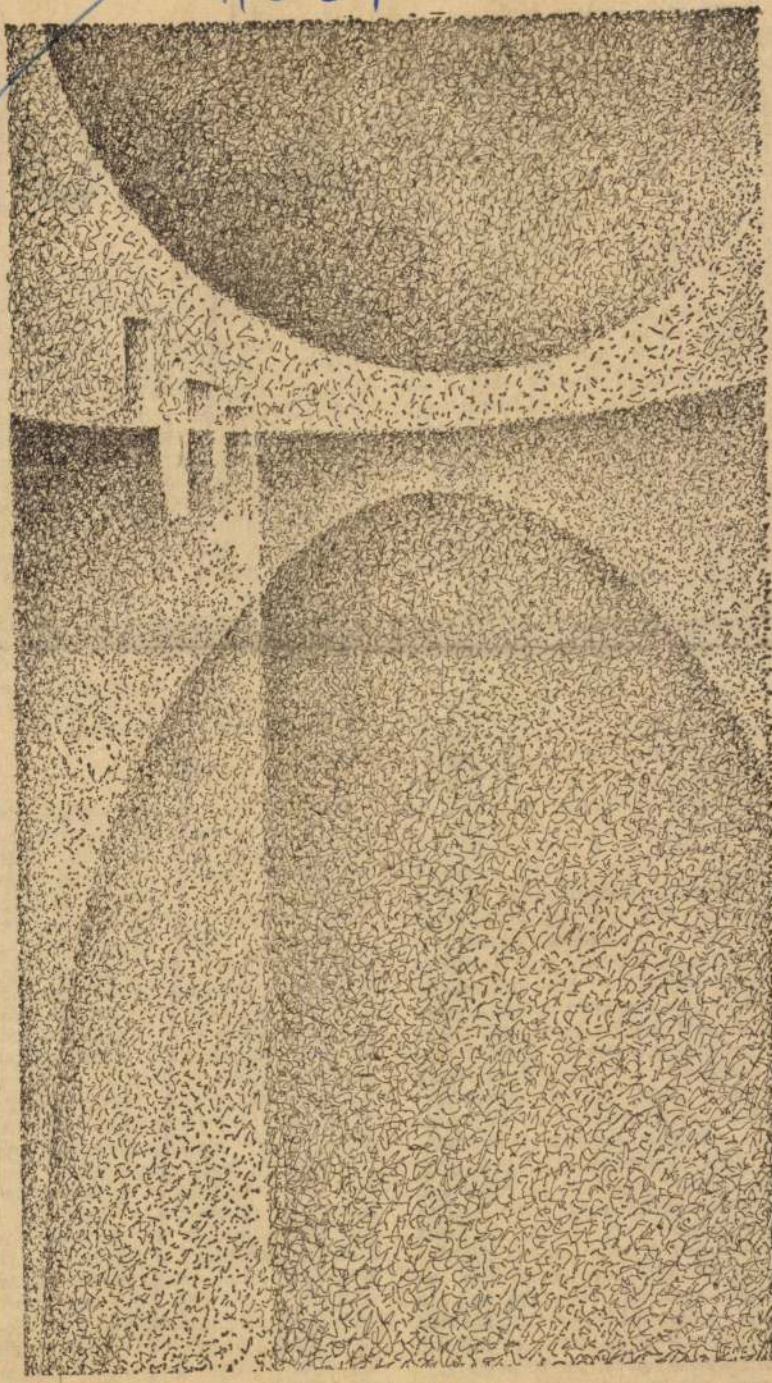

Magyar József rajza

Különös lelki
pasztalni kultu
Legáltalánosabb
különféle stílusirányzatok, népművelési koncepciók, esztétikai és ízlésbeli tendenciák egymást vádolják „a terep" monopolizálásával. Teszem, akiknek a népdal a szívügyük, azok azt mondják, hogy a legutóbbi kitűnő népdalversenyig és tévéműsorig a területet a beat vagy a táncdal bitorolta, a nép szóhoz sem jutott; az egyik ismert beat-zenekar meg kimegy Angliába és ott — a tényeket meghamisítva — azt panaszolja el, hogy idehaza kiüldözik őket a világból, mert más ízlésformáknak van monopóliumuk. De hasonlóképpen „kizárásos" a viszony, mondjuk, a történelemábrázolás romantikus-regényes képviselői és azok között, akik a történelemben örökérvényű parabolákat keresnek: mindegyik úgy érzi, el van nyomva, miközben mindegyik sokkalta szélesebb lehetőségeket kap, mint korábban. Keserű szemrehányásokat hallani, hogy a magyar irodalom legnagyobb egyéniségei még mindig nem jutnak megfelelő szerephez a közéletben. Pedig van, akinek éppen közéleti-publicisztikai tevékenységével ma gyakrabban és visszhangosabban találkozni, mint korábban hosszú ideig és akinek semmi ilyen panasza nincs. És van, akinek a nevét — nem az ő hibájából! — a színházak, a tévé, a rádió műsorában oly sűrűn olvasni, hogy az ember nem érti a műsorpolitikát, amelynek — ha másra már nem — a szerzői választékra azért jobban kellene ügyelnie. De hallgassuk csak meg az irodalmi szükségletekben másutt elhelyezkedő, sok tízezres példányszámban megjelenő hazai „bestsellerek" szerzőit; azoknak panaszai még elkeseredettebbek: csak a „nagy" irodalmat támogatják... Azután vannak filmrendezők, akik megérdemelt sikerek után sorra olyan műveket is alkotnak, amelyeket alighanem még érlelni kellett volna, vagy elvetni; de azért meg vannak győződve, hogy ellenlábasaik lehetetlenné teszik őket; az ellenzők meg azt vetik fel, hogy a másik oldal valóságos maffiaként birtokolja a „hatalmat", a sajtótól az anyagiak feletti rendelkezésig.

Hogy itt vannak viták és ellentétek is, azt természetesnek kell tekinteni. Ami nyugtalanító, az az,

A KU

elemzik, hanem indulatosan *sz*
dalmazzák, mint szándékos kárte
vést. A fő követelés felfelé pedi
az *„állami segédlet"* megvonás
amelyből mindig csak azt hangsú
lyozzák, ami belőle a szemben ál
lóknak jut, ami a hozzájuk közel
eső törekvéseket segíti, azt nem-
igen regisztrálják. Sok ilyen han-
got idézhetne az ember, meggon-
dolatlanul általánosító és megbé
lyegző fogalmazásokat, *kinyomta-
tott* cikkekből, *nyilvános* felszóla-
lásokból, *megjelent* nyilatkozatok-
ból, gúnyolva cáfolgathatná, ha
engedne a *visszavágás* kísértésének
ha nem érezné azt, hogy éppen az
indulatok „eszkalálását", tovább-
fokozását kell megakadályozni,
magába is fojtva annyit, amennyit
az önbecsülés még megenged.

●

Ezekből a halmozódó vádaskodá-
sokból olvastam ki azt, amiről leg-
utóbb ezeken a hasábokon írtam,
azt állítva, hogy — e hangok lo-
gikája szerint — mintegy szükség
lenne valami újabb kulturális for-
radalomra, egy „forradalomra a
forradalomban". Ezt, való igaz, *így*
senki nem fogalmazta meg: én he-
gyeztem ki, hogy a túlélezett fo-
galmazásokban rejlő abszurditástó
óvjak. A nekem szóló *válaszcikkek*
(Darvas József és Maróti Andor a
Népszavában, Fekete Gyula az Élet
és Irodalomban) nem győztek meg
arról, hogy ez megengedhetetlen
volt. Persze hogy mindenki — elv-
ként és általában — a *demokra-
tikus* vita és az *eszmei* harc hívé-
nek vallja magát, azt üdvözli ná-
lunk is; csakhogy a konkrét hely-
zetmegítélésből, amelyet ad, olyan
veszély rajzolódik ki, amelyből
az ellenkezője következik. Nem le-
het egyfelől és pozitívumként arról
beszélni, hogy nálunk *nincsenek*
már szigorú monopóliumok és né-
hány sorral lejjebb megállapítani,
hogy — ennek folyományaképpen

Magyar József

Grafikus. Balatonboglárom, a Könnendy-kápolnában nyílt kiállítása az idén nyáron.

Felenkor. 1970. okt.

Magyar József grafikus

Szerepel a balatonboglári Lápolna Táslat Lidhitásán

Kiss Dénes: Megváltás

Nejszava 1970 VIII. 15

Magyar József

Említve

Kiállítás a Rápalmában
Hétfőrittírek, Bp. 1970. júl. 27.

Nagyar József grafikus

Szerepel a balatonboglári.
Kösmendy kápolnában nyílt
táslaton

N.N: Kápolnatáslat

Esti Hírlap 1970 VIII. 3

Magyar József

Metnet (repr.)

Valóság XI. (1968) 3. sz. 17. l.

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 81
Telefon: 138-068, 337-748, 340-776

ÉLET ÉS IRODALOM
Budapest

1989 DEC 6

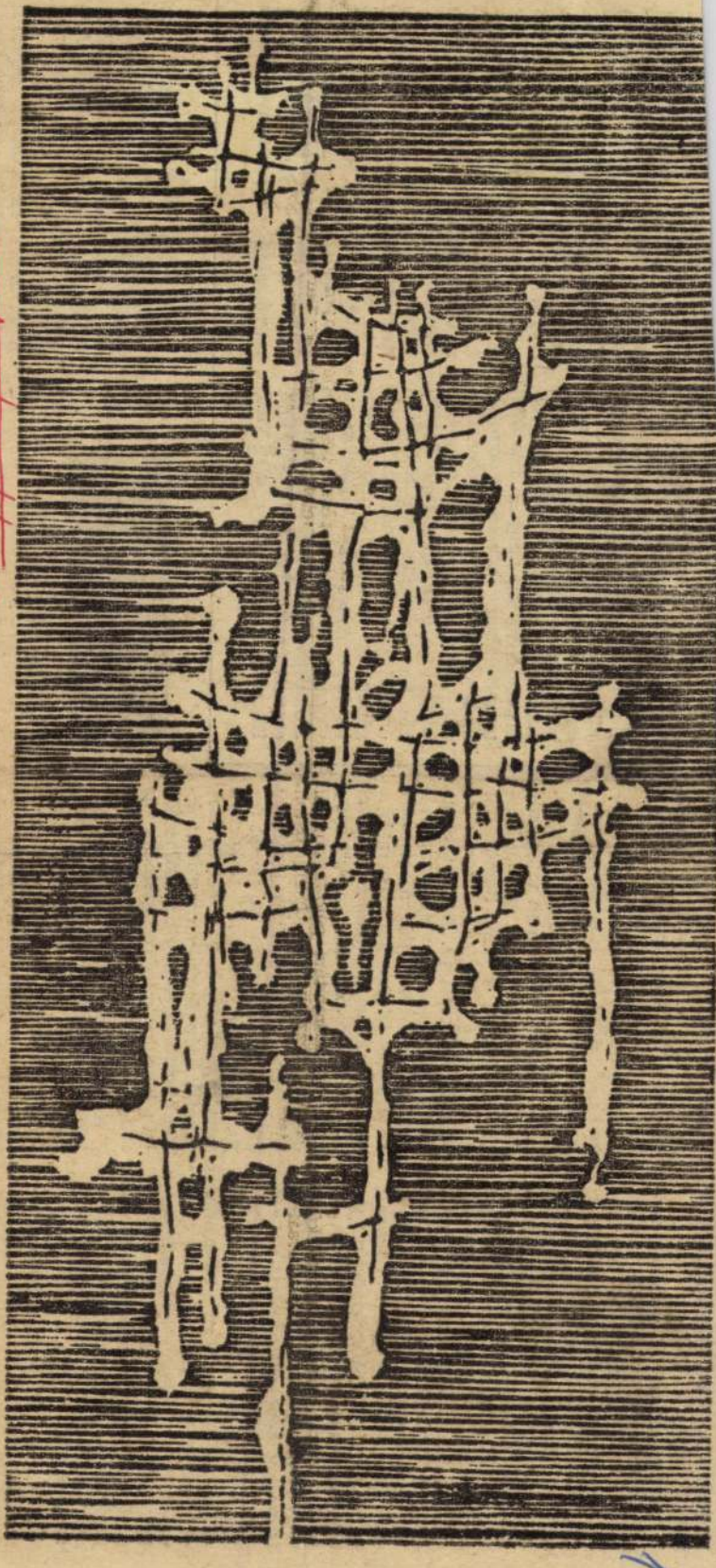

Magyar József

Magyar József: Kompozíció

1989/1

ritott kezek és az összeráncolt homlokok drámai játékán figyelhetünk meg.

Pávaként mozduló meztelen asszonyalakok és prófétikus láztól kínzott, meghajlott testű férfiak, sőt időnként egy-egy szimmetrikus elrendezésű monumentum is — például az egyiptomi írnokszobrok méltóságteljességét újrafogalmazó *Horváth történelem* — alkotják Meštrović világát. *Mózes, Jób* vagy a délszláv történelem nemzeti hősei teljesen azonos rangot és stilizálást kapnak, s a nők is túlnőnek az egyszeri, esetleges emberi test dimenzióin: a szelet, a tengert idézik meg, vagy a gyönyört magábazáró szerelmes asszonyt és a madonnák hegyek közt élő, paraszti rokonait. Néha gyöngédebb hang is vegyül ebbe a kórusba, a *Lanton játszó nő* feje, s ujjainak virágkacskéként hajló, húrokat pengető sziluettje. De az ilyen ellágyulás csak pillanatnyi. *Két kéztanulmány* válaszol a törékeny kompozícióra; két oszlop, az egyik fölfelé nyúlik, s párkányt tart, a másik lefelé támaszkodik, s úgy érezzük, súlya alatt összeroppan a márványposztamens.

Ady nevét idéztem, s talán a hasonlóságot nemcsak a jelképes ábrázolásban, de egyéb vonatkozásban is fölfedezhetjük. Mindketten Pá- kantók azt a műveltséget

írástudók leszármazottai, Rembrandt barátai, tollforgató emberek, műgyűjtők, rabbinusok, és bibliaolvasók. Az asszonyok és a gyerekek — valamint az udvar napsütötte repkénye, az ajtó körül ólálkodó kedves házi jószágokkal — csak írástudók hozzátartozóiként jelennek meg, s alakjuk érdektelenségbe veszne, ha nem világítaná át őket is az a tanítás, ami az írásban olvasható, s amit Rembrandt a maga életének tapasztalataival színezett át. Bölcs tapasztalatok és a napfény bölcs sugarai! Néhány lapot szentelt a mester azoknak a jeleneteknek is, melyeken e fényt a szélmalmok lapátjai szelik négyfelé, vagy az Amszterdam körüli zsombékos dombok fái, öreg házai isszák magukba. S a legtöbb rézkarc, a legtöbb jelenet e szereplőkből komponálva mesél régi, bibliai történeteket, miközben nem is tagadja, hogy a példás történetek szép fordulatait csak azokkal ábrázolta, akik itt a szomszédban laknak, kenyeret szelnek, és áldást osztanak.

Korunk racionális szokásaihoz híven nagyítólencsével vesszük szemügyre a „remekműveket", mert iskolázottan a „remek" vonásokat keressük bennük, s a rézkarc-, rézmetszet- és hidegtűtechnikák nyomaiból próbáljuk kiolvasni a modern ember pszichológiai alkatának

terminizmusban való hitet bizonyít ezzel, nem az emberi sors eleve elrendeltségét hirdeti. Drámai formában megelevenített munkahipotézisében mindössze azt próbálja ábrázolni, hogy a választás kérdései az ember életében nem olyan vegytiszta *igen vagy nem* ellentétpárokban kristályosodnak ki, mint a filozófiai tanmesékben, hanem bonyolultabb összefüggésekben jelentkeznek. Minden igen egy nemet is von maga után, és a nem fonákján igenlés rejlik. Ha Kürmann úr életrajzának második lehetőségében azt választaná, hogy nem tér haza Amerikából, ezzel azt is választaná, hogy egy véletlen gesztusával nem menti meg a nácizmus elől menekülő családot. Ha nem veszi el újra első fele-

dégszerepelt Budapesten [illegible] művel, most pedig a *Thália Színház* együttese mutatta be, *Kazán István* rendezésében. Az összehasonlítás akaratlanul is kínálja magát. Amikor az eddig megjelent kritikákkal ellentétben (melyek egybe[illegible] dezésének a németek fogásával gyenkezve a Schloss[illegible] tetszett jo[illegible] súlyozni, e[illegible] mert az e[illegible] met, a más[illegible] senki sem hazájában [illegible] tek), hane[illegible] nek" ezt [illegible] művészileg

RÁDIÓ

MÁGORI ERZSÉBET:

KONTAKTUS

A kérd[illegible] komplexe[illegible] beszélgeté[illegible] vid beszé[illegible] csak körü[illegible] tában ink[illegible] tartása [illegible] mint már mondottam, szokatlan módon a művészt marasztalják el és nem a közönséget, pedig nem is az „elit", hanem az úgynevezett

M.D.K.

Magyar József

"Kompozició" c. képének repr.-ját bemutatja a lap.

Élet és Irodalom, Bp. 1969. dec. 6.
XIII. évf. 49. sz. 7. lap

M.D.K.

Magyar József

"Kagylók" c. rajzát hozza a lap.
Repr.

Élet és Irodalom, Bp. 1969. aug. 16.
XIII. évf. 33. sz. 4. lap

M.D.K.

Magyar József

"Fák" c. rajzát bemutatja a lap.
Repr.

Élet és Irodalom, Bp. 1969. január 11.
XIII. évf. 2. sz. 6. lap

M.D.K.

Magyar József

"Kompozició" c. müvének repr.-ját hozza a a lap.

Élet és Irodalom, Bp. 1969. május 24.
XIII. évf. 21. sz. cimlap.

MDK

Magyar József, grafikus

A balatonboglári Kőmendy-kápolnában volt nagy sikerű kiállítása a napokban.

–: A Jelenkor krónikája 960. o.

JELENKOR, Pécs. 1970. október XIII/10

MAGYAR JOSEFF, szücsmester

A Székesfehérvári Városi Levéltárban két irat a város XVIII.sz.-i mestereiről.Az egyik 1784-ből,a másik pár évvel későbbi.64 mesterség,819 név.Az arab számok a két listát,a römaiak az öt csoportot jelzik. 263.old
/ 1,2./ V. szücs. 266.old

U.VARGA MARIANNA: Mesteremberek Székesfehérvárott a XVIII.században 263.old

ALBA REGIA.István Király Múzeum Évkönyve. VIII.-IX. 1967-68. Székesfehérvár

1021

PERNECZKY GÉZA:

MOSTOHAGYERMEKÜNK: A NÉPMŰVÉSZET

KÉPZŐMŰVÉSZET

Akik veszik maguknak a fáradságot, hogy szeptember 8-ig felkeressék a *Nemzeti Galériában rendezett Parasztok, pásztorok című kiállítást*, azok egészen kivételes élményben részesülhetnek. Ez a kivételes élmény a magyar népművészet csodálatos produktumainak a látványa. Utoljára néhány évvel ezelőtt a Műcsarnokban rendeztek hasonló tárlatot, egyébként azonban raktárakban porosodik az anyag, s majdnem annyira elérhetetlen számunkra, mint Tutánkámennek a Nilus partján őrzött kincsei. Most egy párizsi vendégkiállítás nyitotta ki a raktári ajtókat, s a Musée de l'Homme termeiből kerültek a tárgyak rövid időre a Nemzeti Galériába. Rövid időre, és csak „nagylelkű vendégszeretet" révén ahogy a kiállítás prospektusában a Néprajzi Múzeum dolgozói a tárlat jelenlétének jogi körülményeit jelzik. A magyar népművészet a Galériától valóban csak ideiglenes bejelentőt kaphat, ez természetes is, a baj csupán az, hogy állandó bejelentésének helyén, a Néprajzi Múzeumban sincs mód hasonló kiállítások rendezésére. A Könyves Kálmán körúti Néprajzi Múzeum ugyanis — tudomásunk szerint — valamikor iskola volt, ma is tantermekre, tanári szobákra emlékeztető helyiségekkel. Szó volt ugyan arról, hogy majd az újjáépülő Várban kap székhelyet, ez a terv azonban szintén elévült, amikor kiderült, hogy bármilyen nagy a Vár, minden azért oda sem fér be. Mi lesz tehát mostohagyermekünkkel, a népművészettel?

Maguk a néprajzosok is tanácstalanul állnak a kérdés előtt. Valaki azt válaszolta, hogy talán kibővítik a jelenlegi épületet, ez azonban úgyszólván kidobott pénz lenne, hiszen a Néprajzi Múzeum elhelyezése olyan szerencsétlen, hogy a budapestiek sokkal előbb utaznak le Székesfehérvárra vagy Szentendrére, de talán még Miskolcra is, ha kiállítást akarnak látni, mint a Népliget sarkára. A Néprajzi Múzeum mint népművelési intézet, pszichológiailag területen kívüli, s ezért fennáll a veszély, hogy együttal népművelésen-kívülivé válják. A tudományos munka, amely falai között folyik, bizonyára igényes, de azért félő, hogy eredményeivel együtt megmarad egy szűk gárda, a néprajzosok körében. Amíg valami stratégiai változás nem történik, amíg a múzeumot nem cserélik el egy belterületen levő középülettel, addig polgártársaink tudatköszöbét a magyar néprajz gazdagságának ténye aligha fogja áltépni.

Ez pedig Bartók országában, a magyar művelődés sajátos alkatában nagy-nagy öncsonkítás lenne, különösen, ha ezeknek a hagyományoknak a tárgyi kultúrával és a vizuális művészetekkel összefüggő részére gondolunk. A szellemi folklór karakterét a könyvek, zenei felvételek és lemezek, vagy maga az új magyar zene ugyanis napmint-nap közvetítik, s irodalmunk számos alkotása is hasonló funkciót lát el. De József Attila Medvetánca mellől hiányzik a magyar festészet hasonló tartalmú világa, hasonlóan mélyre nyúló szimbolikája. A népművészet tárgyi örökségét egyelőre csak olyan írókás mintájú hamutartókon kamatoztatjuk, mint amilyennel egy pesthidegkúti kisvendéglőben találkoztam, a kissé csorba, s ezért az exportból visszamaradt edényke fodros levélmintája közé fodrosan oda volt írókázva: California. Magasabb szinten is észrevehetők a torzulások, filmjeink — s éppen az igényesebbek egy része — a hiányzó népművészeti élményeket a játékfilmek kockáin lefényképezett néprajzi esztétikummal igyekeznek pótolni, holott ha ez az esztétikum múzeumi szinten elérhető lenne, bizonyára a filmesek is továbblépnének a sajátosabb filmi absztrahálás irányába. Elméleti irodalmunkból csaknem hiányzik az iparművészetinek nevezett, valójában egyszerűen a tárgyi művészettel foglalkozó esztétika, különösen pedig a tárgyi világ és a mindennapok kapcsolatának vizsgálata, a tárgy, a funkció és a művészet háromszögének értő felmérése.

Pedig mi mindent lehetne itt felmérni! Ez a kiállítás is szinte mellbelöki az embert elemzésre, elméleti-esztétikai feldolgozásra váró kincseivel. Nem csupán a kiállított tárgyakból sugárzik ez az igény, hanem a tárgyi kultúra belső straktúráját érzékenyen megértő rendezés szempontjából is. (A rendezők nevével a tárlaton nem találkoztunk, de a nyomozás *Fél Edit* és *Hoffer Tamás* néprajzosok munkálkodása felé vezetett.) A kiállítás ugyanis nem követi a megszokott külsőséges, pozitivista rendezési elveket, tehát a köcsögök, a hímzések termenkénti elosztásának gyakorlatát, vagy bizonyos népművészeti gócpontoknak, mint egzotikus rezervátumoknak a bemutatását. A rendezők a tárgyakból a magyar parasztot igyekeztek rekonstruálni, a szó szociológiai és történelmi értelmében. A fiatalok, a jegyesek, a lakodalmukat ülők, a középkorúak, az öregek és gyermekek kultúrája, tárgyi környezete váltakozik teremről teremre, mintegy rétegekre bontva az életforma strukturáját, és a külső burok, a ritusok ruhája mögött megkeresve a teljes életet, amit a múlt századi magyar paraszt maga körül és önmagában kiépíthetett.

Magyar József: Ősz

Szép ez a világ? Nagy sznobság lenne így, ellágyulva szépnek nevezni. Mindaz ami a kiállításon látható, természetesen gyönyörű, de sokkal izgalmasabb és igazabb, ha ezt a világot zárt szerkezetének szépségében, ember és kultúra klasszikus szigorú összefüggéseiben vizsgáljuk. Igaz, az esztétában is fölmerül egy pillanatra a gondolat, hogy íme, a XIX. századi magyar művészetében mennyire a népművészet a csúcs, és Szinyei Majálisáig az egyetemes érdeklődésre számot tartható egyedüli teljesítmény. De ennek a gondolatnak a folytatása tudománytalan lelkizésekre vezetne, össze nem hasonlítható értékek egymásba boronálására. Sokkal biztosabb ösvényen indulunk el, ha a különbségeket vesszük szemügyre. A népi kultúra nem a művészet igényével született, vagy pontosabban: nem a teljes világ kifejezésének igényével. A teljesség a tárgyon kívül, magában az emberben és annak termelő-tevékenységében, szellemi világában volt adva, a tárgy ebben a világban csak részletet jelenthetett, és ezért művészi megmunkálásában is a szigorú tartózkodás, a részlettel megelégedő művészi kifejezés jelentkezik. Ez a részlet lehet egyszerűen a használati funkció, lehet a tárgy technikai kivitelezéséből adódó díszítés, lehet a tárgy analógikus-mágikus ritusokra utaló, vagy onnan fennmaradt díszítése, ami legtöbbször ornamentális jellegű, de néha figurális is. Úgy foglalhatnánk össze, hogy a tárgy alkotója nem önkifejezésre törekedett, hanem a létét körülhatároló világ adott részleteinek adott tulajdonságait igyekezett világra segíteni, — objektívebb kifejezésre vállalkozott. Ezért adhat a népi kultúra csak teljes keresztmetszetében teljes világot, ám ezért érezzük egyes részleteiben is az objektivitás klasszikusan szigorú jelenlétét.

Úgy érzem, nekünk, mai útkeresőknek krónikus betegségünk, hogy gyakran még mindig csak az egyoldalú önkifejezés igényével próbálunk művészetet csinálni, s nem a fokozottabb objektivitás lehetőségeit keresve. Hangsúlyozott önkifejezésre ugyanis csak az törekszik, akinek világa nem teljes, s ezért a teljességet önmagán kívül, egy műben, sőt minden művészi műben próbálja megvalósítani. Természetesen a népi kultúrák és az archaikus strukturák szükségszerű felbomlásával a teljes személytelenség, az objektivitás népi-archaikus formái sem hozhatók már vissza, — szükségünk van az önkifejezésnek és a teljes világ művészi megidézésének a perceire is. De életünk számtalan mozzanatában, a környezetünk túlnyomó többségét alkotó tárgyában igazán nincs helyén az önkifejezés teljessége, sokkal inkább lenne szükség e részletek objektív vonásainak higgadt érvényre juttatására. Ez esetben egy-egy tárgy, életünk egy-egy darabja is művészet lehetne anélkül, hogy túl sok és túl bizonytalan dologról ömlengene. Talán még az is elérhető lenne, hogy művészi világunk valóságát a társadalom struktúrájában és az életformában keressük, s ne csupán személyes magunkban.

Ennek a törekvésnek a XX. századi művészetben tudvalevőleg nagy hagyományai vannak, és az is közismert, hogy a népművészetre, mint modellre való támaszkodás nem jelenti a népi kultúra erőltetett feltámadását. De a modell, tanulságait tekintve, úgyszólván kimeríthetetlen, s ezért szükséges, hogy előttünk álljon, kézzelfogható közelségben, az elmélyülés és a felfrissülés forrásaként. Nélküle olyanok vagyunk, mint akinek kitörölték emlékezetéből a múltját, személyiségéből a gyermekkort.

HÉRA ZOLTÁN:

Fohász minden napra

A pöfeteg-arcú gőgtől, az alázat köszvényétől,
a hiúság pokolfoltjaitól, a túlságos szerénység
sápkórjától, az irigység fonálférgeitől
őrizz meg minket!

Könnyű mámorok vörhenyétől, az üresek gyantás
pörkjeitől, mániák ficamaitól, a közöny vizenyőjétől,
törpe démonok szemének zöldhályogától,
a tisztesség csőszeinek merevgörcseitől
őrizz meg minket!

A hazárd üszkeitől,
a tályogos félelemtől,
az ösztövér okosságtól,
az angyali jámborságtól,
az arany középúttól

kelő nap, őrizz meg minket!

KÖNYVEK A KIRAKATBAN

Könyvújdonságokban e héten sem bővelkedünk; most is, mint a múlt héten, nagyon kevés új könyv jelent meg. Mindössze tizenhárom műről tudunk itt beszámolni.

Egy magyar és egy külföldi

verseskötet

látott napvilágot a héten. Jankovich Ferenc *Idők szálltán* című, új verseket tartalmazó gyűjteménye a Szépirodalmi kiadványa. A Világirodalom Gyöngyszemei népszerű sorozatban (Kozmosz) jelent meg az *Osztrák költők antológiája.* A Hajnal Gábor válogatásában és szerkesztésében kiadott gyűjtemény a XII. századtól napjainkig vezet végig az osztrák költészet csúcsain.

Öt magyar

szépprózai mű

található a kirakatban. Új kiadásban jelent meg a Magvetőnél — az író halálának 5. évfordulójára — Kellér Andor *Bal négyes páholy*-a, ez a színes és elegáns stílusú visszaemlékezés a húszas évek Budapestjére. Major Ottó *A nagy Herodes* című történelmi tárgyú regénye (Szépirodalmi) egy ókori zsarnokság természetrajza. Kisregényt és elbeszéléseket tartalmaz a Kozmosz Könyvek újdonsága: Várkonyi Mihály *Legenda a vonaton* című kötete. A filmen is sikert aratott kisregényhez hasonló témájúak a kötet novellái is. Bözödi György líraí fogantatású kisregényét és elbeszéléseit *Nyugtalan pásztorok* címmel a bukaresti Irodalmi Kiadó jelentette meg. Az Akadémiai teljes Mikszáth-sorozatának *32. kötete A tót atyafiak* és *A jó palócok* elbeszélésanyagát tartalmazza.

Egy külföldi

kalandos regény

Constantin Chirita *A fehér rózsa* című munkája a bukaresti Ifjúsági Könyvkiadó Árgus-sorozatában jelent meg.

Hosszú hetek óta első ízben, végre két

ifjúsági kiadványról

is beszámolhatunk.

KÖNYV

KOROKNAI ZSUZSA:

EMBEREK ÉS KÖNYVEK

Új tudományágak formálódása többnyire rendkívül izgalmas folyamat. Új problémák, új nézőpontok, új vonások a valóság térképén... És kérdőjelek, amelyek mindennek megismerése közben bennünk, az új információk befogadóiban születnek, friss szellemi erőfeszítésekre — néha a megértéshez szükséges újabb ismeretek megszerzésére, máskor továbbgondolásra, olykor vitára — ösztönöznek...

A szociológia — legalábbis nálunk —, fiatal tudomány. Egy-egy átfogóbb jellegű tanulmány megjelenése rendszerint *esemény,* már csak azért is, mert az ilyen munkák ma még általában úttörő jellegűek. S nem baj, hanem haszon, ha magukon viselik a tudományos kísérlet bizonyos jegyeit — a tévedés lehetőségének elismerésétől (és a szüntelen önellenőrzés ezzel járó felelősségétől) a felfedező-portyázó üdítő szellemi bátorságáig, vagy akár bizonyos, első pillantásra szárazaknak tetsző módszertani problémák megismertetéséig, megvitatásáig.

Különösen érvényes ez e fiatal tudomány még fiatalabb ágára: az alig pár éve jelentkezett, de máris örvendetesen fejlődő és mindinkább differenciálódó művelődésszociológiára. Épp erről a területről olvashattunk a minap érdekes tanulmányt. *H. Sas Judit Emberek és könyvek* című dolgozatát, mely az *Akadémia Kiadó* Szociológiai tanulmányok sorozatának legújabb füzeteként jelent meg.

★

A szerzőnek már tárgya meghatározásakor választania kellett: mit tekint legfontosabbnak az irodalomszociológia lehetséges vizsgálódási területei közül. És jól tette, hogy az alkotó (mű) — közvetítőrendszerek —, közönség összefüggésből a hangsúlyt ez alkalommal, a közvetítőrendszerek problémáit épp hogy csak érintve, a triád harmadik tagjára, a potenciális vagy tényleges olvasóközönség vizsgálatára helyezte.

Miért olvasnak, vagy miért nem olvasnak az emberek? Hogyan hatnak, vagy mi okból maradnak hatástalanul rájuk különböző irodalmi művek? Bonyolult, komplex problémák ezek, melyeknek alapos megvitatásához az esztétika, a pedagógia, a lélektan, az általános és kultúrszociológia igen sok eszközét és eredményét kell figyelembe venni. H. Sas Judit vizsgálódásának konkrét tárgya igen körülhatárolt terület: három, Heves megyei község zömében paraszti, részben mostanában ipari munkássá vált lakossága. Számszerűen is rögzíthető vizsgálati eredményei ezekre a községekre vonatkoznak. Kétségkívül reprezentálják azonban az átalakulóban lévő falu olvasó — vagy nem olvasó, a számok ebben a tekintetben nem éppen megnyugtatóak —, közönségének igényeit és reakcióit *általában.* S a tanulmány — fölöttébb üdvözlendő módon —, gyakran ki is lép a falusi keretből. Reflexiói, töprengései országos jelenségekre figyelnek.

★

Nemcsak tartalmi elemeit, hanem megformálását tekintve is érdekes, komplex munka H. Sas Judité. Tudománymódszertani elemzések, egzakt leírások, matematikai-statisztikai számítások váltakoznak benne esszéisztikus, szociográfikus, sőt: riport-elemekkel. (Lehet, hogy ezt a megállapítást szakkörökben sértésnek tekintik — én dicséretnek szántam.) Nemcsak tényeket, hanem igen sok gondolatot is közöl. És — ami nem kevésbé rokonszenves —, állandóan megkérdőjelezi, különféle aspektusokból ellenőrzi önmagát.

Egyik kérdőjelét pár centiméterrel magam is megnagyobbítanám.

A tanulmány adataiból nyilvánvalóan kiderül, hogy az olvasók többsége változatlanul főként a szórakozás, a kikapcsolódás, a mindennapi gondokról való megfeledkezés igényével vesz kézbe egy-egy szépirodalmi könyvet. Akár csak H. Sas Judit, magam sem háborodom fel ezen. Nekem is, másnak is — mindenkinek szüksége van pihenésre, kikapcsolódásra. És ennek talán az egyik legjobb eszköze egy-egy szórakoztató, könnyed, szellemes, mulatságos, vagy izgalmas könyv. De — és ezt a tanulmányból, bizony, hiányolom —, nyitva marad a kérdés: hol végződik a szórakozás és hol kezdődik a narkotikum. Nem kapunk világos választ arra: mi is a helyzet azzal a — gondolom, falun is elég népes —, olvasóréteggel, amely szórakozó-gondfelejtő szükségletét giccsel, krimivel, álirodalommal véli, igen gyakran gyanútlanul és jóhiszeműen, kielégíteni.

Pedig milyen okosan beszél a tanulmány általában és elvileg arról, hogy a könyv bizonyos esetekben a közvélemény manipulálásának eszköze.

Nekem nincsenek statisztikai adataim. Csak gyanakvásaim. Vagy inkább: aggályaim. Azokat az egyre nagyobb példányszámban kiadásra kerülő könyveket illetőleg, amelyek nem feltétlenül kártékony eszmei tartalmukkal, hanem sztereotípiáikkal, hamis illúzió-világukkal szellemi restségre szoktatják az olvasókat.

Félek, hogy az ilyen könyvek (filmek, tévé-játékok stb.) társadalmunk fejlődésének igényeivel éppen ellenkező irányban „manipulálják" az olvasó-közvéleményt.

★

Lehet, persze, hogy ez már egy újabb tanulmány témája. Az is lehet, hogy igazságtalanság egy roppant érdekes tanulmányból ezt a — szerintem, igaz, nem lebecsülendő — hiányosságot kiragadni. Hiszen maga a tanulmányíró többször hangoztatja, hogy az olvasás a tömegkommunikációs eszközök mai elterjedtsége mellett azért sajátságos és nem nélkülözhető művelődési tényező, mert éppen ez az, ami leginkább gondolkodásra, szellemi erőfeszítésekre késztet.

Természetesen — és ebben meszszemenően egyet kell értenem a szerzővel — mindenki csak olyan szellemi erőfeszítéseket vállal könyvolvasás közben, amelyekre felkészültsége képessé teszi, s a társadalomban elfoglalt helye ösztönzi. Nincs abban semmi meglepő vagy félelmetes, hogy a mai falusi olvasóközönség az értékes irodalomból elsősorban a XIX. századi klasszikusokat, vagy a formában-tartalomban hozzájuk közelálló huszadik századi írókat kedveli. Magától értetődik az is, hogy a közéleti töltésű irodalom iránt elsősorban a közéletben forgolódó emberek érdeklődnek. És — alighanem — örülnünk kell annak, hogy az eddigi elképzeléseinkhez viszonyítva sokkal többen olvasnak ismeretszerzési szándékkal, még szépirodalmi műveket is.

★

Az irodalom társadalmi funkciójának meghatározásában még sok a tisztázatlan probléma. Megdőlt a „vátesz" elmélet, de az is nyilvánvaló, hogy az irodalom nem vállalhatja a puszta szórakoztató szerepét.

H. Sas Judit egyetértőleg idézi Lukács György megállapítását: „A művészet társadalmi szerepe tehát — mint a görögök helyesen látták — »csupán« az élet új formáinak lelki előkészítésében áll, és abban a mellékhatásban, hogy a múlt összes értékei átélhetően felhalmozódnak benne..."

Magam is azt hiszem: az emberek és könyvek viszonyában elvileg ez a legfontosabb. S hogy olvasmányai nyomán valóban jobb lesz-e, miképpen tökéletesedik az ember? Ennek megállapítása még sok-sok tanulmány, szociológiai, esztétikai és pszichológiai elemzés feladata.

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307
ÉLET ÉS IRODALOM
1968 AUG 31

Bugyil Ferenc: Olvasó

KELEMEN JÁNOS:

AZ EGYETLEN DAL

Érdekes és rokonszenves fiatal költő-egyéniség *Kenéz Ferenc.* Igaz, talán még korai előlegezés egyéniségnek nevezni. *Fekete hanglemezek* című most megjelent parányi kötetében *(Bukaresti Irodalmi Könyvkiadó)* éppen csak fölsejlenek személyiségének kontúrjai. Költői világképe most van kialakulóban. Még önmagát sem ismerheti. Mint írja: „Nem volt időm, hogy fölfedezzem vonásaim és mozdulataim a képemre teremtett örömökön...."

A falu és város határmezsgyéjén élő ifjú költő legerősebb élménye a magány, minden fojtogató iszonyával:

„Az utak körémtekeredtek mint a kígyók
s egy pillanat alatt fölfogom hogy mi a

Magyar József

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-776

ÉLET ÉS IRODALOM
Budapest

1969 AUG 16

1021

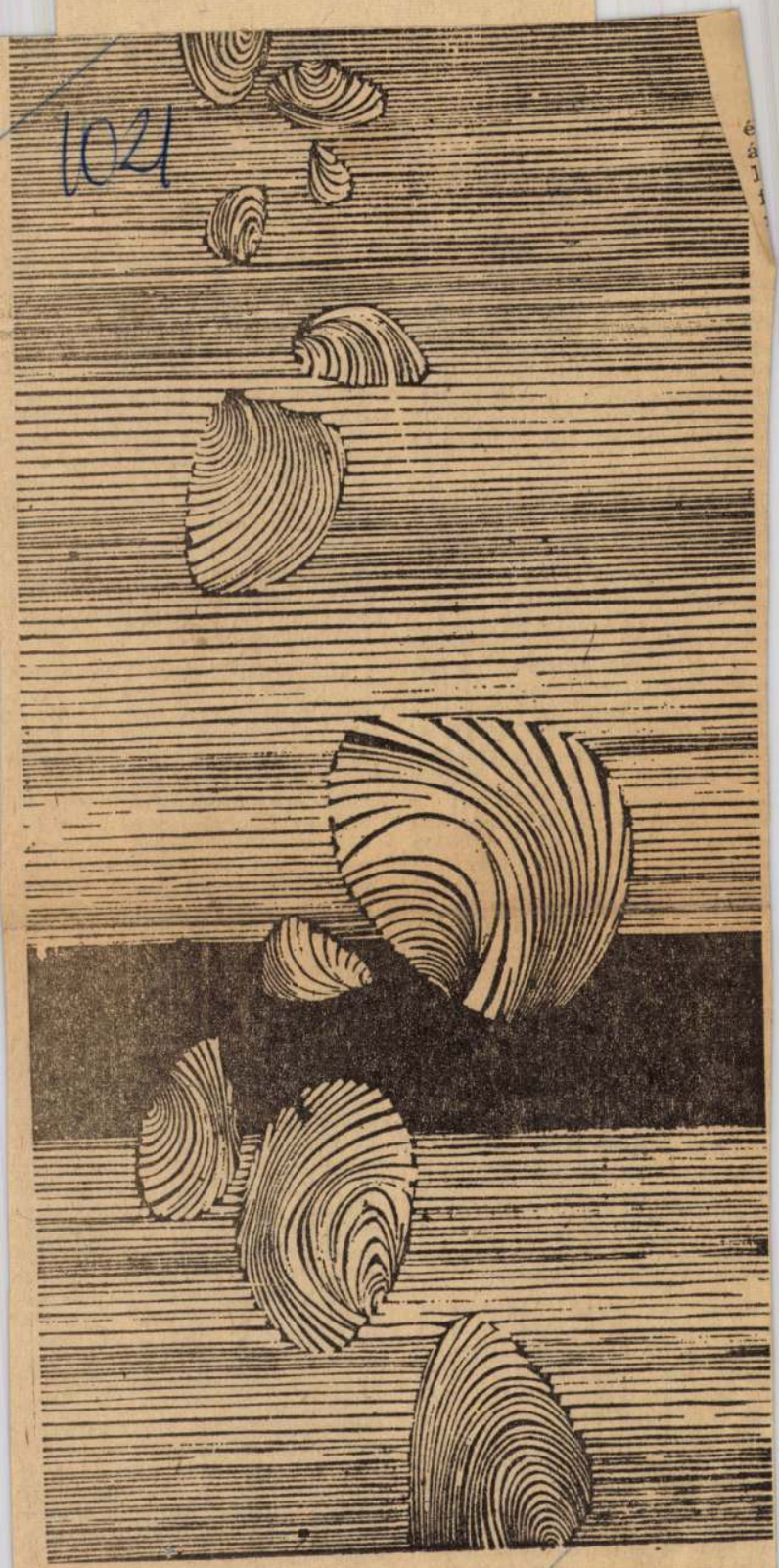

Magyar József: Kagylók

Hős volt? Tra
lete feláldozásá
llítani nemzeté
én? Ő lett vol
elelős államfér
nemzetközi teki
igazolná a ma
ellenállási pozíc
szemben? Zrínyi utóda lett volna,
ahogyan az irredenta költő, *Reményik Sándor*, alias *Végvári* látni szerette volna: „Sötét, magyar kétségbeeséstől elborult és túlfűtött ágyakban kísért a csáktornyai erdőben Zrínyire rontó vadkan..." — írta a halálakor, s ez lenne az igazság?

Széki gróf Teleki Pál m. kir. titkos tanácsos, m. kir. miniszterelnök 1941. április 3-ra virradó éjjel öngyilkos lett. Tettét — minden kétséget kizáróan — az indokolta, hogy *nem merte* vállalni a felelősséget azért, ha — mint az erre vonatkozó döntés már megszületett — a hitleri Németország oldalán, Magyarország is lerohanja Jugoszláviát. Horthyhoz intézett búcsúlevele így szól: „Főméltóságú úr! Szószegők lettünk — gyávaságból — a mohácsi beszéden alapuló örökbéke-szerződéssel szemben. A nemzet érzi, és mi odadobtuk becsületét. A gazemberek oldalára álltunk —, mert a mondvacsinált provocitásokból egy szó sem igaz! Sem a magyarok ellen, de még a németek ellen sem! Hullarablók leszünk! A legpocsékabb nemzet. Nem tartottalak vissza. Bűnös vagyok." Gróf Teleki Pál halála sem szarthatta vissza a magyar uralkodó osztályt attól, amit a miniszterelnök életében — *és az ő tevékeny közreműködésével* —, elhatározott. Azon a napon, amikor Telekit temették, megindultak a magyar csapatok is Jugoszlávia ellen, az ellen az ország ellen, mellyel néhány hónappal korábban örök barátsági szerződést kötöttünk Azon a napon indult el az a gépezet, amely később Ujvidékhez, az otthoni vérengzésekhez vezetett.

Kinek van igaza? Azoknak-e, akik Teleki tevékenységéből csak az utolsó kétségbeesett pillanatot látják, akik Teleki László méltó utódát látták benne? Vagy *Fényes László*t, a magyar progresszió e kiemelkedően merész publicistáját kell igazolva látnunk, aki megírta egy amerikai emigráns lapban: „Teleki Pál halála Hitler érveinek használt", aki *fasisztának* nevezte őt és felelőssé tette, mint az egyik főszereplőt a magyar ellenforradalom nemzetellenes politikájáért és cikkét így fejezte be: *„jaj annak a nemzet-*

akmikor követ-

eléggé
eleven annoz, hogy szembesíteni kelljen a valósággal. Sőt, még úgy is mernék fogalmazni, hogy a Teleki-legendából következő illúziók és koncepciók ma is eléggé veszélyesek, s ezért félreérthetetlenül le kell leplezni őket. *Tilkovszky Loránt*, akinek *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon* című roppant jelentős könyvét éppen e hasábokon méltattuk — új művében, Teleki Pál politikai életrajzában, szembenéz ezekkel a legendákkal *(Teleki Pál. Legenda és valóság.* Kossuth, 1969) Tilkovszky könyve tehát megkülönböztetett figyelmet érdemel.

„Teleki Pál politikai koncepciója... már életében csődöt mondott, s elsőként ő maga vonta le ezt a következtetést. Amikor egyéni sorsának társadalmi jelentőségét tulajdonítunk, azt kell mondanunk: az ellenforradalmi rendszerért élt, s halála ennek a rendszernek jövője feletti kétségbeesését fejezi ki." Tilkovszky könyvének utolsó bekezdését idéztem, az adatokban gazdag történeti dolgozat végső summáját.

Igen, Teleki legendájának forrását nem halálában, hanem politikai tevékenységében kell keresnünk. Márpedig kevés károsabb figurája egzisztált az ellenforradalmi rendszernek, mint éppen ő. Kétszeres miniszterelnökségéhez fűződik a magyar törvényhozás első kifejezetten fasiszta ténykedése: a zsidótörvények meghozatala. Kormányainak politikájára 1920-ban és 1938-tól haláláig egyaránt jellemző volt a szovjetellenesség, szembenállás a munkásmozgalommal, érzéketlenség a szociális problémák iránt és a legvadabb revíziós politika következményeként a határozott német orientáció. Tudományos munkásságát szintén a magyar revíziós politika prekoncepciójának igazolására mozgósította. Hogy népszerű volt bizonyos értelmiségi körökben, mi több: külföldön is volt tekintélye? Ez azt bizonyítja, hogy *Bethlen István* mellett Horthy garnitúrájának legtehetségesebb tagja volt. Meg azt, hogy egy káros koncepció, ha vonzó külsőségekkel, magasabb színvonalon traktálják — mennyire megtévesztő lehet.

Magyar József

MK SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 61
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

1969 AUG

VALÓSÁG
Budapest

1021

Magyar József
metszete

véletlen, hogy már a XVI. századi p
a mi sorsunkat a bibliai történetekk
pogány közt egy hazáért…"

De térjünk a könyvre:

Ami benne élet vagy éppenség
inkább esetleges, de ezt észrevenni k
ténelem, az még jobb.

Az „ügy" azonban akármilyen
elég az irodalomhoz. Az író nehéz pr
ban fogja az ügy, annál nehezebb j
írásnak az otthoni falusi és családi é
sors-szülte humor. Néha már inkál
jainké. Izraeli „gyepsor". Ezek ne
élünk" ötletek, hanem olyan termés
parasztjáé.

Erről még sokat tudnék beszélni, de az ökonómia azt parancsolja, amit nem kell bizonyítani, azt ne bizonyítsd. Ezt minden értelmes olvasó észreveszi.

Magyar József

Metszet (repl.)

Magvető – almanach 1966/3. 305. l.

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

Magyar József

ÉLET ÉS IRODALOM
1968 SEP 28

1021

Magyar József: Házak

ellenzék agrárprogramjával is, melynek tartalma megegyezik Szabó Ervinnek a Neue Zeit-be a magyar agrárkérdésről írott cikkével. Az 1908-as pártkongresszus, a mezőgazdasági program dolgában halasztó határozatot hoz, majd végképp eltemetik ezt a kitűnő elaborátumot.

Így hiúsult meg Szabó Ervin és a pártellenzék minden kísérlete, mellyel a nemzeti élet és a munkásmozgalom legnagyobb gondjait a szociáldemokrata pártprogramba venni törekedtek. A szociáldemokrácia a magyar társadalom egyetlen alapvető problémájára sem találhatott, mert nem is keresett forradalmi feleletet. A nemzeti kérdésre éppoly kevéssé, mint a földkér-

radalmi mozgalommal. Épp ellenkezőleg. A szakítást követő években bontakozik ki hatalmas egyénisége három fórumon. A Társadalomtudományi Társaságban s ennek lapjában, a Húszadik Században, a Fővárosi Könyvtárban, melynek alapítója és naggyá tevője, s végül a forradalmi tömegmunkában, amit most már a szociáldemokrácia szervezeti keretein kívül, közvetlen kapcsolatban a munkásokkal végez.

Itt szólnék röviden arról az eleven kapcsolatról, mely Szabó Ervint az orosz forradalmi mozgalomhoz fűzte. Az első orosz forradalomban, propagandaanyagok közvetítésével, aktív részt vállalt. Üdvözli, ismerteti és tisztán látó cikkében elemzi a második, februári orosz forradalmat is. Utolsó esszéjében, melyet

tem még az egy életen
osztályharcelméletét és a szocialista erkölcs katekizmusát, e két, csak tervnek maradt művét. Nem készülhettek el. A nagy lélek törékeny testben lakott.

Miközben elméleti műveit írja, forradalmi szocialista munkássejtet is szervez, melyet a háború alatt összekapcsolt egy galileista diákszervezkedéssel. Ily módon irányítójává válik az antimilitarista tömegagitációnak, s előkészítőjévé a lelkekben a forradalomnak. Szindikalizmusát, melyet a bürokrata munkásvezetők támadtak, s melyet később kommunista oldalról is bírálat ért, csak így, ebben az összefüggésben ítélhetjük meg helyesen. Hiszen ő maga figyelmeztet rá, hogy szindikalizmusa egyéni vélemény, forradalmi munkahipotézis, nem pedig valami összefüggő és meghatározott eszmerendszer. Forradalmi útkeresés volt ez abból az útvesztőből, melybe a parlamenti illúziók és a Bernstein-típusú revizionizmus ju

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest, V., Petőfi S. u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

Élet és Irodalom

1027 1969 MAJ 24

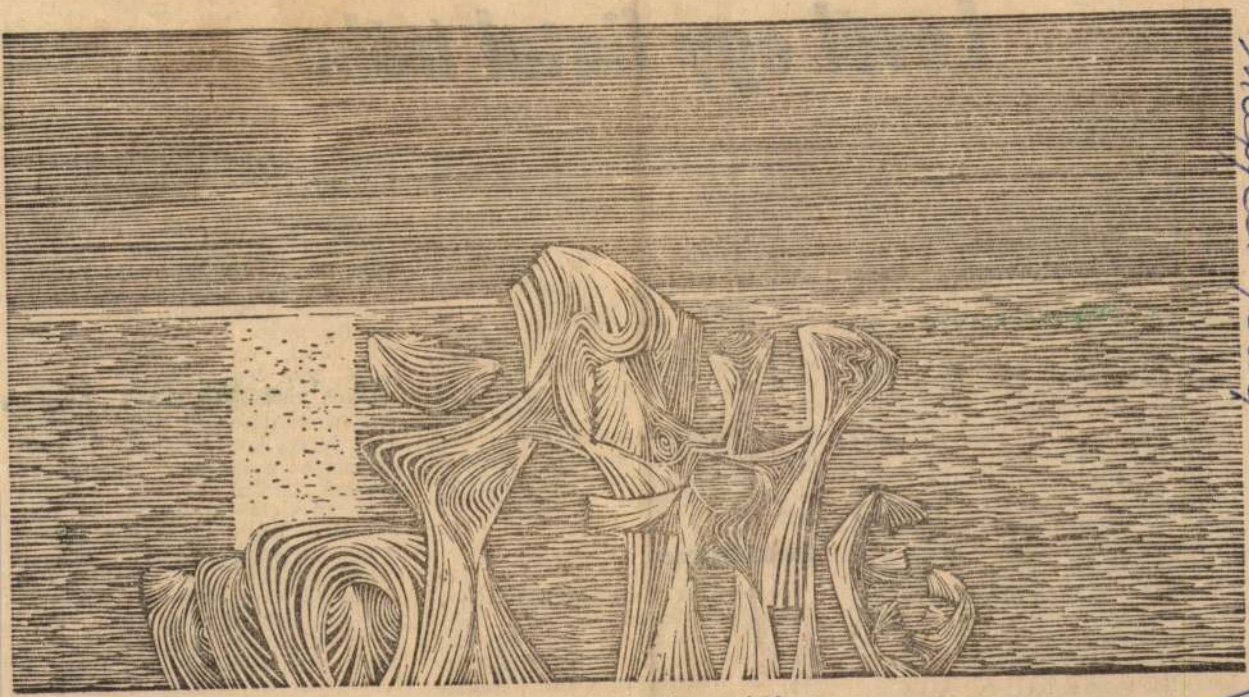

Magyar József: Kompozíció

Levél egy fiatal

(Folytatás az 1. oldalról)

próbál lenni (Nem krisztusi arányokban, hanem csak tendenciákban értem.) Az egyik a félelemkeltés („rettegj tőlem, világ!"), a másik a személyes kiválóság, az alkotás, vagy a szolgálat, esetleg akár az életáldozat útján próbálja ezt elérni.

Ezt azonban a kezdetek kezdetén a többi ember úgysem tudja elbírálni, mert az igazi sikerember nagy színész, s ha kell Krisztust játszik maga az Antikrisztus is. Ezt a belső eligazodást mindenkinek magának kell megharcolnia, még a saját kis démonával is. Ravasz kis ördög az. Ezerféle önigazolást talál a cselekedeteid, minden lépésed elé. Időnként nézz hát szembe vele: miért gondoltatja vagy érezteti veled ezt vagy amazt?

Ne köntörfalazzunk hát, inkább keressük meg a forrást. A szocializmusban vagy már nem hiszel, vagy pedig politikai értelemben *csületes, kollektivizmus útján. — nemzeti önfenntartás.* Ehhez mint reménység, valamelyes szerény fejlődés, mennyiségben is, minőségben is.

Mondhatod rá: de hisz ez is olyan, mintha pragmatizmus, vagyis megbékélés volna a létezés eddigi törvényeivel. Igen, olyasmi, csakhogy az enyémben, mint már máshol írtam, a forradalom is benne van. A forradalom úgy törvény a társadalmak életében, mint a természetben a metamorfózis és a mutáció. Amikor már nem lehet egy úton semerre se tovább menni, akkor ugrani kell...

De térjünk vissza hozzád. Osztályharc-élményed, sőt már osztályelőnyed sincs. Az eszmét, mint leckét unod (ebben megértelek). A magyarság iránti természetes érzéseidet (ha ez nem volna benned, miért akarnál éppen író lenni?), rejtegeted, nehogy nacio-

[illegible] egyéniséget, a lelek sugárzását, a költői varázst nézik, hanem a szakmai — stiláris — „eredményeken" és brancsbeli eseményeken éldelődnek. Fontossá válik nekik egy-egy „csoda-sor", egy kép, egy hasonlat, egy bizarr telitalálat, akármiféle formai újítás. (Ez akkor is az eklekticizmus felé vezet, ha akármilyen „modern" akar lenni.) Az én öreg fejemben viszont az fészkel, hogy a formai kérdésekből nagyon kevés az érdekes, és a tartalmiakból sem mindig az a fontos, amit annak szoktak tartani, hanem csak az, hogy megjelent-e megint valaki, aki olyat mond el az élet és a világ dolgaiból, amit még nem mondott el senki, és úgy mondja-e el *egyéni élményeiből is közösségi, általános emberi érvénnyel,* ahogyan még nem mondta el senki. Az ilyenek között is van nagyság-hierarchia és minden egyébféle érték-kategória is, de ez már sorsszerű, ezen nem lehet változtatni. Senki se lehet mássá, mint aki

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307
1969 JAN 11

ÉLET ÉS IRODALOM

1021

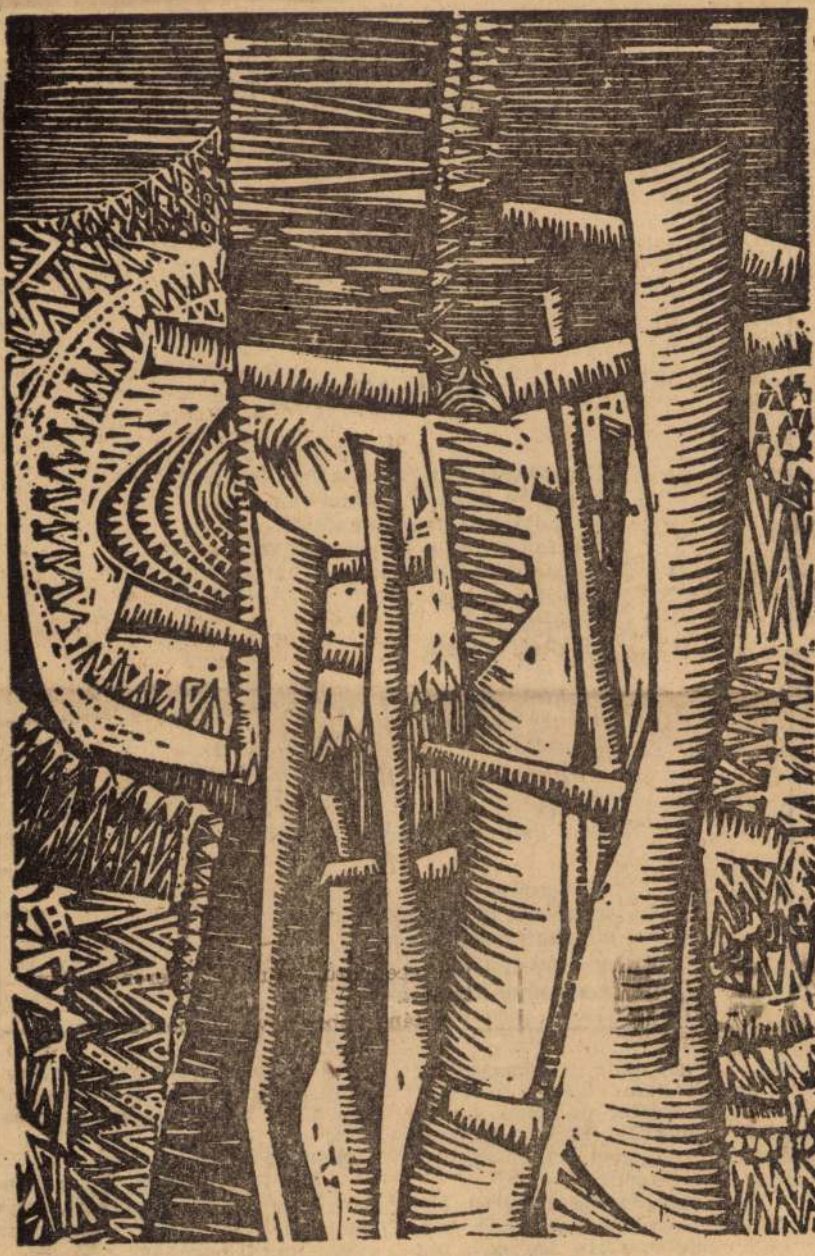

Magyar József: Fák

porra kevert nemes mate

Futuru

Nekem csak a hó, a
Nincs van, nincs jövi
kiégett az idő
hó, kő

Tél

Kinti én
és benti ő
télidő.

Halotti ima

I.

Ki mondja hangosan a halotti misét?
Tömören cseng a latin arany.
Ki szaggatja meg köntösét?
Sötéten hasad a héber selyem.
Magasra tartott suhogás,
fényes és sötét.
Ereklyetartó,
ajkaktól lesikált
szó.
Ezentúl ő táplál
kenyér és só helyett
útravaló.

II.

Eledel
nem kell megosztanod senkivel

III.

kavicsok
amiket a gyerek útszélre dob
az utat szegélyezik
gyertyafehéren
a szegény utas céltoz érjen

zető... Vagy akár gyárigazgató... Én sem voltam hülyébb a többinél... És nézze, milyenek a kezeim! Miért? Erre feleljen! Miért?!... Á, nem érti maga ezt! Hogy is érthetné?...

Egy asszonu maga kérte, helyezzék rendőri felügyelet alá. Azt remélte, talán így meg tud szabadulni a kocsmáktól, az alkoholizmustól.

Elmentem hozzá.

Szoba-konyhás udvari lakás a VII. kerületben. Az ajtón jegyzetfüzet és ceruza lóg, de bentről vi-

Az asszony igyekszik úgy fordulni, hogy ne lássam az arcát. A kék foltok azonban így is kiütköznek.

Nehezen is szólal meg.

— Mit faggat? Egyszerűen mennem kell! Egy hétig kibírom, aztán mennem kell... Egy pohár után pedig nincs megállás...

— De hát mégiscsak kell lennie valami oknak!

— ... Volt már egy férjem. Egy ideig nagyon jól éltünk. Aztán megbetegedett a sógornőm. TBC-ben. Nekem kellett

Magyar József
grafikus

M.D.K.

„Ö"92"

Élet és Irodalom, 1968. aug. 31-8 lap.

Magyar József
grafikus

M.D.K

"Karak"

Élet és Irodalom, 1968. szept. 28 - 4lap.

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest, V., Petőfi S. u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

VALÓSÁG
1968 7.

1021
Magyar József

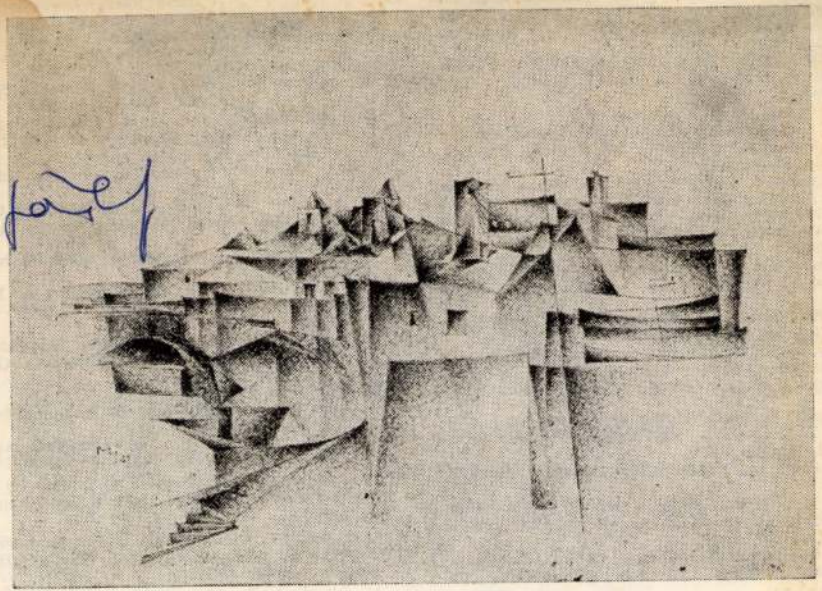

Magyar József: Város

mertetéset lásd Péton S. J. i. m.-ben)
20 Karl Knauer: Die Analyse von Feinstrukturen im sprachlichen Zeitkunstwerk. Untersuchungen an den Sonetten Baudelaires. (Mathematik und Dichtung, pp. 193–210.)
21 Lubomir Doležel: Zur statistischen Theorie der Dichtersprache. (Mathematik und Dichtung, pp.) 275–294.)
22 Lásd például:
Th. A. Sebeok: Notes on the Digital Calculator as a Tool for Analyzing Literary Information. (Poetics, 1961, pp. 571–590.)
23 Wilhelm Fucks: Zur Deutung einfachster mathematischer Sprachcharakteristiken. (Forschungsberichte des Wirtschafts- und Verkehrsministeriums Nordrhein-Westfalen, Nr. 344. Köln 1956.)
Lásd még:
A. Spang–Hanssen: Sentence Length and Statistical Linguistics. (Structures and Quanta, Kopenhagen, 1963.)
24 Jerzy Woronczak: Statistische Methoden in der Verslehre. (Poetics, 1961. pp. 607–624.)
25 Fónagy, Iván: Der Ausdruck als Inhalt. (Mathematik und Dichtung, pp. 243–274.)
26 A szovjet kutatások eredményei közül lásd elsősorban:
G. Sengeli: Tyehnika sztyiha. Moszkva, 1960.
B. V. Tomasevszkij: Sztyilisztyika i sztyihoszlozsenyije. Leningrad, 1959.
A. M. Kondratov: Matematika i poezija. Moszkva, 1962.
A. M. Kondratov: Evolucija ritmiki V. V. Majakovszkovo. (Voproszi jazikoznanyija, XI. 1962, 5. pp. 101–108.)
M. L. Gaszparov: Boljnij horej i bolnij jamb Majakovszkovo. (Voproszi jazikoznanyija, 1965. 3. pp. 76–89.)
A. N. Kolmogorov–A. M. Kondratov: Majakovszkij

tures, 1900–1952. C
41 R. L. Wagner–P. Gu
pour servir à l'histo
francais. Index du
(1953–1957); Index
sique. (1956–1958).
42 Wacha Imre: Mutat
tárból. Budapest,
Fónagy Iván és Pető
Tóth Árpád szókincs
43 G. K. Zipf: The Me
Words. (Journal of C
Mass.] 33, 1945, pp.
W. E. Bull: Natur
(The Classical Jour
pp. 469–484.)
44 Pierre Guiraud: Les
bulaire. Paris, 1954.
45 Jacques Gabriel Cal
(Revue de linguistiq
1–240.)
46 Th. A. Sebeok: Note
Tool for Analyzing
1961, pp. 588–590.)
47 Lásd a 11. sz. jegyzetet.
48 Thomas Berry: Poet's Grammar. Person, Time and Mood in Poetry. London, 1958.
49 Török Gábor: A versek tagadó elemeiben lappangó költői közlemény. (A líra: logika. Budapest, 1968.)
50 Sol Saporta: The Application of Linguistics to the Study of Poetic Language. (Style in Language, 1960. pp. 82–93.)
Samuel R. Levin: Statistische und determinierte Abweichung in poetischer Sprache. (Mathematik und Dichtung, pp. 33–47.)
M. Bierwisch: Poetik und Linguistik. (Mathematik und Dichtung, pp. 49–67.)

M.D.K.

Magyar József, fazekasmester

Baján dolgozott. A fazekascsalád egyik megalapitójának Magyar Mártonnak a fia. Szül. 1811-ben. 102. 8. ábra

J. István Erzsébet: Sárközi népi cserépedények. 91.o.

Néprajzi Értesitő. A Néprajzi Múzeum Évkönyve. XLVI. 1964. Bpest. Akad. Kiadó. Bp

Magyar József

Rajz (repr.)

Képes-almanach 1865/1. 400. l.

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 81
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

VALÓSÁG
Budapest

1021

Magyar József

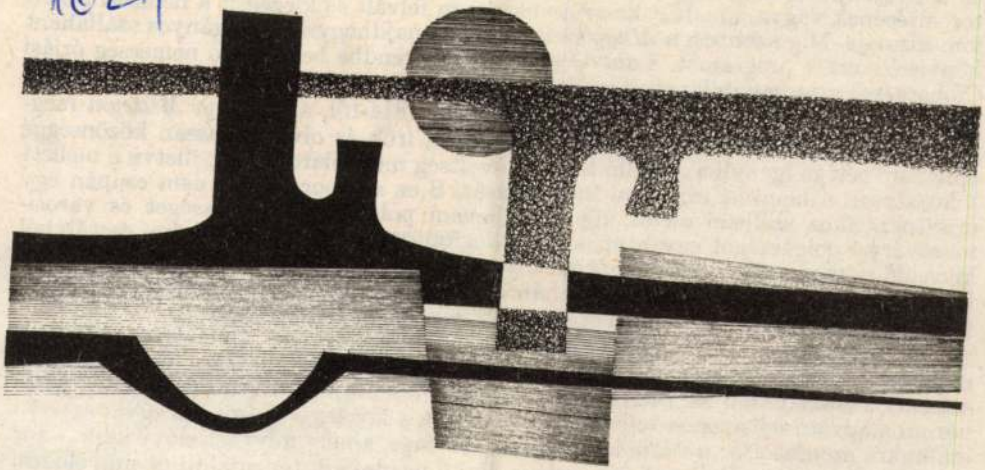

Magyar József rajza

rázzák ennek az ideának rendkívül széles körű
már a magyar felvilágosodás legtöbb jeles írój
és a nyelvújítási harcokig — munkásságán v
teremtésének vágya, amelyet korszakunk végé
lom eszméje. Míg azonban a *Magyarság* szerzőj
képviselte ezt a programot, s szavai a teréziár
többségénél visszhangtalanok maradtak, a XI
nyelvművelő koncepcióknál már más a helyz
jelenésétől kezdve már egy egyre bővülő táb
szélesedő rétege igényli az önálló hazai művelt
fokozatosan a nemzeti irodalom kialakulását.
arisztokratikus szellemi életet képvisel, han
mezővárosi polgárságot egyaránt, s ami a legfontosabb: a kel
kikerülő, ekkor születő értelmiséget. Olyan rétegeket, amelyek mélyen megélték a
francia forradalommal, a napóleoni háborúkkal bekövetkező roppant változásokat,
mint ahogyan megélték a vérzivatar látszólagos eredménytelenségét is.

A mélyreható ideológiai válságból, mely 1812, a nyelvi követelések teljes el-
utasítása s a „tavaszi esőt és csendes háborút" korszakának elmúlása, illetve a húsz-
esztendős szakadatlan háborús időszak befejeződése után elkövetkezik, mindenesetre
három alapvető felismerést szűrnek le maguknak a kor legjava írói. Az egyik az, ami
számukra szembeötlő: *a változás, a fejlődés élménye*, amely folyvást elővilánglik a kor
történelmi eseményeiből, áthatja annak döntő gazdasági, társadalmi és művelődési
folyamatait. A másik *az önmagára ébredt egyéniség*, melynek pályáját, tetteit már nem
csupán az az alapszituáció határozza meg, amelybe beleszületnie megadatott, hanem

Magyar József

Címnélküli rajzának repr.-ját hozza a lap.

Élet és Irodalom, Bp. 1971. ápr. 17.
XV. évf. 16. sz. 5. lap

Magyar József

Rajz (repró)

Valóság, 1971. 4. sz. 38. l.

Magyar József

Rajz (tapia)

Valóság, 1970. 11. sz. 45. l.

Magyar József

Metszet (sepia).

Valóság, 1969. 8. sz. 101. l.

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 61
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726
ÉLET ÉS IRODALOM
1971 APR 17

1021

Kappal József

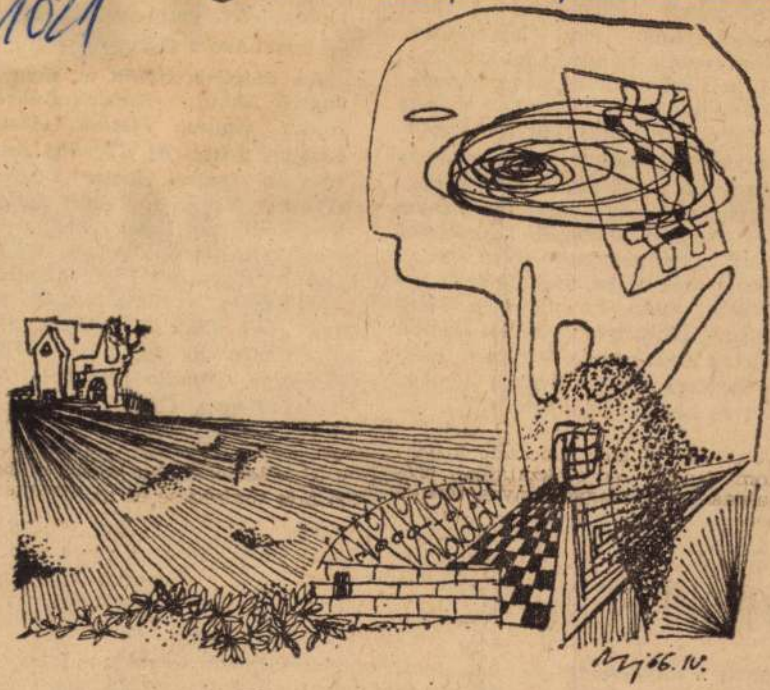

Magyar József rajza

dik. De milyen irányban? A há
ság előtti házasságok gyakorisá
ból és a hűség-követelmények
lárdságából Helge Pross giess
szociológusnő arra következ
hogy „nem a házasság megszűné
vel kell számolnunk, hanem tov
bi átalakulásával". Ez nincs mes
a felmérést végző kutatók köv
keztetésétől; szerintük a házas
„nem lesz olyan egyértelműen él
fogytiglanig tartó, mint ma, han
sok esetben időleges kapcsolattá
válik". Ez azonban olyan jóslat,
amely már régen megvalósult; he
lyesebb talán, ha mi nem jósol
gatunk, bármilyen tetszetős kombi
nációk kínálkoznak is, hanem meg
próbálunk szembenézni a tények
kel és következményükkel.

E. I.

a nyugatnémet *Ernst Bloch, Heinrich Böll, Martin Walser, Walter Schulz;* a szovjet *Pjotr Leonidovics Kapica;* az olasz *Elsa Morante, Nelo Risi;* a svájci *Rolf Hochhuth;* a jugoszláv *Milan Kangrga, Mihailo Markovič, Nebojša Popov, Gajo Petrovič;* az angol *Alfred Ayer* nevét olvashatjuk.

VICH FERENC

tisztika, a mindennapi
leltározása, az embe-
még sok más. A puszt-
al „A puszták népe"
ki köszönhetem, hogy
or, mit jelent magyar

ban, sem Franciaországban, és sokszor feltettem magamban a kérdést, hogy vajon nem őrzött-e meg lelke mélyén valami bizalmatlanságfélét irántunk; mintha attól félt volna, hogy minél mélyebbre hatol a

Magyar József
építén

~ A salgótarjáni Fő tér

Repr.

Magyar műv. tört. 10. 4. K.
Képőműv. kiad. 1971.

Magyar József
építék

Lakóépületek – Salgótarján, Fő tér

Magyar művtört. 10. g.
Képzőmű. Kiad. 1971.

Magyar József, grafikus

– csoportos kiállításon vett részt a balatonboglári Körmendy-kápolnában.

Zoltai 2. András: Kápolna-tárlat
Magyar Ifjúság, 1970. szept. 4. 13. l.

M.D.Y.

Magyar József
grafikus

„Tó"

Élet és Irodalom, 1968. jan. 13-5 lap

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József

1968 JAN 13

1021

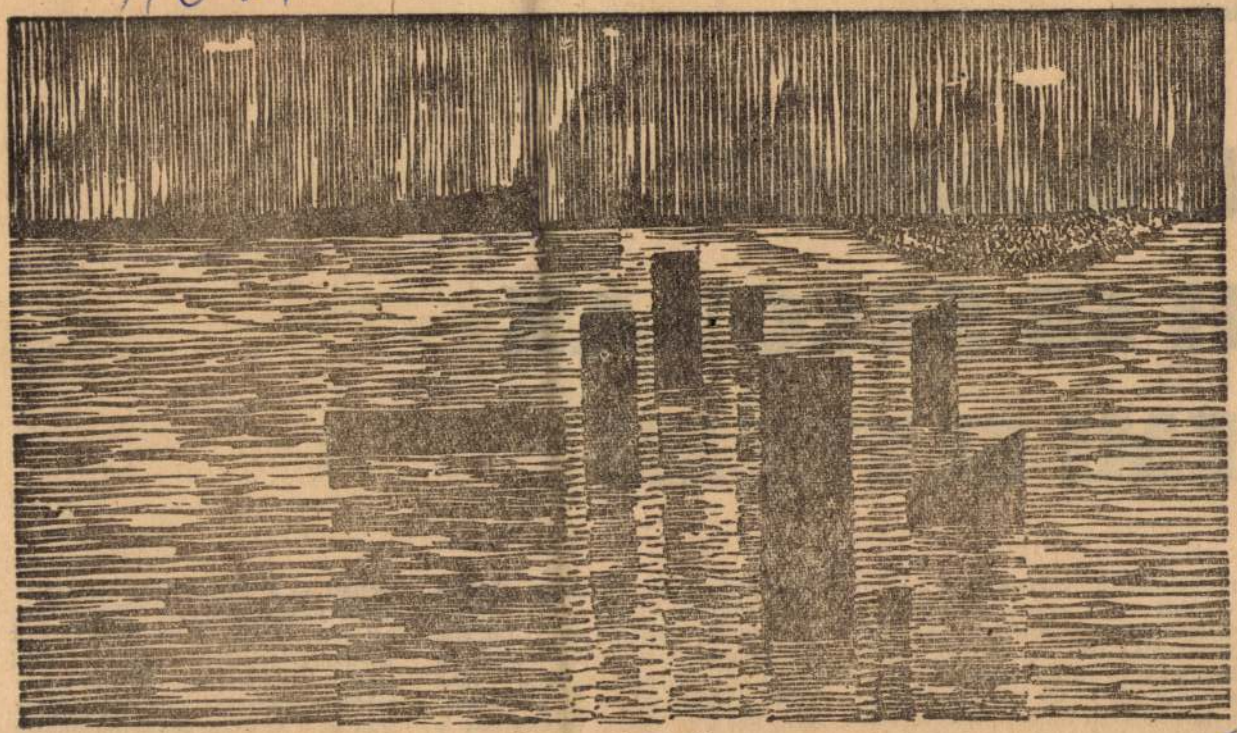

Magyar József: Tó

ABODY BÉLA:

K, GONDOK
EH ÉS SZLOVÁK
LEMI ÉLETBEN

problémáit, árnyoldalait; ez a sokat vitatott — *Itt nemzet él* című — esszé a pozsonyi *Kultúrny život*ban jelent meg 1965-ben. Mináč akkori indulatos és szélsőségesen szubjektív vitaindítójából minden bizonnyal hiányzott a nemzeti kérdés lenini elveken nyugvó elemzése, nemegyszer nacionalista szólamokra ragadtatta magát. Mégis: fájó sebekről, valós nemzeti sérelmekről írt.

Sokkal higgadtabban és mindkét

szocialista törvényesség súlyos megsértésével, konstruált vádak alapján kivégezték.) A jóbarát, *Ilja Ehrenburg* emlékezései mellett, a politikus portréját rajzolja meg *Gustáv Husák*nak, a Szlovák Nemzeti Felkelés egyik vezetőjének a *Kultúrny Život*ban tavaly ősszel közzétett esszéje; *Štefan Drug* irodalomtörténész 1967-ben Clementis irodalmi-publicisztikai tevékenységét méltatta egy értékes monográfiában, tavaly két kötetben Jaco

mellett — *a szlovák nemzet egyetemes jogait.* Éppen a Clementiséket rehabilitáló XIII. csehszlovák pártkongresszuson hozták meg azokat a döntéseket, melyek a korábbinál nagyobb hatáskört biztosítottak a szlovák nép önkormányzati szervének, a Szlovák Nemzeti Tanácsnak (1944-ben, a Szlovák Nemzeti Felkelés idején alakult), melyek meggyorsítják Szlovákia iparosításának ütemét.

Magyar József
grafikus

M.D.K.

„Táj"

Élet és Irodalom, 1968. május 9 - 3 kép.

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest, V., Petőfi S. u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

VALÓSÁG

1968 MÁR

1021

Magyar József

Magyar József metszete

a mérsékelt övi lombos erdők zónájába tartozik. A
telepítéseitől eltekintve nálunk csak a Dunántúlon,
tanak tért a fenyvesek. De még a nyugati határvi
koznak, keverednek.

Igaz, hogy eddig azt hittük: lombos fánk sincs
kell. Korlátoznunk tüzifaként való felfűtését és egyé
től a szőlők kikarózásáig. S még külföldről is hozun
kivágnunk a honi erdőkből.

Vagy mindez csak szándékosan terjesztett tévh
hitnek tévhit volt, ez ma már tagadhatatlan. Kétsé
maguk az erdészek is megcsalódtak. A csalódás g
pszichózisig, a „fában szegény ország" közhelyének kialakulásáig nyúlnak vissza.
Az akkor készült statisztikák valóban tragikus helyzetet tártak fel — de nem egészen megbízható adatok alapján. Azt, hogy mennyi erdőnk van, nagyjából mindig tudtuk. Akkor is, azóta is. De hogy ezekben az erdőkben országosan mekkora „élőfatőke" halmozódott fel s e tőke évenként mennyivel gyarapszik, mekkora „kamatot" hoz, arról a legutóbbi időkig nem voltak elég pontos adataink, világos fogalmaink.

Részadataink voltak. Sok erdőről készült úgynevezett „üzemterv", mely területről területre haladva rögzítette, hol milyen fák tenyésznek s azok milyen „állományt" alkotnak. A helyszínen felvett adatokból (a fák átlagos kora, mellmagassági átmérője, magassága, sűrűsége, elegyaránya, a fával borított terület nagysága stb.) az üzemtervek készítői az egyes erdők fatömegét is kiszámították — igaz, hogy sokáig csak a vágásra előírtakét —, s különféle fatermési táblázatok alapján az évi „növedéküket" is megadták. Mindez azonban nem volt elég az országos helyzet hiteles áttekintéséhez.

Az erdők üzemtervezése ugyanis szaporátlan, nehéz munka. Európában mi az elsők között vagyunk e munka elvégzésében, mégsem jutottunk el odáig mai napig sem, hogy minden nagyobbacska erdőnknek volna üzemterve, nem szólva a néhány holdas kis erdők ezreiről, például homoki tájainkon. (Az országos erdőterületnek

Magyar József
grafikus

M. Dl

„Táj"

Élet és Irodalom, 1968. ajn. 6-9 lap.

Magyar-Mannheimer Gusztáv

Rabinovszky Máriusz írt Magyar-Mannheimer G. kiállításáról a Nyugat 1929. ápr. 1. 496-497.l.

Rabinovszky Máriusz:Két korszak határán Bp. 1965.
298.

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V. Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

KÖNYVTERJESZTŐ
TÁJÉKOZTATÓ

Magyar József

1967 FEB

1021

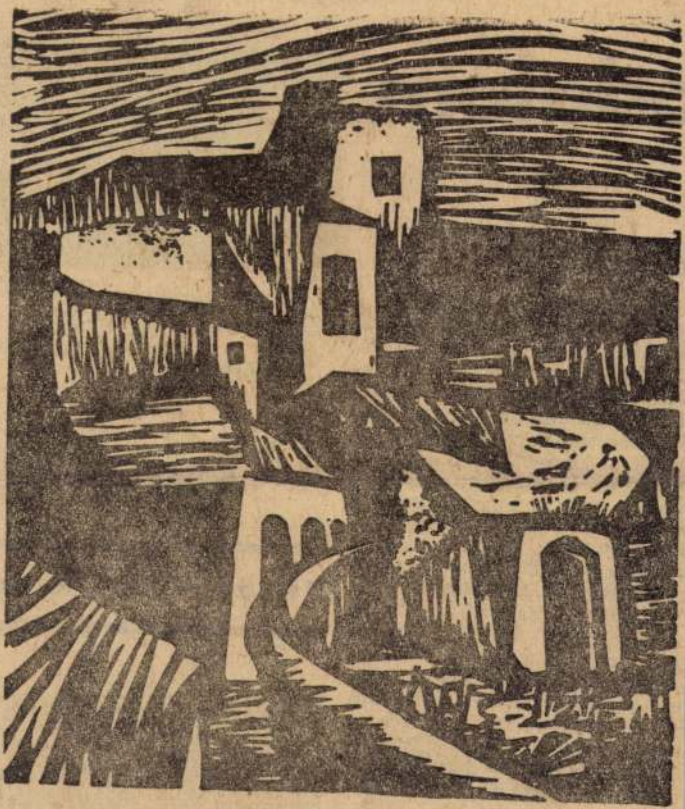

Magyar József metszete a Magvető Almanach 1966. III. számából

odalom

kesztőivel

egyik legvonzóbb titkával, a játékkal találkozik e kötet írásaiban. Nemcsak nevetésről, fanyar humorról van szó: valamiféle ráismerésről, hogy lám, lám, mennyi fura bolondság van a világon! A groteszk a főhőse ennek a kötetnek, a „hasraesett valóság", amely nem is ingerel mindig nevetésre. Akik olvasták Örkény pompás írásait például az *Elet és Irodalomban* és akik megszerették különös, fanyarságba hajló szatirikus hangvételét, nagy örömmel fogadják ezt a kötetet.

Az első negyedévben jelenik meg *Tersánszky Józsi Jenő Uj legenda* című kötete is, amely három kisregényt foglal magában. A címadó kisregény a háború idején jelent meg először. Egy tudatlan, de tiszta, érintetlen szívű parasztlegény Budapestre kerülésének, megpróbáltatásainak története. Megismerkedik a harmincas évek végé-

tájé

XII. évfolyam, 2. szá

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307
1967 JUL

VALÓSÁG

Magyar József

[illegible], a tizedik, melynek megjelenéséhez csak tíz

MALLER SÁNDOR

1021

Magyar József rajza

értelmiségiek és a politikai pártok, *A marxizmus alapvető problémái* címmel. Ezek a jegyzetek az eddigi kiadásokban más, későbbi szövegváltozatban voltak olvashatók.

Dokumentumjellegű az a két Gramsci-cikk is, amely 1917-ben jelent meg a *Grido del Popolo* c. torinói szocialista hetilapban, amelynek főszerkesztője és — akkor egyetlen — munkatársa volt Gramsci. A vezércikkeket a cenzúra erősen megcsonkította. Igen jelentős az az ugyancsak kiadatlan feljegyzés, amely 1926 augusztusából származik. Ezt a jelentést a párt számára írta Gramsci, nem sokkal letartóztatása előtt.

egy e
ság f
Gran
ténel
úgy,
zik
a fo
Olaszország és
ténelmében és kultúrájában gyökerező
és az internacionalista, Lenin tanítványa,
a Kommunista Internacionálé embere.

Achille Occhetto írása Gramscit mint a Nyugaton végbemenő forradalom teoretikusát méltatja. A többi között ezeket írja: Sok oldalról — és esetenként kevéssé körül-

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307
ÉLET ÉS IRODALOM
1962 NOV 24

hogy ebben a kérdésben je[illegible]

1021

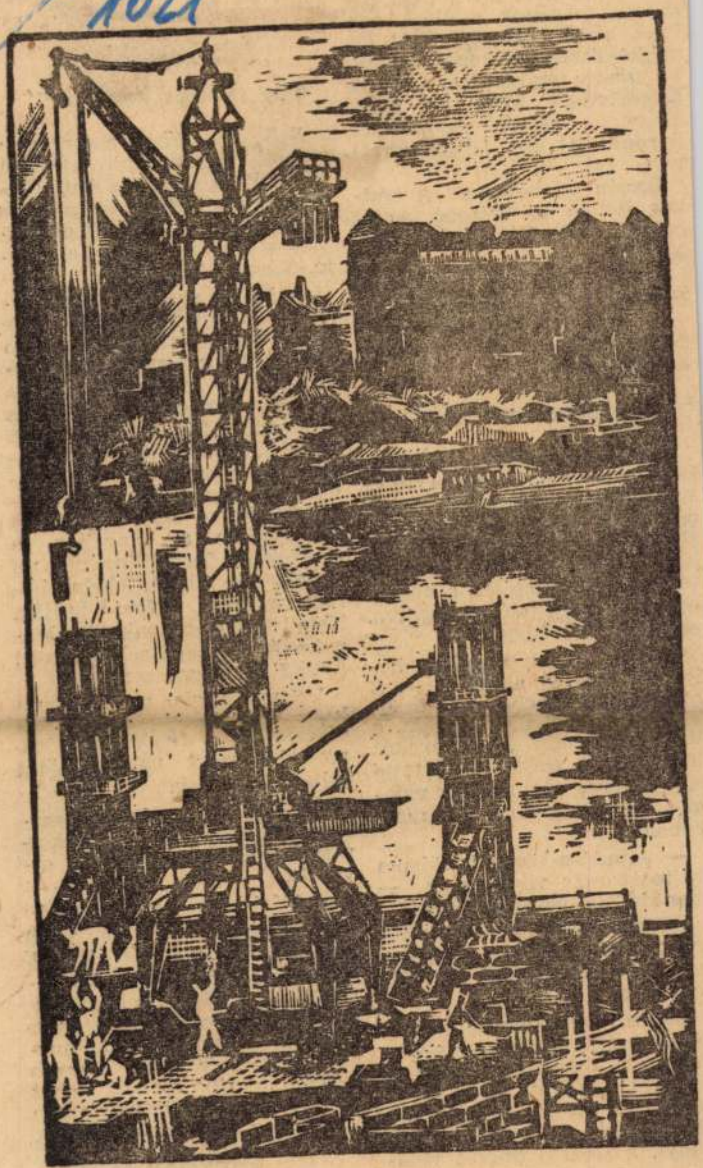

Magyar József: Hídépítés

estétől kezdve, amig ne
lálunk magának szállás
lunk alszik. Megértette
megesküszik, hogy mától
ve rendes ember lesz! E
megértette!? Mert ha
akkor... akkor egyszer
agyonütöm! Ezt is megér
te?!

Banán úr bólintott. S amikor Banán úr kiment, Antal megkérdezte Lányit, a szerelőt:

— Mondd csak Lali, te is kaptál olyan... cédulát?

— Marhák! — mondta mérgesen Lányi. — Persze, hogy kaptam.

Letétben a fizetés

Banán úr rendes fickónak bizonyult. Még arra is sikerült rávenni, hogy beiratkozzék a szakmai tanfolyamra. Bár most is nagyon keveset beszélt, szótlan volt. Amikor megkapta a fizetését, a hosszú cédulát maga előtt lógatva, odament Zoli bácsihoz.

— Zoli bácsi, magánál helyezem letétbe a pénzt. — S avval egy kupacba gyömöszölte az asztalon a százasokat, a tizeseket, majd két marokra fogta, és az egészet úgy tette oda az öreg elé, mintha valami kismadarat tartana a markában.

— Javulása tiszta kuriózum és most már végleges is — mondta Zoli bácsi Lányinak.

— Igen, olyanformának látom én is — bólintgatott Lányi. — Kuriózumnak és véglegesnek.

Zoli bácsi másnap olyan ábrázattal érkezett a műhelybe, mint aki álmatlanul töltötte az egész éjszakát. Antal szintúgy csak téblábolt, mint aki nem találja a helyét. Csak Lányi, a szerelő dúdolt vídá-

...ges rázta meg, s valami vékony piros csíkot dörzsölt le szája szögletéről a keze fejével. Most ezt a piros csíkot nézte. Szája megremegett, a hányaveti hang elhagyta. Szeme kitágult.

— Miért akarják velem elhitetni, hogy segítenek rajtam? Antal úr felesége olyan szemeket meresztett rám mindig, mint a gyilkosra. Igaz is, mit keresek én egy „rendes házban"? Én! Hát azt hiszi Antal szaki, jót tett maga velem? De most még jobban tudom, ki vagyok én! Hogy dögöltem volna meg én is ott Belgiumban a bányában, a többiekkel! Tudják maguk, mi az gázt és füstöt lehelni három napig?! Nem tudják. Nem hiszek maguknak! Maguknak! Nem hiszek semmit! Értik? A világon semmit!

Vékony karja, mint valami karó hol felemelkedett, hol visszaesett a fehér takaróra, amelybe most valami sötét foltok szívódtak.

Fehérköpenyes ápoló csendes kerekeken guruló alkotmányt tolt be. Bejött az orvos is.

— Vért kap — mondta.

Zoli bácsi, Lányi és Antal legyalogoltak a lejtős úton. A Széna tér felől akkor kanyarodott be a 63-as. Valahol egy étteremből zeneszó hallatszott. Indulást kolompolt a kalauznő. Felszálltak. Ültek egymás mellett, mintha valami nehéz súlyt tartanának mindhárman a vállukon. Egy ember sorsát.

FAZEKAS JÁNOS

Magyar Hirdető
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

Magyar József.

ÉLET ÉS IRODALOM

1962 SZEP 15

1021

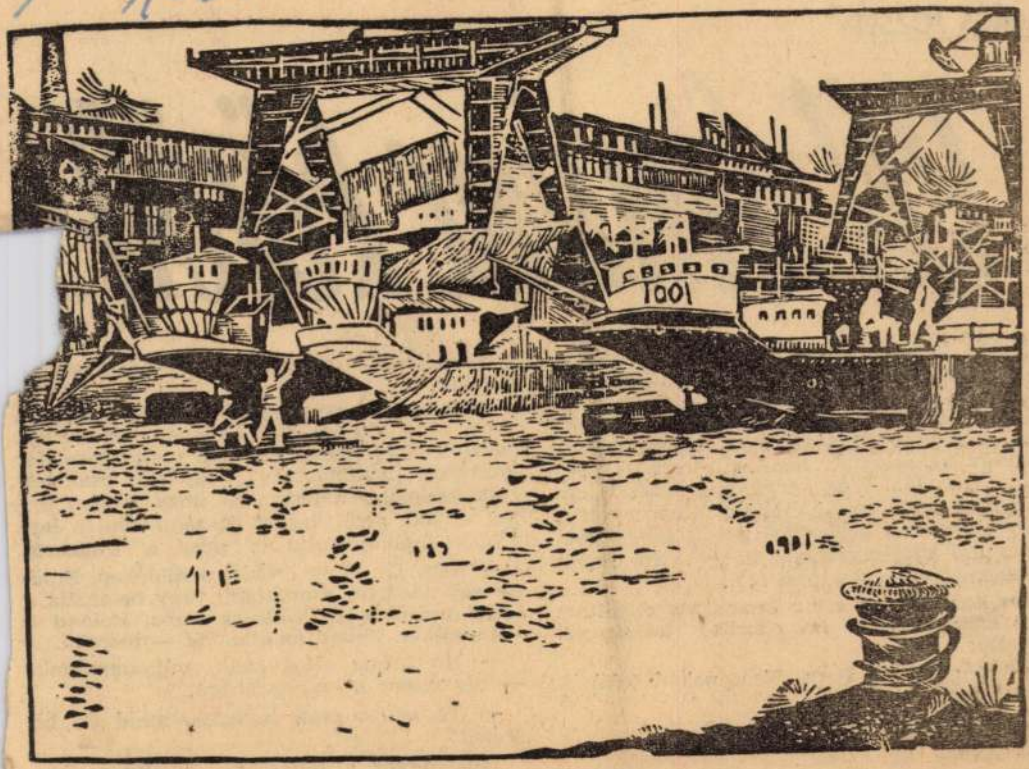

Magyar József: Hajójavító

MÁCS JÓZSEF:*

Két finánc között

Nehéz fába vágom a fejszém. Elmondom, ogyan kerültem el tizenhétéves fővel hazulól. Tudják-e, mit jelent a szülőfalu határáól távolodni és nagyon messze elveszni egy más országban? Magam sem tudom, milyen ezándék kakaskodott bennem, nem is gondolkoztam róla. Elég annyi, hogy készültem a hosszú útra, miután apám beleegyezett, hogy szerencsét próbáljak. Ám a hűség kedvéért illő megjegyeznem, hogy nem hajolt szívesen az elgondolásom felé.

Amikor indulás előtt ismételten előálltam elhatározásommal, hogy tanító leszek, ezt mondta:

— Nyughatnál, fiam. Nem neked találták ki a betűt.

— Hát kinek? — kérdeztem.

— Annak, aki szereti.

Így álltunk bizony apámmal hadilábon, ezen az emlékezetes nyárutón, a háború godtan haza — mondta apám anyámnak, elindult.

Én meg ballagtam utána. Mert ő egészen a tulsó oldalig szegődött mellém kísérőnek. Lesütött fővel lépdelt előttem s olykor-olykor lelassított figyelmeztetni, hogy már csak három kilométer a határ. És hogy jobban teljen az idő, arról kezdet beszélni, ami a legjobban foglalkoztatta az eszét, a fináncról.

— Nem jár az se örökké a földeken. Elbújik egy gödörbe, szundítani, vagy belefurja a lábát valamelyik szalmakazalba. Bolond is lenne ébren tölteni az éjszakát — mondta.

— Ha mégis elfognának, mit mondunk? — készültem a legrosszabbra.

— Te akkor csak hallgass, majd én beszélek!

Palástoltam a félelmemet, pedig rettenetesen csikart valami a hasamban.

Sokáig mentünk a réten, egyszer aztán fel-

Magyar József

rajza (repr.)

Valóság X. (1967.) 7. sz. 113. l.

Magyar József
grafikus

M.D4

„Hold"

Élet és Irodalom, 1967. június 24. - 3 kép

Magyar József

Grafikái szerepelnek a Magvető Almanach
1966/1. kötetében.

Társadalmi Szemle 1966. aug.

Magyar József

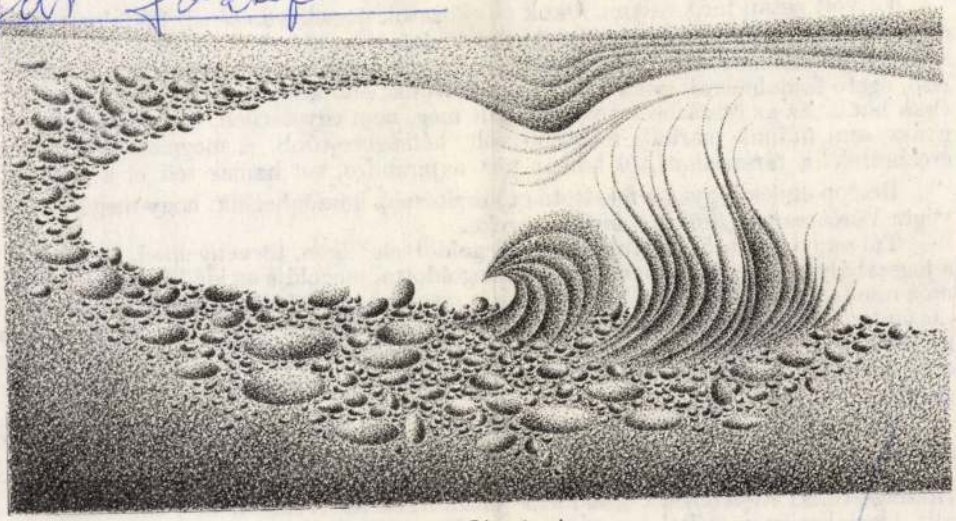

Magyar József rajza

Valóság, 1975. 4.

mohóságukkal akadályozzák az építés munkáját — bajtársi könnyű szívvel kívánom nekik —, kerüljenek pellengérre. S ha ez sem elég: akasztófára."

És volt aztán még valami. Okok és okozatok összekeveréséénél, fájdalmas félreértéseknél emberibb, de mégis fájdalomkeltő dolog: az idő. A halottakat eltemetjük, s ahogy múlik az idő, mind kevesebbet gondolunk rájuk, s már akkor sem a veszteség első, égető fájdalmával. Soká nem gyászolhatunk: élni kell, magunkért és másokért. Csak hát... Az az ötszázezer nem úgy halt meg, nem egyszerűen, természetesen; s a gyász, ami utánuk maradt, feketébb volt, kétségbeejtőbb. A megmaradottak úgy érezhették: a társadalom túl hamar tért napirendre, túl hamar telt el a gyászév.

De épp ennek a gyászt feledtető erőfeszítésnek köszönhetjük, hogy megállhatott végre Vörösmarty „örökkön forgó" kereke.

Túl vagyunk rajta. Megoldottuk. Megoldottuk? Igen, törvényekkel. De tudjuk: a jogszabály, a paragrafus nem minden. Megoldotta, megoldja az idő? Lehet. De félek, még mindig sok minden megbújhat a ma is meglévő zsidó érzékenység és a nem zsidó „tapintat" árnyékában. Sok minden, amit nem szeretnénk. Lemérheti bárki, akinek zsidó barátai vannak, milyen könnyen zavarba jöhet az ember. Igen közeli ismerős előtt kimondtam egyszer: „zsidó". Nagyon szomorúan nézett rám: „Legalább te ne zsidózz..."

Elmondok két emléket, kommentár nélkül. Két fiatal nőről. Az egyik karon ülő gyerek volt 44-ben, a másik még meg sem született.

Az első: képzőművész. Tehetséges, értelmes, viszonylagosan művelt, tájékozott. Beszélgettünk. Egyszercsak „zsidózni" kezdett, szakmai sérelmeket, bántásokat sorolt, igaziakat vagy vélteket, nem tudom eldönteni. Hallgattam egy darabig, aztán

Magyar József szobrász

A dunaújvárosi művésztelep kileng fiatal képzőművésze a város vasművének vashulladékából keresi ki a megformázásra alkalmas anyagot. A műhely-műtermet a főiskola- a szakemberekről és szükséges szerszámokról és szállásról, valamint egy hónapra szóló ösztöndíjról a meghívó szerv gondoskodik. A képzőművészek között dolgozik a művész is.

Kemény Dezső: Vasszobrászok.

Dunaújvárosi Hírlap, 1945. jún. 6.

Kapyar József grafikái

Vigilia 74/9

609, 622.0

MK SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

Magyar József

ÉLET ÉS IRODALOM

1973 JUN 9

1021

Magyar József: Illusztráció

esztendő táján, surun almodnak nagyobb méretű sárgarépával, nemegyszer hímszamárral is. S hogy egy korhely éjszaka múltán, reggel, káposztaleves élvezete után, lehet-e tovább bort inni? (E tárgyban egyébként úgy döntött: lehet, de csak vereset!)

Valóban — mellékes lenne mindez? Ha igen — akkor az élet maga is mellékes.

●

S így beszél még:

— Eddigi írói pályafutásom alatt kiadóim közvetlenül, vagy közvetve mindig tudósítottak közönségük gusztusáról, szerették, ha a nők álarcban jártak és a férfiak frakkban. Óhajtották, hogy bizonyos mértékben respektáljam a városi és falusi közönséget: csupa becsületes megtalálót kutassak fel regényhősnek...

S aztán:

— És talán nem is nagyon érdemesek arra a pesti nők és férfiak, hogy az ember haragba essen velük. Pesti regény! ordenáré passzió, mint az állatkínzás.

S tovább:

— Az emberek hiányoznak könyveimből, akiket mindenkinél jobban ismerek, ugyanezért leírni nem merem őket. Nőket, férfiakat, gyermekeket: én tudom. Ha én leírnám, hogy mit éltem, szenvedtem, éreztem, és körülöttem éreztek: talán egy toronyba zárnának.

Aztán mégis leírta!

A férfiakról ezt:

— Élete lefolyására nézve a legtöbb ember ferencvárosi születésű...

A nőkről pedig így (s ezt egy éltes vidéki színésznő mondotta volt nékem valaha, aki sejtetni engedte velem, ifjú redaktorral, hogy ő a Szindbád-beszélyek Melléki Ida szubrett-színésznője..., kire is Szindbád úr egy vállvonósan-haragos percében így szólott):

— Kegyedék a „házakban" vannak igazán otthon: ott vége a maszkabálnak, ott lehull az álarc, ott futhatják ki igazi formájukat...

S nézzük tovább, csak az igét a „Vörös útvonaláról:

— A Pest környékb rossz tekintetű lakosa nan épített és gondsz kal, elégedetlen, lomp ra kívánkozó külváros méhez hasonlatos abla maradoztak. Egy nyír ketekávén tartott, Pest colt eb ugatott sokáig után, mint a nagyravá hetetlen szegény hivat nökeikről mondott rágalma...

Hát kérem: van itt bírálat, szociológia, szociográfia — s ha épp akarom —, még falukutatás is! És persze költészet. De lúdbőrző! S mindenestül: mintha már Kafka „Kastélya" tájékán járnánk...

S ugyane könyvben:

— A magyar vidéki vendégfogadó olyan sivár, mint egy vasúti teherkocsi. Régi újságpapirosok vannak a szekrényben és az ablakból egy szomorú utcára látni, ahol soha sem nevetnek a gyerekek és nem lehet megérteni, hogy mely okból élnek a felnőttek?

Ne feledjük, hogy e sorok írása idején tanulgatta Samuel Beckett az ábécét! S a negyven éve elnémult „gordonkahang" már akkor „A játszma vége", s az „Ó, azok a szép napok" húrjain (is) játszott...

●

S hogy megkerülte a valóságot? S helyette a tündérit, az álmot adta elő? Szentigaz: nem volt nagy véleménye a valóságos-valóságról. Mármint arról, amit mind közönségesen annak hiszünk, vagy amennyit belőle felfogni képesek vagyunk. Hál' Isten, jóismeretségben állott a metafizikával — ami annak poézise, amit nem tudunk — s ő „tudósított' bennünket az „igaziról", nem csupán a „valódiról".

Mivel pontosan ismerte a Lét valósága és a Mű valósága közti különbséget.

Így beszél erről:

— Nem szeretek műveimben

S hogy a tragikus iránt nem volt fogékony? Hogy a „mellékes" írása közben nem futotta erejéből drámai kulminációkra? Futotta!

Én Krúdyt korábban olvastam, mint Shakespeare-t. A Festett királyban van egy jelenet, a halott Lajos király koporsójánál. Mária és Zápolya „a tót király" csap itt össze. Hát ez aztán tragédiás csúcspont!

Később, amikor már Shakespeare-t is olvastam, sose tudtam szabadulni az eszmétől: könnyű a nagy angolnak: Krúdy után már igazán nem kunszt... (Ámbár, megeshetett éppenséggel, hogy Kr. Gy. úr olvasta Sh. W. urat, nem pedig fordítva...)

De hát, ahogy mondom, én meg a Festett királyt olvastam elsőben...

Mit tegyek most már?

●

Szemérmes író volt. Ugyanezért mindig önmagáról írt. (Egy írónekem csakis arról írjon, akit s amit leginkább ösmer.)

Szerény író is volt. Teljes életén által egyetlen művet írt. Az életművét.

Művelt író is volt. Nem a poéta doctusok kategóriájában, akik más művelt írókon művelték k magukat. Ellenben úgy, hogy Művével új, addig senki által nem ismert műveltséget teremtett.

És magyar író volt, tehát hazafias író. Nem tüdősen, nem lihegőn, nem habzó szájjal. Feltehető olvasta Máté evangéliumát, ak

1973 11

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

Valóság

Magyar József
1021

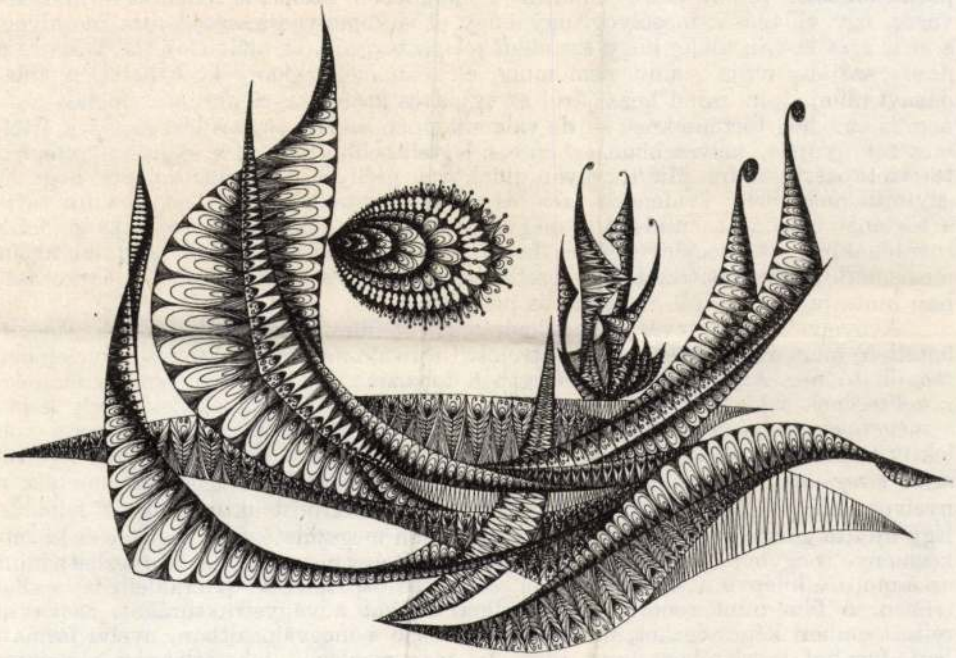

Magyar József rajza

magatartását és szemléletét formalással melyen
menete, valamint a hologram-modell amennyir
indiai meditatív módszerre emlékeztet. A jógi
világ dolgait, hanem elmélyüléssel, az egészet
érteni, gyakorlat által egyre világosabban. A
távolodva az ősi módszertől, egyben meg is köz
struktúra elemeitől, és csak összefüggéseit vizsg

Az indiai tánc egyik rendkívül összetett
példázza, miként lehet a totális megértés érz
nélkül. A táncosnő tánc közben egy pillanatra
párhuzamosan jobbra-balra elmozdítja, miköz
végez, egy villanásra mosolyog, ugyanúgy el is komolyodik, majd újra
s még arra is van ideje, hogy szemöldökét összevonja, és állát előretolva szinte a nézőnek „szájába rágja", amit nem mond el. Van még néhány követhetetlen villanásnyi mímje, ami mind hozzájárul az együttes hatáshoz, és ami összefoglalása — nem is az odáig történteknek — de valamiképpen a világ összes jelenségeinek értelmezését nyújtja, helyesebben az ember legteljesebb lehetséges válaszát fölfoghatatlan tapasztalataira. Mindez olyan didaktikus eréllyel győzi meg a nézőt, hogy az egyfajta mély belső evidenciát érez, és mindent érteni vél. A tánc, ami folytatja a történet előadását, mintegy a megvilágosodottság fehér vásznára rajzolja fel a továbbiakban az eseményeket, és ha a világosság homályosodni kezd, időnként megismétli a mozdulatot. Így az esetet mint esetleges részt az *egész* vonatkozásában mutatja be, miáltal az *egészet* is megidézi.

A nyelvi modell további tanulmányozása a film aspektusából azért elengedhetetlen, mert az új csak „a már létrejött"-től való megkülönböztetés műveletében ragadható meg. Azonkívül a nyelvészetben dolgozták ki a bonyolult rendszerek megközelítésének azt a kifinomult taktikáját, azt az oszcilláló dialektikát, mely képes a megszokás vulgáris evidenciájából kilazítani, és újraértelmezhetővé tenni a kollektív tudatalatti olyan hiperintelligens kreációját, mint a nyelv. Az újabb nyelvészeti vizsgálatok fényt derítenek azokra a nem lineáris összefüggésekre, melyek a nyelvet áthatják, és bizonyos egyszerre ható szinkronstruktúrák létét felfedik. Egy újfajta gondolkodás alakul, amely az új film megszületésének segítője és következménye is egyben. Az új film a valóság elemeit úgy mozgathatja, szervezheti, mint az álom, de kilépve a szubjektumból, a „közös tapasztalat" (Hérakleitosz) szellemében. A film mint zenei álom fölfedheti azokat a vágystruktúrákat, azokat a rejtett emberi képességeket, melyeket a tradíció a megvalósultban, nyelvi formáiban, fogalmi készletében fogva tart. A „már meglevő" tehetetlenségi nyomatékát nevezi Marcuse „ösztönökbe horgonyzott ellenforradalom"-nak. A filmnek megvan a módja arra, hogy az életszegmentumokat ne engedje elmerülni az azok

Magyar József grafikus

Merei Ottó: Meditatív kipalkotás

Művészet, 1982. június

Magyar József

Magyar Nemzet
1984. VII. 21.

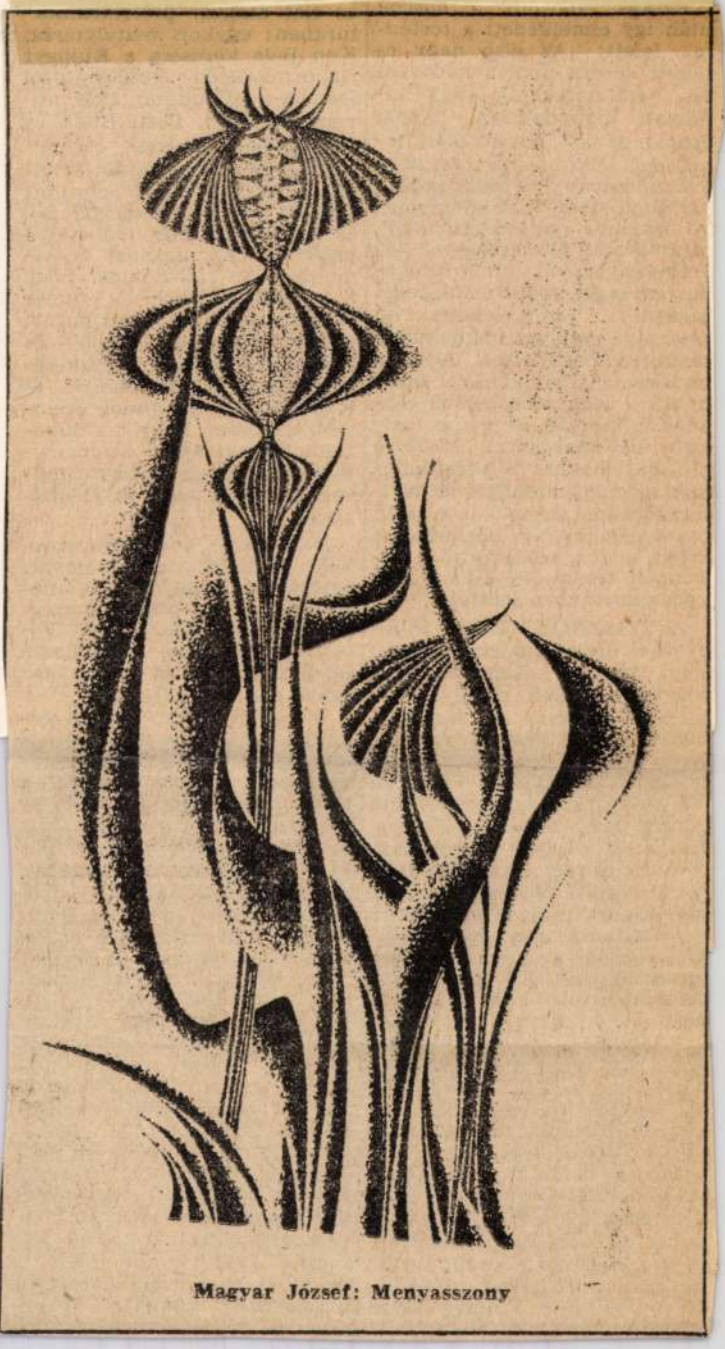

Magyar József: Menyasszony

hanem az északra szorult egységek 60—70 százalékos veszteséget szenvedtek. A magyar VI. hadtest és a hozzásodródott csapatrészek visszavonultak a Kárpátok magyar szakaszára.

A hadsereg létszáma 1944 július végén a visszavonulás befejezése után a 140 ezret nem haladta meg. Igaz, hogy július 28-án az augusztus 20-i ünnepségekre 200 ezer főre igényeltek fél liter bort, fejenként. De itt figyelembe vették a már jelzett hadosztályok beérkezését is és a veszteségek pótlását. A vezérkar július 28-i tájékoztató jelentése szerint a határon belépett 918 tiszt és 20 630 katona sebesült.

Ezekből az adatokból következtethetünk a hadsereg összveszteségére. A VI. hadtest, a hadsereg közvetlen alakulatok és a hadtesthez sodródott csapatrészek vesztesége május 15-től július 30-ig mintegy 36 196 sebesült, fogoly és halott volt.

tendő, mert Toth Aladár mellett egyike volt azon kevesek-nek, akik kiálltak Bartók és Kodály művészete mellett. A koncertek, opera-bemutatók másnapján a Világban, a Magyar Hírlapban, az Újságban megjelent kritikáiban — amelyeket szerényen a leggyakrabban csak szignóval jelzett — nemcsak a modern magyar zene, hanem az előadóművészet valamennyi fontos új jelenségére is frissen reagált. Ő írta 1928-ban az első lemezkritikát, majd néhány hét múlva az első beszámolót a rádió hangverseny-közvetítéséről a Vigadóból. Már méltatott bátorságát pedig mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a nem elsősorban szerénységéről ismert, a nácikkal kacérkodó világhírű német karmester 1944. január 17-i (!) egyetlen budapesti koncertjén a „maestro" kimagasló tehetségének méltatása mellett pó-

Magyar József: Madárember

Magyar Nemzet 1984. 1. 21.

Magyar József
Rajzai

Magyar Nemzet 1984. VI. 9.

Magyar József

Rajz

Magyar Nemzet 1984. VIII. 25.

Magyar József
Rozi

Magyar Nemzet 1984. XI. 3.

Magyar József rajza

Magyar József

Magyar József rajza

Magyar Nemzet 1985. IV. 20.

Magyar József

Valóság 1975. R.

Magyar József rajza

jának sajátosságaira vonatkozóan. Egy-két publikáción kívül semmit sem olvashatunk a hallgatók munkaidejéről: tanrendi elfoglaltságukról, egyéni tanulásukról stb. Ezért későbbi elemzésünk során ennek a tevékenységcsoportnak különös figyelmet kívánunk szentelni. A hallgatók szabad idejéről már többet olvashatunk, de inkább egyes tevékenységeikről (olvasásról stb.) és művelődésük szerkezetéről.

Életmódkutatásunk gerincét az a két vizsgálat alkotja, amelyet 1973 áprilisában a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont anyagi és a József Attila Tudományegyetem vezetésének erkölcsi támogatásával végeztünk a József Attila Tudományegyetem hallgatói között. Kutatásunkat több problémafeltáró vizsgálat előzte meg, amelyek részben a munkaidőre, részben az egyetemi hallgatók szabad idejének és művelődésének szerkezetére vonatkoztak.[2]

1973. április 11—18. között (szerdától keddig) az egyetem minden ötödik hallgatójával egyhetes időmérleget készíttettünk. Négyszáznál több hallgató — a teljes minta — töltötte ki a tevékenységnaplót, amelyben a megkérdezettek — reggel 6 órától 24 óráig — 15 perces időbeosztásban jegyezték fel elfoglaltságaikat. Ha a tevékenység nem tett ki 15 percet, akkor többet is össze lehetett foglalni.

Amikor sor került a tevékenységnaplók összegyűjtésére, minden hatodik hallgatót (kb. 300 főt), akik egyben az időmérleget is vezették, további együttműködésre kértek fel a kérdezőbiztosok. A hallgatókkal egy olyan interjút készítettünk, amely a munkaidőre és a szabad időre, valamint a szabadidős tevékenységek kedveltségi és időráfordítási sorrendjére vonatkozó kérdéseket tartalmazott. A mintát mindkét esetben egyszerű, mechanikus véletlen-kiválasztás alapján állítottuk össze. A megkérdezettek között a nők aránya az egyetemen képviselt arányuknak megfelelően magas (mintegy 70%).

Magyar József

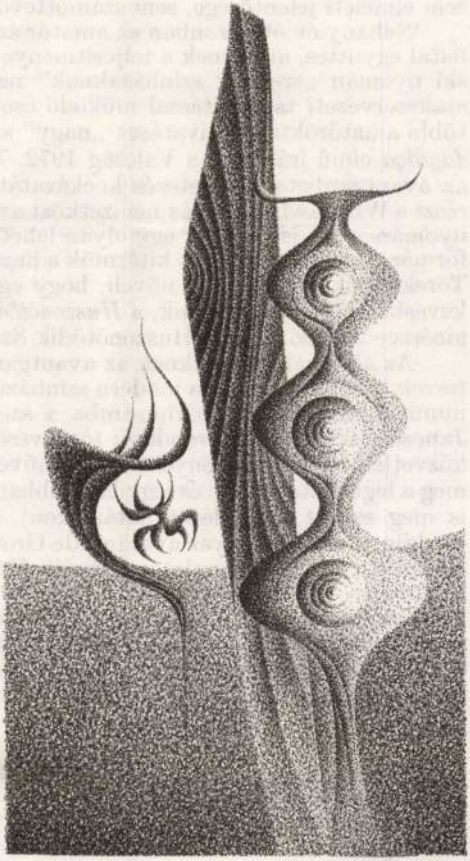

Magyar József rajzai

megjelent ugyan egy-egy beszámoló (magam a *Valóság* 1966. 9. számában írtam róla), de ennél több nem történt. A világot járt lengyel társulat nem jutott el Magyarországra, még Grotowski elméleti írásainak gyűjteményes kötete, a *Szegény színház felé* sem olvasható magyarul, csak tanítványának, Barbának mestere munkásságát ismertető írása tanulmányozható a Színháztudományi Intézet egy sokszorosított kiadványában. A hivatásos magyar színház egyáltalában nem vett tudomást Grotowskiról. Miért is érdeklődne egy olyan színházi koncepció iránt, amely eleve elutasítja mindazokat az eszményeket és elveket, amelyek meghatározzák létét és céljait.

Grotowski közvetlenül mindössze néhány amatőr együttesünkre hatott, akik Wroclawban járva (többnyire a kétévenként megrendezett nemzetközi diákszínjátszó fesztiválon) bejuthattak a Laboratórium Színház előadásaira. Joggal tehető fel a kérdés, vajon ez a csekély hatás érdemel-e egyáltalán figyelmet. Nem olyan feledésbe merülő, csak dilettánsok kis csoportját érintő hatásról van-e szó, amelynek nincs sem elméleti jelentősége, sem számottevő művészi kisugárzása?

Néhány év óta azonban az amatőr színjátszó mozgalomból kiemelkedett néhány fiatal együttes, amelynek a teljesítménye már nem mérhető amatőr szinten. Grotowski nyomán „szegény színházaknak" neveztem ezeket a kevés egyetemi, tanácsi, szakszervezeti támogatással működő csoportokat, hogy megkülönböztessem őket a többi amatőröktől és hivatásos „nagy" színházaktól is. (Lásd *A szegény színház gazdagsága* című írásomat a Valóság 1972. 7. számában.) Ezek az együttesek vállalták az avantgardista kísérletezés kockázatát, és több évi tapogatódzás után — nagyrészt a Wroclawban és más nemzetközi avantgarde fesztiválokon kapott ösztönzések nyomán — rá is találtak egy olyan lehetőségeikhez és képességeikhez illő színjátékformára, amellyel sikerült kitörniük a hazai színjátszás megkövesedett gyakorlatából. Törekvéseik jelentőségét növeli, hogy egyetlen, az avantgarde törekvéseket többékevésbé vállaló színházunk, a *Huszonötödik Színház* is hasonló eredményekre jutott, ideértve *Jancsó Miklós* Huszönötödik Színházbeli rendezői próbálkozásait.

Az alábbiakban ezeknek az avantgarde törekvéseknek az elméleti összegezésére teszek kísérletet. Hogy a modern színházi avantgarde nagyjai közül éppen Grotowski munkásságát állítom párhuzamba a szegény színház, a Huszonötödik Színház és Jancsó Miklós színház-rendezői törekvéseivel, ennek nemcsak a fiatalokra gyakorolt közvetlen hatás és bizonyos eszmei-művészi rokonság az oka. Grotowski fogalmazta meg a legtudatosabban és legvilágosabban a maga művészi elképzeléseit (s valósította is meg ezeket, csodálatos hatásfokon), így tanulságosnak ígérkezik azt elemezni, meddig tudta a magyar avantgarde Grotowski példáját követni, hol tért el tőle, s alakította ki a maga sajátos formáit. Másrészt Grotowski eddigi pályája lezártnak tekinthető — ő maga jelentette be egy évvel ezelőtt, hogy szakított a színházzal mint művészi formával. (Az emberek közti találkozás problémái izgatják, amelynek — mint mondja — „nem kell feltétlen meghatározott dramatikus formában megesnie". Grotowski új kísérleteinek értelméről, művészi lehetőségeiről néhány nyilatkozaton kívül még alig tud valamit a világ, ez bennünket is felment attól, hogy kitérjünk pályájának erre az újabb szakaszára.)

2. Grotowski színházának tengelyében a mítosz áll, méghozzá nem a mítosz általában, nem minden mítosz, hanem a Lengyelországban ma is elevenen élő katolicizmus mitológiája.

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

Magyar József

ÉLET ÉS IRODALOM
1977 JUN 16

1021

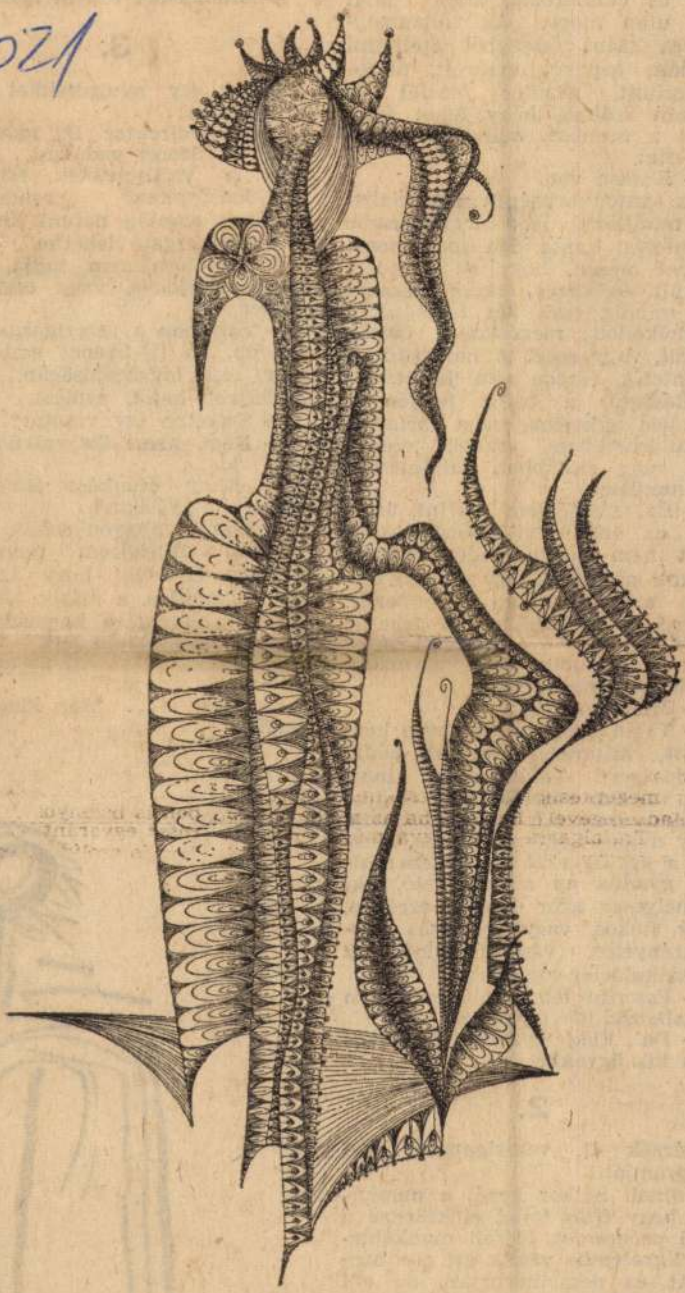

Magyar József: Királylány

pán állagmegóvásra eng
néhány millió forintot.
gött és elhatározta, ho
feje után megy. Az
óvásra szánt összegből
kezdett, gépeket vásáro
portosított. Amikor m
múltán szóltak, hogy le
tatni a munkát, már cs
lentette:

— Készen van.

Az avatóünnepségen a
ta munkáért járó legn
kitüntetést kapta. Ma má
lyogva meséli, hogy az
nélküli építkezés ötszáz éjszaká-
ján mindig csak két lehetőségen
gondolkodott: megússza-e börtön
nélkül, vagy sem? A harmadik, a
kitüntetés, eszébe sem jutott. Az
önállóságot, a bátor felelősség-
vállalást akkoriban nem tartották
nélkülözhetetlen vezetői erény-
nek, még ritkábban jutalmazták
kitüntetéssel.

— Én, személyem szerint, irtó-
zom az önállótlan beosztottaktól.
Mert nem vagyok időmilliomos.
Nálunk az ügyek úgy szállnak fel-
felé, mint a vízben a buborék.
Amire a földszinten rá lehetne
tenni a pontot, azt rendszerint
csak a második vagy harmadik
emeleten intézik el.

— Miért van így?

— Talán azért, mert kevés kéz-
fogást, kitüntetést adtunk eddig
önállóságért. Talán azért, mert
még vannak vezetők, akik fontos-
ságukat csak úgy tudják jelezni,
hogy mágnesként magukhoz vonz-
zák a kis ügyeket is. Nekem min-
dig gyanús az az igazgató, aki
személyesen akar dönteni arról is,
hogy fiókos, vagy redőnyös irat-
szekrényeket vásároljanak-e az
utókalkulációs osztályra.

— Eszerint tehát véletlenül sem
foglalkozik kis ügyekkel?

— De. Elég gyakran foglalko-
zom kis ügyekkel.

2.

Nézzük D. vezérigazgató mai
programját.

Hajnali hétkor kezdi a munká-
ját, hogy friss fejjel előkészítse a
napi programot. Közeli munkatár-
sai figyelembe veszik ezt a a szo-
kását és nem zavarják, de aki
távoli műhelyből, üzemből jön, az
benyit hozzá. Örül, hogy bent ta-
lálta.

Ma hét órakor bejött hozzá egy

[illegible] hogy
bosszankodjon-e, vagy csak ne-
vessen.

— Sch.-ban a vezérigazgató leg-
feljebb, ha tíz-tizenöt embert is-
mer saját igazgatóságán. Névről
legfeljebb hatot, nyolcat.

— Szeretne így vezetni?

— Nem, nem! De valahogy így
sem jó.

— Hány munkást ismer név
szerint a gyárban?

— Hát... nagyon sokat.

Mond két-három nevet, de
gyorsan kiderül, hogy az egyik
már nyugdíjas, a másik több mint
fél éve elment, a harmadik idő-
közben üzemvezető lett.

— Hogy' hívták azt az asszonyt,
aki reggel itt járt?

— Hogy is?.. Már kiadtam a
papírt.

MAGYAR JÓZSEF, grafikus

Magyar József rajza, Fekete repr. 86.old

VALÓSÁG, A TIT. folyóirata, 1973. 11.sz. Bp.

MTI SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726
1974 DEC 4

VALÓSÁG

Magyar József

1021

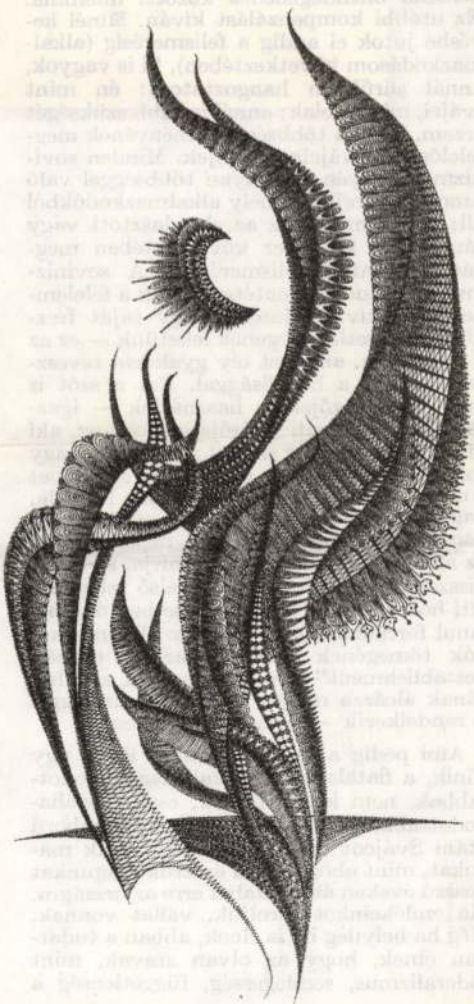

Magyar József rajza

arra az
nem ide
problém
idegensé
bemenő
Ez utóbl
vésbé ju
mazkodá
annál sú
svájci, mi svajciak; annál inkább szükséget
érzem, hogy a többség véleményének megfelelően jó svájcinak tűnjek. Minden sovinizmus mélyén egy olyan többséggel való azonosulás rejlik, amely alkalmazkodókból áll; kompenzáció ez az elmulasztott vagy társadalmi kényszer következtében meggátolt identitás-felismerésért. A sovinizmus az öntudat ellentéte. Annak a félelemnek primitív kifejezése, hogy saját fészkünkben esetleg idegenek lehetünk — ez az a xenofóbia, amelyet oly gyakorta tévesztenek össze a hazafisággal. Ezt a szót is már csak idézőjelben használjuk — igazságtalanul. Hazafi (idézőjel nélkül) az, aki identitását személy szerint megtalálta vagy sohasem veszítette el, ennélfogva egy népet a maga népének tekint: egy Pablo Neruda, vagyis egy lázadó, szerencsés esetben egy nagy ember, egy költő, aki népének nem az alkalmazkodás nyelvét tanítja, s ezáltal visszaadja identitását vagy első ízben segíti hozzá — ami mindkét esetben óhatatlanul forradalmi lesz. Mert az alkalmazkodók tömegének nincsen hazája, csupán „establishment"-je van, lobogóval, ami hazának álcázza magát, s ehhez hadsereggel is rendelkezik — nemcsak Chilében...

Ami pedig a mi országunkat illeti, úgy tűnik, a fiatalabbak sokkal megállapodottabbak, nem kritikátlanok, csak megállapodottabbak. Ők a második világháború utáni Svájcot ismerik: kevésbé érzik magukat, mint ahogyan mi éreztük magunkat hosszú éveken át, ráutalva erre az országra. Ha emlékeinket soroljuk, vállat vonnak. Még ha helyileg itt is élnek, abban a tudatban élnek, hogy az olyan szavak, mint föderalizmus, semlegesség, függetlenség a

sza a vakot, hogy békében élhessen a külvilággal. Öderland gróf, egy szupponált legenda alakja, neve szerint inkább skandináv, baltát ragad, mert már saját testén sem bírja elviselni azt az üres és megmeredvedett társadalmat, amelyet ügyészként képvisel, s noha nem nálunk, hanem Párizsban, 1968-ban ment végbe egy ilyen természetű lázadás, a francia sajtó így írt

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726
1974 DEC 4

VALÓSÁG

Magyar József

1021

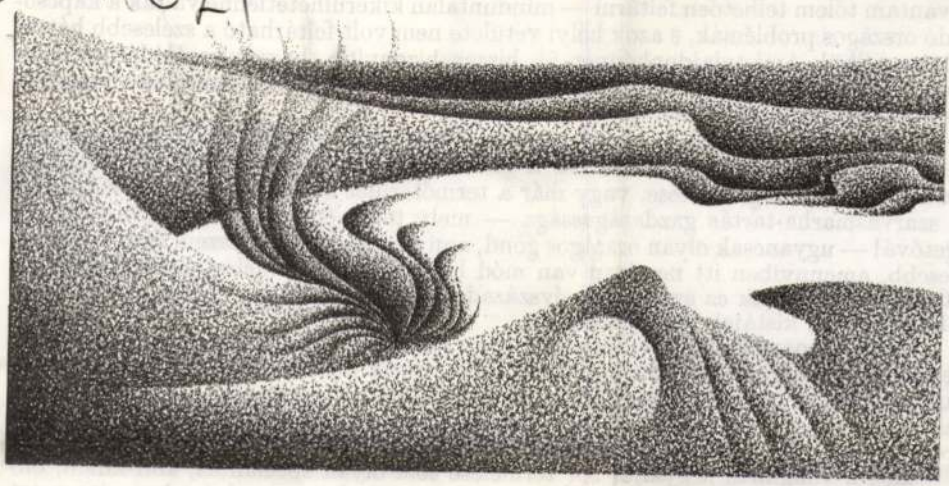

Magyar József rajza

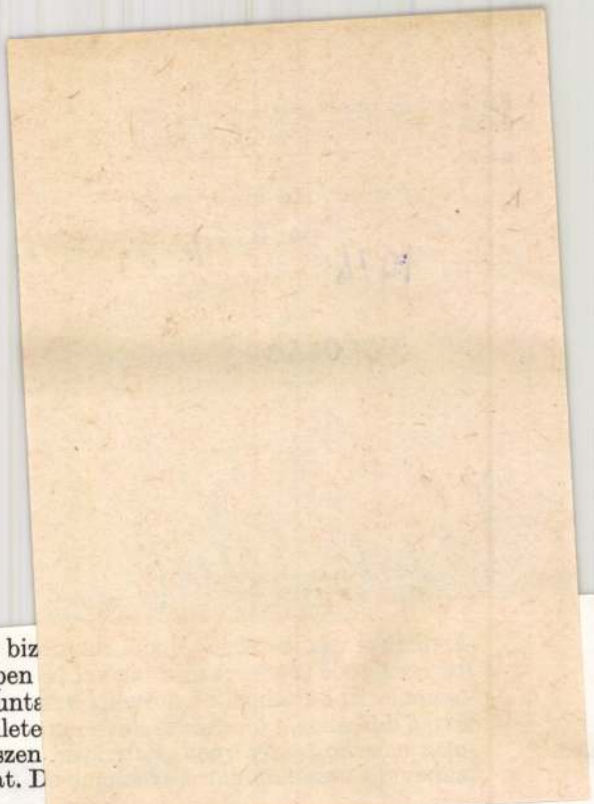

...legfőbb buktatómnak mindvégig az biz
rolt terület sajátosságait, lakosságának éppen
kívántam tőlem telhetően feltárni — mindunta
lódó országos problémák, s azok helyi vetülete
jelzése nélkül. Ami tulajdonképpen jó, hiszen
csak a választott régióra nyújt tanulságokat. D
illetékességi körömön túlra.

Tárgyalható-e például a lejtős területek földhasználatának dilemmája anélkül, hogy ki ne térnénk arra: célszerű-e a hazánkban ma művelt összes szántóterület fenntartása, esetleg bővítése, vagy már a termőterület csökkentése volna indokolt? A szarvasmarha-tartás gazdaságossága — mely téma éppen 1972-ben vált igazán égetővé! — ugyancsak olyan országos gond, ami régióm némely részein csak annyival élesebb, amennyiben itt nemigen van mód helyette más termelési ágat választani; itt az állattartásnak ez az ágazata évszázadok óta igen erősen meghatározta egész falucsoportok, kistájak boldogulását.

A vidéki ipartelepítés gondja pedig, vagy az, hogy az országos mammutvállalatok nehézkessége hogyan hat ki — a távoli üzemrészeik fejlesztésének központi irányításával, nemegyszer »gyarmatiként« kezelésével — a regionális fejlődésre, olyan szálakhoz vezet, amelyeket bogozva ismét egész gazdaságpolitikánk olykor bizony gordiuszinak tűnő probléma-gubancaihoz jutunk.

Még a világhíres hegyaljai bor termelése sem olyan specialitás, ami külön, önmagában, párhuzamok nélkül áll. És nemcsak a tömegbor—minőségi bor vita vezet

MK SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAPKIADÓ BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-776

VIGILIA
Budapest

1974 SEP

Magyar József

1021

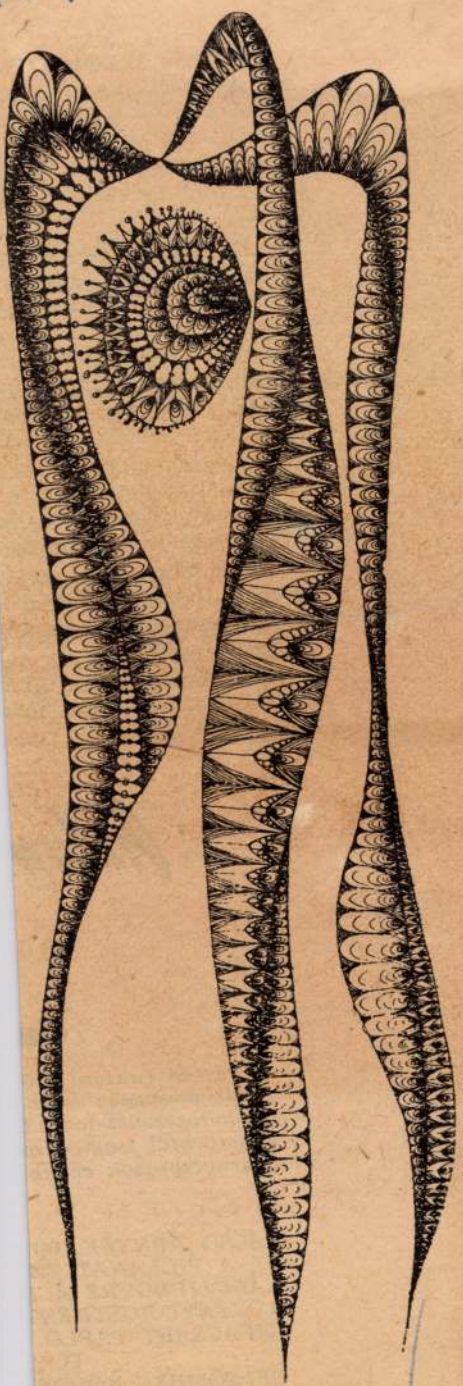

Magyar József munkája

zsúfolva gyíkkal virággal; od
terre dübörgött a gyár.

A kettősség egész életen
Verset írok, fizikai munkával
valót.

Gyökereimet kutatom. V

Édesapám becsavarogta a
rú, tört asszony volt. Egész
gépet; szeretetébe engem p
felmutatni önmagának.

Néhány éve mindketten
küknek volt igaza. Csodálat
szeretetével tartozom nekik

A versek talán gyerekk
írni felnőtt fejjel kezdtem.
hogy miért e késő eszmélés
egy: dolgom van a világban

Számomra a vers megk
létezés megélésére. Furcsa h
cünkbe higgadtan visszatéré

Még erősnek érzem ma
remélek. Napról napra újbó
önpusztításban. Tudom, ma
Csodára.

Bal

Ál

A Partok vonzása erő
A Megállapodás üszkö
(A körözéseket magad
Zsombékról zsombékra
Szárnycsapások emlék

BELSŐ ÁRNYÉKAIM
EZ A PILLANAT EZ
LÁBUJJHEGYRE ÁL
NÖVÉNYI ROSTKÉN
KIFACSART TAPLÓ
BIZ
BELSŐMBEN KÓBOR
SZILÁNKOKRA ZÚZ

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 81
Telefon: 138-068, 337-748, 340-776

Magyar József

VIGILIA
Budapest

1974 SEP. 4

1021

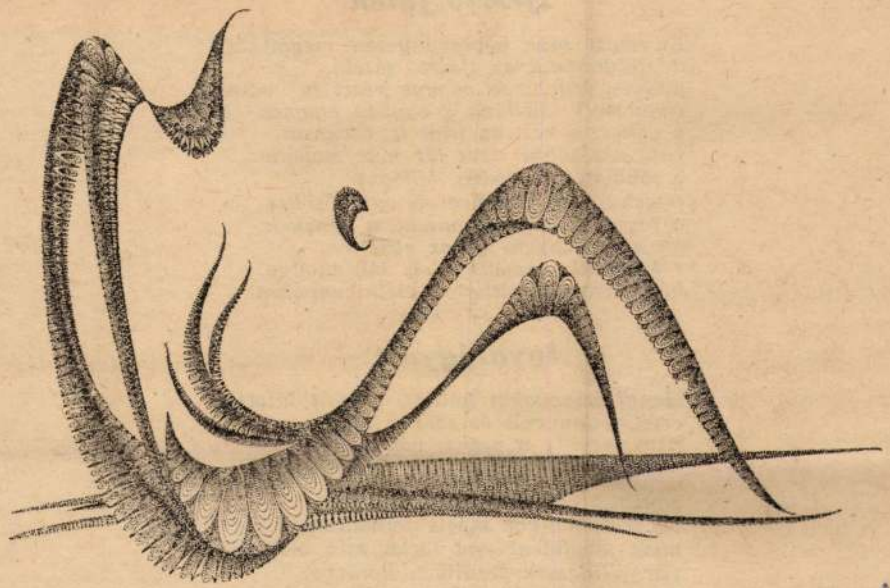

Magyar József
munkája

A keserű pohár kiürít
bekövetkezik egyszer,
Még jó, akinek tövisi
hordani nem kell,
amíg odáig eljut. Vol
az, ami van, nyomorú
de mégis éden, édes

Ijesztő já

Én most már végérvényesen megállnék,
de folytatódik az ijesztő játék,
amiben kötelezve vagyok részt is vennem,
egymásért küzdünk s egyben egymás ellen,
a gáncs, a kés, ha tilos is, szokásos,
van, aki többé nem tér már magához,
a többiek dulakodva, böfögve
felesküsznek, ha nem is mindörökre
a rossznak, a hatalomnak, a pénznek,
ők a szegények, ők az előítéltek,
s közöttük vagyok én is búslakodva,
hogy nem számíthatok szelíd napokra.

Agyalágyult

Hangfoszlányokat hallott, s amit látott,
értelmetlen volt és szürke tömeg,
nem észlelte a napok változását,
nem kötötték láthatatlan csövek

agyához és szívéhez a világot,
de volt, amikor mégis felkiáltott,
mert megjelent egy tarka szín előtte,
pár pillanatra szédítően körözve,
de ez is elmúlt, s egyre nőtt a kása.
Ez volt halála előtti halála.

Magyar József

„Napáldozat" c. művének
reprója a 4. oldalon

Pestmegyei Hírlap 1971 november 28

Magyar József grafikus

Kiállítása nyílik december 14-én

az ELTE Eötvös Klubban

Pestmegyei Hírlap 1971 december 17

4. old.

MAGYAR JÓZSEF, grafikus

Magyar József rajzai /2 drb./ fekete repr. 64.old

VALÓSÁG, A TIT. folyóirata, 1973. 8.sz. Bp.

MAGYAR JÓZSEF, grafikus

Magyar József rajza, rekete repr. 61.old

VALÓSÁG, A TIT. folyóirata, 1974. 4.sz. Bp.

MAGYAR JÓZSEF, grafikus

Magyar József: a rajza, Fekete repr. 128.old

VALÓSÁG, A TIT. folyóirata, 1974. 4.sz. Bp.

Magyar József

"Királylány" c. rajzát hozza a lap.
Repr.

Élet és Irodalom, Bp. 1973. juni. 16.
XVII. évf. 24. sz. 15. lap.

MTI SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068. 337-748. 340-726

PEST MEGYEI HÍRLAP
Magyar József
1971 NOV 28

1021

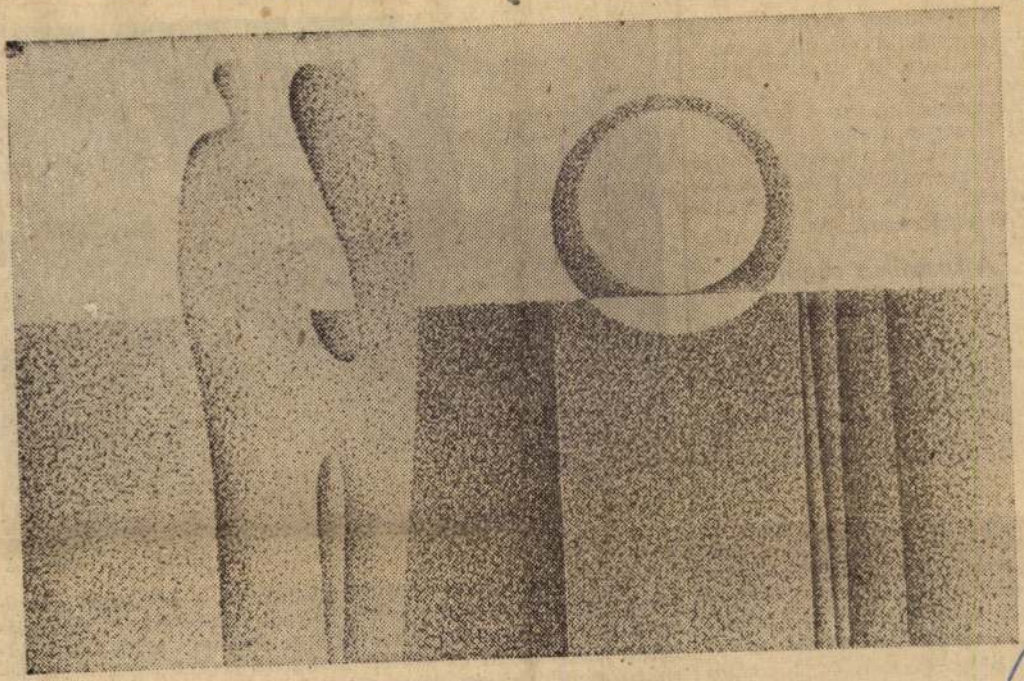

MAGYAR JÓZSEF: NAPÁLDOZAT

dák haladnak.

A plazmával együtt a Nap légköréből kisodródik a mágneses mező is, és az intenzív kitörések éveiben — a Nap kozmikus sugarai. A bolygóközi közeg mai modellje feltételezi az időben és térben dinamikusan változó mágneses felhőket, vagyis a mágneses mezők különneműségét.

A kozmikus sugárzás változása

A nyugodt Nap éveiben a galaktikus kozmikus sugarak akadálytalanul behatolnak a Naphoz közel fekvő térségekbe. Amikor az aktivitás növekszik, bekövetkeznek a napkitörések — igen intenzív széláramlat áll be, intenzívebbé válik a kozmikus sugárzás, és fokozódik a mágneses mezők intenzivitása, amelyek óriási sebességgel haladnak a Naptól ellenkező irányba, és a közeli térségekből kiszorítják a galaktikus gázokat és kozmikus sugarakat. Ennek következté-

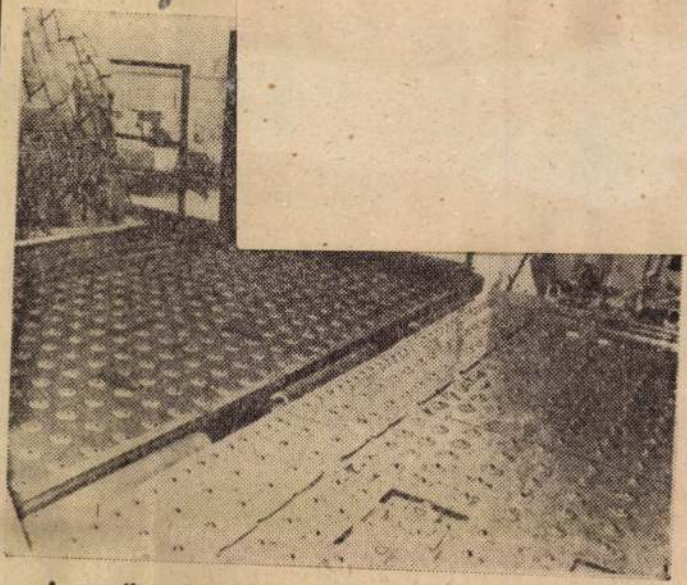

A gumihevederes szállítószalagok és a költséges görgősorok előnyeit egyesíti a képen látható egyszerű és olcsó „szállítópálya", melyen kevés erővel is továbbítani lehet súlyos ládákat, csomagokat és sokféle alaktartó áruféleséget. A konstrukció rendkívül egyszerű: „fészkében" könnyen elforduló acélgolyókat helyeznek el a fémből való alaplemezben.

Magyar József

szolgálatának lakóépületei a tudatos
városalkotás korszerű példája.

Merényi Ferenc: A magyar építészet
1867-1967. Budapest 1970.

112 p

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-774

Magyar József

ÉLET ÉS IRODALOM
Budapest

1977 SEP 10
1021

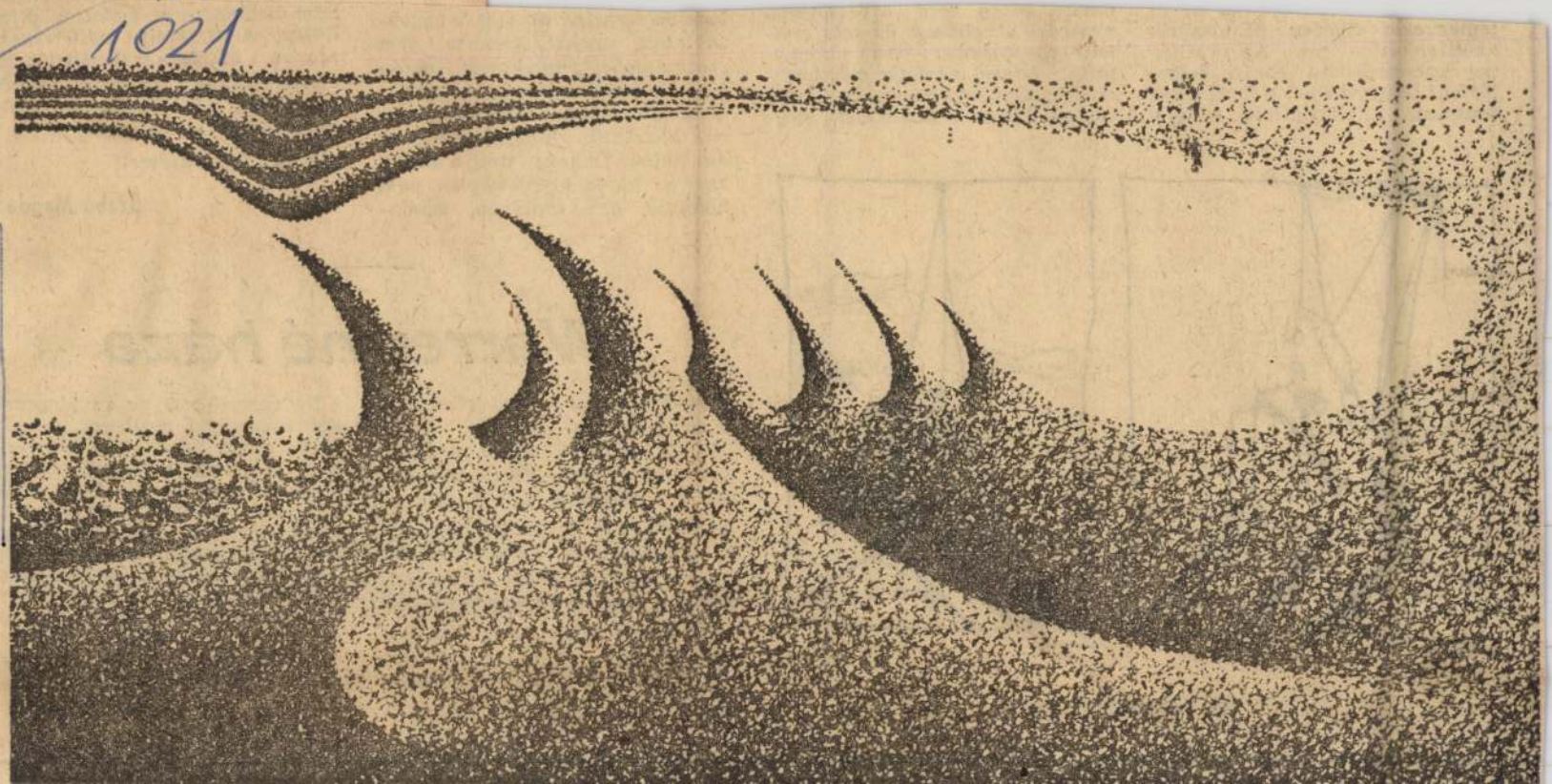

Magyar József rajza

tanterveket illetően állításainak az ellenkezője igaz. Az oktatásügy korszerűsítése során életbelépő új óratervekben a történelem óraszáma általában nőtt, csak a

neven, hogy arra hivatkozzam, nemcsak Angliának és más etnikai egységeknek van történelmük, hanem nekünk magyaroknak is. Gyulán világos volt, mire célzok, hiszen a történelem meg-

legesen terhelné amúgy
zaklatott napjait. Kisz
„rosszaságból", gyakor
ból, ki, mert irtózatos
nulnivalója van. Már
nak látszhatik, hogy m
elmondom Önnek: am
kor, az iskola befejezé
kötelező, az kezdetbe

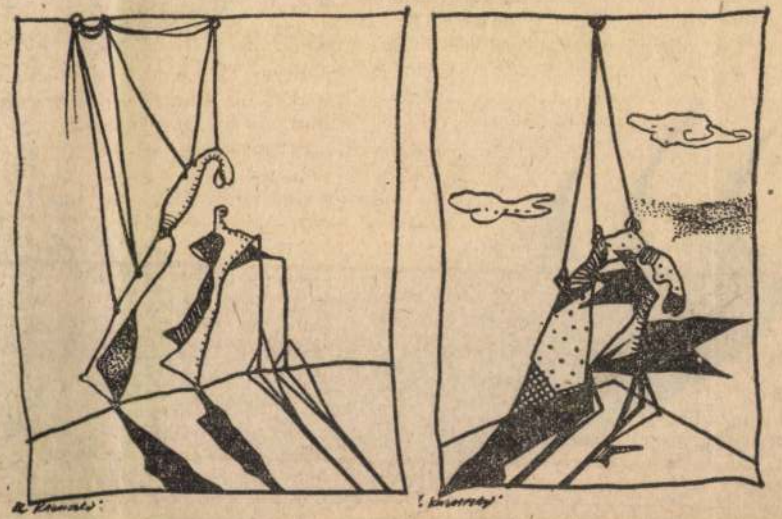

El Kazovszkij rajzai

Warrenné háza

Boldog ember. Így jellemezte nemrég e lap páratlan oldala (És, 35. szám) a német turistát, akit végre elmés táblák irányítanak hazánkban a műemlék, a pályaudvar és — tegyük hozzá — az örömház felé. Legalább is az idegenforgalom jeles városában, Egerben. Ott ugyanis a Budapest felől érkező német autósokat öles betűkkel üdvözli a benzinkútnál felállított hatalmas tábla: *Warrenhaus am Markplatz.*

Ne vezessük félre az idegeneket. Szocialista rendszerünk nem ismer olyan házakat — Warrenhaus? —, ahol Warrenné mesterségét űzik. Ilyen ház tehát éppúgy nincs Egerben, mint ahogyan nincs Márk tér sem. Az előbbit talán Londonban, az utóbbit Velencében keresse a túrista. Bármilyen tartós jelleggel festették is tehát azt az egri bádogtáblát, szövegét célszerű lenne helyesbíteni: Warenhaus am Marktplatz — áruház a piactéren.

dr. Kelecsényi Gábor

Magyar József

"Nappal és éjjel" c. rajzát bemutatja a lap.
Repr.

Fenti rajzot lásd: Széles Judit: "Virág-kereszt" c. rajzának hátlapján.

Élet és Irodalom, Bp. 1977. aug. 6.
XXI. évf. 32. sz. 6. lap.

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 387-748, 340-726
1977 DEC 17

ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József

1021

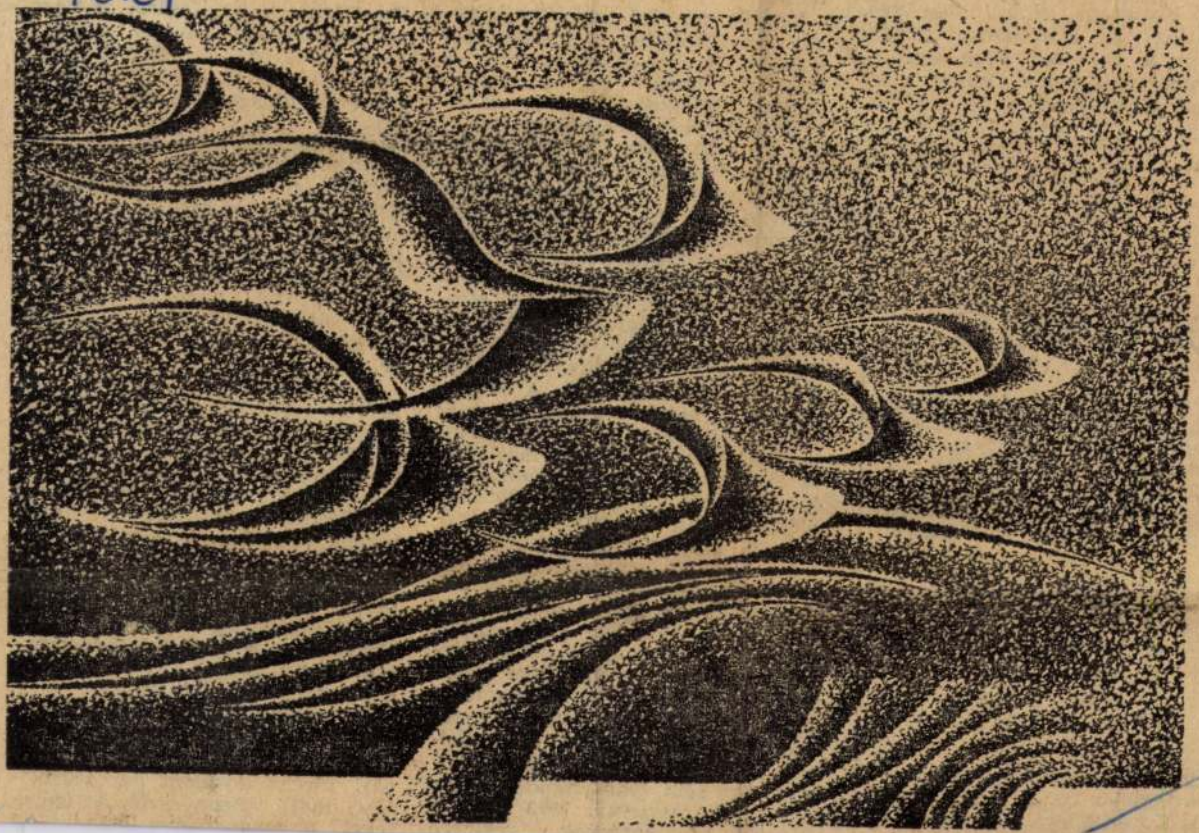

Magyar József rajza

mert lojalitás-biztosító funkciója van. Nyílvános vitáról van szó, amelyben az állampolgár *felzárkózhat* a versengő felek egyikéhez vagy másikához. Otthon, a televízió előtt, vacsora közben. Lecsaphatja a kanalat. Hogy végre.

elemsége

Az anyai nyelv hordozói közül mindig jelen van valaki. Anya, nagyanya, dédike, az egyszerű, a gyermekhez, a korához illő beszédtáplálékkal. S ez annyira természetes, hogy csupán háttere marad az elbeszélés szövetének. Az ő hiányuk megsemmisítő lenne azonban, sőt a mű keletkezése is kétséges lenne nélkülük. De ha csupán ennyi volna, mint ők, csonka idillbe süllyedne az író igyekezete.

★

Amerikai magyar szórványban a székelyruhás kis Jefferson Emesék és Kovács Geraldok csak tán-

[illegible], a lakosság lojalitásának elérése.

Vegyük az első probléma-bugyrot. Az NSZK-ban a gazdaságpolitikáért felelős állami szervek a szövetségi bank és a kormány. Céljaik 1973 óta: leküzdeni az inflációt, növelni a vállalkozói profitot és a kormány jövedelempolitikai elképzeléseihez igazítani a szakszervezeti bérkövetelések igényszintjét. És „visszafogottság" a munkanélküliség leküzdésében. Az eszköz: adókedvezmények és beruházási támogatások, váltakozó arányban és területeken. A stratégia? A jó világpiaci helyzet érdekében az inflációs rátát lenyomták a legfontosabb ipari országok áremelkedési rátája alá. A szövetségi bank ebből a célból a „szűk pénz" politikáját folytatja. Rendkívüli következetességgel korlátozta az összgazdasági pénzmennyiség kiterjesztését. Ezzel a vállalatok előtt lezárult az agresszív pénzpolitika útja. A nyereségeket nem lehetett magas áremelésekkel biztosítani. A profit növelését a termelési és bérköltségek oldalán kellett elérni. Fokozott korszerűsítés és racionalizáció, változatlan bérszínvonal mellett. Az állam mindkét ponton belépett támogatóan. Az utóbbinál úgy, hogy a szakszervezeti bérpolitikát alárendelték a „válságkormány" stratégiájának. Ezt sem lehet minden tőkés országban megtenni. 1973 óta a függő foglalkozásúak reálbére

jogainak teljes megszüntetésére. Közben a szociáldemokraták novemberi kongresszusa hitet tesz a jogállam mellett. Nem szabad ennek súlyát lebecsülni. Mégis: *mintha* a nyugatnémet állam — a terrorizmus végső aprópójából — idegesen mozgósítaná magát egy pontosan meg nem nevezett veszély ellen. Amit talán épp saját akcióival és ígéreteivel hívott életre.

A reformpolitikát ugyanis az 1972-es választási siker után — a kormány kezdeményezte. Lényege a nemzeti jövedelem egyenlősítőbb elosztása és a demokratikus kontroll-funkciójú nyílvánosság kiszélesítése, pontosabban: ezek ígérete volt. Igen sok minden elmaradt. A magas jövedelmek fokozottabb megterhelésétől az oktatási reformig. Hogy mindenről a világgazdasági válság tehet? Vagy a szövetséges Szabaddemokrata Párt? Lehet. Ám ezek mégis a kormány ígéretei voltak.

A lojalitást pedig alighanem akkor a legnehezebb biztosítani, ha ígéretekkel felszítjuk az állampolgári türelmetlenséget és várakozást, majd visszavesszük az ígéreteket. A nyugatnémet belpolitikai

~~ton. ottotta el a cigarettajat. A~~

(~~Folytatás a 4. oldalon~~)

Magyar József

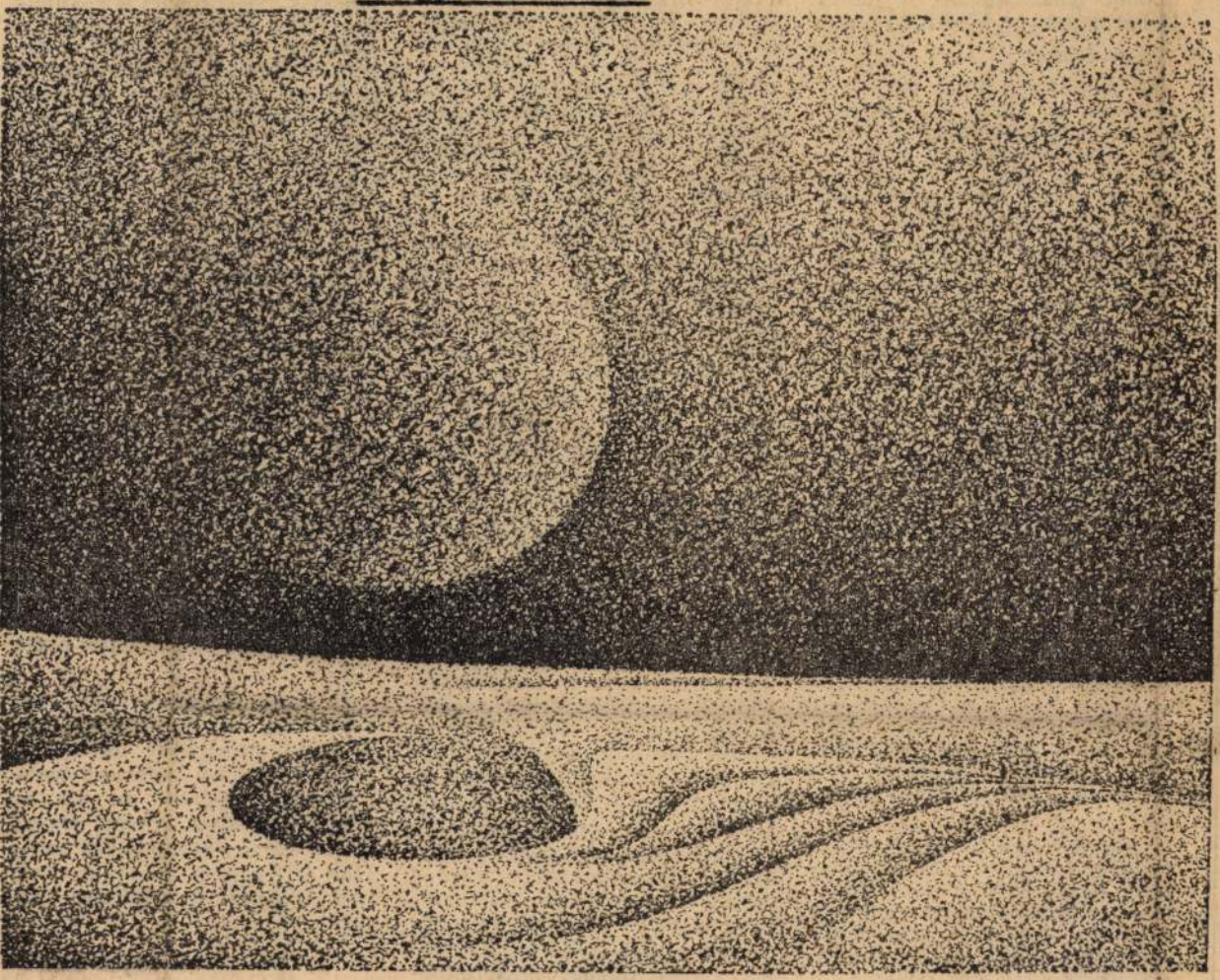

Magyar József: Kihalt táj

Élet és Irodalom, Bp. 1977. juli. 9.

~~ÁRA: 2,50 Ft~~ XXI. évf. 28. sz. cimlap.

Érdekesebb a *vitázó* levelek csoportja. Az alábbi nem Beke Katához, hanem Gyapay Ivánhoz íródott. (Hozzászólását a június 18-i számunkban közöltük.) Ime:

Édes Uram!

Ön felszólított: álljak elő és védekezzek, ha tudok. Olvassa hát! (...) Istenbizony, sohasem zavartam még elemlámpával a bokrok alatt hentergő párocskákat, ugyanis be se bújnak a bokor alá. Esténként munkahelyemről, a Nap-hegyről jövet lépten-nyomon beléjük botlom. Hazaérkezésemig leskelődés nélkül is tíz szerelmi aktust nézhetnék végig, ha kedvem lenne hozzá. De nincs.

(...) Oktatási miniszterünk bizonyára meglepődik értesülvén, hogy »nagytudású, lelkes« fiatal tanárnőket fegyelmi elé hurcolnak csupán azért, mert viszonyuk van valakivel. Biztosítom a minisztert, hogy Ön ezt a sztorit az ujjából szopta. Ellenben töredelmesen bevallom, hogy tanfelügyelői minőségemben keményen megróttam azt a lelkes fiatalembert, aki a tanmenet szerinti Arany-óra helyett a *Káma szútra* részleteivel szórakoztatta vihogó osztályát. Nem mintha az óind szerelmi élet módszertani leírásának nem lenne meg a maga irodalomtörténeti helye és értéke. Csakhogy a lánykák Ágnes asszonyról életükben nem hallottak még, Kund Abigélről azt állították, héber királylány...

Mint a házassági apróhirdetés felelőse, retirálok: ezentúl, ahelyett, hogy akadályoznám, felkarolom a nyomorultakat, akik csak ilymódon juthatnak szórakozópartnerhez, még szegénységi bizonyítványt is kiállítok nekik. (...)

jegyek ellentétjelt (kis találékonysággal mindenre kreálható pejoratív megfogalmazás), s az utóbbiak valóságos vagy fantomszerű hordozóját nevezd Stanci néninek. Ha például hiába keresel hotelszobát, akkor Stanci néni lesz a hotelportás felettese, továbbá Stanci néni lesz maga a portás is, mert mocskos fantáziájával azt képzeli, hogy a szobára és annak leeresztett redőnyére nem kizárólag körömvágás céljából van szükségetek. Viszont ha történetesen te vagy a portás, akkor nyilvánvaló, hogy a szexmagazinokon felajzott szobakeresők a Stanci nénik. Kulcsot semmiképp ne adj nekik, mert akkor a modernkedő, antielőítéletes Stanci nénik válfajába sorolnak. Ha anti-előítéleteidre vagy büszke, leghelyesebb, ha Stanci nénit bibliás szentfazékként definiálod és szatíráddal tönkreperzseled. Ha szexmagazinhiéna vagy, teljes meggyőződéssel küzdhetsz az élet kötelező örömtelenségét és a szexmagazinok sivárságát hirdető Stanci nénik ellen... A tanpéldák sora tetszés szerint szaporítható.

A cikkbeli Stanci néni »kizárólag a szerelemmel foglalkozik«, amelyet »évszázadok alatt sem sikerült pontosan meghatározni«. Tartok tőle, hogy a cikkbeli Stanci nénit sem sikerült pontosan — vagy egyáltalán — meghatározni. Helyette, sok nemes indulattal és elmeéllel, olyan sokarcú, képlékeny Stanci-fantomot tálal a szerző, amelynek változatai könnyen a tunya — vagy akár agresszív — önigazolás rendíthetetlen sarokköveiként hasznosítha-

filmes rendezők — állapítja meg az ismertető. Vannak viszont olyanok is, állapítja meg az olvasó, akik egyetlen filmmel sem szerepelnek, pedig többet is készítettek. Ilyen rendező Novák Márk. Igaz *csak* két rövidfilmet rendezett. (*Kedd* és *Csendélet* címmel.) A hiány annál inkább feltűnik, mert Novák Márknak gyakorlatilag ez a két film az életműve. (Ráadásul mindkettő nyert díjakat.) Nem szerepel a szerzők nevénél az *Elégia* (Huszárik Zoltán) és a *Hosszú futásodra mindig számíthatunk* (Gazdag Gyula), holott mindkettő a maga műfajában megújította a magyar rövidfilmművészetet. (Összesen nyolc díj.) És ha a katalógusba tartozónak tekintjük a hosszú dokumentumfilmeket, akkor bátran ideszámíthatjuk Gazdag Gyula—Ember Judit *A határozat* című alkotását is. Kósa Ferenc sem szerepel a katalógusban (*Öngyilkosság* című filmjével.) Jancsó Miklós neve alól két film hiányzik. (*Jelenlét; Füst.*) Grunwalszky Ferencnél nem található a *Seregszemle*, Sára Sándornál a *Cigányok* és a *Vízkereszt* (az utóbbi kettő: nyolc díj).

És folytathatnánk a felsorolást. Most csak a legnyilvánvalóbb hiányok némelyikét próbáltam összegyűjteni. A népszerű-tudományos, a reklám-, az oktató-, valamint a többi, kevéssé ismert filmterületen az eligazodás nehezebb is lenne. A könyv azonban mindenképpen kiegészítésre szorul.

L. Lugosi László

Magyar József

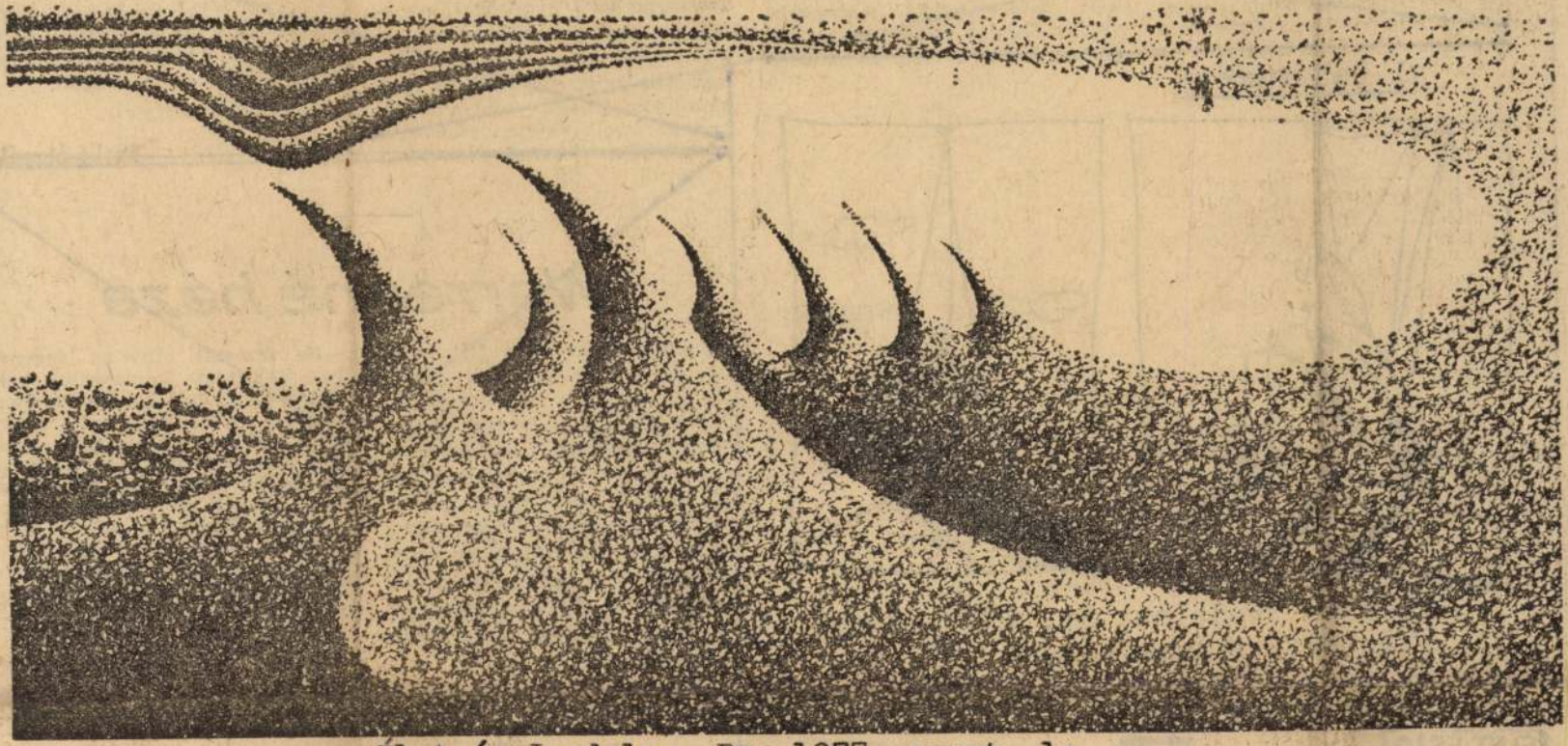

Magyar József rajza

Élet és Irodalom, Bp. 1977. szept. lo.

XXI.évf. 37. sz. cimlap.

A cikk megírása előtt jobban kellett volna tájékozódnia. Az új tanterveket illetően állításainak az ellenkezője igaz. Az oktatásügy korszerűsítése során életbelépő új óratervekben a történelem óraszáma általában nőtt, csak a

Nem tudom, miért vette rossz néven, hogy arra hivatkoztam, nemcsak Angliának és más etnikai egységeknek van történelmük, hanem nekünk magyaroknak is. Gyulán világos volt, mire célok, hiszen a történelem meg-

gyerek kiszórta tanulnivalói közül azt, ami megítélése szerint feleslegesen terhelné amúgy is agyonzaklatott napjait. Kiszórta, nem „rosszaságból", gyakorlati okokból, ki, mert irtózatosan sok tanulnivalója van. Már-már naivnak látszhatik, hogy megint csak elmondom Önnek: ami a záráskor az iskola befejezésekor nem

szórakozásból, nem kötelezkodésből, írói munkám adta tapasztalataim ösztönzésére amiatt a felelősség miatt, amit mesterségem rám ró, s amely azt is vállalja, ha elutasítják vagy félreértik. Köszönöm sorait, s kívánok a pedagógia szakembereinek jó munkát.

Szíves köszöntéssel:

Szabó Magda

El Kazovszkij

Élet és Irodalom, Bp. 1977. szept. 10.
XXI. évf. El Kazovszkij rajzai 37. sz.
2. lap.

Warrenné háza

Boldog ember. Így jellemezte nemrég e lap páratlan oldala (És, 35. szám) a német turistát, akit végre elmés táblák irányítanak hazánkban a műemlék, a pályaudvar és — tegyük hozzá — az örömház felé. Legalább is az idegenforgalom jeles városában, Egerben. Ott ugyanis a Budapest felől érkező német autósokat öles betűkkel üdvözli a benzinkútnál felállított hatalmas tábla: *Warenhaus am Markplatz.*

Ne vezessük félre az idegeneket. Szocialista rendszerünk nem ismer olyan házakat — Warrenhaus? —, ahol Warrenné mesterségét űzik. Ilyen ház tehát éppúgy nincs Egerben, mint ahogyan nincs Márk tér sem. Az előbbit talán Londonban, az utóbbit Velencében keresse a túrista. Bármilyen tartós jelleggel festették is tehát azt az egri bádogtáblát, szövegét célszerű lenne helyesbíteni: Warenhaus am Marktplatz — áruház a piactéren.

dr. Kelecsényi Gábor

Török Endre

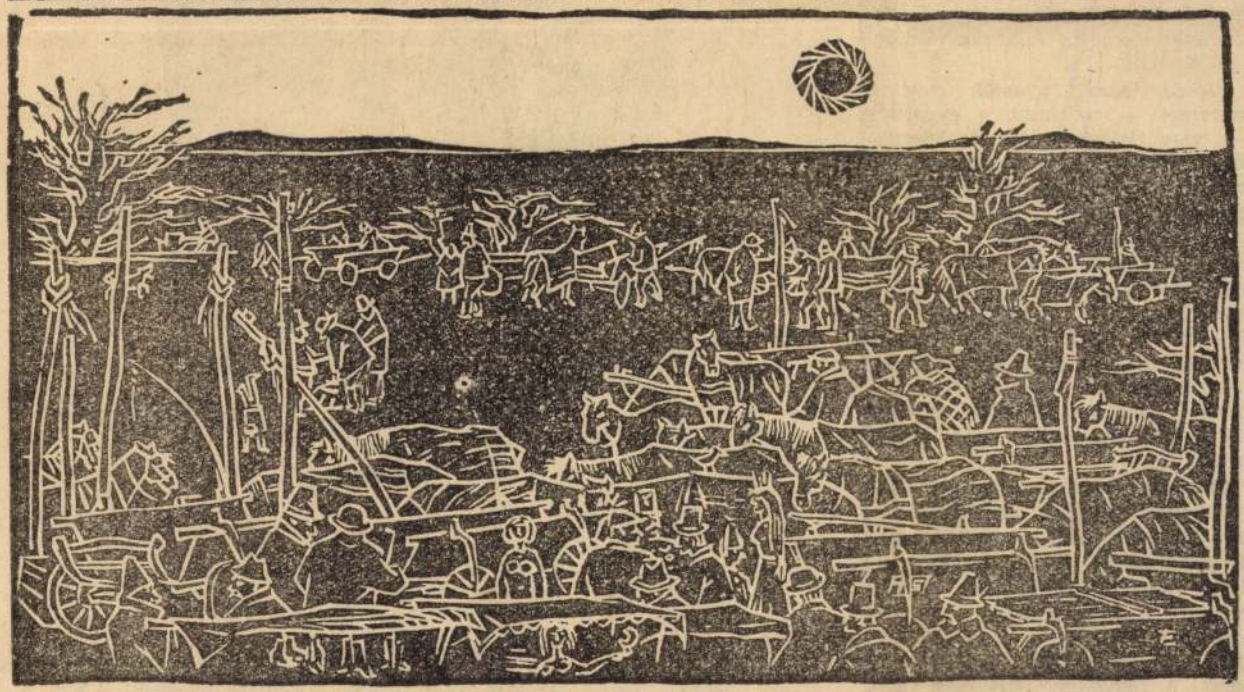

Élet és Irodalom, Bp. **Török Endre: Vásár** 1977. okt. 15.
XXI. évf. 42. sz. 4. lap.

~~Büszkén jelentem, sikerült tényt~~ ~~HÁRS LÁSZLÓ~~
~~dokumentem egy megoldhatatlannak~~

EREKEK

rosszabbak, nem okosabbak és nem butábbak, csakhogy ezek nem unatkoztak, mert minden percük meg volt szervezve. Úttörőtábor, hangszóró nélkül; egyébként lényegében olyan, amilyen a balatoni üdülőnk mellett. Sorakoztak, felvonultak, elvonultak, előadást hallgattak, előadást tartottak, játszottak, énekeltek, szavaltak, volt őrs és raj és csapat, volt szabad idő és foglalkozás, szervezettség és műsor, fegyelmezettség és vidámság. A vezetőik se sokkal idősebbek náluk, pedig tanárok, pedagógusok. Sokszor láttam a társalgóban összebújni őket, térképpel vagy jegyzetfüzettel — a kormányférfiak és kormánynők voltak ők tulajdonképpen, az államügyeket beszélték meg.

Először azzal nyerték meg a szívemet — mármint a gyerekek —, hogy tiszták voltak és köszöntek. Valószínűleg mindenkinek köszöntek, nekem mindenesetre vidáman kiabálták, hogy „Előre!" — és zavarba jöttem, nem tudván, mit is kell erre válaszolni. Megkérdeztem tőlük, megmondták: mondjam én is, hogy „Előre!" — de azt se vették rossznéven, ha csak ennyit mondtam, szervusztok. A vadgyerekek ellenben nem köszöntek se előre, se hátra, és tiszták se voltak, de ezt már mondtam.

Egyszer odatelepedtem egy nagyobbacska lányhoz, aki magányosan napozott. Azt kérdeztem, kissé gyanakodva és cinkos módra, hátha most nyomára jutok valami leplezett csalafintaságnak: Jól érzitek magatokat? Ó, mondta, nagyon jó itt, olyan érdekes az egész. A fegyelem? Ezt nem egészen értette, meg kellett magyaráznom: nem zavar titeket, hogy mindig parancsolgatnak, utasítanak, beosztanak, mindent úgyszólván füttyszóra kell csinálni?

Magyar József

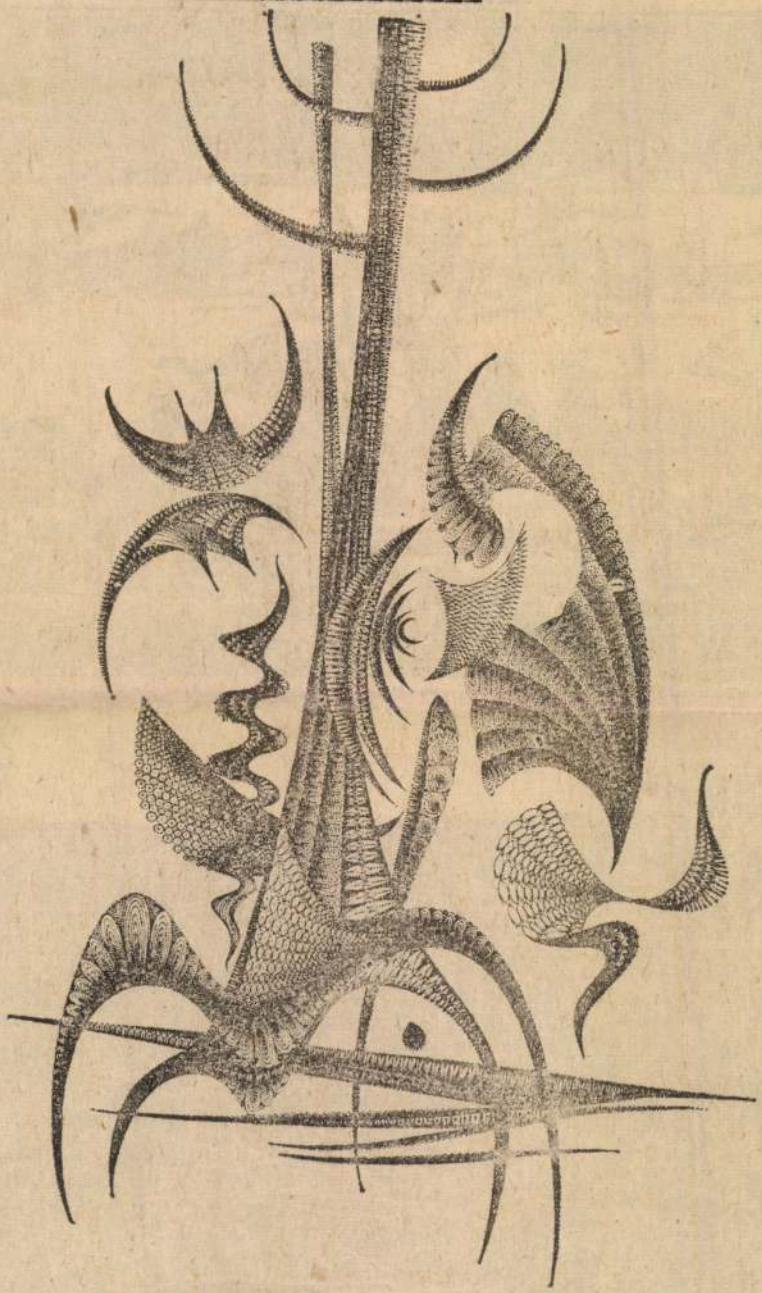

Magyar József rajza

Élet és Irodalom, Bp. 1977. okt. 15.
XXI. évf. 42. sz. 3. lap.

A tuloldalon lásd: Török Endre két metszetét "Vásár" [redacted] címmel.

~~kertben. („Bus kertben látlak: piros hinta-ágy Himbálva ringat.")~~

~~leki mast ünnepeljünk. Penitenciaként pedig olvassunk el egy-egy Ady verset.~~

Magyar József

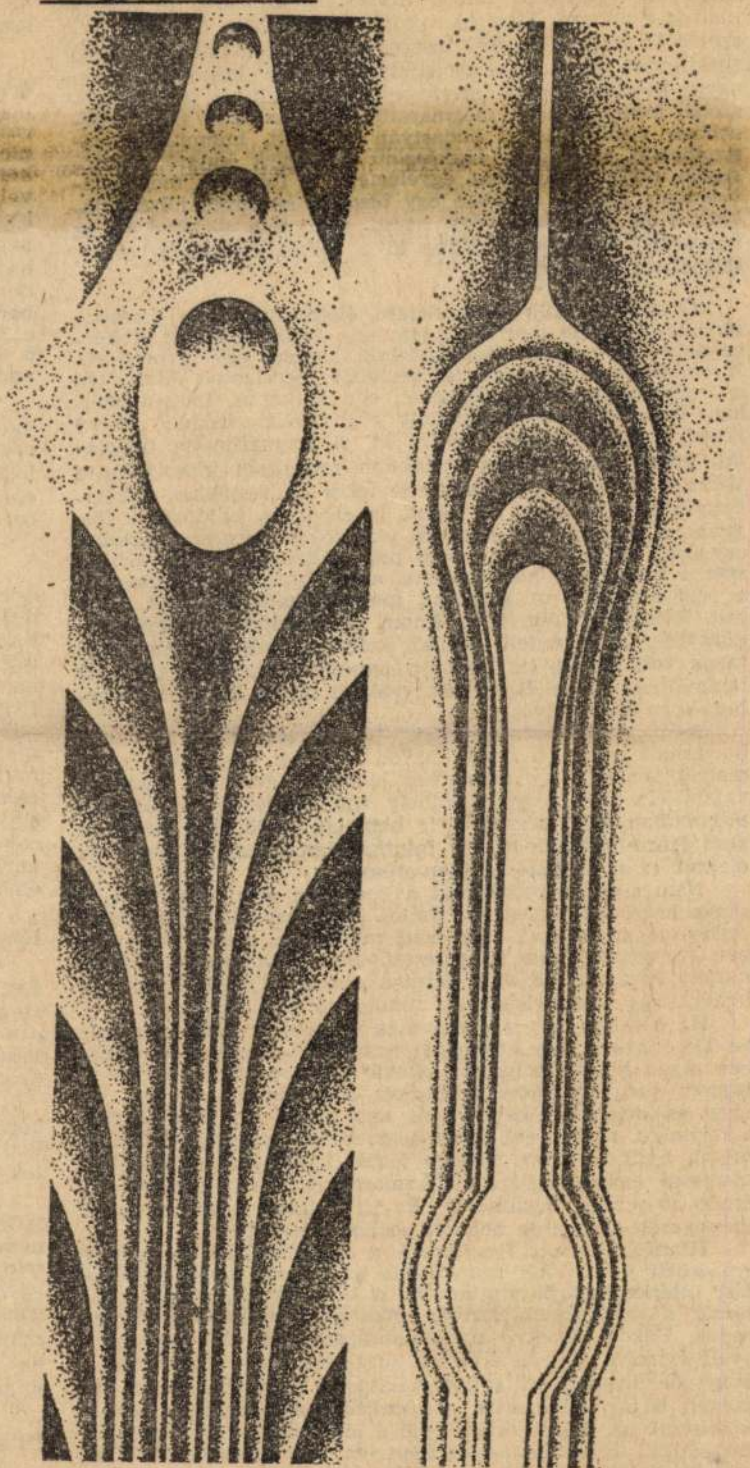

Magyar József: Erőtér

Élet és Irodalom Bp. 1977. nov. 26.

XXI. évf. 48. sz. 13. lap.

ÉLET ÉS IRODALOM

lenleg a nagy alumínium palota, egy külkereskedelmi vállalat igazgatóságán működött mint hivatalsegéd.

Igen, ez már a hanyatlás grafikonja, de egy kitüntető mellékkörülménnyel. Bakos mindmáig elnökök, főtitkárok mellett dolgozott, lába alatt zajnyelő szőnyeg, fülében egyszerre öt telefon diszkrét berregése, kezében párnázott ajtó rézkilincse. Istenek előszobájában. S bár leépülése során egyre kevésbé fontos intézményekbe került, az elnöki előszoba, mint színhely, megmaradt. Mert ha most már nehezebben viselték is el hadastyán modorát, humorának vászonhasító recsegését, lúgkőszínű szemének kutató fénytöréseit, egyben mindenki egyetértett: a föltétlen megbízhatóságban. Lomha testében egy házőrző eb fürge hűsége lakott, s ha neadjisten úgy hozná a sors, a történelem, az ügyosztály küszöbén lehelné ki a lelkét, magasabb elvek, személyek védelmében.

Ötvenkilencedik esztendejére élete csakugyan lecsupaszodott. Felesége már majdnem egy évtizede halott (fehérvérűség), meglett fia kereskedelmi tanácsos egy távol-keleti kirendeltségen, ő maga társbérleteit cserélgetve, kimerítve a legügyetlenebb lehetőségeket, egy kétkapus, labirintusokkal, lépcsőházakkal szaggatott régi bérház (római udvar) néhai portásfülkéjében kötött ki. A kapualjmélyi üvegfalat, amely magánéletének minden rezdülését kiszolgáltatta volna a járókelőknek, befestette fehér olajfestékkel, a hálóbenyíló elé függönyt akasztott, a szennyes hajópadlót fölgyalulta, s a falakra elismerő okiratokat rögzített; asztalán egy öreg kerámia váza, poros papírdáliákkal. Külön gondja volt a sokgombos házitelefonra, amely megmaradt épségben a régi időkből; ezt alaposan megtisztogatta, szakadt drótjait föltekerte, fémrészeit finom dörzspapírral ragyogóra dörzsölte. A századelő éveiből származó készülék muzeális tárgy volt ugyan, de Bakos véleménye szerint még ma is használható lenne. S ez, mint valami izgató lehetőség, fényburokban élt a szívében.

Nemegyszer bekopogtattak hozzá idevetődő idegenek, portásnak vélve őt, hogy levelet, üzenetet hagyjanak valamelyik létező vagy nemlétező lakónak; átvonuló részegek valamiféle nők, vagy illemhely után érdeklődve; óvatlan pillanatban egy csecsemőt is beloptak a fülkébe. Mindezt nem érezte zaklatónak, sőt mintha elszórakoztatta volna az életnek ez az állandó hullámverése.

Nem sértette becsvágyát a beosztása sem; úgy vélte, a maga helyén különlegesen fontos ügyet szolgál. A felszabadulás óta az egykori szervezett munkás, a megbízható ember, egy néhány éves kényszerszünetet leszámítva, valójában mindig hivatalsegéd volt. Mintha ebben teljesednék ki jellemének és személyiségének minden jó tulajdonsága.

Ha sérelem, hát egészen más tokosodott idegrendszerébe. De ennek is már *huszonhét* esztendeje. Azokban az években olyan helyen dolgozott, ahová a *megméretett és különlegesen megbízhatónak találtatott* elve alapján került. A nagy székházban alkalma volt nap mint nap látni azokat a férfiakat, akiket múltjában-jelenében a legtöbbre becsült; módja nyílt tárgyias, rövidre fogott kérdéseikre válaszolni, meglesni egy-egy ritka magánmosolyukat, szívében az állandó helytállás izgalmával. És itt zuhant le rá az egész mennyezet, az eleinte nehezen érthető sérelem.

Hazafelé tartott Pestimrére a helyiérdekűn. A páholy szemközti ülésén két munkásféle ember az újabb közellátási intézkedésekről vitatkozott, a húshiányról, a sorbanállásról, a megdrágult zsírról, szokatlanul nyíltan, nekikeseredve. Bakos növekvő nyugtalansággal bár, de oda-odafigyelt és szíve mélyén érezte a sürgetést, hogy közbeszóljon, hogy jóakaratúan csillapítsa, békítgesse őket. *Ezek csak átmeneti bajok, elvtársaim, a növekedés nehézségei, a fontos mégiscsak az, hogy közben épül a szocializmus...* A szavak összeálltak ugyan benne, de képtelen volt megszólalni. Másnap hivatalában *illetékes személy* behívatta magához, és közölte vele, bejelentés érkezett az esetről, és arról is, hogy szó nélkül tűrte az ellenség mocskolódását. Mentegetni sze-

indított, pontos s
ra, s máris tudt
telt, meggyorsíta
ha egyetlen nap
semmi folytonoss

A *többé ki*
érte. Ahogy *az a*
hogy menekülnie
vatalában, lesütöt
nie magát, mert
kötelessége a kus
volt hajlandó be
lésben is látnia
nes derékkal, vá
hajával, macskas
denhová követi,
ben, ebben a ste
a frissen festett
a nőnek a parfőr
szobáról szobára

Igen, az a p
magasabb rangú
egy villámcsapás
hallotta a szemé
elnök maga hall
ezt a finom, dipl

Igen, a négy

Megy végig
este hét óra múl
dezés, amely az
hogy benyisson
tyákban ott rezeg
nanézzen, éppen
fontosabb fiókok
csikk a szőnyegb
sabb vonulás, a
mult elektromos
csöndjében, ebbe
egy-egy finoman
zolta nevének ke
karítóasszonyokn
elnöki dolgozószo

Ez volt az
fénye.

Ahogy kitárt
delt bőrkanapén
szembe a döbbe
s a heverő mell
lábak rajzos ívei
gyöngyházszerűer

Ott állt az
képtelen megvál
Vizinczeyné! A S
ték, ironikus elra

Állt és állt,
tettenértek. Ő m
nem látott, beleé
relmi kapcsolatá
leten keresztül k
gáns fiatal férfi
szinte béklyóba
ba, maga állat,
áltás.

Állt és bám
Őt érte tetten ez

Később a po
ketve, nekiült, h
sározott szocialis

raként hagyta el Szabó Ferenc az országot egy perccel a biztos le- a hatalom megszemélyesítői vol- kustagjaként a Zeneakadém tak; a diák pedig nem a születő- döbbenten drámai gyűlésén ism

Magyar József

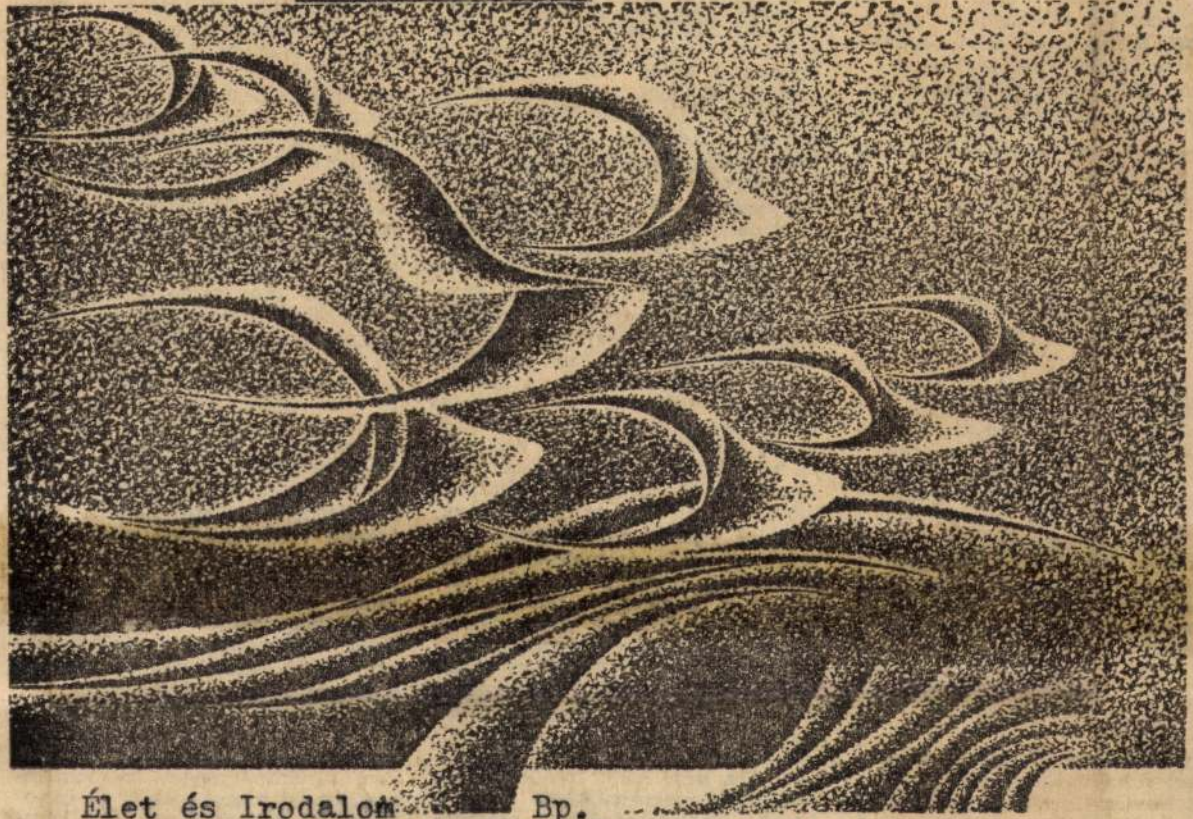

Magyar József rajza

Élet és Irodalom Bp.
1977. dec. 17. XXI. évf. 51. sz. 4. lap.

NYILVÁNOSSÁG BÉLSZÍNNEL

aiban kerül sor. Ami
örténik, nos, az egy
s esemény. Fontos,
s-biztosító funkciója
os vitáról van szó,
: állampolgár *felzár-*
rsengő felek egyiké-
sikához. Otthon, a te-
vacsora közben. Le-
kanalat. Hogy végre.

lelemsége

Az anyai nyelv hordozói közül mindig jelen van valaki. Anya, nagyanya, dédike, az egyszerű, a gyermekhez, a korához illő beszédtáplálékkal. S ez annyira természetes, hogy csupán háttere marad az elbeszélés szövetének. Az ő hiányuk megsemmisítő lenne azonban, sőt a mű keletkezése is kétséges lenne nélkülük. De ha csupán ennyi volna, mint ők, csonka idillbe süllyedne az író igyekezete.

★

Amerikai magyar szórványban a székelyruhás kis Jefferson Emesék és Kovács Geraldok csak táncolják és eléneklik a székely dallamot: *Elment az én párom, le az úton egy fűszálon* ... De már nem tudják értelmét, a kérdésre fejü-

gazdaság belső egyensúlyának biztosítása; az ország helyzetének stabilizálása a nemzetközi politikában; a lakosság lojalitásának elérése.

Vegyük az első probléma-bugyrot. Az NSZK-ban a gazdaságpolitikáért felelős állami szervek a szövetségi bank és a kormány. Céljaik 1973 óta: leküzdeni az inflációt, növelni a vállalkozói profitot és a kormány jövedelempolitikai elképzeléseihez igazítani a szakszervezeti bérkövetelések igényszintjét. És „visszafogottság" a munkanélküliség leküzdésében. Az eszköz: adókedvezmények és beruházási támogatások, váltakozó arányban és területeken. A stratégia? A jó világpiaci helyzet érdekében az inflációs rátát lenyomták a legfontosabb ipari országok áremelkedési rátája alá. A szövetségi bank ebből a célból a „szűk pénz" politikáját folytatja. Rendkívüli következetességgel korlátozta az összgazdasági pénzmennyiség kiterjesztését. Ezzel a vállalatok előtt lezárult az agresszív pénzpolitika útja. A nyereségeket nem lehetett magas áremelésekkel biztosítani. A profit növelését a termelési és bérköltségek oldalán kellett elérni. Fokozott korszerűsítés és racionalizáció, változatlan bérszínvonal mellett. Az állam mindkét ponton belépett támogatóan. Az utóbbinál úgy, hogy a szakszervezeti bérpolitikát alárendelték a „válságkormány" stratégiájának. Ezt sem lehet minden tőkés országban megtenni. 1973 óta a függő foglalkozásúak reálbére változatlan maradt. A szakszervezetek hozzájárultak a kormány óhajához — és csökkentek a vál-

ván a rendőrállam felé. Lehallgatási botrány, foglalkozási tilalom. A politikai természetű ügyvédi védelem rendszabályozása, lépések a demonstrációs jog és az egyetemi sztrájkok betiltására, az oktatói véleménynyilvánítás cenzúrázása. Igyekvések az NKP és a tőle balra álló pártok kiközösítésére, az egyetemi diákszervezetek politikai jogainak teljes megszüntetésére. Közben a szociáldemokraták novemberi kongresszusa hitet tesz a jogállam mellett. Nem szabad ennek súlyát lebecsülni. Mégis: *mintha* a nyugatnémet állam — a terrorizmus végső aprópójából — idegesen mozgósítaná magát egy pontosan meg nem nevezett veszély ellen. Amit talán épp saját akcióival és ígéreteivel hívott életre.

A reformpolitikát ugyanis az 1972-es választási siker után — a kormány kezdeményezte. Lényege a nemzeti jövedelem egyenlősítőbb elosztása és a demokratikus kontroll-funkciójú nyilvánosság kiszélesítése, pontosabban: ezek ígérete volt. Igen sok minden elmaradt. A magas jövedelmek fokozottabb megterhelésétől az oktatási reformig. Hogy mindenről a világgazdasági válság tehet? Vagy a szövetséges Szabaddemokrata Párt? Lehet.. Ám ezek mégis a kormány ígéretei voltak.

A lojalitást pedig alighanem akkor a legnehezebb biztosítani, ha ígéretekkel felszítjuk az állampolgári türelmetlenséget és várakozást, majd visszavesszük az ígéreteket. A nyugatnémet belpolitikai válság, ha van, bizalmi válság. Nehogy eltúlozzuk: a lojalitás megtorpanásáról, ha szó van. S a

1021

PROZA I POEZJA

PAJĘCZYNA

PETER DOBAI

Pajęczyna. Nieruchomiejesz. Jeżeli się poruszysz — czujesz tę pajęczynę jeszcze bardziej. Kiedy obserwujesz ją bez ruchu — puszcza. Coraz gęstsza pajęczyna wokół ciebie. Pająk-tkacz śledzi cię z któregoś jej narożnika. Nie domyślasz się nawet, gdzie on jest, ale wiesz, że kiedyś nadejdzie, oplecie paraliżującą przędzą twe ciało i pochłonie je, wypije twoją krew, po czym uwolni twój szkielet z pajęczyny i będzie żyć dalej dzięki twemu życiu. Pajęczyna: żyjesz w niej. Pajęczyna: lata, dni, godziny, minuty. Pajęczyna: pokoje, progi, klamki. Pajęczyna: sekundy. Pajęczyna: dotyk rodziców, ich imiona, słowa nauczycieli, uśmiechy kochanek, pytania przyjaciół. Pajęczyna: twoje odpowiedzi. Twoje imię: pajęczyna. Idziesz jakąś starą, znajomą ulicą i nagle nie wiesz, dokąd ona prowadzi: to pajęczyna prowadzi. Śnisz i naraz sen się urzeczywistnia. Urzeczywistnia się pajęczyna, śnisz ją, budzisz się z nią, męczysz się z nią i znowu zasypiasz w poczuciu śmiertelnego niebezpieczeństwa. Narożniki przędzy pajęczej: nieważka, przejrzysta płaszczyzna, skamieniała materia, kazamata prochu bez temperatury. Twoja świadomość: świadomość pajęczyny. Twoja pamięć: pamięć pajęczyny. Jeśli masz kogoś — on jest tu z tobą, strażnik twojej samotności. Jeśli coś — cokolwiek — myślisz, czujesz, razem z tym czujesz i myślisz zaciskającą się sieć, szarego jak szpieg pająka, zbliżającego się owada pierwotnego. Twoje imię: pajęczyna. Twój pokój: pajęczyna. Ulica: pajęczyna. Telefon, kalendarz, notes, metryka, druk meldunkowy, książeczka pracy, dniówka, długi i należności, lombard, biuro skarg i zażaleń, klub, sąsiad, dozorca, konfesjonał, piramidy egipskie, rzymskie fontanny, laguny weneckie i nowogrodzkie ikony, drobne monety w twojej kieszeni, klucze, wróżebne linie twojej dłoni, odciski palców, twoja twarz podobna do twarzy twojej matki, nagość i uniesienie twojej miłości, niespakowany bagaż twoich drobiazgów, ubrań i przedmiotów, gra twego umysłu, cynizm twoich planów, odczuwalność twoich wspomnień, głos spikera radiowego, wiadomości podawane tego i któregoś innego dnia: wszystko to pajęczyna, która gdzieś od strony samowładczo wytyczonych granic napina nici wokół oznaczonego celu — ciebie — i przędzie się coraz gęściej. Nie znasz i nigdy nie poznasz pająka, z gruczołów którego bez wzoru i równania wszystko, co twoje splata się geometrycznie. Niektóre pająki zbliżają się do swej ofiary w groteskowym tańcu, porywają ją, tańcząc spuszczają się z nią po nici tak długo, dopóki z ofiary nie pozostanie sam tylko szkielet; pająki te entomologia nazywa artystami. Niektóre pająki z pilnością szwaczek tkają, przędą swą pajęczynę, nieustannie naprawiają narożniki, w końcu własne ściegi doprowadzają je do szału, ale nie przerywają pracy; te entomologia ogólna nazywa starannymi dusicielami. Niektórym pająkom wyrastają z oczodołów ogromne gałki oczne, którymi zabijają, śmiertelnym spojrzeniem przyspieszają upływ czasu, aby potem opieść mackami swą ofiarę; entomologia nazywa je pająkami zegarowymi. Bywają pająki tkające sieć zagmatwaną, bez wzoru, w kolorze pleśni; ich nazwa: kacerze. W szczelinach, pod opadłymi liśćmi i w szparach tka swą pajęczynę dusiciel Westring; pod tę nicianą szubienicę koloru popiołu zwabia swe ofiary. Segestria senoculata tka w załamaniach skał i kory drzewnej rurowatą pajęczynę. Ukryta w zagłębieniu bezsennie śledzi, kiedy po nitkach przebiegnie drżenie i wtedy wyrusza na łów. Agalena labyrinthica tka swą ciężką, lejkowatą sieć wokół traw i kwiatów, jej ofiary nie cierpią, pożera je natychmiast, jej głód i zachłanność nie pozwalają jej na okrucieństwo; tortury, zabawa czy przesłuchiwania są jej nieznane: jest niewolnicą swego łaknienia. Groteskowe pająki-nurki mieszkają w pęcherzykach powietrza wtłaczanego pod wodę, w głębi swych śmiercionośnych skrytek produkują znieczulającą truciznę o natychmiastowym działaniu. Bywają pająki, które posiadają na kolczastych, szczeciniastych głowach błyszczące jak zniekształcające lustro oczy: gdy ofiara ujrzy ten straszny widok w tak ohydnej oprawie — nieruchomieje, po czym stapia się z nim i zanika; pająki te entomologia nazywa powabnymi albo medalowymi. Jaskiniowe pająki-krzyżaki oczekują na swych gości pośrodku herbowej pajęczyny rozpiętej u wejścia podziemi. Pastelowe ciało Cyclosy conica spoczywa w cudownej sieci wypuszczonej z brodawki przędącej; sieć ta ma kształt stożka; ten ołtarz snu przyciąga niemal ofiary. Pająk łojowy przędący pętlistą pajęczynę opluwa swe ofiary lepką mazią, od której stają się one niezdolne do walki, w rozpaczy przyspieszają swoją śmierć, która nie zważałaby przecież, jakie bóle ją poprzedziły. Pająki z rodziny Latrodectusa wstrzykują w ciało ofiary albo upajającą truciznę o natychmiastowym działaniu, albo płyn powodujący powolną śmierć. Wielka pajęczyna o delikatnych narożnikach to dzieło wdzięcznego pająka żagielka; te pająki zabijają niechcący i same opłakują później swoje ofiary. Ale ledwie sieć się rozluźnia, już spieszą trujące piastunki by prząść ją dalej. Kołyszą się. Ukołyszą na śmierć każdą ofiarę. Same żyją w wiecznie trwającym śnie, we śnie również zabijają. Nigdy się nie budzą. Są niewinne. Zaczarowane kwiaty. Obłudne pająki otulające zamieszkują w kielichach kwiatów, ich kolor odpowiada barwom płatków, nieruchome, zabijają bez walki, samym objęciem. Ballus depressus skacze na swą ofiarę; nie tka pajęczyny, raczej sam ją przypomina. Pająki ptasie, czarne wdówki — samice tych pająków po kopulacji pożerają samców, stąd to złowróżbne imię — wstrzykują swym ofiarom śmiertelną truciznę, gdziekolwiek ich dopadną w zakamarkach pajęczyny. Stoisz przy oknie, wokół ramy okiennej noc uprzędła pajęczynę, zaczepia ją o dni, popołudnia, wieczory tak, jak sen pokrywa pajęczyna śpiących, jak wspomnienie tka sieć wokół myśli, jak cień przeplata światło, jak podziałka sieci przestrzeni zabija czas, zasupłowując sekundy w narożnikach nici — pulsujący pył w martwy cement. Siedzisz na krześle, które jest częścią umeblowania pokoju, pokój jest częścią mieszkania, a mieszkanie — częścią domu. Dom jest częścią miasta, a miasto — kraju, który jest częścią otoczonego morzami kontynentu. I tak wszyscy siedzą na krzesłach na wszystkich kontynentach. Splótłszy dłonie, założywszy nogę na nogę siedzisz i pamiętasz, że splotłeś dłonie i założyłeś nogę na nogę.

KAP ARKONA

Mari powiedziała, że zmierzchało, kiedy dotarli do krawędzi skał. Lekarz zapytał spoza kłębów dymu: „Zmierzchało?". „Tak, zapadał zmierzch i mgła była coraz gęstsza". „O czym mówiliście?" — zapytał psychiatra otoczony sugestywnym obłokiem dymu. „To nieistotne". „Jest pani w stanie ocenić treść waszej ostatniej rozmowy?". „Tak, powiedziałam, żebyśmy wrócili". „Dlaczego?" „Z powodu mgły. Z powodu zimna. Z powodu wiatru. I dlatego, że skręciłam kostkę". „Czy mąż wiedział, że skręciła pani kostkę?". „Nie. Nie widziałśmy się. Mgła była tak gęsta, że nie widziałam palców mojej wyciągniętej ręki". „A potem?". „Nie wiedziałam, gdzie jestem i gdzie on jest. Szukałam go. Nagle stanął przede mną. Ale widziałam tylko jego twarz. Jego ciało i ubranie pokrywała mgła". „Nie widziała pani jego rąk?" „Nie. Tylko twarz". „A potem?". „Powiedział mi swoje nazwisko". „Nic więcej?". „Tylko nazwisko. Przedstawił się. Mnie". „Rozumiem". „Mnie, która jestem jego żoną, znam go od lat i on mnie zna od lat, która noszę jego nazwisko, która przeżywam z nim życie...". „Może żartował?". „Nie mówiłby pan tego, gdyby pan tam z nim był". „Pani tam była". „Ja". „A gdzie jest teraz pani mąż?". „Teraz? W pracy. Pracuje". „Gdy wróciliście państwo do Budapesztu, pani mąż od razu poszedł do pracy?". „Tak. Urlop się skończył. Tak". „Rano, dokładnie, bez opóźnienia"? „Tak, o zwykłej porze". „I od tej pory codziennie?". „Tak". „I to przedstawienie się... ten przypadek, kiedy powiedział pani swoje nazwisko, nie powtórzył się więcej?". „Nie. Od tamtej pory nie". „Czy pani mąż nosił to nazwisko od urodzenia? To znaczy, czy nie zmieniał nazwiska on sam, albo ewentualnie jego rodzice jeszcze w dzieciństwie?". „Nie, zawsze nosił to nazwisko". „A wtedy, we mgle, gdy mąż się pani przedstawił, co mu pani odpowiedziała?". „Co miałam mu odpowiedzieć? Przecież to również moje nazwisko, odkąd jestem jego żoną...". „A jednak było to dla pani zaskoczeniem". „Przestraszyłam się". „Przestraszyła się pani nazwiska męża, które jest jednocześnie i pani nazwiskiem? W obecnej rzeczywistości może się zdarzyć, że ktoś potyka się o własne nazwisko... może go ono irytować i prześladować, to coś w rodzaju tabu, które zamiast siebie przedstawiamy innym, którzy również mają nazwiska i którzy właściwie tylko dzięki nim się znają...". „Odkąd wymówił swoje nazwisko, nie kocham go". „Czy jest pani pewna tego, że przedtem kochała go pani?". „Tak". „I odkąd wymówił swoje nazwisko, które nosi również i pani... odkąd wymówił wasze wspólne nazwisko, tam, na nadbrzeżnych skałach, we mgle, od tej pory nie kocha go pani?". „Nie. Przeszkadza mi, denerwuje, przygnębia, cokolwiek mówi, czasem na widok niektórych jego gestów odwracam oczy... Jeśli zadzwoni telefon i on podchodzi, podnosi słuchawkę i wymawia swoje nazwisko, wydaje mi się, że on jest kimś innym, że to nie jego nazwisko, że wszystko to jest urojeniem mojej wyobraźni, to niemożliwe, że on przedstawia się przez telefon i ja słyszę, wiem wcześniej, a nie wierzę, że to nazwisko odnosi się do niego i do mnie, w pewnym sensie oczywiście... obawiam się, że nie potrafię tego wytłumaczyć...". „Nienawidzi go pani?". „Czy psychologia nazywa nienawiścią niepokój lub koniec miłości?". „Czy stał się pani obojętny?". „Nie jest mi obojętny. Jest żaden. Nie ma go". „Ciekawe... wymówienie nazwiska, przedstawienie się jako frustracja...". „Przepraszam, co?". „Nieistotne. Psychologia też musi jakoś nazywać poszczególne przypadki... Szanowna pani, czy zadała sobie pani pytanie, czemu nie kocha pani męża, od kiedy tam, nieoczekiwanie, powiedział pani swoje nazwisko?". „Tak, ale nie potrafię na to odpowiedzieć. Właściwie nic się między nami nie zmieniło. Tylko czuję od tej pory, że on jest nieszczęśnikiem, że może nawet nie jest sobą i, bezradny, sam nie wie, kim jest? Nie potrafię mu tego powiedzieć. Nieszczęśnik, którego nie kocham. Rozumie Pan?".

PETER DOBAI

Tłumaczyła: TERESA WOROWSKA

Mgła był jedwabny i stalowy. Kredowe skały wznoszące się nad poziom morza na wysokość wieży katedralnej lodowymi kantami przecinały horyzont.

Za krawędzią białych, przypominających koronę skał, we mgle, szaro i studziennie falowało morze.

Syrena promu płynącego z redy w Sassnitz w stronę Trelleborgu odbiła się echem od księżycowej skały Arkony, rezonując w starosłowiańskich naczyniach ofiarnych, strzeżonych w kościele romańskim w Altenkirchen, po czym znów zapadła cisza.

Mari nie potrafiła tego wszystkiego opowiedzieć psychiatrze, który siedział naprzeciw niej i słuchał.

Wyjaśniła, jak trafili na wyspę Rügen, mówiła również o wycieczce, jaką odbyli na szczyt Arkony. Wielokrotnie wspominała gorączkowe falowanie morza. Mgła i manewrujące statki, nautofony promu pojawiały się jako zdecydowana motywacja w jej niewiele mówiących relacjach. Tegoroczny urlop spędzili w Szwecji, u przyjaciela męża z lat szkolnych. Mari opowiadała o nudnych obiadach i przyjęciach, obojętnych jej mężczyznach i kobietach oraz spacerach po wielkim sosnowym lesie, gdzie karmili wiewiórki. Znajomi męża z typowym poczuciem wyższości zamieszkałych od lat za granicą Węgrów wypytywali ich bez końca. Ale to nie odegrało później żadnej roli. W powrotnej drodze zatrzymali się w Stralsund i stamtąd odbyli wycieczkę do skał Kap Arkona.

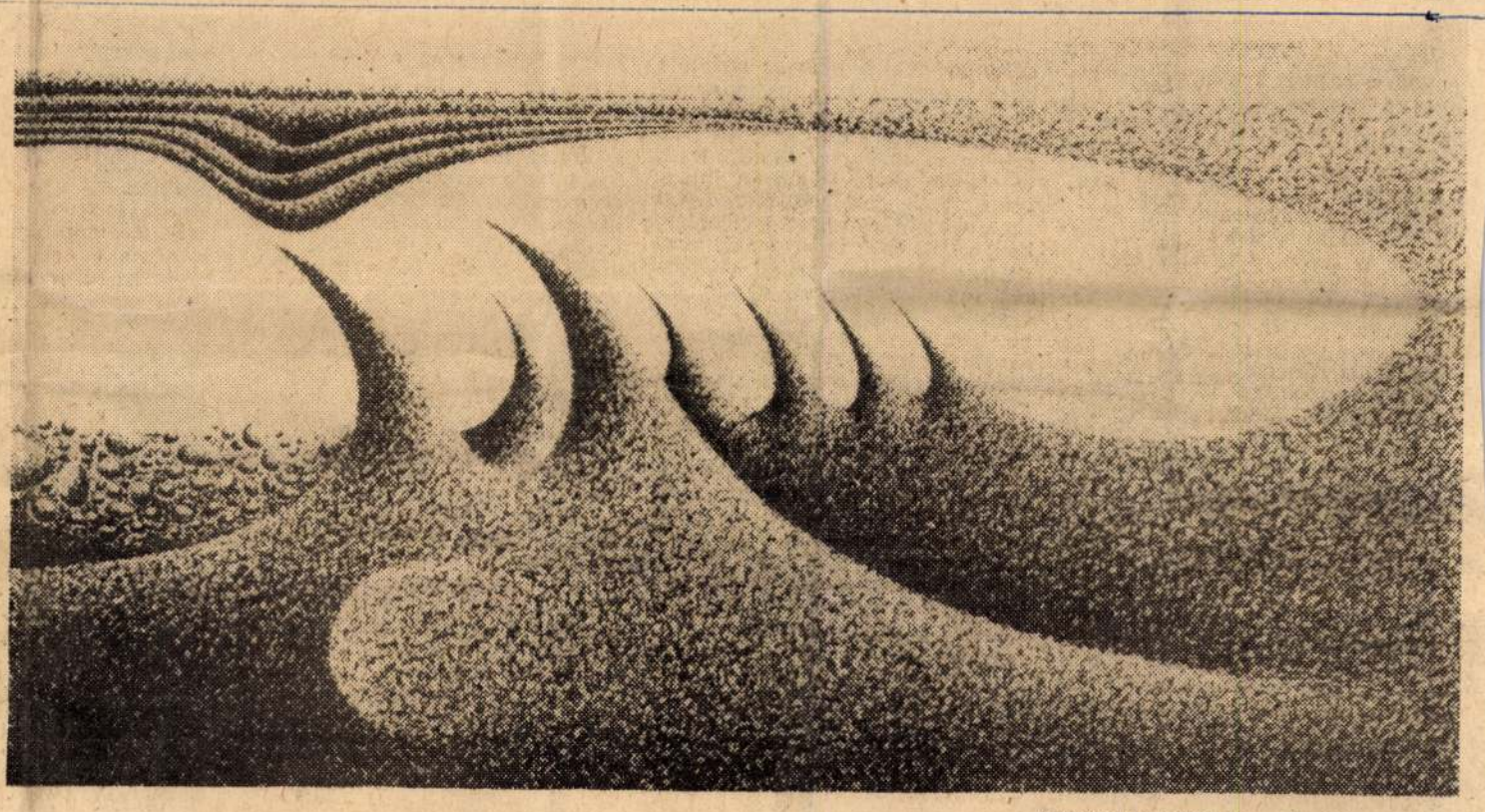

JOZSEF MAGYAR — Grafika

FAKTY 78
85-105 Bydgoszcz
Stary Rynek 15/21
wydanie ... z dn. 15-04-78 Nr 16
BIURO WYCINKÓW PRASOWYCH
Prasowe Wydawnictwo Dokumentacyjne RSW "P-K-R"
Warszawa Pl. Starynkiewicza 7 Tel. 28-59-59

Fot.: Frank W. Lane

NOWY DRAPIEŻNIK ŚWIATA

LUCJAN ZNICZ

Szufladkować jakże bogate, tętniące wokół życie, nauczył nas jeszcze Linneusz. A choć do samej idei szufladkowania możemy mieć szereg — bardziej lub mniej uzasadnionych — obiekcji, przecież trzeba lojalnie przyznać, że z tym milionem żyjących na Ziemi gatunków zwierząt bez systematyki w ogóle nie dalibyśmy sobie rady.

Dlatego też chcąc nie chcąc przyjąć musimy także systematyczną definicję drapieżników (Carnivora). Jest to rząd ssaków z podgromady łożyskowców o charakterystycznym uzębieniu (małe siekacze i duże, ostre kły) z kończynami uzbrojonymi w pazury, żywiący się w zasadzie mięsem (choć należą tu także zwierzęta wszystkożerne) i to raczej żywym. Toteż poza niewielką ilością padlinożerców (a nie gardzi nią nawet król zwierząt, lew!) zdobywają one pożywienie głównie dzięki polowaniu, jedne w dzień, drugie w nocy.

O ile jednak samą definicję możemy przyjąć bez większych wzdragań, o tyle zaliczanie na jej podstawie do drapieżników aż 270 gatunków różnych ssaków niewiele ma wspólnego z odczuciem przeciętnego laika. Niedźwiedź, wilk, lew, tygrys — zgoda. To rzeczywiste drapieżniki: gotowe zapolować nawet na człowieka! Jeszcze łatwo przychodzi na myśl kilka niebezpiecznych kotów spoza naszego kontynentu: jakieś jaguary, pumy, lamparty, gepardy... Ale cóż to za drapieżnik np. tchórz, którego sama nazwa stała się synonimem strachu, a nie postrachu? Albo łasica, której wielkość wraz z ogonem nie przekracza... stopy ludzkiej? Czy nie słuszniej w miejsce niej powinien być traktowany jako drapieżca tak niebezpieczny przecież krokodyl? Albo nawet — choć i nie pożerający bezpośrednio, ale przecież wciąż jeszcze bezkarnie atakujący i zabijający ludzi — cały legion jadowitych węży?

Ten stereotyp zwierząt niebezpiecznych dla człowieka wytworzony chyba jeszcze przez uzbrojonych w kamienne topory myśliwych opowiadających swe przygody przy płonących w głębi jaskiń ogniskach okazał się jedną z najtrwalszych zdobyczy ludzkości. Dawno już środki do życia zdobywamy nie toporami a... długopisami, z kamiennych jaskiń przenieśliśmy się do betonowych więzowców, a płonące ogniska zastąpiliśmy jarzącymi się telewizorami; przekonanie o niebezpieczeństwie jakie stanowią dla człowieka dzikie zwierzęta, pozostało wszakże nie zmienione.

Na przełomie bieżącego wieku Kipling pisał o tygrysie jako o najbardziej niebezpiecznym dla człowieka zwierzęciu. Zaledwie 10 lat temu jeden z byłych maharadżów indyjskich pragnąc podnieść swój prestiż podczas wyborów uroczyście ogłosił, że własnoręcznie potrafił zabić 1150 tygrysów. A gdy w r. 1973 rząd Bangladeszu w obawie przed całkowitą likwidacją tych zwierząt zdecydował się utworzyć rezerwat w Sunderban, wiadomość ta wywołała prawdziwe rozruchy wśród okolicznej ludności obawiającej się sąsiedztwa ludojadów. W roku 1967 prasa ze zgrozą podawała, że w jednej tylko Brazylii co roku 20 tysięcy osób zostaje ukąszonych przez jadowite węże. Jeszcze w r. 1972 rząd prowincji Ontario w Kanadzie w trosce o bezpieczeństwo wypłacał myśliwym za każdego zabitego wilka 25 dolarów. A w r. 1975 rozpętano wśród zagranicznych publikatorów ponowny alarm, tym razem w sprawie krokodyli, które ponoć w tym roku tylko na Cejlonie pożarły 50 osób.

Jakież szanse pokonania tego atawistycznego tumultu mają nieliczne trzeźwe, bardziej pasujące do kulturalnego człowieka XX w. oceny? Badający od 1958 r. wilki prof. D. Pimlott z Uniwersytetu w Ontario uważa je za dobroduszne, bojaźliwe ale bardzo przyjaźnie nastawione do otoczenia zwierzęta. Sam widziałem jak Hindusi swobodnie kąpią się w Gangesie strasząc uciekające przed nimi krokodyle. Nie boją się również zupełnie już rzadkiego krokodyla syjamskiego Tajlandczycy i Malajowie. Wypadki napaści na człowieka lwa lub tygrysa wywołują sensację na świecie głównie z powodu ich niezwykłości! Bo przecież setki ludzi codziennie na całym świecie ginących pod kołami samochodów sensacji obudzić już nie potrafią! A jeśli chodzi o ataki jadowitych węży — to trzeba wiadomość o dziesiątkach tysięcy ugryzionych uzupełnić informacją, że dzięki powszechnemu stosowaniu serum przeciwjadowego — śmiercią kończy się zaledwie co setny przypadek!

A jednak przecież walka z tymi drapieżnikami i pseudodrapieżnikami wciąż trwa. Walka? O nie! Współczesna broń myśliwska i pojazdy naziemne, wodne i powietrzne dawno już przekształciły pierwotną walkę myśliwego ze zwierzęciem w zwykłą, nie dającą żadnych szans zwierzętom rzeźnię. Czy wciąż tu chodzi jeszcze o naszą cenną skórę? Czy też może... o jeszcze cenniejszą skórę rzekomo niebezpiecznych dla człowieka drapieżców?

Chyba najbardziej charakterystycznym przykładem jest los tygrysa na Ziemi. Przyroda obdarzyła go szczególną zdolnością przystosowawczą do najbardziej różnorodnych warunków klimatycznych. Za ojczyznę gatunku felis tigris równie dobrze możemy przecież uważać upalne równiny Indii co i śnieżne płaszczyzny wschodniej Syberii, kamieniste pogórza Iranu jak i subtropikalne dżungle malajskie. Jednakże nawet ta wielka plastyczność wobec warunków zewnętrznych tylko w niewielkim stopniu potrafiła zrównoważyć genetyczną słabość tego gatunku. Tygrysica rozpoczyna życie płciowe dopiero w wieku 4 lat i prowadzi je zaledwie 2—3 lata. Z każdego miotu ma przeciętnie 3 małych, z których tylko jedno dożywa wieku dorosłego. Nie jest to — jak widzimy — rozrodczość, która bez kłopotu może zaspokoić... apetyty człowieka.

Toteż od lat już ilość tygrysów na Ziemi permanentnie maleje. Jeszcze w r. 1912 wspominany już Kipling w jednym ze swych listów oceniał ogólną ilość tygrysów bengalskich na 80 tysięcy. W r. 1935 oceniano ich liczebność na 40 tysięcy, zaś w r. 1969 — już tylko na... 4 tysiące! *„Jeżeli nie podjęte zostaną natychmiast odpowiednie środki* — groziło Fond Mondial pour la Faune Sauvage w r. 1970 — *na naszej planecie już w r. 1985 nie będzie ani jednego tygrysa".*

Pewne środki — przynajmniej w stosunku do zamieszkującego Indie tygrysa bengalskiego — zostały podjęte. Na zjeździe Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody w New Delhi opracowano program „Tygrys", który przewidywał przede wszystkim dokładną ewidencję żyjących jeszcze osobników tego gatunku. Niełatwa to była sprawa. Naukowcy z Instytutu Hodowli Lasów i Ochrony Przyrody w Dehra Dun opracowali jednak specjalną metodykę rozpoznawania poszczególnych osobników na podstawie śladu lewej tylnej łapy. A gdy metodykę tę rozpowszechniono wśród służby leśnej i policji (która także w akcji tej wzięła udział) okazało się, że w „najbardziej zagrożonym przez tygrysy" stanie Madha Pradesh żyje ich tylko 457, w kilku dalszych stanach odkryto po kilkadziesiąt osobników, w stanie Manipura żył już tylko jeden tygrys, zaś w pięciu stanach nie udało się wykryć ani jednego przedstawiciela tego gatunku. Łącznie przeprowadzony w r. 1972 „spis tygrysów" ujawnił w całych Indiach zaledwie 1827 osobników.

A przecież jeszcze mimo to żyjący w Indiach tygrys bengalski znajduje się w uprzywilejowanym położeniu. Bo oto spośród dalszych podgatunków tego zwierzęcia według „Science digest" w tym czasie przy życiu znajdowało się jeszcze kilkaset tygrysów na Sumatrze, 175 tygrysów syberyjskich, około 170 chińskich, 125 turkiestańskich i 10 do 12 żyjących na Jawie. Tygryś na wyspie Bali najprawdopodobniej wymarł już bez śladu. I do dziś — mimo oficjalnego wprowadzenia całkowitej ochrony tygrysa — liczby te nadal wciąż jeszcze maleją.

A tygrys — powtarzam — jest tylko przykładem, nie wyjątkiem! Podobny jest los niedźwiedzia. Nasz niedźwiedź brunatny jest właściwie na wymarciu. Zagrożony jest kompletnym wytępieniem niedźwiedź biały czyli polarny. Rzecz paradoksalna: jedynym azylem mogącym go uchronić przed tępiącym go człowiekiem stały się... klatki ogrodów zoologicznych. Tu właśnie, w 31 ZOO całego świata do dnia dzisiejszego narodziło się ponad 80 młodych niedźwiedzi polarnych. W niebezpieczeństwie znajduje się także niedźwiedź białopierśny z Beludżystanu, bardzo rzadki jest amerykański niedźwiedź czarny czyli baribal, czy grizzli tundrowy, zaś grizzli meksykański najprawdopodobniej już nie istnieje w ogóle.

Przy dalszym kontynuowaniu współczesnej polityki rządów niektórych prowincji Kanady w ciągu najbliższych lat wytępiony zostanie tam doszczętnie także wilk. O rozmiarach tej swoistej „krucjaty" niech świadczy fakt, iż przy premii 25 dol. za głowę każdego wilka rząd z Ontario wypłaca przeciętnie rocznie dla myśliwych po 100 tys. dolarów! Lwy w Afryce zostały do tego stopnia wytrzebione, że Afrykanie często widzą je po raz pierwszy w... ogrodach zoologicznych innych kontynentów. Na groteskową wręcz anegdotę wygląda fakt, że gdy w r. 1975 filmowcy amerykańscy przybyli do słynnej swego czasu z napadów lwów miejscowości Naivasha w Kenii, do akcji swego filmu pt. „Raj zwierząt" musieli sprowadzać lwy... aż z Kalifornii! Równie rzadkie stały się już także pumy, czyli kukuary, pantery czyli lamparty i gepardy, w chwili obecnej zaś myśliwi (głównie z USA) skutecznie wybijają ostatnie żyjące jeszcze w Brazylii jaguary. Ta obłędna pogoń za egzotycznymi futrami sprawiła, że *spośród 37 istniejących jeszcze na Ziemi gatunków kotów, co najmniej 25 znajduje się na granicy całkowitego wytępienia.*

Ale grozi to nie tylko drapieżnym ssakom. Dyktatorzy mody odkryli nagle niezwykłe walory także skór krokodylich. Wprawdzie cały grzbiet mają one pokryty twardymi rogowymi tarczkami, ale za to od strony brzusznej tarczki te przechodzą w gładkie, prostokątne i (na nieszczęście dla tych gadów) efektowne łuski. Stopa (kawałek skóry długości 30 cm) takiego brzucha krokodylowego wprawdzie dla bezpośredniego łowcy ma wartość zaledwie 6 dol., ale po przejściu przez łańcuch pośredników — jeszcze zanim trafi do rąk wytwórców wyrabiających z niej różną galanterię skórzaną — dochodzi już do ceny 20 dol. Nic dziwnego więc, że polowania na krokodyle na całym świecie stały się jednym z najbardziej intratnych zajęć. Noc w noc silne wieloosobowe motorówki wyruszają na łowiska i podczas gdy potężne reflektory oślepiają gady — myśliwi strzelają do nich jak do kaczek. Nie wiem nawet czy to porównanie jest ścisłe: *dwa lata temu jeden z takich „myśliwych" chwalił się w wywiadzie prasowym, że w Afryce centralnej zdołał uśmiercić 45 tysięcy krokodyli!*

Rząd krokodyli ma za sobą już 170 milionów lat istnienia na naszym globie, przy obecnym jednak tempie jego niszczenia, kto wie, czy przetrzyma on jeszcze bodaj... 17 lat! W r. 1965 z jednego tylko senegalskiego portu Dakaru wyeksportowano 15 ton całkowitą likwidacją tego egzotycznego wręcz dla współczesnej fauny rzędu zwierząt stworzyło dla nich specjalne rezerwaty. W Indiach stworzono je w stanach Uttar Pradesh, Tamiland, Bengal Zachodni i Andhra Pradesh. Niestety w miarę tępienia ceny ich skór tak idą w górę, że kłusownicy w pogoni za tymi gadami wdzierają się nawet na tereny rezerwatów. Dzieje się to na porządku dziennym nie tylko w Indiach, ale także w Ugandzie (m. in. w Parku Narodowym przy Wodospadach Murchisona), a nawet w USA (w Parku Narodowym Everglades), gdzie wybijane są aligatory amerykańskie. Skutki są wręcz tragiczne: spośród 20 żyjących jeszcze do dziś gatunków krokodyli aż 12 już w r. 1976 — jako zagrożonych całkowitym wytępieniem — wpisanych zostało do prowadzonej przez Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody „Czerwonej Księgi".

W jeszcze większym niebezpieczeństwie znalazły się ostatnio węże. Ich bezlitosne tępienie uwarunkowane jest aż trzema przyczynami: atawistycznym strachem przed jadowitością tych gadów, wartością wężowej skórki i... zapotrzebowaniem farmakologii. Wąż od czasów Eskulapa stanowiący symbol medycyny — dziś stał się jej najbardziej realną rzeczywistością. Jad kobry królewskiej okazał się niezastąpionym surowcem do produkcji pewnych leków stosowanych w onkologii oraz środków znieczulających typu wiprazydu, z jadu żmii zygzakowatej produkuje się środki antybólowe stosowane przy newralgiach, zapaleniach wielostawowych i mięśniowych, jad żmii lewantyńskiej, czyli giurzy posłużył w ZSRR do produkcji specyfików użytecznych w hemofilii i krwawych ślazach, zaś z jadu afrykańskiej żmii łańcuszkowej w Anglii wyrabia się leki przeciwkrwotoczne. Za bardzo cenne surowce do produkcji różnego rodzaju leków uznano już także jady afrykańskiej czarnej mamby, południowoamerykańskiej żararaki i północnoamerykańskiego grzechotnika. Nic dziwnego, że w tych warunkach na całej kuli ziemskiej rozpoczęło się masowe wyłapywanie jadowitych węży, tak że i tu szereg państw musiało już je objąć — z reguły wbrew nastawieniu miejscowej ludności — całkowitą ochroną. Co z tego zostanie?

Systematyka — jak już wspomniałem — wyróżnia wśród ssaków aż 270 gatunków drapieżców. Nie wiem ile z nich i jak długo dzięki swym charakterystycznym zębom i pazurom potrafi jeszcze przeżyć. Ale pocieszmy się: charakterystyka ich na zębach i pazurach się nie kończy. Dodać do tego trzeba jeszcze... dalekonośne strzelby z optycznymi celownikami, auta i motorówki, walkie-talkie a nawet awionetki i helikoptery! I oto będziemy mieli całkowity obraz jeszcze jednego nowego drapieżnika świata uczczonego w systematyce Linneusza nazwą (nie wiem czy słuszną) Homo sapiens. Drapieżnika rzeczywiście niebezpiecznego. *I to tylko na pozór wyłącznie dla innych drapieżców; w ostatecznej konsekwencji właśnie dla nas, ludzi!*

Fakty 5

SAJTÓFIGYELŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726
1977 11
VALÓSÁG
Magyar József

Az *Új Március* Szántó Zoltán és társai perét kommentálva befejezésül a következőket írja:

„A magyar burzsoázia ezzel a perrel megfojtani akarta Magyarországon a kommunista mozgalmat, és segíteni akarta a szovjetellenes világblokk kialakulását. Ez a terv csúfos kudarcot vallott. Amit a Kommunisták Magyarországi Pártja célul tűzött ki, hogy ez a pör propaganda is meg akció is legyen a kommunista párt megerősítésére, a konszolidált ellenforradalom meggyengítésére, a legragyogóbb módon sikerült. Ha ebben az akcióban elvtársaink csak bolsevik kötelességüket teljesítették is, nagyszerű hősies magatartásukért a leghálásabb elismerés illeti őket minden forradalmár részéről. Harcuk a Kommunisták Magyarországi Pártja történetének ragyogó fejezete."

Magyar József rajzai

ÁGH ATTILA

A szabadidő fétise

Az iparilag fejlett országok lakosságának értékrendjében radikális változás következett be az elmúlt évtizedekben: a szabadidő vált a legfőbb értékké. A szabadidőről azóta tengernyi irodalom született, a probléma túllépett a szociológiai és közgazdasági vizsgálódás keretein, és a modern polgári gondolkodás egyik alapproblémájává vált. Ezért tartjuk aktuális feladatnak a marxista filozófia számára, hogy a szabadidőt átfogóbb összefüggésekbe illesztve vizsgálja, és feltárja a modern polgári szabadidő-fetisizmus ellentmondásrendszerét. Tanulmányunkban tehát a szabadidő fétisének kritikáját kívánjuk megadni, s amint kitűnik majd, azért beszélünk a szabadidő kapcsán fetisizmusról, mert a szabadidő evidens legfőbb értékké tételezése pontosan másolja az árufetisizmus, illetve a fogyasztói szuverenitás fetisizálása korábbi polgári modelljeit.

A szabadidő fenomenológiája

A szabadidő-szociológus gondolatmenete többnyire jellegzetesen fenomenológiai: kiindul a „tényekből", összegyűjti és rendszerezi őket, és az eredmény sem kétséges: az emberek minél több szabadidőt kívánnak. Így a társadalom jövője sem lehet egyéb, mint a megnövekedett szabadidő, amikor a szabadidő-társadalom formájában a szabadidő végleg elnyeli a társadalmat. A szabadidő-szociológiában persze a definíciók, osztályozások, tevékenységtipológiák háborúja dúl, valójában azonban a hadviselő felek az alapvető játékszabályokban teljesen egyetértenek: 1. a szabadidő a *szabadon választott* tevékenységek ideje, 2. a tevékenységek *„szabadságfoka"* szerint a társadalmi tevékenységek nagy csoportjait lehet elkülöníteni egymástól (például munka, társadalmi-egyéni kötelezettségek, pihenés-szórakozás, szabad idő), 3. ezek a tevékenységcsoportok adják a társadalmi *tevékenységformák tipológiáját*, azt a nagyszámú, általában mintegy százra becsült konkrét tevékenységet, amelynek „időfényképe" alapján az egyéni „időmérlegek" elkészíthetők, 4. s ezeknek az *időmérlegek*nek, illetve az alapjukat alkotó tevékenység-tipológiáknak a finomítása az elsődleges tevékenységek felmérése után az együttesen végzett — ún. másod-, harmadlagos — egyéb tevékenységek számbavételével érhető el.[1]

A fenti játékszabályok alapján a szabadidő-szociológia igen komoly eredményeket ért el az utóbbi 15 évben a fejlett ipari társadalmak embere életmódjának megismerésében. Ám az eredmények halmozódásával nőtt az elégedetlenség is, fokozódott a kritikai hangvétel a bevett játékszabályokkal szemben. Hogy ezt a folyamatot érdemben szemügyre vehessük, tekintsük át a szabadidő-szociológia kimagasló egyéniségének, Joffre Dumazediernek a koncepcióját.

A szabadidő-szociológia alapvető evidenciáinak kialakítása jórészt Dumazedier munkásságához kapcsolódik, hiszen ő már az ötvenes évek végén, az elsők között exponálta a szabadidő-szociológia alapkérdéseit, és művei mindmáig alapvető jelentőségűek a szabadidő-kutatásban. Koncepciója egyfelől klasszikusan megtestesíti a szabadidő-fetisizmust, másfelől — dinamikus rendszere, progresszív törekvései és önkritikus hangvétele révén — manifeszt módon mutatkoznak meg nála a „szabadon választott" tevékenységek evidenciájára felépített modell korlátai is.[2] Dumazedier a szabadidőt mindazon tevékenységek keretének tekinti, amelyekben az ember önként és érdekmentesen vesz részt, miután eleget tett összes kötelezettségeinek. A mindennapi élet struktúrája tehát hárompólusú: munka—kötelezettségek—szabadidő, s így a munkaidő utáni időben — *szabad idő* — elkülöníthető a tulajdonképpeni *szabadidő* (temps libre — loisir, nyerabocseje vremja — szvobodnoje vremja stb.).

Magyar József

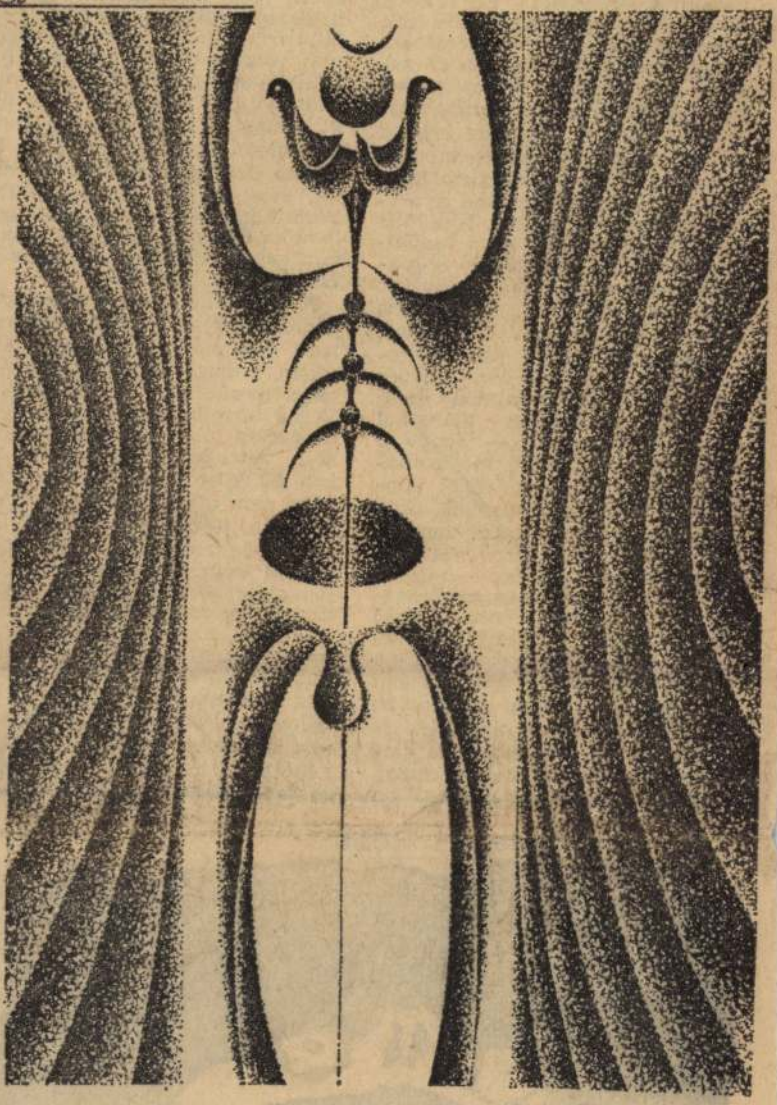

Magyar József rajza

Élet és Irodalom, Bp. 1978. ápr. 8.
XXII. évf. 14. sz. címlap.

A tuloldalon lásd: Tettamanti Béla rajzát.

Tavaszi napló

Meleg avarban heverve
hóvirágtól és könnytől csatakos arccal
szavakat indítok el zsenge fűszálakon,
hogy utánad küldjem őket,
mert fogynak évszakaim, kedves,
s íme, koldulni járok paradicsomi almafádhoz.
A nappalok már besároztak,
szelíd háziállatként tollászkodom
a gazdasági lét tócsáiban,
a vágyaim már bemocskoltak,
pénzt ígértem a szerelemnek
és üvöltöztem, amikor meglopott.
Már becsapott a szeretet is,
zsebredugott kezében
a filléres savanyúcukrot dohánytörmelék
mászta be —

Kést szorongatok a sötétben,
s az Isten
nem mer a közelembe settengeni se —
Asszonyok állnak körül nem soká feketében,
egyik megszült, másik ligetbe vezetett,
mérget tett poharamba a harmadik,
a negyediktől lettem árva.
Nedves a szél, szerelemtől szaglik a föld,
barkaág veri homlokom,
s mintha terger nyalt volna képen,
sós lé csorog a számba.

lole kibontható más értékek felismerését, a halál gondolatának emberhez méltó elfogadását.

Én legalábbis ezt olvastam ki egy fiatal svájci tanár (nem író!) hatalmas esszéjéből. Fritz Zorn álnéven írta meg könyvét a rák pusztításának két esztendejében. Annyit kell tudni róla, hogy zürichi nagypolgári környezetben nőtt fel. Harmincéves koráig *semmi* sem történt vele, bár kijárta iskoláit, elvégezte az egyetemet, s megfordult sok országban. Harmincegy éves koráig csak gyanította, hogy az anyagi bőségben és háborítatlanságban élő családban mindenki valaminek a hiányától szenved, de nem akarnak tudomást venni róla, mert életük célja és értelme: „a harmónia".

Hősünk is csak a rák önvizsgáló szorító fájdalmában képes megnevezni: úgy látja, hogy egész életében a szeretet hiányától szenvedett. A rák — ahogy ő mondja — kápráztató, mégis mindent megvilágító fényénél döbben rá boldogtalanságának okára, s csak innen, a halál kapujából visszatekintve ismeri fel lelki nyomorúságának, s így — mint ő gondolja — testi nyomorúságának, tehát betegségének is végső okát a zürichi polgárság életformájában. Ez a polgárság nem a konfliktusok ütköztetése, hanem elfojtása révén óhajt harmóniát, eleve gátat emel az érzelmek és indulatok elé, formalitássá szabályozza az emberi kapcsolatokat, sterilizálja a lelket. Fritz Zorn

tos betegséget. Ezt írja egy helyen:

„A depresszió valami bizonytalan, de örökösen fojtogató szürkeség volt; az új állapot (s itt a betegségre gondol) jéghideg, kristálytiszta áttetsző valami. Fájdalmat okoz, de nem fojtogat. Ráadásul aktívabbnak érzem magam. Miután harminc esztendőn át, ahogy a szüleim által megtestesített társadalmi osztály tanította nekem, kikerültem az életet, most a halállal, annak legkézzelfoghatóbb formájával találom szemben magam, és le kell küzdenem. Ahogy a latin mondja: *Hic Rhodus, hic salta.*"

A kikerülhetetlennel való szembenézés bátorsága arra is képessé teszi hősünket, hogy a maga sorsában, a maga pusztulásában osztálya pusztulását is felismerje. Végső következtetése az, hogy a polgárság fölött a forradalomnak kell kimondani az ítéletet. Ezt írja könyve egyik fejezetében: „Azt nem állítom, hogy mindenkinek a forradalom mellé kell állnia, de azt igen, hogy nem szabad szembefordulni vele. Eljön a forradalom, tekintet nélkül arra, hogy megjósolhatnánk pontos idejét... Én magam csak kis kerék vagyok az időben, de tipikus kis kerék; s a kicsiny és tipikus kerekek együttesen nem egy halom kereket tesznek ki, hanem egy gépezetet, mégpedig működő gépezetet. Orvosi-szociológusi nyelven szólva: minden szervezet

jesztés fogyatéko
nálkozni tud, se
legtöbb, amit m
ta —, hogy úg
egy-egy óvatos
szerkesztői üzen
zük: szeretnénk,
(tudniillik ÉS-t).
szer három hóna
tehát újfent akt
hely sem ugyan
A városba álta
reggel érkezik n
ránkelőknek jut
többször bizony
vásárolhatnak (
vatartó hírlapá
módon az ÉS m
kező hetilapok k
Mikor hétfőn
hogy ismét nem
többen számolga
dapest ide légv
kilométerre van
alatt nem ér ide
A postáról te
Pestet, reklamá
dányt. Ami bizo
rányosan kevés,
mincezer lakosá
diplomás, sok a
már, pedagógus.
többet — „enny
Kedden délel
napon — a vár
hír, hogy az ÉS
elkobozták, mer
tos politikai ízű
és „sokan jól m
jukat". A „jól
mögve hajoltak
hez: „Én mond
kobozták, másk
lenne..."
Szerdán — a
mított ötödik n
lődőket ÉS hely
fogadták az
ÉS-ekkel teli p
polta a megyes
el mind a 150 d
ször történik íg
A hatodik na
hihető ember —
szoktak ÉS-t ol
dött rá, hogy az
ők bizony látta
árusok ÉS-t a
viszont feltűrt
gették: „Elkob
bozták..."
Szóval, ezen
tunk ÉS-t, elt
mányt. Kicsit
kulturális term
nek (legalábbis
re csak azt), m
ta figyelmébe
dalmi és poli
van, irodalmat
— politikát.

Ker
kr

Váncsa Istv
elektronikus
nem a montá
(ÉS 78/12.) és
Nyilván tudja,
kellő anyagi ös
sen „filmszerű
nika kivihető
lehet, utószin
montázst lehet
sa fölszólítás
Szeretném
figyelmét arra
filmművészetn
útja, amely Ei
ig és Huszáril
Ám, van egy
csak kiemelt
Antonioni, Jan
a vágóasztali
kondenzált v
őszintébb, lele
úgy tetszik „k
— valóságot n
a színészi játé
Hát még
István járt m

Tettamanti Béla

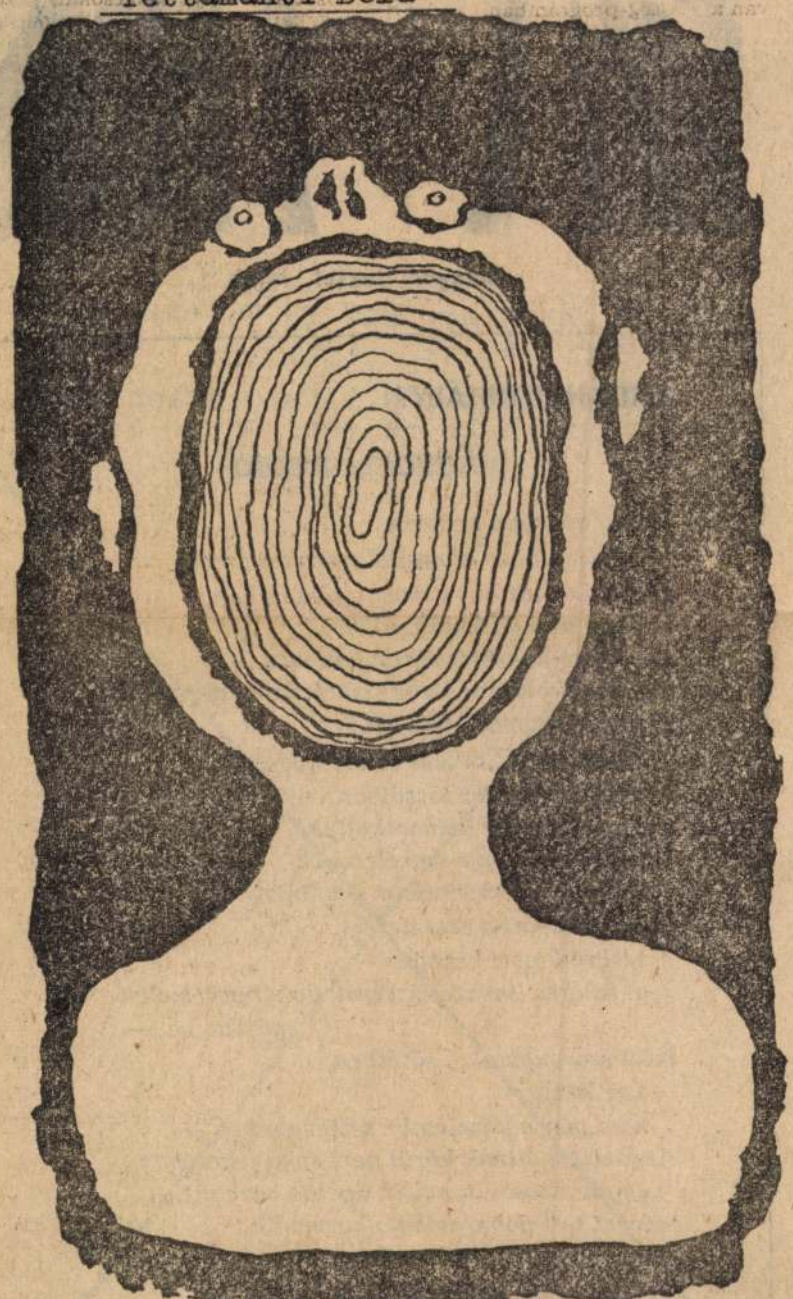

Élet és Irodalom, Bp. 1978. ápr. 8.
XXII.évf. 14.sz. 2.lap.

Tettamenti Béla rajza

MK SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 385-748, 340-726
1978 MÁR 18

ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József

1021

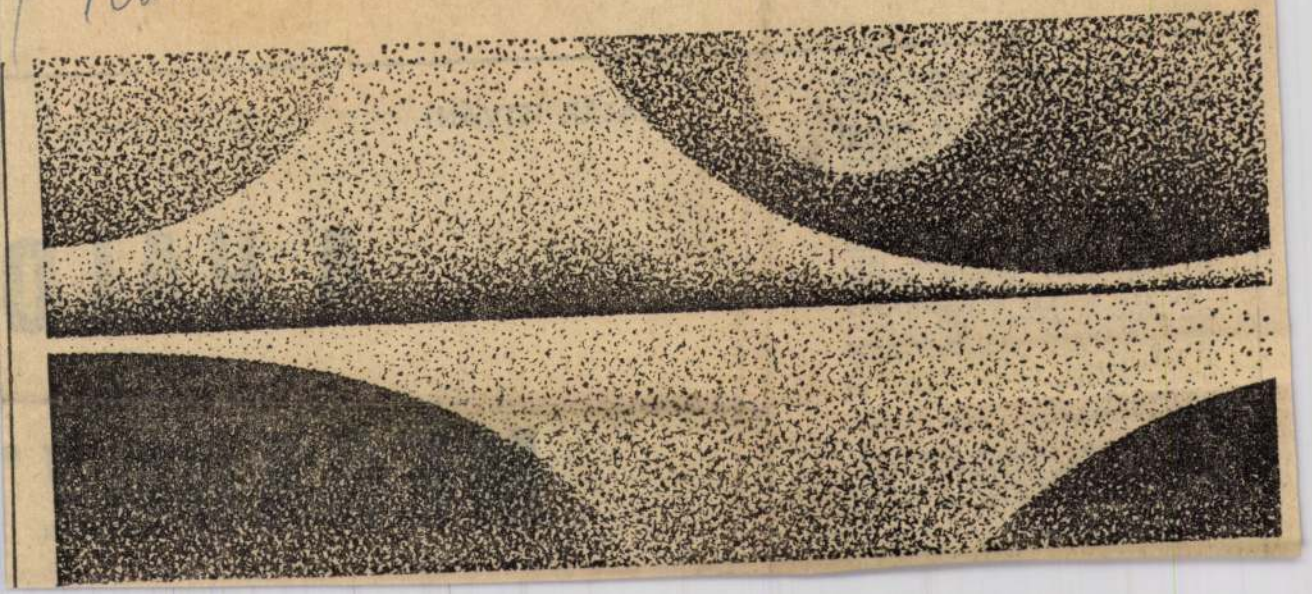

LÁZÁR ISTVÁN:

A HALO

MEGADÓZ

A Népszabadsághoz írt 1976. július 26-án kelt panaszos levelére az alábbiakat válaszolom:

A halottlátásból származó jövedelmét a 4/1969. Korm. számú rendelet végrehajtása tárgyában megjelent 4/1969. PM. számú rendelet alapján 1969—1970. és 1971. évekre vonatkozóan, míg 1972—1973. évre vonatkozóan a 42/1971. (XII. 17.) Korm. számú rendelet és annak végrehajtása tárgyában megjelent 35/1971. (XII. 17.) PM. számú rendelet alapján vonta adó alá az I. fokú adóhatóság.

Az adó összegét a rendelkezésre álló adatok figyelembevételével becsléssel állapította meg az adóhatóság. A becslésnél figyelembe vették a jegyzőkönyvi nyilatkozatot, valamint a rendelkezésre álló adatokat is.

Adózóként sem nyugdíjra, sem SZTK-szolgáltatásra nem tarthat igényt.

Mivel terhére általános jövedelemadó van előírva, ezt csupán személyére lehet kivetni, mivel a „halottlátási tevékenységet" is Ön folytatta. (...)

Ózd, 1976. augusztus 18.

(pecsét, aláírás)

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 387-748, 340-726
1978 MÁR 18

ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József

1027

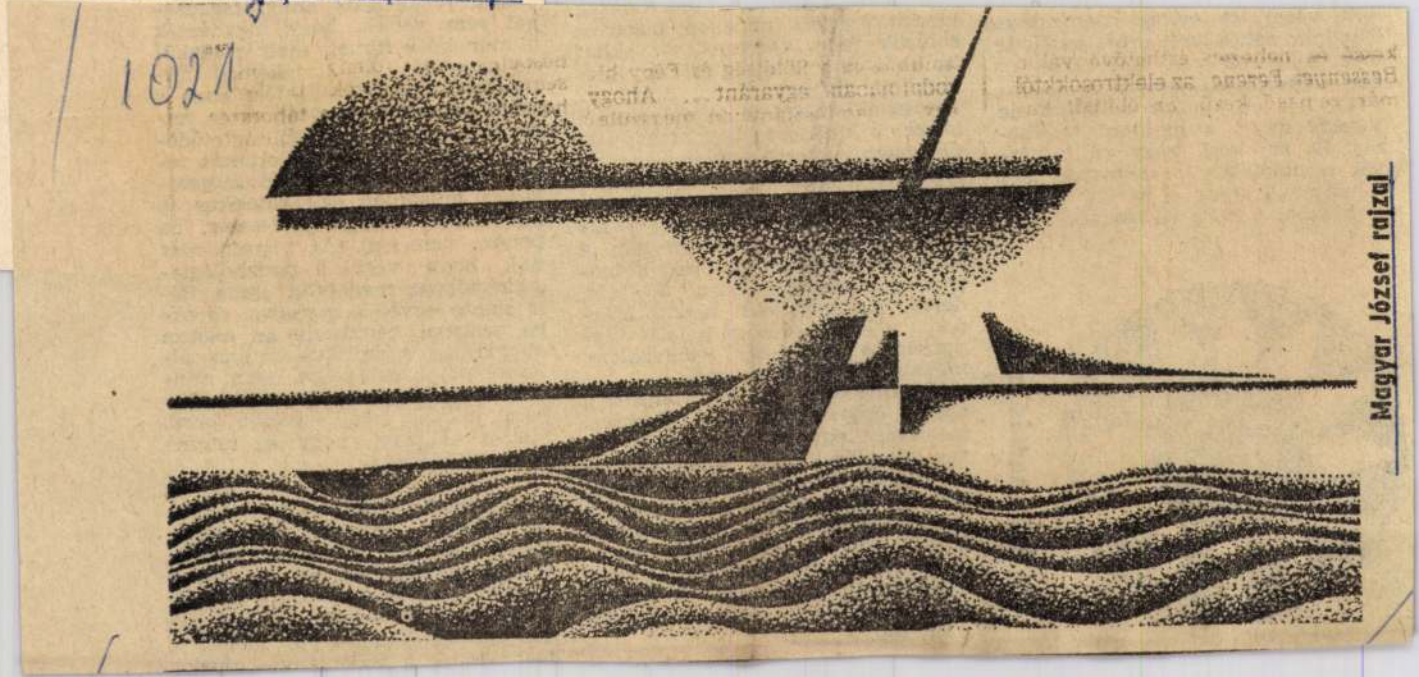

Magyar József rajzai

dott, véget ért evilági szenvedése. Elválnia nehéz volt szeretteitől, de még nehezebb volt már élnie, és bár sajnálja eltávozását s bocsánatot kér az okozott bánatért, de vigaszt nyújt a majdani találkozás. És azt kéri, hogy amit ígértek a halálakor, azt tartsák be: csináltassák meg a sírját. Addig is köszöni a szép virágokat...

Grün András rajza

szerint kijelölt napokon bizonyos sofőrök nem vezetnek — akkor is, ha a napok kijelölésének nincs ténybeli alapja? Nem. Mert elképzelhető, hogy a járművezetők, akiket a kísérletbe bevontak, pusztán azért vezetnek jobban akkor, amikor járműre ülhetnek, mert úgy érzik, hogy e napokon jól *kell*, illetve *lehet* vezetniök, hiszen ilyen a diszpozíciójuk: a „szervezetbe beépített óra", a bioritmus ekkor jót jelez. Jó időt, derűs, balesetmentes napot. Márpedig a közlekedésben a lelki diszpozíció, a jó értelmű önbizalom, magabiztosság, nagy erő...

Ugyanakkor a bioritmus-ügy azért érdemel ennyi figyelmet, mert míg egyrészt jelzi, hogy téves alapállásból is születhet némi gyakorlati eredmény, másrészt még ha a bioritmus-elmélet netán igaz volna is — *ahogyan* sokan kezelik, *amire* felhasználják, úgy és ott vallás, valláspótlék. Irracionalitásként funkcionál. A racionális megoldások keresése helyébe *a hit* lép.

meghívott Buda Béla szinte egyedül maradva, sarokba szorítva képviselte az okosan és jogosan szkeptikus-kritikus álláspontot: a jelenséget nem minden áron magyarázni akarta, hanem először is igazolva látni. Kell-e aláhúzni, hogy ez múyen óriási különbség?

Ki merné állítani, hogy ma minden könnyű, egyszerű? Ellenkezőleg, a világ teli súlyos megosztottsággal és zavarral. És bár éppen újabban válik szembetűnővé, hogy technikánk is mennyire véges hatóerejű és Janus-arcú, mégis, a technika és a tudomány — illúziók

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 387-748, 340-726

1977 NOV 26
ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József

1021

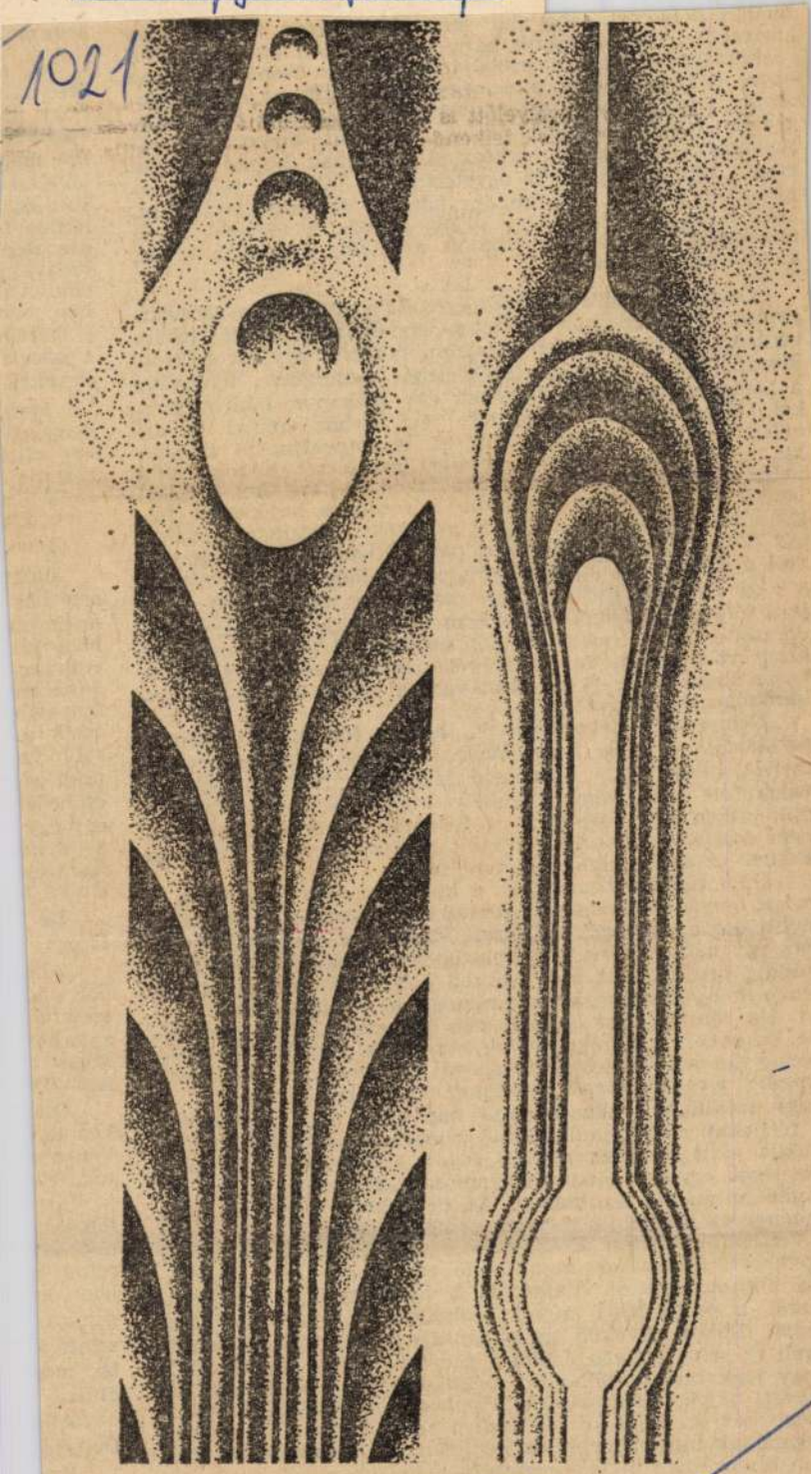

Magyar József: Erőtér

mellett dolgozott, fába
szerre öt telefon diszk
rézkilincse. Istenek el
egyre kevésbé fontos
szoba, mint színhely, i
zebben viselték is el
szonhasító recsegését,
réseit, egyben mindenki egyetértett: a föltétlen megbízhatóságban. Lomha testében egy házőrző eb fürge hűsége lakott, s ha neadjisten úgy hozná a sors, a történelem, az ügyosztály küszöbén lehelné ki a lelkét, magasabb elvek, személyek védelmében.

Ötvenkilencedik esztendejére élete csakugyan lecsupaszodott. Felesége már majdnem egy évtizede halott (fehérvérűség), meglett fia kereskedelmi tanácsos egy távol-keleti kirendeltségen, ő maga társbérleteit cserélgetve, kimerítve a legügyetlenebb lehetőségeket, egy kétkapus, labirintusokkal, lépcsőházakkal szaggatott régi bérház (római udvar) néhai portásfülkéjében kötött ki. A kapualjmélyi üvegfalat, amely magánéletének minden rezdülését kiszolgáltatta volna a járókelőknek, befestette fehér olajfestékkel, a hálóbenyíló elé függönyt akasztott, a szennyes hajópadlót fölgyalulta, s a falakra elismerő okiratokat rögzített; asztalán egy öreg kerámia váza, poros papírdáliákkal. Külön gondja volt a sokgombos házitelefonra, amely megmaradt épségben a régi időkből; ezt alaposan megtisztogatta, szakadt drótjait föltekerte, fémrészeit finom dörzspapírral ragyogóra dörzsölte. A századelő éveiből származó készülék muzeális tárgy volt ugyan, de Bakos véleménye szerint még ma is használható lenne. S ez, mint valami izgató lehetőség, fényburokban élt a szívében.

Nemegyszer bekopogtattak hozzá idevetődő idegenek, portásnak vélve őt, hogy levelet, üzenetet hagyjanak valamelyik létező vagy nemlétező lakónak; átvonuló részegek valamiféle nők, vagy illemhely után érdeklődve; óvatlan pillanatban egy csecsemőt is beloptak a fülkébe. Mindezt nem érezte zaklatónak, sőt mintha elszórakoztatta volna az életnek ez az állandó hullámverése.

Nem sértette becsvágyát a beosztása sem; úgy vélte, a maga helyén különlegesen fontos ügyet szolgál. A felszabadulás óta az egykori szervezett munkás, a megbízható ember, egy néhány éves kényszerszünetet leszámítva, valójában mindig hivatalsegéd volt. Mintha ebben teljesednék ki jellemének és személyiségének minden jó tulajdonsága.

Ha sérelem, hát egészen más tokosodott idegrendszerébe. De ennek is már *huszonhét* esztendeje. Azokban az években olyan helyen dolgozott, ahová a *megméretett és különlegesen megbízhatónak találtatott* elve alapján került. A nagy székházban alkalma volt nap mint nap látni azokat a férfiakat, akiket múltjában-jelenében a legtöbbre becsült; módja nyílt tárgyias, rövidre fogott kérdéseikre válaszolni, meglesni egy-egy ritka magánmosolyukat, szívében az állandó helytállás izgalmával. És itt zuhant le rá az egész mennyezet, az eleinte nehezen érthető sérelem.

Hazafelé tartott Pestimrére a helyiérdekűn. A páholy szemközti ülésén két munkásféle ember az újabb közellátási intézkedésekről vitatkozott, a húshiányról, a sorbanállásról, a megdrágult zsírról, szokatlanul nyíltan, nekikeseredve. Bakos növekvő nyugtalansággal bár, de oda-odafigyelt és szíve mélyén érezte a sürgetést, hogy közbeszóljon, hogy jóakaratúan csillapítsa, békítgesse őket. *Ezek csak átmeneti bajok, elvtársaim, a növekedés nehézségei, a fontos mégiscsak az, hogy közben épül a szocializmus...* A szavak összeálltak ugyan benne, de képtelen volt megszólalni. Másnap hivatalában *illetékes személy* behívatta magához, és közölte vele, bejelentés érkezett az esetről, és arról is, hogy szó nélkül tűrte az ellenség mocskolódását. Mentegetni sze-

köteless
volt haj
lésben i
nes der
hajával,
denhová
ben, ebb
a frissen
a nőnek
szobáról

Igen,
magasab
egy villá
hallotta
elnök m
ezt a fin

Igen,

Megy
este hét
dezés, a
hogy be
tyákban
nanézzer
fontosab
csikk a
sabb vo
mult el
csöndjé
egy-egy
zolta ne
karítóas
elnöki

Ez
fényе.

Ahc
delt bő
szembe
s a hev
lábak r
gyöngyl

Ott
képtele
Vizincz
ték, iro

Áll
tettenér
nem lát
relmi k
leten k
gáns fi
szinte
ba, ma
áltás.

Áll
Őt érte

Kés
ketve,
sározot

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 337-748, 340-726

1978 OKT 14

ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József

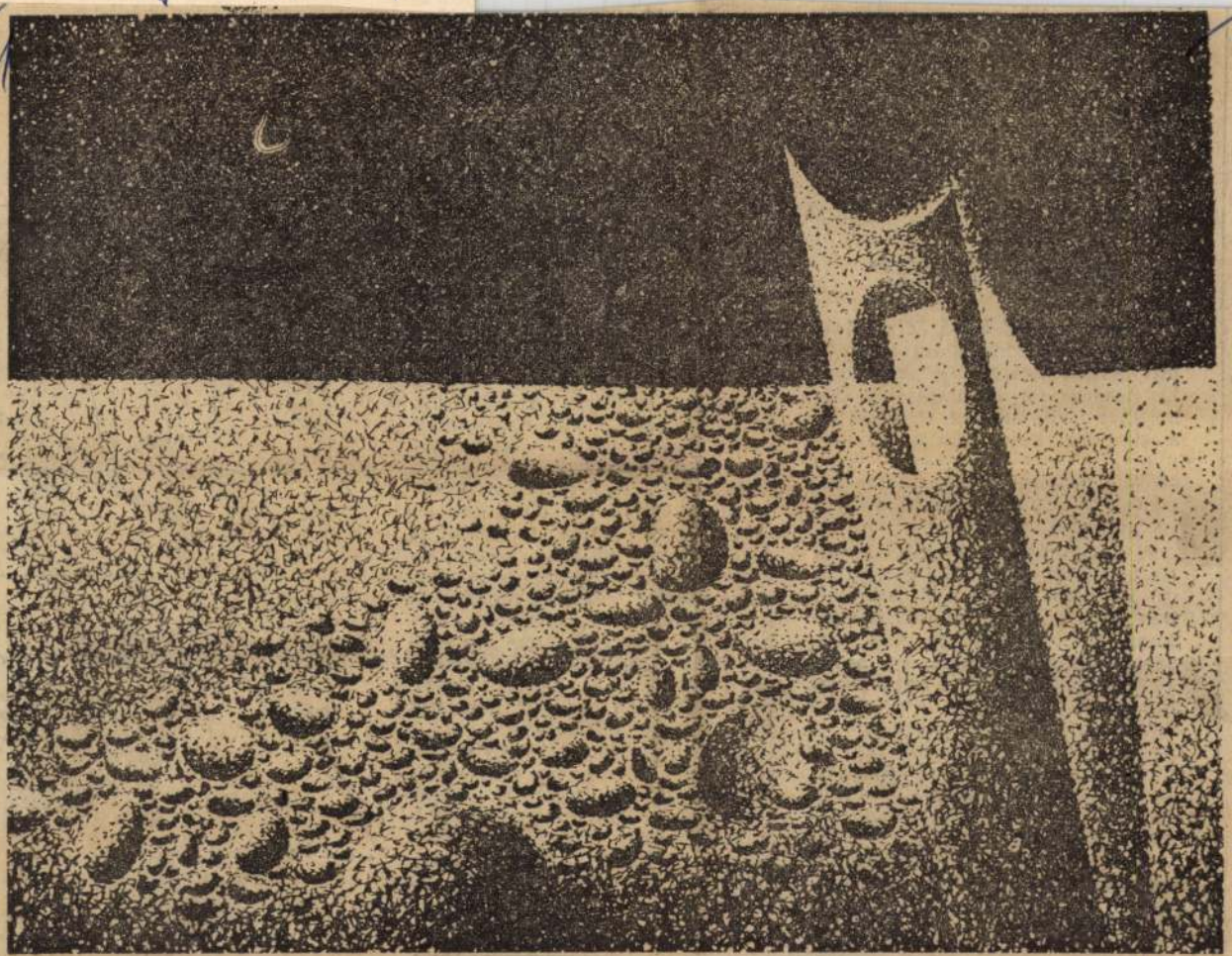

Magyar József rajza

ÁRA: 2,50 FT

használni). Azt persze nem tudom, hogy a Kinruszt Vásárhellyi Sámuelné asszony minek a festésére használta. S azt is csak sejtem, hogy mi lehetett a „Fucket kék víz".

Jólesz László

Képzavar

Ál-Balassi—Ál-Pekár című írásában dr. Simon Gyula toldotta meg az ÉS. szept. 23-i számában Kovács Sándor Iván korábbi dohogását újabb adattal, mindketten a képekkel való informálás szemetszúró gondatlanságait tévén szóvá. Sajnos, szinte kapásból, egész sor újabb irodalmi adattal szolgálhatok.

A Tankönyvkiadó Írók, képek (Írók, költők gyermek- és ifjúkora. Bp. 1977.) című gyűjteményében Izsó Miklós rokokó bájú Csokonai-szobra (amelyet Ady legszebb vidéki szobrunknak nevezett, s amelyről Fülep Lajos hosszú, szép tanulmányt írt) nem a Városligetben áll, mint azt a könyv 69. oldalának képaláírása állítja, hanem 1871 óta Debrecenben. A könyv *harmadik* kiadásában azért föltűnhetett volna már valakinek e tévedés.

S Debrecennéi maradva: az Arcok és vallomások Szabó Magda-kötete Csokonai sírjának Hatvan

A Tragédia lektorálása

Lőrincze Lajos érdekes és t[anul]ságos példákon mutatja be az Élet és Irodalom szeptember 16-i számában, hogyan „lektorálta" Arany János a nyomdába adás előtt *Madách* zseniális művét, *Az ember tragédiáját*. E cikk alapján a Tragédia olvasói valószerű képet alkothatnak maguknak arról, hogy Arany javításai milyen mértékűek és milyen jellegűek voltak. Ennek megítélésében ugyanis mindmáig gyakran találkozunk két véglettel: Arany szerepének eltúlzásával, illetve — ellenkezőleg — lebecsülésével.

Ha jól emlékszem, Veres Péter — talán épp e lap hasábjain — még a híres befejező mondatot is Arany János tollának tulajdonította: „Mondottam ember: küzdj és bízva bízzál!" Pedig ez Madáchtól származik, s erről mindenki meggyőződhet, ha fellapozza Az ember tragédiája fakszimile kiadását (Akadémiai Kiadó, 1973), amely Madách eredeti kéziratát közli Arany javításaival.

A másik véglet abban nyilvánul meg, hogy sokan épp csak említésre méltónak tekintik Arany közreműködését, de nem gondolnak arra, hogy az ő, főként nyelvi jellegű javításai nélkül a Tragédia kevésbé ragadná magával az olvasókat.

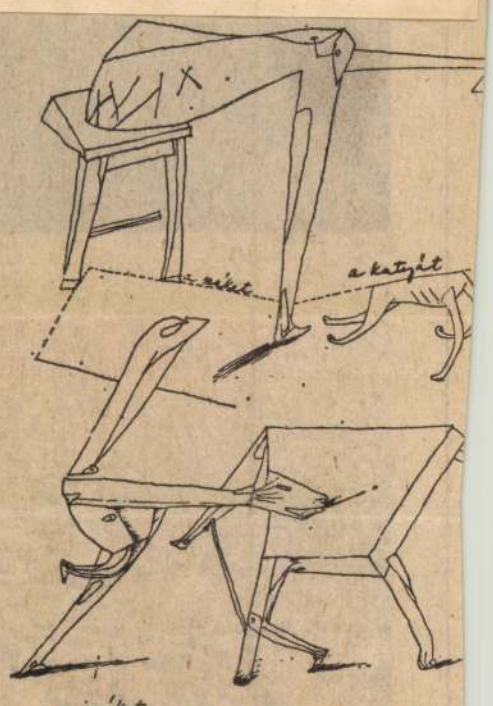

Szab

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

1978 — 9

VALÓSÁG

Magyar József

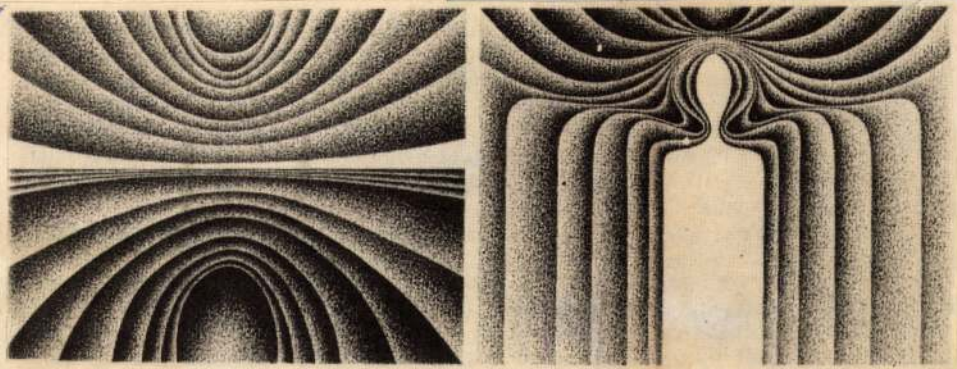

1021

Magyar József rajza

és gyakorlati alakjává.

Mindenesetre a hatvanas évek közepe tájá
goltabban fogalmazták az efféle megállapítások
szik, egyik sem tartalmaz új eszméket, csupá
Sherif, Lewin, Asch, Heider és Festinger mun
288. l.) Ez a némiképp különös, ellentett irány
kutatás fellendülése a szocialista országokban (
társadalmi közegében), illetve a nyugati csopor
szűkülése jellemezte az évtized fordulóját.

A hetvenes évek elejétől azonban mintha új
lített Steiner nem kis megelégedéssel rögzíti tanulmányában, hogy olyan kiváló és közismert amerikai „attitűd-szakértők", mint Aronson, Zimbardo, Janis ismét a csoportjelenségek kutatására adták a fejüket. Manapság számos jel vall arra, hogy a csoportkutatás, miután megtermékenyült az elmúlt másfél évtized más irányú eredményeivel, s emellett újszerű gyakorlati igények-óhajok nyomása alá került, ismét megpezsdülni látszik. Mint Steiner reménykedve írja, bízvást hihető, hogy a kutatási területen a végéhez közeledik a „beteges kedveszegettség".

Magyar József

LÁZÁR ISTVÁN:

A HALO

MEGADÓZ

A Népszabadsághoz írt 1976. július 26-án kelt panaszos levelére az alábbiakat válaszolom:

A halottlátásból származó jövedelmét a 4/1969. Korm. számú rendelet végrehajtása tárgyában megjelent 4/1969. PM. számú rendelet alapján 1969—1970. és 1971. évekre vonatkozóan, míg 1972—1973. évre vonatkozóan a 42/1971. (XII. 17.) Korm. számú rendelet és annak végrehajtása tárgyában megjelent 35/1971. (XII. 17.) PM. számú rendelet alapján vonta adó alá az I. fokú adóhatóság.

Az adó összegét a rendelkezésre álló adatok figyelembevételével becsléssel állapította meg az adóhatóság. A becslésnél figyelembe vették a jegyzőkönyvi nyilatkozatot, valamint a rendelkezésre álló adatokat is.

Adózóként sem nyugdíjra, sem SZTK-szolgáltatásra nem tarthat igényt.

Mivel terhére általános jövedelemadó van előírva, ezt csupán személyére lehet kivetni, mivel a „halottlátási tevékenységet" is Ön folytatta. (...)

Győr, 1976. augusztus 18.

e mulasztos mélasz.

Magyar József

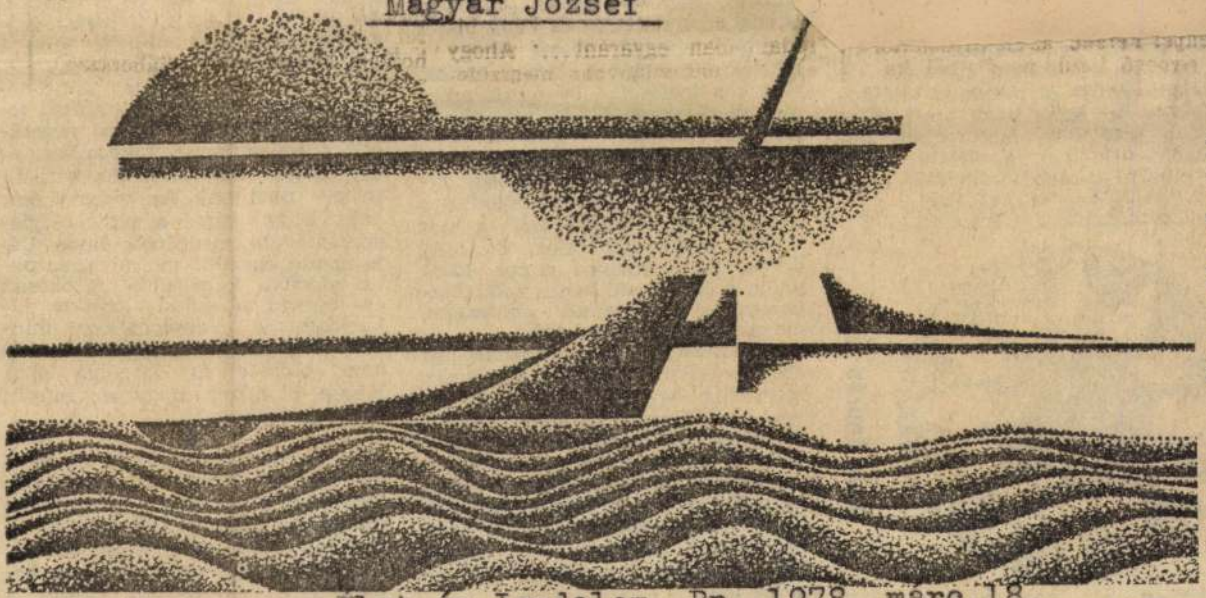

Magyar József rajzai

Élet és Irodalom. Bp. 1978. márc.18.
XXII. évf. 11. sz. 12. lap.

~~A Radnóti Miklós Színpad már ősz óta játssza *Justinas Marcinkevičius* litván költő alkotását, *A székesegyházat*, *Gosztonyi János* rendezésében. Jelentős állomás a színház életében ez az előadás. Markánsan jelzi, hogy az egykori Irodalmi Színpad már nem csak előadóestek, szerkesztett műsorok, monodrámák és pódiumjátékok bemutatását vállalja, hanem ...~~

~~MEGJEGYZÉS EGY TÚL SZÉP~~

A tuloldalon lásd: Grain András rajzát.

~~SZÍNHÁZRÓL~~

~~kább az epikus szerkesztés jellemző. A magyar előadás mintha nem foglalna állást ebben a kérdésben.~~

~~kiakasztott képén nyomonkövethetők az uralkodó hangulatának változásai), a világítási effektusok~~

…en az, hogy valóban baleseti arány, ha …latnál a bioritmusok …t kijelölt napokon bizonyos …ök nem vezetnek — akkor …azért vezetnek jobban akkor, amikor járműre ülhetnek, mert úgy érzik, hogy e napokon jól *kell*, illetve *lehet* vezetniök, hiszen ilyen a diszpozíciójuk: a „szervezetbe beépített óra", a bioritmus ekkor jót jelez. Jó időt, derűs, balesetmentes napot. Márpedig a közlekedésben a lelki diszpozíció, a jó értelmű önbizalom, magabiztosság, nagy erő…

Ugyanakkor a bioritmus-ügy azért érdemel ennyi figyelmet, mert míg egyrészt jelzi, hogy téves alapállásból is születhet némi gyakorlati eredmény, másrészt még ha a bioritmus-elmélet netán igaz volna is — *ahogyan* sokan kezelik, *amire* felhasználják, úgy és ott vallás, valláspótlék. Irracionalitásként funkcionál. A racionális megoldások keresése helyébe *a hit* lép.

Aki halottlátóhoz megy, olcsó feloldozást keres. Aki bioritmust számol, felmenti magát a kritikus napokon, és általában kitér a valódi önmegismerés és önfegyelmezés elől, miközben behódol a biológiai determinációnak. Aki UFO-hívő, véli talán, hogy ez csak idegcsiklandó szórakozás; de túlságosan határos azzal, hogy utat

ségéből, hogy azután az *elméletek* és *vélemények* eleve rosszul startoltak. A készítők annyi fáradságot sem vettek, hogy megnézzék a már kész filmet, mely remekül dokumentálja V. J. jellemző mű-

sa
a
in
nek vettek, hogy a halottlátás telepatikus jellegű. Azután megszólalt a műsorban egy katolikus és egy zsidó teológia-professzor. Ez persze, nem baj. Az viszont már baj, hogy végül a pszichológiaszakértőként meghívott Buda Béla szinte egyedül maradva, sarokba szorítva képviselte az okosan és jogosan szkeptikus-kritikus álláspontot: a jelenséget nem minden áron magyarázni akarta, hanem először is igazolva látni. Kell-e aláhúzni, hogy ez müyen óriási különbség?

Ki merné állítani, hogy ma minden könnyű, egyszerű? Ellenkezőleg, a világ teli súlyos megosztottsággal és zavarral. És bár éppen újabban válik szembetűnővé, hogy technikánk is mennyire véges hatóerejű és Janus-arcú, mégis, a technika és a tudomány — illúziók nélkül szemlélve nem is oly hatástalan — fejlődésével sem tart lépést az a mód, ahogy mi, emberek *reagálunk*. Gépeink egeket ostromolnak, erkölcseink-szokásaink olykor kőkoriak. Nem nehéz hát a régi és az új irracionalizmusok táptalajait megtalálni.

Sokszor leírjuk, hogy az emberiség tetemes hányada éhezik. Ritkábban azt is, hogy a Föld lakos-

tek a halálakor, azt tartsák be: csináltassák meg a sírját. Addig is köszöni a szép virágokat…

Grain András

Grain András rajza

Élet és Irodalom, Bp. 1978. márc.18. XXII. évf. 11. sz. 11. lap.

Tudja a bajt, és ismeri gyógyszerét. Az emberek teli vannak bűntudattal, amikor még friss a haláleset és sokszor jóval azután is. Mert valóban sokat nem tettek meg, amit hozzátartozójukért meg kellett volna tenniök; és mert a halál olyan visszafordíthatatlan esemény, ami még konkrét ok nél-

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 387-748, 340-726
1977 OKT 15

ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József

1021

Magyar József rajza

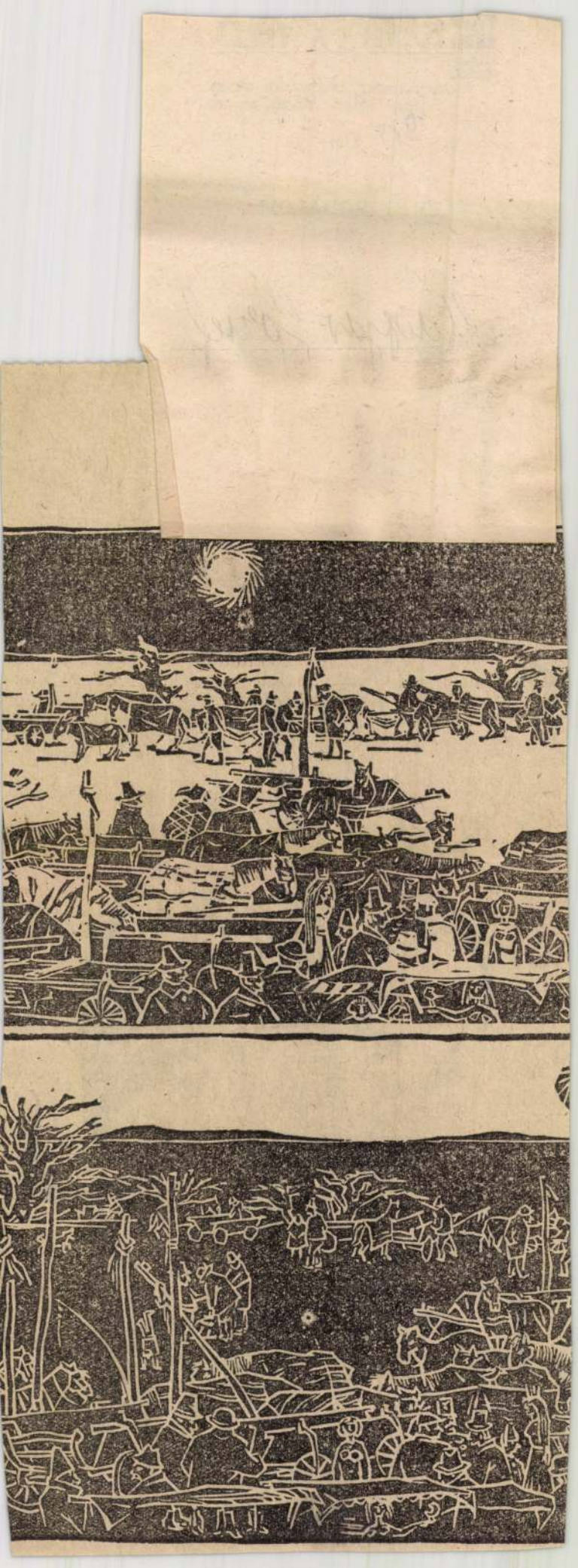

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-776
1977 JUL 2

ÉLET ÉS IRODALOM
Budapest

Magyar József
1921

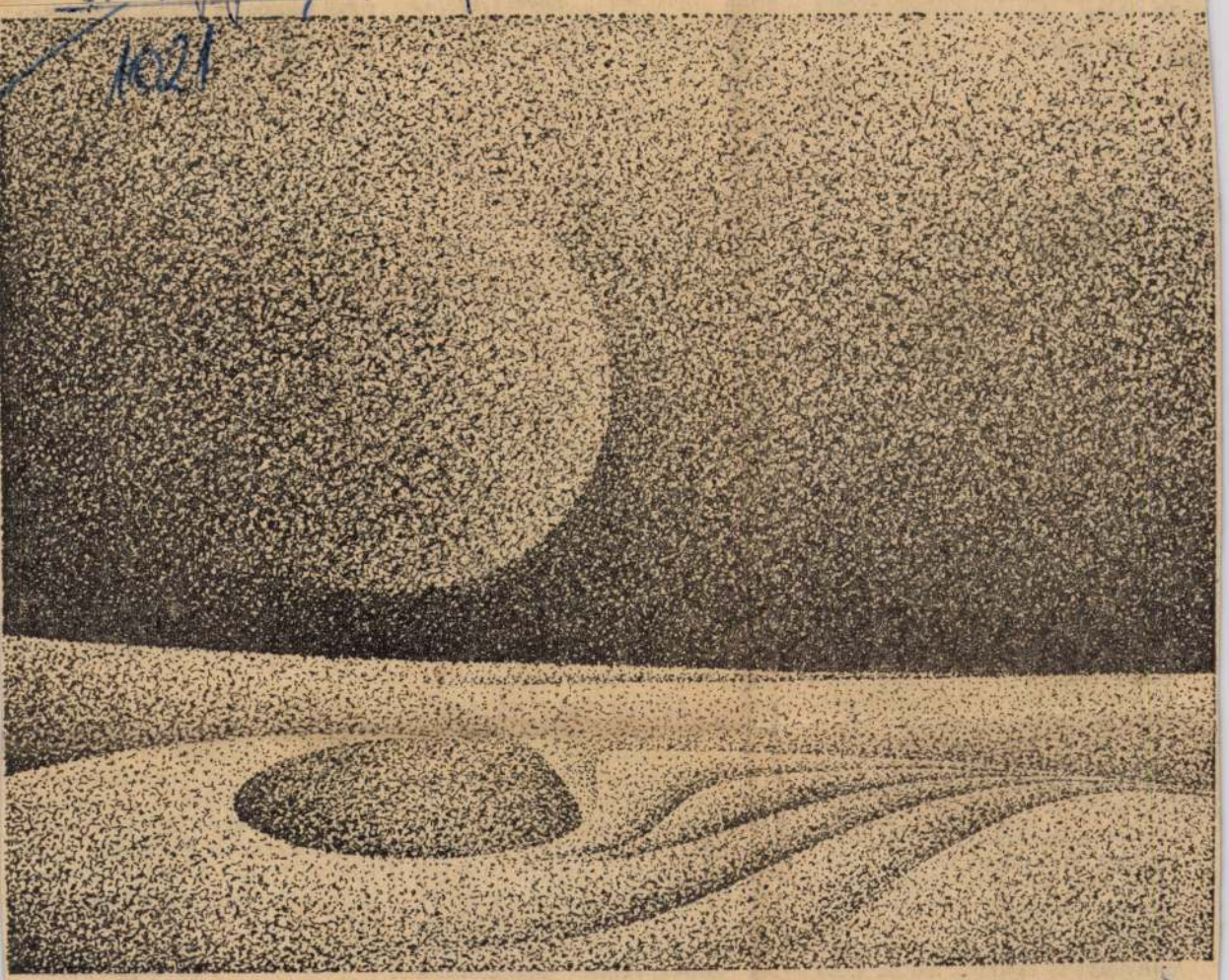

Magyar József: Kihalt táj

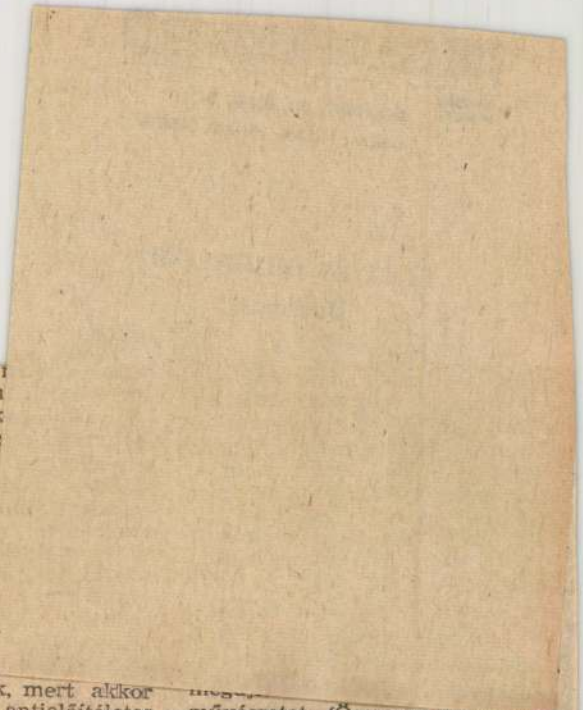

íródott. (Hozzászólását a július 18-i számunkban közöltük.) Ime:

Édes Uram!

Ön felszólított: álljak elő és védekezzek, ha tudok. Olvassa hát! (...) Istenbizony, sohasem zavartam még elemlámpával a bokrok alatt hentergő párocskákat, ugyanis be se bújnak a bokor alá. Esténként munkahelyemről, a Nap-hegyről jövet lépten-nyomon beléjük botlom. Hazaérkezésemig leskelődés nélkül is tíz szerelmi aktust nézhetnék végig, ha kedvem lenne hozzá. De nincs.

(...) Oktatási miniszterünk bizonyára meglepődik értesülvén, hogy »nagytudású, lelkes« fiatal tanárnőket fegyelmi elé hurcolnak csupán azért, mert viszonyuk van valakivel. Biztosítom a minisztert, hogy Ön ezt a sztorit az ujjából szopta. Ellenben töredelmesen bevallom, hogy tanfelügyelői minőségemben keményen megróttam azt a lelkes fiatalembert, aki a tanmenet szerinti Arany-óra helyett a *Káma szútra* részleteivel szórakoztatta vihogó osztályát. Nem mintha az óind szerelmi élet módszertani leírásának nem lenne meg a maga irodalomtörténeti helye és értéke. Csakhogy a lánykák Ágnes asszonyról életükben nem hallottak még, Kund Abigélről azt állították, héber királylány...

Mint a házassági apróhirdetés felelőse, retirálok: ezentúl, ahelyett, hogy akadályoznám, felkarolom a nyomorultakat, akik csak ilymódon juthatnak szórakozópartnerhez, még szegénységi bizonyítványt is kiállítok nekik. (...)

szerű hordozóját
néninek. Ha példáu
sel hotelszobát, akk
ni lesz a hotelportá
vábbá Stanci néni
portás is, mert mo
jával azt képzeli, h
és annak leereszt
nem kizárólag kör
ból van szükséget
történetesen te vag
kor nyilvánvaló, h
gazinokon felajzot
a Stanci nénik. F
képp ne adj nekik, mert akkor a modernkedő, antielőítéletes Stanci nénik válfajába sorolnak. Ha anti-előítéleteidre vagy büszke, leghelyesebb, ha Stanci nénit bibliás szentfazékként definiálod és szatíráddal tönkreperzseled. Ha szexmagazinhiéna vagy, teljes meggyőződéssel küzdhetsz az élet kötelező örömtelenségét és a szexmagazinok sivárságát hirdető Stanci nénik ellen... A tanpéldák sora tetszés szerint szaporítható.

A cikkbeli Stanci néni »kizárólag a szerelemmel foglalkozik«, amelyet »évszázadok alatt sem sikerült pontosan meghatározni«. Tartok tőle, hogy a cikkbeli Stanci nénit sem sikerült pontosan — vagy egyáltalán — meghatározni. Helyette, sok nemes indulattal és elmeéllel, olyan sokarcú, képlékeny Stanci-fantomot tálal a szerző, amelynek változatai könnyen a tunya — vagy akár agresszív — önigazolás rendíthetetlen sarokköveiként hasznosítha-

művészetet. (Összesen nyolc díj.) És ha a katalógusba tartozónak tekintjük a hosszú dokumentumfilmeket, akkor bátran ideszámíthatjuk Gazdag Gyula—Ember Judit *A határozat* című alkotását is. Kósa Ferenc sem szerepel a katalógusban (*Öngyilkosság* című filmjével.) Jancsó Miklós neve alól két film hiányzik. (*Jelenlét; Füst.*) Grunwalszky Ferencnél nem található a *Seregszemle*, Sára Sándornál a *Cigányok* és a *Vízkereszt* (az utóbbi kettő: nyolc díj).

És folytathatnánk a felsorolást. Most csak a legnyilvánvalóbb hiányok némelyikét próbáltam összegyűjteni. A népszerű-tudományos, a reklám-, az oktató-, valamint a többi, kevéssé ismert filmterületen az eligazodás nehezebb is lenne. A könyv azonban mindenképpen kiegészítésre szorul.

L. Lugosi László

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51.
Telefon: 138-068, 337-748, 340-724
1971 AUG 31

ÉLET ÉS IRODALOM
Budapest

Magyar József

1021

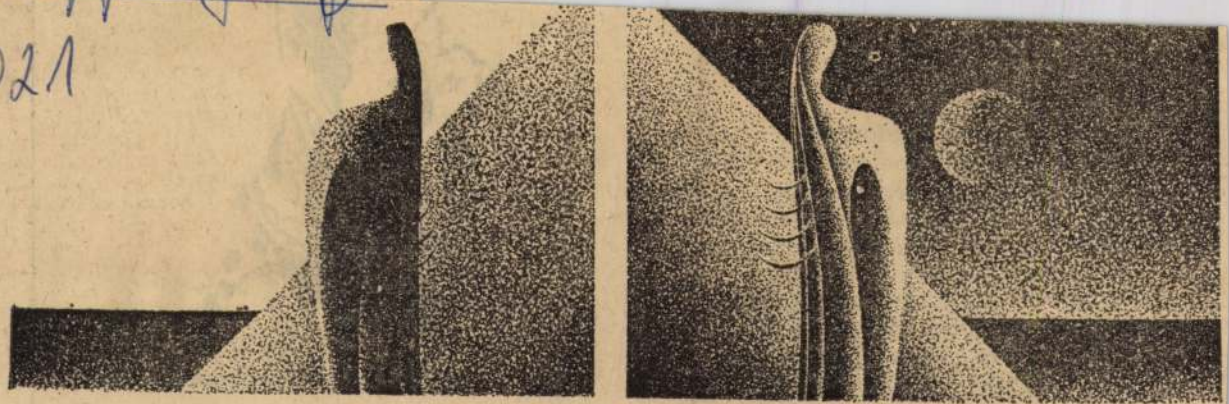

Magyar József: Nappal és éjjel

Krónika

„Visszaadtam a telefonomat.
Kóborlásaimból legélesebben
egy Bakonyból letévedt hiúzra emlékszem
(hiúz nálunk már ötven éve nincs) —
sötét volt; játszott a műút közepén
önfeledten. Én úgy játszanék,
ha lehetne, látja: ne nyissak ajtót.
Hó, eső, napfény, képletes erő?
Választanom kell; s megelőzzek
bármit: eztán magam megyek."

Széles Judit: Virágkereszt

MTI SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726
1977 7
VALÓSÁG
Magyar József
1021

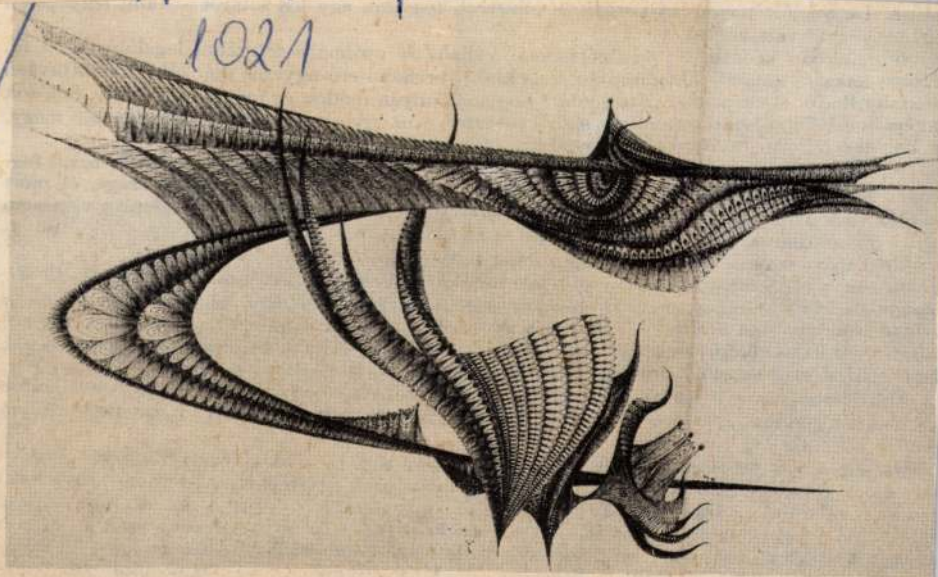

Magyar József rajza

sekre. De mielőtt megpróbálkoznék a válasszal
egkönnyíti a válaszadást.

Napjainkban az átlagos mezőgépgyártó váll
ilyen létszám mögött felvonultatható technika,
cionalizálható. Csak persze az a kérdés: hogyan,
gépállomásból, kisebb termelőegységből megsze
megfelelőképpen racionalizálni egy ilyen válla

Nemcsak azért, mert kevés a komplex racion
kozó szakember, gyengécske az összevont kiseb
mplex racionalizálási — üzemszintű racionalizálás. — elképzelések hiányunk jelenleg még nem
abadalmaztathatók, hanem azért is, mert a tudomány művelői nagyon kevés konkrétumot,
zzelfoghatót, azonnal megvalósíthatót írtak meg és javasoltak e témakörben.

Az sokak előtt világos, hogy a vállalati munkát ésszerűsíteni, szakosítani kell, a párhuza-
osságokat felszámolni, az ismétlődő tevékenységeket ésszerűsíteni, egy helyre csoportosítani, és
lehető legnagyobbra növelni a vállalati belső kooperációt. De mindezt hogyan? Véleményem
erint téves az az elképzelés és gyakorlat, hogy a gyártmánystruktúrát felosztják a gyáregységek
özött. Hogy ez a megoldás problémákat rejt, bizonyítja a BMG esete is.

Általánosságban a helyes út az lenne, ha minden vállalat, rövid és hosszú távon gondolkodva
, a technológiai szakosodásra törekedne, vagyis arra, hogy minden gyáregysége reprezentáljon
y-két technológiát.

Ha a gyártott profilhoz tartozó gépek funkcionális részeit — az alvázat, a hajtáskinemati-
t, az energiaszolgáltató egységet, a vezérlő és szabályozó egységeket, a szerkezeti összekötő
emeket, valamint a végszerelés és végkikészítés műveletét — amelyek jól reprezentálnak,
ülön-külön is egy-két technológiát, gyáregységeknek osztjuk szét, természetesen megfelelő
ervezet kialakításával, akkor megközelítően technológiai szakosodást hajtunk végre. Az ilyen-
jta munkamegosztás *minőségileg* különbözik a gyártmányonkénti munkamegosztástól, vala-
gy úgy, mint az atom a molekulától.

Magyar József

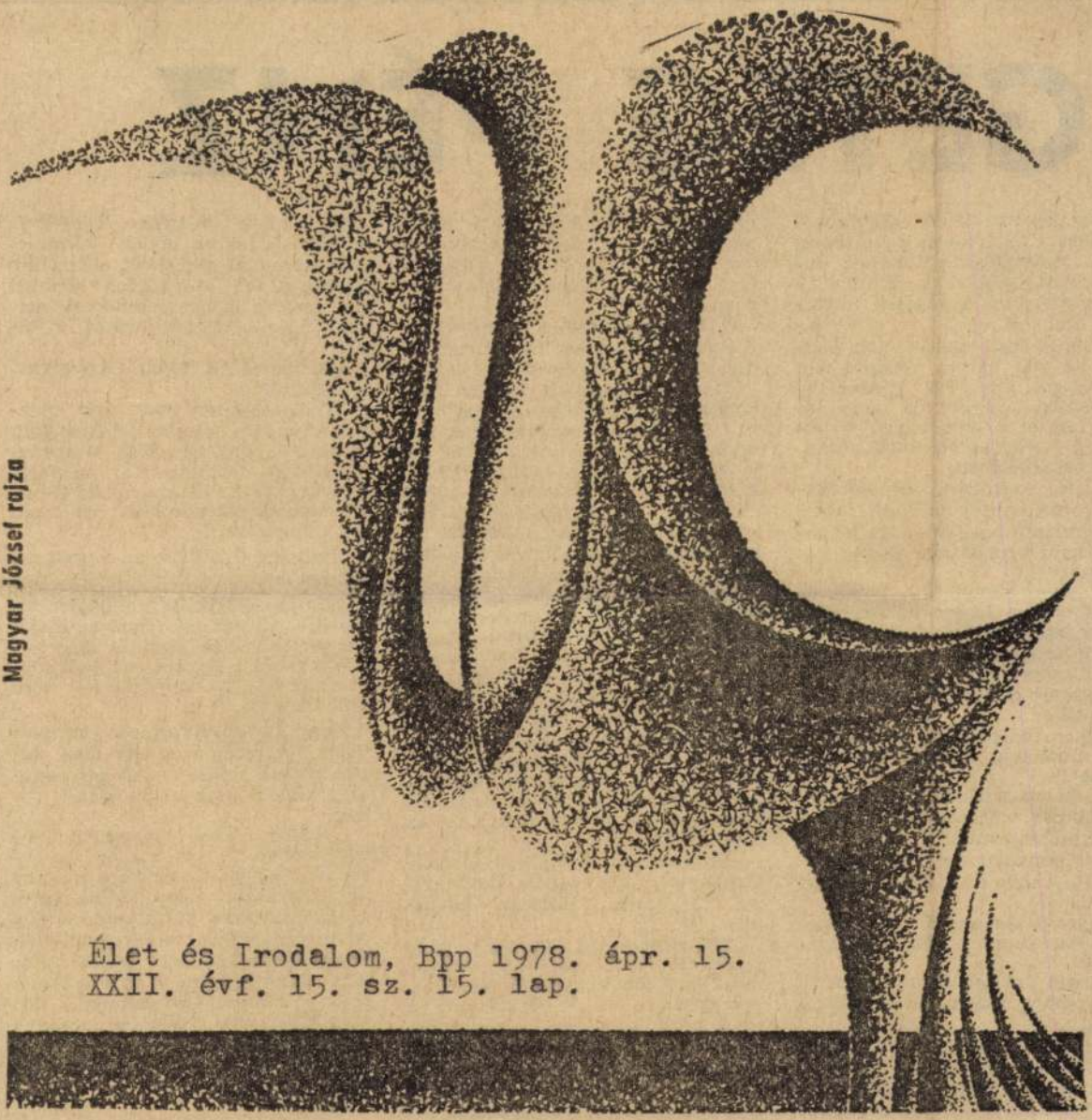

Magyar József rajza

Élet és Irodalom, Bpp 1978. ápr. 15.
XXII. évf. 15. sz. 15. lap.

JA:

NGETEG PÉNZ

jon egy körülbelül 200 négyszögö-
es telket a fővárosban s építtessen
rá két teniszpályát, öltözőket, zu-
hanyozókat, szertárat. Három év
alatt megtérülne a maszek tenisz-
pálya ára.

Egy kötő kisiparos — neki ma-
gának is van három nyugatnémet
síkkötőgépe, egy VW gépkocsija,
háromszobás nyaralója stb. —
hívja, legyen a társa egy jó üzlet-
helyiség és egy automatizált síkkö-
tő megvásárlásában.

Fővárosi szakács társul ajánlko-
zik pecsenyesütő fölállításához.
„Ha ötszázezret befektet, én magá-
nak a havi tizenötezret tisztán ga-
rantálom."

„Ha nem büntetett előéletű és
komoly ember, lépjen be az érem-
gyűjtők szövetségébe. A régi pénz-
re nem tenyerel rá az állam" —
írta egy nyugdíjas.

Az ötletek milyen tűzijátéka ez a
levélköteg!

„Vegyen másológépet 30 ezerért,
kevés munkával évi 100—120 ezret
kereshet."

„Az én szakmámban nincs de-
konjunktúra. Társuljon síremlék-
készítő műhelyembe!"

„76 találmányom vár megvalósí-
tásra. Ha velem összefog, Krőzusok
leszünk."

„Legyen a társam jól jövedelme-
ző zöldség- és dísznövény kertésze-
emben!"

„Nyisson butikot, én vezetném az
üzletet, maga csak a busás hasznot
élvezné."

„Vegyen öröklakást és adja ki az
EBUSZ-on keresztül!"

„Sok mindennel próbálkoznak a
konjunktúralovagok. A legbizto-
sabb pénz az angorakecske."

nak a negyede.« Nos, ha kevesebb segítene rajtam, akkor a rokonsághoz fordulnák, nem egy mázlistához, akinek az ölébe hullott a vagyon."

Ó, milyen messzire is eljutott a rengeteg pénz híre! És milyen remény sarjadt a nyomán!

„Tanyavilágban és még a mai helyzetben is petróleumlámpa mellett élünk szoba-konyhás kis házunkban hatéves leánykánkkal. Ha maga családtagként hozzánk jönne, kibővítenénk a házunkat. A pénze feléért holtáig jól tartanánk. Itt jó levegő van, nincs zaj, tavasztól télig gyönyörű a természet. A pénze felével meg csak szórakozna."

„Istenemre, jól jönne nekem most 50 ezer. Magának pedig füst az az összeg. Dobjon már föl egy kicsit, mert egy árva buznyákom, sincs. Levélpapírra és bélyegre is úgy kértem pénzt a haveroktól."

„Bár nekem lennének olyan gondjaim, mint Önnek! Nekem az a nyomorult háromszázezer hiányzik, amit a feleségemnek kéne adnom, hogy elmenjen a közös lakásból. Nem tudná nélkülözni azt az összeget?"

„Nagyon kérem, segítsen ki építkezésemben 200 ezerrel. Havi 500-zal törlesztem. Hálásan üdvözlöm..."

„Főosztályvezető fiamnak szép nyaralója van, orvosnő lányom most járt társasutazáson Spanyolországban, a másik lányomnak a férje most hozta külföldről a hetedik bundát, én 78 évesen ágyrajáró vagyok. Egy szabadrendelkezésű szobát szeretnék venni. Pénz nélkül nem állnak velem szóba."

„Egy barátom ügyében írok. Megvan, jó üzleti érzékem. Dicsekvés nélkül kívánatos nőnek tekinthetem magamat, pedig rég elhagytam a negyvenet. Megtalálná bennem azt, ami az igényes embernek manapság kell. Még bridzselni is tudok..."

Valamivel finomabb a következő ajánlkozó:

„Természetesen most már utazzon. Ajánlom, keresse fel Spanyolt, Máltát, Japánt, Brazíliát. Mint társalkodónő természetesen elkísérném ezekre az utakra. Örökre emlékezetesek maradnának az utak, azt garantálom."

Nyíltabb, őszintébb az a pesti nő, aki így ír:

„Tudja mit? Vegyen el engem feleségül. Az változást hoz az életébe. Amennyiben férfi és nem nő. Bár ekkora hülyeség, hogy újságban hirdeti a vagyonát — nőre vall."

Hogy a következtetés mégsem ilyen egyszerű, arra egy négy sűrűn gépelt oldalas levél a bizonyság. Annak is az alább idézett része:

„...Nem kövér, jóerőben levő negyvennyolc éves rádió- és tvszerelő vagyok. Szeretem a magyar nótát, gyakran járok szolid, zenés szórakozóhelyre. Fiatalosan öltözök és nem magának, de egy nincstelen nőnek is biztos életet tudok nyújtani. Nincs értelme a teketóriázásnak, jöjjön hozzám feleségül. Ha véletlenül férfi volna — amilyen peches vagyok, velem még az is előfordulhat — levelem tárgytalan."

Pechje van.

Magyar József

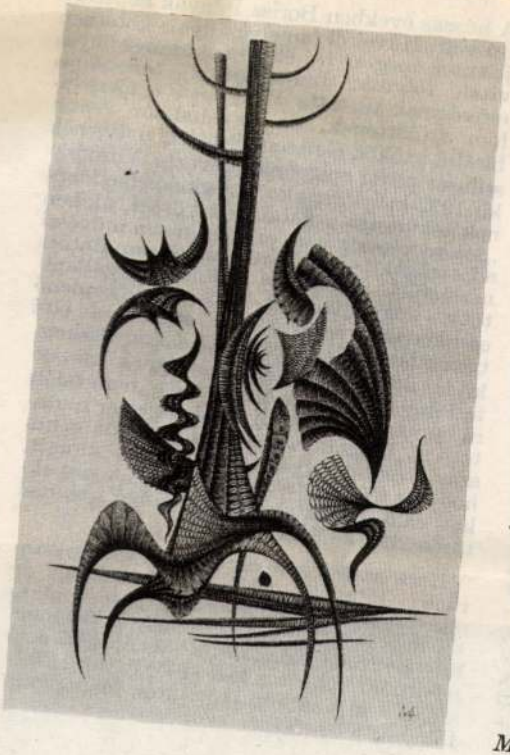

Magyar József rajza

meg neha az a funkció is,
hoznak a világra vagy
nevelik. Annyi bizonyos,
már nem jelent gazdasági
funkciójának az ideje

ellentmondásos művész volt, akinek alkotói útja igen bonyolultan alakult. Elkövetett politikai hibákat is, amelyeket nem felejtünk és nem is kell elfelednünk (Elbeszélés a ki nem oltott holdról, Mahagóni). Pilnyak jelentőségét azonban nem ezek a

Magyar József

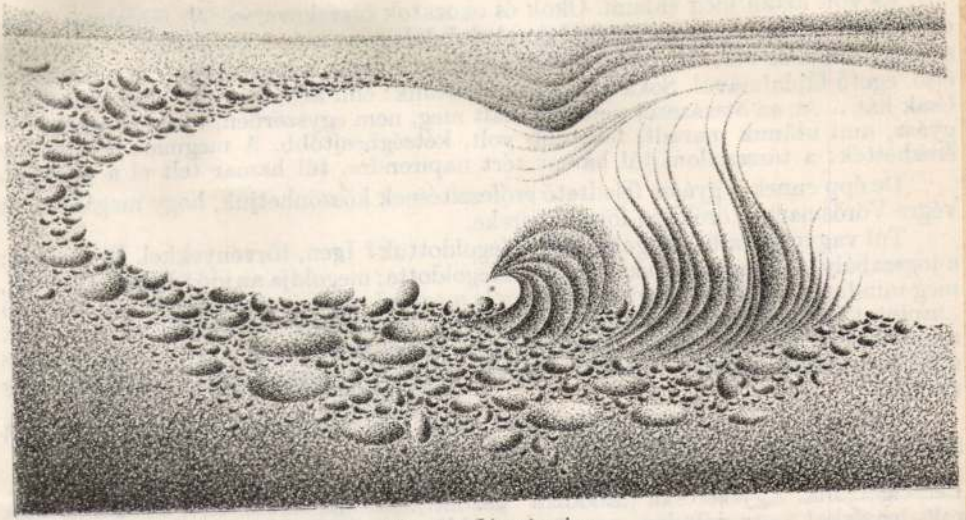

Magyar József rajza

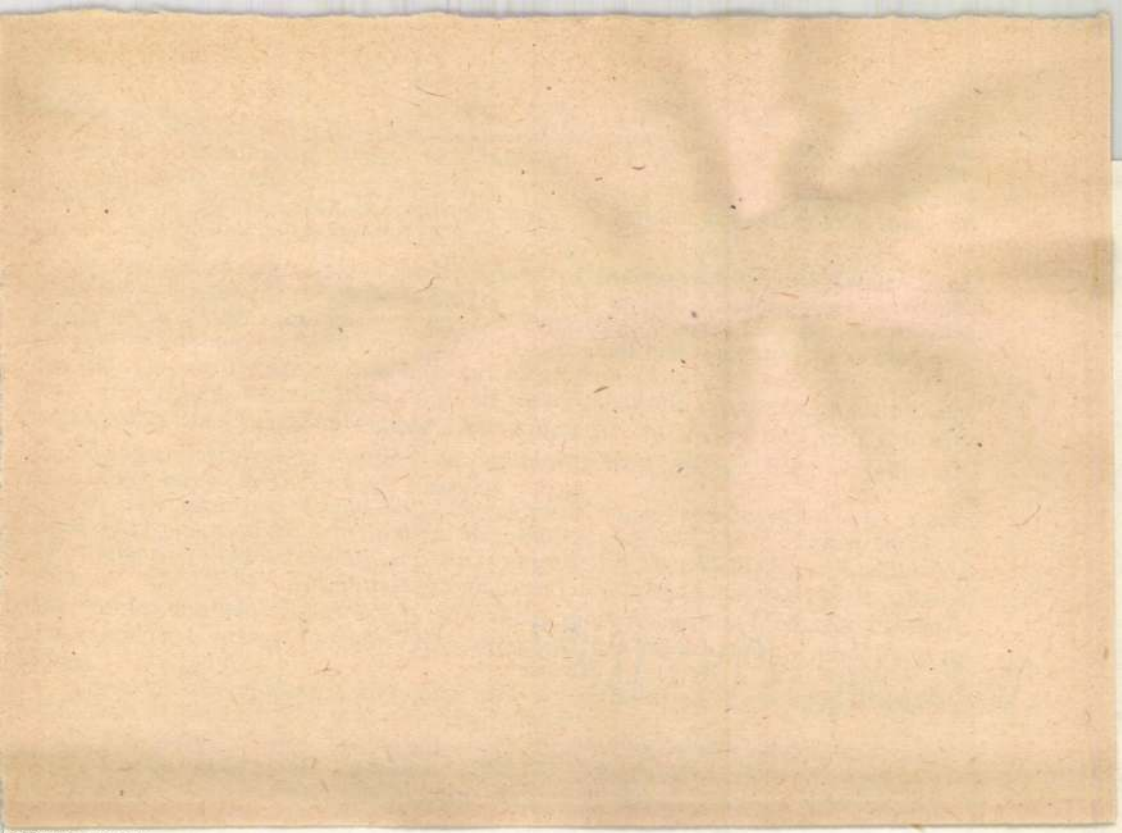

Magyar József

"Illusztráció" c. rajzát hozza a lap.
Repr.

Élet és Irodalom, Bp. 1973. juni. 9.
XVII. évf. 23. sz. 16. lap.

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAPELŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748,340-726
1976 FEB 27
Valóság

Magyar József 1021

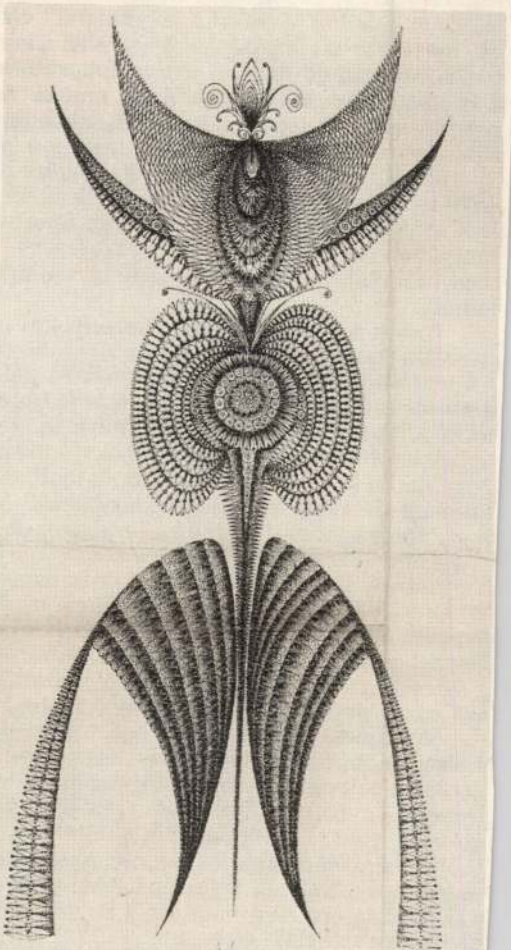

Magyar József rajza

legi nagyüzemi gazdálkodási szisz
tatására. Az adott körülmények,
tek: a tsz vagy szakosodik, gépesí
képes lakossága 2/3-át nem tudje
teljes tagságot, munkaigényes ter
tönkremegy. A probléma a 60-as
léküzemág-fejlesztés tehát nem „l
dés most már az: hogyan lehetett
párhuzamosan ne menjen tönkre
a tradíciók sem kötik őket. Amí
rosszul, sőt, minden erejüket, tudásukat latbavetve.
sőbb szinten tudtukra is adták, nem az ő gondjuk.

Mindaz, amiről eddig szó volt, *döntően megváltoztatta a falubeli embe*
1970-re visszavonhatatlanul meg kellett értenie az itt élők nagy részén
lesz megélhetés számukra a faluban. *Egyre nőtt az ingázók száma* (ezzel
mus). Fokozódott a falu — mint közösség — gondjaiból való kiszorulás
végi szombat-vasárnap ténylegesen semmilyen hivatalos ügy elintéz
kalmas.

A még a faluban maradt asszonyokra hárult nemcsak a család, es
és az állattartás gondja, hanem a hivatalos ügyek intézése is. Ugyanakk
itt maradtak hétvégén munka nélkül. „Még több szabad idővel ren
asszony sem bírta ott a sok terhet, nem tudott otthon jószágot nevelni.
az ivás, ahogy leszálltak a vonatról, a legelső kocsmánál megálltak Ka
az utolsó busszal ha hazajött, hazatántorgott, még ott is a sarki ko
Alig aludta ki az italos állapotot, hajnalban öt órakor már azzal kezdt
kocsmában megjelent »népszámlálásra«. Névsorolvasásnál ott vanna
hazatántorog, amelyik jobban bírja az italt, hozzáfog enni, a másik ha
vagy hozzáfog cirkuszolni. Az asszony annyit tud csinálni, hogy igyek
a gyereket. De van, ahol az apa vitte magával. Amelyik gyermek nem
arra, hogy tanuljon, ment a kubikra, mert a brigád elbír egy idősebb
kezdőt. Ez az összetétel akkor alakult ki, amikor a nyugdíjrendszer
És nemzedékről nemzedékre felnevelődtek és felnevelődnek az em
gyökeres kétlakiságot élő emberek. Közülük nagyon kevés az az embe
ezt megkaptam, és odateszem az asztalra.

Az eljárás, a melléküzemben töltött évek eredménye mégis megl
Először a ruházkodáson látszik, másodszor a taníttatáson, harmadszo
gatásán, bútor kicserélésén, szőnyegen. Szóval a kis ablakot kivágták, h
legyen. Úgyhogy a jövedelem csak jött, nem folyt el mind a kocsmál
átjavítgatták, beüvegeztették a folyosót. A régi házat többen eladt
jobbra vagy építettek maguknak újat. A kerítéseket rendbehozták. 6—
nagy kopasz halmok voltak a házak előtt, most megművelik a földet,
a maga kis területét, mert a tsz-be már nem jött ugye. Annyit termel
az elég neki." (III. interjú.)

A falusiak azonban nem tudnak belenyugodni, hogy csak ilyen n

Magyar József

"Kopár táj" cimmel a lap bemutatja a művész rajzát.
Repr.

Élet és Irodalom, Bp. 1976. szept. 25.
XX. évf. 39. sz. 4. lap.

ben is megjelenhetett volna.

A sokféle tanulmány közül különösen figyelmet érdemel Sárközi

szolgálnak.

B. M.

san nyúvi el az idő. Ahogy az ember nyűgnek érzi a szűk cipőjét vagy ormótlan ruháját, a váro-

Magyar József

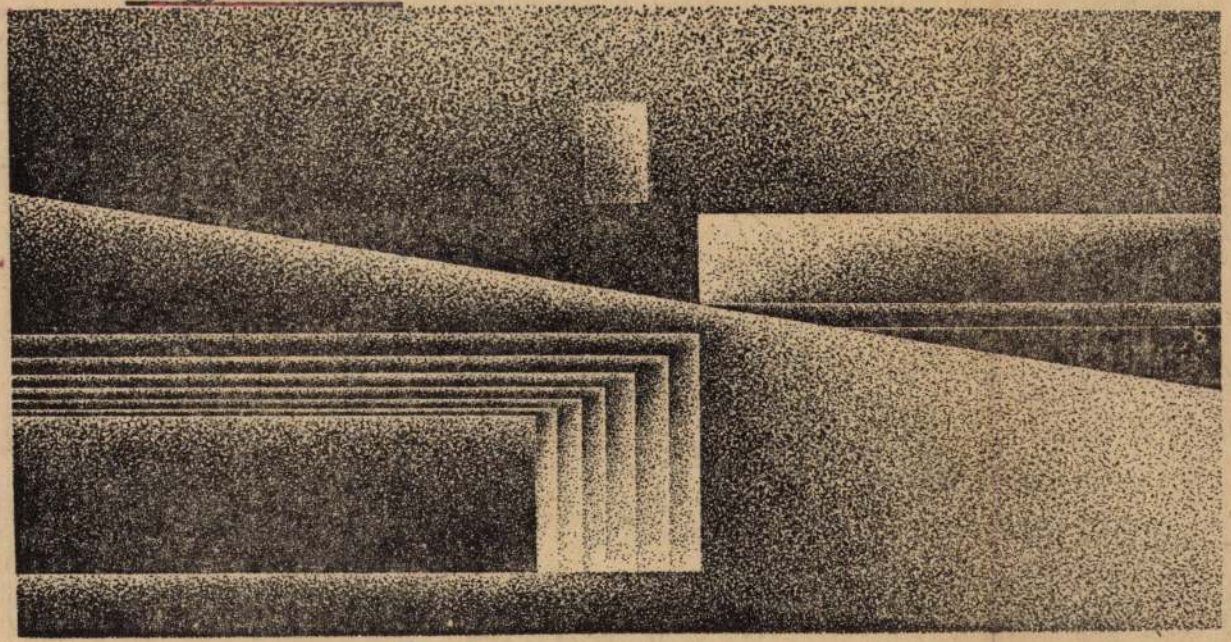

Magyar József: Geometria

Élet és Irodalom, Bp. 1976. szept. 18.
XX. évf. 38. sz. 7. lap.

Gonoszat sem beszéltem.
Lásd, agát van nyelvemen.

Hasonlóképp menti a szemével és fülével elkövetett bűnöket is.

De hadd keressem tovább a rokonságot.

Ugyan mire visszhangzik az időben a *Szent Antal tüze* című, orbáncra mondott magyar imádság kabalisztikus hetvenhete?

Térj vissza, térj vissza hetvenhétféle Szent Antal tüze!
Hetvenhétféle pokoleredet!
Hetvenhétféle tüzes orbáncok!
Menny el, menny el!

A kígyómarta sebre mondott csuvas ráolvasók hetvenhetes számára?

Hetvenhét nagyúton hetvenhét hegy porból hordva.
Porból hordott hegyeket kígyó mikor megmarja,
hegyek mikor megdagadnak,
Ajdár mart sebe akkor dagadjon meg!
Megköpöm, megfújom, nyomban leapadjon!

Badacsonytomajban egy nyolcvanegy éves asszony elmondta Erdélyi Zsuzsannának, hogyan tanította meg „egy szent kódus" a „Héccer hét szentmisére".

Hát a „megköpöm, megfújom"? „apokrif" imák közös motívumairól is, idézetek végtelen sorával illusztrálva a párhuzamokat. Ez azonban már külön tanulmányba kívánkoznék, azonkívül a párhuzamok, később, nagyjából közös keresztény tőről fakadván, voltaképpen nemzetköziek, így természetesebbek és magyarázhatóbbak, nem hatnak a meglepetésnek olyan erejével, mint a fentebb felsorolt példák bár pogánykori elemtöredékek azokban is bőséggel akadnak.

Az egymásra valló, párhuzamos motívumok idézésével nem volt szándékom rokonítani a csuvas, az örmény, a grúz és a magyar népköltészetet. Ez messzire vezetne, felkészültség híján nem is mernék vállalkozni rá. A népköltészeti elemek vándorútját rég feltérképezték már a tudósok.

Munkám izgalmas örömeiről akartam csak hírt adni és végezetül Babitsot idézni, szavait a nemzetek irodalmáról: „Erdő nem egy van, de egy a szél."

Rab Zoltán

MŰVÉSZEK A XX. KERÜLETBEN. Kiállítás a pesterzsébeti Múzeumban. Megtekinthető: szeptember 26-ig.

BALÁZS IRÉN fal- és tértextil kiállítása a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban. Megtekinthető: szeptember 26-ig.

HERWERTH JÓZSEF festő kiállítása a Ferencvárosi Pincetárlat helyiségében. Megtekinthető: szeptember 29-ig.

AKNAY JÁNOS festő és **HOLDAS GYÖRGY** szobrász kiállítása a szentendrei Vajda Lajos Stúdió helyiségében. Megnyitó: szeptember 19-én.

KELETI JENŐ festő kiállítása a békéscsabai Munkácsy Mihály teremben. Megnyitó: szeptember 23-án.

CZENE GÁBOR festő kiállítása a nagykanizsai Egry József teremben. Megnyitó: szeptember 23-án.

DÉR ISTVÁN festő kiállítása a szegedi Gulácsy Lajos teremben. Megnyitó: szeptember 23-án.

MÉSZÁROS MIHÁLY grafikus kiállítása a Csók István Galériában. Megnyitó: szeptember 23-án.

BRADA TIBOR, KOVÁCS PÉTER, LEITNER SÁNDOR, SZENTGYÖRGYI JÓZSEF és **TOPOR ANDRÁS** festők kiállítása a kaposvári Somogyi Képtárban. Megtekinthető: október 10-ig.

BORSOD MEGYEI KÉPZŐMŰVÉSZETI kiállítás a kazincbarcikai városi kiállítóteremben. Megnyitó: szeptember 18-án.

ANDRÁSKÓ ISTVÁN festő kiállítása a tatai várban. Megnyitó: szeptember 19-én.

Magyar József

"Varázsoszlop" c. rajzát bemutatja a lap.
Repr.

Élet és Irodalom, Bp. 1976. okt. 9.
XX. évf. 41. sz. cimlap.

Magyar József

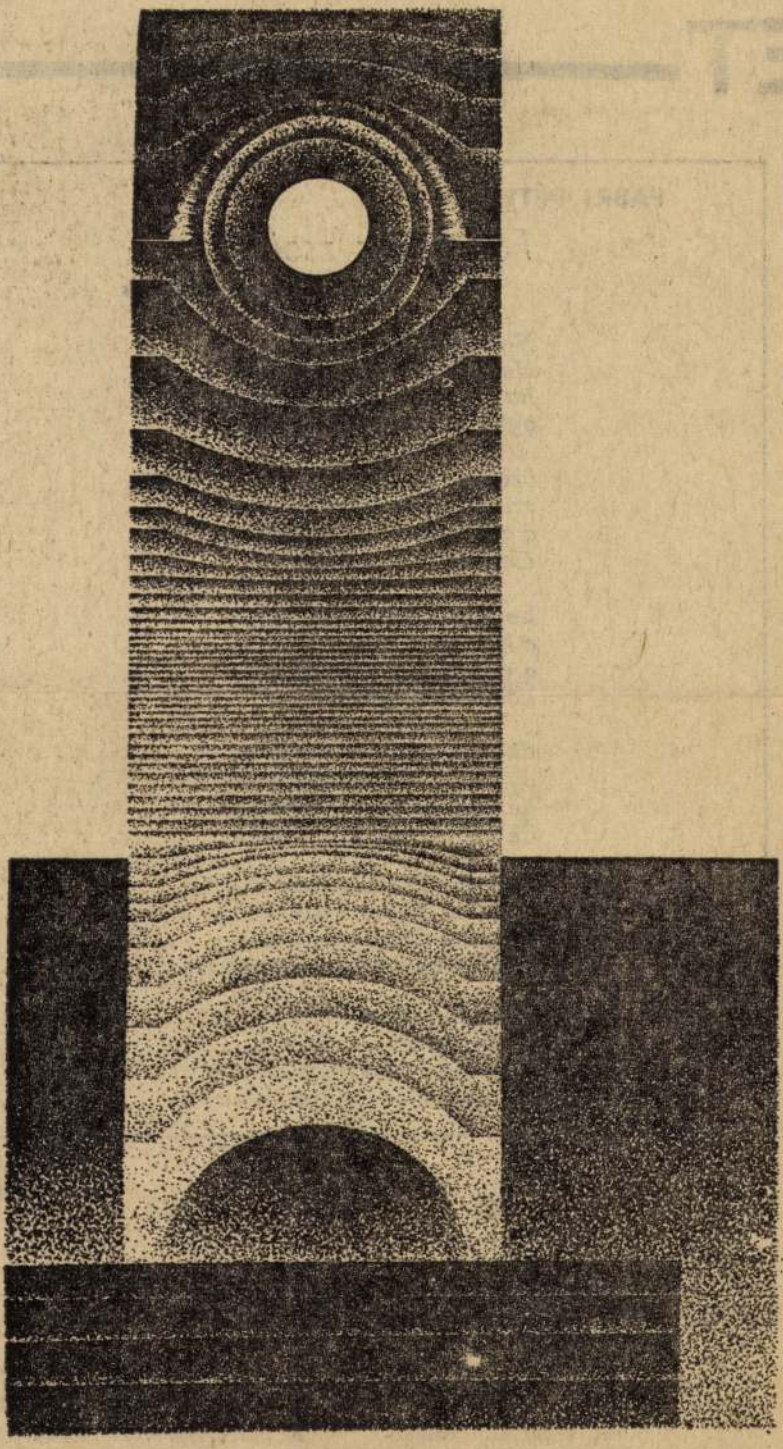

Magyar József: Az éjszaka

Élet és Irodalom, Bp. 1976. aug. 28.
XX. évf. 35. sz. 11. lap.

GERGELY ÁGNES

FÁBRI PÉTER:

Fölösleges zsoltár

Latinovits Zoltán emlékének

Holtában is, hulltában is,
Ha sírt, hát akkor abban is,
ha szeretett, hát abban is,
gyűlöletre gyúltában is,

örömre nyílásában is,
szívében is, szavában is,
a tegnapban is, mában is,
életben is, halálban is;

holtában is, hulltában is,
e ketrecbe zárt tájban is,
a végezetlen vágyban is,
kósza simogatásban is,

de még a hullaházban is,
de még széttépett szájjal is,
de még levágott karral is.
de még levágott lábbal is,

a Senki Színházában is,
a Halál Egyházában is,
a Bánat Országában is,
a Könnyek Kocsmájában is:

mindent adott és ad ma is,
ő ragyog az óborban is,
ő zuhog a záporban is,
— most már örökre holnap is.

Film

JÁTÉK A VÍGJÁTÉKRÓL

Szomorú emberek mondták el szomorúan, miért nehéz, miért hálátlan dolog vígjátékot csinál- Rendezők, akik többször ne- ıtottak, hogy a vidám műfaj- fejezzék ki magukat, arról zéltek, hogy az örökké hiá- lt és mellesleg általában séges vígjátékra kevesebb z, figyelem, elismerés jut, mint a drámai művészfilmekre.

pot, hanem a „boldog vég" is. Mulatságosan.

A párhuzamos vélemények el- hangzása, a szomorú művészek szomorú feltárulkozása utá ugyanis az utolsó napon végi *történt* is valami. (Meglehet és ez is vígjátéki „szituáció! azért történhetett, mert a me hívottak jó része már úgy vé te: semmi értelme az egésznek

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726
1977 1
VALÓSÁG
Magyar József
1021

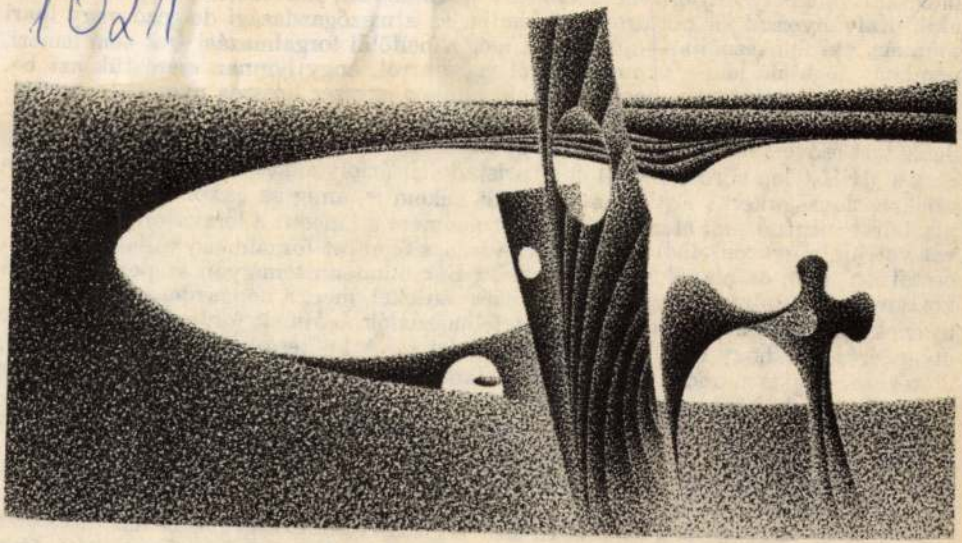

Magyar József rajza

Velem együtt valószínűleg számtalan üze
mus, aki valamely anyag felhasználására utas
akik utalványozzák, a raktáros, aki kiadja, az
munkás, aki felhasználja — jószerével még a
nemhogy fogalma lenne az importárról vagy
Beosztott munkatársaim megdöbbentek, amik
eredményeként közöltem velük: a vörösrézcső
denzátort csöveztek, mibe kerül a világpiacon. Tizedannyi értékűnek hitték — mivel csak a MÉH-telep vörösréz-árait és a turistadollár árfolyamát ismerték. Őket szidjam tájékozatlanságukért? Egy órámba került nekem is, amíg az akkor érvényes világpiaci árat megtudtam. Mert végig kellett mennem a láncon: a lerakaton, ahol a csövet vettük, a gyáron, ahol gyártották, a színes fémeket forgalmazó vállalat importosztályán, akik az alapfémet beszerezték. Bár mindenütt nagyon szépen bemutatkoztam és elmondtam, hogy engem ez azért érdekel, mert a népgazdaság devizamérlegének nem közömbös, hogy mi mint felhasználók... Minek folytassam? Volt egy olyan érzésem, hogy elmeháborodottnak néztek. A külkereskedelmi vállalat egyik illetékese meg is mondta: „Minek foglalkozik evvel az elvtárs, nem mindegy az importár önnek, hiszen úgyis belföldi elszámoló áron kapják azt a csövet?!" A számot azért végül megmondta, s az engem is megdöbbentett. Ugyanúgy, mint az a felismerés, hogy hogyan takarékoskodjak én a tőkés piacról származó anyagokkal, hogyan érezzek felelősséget az ország devizamérlegéért, ha ehhez a legelemibb adatok sem állnak rendelkezésemre?

Mert az adott esetben azt a kondenzátort talán saválló csővel is be lehetett volna csövezni, ami a raktárban szocialista importból rendelkezésre állt (igaz, ezért némi

SAJTÓFIGYELŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

1977
VALÓSÁG 3

1021 Magyar József

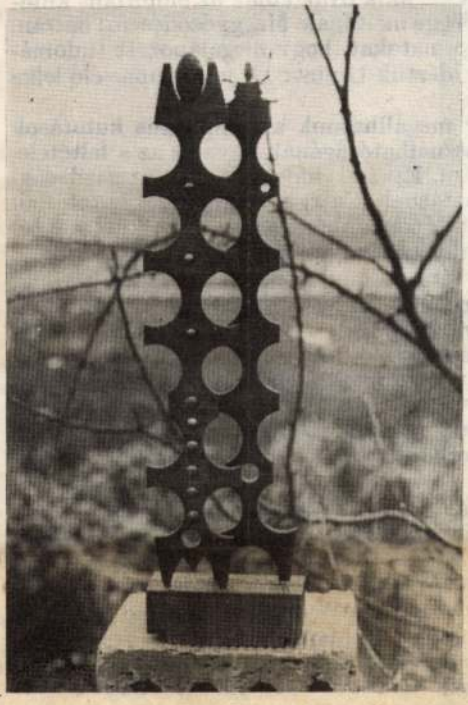

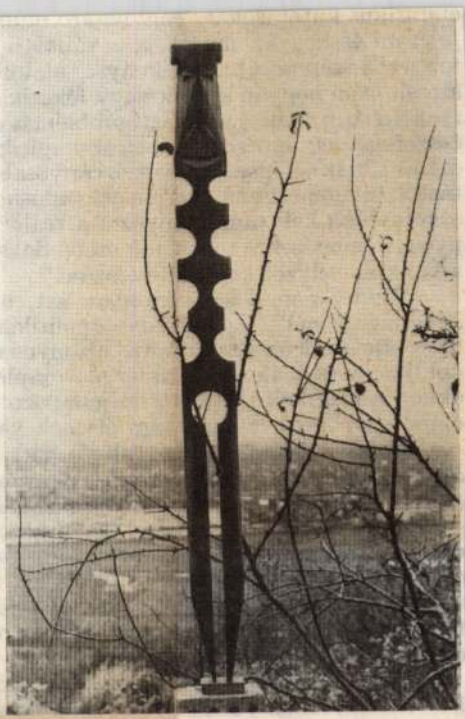

Magyar József szobrai

empirikus kutatásokat. Tényfeltáró munkát kel
jük: mi és hogyan mozgatja a vállalati termék
tényezők szerepe a termelékenység alakulásában
szerei, útjai hogyan segítik vagy fékezik a terme
csak néhány olyan gyakorlati problémát említse
összefüggések megismerésében az empirikus kut
dig akadnak — igaz, egyre szórványosabban —
tástól, talán mert nem tartják azt tudóshoz elég
sokoldalúan kell tanulmányozni a reális folyar
nyos felismerésekre tehessünk szert. Sokszor id
a konkrét helyzet konkrét elemzése."

Mindez nem jelenti azonban azt, hogy r
„eredményeinél". Ezek gazdaságpolitikai hasz
hogy eljussunk az általánosítás bizonyos fokára. Ezt az is indokolja, hogy a gazdaság-
politika lépései, akciói rendszerint komplex hatásúak. Ezért a tudományos kutatónak
akkor is meg kell találnia a megalapozott általánosítás lehetőségét, ha a kutatási té-
mája egyébként a gazdasági életnek valamilyen elszigeteltebb, szűkebb területe.

S mivel jelentős és növekvő mértékű társadalompolitikai elkötelezettségünk,
óvakodnunk kell a közgazdasági determinizmus veszélyétől. Ezzel nem a politikai
döntés felelősségét akarom a közgazdászokra hárítani — amely mérlegelni köteles
a gazdasági akciók társadalmi és politikai limitációit és hatásait — de azzal az igény-
nyel ma már felléphetünk, hogy szorosabb együttműködés alakuljon ki a társadalmi
és a gazdasági fejlődés mozgástörvényeit más és más aspektusból vizsgáló diszciplína-
rendszerek, tudományágak között. A társtudományok szorosabb együttműködése
feloldhatja a specializálódással együttjáró korlátokat, ám ugyanakkor több tényező
együttes mérlegelését teszi lehetővé.

Végül ösztönözni szeretném a közgazdaságtudomány művelőit arra, hogy jobban
ismerjék tudományáguk nemzetközi eredményeit; mélyítsék el együttműködésüket
más országok, mindenekelőtt a szocialista országok közgazdasági kutatóival. Azt
hiszem, jogos az a követelmény, hogy a közgazdasági kutatásban legalább olyan szín-
vonalú kapcsolat alakuljon ki a szocialista országok intézményei és szakemberei kö-
között, mint a gazdaságpolitikában, a gazdaságpolitikai konzultációkban.

Bizonyos típusú gazdaságpolitikai feladataink megoldása nem nélkülözheti
a gyakorlati szakemberek bevonását. Szeretnék hivatkozni például arra, hogy a nép-

SAJTÓFIGYELŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 387-748, 340-726

1976 SEP 2 5

ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József

1021

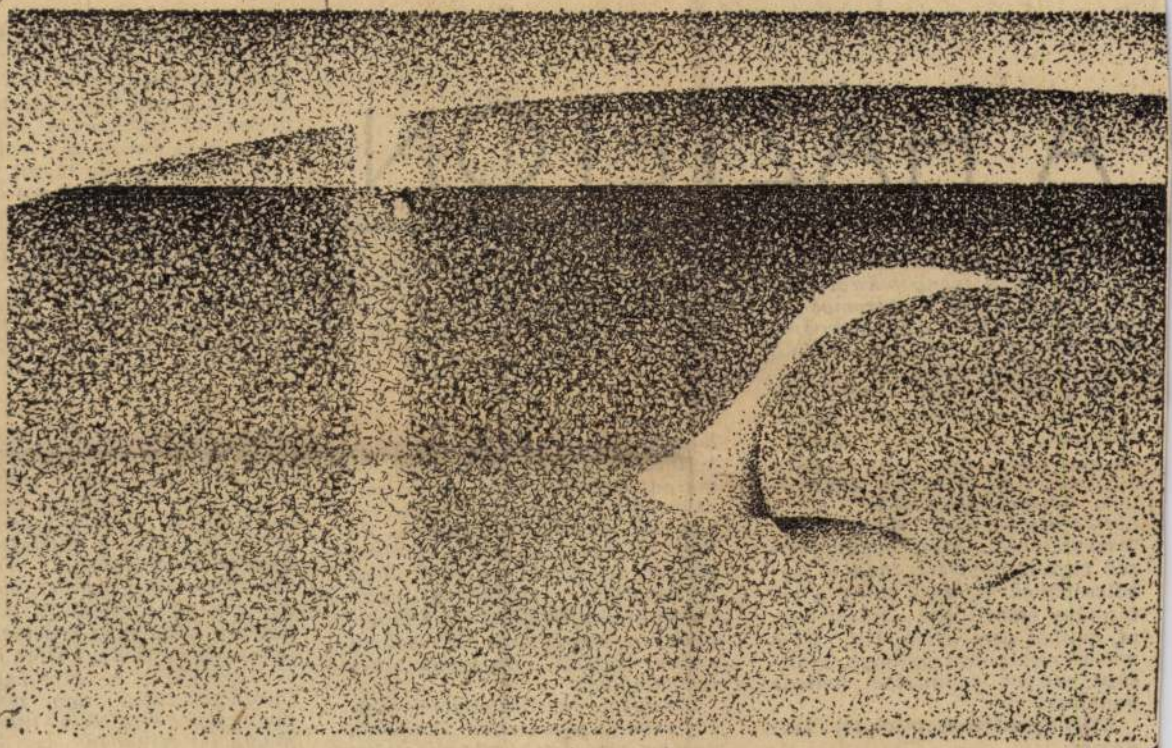

Magyar József: Kopár táj

A HÁZTETŐN

Az építőanyag szállítása gondot okozna. A víznyomással bajok volnának. Az elektromos-, a gázművek arról panaszkodna, hogy amúgy is nagy a terhelés. Statikai problémák...

Mért van az, hogy egyénileg mindenki megoldhatónak tartja, támogatja az értelmes ügyeket, de egy intézmény élén esetleg ugyanazok az emberek tartózkodók, körülményeskedők, olyan körültekintők, hogy végül is döntésképtelenek. Azaz, hogy képesek egyféle döntésre, mely a legbölcsebbnek bizonyul minden intézmény élén: olyan döntést hozni, amiből nem lehet baj. Ez a mi intézményeink valósága, adottsága, melyet tekintetbe kellene vennünk?

Ettől az adminisztrációtól kérdezem:

Az ablakokkal tarkított tetőzet rontja a városképet? Csúnyák a

melyeknek értékét félő, hogy alábecsüljük. Félő, hogy a fejlett képzelőerő hiánya az, hogy csak annak az értékét tudjuk megállapítani, ami már megvan, de arról, hogy mit mulasztottunk el egy-egy ötéves időszakban, mit nem csináltunk, arról nem készül, hogy is készülhetne kimutatás. A hadvezért nem tüntetik ki az elmaradt háború miatt. Az adminisztráció nem figyel az eszme világában meg-nem-valósított, de megvalósítható dolgokra. Azokra, melyek a fantázia szülöttei: „légbőlkapottak", utópiák, a „valóságtól elrugaszkodottak", felbolygatják a való életben élő realista ember higgadt, meggondolt kedélyállapotát.

Az egyéni kezdeményezés esetleg zavarja is a tervet. Nem-várt, be-nem-tervezett viszonylatokat létesít.

Zavarok ón is. Kiindulási

kuk, hogy ötletesek legyenek. Kis pozíciókban is lehet hasznosan, „nagy formátumban" cselekedni. Ne legyen úgy, hogy legszebb álmaink ott szülessenek meg, ahol nincs mód realizálni őket, ahol meg lenne alkalom rá, ott ne szülessenek álmok. Mert mi a hivatalviselő lehetősége, ha nem az, hogy megszüntesse a nem kívánt, statikus állapotot?! Hogy felgyorsítsa a lelassult gépezetet: közérdekű cselekvéseink mechanizmusát! Mert mindezek ellenére mondanám jelképes értelemben is, hogy van még tetőtér az ország felett, amit érdemes lenne lakhatóvá tenni. Ami odafent lehet, hogy „lefutott téma", de idelent korántsem az. Mert a rendelet megtalálta azt a megoldást, melyből ha megvalósul, nem lehet hiba. És ezzel a hivatal látszólag befejezte a kötelességét. A hivatal megnyugodott. De nem úgy az álmodozó ember, aki mindig egy kissé dilettáns. Aki úgy képzeli, hogy még érdemesek a felkutatásra többi között a padlásterekben is a kihasználatlan tartalékok. Aki úgy gondolja, hogy egy megfelelő utasítással még a tetőterekben is lehetne építkezni. De ha az álmodozás után a megvalósítás valóságába

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 387-748, 340-726

1976 AUG 28
ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József
1021

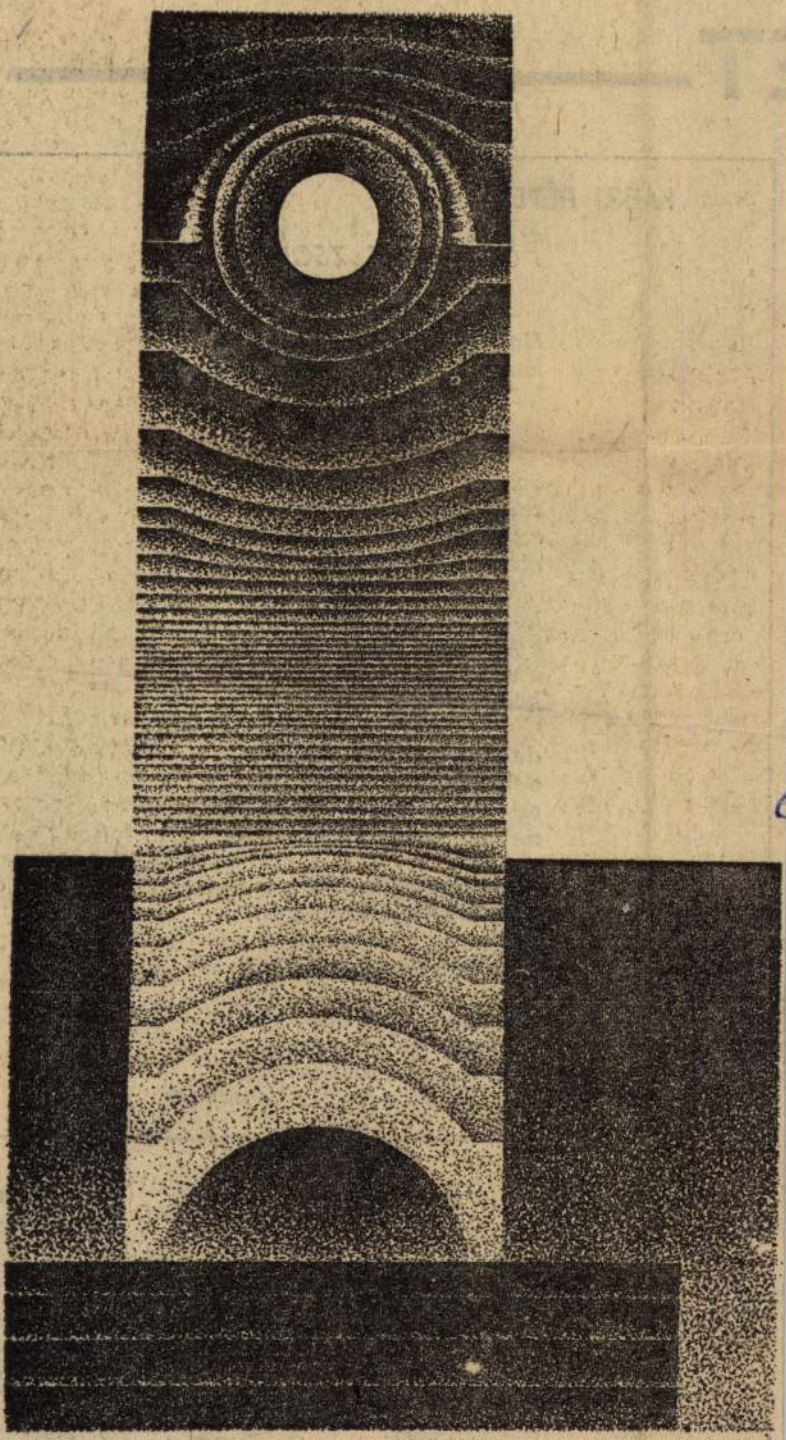

Magyar József: Az éjszaka

ET

FÁBRI PÉTER:

Fölösleges zsoltár

Latinovits Zoltán emlékének

Holtában is, hulltában is,
Ha sírt, hát akkor abban is,
ha szeretett, hát abban is,
gyűlöletre gyúltában is,

örömre nyílásában is,
szívében is, szavában is,
a tegnapban is, mában is,
életben is, halálban is;

holtában is, hulltában is,
e ketrecbe zárt tájban is,
a végezetlen vágyban is,
kósza simogatásban is,

de még a hullaházban is,
de még széttépett szájjal is,
de még levágott karral is.
de még levágott lábbal is,

a Senki Színházában is,
a Halál Egyházában is,
a Bánat Országában is,
a Könnyek Kocsmájában is:

mindent adott és ad ma is,
ő ragyog az óborban is,
ő zuhog a záporban is,
— most már örökre holnap is.

Film

TÉK A VÍGJÁTÉKRÓL

Szomorú emberek mondták el szomorúan, miért nehéz, miért hálátlan dolog vígjátékot csinálni. Rendezők, akik többször nekifutottak, hogy a vidám műfajban fejezzék ki magukat, arról [illegible] hogy az örökké hiá-

pot, hanem a „boldog vég" is. Mulatságosan.

A párhuzamos vélemények elhangzása, a szomorú művészek szomorú feltárulkozása után ugyanis az utolsó napon végre *történt* is valami. (Meglehet —

SAJTOFIGYELO
MAGYAR HIRADO
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-776

1977 FEB 19

ÉLET ÉS IRODALOM
Budapest

Magyar József

1021

Magyar József: Vegetáció

Gyarmathy Tih

gáshoz, a lihegéshez, a kupánvágáshoz."

Szabó Dezső véleményéről enynyit. Az interjúból idézett rész első feléhez pedig akár oldalakon lehetne sorolni mai szellemi életünk kiválóságait: tudósokat, írókat, színészeket, költőket, újságírókat, akik — köztudottan — nem vetik meg a sportot; de ettől, azt hiszem, eltekinthetünk.

Más természetű információhiányra vall, ahogy az interjú a tömegsport és az élsport viszonyát láttatja: mintha a tömegsport alapja, kiindulópontja volna az élsportnak; ha az előbbi nem fejlődik dinamikusan, az utóbbi is elsorvad. Ez derül ki Takács Ferenc szavaiból: „... feltétlenül változtatni kell azon, hogy csak a kirakat legyen a fontos, és majdnem mindegy, hogy hátul a raktárban mi van. Így előbb-utóbb a raktár is kiürül..."

A tömegsport azonban nem raktára, nem utánpótlása az élsportnak. Semmiféle tömegsportmozgalomból nem kerültek még ki élsportolók, az ötvenes évek aranycsapata nem az MHK-mozgalomból, a mai bajnokok sem a kocogómegfelelő sportpropaganda az élsport eredményeit a tömegek mozgásigényének fölkeltésére használhatja ki.

Csizma az asztalon

A halál árnyékában, A mérgezett csokoládé rejtélye, A gyilkos óra és *Gyilkosság meghirdetve.* Egyszerre adott egymásnak találkozót az ÉS 6. számának A hét kulturális eseményei című rovatában Mág Bertalan, Anthony Berkeley, John Dickson Carr és Agatha Christie. Egy gyermekregény egy mese és egy verskötet társaságában. Hét könyvből négy — krimi. Jól összejöttek.

Mivel magam sem vetem meg a jó dektívregényt, s időnként szívesen elolvasok egyet-egyet a javából, semmi kifogásom nincs a kiadásuk ellen. Még azt is megértem, ha a lapok „Most jelent meg" rovatában az újdonságok közt szerepelnek. De hogy kulturális eseménynek számítanának — azt kétlem.

Vass Márta

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726
1977 FEB 5

ÉLET ÉS IRODALOM
Budapest

Magyar József

1021

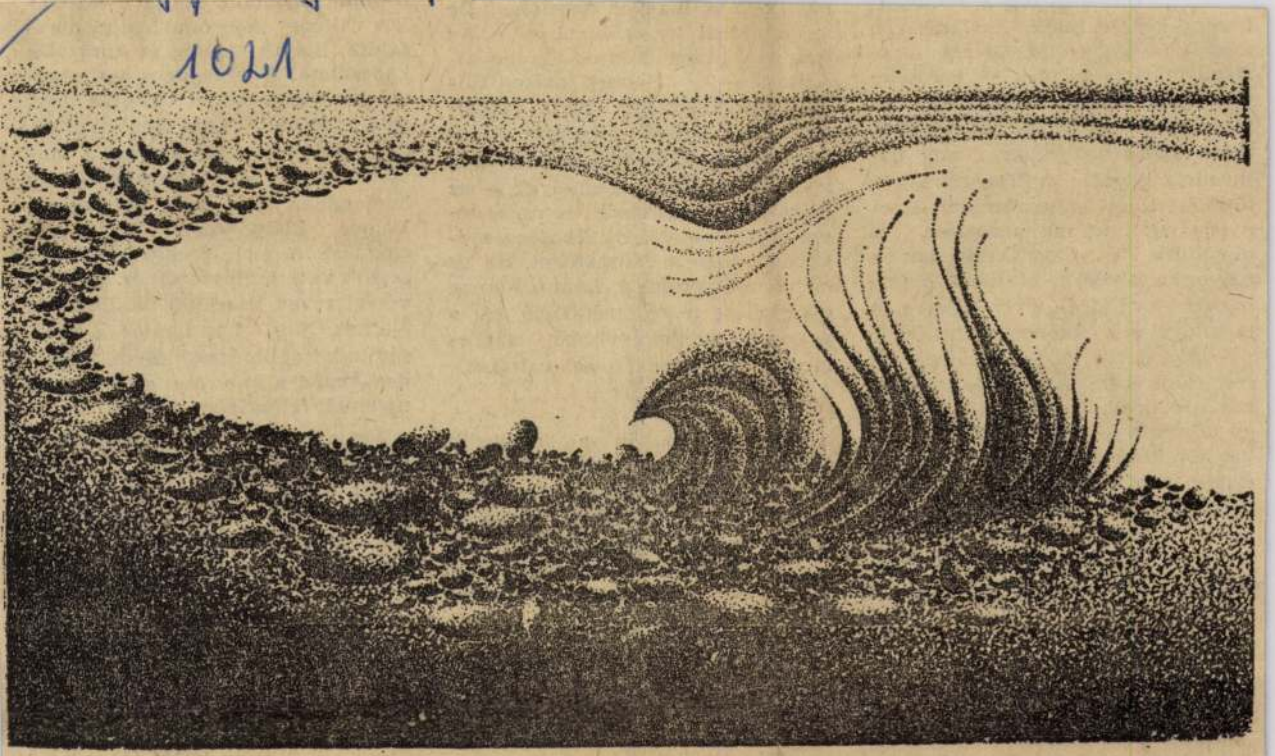

Magyar József rajza

Lantos Ferenc tehát tovább, ha tetszik, mélyebbre ás. Egyrészt egyszerű mértani elemek — körszeletek, megcsonkított négyzetek — puszta egymás mellé sorolásával, majd transzformációjával sok naturalista képnél valóságosabbnak látszó felület kialakításával bizonyítja be: íme, mesterségesen is előállítható a világ, illetve annak egy-egy szelvénye. Másrészt a természet megfigyelésével, illetve a megfigyelések fotódokumentációjával arra hívja fel a figyelmet: a természet is mértani struktúrákban rendeződik el. Például a napraforgó tányérja — erős nagyításban — kis kör köré szerkesztett spirálnak értelmezhető. Különösen nyilvánvaló mértan és természet kapcsolata, ha az ember-alkotta valóságot iktatjuk közéjük. Azt a másodlagos valóságot, amely — elvileg is — köztük foglal helyet, hiszen az ember biológiai egyedként a természethez, tudatos lényként, a társadalomhoz kötődik. Ez a kettős kötődés benne van az ember által alkotott legegyszerűbb építményben, akár egy téglafalban is, amely egyformán hasonlít bogár bőrére

ruktivizmus magyar apostola. az eredetnél fontosabb a cél. tudniillik, hogy Lantos Ferenc állítása — az értelmes látáson t lépve — alkotásra buzdít. Csin juk utána, építsük fel mi is a n gunk valóságát — mondja. Azok a színes papírokkal, amelyek — asztalokkal, székekkel és ragasz val együtt — a kiállítás előcsarnokában várják a látogatókat. Ha az olvasó azt gondolná, Lantos Ferenc elképzelése merő spekuláció, ezt a gyerekek szellemesebbnél szellemesebb papírragasztásai cáfolják.

★

Vitatkozni csupán a negyedik idézettel — ennek is az értelmezésével szeretnék. Az esztéta Borisszovszkijtól való, és így hangzik: „A konkrétség a hieroglifákat variálhatatlanná tette, az absztrakció variálható jelleget adott a betűknek."

A megállapítás igaznak hat.

Csakhogy (1): írásjel (betű) és nyelvi jel (például a szó) közé nem lehet még az analógia alapján sem egyenlőségjelet tenni. E pusztán írástörténeti szempontból találó megfigyelés önmagában nem iga-

egymást. A világ megismerése közelebb visz a művészethez, s a művészet révén közelebb kerülünk az élethez. Míg tehát Lantos a valóság tudatosabb érzékelésére, Szabados Árpád a művészet sajátos üzeneteinek felfogására nevel.

Jogos ez a program; hogyne volna jogosult a művészetre nevelés éppen a Nemzeti Galériában. Szabados Árpád az iskolásokkal foglalkozik, a közművelődési osztálynak azonban gondja van az idősebbekre is. A felnőtteknek kiállításokat visznek — gyárakba, üzemekbe. Ezenkívül rendszeresen fogadják a múzeumban a szocialista brigádokat. Ez a munka része a Lantos-féle pedagógiának és Szabados szakkörének. Fontos része méghozzá. Mert nem elég látva látni. Látnivalót is kell adni.

MK SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 81
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726
1976 DEC 11
ÉLET ÉS IRODALOM
Budapest
Magyar József
1021

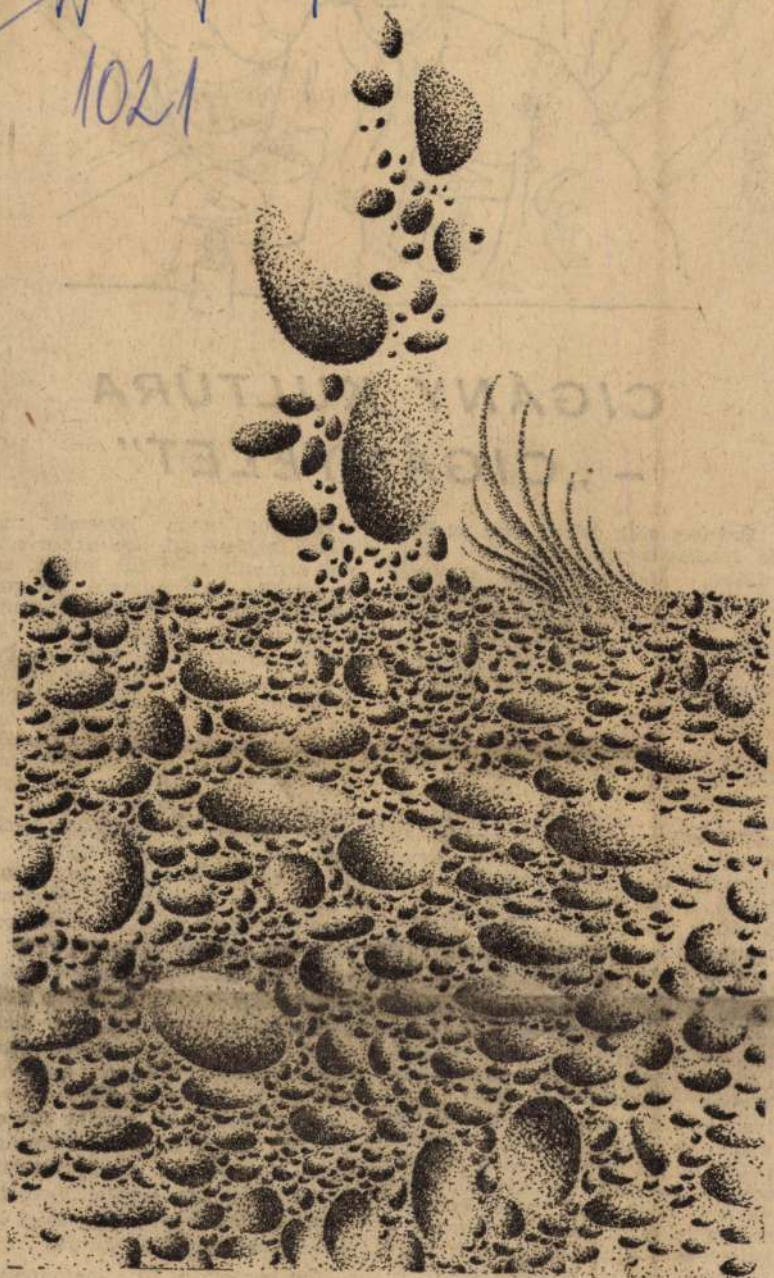

Magyar József rajza

CIGÁNY KULTÚRA – „CIGÁNYÉLET"

Érdekes cikk jelent meg az Élet és Irodalom november 27-i számában, *Cigánybabonák* címmel. Szegő László, a kérdés szakértője egy, a Tankönyvkiadónál megjelent tanulmánykötet kapcsán a cigány nyelv nemzetiségmeghatározó szerepére utal, anélkül azonban, hogy ezt így ki is mondaná. A nem cigány populáció, „hiába rendelkezik a szomszédságában élő személy tízéves folyamatos munkaviszonnyal, felsőiskolai oklevéllel, ráadásul esetleg szőke hajjal és szemmel: cigánynak fogja tartani őt mindaddig, amíg a szóbanforgó személy *cigányul beszél*" — írja Szegő. Én ugyan már azt is vitathatónak vélem, amit Szegő objektív megítélésnek tart: hogy ugyanis valakiről mások véleménye és ne a saját véleménye döntse el, cigánynak tekinthető-e vagy sem — ilyen így egy praktikus, a szociológiában esetleg célszerűen felhasználható módszert szélesebb hatókörben alkalmazunk, mint amilyenben alkalmazható; de a nagyobb baj, hogy a Szegő felhozta példa aligha gyakori. Azt hiszem, sokkal többször fordul elő, hogy valakit külső testi jegyei és életmódja alapján tart cigánynak a környezete, függetlenül attól, hogy egyáltalán ért-e, beszél-e cigányul.

És ez mindenképpen megkérdőjelezi a Szegő által sugallt fontos-[illegible] elébb „legalizálni" cigányság maga követeli majd életre hívásukat". De akkor nincs szó semmiféle ördögi körről, meg semmiféle előrelátható „rosszérzésről", amiben a mai cigányok utódainak az ezredfordulón lesz részük. Akkor arról van szó, hogy a cigányság kulturális igényeit kell fölkelteni, ami azáltal lehetséges, hogy anyagi életviszonyaikat teszszük mindenekelőtt és általában emberivé és kulturálttá. Természetesen abból, hogy a cigányság emancipációja elsősorban a „cigányéletnek", a putrihoz kötődő életmódnak a megszüntetését jelenti, nem következik az, hogy a nyelvet és a kultúrát, amelyet a cigány népcsoport a magáénak érez, el szabad (vagy netán: el kell) hanyagolni. De ezzel kapcsolatban hadd hivatkozzak a közelmúltban megjelent, Kilenc cigány című Kozmosz-kiadványra, Csalog Zsolt művére, mellyel kapcsolatban az Új Tükör recenzense így ír: „A legutóbbi adat szerint 320 ezer cigány él ma Magyarországon, sorsuk, jövőjük nagymértékben befolyásolja az ország jövőjét, a cigánykérdés nem nemzetiségi kérdés, hanem szociális kérdés".

Azt hiszem, ez itt a legfontosabb: a cigányság nyelvének és kultúrájának elismerése még nem hozza

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 387-748, 340-726
1976 SEP 18

ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József

rajzi dolg
ben is megjelenhetett vo
A sokféle tanulmány közül kü-
lönösen figyelmet érdemel Sárközi

1021

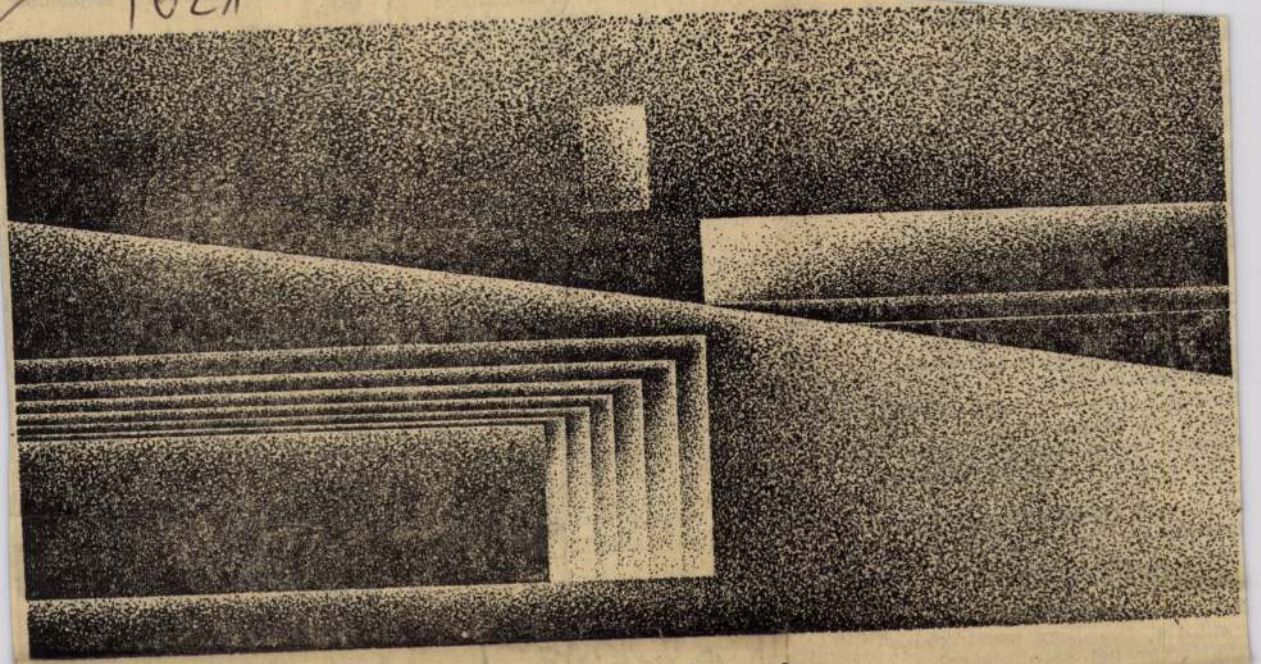

Magyar József: Geometria

...ket is.
...add keressem tovább a rokonságot.

Ugyan mire visszhangzik az időben a *Szent Antal tüze* című, orbáncra mondott magyar imádság kabalisztikus hetvenhete?

Térj vissza, térj vissza hetvenhétféle Szent Antal tüze!
Hetvenhétféle pokoleredet!
Hetvenhétféle tüzes orbáncok!
Menny el, menny el!

A kígyómarta sebre mondott csuvas ráolvasók hetvenhetes számára?

Hetvenhét nagyúton hetvenhét
hegy porból hordva.
Porból hordott hegyeket kígyó
mikor megmarja,
hegyek mikor megdagadnak,
Ajdár mart sebe akkor dagadjon
meg!
Megköpöm, megfújom, nyomban
leapadjon!

Badacsonytomajban egy nyolcvanegy éves asszony elmondta Erdélyi Zsuzsannának, hogyan tanította meg „egy szent kódus" a „Héccer hét szentmisére".

Hát a megköpöm, megfújom"?

párhuzamoka...
...ban már külön tanulma...
kívánkoznék, azonkívül a p...
zamok, későbbi, nagyjából ...
keresztény tőről fakadván, v...
képpen nemzetköziek, így te...
szetesebbek és magyarázhatób...
nem hatnak a meglepeté...
olyan erejével, mint a fen...
felsorolt példák bár pogány...
elemtöredékek azokban is bő...
gel akadnak.

Az egymásra valló, párhuzam...
motívumok idézésével nem ...
szándékom rokonítani a csuvas, az örmény, a grúz és a magyar népköltészetet. Ez messzire vezetne, felkészültség híján nem is mernék vállalkozni rá. A népköltészeti elemek vándorútját rég feltérképezték már a tudósok.

Munkám izgalmas örömeiről akartam csak hírt adni és végezetül Babitsot idézni, szavait a nemzetek irodalmáról: „Erdő nem egy van, de egy a szél."

Babitsot

...Mihály terem-
...ben. Megnyitó: szeptember 23-án.

CZENE GÁBOR festő kiállítása a nagykanizsai Egry József teremben. Megnyitó: szeptember 23-án.

DÉR ISTVÁN festő kiállítása a szegedi Gulácsy Lajos teremben. Megnyitó: szeptember 23-án.

MÉSZÁROS MIHÁLY grafikus kiállítása a Csók István Galériában. Megnyitó: szeptember 23-án.

BRÁDA TIBOR, KOVÁCS PÉTER, LEITNER SÁNDOR, SZENTGYÖRGYI JÓZSEF és **TOPOR ANDRÁS** festők kiállítása a kaposvári Somogyi Képtárban. Megtekinthető: október 10-ig.

BORSOD MEGYEI KÉPZŐMŰVÉSZETI kiállítás a kazincbarcikai városi kiállítóteremben. Megnyitó: szeptember 18-án.

ANDRÁSKÓ ISTVÁN festő kiállítása a tatai várban. Megnyitó: szeptember 19-én.

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-776
1976 OKT 9
ÉLET ÉS IRODALOM
Budapest
Magyar József
1021

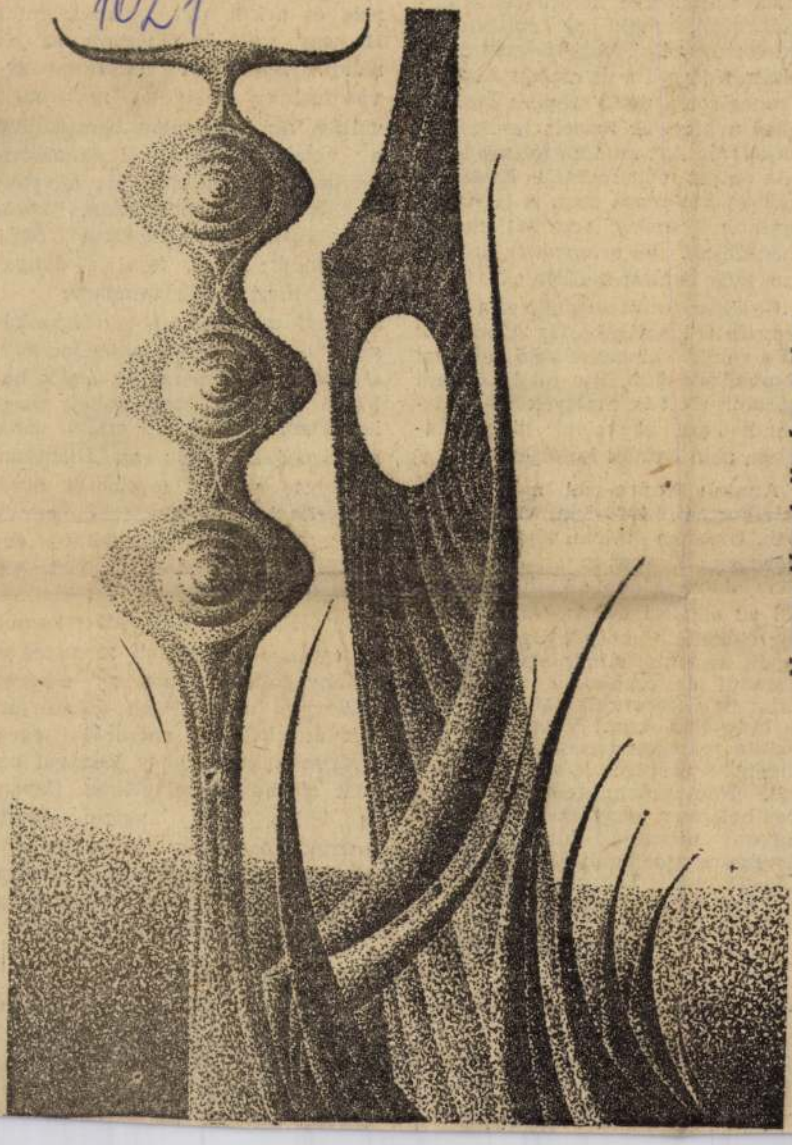

Magyar József: Varázs-oszlop

az író vállára. Amiből parázs vita keletkezett, mert France hajadonfőtt, kiskabátban akarta reggeli sétáját végezni.

Barátomat ismerte, arra is emlékezett, hogy építésznövendék. S hozzánk csatlakozva kikérdezte tanulmányairól, majd az építészetről kezdett beszélni. Vagy negyed óráig sétáltunk együtt, és ezalatt Anatole France sorra vette szapora beszédjével a környék francia reneszánsz kastélyait. Azt mondta többek közt: „Az épület monumentális hatását a *bejárat* határozza meg. A leghatalmasabb építmény sem hat monumentálisan, ha arányaihoz méltatlan, szűk bejárat csúfítja el."

Gyakran jutott eszembe ez a megjegyzés az amerikai óriás „block"-ok és a velük versenyre kelő európai tömbházak előtt. S a mi lakótelepi házaink előtt is, amelyek — Páskándi Géza szavaival: hiába nagyok, nem hatnak fenségesen.

Anatole France-szal még egyszer találkoztam, 1923-ban, Taorminában, Uzsonna tájban léptem be a nevezetes Domenico szálloda halljába, ahonnan dühös kiáltozás verte föl az egykori dominikánus kolostor előkelő, csendes nyugalmát. Az egyik asztalnál Anatole France ült egyedül és csapkodta az asztalt. „Hát ez Olaszország! Még a kávét is hidegen hozzák! Vigyék vissza!" Szinte remegett haragjában, s remegtek a pincérek is az asztala körül. Nem tudom, felismert-e, mikor beléptem, vagy a kiábrándult kávézó bosszúja fűtötte. Felém emelte csontos kezét és rámkiáltott: „Jegyezze föl: Taormina. Domenico. A kávét hidegen adják!"

Varannai Aurél

---

aláírták a helsinki értekezlet záróokmányát — és kenyérről van szó. Eiselen úr jószándékát alig-

valaki, aki láthatólag bemiszlódott, a vendéglátóipar alkalmazottai szerint máris hazaárulást követett el. Mintha kimondatlan, közös nagy összeesküvés tartana össze bennünket: fejni, fejni a nyugatiakat, mert nekik mindegy.

Ennyi maradt hát vendégszokásainkból? (=emberségünkből?) Gyakran ennyi sem. Az egyik balatoni csodaszállóban kellett megkeresnem valakit. A szálló város a városban, állam az államban. Kétágyas szobák (egyágyas nincs is), ellátás, különstrand, ennyit nyújt idényben fejenként egy napra csaknem ezer forintért. Azaz kellene nyújtania. A kívülről már általam is megcsodált kombinát: díszlet. A strand szemetes és elhanyagolt, a „kötelező" étkezést otthagyva a vendégek százai jártak át ebédelni, vacsorázni egész nyáron a közeli vagy kocsival hamar elérhető vendéglőkbe. Ugyanis hideg vagy langyos „üzemi kosztot" osztottak le delenként. Minden reklamáció ellenére változatlanul, heteken át, mint megtudtam, tehát nem véletlenül.

★

A turista, aki hozzánk látogat, főleg, ha nyugatról jött (bár a szocialista országokból érkezőkkel való bánásmódról sem ártana egyszer szólni), fejőstehénné vált

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 387-748, 340-726

DUNAÚJVÁROSI HÍRLAP

Magyar József szobrász

1976 SEP 2

Szobrok a Duna-parton

1021

Dunaújvárost a vas városaként ismerik nemcsak az iskolások, hanem a képzőművészek, szobrászok is, akik az 1974-es és 1975 nyarán városunkban rendezett alkotótáborban ezt az anyagot használták fel szoborkészítésre, kísérletezésre. A vasszobrászok eddig két alkotótáborának résztvevői a kísérlethez itt megteremtett lehetőségekért cserébe az itt készült szobraikból néhányat a városnak ajánlottak fel. A táborbeli alkotásokból hármat már fel is állítottak.

Aki mostanában a Duna-parton sétált, láthatta a kissé különös szobrokat. Az egyiket mindjárt a Kossuth Lajos utca végén a kilátónál. Ez Szeift Béla alkotása, s helye egyenlőre ideiglenes. Nem így a másik két szoboré, amelyek a Duna sor másik végén, a Barátság iskola új sportpályája mellett láthatók. Csikszentkirályi Róbert Repülő cimet viselő szobrát elég nehezen venni észre, szinte belebújik a még zöldellő fák koronájába, mintha a repülő, az ágak közül akarna elszállni. Magyar József Vitorla cimü szobra viszont akár hivogató is lehet majd, hiszen jólláthatóan, egészen a meredély szélén várja a szelet, s ha majd a többi szobrot is felállitják hivogatja a látogatókat is Dunaújváros szoborparkjába.

A leendő szoborparkban egyelőre még csak három alkotás található, de várhatóan, a jövő évben újra megrendezendő alkotótábor után még hat szobor kerül a Duna-partra.

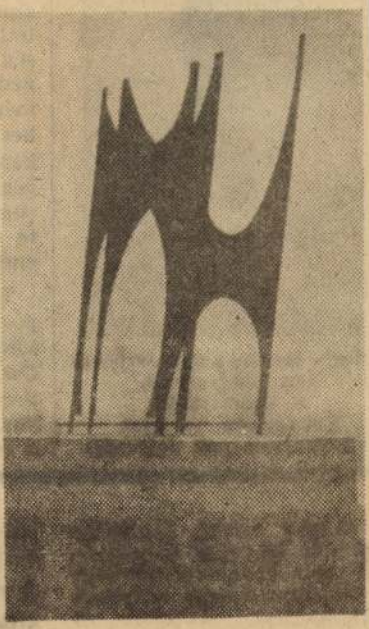

„Vitorla" Magyar József szobra

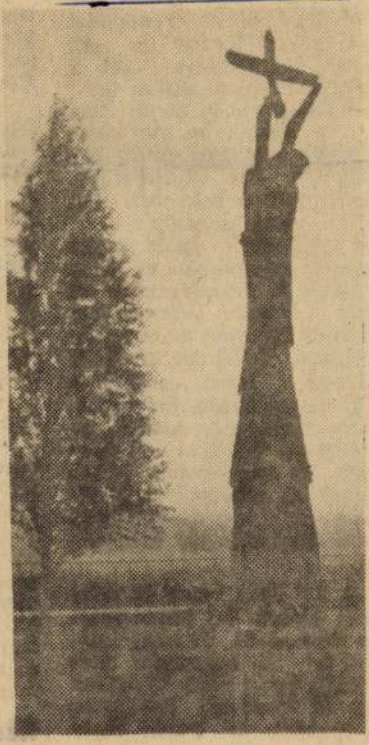

„Repülő"
Csikszentmihályi Róbert szobra
(Cseh Tibor felvételei)

Hikula István, a cukrászüzem vezetőhelyettese, a Dunavidéki Vendéglátó Vállalat cukrászüzemének dolgozója

kapcsolása a munkák elvégzésének idejére egyszerűen lehetetlen, hiszen szinte megbénítaná az ország energiaellátását.

Tehát az illetékesek alapos megfontolás után *döntöttek a horganyzás* mellett. Csakhogy itt is felmerült egy nehézség. A kötőelemek, vagy közhasznú szóval élve, a csavarok horganyzása nem

vatkozott közbe. Összetörtek már részegek a belgyógyászaton gyógyszerszekrényt testsúlymérleget, súlyosan ántalmaztak orvosnőt és vermeket váró ápolónőt... Hasonló esetek tucatjáról ámolt be *dr. Fenyőházi* enő sebészfőorvos is. Az gyik emlékezetes eset a övetkezőképpen zajlott le:

— Könnyebben sérült ittas eteget hoztak be. Az megedt az injekciós tűtől, berkózott egy kórterembe, ol mindent összetört. Rá ellett törni az ajtót...

A kórházban ápolt *súlyos etegek* nyugalmát és gyóulását is veszélyeztetik az ven lármás események, gyúttal elvonják az orvosok, olónők figyelmét a többi etegtől. Ezért egyáltalán em megnyugtató, ha a gyóító tevékenység *helyett* isétlődően birokra kell kelük az orvosoknak, növéknek az alkohol miatt átenetileg megsokszorozódó ejű garázdálkodó betegekel.

— Az ittas beteg is ellásra szorul. Ezt természetesen elvégezzük, de nagy kockázattal jár befektetni őket többi beteg közé. Könnyen da a kórterem nyugalma — mondja *dr. Pászti Imre* bész-szakorvos. — Ha eg hazaküldjük őket, a ortán csinálnak ramazurit, agy mint egy súlyosabb

lehet évek óta megoldani ezt a problémát...?

A rendőrség sem sokat tehet

A városi rendőrkapitányság parancsnoka ugyancsak gondterheltté válik, amikor szóbakerül a részegek ügye. Véleményét így összegzi:

— Nincs jogalap arra, hogy az utcáról behozott magatehetetlen részeget fogdába zárjuk, kijózanodásáig. A garázdálkodóval szemben már eljárhatunk. De azért sem megoldás a fogda, mert az orvosi felügyelet, amire az ilyen esetekben szükség lenne, itt nem biztosítható. Ha lehet, inkább hazavisszük a részeget, vagy beszállítjuk a kórházba...

— De ott zavarják a betegek nyugalmát!

— Nyújtottunk már segítséget garázda részeg megfékezésében a kórháznak, de állandó szolgálatot nem szervezhetünk oda. Legtöbbször lecsillapodik, van amikor kimerülten elalszik addigra a részeg, mire a járőr a kórházba irányítható. Mivel Dunaújvárosban nincs zárt osztály, a kijózanító lenne a megnyugtató megoldás...

Részegnek lenni — nem kötelező

A vázolt áldatlan állapot tény. Mégis a mértéktelen italfogyasztás eme szomorú

Szabálytalan arckép Illés Endréről

Paródia-pályázat: Vas István

Magyar József

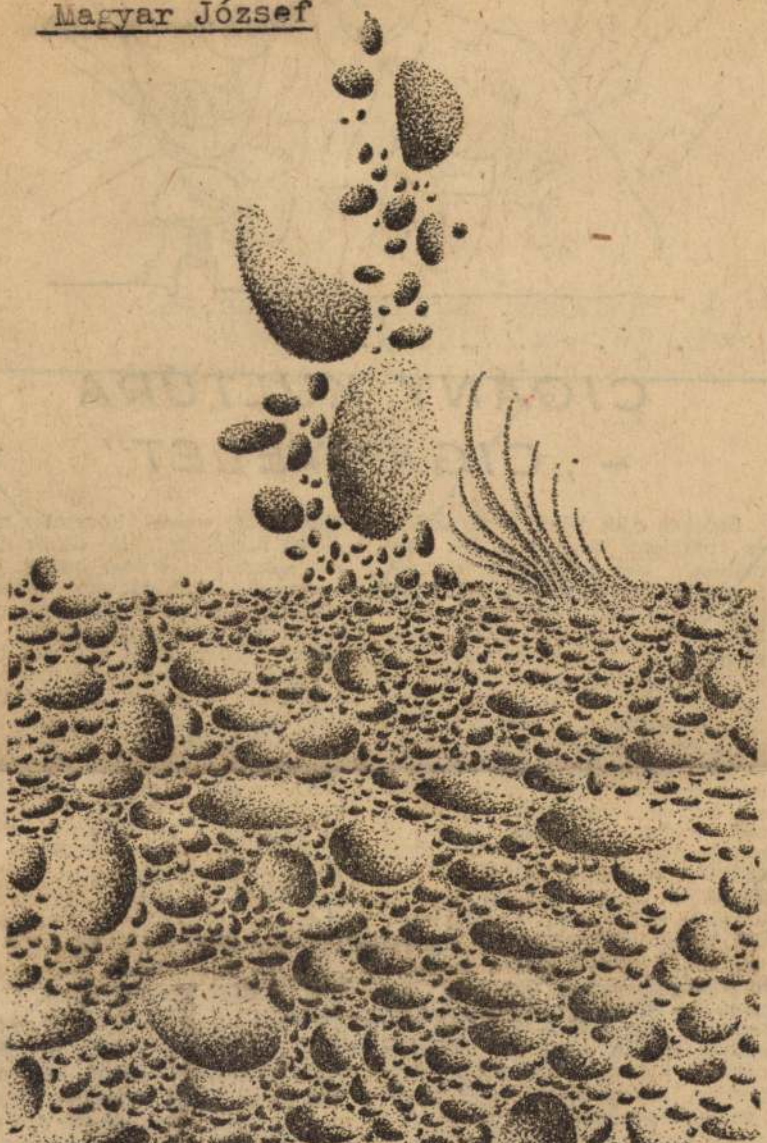

Magyar József rajza

Élet és Irodalom, Bp. 1976. dec. 11.

XX. évf. 50. sz. cimlap.

~~BIHARI SÁNDOR~~: A tuloldalon lásd:
Kosnás Roland: "Villamosvezető" c. rajzát

~~Világ világa~~

Kosnás Roland

Kosnás Roland: Villamosvezető

Élet és Irodalom, Bp. 1976. dec. 11.
XX. évf. 50. sz. 2. lap.

CIGÁNY KULTÚRA – „CIGÁNYÉLET"

Érdekes cikk jelent meg az Élet és Irodalom november 27-i számában, *Cigánybabonák* címmel. Szegő László, a kérdés szakértője egy, a Tankönyvkiadónál megjelent tanulmánykötet kapcsán a cigány nyelv nemzetiségmeghatározó szerepére utal, anélkül azonban, hogy ezt így ki is mondaná. A nem cigány populáció, „hiába rendelkezik a szomszédságában élő személy tízéves folyamatos munkaviszonyával, felsőiskolai oklevéllel, ráadásul esetleg szőke hajjal és szemmel: cigánynak fogja tartani őt mindaddig, amíg a szóbanforgó személy *cigányul beszél*" — írja Szegő. Én ugyan már azt is vitathatónak vélem, amit Szegő objektív megítélésnek tart: hogy ugyanis valakiről mások véleménye és ne a saját véleménye döntse el, cigánynak tekinthető-e vagy sem — mert így egy praktikus, a szociológiában esetleg célszerűen felhasználható módszert szélesebb hatókörben alkalmaznunk, mint amilyenben alkalmazható; de a nagyobb baj, hogy a Szegő felhozta példa aligha gyakori. Azt hiszem, sokkal többször fordul elő, hogy valakit külső testi jegyei és életmódja alapján tart cigánynak a környezete, függetlenül attól, hogy egyáltalán ért-e, beszél-e cigányul.

És ez mindenképpen megkérdőjelezi a Szegő által sugallt fontossági sorrendet: előbb „legalizálni" kell a cigány nyelvet és a cigány nyelvű kultúrát, hogy aztán a cigány értelmiség széthordozhassa ezt a kultúrát a cigányság körében. Hiszen maga Szegő írja, hogy a cigányság kulturális fórumai csak akkor jöhetnek létre, „ha a cigányság maga követeli majd életre hívásukat". De akkor nincs szó semmiféle ördögi körről, meg semmiféle előrelátható „rosszérzésről", amiben a mai cigányok utódainak az ezredfordulón lesz részük. Akkor arról van szó, hogy a cigányság kulturális igényeit kell fölkelteni, ami azáltal lehetséges, hogy anyagi életviszonyaikat teszszük mindenekelőtt és általában emberivé és kulturálttá. Természetesen abból, hogy a cigányság emancipációja elsősorban a „cigányéletnek", a putrihoz kötődő életmódnak a megszüntetését jelenti, nem következik az, hogy a nyelvet és a kultúrát, amelyet cigány népcsoport a magáén érez, el szabad (vagy netán: kell) hanyagolni. De ezzel kapcsolatban hadd hivatkozzak a közmúltban megjelent, Kilenc cigá című Kozmosz-kiadványra, Csal Zsolt művére, mellyel kapcsolatban az Új Tükör recenzense így „A legutóbbi adat szerint 320 ezer cigány él ma Magyarországon, sorsuk, jövőjük nagymértékben befolyásolja az ország jövőjét, a cigánykérdés nem nemzetiségi kérdés, hanem szociális kérdés".

Azt hiszem, ez itt a legfontosabb: a cigányság nyelvének és kultúrájának elismerése még nem hozza magával a cigányok felemelkedését, a cigányok emancipációja a gyakorlatban viszont a nyelv és kultúra emancipációját, egyenjogúsítását is jelenti.

Kesze A. Márta
Budapest

1975 8.

VALÓSÁG

Magyar József

1021

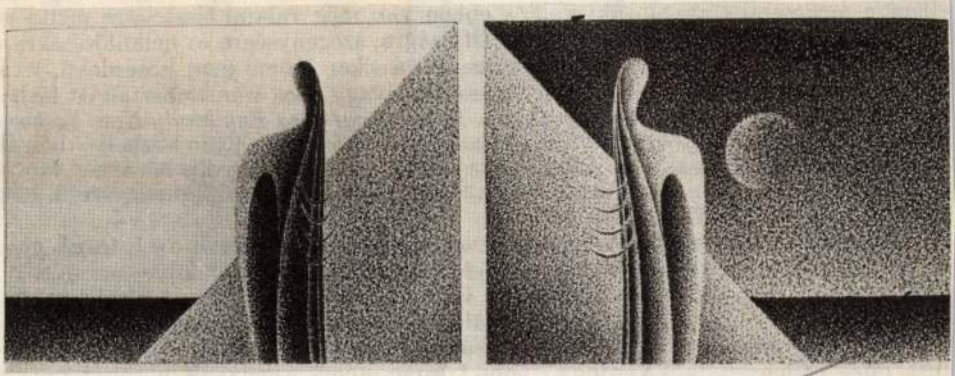

Magyar József rajza

SAJTÓGYÉLO
BUDAPEST, IX., Üllői út 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-736

igyeljük Chaplin konyhafilozófiáját. Közhelyei
hangnemben és néha elhomályosuló tekintette
Chaplinből előbújik a kispolgár, a kisember, al
ellenére megmaradt annak, aki volt, s ebben
A meghatott emlékezés gyermekkorra és ifjúság
az ebből fakadó érzelmek — az érvényesülés,
mégis nyilvánossá teszi, csak karriertörténeteke
unk bennük. Ez a nosztalgia különösen a *Rival*
esetében a legszembeszökőbb. Calvero-Chaplin
össze: az élet csodálatos — nem kell hozzá semr
zia, no meg egy kis pénz — küzdeni kell a létért, mert az élet szép és nagyszerű, még
egy állat számára is. És így tovább.

Nemcsak a kimondott közhelyekről van csupán szó, nemcsak azok teszik gics-
csessé késői filmjeit, hanem lényeges gondolatai, filmjeinek átélhetővé tett és meg-
fogalmazható alapmotívuma. Ez éppoly közhely, mint amaz élőszóval elmondott.
Ez a motívum a történelemnek, egyáltalán a körülmények hatalmának elítélése.
Chaplinnél mindig a jó ember és a rossz társadalom ellentéte szolgáltatja a konflik-
tust. (Még a tömeggyilkos Verdoux is jobb környezeténél, s igencsak morbid humorra
van szükség ahhoz, hogy ezt a tényt iróniaként foghassuk fel.) És ez a legnagyobb

SAJTÓFIGYELŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726
1976
8

VALÓSÁG

Magyar József

1021

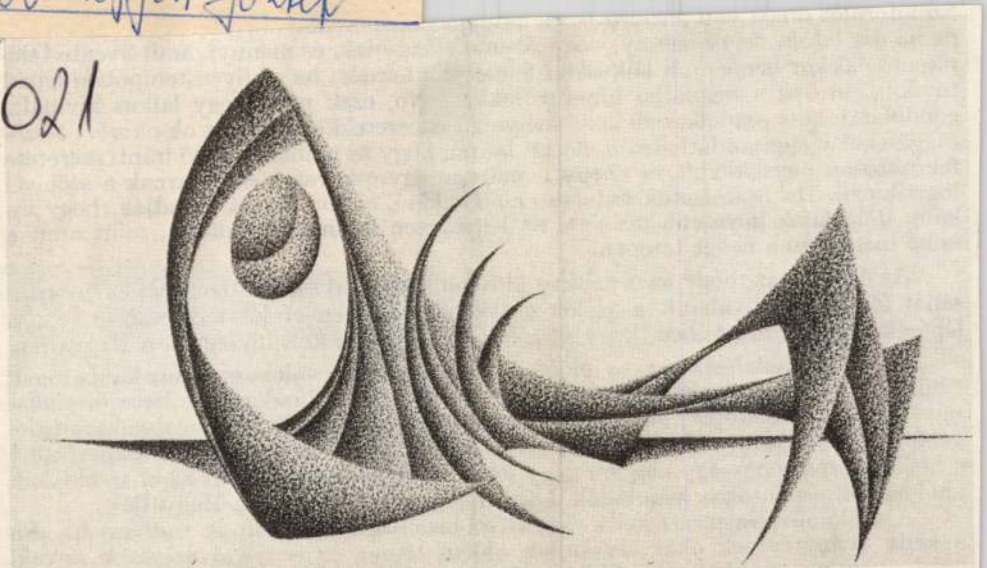

Magyar József rajza

Szőlőterület óriási van jelenleg is, és hatalmas
de ha azt látom, hogy mennyi, amit évente elh
pítenek, akkor bennem, a laikusban felmerül a
tovább, mi lesz a hegyaljai híres szőlőkkel? M
gondolatai, nem rendelkezem kellő mélységű isn
függéseket világosan láthassam, de azt látom, h
fokozatosan mérséklődik, és ahogy mondtam, e
foglalkozni. Ha beszélgetek fiatalabb emberekk
kább dolgoznak kevesebb pénzért, de lényeges
szőlő megkíván a nehéz terepen.

Az érdekes az, hogy az a néhány idősebb ember, aki képzettségénél és beosztásánál fogva tehet valamit a szőlők érdekében, minden erejét megfeszítve tesz is lépéseket annak érdekében, hogy a szőlő ismét virágzó kultúra legyen a Hegyalján.

Most ez, szembeállítva az előbb elmondottakkal, valóban szélmalomharcnak tűnhet, de én az én munkámat mégsem sorolnám a szélmalomharc kategóriájába, mivel éppen a helikopter az a nagyon komoly eszköz, amely a szélmalomharc-jellegéből elvett valamit. Ugyanis sikerült olyan sok kétkezi munkaerőt kiküszöbölni a helikopterrel, hogy egy nagyon nagy fekete ponttal kevesebb lett azon az oldalon, ahol azokat a pontokat számlálják, hogy miért ne legyen szőlő a Hegyalján.

A szőlőművelés iránti kedv elvesztése bizonyára több oknak tudható be. Én a kedv elvesztésének okát elsősorban abban látom, hogy jóval nagyobb anyagi erőre és kétkezi munkára van szükség egységnyi jövedelem eléréséhez, mint bármely más területen, akár mezőgazdasági szántóföldi kultúrák, akár ipari tevékenység terén.

egységes gondolatrendszereknek (legfönnebb bizonyos eklektikus-

benne valami hasonlót. Minden olyan történelmi esemény, amely-

Magyar József

Magyar József: Táj

Élet és Irodalom, Bp.1977.ápr.30.XXI.évf.

18.sz.3.lap

ságnak; az esszében viszont az eklektikusság-adta ellentmondásokat a költői forma, a lendület képes bizonyos összhangba vonni.) Államfilozófia és államegyház, államteológia összefüggései ezek. (A magyar bölcseleti gondolkodás „hátramaradottságának okait" sok tekintetben helyesen látja Almási

ből esemény-szimbólumot csinál, egy kissé az események újraértelmezése is. A hajdani mítoszok (nála lírai) újraértelmezése (ami például a mai határontúli magyar esszében is oly magas színvonalú) véle kezdődik seregestül. Így lesz a „muszáj Herkules" etikai szimbólum, magatartásmodell, vagy az

legessé vált, hogy a Törvényhozónak aztán csupán a lába áll majd ki a talajból; ám a többség legyintett. Mi nem szobrokat alkarunk döntögetni, csak úgy, hár pour kár! Nem: mi Werbőczi szobrák jöttünk lebúzni, a épp azt hatásúlyozandó nem nyúltunk a másik műalkotáshoz. Mely — mint tudjuk — ma is áll, csak épp a Horváth Mihály téri templom előtt.

Még egy szobor dőlt le az idő tájt: Prohászka Ottokáré, a Károlyi-kertben. Ebben az akcióban a MADISZ nem vett részt: a SZIM-fiatalok ezt egymagukban hajtották végre, a költő Faludi György vezetésével.

1946 tavaszán, amikor a film szerint Werbőczi szobra még állt, a járókelők már egy esztendeje nézegethették a nagy jogtudornak a földből kikandikáló lábát. A városi alkalmazottak csak hosszú-hosszú hónapok múltán takarították el a földbe fúródott jelképet. Gondolom, szentségeltek is kellőképpen, tekintettel a hatalmas úr súlyára. Nem a képletesre, hanem a valóságosra.

Hogy hová került a szobor, nem tudom. A legszívesebben visszarakatnám a talajba, lábbal égnek, ahogy azokban az időkben láthattuk. Visszarakatnám

tudományos teljességre, precizitásra törekedve, hozzáférhetővé is [illegible]

Még úgy is fogalmazhatom: a dokumentumkiállításoknak manipulálniuk kellene a közönséget. Ahogy manipuláció egy plakát, egy reklám is. Jó ügyeknek is szükségük van „cégérre", jó reklámra, különösen a dolgok, ügyek és ideológiák nagy világvására idején: ma, amikor óriási hatású telekommunikációs eszközök sulykolják melltartómárkák és próféták egyedül üdvözítő voltát a rádióhallgatóba és televíziónézőbe.

Ha a rendezőknek nincs átgondolt stratégiájuk a jó manipulációra, arra, hogy ne csupán minél több kiállítási tárgyat mutassanak be, arra, hogy elsősorban, hogy mindenekelőtt agitáljanak — felvilágosító elszántsággal, igazsághirdető hevülettel, egyszersmind kérdésekre serkentő nyíltsággal, felelősséggel egy sajátjukként vállalt, igaz ügy mellett —, akkor egyszerre kell küszködniök a bőség és a szűkösség zavarával. Hiszen minden személyes tárgy —

Magyar József szobrász

1945. nyarán tíz fiatal vasszobrász, számára művésztelepet szervezett a városi tanács. A művészek az Ultz-teremben mutatták be munkáikat. — A művész szobra már egy év óta a felső partfalon áll. (említve)

Dunaújvárosi Hírlap 1947. ápr. 8.

Magyar József

"Táj" c. képét bemutatja a lap.
Repr.

Fenti képet lásd: Román György: "Parádé" /1942/ c. müvének hátlapján.

Élet és Irodalom; Bp. 1977. ápr. 23.
XXI. évf. 17. sz. 4. lap.

~~A magatartás~~

Magyar József

~~Cseres Tibor, Garai G~~

Magyar József: Vegetáció

Élet és Irodalom, Bp. 1977. febr. 19.

XXI. évf. 8. sz. cimlap.

~~KAUTZKY NORBERT~~

Gyarmathy Tihamér: Fotogram

gáshoz, a lihegéshez, a kupánvágáshoz."

Szabó Dezső véleményéről enynyit. Az interjúból idézett rész első feléhez pedig akár oldalakon lehetne sorolni mai szellemi életünk kiválóságait: tudósokat, írókat, színészeket, költőket, újságírókat, akik — köztudottan — nem vetik meg a sportot; de ettől, azt hiszem, eltekinthetünk.

Más természetű információhiányra vall, ahogy az interjú a tömegsport és az élsport viszonyát láttatja: mintha a tömegsport alapja, kiindulópontja volna az élsportnak; ha az előbbi nem fejlődik dinamikusan, az utóbbi is elsorvad. Ez derül ki Takács Ferenc szavaiból: „... feltétlenül változtatni kell azon, hogy csak a kirakat legyen a fontos, és majdnem mindegy, hogy hátul a raktárban mi van. Igy előbb-utóbb a raktár is kiürül ..."

A tömegsport azonban nem raktára, nem utánpótlása az élsportnak. Semmiféle tömegsportmozgalomból nem kerültek még ki élsportolók, az ötvenes évek aranycsapata nem az MHK-mozgalomból, a mai bajnokok sem a kocogómozgalomból vagy a nyitott pálya akciókból választódtak ki. Az élsportot mindig egyfajta társadalmi igény hozza létre — például, mint korábban Takács Ferenc is nagyon helyesen megjegyzi: politikai vagy gazdasági presztízs-érdekek —, so-

megfelelő sportpropaganda az élsport eredményeit a tömegek mozgásigényének fölkeltésére használhatja ki.

Csizma az asztalon

A halál árnyékában, A mérgezett csokoládé rejtélye, A gyilkos óra és *Gyilkosság meghirdetve.* Egyszerre adott egymásnak találkozót az ÉS 6. számának A hét kulturális eseményei című rovatában Mág Bertalan, Anthony Berkeley, John Dickson Carr és Agatha Christie. Egy gyermekregény egy mese és egy verskötet társaságában. Hét könyvből négy — krimi. Jól összejöttek.

Mivel magam sem vetem meg a jó dektívregényt, s időnként szívesen elolvasok egyet-egyet a javából, semmi kifogásom nincs a kiadásuk ellen. Még azt is megértem, ha a lapok „Most jelent meg" rovatában az újdonságok közt szerepelnek. De hogy kulturális eseménynek számítanának — azt kétlem.

Vass Márta

Álljunk meg egy szóra!

Érdeklődéssel olvastam a február 5-i ÉS-ben L. Z. beszámolóját Hí-

ján megállja a helyét, de Boccaccio-fordításként aligha. „Fordításának”

Magyar József

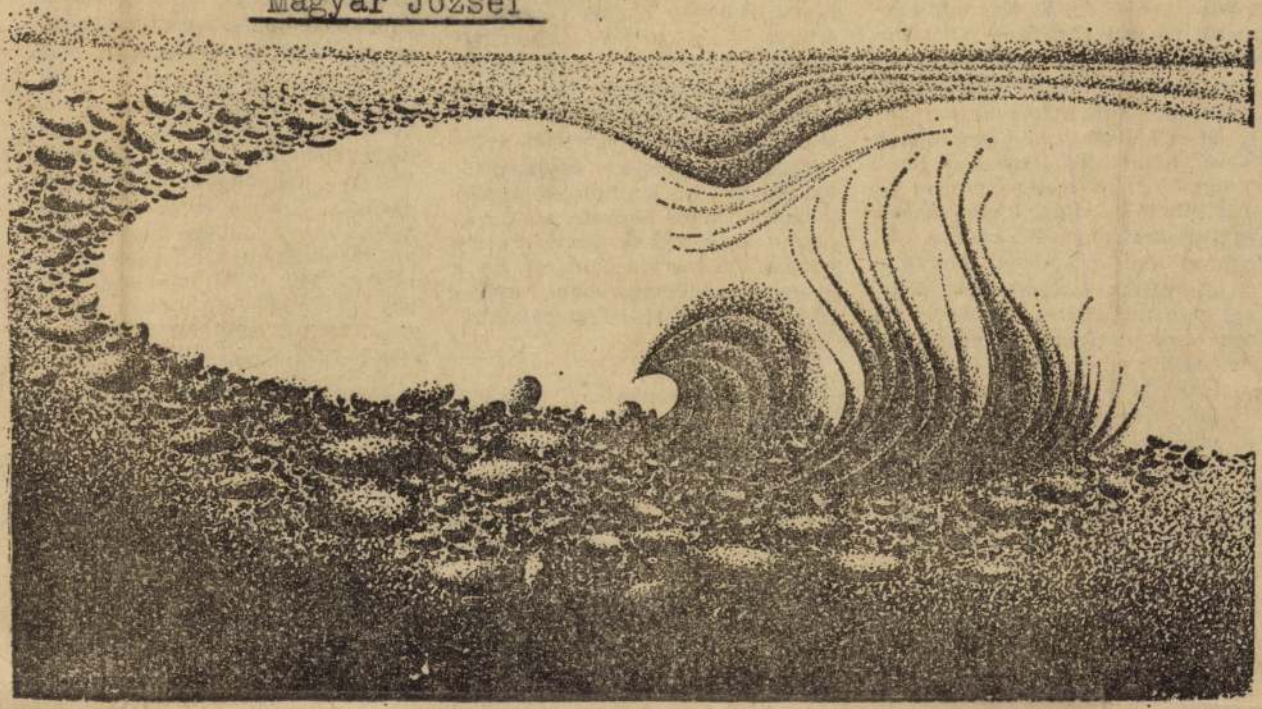

Magyar József rajza

Élet és Irodalom, Bp.

1977. FEBRUÁR 5.

XXI. évf. 6. sz. 11. lap.

figyelésből csupán mindennapos következtetés vonható le belőle. Lantos Ferenc tehát tovább, ha tetszik, mélyebbre ás. Egyrészt egyszerű mértani elemek — körszeletek, megcsonkított négyzetek — puszta egymás mellé sorolásával, majd transzformációjával sok naturalista képnél valóságosabbnak látszó felület kialakításával bizonyítja be: íme, mesterségesen is előállítható a világ, illetve annak egy-egy szelvénye. Másrészt a természet megfigyelésével, illetve a megfigyelések fotódokumentációjával arra hívja fel a figyelmet: a természet is mértani struktúrákban rendeződik el. Például a napraforgó tányérja — erős nagyításban — kis kör köré szerkesztett spirálnak értelmezhető. Különösen nyilvánvaló mértan és természet kapcsolata, ha az ember-alkotta valóságot iktatjuk közéjük. Azt a másodlagos valóságot, amely — elvileg is — köztük foglal helyet, hiszen az ember biológiai egyedként a természethez, tudatos lényként, a társadalomhoz kötődik. Ez a kettős kötődés benne van az ember által alkotott legegyszerűbb építményben, akár egy téglafalban is, amely egyformán hasonlít bogár bőrére

ezt Kassák Lajos írta, a Lantos módszerének őséül szolgáló konstruktivizmus magyar apostola. De az eredetnél fontosabb a cél. Az tudniillik, hogy Lantos Ferenc kiállítása — az értelmes látáson túllépve — alkotásra buzdít. Csináljuk utána, építsük fel mi is a magunk valóságát — mondja. Azokkal a színes papírokkal, amelyek — az asztalokkal, székekkel és ragasztóval együtt — a kiállítás előcsarnokában várják a látogatókat. Ha az olvasó azt gondolná, Lantos Ferenc elképzelése merő spekuláció, ezt a gyerekek szellemesebbnél szellemesebb papírragasztásai cáfolják.

★

Vitatkozni csupán a negyedik idézettel — ennek is az értelmezésével szeretnék. Az esztéta Boriszovszkijtól való, és így hangzik: „A konkrétség a hieroglifákat variálhatatlanná tette, az absztrakció variálható jelleget adott a betűknek."

A megállapítás igaznak hat.

Csakhogy (1): írásjel (betű) és nyelvi jel (például a szó) közé nem lehet még az analógia alapján sem egyenlőségjelet tenni. E pusztán írástörténeti szempontból találó megfigyelés önmagában nem iga-

lítás azt mutatta: a gyerekeket egyformán elgondolkoztatja a közvetlen valóság képzőművészeti ábrázolása, illetve valóság és ábrázolás kapcsolata. A pedagógus segítségével két olyan dolgot tanultak meg, amit a felnőttek sem igen tudnak. Azt, hogy valóság a lényege a művészetnek is; és azt, hogy a valóság önmagában még nem művészet. Vagyis kölcsönösen feltételezik egymást. A világ megismerése közelebb visz a művészethez, s a művészet révén közelebb kerülünk az élethez. Míg tehát Lantos a valóság tudatosabb érzékelésére, Szabados Árpád a művészet sajátos üzeneteinek felfogására nevel.

Jogos ez a program; hogyne volna jogosult a művészetre nevelés éppen a Nemzeti Galériában. Szabados Árpád az iskolásokkal foglalkozik, a közművelődési osztálynak azonban gondja van az idősebbekre is. A felnőtteknek kiállításokat visznek — gyárakba, üzemekbe. Ezenkívül rendszeresen fogadják a múzeumban a szocialista brigádokat. Ez a munka része a Lantos-féle pedagógiának és Szabados szakkörének. Fontos része méghozzá. Mert nem elég látva látni. Látnivalót is kell adni.

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRMONDÓ BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-776

1977 APR 23

ÉLET ÉS IRODALOM
Budapest

Magyar József

1021

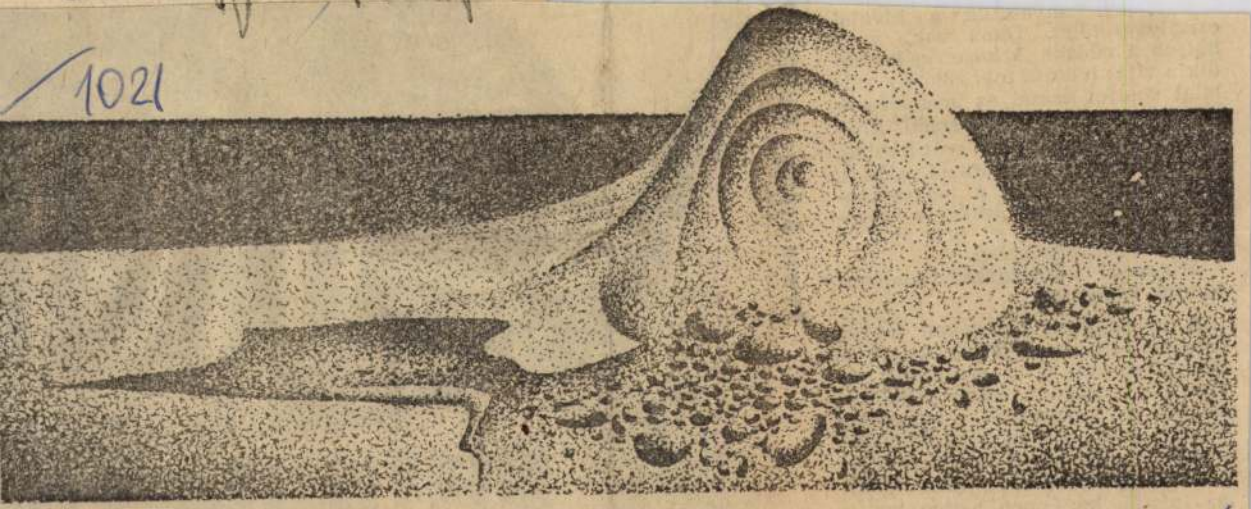

Magyar József: Táj

...felvesszük a hivatal osztályvezetőjét. Téma van, válthatjuk a világot. A közepén kezdődik a vita; nálunk már némely vállalat sportot csinál az áremelésekből, úgyse kiabál ellene senki. Ahányan ülünk a kocsiban, szót kérünk. Magyarázzuk a magyarázni valókat; a külkereskedelmet, a belkereskedelmet, a világpiaci árakat, a nyersanyagszegénységet, az áru árát, a növekvő bérköltségeket.

Mindenki közgazdász. Mindenre tudunk válaszolni.

A szövetkezeti mozgalom fényes eredményeit boncolgatjuk, a termelési sikereket, a megváltozott viszonyokat. Mára a résztermelési feladatok és folyamatok a meghatározóak, ezek hatnak a hajdani parasztokra. A tagság nincs földhöz kötve, foghatja a kalapját és mehet az iparba, ha éppen kedve tartja.

A vitát lezárjuk.

Román György: Parádé (19

SAJTÓFIGYELŐ

MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-776

1977 APR 30

ÉLET ÉS IRODALOM

Budapest

Magyar József

1021

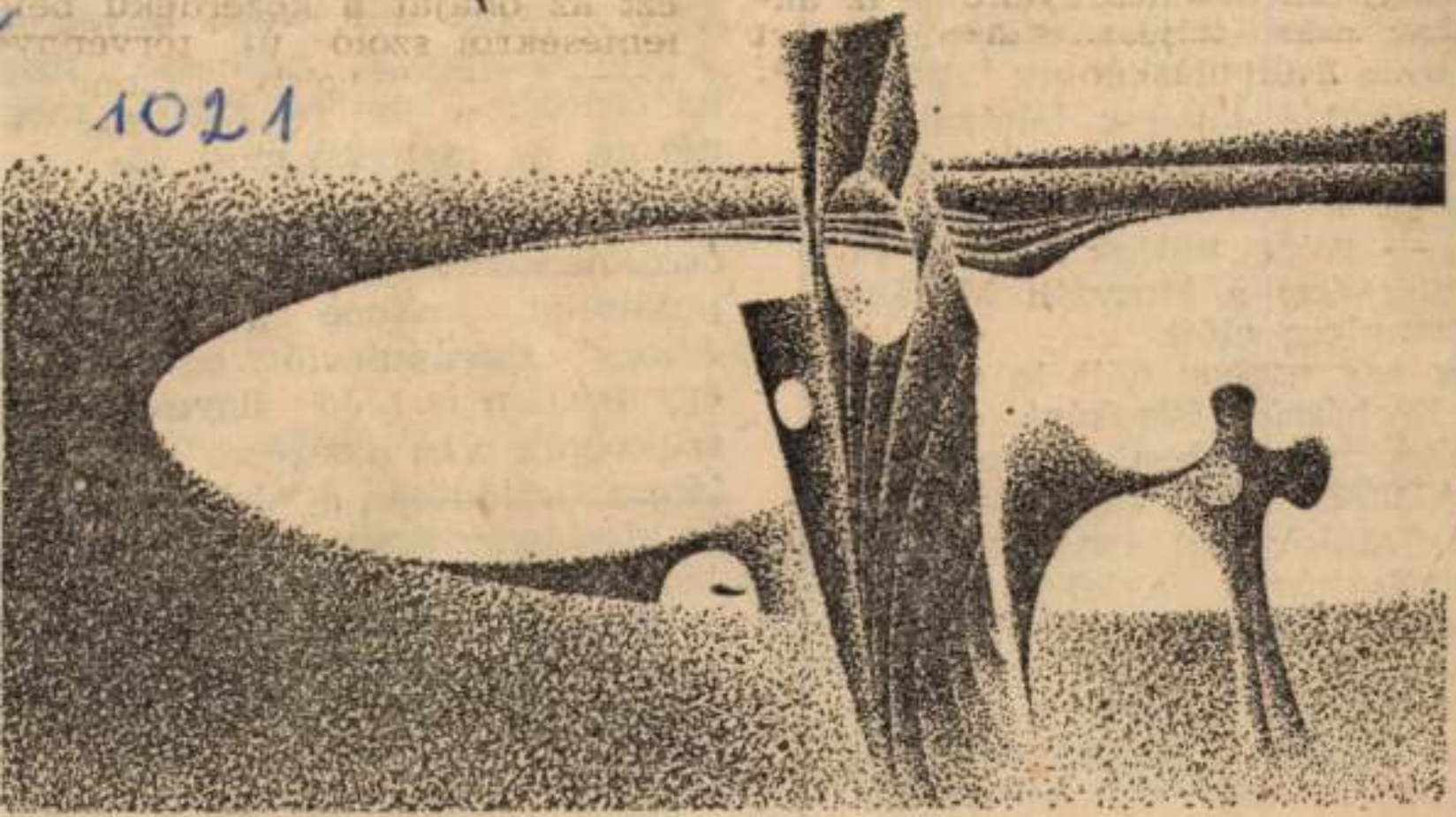

Magyar József: Táj

egyintett. Mi ne
unk döntögetni,
pour kár! Nem
szobrát jöttünk
ezt hangsúlyoz
unk a másik m
— mint tudju
csak épp a Hor
templom előtt.
g egy szobor dő
Prohászka Otto
-kertben. Ebben
ADISZ nem ve
I-fiatalok ezt egymagukban
ttták végre. a költő Faludi
gy vezetésével.

46 tavaszán, amikor a film
nt Werbőczi szobra még állt,
rókelők már egy esztendeje
gethették a nagy jogtudor-
a földből kikandikáló lábát.
városi alkalmazottak csak
zú-hosszú hónapok múltán

és ideológiák nagy világvására ide-
jén: ma, amikor óriási hatású te-
lekommunikációs eszközök sulykol-
ják melltartómárkák és prófétálk
egyedül üdvözitő voltát a rádió-
hallgatóba és televíziónézőbe.

Ha a rendezőknek nincs átgon-
dolt stratégiájuk a jó manipulá-
cióra, arra, hogy ne csupán minél
több kiállítási tárgyat mutassanak
be, arra, hogy elsősorban, hogy

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 387-748, 340-726
1978 ÁPR 8

ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József

1021

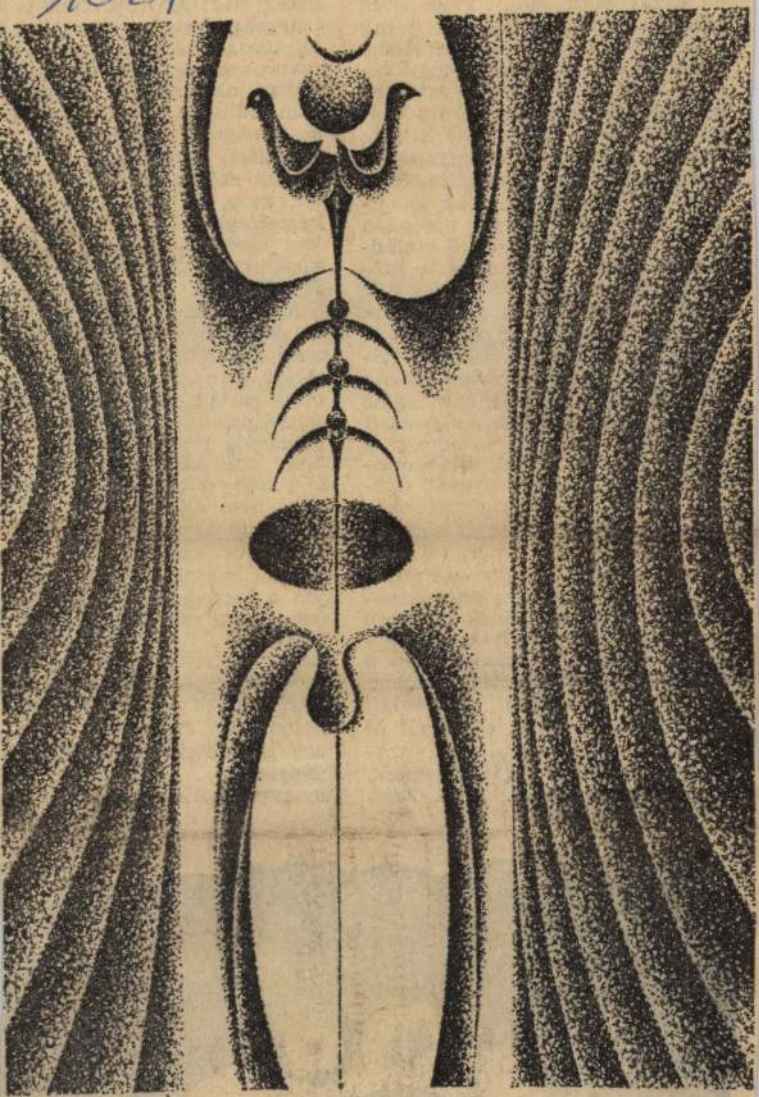

Magyar József rajza

egy fiatal svájci
hatalmas esszéjét
álnéven írta meg
pusztításának két
Annyit kell tudni
richi nagypolgári
nőtt fel. Harmincé
mi sem történt v
iskoláit, elvégezte
s megfordult sok
mincegy éves kor
totta, hogy az an
és háborítatlanság
ban mindenki val
nyától szenved, de nem akarnak tudomást venni róla, mert életük célja és értelme: „a harmónia".

Hősünk is csak a rák önvizsgáló szorító fájdalmában képes megnevezni: úgy látja, hogy egész életében a szeretet hiányától szenvedett. A rák — ahogy ő mondja — káprázta tó, mégis mindent megvilágító fényénél döbben rá boldogtalanságának okára, s csak innen, a halál kapujából visszatekintve ismeri fel lelki nyomorúságának, s így — mint ő gondolja — testi nyomorúságának, tehát betegségének is végső okát a zürichi polgárság életformájában. Ez a polgárság nem a konfliktusok ütköztetése, hanem elfojtása révén óhajt harmóniát, eleve gátat emel az érzelmek és indulatok elé, formalitássá szabályozza az emberi kapcsolatokat, sterilizálja a lelket. Fritz Zorn

Hic Rhodus, hic salta."

A kikerülhetetlennel való sz
benézés bátorsága arra is kép
teszi hősünket, hogy a maga
sában, a maga pusztulásában
tálya pusztulását is felisme
Végső következtetése az, hog
polgárság fölött a forradalom
kell kimondani az ítéletet.
írja könyve egyik fejezetéb
„Azt nem állítom, hogy mind
kinek a forradalom mellé
állnia, de azt igen, hogy
szabad szembefordulni vele.
jön a forradalom, tekintet né
arra, hogy megjósolhatnánk
tos idejét... Én magam csak
kerék vagyok az időben, de
kus kis kerék; s a kicsiny és
kus kerekek együttesen nem
halom kereket tesznek ki, ha
egy gépezetet, mégpedig mű
gépezetet. Orvosi-szocioló
nyelven szólva: minden szery

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 337-748, 340-726
1978 JUL 2 2

ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József

1021

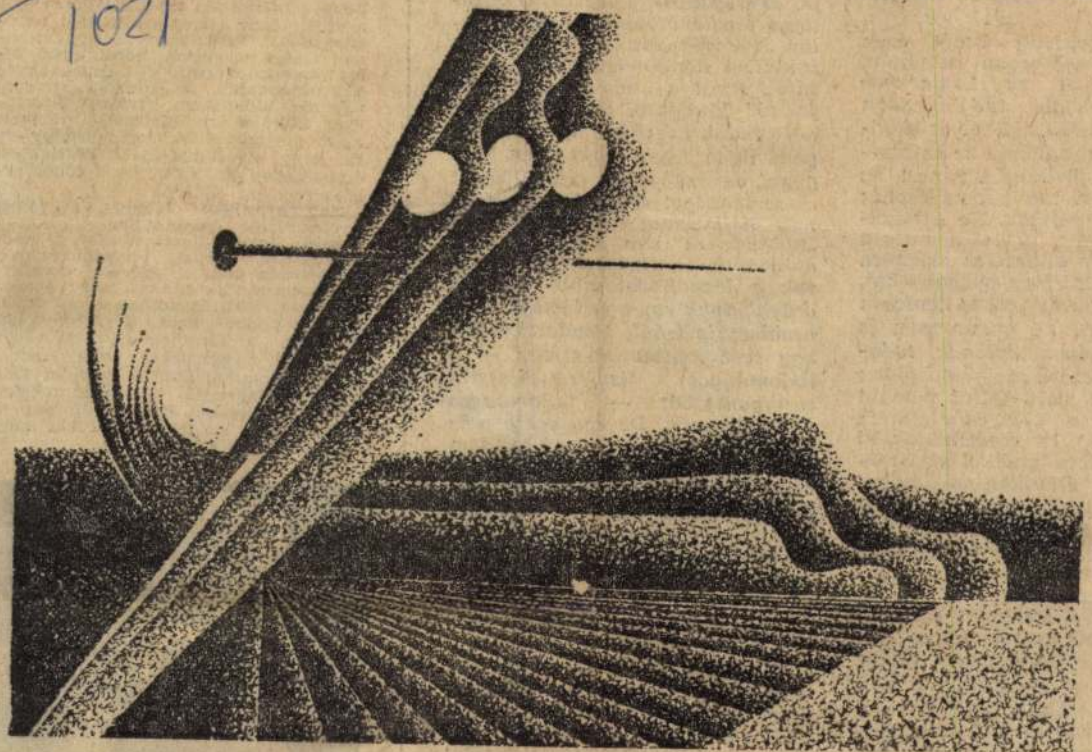

Magyar József rajza

g jövőjük, az emberi-
g jövője..."
Itt mindenekelőtt ismét csak
ra kell elsősorban utalnom,
gy a sci-fi *ne kontárkod-*
n a futurológia tudományába
gfeljebb használja fel az ered-
ényeit). Aki valóban az emberi-
g és saját jövőjére kíváncsi, az
gha a sci-fi-klubokban kaphat
egbízható választ. Ne értékel-
k se túl, se félre ezt a műfajt,
ert csak az ellenfelek számára
unk érveket! Még nagyobb baj,
gy e klubok egy része nemcsak
tevékenyen, de önkényesen is
áltudományos tévtanok, tudo-
ányos színezetű szélhámosságok
rjesztőjévé vált. (Mint például
hány éve a TIT Stúdiójának
-fi klubja.) Itt cserélhették ki
gfrissebb téveszméiket az UFO-
sztéria, a Däniken-szélhámos-
gok és hasonlók hívői. Bár való-
ban a sci-finek mint műfajnak
mmi köze ezekhez a tudomá-
os szédelgésekhez, a humán-
természettudományok hivata-
s művelői *óhatatlanul azonosí-*
tták a kettőt. Mindezzel az „ön-
vékeny sci-fi-klubok" többet
tottak, mint használtak e mű-
i ügyének. (Csak tiszteletet ér-
mel az olyan kivétel, mint pél-
ul a csepeli művelődési ház
önképző munkát

jost a sci-fi science része izgat-
ja, és meg kívánja védeni a futuro-
lógia meglehetősen körvonalazat-
lan tudományát a fantasztikus
irodalom illetéktelen beavatkozá-
sától. Amit a „téveszméket ter-
jesztő" klubokról elmond, ahhoz
nem tudok hozzászólni, mert ma-
gam ilyen klub tagja nem va-
gyok, de szavaiból elfogultságot
és sértettséget érzek ki. A sci-fi-
nek hallatlanul gazdag műfaji
„holdudvara" van, s különféle ér-
deklődésű és olvasottságú embe-
rek a legváltozatosabb okokból
érdeklődnek egy-egy témája vagy
problémája iránt. Mindezt csupán
egy szempontból szemlélni — a
tudományos ismeretterjesztés
szempontjából — tudományos
vaskalaposság. De egy egész mű-
fajt szerencsére még ezzel sem
lehet kompromittálni. Maradjunk
annyiban, hogy az irodalom sza-
badsága nagyobb, mint a tudo-
mányé, s a scientizmus eretnek-
égető buzgalmával szemben in-
kább mosolyogjunk bölcsen, s
mondjuk: varietas delec-
tat. A változatosság gyönyörköd-
tet. A sci-fi-írók többsége már ré-
gen elhagyta lélekben a tudo-
mányos-fantasztikus jelző első tagját;
ezért neveztem cikkemben a mű-
fajt spekulatív szépiro-
dalomnak. Bár tartok tőle:

nyilvánosságra: a szóban forgó ...
tisztító szalon **nem** a Patyolathoz
tartozik. A kérésnek szívesen eleget
teszünk, megjegyezve, hogy levél-
írónk eredetileg sem a Patyolat vál-
lalatot kárhoztatta, s az állampolgárt
nem a cégtábla érdekli, hanem a
szolgáltatás színvonala. Tehát még
egyszer: **nem** Patyolat.

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 337-748, 340-726
1978 AUG 12

ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József

1021

Magyar József rajza

... is pontatlan. A következőket írja cikke legelején: „A közérdekű bejelentések egy része névtelen, de a névtelen bejelentéseket is figyelembe kell venni — olvastuk és hallottuk az elmúlt hetekben többször is, ellenőrzésre jogosult intézmények vezetőitől." Megvallom — bár rajta a figyelmem —, nem olvastam és nem hallottam erről a kérdésről a fent idézett módon nyilatkozni. A megoldás tökéletesítése annyira érdekel, hogy részt vettem a közérdekű bejelentésekről, javaslatokról és panaszokról szóló 1977. évi I. törvény tervezetének társadalmi vitájában. Egyik javaslatommal éppen azok álláspontját erősítettem, akik konkrét, sérelem nélkül könnyen ellenőrizhető névtelen bejelentések figyelembevételének lehetőségét nem vetették el, az elintézésre hivatott szervre kívánták bízni a döntést. A törvény Intézkedések című fejezete, a szóban forgó kérdésre vonatkozóan a következőket tartalmazza: „9. § (2) ... a névtelen bejelentés vizsgálata mellőzhető."

A törvény tehát nem úgy szól, hogy „... a névtelen bejelentéseket is figyelembe kell venni", mint ahogy állítólag „olvastuk és hallottuk", hanem megadja a lehetőséget a döntésre jogosultnak, hogy a legjobb tudása szerint intézkedjék, azaz a tartalomtól függően figyelembe végye-e vagy mellőzze a névtelen bejelentést. Vagyis minden névtelen ... kell figyelembe

lat érdemi elintézésében n... het részt az, akitől az üg... gulatlan elintézése nem ... ható".

A szerző tévedése a s... forgó cikkben ott mélyül el... kor egyenlőségjelet tesz a ... len bejelentők és a rosszhis... a rágalmazó, a szándékos ... verők közé. Pedig a tapas... azt bizonyítja, hogy a né... bejelentések többsége ... gondokról szól, segítő szá... kal.

Boda Zoltán

Ahogy Boda Zoltán hozzászólása is hangsúlyozza, a névtelen levelek és a háttérbe húzódó levélírók problémája nem újkeletű téma nálunk, „de úgy látszik, korántsem lerágott csont". Mi is úgy láttuk, érdemes vele foglalkozni. Tekintet nélkül arra, hogy volt — lehetett —, akinek elkerülték figyelmét a témával kapcsolatos nyilatkozatok.

Hasonló a helyzet a kérdés lényegével. Hozzászólónk is jelzi: a közérdekű bejelentésekről szóló törvény kilencedik paragrafusa-adta lehetőséggel rosszindulatúan vissza is lehet élni. Glosszaírónk egyszerűen továbbgondolta ennek a lehetőségnek a negatív következményeit. Fölidézte a társadalmi gyanakvásnak azt a légkörét, amelyet azok az emberek okozhatnak, akik szándékosan visszaélnek az alternatív döntésre hivatott testületek intézkedési

muel Beckett, a Nobel-díjas drámaíró is.

Ishrat Lindblad a Studia Neophilogica című svéd folyóiratban éppen Beckett Godot-ját elemezte ebből a szempontból, a darabot ugyanis szerzője franciául írta, majd ő maga fordította le angolra. Hogy az önfordítás különleges kérdését megértsük, meg kell vizsgálni Beckett és a műfordítás kapcsolatát.

Minden műfordító találkozik azzal a problémával, hogy el kell döntenie, meddig ragaszkodhat az eredetihez anélkül, hogy az átvevő nyelv ne károsodnék. Az persze alapszabály, hogy a fordítás az író szándékainak megfelelő hatást váltson ki új olvasóiban. Sok nehézséget megoldana, ha az írók maguk fordítanák műveiket. Beckett, az ír származású, Franciaországban élő angol író maga fordítja angol műveit franciára, illetve amit franciául ír, azt maga fordítja angolra. Tehát nem-

han
any
nem
szül
don
érzi
vag
érth
kem
tott
ven
sall
móc

N
dít,
szár
inge
olva
gye
ben
Bec
zetb
ja
az
kele
van
a s
szo
kal

Árnyékok hűvös leplei között
mint a bronzműves teremt örök rózsát
egy óriási napot bitorol
üveg beton s tégla ősvadonában

Heszperidák kertje

Ringanak súlyos fénylő aranyalmák
a kis szökőkút pisil langy sugárral
s a dárdahegyű kerítésen vérzik
a nyárutó tündöklő délutánja

Amint belép — kell a kikapcsolódás!
a pázsitnyeső nyele tenyerében
a buxusfalat nyírja borotválja
s már forognak a vízokádó rózsák

Aztán leűl és egész teste ásít
rekeszizmai görcsölnek feszülnek
és telitöltve ikrás unalommal
ásít vele illatos felesége

Így ülnek estig itt az összehordott
javak és tárgyak holt múzeumában
amíg a tévé higanyfénye lángol
és elalszik a velencei csillár

S közben a fák közt kígyót megkerülve
angyalok vernek fémcsillámú sátort
sudár fiúk és fátyolkönnyű lányok
lopják az aranyalmát!

— Nem is nagyon éri meg — mondják a szakemberek —, mindössze negyven fillérrel fizet többet

Magyar József

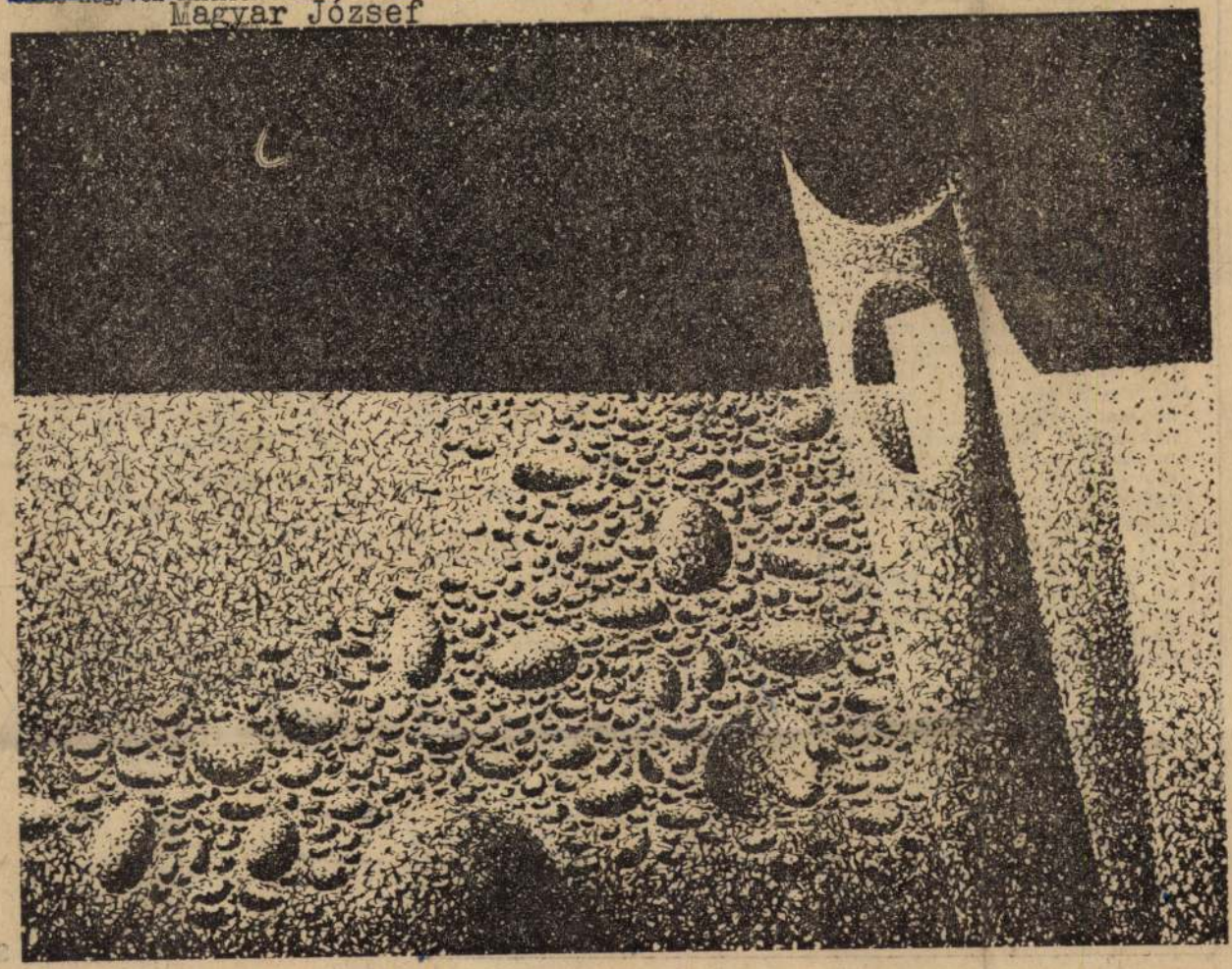

Magyar József rajza

Élet és Irodalom, Bp. 1978. okt.14. XXII. évf.

ÁRA 2,50 FT 41. sz. cimlap. A tuloldalon lásd: Szabados Árpád: "Közmondások" c. rajzát.

gondolom, hogy a tehérre meszelt fal lábát húzhatták be vele (amely célra egyébként más szerves anyagot is szoktak némely helyen használni). Azt persze nem tudom, hogy a Kinruszt Vásárhellyi Sámuelné asszony minek a festésére használta. S azt is csak sejtem, hogy mi lehetett a „Fucket kék víz".

Jólesz László

Képzavar

Ál-Balassi—Ál-Pekár című írásában dr. Simon Gyula toldotta meg az ÉS. szept 23-i számában Kovács Sándor Iván korábbi dohogását újabb adattal, mindketten a képekkel való informálás szemetszúró gondatlanságait tévén szóvá. Sajnos, szinte kapásból, egész sor újabb irodalmi adattal szolgálhatok.

A Tankönyvkiadó Írók, képek (Írók, költők gyermek- és ifjúkora. Bp. 1977.) című gyűjteményében Izsó Miklós rokokó bájú Csokonai-szobra (amelyet Ady legszebb vidéki szobrunknak nevezett, s amelyről Fülep Lajos hosszú, szép tanulmányt írt) nem a Városligetben áll, mint azt a könyv 69. oldalának képaláírása állítja, hanem 1871 óta Debrecenben. A könyv *harmadik* kiadásában azért föltűnhetett volna már valakinek e tévedés.

S Debrecennél maradva: az Arcok és vallomások Szabó Magdakötete Csokonai sírjának Hatvan

Dr. Tóthi Miklós

A Tragédia lektorálása

Lőrincze Lajos érdekes és tanulságos példákon mutatja be az Élet és Irodalom szeptember 16-i számában, hogyan „lektorálta" Arany János a nyomdába adás előtt *Madách* zseniális művét, *Az ember tragédiáját*. E cikk alapján a Tragédia olvasói valószerű képet alkothatnak maguknak arról, hogy Arany javításai milyen mértékűek és milyen jellegűek voltak. Ennek megítélésében ugyanis mindmáig gyakran találkozunk két véglettel: Arany szerepének eltúlzásával, illetve — ellenkezőleg — lebecsülésével.

Ha jól emlékszem, Veres Péter — talán épp e lap hasábjain — még a híres befejező mondatot is Arany János tollának tulajdonította: „Mondottam ember: küzdj és bízva bízzál!" Pedig ez Madáchtól származik, s erről mindenki meggyőződhet, ha fellapozza Az ember tragédiája fakszimile kiadását (Akadémiai Kiadó, 1973), amely Madách eredeti kéziratát közli Arany javításaival.

A másik véglet abban nyilvánul meg, hogy sokan épp csak említésre méltónak tekintik Arany közreműködését, de nem gondolnak arra, hogy az ő, főként nyelvi jellegű javításai nélkül a Tragédia kevésbé ragadná magával az olvasókat.

~~Pásztor Emil~~ ~~Katona Nándor~~ | ~~kat, a két levelet pedig elhelyezzü a vita dokumentumai közé.~~

Szabados Árpád

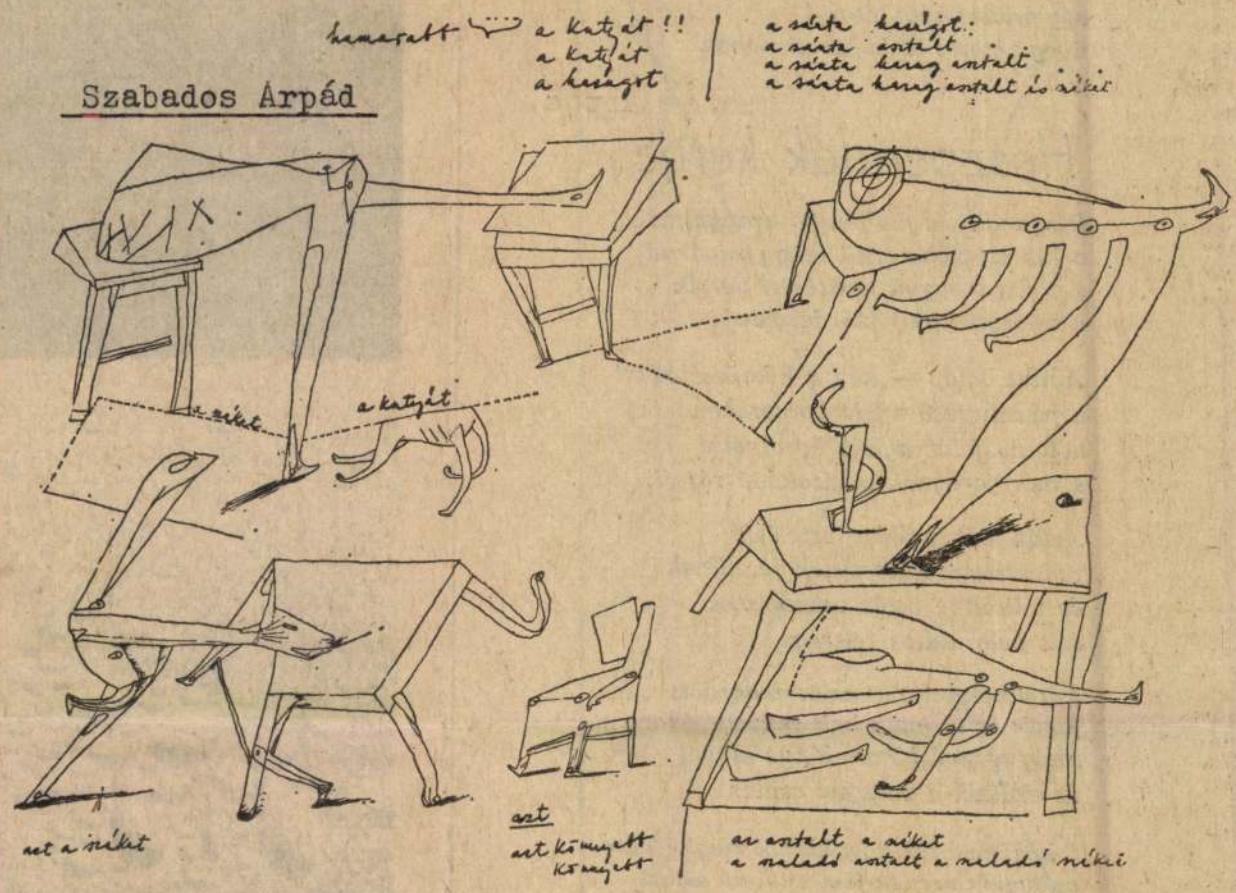

Szabados Árpád: Közmondások

Élet és Irodalom, Bp.
XXII. évf. 41. sz. 2. lap.
1978. OKTÓBER 14

Magyar József

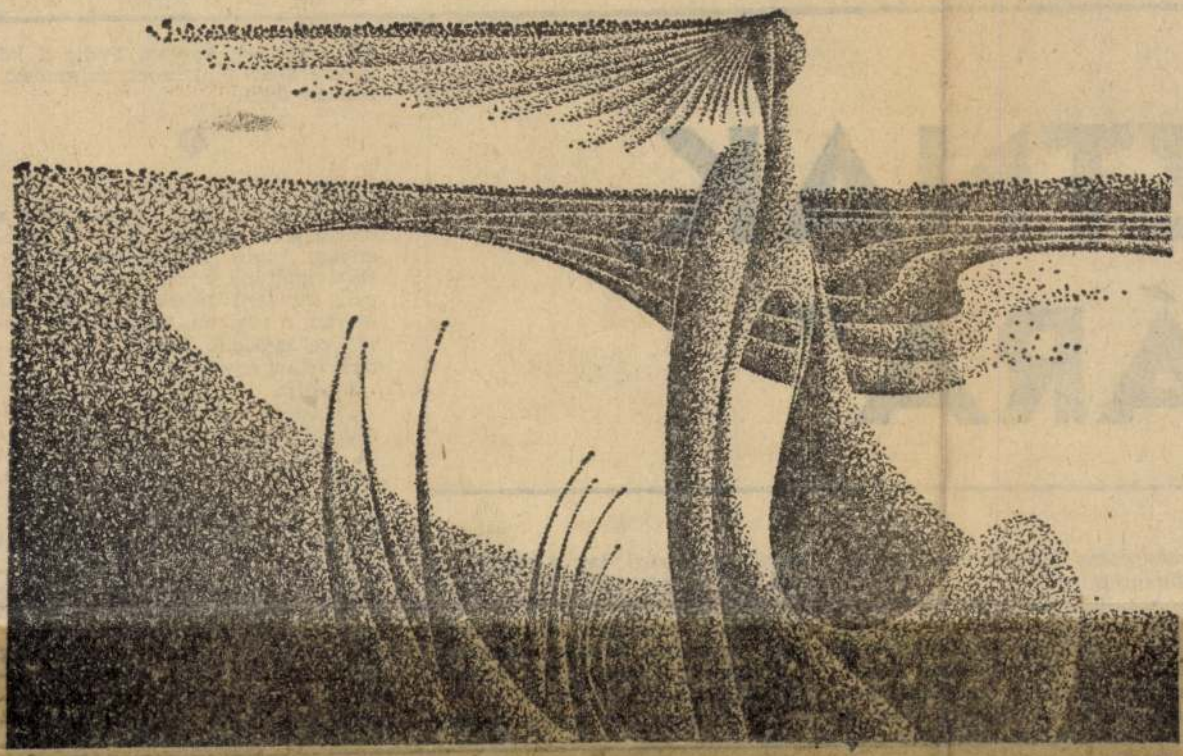

Élet és Irodalom, Bp.
1979. JANUÁR 6.
XXIII. évf. 1. sz. 15. lap.

ZTNAK,
ÁRA"

Budapestre utazom, megkeresem
zóbanforgó céget.
— A B.-i üzemben mindent meg
nak csinálni, kellő felügyelet
llett, — mondja az elnök. — A
Cépvezetők, sajnos, nem állnak
an szinten, hogy önállóan bein-
sanak egy új fazont. Most is
ytelenek leszünk kártérítési el-
ást indítani ellenük.

egyik vezetőségi tag többedmagával, de másfél óra után menni akartak. Miért olyan sürgős? „Mert a Volga szállóban ünnepségünk lesz", mondta, És kik lesznek ott? „A központ dolgozói". És vidékről? „Maguk oda be sem férnek".

Ekkor még csak a régi kaszinóépületünk volt, no meg egy saras udvarunk. Valódi üzemet akartam

bit a pestiek kapták. Pedig a két vidéki üzem foglalkoztatja az összlétszám felét.

❹

A T.-i párttitkár mondja.

— A varróüzem indítása után a dolgozók panaszkodtak: nincs anyag, nincs folyamatos munka. Reklamáltunk a cég pesti vezetőinél, mindent megígértek, minden maradt a régiben. Reklamáció, ígéret, reklamáció, ígéret... Meguntam, írtam egy levelet.

Ideadja.

„Tisztelt Igazgató Elvtárs! A türelmetlenségem rákényszerített arra, hogy bizonyos dolgokról tájékoztassam az igazgató elvtársat. A T.-i üzem irányításának tisztázását jó volna rövidesen lerendezni. Az üzem beindítása óta öt-hat fő már részt vett az irányításban... Továbbra is probléma van a folyamatos anyagellátással, és az ahhoz tartozó egyéb kellékekkel, a dolgozók átlagkeresetével; még mindig nincs meg az üzem bérszabályzata... A Járási Bizottság megbízásából a múlt évi termelést és a dolgozók átlagkeresetének kimutatásához használatos statisztikai adat-

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 387-748, 340-726

ÉLET ÉS IRODALOM

Magyar József

1979 JAN 61

1021

Magyar József rajzai

csertessek!" köszönését ön
gadta, hogy „Mindörökké!"
ból?

— Nehéz eligazodni ezer
hogy két közben van az em
künk még nem azt tanított
a maiaknak; vallásosan r
Persze, nemcsak a marxist
óta, már azelőtt is változott
tem. De valahogy mégis,
közben él az ember.

— Amióta munkát vállalt a gyárban, mivel gyarapodott a család?

— Újjáépítettük a családi házat, villamosítottuk a háztartást. A két fiam tanul, egyikük villamos üzemmérnök lesz, a másik még középiskolás, de ő is hasonló pályára készül. És ez nagyon sok pénzbe kerül. Egy keresetből mindezt nem tudtuk volna megoldani.

— Segít-e a család a házimunkában?

— A kisebbik fiam takarít, a porszívóval végigjnyargalja a lakást és beszerzi az ennivalót a disznóknak. Az állatokat a férjem eteti. A szabadszombatot én szabadmosási napnak nevezem, ebben segít a férjem is. Neki jobban kell a pihenés, azokkal a nagy gépekkel ő jobban elfárad: gépszerelő a téeszben.

— És a többi munkásnőnek segítenek-e otthon?

— Az egyik mondja, hogy elküldi a gyerekeket bevásárolni, a másiknak a férje segít valamit, de a legtöbb helyen odahaza minden az asszonyra marad. Szerintem az asszonyon is múlik, hogy segít-e neki a családja.

nan tudják, hogy mi van a szavak mögött? Hiszen alig látjuk őket. A mi fejünk fölött pedig átnyúlnak, nem kíváncsiak a helyi vezetők véleményére.

— Miért nem csap az asztalra?

— Ha panaszkodunk, ránkfogják, hogy a „vidéki vezetők a rosszak". Ha viszont valami eredményt érünk el, azt a központ kisajátítja magának. Itt volt az NSZK-export. A központ felajánlotta a szalagvezetőknek és nekem a prémiumot. Időre elkészült a munka, akkor jött egy telefonértesítés, hogy megváltozott az ábra, mi kevesebbet kapunk, majd megmagyarázzák, miért. Máig sem magyarázták meg.

B. P.-né sírással küszködik, keserűen legyint.

— Nem sok vizet zavarnak a vidéki üzemek vezetői, az úgynevezett középkáderek. Ha ezt előre tudom, nem maradok itt. Bizalmatlanok is velünk szemben. Megkaptam már egy betegségemért azt is, hogy menekülök a munka elől. Ugyan honnan tudják? Itt vannak jó fél óráig, s akkor is jelentéktelen személyi ügyekkel foglalkoznak.

ÉLET ÉS IRODALOM
IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Főszerkesztő: JOVÁNOV
Szerkesztőség: 1054 Budapest, S
KÉZIRATOKAT ÉS RAJ
Kiadja: LAPKIADÓ VÁLLAT, Buda
Felelős kiadó: SIKLÓSI NORBERT igazgató 79—54
Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető: a helyi (Buda
Könyv- és Hírlap Kül
Előfizetési díj: egy hónapra 10 fo

Magyar József

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 387-748, 340-726

grafikusművész.

1979 OKT 6

ÉLET ÉS IRODALOM

1021

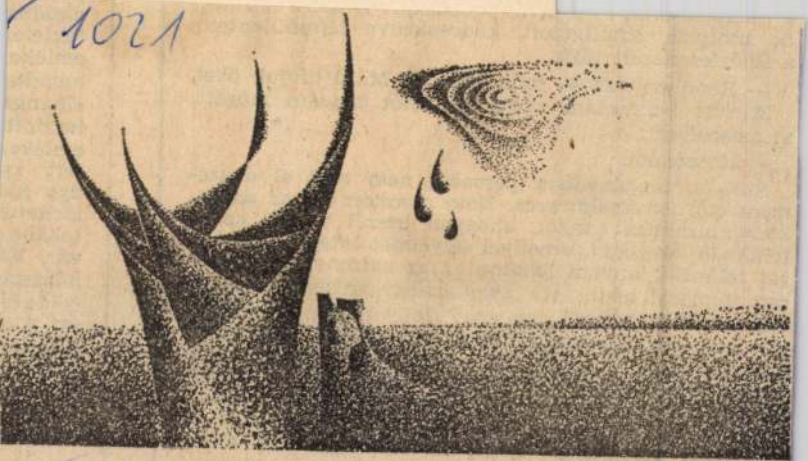

Magyar József rajza

be utoljára, elhallga
a fejét és nézett rám

— Rendben van —
Mielőtt becsuktam
visszaszóltam:

— Köszönöm.

Szobám magányáb
mem elől titkárnőm
kodó, bizalmas hang
tolakodó készséget, a
rát tekintve, anyám
ran fölmerül bennem a gyanú, hogy anyáskodás-e ez,
vagy egészen másról van szó? Hogy miről, azt pontosan nem tudnám megmondani. A magasabb beosztású állampolgárok körmönfont ellenőrzésének eszköze lenne ez a lassúmozgású, testes nő? Kinek a megbízásából? Munkámat helyettesemen keresztül ellenőrizhetik, s meg is teszik bizonyára. Különben, maga az ügymenet megbízható képet ad mindegyikünk mun-

édeskés
ni. Akk
megboly
emberel
(Elődöm
lantása
intézmé

Magyar József

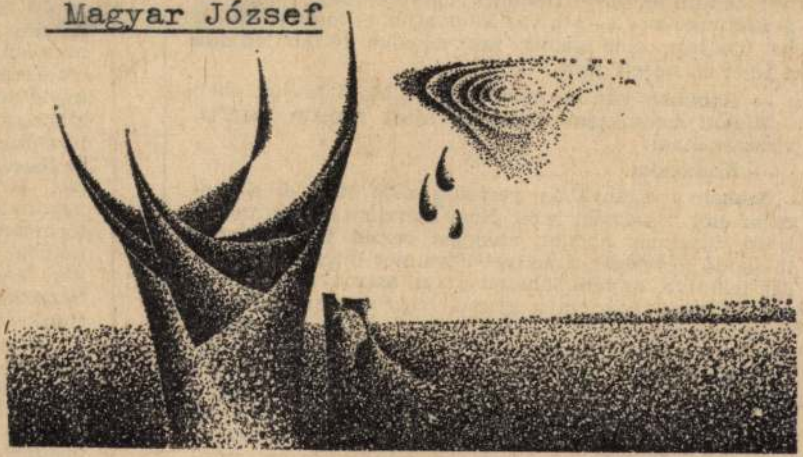

Magyar József rajza

a telefonszámot és a hívás időpontját. S mert ez futott be utoljára, elhallgatott, kedveskedve félrebillentette a fejét és nézett rám.

— Rendben van — mondtam. — Majd hívjuk őket.

Mielőtt becsuktam volna az ajtót magam mögött, visszaszóltam:

— Köszönöm.

Szobám magányában percekig nem tűnt el a szemem elől titkárnőm arca. Nem szeretem azt az anyáskodó, bizalmas hangot, ahogyan beszél velem, azt a tolakodó készséget, amellyel ügyeimet intézi. Igaz, korát tekintve, anyám lehetne ez az asszony, de gyakran fölmerül bennem a gyanú, hogy anyáskodás-e ez, vagy egészen másról van szó? Hogy miről, azt pontosan nem tudnám megmondani. A magasabb beosztású állampolgárok körmönfont ellenőrzésének eszköze lenne ez a lassúmozgású, testes nő? Kinek a megbízásából? Munkámat helyettesemen keresztül ellenőrizhetik, s meg is teszik bizonyára. Különben, maga az ügymenet megbízható képet ad mindegyikünk mun-

dataimra, melléke
téktelen részletekr
emlékezett. S nem
mondtam, alkalma
elhangzott közlésen
lasztotta el az alk
emlékeztem rá,
tett szó a dolog
úgy hatott rám, n
törhettem a fejeme
tokába. Úgy nézett
vár. Vagy nagyon
házastársi és anyai
édeskésen szolgálat
ni. Akkor került
megbolygatta a n
emberekkel kezdte
(Elődöm, akit beos
lantása mögött mé
intézményünktől.)

Magyar József

Magyar József: Finnegau's weke

Élet és Irodalom, Bp. 1979. juli. 14.
XXIII. évf. 28. sz. 8. lap.

EGKÉRDEZTÜK

Tóth Dezs

— ment-e a hivatal által a

• Ön, aki mint irodalomtörté-z a tizenkilencedik században azon belül is leginkább Vörös-rty világában volt otthon — érez miniszterhelyettesként, tapasztal a magyar művészet irányításának hatalmas ad-nisztrációjában? Nem fogja el néha-néha olyan „szédület", lyet Vörösmarty Mihály érez-ett a könyvtárban? Mit gondol: a-e a hivatal által a kultúra ob?

az emberiség ügyét, a kultú-em „a hivatal packázása", a munkamegosztás vitte

együttműködés mindazokkal a minisztériumon kívüli művészeti fórumokkal, valamint a tanácsokkal, amelyek nélkül sem kellően megalapozott döntés, sem viszonylag egységes végrehajtás nem lehetséges. A másik: a minőségi követelményekhez igazodó káderpolitika. De az ideális káder, a marxista gondolkodású tehetséges, dinamikus karakter — ne hallgassuk el — ódzkodik a hivataltól, mint életformától. Ezen a minisztérium meglevő jó erőinek még

Magyar József

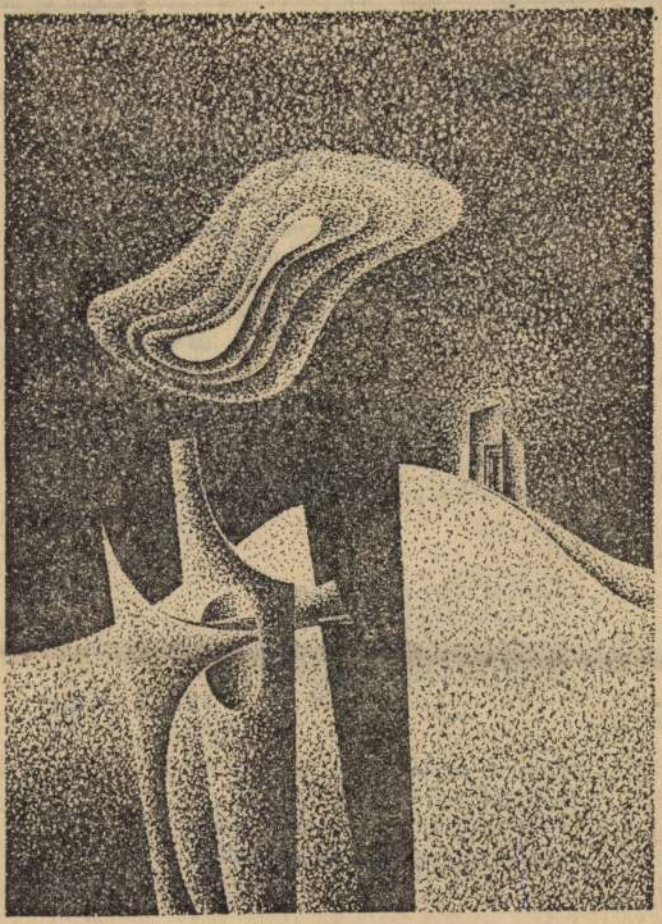

Magyar József: Ablakok, tájban

Élet és Irodalom. Bp. 1979. szept. 15.
XXIII. évf. 37. sz. 3. lap.

VÉSZI ENDRE:

...és az az ablak?

Hány éve kések? honnan? innen?
milyen sár fogja a cipőmet?
micsoda reggel? milyen este?
hogy lettem foglya az időnek?
és az az ablak?

Nehogy röhögj mert dadogásom — —
tulajdonképen hazamennék
tulajdonképen nappal éjjel
azazhogy tegnap vagyis nemrég —
és az az ablak?

Éjfélre biztos egész biztos
legkésőbb délre hazaérek
terítve már a hosszú asztal
tányérok fénye magas székek —
és az az ablak?

Ceruza papír merev lámpa
hűvös lepedő vetett ágyon
valahol ittam még egy fröccsöt
ültem egy gyalúlt deszkaszálon —
és az az ablak?

Álltam egy nővel csak egy szóra
hogy mennyi év telt időközben?
gyik-ragyogású folyóparton
elaludtam mert levetköztem —
de az az ablak

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 387-748, 340-726

ÉLET ÉS IRODALOM

1979 JAN 6

Magyar József
1021

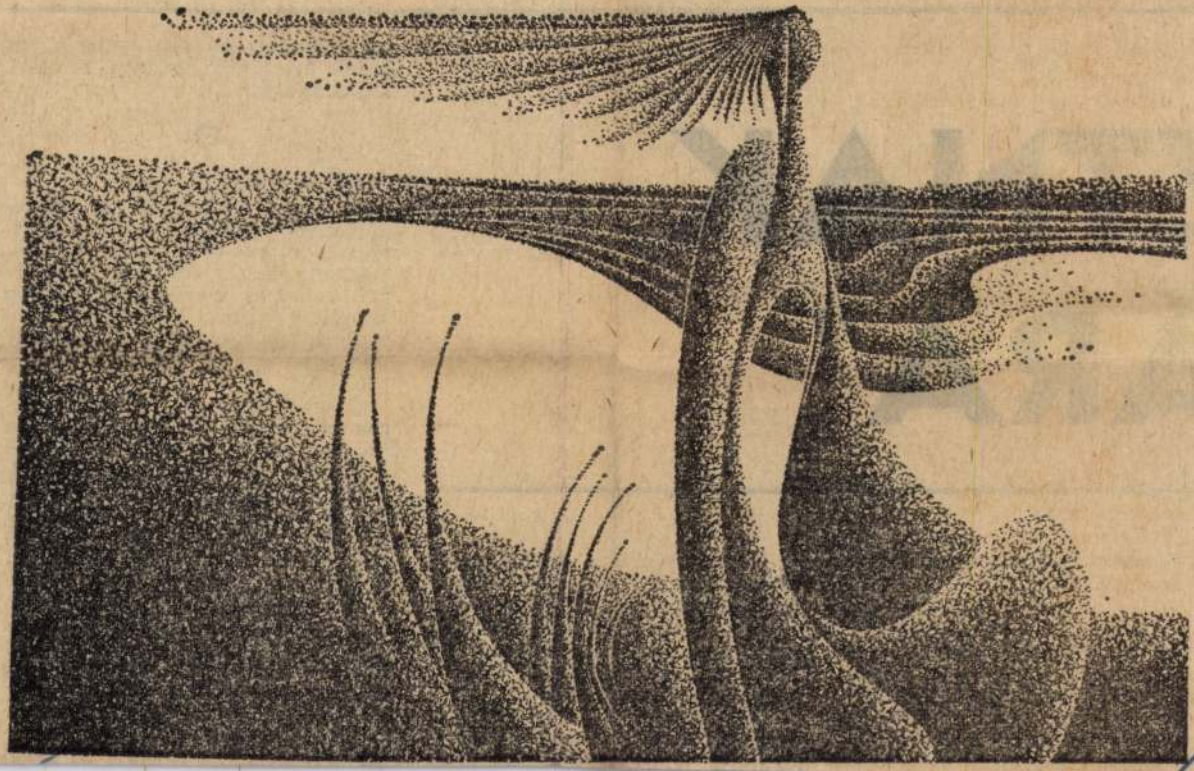

ZTNAK,
ÁRA"

Budapestre utazom, megkeresem a szóbanforgó céget.

— A B.-i üzemben mindent meg tudnak csinálni, kellő felügyelet mellett — mondja az elnök. — A középvezetők, sajnos, nem állnak olyan szinten, hogy önállóan beindítsanak egy új fazont. Most is kénytelenek leszünk kártérítési eljárást indítani ellenük.

egyik vezetőségi tag többedmagával, de másfél óra után menni akartak. Miért olyan sürgős? „Mert a Volga szállóban ünnepségünk lesz", mondta, És kik lesznek ott? „A központ dolgozói". És vidékről? „Maguk oda be sem férnek".

Ekkor még csak a régi kaszinóépületünk volt, no meg egy saras udvarunk. Valódi üzemet akartam

bit a pestiek kaptak. Pedig a két vidéki üzem foglalkoztatja az összlétszám felét.

❹

A T.-i párttitkár mondja.

— A varróüzem indítása után a dolgozók panaszkodtak: nincs anyag, nincs folyamatos munka. Reklamáltunk a cég pesti vezetőinél, mindent megígértek, minden maradt a régiben. Reklamáció, ígéret, reklamáció, ígéret... Megguntam, írtam egy levelet.

Ideadja.

„Tisztelt Igazgató Elvtárs! A türelmetlenségem rákényszerített arra, hogy bizonyos dolgokról tájékoztassam az igazgató elvtársat. A T.-i üzem irányításának tisztázását jó volna rövidesen lerendezni. Az üzem beindítása óta öt-hat fő már részt vett az irányításban... Továbbra is probléma van a folyamatos anyagellátással, és az ahhoz tartozó egyéb kellékekkel, a dolgozók átlagkeresetével; még mindig nincs meg az üzem bérszabályzata... A Járási Bizottság megbízásából a múlt évi termelést és a dolgozók átlagkeresetének kimutatásához használatos statisztikai adat-

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 387-748, 340-726

Magyar József

ÉLET ÉS IRODALOM

~~nohrámüsvér~~ grafikus-
művész

1979 SEP 15

1021

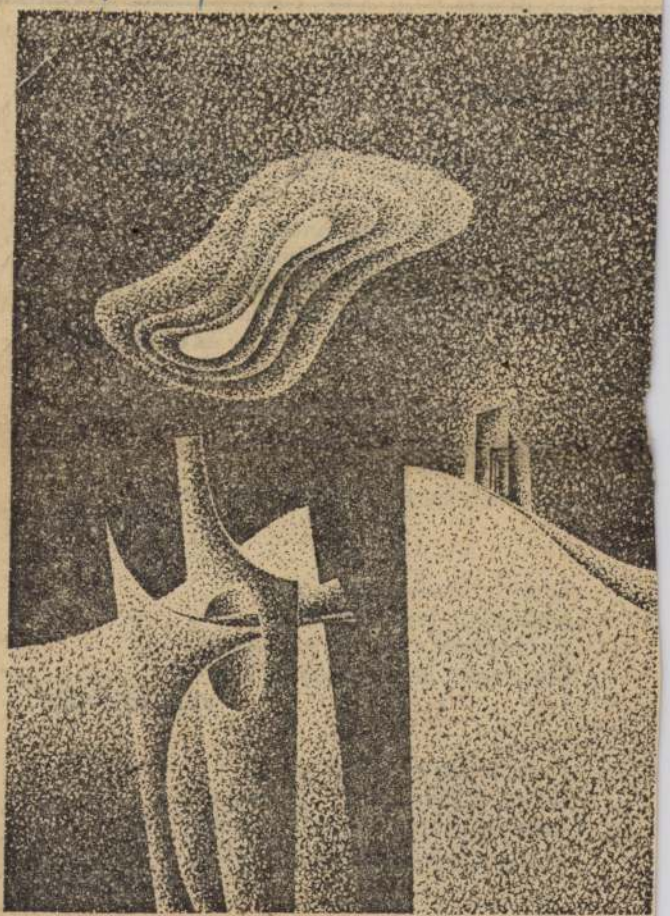

Magyar József: Ablakok, tájban

VÉSZI ENDRE:

...és az az ablak?

Hány éve kések? honnan? innen?
milyen sár fogja a cipőmet?
micsoda reggel? milyen este?
hogy lettem foglya az időnek?
és az az ablak?

Nehogy röhögj mert dadogásom — —
tulajdonképen hazamennék
tulajdonképen nappal éjjel
azazhogy tegnap vagyis nemrég —
és az az ablak?

Éjfélre biztos egész biztos
legkésőbb délre hazaérek
terítve már a hosszú asztal
tányérok fénye magas székek —
és az az ablak?

Ceruza papír merev lámpa
hűvös lepedő vetett ágyon
valahol ittam még egy fröccsöt
ültem egy gyalúlt deszkaszálon —
és az az ablak?

Álltam egy nővel csak egy szóra

SAJTOFIGYELO
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 337-748, 340-726

Magyar József

1979 JUL 14

ÉLET ÉS IRODALOM

1021

Magyar József: Finnegau's weke

o-hit

csak hinni tudtam
letekig
ekig
uttattam

ynak láttam
ke haj volt
ztaságban
sem volt

láttam
zerelmet

MEGKÉR

Tóth Dezs

— ment-e a hivatal álta

— Ön, aki mint irodalomtörténész a tizenkilencedik században és azon belül is leginkább Vörösmarty világában volt otthon — mit érez miniszterhelyettesként, mit tapasztal a magyar művészetek irányításának hatalmas adminisztrációjában? Nem fogja el Önt néha-néha olyan „szédület", amilyet Vörösmarty Mihály érezhetett a könyvtárban? Mit gondol: mén-e a hivatal által a kultúra elébb?

— Az emberiség ügyét, a kultú-

együttműködés mindazokkal a minisztériumon kívüli művészeti fórumokkal, valamint a tanácsokkal, amelyek nélkül sem kellően megalapozott döntés, sem viszonylag egységes végrehajtás nem lehetséges. A másik: a minőségi követelményekhez igazodó káderpolitika. De az ideális káder, a marxista gondolkodású tehetséges, dinamikus karakter — ne hallgassuk el — ádzkodik a hivataltól

Magyar József

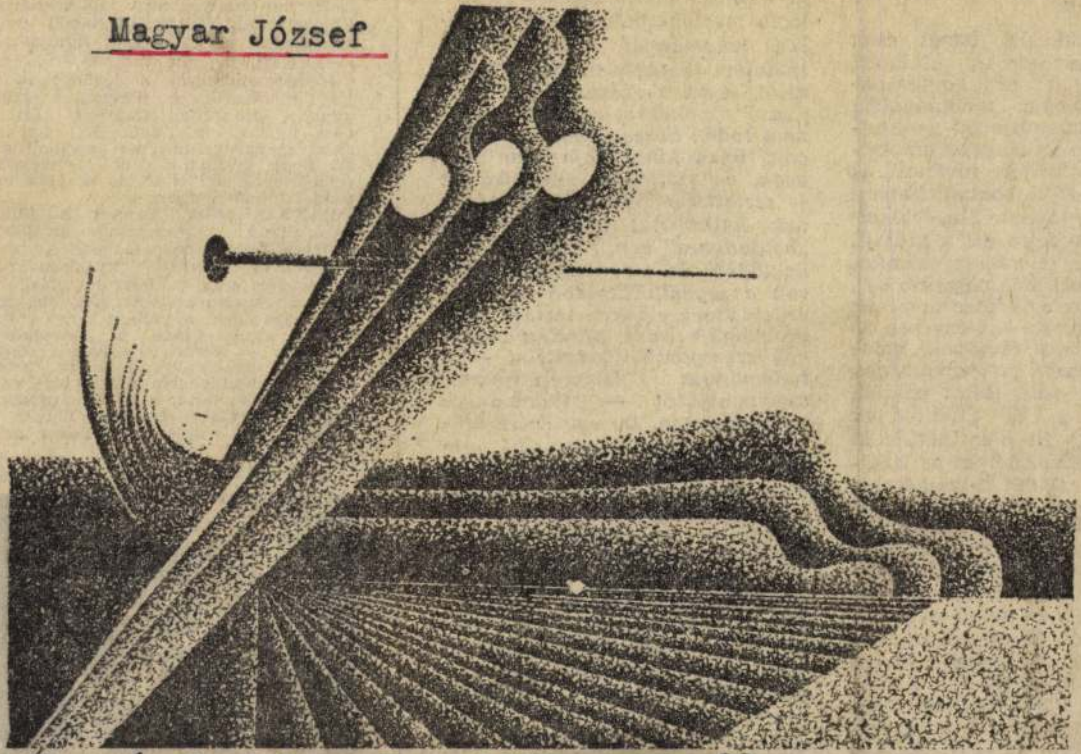

Magyar József rajza

Elet és Irodalom. Bp. 1978. juli. 22.
XXII.évf. 29. sz. címlap

A tuloldalon lásd: Körösi Papp Kálmán: "Fotogram" c. művét.

SZÁKOLÓK

Érdeklődtem, mikor kezdődik. Mindenképpen arra vitt az. Kicsik voltak? – kérdezte a

eini a saját jövőjük, az emberi-
ég jövője..."

Itt mindenekelőtt ismét csak
rra kell elsősorban utalnom,
ogy a sci-fi *ne kontárkod-
on a futurológia tudományába*
egfeljebb használja fel az ered-
ényeit). Aki valóban az emberi-
ég és saját jövőjére kíváncsi, az
igha a sci-fi-klubokban kaphat
egbízható választ. Ne értékel-
ik se túl, se félre ezt a műfajt,
ert csak az ellenfelek számára
dunk érveket! Még nagyobb baj,
ogy e klubok egy része nemcsak
ntevékenyen, de önkényesen is
*álludományos tévtanok, tudo-
ányos színezetű szélhámosságok
rjesztőjévé vált.* (Mint például
éhány éve a TIT Stúdiójának
i-fi klubja.) Itt cserélhették ki
gfrissebb téveszméiket az UFO-
isztéria, a Däniken-szélhámos-
gok és hasonlók hívői. Bár való-
ban a sci-finek mint műfajnak
emmi köze ezekhez a tudomá-
yos szédelgésekhez, a humán-
természettudományok hivata-
s művelői *óhatatlanul azonosí-
tották a kettőt.* Mindezzel az „ön-
vékeny sci-fi-klubok" többet
rtottak, mint használtak e mű-
j ügyének. (Csak tiszteletet ér-
emel az olyan kivétel, mint pél-
ául a csepeli művelődési ház
alóban szép önképző munkát
égző klubja.) Úgy vélem azon-
an, hogy ha néhány lelkes ta-
ár, irodalmár támogatná ezeket

*ja, és meg kívánja védeni a futuro-
lógia meglehetősen körvonalazat-
lan tudományát a fantasztikus
irodalom illetéktelen beavatkozá-
sától. Amit a „téveszméket ter-
jesztő" klubokról elmond, ahhoz
nem tudok hozzászólni, mert ma-
gam ilyen klub tagja nem va-
gyok, de szavaiból elfogultságot
és sértettséget érzek ki. A sci-fi-
nek hallatlanul gazdag műfaji
„holdudvara" van, s különféle ér-
deklődésű és olvasottságú embe-
rek a legváltozatosabb okokból
érdeklődnek egy-egy témája vagy
problémája iránt. Mindezt csupán
egy szempontból szemlélni — a
tudományos ismeretterjesztés
szempontjából — tudományos
vaskalaposság. De egy egész mű-
fajt szerencsére még ezzel sem
lehet kompromittálni. Maradjunk
annyiban, hogy az irodalom sza-
badsága nagyobb, mint a tudo-
mányé, s a scientizmus eretnek-
égető buzgalmával szemben in-
kább mosolyogjunk bölcsen, s
mondjuk: varietas delec-
tat. A változatosság gyönyörködt-
et. A sci-fi-írók többsége már ré-
gen elhagyta lélekben a tudo-
mányos-fantasztikus jelző első tagját:
ezért neveztem cikkemben a mű-
fajt spekulatív szépiro-
dalomnak. Bár tartok tőle:
így a filozófusok vádolnak majd
kontárkodással.*

Szentmihályi Szabó Péter

tottam vállalkozását, s hiányolom, hogy mostanában nem találkozhatom a szociológus szerző NSZK-beli tudósításaival." Félő, hogy a nyugat-németországi tömegkultúráról szóló élménybeszámolókról a levélírónak le kell mondania, a sorozat szerzője ugyanis időközben hazatért hároméves külföldi kiküldetéséből. Persze, azért megpróbálunk sort keríteni arra, hogy olvasóink újabb levelekben értesüljenek az NSZK és a többi ország szellemi életéről.

PANTALLÓSDI címmel a július nyolcadikai számunkban közöltük **Kertész Jakab** hozzászólását a nadrágtisztítás körüli bonyadalmakról. Megjelenés után a Patyolat megkérte a szerkesztőségünket, hogy hozzuk nyilvánosságra: a szóban forgó ruhatisztító szalon **nem** a Patyolathoz tartozik. A kérésnek szívesen eleget teszünk, megjegyezve, hogy levélírónk eredetileg sem a Patyolat vállalatot kárhoztatta, s az állampolgárt nem a cégtábla érdekli, hanem a szolgáltatás színvonala. Tehát még egyszer: **nem** Patyolat.

Körösi Papp Kálmán

Körösi Papp Kálmán: Fotogram

Élet és Irodalom, Bp. 1978. juli. 22.
XXII. évf. 29. sz. 2. lap.

nyik körül, rászoktatták a kö- adott kiáltványa, amit már a

Magyar József

Magyar József rajza

Élet és Irodalom, Bp. 1978. aug. 12.
~~XXII. évf. 32. sz. címlap~~

író gondjai abból erednek, hogy már az indítás is pontatlan. A következőket írja cikke legelején: „A közérdekű bejelentések egy része névtelen, de a névtelen bejelentéseket is figyelembe kell venni — olvastuk és hallottuk az elmúlt hetekben többször is, ellenőrzésre jogosult intézmények vezetőitől." Megvallom — bár rajta a figyelmem —, nem olvastam és nem hallottam erről a kérdésről a fent idézett módon nyilatkozni. A megoldás tökéletesítése annyira érdekel, hogy részt vettem a közérdekű bejelentésekről, javaslatokról és panaszokról szóló 1977. évi I. törvény tervezetének társadalmi vitájában. Egyik javaslatommal éppen azok álláspontját erősítettem, akik konkrét, sérelem nélkül könnyen ellenőrizhető névtelen bejelentések figyelembevételének lehetőségét nem vetették el, az elintézésre hivatott szervre kívánták bízni a döntést. A törvény Intézkedések című fejezete, a szóban forgó kérdésre vonatkozóan a következőket tartalmazza: „9. § (2) ... a névtelen bejelentés vizsgálata mellőzhető."

A törvény tehát nem úgy szól, hogy „... a névtelen bejelentéseket is figyelembe kell venni", mint ahogy állítólag „olvastuk és hallottuk", hanem megadja a lehetőséget a döntésre jogosultnak, hogy a legjobb tudása szerint intézkedjék, azaz a tartalomtól függően figyelembe vegye-e vagy mellőzze a névtelen bejelentést. Vagyis minden névtelen bejelentést nem kell figyelembe venni. Aki ennek az ellenkezőjét állítja, azt tévedésének feladását

lat érdemi elintézésében nem vehet részt az, akitől az ügy elfogulatlan elintézése nem várható".

A szerző tévedése a szóban forgó cikkben ott mélyül el, amikor egyenlőségjelet tesz a névtelen bejelentők és a rosszhiszemű, a rágalmazó, a szándékos bajkeverők közé. Pedig a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a névtelen bejelentések többsége valódi gondokról szól, segítő szándékkal.

Boda Zoltán

Ahogy Boda Zoltán hozzászólása is hangsúlyozza, a névtelen levelek és a háttérbe húzódó levélírók problémája nem újkeletű téma nálunk, „de úgy látszik, korántsem lerágott csont". Mi is úgy láttuk, érdemes vele foglalkozni. Tekintet nélkül arra, hogy volt — lehetett —, akinek elkerülték figyelmét a témával kapcsolatos nyilatkozatok.

Hasonló a helyzet a kérdés lényegével. Hozzászólónk is jelzi: a közérdekű bejelentésekről szóló törvény kilencedik paragrafusa adta lehetőséggel rosszindulatúan vissza is lehet élni. Glosszaírónk egyszerűen továbbgondolta ennek a lehetőségnek a negatív következményeit. Fölidézte a társadalmi gyanakvásnak azt a légkörét, amelyet azok az emberek okozhatnak, akik szándékosan visszaélnek az alternatív döntésre hivatott testületek intézkedési jogkörével.

Boda Zoltánnak a témát más

vagy átírás?

Nagy érdeklődéssel olvastam az ÉS augusztus 5-i számában Rab Zsuzsa *Névtelenül* című jegyzetét a nyersfordításról. Én is tisztelem azokat a szakértőket, akik a műfordítók keze alá dolgoznak, de azokat becsülöm igazán, akik a saját kezük alá dolgoznak. Tudom, hogy extrém példa, mégis megemlítem: ilyen „nyersfordító" Samuel Beckett, a Nobel-díjas drámaíró is.

Ishrat Lindblad a Studia Neophilogica című svéd folyóiratban éppen Beckett Godot-ját elemezte ebből a szempontból, a darabot ugyanis szerzője franciául írta, majd ő maga fordította le angolra. Hogy az önfordítás különleges kérdését megértsük, meg kell vizsgálni Beckett és a műfordítás kapcsolatát.

Minden műfordító találkozik azzal a problémával, hogy el kell döntenie, meddig ragaszkodhat az eredetihez anélkül, hogy az átvevő nyelv ne károsodnék. Az persze alapszabály, hogy a fordítás az író szándékainak megfelelő hatást váltson ki új olvasóiban. Sok nehézséget megoldana, ha az írók maguk fordítanák műveiket. Beckett, az ír származású, Franciaországban élő angol író maga fordítja angol műveit franciára, illetve amit franciául ír, azt maga fordítja angolra. Tehát nemcsak idegen nyelvről anyanyelvre fordít, hanem fordítva is. Azt je-

MAGYAR HIRDETŐ SAJTÓFIGYELŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-776

ÉLET ÉS IRODALOM
Budapest

1978 ÁPR 15

Magyar József
1021

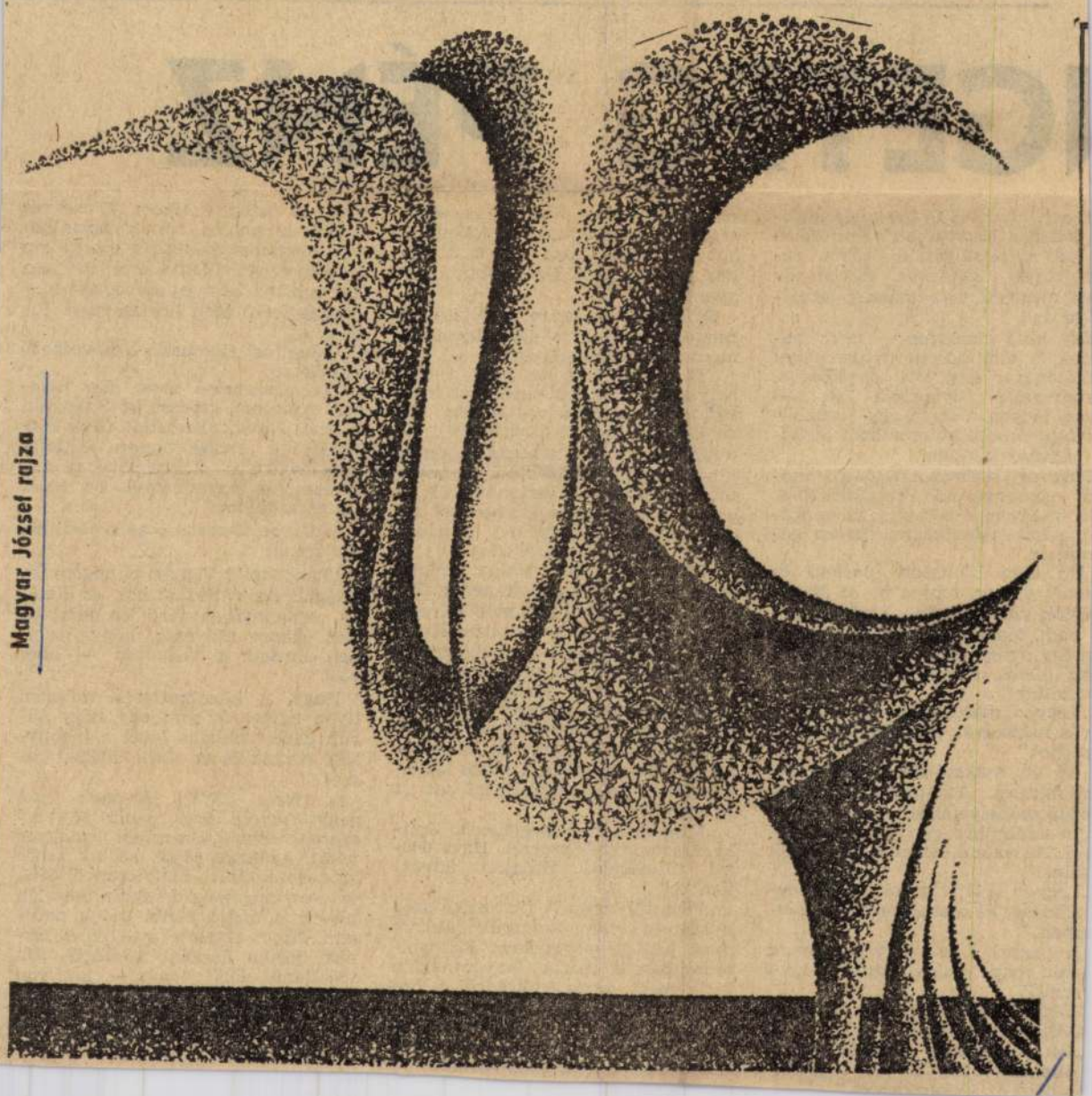

Magyar József rajza

GETEG PÉNZ

egy körülbelül 200 négyszögö-
telket a fővárosban s építtessen
két teniszpályát, öltözőket, zu-
yozókat, szertárat. Három év
t megtérülne a maszek tenisz-
ya ára.
gy kötő kisiparos — neki ma-
ak is van három nyugatnémet
kötőgépe, egy VW gépkocsija,
omszobás nyaralója stb. —
ja, legyen a társa egy jó üzlet-
yiség és egy automatizált síkkö-
negvásárlásában.
ővárosi szakács társul ajánlko-
pecsenyesütő fölállításához.
ötszázezret befektet, én magá-
a havi tizenötezret tisztán ga-
tálom."
Ha nem büntetett előéletű és
noly ember, lépjen be az érem-
jtők szövetségébe. A régi pénz-
nem tenyerel rá az állam" —
egy nyugdíjas.
z ötletek milyen tűzijátéka ez a
élköteg!
Vegyen másológépet 30 ezerért,
és munkával évi 100—120 ezret
eshet."
Az én szakmámban nincs de-
njunktúra. Társuljon síremlék-
zítő műhelyembe!"
76 találmányom vár megvalósí-
ra. Ha velem összefog, Krőzusok
zünk."
Legyen a társam jól jövedelme-
zöldség- és dísznövény kertésze-
nben!"
Nyisson butikot, én vezetném az
etet, maga csak a busás hasznot
ezné."
Vegyen öröklakást és adja ki az
USZ-on keresztül!"
Sok mindennel próbálkoznak a
njunktúralovagok. A legbizto-
b pénz az angorakecske."

nak a negyede.« Nos, ha kevesebb segítene rajtam, akkor a rokonsághoz fordulnák, nem egy mázlistához, akinek az ölébe hullott a vagyon."

Ó, milyen messzire is eljutott a rengeteg pénz híre! És milyen remény sarjadt a nyomán!

„Tanyavilágban és még a mai helyzetben is petróleumlámpa mellett élünk szoba-konyhás kis házunkban hatéves leánykánkkal. Ha maga családtagként hozzánk jönne, kibővítenénk a házunkat. A pénze feléért holtáig jól tartanánk. Itt jó levegő van, nincs zaj, tavasztól télig gyönyörű a természet. A pénze felével meg csak szórakozna."

„Istenemre, jól jönne nekem most 50 ezer. Magának pedig füst az az összeg. Dobjon már föl egy kicsit, mert egy árva buznyákom, sincs. Levélpapírra és bélyegre is úgy kértem pénzt a haveroktól."

„Bár nekem lennének olyan gondjaim, mint Önnek! Nekem az a nyomorult háromszázezer hiányzik, amit a feleségemnek kéne adnom, hogy elmenjen a közös lakásból. Nem tudná nélkülözni azt az összeget?"

„Nagyon kérem, segítsen ki építkezésemben 200 ezerrel. Havi 500-zal törlesztem. Hálásan üdvözlöm..."

„Főosztályvezető fiamnak szép nyaralója van, orvosnő lányom most járt társasutazáson Spanyolországban, a másik lányomnak a férje most hozta külföldről a hetedik bundát, én 78 évesen ágyrajáró vagyok. Egy szabadrendelkezésű szobát szeretnék venni. Pénz nélkül nem állnak velem szóba."

van, jó üzleti érzékem. Dicsekvés nélkül kívánatos nőnek tekinthetem magamat, pedig rég elhagytam a negyvenet. Megtalálná bennem azt, ami az igényes embernek manapság kell. Még bridzselni is tudok..."

Valamivel finomabb a következő ajánlkozó:

„Természetesen most már utazzon. Ajánlom, keresse fel Spanyolt, Máltát, Japánt, Brazíliát. Mint társalkodónő természetesen elkísérném ezekre az utakra. Örökre emlékezetesek maradnának az utak, azt garantálom."

Nyíltabb, őszintébb az a pesti nő, aki így ír:

„Tudja mit? Vegyen el engem feleségül. Az változást hoz az életébe. Amennyiben férfi és nem nő. Bár ekkora hülyeség, hogy újságban hirdeti a vagyonát — nőre vall."

Hogy a következtetés mégsem ilyen egyszerű, arra egy négy sűrűn gépelt oldalas levél a bizonyság. Annak is az alább idézett része:

„...Nem kövér, jóerőben levő negyvennyolc éves rádió- és tv-szerelő vagyok. Szeretem a magyar nótát, gyakran járok szolid, zenés szórakozóhelyre. Fiatalosan öltözök és nem magának, de egy nincstelen nőnek is biztos életet tudok nyújtani. Nincs értelme a teketóriázásnak, jöjjön hozzám feleségül. Ha véletlenül férfi volna — amilyen peches vagyok, velem még az is előfordulhat — levelem tárgytalan."

Pechje van.

Magyar József

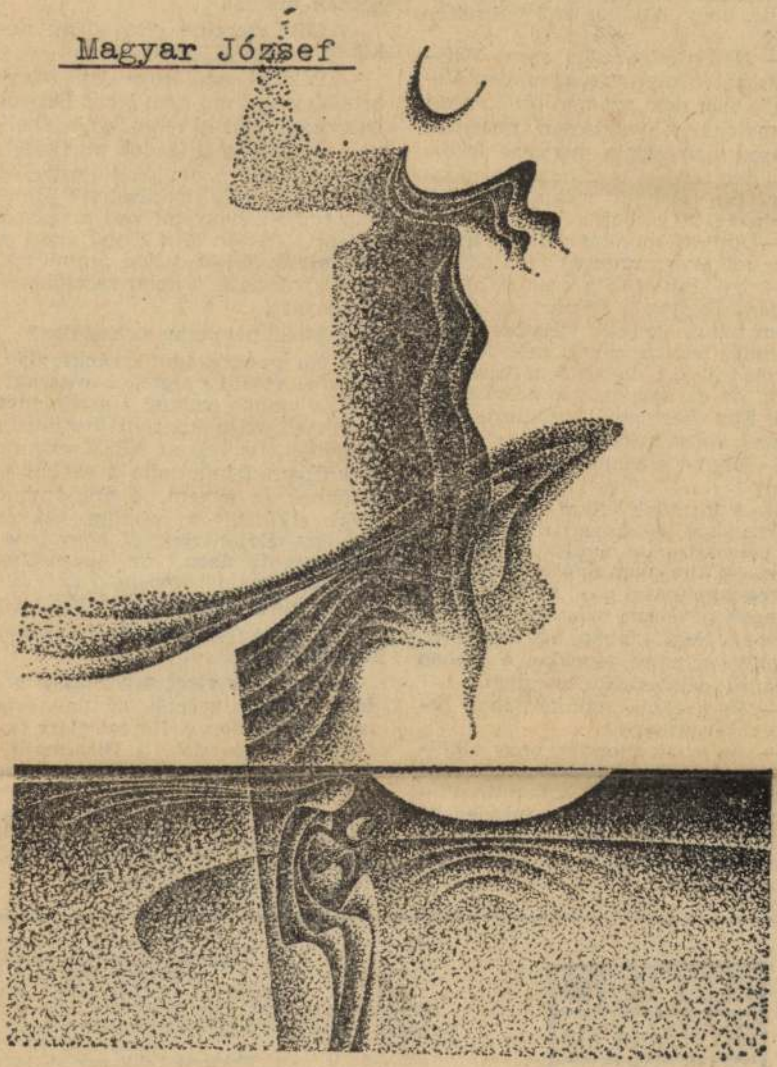

Magyar József rajzai

15

ÉLET ÉS IRODALOM

1979. jan. 6.
XXIII. évf. 1. sz. 15. lap.

Bp.

— Megfigyeltem, az anyósa „Dicsértessék!" köszönését ön úgy fogadta, hogy „Mindörökké!" Szokásból?

— Nehéz eligazodni ezen. Valahogy két közben van az ember. Nekünk még nem azt tanították, amit a maiaknak; vallásosan neveltek. Persze, nemcsak a marxista iskola óta, már azelőtt is változott a nézetem. De valahogy mégis, csak két közben él az ember.

— Amióta munkát vállalt a gyárban, mivel gyarapodott a család?

— Újjáépítettük a családi házat, villamosítottuk a háztartást. A két fiam tanul, egyikük villamos üzemmérnök lesz, a másik még középiskolás, de ő is hasonló pályára készül. És ez nagyon sok pénzbe kerül. Egy keresetből mindezt nem tudtuk volna megoldani.

— Segít-e a család a házimunkában?

— A kisebbik fiam takarít, a porszívóval végigmegyargalja a lakást és beszerzi az ennivalót a disznóknak. Az állatokat a férjem eteti. A szabadszombatot én szabadmosási napnak nevezem, ebben segít a férjem is. Neki jobban kell a pihenés, azokkal a nagy gépekkel ő jobban elfárad: gépszerelő a téeszben.

— És a többi munkásnőnek segítenek-e otthon?

— Az egyik mondja, hogy elküldi a gyerekeket bevásárolni, a másiknak a férje segít valamit, de a legtöbb helyen odahaza minden az asszonyra marad. Szerintem az asszonyon is múlik, hogy segít-e neki a családja.

[illegible] vételni. De adni?... Meg sem hallgatnak minket.

— Mit szeretne elmondani nekik?

— Például azt, hogy az itteni brigádmozgalmat nem lehet Pestről irányítani. Hát ki lehet úgy értékelni a szocialista brigádok munkáját, hogy felkérik a naplókat Pestre és díjazzák a szép beírásokat? Honnan tudják, hogy mi van a szavak mögött? Hiszen alig látjuk őket. A mi fejünk fölött pedig átnyúlnak, nem kíváncsiak a helyi vezetők véleményére.

— Miért nem csap az asztalra?

— Ha panaszkodunk, ránkfogják, hogy a „vidéki vezetők a rosszak". Ha viszont valami eredményt érünk el, azt a központ kisajátítja magának. Itt volt az NSZK-export. A központ felajánlotta a szalagvezetőknek és nekem a prémiumot. Időre elkészült a munka, akkor jött egy telefonértesítés, hogy megváltozott az ábra, mi kevesebbet kapunk, majd megmagyarázzák, miért. Máig sem magyarázták meg.

B. P.-né sírással küszködik, keserűen legyint.

— Nem sok vizet zavarnak a vidéki üzemek vezetői, az úgynevezett középkáderek. Ha ezt előre tudom, nem maradok itt. Bizalmatlanok is velünk szemben. Megkaptam már egy betegségemért azt is, hogy menekülök a munka elől. Ugyan honnan tudják? Itt vannak jó fél óráig, s akkor is jelentéktelen személyi ügyekkel foglalkoznak.

ÉLET ÉS IRODALOM
IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Főszerkesztő: JOVÁNC
Szerkesztőség: 1054 Budapest,
KÉZIRATOKAT ÉS RA
Kiadja: LAPKIADÓ VÁLLAT. Bu
Felelős kiadó: SIKLÓSI NORBERT igazgató 79–
Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető: a helyi (Bu
Könyv- és Hírlap K
Előfizetési díj: egy hónapra 10

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748,340-726

1978 10

Valóság

az esetében nem beszélhetünk arról, hogy azt kell kapnia, amit érdemel, vagy hogy valamiféle javakat élvezzen. Éppen ellenkezőleg, a nagyobb

28. l.

17 Marx: A gothai program kritikája. MEM 19. kötet 19. l.

1021

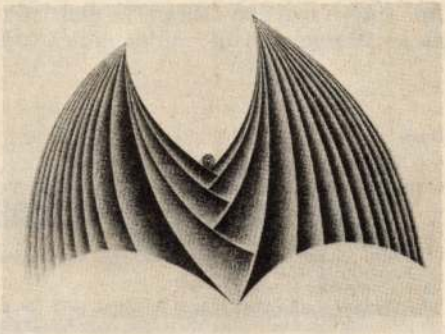

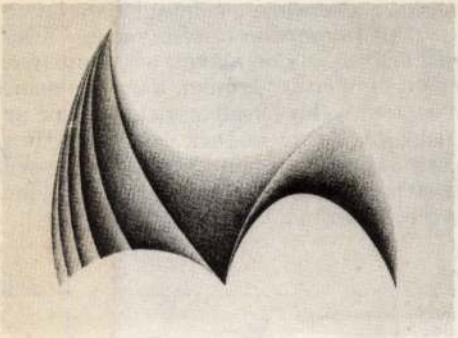

Magyar József rajzai

Magyar József

Valóság 1978. 10.

napról a másikra. Marx megállapításai ma is időszerű
munista társadalom alsó szakaszán, ahogy az a tőké
után éppen megszületett, elkerülhetetlenek. A jog s
mint a társadalom gazdasági alakulata és az ezáltal n

A kommunista társadalom egy felsőbb szakaszán
nek leigázó módon alávetve a munkamegosztásnak, é
ellentéte is eltűnt, amikor a munka nemcsak a létfenntartás eszköze, hanem maga lett a legfontosabb létszükséglet, amikor az egyének minden irányú fejlődésével a termelőerők is növekednek és a kollektív gazdaság minden forrása bővebben buzog — csak akkor lehet majd a polgári jog szűk látóhatárán egészen átlépni és csak akkor írhatja zászlajára a társadalom: mindenkinek képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint!"[17]

JEGYZETEK

1 Az SZKP kongresszusának, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. Budapest, 1954. 497. l.
2 Uo. 493. l.
3 Lenin Összes Művei, 43. Kossuth, 1974. 202. l.
4 Lenin Összes Művei, 44. Kossuth, 1975. 156. l.
5 Lenin Összes Művei, 44. Kossuth, 1975. 156—157. l.
6 A hadikommunizmus kérdéseiről részletesebben lásd Szamuely László: A szocializmus gazdálkodási módszerei Lenin és kortársai értelmezésében. I., II. Valóság, 1970/4., 6. sz.; Az első szocialista gazdasági mechanizmusok (Elvek és elméletek). Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1971.
7 Kuba Kommunista Pártjának I. kongresszusa. Kossuth, 1976. 86—87. l.
8 I.m. 89—90. l.
9 A *Spiegel* című nyugatnémet folyóirat 1977. 20. számában érdekes interjút közölt Ieng Sary kambodzsai

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

Magyar József

VALÓSÁG

1980 AUG

1021

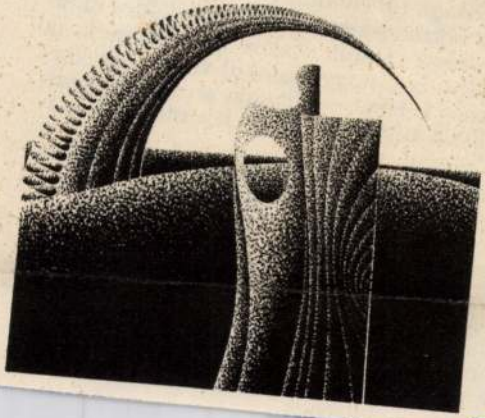

JEGYZ

1 Héthy Lajos: Az érdekvisz
lélete. Közgazdasági Szem
2 A korrupció meghatározás
Hankiss Elemér definíciójá
ció további kifejtése során
Magvető Gyorsuló idő c
megjelent — a korrupciót

IRODA

Hankiss Elemér: Változato
1978. 6. szám. Társadalmi c
vető Könyvkiadó, 1979.
Lick József: Érdek és tevéke
1979.
Héthy Lajos—Makó Csaba:
egyeztetés. Gondolat Könyv
Berend T. Iván: A magyar g
században. Társadalmi Szem

Magyar József rajza

folyamatok objektíve lét
eg. Az irányítás, szabályoz
tív menetét — így példá
t —, amennyire azt ezek te
nértékben és módon szabál
yszerűségei lehetővé teszik
bályozás lehetőségeit ebben
hogy az érdekérvényesítési
ül — a szabályozás nem tu
és kell is hogy alkalmas le
a sávokat, amelyekben a legkülönbözőbb érdekek konfrontálód-
zésük eredményeként a társadalom számára progresszív irányú
nok, konszenzusok alakulhatnak ki.
rbantartás azért nagyon lényeges, hogy a szabályozás a szabá-
ugalmasan kövesse a gazdasági, társadalmi viszonyok fejlődését.
ik, akkor rövid időn belül fékrendszerré válik, s a fejlődés dina-
rülő úton, esetleg korrupcióvá torzult utakon kell keressék az
égeit. S itt nem az a legfőbb baj, hogy kialakul valamiféle kor-
ami ideig-óráig még hasznos is lehet —, hanem az, hogy hosszú
lőrli, megbénítja az említett törekvéseket és lelassítja, akadá-
lést.
ályinflációja" azonban arról tanúskodik, hogy a gazdasági-társa-
enleg létező rendszere csak korlátozottan képes eleget tenni ezek-
knek, és így válunk agyonszabályozottságunk ellenére is sokszor
ntéseink így lesznek részben irreálissá.
gy az így kialakuló légkörben a bizonytalanság, esetlegesség
norális gátlások is gyengülnek. S bár a társadalmi tudat, érték-
összefüggéseit már említettük, erről az oldalról sem árt újra
társadalmunkban is nehéz feladat kialakítani és folyamatosan
normákat, a cselekvési szabályoknak azt az összegét, amely az

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 387-748, 340-726
1980 OKT 4

Magyar József

ÉLET ÉS IRODALOM
irodalom

1021

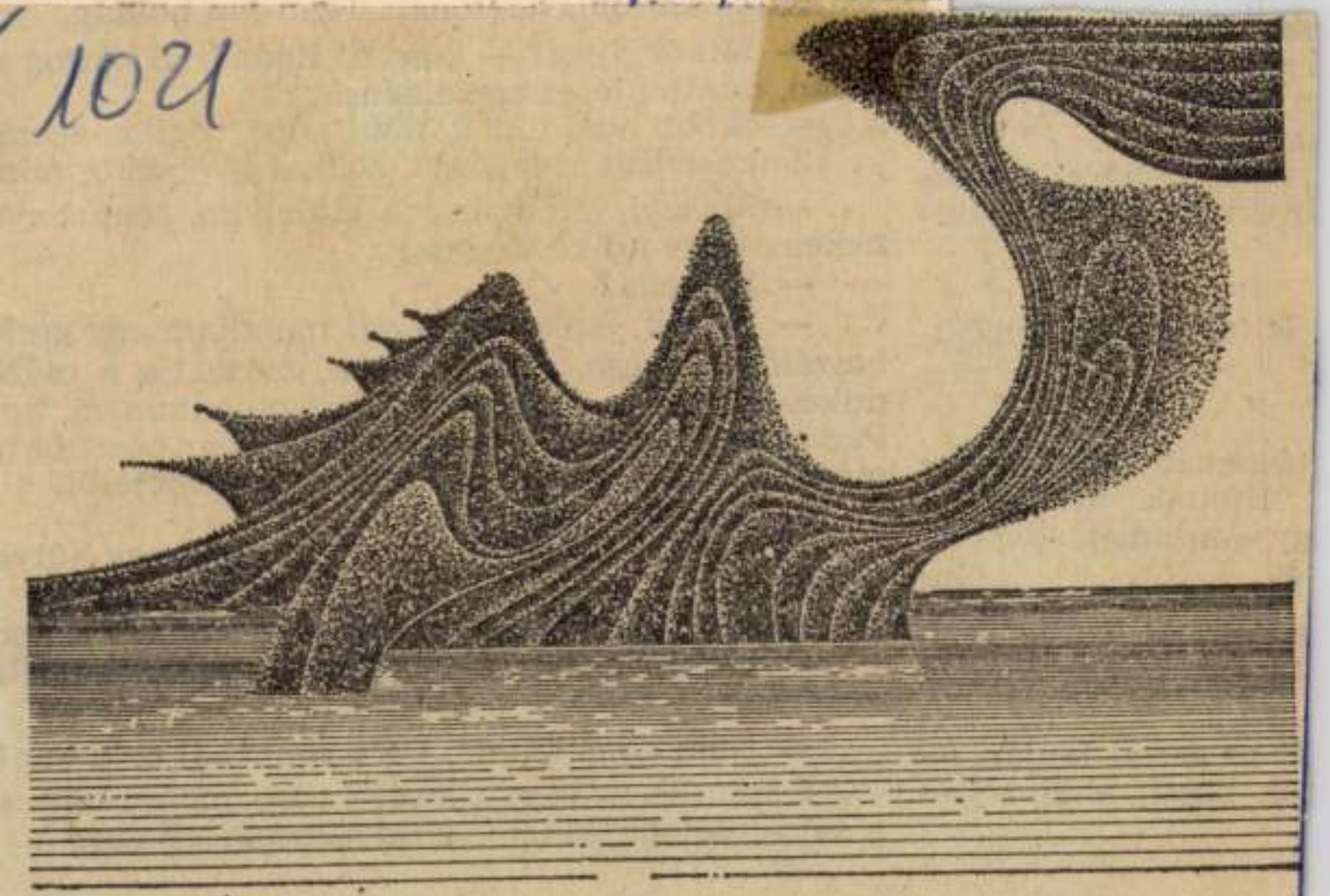

Magyar József rajza

b pölyhös, sárga cs
gálni, nem úgy, min
, vulkánok törnek
atermés.
Bodnár bácsi, de al
r értem, de mégis h

is tudom, milyen h

tásoknál találtak e
ültették át Zolik
gy eszemmel.
?

a Zolimat. Tudja, Bo
lágon? Mikor összeül

ét az asztal lapján. —
ár bácsi, ahol olyan

— Ma meg eper sincs itthon — próbálja lazíta
szorítását.

— Nem enni jöttem. De a sonkából még van?

S mintha az ecetfa levelei susognának be a s
a toto-lotot hallgatom. Nem akarom elszúrni az

Magyar József

Magyar Ne

Magyar József rajza

bűvészkedés. Ezért is igyekeztem beleplántálni a növendékeimbe, hogy a zenén kívül máshoz is értsenek, legyenek műveltek, tanuljanak meg minél több nyelvet. Én magam mindig sok hasznát vettem, hogy tudok németül, angolul és franciául. Szerettem olvasni és kerestem az okos emberek társaságát. A pihenés ritka óráiban pedig festegettem, rajzoltam. A képeket, amiket itt, meg a másik szobában lát, mind én csináltam, kivéve azt az egyet, ott, középen, az Sass

[illegible] Szakmai tanácskozást rendeznek Tornyai János életművéről. Budapestről szülővárosába, Hódmezővásárhelyre hozatják Tornyai János hamvait, és a város által adományozott díszsírhelyen temetik el. Emléktáblával jelölik meg azt a mártélyi házat, amelyben Tornyai János több éven keresztül lakott és alkotott. A Hazafias Népfront helyi bizottsága Tornyai Jánosra vonatkozó emlékek gyűjtésére hirdet akciót.

Magyar József

Magyar József rajza

Magyar Nemzet 1985. VIII. 18.

Magyar József

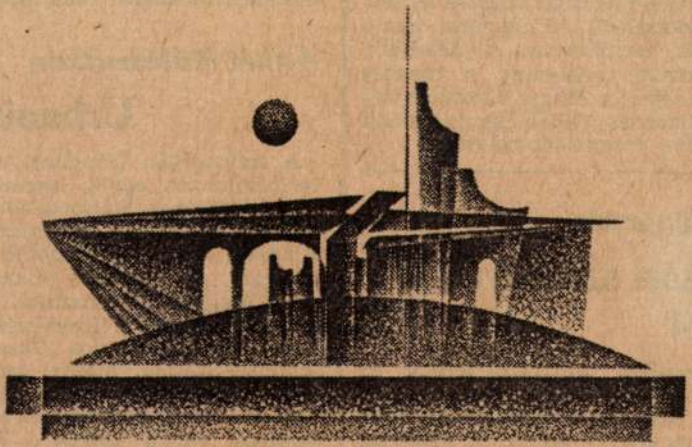

Magyar József: Csillagnéző

Magyar Nemzet 1985. XI. 11.

Magyar József

Hétfő, 1985. szeptember 30. Magyar Nemzet

A Magyar Nemzet Galériája

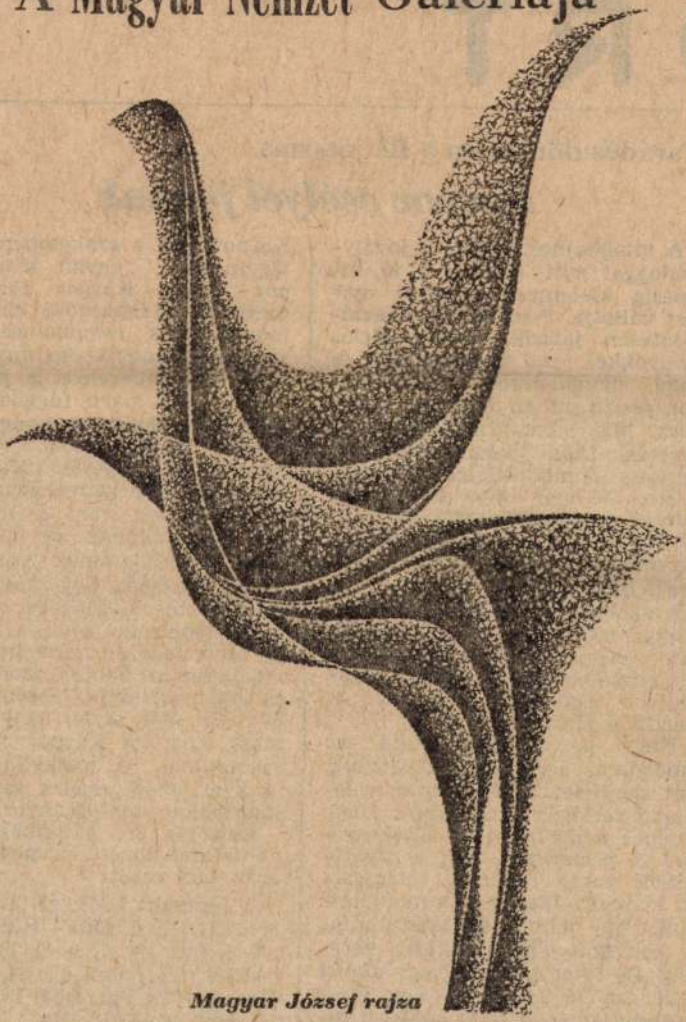

Magyar József rajza

ráns. Mit tehet Kaszparov? Az egymás után elszenvedett két vereség önmérsékletre kényszerítette, de még így, „takarékra" állítva is *szüntelenül taktikai harcra invitálja a világbajnokot.* Természetesen nem olyan nyugodt, mint Karpov. Sokat sétál, kevesebbet ül a tábla mellett. Hiába, az az egy pont előny tulajdonképpen két pont, mert a világbajnoki címhez még kétszer kellene legyőznie a hátralevő 14 partiban Karpovot.

Nagy pszichológiai csata ez, amelyben, hogy egyszerűsítsünk, két szemlélet, a védekező és a támadó felfogás csap össze. *Hogy melyik népszerű? Hát Kaszparové!* A praktikus sakk, a stratégiába vesző unalmas tologatást ki kedveli? Igaz, azt is mondhatjuk, hogy jobb a döntetlen, mint a kockázatvállalás miatti vereség. De vitathatatlan, hogy *ahogy Tal ezelőtt 25 évvel, úgy most Kaszparov is új szint hozott a tu-*

tévében *Szuetyin* nagymester Karpov számára, a rádióban *Averbah* nagymester Kaszparov számára ítélte kedvezőbbnek.

Még hátra van a mérkőzés második félideje, de tíz parti után a világbajnok vezet, hát nehéz elvitatni, hogy nem ő az esélyesebb. Kaszparov, akinek óriási tehetségét senki sem vitatja, csak nehezen harcolhatja ki a világbajnoki babérkoszorút. Van és lesz még ideje, hiszen még 22 éves. És nem olyan nagy baj, ha most Anatolij Karpov marad a világbajnok. A sakkvilág akkor is nyer, mert magas színvonalú játszmákat tanulmányozhat.

Kettőjük 10. játszmája ismét döntetlent hozott, Karpov 5.5—4.5 arányban vezet.

A lépések: 1. e4, c5. 2. Hf3, d6. 3. d4, cd4:. 4. Hd4:, Hf6. 5. Hc3, a6. 6, Fe2, e6, 7. 0—0, Fe7. 8. f4, 0—0. 9. Kh1, Vc7. 10. a4, Hc6. 11. Fe3, Be8. 12. Fg1, Bb8. 13. Vd2, e5. 14. Hb3, Ha5. 15. Ha5:, Va5:. 16. [illegible] 18. Vd3.

Magyar József

Magyar Jó

Magyar József: Madarak

vel.

Finnország Magyarországra papírgyárat, elektronikus és gépipari berendezéseket szállított ezekben az években, míg Ma-

kereskedelmi miniszterek írtak alá. Az aláírásnál jelen volt *Puja* Frigyes, hazánk helsinki nagykövete.

A vágy: teljes értékű gépkocsi

KNEB-vizsgálat, tapasztalatokkal

Bár a személygépkocsi-forgalmazással és -értékesítéssel kapcsolatos országos vizsgálat az idén befejeződött, a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság folytatja ellenőrzéseit e területen, hiszen *a panaszok száma nem csökkent.* Kedden *rendkívüli ellenőrzésre* került sor a MERKUR Személygépkocsi Értékesítő Vállalatnál.

autók közül választhatnak. A személygépkocsik átadásakor írt jegyzéklapokat nem vezetik pontosan, s azokról hiányzik a gépjárművet átadó illetve átvevő személy aláírása. Az e lapok hátoldalán feltüntetett szerszámok és egyéb eszközök listája gyakran nem egyezik az autóval együtt átadott gyári tartozékokkal. A vizs-

Magyar József

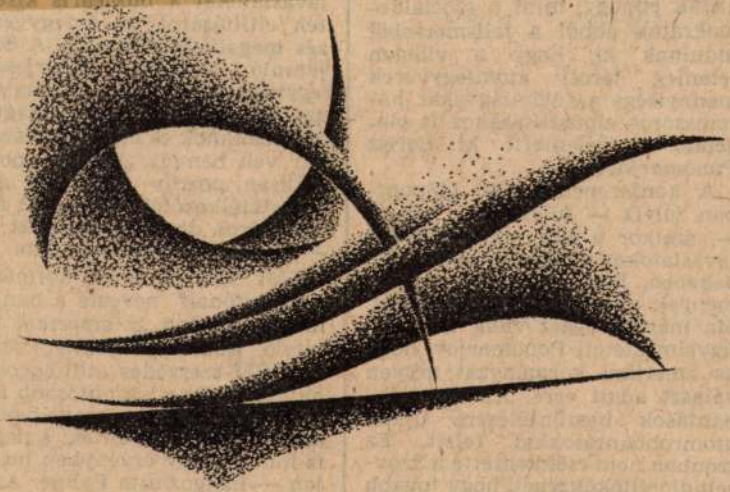

Magyar József rajza

Magyar Nemzet 1985. X. 18.

MK SAJTÓFIGYELŐ
MAHIR
1091 BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51.
Telefon: 337-748, 340-716

Magyar József
grafikus

ÉLET ÉS IRODALOM

1982 FEB 26

10.21

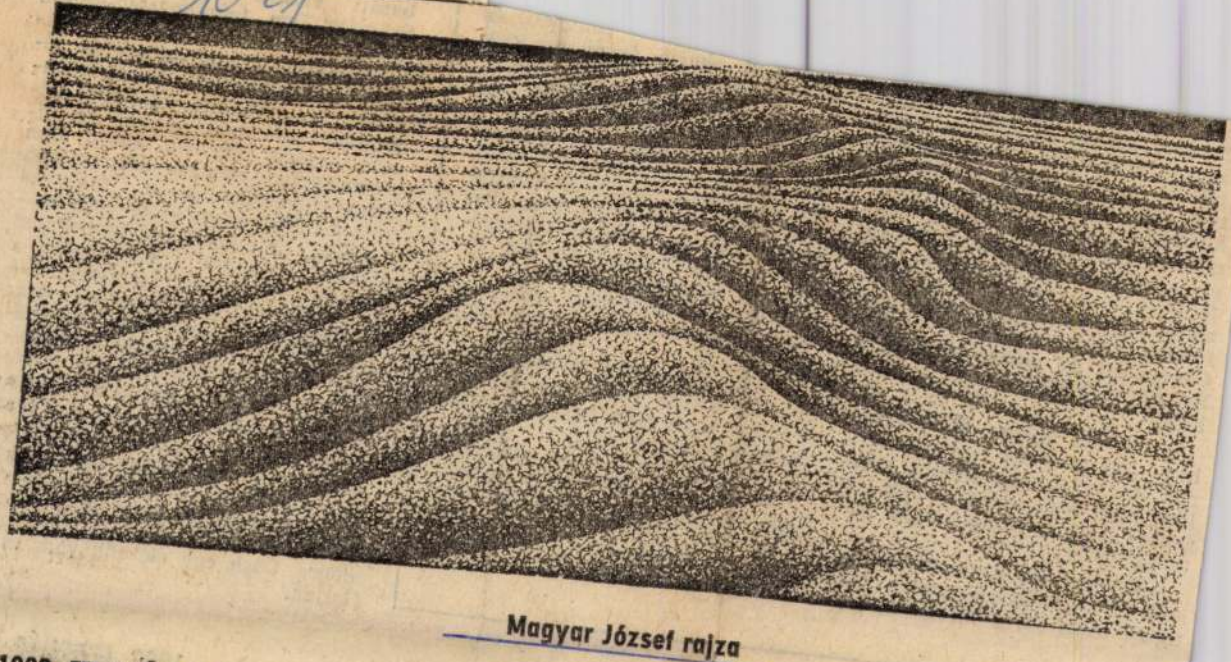

Magyar József rajza

1982. FEBRUÁR 26.

nül még nem vágták a képembe. Tolsztoj persze megírhatta, hogy Shakespeare rossz színműíró, Napóleon pedig rossz hadvezér volt, de érdekes módon ez egyiküknek sem ártott. Mások sem mindig törődtek a kikezdhetetlen evidenciákkal. Schopenhauer kifejtette, hogy Hegel rossz filozófus, Kosztolányinak Ady költészete nem tetszett, Lukács Györgynek Az ember tragédiája. És az Aranypolgár nem Lear király.

— Mondja maga. Elárulhatná, hogy miért éppen egy olyan filmet intézett el hét sorban, amelyet mégiscsak minden idők tizenkét legjobb filmje között tartanak nyilván?

— Tudom, az ismeretes brüsszeli kritikus-összejövetelen állították össze ezt a válogatott csa-

...filmmel, és maris át akarja fogni az idők végtelenségét.

— Mégsem panaszkodhat. Az ÉS megvédte magát.

— Saját magát. Önkritikámat gyakorolta. Elmarasztalt azért mert „különös magánvéleményemet" nem indokoltam meg alaposan. Ehhez azonban terjedelem is kellett volna, ám azt elviszi a népesedési vita.

— De a Dugovics Titusszal való összehasonlítás ugye jólesett?

— Ez a hasonlat is sántít. Dugovics Títusz csak egy törököt rántott le és nem egy Szent Tehén-díjas alapfilmet.

— Szóval nem áll a sarokba?

— Szívesen, de csak a semleges sarokba. Az ökölvívók tudják, mit jelent ez. Különben nem nehéz kitalálni. Tízig mindenki tud számolni.

Juan saját istenebe dőfi töret. Faustnak csodát ígér a fasizmus (Markó kifejezése) — de csak emberalázó nyilvánosházat kap. Faust ugyan kiköveteli a művészetet, s lényegi tisztaságot, szeretetét — Margitot —, de lelke az ára: a művészet megmarad, a művész meghal. A befejezés egyértelmű: K. úr — verebek közt papagáj — a század halálraítéltje lesz.

— Nem bízhatunk abban — zárta gondolatmenetét a táncművész —, hogy „megússzuk" sorsunkat, lapítva kikerüljük az összeütközést. A konfliktusokat nem lehet megúszni. De fel lehet készülni mindenre. Csak egy életünk van, vállaljuk.

1982. FEBRUÁR 26.

MAHIR
Sajtófigyelő

MAGYAR NEMZET

Magyar József, grafikus

1983 OKT 2 2

1021

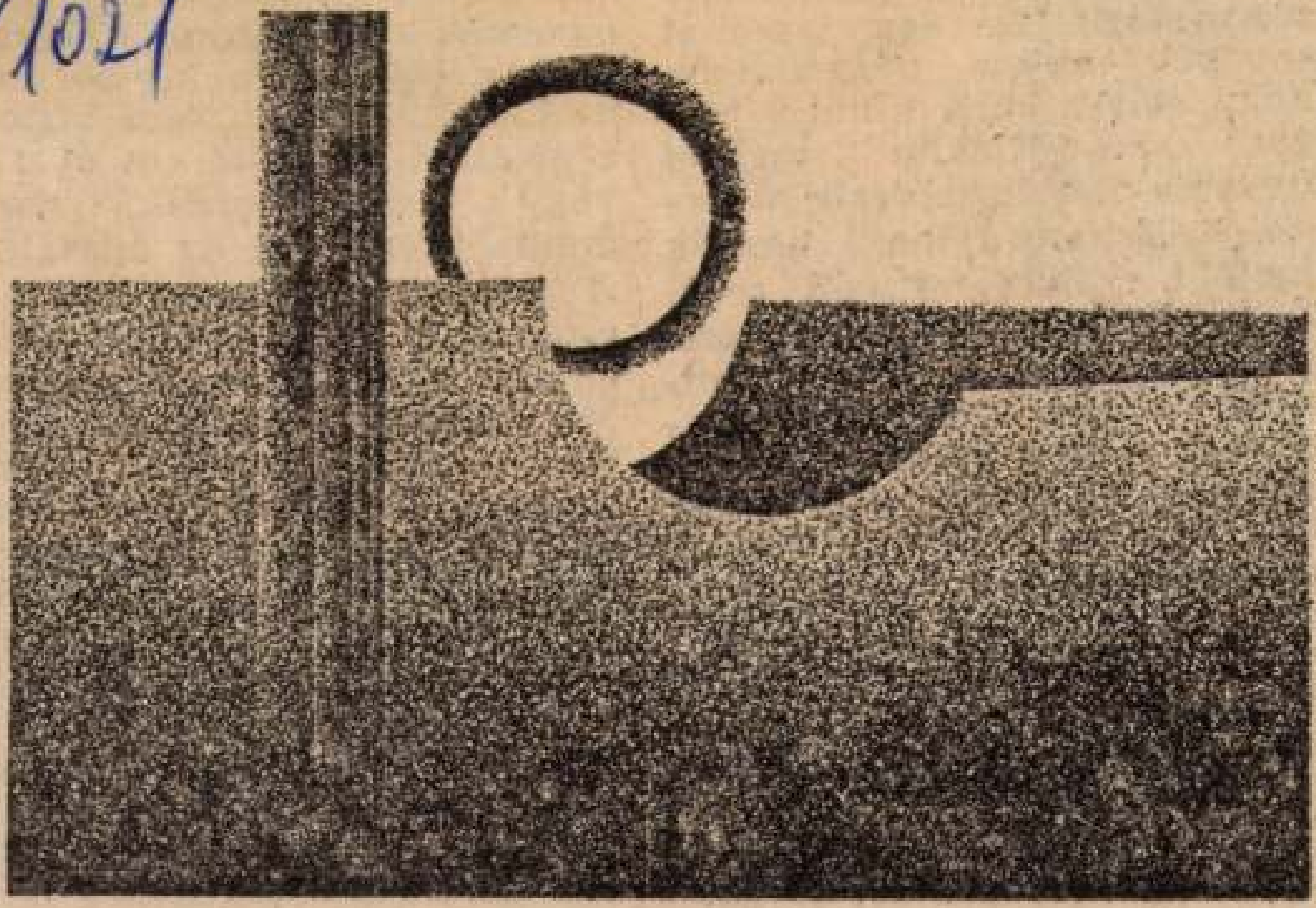

Magyar József: Naplemente

hősies munk
szárazságot.
se kell ahl
hogy másik
gát. Bács-
ugyanis mélt
ság éléskam
legfőbb zöld
letének. Igaz
mok is, hisze
dőben ebben
melték meg
zalékát. Vált

Az elnök folytatja: — Mi befejeztük a zöldségtermesztést. Néhány éve még 5—600 hektáron termeltünk, de tavaly bevégeztük ezt a munkát, már egy bokor paradicsom sincs a földjeinkben. Végeztünk, nincs tovább. Nem arról van szó, hogy sajnáljuk vagy

szükség lesz még egyszer a nagyüzemi zöldségtermesztésre, a nulláról indulva ugyanis nehéz újrakezdeni. Ma még *nem visszafordíthatatlan ez a folyamat.* A tényeket azonban tudomásul kell vennünk. Tudjuk, hogy hazánkban az egy főre jutó zöldségfogyasztás egy mázsa alatt van, mint ahogy azzal is tisztában kell lennünk, hogy a zöldségárak —

MAHIR
MAGYAR HIRDETŐ
SAJTOFIGYELO
LEVÉLREKLÁM
1091 BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51.
Telefon: 337-748, 340-726

Magyar József

MAGYAR NEMZET

grafikus

1021

Magyar József: Menyasszony

lintézték a többit."
Farkas tábornok
tán így elmélkedett
ek felett: „Az első
ehéz kérdés nem a
és, nem harcászati
ászati elgondolások
supán az volt, hogy
et egy lelkét, szívé
nbizalmában m
akrémületben hátr
ő tragikus hadsere
negmaradt felszerelésével és
mberanyagával ismét ütőké-
es egységet, ismét hadsereget
aragni... Amíg lehetett, jó
zóval, személyes példamuta-
ással, rábeszéléssel. Amikor
nindez hiábavalónak bizo-
yult, a legkíméletlenebb esz-
özök, habozás és gátlás nél-
üli alkalmazásával. Hadbíró
lé utalt hadosztályparancsno-
ok, azonnali hatállyal felmen-
ett ezredparancsnokok és a fő
tvonalak mentén közszemlére
itett gyáva szökevények fel-
koncolt tetemei a kívánt célt
égeredményben elérték."

A VISSZAÖZÖNLÉST a ke-
yetlen, drákói intézkedésekkel
em lehetett megállítani, a
zovjet csapatok pörölycsapá-
ai alatt nemcsak kettészakadt,
anem az északra szorult egy-
égek 60—70 százalékos vesz-
teséget, szenvedtek. A magyar
VI. hadtest és a hozzásodródott
sapatrészek visszavonultak a
Kárpátok magyar szakaszára.
A hadsereg létszáma 1944
úlius végén a visszavonulás
befejezése után a 140 ezret
em haladta meg. Igaz, hogy
úlius 28-án az augusztus 20-i
innepségekre 200 ezer főre
gényeltek fél liter bort, fejen-
ként. De itt figyelembe vették
már jelzett hadosztályok be-
rkezését is és a veszteségek
pótlását. A vezérkar július 28-i
ájékoztató jelentése szerint a
határon belépett 918 tiszt és
20 630 katona sebesült.

Ezekből az adatokból követ-
keztethetünk a hadsereg össz-
veszteségére. A VI. hadtest, a
hadsereg közvetlen alakulatok
és a hadtesthez sodródott csa-
patrészek vesztesége május 15-
től július 30-ig mintegy 36 196
ebesült, fogoly és halott volt

jegyezte meg másnapi beszá-
molójában: „csodálatos, hogy
a vezeklő főváros a bűnös
Budapesttől kölcsönzött három
bűnöst, a magyar alkotó- és
előadózene három büszkeségét: Bartókot, Dohnányit és
Kodályt, de így annál őszin-
tébb az öröm, hogy a ráhibá-
zás alkalmat adott a zeneköl-
tőknek új irodalmi becsű mű-
vek komponálására és előadá-
sára."

A ma száz éve Fegyverne-
ken született, a kolozsvári
egyetemen jogot végzett, ma-
gánúton és az ottani konzer-
vatóriumban zenét tanult Pé-
terfi István 1916-tól csaknem
fél évszázadon át a magyar
zenei élet hű krónikása volt.
A hűség nála szó szerint ér-
tendő, mert Tóth Aladár mel-
lett egyike volt azon kevese-
knek, akik kiálltak Bartók és
Kodály művészete mellett. A
koncertek, opera-bemutatók
másnapján a Világban, a Ma-
gyar Hírlapban, az Újságban
megjelent kritikáiban — ame-
lyeket szerényen a leggyak-
rabban csak szignóval jelzett
— nemcsak a modern magyar
zene, hanem az előadóművé-
szet valamennyi fontos új je-
lenségére is frissen reagált.
Ő írta 1928-ban az első lemez-
kritikát, majd néhány hét
múlva az első beszámolót a
rádió hangverseny-közvetíté-
séről a Vigadóból. Már méltá-
tott bátorságát pedig mi sem
bizonyítja jobban, mint hogy
a nem elsősorban szerénysé-
géről ismert, a nácikkal ka-
cérkodó világhírű német kar-
mester 1944. január 17-i (!)
egyetlen budapesti koncertjén
a „maestro" kimagasló tehet-
ségének méltatása mellett pó-

MAHIR
SAJTÓFIGYELŐ
LEVÉLREKLÁM
1091 BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51.
Telefon: 337-748, 340-726
Magyar József
MAGYAR NEMZET
Archív 1984 JÚN. 09

1021

Magyar József rajza

NA

Medárd 3.

Aligha készakarva tettük próbára olvasóink éberségét, midőn tegnapi lapunkban Medárdot hol mint XII. századbéli tiszta életű lyoni püspököt, hol pedig Noyon, majd Tournay egyházmegye VII. század elején élt püspökét tüntettük föl. Nem óhajtjuk a Féle sem igaz tévjáték eszkalációját, de sajnos, esetünkben is egy harmadik verzió látszik célravezetőnek. A rugalmasabbak persze a napjainkban oly sokat emlegetett választékbővítés szép példájaként is felfoghatják cikkeinket, de vélekedésünk szerint ebben azért az egyértelműségre törekvő konzervatívabbaknak van igazuk. Az ő, no meg a mi lelkiismeretünk megnyugtatására most közöljük a Pallas Lexikon idevágó, gondoljuk, pontosnak vélhető adatait. Eszerint Medárd a VI. század elején élt, Noyon majd Tournay egyházmegye püspöke volt. Születésének pontos dátuma ismeretlen. 545-ben hunyt el. A többi stimmel.

(sz. g.)

Robotszeminárium

Pénteken befejeződött Győrött a III. Ipari Robotszeminárium, amelynek négyszáz hazai és külföldi részvevője 42 előadást hallgatott meg.

A szemináriumon nagy hangsúlyt kapott a hazai robotgyártás és robottechnika fejlesztése. Jelenleg ugyanis csak 90 robot működik az országban, de a több mint 200 millió forintos műszaki fejlesztés ke-

— **Energiagazdálkodás** és energiamegtakarítás Magyarországon címmel előadássorozatot rendezett a francia fővárosban a párizsi Magyar Tájékoztató Központ június 5. és 8. között. A rendezvényen a Czipper Gyula ipari miniszterhelyettes által vezetett magyar küldöttség megbeszéléseket folytatott az energetikában érdekelt francia vállalatokkal.

KÖRNYEZETVÉ

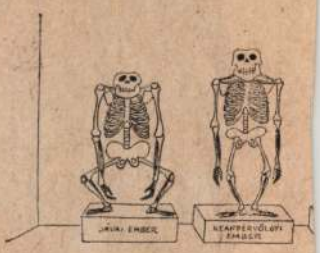

— **A kibővített strandfürdőt** pénteken Vácott felavatták. A létesítményt Buda István államtitkár, az Országos Testnevelési és Sporthivata elnöke adta át. A felújított strandfürdő a korábbi ezer helyett háromezer vendége fogadhat egyszerre.

— **Berlin központjában** hatalmas tömeggyűléssel vette kezdetét pénteken este a Német Demokratikus Köztársaság ifjúságának háromnapos pünkösdi fesztiválja. A fesztivál a moszkvai világifjúsági találkozó előkészítője.

— **Ifjú Gárda** katona

MAHIR
MAGYAR HIRGETŐ
SAJTÓFIGYELŐ
LEVÉLREKLÁM
1091 BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51.
Telefon: 337-748, 340-726

MAGYAR NEMZET

1984 JAN 7

Magyar József

/ 1021

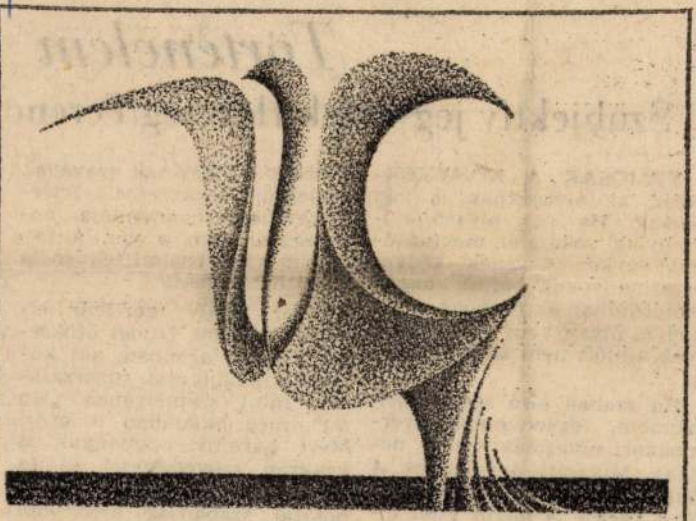

Magyar József: Virágmadár

Történelem

Szubjektív jegyzetek Herczeg Ferenc

NEMCSAK A KÖNYVEKNEK, az olvasóknak is van sorsuk. Ha egy olvasó (viszonylag) sokáig él, megtagadhat egykor szívének kedves olvasmányokat. Mint ahogy előfordulhat az is, hogy megkedvel olyan könyveket, amelyek azelőtt nem kellettek neki...

Ha szabad első személyben szólnom, legkedvesebb gyermekkori olvasmányom — néhány Mikszáth-novella és *A Pál utcai fiúk* mellett — Herczeg Ferenc *A lőszőr vitéz* című elbeszélése volt. Később megszerettem — többek mellett — *Az élet kapuiá*-t is. *Németh* G. Bélának szavával, a „lektűr" eszközeivel), félreérthetetlen mondandója éppenséggel nem a vér, a faj, hanem a történelmi tendencia legyőzhetetlensége.

Péter király már-már elherdálja Szent István örökségét, Gellért azonban, aki különben inkább csak sugárzásával, mint személyében „lép fel", még halálában is győz. Mert bármily ocsmányak is gyakran szövetségesei — és bármily rokonszenvesek is a pusztai szabadság képviselői —, a velencei pap egy olyan irányt, ha úgy tetszik, kultúrát képviselt, amelynek mellő-

MAHIR
MAGYAR HIRDETŐ
SAJTÓFIGYELŐ
LEVÉLREKLÁM
1091 BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51.
Telefon: 337-748, 340-726

Magyar József

MAGYAR NEMZET

1984 JAN 2 1

1021

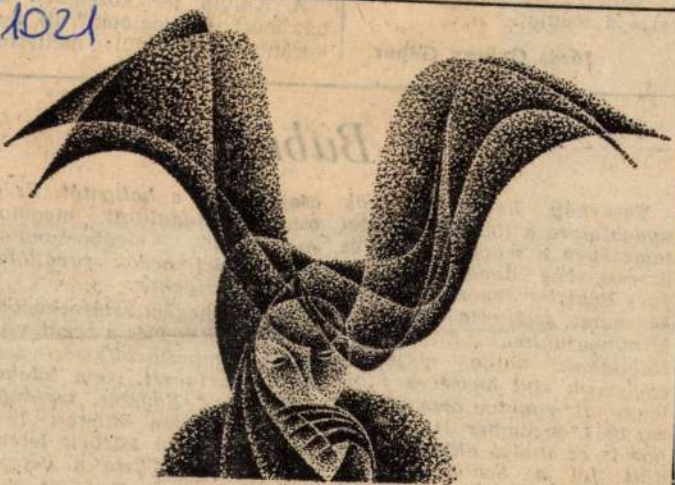

Magyar József: Madárember

az eddigi lendü
hatja a stúdiót.

Józsa Gy

Vasárnap h
nyugalomra a Rákoskeresztúri temetőben a magyar tánc- és dzsessz-zene doyenjét, a 72 éves Beamter Jenőt. Soha senki nem szólította Jenőnek. Mindnyájunknak Bubi volt. Halálának napja majdnem egybeesik egy húszéves jubileummal; rímelve arra a napra, 1963. december 31-re, amikor is az utolsó akkord csendült fel a Szabó József—Beamter duó játéka nyomán a Bristol- azaz Duna-bárban. Az itt töltött csaknem egy évtized jelentette Bubi pá-

muzsika [illegible] solyogtatott, megborzongtatott, óriási erdők fuvallatát csalta a szivekbe.

Bubi sohasem sztároskodott, alázattal szolgálta a zenét, csodálatos empátiával kísérte zseniális partnerét. Nem tolakodott előre. Egyszer, társának egy különösen ihletett lírai improvizációja közben letette a verőt, megvárta a befejezést és ennyit mondott magyarázatképpen: „Úgy éreztem, a dobkíséret csak zavarna. Olyan mennyei muzsika

MAHIR
MAGYAR HIRDETŐ
SAJTÓFIGYELŐ
LEVÉLREKLÁM
1091 BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51.
Telefon: 337-748, 340-726

Magyar Ifjúság

MAGYAR NEMZET

1984 JUN 09

1021

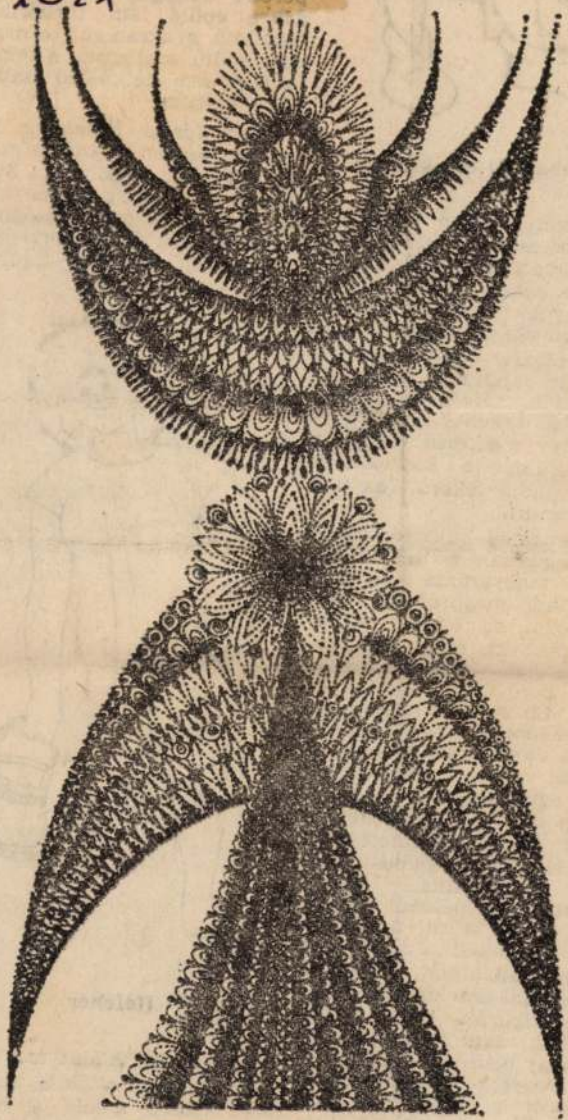

Magyar József: Ünnepi disz

Szombat, az egyik törp

nosz méregkeverő most homlokon csókolja saját tükörképét. Erre nagyon büszke voltam, de aztán kiderült, hogy Karinthynak ez is évtizedekkel előbb eszébe jutott."

Nepp József egyik nagy álma, hogy rajzfilmet forgasson valamelyik Rejtő-regényből. A *Piszkos Fredből* már a forgatókönyv is elkészült félig, de aztán különféle szempontok miatt mindig lekerült az ügy a napirendről.

— Rengeteg buktatót rejtenek magukban a Rejtő-regények — magyarázza a rendező —, amikor megpróbálja őket feldolgozni az ember, akkor derül csak ki, milyen gondosan vannak megszerkesztve, milyen bonyolult a dramaturgiájuk. Én el sem hiszem azt az anekdotát, mely szerint Rejtő a Japán kávéházban azt mondta volna a barátainak: „írok egy reggelit", s aztán tényleg írt. Így legfeljebb rövidebb tárcái születhettek, a regényei nagyon alapos munkáról tanúskodnak. Mindegyikben van például valami bűnügy, ami körül a cselekmény bonyolódik, csak ez a bűnügy általában elsikkad, mert sokkal érdekesebbek maguk a figurák. Profi Rejtő-olvasókat, akik azzal hencegnek, hogy betéve tudják mindegyik regényt, sikerült zavarba hoznom a kérdéssel, mi például az *Elveszett cirkáló* alapbűnügye...

mint például az *Öt perc gyilkosságban*), remek figurák,

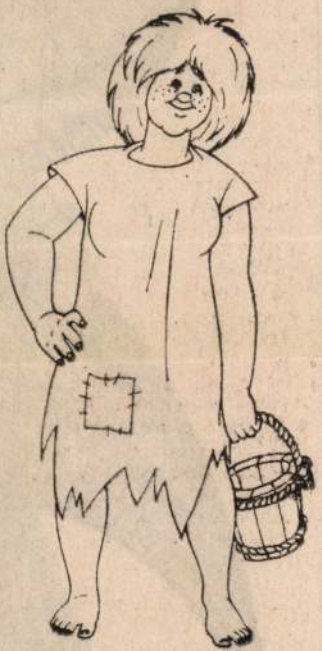

Hófehér

jellemek, telitalálat szinkronhangok szavatolták a kecskeméti sikert, amely a júliusi országos bemutató után is aligha marad el.

Magyar József

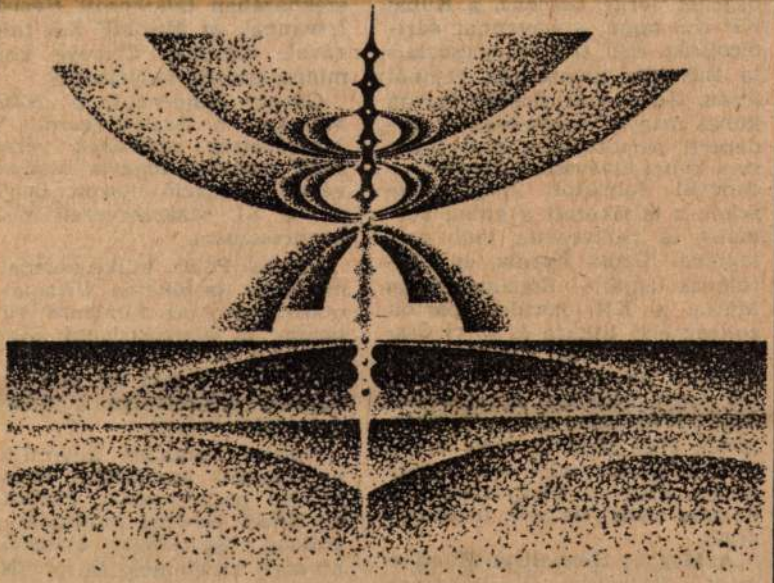

Magyar József rajza (A grafikusművész munkáiból szeptember 23-án kiállítás nyílik az Erzsébetvárosi Galéria rendezésében az Almássy téri Szabadidő Központban).

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának meghívására Vlagyimir *Abolencevvel*, a Szovjetunió Kommunista Pártja KB adminisztratív osztálya helyettes vezetőjével az élen szeptember 8. és 13. kö-

hivatali vezetőinek és az ENSZ szakosított szervei vezető statisztikusainak részvételével rendezett szemináriumról.

A magyar ENSZ-társaság meghívására vasárnap Buda-

Magyar József

Magyar József grafikáiból kiállítás nyílik meg szeptember huszonharmadikán, kedden este hat órakor az Erzsébetvárosi Galériában. A tárlat október tizennegyedikéig tekinthető meg.

*

Magyar Nemzet 1986. IX. 8.

Magyar József

Magyar József rajza

Magyar

— **Rekordösszegért,** 2,8 millió dollárnak megfelelő fontsterlingért kelt el szerdán egy XVIII. században élt angol természettudós, Sir Joseph Banks arcképe a Sotheby's árverésén. A kép az amerikai Benjamin West alkotá

„Szálloda a szállodában"

Ki lesz a Hilto

Magyar József

Magyar József rajza

Magyar Nemzet

1987. 11. 4.

nácskozáson, hogy az utóbbi évtizedekben egyre többen igényelték a legfontosabb családi események — a névadás, a házasságkötés, a temetés — társadalmi rendezését. A helyi tanácsok — a párt- és társadalmi szervek közreműködésével — 140 településen létesítettek ezzel foglalkozó inté

Ismét jelrobba

Magyar József

Magyar József rajza

Magyar Nemzet
1986. XII. 23.

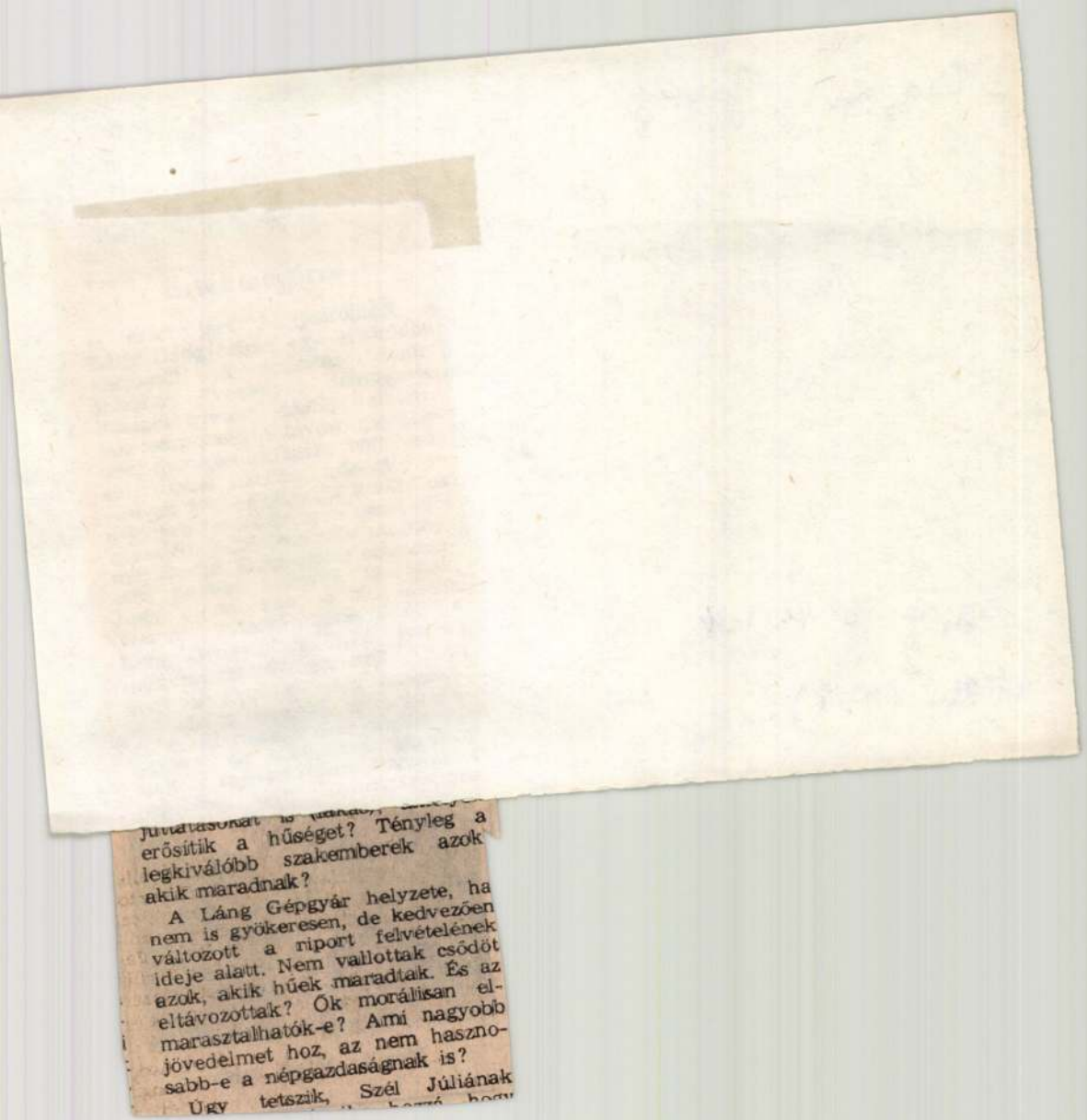

juttatásokat is (lakás), [illegible]
erősítik a hűséget? Tényleg a
legkiválóbb szakemberek azok
akik maradnak?

A Láng Gépgyár helyzete, ha
nem is gyökeresen, de kedvezően
változott a riport felvételének
ideje alatt. Nem vallottak csődöt
azok, akik hűek maradtak. És az
eltávozottak? Ők morálisan el-
marasztalhatók-e? Ami nagyobb
jövedelmet hoz, az nem haszno-
sabb-e a népgazdaságnak is?

Úgy tetszik, Szél Júliának

Magyar József

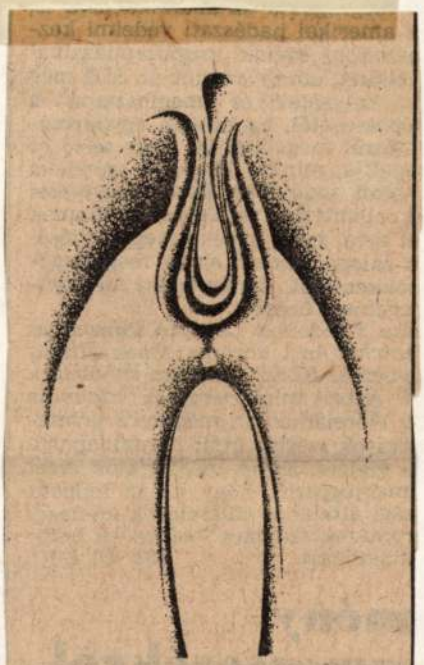

Magyar József rajza

Magyar Nemzet
1986. XII. 24.

nyos kapcsolatok terén. Kedve-

Magyar József

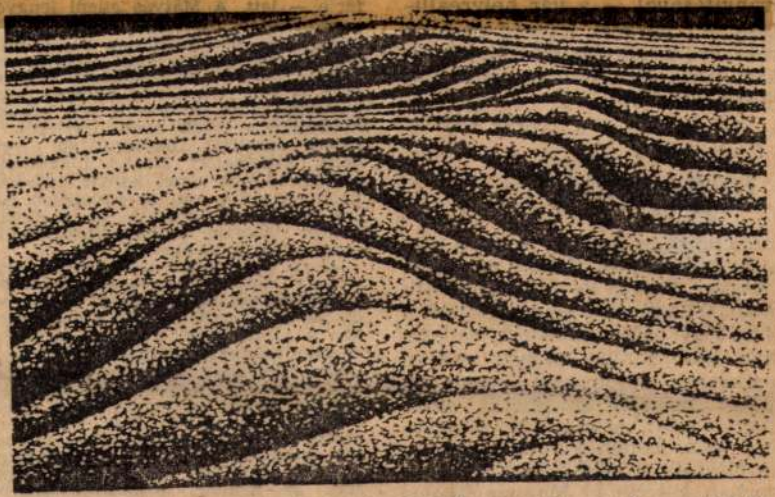

Magyar József grafikusművész és Káli Éva textiltervező munkáiból nyílik lakástextil-kiállítás április 27-én 17 órakor a Fáklya Klubban (Budapest, VI., Csengery utca 68.). A május 11-ig megtekinthető bemutatót Mezei Ottó művészettörténész nyitja meg. Képünkön a grafikusművész egyik alkotása.

Magyar

mazó becses nyelvemléket Czech

KIÁLLÍTÁSOK

1965 Dürer Terem (csoportos)
1970 József Attila Művelődési Központ
Balatonboglár, Kápolnatárlat (csoportos)
1971 ELTE Eötvös Klub
1975 Ferencvárosi Pincetárlat
Utiz Terem, Dunaújváros (csoportos)
1978 Lakótelepi Nyár '78 (csoportos)
1979 Galéria 12
Ferencvárosi Pincetárlat
1983 Erzsébetvárosi Galéria
"Új művészetért", Szeged (csoportos)
1986 Erzsébetvárosi Kisgaléria
1987 Fáklya Klub

ÓBUDAI PINCEGALÉRIA
Bp. III., Fő tér 1. (Zichy-kastély)

A kiállítást rendezte:
András Gábor

Megnyitja 1987. június 8-án 18 órakor
Mezei Ottó művészettörténész

Megtekinthető 1987. június 28-ig
hétköznap 14– 18,
szombat– vasárnap 10– 18 óráig
hétfőn zárva

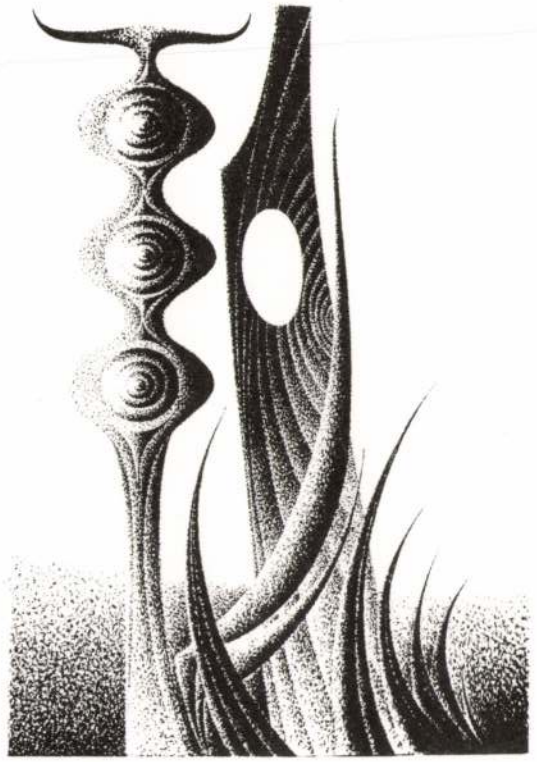

Sírjel

Búcsú

ÓBUDAI PINCEGALÉRIA

MAGYAR JÓZSEF TUSRAJZAI

Álom

Közel tizenöt éve készíti Magyar József egy stílusú, kisebb-nagyobb méretű tollrajzait. "Ezek a grafikák – írtam róluk egy néhány éve megjelent ismertetésben – nem ismerik a folytatólagos vonalat, a motívumok apró elemekből, sűrűsödő– ritkuló tollvonásokból, illetve a közéjük ékelődő kihagyásokból, fehér foltokból épülnek fel, elképesztő türelem és kiszámítottság eredményeként. E sűrű vagy laza szövedék a vibráló vonások nyüzsgő áradatával úgy érzékelteti a formát, hogy azt lebegésszerű állapotban tartja, a meghatározottság és a meghatározatlanság különös egységében." Valahol az azonosítható valós motívum és a szabad elvonatkoztatás metszéspontjában.

Némi fantáziával magunk elé képzelhetjük tehát a tárgyi, figurális vagy a természeti motívumot, amely a stilizált alakzatok előképéül, mintájául szolgálhatott. Néhány könnyed vonással meghúzott, homokos-kavicsos partot ábrázoló rajzai tisztán mutatják a természet ösztönző erejét, azt az eredendő élményforrást, amelyből Magyar József merített. Rajzai motívumainak másik forrása, formai gondolkodásának, szerkesztésmódjának alakítója azoknak a tárgymontázsoknak, absztrakt fémdomborításoknak, lemezplasztikáknak és kis méretű faszobroknak az együttese, amelyeket 1974 nyarán Dunaújvárosban készített. A szürrealista montáztechnika és a népi mítoszok egyes motívumai a hely és idő megszokott összefüggésrendjéből való kilépés lehetőségeit villantják fel. Mint alkotások, ujjgyakorlatok csupán (a szobrászat később nem is foglalkoztatta), de a műfaji törvényszerűségek különbsége ellenére annyira szoros a rokonság a lemezplasztikák, fémdomborítások térbeli és a rajzok síkon jelentkező plasztikus tagolása, a tárgymontázsok és a különböző rajzi motívumok komponálási módszere közt, hogy ezeket a kísérleteket végül is grafikái útbaigazító előképeinek tekinthetjük.

Igazi műfaja mégiscsak a rajz, lelkével-szellemével egybeforrt szerszáma a tustoll. Igaz, nem a sebesen futó vonal ül itt diadalt a jelenségek tünékeny világa felett, még úgy sem, hogy szerkezeti vázzá mereviti őket. Nem is a psziché ütemes lélegzetei csupán a tollvonások lüktető, vibráló szövetei. A művész tervszerűen komponál a különböző sűrűségű szövetekkel, fátyolszerű leplekkel, ezekből szövi egybe már-már álomszerűen elsuhanó képeit. A plasztikáiban megismert motívumok köre kitágul, a síkszerű alakzatok változatai megszaporodnak, s valamennyi, egybeszerkesztve, egy-egy időben lezajló folyamat képét mutatja. Zenei jellegűnek nevezhetjük azt a szerkesztésmódot, ahogyan az egyes motívumok, módosulva és ismétlődve, eltűnve és újra felbukkanva, s olykor egymáson áttűnve – "együtt hangozva" – vízszintes és függőleges menetben egymásba fonódnak. Amit a kétdimenziós síkra vonatkoztatva "térbeliségnek" nevezünk, az (elfogadva Klee gondolatát) az idő dimenziójával egyértelmű, a mű egyes részei egy ilyen érzékelhető dimenzióban bontakoznak ki. Magyar József számos rajza ilyen értelemben zenei kompozíciószerűséget mutat, különösen azok, amelyeknek két-három motívum kapcsolódása, egymásba szövődése a témája.

Mindezek ellenére a képcímek közül egy sem utal zenére, táncra, zenei kompozíció metaforikus vagy strukturális átfordítási szándékára. A zenével *közvetlenebb* kapcsolatba különben is elsősorban a tisztán absztrakt alkotásokat szokás hozni, s Magyar rajzai közt kevés az olyan, amelyhez valamilyen tárgyias asszociáció ne tapadna. Legtöbb esetben arról van szó, hogy a címmel társuló képzetkör és a vizuális motívum egymás hatását felerősíti, s a zeneműszerű olvasatot konkrétabbá teszi. Erre a kompozíciótípusra, amely néhány "dallamszerű egység" egyszerű kibontása, az jellemző, hogy az asszociációs mező is behatárolható, sőt a jellegzetes képzetkör különleges nyomatékot, valósággal szárnyakat kap.

Minden izében átgondolt felépítés jellemzi ezeket a rajzokat, s bármilyen egyszerű dallamra rímelnek is, tágra nyitják a képzelet előtt a horizontot. Olyan dimenzióra tárnak ablakot, amely a történeti időben is kiterjeszkedik, abban a létformában, amelyben a tér most ennek a múltat és jelent egybeölelő időnek a függvénye. Mi sem természetesebb, hogy ez az időbeli kiterjeszkedés – a tárgymontázs technikájának sajátos értelmet adva – a népi mítoszok elemeit, alakjait is magához vonzza, immár az átgondolt kompozíció szintjén. Ez a parttalanná táguló idő, amely az ébrenlét és az álom határait is elmossa, fantáziaszülte lények, népi hiedelemvilágba sorolható jelenetek hona, ezek is, a paraszti lét és a paraszti múlt közelebbi– távolabbi történései, balladába illő eseményei mitikussá színeződnek át.

Van Magyar Józsefnek egy Bruegel parafrázisa, a *Baleset* amely a festő *Táj Ikarosz bukásával* című festményének átköltése. A parafrázis, az Ikarosz-sors feldolgozása Magyar filozófikus létszemléletének jelképes kifejeződése. Felismerése az ember nagyra hivatottságának, eget ostromló merészségének és különleges alkotó tehetségének, de bölcs tudomásulvétele annak is, hogy ez a nagyság illuzórikus, az ember esendő, mulandó lény, s ez a sorsa alkotásainak is. A művész azonban – tehetjük hozzá – képes arra, hogy megkapaszkodjék az idő egymásra halmozódó rétegeiben, inkább a reménykeltőbb, időben távoliban, mint a közeliben, amelynek jelenségvilágát is a legendás múlt aurájával övezheti.

Mezei Ottó

TISZSZOGT

MAGYAR József

nyét maga is előszámlálja. De (miután e szociologikus tényeket az irodalom *tényeivel* szembesítette) az előszámlálást megmegtoldja egy-két intelligens, egyszerű kérdéssel. Affélékkel, hogy: a *megváltás* reményének elveszéséből vajon következik a *jobbra törés* megtagadása is? Hogy: a művészetnek valóban a mindenkori adottságuralmat kell visszaigazolnia, bemutatnia, tükröznie? Hogy: nincsenek vajon mélyebb, lényegibb-elveszíthetetlen-funkciói?

„[...] az irodalom mindig arra törekszik, hogy felfedje az emberi lét ismeretlen oldalát [...] és ha nincs is privilégiuma arra, hogy az igazsághoz eljusson, sohasem szűnik meg azt keresni" – írta a strukturalizmusból kibontakozott Tzvetan Todorov csak nemrég. Vagy még egyszerűbben (a fiatalon meghalt magyar filozófus-szociológus szavaival): „ hogy nem lehet érteni, hogy akkor is várjuk a virradatot, amikor a hajnalokban már kevés a bizalmunk?" *(Kráter Műhely, 1993)*

Nyilasy Balázs

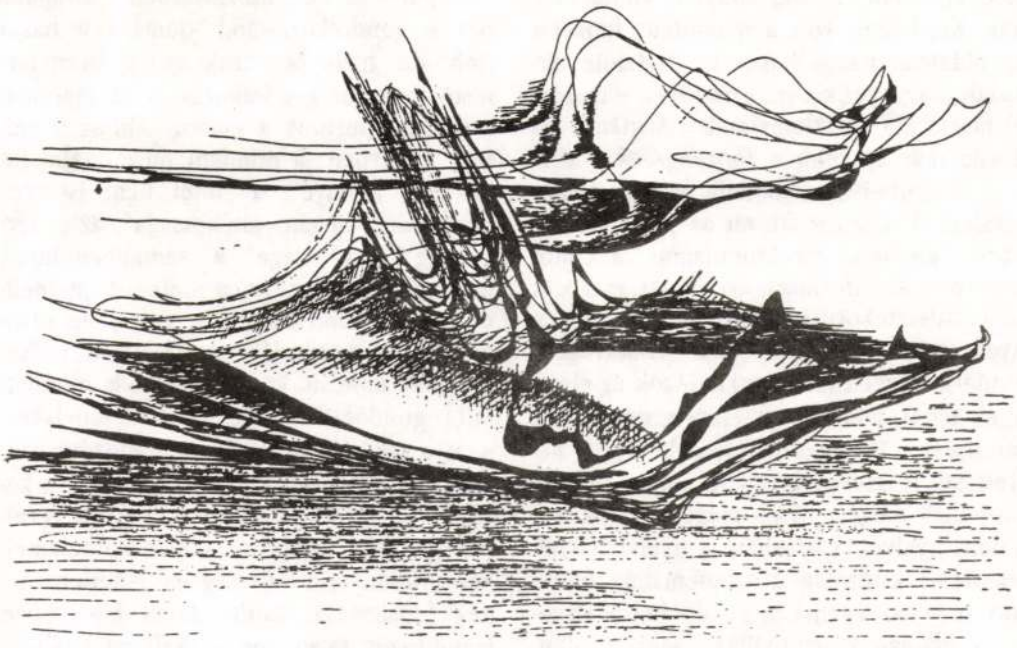

nyezet viszonyát rendezni vágyó akarat, a forma alapvetően intencionáló karaktere értelmezhetőek és továbbgondolhatóak; a manapság már-már evidenciának számító előfeltevés, hogy az irodalom „szociális lelké"-ről csak primitíven, szűkösen lehet gondolkozni, meghaladható. S ezzel együtt meghaladható a hamis döntéskényszer: mimézis és megkonstruáltság, életproblémák és szociális funkciók, felszólítás és önkifejezés, rend és szabadság, egyensúlyőrzés és egyensúlyfelborítás, az értelmezni nemtudás terhe alóli felszabadulás öröme és a fájdalom tagolatlan, vad felkiáltása, teljességigény és „világba vetettség" nem egymást kizáró ellentétek lesznek, hanem elrendezhető, elrendezett egész részei.

Nagyon is természetes, hogy ez a rendezett, nagyobb vonásaiban masszívan megalkotott gondolkozásmód önmaga kifejtése közben minduntalan polémiára kényszerültkényszerül. S hogy kicsodák vitapartnerei? Még elsorolni is sok, annyian voltak-vannak. Kezdetben volt a mimétikus funkciót egyoldalúan hangsúlyozó, az irodalom társadalmiságát szűkösen, primitíven elgondoló marxizáló irodalomelmélet. Azután – ez a vita már átnyúlik a *Töprengések*...-be is – a saussure-i nyelvmodellt az irodalomra alkalmazó, a műstruktúrát az „élet struktúráitól" elszakító strukturalizmus, a költői nyelvben az információtovábbítás eszközét látó, szűklátókörű kommunikációelmélet, a nyelv referenciális funkcióját elhanyagoló modern lingvisztikai teóriák. Azok az elméletek tehát, amelyek az eleven, energiákat tartalmazó, társakat befolyásoló nyelv helyett steril, elvonatkoztatott oppozíciókból próbálják megérteni és megértetni az irodalom nyelvét, s amelyek a nyelvi tények jelentését kizárólag a szisztémában betöltött hely, az egymáshoz való belső viszonyuk alapján konstituálják. „Igen: azáltal, hogy alkot, hogy *létrehoz valamit,* tevékenységének folyamatában maga az író is megváltozik [...] Más szóval nem azáltal tagadja a semmit, hogy kész üzeneteket ír át egy megszokott jelrendszerből egy szokatlanabba, amelyik érdekesebbnek mutatkozik annál. Sokkal több megy végbe. Mert a szónak megvan ugyan a jelszerűsége is, mégis sokkal több puszta jelnél." „Mert hiszen például azt a tényt, hogy változások álltak be a szavak és a szavakkal jelölt tárgyak egymáshoz való viszonyában, nem lenne értelme vitatni [...] Ettől az átalakulástól viszont, ha csorbát szenvedtek is, meg aligha semmisültek az eredeti értékek. Hiszen ha – egyik korábbi példánkhoz visszatérve – *teljesen* megszűnt volna a »részegnek« az alapjelentése [...] akkor egyáltalán mi maradhatott volna meg belőle? Hogyan létezhetne még egyáltalán?", „Valójában csak a követést érdemlő *célokat* és a hozzájuk igazodó *nézőpontokat* nélkülözve mutatkozik erőtlennek és kiüresedettnek az emberi nyelv."

Végül – de nem utolsósorban – vitapartner e gondolkozásmód számára a hazai (jobb szó híján nevezzük így) posztmodernista irodalmi gondolkozás. S itt már igazán megérkeztünk a mához. Ahhoz a mához, amelyben „a mindent megcsinálni tudás [...] fölénye", a „hitet nem ismerés könnyedén elegáns játékossága", az „enerváltság könnyedsége", a „semmiben hinni nem tudás fanyarsága" a preferált, „modellértékű" szellemi attitűdök, amelyben bizonyításra sem szoruló, relativitásfétis, ítélkezésfóbia minősít korszerűtlennek mindenfajta gondolati elköteleződést. Amelyben nem a teljesség irányába tett mozdulások, küzdések dominálnak, nem az irodalom kereső, valóságproblematizáló funkciói kerülnek előtérbe, hanem a mindezen túlemelkedés fölénye, a teljesség elérhetetlenségének fetisizálása. Tamás Attila könyvében legtöbbször talán épp e szellemi beállítódással polemizál. Okait, a világ formálhatóságába vetett hit el-kimúlásának sokféle té-

csot vulgarizáló-pártosító könyve volt nálunk „esztétikailag elfogadott"-nak tekinthető – oly módon, hogy ezek uralmával az utóbbi évtizedek irodalomtudományi iskoláinak a „beszivárgása" (majd a „benyomulása") szegült növekvő erővel szembe. Az *„Anti-Esztétika"* fontos darabjává lehet most annak a – nem nagyszámú – könyvtermésnek, mely merev világnézeti kötöttségektől megszabadultan próbál tájékozódni a művészetek együttesének világában, minél kevesebb elfogultsággal próbálgatva a vizsgálódások lehetőségeit.

Akkor is szükség van ilyen könyvekre – ha szerzőjük még csak részben érlelte ki őket. Mégis tény, hogy ha szerzőik határozottabban törekszenek céljaik és követendő módszereik előzetes tisztázására, akkor föltehetően nagyobb mértékben tudnak azoknak a hasznára válni, akiket „szakmájuk" valamiképpen versekkel, festményekkel, épületekkel vagy zeneművekkel köt össze. *(T-Twins Kiadó–Lukács Archívum 1992)*

Tamás Attila

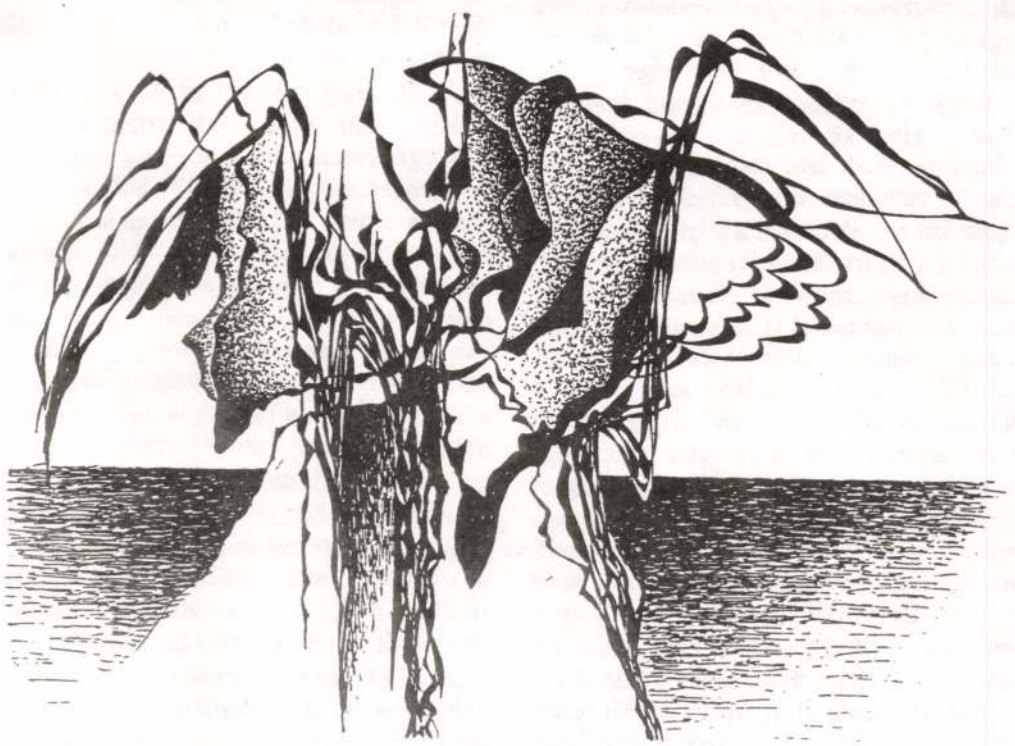

Egy gondolkozás anatómiája

Tamás Attila: Töprengések az irodalmi értékről

Az irodalomról szóló beszéd alighanem elkerülhetetlenül vallomás; a kritika, a tudomány, az aggályos gonddal lábjegyzetelt értekezés is. Csakhogy e vallomás nem lehet hiteles az eltökélt lényegmegragadó igény nélkül. Tudomány és esszé ellentétét csak a mindenkori üresség, csonkaság gerjeszti: a személyes emberi dimenzió hiányát raffinált, kimunkált eszközökkel leplező akadémizmus, és a fogalmiságért való harcot eleve föladó – s ebből ideológiát gyártó – szépelgés.

Tamás Attila *Töprengések az irodalmi értékről* című könyvében – ha szabad ezt a kompromittált szót még egyszer használnom – vallomást tesz. Tépelődő, tipródó, faggatózó mondatláncai a lélek kétségeit takarják föl; az irodalom problémái egy plasztikusan megrajzolt – az életrajz, életút némely ecsetvonásával is színesített – személyiség szorongató, életproblémáiként merülnek föl. A játék – »Lehet-e még érvényes álláspontot találni az irodalmi gondokozás kusza tépettségében?« – vérre megy: egy személy egzisztenciája itt a tét. Ugyanakkor ez az esszé nagyon is *fogalmi lényegmegragadó igényű* esszé a maga nyelvezetében, gondolatformálásában, már csak azért is, mert kategóriáit, gondolati vázát, érvelési metódusát, fogalmi készletét saját korábbi, a szó szoros értelmében tudományos munkáiból vonta el az író (*A költői műalkotás fő sajátságai, A nyelvi műalkotás jelentése*).

Lehet-e még érvényes álláspontot találni az irodalmi gondolkozás kusza tépettségében? – fogalmaztam meg az imént a Tamás Attila egzisztenciáját próbára tevő kérdést. Lássuk most milyen utakon jár, milyen módszerrel dolgozik a szerző, amikor a válaszadást megkísérli. Kiindulópontja, alapmetódusa történeti. Menjünk vissza, nyomozzunk vissza a lehetséges, valószínűsíthető irodalmi funkciókért az őskorba! Tanulmányozzuk, jobb híján, a primitív népek művészetét, próbáljunk meg innen, ebből az anyagból fölfedni, föltárni rendeltetéscsírákat, funkciókezdeményeket! – mondja. Ha ezt megtettük, ezután, de csakis ezután, elkezdhetjük az igazi töprengést. Immár meditálhatunk azon, vajon hogyan viszonyulnak a kifejlett, teljes értékű műalkotások e korábbiakhoz, hogyan a mához. A mostani és az akkori funkciók egybevágnak-e? Egymáshoz tartoznak-e még egyáltalán? Csak módosulásokról vagy teljes funkcióváltásról beszélhetünk?

„Talán azért született az ének, mert az embert elemi erők kényszerítették rá, s szükségét érezte annak, hogy ha meghallotta a tenger morajlását, ahhoz is hozzátegye a maga szavát [...] talán hangjának erejét is ki akarta próbálni a feje fölött megdördülő égen [...] talán... a napfölkelte csalt ki olyan kiáltást a torkán, hogy azt meghallván visszarettent önmagától [...] talán az egyedülléttől félve akart valami hangot kiadni, bárha csak a sajátját is; talán a démonokra üvöltött rá, s csodálkozással és örömmel eltelve fedezte föl, hogy erős hangja hasonló azokéhoz..." – idézi az elméletírókritikus a költészet genezisét sok oldalról megközelítő német költőt, Johannes Bechert, s maga is funkcióbokrok komplex együttesét tételezi, mutatja ki a korábbi kezdeményekben. Az életerő kifejezése, az önbizalom fokozása (erőének) éppúgy költészeti ősfunkció szerinte, mint az emberre – önmagára és környezetére is – veszélye-

A melodikus formaelv természetesen különös erővel érvényesül a film zenei anyagában, amelyet Zanussi állandó munkatársa, Wojciech Kilar a már említett *Exódus*on kívül főként Mozart és Ravel munkáira támaszkodva épített fel. A melodikus muzsika önmagán belül is utal a mű alapüzenetére, a fülnek barátságos dallamokban a létezés kínzó ellentmondásai szárnyalnak.

Olyan ez a film, mint egy Bernini szobor: kedves és súlyos.

Polemikus gondolatok

Almási Miklós Anti-Esztétikájáról

Elismerésre késztetően sokirányú tájékozódást – ezen belül három idegennyelvű szakirodalmat – hasznosító, ugyanakkor könnyed vitakészséggel megírt könyv: szerzője különböző vagy éppen egymással ellentétes szakmai értékeket tud munkájában egyesíteni. Teljesen tárgyilagos kritikában bekezdéseket érdemelne általában vett szellemi teljesítményének méltatása. A fölvetett kérdések súlya és időszerűsége viszont indokolttá teheti, hogy alkalmilag nagyobb szerephez jusson a vitázó érvek megfogalmazása, mint amekkora tér a kiegyensúlyozott mérlegelés műveletei számára marad.

A következőkben ezért nem valamilyen abszolút zérus pontot kiindulási alapul választó objektivitás kap hangot, inkább a szerzőétől eltérő nézőpontok törekszenek érvényre jutni.

De természetesen: személyes élek nélkül.

Három alapkérdés föltevésére indít a kötet. Vajon – provokatív főcíme szerint – valóban *anti-* (más szóval ellen-) esztétikának a kidolgozására vállalkozott-e a szerző, vagy egy ilyesfajta „negatív kategorikusság"-tól eltérően – műve alcímének szavai szerint – „a művészetfilozófiák labirintusában" teendő „séták"-ra invitálja olvasóit – rugalmas gondolati játékokba vonva be őket –, vagy pedig igazában mégiscsak beéri annyival, hogy kísérletet tesz egyes esztétikai rendszerek óvatos „korhoz igazításai"-ra?

A főcímen kívül mindjárt az első mondatok is egyértelműen (úgyszólván egyértelműen?) az első válasz elfogadása mellett érvelnek. „Lehet-e a XX. század végén egyetemes esztétikát írni? A válasz majdnem (!) nyilvánvaló: nem lehet. Nem lehet, mert..." és sorakoznak egymás nyomában a különböző érvek. Alig öt lappal később viszont már valamilyen visszavonulásnak a megnyilatkozásai ötlenek szembe: „mégsem célom a...*teljes* dekonstrukció...maradnia kell valami fogódzónak a művekről való beszéd számára" (12.), s éppenséggel az értékek mibenléte, illetve a rájuk irányuló szemlélet milyensége az – mondja ki később –, amin „még egy anti-esztétikában is áll vagy bukik", hogy miben jelöljük meg az ítélőerő lényegét. A gondolatfutamok végéhez közeledve (241–243) viszont már éppenséggel olyan állásfoglalással találkozunk, amely szerint a „jó" és a „rossz" ízlésnek eltérnek ugyan egymástól az értékelési kritériumai, az elítélő minősítést magával hozó „rossz ízlés" kategóriája viszont még „a klasszikus modell bázisán kreált fogalom", így hát saját korunk gondolkodójának szemében már érthetően „gyanús kategória". Míg ugyanis korábban „a jó ízlés az egységes kultúrák természetes adománya volt, a modern világ eklektikája...egyszerűen lehetetlenné teszi az ízlésmodellek egységességét..., *a jó és a rossz ízlés-dimenziónak nincs helye*". A könyv egyes érvelései szerint a különböző ízlésítéleteknek inkább a szociológiai meghatározottságuk mutatható ki, mint amennyire helyességüknek vagy tévességüknek a megállapítására érdemes törekedni, valamilyen objektív értékrend (illetőleg ennek elsajátítása) alapján. Almási Miklós egyhelyütt a szubjektív hangvételt is vállalva fogalmazza meg azt a véleményét, hogy valójában „minden egyes mű magának teremti meg formaelveit, melyeket magának is kell beteljesítenie. Amennyiben *képes arra, hogy önmagát konstituálja a befoga-*

„A bárd függőleges vezetőoszlopon mozog felülről lefelé hasítás közben (ez a mellékmozgás), egyidejűleg a kézi hasítás mozgását utánozva ütemesen ráüt a gerincre. A bárdot pneumatikus henger mozgatja, és a gerinccsatornába nyúló tüske vezeti... Ezzel a szellemes megoldással ... a gerinc pontosan a felezővonalában hasítható ketté."*

...újult erővel működnek a vágóhíd gépei. Csattogva, kerepelve metélik a húst, nyúzzák le a bőrt. Satnya ezüstszínben tekeregnek a fémcsövek... A padozat halványzöldje belevész a csirízszerű sűrűségbe...

Hallom a csontok recsegését..., a fegyver kopogását..., a levágandó állatok tülekedését, ahogy tébolyodottan nyomják, tiporják egymást a karámban...

Milyen színű a párás, neon-szürke hajnalon a marhavér?... Milyen színe van az álmos gyermekarcnak?... Van-e árnyéka a halálsikolynak?...

Belefullad minden a ködbe!

Hol itt a kompozíció?... *Harc és kibékíthetetlen ellentétek mindenütt*: a mocskos-sárga füst mögött megbújó *lilában és a kékben...***, a hús kárminnal és fehérrel kevert rózsaszínében..., a kés élesre fent ezüstjében!...

Megreped a köd!

A vágóhíd egyik apró ablakán át bevág a Nap. A gomolygó párát kettéharapva lecsap a padlóra...

Egy marhafej!... Egy vörösen felizzó koponya!... Az idomtalan, véres testen szétrobban a fény... Alányúl az örvénylő gőznek és megemeli...

Lebeg, inog a mészárszék!

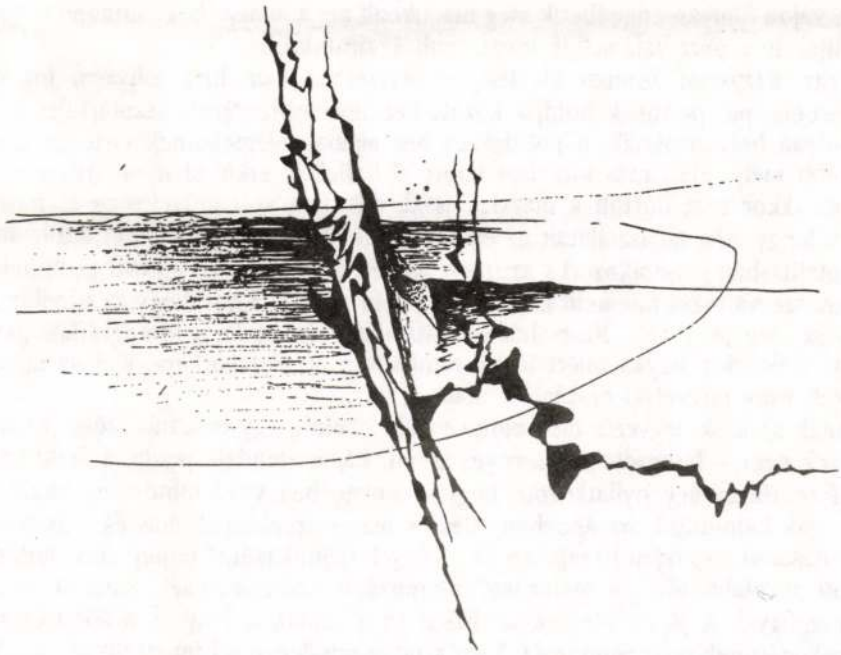

* Az idézőjelbe tett részek részletek a Húsipari gépek I. című könyvből. Mezőgazdasági Kiadó, 1983.
** A *kurzívval* szedett részek Vincent van Gogh leveleiből vett idézetek.

Pörös Géza

A közvetítő

Krzysztof Zanussi: A csendes érintés*

Az első út az alázat; a második az alázat; a harmadik az alázat; s ahányszor csak kérdezel, mindig ezt mondom.
Szent Ágoston

Néhány felibe-harmadába sikeredett munka után – amelyek persze egyáltalán nem világképi-gondolati zsákutcák voltak, csupán a formázó kéz bizonytalanságával magyarázható torzók –, szóval pár esztendeig tartó keresési-érlelődési stádium gyümölcseképpen Krzysztof Zanussi ismét érett, megszólító erejű művel hozakodott elő. Az angol–dán–lengyel koprodukcióban forgatott film – lengyel címén: *Kézrátétel* – alapnovellája kerek egy évtizeddel ezelőtt íródott Zanussi és régi szerzőtársa, a rendezőként is eminens Edward Zebrowski (*Átváltozások kórháza*) műhelyében, s ezt a matériát most két brit szcenarista, Peter Morgan és Mark Wadlow segédletével szabták újjá. Időzzünk egy pillanatig ennél az apró ténynél. Manapság, amidőn még a legnagyobbak közül is sokan kényszerülnek arra, hogy dolgozószobájukban keserves lomtalanítási műveletbe fogjanak, vajon hányan engedhetik meg maguknak azt a luxust, hogy minden óvatoskodás nélkül fújják le a port valamelyik megsárgult kéziratukról?

Szentigaz, Krzysztof Zanussi kiváltságos helyzetben van, hisz sohasem iparkodott a közép-kelet-európai politikák holdjai között keringve cenzúrázott szamárfület mutogatni az ilyen-olyan helytartóknak. A politizálást önmagában elégtelennek tartotta, nem bátor volt, inkább mély, ahol más torzulást látott, ő kollektív erkölcsi nyomorúságot. Amikor még illett, akkor sem flörtölt a marxizmussal, ellenben volt műveltsége és művészi képessége a lengyelség tapasztalatait az ember egyetemes próbatételeiként ábrázolni. Mivel mindig totalitásban gondolkozott s az *itteni* mellett jól ismerte az *ottanit* is, ennek folytán még a rendszerváltozás fölemelő hónapjaiban sem ámított azzal, hogy az új világ egyúttal szép is lesz meg jó is lesz. Nincs hát oka átírni az életrajzát, a filmográfiája sem kíván tapintatos szelekciót, ugyan miért lenne radikálisan más emberképe Walesa idején, mint volt Gierek vagy Jaruzelski országlása alatt.

Változnak az idők, jegyezte meg előtte valaki nemrég egy magánbeszélgetés során. De az emberek nem – hangzott a kesernyés tromf. Pár esztendeje pedig, a *Leltár* moszkvai sajtókonferenciáján úgy nyilatkozott, hogy ő lényegében véve mindig ugyanazt a filmet forgatja, csak különböző országokban, más és más szereplőkkel, más és más címen.

Pályafutásának az elején hazájában az „erények dalnokaként" ünnepelték, holott semmi sem állott távolabb tőle az igehirdető moralizátor szerepkörénél. Zanussi nem papol, hanem megfigyel. A jó és a rossz, az isteni és a sátáni, a fény és a sötétség bennünk folyó tusakodásának dokumentátora. Tartózkodva mindennemű imperatívusz megfogalmazásától – ami legfeljebb a néző dolga –, egy mikroszkópja fölé hajoló bölcs igazságkereső

* Zanussi filmjét az idei Lengyel Filmtavasz keretében láthatta a közönség.

Az „én” bűvöletében

Minden-de-minden Zene lesz.
Felszabadul a holt anyag.
Hallom a formát, színeket;
hallom magamból — Magamat.

Egyre mélyebbről jön a Hang,
mely egyre inkább Én vagyok;
az őszi ég, ki elborong,
a nyári táj, ki tűz napot,
a téli dér, ki rámvetült,
a tavasz is, ki rámragyog;

és Én leszek a fagyos űrt
megcsendítő az Ég alatt,
ha csikorgásból Zene lesz
s élő Lélek a holt anyag.

(1987)

Galambosi László

Borzalmak temetése

Hamu örvénylett csillag-fojtó űrben,
gyötrelmek raboskodtak szívsötétben.
Füstből, tüzekből erdő nőtt az égre;
vér záporozott Isten küszöbére.
Mióta Árpád népünk idehozta:
hányszor borultál gyászba, Magyarország?
Holt féfiak közt asszonyok lebegtek:
fejfák tövében fénylő kontyú rózsák.

Béklyókat tűrni születtünk, vagy győzni?
Csapódtak durván borzalmak födői.
Gyávultunk verten. Ítélettől félve
görnyedtünk: csontunk törték, rúgtak kékre.
Cellákba lökve hallgattuk a hóhér
lépteit: mikor nyitja ránk az ajtót.
Bitók zökkentek négyszögű lyukakba;
pirkadat-udvar harsantott kakasszót.

Uram, a lányok most nem feketébe
öltöztek, hanem napszőtte fehérbe;
nem bújnak már: kalászos kezük röpköd.
Sehol lánctalpak-zúzta gyűrűk, gyöngyök.
Míg férfiak közt asszonyok lebegnek,
keresztek előtt fénylő kontyú rózsák:
áldozni kész, nem zuhan gyilkos gyászba;
arcodat érzi arcán Magyarország.

dermedt áradatban, ahová hosszú idő, a soha meg nem szakadó időtlenség köptette őket: különben is valamennyiüket ott látni abban a fényképalbumban, amelynek fölvételeit a művészi hajlammal megáldott fotográfus készítette vagy gyűjtötte az újvidéki Pétervároradi utcában, s közöttük, mintegy meglepetésként, Albert Einstein arcképe, ám Türr Istvánt eddig a képmásáról még senki sem ismerte föl, miként a Jókai Mórról készült felvételen is egy ismeretlen, joviális öregurat sejtenek, vagy legföljebb összetévesztik Bruder Jásóval. No, és a pétervároradi erődben szolgálatot teljesítő nyalka tisztek, micsoda fess jelenség mind, egytől egyig! – vélekedek én, valami hihetetlenül nagy távolságból, olyasformán, mint aki semmi szín alatt sem vállalna kezességet elképzeléséért, miközben a kaszáláshoz készülődő majdani kaszáló is abbahagyta az ősi penge kalapálását, s talán indul, hogy rendet vágjon az ezüstös szárakból.

Ez lehetett az, ez a kaszálás, amit ismernem kellett volna a lőtér mellől, még azokból az időkből, amikor őszi hajnalokon katonaság szállta meg a környéket, őrség állt a csatorna töltésén meg az út mentén, s odabenn a lőtéren éleslövészet folyt; számomra, így utólag, az egyedüli bökkenő, hogy miként láthatták a sötétben a céltáblákat, mert az mégiscsak elképzelhetetlen, hogy vaktában, összevissza lövöldözzenek, futóvadra, vagy mit tudni, mire.

Úgyhogy egyebek mellett ezért sem lehet itt hinni semmiben sem, ha egyszer heves gondolat szülte az ötleteket, s most ezeknek a megedzése folyik, s azután a próba, hogy vajon elbírnák-e a valóságot.

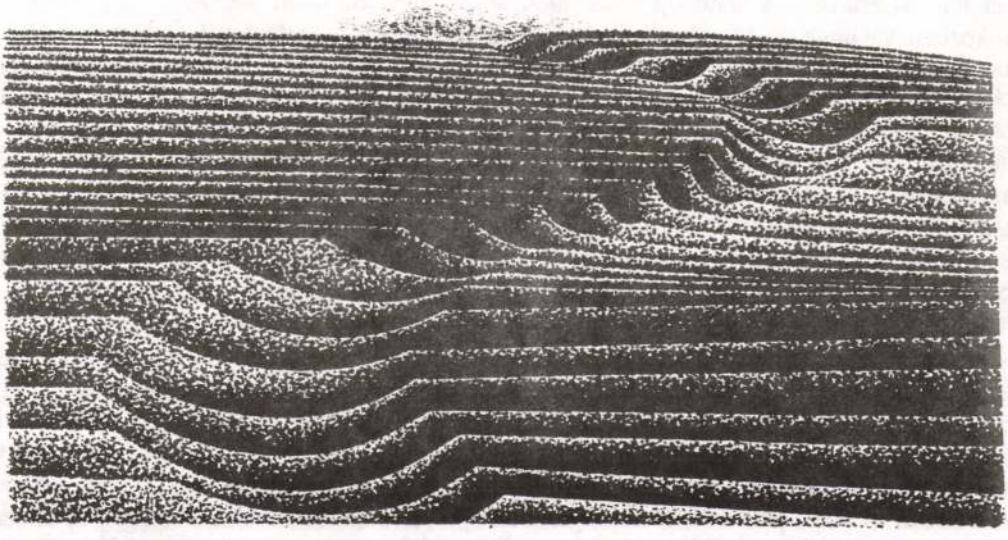

dolok önhittségemben, mintha az egész oly egyszerű lenne, miként egy csomó kibogozása, s aztán ebből áll össze a világképem, vagyis egy világ ködös képe ugyanilyen homályos értelemmel fölvázolva, alkalmasint találomra meghatározva, Duna–Tisza köze, úgyszólván még mindig föltérképezetlen valami, terep? – amennyiben terepnek nevezhetjük azt a tél eleji, sötét tobzódást a légifölvételeken, ezen a – magasból fényképezve – szinte lakatlannak látszó vidéken, amelyet bizonyára pusztuló ember- vagy népfaj lakhat, s ha még akadna egy templomuk, nem ártana majd misét szolgáltatni értük, vagyis erre az elhatározásra jutni, már napvilágnál, habár ahhoz még keresztül kellene lábalnom e tengerszorosnyi szélességű éjszakán, érzelmi folytonosságon, e valahová – bárhová is – való kötődésen.

A novemberi éjszakában valaki kaszát kalapál, a jellegzetes csettegés tölti be a sötétséget, úgyhogy innentől majd más irányt vehetnek a dolgok, nem föltétlenül az én értelmezésem szerint zajlanak majd az események, s ha magamat tekintem, végleg az érkező szerepébe kényszerülhetek, mivel amit én eddig ismertnek és megszokottnak gondoltam, íme, végzetként sejlik föl most előttem, a várható kaszasuhintás, akár lépésnyivel is előttem a sötétben – de hát hova fordult ez a megmagyarázhatatlan egész, hogy végül is csak néhány, idegen kéztől tett suhintás gyűrődjön föl belőle az égaljon, ahogy frissen kaszálják nyirkos, éjszakai vackomat, derékaljamat, ahhoz, hogy elszállásoljanak egy hodályban, melynek deszkaajtaját kívülről reteszelik el, de hátsó fala nyitott éjszakaként mint guillotine zuhan alá, s még szerencsére eleresztem a pengéjét a fülem mellett, habár kétségtelenül nagy volt itt mindenkor a jakobinus tűz. Kasza és guillotine: örökösnek tetsző jelkép.

E helyen állapodva meg történetemben, lapozgatni kezdem színtelen kifestőkönyvemet, hiszen ez illik hozzám, távoli körvonalak, elmosódó rajzolatokkal körülhatárolt formák, a szinte vízmélyi sötétségben kaszáját kalapáló valaki, és a kalapácsa olyasforma csettegést hallat az üllőn, akár a közelre lopakodott vonatkattogás: ez aztán le is zárhatja ezt a megdermedt Mindenséget!

És micsoda világkép ebből a szélsőségből!

– Jóember! Jóember! – töltöm ki hangommal a környező tágasságot, mintegy ezzel bélelem kísértetiesnek ható éji fészkemet, senki meghatározott személyt nem szólítva, miközben valamelyest viszolygok is attól, hogy fölhívjam magamra a cselekvő figyelmét, ám ezalatt amaz a másik látvány világosodik ki előttem, vagyis szürkeségében inkább ráfakul a semmit sem mutató látósíkomra, az a krajcáros, amely majd egykor, régészeti szempontból meghatározhatja a kort, amelyben az érme elgurult – de, teringettét, hiszen fölkapta valaki, s azonnyomban, a sarki szatócsnál, olcsó szivart vásárolt rajta, amit hirtelenében el is füstölt, úgyhogy most csak ez a füst, képzeletben lengedezve: nos, semmiképpen sem akkora, mintha tüzet raktak volna az utcakereszteződésben, meg azt is, bizony, eltaposták volna a más-más zászlók alatt más-más irányban fel-alá vonuló csapattestek, s én meg állok, veszteglek itt megátalkodottan ebben a föltartóztathatatlan forgatagban, mint afféle jelentéktelen szemtanú, mely korból is? Avagy mely korból nem...

A kalapáló pedig, akit hosszas fontolgatás után bizonytalankodva szólongatni bátorkodtam, derekasan erőltetheti a szemét, ha még erre sem hagy föl a csettintgetéssel, vagy csupán nem hisz a fülének vagy nem hisz nekem, vagy már nem is ad a jótét lelkek zajongására, csak végzi a dolgát, ami különben jelentéktelen és céltalan, miként a halott vegetáció; afféle téli kaszálás. Vagyis az első hajnali dér sztaniolszíne majd lepecsételi ezt az irdatlan és öblös palackot, és derengésében egyszerre előtetszik a haskos égalj tartalma, mint lenge nimfák szökellése ezüstlő mezőkön, akik meghemperednek e hűs, szálasra

Vége nincsen, csak határa.
Fogy a minden, nő a messze.

Minthogy éppen ketté válik

Minthogy éppen ketté válik,
mint a ganétól a tőzeg,
s azt hiszik, hogy attól nőnek,
hogy egyre messzebb a másik,

minthogy mindent szakadásig,
s még erősebb az erősebb,
s lépten-nyomon annyi hőstett,
hogy a tétje nem is látszik,

minthogy az összes hibáit,
és a legrosszabb is győzhet,
s folyton az, hogy most előz meg,
most jutunk el Kánaánig,

minthogy csak a partja számít,
mért akarják az egészet?

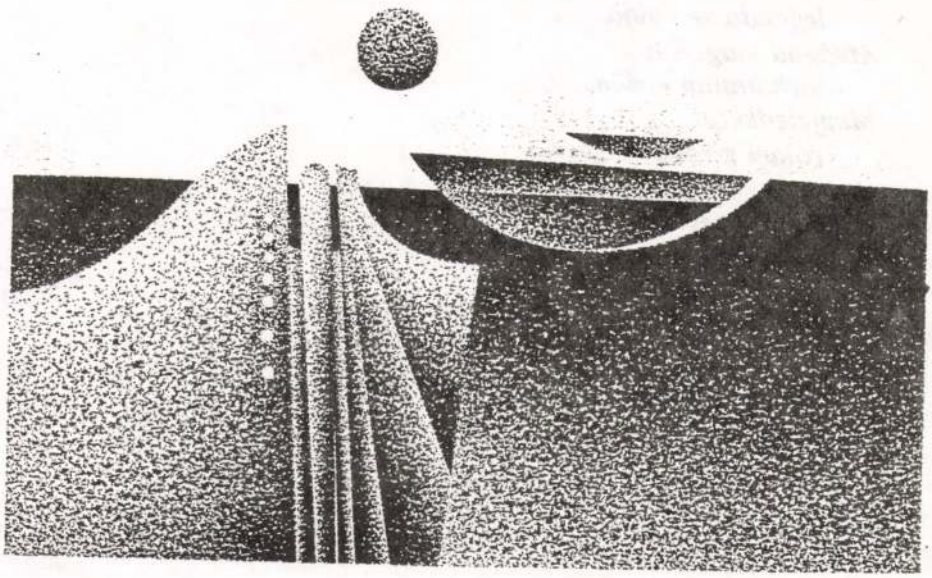

Király László

Az irodalom határai

Van egy legendám,
neked adom.
De mit is kezdhetnél
egy legendával?
Este bekopog
ablakodon.
Aztán lefekszik
fűvel-fával.

Madár lehet,
vagy felhő, cserje.
Hal, medúza,
„zöld tengerár".
Kalifa, aki
szökne bölcsen,
de vár rá Szamarkandban
a halál.

Ne sajnáld, hogy
semmit sem értesz.
Ha értenél,
legenda se volna.
Átvágod magad a
járhatatlan erdőn.
Megfeledkezel
rólam s róla.

Csakhogy még egy
legendám a tied.
Együtt kell élned
e legendával.
Este
kinézel ablakodon.
Aztán lefekszel
fűvel-fával.

De vigyázzatok: az ócska vér és az ócska
arany egybejátszása hamar elunalmasul
a pestises hírekben s izgatószernek
már csak a nők maradnak: a falhoz
szorított tomporok és a martinivel lelocsolt mellek!

Vagy ők már rég kipusztultak belőletek,
mint a mocsári tölgyek a Hortobágyról?
Ki, még a látomásaitokból is?

Ne tudjátok meg soha, üvöltő jótevőim,
micsoda édenkertekbe járok még ma is éjszakázni,
megmenteni tőletek magam s nézni alulról
hosszan az átvilágított jegenyék csúcsát.

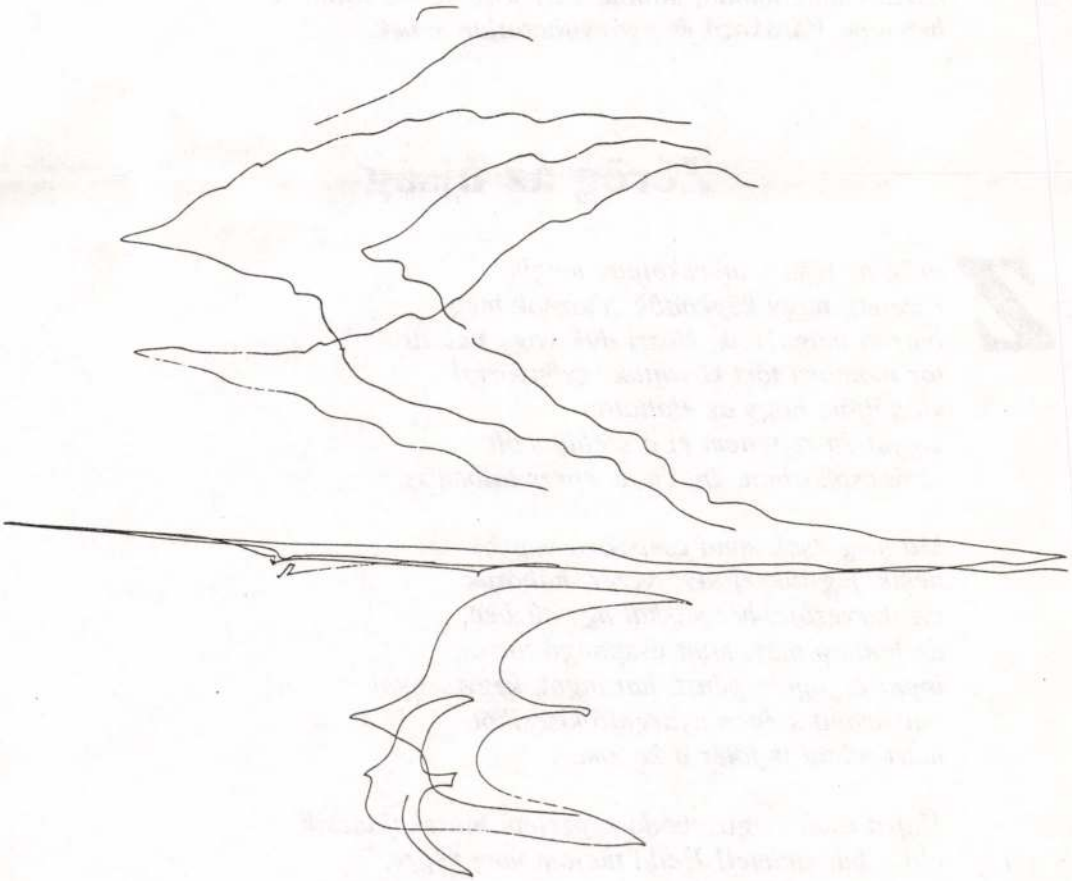

s háttal az éjszakának, zúzos tarkónkkal
tudtuk: mögöttünk ott a végtelenség.

Volt-nincs világ. A szívek azóta reumásak.
A bőr alatt mélyen sérült szavak és sérült
forradalmak hevernek temetetlenül —
S márcsak a kutyák zabálhatják föl őket.

Ha ennyi volt az élet, jó, hát belenyugszom.
De ha több? Ha még ezer ablak-villámlás
fényébe kellett volna odaállnunk
egy országért, magunkért és mi fakéreg-arccal
csak úgy arrébb kullogtunk? Ki ráz meg minket
ezért? S kicsoda szakítja szét mellünkön
a színváltó, bécsi inget? Ülök, didergek,
próbálok átmelegedni a versben. Hiába. Sok kicsi űrt
hordok magamban, mintha várakozó sebek volnának
bennem. Várakozó és gyógyíthatatlan sebek.

Zörög az újság

Zörög az újság, mocskolnak megint.
Fizetett, nagy köpködők céloznak meg
bátran maguknak. Nászi dűh vagy halotti
tor mámora tört ki rajtuk: gyönyörrel
kiabálják, hogy az elaltatott
kígyót én rejtettem el a szétdöncölt
virágcsokorban, én, én az epres tálban is.

Ma még csak sima cselszövő vagyok
nekik, jég-tűkkel alvó vezér, háborúk
megtervezője, hattyúkkal ágyútűzben,
de holnap már, mint csapongó tolvaj,
lopni is fogok: pénzt, harangot, kegytárgyat,
makarónit s égen nyargaló kiscsikót,
mert odáig is fölér a kezem.

Hajrá csak megiramodó képzeletű macskajancsik,
elő a bűneimmel! Hadd tudjam meg végre,
mi lappang rejtve bennem: a paplanos
szerénység alatt micsoda villoni merényletek!

Magyar József

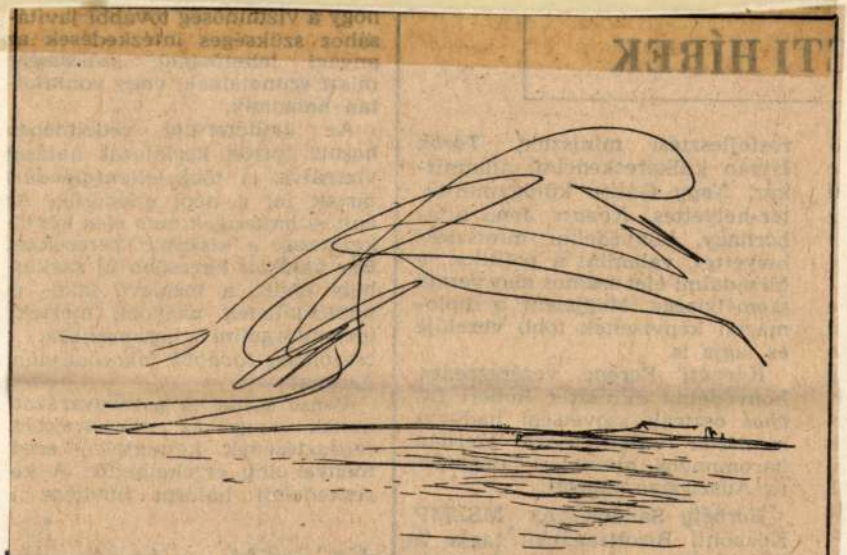

Magyar József rajza

Magyar József

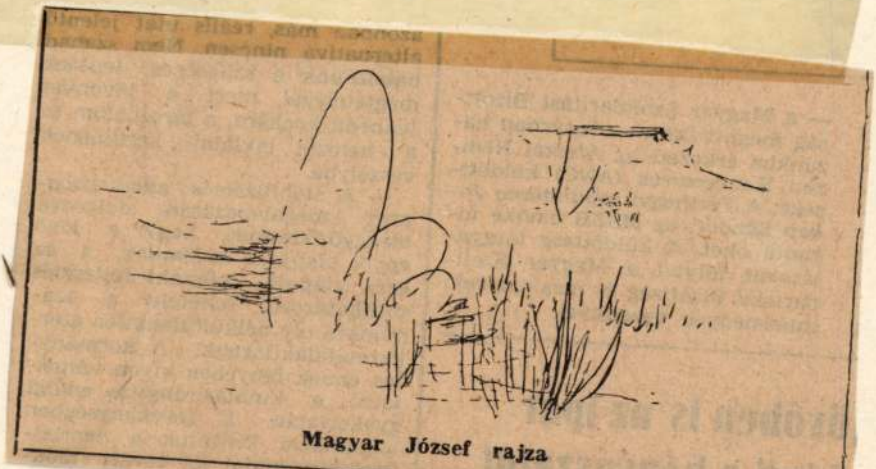

Magyar József rajza

Magyar Nemzet 1987. IX. 7.

Magyar József

Hétfő, 1986. április 21. Magyar Nemzet

A Magyar Nemzet Galériája

Magyar József rajza

(A művész kiállítása az Erzsébetvárosi Kisgalériában látható)

test elleni harcot megkövetelő játékban. Az izgalmak elsősorban a lényeget illetően hiányoznak, mindenki azt tartja, hogy eldőlt már, melyik csapat lesz 1986-ban a sportág legjobbja.

Természetesen az, hogy a szovjetek megállíthatatlanul mennek előre, nem jelenti azt, hogy ne lennének érdekességek Moszkvában. Itt van mindjárt a csehszlovák csapat szereplése. A világbajnoki cím védője abszolút esélytelenként várta a vasárnapi prezstízscsatát a Szovjetunió ellen, miután az eddigi fordulók során öt pontot vesztett. Kikapott a lengyelektől, a nyugatnémetektől és a svédektől, s Finnországtól is csupán egyetlen pontot szerzett.

Az okokról nem sokat hallani itt Moszkvában. Jan *Starsi*, az ismét a válogatott élére hívott mester dicséretes őszinteséggel vallotta még az elmúlt héten, hogy az első vereséget követően játékosai nem a jégkoronggal törődtek, hanem vélt és valós sérelmeikkel

ki címért küzdő négyesben, a n
gyedik helyért pedig ekkor mé
állt a harc Kanada, az Egyesü
Államok és Csehszlovákia közöt

Vasárnap először Kanada és a
Egyesült Államok lépett a jé
re. Nagyon jó meccsen, olyan ta
lálkozón, amelyre azt szokt
mondani, hogy népszerűsítheti
sportágat, Kanada nyert 4:2-r
A nézők, annak ellenére, hog
Moszkvában aligha van szüks
a hoki népszerűsítésére, élvezté
a játékot és együtt örültek a ka
nadaiakkal, akik ekkor már ha
ponttal rendelkeztek, lépéselőn
be kerültek tehát Csehszlováki
val szemben. Főként azért, mert
csehszlovákok utánuk következ
tek a Szovjetunióval.

A meccs első öt percében úg
tetszett, hogy a csehszlovákok f
ledtetik a múltat és megszorí
hatják a Szovjetuniót. Aztán a
percben *Konstantinov* gólt lő
bizonyítva, hogy a sportban ri
kák a csodák. Fölénybe került
Szovjetunió válogatottja, bár ez

6 Erikson, E. H., 1975. Life history and the historical moment. Norton, New York, 20. l.
7 Erős Ferenc, 1985. Zsidó identitás a mai Magyarországon. In: Az MPT VII. Országos Tudományos Konferenciája. 2. Tematikus vitaanyagok. MPT kiad., Budapest, 387–391.
8 Foote, N. N., 1951. Identification as the basis for a theory of motivation. Amer. Soc. Rev., 26, 1, 14–21.
9 K. Nagy Magda, 1973. Balázs Béla világa. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 43. l.
10 Krappmann, L., 1975. Soziologische Dimensionen der Identität. Strukturelle Bedingungen für die Teilnahme an Interaktionprozesse. 4. Aufl., Ernst Klett Verlag, Stuttgart.
11 Marx, K., 1962. Gazdasági-filozófiai kéziratok. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 70–71. l.
12 Marx, J. A., 1980. The ideological construction of post-modern identity models in contemporary cultural movements. In: Robertson, R., Holzner, B. (Ed.), Identity and authority. Exploration in the theory of society. Blackwell, Oxford, 145–189.
13 Mead, G. H., 1973. A pszichikum, az én és a társadalom. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
14 Musil, R., 1977. A tulajdonságok nélküli ember. I–III. k., Európa Könyvkiadó, Budapest, I. kötet, 57. l.
15 Németh G. Béla, 1984. Mozgó stabilitás vagy múltba dermedt statikusság. Új Írás, 12. sz. 35. l.
16 Pataki Ferenc, 1981. Données pour l'interpretation de l'identité sociale. In: XXII. International Congress of Psychology. Proceedings. Leipzig, 165 – 174.
17 Pataki Ferenc, 1982. Az én és a társadalmi azonosságtudat, Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
18 Paul, S., 1979. Begegungen, Zur Geschichte persönlicher Dokumente in Ethnologie, Soziologie, Psychologie. B. 2., Renner Verlag, Austria.
19 Stryker, S., 1980. Symbolic interactionism. A structural version. The Benjamin-Cummings Publ. Comp., Menlo Park etc.
20 Tajfel, H., 1981. Human groups and social categories. Studies in social psychology. Cambridge Univ. Press, Cambridge etc.
21 Tajfel, H. (Ed.), 1982. Social identity and intergroup relations. Cambridge Univ. Press, Maison des Sciences de l'Homme, Cambridge etc.
22 Turner, J., 1982. Towards a cognitive redefinition of the social group. In: Tajfel H. (Ed.), i. m. 15–40.
23 Turner, R., 1968. The self-conception in social interaction. In: Gordon, C., Gergen, K. J. (Eds.), The self in social interaction. Vol. 1. Classic and contemporary perspectives. Wiley, New York, 93–106.
24 Zavalloni, M., Louis-Guérin, Ch., 1979. Social psychology at the crossroads: Its encounter with cognitive and ecological psychology and the interactive perspective. Eur. J., Soc. Psych., 3, 307–321.
25 Zavalloni, M., Louis-Guérin, Ch., 1984. Identité sociale et conscience. Introduction à l'égo-écologie. Privat, Montréal.

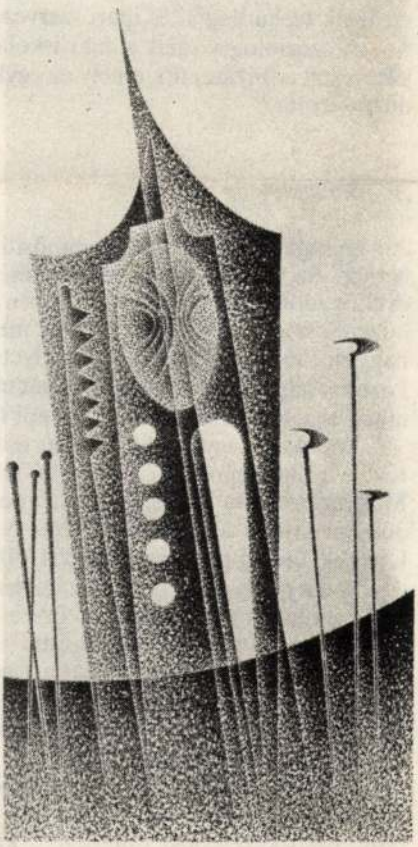

Magyar József rajza

VÁRHEGYI GYÖRGY

Túlméretezett iskolák

A társadalmi, gazdasági és demográfiai folyamatok, valamint az állami intézkedések megváltoztatták az alapfokú iskolák nagyságát és ezernél is nagyobb létszámú *iskolaüzemeket* hoztak létre.

A társadalom egyre több probléma megoldását várta az általános iskolától, *bővítette funkcióját és tevékenységét:* családi életre neveléssel, szexuális felvilágosítással, közlekedési ismeretekkel stb. egészítette ki a programját; a gyermekek egész napos felügyeletét, ellátását és gondozását az iskolákra bízta; társadalompolitikai célok (művelődési egyenlőtlenség csökkentése, gyermek- és ifjúságvédelem, szociális gondozás) elérésében az iskola segítségét várta.

Az oktatáspolitika és a pedagógia a termelésből kölcsönvett taylorista elvekkel és módszerekkel igyekezett ezeket a feladatokat megvalósítani. Programozta és normázta az iskolai tevékenységeket, feladatlapokkal és munkafüzetekkel szabályozta a pedagógiai interakciót. Növelte a vezetők, az irányítók és az ellenőrök számát és hatáskörét. Nemcsak az iskolákat irányító szakigazgatási apparátust, hanem az iskolákat kiszolgáló szellemi, technológiai és ipari szervezetek körét is bővítette.

A szociológia ezért a mai iskolát iskolagyárnak, tudásüzemnek nevezte el, ezzel jelezve azt a folyamatot, amely az egykor *emberszabású iskolákat* valósággal *gyárszerűvé* duzzasztotta.[1]

Az iskolanagyság változásai

A nagysága önmagában nem minősíti az iskolát, bár fontos működési feltételnek tekinthetjük. Az iskolanagyság értelmezésénél gondot okoz, hogy hiányoznak a kidolgozott és elfogadott kategóriák. A legtöbben a mindennapi szóhasználat méretkategóriáit (kicsi, közepes, nagy) használják, de ezek megítélése történelmi korszakonként és országonként nagyon eltérő. (Az az iskola, amelyet a század elején nagynak tekintettek, ma már csak közepes nagyságúnak számít.) Semmilyen nemzetközileg elfogadott mérce vagy norma nincs, amely pontosítaná a köznapi fogalmak relativitását.

Az iskolanagyságot a magyar oktatásügy adatai alapján a tanulók, a tanulócsoportok, a pedagógusok és a vezetők számával mérhetjük. A tanulók létszámát tekintve Magyarországon jelenleg az általános iskolák több mint fele (54%-a) *kis iskola*, tehát 300-nál kisebb a tanulólétszáma. A 301–500 közötti tanulólétszámú *közepes iskolák* közel egyötödét (18%-át) és az 501–800 közötti tanulólétszámú *nagy iskolák* szintén közel egyötödét (18%-át) teszik ki az összes iskoláknak. A 800-as tanulólétszámúnál nagyobb *óriás iskolák* aránya eléri az összes iskolák egytizedét.[2] A *tanulócsoportok* számára vonatkozó statisztikai adatok a méretek másfajta csoportosítását teszik lehetővé.

A tanulócsoportok számát a régebbi statisztikák is közlik, ebből megállapíthatjuk, hogy az elmúlt 15 évben – a körzetesítések miatt – a kis iskolák aránya 25%-kal csökkent. A közepes iskolák aránya csekély mértékben (3%-kal), a nagy és az óriás iskoláké pedig együttesen 22%-kal növekedett.[3]

A háború előtti iskolák tanulócsoportjainak számát csak a fővárosi adatokból ismerjük. A húszas évek végén a 171 fővárosi elemi iskola közel fele (49%-a) tíz tanulócsoportnál kevesebbet működtető kis iskola volt, ugyanakkor a 21 tanulócsoportná

fővárosi szabó ervin könyvtár

GALÉRIA

MAGYAR JÓZSEF kiállítása

BUDAPEST, X. PATAKY ISTVÁN TÉR 7-14

MAGYAR JÓZSEF
kiállítása

BUDAPEST, X. PATAKY ISTVÁN TÉR 7-14

1979

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
1904
BUDAPEST

A kiállítást rendezte
és a katalógust tervezte:
M. Kiss József

Felelős kiadó a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója
Készült a FSZEK sokszorositójában
Terjedelem: 0,75 iv **Táskaszám:** **79/246** Példányszám: 500

"...EMBERT LEIGÉZEK A FÁRÓL JÁRJON SZÁLEGYENEST ÁLLJON DE A VIRÁGNAK LETÉRDEPELJEN..."

/Nagy László/

Régi keleti közmondás: "Egy kép annyit ér, mint tízezer szó." Valóban, a képi tömörség nem higítható, a képi igazságnak nincsenek fokozatai - itt csupa tőmondat kopog.
Ez a kép beszéde - a föld, az egyetemesség beszéde, annak jellé, jelképpé kristályosult kijelentése.

Egy különös gyűrődés a homokban - a szél "beszéde". A fény játéka, mely formát ad az árnyéknak - a fény szava. A víz mely partokat teremt, a holt kövek - melyek az időnek két állapotát őrzik: a múlt- és a jövő időt - mind beszélnek.

A jel beszél, a képi jel is szól, még ha olyan titkosírásra emlékeztet is, melynek csak a kulcsa van meg, s a szöveg - úgy tűnik - elveszett.

Az emberek nagyobb részében van képesség a társításra. Egy különös felhőformában hány és hány megjelenést láthatunk; egy ágformában, egy növény hajlásában, egy fatörzsben az emberi lét fokozatai bukkannak fel a sudár, fiatal testtől az öregség korrágta felszínéig.

Gondoljunk arra, hogy ugyanazon anyagnak más-más megjelenési formái ezek, s ilyen értelemben közünk van mindenhez, mely bennünket körülvesz.

Semmi sem keletkezik ötletszerűen és véletlenül alakult formák nincsenek.

A képalkotó, aki - jellegétől, képességétől függően - közvetít a volt és a kell hogy legyen között, csak az akarva - érző - értő szemlélővel válik teljessé; ez utóbbi az ő jelenideje.

A kép - véleményem szerint - lépcső, melyre fellépve egy kissé messzebbre látni. S a lépcső tovább építhető. De gondoljon arra a néző, hogy a komor hang nem azonos a reménytelenséggel, a tömörség a szerénységgel, s a halk megjelenítés a gondolatszegénységgel.

Mikor negyven évvel ezelőtt a világra cseppentem - szűkebb hazámban, Nagykőrösön - úgy tűnt, nemigen tömött a tarisznyám.

Elindultam, orrabuktam, néhányszor beestem a mélyvízbe, bántottak - bántottam, néhányszor meghaltam - gondolom, ezután is megesik ez velem - s újrakezdtem. Néhány dolog tudatosodott bennem, néhány erre vár még, s annak a batyúnak, melynek tartalma leginkább ösztönösen érzett -

értett dolgokból állt, egyre nagyobb a szerepe.

Az a szerves életérzés, - mely hallóvá teszi a fület, s látóvá a szemet, - mely nagyon sok látható és láthatatlan szállal kapcsolódik az egyetemességhez - tart engem. Ez az életérzés őrzött, őriztetett meg sok dolgot, sok formát, olyasmiket, melyeken átfut a tekintet. Ezeket rögzítem és adom - élek.

Bp. VII. Almássy tér 11. I. em. 10.
T.: 686-044

AJÁNLÓ BIBLIOGRÁFIA

BÁN András: Gyulai Líviusz. (Bp. 1978, Corvina.) 40 l. 14 t. /Corvina műterem./

Graphica Hungarica. /Bp./ (M. Helikon - Móra Kiadó.) /19/78. (Összeáll. Szántó Tibor. Bev. Veress Miklós.) 1978. /32/ lev.

Grafika "76" A Pécsi Modern Magyar Képtár nemzetközi grafikai gyűjteményének bemutatója. = Művészet 77. /Bp./ 1978, Corvina. 210-211. l.

MAURER Dóra: Rézmetszet, rézkarc. /Bp./ 1976, Corvina. 48 l. illusztr. Műhelytitkok. Grafika 2./

REICH Károly: Hitem szerint. /Rajzok./ Bp. (1977), Képzőművészeti Alap 105 l.

RUZICSKA György: Fantasztikus utazás. /Rajzsorozat./ Bp. 1978, Képzőművészeti Alap. 76 t.

SZABÓ Béla, Gy.: Mexikói tél. Útivázlatok, /grafikák./ 1974, Dácia. 66 l. 28 t.

SZABÓ Gyula: Ecce homo. /Grafikák. Bev./ (K. Kubicková). (Bratislava - Bp. 1975), Madách Kiadó - Corvina. 60 lev. illusztr.

SZABÓ Vladimír /rajzai és rézkarcai. Bev./ (Frank János). /Bp./ (1976, Corvina). /4/ lev. 12 t.

Szépművészeti Múzeum legszebb rajzai. Szerk. Gerszi Teréz. (Bp.) Corvina. (1.köt.) Gerszi Teréz: A Németalföldi rajzművészet két évszázada. Válogatott mesterművek a Szépművészeti Múzeum XVI-XVII. századi anyagából. (1976), 36 l. 64 t.

Az új művészek. A Ma grafikai kiállításához. = Hevesy Iván: Az új művészetért. (Válogatott írások.) Bp. 1978, Gondolat. 137-199. l.

VARGA Nándor Lajos grafikái. (Szerk. Vadas József.) /Bp./ 1978, Corvina. 12 t.

Tátrai Lajosné

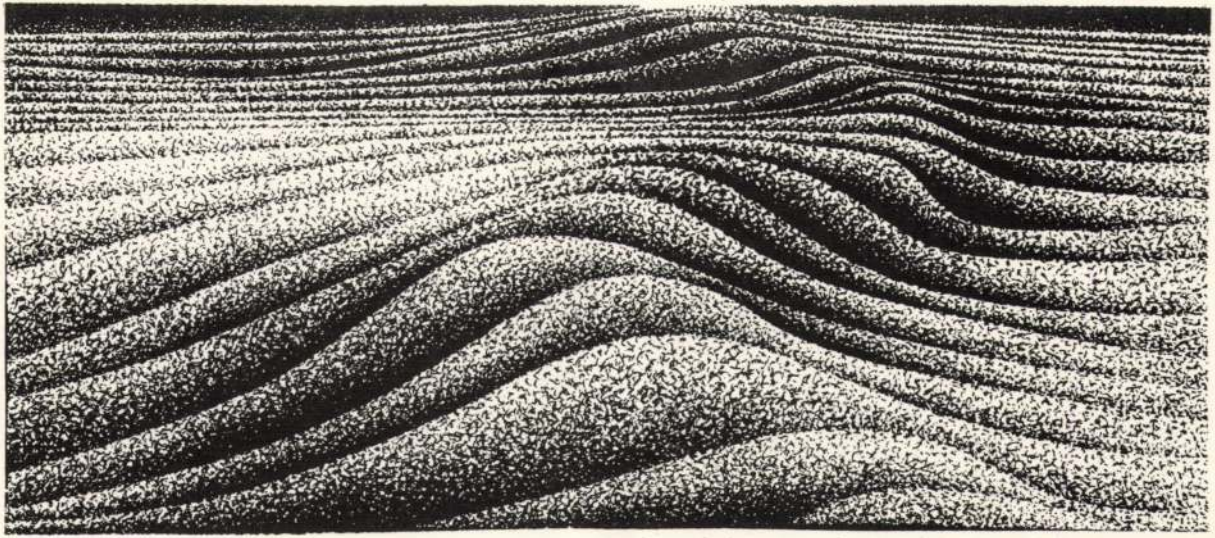

a
GALÉRIA
eddigi kiállításai

1. SÁNTA LÁSZLÓ grafikái
   M. KISS JÓZSEF grafikái
2. DÁNIEL KORNÉL festményei
3. ZEBEGÉNYI MŰHELY
   ARTNER MARGIT grafikái
   CSIPES ANTAL grafikái
   HALLER GÉZA grafikái
   KÜRTÖSI KLÁRA grafikái
   SZABÓ ANDRÁS grafikái
   SZÉL KÁROLY grafikái
4. MORVAY LÁSZLÓ grafikái
5. KONDOR LAJOS illusztrációi
   RÉBER LÁSZLÓ illusztrációi
   REICH KÁROLY illusztrációi
   SZÁNTÓ PIROSKA illusztrációi
   WÜRTZ ÁDÁM illusztrációi
6. NAGY MAGYAR FESTŐK
7. ÉSZT KISGRAFIKÁK
8. KISS TERÉZIA grafikái
9. PÁNCZÉL TIBOR fotói
10. PHILIPPE GIELEN fotói
11. RADÓCZY MÁRIA textiljei

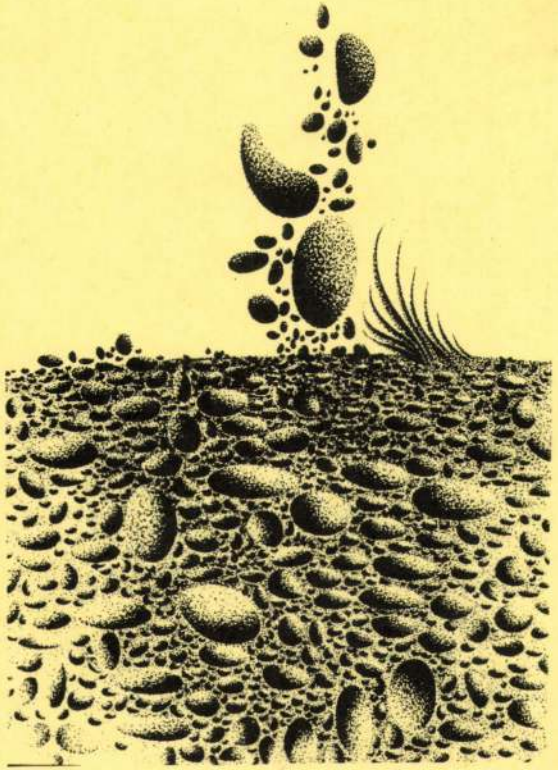

KIÁLLÍTÁSOK:

1965 Dürer terem - Kisgrafikai bemutató
1970 József Attila Művelődési Központ
1970 Balatonboglári Kápolna-tárlat
1971 ELTE Eötvös Klub
1975 Ferencvárosi Pincetárlat
1975 Dunaújvárosi Uitz-terem
1975 Palotai tárlat
1978 Lakótelepi Nyár '78

ZENEI, MŰSZAKI ÉS IDEGENNYELVŰ
KÖNYVÁLLOMÁNNYAL IS RENDELKEZŐ KÖNYVTÁRUNKBA
SZERETETTEL VÁRJUK!

A KIÁLLÍTÁS MEGTEKINTHETŐ
A KÖNYVTÁR NYITVATARTÁSI IDEJÉBEN

Hétfő:	10-19-ig	Csütörtök:	10-19-ig
Kedd:	10-19-ig	Péntek:	10-19-ig
Szerda:	15-19-ig	Szombat:	13-18-ig
		Vasárnap:	9-13-ig

MP
1989. III. 24
Magyar József

tunk, átszervezünk — és gatlástalanul szemetelünk.

Nézzenek körül a főváros kertjeiben, utcáin. A Margitszigeten lassan sétálni se lehet. A gyep, az utak, a virágágyak feldúlva, árkok, pocsolyák, tavaly óta halomba kotort lombkupacok között, eldobált hulladékok szemétdombján barangol a felüdülni vágyó bennszülött és az idecsalogatott, szállodalakó külföldi. A Városligetben ijedten kapkodja tekintetét a sétáló: üvegcserepek, sörösflaskók, elhajított zacskók szerteszét. Aztán a Mátrában, a Bükkben, a Buda környéki hegyekben, fent a Szabadság-hegyen ...

Magunk alá piszkítunk.

Az olvasó legkésőbb ennél a pontnál felkapja a fejét és a címre pillant. Szomorú, szomorú, de hogyan jön mindez a kultúrához?

Mindjárt rátérek.

Kultúránk kérdése

Megfigyelték, hogy mennyire megszoktuk már a szemetet? Senkit se zavar. Egy buszból néztem, amint a pirosat jelző lámpánál egy gépkocsi vezetője hanyag előkelőséggel ürítette ki tömött hamutartóját az úttest közepére. Aztán, mert még mindig nem

...gy ...
aluljáró-irodalom. Holott: ...
könyvet vesz, tegye azt bárhol, ... céljából.)

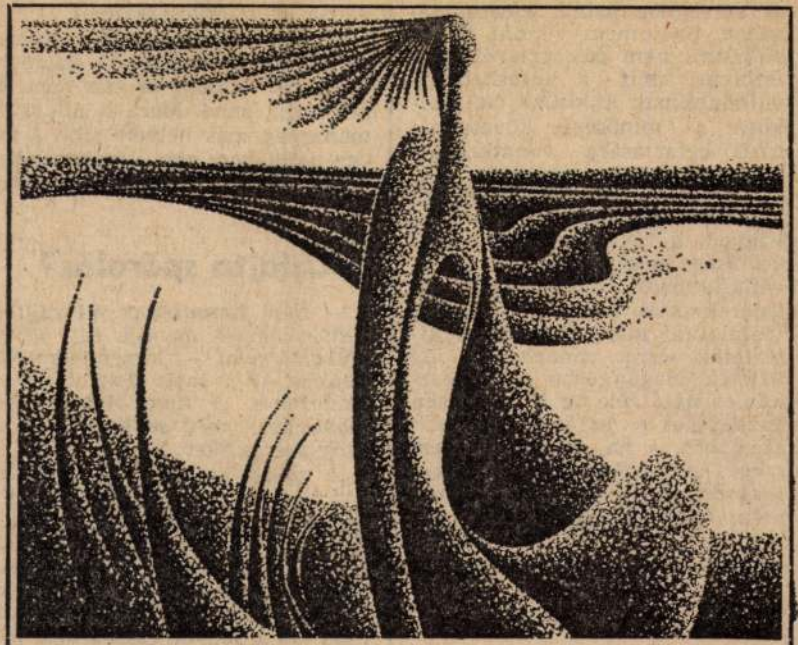

Magyar József rajza

vegyen meg bármiféle könyvet, az olvasni akar. Juthasson hozzá

A szemetelésből indultam ki és idáig bandukoltam a gondola-

min-
thon
kar-
n el-
. Mi
ben?
nt a
fo-
te-
gyet,
lehet
inek
az is
va-
anak
nyí-
ház,
ráda
áru-

sap-
: a
kak-
vá-

hi-

remteni a kulturált vásárlás feltételeit, ám ez tisztességes ár- és bérreform nélkül elképzelhetetlen. Szeretném viszont hangsúlyozni: nem pásztorlevél az a felhívás, amit a kereskedelmi vállalatoknak küldtünk, az áralkura, a minőségi követelmények betartására vonatkozóan. Jelenleg ezek az eszközök állnak rendelkezésünkre. De készül a gazdaságélénkítő program a vagyon, a tőke feletti jog gyakorlására és ellenőrzésére; a kisvállalkozások ösztönzésére, az üzletek privatizálására. Tizenöt vállalatnál már folynak a kísérletek erre vonatkozóan. Az üzletek magánkézbe adása eszköz és nem cél. Az üzlet legyen gazdaságos — ez a legfontosabb szempont, s ha másként nem megy, a *vállalat adja el.* A kereskedelemnek vissza kell állnia arra, hogy kereskedjen.

Rácz Judit

nie kell...

magammal *sámlit* vagy valamilyen összecsukható, könnyű ülőalkalmatosságot. Nincs senkim, akit megkérhetnék, váltsa ki az orvosságaimat.

— Arról nem beszélve — veszi át egy botra támaszkodó, kalapos úr a szót —, hogy ez már nem is szívesség lenne. Mert ki álldogál manapság más helyett több órát egy patikában, ahol újabban hétszámra nem *mosolyodik* el senki.

Újfajta spórolás?

— Nem haragszunk mi rájuk, kedveském — mondja egy állva kötögető néni —, hiszen nem ők találták ki a saját dolguk megnehezítését. A fiam olvasta valahol, hogy meg se kérdezték a gyógyszerészeket...

— Senkit se kérdeztek meg — szól közbe a mellette álló fiatalasszony, aki a betegeskedő kisfiának felírt gyógyszereket szeretné kiváltani, s egyre ingerültebben nézegeti az óráját —, az orvosok is kis híján megőrülnek, annyival több lett a dolguk. Csak írnak, írnak, könyvelnek, mert szigorúan *ellenőrzik* őket, hogy kinek menynyi gyógyszert írnak fel.

Teljes az egyetértés abban, hogy ezúttal *bakot lőtt az egész-*

könyvelői minőségben fogadják az általuk hozzánk beutalt, majd „elbírálásra" visszakerült betegeket. *Csoda, ha még annyi idő sem jut a diagnózisra, és a gyógyításra, mint azelőtt?*

A szónoki kérdésre mindenki tudja a választ, valamiért mégsem hangzik el.

— Mert, tetszik tudni — hallottam az aforizmatikusabb bölcs asszonyságok egyikétől, a talán legzsúfoltabb fővárosi gyógyszertárak egyikében —, nálunk nem akkor vonnak vissza valamilyen rendeletet, ha kiderül róla, hogy rossz, hanem csak jóval később. Akkor is valami egészen más apropóból, mert *„az élet kikényszerítette"*, vagy: *„újabb szempontok merültek fel"*. Az nem számít, hogy legalább egymillió nyugdíjas tengődik a létminimum alatt, s hány család még rajtunk kívül, akik újra és újra arra kényszerülünk, hogy megalázkodjunk, kéregessünk, beérjük könyöradományokkal, egyedi segélyekkel.

— És akkor még van, ahol ellenőrzik, hogy a segély kifizetése után a delikvens hová megy; netán a kocsmába, vagy uram bocsá' sonkát vásárolni a rendkívüli segélyen, ami által kivívja a kegyet gyakorló hatóság neheztelését.

MN
1989.
I. 9.
Magyar József

ben. Ezeknek az íróknak a munkásságát mindeddig csupán mint *kulturális* értékeket fogadta be és méltányolta a művelődéspolitika, amely általában elutasította azt az eszmei pozíciót, amelyet a magyar történelem és társadalom vizsgálata vagy megítélése során képviseltek, s hol erősebben, hol visszafogottabban, de bírálta közéleti tevékenységüket és állásfoglalásaikat. A nyugati világban született magyar szellemi értékek hazai recepcióját mindenekelőtt, de így is mondhatnám: kizárólagosan esztétikai, illetve szaktudományos megfontolások szabták meg, s az őket befogadó mechanizmusok kedvéért három nyugati magyar író példáját szeretném felidézni: Cs. Szabó Lászlóét, *Szabó* Zoltánét és *Kovács* Imréét. Mindegyikük munkássága olyan szellemi értékeket őriz, amelyeknek nem pusztán esztétikai, illetve kulturális, hanem eszmei, ha tetszik, politikai jelentősége is van, s mint ilyeneket, érdemes megbecsülni és felhasználni őket a mai magyar politikai kultúra alakításában; pontosabban szólva annak érdekében, hogy ilyen politikai kultúránk egyáltalán legyen.

Cs. Szabó Lászlót mint esszé-

Magyar József rajza

sítő eg
kenység
őrizte
és a pa
mányai
nyomá
tatúrát
tokat é
valami
társada
és mód

Háro
m
utalni:
értékek
hettek,
kaphat
Az, ho
keket
őrizte
nosság
szorítc
haza
követl
László
mány
ciót,
esemé
nak
amely
hogy
zonyt
mény
magy
itth

gazdaságat — ráadásul úgyszólván elsőként — megpróbálja feltárni. Doboss Gyula, aki kismonográfiájában az 1983-ig elkészült műveket veszi sorra, megtalálta azt a termékenységet ígérő tájolási elvet, amelynek végigvitele nyomán nem maradnak hiányérzeteink. (Magvető)

IZIKNÉ HEDRI GÁBRIELLA:
EGY MEGÁLLAPODÁS TÖRTÉNETE

1988 nyarán megszületett a Magyarország és az Európai Közösség közötti megállapodás — az első, amelyet a nyugat-európai integráció egy KGST-országgal kötött. A Magyar Külügyi Intézet osztályvezetőjének könyve az egyezmény létrejöttének hátterét világítja meg. (Kossuth)

DURKÓ MÁTYÁS:
FELNŐTTKORI SAJÁTOSSÁGOK ÉS A FELNŐTTNEVELÉS

A felnőttek tanulása még egyáltalán nem éri el azt a szintet, amelyet a társadalmi szükségletek megkívánnak, a pszichikai lehetőségek és a szervezeti feltételek megengednének. Durkó Mátyás könyvének célja a helyzet ellentmondásosságának csökkentése, a felnőttnevelésre vonatkozó tudományos ismeretek terjesztése. (Kossuth)

DAVID PIPER:
A MŰVÉSZET ÉLVEZETE

Világhírű és nagyon fontos könyvről van szó, ezt tette most szinte karácsonyi ajándékként a Helikon az olvasólámpánk fénykörébe. Milyen élmény támad, támadhat bennünk egy festmény láttán? Valójában csak a

BEDNAY JÓZSEF:
SZERELEM, NŐ, HÁZASSÁG

Bednay József hatalmas csokorra valót nyújt át nekünk azokból az aforizmákból, szellemes, tömör, találó megállapításokból, bölcs gondolatokból, amelyeket e témákról írók, költők, más művészek, filozófusok, tudósok papírra vetettek. (Kossuth)

ANATOLIJ RIBAKOV:
AZ ARBAT GYERMEKEI

Ez a hosszú évekre az íróasztalfiók mélyére süllyesztett regény az elmúlt év egyik legfőbb társadalmi eseménye volt a Szovjetunióban. A „Nehéz homok" szerzőjének új regénye egy csapásra a figyelem középpontjába került, az olvasóközönség nagy része lelkesen üdvözölte, míg mások a múlt meggyalázásával vádolták. „Az Arbat gyermekei" egy tragédiákkal terhes kort idéz, melynek főszereplője Joszif Visszarionovics Sztálin, a „népek atyja", a „bölcs vezér", aki tébolyult hatalomvágyában leszámol a milliószám leskelődő „ellenséggel" a párton belül és hatalmas országában. A cselekmény időpontja 1933—34. (Magvető)

KARINTHY FERENC:
SKIZOFRÉNIA

A mindannyiunkat így vagy úgy érintő évtizedek hazai történelme és napjaink változásai inspirálták e két kisregényt. (Magvető)

TÖRÖK SOPHIE:

A félreértés elkerülése érdekében hangsúlyoznom kell, hogy nem ellenzem a sokszínű, nyilvánosságon alapuló érdekképviseleti rendszert, sőt a demokratizmus fejlesztése szempontjából nélkülözhetetlennek tartom. Csupán azzal nem értek egyet, hogy a felerősödő érdekképviseleti szervek rendszere pótolhatja, helyettesítheti a parlamentet, vagyis a központi és a helyi népképviseleti szervek egyidejű megváltoztatásával, az érdekképviseleti szervek integrálásával látom megvalósíthatónak és feloldhatónak a problémát. Javaslatom szerint a közvetlen képviselői és tanácstagi választás egyedüli – valójában is ható – szempontjaként a lakóterületi érdek szerepelne, és a jelenleginél lényegesen kevesebb képviselő (tanácstag) kerülne ily módon megválasztásra. A képviselő-testületek másik részét az érdekképviseleti szervek delegáltjai alkotnák, biztosítva a sokszínű érdekek szervezett, felkészült képviseletét.

A népképviseleti testületek (országgyűlés, tanácsok) előzőekben jelzett megújítása lényegében hasonlít a Pokol-féle érdekképviseleti kamara koncepciójához, azzal az eltéréssel, hogy a közvetlen választás tisztán csak a területi érdekek megjelenítését szolgálná, míg az egyéb érdekek képviselethez juttatása a szervezett érdekképviseleti szerveken keresztül történne. Ezáltal az állampolgár a tanácstag, az országgyűlési képviselő megválasztásánál a lakóhelyi érdekek alapján döntene a közvetlen szavazás során, míg egyéb érdekeinek a sokszínű érdekképviseleti szervekhez való intézményesített kötődése útján tudna érvényt szerezni.

A jelenlegi érdekképviseleti zavar ugyanis nemcsak országos, hanem helyi-területi szinten is jelentkezik. Ebből adódóan a képviselet megtisztítása nem csupán központi szinten szükséges, hanem az alulról építkezés elve alapján valamennyi érdekképviseleti szervnél.

A közvetlen és közvetett érdekképviselet kombinációja révén elérhető lenne, hogy a sokszínű érdekviszonyok valamennyi döntési szinten, nyilvánosan megfogalmazódjanak és a döntésekben kifejeződésre jussanak. Ezáltal a testületek döntési képessége és készsége megvalósulna, és biztosítottá válna a közigazgatás széles körű társadalmi kontrollja. A jelenleg még az apparátusok által kényszerűen működtetett testületek valóban feladatmeghatározó és a végrehajtást számon kérő demokratikus fórumokká válnának.

A tanulmánynak az érdekképviseleti szervek tevékenységi körével, belső káderkiválasztási mechanizmusával, finanszírozási kérdéseivel kapcsolatos helyzetértékelésével és javaslataival egyetértek, annál is inkább, mivel a politikai rendszer reformja csak akkor valósulhat meg, ha az érdekeket hordozó egyén, az állampolgár számára valós alternatívák állnak rendelkezésére a tekintetben, hogy egyes érdekeit milyen képviseleti formában tudja szervezetten közvetíteni, hogyan tud hatni az életét befolyásoló helyi és országos döntésekre.

A tanulmánnyal kapcsolatos rövid észrevételemmel csupán azt kívántam megerősíteni, hogy valóban léteznek alternatív utak, melyek közül mielőbb választani kell annak érdekében, hogy elinduljunk a politikai rendszer reformja útján.

Valóság 87/6

Magyar József

Magyar József rajza

Perecz László

(Filozófiatörténet és történetfilozófia) (Két tavalyi könyv) Az egyik nyár elején, a másik télen látott napvilágot; csak a véletlen hozta őket egymás mellé. Talán mégsem erőszakolt kísérlet együtt szólni róluk: Nyíri J. Kristóf *Európa szélén*jéről és Lendvai L. Ferenc kötetéről, a *Protestantizmus, forradalom, magyarság*ról.

Szerzőiket gyakran úgyis együtt emlegetjük. Közös művük, a csak „a Lendvai–Nyíri"-ként ismert filozófiatörténeti összefoglaló *(A Védáktól Wittgensteinig)*, mely 1974-es első változata óta több új kiadást is megért, minden bizonnyal a legjobb közkézen forgó magyar nyelvű áttekintés. A bölcsészkari filozófusképzés tárgyai közül kettőt is együtt visznek: az elsőéves bevezetést és az utolsóéves oktatásmódszertant. Az előbbi során *olvasni* tanítják meg a filozófusjelölteket: a megbeszélendő művek szerzőinek jegyzéke Kanttól Marxig, Széchenyitől Szekfű Gyuláig, Tőkeitől Szűcs Jenőig ível. Az oktatásmódszertan ürügyén pedig – a recenziókészítés tartalmi és formai követelményeit ismertetve – az *írás* mesterségébe avatnak be.

De rokon maga a két kötet is. Mindkettő disszertáció volt eredetileg: az *Európa szélén* Nyíri doktori, a *Protestantizmus, forradalom, magyarság* pedig (csekély eltérésekkel) Lendvai kandidátusi értekezése. Mindkettő egységes műnek vallja ugyan magát, látszólag mégsem több tanulmánygyűjteménynél. Az *Európa szélén* a dualista monarchia konzervatív eszméinek történetével foglalkozik. Folyóiratközlésekből már ismert fejezetei az osztrák emberkép fejlődését, Ehrenfels vallás-, és történetfilozófiáját, a filozófus Wittgenstein apjának, Karl Wittgensteinnek a tevékenységét, Ludwig Wittgenstein kései antropológiáját és a fiatal Lukács Dosztojevszkij-képét elemzik. A *Protestantizmus, forradalom, magyarság* tárgya a protestantizmus és az újkori forradalmi mozgalmak eszmetörténeti összefüggése. A tartalomjegyzék itt első pillantásra még heterogénebbnek látszik: a reformáció társadalmi szerepe; Rousseau és Robespierre forradalmi deizmusa; Fichte és Hegel viszonya a porosz államhoz; Dosztojevszkij és az orosz forradalmi mozgalom; Bloch, Lukács és Makarenko a húszas években; Szekfű, Prohászka és Karácsony vitája.

(Európa szélén) Nyíri kiindulópontja a feltűnő faktum: Ausztriában az európai polgári gondolkodás nagy áramlatai – a felvilágosodástól a pozitivizmusig – mind konzervatív formában jelentkeznek. Miért? Mert a konzervativizmus a polgári fejlődés zavaraival összefüggő eszmei képződmény: a polgárosodás túl gyors, vagy épp ellenkezőleg, megkésett voltával kapcsolatos. A történelmi Ausztria pedig „*két* világtörténelmi régióhoz tartozott egyszerre, Nyugat- és Kelet-Európához; ama viszonylag zavartalan, folyamatos fejlődés régiójához, melynek során a partikuláris privilégiumok, jogok, szabadságok fokozatosan egységes-homogén polgári szabadsággá olvadtak össze – s másrészt a gátolt, elkésett, lezáratlanul maradt polgárosodás régiójához... a polgári fejlődéshez fűződő *sokdimenziós* viszony, bizonyos *távolság* e fejlődés egyértelmű válfajaitól hozzátartozni látszik az osztrák konzervativizmus hátteréhez, és magyarázza e konzervativizmus mérsékelt s elméletileg éppen nem lapos voltát."

A konzervativizmus az osztrák gondolkodás adekvát szemléletmódja tehát. A konzervatív antropológia a birodalom (osztrák, cseh és magyar) gondolkodóinak öt nemze-

Világ 87/5

12 E tárgyban lásd Tagai Imre kiváló cikkét: *Az azonosság filozófiai problémája.*
13 Ontológia III. 156., 241–245., 311. l.
14 Ez az ontológiai eticizmus nem Lukács egyéni sajátsága, hanem széles értelemben a század egész progresszív gondolkodásáé. Felerősödött azonban a második világháború, majd ismét a XX. kongresszus után. Mint kiemelkedő képviselőire, gondoljunk Adornóra és W. Benjaminra; de gondoljunk Lukáccsal kapcsolatban a *Történelem és osztálytudat* iránt újból és újból feltörő érdeklődésre is.
15 Gyönyörű képe és megértése ennek, amit József Attila ad: „Akár egy halom hasított fa / hever egymáson a világ, / szorítja, nyomja, összefogja / egyik dolog a másikát, / s így mindegyik determinált." (Magad emésztő...)
16 Marx: Gazdasági-filozófiai kéziratok 1844-ből. Budapest, 1970. 108. l.
17 Uo. 72. l.
18 Tőkei Ferenc: A társadalmi formák elméletéhez. Budapest, 1968.
19 Ontológia, III. 22.; 193. és köv. l.
20 Kéziratok, 108–109. és 116. l.
21 Uo. 71–72. l.
22 Uo. 73. l.
23 Gondoljunk itt a neopozitivisták „tény" és „kijelentés" fogalmára; vagy a szemiotika „jel" fogalmára; a struktúra és rendszer stb. fogalmak sorára.
24 Hegel: Enciklopedia, I. 239. és 244. §.
25 Kéziratok, 102. l.
26 Uo. 101. l.
27 MEM 3. 20. és 25–27 l.
28 A föld képződése: önlétrehozás. Kéziratok, 76. l. Levele Engelshez Darwinról. MEM 30. 126. l.
29 Marx: Bevezetés a politikai gazdaságtan bírálatához. MEM 13. 167. l.
30 Ontológia, I. 371. l.
31 Kéziratok, 107–109. l.
32 Bevezetés, 171. l.
33 Fustel de Coulanges: Az ókori közösség. Budapest, 1983. MTA Kiadó.
34 Bevezetés, 171. l.
35 Lukács álláspontjának ettől eltérő árnyalatait olvashatjuk: Ontológia, I. 385–386. l.
36 Bevezetés, 167–168. l.
37 Uo. 166–167. l.
38 Ontológia, III. 105., 316., 354. l.
39 Érzékeny okfejtéssel, mint sürgető feladatot tárgyalja ezt prof. W. Stegmüller, az 1. jegyzetben idézett kötet bevezető cikkében.

Magyar József rajzai

SAJÓ ANDRÁS–TIBOR ÁGNES

A védőháló csapdája

ÓVAKODÁSOK A JOGGAL KAPCSOLATBAN

(Miért most a jog?) Mintha napjainkban fokozódna a jog iránti érdeklődés és vonzalom. Furcsa feltevés ez, hiszen a szabályozásba vetett remények a szabályok kijátszásának humuszából táplálkoznak. A vágy tárgya tehát egy jogibb jog. Valami biztosabbra és kiszámíthatóbbra vágyik az, akit a szabályok kijátszása és papíron maradása bosszant, de az is, aki szelíd megsértésükre kényszerül. Az előbbiek kijátszhatatlanságot remélnek, az utóbbiak olyan szabályokat, amelyek elég ésszerűek ahhoz, hogy ne kényszerüljünk kijátszásukra.

A várakozások a jog és a társadalom állapotából egyképp táplálkoznak. A társadalmi élet számos területén fokozódni látszik a résztvevők önállósága, az önállóság pedig a nagykorúság velejárója. A felnőtt (vagy talán serdülő?) szabadulni kíván a gyámságtól, de nem lehet meg – éppen a gyámkodástól félve – biztonság, egyértelműség, kiszámíthatóság nélkül. Hiszen csak erre alapozhatja felelősségvállalását. Ehhez várna segítséget egy olyan jogtól, mely e törekvéseket teljesítendő, kevesebbet hagy a hatóság szabad belátást öltő s állítólag bölcs mérlegelésére. Csakhogy az önállóság sokszor szabadosság, amivel szemben védelemre vágyunk. Mi magunk nyilván elég okosak vagyunk, de tapasztalataink szerint ugyanezt aligha mondhatjuk el embertársainkról. Korlátozott értelmüket lenne hivatott pótolni a jog. Az állam – akárcsak polgárai – hajlamos így gondolkodni. Különösen Kelet-Európában, ahol szinte történelmi beidegződés jogszabállyal megoldani a megoldhatatlant, rendelkezéssel pótolni a pótolhatatlant.

A jogba vetett remények a jog mibenlétével kapcsolatos félreértésen alapulnak. A jogba belefér a megkötés és a diszkréció, a szabadság és a gyengék számára nyújtandó mankó. A szabályozás a futni vágyóval is rokkantként bánik. Sok szabályozó jogképzete szerint a jognak mankók osztogatása a feladata. A következmény: kölcsönös csalódás. A jogalkotó megsértődik: támogató ajándékát kijátsszák az éretlenek. Megharagszik: a futást szökésnek hiszi, és mankó helyett biztonságos láncot oszt.

Ez természetesen nem a jog ellen irányuló megjegyzés. Csak figyelmeztetés: a jog minden tekintetben kettős természetű. Biztonságot és szabadságot kínál, de a szabadságot könnyen a lehetséges és megengedett felismerhetőségére korlátozza. A biztonságról, ha ellened érvényesítik, kiderül, hogy elidegenedett erők játékszere vagy, és a biztonsággal szemben vagy védtelen.

A jog kétarcúsága történelmileg is bebizonyosodott. A francia forradalom előtti „önkény" jogállapot volt, azaz jórészt törvényeken alapult, de ennek a rendszernek az ellenzői, a későbbi forradalmárok tanítómesterei is éppen a jogtól – igaz, másfajtától – várták a számukra elfogadható társadalmi állapotot. De a jog eredendő esendőségével ők is tisztában lehettek: Rousseau előszeretettel idézte a Génuai Köztársaság intézkedését, mely a rabok láncára is rávésette a köztársaság büszke jelszavát: „Szabadság".

(Szolga vagy úr?) Ha a jognak ennyire sokféle kimenetele lehet, vajon nem indokolt-e, ha a ma nálunk uralkodó felfogást követve a mindenkori hatalom vagy – szebben szólva – társadalomirányítás szolgájának tekintjük? Az urak azért tartanak szolgát, hogy kényelmesebben éljenek. Ehhez viszont tekintettel kell lenni a szolga adottságaira és képességeire. Ma, különösen a gazdaság szabályozásában, gyakorlatilag a sokszor és sokfelől bírált gazdaságiállapot-elképzelések paragrafusba öntését értik jogon. Amikor

Magyar József

Vol. 87/5

égekhez mérten is nagy késedelemmel történik. Az is igaz, hogy maga az egészségügy gyik új, a családtervezéssel kapcsolatos területén dolgozom. Itt különösen gyors, mond- atni forradalmi a fejlődés. Ráadásul kialakulatlan az intézményrendszer. De ez nem efolyásolhatja azt a tényt, hogy a családtervezés a XX. század orvosi vezéreszméjének: megelőzésnek az alfája. Hiszen egészséget megőrizni csak akkor lehet, ha valaki gészségesen születik. A családtervezés tudatosítása és széles körű alkalmazása ezért gészségügyünk egyik kulcskérdése.

JEGYZETEK

1 Derek de Solla Price: Kis tudomány – Nagy tudomány. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1979.
2 Közlemény az MSZMP KB 1986. december 28-i üléséről. Népszabadság, 1986. december 30.
3 Safra, M. J.–Oakley, G. P.: Association between cleft lip with or without cleft palate and prenatal exposure to diazepam. Lancet, 1975. *2.* 478.
4 Saxen, I.–Saxen, L.: Association between maternal intake of diazepam and oral clefts. Lancet, 1975. *2.* 498.
5 Czeizel, A.: Diazepam, phenytoin and etiology of cleft lip and/or cleft palate. Lancet, 1976. *1.* 810.
6 Czeizel, A.: Studies of cleft lip and cleft palate. In: Melnick, M.–Bixler, D.–Schields, E. D.: Etiology of Cleft lip and Cleft Palate. Alan. Liss. New York, 1980. 249 l.
7 Smithells, R. W.–Shepherd, S.–Schorach, C. T. et al.: Possible prevention of neural tube defects by periconceptional vitamin supplementation. Lancet, 1980. 339. l.
8 Smithells, R. W.–Shepherd, S.–Schorach, C. T. et al: Apperent prevention of neural tube defects by vitamin supplementation. Arch. Dis. Child., 1981. *56.* 911.; Lawrence, K. M.–James, N.–Miller, M. H. et al: Double blind randomised controlled trial of folate treatment before conception to prevent recurrence of neural tube defects. Brit. Med. J., 1981. *282.* 1509.
9 Czeizel E.–Mayer É.–Jánossy A.: Az „MRC Vitaminvizsgálat" Magyarországon, Népegészségügy, 1985. *66.* 155.
10 Szentesi, I.–Molnár, G.–Raposa, T.–Czeizel, A.: Filippova, T. V., Stukalov, S. V.: Study on sister chromatid exchanges in self-poisoning persons. Mutation Research. (Megjelenés alatt.)
Czeizel, A.: Endpoints of reproductive dysfunction in an experimental epidemiological model: Self-poisoned pregnant women. In: Chambers, P. L.: New Concepts and Developments in Toxicology. Elsevier, Amsterdam, 1986. 49. l.
Czeizel E.–Fritz G.–Pataki V.: Az Optimális Családtervezési Modell – az első év tapasztalatai. Népegészségügy, 1986. *67.* 99.
Bod, M.–Czeizel, A.–Lenz, W.: Incidence at birth of limb reduction abnormalities in Hungary, 1975–1977. Human Genetics, 1983. *65.* 27.; Czeizel, A.–Keller, I.–Bod, M.: An aetiological evaluation of increased occurrence of congenital limb reduction abnormalities in Hungary, 1975–1978. International Journal of Epidemiology, 1983. *12.* 445.
14 Källén, B.–Bertollini, R.–Castilla, E.–Czeizel, A. et al: A Joint International Study on the Epidemiology of Hypospadias. Acta Paediatr. Scand., 1986. Suppl. 324.
15 Métneki, J.–Czeizel, A.–Flatz, S.–Flatz, G.: A study of lactose absorption capacity in twins. Human Genetics, 1984. *67.* 296.
16 Czeizel, A.–Sankaranarayanan, K.: The load of genetic and partially genetic disorders in man. Mutation Research,1984. *128.* 73.

agyar József rajza

GUDENUS JÁNOS JÓZSEF–SZENTIRMAY LÁSZLÓ

A magyar arisztokrácia sorsa 1945 után

Hogyan alakult az arisztokrácia sorsa a második világháború után? Hogyan illeszkedtek be tagjai Magyarország vagy más államok társadalmába? Erre keresünk választ kutatásunkkal, illetve – első összegezésként – ezzel a dolgozattal. Nem szándékunk régi sebeket feltépni; nem kívánjuk e réteg politikai rehabilitációját sem. Célunk annyi, hogy adalékokkal szolgáljunk a jelenkori történetírás számára, közreműködjünk egy árnyaltabb és objektívabb kép kialakulásában.

A volt vezető rétegek sorsának alakulása egyelőre „fehér folt" történetírásunkban, szociológiánkban, sőt a köztudatban is. Megítélésükben nagy a bizonytalanság, sok az előítélet. Szinte teljes a tanácstalanság a már négy évtizede eltörölt rangok és címek használatában. Átfogó tanulmány még nem született róluk. A nyugati publikációkban is csak egy-egy érdekesebb memoár kelt nagyobb figyelmet, vagy például legutóbb az Egyesült Államokban 1984-ben kiadott, elfogultan kommunistaellenes – és felszínes – interjúkötet.[1]

Álegyenrangúság, ranghasználat

1848 előtt a rendi tagozódásnak megfelelően a birtokjogban főleg a nemeseknek voltak kiváltságaik: ők a „Szent Korona tagjai", a többiek csak annak alattvalói. Az ősiségi törvény (1351) óta egységessé vált magyar nemesi rendhez tartozást jelképező „nobilis Hungarus" (magyar nemes) szavak – írja Bölöny József – olyan jelentőségre tettek szert, mint a római birodalomban a „civis Romanus" (római polgár).[2] A nemesség kialakulásának egyik szakértője, a Svájcban élő neves történész, genealógus Vajay Szabolcs szerint „az egykori nyugati rendiség feudális jellegű volt... a gúla csúcsán az uralkodóval, a magyar rendi jogosultak viszont elvileg egyenértékűek voltak, ami egy zárt körrel és az annak középpontjában álló koronás királlyal jellemezhető". Vajay ezt „nemesi demokráciának" nevezi.[3] A nemesség elméleti (!) egyenrangúságának mai napig is fennálló kifejeződése a Máltai Lovagrend. Tagjainak minimum 200 éves nemességet kell bizonyítaniuk. Az 1928-ban szerveződött Magyar Máltai Lovagok Szövetségének ötven év alatt összesen 311 tagja volt, ebből csak 114 (37%) főnemesi származású.[4] A katolikus „máltai lovagokhoz" hasonlóan a nemesi származású protestánsok is létrehozták a maguk rendjét, a Magyar Protestáns Johannita Lovagok Szövetségét. Egy 1976-os adat szerint az akkor élt 73 „johannita lovagból" mindössze 7 volt egykori főnemes.[5] Persze ez a nemesi „egyenjogúság" csak a családi büszkeségben vagy a hasonló „jogú" személyekkel folytatott kapcsolatokban merült ki. Gyakorlatilag a Magyarországon a XVI. századtól kialakult főnemesség általában mindig is nagyobb gazdasági és társadalmi befolyással rendelkezett.[6]

A Magyarországon maradt főnemesek többsége – többnyire érthető előrelátásból – már a háború végétől önként tartózkodott attól, hogy rangját, előneveit és címeit használja. Hivatalosan azonban csak az 1946. december 17-én elfogadott és 1947. január 14-én kihirdetett 1947. évi IV. törvény törölte el azokat.[7] Egy 1946-os közvéleménykutatás kimutatta, hogy a megkérdezett férfiak háromnegyede, a nők kétharmada helyeselte a nemesi címek eltörlését. Több mint 80, illetve 70%-uk egyetértett a méltóságok szerinti megszólítás eltörlésével is.[8]

Magyar Nemzet

1989. III. 6.

emküszöb

— Volt-e bennetek ebben az időben félelem?

— Igen. Homályos fenyegetések érkeztek hozzánk. De tudtuk, hogy ennek a jól képzett értelmiségnek ki kell mozdulnia passzív állapotából. A saját magát szervezni képes, kultúráját megteremteni képes társadalom reménye sarkallt bennünket. És ez a félelemnél erősebb érzés volt.

5.

— Hogyan kerültél a Fidesz alapítói közé?

— Az a tudathasadásos állapot, hogy nem beszélünk arról, ami lényeges, egyre elviselhetetlenebbnek látszott. Emellett szinte kilátástalannak tűnt egzisztenciálisan megvetni a lábunkat. 1988 februárjában szereltem le a második katonaságomból. Ezután, a márciusi jogász szakkollégiumi megbeszélésen vetődött fel, hogy lehetséges-e a KISZ mellett másfajta ifjúsági egyesülést szervezni ma Magyarországon? *a párt ezeket a szükséges változásokat magától nem hajtja végre.* Azt hiszem, a kulcskérdés a jövővel kapcsolatban, ezeknek a szervezeteknek a szerepe. A párt reformerré válása szerintem önmagában nem elég, ha nincsenek a társadalomnak megszervezett szervezetei és mozgalmai. Ezeknek a független szervezeteknek arra kell hatni, hogy a párt reformtörekvései megerősödjenek.

— Nem akarjuk magunkat politikusnak elképzelni, mindanynyiunknak ez az érzése. Mindegyikünknek normális foglalkozása van, botcsinálta amatőr politikusok vagyunk. De ennek van előnye is. Nem ragaszkodunk hatalomhoz, tisztséghez ...

7.

— Hol szerzitek azokat az információkat, amelyekre politikai véleményetek és elképzelésetek épül?

— Rengeteget olvasunk, eljárunk előadásokra, vitákon ve-

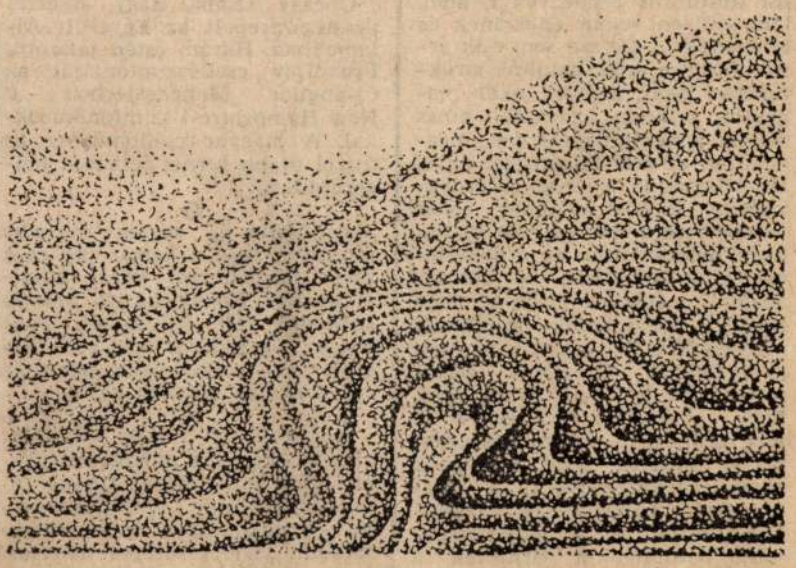

Magyar József rajza (Részlet)

A kollégiumban inkubátor de- | szünk részt, találkozunk más füg-

Magyar Nemzet

merült
érdése"

mációk nemzetiségi ügyekben sem közvetlenül érintett favakból jutnak el magasabb szintre. Túlságosan erősnek érzem a személyes kapcsolatrendszert, amely *érdekközösségeket kovácsol!* Addig természetesen nincsen semmi gond, amíg a konfliktusok nem kezdik ki e kapcsolatrendszert. Úgy gondolom, abban a pillanatban, amikor az érdekközösségeket érné támadás, gondok lennének...

— Sok szó esik Magyarországon mostanában a nemzetiségpolitika elvi és gyakorlati oldalának ellentmondásosságáról. Amit elmondott, hogyan értelmezhető ebben az összefüggésben?

— A nemzetiségi szférában ez például úgy néz ki, hogy minden rendezvényen megvan a három protokoll hozzászóló, aki kötelességszerűen elmondja, hogy Magyarországon a nemzetiségi politika általában jó, de ezen belül a mi megyénk egyenesen a paradicsom. És felsorolnak egy sor kulturális rendezvényt, ahol, lám, milyen sokan énekelnek és táncolnak... De szó sem esik arról, hogy a mai hatalmi struktúrában akár megyei, akár magasabb szinten igazából nincs helyük a nemzetiségieknek, megoldatlan az érdekképviselet ügye. Ha létrejönne a megyei érdekvédelmi testület, nyilván sokat változhatna a helyzet, de biztos, hogy belezavarna az érdekszférákba... Tudniillik, a döntéshozatali mechanizmusba a nemzetiségi szempontok mindmáig nem épültek be igazán, s ha ezen nem tudunk változtatni, akkor semmilyen garancia nincs arra, hogy a jövőben nem érik-e a magyarországi nemzetiségeket olyan csapások, mint amilyenek az iskolakörzetesítések, a közigazgatási változtatások voltak. Ezek tudniillik a nemzetiségek lakta aprófalvakat sújtották a legdrasztikusabban, bár nyilvánvaló, hogy az egész ország megkapta ez ügyben a magáét.

Dénes D. István

Napóleon Társaság alakult

(MTI) Megtartotta alakuló közgyűlését a Napóleon Társaság. A társaság feladatának tekinti a nagy francia forradalom, valamint az azt megelőző és követő korszak történelmének széles körű kutatását. Elősegíti az ezzel kapcsolatos anyagok publikálását, foglalkozni kíván a nagy francia forradalom és Napóleon korának nemzetközi, kiemelten magyarországi hatásaival. Tervezik emlékérmék kiadását, továbbá azt, hogy szervezett úton megtekintik Napóleon csatáinak színhelyeit. A Napóleon Társaságba várják mindazok jelentkezését, akik magukénak kívánják vallani a társaság céljait. Címük: Budapest XX., Ady Endre utca 82. Levélcím: 1725 Budapest, Pf.: 10.

NAPLÓ

Betekintés az osztrák integratív művészeti nevelésbe címmel, az osztrák kulturális intézet, valamint az országos pedagógusszakosztály előadás-sorozatot rendez március nyolcadikán, szerdán, a Fészek Művészklubban, délelőtt tíz órai, és délután egy órai kezdettel. Az osztrák zenepedagógusok előadásait tolmácsolják.

●

Onczay Csaba nagy sikerrel vendégszerepelt az Egyesült Államokban. Három estén játszotta Prokofjev csellószimfoniáját az új-angliai Manchesterben a New Hampshire-i szimfonikusokkal. A magyar csellóművész az ősszel újabb turnét tervez a tengerentúlra.

⊙

A Vigilia új száma március idusáról, majd a keresztény és a zsidó húsvéthitről közöl tanulmányokat. Rónay László Mándy Iván világáról írt esszét. Paul Ricœur filozófiáját egy vele készült beszélgetés, egyik műve, és egy méltatás mutatja be.

◆

Két külföldi művész — Alekszandr Fegyin, a moszkvai Nagyszínház tenoristája és Ghena Dimitrova bolgár szopránénekesnő —, valamint a hallei operatársulat vendégszerepel márciusban az Operaházban, illetve az Erkel Színházban. Alekszandr Fegyin a Bohémélet Rodolphe szerepében lép az Operaház kö-

Magyar József

1989. 11. 25.

Magyar Nem

ől még nem lesz nagy reform

enysemlegesség farkastörvények?

sok állami fő- és alvállalkozó kezén. Az ügylet a szóban forgó lakások árát darabonként negyvenezerrel emelte meg. A történet poénja: hivatalosan az effajta építkezési munkákat magánvállalkozók nem végezhetik, csak eseti kérelmek benyújtásával, erre azonban az elmúlt évtizedekben mindössze egyszer volt példa... Ez az eset is mutatja, milyen károkat okoz a versenysemlegesség hiánya.

A példabeli leegyszerűsítés következő eleme az eddig támogatásokkal elfedett, valós termelési költségekkel kapcsolatos. Nemzetközi összehasonlításban — és ma már csak abban gondolkodhatunk! — *indokolatlanul magas költségekkel* dolgozunk. Az előbbiekben vázolt liberalizációs lépések *együtt* éppen azt szolgálják, hogy ezek a *valós* termelési költségek *a lehető legkisebbre* gánvállakozó tehet, ha nem látja biztosnak, stabilnak a gazdasági-politikai környezetet a befektetéshez, s inkább elkölti pénzét.

Mindezek után már csak költői kérdésnek tűnik, vajon a liberalizáció-„hívőkről", avagy a példabeli módon őket bírálókról mondható-e el inkább, hogy a kapitalizmust, annak farkastörvényeit (no és a liberalizációt) csak brosúrákból ismerik?

A változatlanság diadala

Felmerül a kérdés, *ha nem szándékosak* a tévedések, akkor miből juthatnak ilyen következtetésekre még magukat társadalomtudósnak nevezők is? Például a kormány, a politikai vezetés *napi gyakorlatából*. Abból

Magyar József rajza (részlet)

gyar Nemzet

NAPLÓ

A nemrégiben alakult Ferencsik János Ifjúsági Szimfonikus Zenekar Bálint Gábor művészeti vezetése mellett és vezényletével február 26-án, vasárnap este fél nyolc órakor hangversenyt ad a Zenetudományi Intézetben (Budapest I., Táncsics Mihály utca 7.).

≈

Ezerféle kötetet árusít féláron az Állami Könyvterjesztő Vállalat február 27. és március 11. között a budapesti könyvesboltokban. A világirodalom kedvelői elsősorban az Európa és az Árkádia könyvesboltban válogathatnak, a hazai művek legnagyobb választékával pedig az Írók Boltjában és a Magvető könyvesboltban várják az olvasni vágyókat.

⊙

A Nemzeti Színház igazgatósága és társulata tudatja, hogy Kálmán György Kossuth-díjas és kétszeres Jászai Mari-díjas színművész temetése március 8-án, szerdán délután 3 órakor lesz a Farkasréti temetőben.

Hétvégi

KEDVES MAPKOBUR,

engem is magával ragadott az idők szele, váratlanul meghívtak egy „ad hoc" bizottságba, vagy — mint a nagy lexikon mondja — „speciális ügy elintézésére" alakított *alkalmi* csapatba, melynek ezúttal az a feladata, hogy radikálisnak szánt kulturális reformot dolgozzon ki. Vagy legalább annak első változatát. Még ha nagy vonalakban is.

A lecke tehát fel van adva. Duzzogtál odahaza eleget (ami még nem lett volna baj), sőt alkalmanként nem átallottál a nyílt színen is háborogni (egyszer úgy magadra vonván valamelyik hatalmasság haragját, hogy állásod is veszélybe került): hát akkor tessék, most mondj valamit, merre tovább? Vagy napjaink közkeletű fő kérdéseivel élve: mit *nem* és mit *igen*?

Nem hátrálhatunk meg a történelem ilyen felszólítása elől, kedves Mapkobur. Ha szertenézel e hazában: mindenütt üléseznek, és a fejüket törik a legkülönbfélébb „ad hoc" bizottságok. Honnét verődnek össze, miféle energiatelep fűti őket, meg nem mondhatom. De vannak és dolgoznak, cáfolván a társadalmi közömbösség tételét, s kivált azt, hogy az ifjabb évjáratok végképp nem érdeklődnek az ország jövője iránt. Itt is, a nagy asztal körül, ahol ülünk vagy húszan, majdnem mindenki jóval fiatalabb nálam (amit az is bizonyít, hogy legtöbbjük szakállat visel). Ime, ez a talán sorsfordítónak mondható nemzedék, halk szavú, megfontolt, belső meggyőződését tekintve már-már szemérmes; de a meggyőződésében megingathatatlannak látszik. És, ami ugyancsak kellemesen lep meg: roppant tájékozott is. Ráadásul előítéletektől mentes, legalább a tekintetben, hogy friss szemmel (s a tartós manipulációtól mentesen) tudja nézni azt, amibe mi már, ha nem is beletörődtünk, de beleszoktunk; és támadhatatlan

T

törekvések
mforgalmazásban

állal-
gnap,
Duna
egyes
rgal-
, va-
gyobb
e, a
tures
érté-
ma-
mint
Film
ams-
al és
mazó
s el-

zug-másolók kedvenc vadászterületét. Amint a UPI elnöke a sajtótájékoztatón elmondotta, a vegyes vállalatnak épp ez a célja: vissza akarja csalogatni a közönséget a mozikba.

—syp—

✶

A hajdani Kinizsi mozira alig lehet ráismerni. Fekete csövek, fekete ajtókeretek, szürke falak, piros párnák a székeken — ezek a színek uralják a helyiségeket. Itt nyílt meg a főváros legújabb filmszínháza, mely nem hagyományos mozi csupán, hanem „mozgókép-kombinát". Gazdája,

még
két
Ni
nél
Dzsu
tot,
nem
az v
kivá
ann
be t
nak
végr
első
kérd
E
(val
„fel
gárr
zetü
han
dolu
alap
nek
tás.
el F
ba
ez a
zett
tése
melé
tív
meg
jéig
kell
Ol
hát:
Or
idősz
hang
merü
kerül
nelm
csodá
már
ahán
az a
kezet
előre
zött
az ir
a kö
nyáb
az
csak
ránk

Magyar József

Magyar Nemzet

1989. III. 2

megújulásra

itikai állásfoglalása

tilag elkülönített
lehet nem tudo-
hogy a kínálattal
elenő összkereslet
t a hazai kereslet
orban a tízmillió
erős belső kereste-
nek fokozása és a
aci követelmények
se mozdíthatja ki
a holtpontról.

tibilis devizákban
ac feltételei a leg-
E szigorúságot nem
eni azzal, hogy e
reslet többi részé-
ve kezeljük. Nem
ni a hazai vásárlót
egyoldalú monopol-
tosítunk a kínála-
vállalatok részére.
kedvezőtlenebb
zni azt a hazai ter-
aki belföldi vevőt
agy rubelpiacra ex-
mert, hogy az egy-
nvertibilis exportot
kívánó különféle
ztézilálták a válla-
atokat, és végül a
export zökkenő-
esztését is akadá-
onvertibilis export
olumenfokozó eről-
járt, hogy miköz-
ség egyre nagyobb
et téve dolgozik,
első fogyasztás, nő
llomány és romlik

szített állami prog-
elégítőek, mert ki-

A hazai pótlólagos források alapja: a felhalmozott és részben befagyasztott vagyon mobilizálása, megtakarítások a termelő felhasználásában és a jövedelmeknek élvezeti cikkek fogyasztására el nem költött hányada.

4. A racionális gazdálkodás, a megtakarítások szükségessége, a lakosság biztonságérzete egyaránt megkövetelik *a forint értékének viszonylagos stabilizálását.* Az infláció ugyancsak tíz éve folytatott és most fölerősített központi gerjesztésének gyakorlata egyetlen problémánkat sem oldotta meg. Még a költségvetés definek tehát *elsősorban vállalkozásbarátnak kell lennie.*

A vállalkozóknak ne az irányító szervekkel kelljen megküzdenie, hanem a tőlük függetlenül is létrejövő versenyben kell helytállniuk. Versenyezniük kell a piacrészesedés tágításáért, a vevők megtartásáért és megnyeréséért, mégpedig a maguk választotta módon és eszközökkel.

A verseny erősségét a piac önmagában nem biztosítja. Különösen most és nálunk nem. Az állam feladata, hogy a verseny feltételeit megteremtse, és ellenőrizze annak érvényesülését, működését. Az államnak kell megszüntetnie a monopolhelyzetből adódó visszásságokat, pontosabban a monopolhelyzeteket kell megelőznie és csökkentenie. Ezért elő kell segíteni új vállalkozások alapítását, utat kell nyitni az importversenynek, szankcionálni kell a monopolhelyzettel való visszaélést.

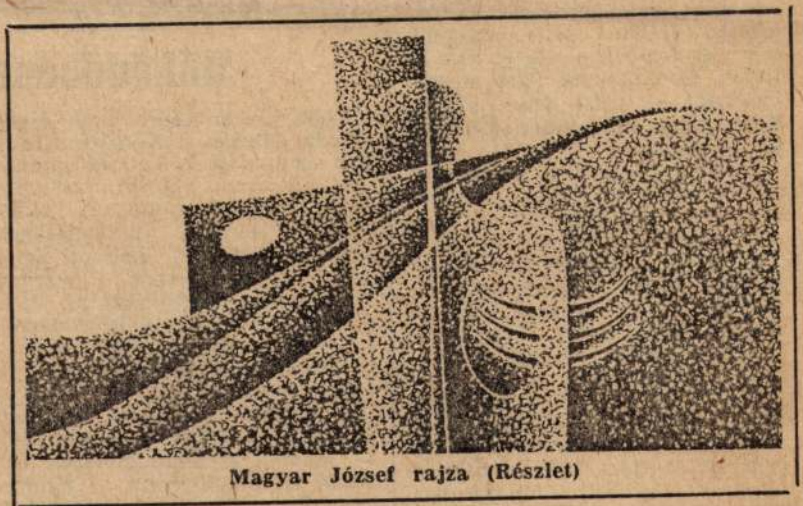

Magyar József rajza (Részlet)

Magyar Nemzet

re:

gyors előrehaladás az igazi veszé hanem a visszarendeződés

epciótervezetből: az Akadémia meghallgatása nélkül nányra vonatkozó döntést a kormány ne hozhasson

ETI HÍREK

dán magyar pártküldöttség utazott Indiába, a Nemzeti Kongresszus Párt meghívására. A delegáció indiai tartózkodásának második felében — eleget téve az Indiai Kommunista Párt meghívásának — részt vesz a párt Kalkuttában megrendezendő XIV. kongresszusán.

Szerdán elutazott Magyarországról a *Saiful Sulun*, az indonéz népi konzultatív gyűlés alelnöke vezette küldöttség, amely a magyar Országgyűlés meghívásának tett eleget. A delegációt Horváth Lajos, az Országgyűlés alelnöke búcsúztatta. Jelen volt Bustanul Arifin, Indonézia budapesti nagykövete.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának meghívására szerdán Budapestre érkezett Marian *Orzechowski*, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Politikai Bizottságának tagja, a

tottak szerdán az MSZMP és az ÚMF vezető képviselőinek részvételével a Központi Bizottság székházában megtartott tanácskozáson. A találkozón az Új

Márciusi Frontna
vaslatait vitatták
ket a közelmúltba
viseleti demokrá
menet megkönny

Vita a Kossuth Klubban

Működőképes társadalma

Több százan zsúfolódtak össze szerda délután a Kossuth Klubban azon a beszélgetésen, amely *A szocializmus reformja és a filozófia* címet viselte. A téma vonzott ekkora hallgatóságot vagy a vitatkozók: *Radnóti* Sándor, *Tőkei* Ferenc, *Wiener* György, de méginkább az újra nagy érdeklődést kiváltó *Pozsgay* Imre személye? — a tetszésnyilvánítások ez utóbbi feltevést valószínűsítették.

— *Politikai reform nélkül nem lesz gazdasági rekonstrukció* —, mondta az államminiszter —, annál is inkább mert az államszocializmusban nem egyszerűen megértették a gazdaság törvé-

indulatok, kinek
Kiemelte, hogy a
köthető, de csak
MSZMP és függ
mak nemcsak egy
nek, hanem a tön
ják a versenyt. Ig
dőtérré válhat
egyébként pedig
terévé.

Radnóti Sándo
hogy a szocializm
kísérlete zsákutcá
s arra van szük
István 1957 elejé
zott: *elsajátítani*
gati szabadságteci
lyek ha nem is
sokkal emberibb

Néhány szót a tulajdonviszonyok továbbfejlesztéséről. Két jelentős változást említhetek. Az elképzelésekből kiindulva *a mai lakbér legalább két-háromszorosára* lembe véve, a jelenlegi költsé-

MN 89. 1. 17.

Magyar József rajza

lések szerint *az érdekeltség nö-* | *emelkedhet. Ebből a lakó szo-*

népfrontpolitikát. Elhitte kommunista szövetségeseinek, hogy az részükről nem múló taktikai lépés, hanem tartósnak tekinthető stratégiai program. Ő maga nagyszabású memorandumaiban, köztük a nagy nemzetközi visszhangot kiváltó kisgazdapárti emlékiratában a háború utáni kibontakozás útját is felrajzolta. Magyarország háború utáni politikai arculatát egy *Tildy* Zoltánhoz intézett 1944. február 26-i levelében így képzelte el: „*... a kisgazdapárti-szociáldemokrata szövetség lehet a gerince a jövő demokratikus Magyarországa kibontakozásának... Hiszen nyilvánvaló, hogy a normális békeállapothoz átvezető átmeneti kormánynak majdan koalíciós alapon kell megalakulnia. A demokratikus összefogásnak tehát egy jövendőbeli koalíció alapvetésének kellene lennie...*" A kommunista párt háború utáni szerepét viszont úgy képzelte el, hogy a párt a fenti koalíció mellett a dinamikus, konstruktív ellenzék helyét fogja betölteni.

A háború utolsó időszakában sokat foglalkozott a jövővel és nemegyszer nyilvánosan is hangot adott a háború után újjá-

váltak a jogi lehetőségek annhoz, hogy megalakuljon itt is az első *Lions Club*. A telefonon, levélben, meg a rádiónál érdeklődőknek azt ígértem, összegyűjtök és közzéteszek minden lehetséges

Három „oroszlános

tudnivalót e nemzetközi jótékonysági szervezetről. A tények ismertetése után elválik majd, csakugyan alkalmasak vagyunk-e mi, magyarok is arra a társasági jószolgálatra, amire a nagyvilágban majd másfél millió ember szerveződött. A posta lassúsága miatt azonban csak december közepére-végére érkeztek meg Angliából, az általam ismert oroszlánoktól az első dokumentumok. Aznap, amikor a *Nép-*

azonba
háború
Stockh
ső *Lio*
valame
tak h

európa
goknal
mazott
klubju
maguk
tásáva
Mük
széles
lalkozr
nak. I
családo
kötött,
ket lá

valamint az akkori események több NSZK-beli résztvevője és magyar szakértője. MN 1989. T. 28.

MAGYAR JÓZSEF

Magyar József rajza

odatisztet félig megvakítva a jakabszállási
rték és elásták. Csaba Gyula lelkész nyelvét
Béla eszméletlenül, de még élve került a

FEHÉR FOLTJAI

cemberében, a felszabadult országrészben,
etkezett egy maroknyi csoport. Egy elfelej-
tárja fel a szerző.
yar történelem fehér foltjainak felderítésére

zombaton — a Magyar Nemzetben

l ellátott
nekik. Ők
csoportját
ni, de én
n nekik,
ön képvi-
r kerülhet

appal ké-
csés hatá-
lőtt. Óvá-
ó maradt,
ímzetthez
vele fog-
járásban
országo-
idálódott

rásnak három gyermeke maradt árván.

A gyilkosságok híre gyorsan terjedt a járásban. Az élet és halál felett rendelkező Krupka Jakab és társai azonban minden információt megtagadtak az eltűnteket kereső hozzátartozóktól. Májusban sikerült az egyik áldozat — Moóri István — feleségének és apósának a helybeliek útmutatása alapján megtalálnia férje és 3 másik személy sírját egy lövészárokban. Hónapokig tartó könyörgés, küldöttségjárás után, melynek során Pest megye hatóságai éppúgy, mint *Erdei Fe-*

zott időpontot: „1951. július 15-ről 16-ra — vasárnapról hétfőre — virradó éjszaka történt a rombolás. Ezen az éjszakán feleségemmel a Gellért Szálloda már helyreállított északi oldalának erkélyes első emeleti szobájában szállásoltak el. Vasárnap a nálunk előforduló legmelegebb, ragyogó napsütéses nyári nap volt. Ezt az éjszaka folyamán az ilyenkor szokásos hatalmas vihar és felhőszakadás követte. Vasárnap este megérkezésünkkor még gyönyörködtünk a szép kilátásban, a kereszt még megvolt. Egész éjjel erős kopácsolást hallottunk. Reggelre a vihar elállt, kinéztem az ablakon és megdöbbenéssel konstatáltam a kereszt eltűnését. Én nyári rövid nadrágban lementem a térre és egy akkor igen magas pozícióban lévő volt diáktársamat láttam, aki engem meglátva elfordult, és köszönés nélkül elsietett. A tegnapi napig őt gyanúsítottam a tett elkövetésével."

Megtudtam időközben, hogy a sziklakápolna jelenleg a *Fővárosi Fürdőigazgatóság tulajdonában van.* A területet kéri egy munkaközösség, akik kultúrális idegen-

utalás
lyik h
dáik n
szemlé
nokat
rinten
zés),
tulajd
fölösl
„köny
ra.

Ha
nak ..
bünte
Min
képek
amely
mente
tal ke
zül: *S*
lan o
molyi-
Hargi
fehérv
kastél
szeret
kastél
ban —

Ta

Magyar József

MTI SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

grafikusművész

VALÓSÁG

1983 JUL

1021

Magyar József: Szárnyak, 1972

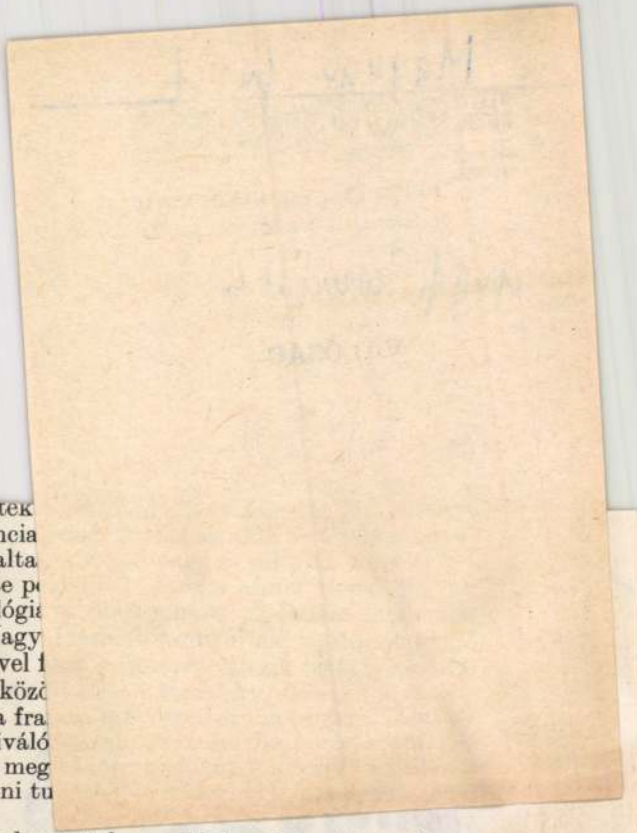

detiséggel, főleg azok körében, akik ismerték
Természetesen voltak és vannak olyan francia
korlattal szemben összekötő szerepet vállalta
eszmeáramlatokkal kapcsolatban. Ezt tette p
a Lazarsfeld—Parsons-féle amerikai szociológia
val (például Keynesszel) kapcsolatban. Vagy
„Sens Commun" sorozatának szerkesztésével f
szerző lefordíttatásában. Ilyen volt többek közö
szociológiája jelentős befolyást gyakorolt a fra
ledkezhetünk itt meg az Annales-iskola kiváló
hatalmának és nemzetközi kapcsolatainak meg
lemtudomány számára, fogadni és felfedezni tu
többek között az olasz Carlo Guinzburg.

Az általános képlet hosszú évtizedeken keresztül az volt Franciaországban, hogy minél inkább válságban voltak a gondolkodás alkotóerői, annál inkább bezárultak a határok. Viszont amikor egy adott korszakot az érdeklődés, az invenció jellemzett,

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HIRDETŐ
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

Magyar József

VALÓSÁG

grafi munkák

1980 12

1021

Magyar József rajza

lehet ilyen állapotban megmenteni, továbbf
Az, ami a szellemi létfenntartás méltóságtel
meg nem jelenő kötet keretében alkotássá
teret kap, művészi virágzássá válik, válhat

Ennek megfelelően épül fel a könyv, így

S ez az anyag nemcsak terjedelemre óri
dokumentum is lenyűgöző. Nemcsak arról kapunk képet, hogyan élt, mit csinált, mire gondolt, mit alkotott és mi mindent vett tervbe 1957 és 1970 között Németh László. Még csak lapozgatunk, s már megcsap valami sötét líra: egy kivételes szellem, a XX. századi magyar irodalom és művelődés egyik legkiemelkedőbb alakja próbál előttünk a „kitaszítottságban egy szép, értelmes maradék-életet építeni", a betegség, a bezártság és a népszerűtlenség „hármas koporsójában". „Nincs mivel dolgoznom, nincs kitől serkentést kapnom, nincsenek eredményeim, amelyek az ifjúságot elnézővé tennék gyengéim iránt", írja Németh László az egyik naplójegyzetben. „Mostoha, részvétlen klímában, a magam megfagyott erejére utalva kell fenntartanom magam."

Kitaszítottság? Miért? Hiszen elég a könyv végének „táblázatát", az életrajzi adatok csokrát átfutni, kiderül, milyen mozgalmas volt az élete, miután a fordítói gályapadról elszabadult, tehát a nagyjából 1948-tól 1953-ig tartó, csakugyan elszigetelő időszak után. 1956-ban megjelenik a korábban szedésből szétdobott *Égető Eszter*, 1957-ben Kossuth-díjat kap, kiadják a *Gyászt*, újból a *Történelmi drámák*at és az *Iszonyt*. De megjelenik szinte minden új írása; bemutatják a drámáit, kiadják az új esszéket (*Sajkódi esték*, 1961) s lassan megjelennek a régiek közül is (Kiadatlan tanulmányok, 1968); ismertté válik külföldön, szinte mindenütt fordítják és kiadják, sőt a Német Szövetségi Köztársaságban *Minőség forradalma* címmel egy tanulmánykötete jelenik meg; 1965-ben — Kodállyal együtt — Herder-díjat kap; itthon 1968-ban az életműsorozat kiadására köt vele szerződést a Szépirodalmi és a Magvető. S még hosszan folytathatnánk. És a terjedelemre is hatalmas mennyiség, amit ebben az

MAGYAR József

Magyar Nemzet / MELLÉKLET 1983. 12.

különös figyelmet kell fordítani a szennyvizek tisztítására. Ennek amúgy sem egyszerű és drága voltát tovább súlyosbítják a főváros és Pest megye közötti egységes közműhálózat kialakíthatóságának pénzügyi és más nehézségei.

E problématömeg meglehetősen nagynak tűnik, de meggyőződésem, hogy csak addig, amíg önmagában nézzük – a többi „futó" világkiállítás-alternatíva tüzetesebb szemügyrevétele is nyilván legalább ennyi gondot hozna felszínre. Lehet, hogy mégis eséllyel indulhatna a Békásmegyer és Szentendre közti terület a világkiállításért folyó versenyben? Ha a fenti kérdésekre megfelelő megoldásokat találunk – feltétlenül. Részleges megoldásukkal is a világkiállítás értékes fogadó- és kisegítő területévé fejleszthetők a budakalászi és szentendrei területek – de ennek mikéntje már külön téma.

Úgy érzem, ezeket a megjegyzéseket a tisztánlátás és a helyes döntés érdekében szükséges hozzáfűzni Hábel úr javaslatához.

Buránvi Endre
táj- és kertépítész mérnök
Budapest

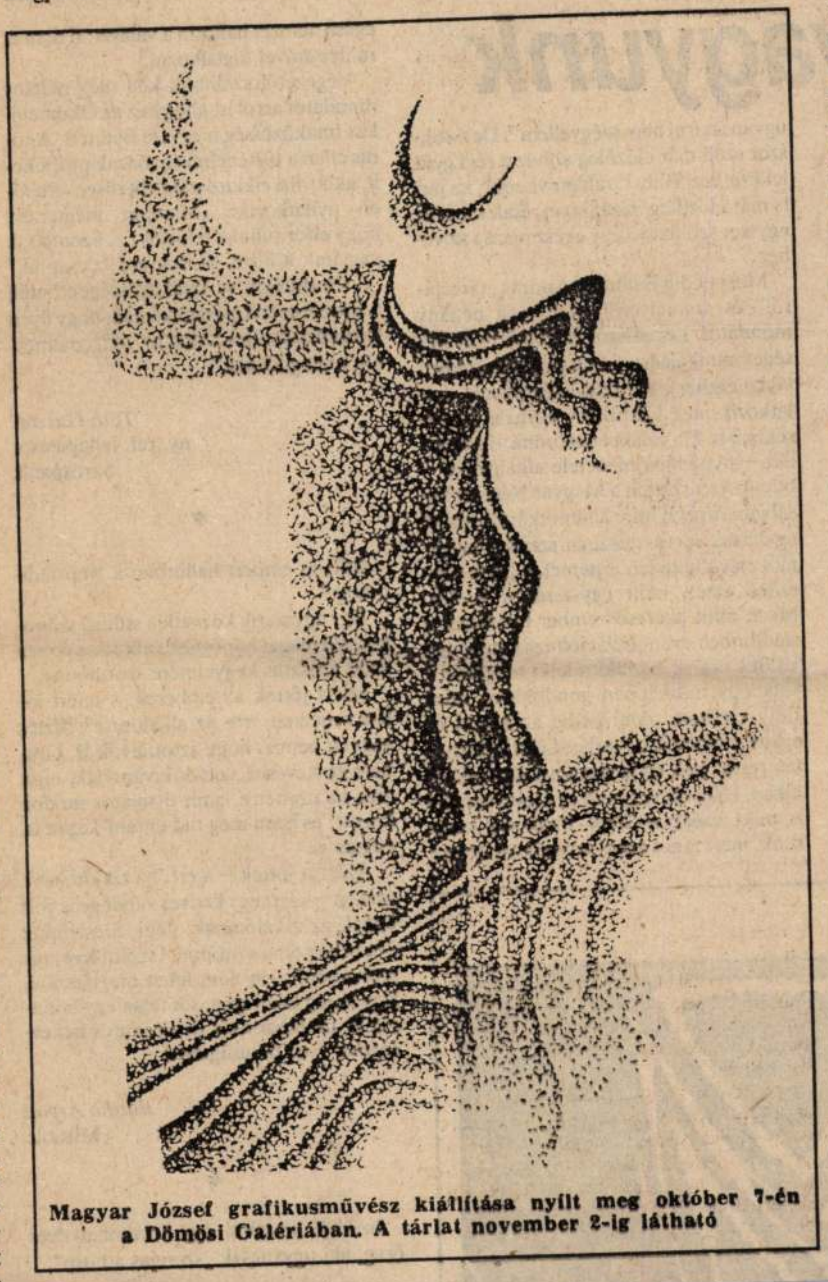

Magyar József grafikusművész kiállítása nyílt meg október 7-én a Dömösi Galériában. A tárlat november 2-ig látható

Vissz-hang

NÉPFRONTBIZOTTSÁGOK MELLÉKLETE

...i vagyunk

...an megje-

...ugyanazt írni nem szégyellem". De ő sokszor szólt már előzőleg ahhoz a régi gyülekezethez. Billy Graham viszont, ha járt is már előzőleg hazánkban, csak most az egyszer szólhatott egy egész ország szívéhez.

...ról korább-
...rofálásо-
...áris elné-
...ezésért.)
...ást nyer-
...Népstadi-
... Graham
...menikus
...itatunkat

...gási Béla
Foktő

...az ügy-
...em közli
...arkasréti
...oglalását
... Nemzet
...A sárga
...an.
...önböző-
...et vállal-
...rta „tár-
...stadioni

Most pedig Bálint B. András „tárcájáról" és személyéről ejtek még néhány mondatot. Legelőször is tisztelem őt hűséges munkájáért; ő az (szinte az egyetlen világi ember), aki felelősségteljesen nyilatkozik meg laikusként egyházi kérdésekben is. Ha valaki nem tudná, ő volt az, aki — nyugdíjba menetele alkalmával — búcsút vett szintén a Magyar Nemzet hasábjain *Miklós* Imre államtitkártól, aki az egyházak sorvasztásában szerzett magának elévülhetetlen érdemeket (ki is tüntették érte), mint egyszemélyi felelős. Most, mint „kereső" ember hozzászól a stadionbeli evangélizációhoz is, mint egy koldus ország fia, aki a lelki megújulást valahogy másképpen gondolja el, mint Billy Graham. Ami pedig az állami és egyházi vezetők udvarlását illeti e hírneves férfiú felé, ez is szomorú sorsunkból fakad. Hálásak vagyunk az utolsó centért is, mert ínségben élünk. Barátokat keresünk, mert nincs senki szószólónk ezen a egész nemzet hallotta a választ: ő nem ér rá ilyesmivel foglalkozni.

Végezetül szólnunk kell még néhány mondatot arról is, ahogy ez az Ökumenikus Imaközösség megvédi Bálint B. András ellen a történelmi egyházak püspökeit, akikről a cikkíró meglehetősen elítélően nyilatkozik: „Mindent megtettek, hogy elforduljunk a hittől . . . Szomjasak vagyunk a hitre, de sokszor becsaptak" . . . Gratulálok az Imaközösségen belüli református lelkipásztoroknak, hogy ilyen feltűnő szószólói lettek az „engedelmesség teológiájának".

Tóth Gusztáv
ny. ref. lelkipásztor
Sárospatak

*

Milyen embert hallottam a Népstadionban?

Egy egyszerű, közvetlen stílusú szónokot, aki magát bűnösnek vallotta, s éppen ezért Krisztus kegyelmére szorulónak.

Miért jöttek az emberek, s miért kilencvenezren erre az alkalomra? Biztos vagyok benne, hogy az ottlevők B. Graham-re kevésbé voltak kíváncsiak, mint arra az üzenetre, amit ő sajátos módon hozott: és Isten meg tud újítani Téged is, engem is.

Azért is jöttek — s erről a cikkíró szót sem ejt — mert egy kedves vendége is volt ennek az alkalomnak: Jeni. Huszonkét éve bénán élni, s örömmel szólni Krisztus szeretetéről, ezt nem lehet megjátszani. Egy napig talán igen, sőt talán egy hónapig is, de huszonkét év bénán és békességben — ez tanuságtétel.

Bartha Árpád
Miksolc

*

Szívből köszönti egy hetvenhat éves öreg, aki ugyancsak „szomjas a hitre".

A Dé...
Gadó G...
„Magya...
kesztőjé...
legyet is...
Egyr...
ményét...
(hű SZ...
társada...
hónapo...
lálásnal...
folyóira...
egyolda...
gadta a...
saság e...
Nos,...
zal vád...
akár re...
táshoz...
mereté...
A H...
szerűen...
Nemzet...
nak me...
szír del...
fennálló...
kapcsol...
go Taná...
Imrének...
látogato...
zetője n...
Köztárs...
Nemzet...
csak egy...
lógiát k...
galomm...
látnak, ...
sít párb...
lási lehe...
tünkről...
ban. A...
jelentős...
kapcsol...
sem kív...
taink fe...
nemzet...
az egys...

MAGYAR JÓZSEF
MAGYARN Nemzet 1990. június 25.

...lt meg, „bürokratikus nehézségekről" szóltunk, meg arról, hogy az ifjúsági szövetség megvonta a támogatást a fiatal értelmiség fontos legális fórumától, mondván, hogy a Medvetánc *inkább* szakmai-tudományos folyóirat, mint közvetlenül politikai jellegű. Ezért az ifjúsági szövetség megfelelőbbnek tartaná, könyvösszeállítás a Medvetánc legutóbbi *Kitelepítések, munkatáborok* alcímű száma is. Az idei könyvhétre időzítve két olyan kötet látott napvilágot, amelyen szerepel a Medvetánc neve, az *Atlantisz* cégjelzés alatt.

A változásokról, a Medvetánc jelenéről, az Atlantisz jövőjéről *Miklós* Tamást, a Medvetánc felelős szerkesztőjét, az Atlantisz felelős kiadóját kérdeztem.

Rendhagyó kötetek

A négy esztendővel ezelőtti híradás az elhallgattatást tette lehetetlenné, a Medvetánc végül is újabb és újabb szellemi kihívásokkal jelentkezett. Teljes terjedelmében például ez a lap közölte a *Fordulat és reform* című, sok vihart kavart tanulmánygyűjteményt, amely voltaképpen immár könyvterjedelmű melléklete volt az 1987-es esztendő második számának, mint ahogy ugyancsak könyvmelléklet volt a *Jelentés a határon túli magyar kisebbségekről* című 88-as összeállítás. És könyvterjelmű volt néhány esztendeje az Andrej *Tarkovszkijról* szóló *Szilágyi* Ákos és *Kovács A.* Bálint nevével jegyzett tanulmány, *Tengelyi* László Kantról írott kismonográfiája, vagy *Szabó* Miklós történész *Politikai kultúra Magyarországon* című gyűjteménye. S ilyen ha a jövőben a folyóirat valamelyik tudományos társaság vagy intézmény kiadásában jelennék meg. Ez a támogatásmegvonás a gyakorlatban hosszú időre *lehetetlenné tette* azt a folyóiratot, amely már 1981-től kezdődően *nem hagyta cenzúrázni* magát, ...vetlen legális — alakult, de alapítvány is — a kettő egymáshoz való kapcsolódását hadd ne részletezzem, jogi, gazdasági megfontolások vannak a háttérben, de mind a kft, mind az alapítvány az említett célért munkálkodik majd.

— S mi lesz a Medvetánccal?

— A Medvetánc, mint említettem, az Altantisz alapítója, résztvevője. A folyóirat életében lezárult tíz esztendő. Amit lérehoztunk, azt valójában nem nekünk kell megítélni, mi úgy érezzük, amit tettünk, azt *el kell mélyítenünk*. Eddig, szándékainktól sokszor függetlenül, mindennek politikai akusztikája is volt, noha mi mindenkor a társadalomelméleti megközelítést tartottuk elsődlegesnek. Nem a napi politika szerint állítottuk össze lapszámainkat, de a bizonyított értékekhez való ragaszkodásunk okán gyakran találtuk magunkat a politika csatamezején. A társadalomelméleti megközelítés pedig azt követelte tőlünk, hogy egy-egy témát sokoldalúan vizsgáljunk meg, nem mondható tehát véletlennek, hogy egy-egy lapszámunk tematikus tanulmánykötetté nőtte ki magát. Az Atlantisz név megjelenése ennek a belátását is jelzi. Kiadói programunk a Medvetánc szellemi hagyományaira, értékrendjére, szerzőire és elsősorban kialakult olvasóközönségére épít.

— Honnan a névválasztás? Miért az Atlantisz nevet viseli „nemzetközi társadalomtudományi könyvprogramjuk"?

Európa bárhol lehet

— *Radnóti* Miklós naplójában van egy bejegyzés, amikor a költő a brazil követtel való találkozásáról számol be, s feljegyzi a követ szavait, miszerint „Európa most éppen Rio de Janeiró-ban van". *Európa*

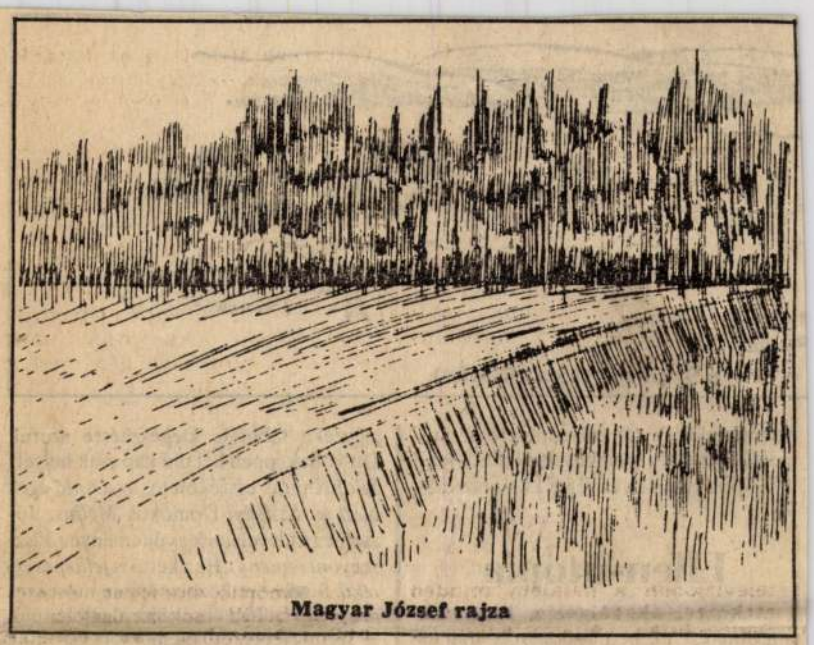

Magyar József rajza

rolhatnám. Mit tehetnek ennek ellenében?

— Magyarországon ma már nem olcsóbb a könyvek előállítása, mint más országokban, viszont a könyvek ára, noha jelentős az emelkedés, viszonylag még mindig alacsony, miközben, vásárlói szemmel megfizethetetlenül drága. Az eddigi mecenatúra összeomlott, s mi — nem egyedüliként — alapítvánnyal próbálkozunk. Tudjuk persze, hogy vállalkozásunknak egy idő után valamiképpen önfenntartóvá kell válnia, de éppen kiadási profilunk igényessége miatt, s mert könyveink árának — példányszámuktól függetlenül — elérhetőnek kell maradnia az általunk megcélzott fiatal olvasóközönség számára, ezért gondoljuk, hogy mindazoknak a segítségét kérjük, akik rokonszenveztek, rokonszenveznek törekvéseinkkel.

vő köteteinket is *Polányi* Mihálytól *Scheiber* Sándorig, *Humétól* Claude Lévi *Strauss*-ig. Enyhén szólva is sok a pótolnivaló, miközben a világban új és új munkák jelennek meg...

— Programjukban szerepel egy Váci utcai könyvcentrum is.

Könyvcentrum

— Reményeink szerint még az idén megnyílik ez az újszerű — vagyishogy: csak Magyarországon újszerű — könyvesbolt, az *„Atlantisz könyvszigete"*. Az ELTE bölcsészkari olvasója mellett lesz egy kis helyiségünk, ami egyrészt könyvesboltként működik majd, s ide érkeznek be azok a külföldi szakkönyvújdonságok is, amelyek mondjuk a múlt héten jelentek meg Párizsban, Londonban vagy éppen Frankfurtban. Ezekre rendeléseket is felveszünk, a művek helyben átnézhetők, az

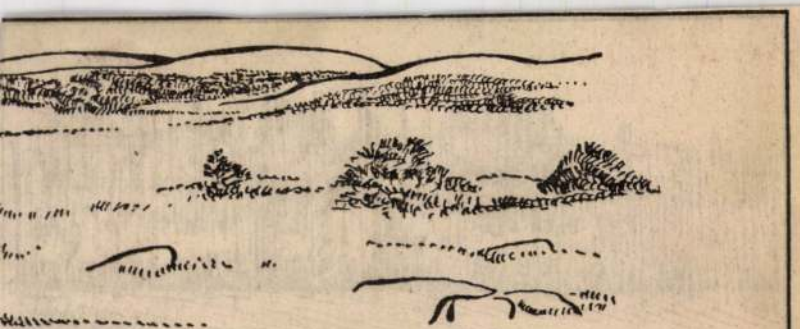

Papp S. Gábor rajza (Részlet)

sorstükreként). Öt másodpercre az ünneplő közönség szembesült a halál jelenlétével: a végtelen és véges különbözésével.

Ellen-utópia

Márton László könyve, a *Tudatalatti megálló* ezt az öt másodpercet írja le. Hőse D. J. meglátván valamit, a „szabályszerűen közlekedő tehergépkocsi elé" hátrál. Haldoklásában, „tudat alatt" átél egy ellen-utópiát. Nem saját létét, múltját összegezi, hanem a kollektív tudatalattiban élő múlttudatot és jövőfélelmet. Szókratész tragédiáját éppúgy, mint a szörny-zsarnokság fenyegetéseit. Mindazt, amit a mai művelt értelmiségi életében kultúremlékeivel mérlegelően összekapcsolhat.

Talán igaztalanul kevés helyem marad a regény méltatására. Így inkább azt hangsúlyoznám: Esterházy is, Márton is a magyar nyelv és regénytechnika minden lehetőségét ismerő-kihasználó szerzők, mindketten korunk felvetette intellektuális kérdések megválaszolását vállalják szépprózai keretben. Mártonban talán a játékelem a hangsúlyosabb, Esterházy elérte a klasszikus kiegyensúlyozottságot.

Kabdebó Lóránt

jegyzéke többféle kiegészítésre szorul. Ott voltaképpen két mű kap csak helyet: *Sütő* András esszékötete, az *Omló egek alatt* és *Szilágyi* Domokos *Méliusz* Józsefhez írt leveleinek gyűjteménye *(Visszavont remény)*. Ez a kettő is *jelképes értékű*. Sütő — miközben éppen most szeme világának az épségéért aggódhatunk — személyében élő mementója esztétika és politika drámai összefonódásának. Szilágyi Domokos pedig, életműve korai lezárulása, tizennégy év óta, mintegy megtestesítője az első *Forrás* nemzedék klasszikussá érlelődésének. Ezt a generációt képviseli az a két kolozsvári író is, akikkel személyesen lehetett találkozni a könyvsátrakban. *Szilágyi* István olyan új regényét dedikálta, amelyik többféleképpen is irodalmi szenzációnak tekinthető. Az *Agancsbozót* vaskos kötete 1975 óta (a joggal nagytekintélyű Kő hull apadó kútba óta) az első műve, amely tiltások, visszautasítások után végre megjelent. Annyira friss, hogy a kolozsvári hajnali indulás előtt közvetlenül készült el annak a rakománynak a kötése, amelyet be tudtak gyömöszölni a személyautóba. Így a könyvheti példányok a legelsők, s egyelőre nincs is több belőlük. A nagy időközökben, ám annál súlyosabb művekkel jelentkező írónak erre a munkájá-

szív gyökereiig ható érvrendszere az a százados emlékeket, indulatokat felmutató album, amelyet *Lászlóffy* Aladár és a százhárom fényképfelvételt készítő *Kántor* László dedikált. *Házsongárd* neve maga is fogalom. Volt és maradandó, fájdalmas és büszke emlékek gyűjtőhelye, utalások rengetegje. Lászlóffy Aladár sokoldalú beavatottsággal kalauzol ebben a rengetegben. Módját leli annak, hogy Európa egyik legrégibb temetőjének nevét, sorsát, legendáit úgy kövesse, hogy a házsongárdi domboldalon — egyben a későbbi Kolozsvár területén — elsőként megtelepedő neolitikumi ősökre is visszapillantva kövesse a sírkövek jelezte múltat. Személyiségeket idéz meg, tényeket, históriákat és adomákat. Közismert híresség eket és feledésbe mosódókat. *Szenczi Molnár* Albert, *Brassai* Sámuel, avagy az aradi mártírok gyóntatója: *Bardócz* Sándor minorita pap mellett feleleveníti például *Király* Janka alakját, az első *Swift*- és más húsz angol regény
műfordítójáét, akihez *Petőfi* annakidején a *K. I. kisasszony emlékkönyvébe* című hatsorosát írta. Itt a történet hátterében álló eseményeket is megtudhatjuk. De fény derül arra is, miként kerültek francia tisztek sírjai ide, a napóleoni visszavonulás után; milyen életpályát zárt le az a kripta, amelyen John *Paget* neve áll, az Aranyosgyéresre települt angol orvos, gazdálkodó, újságíró, Bem szárnysegédje, útirajzíró neve.

Nem kevesebb figyelemmel kíséri a hóstátiak „Kalandos temetőjét", a sírköveiken látható jellegzetes, közös ábrát, a kalandosok társulatának történetét, elnevezésük eredetét, csakúgy, mint a nemesi címerekét. Szerzetesek és írók, az orr-garat érzéstelenítés felfedezője és a Sándor-huszárok kapitánya; a román kultúra kiváló képviselői; nagynevű színészek és az ipar gépesítésén fáradozó *Rajka* Péter, vagy az első világháborúban eltűnt ifjú katona életnagyságú „Pista"

tott vigaszt, biztatást a 89-cel végre lezáruló, próbára tevő évek idején, amikor Romániában a szellemi táplálóknak is oly szűk esztendeit élték.

Személyesen vett részt az ünnepi könyvhét eseményein *Kányádi* Sándor, aki Sütő András mellett nálunk talán a legismertebb, legnépszerűbb erdélyi író. Elsők közt rögtön azért nem hivatkozhattam rá, mert éppen művei nem voltak kellőképpen jelen. A joggal oly nagysikerű *Máramarosi zsidó népköltészet* gyűjteménye oldalán pedig azóta ott állhatna a Kolozsvárott már kapható, kecses Rilke-műfordítás könyvecskéje.

Hasonlóan sajnálkozhatunk azon, hogy nem láthatjuk még a könyvesbódékban, de a könyvesboltokban sem *Sigmond* István: *Félrevert harangok* című regényét sem. Holott újabb *nagy találat* esélye lehetne. Hiszen voltaképpen már el is készült a Szépirodalmi Kiadónál a Romániában cenzúrázott, törölt részeket visszaállító, s ennyiben a *Kriterion*-kiadást módosító változat. Másfelől, rendkívül időszerűnek bizonyulhat napjainkban ez a mű — hitem szerint az író remeke —, amely a nemzeti kisebbségi- és zsidókérdést közös példázatként ragadja meg, olyan lenyűgöző drámai egységben, amelyet egészen sajátos groteszk humor varázsol még lebilincselőbbé. Ugyancsak majd a könyhét után lesz látható a próza- és esszéírónak egyaránt jónevű *Mózes* Attila új regénye: *Árvízkor a folyók megkeresik régi medrüket.*

Szemle ez csupán, bizonysága annak, hogy — eltekintve a könyvhét teljes anyagának ilyen vonatkozásaitól — a romániai magyar írók derékhada a nehéz évek ellenére is, mint a jó gyümölcsfa, meghozta a gazdag — s úgy véljük, majdan az irodalomtörténet mércéjével is megmérhető ünnepi termést. Szándékom annyi: ünnepi könyvhét elmúltával se kerüljön méltatlan háttérbe e seregszemle csupán később megjelenő, több, kiváló darabja.

Széles Klára

MAGYAR József

yar Nemzet

1980.11.20.

Hullámzó üzletek

Nem ülünk egy csónak

Hajózni jó. Sőt, egyesek szerint egyenesen szükséges. Navigare necesse est... Nem folytatom, közismert a mondás.

Ámde kis hazánkban nem lehet mindenütt, s mindenkinek kedvére száguldozni motorcsónakjával a vizeken. Az anyagi természetű akadályoktól eltekintve egyes helyeken, például a Ba- ... Velencei tavon csak

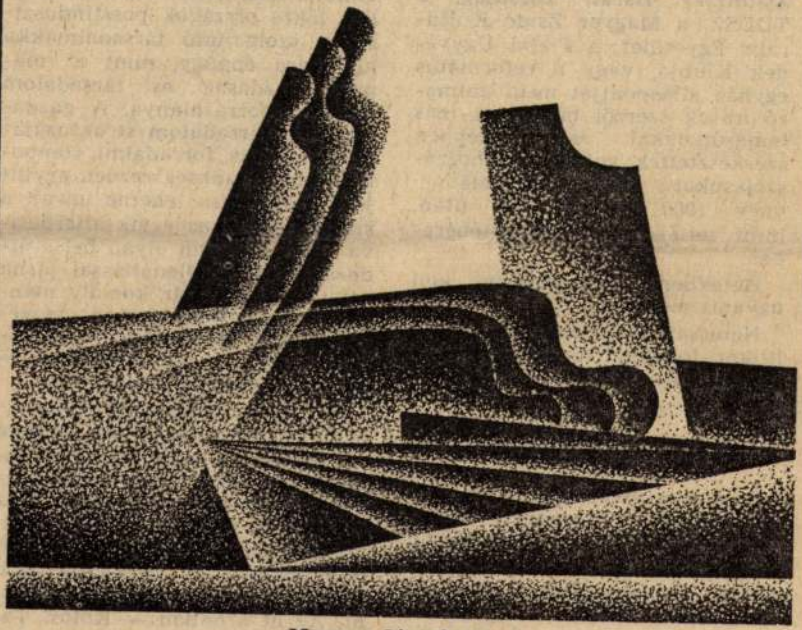

Magyar József rajza

védelmi okokból a motorozást. Ám nálunk *nemcsak bölcs szabályok védik* a közösség érdekeit, hanem *okos emberek fordítják hasznukra a beépített joghézagokat.*

E kissé elméletiesre sikeredett bevezetés után következzék hát a történet, amely a cikkíró érthetően elfogult véleménye szerint számos tanulságot hordoz — bár

delemadóról,
tásról, meg sc
zalmakról, íg
kült. No, de tö
jét nem ejtett
honnan nem,
országon min
főbb gazdáját
tériumot. 198
jött egy ad
amelyben a f
ezer forintért
alkudott véte
rolta a jármű

... els

Az ember i
tájt, mint má
zony baljós
gazdaságunk e
kék egén. Ha
csal, számos i
sősorban a P
munkatársai
karékosságra,
szüntetésére
untalan a
ami szép dolo
rű akkor, ha
azok az elvek
denesetre a p
1986-ban bizo
pénze ahhoz, ho
dolgozók spor
motorcsónakot
mészetesen a cs
felelő vezetői e
kező személyek
hát szerveztek
tanfolyamot, ah
szerezték a 22 87

ZEMLE

Hetek, hónapok

Mozgó Világ, Valóság

n bombaként
Világ egy té-
menjünk? kér-
tematikus szá-
kasztal-beszél-
atlakozó írások
yezéses alapon
okrácia, a szo-
t „hármasegy-
lölni az egyet-
háromszögelési

gy év.
szer idegesség-
ényekkel, for-
al; a gazdasági
krónikájában
nelmi jelzővel
A lepergett há-
nap alatt, aki
t, alaposabbat,
ondani, mint e
el ezelőtt még
ező szó, az ki-
a válsággal
sult, soha nem
apcsolt az élet,
kben, hónapok-
enyfutás a vál-

goldásáért,

erősen szelektá-
Lettek, akik vé-
k le, jobb sorsra

ahogy, maga a
, amikor megis-

az — azóta sok ponton módosult — októberi állapotot rögzítő dokumentummá az a hozzászólássor, amelyet a kerekasztal-beszélgetést követően közöl a folyóirat. A Hazafias Népfront, a Szárszói Front, az Országos Közművelődési Központ, a Bajcsy-Zsilinszky Baráti Társaság, a TDDSZ, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület, a Fiatal Ügyvédek Klubja, vagy a református egyház álláspontját megfogalmazó írások szerzői bizonyára más hangsúlyokkal és másképpen szerkesztették volna meg hozzászólásukat 1989 januárjában vagy 1989. február 10-e után, mint tették azt 1988 októberében.

Hetekben, hónapokban kell ugyanis mérnünk.

Nemcsak a társadalmi és politikai folyamatokban vált életveszélyessé mára a kényelmes,

oblomovi tépelődés,

hanem életveszélyessé lett — korábban már, a hetvenes évek óta folyamatosan — a gazdaságban is. Bőséges eligazítást nyújtó gazdasági folyamataink ról és esélyeinkről a Mozgó Világ tematikus száma is már, de megrázóan mély és intő szavú elemzést ezúttal a *Valóságban* olvashattunk *Kolosi* Tamás tollából. Az *Esélyeink* című tanulmány a szinte a helyzet megoldhatatlanságának kérdését teszik fel. Nem segíti ugyanis a magyar kibontakozást a szocialista országok különböző típusú reformtörekvéseinek — vagy épp a reformok elmaradásának — erőrendszere, nem segíti a szemben álló katonai tömbök léte, negatívan hat a fejlett tőkés országok posztindusztriális, szolgáltató társadalmakká alakulása éppúgy, mint a magyar gazdaság és társadalom végzetes forráshiánya. A gazdaság és a társadalom struktúrájának radikális, forradalmi, rombolásokkal is szükségszerűen együtt járó átalakítása lehetne ugyan a szerző szerint az egyik alternatíva — ez azonban olyan belső áldozatokkal és ellenállással járna együtt, amely már komoly nemzetközi konfliktusforrás veszélyét idézné fel Európa kellős közepén. Ez — nyilvánvalóan — senkinek sem áll érdekében.

Egy másik, ugyancsak elképzelhető megoldás szerint be lehetne rendezkedni a zsákutcai létre, lehetne teremteni egyfajta, modernizált Kert-Magyarországot, s az utóbbi évtizedekből ismert engedményes reformok állandó, kiskapunyitó-záró csikicsukijával ideig-óráig lehetne még lavírozni. Az út azonban — Kolosi Tamás szerint — tovább nem járható. Ő úgy véli, félrecsúszásunk történeti okait keresve föl kell ismernünk: akkor

A demokrácia azonban rövid távon is elválaszthatatlanul össze van kötve a kultúrával.

A demokrácia erőterének ugyanis két dimenziója van; egy vertikális és egy horizontális. A vertikális dimenziót Lenin elve fejezte ki: élcsapat–„hajtószíjak"–tömegek. A horizontálisat a nyugati demokrácia pluralizmusa.

Lenin elve is általános, nemcsak a szovjet-típusú társadalmakra vonatkozik, de minden szervezetre és minden emberi közösségre. Ez a dimenzió mindenütt létrejön. Sajnos éppen a mi társadalmainkban nem valósult meg kellőképpen: a hajtószíjak nem hajtanak, nem közvetítenek, a „tömeg" és az „élcsapat" elszakad (s lehet-e ilyenkor a szó valódi értelmében „él"-csapatról beszélni?).

Nem lehet megkerülni a másik dimenziót: valahogy artikulálni kell a horizontálisan eltérő érdekeket és felfogásokat. Nyugaton erre találták ki a többpártrendszert. Nálunk semmit sem sikerült kitalálni. A helyzet alapvető ellentmondást rejt: kell a szabad véleménycsere s az eltérő érdekek intézményes érvényesítése, de nem kell a többpártrendszer.

Ebbe az ellentmondás-komplexusba lép be a kulturális pluralizmus, illetve az, hogy a mindig is meglévő pluralizmus nyilvános formát öltött. A kultúrának tehát többet kell vállalnia a demokratizálás terhéből, mint más körülmények között kellene. Rendkívül érzékeny helyzetbe került, melynek megoldásától nagymértékben függenek az egész társadalom esélyei.

Ezt kell végre felismerni.

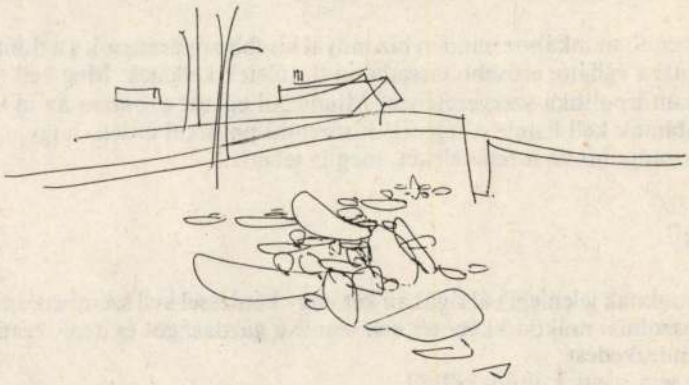

Magyar József rajza

voltak az eddigi lehetőségek? A felszabadulás és közvetlenül az államosítás után viszonylag nagyok, de azóta egyre kisebbedtek. Többoldalú szorítás nyirbálta meg az állam által felhasználható eszközrendszert; mindenekelőtt az, hogy a kultúrpolitika a szükségesnél nagyobb mértékben is alávettetődött egyrészt – pénzügyileg – a gazdaságpolitikának, másrészt – eszmei téren – a napi politikának. A pénzügyi lehetőségek egyre csökkentek, amit az is fokozott, hogy a megmaradt összegek már eleve szét voltak osztva; egyre kevesebb mód nyílt bármi előbbre vitelére. Hasonlóképpen csökkentek a régi módszerrel való eszmei irányítás lehetőségei is. Általános patthelyzet jött létre, amely a kultúrpolitika számára sokszor csak annyit engedélyezett, hogy a meglévőt variálja, „pályafenntartást", szabályozást végezzen, lassítani próbálja az eróziót.

Úgy is fogalmazhatunk, hogy a jövő időszak állami kultúrpolitikájának nagyobb lehetőséget kell biztosítani a jelenleginél. Mindenekelőtt anyagilag – itt nem szükséges elismételni az elmondottakat. Persze az a követelmény, hogy több pénzt kell fordítani a kultúrára, nem egyenlő azzal, hogy mindet a kulturális minisztérium kapja meg – a forrásoknak minél kevesebb közvetítőn keresztül kell eljutni a felhasználókhoz. A kultúrpolitika legfelső szerveinek (adott esetben a minisztériumnak) elsősorban azokkal az összegekkel kell rendelkezniük, amelyekkel új folyamatok beindulását és fejlődését segítik elő, tehát amelyekkel – mint támogatással – közvetlenül politizálhatnak. A nyugati irányító hatóságok (minisztériumok vagy más szervek) általában így működnek, s erre vonatkozólag nálunk is történtek lépések.

A kultúrpolitika lehetőségeit és módszereit a kulturális demokrácia fejlődése is megváltoztatja. De ez a változás sem egyirányú. Igaz, hogy (szükségszerűen) mind több döntést demokratikus testületeknek kell átadni, s a központi szervekre maradt döntésekben is mind több szervezet, szerv, testület véleményét kell figyelembe venni. Ám az alapkérdés az, van-e miről mit dönteni, tehát hogy az adott „területen" van-e egyáltalán mozgás. Ha a mozgás nagyobb, nagyobbak a kultúrpolitika lehetőségei is, csak más módszereket kell alkalmazni. Az ötvenes évek autokrata, a hetvenes évek liberalizmussal átszőtt paternalista módszerei után (ahol még mindig megvolt az autokratizmusra való visszatérés esélye), meg kell erősíteni a demokratikus módszereket.

Ez is igényel bizonyos irányítást – ha a kifejezést nem a vezérlés, hanem az orientáció értelmében használjuk. A demokratizmusnak ugyanis megvan az a veszélye, hogy a mozgástér elaprózódik (meg lévén engedve, hogy mindenki a maga nótáját fújja), nem alakulnak ki összefüggő-összefogó mechanizmusok. Nem a kultúrpolitkának kell létrehoznia őket, de támogatnia kell, s ha tudja, hol, mikor és hogy, ez a támogatás döntő lehet.

A végzendő munkához minden bizonnyal kisebb apparátusok s a döntések bizonyos részét magukra vállaló, erősebb társadalmi testületek kellenek. Meg kell tehát változnia az állami kultúrpolitika szervezetének. Mindezzel együtt azonban az új kultúrpolitikának aktívabbnak kell lennie a réginél. Elsőrendű politikai érdek, hogy az legyen. Ha a politika megadja hozzá a feltételeket, meg is teheti.

Befejezés

Társadalmunknak jelenlegi válságában két nagy kérdéssel kell szembenéznie, két kihívásra kell válaszolnia: működésképessé kell tennie a gazdaságot és demokratikussá a társadalmi berendezkedést.

Egyik sem megy kultúra nélkül.

A gazdasági élet fejlődésére hosszabb távon hat a kultúra. A mai vetésnek később lesz aratása – ahogy az aratás mostani késleltetésének gyökerei évekre nyúlnak vissza.

Az *utolsó* tanulság a fejlődést elősegítő nemzeti adottságok és tradíciók fontosságára utal. Magyarország, a három kelet-ázsiai országhoz hasonlóan, szegénynek mondható az iparfejlesztés belső forrásait és a szűk belső piac adottságait tekintve. Bár Magyarországon már több mint egy évszázada felismerték a külkereskedelem szerepét a gazdaság korszerűsítésében, ez a gondolat az autark, erőltetett iparosítás sztálini időszakában visszaszorult.

Már kifejtettem álláspontomat, mely szerint a tajvani tapasztalatok közvetlenül felhasználható tanulságokkal szolgálnak Magyarország számára. Ezek érvényesek Kopátsynak a magyar alkat relatív előnyeiről és gyengéiről tett megállapításaira is. Amennyiben tudomásul vesszük, hogy a magyar társadalom kevésbé mutat hajlandóságot a nagy, erős kohéziójú csoportokba való szerveződésre, ám gazdag egyéni kezdeményezésekben és ötletekben, a tajvani modell – lévén egy kisüzemekkel és önálló vállalkozásokkal működő rendszer – alkalmazhatónak látszik.

A fentiekkel mindössze kiegészíteni kívántam a kelet-ázsiai „csoda"-ként emlegetett országokról kialakult képet, mivel tapasztalataik talán segíthetnek azoknak a gondoknak megértésében, amelyekkel Magyarország most szembenéz, és tanulsággal szolgálhatnak a gyakorlat számára is.

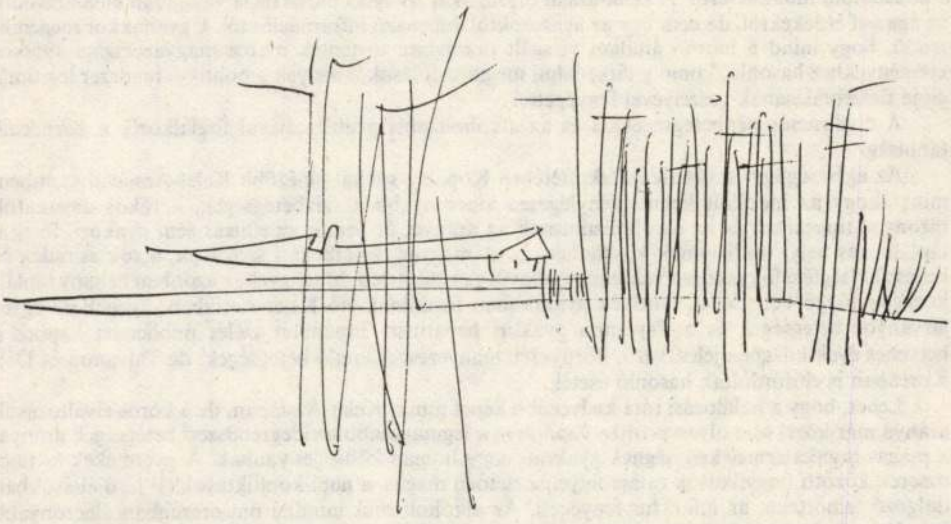

Magyar József rajza

alacsony profit elérésének lehetőségét tudják felmutatni. A nemzetközi hitelintézetek, így a Nemzetközi Valuta Alap és Világbank a félperiféria országai tőkeigényének további fontos forrását jelenthetné, de az eladósodás jelenlegi mértéke kétségessé teheti ezen hitelek folyamatos áramlását. Magyarország számára, ahol a legfrissebb számítások szerint a konvertibilis devizabevételeknek mintegy 75%-át költik a kamatok fizetésére, a közvetlen beruházási tőke becsalogatása segíthetne a gazdaságszerkezet átalakításában, inkább, mint a bankkölcsönökben bizakodás.

Kopátsy *nyolcadik* tétele a központi költségvetési kiadásokról szól. Bemutatja, hogy a társadalmi szolgáltatásokra fordított állami kiadások sokkal alacsonyabbak Kelet-Ázsiában, mint a szocialista vagy a nyugati ipari országokban. Osztom Kopátsy azon véleményét, hogy Magyarországon nem folytatható az életszínvonal támogatása az eddigi szinten, de néhány problémát közelebbről is szemügyre kell vennünk.

Először, ahogy már említettem, a három kelet-ázsiai országban a bérek sokkal szorosabb kapcsolatban vannak a megélhetési költségekkel, mint Magyarországon, tehát az államnak nem kell támogatnia az egyéni fogyasztást. A bérek biztosítani tudják az egészségügyi ellátás, a lakásbérlés költségeit, a nyugdíjra való megtakarításokat.

Az a tény, hogy ezek az országok belső gazdasági életükben és külgazdasági kapcsolataikban is a gazdasági racionalitás elveit követik, azt jelenti, hogy a reálbérek gyorsabban reagálnak az árváltozásokra. Ha az állam nem kíván erős szociális támogatásokat kiépíteni, a jövedelmeknek alkalmazkodniuk kell a megélhetési költségekhez. Vagyis az állampolgároknál a nemzeti jövedelem nagyobb része halmozódik fel, és az állam kisebb szerepet vállal a jövedelmek újraelosztásában. A közvetlen jövedelemátcsoportosítás helyett az állam adókat vet ki mind a fizetések, mind az egyéb jövedelmek után. Az ezekből képzett alapok szolgálnak a legfontosabb lakossági szolgáltatások, mint például az infrastruktúra fejlesztésére és fenntartására, az oktatás finanszírozására, míg az egészségügy és egyéb jóléti programok nagy része önfinanszírozással valósul meg. Egyes egészségügyi szolgáltatások, a legszükségesebb esetekben nyújtott nyugdíj- és szociális ellátás ugyan állami támogatást élveznek, ennek ellenére alacsonyak maradnak a központi kiadások, mivel a fejlesztési programok elsősorban az egyéni kezdeményezések támogatását, s nem az egész társadalomról való átfogó központi gondoskodást szolgálják. Amennyire csak lehet, ezek az országok megpróbálják tehát elkerülni a lakossági szolgáltatások megszervezésében való nagy volumenű állami részvétel szükséges velejáróját, a hatékonyság gúzsbakötését.

Az alacsonyabb szintű, de szelektívebb központi kiadások kérdése érinti az újraelosztó bürokráciának a politikai csoportoktól való függetlenségét is. A függetlenség akkor tartható fenn, ha a kormányzat megfelelő információkkal rendelkezik a társadalom különböző rétegeiről és magáról a társadalom működéséről. A kelet-ázsiai országokat irányító bürokrácia valójában elhatárolódik az ágazati érdekektől, de nem úgy az ágazatoktól származó információktól. Ugyanakkor megemlítendő, hogy mind a három általam vizsgált országban történtek már a magyarországi 1956-os eseményekhez hasonló, komoly társadalmi megmozdulások, amelyek a politikai rendszer legitimációja összeomlásának veszélyével fenyegettek.

A civilizációs népbetegségekkel és az alkoholizmus problémájával foglalkozik a *kilencedik* tanulság.

Az egészségügyi statisztikák tekintetében Kopátsy sokkal elnézőbb Kelet-Ázsiával szemben, mint ahogy az indokolt lenne. Ténylegesen alacsonyabb a szívbetegségek, a rákos daganatok bizonyos típusainak és az alkoholizmusnak az aránya, és persze az elhízás sem gyakori, főleg a táplálkozás helyi tradícióinak köszönhetően. A magyar táplálkozási szokások, a sok zsiradék és kevés zöldségféle fogyasztása valóban rendkívül egészségtelen. Megfigyeltek azonban néhány táplálkozástól függő betegséget, amelyek gyakrabban fordulnak elő Kelet-Ázsiában, ilyenek az egyes járványos betegségek és a Tajvanon gyakori hepatitisz. Japánban széles publicitást kaptak a hetvenes évek közepén jelentkező, környezetszennyezésből eredő betegségek, de Tajvanon és Dél-Koreában is előfordultak hasonló esetek.

Lehet, hogy a halálozási ráta kedvezőbb képet mutat Kelet-Ázsiában, de a kóros elváltozások aránya már közel sem olyan pozitív. Japánban a legmagasabb az idegrendszeri betegségek aránya; a magas munkatermelékenységnek gyakran nagy humán költségei vannak. A gyermekek és tinédzserek közötti öngyilkosok rátája figyelmeztetően magas, a napi konfliktusokkal járó állásokban dolgozó felnőtteket az infarktus fenyegeti. Az alkoholizmus mindhárom országban alacsonyabb mértékű, részben az alkohol igen magas ára miatt, részben mivel még mindig főleg a férfiak isznak.

tevékenysége kifejeződik az állam önkorlátozásában; csak ez biztosíthatja a jelzett társadalmi folyamatok kibontakozását, és ezzel a politika hosszú távú eredményességét; *c)* az az állami szervezeti rendszer – a hatalmi ágak elválasztása, az alkotmánybíráskodás megteremtése, a bíráskodás súlyának, színvonalának, társadalmi értékelésének növekedése –, amely egyrészt az állam „önkorlátozását" biztosítja, másrészt az állami tevékenységet az alkotmányos szabályok alapján az ember és az állampolgár jogainak biztosításával kontrollálja.

IRODALOM

Burke, Edmund (1968): Reflections on the Revolution in France. Penguin Classics, Edited with an introduction by Conor Cruise O'Brien. Middlesex. (A mű első megjelenésének időpontja: 1790.)

The Correspondence of Edmund Burke. General Editor: Thomas Copeland. Vol. VI. Ed. by A. Cobban and R. A. Smith. Cambridge University Press and the University of Chicago Press.

Cartwright, Hilary (1958): Droit de l'homme et les libertés fondamentales en Grande-Bretagne. In: Essais sur les droit de l'homme en Europe. Premier série. Torino.

Crozier, Michel (1987): État modeste, état moderne. Fayard, Paris.

Dicey, A. B. (1902): Bevezetés az angol alkotmányjogba. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

Halász József, Kovács István, Szabó Imre (szerk.) (1965): Az állampolgárok alapjogai és kötelességei. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Jackson, Robert (1958): The Supreme Court in the American System of Government. Cambridge. (Mass.)

Kulcsár Kálmán (1986): A modernizáció és a magyar társadalom. Magvető Könyvkiadó, Budapest.

Kulcsár Kálmán (1987) Politikai és jogszociológia. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

Kulcsár Kálmán (1987a): A modernizáció és a reform. Valóság, XXX. évf. 9. sz.

Laband, P. (1876-82): Das Staatsrecht des Deutschen Reiches. 1–3.

Marx, Karl–Engels, Friedrich (1958) Művei 2. kötet, Kossuth Könyvkiadó, Budapest,

Marx, Karl–Engels, Friedrich (1960) Művei 3. kötet, Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

Mosler, Hermann (Herausg.) (1962): Verfassungsgerichtbarkeit in der Gegenwart. Länderberichte und Rechtsvergleichung Karl Heymanns Verlag, Köln–Berlin.

Ránki György (1986): Állam és társadalom a két világháború közötti Közép-Kelet-Európában. MTA Történettudományi Intézet–Országos Pedagógiai Intézet kiadványa, Budapest.

Ritter, Gerhard (1961): Vom sittlichen Problem der Macht. Bern und München.

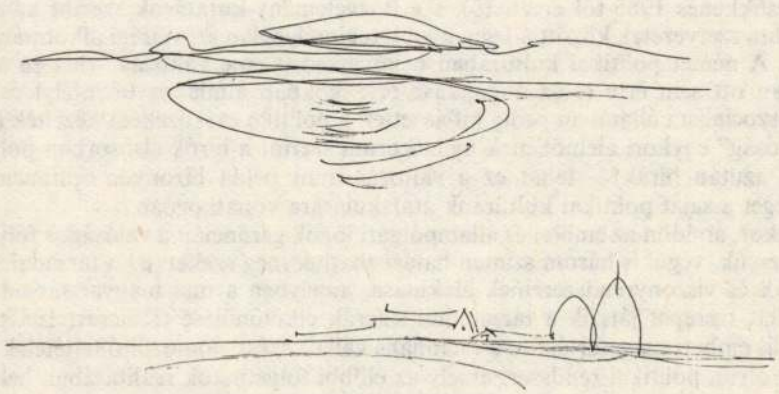

Magyar József rajza

lyal való kezelése, bizonyos értelemben pedig – s ez az alkotmányosság tartalmi felülvizsgálata – kiemelése.

Ennek a következtetésnek indokai az alábbiakban foglalhatók össze:

A politikai rendszerünkben központi helyet elfoglaló pártirányítás, ahogyan más országokban is, leginkább hatékony a végrehajtásban és hatékony maradhat a törvényhozásban is. Ha a párt helye és működése alkotmányjogilag is körvonalazható ugyan, a tényleges politikai gyakorlat alakulása folytán a törvényhozás és a végrehajtás, éppen a politikai rendszerben elfoglalt helyük révén, mindig eminensen politikai szervezetként működnek, amelyek a politikai rendszerben uralkodó helyet elfoglaló politikai párt közvetett vagy közvetlen irányítása alatt állnak.

Ezzel szemben a bíróság – amelynek végső politikai jellege ugyan tagadhatatlan – ilyen, az egyes helyzetekhez kötődő, közvetett vagy közvetlen irányítása mindenképpen diszfunkcionális következményekkel jár, akár a jogrendszer egészének működése, akár a bírósági szervezet tekintélye és hatékonysága szempontjából. A bírósági rendszer tehát nem csupán elvileg alkalmas az államélet alkotmányosságának ellenőrzesére, hanem gyakorlati lehetőségei is vannak erre. Ez az ellenőrzés – ideértve a közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálatának egyre bővülő lehetőségét – a bíráskodás egészének feladata, amelyet a legfelsőbb szintű alkotmánybíráskodás egészít ki.

A megoldás ellen vethető, hogy a magyar politikai rendszerben a bíráskodásnak sohasem volt olyan súlya és politikai kultúránkban olyan értéke, hogy a politikai rendszer túlsúlyával, az autoritatív politikával szemben hatékony fék lehessen és az állami önkénnyel szemben az állampolgár jogait megbízhatóan védelmezhesse. Ez igaz! Példákat inkább az ellenkezőjére sorolhatnék. A bírói függetlenség *elvét* azonban közvetlenül sohasem kérdőjelezték meg, ha a politikai rendszer összefüggéseiben, mechanizmusának gyakorlatában érvényesülése nem is maradt érintetlen, sőt durva megsértése is bekövetkezett. Úgy hiszem azonban, a bírói függetlenség társadalmi elfogadása mégis elég alapot biztosít arra, hogy a politikai rendszer átalakításának folyamatában – új alkotmány új keretében – olyan bírósági szervezetrendszer épüljön ki, természetesen a szükséges más, egyebek között eljárási jogi garanciákkal, személyi és anyagi ellátottsággal, amely ennek a feladatnak az ellátására alkalmas, és amelynek működése elősegíti a politikai kultúra megfelelő változását is.

A Karlsruhéban működő német szövetségi alkotmánybíróság gyakorlata nálunk is hasznosítható tanulságokkal szolgál. Ez a bíróság az évente mintegy 3–4 ezer, a bírósághoz érkező állampolgári panasz mintegy 90%-át folyamatosan elutasítja ugyan (megalapozottság hiányában), a beérkező ügyek száma 1952 óta mégis állandóan emelkedik (némi csökkenés 1985-től érezhető), s a közvélemény-kutatások szerint az állami és társadalmi szervezetek között a legnagyobb tekintélynek a szövetségi alkotmánybíróság örvend. A német politikai kultúrában bekövetkezett eme változás – hiszen a bíróság korábban ott sem érte el az angolszász országokban általános tekintélyt és súlyt, a nemzetiszocialista államban pedig kifejezetten a politika eszközeként kezelték (a berlini „népbíróság" egykori alelnökének nyilatkozata szerint a bírók elsősorban politikusok, és csak azután bírák) – tehát ez a változás mint példa bizonyos optimizmusra ad lehetőséget a saját politikai kultúránk átalakulására vonatkozóan.

Akkor, amidőn az emberi és állampolgári jogok garanciáit a valóságos folyamatokban keressük, végül is három szinten határozhatjuk meg ezeket: *a)* a társadalom folyamatainak és viszonyrendszereinek alakulása, amelyben a mai magyar társadalomban kitüntetett szerepet játszik a társadalmi szférák elkülönülése (Kulcsár, 1987: 8–9.), a racionális emberi magatartást és a racionális vállalkozást előmozdító feltételek kialakulása; *b)* olyan politikai rendszer, amely az előbbi folyamatok realitásában helyezkedik el, amely tehát elveszti az Európa keleti régióiban kialakult túlsúlyos jellegét, és amelynek

MAGYAR József

M. Nemzet, 1992. febr. 13.

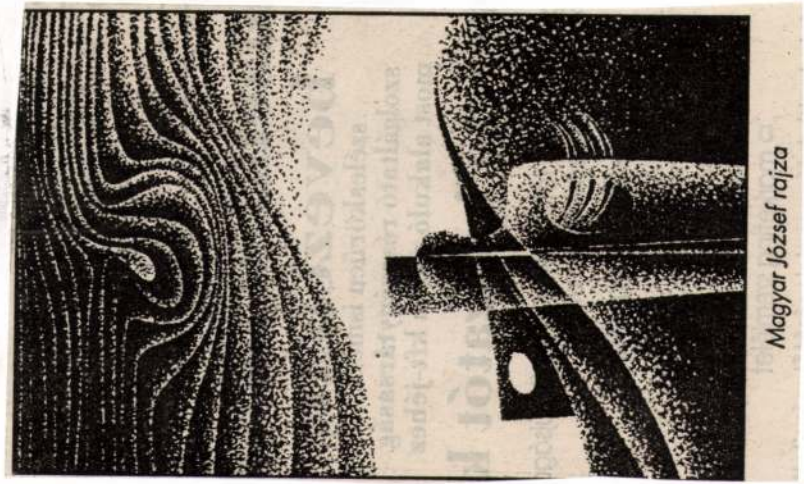

Magyar József rajza

Sors est Sua Cuique Ferenda.

KIÁLLÍTÁSOK

1965 Dürer Terem (csoportos)
1970 József Attila Művelődési Központ
Balatonboglár, Kápolnatárlat (csoportos)
1971 ELTE Eötvös Klub
1975 Ferencvárosi Pincetárlat
Utiz Terem, Dunaújváros (csoportos)
1978 Lakótelepi Nyár '78 (csoportos)
1979 Galéria 12
Ferencvárosi Pincetárlat
1983 Erzsébetvárosi Galéria
"Új művészetért", Szeged (csoportos)
1986 Erzsébetvárosi Kisgaléria
1987 Fáklya Klub

ÓBUDAI PINCEGALÉRIA
Bp. III., Fő tér 1. (Zichy-kastély)

A kiállítást rendezte:
Andrási Gábor

Megnyitja 1987. június 8-án 18 órakor
Mezei Ottó művészettörténész

Megtekinthető 1987. június 28-ig
hétköznap 14– 18,
szombat– vasárnap 10– 18 óráig
hétfőn zárva

Sírjel

Búcsú

ÓBUDAI PINCEGALÉRIA

MAGYAR JÓZSEF TUSRAJZAI

MAGYAR JÓZSEF

Álom

Közel tizenöt éve készíti Magyar József egy stílusú, kisebb-nagyobb méretű tollrajzait. "Ezek a grafikák – írtam róluk egy néhány éve megjelent ismertetésben – nem ismerik a folytatólagos vonalat, a motívumok apró elemekből, sűrűsödő– ritkuló tollvonásokból, illetve a közéjük ékelődő kihagyásokból, fehér foltokból épülnek fel, elképesztő türelem és kiszámítottság eredményeként. E sűrű vagy laza szövedék a vibráló vonások nyüzsgő áradatával úgy érzékelteti a formát, hogy azt lebegésszerű állapotban tartja, a meghatározottság és a meghatározatlanság különös egységében." Valahol az azonosítható valós motívum és a szabad elvonatkoztatás metszéspontjában.

Némi fantáziával magunk elé képzelhetjük tehát a tárgyi, figurális vagy a természeti motívumot, amely a stilizált alakzatok előképéül, mintájául szolgálhatott. Néhány könnyed vonással meghúzott, homokos-kavicsos partot ábrázoló rajzai tisztán mutatják a természet ösztönző erejét, azt az eredendő élményforrást, amelyből Magyar József merített. Rajzai motívumainak másik forrása, formai gondolkodásának, szerkesztésmódjának alakítója azoknak a tárgymontázsoknak, absztrakt fémdomborításoknak, lemezplasztikáknak és kis méretű faszobroknak az együttese, amelyeket 1974 nyarán Dunaújvárosban készített. A szürrealista montázstechnika és a népi mítoszok egyes motívumai a hely és idő megszokott összefüggésrendjéből való kilépés lehetőségeit villantják fel. Mint alkotások, ujjgyakorlatok csupán (a szobrászat később nem is foglalkoztatta), de a műfaji törvényszerűségek különbsége ellenére annyira szoros a rokonság a lemezplasztikák, fémdomborítások térbeli és a rajzok síkon jelentkező plasztikus tagolása, a tárgymontázsok és a különböző rajzi motívumok komponálási módszere közt, hogy ezeket a kísérleteket végül is grafikái útbaigazító előképeinek tekinthetjük.

Igazi műfaja mégiscsak a rajz, lelkével-szellemével egybeforrt szerszáma a tustoll. Igaz, nem a sebesen futó vonal ül itt diadalt a jelenségek tünékeny világa felett, még úgy sem, hogy szerkezeti vázzá mereviti őket. Nem is a psziché ütemes lélegzetei csupán a tollvonások lüktető, vibráló szövetei. A művész tervszerűen komponál a különböző sűrűségű szövetekkel, fátyolszerű leplekkel, ezekből szövi egybe már-már álomszerűen elsuhanó képeit. A plasztikáiban megismert motívumok köre kitágul, a síkszerű alakzatok változatai megszaporodnak, s valamennyi, egybeszerkesztve, egy-egy időben lezajló folyamat képét mutatja. Zenei jellegűnek nevezhetjük azt a szerkesztésmódot, ahogyan az egyes motívumok, módosulva és ismétlődve, eltűnve és újra felbukkanva, s olykor egymáson áttűnve – "együtt hangozva" – vízszintes és függőleges menetben egymásba fonódnak. Amit a kétdimenziós síkra vonatkoztatva "térbeliségnek" nevezünk, az (elfogadva Klee gondolatát) az idő dimenziójával egyértelmű, a mű egyes részei egy ilyen érzékelhető dimenzióban bontakoznak ki. Magyar József számos rajza ilyen értelemben zenei kompozíciószerűséget mutat, különösen azok, amelyeknek két-három motívum kapcsolódása, egymásba szövődése a témája.

Mindezek ellenére a képcímek közül egy sem utal zenére, táncra, zenei kompozíció metaforikus vagy strukturális átfordítási szándékára. A zenével *közvetlenebb* kapcsolatba különben is elsősorban a tisztán absztrakt alkotásokat szokás hozni, s Magyar rajzai közt kevés az olyan, amelyhez valamilyen tárgyias asszociáció ne tapadna. Legtöbb esetben arról van szó, hogy a címmel társuló képzetkör és a vizuális motívum egymás hatását felerősíti, s a zeneműszerű olvasatot konkrétabbá teszi. Erre a kompozíciótípusra, amely néhány "dallamszerű egység" egyszerű kibontása, az jellemző, hogy az asszociációs mező is behatárolható, sőt a jellegzetes képzetkör különleges nyomatékot, valósággal szárnyakat kap.

Minden ízében átgondolt felépítés jellemzi ezeket a rajzokat, s bármilyen egyszerű dallamra rímelnek is, tágra nyitják a képzelet előtt a horizontot. Olyan dimenzióra tárnak ablakot, amely a történeti időben is kiterjeszkedik, abban a létformában, amelyben a tér most ennek a múltat és jelent egybeölelő időnek a függvénye. Mi sem természetesebb, hogy ez az időbeli kiterjeszkedés – a tárgymontázs technikájának sajátos értelmet adva – a népi mítoszok elemeit, alakjait is magához vonzza, immár az átgondolt kompozíció szintjén. Ez a parttalanná táguló idő, amely az ébrenlét és az álom határait is elmossa, fantáziaszülte lények, népi hiedelemvilágba sorolható jelenetek hona, ezek is, a paraszti lét és a paraszti múlt közelebbi– távolabbi történései, balladába illő eseményei mitikussá színeződnek át.

Van Magyar Józsefnek egy Bruegel parafrázisa, a *Baleset* amely a festő *Táj Ikarosz bukásával* című festményének átköltése. A parafrázis, az Ikarosz-sors feldolgozása Magyar filozofikus létszemléletének jelképes kifejeződése. Felismerése az ember nagyra hivatottságának, eget ostromló merészségének és különleges alkotó tehetségének, de bölcs tudomásulvétele annak is, hogy ez a nagyság illuzórikus, az ember esendő, mulandó lény, s ez a sorsa alkotásainak is. A művész azonban – tehetjük hozzá – képes arra, hogy megkapaszkodjék az idő egymásra halmozódó rétegeiben, inkább a reménykeltőbb, időben távolibán, mint a közeliben, amelynek jelenségvilágát is a legendás múlt aurájával övezheti.

Mezei Ottó

TISZSZOGT

MK SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

VALÓSÁG
1981 9
MAGYAR JÓZSEF

1021

Grossman, S. P.: A textbook of physiological psychology J. Wiley, New York, 1967.
Harlow, H. F.—Harlow, M. K.—Meyer, D. R.: Learning motivated by a manipulation drive. J. exp. Psychol., 40. sz. 228—234. l., 1950.
Hegel, G. W. F.: A logika tudománya. II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.

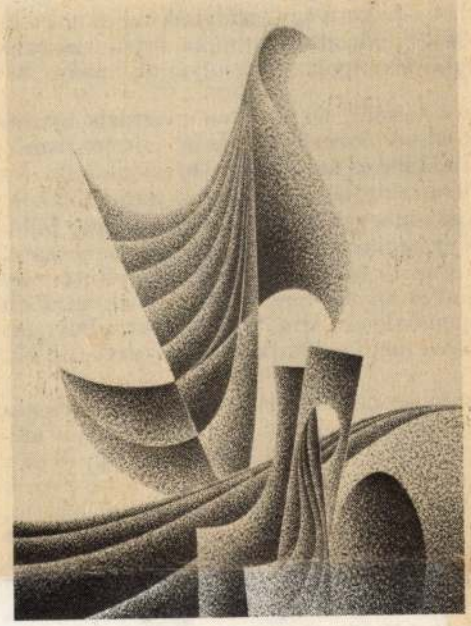

Henry, J.: Homeostasis, society and evolution: A critique. Sci. Month. 81. sz. 300—309. l., 1955.
Kornai J.: Anti-equilibrium. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1971.
Kurtz, P. W.: Human nature, homeostasis and value. Phil. phenomenol. Res., 17. sz. 36—55. l., 1956.
Langley, L. L. (Ed.): Homeostasis. Origins of the concept. Dowden, Hutchinson, Ross, Stroudsburg, 1973.
Lenin, V. I.: Filozófiai füzetek. Kossuth Kiadó, Budapest, 1961.
Lester, D.: Explorations in exploration: stimulation seeking. Van Nostrand, New York, 1969.
Magoun, H. W : The waking brain. Charles C. Thomas, Springfield, 1964.
Marx, K.: Gazdasági-filozófiai kéziratok. Kossuth Kiadó, Budapest, 1962.
Merton, R. K.: Social theory and social structure. Free Press, Glencoe, Ill.: 1949.
Milner, P. M.: Physiological psychology. Holt, Rinehart and Winston, New York, 1970.
Montgomery, K. C.: The role of the exploratory drive in learning. J. comp. physiol. Psychol., 47. sz. 60—64. l., 1954.
Moruzzi, G.—Magoun, H. W.: Brain stem reticular formation and activation of the EEG. Electroenceph. clin. Neurophyciol., 1. sz. 455—473. l., 1949.
Parsons, T.: Essays in sociological theory. Free Press, Glenoce, I11., 1949.
Richet, C.: Dictionnaire de physiologie, Paris, 1900.
Spinoza, B.: Etika. Magyar Helikon, Budapest, 1968.
Stagner, R.: Homeostasis as a unifying concept in personality theory. Psychol. Rev., 58. sz. 5—17. l., 1951.
Szokolov, E. N.: Higher nervous functions: the orienting reflex. Ann. Rev. Physiol., 25. sz. 545—580. l., 1963.
Uznadze, D. N. és mások: A beállítódás pszichológiája. Szerk.: Molnár István. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.
H. Varró R.: Dialektika az élő természetben. Kossuth Kiadó, Budapest, 1974.
Vigier, J. P.: A természet szintelmélete és dialektikája. Magyar Filozófiai Szemle, 6. sz. 746—758. l., 1962.
Zopf, G. W.: Sensory homeostasis. In: Progress in brain research. Vol. 2. Wiener, N.—Schadé, J. P. (Eds.) Elsevier, Amsterdam, 1963.

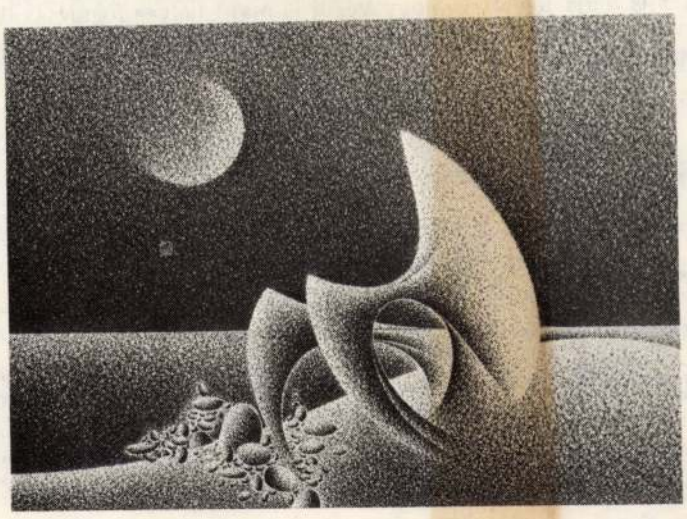

Magyar József rajzai

nemlét szakadékának szélére sodorná az emb
végleges megnyugvást hozó módon!

Saját inkopetenciám miatt csak utalni tud
pontjából viszont vitathatatlanul alapvető sz
natkozásában is kidolgoztak már általános egy
csak kritizálták. Talán nem lépem túl saját felkészültségem határait, ha ehhez csak annyit teszek hozzá, hogy az a felfogás, amely szerint egy gazdasági rendszer bizonyos nem-egyensúlyi állapota kedvezőbb lehet a szigorú egyensúlynál, teljes mértékben összeegyeztethető az egyensúly előzőkben vázolt dinamikus értelmezésével. (Kornai, 1971.) A társadalom tudati-ideológiai viszonyai egyensúlyának néhány aspektusára korábban már utaltam.

Összegezve tehát azt mondhatjuk: az a kérdés, hogy a homeosztázis tekinthető-e olyan alapvető jelenségnek, amely az emberi személyiség és lét minden aspektusát átfogja és ennek következtében egy általános és egységes antropológiai elmélet alapjául is szolgálhat, ma még egyáltalán nem tekinthető véglegesen megoldottnak. Saját véleményem azonban az, hogy mivel az ember része egy olyan egységes fejlődési folyamatnak, amelynek a homeosztázis az egyik alapvető és lényegi mozzanata, továbbá mivel ebből elvileg következik és számos tudományosan bizonyított tény alapján tudjuk is, hogy ez a jelenség az ember anyagi-természeti létének valóban inherens adottsága, ez a felfogás mindenképpen érdemes arra, hogy további elmélyült tudományos vizsgálatok tárgya legyen, amelyek majd eldöntik általános érvényének, illetve érvényesülése határainak kérdését.

Talán nem lesz stílustalan, ha a cikk záró gondolataként Russell — az egységes fejlődési folyamat többször említett tényéről eszembe jutó — egyik aforizmáját idézem: „A szerves élet fokozatosan fejlődött ki a véglényektől a filozófusokig, és ez a fejlődés előrehaladást jelent. Sajnos azonban erről a filozófusok, és nem a véglények biztosítanak bennünket." Ami ebben a gondolatban aforisztikus túlzás és azt hiszem, indokolatlan igény is, azt egyszerűen írjuk a fejlődést mégiscsak bizonyító, valamint ez örömet adó és feloldódást hozó emberi humor számlájára. Az aforizmában rejlő iróniának azonban számomra rendkívül komoly mondanivalója van. Mégpedig az, hogy a tudományos — természeti, társadalmi és filozófiai egyaránt — gondolkodásnak tudatosítania kell, hogy nagyon egyoldalú felfogás az, amely a fejlődéssel és az emberrel kapcsolatban mindig csak beláthatatlan lehetőségeket emleget. A tudományos kutatások sürgetően előttünk álló feladata az, hogy feltérképezzük, meghatározzuk az emberi lehetőségek törvényszerűen meghatározott objektív spektrumát — éppen a fejlődés valóban adott, *objektív lehetőségeinek* egyre jobb kihasználása érdekében. Ez egyben azt is fogja jelenteni, hogy végül is majd helyes fogalmakat tudunk alkotni magunknak azokról a jelenségekről, amelyekről sokáig csak azt hittük, hogy a legjobban ismerjük őket.

IRODALOM

Bauer E.: Elméleti biológia. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.

Berlyne, D. E.: A theory of human curiosity. Brit. J. Psychol., 45. sz. 180—191. l., 1954.

Berlyne, D. E.: Conflict, arousal and curiosity. McGraw—Hill, New York, 1960.

Bernard, Cl : Introduction of the method. Le Moniteur des Hopitaux, 2. sz. 409—410. l., 1854.

Bernard, Cl.: In: Langley, L. L. i. m. 1879.

Cannon, W. B.: Organization for physiological homeostasis. Physiol. Rev., 9. sz. 399—431. l., 1929.

Cannon, W. B.: The wisdom of the body. Norton, New York, 1932.

Cofer, C. N.—Appley, M. H.: Motivation: theory and research. J. Wiley, New York, 1968.

Csányi V.: Az evolúció általános elmélete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.

Darwin, Ch.: A fajok eredete. Akadémiai Kiadó—Művelt Nép, Budapest, 1955.

Engels, F.: Anti-Dühring. A természet dialektikája. Kossuth Kiadó, Budapest, 1963.

Festinger, L.: A theory of cognitive dissonance. Row, Peterson, Evanston, Ill., 1957.

Gánti T.: Az élet principiuma. Gondolat Kiadó, Budapest, 1971.

Grastyán E.—Karmos G.—Vereczkei L.—Kellényi L.: The hippocampal electrical correlates of the homeostatic regulation of motivation. Electroenceph. cli. Neurophysiol., 21. sz. 43—53. l., 1966.

Grastyán E.: Útban az emberi emóciók megértése felé. Valóság, 1968. 6. sz. 1—16. l.

Grastyán E.: Emotion. In: Encyclopaedia Britannica, 15. ed. 1974.

SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAPÍRÓK
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

VALÓSÁG 1982

Magyar József 4

1021

Magyar József rajza

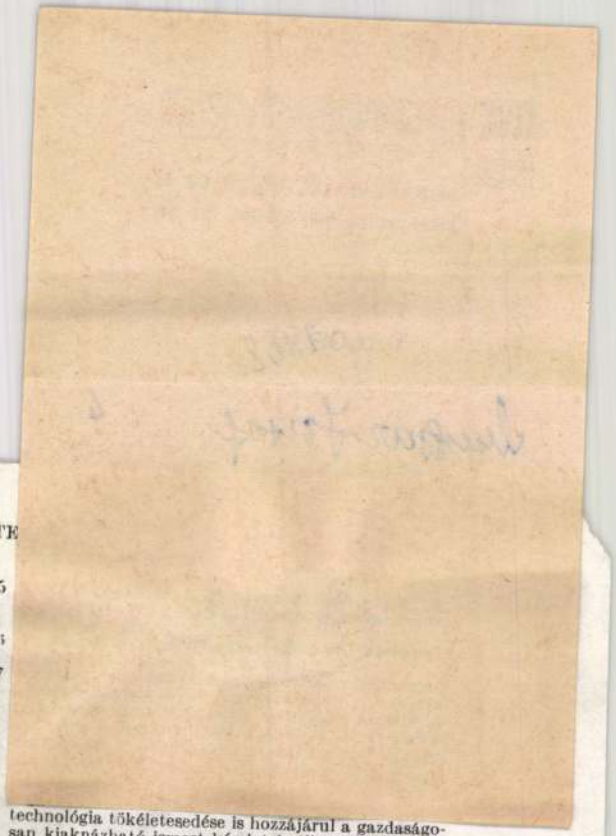

JEGYZETE

1 Sz. Jano: Japonszkaja ekonomika na poroge dvadcatyi pervogo veka. Izd. Progresz, Moszkva, 1972. 26—27. l.

2 K. Biedu: The Structure and Operation of the Japanese Economy. John Wiley and Sons, Sidney, 1970. 45. l. Idézi: Terutomo Ozawa: Japan's Resource Dependency and Overseas Investment. Journal of World Trade Law, 1977. január—február, 61. l.

3 A kitermelőipari ágazatok részesedése a tőkés világ ipari termelésében 1950 és 1973 között 10,4%-ról 7,3%-ra esett vissza. Túlnyomórészt az olajárrobbanás eredményeként a kitermelőipar súlya 1974-től kezdve emelkedni kezdett a tőkés világ összipari termelésében, s 1975-ben az 1973. évi 7,3%-ról 14%-ra szökött fel. A két időpont között a fejlett tőkés világban a szóban forgó részarány 4,8%-ról 6,2%-ra emelkedett, tehát itt is megfordult — legalábbis átmenetileg — a kitermelőipar relatív súlyának hosszú távú irányzata. Az adatok forrása: Razvivajuscsieszja strani: nauka, tyehnika i ekonomicseszkij roszt. szerk.: G. E. Szkorov, Izd. Műszl, Moszkva, 1975. 107. l. Monthly Bulletin of Statistics 1976. novemberi és 1981. novemberi száma.

4 Bension Varon: Enough of everything, for everyone, forever? Finance and Development, 1975. 10. sz. 18. l.

5

6

7

technológia tökéletesedése is hozzájárul a gazdaságosan kiaknázható ismert készletek állományának növekedéséhez, mivel a korábbi technológiák alapján csak gazdaságtalanul kitermelhető nyersanyaglelőhelyek az új technológia alapján gazdaságossá válhatnak.

8 William Brown amerikai közgazdász Nyersanyagok: a kezdet vége című tanulmányában összevet számos múltbeli jövendölést a nyersanyagkészletek kimerülésére vonatkozólag a ténylegesen bekövetkezett helyzettel. A jövendölés egyetlen esetben sem bizonyult még megközelítőleg sem reálisnak, sőt meglehetősen naivnak bizonyult. Lásd Herman Kahn, William Brown és Leon Martel: The Next 200 Years. A Sce-

MTI SAJTÓFIGYELŐ
MAGYAR HÍRLAP
BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51
Telefon: 138-068, 337-748, 340-726

VALÓSÁG

1982 2

Magyar József

1021

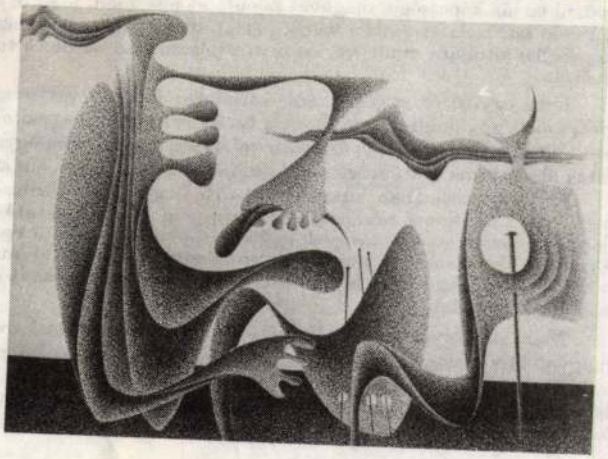

Magyar József rajza

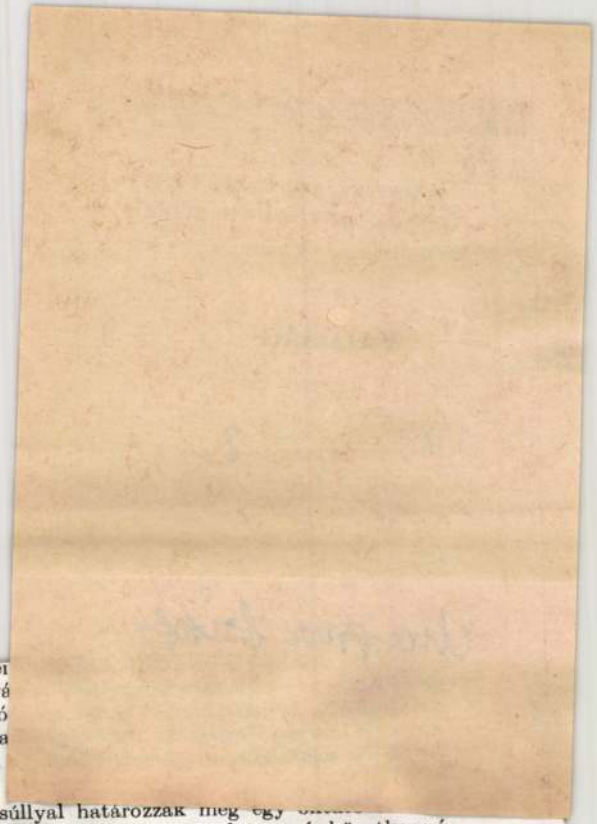

tékben függ az oktató-nevelő munkában megnyilvá
győzni tudás képessége, magával ragadó előadásmó
gal való kapcsolatteremtési készség stb.), továbbá a
tól, és bár utoljára említjük, de nem utolsósorban
nyétől.

Ezek együtt és egyénenként váltakozó hangsúllyal határozzák meg egy
lyét, amely rövidebb-hosszabb ideig tartó pedagógusi és szakmai tapasztalatszerzés következmé-
nyeként körvonalazódhat; és olyan valami, amit nem elég egyszer kivívni, hanem az egész pálya-
futás időtartama alatt folyamatos, soha nem meg szűnő, tudatos erőfeszítést kíván.

Ezzel kapcsolatban húznánk alá azt, hogy a marxizmus—leninizmus, ennek egyes alkotó-
részei ugyan kötelező tananyagként szerepelnek a felsőoktatási intézményekben, de ezek jellegé-
nek megfelelően az alaptárgyak egyike-másika közvetlenül beépülhet a szakképzés folyamatába.
Ez is egy ok arra nézve, hogy ne értsünk egyet maradéktalanul a marxizmus—leninizmus külön-
böző tárgyait oktatók és a többi, úgynevezett szakmai oktatók között Pándi Lajos által meghú-
zott határvonallal.

Nem személyes ellenérzéseink miatt, hanem mert a nyolcvanas évtized küszöbét átlépő
magyar társadalom felsőoktatása egészére jellemző ilyen merev, intézményes megkülönböztetés
valójában nincsen. Így példának okáért egy Külkereskedelmi vagy Pénzügyi és Számviteli Fő-
iskolán az első évfolyam tanrendjében a politikai gazdaságtan nem csupán az általánosan
kötelező marxizmus—leninizmus tananyag egyik tárgyaként foglal helyet, hanem a szakképzés-

Magyar József

MAHIR SAJTÓFIGYELŐ

1091 BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51.
Telefon: 337-743, 340-726

1982 JAN 15

KÖZNEVELÉS

M

Magyar József grafikája

1021

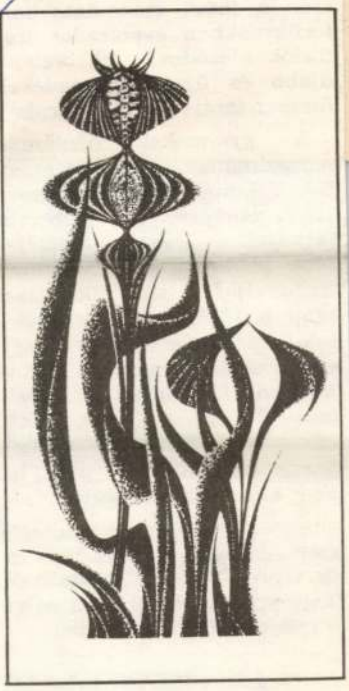

mozgalmának fénykorát akarták dokumentálni a szervezők? Seregszemlét, toborzót tartottak a „szakma" belterjesebb bemutatkozási alkalmai, fesztiváljai, szaktáborozásai után a főváros művészetpártoló közönsége előtt? Vagy éppen segélykiáltásként kívánták magukra hívni a figyelmet: Itt áll a „kapu előtt" egy nagyszerű mozgalom, amely azonban lehanyatlik, ha nem kap több támogatást.

A Gyermektánc-antológia szervezői és színpadra lépő ifjú táncosai azt bizonyították, hogy a néptáncnak ott a helye a gyerekeink nevelésében.

TRENCSÉNYI LÁSZLÓ

Magyar József grafikus

Schéner Mihály kiállitása a békéscsabai Munkácsy Muzeumban december 2.-ig,
Fürtös György kiállitása a Pécsi Galéria Szinház téri termében november 26.-ig,
Tilles Béla kiállitása a debreceni Csokonai Klubban november 25.-ig,
Tóth Julianna a Pszichiátriai Klinika Nappali Szanatóriumában november 16.-ig,
Kovács László a Studió Galériában november 10-ig,
Magyar József a Ferencvárosi Pincetárlaton november 8.-tól tekinthető meg,-közli a lap a kulturális eseményeket ismertető rovatában.

Élet és Irodalom, Bp. 1979. nov. 3. XXIII. évf. 44. sz. 8. lap.

Magyar József

Csajka G. Cyprián és Kreiss Gábor fénykép-fegény-kiállítása a Fiatal Müvészek Klubjában junius 7.-ig,

Körösényi Tamás:"MÜ-TEREM" c. kiállitása a Studió Galériában junius 15.-ig tart nyitva.

Sövegjártó Mária a Ferencvárosi Pincetárlaton junius 7.-ig

Magyar József a Pataky téri Szabó Ervin Könyvtárban, /dátum nincs kiirva/

Gerle Margit a szegedi Képtárban junius 2.-től mutatja be müveit,-közli a lap a kulturális eseményeket ismertető rovatában.

Élet és Irodalom, Bp. 1979. juni.2. XXIII. évf. 22. sz. 8. lap.

Magyar József

Képei a 17. oldalon

Valóság 1977/11

Magyar József.

Rajza a 94. oldalon

Valóság 1976/2

Magyar József

rajza a 68. oldalon és a 88. oldalon

Valóság 1976/8

Magyar József

Lapja a 49. oldalon

Valóság 1977/1

Magyar József

Szobrairól fotója a 8. oldalon

Valóság 1977/3

Magyar József

rajza a 103. oldalon

Valóság 1977/7

Magyar Jövő

Rajt

Valóság 1985 /4

Magyar József

Rajz

Valóság 1985/6

Magyar József

Kiállítás az Ibusdai
Princegalériában

Magyar Nemzet 1987. V. 25.

Magyar József

Magyar József, litográfiai műintézet, VIII. Mikszáth Kálmán-tér 5. 132-514

Bptávb 1940 szept.

...darom 126
...z örökbéke 158
...inek a bűne a háború? Gróf Andrássy Gyula könyve (arczképpel) 186
...eltámadás 215
...rany János és az oroszok *S. A.* 224
...áború és romantika. *Mikszáth* Kálmán 290
...orliczétől Jaroslauig 351
...z olasz katona 354
...osszák az olasz háborúról. *Radó* Antal 382
...olasz erkölcsi felfogás 418
...rgező bombák és kiéheztetés 511
...nagy kenyéririgység 526
...anczia gúnyképek az angolokra (képekkel) 562
...lengyel legio (képekkel) 604
...osz forradalom 671
...háború aktái 687
...renovácz. *Szép* Ernő 703
...leg ruhát a katonáknak 708
...háborús fényűzés 783
...lnár Ferencz haditudósításai 815
...végén 840

*

A lovészárok 302
A gyujtogató költő 318
Beárnyékolt lelkek 344
Sacro egoismo 350
Beszédek 366
A «legyőzhetetlen» Oroszország 398
Az Unio problémája 430
Az Isonzónál 446
Egy esztendő 462
Ellenségeink 478
A morális erő 496
Az «érintetlen» hadsereg 510
Vizsga után 622
A nihil hadserege 638
Aage Madelung 654
A nő kenyere 670
Egy szerző, a ki fut 686
A szerbek 702
Itália 718
A fórumon 734
Görz 750
Testvériség 767
A bluff 782
Hajótöröttek 798
A genfi konvenczió 814
Kisiklás 839

Magyar József

mükertész Bpest Margitsziget

1892/3-ban vegezte a III. osztályt az alábbi iskolában.

Jánosi II. ker. realisk.

119. l.

18925

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Rothermere-utca 12. III. 2.

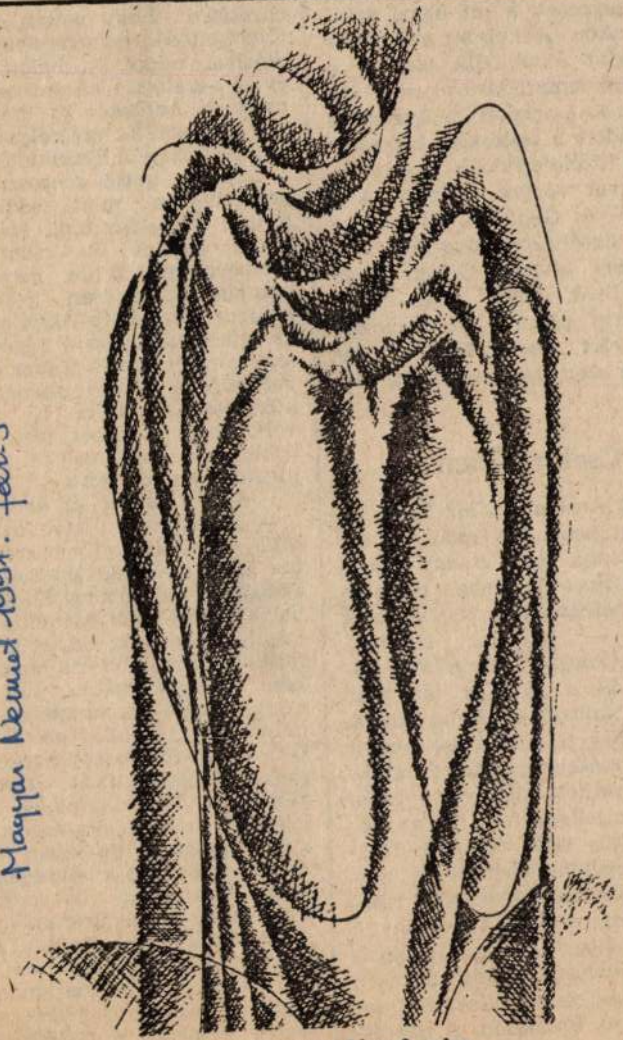

Magyar József rajza

MAGYAR József
Magyar Nemzet 1991. febr. 5

...okkor mi az? Hét- | tűzhöz milyen érdekek fonódnak

is, és nemcsak a mi hazai színvonalunkon. A helyzet mai állása szerint érdeklődik utána a technikai lemaradásáról nem éppen híres, amerikai hadsereg, és pénzt adott a fejlesztés befejezésére és tökéletesítésére egy izraeli—magyar vegyes vállalat. Ami a Kohó- és Gépipari Minisztériumnak tizenhárom évig nem kellett, mert zavarta Gipsz Jakab szabadalmát, abból most majd más keres pénzt. Az elmaradt nyereségért pedig felelős nincsen, de ezen már nem is csodálkozunk.

Csak röviden

A *Mit üzen a Rádió?* különkiadásában ismét egy csodadoktort ismerhettünk meg. *Budai* László *kiropraktikus* elsősorban mozgásszervi betegségben szenvedőket gyógyít — kezének erejével. Nincs a dologban semmiféle bűbájoskodás, a módszer tanítható és megtanulható, és Budai László, aki jelenleg Svájcban él, meg is akarja honosítani. Ezért tanfolyamot indított, amelyre fiatal orvosok is jelentkeztek. Olyan emberek, akik talán képesek lesznek kifordítani sarkából a magyar orvosi szemléletet, akik hisznek abban, minden tudományuk ellenére, hogy természetgyógyászat és orvostudomány békésen megférnek egymás mellett. Sőt segíthetnek is egymáson. A *Szeretném önt meggyógyítani!* című műsor, amelyben *Martinkó* Károly szólaltatta meg a szemtanúkat, az orvosokat és a betegeket

potban van. Furcsán éltem meg egyébként, hogy voltak, akik a főigazgatóság átmentésének szándékával vádoltak, holott három évvel ezelőtt elsőként kezdeményeztem *hatósági és mecénálási tevékenységünk szétválasztását*, a főigazgatóság megszüntetését. Ezt a szakma belső megosztottsága, nézeteltérései miatt eddig nem tudtuk megvalósítani. Mégis: az elmúlt három év csatái, vitái eredménnyel jártak, megegyezés alapján hamarosan létrejön a *Magyar Mozgókép Alapítvány*, és az ahhoz kapcsolódó egyes szakmai kuratóriumok. Ennek a szervezetnek a létrehozására nem utolsósorban azért is szükség volt, hogy a filmes területen is bekapcsolódhassunk az európai intézményrendszerbe.

— *Mit jelent ez konkrétan?*

— Beléptünk, illetve *belépünk több nemzetközi filmes szervezetbe:* így Kelet-Közép-Európában elsőként a strasbourgi *Euroimage*ba; a múlt évben hatmillió forint tagdíjat fizettünk be, és közel 38 milliót kaptunk vissza támogatásként, filmkészítéshez. Rövidesen tagjai leszünk a hamburgi székhelyű *EFDO*-nak, az *Európai Gazdasági Közösség* értékes filmek forgalmazását támogató alapjának. Ha valamilyen filmet legalább három országban egy-egy forgalmazó be kíván mutatni, akkor az alap a költségek akár ötven százalékát is átvállalja. Ugyancsak tagjai leszünk a forgatókönyvírás presztízsét emelő londoni *Script Foundnak* is, s csatlakozunk két programhoz: az egyik az animációs tevékenységet segíti, a másik a szinkronizálás költségeihez járul hozzá.

— *Visszatérve a Mozgókép Alapítványra: hogyan működik majd ez az [illegible]*

Magyar József

Rott

Magyar Nemzet 1986. V. 17.

MAGYAR József

ARS HUNGARICA
XIX.évf.1.sz. 1991

81.

TANULMÁNYOK
Hegyi Lóránd: Kalligráfia, absztrakt expresszionizmus, informel Magyarországon 1958–1970 között 3
Keserü Katalin: Pop art Magyarországon 15
Hegyi Lóránd: Struktúraelvű és geometrikus művészet Magyarországon 1968–1980 között 29
Andrási Gábor: A Zuglói Kör (1958–1968) 47
Mezei Ottó: A Szürenon és kisugárzása 65

DOKUMENTUM
Molnár Sándor: A festői elemek analízise (1962) 85
(Sajtó alá rendezte: Andrási Gábor)
Dokumentumok a Szürenon és kisugárzása című tanulmányhoz
(Összeállította: Mezei Ottó) 111

MAGYAR József festő

Vasárnapi Hírek
1992. dec. 6.

címmel nyílik kiállítás. — Hajdúböszörményben a művelődési házban Magyar József festőművész kiállítását nyitják meg.

Magyar Kálmán

Mattyasovszky László

Medgyaszay István

Medvegy Elemér

Mikes Alfréd

Millner Károly

Mik Viktor

Misley Sándor

Müller Miksa

Münnich Aladár

tovább épiteszek

Borb-Fabr. 5.6.l

Ujjáépítés tervezői

sőt züllés veszélyének kitett kiskorú megmentése és főleg további romlásának és bűnözésének megakadályozása sokszor más módon el nem érhető. Az óvadék adása és a szülő megbüntetése, ha a gyermek az ő hanyagsága folytán követ el bűncselekményt, igen hatásos intézkedések.

Kontinentális szemmel nézve kifogásolni lehet, hogy míg a legtöbb törvényhozás újabban a büntethetőség legalsó határát a betöltött 14-ik évre emelte fel, Anglia ezt a 8. életévben állapítja meg, viszont azt is, hogy a fiatalkorúak bíróságának hatáskörébe tartozó kiskorúak legfelsőbb korhatárát nem az általánosan elfogadott 18-ik, hanem csak a 17-ik év betöltéséhez kötötte. Az immár majdnem minden államban tiltott testi fenyíték alkalmazását az intézetekben az új törvény a Lordok Házának kívánságára fenntartotta, noha ezt Angliában tekintélyes erők, így a nemrég elhúnyt kiváló londoni elnök, Clark Hall, határozottan ellenezték és rosszalták. Meg kell jegyezni, hogy ennek tényleges alkalmazása évről-évre csökken. Az 1913. évben még 2079 esetben, 1931. évben már csak 139 esetben foganatosították ilyen büntetést. Végül feltűnhet, hogy Angliában a fiatalkorúak ügyeit az egy londoni elnök kivételével mindenütt esküdtek, tehát laikus bírák intézik, amikor ma majdnem mindenütt a fiatalkorúak bíráitól nemcsak jogi ismereteket, de alapos pedagógiai, lélektani és szociológiai tudást is követelnek.

Ami az intézeti kérdést illeti, szegény hazánk csak sóvárogva tekinthet a gazdag Angliára, ahol a fiatalkorúak átalakítására és megjavítására oly bőven áll rendelkezésre a legkülönfélébb intézmény. Ez a sóvárgás annál fájdalmasabb, minél jobban meg vagyunk győződve arról, mennyire szükség van a 12 éven aluli, züllés veszélyének kitett, züllött vagy bűnöző gyermekek részére felállítandó otthonokra, valamint olyan intézetekre, ahol a tüdővészes, nem normális, psychopat és súlyosan degenerált bűnöző és züllött fiatalkorúakat kellene gondozni és nevelni.

A veszélyeztetett, züllött és bűnöző kiskorúak megmentésének, átalakításának sikere három tényezőtől függ: a jó bírótól, a jó törvénytől és a jó intézményektől. Az angol törvény legfőképp azért jó, mert tág teret nyit a prevenciónak és nem köti meg a bíró kezét az intézkedések megválogatásánál. Az intézmények sokasága, gazdagsága a legnagyobb és legkülönfélébb igényeket is kielégítheti. Ha az angol nép ki tudja választani azokat a laikus bírákat és nevelőket, akik alkalmasak arra, hogy a reájuk ruházott széleskörű hatalommal nehéz és teljes odaadást igénylő munkájukat elvégezzék, — ami tekintettel az angol hagyományos common sense-re várható — a Children and Young Persons Act üdvös rendelkezései valóban eredményre fognak vezetni.

NÉMETH PÉTER

Magyar Szemle
1935. XXIV. k. 3. f.

A MAGYAR KARD FEJLŐDÉSE

A HONFOGLALÓ MAGYARSÁG életének megismerésében az írott források, nyelvészeti eszközök és néprajzi analógiák mellett egyre nagyobb szerepet kap a régészet, mely a háború után kettőzött erővel induló ásatások révén egyre világosabb, részletesebb képet ad történelmünk kezdetéről. E kutatások alapján a mult századok romantikus és historizáló leírásai, képei merő anakronizmussá váltak. A honfoglaló magyaroknál nem voltak meg azon felszerelési tárgyak, amikkel őket a történelmi festészet remekei ábrázolták. Kétségtelen, hogy főfegyverük az íj volt, amit a könnyű lovasokból álló hadsereg villámgyorsasággal kezelt. A nyílvessző tartására szolgáló puzdra vagy tegez a lovas baloldalára volt az övhöz erősítve. Fontos volt még a kopja is, amit szúrásra használtak. A lovakat könnyű nyereg borította s kengyelvas lógott róluk alá. A harcosok az övükön tarsolyt viseltek, amibe a tűz csiholásra szolgáló kovát, acélt tették, hogy azokat az időjárás viszontagságaitól megkíméljék. A tarsolyt vert vagy vésett és aranyozott fémlemez díszítette, melyekből szép példányok maradtak a honfoglalás korából. E tarsolylemezek a perzsa-szasszanida művészet formakincsét vették át és aprólékos finom kivitelükkel beszédes emlékei a művészi munkát kedvelő honfoglaláskori fémművességünknek. Ruházatuk valószínűleg bőrből készült és ismerhették a sodronypáncélt, ami a mozgást nem gátolta. A bőrpáncél, melyre pitykéket vagy pikkelyeket szögecseltek, eléggé védett a kardvágás ellen, a kisméretű pajzs a nyílak ellen. Ügyesen kezelték az említetteken kívül a szablyát, mely később összenőtt a magyarok harcmodorával és meg is maradt nemzeti jellegű fegyverének mind a mai napig. Szablya nélkül a magyar ember még néhány nemzedékkel előttünk alig volt elképzelhető. Kétségtelenül a magyarság legjellegzetesebb harcieszköze. Származása iráni eredetű. Az újperzsa „kard" szó, ami kést, vágóeszközt jelent, a rövid és könnyű régi magyar kardokkal függ össze. Nálunk — hibásan kord-nak írva — először 1278-ban fordul elő a budai zsinat határozatai közt. A név megtalálható valamennyi szláv nyelvben és rövid, görbe kardot jelent. A lengyel nyelvben kord, karwasz, kardelas, csehben kord, oroszban kortiku, újszlovénban korda, szerbben csorda. A görbe kard nem kizárólagos fegyvere a keleti népeknek. Az ősperzsák, őshindúk, asszírok és médek például nem használták. Ázsiában a görbe kard csak

ott jelenik meg, ahol török, tatár, mongol eredetű, vagy ezekkel rokonságban álló hódító népek laktak.

A keleteurópai kardtípus, amelyből az ősmagyar is származott, még időszámításunk körüli időkből alakult ki. Óperzsa hatás alatt fejlődött anélkül, hogy lényegében változott volna. Keskeny, rövid pengéje volt, kis görbülettel, egy éllel, egyszerű rövid keresztvassal, mint a Traján-oszlopon látható azon a jeleneten, hol az Aldunán a rómaiak ellen barbárok harcoltak.

A Don, Közép-Volga és Ural vidéke volt a színtér, ahol a magyarság elsajátította azt a harcmodort, amellyel a X. század első felében Nyugat-Európát nyugtalanította. Harcmodora e környező népekével azonos volt. Könnyű lovasaik gyorsaságában, ügyességében rejlett nagy erejük. Bámulatosan kezelték íjaikat, közelharcban pedig könnyű kardjaikat. E harcmód alakította ki fegyverzetüket is. A ló felszerelésének és a fegyvereknek minél kisebb súlyra való csökkentésére törekedtek és e fegyverkezési módnak megfelelően alakultak ki a Volga és Don mentén azok a tipikus fegyverek, amelyek módosulva ugyan és a célnak megfelelően átalakulva, de a honfoglalásig megmaradtak.

Jankovich Miklós, a nagy gyüjtő a mult század elején még azt gondolta, hogy görbe kardjaink velünk nem egykorú eredetűek s mi azokat hibásan véljük autochton nemzeti kincsünknek. Szerinte görbe kardjainkat a törökökkel való hadakozásban kezdtük használni és azelőtt őseink széles, egyenes pallosokat hordtak s nem a szablyát. Tévedett, ami azonban nem róható fel neki; mert akkoriban a magyar honfoglaló sírokat még nem ismerték (az első sírt, a benepusztait, 1834-ben tárták fel). Ma már a leletek alapján kétségtelen, hogy a honfoglaló magyarok egyélű szablyával voltak felfegyverkezve.

A magyar kard legrégibb formáját a bécsi kincstár úgynevezett Attila-kardja őrizte meg. Ez a kard, mely a magyar történelmi ereklyéknek a szent korona mellett legértékesebbike (ismeretes, hogy Salamon király édesanyja ajándékozta 1063-ban Nordheimi Ottó bajor hercegnek), egyélű, gyengén ívelő pengéjű, markolata előrehajlik, rövid, gombban végződő keresztvasa pedig kétoldalt a penge felé fordul. Aranyból készült markolatán, keresztvasán és hüvelyveretein gazdag díszítés látható, amely díszítés a késő szasszanida művészet formakincséből táplálkozik, mint honfoglaláskori leleteinknek, a tarsolylemezeknek, kardvereteknek és boglároknak díszítése általában. Hozzá hasonló a székesfehérvári, gombási, tarcali, nemesócsai, a második szolyvai, bezdédi és szobi kard, valamint a régi kazár földről való kobáni, a középoroszországi liadai és a czechovitzi IV—X. századbeli régi szláv telepről való kard, mind olyan vidékről, melyeknek lakói a magyarokkal érintkeztek és velük együtt jártak kalandozni.

A kievi kormányzóság területén legalább 40 olyan VIII—X. századi lovas sír került feltárásra, amely pogány magyarok tetemeit rejtette. A leletek között megtört markolatú, gyengén hajló szablyák kerültek elő, melyek az Attila-karddal és a második szolyvai karddal rokonok. Kétségtelen, hogy ezek a leletek a Kievnél átvonuló magyarság emlékei. Az említett szablyákon a markolat megtörik a pengéhez képest, míg az avar kardokon a markolat egyenes vonalba esik a penge

középvonalával. Az előbbieknél a keresztvas hosszabb, középen kissé kiszélesedik, szárai mérsékelten lehajlanak és gombban végződnek. A penge mindkét típusnál egyélű, meglehetősen keskeny (3—3·5 cm), görbülete enyhe, sőt a penge majdnem egyenes, mint a gombási szablyáé. Hossza 75—85 cm között váltakozik, tehát nem volt nagyméretű. Másik csoportban a csunyi, tinódi, nemesvölgyi és erdőteleki kard tartozik. Ez a típus összefügg az avarral, markolata egyenes, a keresztvas is rhombus idomú, de szárai megnyúltak és nem végződnek gömbalakban. Az utóbbi változat szívósan tartotta magát. A csunyi és nemesvölgyi szablyák avar eredetűek, a tinódi és erdőteleki kardok a mellékletek alapján a XII. századra datálhatók. Hasonló markolat és keresztvas visszatér még hosszabb alakban a XV. századbeli magyar és török szablyákon. A csunyi kard görbülete igen mérsékelt, szinte észrevehetetlen, legközelebbi rokona a középoroszországi méri szablya. Erre és a nemesvölgyi szablyákra már hatott a germán kardtípus.

A skythák és parthusok általában egyenes, kétélű kardokat viseltek, csak szórványosan használtak egyélű szablyákat, amely utóbbit az avarok, húnok és általában türk népek használtak. A szablya kialakulása azzal magyarázható, hogy görbülő élénél fogva nagyobb területen lehetett sebet ejteni, mint az egyenes élű karddal s könnyebben lehetett azt a vágás után visszarántani.

A IX. században a nyugati kalandozások alatt ismerték meg a magyarok a nyugati fegyverzeteket és ez a tény bizonyos fokig a saját felszerelésükre is hatott, némi elnehezülést ez az érintkezés kétségkívül hozott. A 955 nyarán I. Ottó császárral vívott szerencsétlen végű Lech-mezei csata óta világossá vált, hogy a könnyű lovasság nem mindig állja meg helyét a teljes páncélba öltözött nehéz lovassággal szemben. A támadó ellenség fegyvere determinálta a védekezőket és fordítva. A magyar harcosok ismerték ezt az elvet, alkalmazták is majd később a kelettel, illetve a törökkel szemben. Szent István sok mélyreható reformja mellett szükségét látta a hadszervezet és hadfelszerelés megváltoztatásának is, tűzzel-vassal vitte akaratát keresztül, hogy biztosítva lássa országa határait, a biztonságot pedig csak az tette lehetővé, ha a magyar hadi felszerelés egyenlővé válik a fenyegető nyugatéval.

Veszély csak nyugat felől fenyegethetett, mely mindjobban és jobban növelte a páncélozott felületek nagyságát. Előbb ruhára szegezett pikkelysor, majd a váll- és mellvért jelentkezett, végül kifejlődött a teljes páncél. Vele együtt fejlődött természetesen a támadó fegyverek nagysága és súlya is.

A görbe egyélű szablya a honfoglalás után is tovább élt. Kialakult a fokél (a penge életlen oldala is ki van köszörülve hegyétől rendszerint az alsó harmadáig), miáltal nemcsak vágásra alkalmasabbá vált, hanem szúrásra, sőt vágásra is a visszarántásnál.

A hosszú lándzsával és nehéz pallossal felfegyverzett nyugati páncélos katonasággal szemben a görbe szablya arravaló kézben és megfelelő szervezet mellett kitűnő fegyvernek bizonyult, hasonlóan a fokos vagy fejsze is, mellyel a magyar könnyű lovassereg harcolt s zúzta be a páncélt és a sisakot.

A karoling-típusú kardok, amelyek 800—1000 között Közép- és Észak-Európában általánosak, kétélű egyenes pengével, rövid vastag keresztvassal és hármas cikkre osztott markolatgombbal voltak ellátva. Nálunk e kardtípus a frank uralom idején a IX. században jelenik meg és a demkóhegyi lelet szerint még 1000 körül is él. Szent István királynak a prágai székesegyház kincstárában őrzött kardja e típushoz tartozik, továbbá a turócmegyei, blatnicai, valamint Budapesten az Erzsébet-híd építésénél a Dunából előkerült kard.

Szent István kardja azon királyi kincsek közé tartozhatott, melyeket vagy IV. Béla király leánya, Anna macsói hercegnő vitt apja halála után magával, midőn vejéhez, II. Ottokár cseh királyhoz menekült V. István elől 1270-ben, vagy II. Vencel vitte magával a magyar királyi koronázási jelvényekkel együtt, amikor 1305-ben fiáért, Vencelért jött Magyarországba. A kardot már az 1355. évi leltár említi Prágában. Az Attila-szablya és a Szent István-kard, két legremekebb hadtörténeti emlékünk szemben áll egymással. Kelet és Nyugatot jelképezik. A szablya a steppe népére vall, mely szabadon rajzik, támad, a pallost viszont letelepült, helyhez kötött népek használják. A szablya a személyes bátorság és ügyesség eszköze; a pallos a technikai fölény fegyvere. Tulajdonképpen a szablya villanó, hirtelen fellobbanó ötletek fegyvere, a pallos a tervszerűségnek, a megalapozottságnak, az előretekintésnek a szimbóluma. A szablya a türk, a pallos az indogermán kultúra terméke. Szemben a nyugati harcmodorral, mely a zúzó vágásra és a szúrásra törekedett, a szablya könnyen játssza ki az ellenfelet. Quint vágásból való, fordított fokélű visszahúzással is tud váratlan, az indogermánra szokatlan támadást konstruálni.

A XIII. században feltűnt mongol és tatár népek görbe kardot viselnek, keleten e kortól kezdve általánosan terjed el ez. Perzsák és törökök is használni kezdik.

A keresztény középkorban, amikor a keresztalakú markolat jött divatba, a görbe kardok megkülönböztető nevet kaptak. Ez lett a szablya. A szablya szó azután egész Európában elterjedt, a szláv, román és germán népeknél egyaránt és rendesen magyar, lengyel vagy török szabású kardot jelent.

Németh Gyula szerint a szablya szó vagy török, vagy eredeti magyar szó. Pais Dezső szerint valamely türk néptől, esetleg a kúntól vettük át. Mindenesetre tőlünk származott a szláv nyelvekbe. Az ó-szlovének, új-szlovének és oroszok sabljának, a bolgárok sabjának, a szerbek sabja-nak, a csehek sable-nak, lengyelek sablya-nak, románok sabiu-nak, albánok sablye-nek, az olaszok sciabala-nak, sciabola-nak, a franciák sabre-nak, a spanyolok sable-nak, a portugálok sabre-nak, a németek säbel-nek, a hollandok sabel-nek, végül a dánok sabel-nek nevezik.

A kereszténység felvételével új korszak kezdődött a hadi technikában. A bevándorolt német és frank lovagok a nyugati lovagvilág öltözetét és fegyverzetét terjesztették el az udvarban és főuraink között. Ekkor jött divatba nálunk a vértezet, valamint a nyugati típusú egyenes, kétélű, keresztalakú markolattal ellátott pallos. A kisnemesség e hatás ellenére is megtartotta régi fegyverzetét a XIV. század

első feléig. A középkor folyamán fejlődik ki a pallos magyar alakja, mi abban különbözik a nyugati formáktól, hogy inkább vágásra, mint szúrásra volt alkalmas. A mellett elterjedtek a külföldi formák is, az egyenes hegyes kardok, amelyekből a 3—4 élű páncélszúró kardok alakultak ki, melyek a XVIII. századig alkalmasak voltak a páncélok hézagainak kikeresesére. Az Anjouk és Hunyadiak alatt már teljesen meghonosodtak a nyugati országokban divatozó fegyverek, de a XV. század második felében érezhető már a régi hagyományokhoz való visszatérés. A magyar kard kezd kiválni a nyugati formák közül s visszatér a lassan elhalványult, de a konzervatív köznemességgel soha ki nem halt ősi hagyományokhoz. A szablya használata a XIV. században sem szűnt meg. Példa erre Aquila János festő 1377-ben készült önarcképe a veleméri templomban, mely mutatja, hogy a rövid szablya-forma fennmaradt a XIV. század végéig.

A keskeny pengéjű magyar kardokat a XV. században felváltották a nyugati pallosok nagyságával vetekedő nehéz szablyák, aminek oka abban rejlik, hogy a középkor utolsó századainak hadviselését döntően megváltoztatta a már alkalmatlan kézi íj helyébe lépő nehéz számszerij. E miatt elégtelenné vált a ruhára varrt pikkely és sodronypáncél. A XIV. században mind nagyobb és nagyobb tért hódít a teljes páncélöltözet és a nehéz páncél kifejlődését nyomon követte a többi fegyvernem megerősödése. Igy fejlődött ki nálunk a széles fokéllel bíró, nyugati szabású pallosokhoz hasonló markolatú nehéz szablya. A keresztvas S alakot vesz fel, a markolatgomb levágott sarkú négyszöggé válik. A magyar átformáló erő igen jellemző példája a Magyar Nemzeti Múzeum egyik XIV. századbeli pallosa, amelynek egyenes pengéje derékban le van vágva s folytatását görbe, szablyapenge alkotja. Példája az ősi formához való radikális visszatérésnek. A nyugati szabású szablyák mellett a XVI. század elején nemcsak a köznemesség, hanem főuraink is kezdenek régi, keleti hagyományú szablyákat használni. E visszatérést a törökkel való érintkezés váltja ki; ismét a könnyű lovasság válik fontossá, amely újításhoz alkalmazkodni kell. A XVI. századtól kezdve a magyar szablya markolattípusa ismét független nyugattól, a markolatfej és a keresztvas keleti hatás alatt fejlődik tovább. A régi szablyaforma hagyományai még élnek azokon a szablyákon, a honfoglaláskorhoz hasonlóan, ahol a markolat előre áll, ami a XVI. század derekánál későbbi magyar szablyákon elő nem fordul. Ekkor hal ki a messze kelet ősi hagyománya. Előfordulnak leletekben olyan egyenes kétélű és széles kardok, ahol a penge teljesen nyugati formát mutat, a markolat és keresztvas azonban keleti szablyákéhoz hasonló: ilyen a miszlabikádi kétélű, egyenes kard, egyenes gombnélküli keresztvassal. Egyszerűbb a keresztvas a horgosi kardon, amely a mellékletek alapján ugyan a X—XI. századba tehető, azonban, miként a La Tènekori sírleleteknél szokásos, háromszorosan összehajlítva került a sírba. E szokás északon ugyan átment a kései vaskorba is, mint a finnországi leletek mutatják és talán Kievnél a magyarokhoz csatlakozott oroszok (normannok) egyik fegyverével állunk szemben, hasonlóan a blatniczai idegen kardhoz és a székesfehérvári normann ken-

gyelhez. A salamoni lelet kardja a nyugati kardok típusához tartozik. Rövid, széles pengéje, egyenes keresztvasa, alul lapos, felül hármas cikkű markolatgombja a vezérek korára mutat, hasonló a Lech mezején talált kardhoz és nem későbbi a XI. századnál. A felül lapos gömbalakú, alul ívesen felhajló lapú markolatgombok az Árpádkor utolsó századából valók. Az effajta kardok hazája Magyarország. Innen vitték ki Németországba az itt tanyázó német lovagok.

A salamoni lelet zablája, keresztvasa, nyílhegyei és vadászkése alapján nem esik messze a honfoglalás századától. A vadászkés analógiái előfordulnak a honfoglalók sírjaiban. A kard azonban nyugati forma, germán idomú, amely a vikingek formájából származik. A lelet azon árpádkori időszakból származik, amikor a régi és új, keleti és nyugati szokások keverednek. A keleti hatás két úton került Európába: részben a középázsiai és keleteurópai pusztaság népeitől, részben az araboktól és perzsáktól Konstantinápolyon keresztül.

Az importált nyugati nehéz fegyvereknek s vele ősi harcmodorunktól való eltérésünknek adtuk meg az árát az 1241-ben, a muhi pusztán a tatárokkal vívott ütközetben. A tatárok a magyarokat saját ősi fegyverzetükkel és harcmódukkal verték meg. Harcosaink a XIV. században már teljesen ismerik a nyugati hadviselés módját, de hadseregünk nagy részét még mindig ősi módra harcoló, íjjal és szablyával felfegyverkezett gyalogság és könnyű lovasság teszi. E korban már kialakul a magyar fegyveripar is hazánkban és a sok jó és szép fegyvert már honi kardcsiszárok készítik Budán, Szentfalván, Nagyszebenben és Brassóban.

A magyarországi fegyver és a magyar fegyver nem jelenti ugyanazt. Magyar fegyver nemcsak az, ami Magyarországon, hanem ami magyar ízlés szerint készült. A különbség még nagyobb a fogalmak között a honfoglalás korában, sőt jóideig az árpádházi királyok uralkodása alatt is. A szasszanida műveltség elemeit a magyarok nemcsak fegyverzetükben, hanem egyéb tárgyaikon is magukkal hozták, melyek az iráni kultúra befolyását és jellegét mutatják.

A meg-megújuló keleti hatás, a jászok és kunok beáramlása, a törökökkel való érintkezés különösen a konzervatívabb köznemesség és a nép között tartotta fenn a legősibb formákat, nem úgy a főurainknál és az udvarnál, ahol utánozva a nyugati szokásokat, a bevándorolt német, olasz, frank és egyéb idegen lovagokkal állandóan elvegyülő főúri osztály inkább az ügyesebb külföldi fegyvermesterekkel készíttette fegyverzetének darabjait.

A XIV. századtól a XVI. század közepéig az ősi magyar harcmodor és fegyverzet együtt és egymás mellett fejlődik a nyugati lovagi fegyverzetekkel.

A török támadás hatása alatt a magyar harcmodor és fegyverzet ismét a keleti hatás alá kerül s visszatér a keleti formákhoz, bár a szablya mellett a keresztalakú markolatú, egyenes pallos, az íj mellett a számszeríj, az alabárd mellett a csatabárd és buzogány együtt és egymás mellett használt harci eszköz. Úgy látszik, a buzogány a XIII. század közepe táján, a kunok beköltözésével terjedt el hazánkban, különösen a lovasságnál. E harci szerszám volt a legalkalmasabb

a nehéz sisak bezúzására. Később mindjobban csökevényesedik, a XVII—XVIII. században már inkább csak mint vezéri jelvény szerepel.

A XVI. századtól kezdve a XVIII. századig a magyar szablya nem változik tovább. Megmarad az egyenes, pálcatagszerű keresztvas, a hajlott, fokéllel ellátott penge, csupán a díszítés változik. Legjobb példája e típusnak Zrínyi Miklósnak, a szigetvári hősnek a kardja a bécsi volt udvari gyüjteményekben. A XVII. században a génuai pengék divatosak, Génua vagy fringiai felírással, a XVIII. században a Madonnás pengék a kedveltek.

Fringiának általában a magyaros formájú, gyengén görbülő, szélesebb pengéjű szablyákat nevezték. Az e típusú szablyák Rákóczi Ferenc korában terjedtek el hazánkban s minden magyar szablyát általában fringiának neveztek. A fringia szó egyik kombinációja: F(ranciscus) R(ákóczi) I(n) N(omine) G(entis) I(nsurgit) A(rmis), vagy I(mpetit) A(ustriam), ami azonban nem állja meg a helyét, mert a fringia szó másfél századdal Rákóczi előtt is előfordul Báthory Istvánnak a XVI. század második feléből való, Stockholmban őrzött kardján. Még önkényesebb az az összeállítás, amelyik így hangzik:

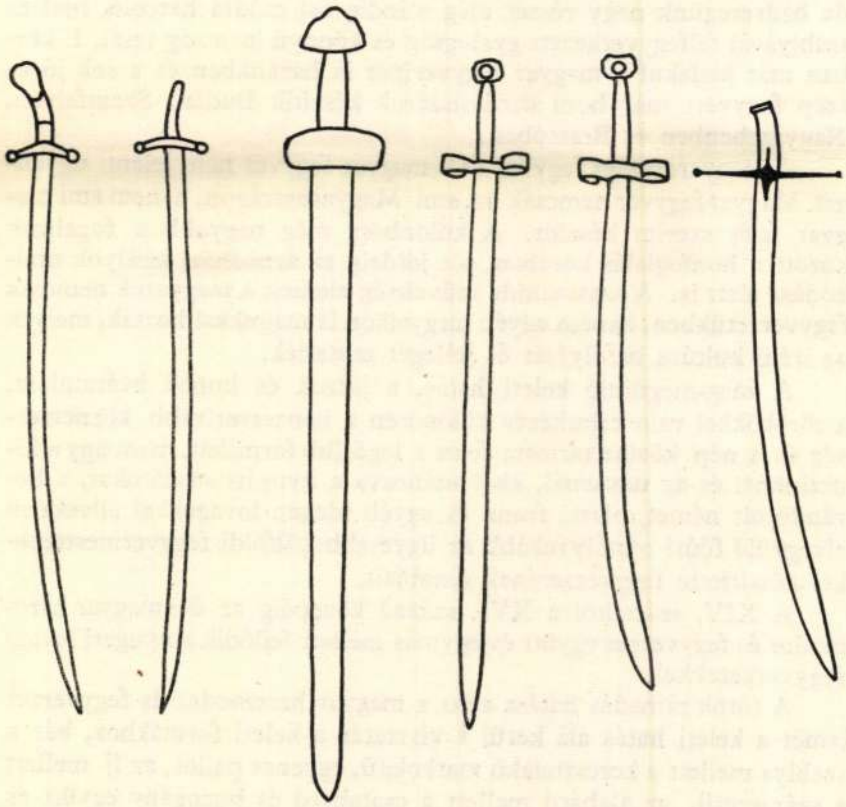

Balról jobbra: 1. az ú. n. Attila-kard, 2. Liadai (középoroszországi) kard, 3. Szent-István kardja, 4. XV. századbeli kard, 5. XV. századbeli szablya, 6. Zrinyi Miklós, a szigetvári, szablyája.

F(ridericus) R(ex) I. N. G(ermaniae) I(mperator) A(ugustus), mert a késő gótika korában élő III. Frigyes korából egyetlen fringia sem került még elő.

Sokféle alakban fordul e szó elő: frangia, francia, frinia, infinia, frindia, franta, stb. A gráci hadiszertárban őrzött magyar szablyákon, melyek mind génuai származásúak, vegyesen szerepel a Geneva és Frindia vésés, a jellegzetes génuai kardcsiszár jeggyel együtt. Nem származik e szó az olasz frangere, hasítani szóból sem, hanem az idegent, európait jelentő török szóból, a frengh-ből. A keletiek még a frank hatalom korából az európait általában fränghinak és Európát Franghisztánnak nevezték. A XV—XVI. században a Törökországba befogadott spanyolországi, tehát európai zsidók is frenghek voltak; ma ez a név frenk. Tehát az európai exportra szánt török szablyapengékből, melyeket Európában foglaltak be és szereltek fel, a frenghi kard lett, bolgárosan a frangia, amiből a fringia származott.

Hazánk mindenkor felismerte a fegyverek aktuális értékét és ezer éven keresztül követte azt az elvet, hogy az ellenség fegyvere determinálja a használandó fegyvereket. A magyar kard évszázados fejlődése ennek a tételnek legtisztább igazolása.

KALMÁR JÁNOS

Ulagyar Karol

KÜZDELEM A PONYVA ELLEN

MEGDÖBBENTŐ AZ AZ ÁRADAT, mely napról-napra jobban ellepi a könyvpiacot. Sárga, kék vagy tarka-barka regénykötetek torlódnak össze és nagy olcsóságukkal csalogatják a közönséget. Tíz filléren kezdve egészen egy pengőig, pénztárcája szerint bőven válogathat közöttük a tisztelt olvasó, akinek még csak könyvesboltba sem kell fáradni érettük, az utcasarki újságárusoknál, trafikokban garmadával hevernek, a pályaudvarokon pedig valóságos múzeumuk látható.

A nagy kínálat mögött szemmelláthatólag nagy kereslet áll. Villamoson, autobuszon, vasúton ezek a filléres, félpengős, pengős fűzött könyvecskék gyűrődnek az olvasók kezében, akik nem sokat vesződnek vásárláskor a könyv vagy szerzője címével, nevével, kérik és megkapják a regénysorozat legfrissebb kötetét. Tömérdek olvasójuk van e termékeknek. Nincs igazuk azoknak, akik azt hiszik, hogy a közönséget csak a sport és a gépnyujtotta szórakozások érdeklik, mert ma valóságos olvasási láz uralkodik, mely a háború alatt kezdődött és azóta percről percre nő. Ha az olvasás ópiumához hozzászokott ember félredobja újságját, legtöbbnyire efféle olvasmányhoz menekül és mohón nyeli hitvány papírról szürkéllő, ferdén tántorgó betűiket.

A művészethez közelálló olvasót bizony furcsa meglepetések érik, ha idegenkedését leküzdve, ilyen köteteken átrágódik. Fölötte kiterjedt világba lép, melynek számtalan írója van, közöttük olyan előtte teljesen ismeretlenek, kiket a könyvek borítéka gyakran világhírűeknek nevez. Leginkább amerikaiak, mert hiszen ezzel a ki nem apadó áradattal is Amerika ajándékozta meg az emberiséget.

Ezek a hosszabb-rövidebb regények, elbeszélések vagy az érdekfeszítő izgalom, vagy a vizenyős szerelem irányában orientálódnak, de gyakran összekötik a figyelem lebilincselésének mindkét ősi eszközét és nyilván az ilyen művek legkelendőbbek, hiszen egyaránt számíthatnak nőkre és férfiakra, akik külön-külön a szerelem vagy az izgalom iránt érdeklődnek. Az izgalmas históriák bűnügyi vagy kalandorregények, gaztettekkel vagy vad vidékek csodálatos hőseivel foglalkoznak, olyan irreális nagyításban, hamisításban, hogy Jókai lelkes túlzásai eltörpülnek mellettük. A szerelmi történetek kétezeréves hagyományokon épülnek fel, de természetesen mai külsőségek, autóberregés, repülőgépek zaja, fegyverropogás között és gyakran földöntúli fényűzés keretében játszódnak le.

FOTO VADAS ERNŐ

ÁPRILISI NAPFÉNY

JÓKAI ÉS A NAGY TÜKÖR

Írta SCHÖPFLIN ALADÁR

Jókainak az ötvenes években és még azután is jó darabig Heckenast volt a kiadója. Országraszóló népszerűsége akkor alakult ki s az okos kiadó ezt nemcsak arra használta ki, hogy regényeit és novelláit könyvekben kiadta, hanem egyébként is igyekezett foglalkoztatni. Mikor Heckenast 1854-ben megindította a Vasárnapi Ujságot, Pákh Albert szerkesztő mellé Jókait szerződtette főmunkatársnak s a nagy író ott is maradt a lapnál vagy tíz évig. Nemcsak elbeszéléseket, cikkeket írt bele s Kakas Márton álnéven humoreszkeket — a mai croquis őseit — hanem nagyrészt szerkesztette is a lapot. Pákh ugyanis beteg ember volt, matrac-sírhoz szegezte másfél évtizeden át a betegség, időnkint hosszú ideig dolgozni is alig tudott. A lap megindulásakor Gyulai Pál is, aki együtt lakott Pákh Alberttel, belső munkatárs volt, de nem sokáig, mert hamar elvi ellentétei származtak a szerkesztővel és a főmunkatárssal. Gyulainak kemény elvei voltak a lapszerkesztés dolgában. Különösen a szerkesztői üzeneteket helytelenítette. A beküldött rossz kéziratokra ugyanis Pákh és Jókai gúnyos-csípős bírálatokat írtak. Ezek nagyon népszerűvé tették a rovatot a nagyközönség előtt, az olvasók már előre várták, milyen tréfás üzenetek lesznek az új számban s jókat nevettek a fűzfapoéták rovására. Gyulainak ezzel szemben az volt a nézete, hogy nem illik kigúnyolni azt, aki bizalommal küldi be zsengéit a szerkesztőnek. A Jókai és Gyulai közti ellentét már ekkor megmutatkozott. Ellenkező gondolkodásmódú, művészi törekvésű és magatartású emberek voltak, nem csoda, hogy egy hosszú életen át nem tudtak összeférni.

1856-ban Heckenast külön vállalatot is alapított Jókai számára. Ez volt a *Nagy Tükör*. Huszonnégyoldalas füzetekben jelent meg minden ötödik vasárnap.

Mai szemmel nézve különös kiadvány volt ez. Zöld borítékján felül egy féloldalas kép: Kakas Márton gúnyosan mosolyogva, torzító nagy tükör, amelybe férfiak és nők csoportja néz s a tükör különböző állatok képét mutatja nekik. Ezzel van jelezve a Nagy Tükör szatírikus jellege. Az előfizetési feltételek ezt meg is mondják: «tartalma humoristicus munkálatok képekkel. Ára az egész évfolyamnak 2 forint.»

A képekkel azonban baj volt. Nem voltak jó rajzolók. S bizony, ha lapozgatunk a füzetekben, sokszor el kell mosolyodnunk, nem azért, mert a képek torzképek, hanem a naivitásuk és kezdetlegességük miatt. Ezt érezte a szerkesztő és a kiadó is, ezért ezzel a felszólítással fordult «hazai művészeinkhez»:

Felszólítás hazai művészeinkhez! Az ilyen illustrált humoristicus vállalat, mint a mienk, kezdetben nem adhat oly megfelelő képeket, aminők a külföldi hasonló tartalmú vállalatok képeivel versenyezhessenek. Nem is tudjuk egyelőre, hogy kitől kelljen azokat megszereznünk? Pedig kétségtelenül hisszük, hogy hazánkban annyi geniális művész és dilettáns rejtőzködik, aki torzképek, genrerajzok, jellemképek s más effélék kiállításában remek dolgokat fog előállíthatni, ha számára kellő tér nyittatik. Mire nézve felhívjuk az illető művész és műkedvelő haza-

A Nagy Tükör címlapjának rajza

Tükör
1938 ápr.

fiakat, hogy ha vállalatunk számára közreműködni óhajtanak, mi minden ilynemű rajzot szívesen veendünk s amint egyrészről azoknak illendő díjazását ígérjük, úgy, ha szükséges, a kívánt titoktartásról is kezeskedünk. Így reméljük idő-jártával vállalatunk művészeti részét is odaemelhetni, hogy a külföldi hasonneműekkel a versenyt kiállhassa. Addig is ne riasszanak bennünket vissza sem a kezdet nehézségei, sem az áldozatok nagysága.

Különösen jellemző az akkori közállapotokra, hogy ez a felszólítás a titoktartásról is kezeskedik. Veszélyes volt abban az időben torzképeket rajzolni és közzétenni.

A lap tréfás politikai cikkel kezdődik. Ennek állandó címe *Politikai körút gyalog*. Szerzi a politikus csizmadia. A szöveg fölé tett képen bajuszos csizmadia ül hálósapkával a fején, újsággal a kezében és magyarázza a maga módján az olvasott dolgokat a feleségének, aki a konyhában foglalatoskodik. Az aktuális politikai események tréfás kommentárja ez. Ilyesformán:

Törökországban is nagy dolgok folynak: az anglus királyné küldött a szultánnak egy harisnyakötőt. Ezt úgy hívják ő náluk, hogy a Bath-rend. E helyett van nálunk a csizmaszáron a bojt. Az is valami rend lehetett valaha: ha tudós volnék, még kikeresném. Amint azonban elhozzák a szultánnak a rendet, akkor veszik észre, hogy hiszen a szultán nem visel harisnyát. Mit csináljanak már most? Az angol ministerek azt vitatták, hogy a szultán húzzon harisnyát és félnadrágot, a török ministerek azt mondták, hogy dugja a rendet az öve mellé, vagy kösse a turbánjára: a nagyvezér haragudott, hogy miért küldtek a szultánnak csak az egyik lábára térdkötőt? Hogy járjon vele úgy az utcán, mint aki a másikat elvesztette? Végtére valami okos ember azt a tanácsot adta, hogy viselje a rendet a szultán a salavári alatt, ott is annyit használ az, mint kívül s ebben megnyugodtak. Az angolok még olyan nagylelkűek is voltak, hogy elengedték a szultánnak, miszerint az esküvési formulából hagyja ki azt, hogy a török szultán ellen minden erejével harcolni fog. Akik a Bath-rendet alapították, aligha gondoltak arra, hogy valaha maga a hitetlenek fejedelme is tagja legyen annak a rendnek, ami ő ellene állt fel. Hja, sokat megér az ember, ha meghal.

Ezután rendszerint humoros elbeszélés következik Kakas Mártontól — az egyiket az író furcsa szóval «humoreszk»-nek nevezi. Az ilyen szójátékszerű kifejezések gyakoriak. Az 1848-i évfolyamban ugyancsak Kakas Márton nem Dekameront, hanem «Kiliameront» kezd, vagyis ezer rövid novellát — ez az ígéret természetesen nem veendő komolyan. Van aztán egy állandó rovat minden szám végén: «A Nagy Tükörre elő nem fizető celebritások». Ebben a kor úri típusai vannak lerajzolva, két-három mondatnyi tréfás szöveggel. Közben aztán apró közlemények vannak: kis történetkék, tréfás okoskodások, paródiák. Az egyik számban például Kertbeny Károlyt csípkedi meg magyar versek nem mindig sikerült fordításaiért. Ilyeneket fog rá:

A politikus csizmadia (A Nagy Tükör állandó alakja)

Hab ich nicht g'sagt Engel Bandi
Geh nicht in die Niederlande
Um Gulásfleisch zu fressen mit
Der Csikosen roher Bande.

Ez volna a «Lám megmondtam Angyal Bandi» kezdetű népdal német fordítása. «Hírhedett íróink arcképei» című sorozat elburkolt arcú torzképeket közöl a polemia költőről, a drámaíróról, a «salon-íróról» stb. Az egyik szám «A barackkérdés» címen operaparódiát közöl, amelyben csupa állatok, főképp majmok szerepelnek. A legtöbb helyet hosszabb-rövidebb anekdoták foglalják el, elég sok a tréfás vers is. Jókai a maga tréfás módján beleszól a *cz* és *c* vitájába, amely már az ötvenes években elkezdődött és eltartott a század végéig, az egyszerű *c* győzelméig. Jókai ebben az egyben egyetértett Gyulaival, *cz* párti volt. Egy vagdalkozó cikkben parodizál egy tudományos akadémiai előadást, amely a *z* betű teljes kiírtását indítványozza a magyar nyelvből. Egy sereg kép is van minden számban fametszettel sokszorosítva. Hogy kik rajzolták, nem tudni, egyik alatt sincs aláírás. A «titoktartást» tehát komolyan vették.

Általában feltűnik, hogy a szerző neve sehol sincs aláírva a cikkek alá, csak Kakas Mártoné a novellák címei alatt — erről akkor mindenki tudta, hogy Jókai tréfás álneve. Néha egy-egy álnév, ma már lehetetlen megállapítani, ki rejtőzik mögötte. Fel kell tételezni, hogy az egész lapot, vagy legalább is túlnyomó részét Jókai maga írta; a stílus is majd mindig őrá vall.

Nagy sikere nem volt a Nagy Tükörnek, 1856 novemberétől 1858 februárig élt csak s tíz füzet jelent meg belőle ez idő alatt. A *Nagy Tükör* cím azonban, úgy látszik, tetszett Jókainak, mert sokkal később, 1879-ben újra indított egy ilyen című illusztrált szatírikus hetilapot Visi Imrével, egykori nevezetes újságíróval együtt. Ez azonban mindössze négy hónapig élt.

MUNKÁK ÉS NAPOK

Színház

SZINHÁZI TÜKÖR

Írta SCHÖPFLIN ALADÁR

Jurjov Peju teljesen ismeretlen név, most találkoztunk vele először a Nemzeti Színház színlapján, mely *Zivatar* című drámájának előadását hirdeti. Az irodalom, amelyben dolgozott, — a bolgár nemzeté — szintén ismeretlen nálunk, némely általánosságon kívül alig tudunk róla valamit. Nagy hibánk, hogy míg a tőlünk nyugatra eső irodalmakból a kelleténél is többet fordítunk, azoknak a népeknek az irodalmáról, amelyek déli, keleti és északi határainkon, vagy azok közelében élnek, alig veszünk tudomást. Németh Antalnak érdeméül rójuk fel, hogy a Nemzeti Színházban mutatványokat adott a lengyel és finn drámairodalomból a tavalyi évadban, s ezt az igyekezetét folytatja most, a bolgár dráma előadásával. Annyival is inkább, mert a Zivatart irodalmi szempontból is érdemes volt előadni.

Határozottan tehetséges drámaíró műve, sajnálni kell, hogy balsorsa és korai tragikus halála csonkává tette pályáját, s már nem volt ideje lehántani magáról az idegen hatásokat s teljes eredetiségében kifejleszteni képességeit. Drámája a század elején készült, mikor még eleven volt egész Európában Ibsen hatása, s a bolgár író is a norvég mester tanítványai közé állott. Ezt érezni a szerkezeten, a színpadi légkör fojtottságán, s a téma-adáson is. A multban elkövetett bűn, ha sokáig büntetlen maradt is és a benne részesek el is felejtették, egyszer csak váratlanul, szinte orozva ráomlik az emberekre és szétrombolja életük harmonikusan kiépített formáit. Olyan gondolat ez, amely Ibsenhez sem volna méltatlan. Az előkelő bolgár családba, amely szoros életközösségben él, betoppan az a férfi, akivel az asszony egykor egy gonosz pillanatban a bűnt elkövette s aki gyermekének természetes apja és behozza a házba a tragédia légkörét: magának követeli a fiút. A témának ez a kissé mesterkélt beállítása ibseni, s kifejlesztése is az. A dolog súlya arra a szereplőre van rárakva, aki a bűntől legtávolabb áll, a családapára. Ő a megszemélyesítője és áldozata a kérdésnek: mi teszi az embert inkább apává: a nemzés fiziológiai ténye, vagy a felnevelt gyermekhez fűződő sok mély emlék, s az ezekből fakadt szeretet. Az apa tudata szerint az utóbbira felel igennel, de mikor meglátja a fiú arcán a természetes apa arcvonásait, előtör tudata alól a sértődöttség s eltaszítja első felindulásában a fiút. Ez a jelenet a dráma csúcspontja; jól van előkészítve és kirobbantva. Aki ilyet tud írni, az drámaíró. A harmadik felvonásban kissé lazul a feszültség, mikor az apa megpróbálja újra építeni a lerombolt családi életet, elhiteti fiával, hogy az egész bonyodalom tévedés volt. A befejezés pedig — az apa, miután megnyugtatta a családot, kimerülten leül és a revolverével játszik — nem old meg semmit, akár elsüti a revolvert, akár nem. Úgy hat, mint egy nem egészen szerencsés expediens: az író maga se találta meg a szükségszerű megoldást.

A Nemzeti Színház jó előadásban mutatta be a Zivatart. Magasan kiemelkedik belőle Csortos Gyula játéka; a családapa alakjából erő, nyugalom és emberi méltóság sugárzik. A kitűnő művésznek rég nem láttuk ilyen teljes értékű munkáját. Tasnády Ilona, Nagy Adorján, Apáthy Imre viszik a több szerepeket, kielégítő játékkal. Bemutatkozás is van: új rendező, Patkós György dolgozott az előadáson mint játékmester.

Második újdonsága a Nemzeti Színház márciusi műsorának a *Harang és kalapács*, Andai Ernő történelmi színjátéka. Az 1848-i müncheni forradalomról van benne szó, amely kedélyes müncheni módon folyt le, sör-forradalomnak is nevezik. Kitörésének oka I. Lajos bajor király pazarlása és Lola Montez, a szép táncosnő iránti szerelme. Eredménye: a király lemondása és Lola

1. A királyfi (Mészáros) a játszó gyermekek között. — 2. A királyfi az ezüst királykisasszonynyal (Mátrai Erzsi). — 3. A királyfi és a három árva. — 4. Tündérország kapujánál. — 5. A tündérek. — 6. A tündérkirályné (Ligeti Juliska).

«AZ EGYSZERI KIRÁLYFI», SZÉP ERNŐ MESEJÁTÉKA A NEMZETI SZINHÁZBAN.

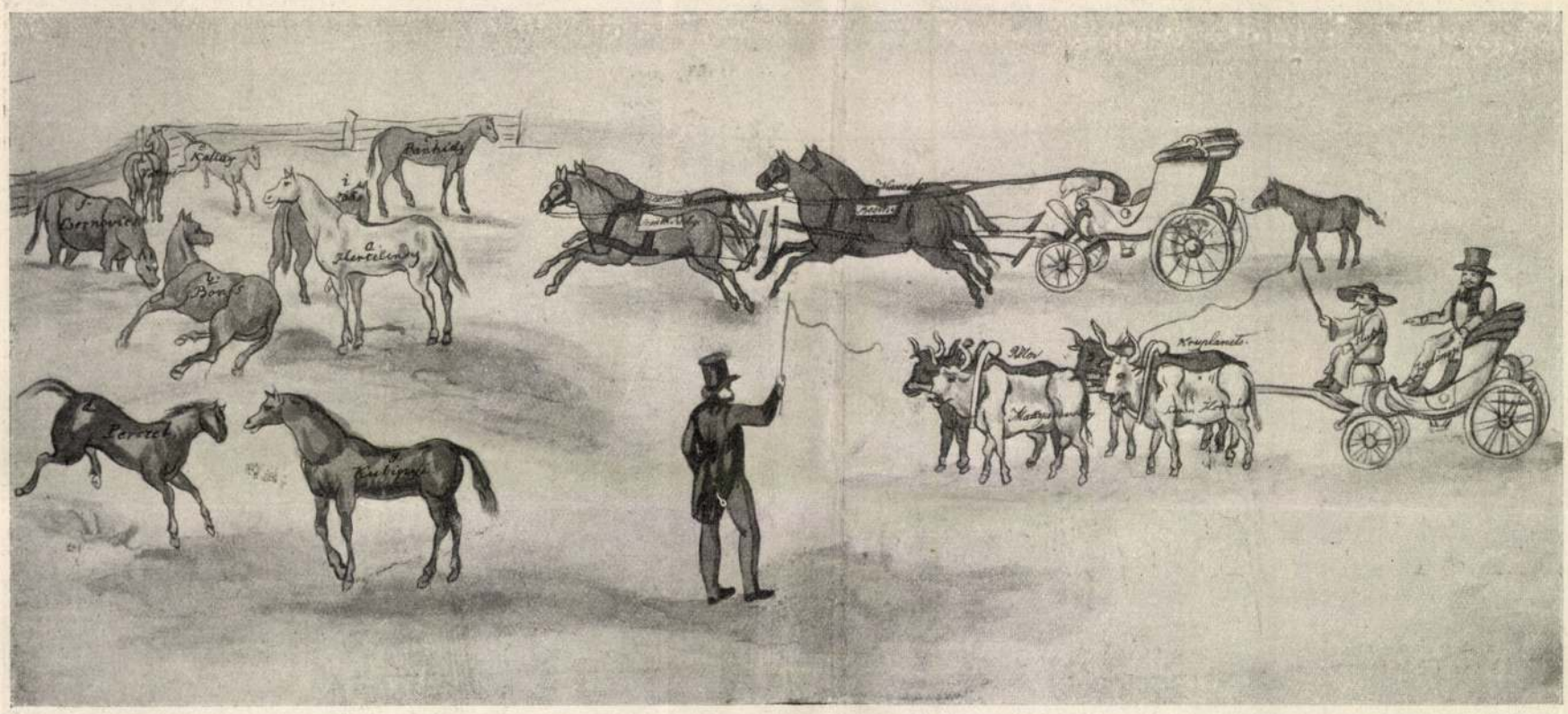

AZ 1847—48-IKI ORSZÁGGYŰLÉS, MÉNESNEK KARIKIROZVA; AZ ÁLLATOKRA RÁ VAN IRVA, KIT JELKÉPEZNEK.

RÉGI ORSZÁGGYŰLÉSI KARIKATURÁK.

Nagy nemzeti átalakulásunk korában az irodalom igazgatta az életet. Iróink és költőink ébresztették föl álmából a nemzetet; ők fogták föl a parlagot, ők mívelték meg a nemzeti átalakulás és a föllendülés számára. És az ő fáradságuk gyümölcsös fáradozás volt. Mikoron nehéz munkájukat megkezdették, az ország állapota szellemi és anyagi téren egyaránt ösztövérül állott. Azonban mire a XIX. század nagy országgyűlésein a politikai átalakulás nagy harcza megkezdődött, a küzdő politikusaink mögött már nagy és lelkes tábor állott. Ezt a tábort jórészt a magyar irók toborozták; lelket ők adtak belé s ők többítették évről-évre. Érezte ezt akkor mindenki; s tudta azt is minden olvasó, hogy e korszak iróit nem az egyéni hiúság, nem a saját emelkedésük volt a czéljuk, hanem egyedül a nemzeti ügy gyarapítása. Csoda-e aztán, hogy iróinknak oly nagyra nőtt a tekintélyük? Csoda-e, ha legnagyobb politikusaink is keresve-keresik az iróinkkal való szorosabb összeköttetést és barátságot?

Az 1825—1848. terjedő időszakban a politika és az irodalom karöltve járt s működött. Egyik a másikat megbecsülte s egyik a másikat támogatta. A magyar iróknak alig volt valaha nagyobb tekintélyük, mint nemzeti életünk e nagy korszakában. Deák Ferencz a hivatalos jelentések szerint akkor érezte magát jól, ha Bajzával, Vörösmartyval és Schedellel társaloghatott. Széchenyi Istvánról még Metternichnek is megirják, hogy nagyon sokat ad a magyar irókra s rendkivül nagy tekintélye van előtte Vörösmartynak, Bajzának és Schedelnek. Batthyány Lajos, Batthyány Kázmér sok más főúrral egyetemben jeles magyar irókat visznek magukkal az országgyűlésekre, a kik aztán a beszédeiket javítgatják, magyarra fordítják s olykor irják is. Pulszky Ferencz például az 1839—1840. évi országgyülésen egész halom fiatal mágnásnak irt beszédeket. Batthyány Kázmér beszédeit meg Tóth Lőrincz irogatta.

Az országgyülési ifjak egyesülete nemcsak a *leendő követek iskolája* volt akkor, hanem egyúttal a jövő kor magyar iróinak a nevelő intézete is. És egész csomó fiatal iró került ki innét. Madách Imréről már 1839-ben jelenti a titkos rendőrség, hogy exaltált fiatal ember, a ki kollégáival: báró Balassa Antallal, Lónyay Menyhérttel, Beniczky Ödönnel, Boronkay Rudolffal stb. együtt keresi a fiatal Szalay Lászlóval, Tóth Lőrinczczel való összeköttetést s lelkesedéssel hallgatja a köztársasági érzelmű Ribardit, az országgyülési ifjúság ez egyik mesterét. E fiatal emberek sok mással egyetemben itt szívták magukba a lelkesedést és azt a szellemet, mely később valamennyiüket egyformán jellemezte, s melyet Bécsben a *spiritus Kossuthianus* néven emlegettek.

A magyar irók és a magyar irodalom nagy tekintélyét mutatja az a körülmény is, hogy a Magyar Tudományos Akadémia választása olyan jelentőségű dolog volt, hogy még az országgyűléseken is arról folyt a szó. Vásárhelyinek, az ifjú Szalay Lászlónak és Kossovicsnak megválasztása például országos port vert föl. Az Akadémiában uralkodó modern és demokratikus szellemről, valamint az ottani választásokról még a királyt is tudósitották. Maga az uralkodó is ismerte az Akadémiának *kolomposoknak* (die Kolompos) nevezett vezetőit: Vörösmartyt, Bajzát és Schedelt.

A magyar iróknak országos tekintélye és hatalmas befolyása az országgyűléseken is mély nyomot hagyott. Soha komolyabb és magasabb szellemi nivón álló beszédek nem hangzottak a magyar országgyűléseken, mint az 1825—1848. terjedő időszakban; vagyis akkor, midőn az irodalom és a politika kölcsönös hatást gyakorolt egymásra. Ez természetes következménye volt iróink befolyásának és hatásának. Hiszen alig volt politikusainknak olyan tanácskozásuk, melyre a magyar irókat meg nem hivták, a barátságos összejövetelek és a bizalmas beszélgetések ő nélkülök ritkán estek meg. Imigyen az országgyülések idején Pozsony a magyar iróknak valóságos czentrumává lett. Tömérdek czikk, vers, röpirat, pasquillus, parodia és szatira látott napvilágot s még több forgott kézen kéziratban. Az utóbbiaknak legnagyobb része örökre elveszett. Csak az országgyülési titkos rendőrség jelentései hirdetik, minő nagy volt e téren a termés az egyes országgyüléseken.

Az országgyüléseken az egyes követek személyiségét és politikai irányát azonban nem csupán irott müvekben csepülték és gúnyolták. A szilajkodás, a csapongó dévajkodást átvitték más térre is. Bár képes lapjaink abban az időben még nem voltak s így a rajzokat terjeszteni nem igen lehetett: azért az országgyülési karikaturák egyetlen alkalommal sem hiányoztak. A hivatalos iratok ezeket a karikaturákat akkor *országgyülési pasquillusoknak* nevezték.

A POZSONYI POLGÁRŐRSÉG PARANCSNOKA.

MAGYARORSZÁG 1847-BEN: a jobbágy nyakán a nemes, ennek nyakán a német.

Bevallott czéljuk az alkotmányos és a liberális szellem ébresztése és terjesztése volt. E szerint ezek a pasquillusok is hazafias és nemzeti czélt szolgáltak. A nagy közönség nem igen tudott róluk; mivel jobbára csak egy példányban készültek. De a követek, az irók és az országgyülési ifjak (kanczelláristák) annál többet nézegették és forgatták. Az egykorú jelentések szerint még az országgyülési tanácskozások alatt is kézről-kézre jártak ezek a pasquillusok. A titkos rendőrség árgus-szeme természetesen azonnal észrevette e rajzokat. Jelenti is Metternichnek és a királynak, hogy ilyen és ilyen pasquillus forog a követek kezén, de megszerezni nem igen lehet. Szerencsére később mégis sikerült több ily képnek a megszerzése; s mivel a titkos rendőrség fölküldte azokat az udvarnak, igy akaratlanul is megőrizte azokat az utókor számára.

A magyar karikatura-rajznak ezen ősei kivétel nélkül szines rajzok. Az alakok teljesen hü portrék. A képek alján rövid magyarázat is olvasható. Mivel ezen országgyülési pasquillusok, vagyis karikaturák teljesen ismeretlenek s mivel a politikai karikatura-rajzolásnak legelső kisérletei: érdemes lesz néhányat közülök bemutatnunk. Előre jelezzük, hogy a volt titkos rendőrminiszterium levéltárában őrizik azokat.

Az 1839. év deczember havában jelenti Pozsonyból Ferstl rendőrtanácsos, hogy az országgyülésen egy képes pasquillus jár kézről-kézre. A nevezett rajz három képben vázolja a politikai helyzetet. Az első kép egy beteg és szenvedő asszony alakjában mutatja be a magyar alkotmányt. Deák Ferencz aggódva tapogatja a beteg asszony pulzusát s Klauzál készíti neki az orvosságot. Az ellenzéki követek a beteg asszony ágya körül állanak ég felé emelt kezekkel, mintha imádkoznának a beteg felgyógyulásáért. A kormánypárti (royalista) követek az ajtón és az ablakon kukucskálnak be s lesik, él-e még az alkotmány?

A második tableaux a temetést mutatja be. Koporsóban viszik a kiszenvedet alkotmányt. Elől megy a vén Felsőbükhi Nagy Pál és czipeli a keresztet. Utánna a kormánypárti Emődy (nyitrai követ) mint pap, Zsedényi és Andrássy

POZSONYI FOLGÁRŐR, A MINT PUSKÁJÁT ELSÜTI.

pedig mint ministransok vonulnak. A koporsót Pulszky Ferencz és Marczibányi viszik.

A harmadik kép azt a jelenetet adja, a mint a magyar állam sülyedő hajója a zajgó tenger hullámaival küzd. Az ellenzéki követek szivatyuzzák a betóduló vizet s tömik a réseket. A royalista (kormánypárti) követek ellenben a nyilt tengerre vonják a hajót. A városi követek sietnek a hajó megmentésére, de már nem sikerül közelébe jutniok.

Úgy látszik, hogy ez az érdekes pasquillus csak egy példányban forgott kézen. Az országgyülési titkos rendőrség ugyanis nem tudott a bécsi minisztérium számára példányt szerezni.

Ugyancsak az 1839. évi országgyülésen egy másik szines rajz is forgott az ellenzéki követek kezén. Mivel e rajzból már sikerült a rendőrségnek egy példányt Bécsbe küldenie, ezt a pasquillusnak mondott rajzot bemutathatjuk itt. A kép a kormánypárt és az ellenzék küzdelmét ábrázolja. Marczibányi trencséni és Emődy nyitrai követ mint ökrök vonják az ekét. Andrássy József igazgatja az ekeszarvát. Felsőbükki Nagy Pál veti a magvat s Deák Ferencz a szélnek fújja a szétszórt magvat. Az eke mellett levő kuvasz Zsedényit jelképezte. A kép alatt e szavak olvashatók: *Voila les Cortes d'Hongrie 1839.*

A mint e képen láthatjuk, az egyes alakok könnyen felismerhetők. Deák Ferencz, Majláth, Pulszky, Andrássy, Nagy Pál stb. képe találóan hív.

Az 1847—48. évi országgyülésről is több ily pasquillust küldtek Bécsbe. Az egyik Magyarország állapotát adja 1847-ben. A magyar nemes a jobbágy nyakán ül; a pénzes német meg a magyar nemes nyakán. Két rajz a pozsonyi városi polgárőrséget gúnyolja ki. Az egyik az őrség púpos parancsnokát lóháton mutatja be; a másik a gyalogos polgárőrt adja torzképben. Érdekes az a pasquillusnak nevezett rajz is, mely az 1847—48. évi országgyülést ménes alakjában mutatja be. Egy négylovas szép, de üres hintó is van ott. Deák Ferencz helye ez, a ki mint tudjuk, nem jelent meg ezen országgyülésen.

Kik voltak a karikaturák mesterei, nem tudjuk. Talán a követek levelezése egykor világot vet e névtelen rajzolókra. A titkos rendőrség csak egy nevet említ mindössze. *Somogyi* Antal az, a legnagyobb magyar agitátorok egyike. Valamikor Pozsonymegye nótáriusa volt.

Az 1832—36-iki országgyülésen már föltünt mint «*pasquillant*» s e miatt menekülnie kellett Pozsonyból. Az 1839. országgyülésen azonban újra megjelent s ő irta ez alkalommal a *Landtagparodie zu Schillers Handschuh* czimen elterjedt német gúnyverset. Ez a Somogyi volt, a ki 1839-ben az országgyülési teremben a személynök beszéde után e szókat kiáltá: «Ez már disznóság! mit akar ez a personalis? Leczkéztetni akarja a követeket?»

Somogyi Antal elsőrendü agitátor lévén, a megyéket is bejárta s az ellenzéknek igen sok hivet szerzett. Hogy Felsőbükki Nagy Pált megbuktathassa, Sopronmegyében egy hold földet vett magának s a választások idejére odaköltözött.

A rendőri jelentések szerint jól forgatta a tollat s több nyelven irt. Ő volt Tóth Lőrinczenek egyik legjobb barátja.

Takáts Sándor.

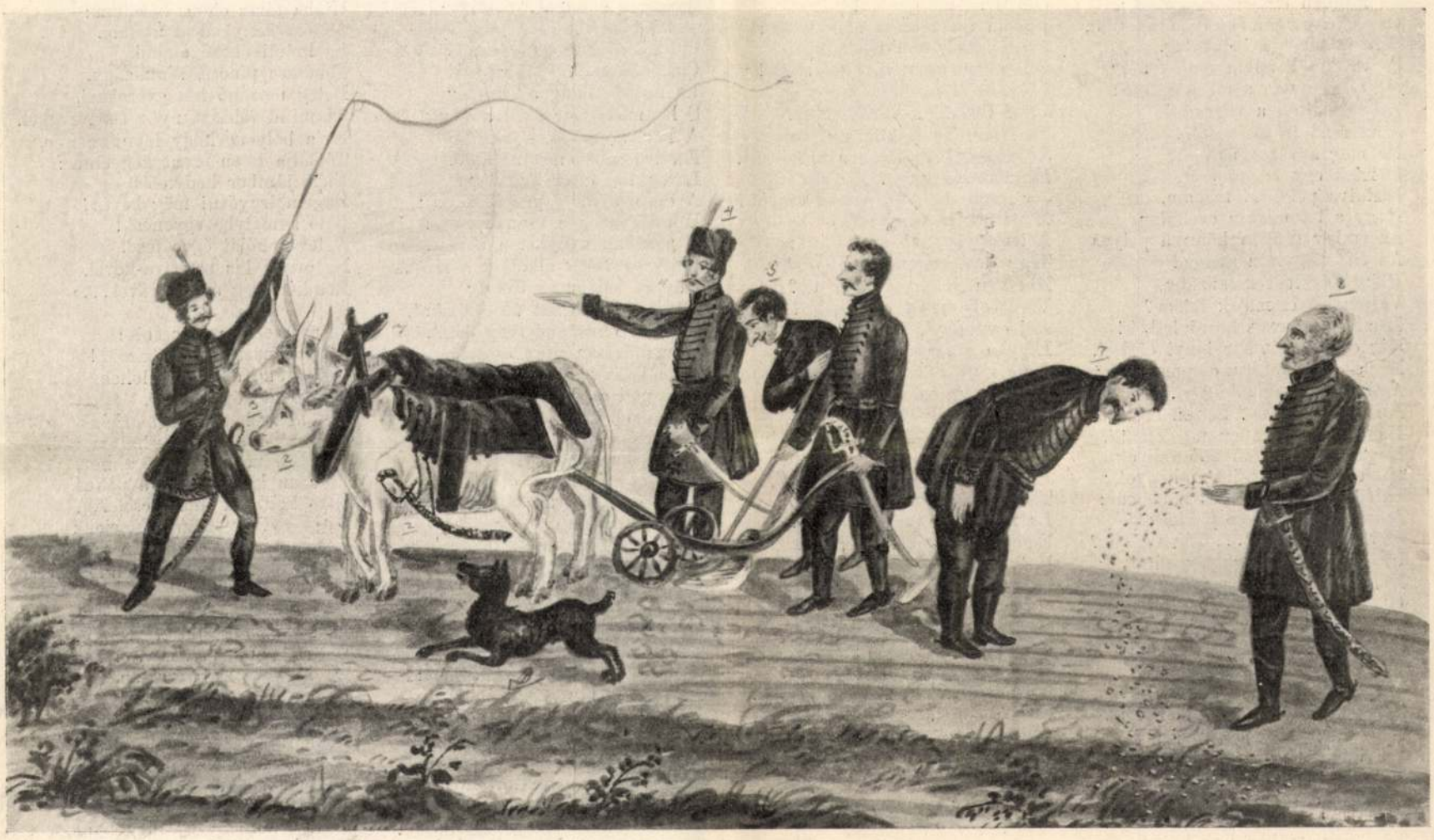

KARRIKATURA AZ 1839-IKI ORSZÁGGYŰLÉSRŐL: Marczibányi és Emődy húzzák az ekét, Andrássy József igazgatja az eke szarvát, Felsőbükki Nagy Pál veti a magot és Deák Ferencz szélnek fújja.

K. Mihály Lili rajzaival.

JÉZUST VEZETI A BŰNÖS.

IRTA RUDNYÁNSZKY GYULA.

I.

Bojóthy Pál karácsonyeste
Utolsó rózsáját lenyeste,
Kidobta a nagy ablakon:
«Virággal együtt nem lakom!»

Leült az iróasztalához,
Sokáig ült ott szótlanul;
Egyszerre fölpattan, határoz,
Arczán keresztül árny vonul,
Pisztolyt szorít hideg kezébe
És visszadől a zsöllyeszékbe.
Ott ül csüggedve, létunottan,
A szive már-már meg se dobban,
Nem ég szemében semmi láng,
Nézése hamvadó szilánk.
Szobája ablakán keresztül
Édes dalok zenéje rezdül,
Ringatva a nyugalmas éjt,
Ez fölberzenti a kevélyt.
A fegyvert görcsösen szorítja,
Az ajkát gúnyra fintorítja,
Mig a derült éj halk imák
Danáitól zsong csendesen,
Pál háborogva halni vágy;
Vad háborgása szó leszen.

«Szakadj reám, villámos égbolt!
No, sújts le hát, Isten keze!
Hogy tudtam tőled félni, rég volt;
Léted varázsa csak mese!
Az életet már megutáltam
És minden embert megvetek;
Csepp jót magamban nem találtam,
Szivem fekélyes, lázbeteg.
Sorvasztja bennem undok átka,
Mi mástól van s mi magamé:
Átkot kiáltok a világra!
Átok reád is, anyaméh!
De még a végső út előtt
Merítek egy kis új erőt,
Biztatva példával magam,
Hogy a lét milyen czéltalan,
Az ember milyen könnyű polyva
Az élet négytájú szelén!
Hogy lelkemet kalauzolja,
Vajjon kit engedjek felém?
Lélek? Botorság hinni lelket!
Míg csókol ajk, kar lányt ölelget,
Míg cserg erünkben cseppnyi vér:
A lélek is csak addig él.
Kitől búcsúzzam? Senki, semmi
Nem fog szivemben megjelenni.
Magam vagyok, meddő vagyok,
Mitsem viszek, mitsem hagyok;
Mihelyt elrothad lenn a testem:
A számsorból végkép kiestem.
S kitől remegjek?... Tán a sátán?
Ültem nem egyszer nyarga hátán;
A földre ördög annyi megy,
Hogy minden embernek jut egy!
A pénz, a kéjvágy, a nyomor
Mind Belzebubék leleménye,
Az ördög katlanában forr
Önzés, tudás, vér szenvedélye.
Köztünk a sátán száz alakban,
Naponta láttam, ismerem:
Inkább jővel Te, Láthatatlan,
Éreztesd jobbodat velem!
A rossz, a bűn, a tagadás,
Ez bennem él, meg nem riaszt:
Tán cseppjeidben lesz hatás,
Hirhedt hatalmú szent malaszt!
Immár kiváncsi is vagyok rád;
Meglátni szinről-szinre orczád:
Ez ujszerüség ingerel...
Egy Isten, a ki földre szálljon,
Hogy ily kínos belső viszályon
Békét, megnyugvást hintsen el!
Én, a ki semmit sem hiszek,
Idézlek, Isten, hogy jelenj meg,
Légy gyógyítója nagy sebemnek;
Bár furcsa, hogy szent balzsamoddal
Önmagam ellen meg te védj!
Meglátom, hókuszpókuszoddal,
Teremtő szellem, mire mégy?
A faj nyügét, az ősi vétket,
Szárnyakká mint varázslod át?
A vér törvényit összetéped?
Megdöntöd az ösztön tanát?
Mit a természet ránk parancsol,
Az átöröklést elveted?
Mely minden álmot összeroncsol,
Megállítod a végzetet?
Mire a tudomány kimondta:
Ez így van, így kell lennie!
Mi kézzel fogható naponta:
Csak nem veszed tán semmibe?
Mit a lélekbuvár kifejtett,
Mit – bár lever s kétségbeejthet —
A fizikus zsinórra mért,
Okát, forrását tudja: mért?
Mit részre oszt, úgy tár elébem
A vegyész izzó görebében:
Az ellen vakhittel te csak
Nem fogsz daczolni, zsémbes agg?
Görögtüzével ám a hit
Engem ma már el nem vakít:
Bizonyságát add lételednek,
Különben, agyrém, kinevetlek!
Idézlek, Isten, vagy mi vagy?
Erő? Öröklét? Végtelenség?
Te bölcs, Te irgalmas, Te nagy,
Jelenj meg!... várom a szerencsét.
Mindenható vagy? Ej! no hát
Jer, szállj le, tégy velem csodát!
Mielőtt e hitvány golyó
A leghitványabb agyba jut:
Tégy jóvá engem is, Te jó!
Hol van, jelöld, felé az út?
Varázsolj érzést e kebelbe!
Adj eszményt, álmokat, hitet!
Legyen világosabb ez elme,
S ne rontsa le, mit épített!
Míg szivem méregért eped,
Mutasd, hogy él a szeretet.
Míg hajszol kéjt, vagyont, hatalmat
A zsarnok kapzsiság vadul,
Honszerelem parázsa hamvad,
Testvérek áldz harcza dúl,
És nemzetek tusája készül:
Emelj ki eszmét e sötétbül,
Mely aljas érdeket takar!
Tedd, hogy a mit az ész akar,
Hogy a mi a szív tiszta vágya:
Meg ne fertőzze gyűlölet,
Irigység, gőg parázna ágya, —
Járjon a győzelem veled!...
Haj! nem felelsz? Nem létezel!
Csak a bolond s a vak hisz el!
Nincs semmi szükségem reád;
Már enyhülést nekem nem ád
Tömjéned égő illata...
Csak bújj a sutba, bölcs atya...
Nem perlek hasztalan tovább!...»

És fölemelte pisztolyát.

II.

E pillanatban nyilt az ajtó,
Világosabb lett a terem.
A lenge szél, az elsóhajtó,
Nem szállhat ilyen nesztelen:
Egy férfi árnya jön szerényen;
Nem csillog az alakja fényben,
Nem koszorúzza glória;
Szelid arczának az alázat
Fenséges ihletet, varázst ad:
Jézus ő, az Isten Fia!

«Ki vagy, mi czélod van velem?»
— S kihull kezéből fegyvere.
«Igazság, Béke a nevem;
Vergődő lelked ismer-e?
Hívtál... Szegény, hallottalak,
Mint tört belőled a salak
Nevemre, bőszen, ég felé,
S szived nyugalmát nem lelé...
Merő ellentét volt beszéded,
Következetlen vagy magad:
Az ördögöt perczig se kétled,
Istent az ajkad mért tagad?
Ha láttad, érezéd a rosszat,
Melytől az ember összeroskad,
S vallod, hogy a lét czéltalan:
A semmit így foglalva elvbe,
Miért hunyod makacs szemed be,
Meglátni mindazt, a mi van?
A tenger árad és apad;
Míg éj az egyik pillanat,
A másik a napot köszönti;
A bú könnyét ezer szem önti
Örömben lángol más ezer;
Csalódás milliót lever,
És millió ujong a létnek;
S ha milliószor győz a vétek,
A kor, az inség, — millió
Esetben győz megint a jó.
Lerogyhat oltár lépcsejére
A csáb, a mely prédát keres;
Hol sorvadás a munka bére:
A gyárban nyöghet a nemes.
Hegy és völgy alkotják a tájat,
Üdv és keserv az életet;
Mi egynek, álmát űzve, fájhat,
Másnak mosolygó szép lehet.
Te nem látsz rendet, összefüggést,
Nem látsz vezérfényt itt sehol?
Megunod a tűrést, a küzdést,
A czél előtted ködbe foly.
A harmat és a vér egyenlő?
A jégvihar s az esti szellő
Csak egy úton fut oktalan?
Az ékszerré olvadt arany
Szivet megrontó csillogása
S a fénybogár az éjszakába'
A kórház ápoló szüze
A csábítás pokoltüze,
A szellem égnek szárnyalása
Az emberméltóság hevében
S a lélek felfuvalkodása
Merész siker mámor-ködében:
Előtted ez mind egy dolog?
Mind egy tengely körül forog?
Mert törpe elméd kimerül,
Dühödben, tehetetlenül
Káromlod az Istent, tagadva,
S üdvözlöd a kigyót — magadba...
Mi kell? Minő világ legyen?
Jók s rosszak két külön helyen?
Ne vergődj képtelen tusán,
Epedve létforrás után!
Tudás tövén fakad a kétség,
A nap szülötte a sötétség.
Nincs itt tökélyes semmi, semmi;
Hajolj meg e törvény előtt.
Emberré más mi tudna tenni?
Ép a gyarlóság az erőd!
Tanuld ismerni a világot!
Ha az erényt ma bukni látod,
Ne mondd, hogy sorsa a bukás;
Ne mondd, hogy meddő a nagy eszme,
Ha tövissel a hős övezve
S diadalt ül az árulás.
A tiszta üdv vagy kárhozat
Csupán a túlvilágnak álma:
Örök forrongás, változat,
Vegyest üdv s kín a földi pálya.
Ne törj keresztül e határon!
Elméd magasba, mélybe szálljon;
Titkot kutass, tudj... De a mit
Már nem lehet felfogni: hidd!»

S megfogta gyöngéden kezét
«Ember, légy ember igazán!
Az emberek közt nézve szét,
Majd ismerj meghódolva rám.
Szeresd az életet... Kövess!
Ez út kettőnk küzdelme lesz...»

Pál erre gúnyosan felelt:
«Nem lelsz ám bennem oly kebelt,
Mely mindent jámborul fogad!
Köznapi bús látványokat
Hiába társz elém, barátom:
Az érzékenykedést utálom.
És holmi éhező család,
Penészes pincze, szalmaágy,
Beteg mosónő hét gyerekkel,
Ki mind fohászt nyög este, reggel.
És a helyett, hogy lopni menne,
Táplálja Isten szent kegyelme:
Eféle jámbor kedvtelés
Engem legyőzni még kevés!
Belé a mélybe egyenest!
A lét kohóját égve fesd.
Ne orvul, kis parittya-kővel,
Rendíts meg óriás erővel...»

Jézus szeliden válaszolt:
«E szalmaszálat ne karold!
Egy szóm, akárhová lehel,
Világokat söpörhet el.
A föld méhét, az égi orkánt
Egy percz alatt zúdíthatom rád.
De nem kell végítélet ahhoz,
És nem kell lángirású pallos,
Nem kellenek mohó cselek,
Hogy győzve megrendítselek:
Vezess te, — én csupán kisérlek;
Így döntsön kettőnk közt a mérleg.»

«Ez aztán pompás gondolat!
Már így a keztyűt fölveszem.
E tornából — no! egyre: hat! —
Én kerülök ki győztesen.
Ne hidd, hogy össze-vissza járok,
Csatám javára száz helyen;
Nem kell nekem csatorna, árok,
Se szmirnaszőnyeges terem.
A képeket nem kutatom
Gyanus, rejtelmes utakon,
Nem kellenek lágy függönyök,
Nem kell csiklandozó könyök,
Mely csókra csal, halálba visz,
Hol ásitoztam magam is.

Magyar Károly,
amatőr szobrász

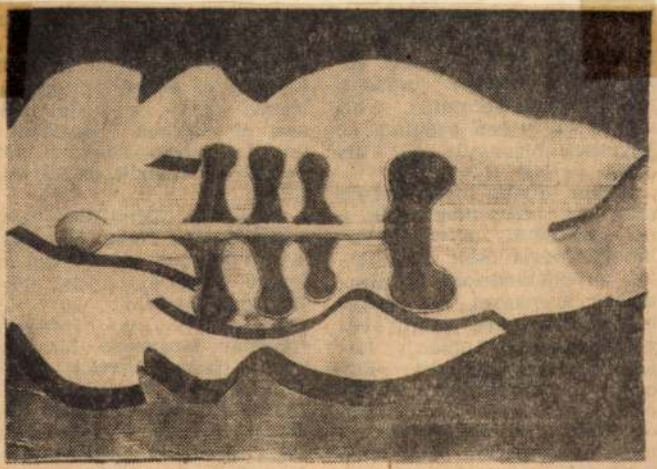

AMATŐRÖK TÁRLATA Somogyi művészeti szemle '81 címmel pályázatot hirdetett a Gábor Andor művelődési központ a város és a járás amatőr képzőművészeinek. A pályázatra 97 alkotás érkezett, ebből 35, kiállításra alkalmas munkát választott ki a zsüri. Februárban a művelődési otthonban fogják őket kiállítani. A képen: Klung László »Téli táj« és Magyar Károly »Auschwitz emlékére« című festett fadomborítása látható

Somogyi Néplap, 1981. jan. 31.

1021

Itt volt a legtöbb jelentkező

Dél-somogyi amatőrök

Az elmúlt években pezsgő képzőművészeti élet bontakozott ki Nagyatádon. A hírnév kivívásában jelentős szerepet vállalt magára a Gábor Andor Művelődési Központ. *Ludán Imre* igazgató mondja:

— 1978 óta nyaranta mi adunk otthont a képzőművészetet kedvelő gyerekek tehetséggondozó táborának. (A tábor vezetői tavaly Ifjúsági díjat kaptak.) Ezzel párhuzamosan szervezzük meg a rajztanárok nyári felkészítését. Újraélesztettük a fotós szakkört, támogatjuk elképzeléseiket. Ők egyébként a közeljövőben a jugoszláviai Celjén állítanak ki. Legjelentősebbnek azonban a dél-somogyi amatőrök, képzőművészek felkarolását tartjuk...

Merész Emese, a művelődési ház munkatársa, az amatőrmozgalom egyik avatott ismerője.

— Barcson csak egy-két amatőr dolgozik, ők is hozzánk járnak. Bár Csurgón is működik szakkör, onnan is jönnek hozzánk, csakúgy mint Kadarkútról, Pogányszentpéterről vagy Babócsáról. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy itt teremtődtek meg a legjobb feltételek, a hagyományoknak köszönhetően lelkes csapatmunka alakult ki. A közelmúltban átalakíttattuk a városi tanács régi épületének pincéjét, ahol műhelyt rendeztünk be az érdeklődőknek...

Ezekben a napokban a művelődési házban azoknak a munkáknak a szine-javát láthatja a közönség, amelyeket a dél-somogyi amatőr képzőművészek az elmúlt három évben készítettek. A megyében sehol nem volt annyi jelentkező a felmenő rendszerű pályázatra, mint itt. Somogyban helyi bemutatót — a megyei és az országos kiállítást megelőzően — csak a nagyatádiak rendezhettek. Huszonnyolc alkotó százhuszonnyolc munkája közül válogatott a zsüri. Végezetül huszonöt amatőr negyvennyolc grafikája, festménye, illetve kisplasztikája kerülhetett bemutatásra. Kazánfűtő, kovács, mozdonyvezető, nyugdíjas és pedagógus, tizenöt és hetvenegy éves ember kedvtelésének eredményeit láthatjuk. Nagy öröm újra látni a legidősebb festő, a nyolcadik ikszében járó *Mezey Mária* három olajfestményét a Zsófit, a Nádast és az Elhagyott homokos gödör című. *Merencsics Tibor* két portréja nemcsak kifejezésmódja, hanem technikája miatt is megkapó. *Vezér Dezső* Balatoni tája lenyűgöző színhatású. *Bacsa Gyuláné* Vesztonja ismét bizonyíték arra, hogy alkotója tehetséges portrékészítő. *Ürmös István* Mester és Anyó című kisplasztikái a műfaj hagyományos útját idézik. Mellette szinte ellentétként láthatjuk *Magyar Károly* fa térplasztikatervét és kőből faragott Álmodozóját. Nem is tagadhatná, hogy a szobortelep nagy hatással van rá, ott lesi el a mesterség fogásait.

Magyar Károly: Térplasztika terv

A teljesség igényével aligha lehetne felsorolni valamennyi alkotást. Csupán kedvcsináló ízelítőt adhattunk — ezt a tárlatot is meg kell nézni.

Nagy Jenő

SOMOGYI NÉPLAP
1984 FEB 2 4
LEVÉLREKLÁM
1091 BUDAPEST, IX., ÜLLŐI ÚT 51.
Telefon: 337-749/349-726
SAJTÓGYŰJTŐ

21.51: Csermák verbunkosok.
22.05: Nosztalgiahullám.
23.20: Furcsa bölgy.

3. PROGRAM

9.00: Lully: Az úrhatnám polgár.
10.33: A Lokomotiv GT együttes felvételeiből.
11.05: Bioritmus.
11.25: Egy hatpennys fele.
12.00: Zenekari muzsika.
13.07: Mihály András műveiből.
13.47: Zenekari operarészletek.
14.30: Szimfonikus zene.
15.20: Johann Strauss műveiből.
16.12: Gagaku — japán udvari zene.
16.36: Brahms: f-moll szonáta.
17.00—17.30: Iskolarádió.
17.39: Vivaldi: Hat fuvolaverseny
18.30: V materinskom jazyku.
19.05—19.35: Iskolarádió.
19.35: Kapcsoljuk a Zeneakadémia nagytermét.
Közben:
20.25: Dr. Somogyi Endrével, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem rektorhelyettesével Podráczki Zsuzsa beszélget.
Kb. 20.45: A hangversenyközvetítés folytatása.
Kb. 21.50: Ki viszi át a szerelmet.
Kb. 22.49: Táncházi muzsika.
23.03: Zenei panoráma.

CSÜTÖRTÖK

KOSSUTH

8.27: Nótamuzsika.
9.44: Muzsika Zsuzsika mesei.
10.05—10.35: Diákfélóra.
10.35: Melis György énekel.
11.00: Régen találkoztunk.
11.15: Haydn: fisz-moll (Búcsú) szimfónia.
11.21: Az eltűnt miniatűr, avagy ... 15.
12.30: Ki nyer ma?
12.45: Dénes Zsófia: Akkor a hársak épp szerettek.
12.55: A Modern Rézfúvós együttes felvételeiből.
13.24: Iróvá avatnak.
14.09: Nagy mesterek — világhírű előadóművészek.
15.06: Rigó Sándor népi zenekara játszik.
15.33: Képek és jelképek.
16.05: Délutáni Rádiószínház.
17.06: Külpolitikai könyvespolc.
17.20: Wagner operáiból.
19.15: Rádiószínház.
20.02: A hegedű virtuózai.
20.52: Az Állami Népi Együttes felvételeiből.
21.49: Adottságok.
22.20: Tíz perc külpolitika.
22.39: A Liszt Ferenc kamarakórus énekel.
22.58: Egy igazgató névjegye.
23.10: Barokk versenyművek.
0.10: Toronyzene.

PETŐFI

8.05: Dalok az újjáépítés idejéből.
8.35: Napközben.
10.00—11.30: Zenedélelőtt.
11.35: Csak fiataloknak!
12.35: Mezők, falvak éneke.
13.00: Kapcsoljuk a miskolci körzeti stúdiót.
13.20: Éneklő Ifjúság.
13.32: Britten: Alpesi szvit.
13.37: Állatdalok.
14.00—16.30: Válogatott perceink.
16.35: Időszhbek hullámhosszán.
17.30: Segíthetünk?
18.35: Hétvégi Panoráma.
19.55: Slágerlista.
20.35: A 04, 05, 07 jelenti.
21.05: Operaénekesek zenés játékokból énekelnek.
21.25: A Magyar Rádió Karinthy Színpada. Flanc.
22.39: Könnyűzene Kemény Egon szerzeményeiből.

Kb. 23
8.19:
8.05
8.26
8.35: Szövje
8.47: Slágermúzeum
9.36: A megértés szolgálatá
9.53: Lottósorsolás.
10.00—11.30: Zenedélelőtt.
11.35: Tánczenei koktél.
12.35: Édes anyanyelvünk.
12.40: Népi muzsika.
13.12—13.45: Gyermekeknek.
14.00: Zenedelután.
15.25: Könyvről — könyvért.
15.35: Egészségünkért!
15.45: Paul Simon felvételeiből.
16.35: Jó utat!
17.30: Ötödik sebesség.
18.35: Popzene sztereóban.
19.40: Nótakedvelőknek.
20.35: Embermesék.
21.37: Santana összes albuma. 4.
22.30: Amíg a függöny felmegy.
23.20: A csavargók.

3. PROGRAM

9.00: A magyar pedagógia évszázadai. 6.
9.35: Zenekari operarészletek.
10.05: A Cambridge-i St. John's Kollégium énekkara énekel.
10.35: Brahms: f-moll szonáta.
11.05: Zenekari muzsika.
12.24: Haj. Részletek.
13.07: A „Die Reihe" együttes hangversenye.
14.21: A szicíliai vecsernye.
15.11: Rádiószínház.
16.21: Aldo Rodrigues gitárhangversenye.
17.00: Ismered a Sevillai borbélyt?
17.30: Rádióhangversenyekről.
17.58: Operaest.
18.50: Dénes Zsófia: Akkor a hársak épp szerettek.
19.05: Új lemezeinkből.
19.50: Külföldi tudósoké a szó.
20.05: Egy rádiós naplójából.
21.21: Közvetítés a Veszprémi Petőfi Színházból.

SZOMBAT

KOSSUTH

8.30: Családi tükör.
9.00: Novobátzky-emlékműsor.
9.15: Színes népi muzsika.
10.05: ... ahogy a hangarchívum-
20.21: Erkel: Bánk bán
22.52: Brahms: f-moll szonáta.
23.18: Zenekari muzsika.

PETŐFI

0.10: Virágénekek.
6.00: Népszerű muzsika — korán kelőknek!
7.00: A református egyház félórája.
7.30: Vasárnapi orgonamuzsika.
8.05: Játék a könyvtárban.
9.07: — a kertben, a porban. Tóth Endre versei.
9.17: Mit hallunk?
9.42: A Magyar Rádió és Televízió gyermekkórusa Kodály-műveket énekel.
10.00: Szerpentin.
11.00: Ismeretlen ismerősök.
12.10: Jó ebédhez szól a nóta.
12.55: Móra Ferenc ezeregy élet
14.00: Erről beszéltünk.
14.35: Páskarádió.
15.33: Új dzsesszfelvételeinkből.
16.00: Fitkőzben hazafelé.
17.30: F-magazin.
18.35: A vasárnap sportja.
20.55: Társalgó.

TV

FEBRUÁR 28-TÓL
MÁRCIUS 4-IG

KEDD

MAGYAR KÁROLY

Demszky és a nép

A Népszínház utcába vetette a sors a minap Demszky Gábort: úgy adódott, hogy elkészült az utca felújítása, és ünnepélyes átadásánál a főpolgármester mondott beszédet. A város első embere egy kicsit előbb érkezett az eseményre, így volt alkalma végigsétálni Aba Botonddal, a BKV vezérigazgatójával a felújított szakaszon.

Ez Aba részéről csaknem vakmerőségnek számít, hiszen legtöbben őt okolják a BKV minden bajáért, bár élete nem forgott túl nagy veszélyben, mert arcról kevesen ismerik őt a Józsefváros mélyén. Nem úgy a főpolgármestert, akit lépten-nyomon megállítottak a polgárok. Volt, aki megdicsérte a szép munkát, amit a Népszínház utcában végeztek, a többiek pedig panaszkodtak. A leghevesebben az a kissé kapatos hölgy, aki először az út felújítását baromságnak nevezte, és azt tanácsolta, hogy az erre kidobott pénzt inkább adták volna neki. Amikor erre Demszky nem reagált, a nő az arcába ordította: a polgármester nem ad neki pénzt, a striciknek bezzeg igen. A kisebb csődületet okozó közjáték végül azzal oldódott meg, hogy a főpolgármester meghívta az asszonyt valamelyik fogadóórájára, ahol nyugodt körülmények között beszélhetik meg a dolgot. Hozzátette azonban: pénzt, na azt nem tud adni.

A Népszínház utca népének többi képviselője jóval visszafogottabban adta elő mondandóját, remek alkalmat teremtve ezzel a főpolgármesternek, hogy előszedje az ilyen alkalmakra tartogatott rutinszövegeket: „tudom, hogy nehéz, de bírják ki...", „lendületben a város...", „nekünk épül Budapest...", „köszönöm, hogy elmondta, mi mindent megteszünk..." Bár valószínűleg senki nem forgolódott álmatlanul azon az éjjelen az ágyában az élmény hatására, hogy kezet foghatott a főpolgármesterrel, sokaknak szemmel láthatóan jólesett, hogy Demszky elbeszélgetett velük.

Igaz, semmit nem mondott.

A. G.

Régészek rohammunkája a Várban

Addig nem lehet építeni, amíg nem tisztázták, mit rejt a föld

Régészeti szempontból eddig fehér foltnak számított SZABÓ BARNABÁS FELVÉTELE

▶ FOLYTATÁS A 25. OLDALRÓL

Az ország egyik első számú középkori lelőhelyén azonban óriási baklövés és szakmai bűn lett volna az 50 centiméter alatt előforduló leleteket és objektumokat feltáratlanul hagyni. Így aztán most napi küzdelemben áll egymással a győztes cég alvállalkozója, a régész és a rohanó idő.

A múzeum *Magyar Károlyt* bízta meg a régészeti feltárások vezetésével. Neki már tapasztalata van a vári ásatásokban: a nyolcvanas években a várbeli kutatásairól híressé vált Zolnay László mellett dolgozott, majd Zolnay halála után ő folytatta a középkori királyi palota ásatásait, s 1994-ben a Szent György tér más területein is dolgozott már. A mostani munka során egy középkori utcarészlet: több XIV–XV. századi ház alapja és sziklába vájt pincéje bukkant elő. Érdekes eredménnyel szolgált a törökök által ásott, kútszerű szemetesgödrök feltárása. Ilyen, több méter mély gödröt nyolcat is találtak a területen, tele cseréptöredékkel, csontmaradványokkal, sőt viszonylag jó állapotban megmaradt korsókkal, edényekkel. Az egyikből egy szinte sértetlen törökkori bronztál került elő, de szintén ilyen gödörből való az ásatás eddig talán legértékesebb lelete, egy gótikus szobortöredék, hasonló ahhoz, amit Zolnay László talált 1974-ben. Meglepetésnek számítanak azok az ismeretlen típusú, valószínűleg Anjou-kori narancssárga kályhacsempék is, amelyek ugyancsak a szobortöredékes gödör mélyén lapultak. A régi épületfalak közül kibányászott ezüstpénzek, rozsdás csatok és ollók nem okoznak akkora meglepetést, de fontosak lehetnek az ásatási szintek korának meghatározásában.

Magyar Károly szerint a Szent György téri feltárás igazi jelentősége a Várhegy középkori beépítettségének pontosabb megismerésében van, hiszen ez a környék eddig régészeti szempontból fehér foltnak számított. A magyar középkor itteni maradványai csak az ásatás befejeztéig maradnak láthatók, utána rögtön visszatemetik őket, s a teret szép, szürke kockakővel burkolják.

Cs. L.

160 ezer ingázót fogad a város

A kft.-k nem pótolják a régi gyárakat

▶ FOLYTATÁS A 25. OLDALRÓL

Ebből a gyűrűből csápszerűen nyúlnak ki a fontosabb vasút- és autóbuszvonalak, amelyek mentén távolabbi települések is bekapcsolódnak a napi utasáramlásba. Ha ezeket is ide számoljuk, akkor kiderül, hogy ebbe az úgynevezett szűkebb vonzáskörbe 170 település és 3,3 millió lakos tartozik. Ezekről a településekről érkezik a Budapestre bejárók 86 százaléka. A maradék 14 százalék viszont még messzebbről, olykor több mint 100 kilométeres távolságról jár be naponta.

A vizsgálatból az is kiderül, hogy az a bizonyos 60 [illegible] vel, a többiek autóval lépik át a városhatárt. (Budapesten belül valamivel jobb ez az arány, itt az utazók 61 százaléka használ tömegközlekedési eszközt, de néhány évvel ezelőtt még ennél is nagyobb volt a tömegközlekedés részesedése.) 1990-hez képest egyébként (amikor például Érdről 11 539-en, Fótról 3315-en, Szentendréről 2562-en, és olyan távoli városokból is, mint Székesfehérvár, Vác vagy Hatvan, több százan jártak be) az ingázók száma valamivel mérséklődött, illetve átalakultak a vonzáskör utazási szokásai. A nagyvállalatok megszűnésével, az elbocsátásokkal Budapest

MARGÓ

A Liberális Klub egészségnapja

Egész napos egészségnapot tartanak holnap az óbudai Liberális Klubban, a Tímár utca 2. alatt. A délelőtt tíz órakor kezdődő programon többek között ingyenes szívinfarktus- és csontritkulásszűrés és szemvizsgálat lesz, illetve salátabár és BMX-bemutató várja az érdeklődőket. *(V. M. P.)*

Leadható a hulladék

Akkumulátorokat, folyékony és szilárd növényvédő és rovarirtó szereket, lejárt szavatossági idejű gyógyszereket, használt sütőzsírt és -olajat, valamint egyéb, a környezetre veszélyes háztartási hulladékot lehet legálisan leadni holnap reggel nyolc és délután két óra között a XIII. kerületi polgármesteri hivatal parkolójában, a Béke tér 1. alatt. *(Munkatársunktól)*

Orgonafesztivál

A Budavári Nagyboldogasszony – közismertebb nevén Mátyás – templom alapítványa és a Budapesti Francia Intézet orgonafesztivált rendez. A hangversenyek október 12-én, 19-én és 26-án, valamint november 11-én este fél nyolckor lesznek. A négy orgonaművész francia és magyar szerzők műveit szólaltatja meg. A hangversenyre a belépés díjtalan. *(L. K.)*

Útszűkület hídtisztítás miatt

A Fővárosi Közterület-fenntartó Rt. holnap és vasárnap mossa az Erzsébet hidat, ezért mindkét nap reggel kilenc órától délután két óráig egy-egy forgalmi sávot lezárnak a gépjárművek elől. A

A Klauzál térre költik a legtöbbet

A budapesti zöldterületek lerobbant állapota ma már senkinek nem újdonság. A lesújtó helyzeten próbál meg javítani a Fővárosi Közgyűlés azzal, hogy hetvenmillió forintot szavazott meg az egyébként a kerületekhez tartozó parkok, játszóterek fejlesztésére.

A főváros csak a több mint félmillió négyzetméternyi kiemelt fontosságú park és közterület gondozását végezteti el a Főkert Rt.-vel. A többi park és játszótér karbantartása, fejlesztése a kerületi önkormányzatok feladata, erre azonban már sokszor nem marad pénzük. Ez adta az ötletet a pályázaton elnyerhető hetvenmillió forint keretösszegű zöldterületi támogatás kiírására. (A főváros a költségek legfeljebb ötven százalékát állja, a többit a jelentkezőknek kellett előteremteniük, tehát legalább 140 milliót költenek erre a célra.)

A pályázatra huszonegy kerület negyvenhárom tervet adott be (az V. és a XIII. kerület nem pályázott), minden igény teljesítéséhez 210 millió forint kellett volna.

– Régóta tervezzük a fővárosi zöldterületek csökkenésének megállítását, a kiemelt és kerületek kezelésében lévő zöldfelületek minőségének javítását. Sajnos ehhez eddig nem kaptuk meg a szükséges forrásokat. Míg 1992–1996 között összesen 480 millió forintot tudtunk erre a feladatra fordítani, most csak ebben az évben 486 millió jut ugyanerre a célra. Ebből a pénzből csoportosítottunk át hetvenmilliót a városrészi fejlesztésekhez – tudtuk meg *Bubla Gyulától*, a Fővárosi Közgyűlés környezetvédelmi és városüzemeltetési bizottságának elnökétől.

A zsűri végül tizennégy kerület huszonkét pályázatát fogadta el, egy önkormányzat legfeljebb tizennégymillió forinthoz juthatott. A legtöbb pénzt, csaknem 14 milliót a VII. kerület játszótér rekonstrukciójára, a VI. kerület pedig tízmillió forintot fordíthat a Lövölde térre. A legtöbb rekonstrukció a XVI. és a XVII. kerületben lesz, ahol három-három közterület újítanak fel.

– A pályázatok elbírálásánál elsősorban szakmai szempontokat vettünk figyelembe, de a kerületek zöldfelület-ellátottsága is sokat számított. Jövőre legalább háromszor ennyi pénzt szeretnénk a helyi önkormányzatoknak adni. A parkfelújításokon kívül az államalapítás ezredik évfordulójáig egy új, harminc-ötven hektáros közparkot is szeretnénk átadni, ilyen egyébként már harmincnegyven éve nem épült a fővárosban. A lehetséges helyszínek között egyelőre két pesti és egy óbudai terület szerepel – mondta a bizottsági elnök.

A fővárosban 1993-ban megkezdődött zöldterület-rekonstrukciós és -fejlesztési program részeként negyvenmillió forintért komposztálóüzemet hoztak létre Rákoskeresztúron a városüjrahasznosítására, eddig kilencvenmillió forintot fordítottak a parkok elavult öntözőhálózatának korszerűsítésére, és nyolcvanmillió forintért játszótereket újítottak fel.

Idén a költségvetési és közbeszerzési procedúrák miatt nem sok új beruházás indult meg, elkészült azonban a Feneketlen-tavi park szépítése, és hamarosan átadják a megújult Podmaniczky fasort is. Még idén befejezik a Tabán közlekedési játszóterének, több városképileg meghatározó tér öntözőhálózatának, a városligeti kútnak és a Vérmező északi oldalának rekonstrukcióját is.

Jövőre folytatódik a kiemelt zöldterületek felújítása, várhatóan elkezdődik a Szent István park rekonstrukciója, és valószínűleg visszaadják a nagyközönségnek a megújult Dísz teret, az Eliyps sétányt, a Városmajort és a Vigadó teret, valamint az idén elindított ivókút- és szökőkút-felújítások első darabjaként megszépült margitszigeti ivókutat is.

V. M. P.

PARKFELÚJÍTÁSOK FŐVÁROSI TÁMOGATÁSSAL

Cím	A közterület jellege	Támogatás (millió forint)
VI., Lövölde tér	park	10
VII., Klauzál tér	park, játszótér	13,997
VIII., Horváth Mihály tér	játszótér	2,2
VIII., Elnök utca	fasor	1,3
IX., Bakáts tér	park, fasor	0,5
XI., Bartók Béla út 127	park	4
XI., Karinthy Frigyes út	fasor	2
XIV., Kassai tér	játszótér	10,415
XV., Szilasparki ltp.	játszótér	2,4
XVI., Rákosi út	fasor	0,38
XVI., Fürge u.–Vecseház u.	fasor	0,77
XVI., Batsányi János út	fasor	1,365
XVI., Jókai úti ltp.	játszótér	1,938
XVII., Akadémiaújtelep 525.	játszótér	0,418
XVII., Gyökér u.–Széchenyi u.	kegyeleti park	1,25
XVII., Tanár u.–Kőhúr u.	park	1,1
XVIII., Havanna u. 1–13.	park	2,49
XIX., Toldy u.–Kazinczy u.	park	4,648
XX., Kossuth L. u. 49.	homlokzatzöldítés	1,875
XXI., Kiss J. altábornagy u.	játszótér	0,764
XXI., II. Rákóczi Ferenc út	játszótér	1,367
XXIII., Batthyány u.	patak menti terület, park, játszótér	4,823

Mosógép szinte minden lakásban van

A háztartások felszereltségét vizsgálta a GfK Hungária

Kezd kiegyenlítődni a különbség Budapest és az ország többi része között, legalábbis ami az elektromos háztartási készülékekkel való ellátottságot illeti – állapította meg a GfK Hungária Piackutató Intézet.

Budapesten már a háztartások 92 százaléka rendelkezik színes tévével, de az ellátottság országosan 80 százalékos átlagát meghaladja Észak-Dunántúl (89 százalék), Pest megye (88), Közép-Dunántúl (86) és Dél-Dunántúl (85) is. A lakosság számarányához képest a legkevesebb színes tévé az Észak-Alföldön – a háztartások 76 százalékában – van, de ez az arány is 10 százaléknál kisebb az átlagnál.

Hat évvel korábban még jóval nagyobb különbség jellemezte a régiók mezőnyét, hiszen 1991-ben még az országban csak a háztartások 61 százalékában nézhettek színes tévét. Budapesten azonban ez az arány már akkor is elérte a 77 százalékot. Ugyanakkor a legfejlettebb vidéki régióban, Észak-Dunántúlon a 66, a másik oldalon, a Dél-Alföldön viszont a 47 százalékot. A korábbi nagy különbséghez képest ma már tömörül a régiók mezőnye.

Közelítenek egymáshoz az egyes országrészek a videomagnók elterjedtségében is. Országosan 1991-ben még csak a háztartások 21, rá három évre viszont már 36 százaléka rendelkezett ilyen készülékkel, idén viszont már 43.

Regionálisan 1991-ben ebből a szempontból a két lefejlettebb terület Budapest (29) és Pest megye (27 százalék). A legkisebb elterjedtség az Észak-Alföldet jellemezte 15, és a Közép-Dunántúlt 17 százalékkal. Idén viszont jóval kisebb mértékben haladja meg a 43 százalékos átlagot Budapesten az 53, Pest megyében az Észak-Dunántúlon a 46-46 százalékos ellátottság. Az átlagtól való elmaradás is kevésbé jelentős, hiszen Észak-Magyarországon már a háztartások 37, Észak-Alföldön és Dél-Dunántúlon is 36-36 százalékában élvezhetik a videorecorderek örömeit.

Lassúbb a változás a személyi számítógépeknél. 1991-ben a háztartások 8, rá három évre 10 százaléka rendelkezett számítógéppel, idén pedig 11. Végig kiemelkednek az átlagból a budapesti háztartások, az évek sorrendjében 13, 19 és 20 százalékkal. Az átlagtól leginkább a két alföldi régió marad le, bár a déli megyék az utóbbi években valamit javítottak pozíciójukon.

Mosógéppel, hűtőszekrénnyel már az évtized elején is szinte minden háztartás rendelkezett. Ez a 95 százalékosnál sűrűbb ellátottság 1991 óta nem változik. Itt a régiók közti különbség abban mutatkozik meg, hogy Budapesten a háztartások 68 százalékában használnak automata mosógépet, viszont csak 24 százalékában nem automatát. A rangsor másik oldalán, az észak-magyarországi megyékben éppen fordított a helyzet, ugyanis a háztartások 28 százalékában mosnak automata géppel, 67 százalékban viszont nem automatával.

KITEKINTŐ

Negyedszázados a bécsi nagybani

Nincs állandóbb, mint az ideiglenes – bizonyosodott be a régi igazság a bécsi Naschmarkt esetében. A belvárosban a Wien folyó föld alatti vonulatát követő bal és jobb oldali Wienzeile között 1916-ban létesítették átmeneti piacként a híres Naschmarktot, de azóta is létezik. Többek között kedvelt célpontja ez a magyar turistáknak is, hiszen gazdag gyümölcs- és zöldségválasztéka van, gasztronómiai különlegességei, valamint szombati bolhapiacai pedig messze földön híresek.

A hetvenes évek elején azonban az osztrák főváros végképp kinőtte ezt a piacot, s noha jelenlegi formájában továbbra is fenntartják, negyedszázaddal ezelőtt a különösen kedvező közlekedési feltételeket kínáló Inzersdorfban hoztak létre háromszázezer négyzetméteres területen Bécs „gyomrát", az igazi nagybani piacot.

A *Compress* hírügynökség jelentése szerint Renate Brauner, a kereskedelemért felelős városi tanácsnok asszony a huszonötödik évfordulón megállapította, hogy ma már 485 piaci vállalkozó, korszerű raktárak és hűtőházak segítségével évi 220 ezer tonna árut továbbít – ennek 55 százaléka külföldi eredetű –, s ez a mennyiség azáltal sem csökkent, hogy a legnagyobb élelmiszeráruház-láncok Ausztriában is közvetlenül importálnak.

High-tech company providing electronic funds transfer services for banks throughout Europe.

TELECOM/NETWORK ENGINEER

You are the candidate for this position if you have the following knowledge:

LAN / WAN Networking,
X.25, TCP/IP via Satellite, MLL,
Cisco, Motorola, US Robotics & Case Equipment's,
NT 4.0, HP Unix & Open View,
AS 400 knowledge is a plus.

If you are a team-oriented person with very good organizational skills, and good command of English, please send your CV to:

Euronet Rt.
1027 Budapest, Horvát u. 14-24.
e-mail: telecom@hu.eeft.com

NÉPSZABADSÁG

MELLÉKLETELŐZETES

November 3-án ismét megjelenik

TÁVKÖZLÉS

című mellékletünk, amelynek központi gondolatköre a kommunikáció. A távközlés világáról olvasmányos és szakszerű formában szólunk az olvasókhoz, kiegészítve azokkal a keretes hirdetésekkel, reklámriportokkal, amelyekben hirdető partnereink maguk mutatják be szolgáltatásaik előnyeit.

A tartalomból:

- az információs társadalom kormányzati stratégiája
- mit tud az ISDN?
- az egykori K-telefonok új élete
- hogyan működnek a koncessziós telefontársaságok?
- színes számokról álmodom
- készülődik a Matáv konkurenciája
- szívhang a telefonban
- műholdak ezrei a Föld körül
- a távközlés külföldi újdonságai
- a makói iskolák számítógépei.

A melléklet szerkesztője: **Gál Zsuzsa**

Hirdetési ügyekben felvilágosítást ad **Pajlócz Júlia** termékmenedzser a 250-1680/189-es és a 06 (30) 523-625-ös telefonszámon.

84255 KA

Nemzetközi olajtársaság

töltőállomásai üzemeltetésére

partnereket keres.

Elsősorban házaspárok jelentkezését várjuk, akik az alábbi feltételeknek megfelelnek:

Életkor: 30-45 év között.

Iskolai végzettség: minimálisan középfokú kereskedelmi és/vagy műszaki ismeretek.

Szakmai gyakorlat: szakirányú vezetői, illetve a kiskereskedelemben eltöltött gyakorlat előnyt jelent.

Egyéb ismeretek: számítógépes felhasználói gyakorlat, német- és/vagy angolnyelv-tudás társalgási szinten.

A vállalkozás megindításához szükséges tőke minimálisan **5 millió** Ft, amelyen felül társaságunk 5 millió Ft értékű bankgaranciát, illetve azzal egyenértékű fedezetet kér.

A jelentkezők szakmai önéletrajzot is tartalmazó fényképes pályázatait

1997. október 31-ig

az alábbi címre kérjük elküldeni:

„Pályázat 1997"
1467 **Budapest** Pf. 293

SUZUKI Budaörs Perényi

Szerviz, alkatrész-értékesítés.
2040 Budaörs, Forrás u. 1.
Budapesti számon tel./fax: 212-1669
Tel./fax: 06-(23)-416-854, 06-(23)-416-855

SZÜLETÉSNAPI AKCIÓ: 5 héten át csökkentett kamat + 5 teli tank benzin

Régiért újat továbbra is!
Részlet: már 20%-tól!

Szervizünkben garanciális és garancián túli javítások. Karambolos javítás. Autómentés. Zöldkártya. Műszaki vizsgáztatás a helyszínen minden nap. Használt Suzukik részletre.

Még nem?

...it's time to call us!

HUNGARIAN LANGUAGE SCHOOL
1067 Budapest, Eötvös u. 25/A
Tel.: 312-5899.
HLS

105559 KA

2. MUNKAFELVEVŐ

Elvárások:
- 28–45 éves életkor
- többéves hasonló területen szerzett tapasztalat
- karosszériás ismeret előny
- jó kommunikációs készség, pozitív gondolkodás.

Kérjük, fényképes pályázatát (szakmai önéletrajz, bizonyítványmásolatok) „BMW" jeligére az alábbi címre küldje: WALLIS Rt. 1034 Budapest, Klapka u. 1–3.

105569 AT

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Az 1992. évi XXIII. tv. 10. §-a alapján **Budapest Főváros XIX. Kerület Kispest Önkormányzatának Polgármesteri Hivatala** (1701 Budapest XIX., Városház tér 18.) pályázatot hirdet

gyámhivatali vezetői

munkakör betöltésére.

A kinevezés határozatlan időre szól.
A munkakör 1997. november 1. napjával tölthető be.

Az ellátandó feladatok az alábbiak:
a 149/1997. (IX. 10.) korm. rendeletben foglaltak, különösen
- a gyermek ideiglenes elhelyezése,
- a gyermek átmeneti vagy tartós nevelésbe vétele,
- kapcsolattartási ügyek,
- gyámsági és gondnoksági ügyek,
- utógondozás elrendelése,
- családba fogadás engedélyezése,
- örökbefogadási ügyek.

Pályázati feltételek:
- magyar állampolgárság,
- büntetlen előélet,
- tudományegyetem állam- és jogtudományi karán szerzett végzettség és min. 3 éves közigazgatási gyakorlat, vagy államigazgatási főiskolai végzettség és legalább 5 éves gyámügyi szakmai gyakorlat.

A pályázat tartalmazza a pályázó:
- rövid szakmai önéletrajzát,
- az iskolai végzettségét tanúsító okirat hiteles másolatát,
- 3 hónapnál nem régebbi hatósági erkölcsi bizonyítványt.

A pályázat beérkezésének határideje: 1997. október 20.
A pályázat benyújtásának helye: Budapest Főváros XIX. Kerület Polgármesteri Hivatal személyzeti és munkaügyi főtanácsosánál (1195 Budapest, Városház tér 18.).

Érdeklődni a polgármesteri hivatal jegyzőjénél, a 282-9742-es telefonszámon lehet.

A javadalmazás a köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvényre figyelemmel, megegyezés alapján történik.

Döntés 1997. október 31-ig várható.

[illegible] javítására, mások freskórestaurálásra kértek pénzt. A települési értékvédelmi ügyosztály folyosóján kis fotókiállítás mutatja be az első eredményeket, pontosabban azt, hogy milyen rejtett szépségeket varázsolt elő a felújítás a lepusztult pesti bérházakból.

A következő évben, 1994-ben ismét 100 millió állt rendelkezésre. Erről azonban elkésve értesítették a Budapesti Történeti Múzeumot, pedig köztudott, hogy a Szent György tér régészeti szempontból védett terület, vagyis addig nem lehet építkezni – de még macskakövezni sem – rajta, amíg nem tisztázták, mit rejt ott a föld mélye.

A pályázatot közben megnyerte egy kivitelező cég, december 31-i határidővel és a régészeti feltárás elvégeztetésének kötelezettségével együtt. A győztes fel is kérte a múzeumot, végeznék el hamar az ásatásokat. Úgy gondolták, elég lesz csak ötven centiméter mélyen vizsgálódni, a többit majd elvégzik valamikor később, hiszen az óra ketyeg, a határidő közeleg. *(Régészek... folytatás a 27. oldalon)*

Régészek rohammunkája a Várban

Addig nem lehet építeni, amíg nem tisztázták, mit rejt a föld

Lehetetlen lesz tartani a határidőt

SZABÓ BARNABÁS FELVÉTELE

Újabb, eddig feltáratlan terület ásatása kezdődött meg augusztus közepén a budai Várban, a Szent György tér déli részén. A régészeti munka rohamtempóban folyik, mert még az év vége előtt be kell fejezni a feltárást. Pedig a kiásott anyag mennyisége és értéke Magyar Károly régész szerint szinte lehetetlenné teszi a határidők betartását.

A Szent György tér régészeti kutatása eredetileg az utolsó fejezete lett volna a vári rekonstrukciónak, most azonban hirtelen előtérbe került. Az történt ugyanis, hogy a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium pályázatot írt ki a terület rendezésére, díszburkolattal va-

A hatvanas évek fényképeken

MUNKATÁRSUNKTÓL

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi épületében hétfőn nyílik meg a hatvanas évek Budapestjét bemutató Kísérleti lakótelep című sajtófotó-kiállítás.

A könyvtár várostörténeti különgyűjteményének archívumában jelenleg nagyjából százezer felvétel dokumentálja a főváros arculatát, a polgárok életét. Az 1945 után készült felvételek többsége sajtófotó, ezért – a teljesebb kép kialakítása érdekében – a gyűjtemény vezetői szeretnék az anyagot családi, munkahelyi, társasági alkalmakkor készült fotókkal, amatőr felvételekkel kiegészíteni. Kérik mindazokat, akik ilyen képekkel rendelkeznek, és hajlandók azokat a könyvtárban elhelyezni (vagy hozzájárulnak másolat készítéséhez), keressék *Sarkarné Jakab Klárát* a 138-4933/189-es telefonszámon.

Levél zsákszám

A Fővárosi Közterület-fenntartó Rt. a falevelek elszállítására október 15-től új szolgáltatást vezet be: száz forintért hatvanliteres, Kizárólag falevélszállítás céljára feliratú zsákokat árul, amelyek ára az elszállítás díját is tartalmazza. Ezeket a kukák szokásos ürítésekor szállítják el. A zsákokhoz az FKF Rt. lakossági ügyfélszolgálatán, a VIII., Alföldi utca 7., valamint az V., Arany János utca 12. és az V., Belgrád rakpart 25. szám alatt lehet hozzájutni.

Versenyzők a sírkertben

MTI-JELENTÉS

Irodalmi és művészeti tájékozódási versenyt rendez a Fiumei úti sírkertben szombaton a Turista és Természetjáró Információs Egyesület. A rendezők célja, hogy a résztvevők megismerjék a nemzeti sírkertben nyugvó nagyjaink síremlékeit, bővítsék ismereiket, s közben pedig tájékozódási képességüket is.

A versenyre délelőtt tíz és tizenegy óra között lehet benevezni, a sírkert főbejáratától száz méterre, a főútvonalon. A jelentkezők két kategóriában indulhatnak, az első a középiskolásoké, akiknek háromfős csapatokat kell kiállítaniuk, a második csoportban viszont 14 év felett nincs korhatár. A szintidő két óra, a nevezési díj csapatonként, illetve személyenként ötven forint. A résztvevők az induláskor helyszínrajzvázlatot kapnak, s ennek, illetve a megadott tájékozódási adatok alapján kell meghatározniuk a kiválasztott nagyjaink sírhelyeit. A szintidőn belül beérkezőknek ezután még egy tesztet is ki kell tölteniük.

A rendezők felhívják a figyelmet, hogy a vetélkedő nem tájfutó verseny. Mindenkitől azt kérik, hogy tartsa be a temető rendjét és az utakról csak a keresett sírok megközelítésekor térjen le.

UTAK ÉS UTASOK

● Elkészült a IX. kerületben a Ráday utcában a díszburkolat a Köztelek utca és a Kinizsi utca közötti szakaszon. A megváltozott forgalmi rend szerint csupán egy sávban lehet autózni az új pályán.

● A Szerémi úton az Építész utcánál és a Mezőkövesd utcánál is tele zöldes lett a jelzőlámpás forgalomirányítás: eszerint a balra kanyarodóknak elsőbbséget kell adniuk az egyenesen szemből jövők számára.

● A Nagytétényi úton a Háros út előtt felbontották a városhatár felé vezető útpályát. A forgalmat a szembejövők oldalára terelik át.

● Csütörtökön és pénteken este 8 órától a 2-es villamos csak a Közvágóhíd és a Kossuth Lajos tér között közlekedik.

● Pénteken 9 órától a 63-as és a 157-es buszok útvonalát módosítják a II., Nagyrét utca–Máriaremetei út csomópontban csatornázás miatt.

● A HÉV szentendrei vonalán, a Batthyány tér és Békásmegyer között, október 11-én és 12-én a szerelvények helyett autóbuszok közlekednek, mert a pályát felújítják.

● Szombaton 4 órától hétfő hajnalig az 56-os villamosok csak a Moszkva tér és a Budagyöngye között járnak. A kimaradt szakaszon a sűrűbben közlekedő 56-os buszokkal lehet utazni.

Magyar Kastélyok

MAGYAR VIDÉKI KASTÉLYOK

Feldolgozva

A magyar mult művelődéstörténetéhez szolgál adalékokkal e könyv. Igazolja a meggyötört ország élniakarását s az oly sokszor barbárnak hiresztelt magyarság mélységes kultúráját. Emlékeink, évszázados harcok s a török pusztítás tarlóján sarjadt gyenge virágok, javarészt nem vetekedhetnek terjedelem és pompa tekintetében a hatalmas nyugat kastélyaival, de hatásuk harmóniája, művészi felfogásuk emelkedettsége nem áll azok mögött. Mi nem dicsekedhetünk a „roi soleil" pompázatos uralmának minden fényt és művészetet magához vonzó szerencséjével — hisz a királyi udvar fénye Bécset világította meg —, a török hódoltság után nem volt nemzeti hagyományokon nevelkedett művészgárdánk, irányító központunk, nagystílű mecénásunk, mégis egymásután nőnek ki főuraink kastélyai a puszta, sokszor vad, műveletlen földből, hogy a tudományok, a művészetek, az irodalom és a békés, magas színvonalú társadalom bástyáivá legyenek. A szebb életnek ezek az oázisai ritkán keveredtek a politika zűrzavarába, történelmünk is csak elvétve emlékezik meg róluk; de belőlük nőttek ki képtáraink és múzeumi gyüjteményeink, belőlük indult útra országunk legtöbb kultúrintézménye és a dolgos Magyarország annyi nagysága.

Egy kor és egy társadalmi osztály kulturális emelkedettségét, igényeit és viszonyait, egész jellemét és valamennyi életmegnyilvánulását leghívebben tükrözi vissza az a hajlék, melyet magának lakásul épít. Ha el is tekintenénk a főuraink alkotta kastélyok művészi és architektonikus becsétől, ha semmire sem értékelnők azt az irányító erőt, melyet e nagyszerű mintaképek építészetünk fejlődésére jelentettek, akkor is felbecsülhetetlen kincset képvisel történelmünk számára azoknak az élő műemlékeinknek megismerése, melyek a történelmet alakító osztályunk otthonai voltak. Hisz nemcsak építészetünk, de nemzeti történelmünk műkincseit is kell látnunk Alcsutban, Fótban, Gödöllőben, Nagycenkben, Pécelben, s annyi más kastélyban, nem szólva Alsókorompáról, Eszterházáról, Kismartonról, Martonvásárról, melyek egy Haydn vagy Beethoven gyakori és kedves tartózkodási helyei gyanánt a kultúrhistóriában már régen megörökítették nevüket.

A főúri kastélyok megépítésében mindenkor nagyobb szerep jutott a kiváló szakképzettségű, jelentős művészi fokon álló s a stílusok legújabb változataiban otthonos építőművészeknek, mint a városi és falusi polgári építkezéseknél, melyek inkább a helyi mesterek kezéből kerültek ki. Míg amazok mint nagyszerű példák hatnak, emezeket viszont a helyi és nemzeti szellem megtestesüléseinek tekinthetjük. A műtörténet szempontjából mindkettő egyaránt fontos és így e könyv címével megjelölt tárgykör a kutatás egyik leghálásabb talajának ígérkezik. Annyival feltűnőbb, hogy e téren még alig mutathatunk fel számbavehető eredményeket és ha kérdezzük, hogy miért, ennek okát részben a mult századnak burckhardti barokkgyűlöletében, részben az Akadémia 1847-ben kelt ama felhívásában kereshetjük, mely a középkori műemlékekre terelte a figyelmet, mikor a „Műemlék" szóval csak az 1711-i szatmári békéig elkészült alkotásokat illette. Sokáig, szinte hagyománnyá vált, hogy a XVIII. században és a XIX. század első felében épült nagyszerű alkotásokat elhanyagolták. Különösen az állandóan lakott főúri kastélyokra vonatkozik ez, melyek műtörténetünk és műemlékvédelmünk legszomorúbb mostohái voltak. Pedig éppen ezek képviselik e kor építészetének legjellegzetesebb és legértékesebb sajátságait, mert megépítésüknél az anyagi és helyi korlátozások nem nyilvánultak oly erővel, mint a városi házaknál és palotáknál.

Kastélyaink felkutatására, ismertetésére, szakszerű vagy akár népszerű feldolgozására eddig még nem került sor. Csak az elmult években éledt fel komolyabb érdeklődés az utolsó történelmi stílusok emlékei iránt és néhány lelkes kutató szorgalmának köszönhető, hogy építészettörténetünk szerves kiépítéséhez e korból is van már néhány szépen faragott kövünk.[1] De ez még csak a megindulást jelenti, mert e kutatásnak az egész országra, sőt számos vonatkozásban annak határain túl kell terjednie. Nem szabad az egyes kastélyok ismertetésénél, felmérésénél megállania, hanem részletes levéltári munkával a lehetőségig tisztáznia kell mindazokat az adatokat, melyekre maguk a műemlékek nem nyujtanak elegendő útbaigazítást. És nemcsak az egyes épületek történetét kell kikutatni, hanem azoknak egymással való összefüggését is, rá kell ismerni, mi az a helyi jelleg, mely a mi viszonyainkból sarjadzott és amely e kastélyoknak a külföldi hatás és közreműködés mellett is elvitathatatlanul magyar zamatot adott. E hatalmas kutató munkának csak futólagosan

vázolt körvonalait adhatja-e szerény összefoglalás, melynek célja inkább a nagy feladat bemutatása, mint annak megoldása. Írásbeli dokumentumaink oly hiányosak, az idevágó családi levéltárak anyaga legtöbbször megközelíthetetlen vagy oly rendezetlen és fogyatékos, hogy hiteles adatokkal igazolható megállapításokra csak nagyon elvétve tehetünk szert. A legtöbb esetben pusztán magukra az épületekre vagyunk utalva és még az azokból levonható következtetéseket is a legnagyobb óvatossággal, sokszor lényeges fenntartásokkal kell figyelembe venni, mert megépítésük óta létesített átalakítások könnyen okozhatnak tévedéseket. Éppen ezért fényképeim és rajzi felvételeim közül erős selejtezéssel csak azokat választottam ki közlésre, melyek az egyes épületek lehetőleg eredeti és általános értékű, jellegzetes részeit ábrázolják.

Munkám, mint az előbbiekből is kitűnik, inkább leíró és ismertető, s lényegében csak azon adatok közlésére szorítkozik, melyek kézzelfoghatólag igazolhatók. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy tartózkodnom kellett stíluskritikai, vagy szájhagyományokon nyugvó — sokszor igen csábítónak ígérkező következtetések kifejtésétől.

Az alábbiakban adott ismertetés tehát nem akar lezárt kutatásokra támaszkodó szintézis lenni — hisz ehhez az anyag még távolról sincs eléggé feldolgozva —, célja inkább futólagos összefoglalás, a bemutatott képanyagnak mintegy keretbe illesztése. Ha ez alkalommal leírásunk során a teljesség kedvéért bemutatott renaissance kastélyokkal nem foglalkozunk és az általános ismertetést a XVII. század végével kezdjük, szolgáljon mentségül, hogy e kastélyoknak irodalmunk már eddig is több figyelmet szentelt, s hogy Divald, Lechner és mások kutatásaihoz e tőlünk elzárt műemlékekre nézve amúgy sem állana módunkban újat hozzáfűzni. Így a rendelkezésünkre álló szűk keretet Csonka-Magyarország többé-kevésbbé ép és eredetiségéből még ki nem forgatott, történelmi stílusú kastélyainak és kuriáinak bemutatása tölti ki. Ezek néhány korábbi emlékkel kiegészítve javarészt a gazdagabb építőtevékenységű későbarokk és klasszicista korból valók. Nagyon is hiányos lenne ez az összefoglaló kép, ha kastélyaink ama végtelenül értékes sorából, melyek a Trianoni-szerződés értelmében tőlünk jelenleg elszakított területen vannak, kiegészítésül nem mutatnék be néhányat. (Ezeket mindenkor ✞-el jelölöm.) A könyv szabott terjedelme és az anyagi lehetőségek felvételeim kis részének közzétételét teszik csak lehetővé és így e szerény bemutató nem meríti ki az egyes korok alkotásainak gazdag egészét. De jellegzetes példáival talán fogalmat ad az akkori magyar vezető társadalom jelentős műveltségéről, műértéséről és áldozatkészségéről — és belevilágít multunk egyik legmunkásabb időszakának emelkedett eszmevilágába.

* * *

Az Olasz- és Franciaországból elindult új európai stílusirányzatok hatása alól a legerősebb nemzetek sem vonhatták ki magukat, s a török hódoltság után elgyengült Magyarország még kevésbbé zárkózhatott el befolyásuktól, mint egyébként talán lehetséges lett volna. Így építészetünk helyes megítélésénél legalább is futó pillantást kell vetnünk a nyugati kultúrállamok viszonyaira.

A XVII. század második felében már Páris vette át Itália szellemi vezető szerepét az olasztól eltérő műveltségi és társadalmi viszonyaival. Míg Olaszországban az egyház és részben a kényurak támogatása mellett gazdag, művelt polgárság karolta fel a művészeteket, hogy ragyogó diadalmenetben vigye a kora renaissancetól a barokk fénykoráig, addig északon a világi építkezésnek a főnemesség és főkép az udvar szab irányt. A barokk fénykor után Franciaországban a regence (1715—23), a XV. Lajos-stílus (1723—50), majd a XVI. Lajos klasszicizáló irányzata követi egymást inkább divatszerűen, mint szigorúan körvonalazható stíluskorok alakjában. Németországban sem lehet egységes stílusról beszélni, mert déli részén a nemzeti barokkot (1670—1730) csakhamar felváltja a francia ízlésű rokokó (1710—1750), északon pedig a protestáns barokk helyébe a hugenotta stílus (1690—1740) kerül.

XIV. Lajos halálával a nagyvonalú monumentalitás kora megszűnik és vele együtt úgyszólván a barokk egész oszlop- és pillérrendszere háttérbe szorul. Nem találjuk többé az erős fény- és árnyékhatásokat. Az előző koroknál is általánosabb egységesítő törekvés szorítja vissza a plasztikusabb külső tagozatokat lapos falfelületi lizenákká, s téglalapalakú tükörmélyítésekké, hogy az így keletkező falfelosztás lehetőleg síkhoz kötött legyen. Ugyanígy válik a részletek szerkezeti jellegének elhomályosításával atektonikussá a terek belső kiképzése is. De míg az épületek külseje előkelő mérséklettel jelzi, hogy azok nem a kívülállók számára készültek, addig a belső terek kiképzésük könnyed játékossága mellett is szédületes gazdagságban pompáznak.

A vitatható értékű formabeli átalakulások általánosan ismert voltuknál fogva e helyt talán nem szorulnak bővebb megvilágításra. Ám ezek mellett tagadhatatlanul jelentős fejlődésen megy át a profán építkezés alaprajzi rendszere. A XVI. és XVII. századi kastélyok egyrészt a középkori várak, másrészt az olasz palazzók leszármazottai. Mindkettővel szemben gyökeresen megváltoztak e kor adottságai, követelményei és igényei. Az ágyúk elterjedésével a várak régi erődítési rendszere értelmét vesztette és hegyek helyett célszerűbb volt síkon építkezni. De terhessé vált északon az egész más viszonyokhoz igazodó, kevéssé lakályos, inkább mutatós kockaszerű tömbbe szorított, nagy emeletmagasságokkal és ablaktávolságokkal dolgozó olasz renaissance-palota alaprajza is.

Noha a barokk már Itáliában is megérezte a renaissance-paloták hiányos belső térképzését és egyes termeiben talán a legnagyszerűbbet alkotta, mégis a francia és német későbarokk eredményei közé kell számítanunk a helyiségek összefüggésének, azok művészi kapcsolásának és lakályos csoportosí-

tásának megvalósítását. A zárt tömbök fokozatosan megnyílnak, hogy tágasan szétnyúló szárnyaikban az alaprajz minden megkötöttsége feloldódjék. Az addig többé-kevésbé elhanyagolt lépcsőket nagyszabású térhatások keltése kedvéért az alaprajzok súlypontjába helyezik. A nagyobb szélességi kiterjedéssel fokozatosan csökken az emeletek száma, míg végül a földszintes elrendezés válik általánossá, mely aztán teljes harmoniával olvad egybe a közben mind nagyobb jelentőséghez jutott kerttel. Így alakul az erődített várból és az utca számára épült olasz renaissance-palotából a barokk reprezentatív termein keresztül a XVIII. század közepének intim kiskastélya, melynek szelleme már sokat sejtet a jövő nagy változásaiból.

A vezető francia építészet mellett helyi, társadalmi, politikai és művészi kapcsolatok révén, bennünket ez alkalommal Bécs érdekel legjobban. Itt a XVIII. század fordulója körül az olasz hatásból sarjadó, francia és német gondolatokkal táplálkozó és egészében mégis annyira önálló osztrák barokk kel életre sajátosan kecses és derűs jellegével. A nagy bécsi triásznak Fischer von Erlachnak, J. L. Hildebrandtnak és D. Martinellinek hatása rendkívüli. Maguk is sokat építenek, iskolájuk pedig messze a Monarchia határán túl terjed. Még többet tulajdonított nekik azonban a későbbi műtörténet, mely Magyarország nem egy műemlékét írta komolyabb bizonyíték nélkül az ő számlájukra.

Stílusbeli rokonságok egy másik barokk művészeti centrum — Würzburg felé is irányítják a figyelmet, ahol a kor leginvenciózusabb építésze, Balthazar Neumann tartja kezében a vezérpálcát. Noha Neumann nem dolgozott Magyarországon, iskolája mélyreható befolyást gyakorolt építészetünkre, főleg F. A. Hillebrandt magyar kamarai építész és Hefele Menyhért révén. Barokkunk leghelyibb jellegű változatát — az úgynevezett Grassalkovich-stílust — csak Neumann építészetén keresztül lehet megérteni.[2]

Alig van stílus, mely korának minden életmegnyilvánulására annyira rányomta volna bélyegét, mint az imént körvonalazott késő-barokk. Mindezek ellenére sem tudta elnémítani a folyton felfelbukkanó klasszicizáló törekvéseket, melyek a XVIII. század közepétől kezdve, mind erősebben hódítanak tért, hogy a következő század elejére a görög és római formák teljes uralmát készítsék elő. E fokozatos átmenet negyven évét (1760—1800) nevezi a művészettörténet a copf-stílusnak. Letűnésével megszakad a barokk hagyomány, s az új század klasszicizmusa a legtisztább ókori elemekkel, — az antik szellemébe mélységesen és szándékosan elmerülve, — igyekszik megoldani korának megváltozott feladatait, mintha csak tudatában volna annak, hogy a történelmi stílusok harmadfélezredes fejlődésének utolsó láncszemévé válik. Árnyalatai — az empire és bidermeyer csak keveset térnek el egymástól. Főjellemvonásuk az architektura egyszerűsítésében, a kompozició szabatos fogalmazásában, a kevés és enyhe kiülésű tagozat jellegzetes alkalmazásában, s alkotásainak tartózkodó egyszerűsége mellett is nemes összhatásában nyilvánul meg. Alig képzelhető nagyobb ellentét, mint az utána következő romanticizmus, mely az architekturát az eklekticizmus korának közvetítette és szigorúan véve nem tarthat számot a történelmi stílus elnevezésére.

Ezzel — ha nagyon futólagosan is — rávilágítottunk a középeurópai stílusok minket érdeklő változataira. Tárgyunk helyes beállítását ezek után rövid történeti tájékozódással kell kezdenünk, mely I. Lipót uralkodásától szabadságharcunkig lepergő idők eseményeit idézi emlékezetünkbe.

* * *

A XVII. század második fele históriánk legmozgalmasabb és legsúlyosabb korszakai közé tartozik. Erre az időre esik az ország jórészének a török uralom alól való felszabadítása, melynek mérhetetlen véráldozata a magyarok többségét tekintve, nem hozta meg remélt gyümölcseit. I. Lipót és részben I. József kormányzása mindent elkövetett a magyarság elnyomására, a korona és nemzet közti ellentét elmélyítésére és így mi sem természetesebb, minthogy előbb a legközvetlenebbül érintett felsőbb rétegek, majd a létében veszélyeztetett egész magyarság összeesküvésekkel és állandó harcokkal kelt érdekei védelmére. A birtokviszonyok küzdelmes változása, a Kolonichtól felállított, 1690 óta működő commissio neoaquistica gyakran oly erőszakos tulajdon rendezési munkája is csak évtizedek mulva csendesedett meg. A régi birtokosok közül csak kevesen tudták igényüket érvényesen igazolni és még kevesebben a töröktől való visszafoglalásért járó váltságdíjat megfizetni. Összeesküvések, hűtlenségi perek és különösen a Rákóczi-felkelés rengeteg főnemesi birtokot juttattak a királyi kamara kezébe, amely ezeket a legkülönbözőbb érdemek jutalmazásaként a főnemességnek vagy idegeneknek adományozta. Ez a magyarázata az óriási új vagyonok kialakulásának, amely persze csak évtizedek mulva kristályosodott ki a maga teljességében.

Az ilyen fegyverekkel és perekkel vívott elkeseredett küzdelmek közt alig volt idő és alkalom jelentősebb, békés célzatú építmények alkotására, s ezért indult meg nálunk a nagyobbszabású építő munka csak a XVIII. században, főleg az 1711-i szatmári béke után.

Ez a század a maga politikai nyugalmával, szorgalmas alkotó munkájával annyira elüt a honfoglalás óta tartó harcos évszázadoktól, hogy kultúránk fejlődésének történetében a legfontosabb korszaknak kell tekintenünk. Bár a közvélemény nem egyszer bélyegezte meg a tehetetlenség és elpuhultság vádjával, sohasem gyarapodott jobban országunk anyagi erőben, műveltségben, mint III. Károly és Mária Terézia uralkodása alatt. Az állandóan emelkedő általános jólétből legjobban a hatalomban rohamosan gyarapodó főnemesség veszi ki részét. Ez a kor veti meg alapját a régebbi Esterházy-vagyon mellett a Festetichek,

Batthyányak, Pálffyak, Károlyiak és Erdődyek óriási vagyonának, s e családok Mária Terézia uralkodásáig igaz magyar tradíciók szerint töltik be az ország legfőbb méltóságait.

Gazdagságukat komoly megfontolással, mély kultúrával építkezésekre használják, s elhagyva az immár korszerűtlenné vált hegyen épült várakat, uradalmaik lankás környezetét választják pompás hajlékaik számára. A kismartoni kastély ✟ kiépítése a kezdő lépés, ezt a XVIII. század megindulásával, de különösen III. Károly uralkodása alatt oly általános építkezési fellendülés követi, amilyenre történelmünkben eladdig példa nem volt. Korlátkő ✟ (1700), Ráckeve (1702), Féltorony ✟ (1711), Királyfa ✟ (1712), Budafok (1717), Dubnic ✟ (1719), Aszód (részben 1720), Zseliz ✟ (1720), Felsőbalog ✟ (1720), Cseklész ✟ (1722), Magyarbél ✟ (1725), Nagycsákány (1728), Girincs (1730), Edelény (1730), Hajós (1739), Pétervására stb. kastélyaival csak a legfontosabbakat említettük.

Ez még fokozódik Mária Terézia alatt. Főnemeseink, kik Bécsben élve vetélkedő pompakifejtéssel igyekeztek a királynő figyelmét magukra vonni és őt a többi társországok arisztokráciájával szemben Magyarországnak megnyerni, otthoni birtokaikon is megfelelő környezetet akartak teremteni az udvar látogatásai alkalmára. Az akkori közlekedési viszonyokból és a főúri életberendezésből folyik, hogy e kastélyok a politikai centrumok közelében, akkor főleg Pozsony, kisebb mértékben Pest köré csoportosultak. Ezért Vas, Sopron, Moson, Pozsony és Nyitra, továbbá Pest megyében és annak határai körül találjuk legtöbb barokk kastélyunkat. Marczali Henriknek — e kor buzgó történetírójának — éppen nem kimerítő adatai szerint 219 kastély és úrilak épült nálunk Mária Terézia uralkodása alatt. Acsa (1735—1740), Aszód (szárnyak), Gödöllő (1744), Pécel (1744), Nagytétény (1744—46), Szirák (1748), Keszeg (1749), Fáj (1750), Iharosberény (1750), Köpcsény ✟ (1750—1760), Vanyarc, Szécsény (1760), Tarnaőrs, Hatvan, Boconád, Lontó, Tallos (1760), Sárköz (1760), Mór (1762—1766), Eszterháza (1764—66), Tata (1762—1766), Nagymánya (1748), Geszt, Monyorókerék ✟ (1772), Likvánd ✟ (1770), Pomáz, Gomba (1773), Darnó, Nagy-Bossány (1776), Pápa, Újfutak ✟ (1777), Bodókő-Váralja (1768), köztük építészetileg a legjelentősebbek. Mindannyi a bécsi pompa és műveltség egy-egy vidéki gócpontja, egy-egy kultúrcentrum, mely a XVIII. századi nemzetközi életmegnyilvánulás külsőségeit sokszor magyar nemzeti tartalommal megtöltve, sugározta szét a puszta országba. Tehetséges és nagystílű főuraink, kik nemcsak kifinomult társadalmi formák között éltek, hanem a komoly művészeteket és tudományokat is kedvelték, lényeges befolyást gyakoroltak kastélyaik építkezésére. Így a javarészt idegen származású építészek működésének ellenére sok oly egyező vonást állapíthatunk meg, melyet magyar sajátságnak minősíthetünk. E kor nagyobb nyugalmában és gazdagságában az udvari élet és az aránylag kevés külföldi hadjárat mellett úgyszólván csak az építkezés terén talál arisztokráciánk működési lehetőséget, s így kinek-kinek viszonyaihoz mérten a kisebb-nagyobb kastély rangszerű életmódjának elengedhetetlen szükséglete lett.

Alig csodálható tehát, hogy a század első felében kikristályosodott birtokrendeződés főurai Mária Terézia hosszú uralkodásának végéig már legnagyobbrészt megépítették kastélyaikat és II. József idejének elkedvetlenedése, majd a napoleoni háborúk nyugtalanabb évei aránylag keveset alkotnak. Mikor pedig ezekután ismét nagyobb mérvben láthat az ország a békés munkához, már egész más viszonyokat találunk.

A XIX. század megváltozott felfogása, melyen erősen érezni a francia forradalom hatását, a leghatározottabban elfordul mindentől, ami az abszolutizmussal kapcsolatos. A társadalmi és politikai élet angol mintára történő berendezkedése főuraink kastélyaiban is érezhető s előbb szerény, majd a huszas évektől kezdve rendkívül erős építési tevékenységhez vezet. Babócsa (1800), Váchartyán (1802), Lovasberény, Vereb, Bodajk, Alsópetény, Nőtincs, Tömörd (1809), Gomba ✟, Petőfalu, Hull, Aranyosmarót ✟, Bélád ✟ (1810), Fény ✟ (1812), Hercegszántó, Nagy-Ida, Regőce ✟ (1814), Berkesz ✟, Bajna, Egyházasmarót ✟, Felsőszemeréd, Hegyfalu, Nyír-Ábrány, Szent-Mihály, Szinna (1815), Alcsut (1819 után), Nagykagya, Seregélyes (1820), Bia (1823), Fót (1823—27), Páty (1825), Pilisszántó (1826), Csákvár (1828), Kaposújlak (1830), Alsóbogát (1830), Tápiószentmárton (cca 1830), Temesremete ✟ (1830), Csákberény, Tiszadada (1831), Tavarna (1832), Fülek (1833), Környe (1835), Csehberek (1837), Gyömrő (1840), Bárca, Tajnasári (1840), Beodra ✟ (1842—46), Tóalmás kastélyai tartoznak e néhány évtized jelentősebb alkotásai közé.

Szabadságharcunk utáni szomorú elnyomatás évei meddők. A később csak nagyon lassan meginduló kastélyépítkezés pedig már elvesztette a történelmi stílusok talaját, s ezzel túllép a magunk szabta keretek határán.

* * *

Ha már most mindeme külföldi hatások és belföldi adottságok után magukat a magyar kastélyokat vesszük szemügyre, úgy nem lepődhetünk meg azon, hogy a török hódoltság után meginduló vidéki világi építkezésünk nem mutat egységes képet. Főuraink, kiknek akkor a hazai építészet még csak támpontokat sem szolgáltatott otthonuk korszerűbb kialakításához, eleinte egymástól függetlenül külföldi mesterekkel építtettek s ezek az akkori közlekedési viszonyok mellett országunk határain belül is el voltak egymástól szigetelve. Mégis feltűnik, hogy a XVII. században és a XVIII. század elején létesült, vagy átalakított kastélyoknál még mindig mennyire általános az előző korokban dívó közel négyzetes udvar köré épült, vagy zárt tömbalakú épület, — négy sarkán többé-kevésbbé kialakított tornyokkal. Acsa, Alsóosztregova, Aranyosmedgyes ✟, Bercel, Brunóc ✟, Cserhátsurány ✟,

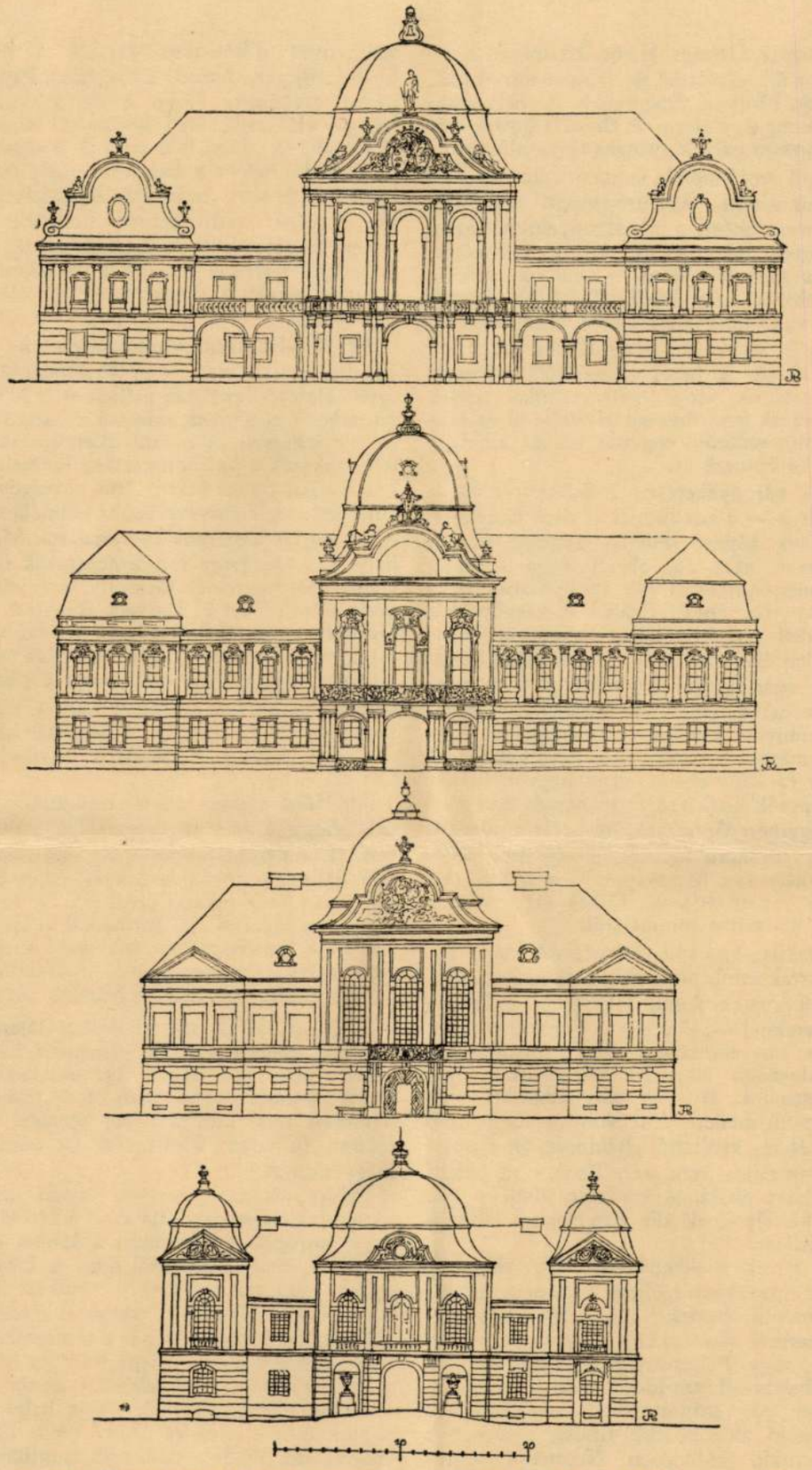

1—4. — 1. Nagytétény rekonstruált tetővel. — 2. Gödöllő jelenlegi alakjában. 3. — Pécel. 4. Gács kastélyai L 1 : 500.

Cserenye, Egervár, Girincs, Hajós, Hédervár, Kaplat, Kismarton ✠, Korlátkő ✠, Körmend, Luka, Márkusfalva ✠, Mohora, Nagycsebb, Németkeresztur ✠, Nyitraszeg ✠, Rohonc ✠, Stomfa ✠ várkastélyait kell jellegzetes példák gyanánt megemlítenünk.

Szűklátókörű megállapítás volna e típust magyar sajátságnak minősíteni, hisz Európaszerte való alkalmazása közismert, mégis a mi viszonyainkból folyó különlegességnek tekinthetjük azt a jelenséget, hogy ezek az aránylag korai — védelmi célú — alaprajzok sokszor mily késői jellegű homlokzati alakításokkal valósultak meg. (Acsa, Kismarton ✠, Márkusfalva ✠, Körmend stb.) Ennek magyarázatát talán abban a bécsi kamarától származó parancsban találjuk meg, mely taktikai szempontokból a várak lerombolását rendelte el és csak azoknak fennmaradását engedte meg, amelyek lakókastélyokká épültek át.

Így számos vár gyökeresen átalakíttatott és az egyszerű traktus — a kor immár el nem hanyagolható igényeihez képest részben kettőssé bővült (lásd Kismarton 211—12. ábra.) vagy legalább is folyosók hozzáépítésével vált lakályosabbá (lásd Hédervár 209—10. ábra). Ezáltal e kastélyoknál — a többiekkel szemben jellegzetesen nevezhetnők őket várkastélyoknak is — a különböző keletkezési korok származékai alaprajzilag is határozottan felismerhetők. Hatalmas faltömegek s ezekhez képest aránylag kisméretű, szabálytalan, szeszélyesen egymáshoz kapcsolt, nem egységes hatású helyiségsorok és falba rejtett, vagy nagyon szűkös terjedelmű lépcsők jelzik a régi vár maradványait, — szabályos nagyméretű termek, térhatásra törekvő kényelmes egyeneskarú lépcsők, a régi helyiségeket lehető lakályosan összekapcsoló hosszanti folyosók, falba vágott átjárók, fülkék stb. tesznek tanuságot az átalakítás munkájáról.

De az így lakhatóbbá vált várkastélyok még mindig távol állottak attól, amit abban az időben korés célszerűnek éreztek. Amint lehetőség adódott — tehát új épületeknél —, követve az európai szokást, megnyitják a zárt tömböket és a szabaddá vált szárnyak kedvezőbb alaprajzi lehetőségeit igyekeznek kihasználni. E nyilt elrendezésnél még nagy szobaszám mellett sem volt szükség több emeletre és néhány kivételtől eltekintve, általánossá válik az egyemeletes rendszer. Ezen s az akkori barokk művészet általános vonásain kívül a III. Károly-kori kastélyoknak alig van valami különösebb közös jellege.

Az előző korok csökkenő, de még ekkor is jelentős olasz igazodása mellett a francia, német és osztrák barokk hatása válik mind erősebbé. Carlone kismartoni alkotása alig hagyott nyomokat, de Ráczkeve, vagy Féltorony ✠ az olasz iskolájú és francia művészettől sem idegenkedő J. L. Hildebrandt művei már számottevően befolyásolják a később kialakuló általánosabb típust, melyben a délnémet barokk, különösen Neumann architekturájának elemei is szóhoz jutnak. Alaprajzilag az U alak és részeinek további összetétele válik uralkodóvá és pedig vagy úgy, hogy szárnyaival court d'honneur-szerűen a bejárat felé fordul (Bicske, Aszód, Eszterháza, Pápa stb.) vagy pedig olyképen, hogy a hátsó park intimebb jellegű előkertjét öleli körül. (Gödöllő, Hatvan, Köpcsény ✠, Pécel, Vál stb.) A középső rész emeletén foglal helyet a díszterem, mely nagy gonddal kiképzett és szép térhatású lépcsőjével az épület főtengelyébe kerül. Ehhez kétoldalt sorakoznak a jól csoportosított fogadóhelyiségek, majd tágas és világos folyosók mentén a lakószobák, — földszinten pedig a személyzeti és alárendeltebb helyiségek.

Az U-alak szárnyhosszúságainak variálásával mindig jó volt arra, hogy az általánosan használt egyemeletes elrendezés mellett is a homlokzatként mutatkozó középrész számára a legkedvezőbb arányokat lehessen választani. Kastélyaink eme előretolt szakasza a pavillonszerűleg kiemelt díszteremhez csatlakozó két szárny erős egységével és derűs, könnyed megjelenésével sokban emlékeztet a francia és német kis kastélyok körvonalaira. Mégis annyira helyi zamatú, hogy műtörténészeink nem egészen alaptalanul beszélnek Grassalkovich-stílusról. (Gödöllő, Pécel, Gács ✠, Hatvan, Bükkösd, Pozsony ✠, Gernyeszeg ✠ stb.) Ha lehet ily stílusról beszélnünk, úgy annak meghatározója nemcsak a fischeri, hildebrandti és főleg würzburgi elemekből összetevődő tektonikus kiképzés vagy a magasablakos, tört oromzatú, kiemelt középrész hármas axiscsoportja, hanem e kastélyok sajátos tömegalakítása is.

Általános vonása az abszolutizmus művészetének, hogy benne a nemzetközi stílustörekvések mellett a nemzeti sajátságok háttérbe szorulnak, ami nálunk a török hódoltság teljes építési pangása után még inkább érezhető. De ez a hatás — mint a társadalmi élet formáinál is látjuk — elsősorban a külsőségekben nyilvánul meg. Felöltöztette a mi viszonyainknak megfelelő tömegeket a nemzetközi irányzat legfrissebb divatja szerint.

Hogy a XVIII. század közepe táján épült kastélyaink tömegalakításában mennyi közös, különleges vonás van, azt a 15. oldalon bemutatott vázlat sorozat (mely nem tart számot pontos felmérési rajz minősítésére) igazolja legbeszédesebben és talán feleslegessé is teszi a bővebb magyarázatot.

Felvetődik az a kérdés, vajjon nem állunk-e tömegalakítás szempontjából is a Habsburg-barokk vagy európai későbarokk általános jelenségével szemben, mert bizonyos, hogy a középső és két szélső rizalittal tagozott homlokzat a délnémet barokknak is jellemző sajátsága. E kérdésre nemmel kell válaszolnunk, mert bár a tömegelemek hasonló csoportosítása e kor jellegzetességei közé tartozik, a nálunk található fogalmazás tömör, zárt volta, a ritmus változásának élénksége helyi különlegességnek minősíthető és abból ered, hogy szerény viszonyaink mellett rövidebb fronthosszakba kellett építészeinknek beleszorítani azokat a tömegtagozatokat, melyek a nagyobbarányú nyugati palotákat, vagy kastélyokat jellemezték. Csodálatos,

hogy kastélyfrontjaink mindamellett nem elaprózottak és még az olyan homlokzat is, mint a gácsi kastélyé, ahol úgyszólván minden ablaktengely külön épülettömeg tartozéka

/ a / b / c / c' / c / d / a /

könnyed, friss és előkelően monumentális (89. ábra).

E zártegységű műemlékcsoport láttán önként felmerül a kérdés, vajjon kik lehetettek e kastélyok tervezői, vagy melyik művészi körhöz tartozhattak azok alkotói? Sajnos, erre nézve ma még teljes sötétségben tapogatódzunk. Ama valószínű feltevés, mely F. A. Hillebrandtot a budai királyi palota építészének körét említi a problémával kapcsolatban,[3] az első példákra még alig vonatkozhatik, a többiekre pedig épp annyira bizonyításra szorul, mint a kiképzési részletek egyezéséből vont az a következtetés,[4] hogy e kérdés hátterében helyi letelepedésű, vagy kisebb hazai mestereket, talán a salzburgi származású Mayerhoffer András működését kell látnunk.

Bármint is álljon azonban a szerzőség kérdése, e típus kialakulásában talán legfőbb jelentőséget két hazai tényezőnek kell tulajdonítanunk: az egyik építőkövekben való szegénységünk, a másik az építtetők személye.

Az első tényező tulajdonképen negativum és különösen annak tűnik, ha a külföldhöz képest különben is szerényebb viszonyainkat vesszük figyelembe. De értékké válik azáltal, hogy a kőről való ilymérvű lemondás a viszonyainkat határozottan jellemző erős művészi önmegtartóztatáshoz vezetett és az épület kialakítására erősen rányomta bélyegét. Még fontosabbnak látszik az építtető személye, hisz alig volt idő, mikor az annyira irányítóan avatkozott volna bele a tervezésbe, mint ebben a korban. S hogy ez nálunk valóban így volt, azt a kastélyok tömegalakulásának feltűnő egyezése is igazolja. A laikus építtetőt elsősorban mindig a tömeg-kompozíció érdekelte. Ez egyszerűbben szólva annyit jelentett, hogy kastélyánál ugyanazt a dísztermet magábafoglaló középrészt, ugyanazt a címer számára szükséges törtvonalú oromzatot, ugyanazt a középtengelybe helyezett, s az udvari oldalon lévő lépcsőkhöz vezető áthajtót kívánta építészétől, mint ahogy azt környezetében látta, s ezzel maga járult hozzá leginkább e típus kialakulásához. Ebben aztán teljes hűséggel nyertek kifejezést az építtető kívánságán keresztül a mi viszonyaink, s ezek ilyeténkép való kikristályosodásának legjelentősebb értéke, hogy a barokkot, ezt a par excellence feudális művészetet, a mi szerényebb lehetőségeinkhez egyszerűsítve, be tudta illeszteni a magyar vidék üde környezetébe.

A XVIII. század közepének e lokálisabb színezetű copfba hajló rokokója Mária Terézia uralkodása alatt Hillebrandt, Fellner és Hefele működésének nyomán a barokk tartalom és eszmevilág megőrzése mellett is mind több klasszicizáló elemet vesz fel. Az 1764—66-ban épült Eszterházában ugyan egy nagystílű építtető, Esterházy fényes Miklós kívánságára még egyszer elszigetelten fellángol a rokokó, de ennek már nincs befolyása a fejlődés általános irányzatára, melyet a nagyszabású egyházi építészet mellett (nagyváradi, szombathelyi, veszprémi és váci püspöki, pozsonyi érseki palota, egri líceum, nagyszombati egyetem) aránylag szerényebb főúri kastélyok képviselnek. (Bély, Bicske, Mór, Pápa, Tata, Vál, Újfutak stb.) Ezek sem állanak egymással oly összefüggésben, hogy az általános későbarokk, illetve copf nemzetközi vonásain felül valamilyen helyi típust mutatnának s így e rövidre szabott összefoglalásban bővebben velük nem foglalkozhatunk.

Sokkal több helyi összetartozandóságot találunk a klasszicizmus kastélyaiban. Ezeknek külső megjelenését az az erős homlokzati egység jellemzi (157—162. ábra), amelyet tervezőik és építtetőik egyaránt annyira legfőbb céljuknak tekintenek, hogy ennek a tömegalakítást és az alaprajzi elrendezést is alárendelik, nem ritkán a célszerűség és lakályosság rovására. A bennük megnyilvánuló gondolat csaknem mindig ugyanaz: rizalittagozás nélküli egységes homlokfal, melynek közepét rendkívül finom arányú négy, vagy hat oszlopon nyugvó oromzat hangsúlyozza. E megoldás, bár szinte primitíven egyszerű és nálunk általánosan használatos, mégsem vált sablonossá.

Palladio tiszta architekturájának nemzetivé alakult újabb felvirágzásával állunk szemben, melynek a kor divatjánál mélyebbrenyúló gyökereit, részben főuraink erős angol irányú érdeklődésében kell keresnünk — hisz Angliában a vicenzai mester tanait még a barokk fénykor idején is rendkívül tisztelték —, de bizonyos, hogy a stílus alakulására építészetünk akkori vezéralakjának, Pollack Mihálynak olaszországi tanulmányévei is erős befolyással voltak.

Az imént körvonalazott egységnek klasszikus szépségű kialakításában mestereink oly tudást és finom megérzést tanusítottak, hogy ehhez foghatót Európa más országaiban — talán éppen Angliát kivéve — alig találunk. A szükség követelte nagy egyszerűség és a belőle kikristályosodó puritán tisztaságú művészi termék, annyira összeforrt a magyar talajjal és viszonyainknak annyira kifejezőjévé vált, hogy a palatinus-kori kastély *magyar* típusát kell benne látnunk, noha ezt az elrendezést nem ritkán máshol is megtaláljuk. Hansen Nemzeti Múzeumunkról — melynek főhomlokzata ugyane gondolat nagyarányú megvalósítása — úgy nyilatkozott, hogy azon csak egy változtatást szabadna tenni: — márvánnyal burkolni. Alcsut, Lovasberény, Dég, Csákvár, Hegyfalu, Fót, Gyömrő, Rohó[5] éppúgy megérdemelné e nemes anyagot.

Lássuk már most, miként alakul e tipikus — mondjuk magyar elrendezés különböző változataiban. Mindenekelőtt két egymástól eltérő csoportot kell egymással szembe állítanunk, a nagyobbméretű emeletes kastélyt a földszintes kis kastéllyal vagy kúriával. Az előbbinél a földszintet és emeletet összefoglaló oszloprend karcsúbb arányokban valósítható meg, aminek felismerését bizonyítja, hogy az emeletes kastélyoknál legtöbbször jón,

ritkábban korinthusi oszlopokkal, míg földszinti elrendezéseknél általában a zömökebb arányú dór oszlopokkal találkozunk. Ott, ahol az építési programmot sok helyiség létesítésével és nagy beépített területtel két szintben kellett megoldani, az építésznek nagyobb változatosságra volt alkalma. Klasszicizmusunk mesterei azonban bölcs mérsékléssel mindig a közép rizalit oszloprendjének az épület magasságából adódó arányaihoz igazodtak és a főhomlokzat síkjába csak oly épülethosszat vontak be, mely azzal egy tekintettel átfogható egységet alkotott. E hosszon felül létesítendő helyiségeket az U-alakban hátravezetett szárnyakba (Lovasberény, 229. ábra) vagy annak újbóli derékszögű törésével egy második, a főfrontnak mintegy hátterül szolgáló hátsó homlokzatra helyezték (Alcsut, 164., 230. ábra). Ha már most a főhomlokzatot vesszük szemügyre, akár ez az egész hosszból, akár pedig csak az egységes hatást keltő előretolt részből áll, akkor mindenképen feltűnik a nyugodt ritmus és az arányok kiforrottsága. Közepes nagyságú homlokzati hosszaknál legtöbbször az

/a-a-a-a-a/b-b-b/a-a-a-a-a/

ritmust találjuk. (Alcsut, (157. ábra), Bodajk (főhomlokzat), Lovasberény (158. ábra), Tereske, Petőfalu stb.).

Nagyobbaknál vagy laposan elnyujtott kúriáknál a hat oszloppal alátámasztott középtimpanon által, bár szélesebbé válik az ütem, mint

Dégen: */a-B-a/a-a-a-a/C-C-C-C-C-C-/a-a-a-a-/a-B-a-/* (161. ábra).

Fóton: */(a-a-a-)/b-b-b-b-b-b-/c-c-c-c-c-/b-b-b-b-b-b-/(a-a-a-)/*(160. árba).

Hegyfalunál: */(a)-a-a-a-a-a-a-/b-b-b-b-b-/a-a-a-a-a-a-a-(a)/* (178. ábra). utcai homlokzat:

Alsópetényben:

/a/b-b-b-b-/c-c-c-c-c-/b-b-b-b-/a/

ezt mégis a középrész hangsúlyozott volta egy egységbe foglalja össze. A görögös oszlop hordta oromzat a palatinus-kor fogalmazásában még a kisebb és egész igénytelen épületeknél sem hat hivalkodóan, mikor a ritmus leegyszerűsül az */a-a-a-/b-b-b-/a-a-a-/* (Rákosszentmihály), vagy */a-a-/b-b-b-/ a-a-/* (Alsódabas, Bia) formulára.

A tengelyek emez egyszerű ritmusát nyugodt körvonalakba foglalják a tetők egyenes, töretlen vonalai, melyekről a pavillonfelmagasítások és tornyok teljesen elmaradnak. S e lehiggadt nyugodt keretet széles vakolt síkokon, csak kevés szerény kiképzésű, de annál nemesebb és kifejezőbb antikos jellegű architektonikus tagozat tölti ki, melyből egyszerűsége mellett is csodálatos erővel emelkedik ki a középrész kanelurázatlan oszloprendje. A városi homlokzatok enyhébb mélységű plasztikájával szemben, vidéki kastélyaink a nagyobb távolságból való megfelelő hatás biztosítására csaknem kizáróan erős árnyékhatású, szabadon álló oszloprendeket alkalmaznak.

Neoklasszicista kastélyaink e leggyakoribb megjelenési formája mellett nem ritka különösen dombosabb vidéken az a típus, melynél az oszlopok csak az emeletre kerülnek (Bajna, 174. ábra, Bodajk, 175. ábra, Bárca, Felsőbalog, Egyházasmarót stb.) és egy másik sem, melynél zömök dór oszlopok a földszínén állva, csak az emeleti erkélyt hordják (Újszász, Gyöngyös stb. 192—195. ábra).

Az emeletosztásokban is erős eltolódás mutatkozik az előző korral szemben, amennyiben a reprezentatív helységek a parkkal való közvetlenebb kapcsolat érdekében a földszintre kerülnek. Ez nemcsak a homlokzaton nyilvánul meg — a magas földszint fölötti alárendeltebb emeletben —, hanem mélyreható nyomokat hagy az egész alaprajzi elrendezésen is. Díszes lépcsőkre immár nem volt szükség, s ennek elhagyásával veszendőbe ment a barokk alaprajz erős összetartó gerince, annál inkább, mert a díszterem, ha ilyen volt, az előtte lévő oszloprend miatt a középről gyakran a szárnyakba került (Dég, 226. ábra, Gyöngyös stb.) és ugyanide követték a térhatásukat vesztett egyszerű, keskeny kétkarú lépcsők, sokszor csigalépcsők. Így a mult század elejei kastélyainknál jelentősebb belső térképzésről és hatásos térkapcsolásokról sokkal kevésbbé beszélhetünk, mint az előző korban, s az egyszerűbb terek szerény kialakításukkal nemes vonalú empire-bútorzatukkal minden nagyképűség és pátosz kerülésével, az abszolutisztikus művészet sallangjai nélkül meghitt, majdnem polgári otthon ízléses képét nyujtják. Ezek vezetnek át az irodalomtól, a festőművészettől és zenétől megalapozott romanticizmusba, mely a század közepe táján kastély-építészetünkben általánossá vált. Néhány elszórt, a renaissance formáit ily hangnemben feleleventő példától eltekintve (Ikervár, 203. ábra) a század eleje óta vezető angol befolyás hatása alatt most az angol-gót stílus válik kedveltté. Alsószeleste, Bogát, Galánta, Martonvásár, Nádasladány, Mikosd, Molnári, Vép, Vörösvár, Óléc, Oroszvár, Tiszadob kastélyai sorolhatók emez irány legjelentősebb alkotásai közé. Az adott szűk keretek miatt csak felsoroljuk őket, de nem foglalkozunk velük, mert nem tartoznak a történelmi stílusú kastélyok közé. De művészi kvalitásaik, egységes megjelenési formáik révén, mint építészettörténetünk különlegességei külön beható tanulmányt érdemelnének.

* * *

Hiányos volna kastélyainkról nyujtott kép, ha a hozzájuk tartozó kerteket figyelembe nem vennők. Hiszen XIV. Lajos kora óta a kert szinte fontosabb volt magánál az épületnél. Versaillesben Le Notre a munkások tízezreivel már évekig dolgozott, hogy a világ legnagyszerűbb kertalkotását megteremtse, amikor az épület még csak igen szerény vadászkastély volt s a napkirály hetekre terjedő, szédítő pompájú kerti ünnepségeinek előkelő vendégei a mezőkön voltak kénytelen tanyázni. A 30 éves háború és török hódoltság után aránylagos nyugalomhoz jutott Középeurópa alkotásaiban nem vonhatta ki magát a francia grand siècle e legjellegzetesebb műfajának hatása alól, s a XVIII. szá-

zad folyamán — mikor az Franciaországban már kezdte divatját múlni, a német és osztrák építtetők a legnagyobb kertépítő alkotásai — Vaux le Vicomte, Versailles, Marly le Roi, Chantilly, Fontainebleu, Saint-Cloud parkjainak nyomán terveztették meg kertjeiket, melyeket a reprezentatív szellem, a szabályos és világos áttekinthetőség, de egyúttal hallatlan változatosság és meglepetésekre való törekvés jellemzett.

A barokk kert nem a természetszeretet, hanem az abszolutisztikus művészet-élvezet jegyében fogant, építtetője rendet akart látni benne és pedig szigorú architektonikus rendet, melyben a virág, a bokor, a fa, a gyep, az út és minden más elem a barokk kompozíció elvei szerint elvesztette önálló jelentőségét és a park övezte épület egységének szerves részévé vált. Az épület és kert közös főtengelye e kettős egységű alkotás gerince. Ehhez csatlakoznak szimmetrikus rendben a lombfallal határolt plateauk, terraszok, lépcsők, kaszkádok és balluszträdorokkal szegélyezett támfalak. Ezt a síkokba szedett növényarchitekturát leleményes vízijátékok, a szobrok és vázák óriási száma, kőpadok, kisebb-nagyobb pavillonok sokasága teszi kápráztatóan változatossá.

Országunk szűkös viszonyai következtében barokk parkjaink is nagyrészt szerényebbek a külföldieknél és minthogy a kertarchitektura a legmulandóbb művészet, ma már alig találunk valamit e 160—180 év előtti parkok eredeti pompájából, annál kevésbbé, mert a XIX. század úgyszólván mindent a maga ízlése szerint alakított át. Szerencsére néhány metszet elég megbízható tájékoztatást nyujt az akkori kertművészetünkről, s különösen a két Esterházy-kert, Kismarton és Eszterháza részleteiben is még tisztán áll előttünk. Előbbi, mint tudjuk, többszöri átalakításon ment keresztül, hegyoldalon terül el és így a mi szempontunkból kevésbbé jellegzetes, bár igen tanulságos a XVIII. századi állapotot jelző felvétel és az 1801-i — nagyjában a mai állapotnak megfelelő átalakítási terv összehasonlítása.[5] Legtipikusabb és egyszersmind legnagyobbszabású barokk kertalkotásunk Eszterháza, melyben Esterházy fényes Miklós érintetlen, sík terepen valósíthatta meg Versaillesben fogamzott terveit. Egy itt utazó francia (1784-ben) írja,[6] hogy „hazájában Versaillesen kívül nincs hozzáfogható alkotás" és bizonyos az is, hogy az korában a Monarchia legszebb kertje volt. Nagyságáról és az Esterházy Miklós által tervezett elrendezéséről fogalmat nyujt az 1784-ből „Jacoby del." jelzéssel ellátott metszet (106. ábra), melyből ma már csak a kastély *(A)*, az őrségek *(B)*, néhány gazdasági épület *(X* és *V)*, az istálló *(G)* és az úgynevezett muzsikaház *(H)* áll. Eszterháza rövid tündöklése után a kert csakhamar teljesen tönkrement, kis részben angol kertté alakult, úgyhogy eredeti franciás jellegéből a Fortuna, Venus, Diana és Naptemplomból, operaházából és marionett-színházából, kínai házából és heremitageaból, különböző játékházaiból és nagyszerű íves kaszkádjaiból alig találunk nyomokat is. (A belső kert jelenlegi franciás elrendezése Esterházy Margit hercegnő kezdeményezésére 1902-ben készült.) Ha nagyságra nem is volt párja a „magyar Versaillesnak", a kialakítás művészi becse szempontjából alig állottak mögötte Gödöllő, Féltorony✝ Köpcsény✝ és a pozsonymegyei kastélyok barokk kertjei.

Azt a mérhetetlen távolságot, mely a barokk idők életberendezését, világnézetét, pompakifejtését és abszolutisztikus kötöttségét a XIX. századtól elválasztja, talán semmi sem fejezi ki oly határozottan, mint a kertek megváltozása. Sohasem állott a kert az általános érdeklődés központjában annyira, mint a XVIII. században és így nagyon is érthető, hogy a vele való állandó foglalkozás folyamán a szabályos kertstílussal szemben a reakció is mind erősebben szóhoz jutott. Az emberek belefáradtak az állandó reprezentálásba, pénz sem akadt mindig a sok munkát követelő szabályos kertek fenntartására, de kezdték únni a rideg árnyéknélküli plateaukat, melyekben a növényzet kivetkőztetve természetes jellegéből, csak annyiban kapott helyet, amennyiben anyagot szolgáltatott a kert architektonikus kialakításához. Az új szellem változásai az irodalom és művészet eredményeit megelőzve, először a kertben jelentkeznek és a XVIII. század vége felé a fák és bokrok természetes szépsége teljességgel visszahódította újra jogait. Az architektonikus kialakítás helyébe a botanikus érdeklődés lépett és divattá vált növényi különlegességek, exotikumok beszerzése, ültetése és tenyésztése. Kutatók az egész világot bejárták s olyan ritka fákat, bokrokat, virágokat kerestek, amelyek nálunk részben üvegházakban, részben szabadon éltek tovább. Így kerülnek Európába a Libanon cédrusai, az amerikai tölgyek, a jegenyék, akácfák, a legkülönbözőbb koniferák, a Kínából és Japánból származó glyciniák, päoniák, krizantemumok, anemonák, gardeniák, jázminok, kaméliák és dáhliák. De a kertészeti anyag erős gyarapodásánál sokkal mélyebbreható jelentőségű az a megváltozott felfogás, mely ezt az új anyagot csoportosítja. A festőiség, az egyes fák természetes és szakszerű elhelyezése a vezető szempont, úgyhogy a botanikus képzettség mind nagyobb mértékben vált szükségessé. E sajátos igény a kertek megalkotását mindinkább kivette az építészek kezéből, fokozatosan a kertészek és építtetők hatáskörébe utalva azt. Főuraink akkor sokat utaztak Angliába és így mi sem természetesebb, minthogy az 1800. év körül nálunk az általános irányzaton túlmenőleg a festői úgynevezett „Angol kert" jött divatba. S míg a szabályos francia kertjeink régi pompáját alig néhány megkopott, elvadult, bebozótosodott kerrészlet sejteti, az utolsó előtti századforduló körül alapított kertek talán ma hirdetik igazán azt, amit alkotóik hajdan megálmodtak. A barokk abszolutizmus után való fellélekzés, a természethez való visszatérés, a fák egészséges fejlődésének üdesége sugárzik e kertekből, melyek oly sok melegséggel, színnel veszik körül, görögös tisztaságú kastélyainkat. A kikristályosodottan szabályos épület és a természetbe olvadó festői környezet később fel-

fedezni vélt ellentétét e kor még csak meg sem érezte. Mai szemmel nézve, mi is a legnagyobb megnyugvással szemléljük ezt az ellentétet. Csak az eklekticizmus képzelt stílustisztaságának kora igyekezett néhány helyen a kastélyok közvetlen környezetébe legtöbbször igen szegényesen ható „stílszerű" átmenetet iktatni, melyet az utolsó évek tisztultabb felfogása már nagyrészt ki is küszöbölt. E szép kertjeink közül Alcsut (204. ábra), Dég, Csurgó, Csákvár, Fót, Gyömrő, Hédervár, Lovasberény (206. ábra), Nádasladány, Nagycenk, Tata, Vedrőd, Körmend (207. ábra) említésével alig mondtuk el azok egy kis töredékét.

* * *

Bármennyire vázlatosan is ismertettük kastélyaink anyagát, látszólag részletesebben kellett volna foglalkoznunk az alkotó művészek kérdésével. Sajnos, e kérdést az anyag általános feldolgozatlanságán túl is sűrű homály takarja, mely félő, nagyrészben nem is lesz tisztázható. Míg az e korból való egyházi és állami fönnhatóság alatt létrejött épületeink legnagyobb részét ma már jeles mesterekkel tudjuk kapcsolatba hozni, a vidéki magánépítkezésekre vonatkozóan csak nagyon kevés ilyen adat került még felszínre, s a családi levéltárak elkallódása, rendezetlensége és hozzáférhetetlensége — egyes véletlenektől, vagy másirányú összefüggésektől eltekintve — nem sokkal biztat. Az eddigi kutatással tisztázott, vagy hagyományokból ránkmaradt adatok néhány sorban foglalhatók össze.

Tudjuk, hogy Kismarton barokk körülépítése Carlo Martino Carlone, kerti homlokzata K. Moreau és őrségépületei Henrici tervei szerint készültek. Ismeretes J. L. Hildebrandt szerzősége a ráckevei, féltoronyi és J. N. Jadot-é a holicsi kastélyra vonatkozóan. Írásbeli adatok igazolják Fellenthali Fellner Jakab tervezői működését a móri Lamberg-kastéllyal kapcsolatban, de Tata és Pápa kastélyaira nézve ezt már csak feltevésnek, bár igen valószínű feltevésnek mondhatjuk, s még inkább bizonyításra szorulna az a — Borovszky munkájában szereplő — valószínűtlen állítás, mely szerint a magyarbéli kastély Fischer von Erlach műve. Eszterházát — míg ezt további vitathatatlan adatok nem erősítik meg — alig tekinthetjük megnyugvással Jacoby alkotásának, noha a kastély egy német leírásának alaprajza alatt ott áll „Jacoby del. et aedif."[7]

A klasszicizmus kastélyait illetőleg sem állunk ma még kedvezőbben. Hagyomány és köztudat Pollack Mihálynak tulajdonítja Alcsut, Fót, Gyömrő kastélyát, de ezt még okmányszerűen kellene igazolni és lényeges volna annak a megállapítása is, hogy a dégi nagyszabású Festetich-kastély építésében a tőle származó és szignált terveken kívül a mesternek mily része volt. Pollack egykori terveinek megvalósításával létesült néhány évvel előtt a vajtai Zichy-kastély is. Ugyancsak szignált tervek tesznek tanuságot Kasselik Fidelio szerzőségéről a verebi kastélyt illetőleg. Viszont csak hagyományok szólnak Hild József működéséről Bajnával kapcsolatban. Egyes helyeken található családi hagyományok és feljegyzések — melyek szerint például Váchartyán Canevall francia építész, Vanyarc bizonyos Ilgó nevű mérnök, Pilisszántó Clark Ádám műve volna — nem tekinthetők tudományos érvényű megállapításoknak. Összevetve az alkotó művészekre vonatkozó szegényes adatokat, kastélyépítészetünk gazdagságával látjuk csak igazán, hogy mennyi felkutatásra váró részlete van még építészettörténetünk eme fejezetének.

Ha befejezőül végigtekintünk a török hódoltság óta épült történelmi stílusú kastélyaink hosszú során, igen sok összefüggéstelen, elszigetelt és idegenszerű jelenség között is teljes határozottsággal *négy típus kikristályosodását látjuk.* A régebbi korokba nyúló *négytornyú várkastélyét,* a XVIII. század közepetájának francia kertben álló nemzeti rokokó, *mondjuk Grassalkovich-stílusú kastélyét,* a szabadságharcunk előtti négy évtized angol parkban álló empire, mondjuk *Palatinus-stílű kastélyét* és ugyanezen kornak a községek házai közé épült *nemesi kúriáját.* Mind a négy az általános európai stílustörekvések talajában gyökeredzik, de valamennyi típusban a mi viszonyaink is visszatükröződnek — érdekes bizonysága gyanánt annak, hogy országunk minden kor kultúráját mily jelentős nemzeti asszimiláló erővel tudta sajátjává tenni. Azt a különbséget, mely e műemlékeinket a külföldiektől elválasztja, bár eléggé érezzük, konkrét formában megfogalmazni ma még nem tudjuk. Éppen ezért érdemlik meg a komoly kutatás legodaadóbb figyelmét e vidéki alkotások, melyekben a történelmi korok társadalmi viszonyai és a magyar helyi jelleg oly változatosan nyertek kifejezést, mert amennyire kastélyaink multjához és történelmi neveihez fűződő kegyelet termékenyítően tudta megihletni irodalmunkat, annyira hozzájárul tudományosan feldolgozott anyaguk művészettörténetünk gyarapodásához, ha mélyen rejtett értékei felszínre kerülnek.

Ennek a még nagyon sok munkával járó kutatásnak óhajt utat mutatni ez a könyv abban a reményben, hogy vázlatos és némely vonatkozásban ma még bizonytalan adatai a szükséges kiegészítésekkel mielőbb kibővülnek.

De nemcsak építészettörténeti adalék, hanem figyelmeztető és emlékeztető is akar e szerény összefoglalás lenni arra, hogy ezek az alkotások, melyek magyar földön, magyar pénzen épültek, s melyek magyar építtetők irányítása mellett jórészt magyar építőművészek tervei szerint létesültek, még akkor is a mi kultúránk hirdetői lesznek, ha a megszállott területek jelenlegi urai szellemileg és történetileg is maguk számára akarnák kisajátítani.

Dr. Rados Jenő.

Rados Jenő dr. Magyar kastélyok. (Budapest é. n.)

MAGYAR VIDÉKI KASTÉLYOK

A magyar mult művelődéstörténetéhez szolgál adalékokkal e könyv. Igazolja a meggyötört ország élniakarását s az oly sokszor barbárnak hiresztelt magyarság mélységes kultúráját. Emlékeink, évszázados harcok s a török pusztítás tarlóján sarjadt gyenge virágok, javarészt nem vetekedhetnek terjedelem és pompa tekintetében a hatalmas nyugat kastélyaival, de hatásuk harmóniája, művészi felfogásuk emelkedettsége nem áll azok mögött. Mi nem dicsekedhetünk a „roi soleil" pompázatos uralmának minden fényt és művészetet magához vonzó szerencséjével — hisz a királyi udvar fénye Bécset világította meg —, a török hódoltság után nem volt nemzeti hagyományokon nevelkedett művészgárdánk, irányító központunk, nagystílű mecénásunk, mégis egymásután nőnek ki főuraink kastélyai a puszta, sokszor vad, műveletlen földből, hogy a tudományok, a művészetek, az irodalom és a békés, magas színvonalú társadalom bástyáivá legyenek. A szebb életnek ezek az oázisai ritkán keveredtek a politika zűrzavarába, történelmünk is csak elvétve emlékezik meg róluk; de belőlük nőttek ki képtáraink és múzeumi gyüjteményeink, belőlük indult útra országunk legtöbb kultúrintézménye és a dolgos Magyarország annyi nagysága.

Egy kor és egy társadalmi osztály kulturális emelkedettségét, igényeit és viszonyait, egész jellemét és valamennyi életmegnyilvánulását leghívebben tükrözi vissza az a hajlék, melyet magának lakásul épít. Ha el is tekintenénk a főuraink alkotta kastélyok művészi és architektonikus becsétől, ha semmire sem értékelnők azt az irányító erőt, melyet e nagyszerű mintaképek építészetünk fejlődésére jelentettek, akkor is felbecsülhetetlen kincset képvisel történelmünk számára azoknak az élő műemlékeinknek megismerése, melyek a történelmet alakító osztályunk otthonai voltak. Hisz nemcsak építészetünk, de nemzeti történelmünk műkincseit is kell látnunk Alcsutban, Fótban, Gödöllőben, Nagycenkben, Pécelben, s annyi más kastélyban, nem szólva Alsókorompáról, Eszterházáról, Kismartonról, Martonvásárról, melyek egy Haydn vagy Beethoven gyakori és kedves tartózkodási helyei gyanánt a kultúrhistóriában már régen megörökítették nevüket.

A főúri kastélyok megépítésében mindenkor nagyobb szerep jutott a kiváló szakképzettségű, jelentős művészi fokon álló s a stílusok legújabb változataiban otthonos építőművészeknek, mint a városi és falusi polgári építkezéseknél, melyek inkább a helyi mesterek kezéből kerültek ki. Míg amazok mint nagyszerű példák hatnak, emezeket viszont a helyi és nemzeti szellem megtestesüléseinek tekinthetjük. A műtörténet szempontjából mindkettő egyaránt fontos és így e könyv címével megjelölt tárgykör a kutatás egyik leghálásabb talajának ígérkezik. Annyival feltűnőbb, hogy e téren még alig mutathatunk fel számbavehető eredményeket és ha kérdezzük, hogy miért, ennek okát részben a mult századnak burckhardti barokkgyűlöletében, részben az Akadémia 1847-ben kelt ama felhívásában kereshetjük, mely a középkori műemlékekre terelte a figyelmet, mikor a „Műemlék" szóval csak az 1711-i szatmári békéig elkészült alkotásokat illette. Sokáig, szinte hagyománnyá vált, hogy a XVIII. században és a XIX. század első felében épült nagyszerű alkotásokat elhanyagolták. Különösen az állandóan lakott főúri kastélyokra vonatkozik ez, melyek műtörténetünk és műemlékvédelmünk legszomorúbb mostohái voltak. Pedig éppen ezek képviselik e kor építészetének legjellegzetesebb és legértékesebb sajátságait, mert megépítésüknél az anyagi és helyi korlátozások nem nyilvánultak oly erővel, mint a városi házaknál és palotáknál.

Kastélyaink felkutatására, ismertetésére, szakszerű vagy akár népszerű feldolgozására eddig még nem került sor. Csak az elmult években éledt fel komolyabb érdeklődés az utolsó történelmi stílusok emlékei iránt és néhány lelkes kutató szorgalmának köszönhető, hogy építészettörténetünk szerves kiépítéséhez e korból is van már néhány szépen faragott kövünk.[1] De ez még csak a megindulást jelenti, mert e kutatásnak az egész országra, sőt számos vonatkozásban annak határain túl kell terjednie. Nem szabad az egyes kastélyok ismertetésénél, felmérésénél megállania, hanem részletes levéltári munkával a lehetőségig tisztáznia kell mindazokat az adatokat, melyekre maguk a műemlékek nem nyujtanak elegendő útbaigazítást. És nemcsak az egyes épületek történetét kell kikutatni, hanem azoknak egymással való összefüggését is, rá kell ismerni, mi az a helyi jelleg, mely a mi viszonyainkból sarjadzott és amely e kastélyoknak a külföldi hatás és közreműködés mellett is elvitathatatlanul magyar zamatot adott. E hatalmas kutató munkának csak futólagosan

vázolt körvonalait adhatja-e szerény összefoglalás, melynek célja inkább a nagy feladat bemutatása, mint annak megoldása. Írásbeli dokumentumaink oly hiányosak, az idevágó családi levéltárak anyaga legtöbbször megközelíthetetlen vagy oly rendezetlen és fogyatékos, hogy hiteles adatokkal igazolható megállapításokra csak nagyon elvétve tehetünk szert. A legtöbb esetben pusztán magukra az épületekre vagyunk utalva és még az azokból levonható következtetéseket is a legnagyobb óvatossággal, sokszor lényeges fenntartásokkal kell figyelembe venni, mert megépítésük óta létesített átalakítások könnyen okozhatnak tévedéseket. Éppen ezért fényképeim és rajzi felvételeim közül erős selejtezéssel csak azokat választottam ki közlésre, melyek az egyes épületek lehetőleg eredeti és általános értékű, jellegzetes részeit ábrázolják.

Munkám, mint az előbbiekből is kitűnik, inkább leíró és ismertető, s lényegében csak azon adatok közlésére szorítkozik, melyek kézzelfoghatólag igazolhatók. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy tartózkodnom kellett stíluskritikai, vagy szájhagyományokon nyugvó — sokszor igen csábítónak ígérkező következtetések kifejtésétől.

Az alábbiakban adott ismertetés tehát nem akar lezárt kutatásokra támaszkodó szintézis lenni — hisz ehhez az anyag még távolról sincs eléggé feldolgozva —, célja inkább futólagos összefoglalás, a bemutatott képanyagnak mintegy keretbe illesztése. Ha ez alkalommal leírásunk során a teljesség kedvéért bemutatott renaissance kastélyokkal nem foglalkozunk és az általános ismertetést a XVII. század végével kezdjük, szolgáljon mentségül, hogy e kastélyoknak irodalmunk már eddig is több figyelmet szentelt, s hogy Divald, Lechner és mások kutatásaihoz e tőlünk elzárt műemlékekre nézve amúgy sem állana módunkban újat hozzáfűzni. Így a rendelkezésünkre álló szűk keretet Csonka-Magyarország többé-kevésbbé ép és eredetiségéből még ki nem forgatott, történelmi stílusú kastélyainak és kuriáinak bemutatása tölti ki. Ezek néhány korábbi emlékkel kiegészítve javarészt a gazdagabb építőtevékenységű későbarokk és klasszicista korból valók. Nagyon is hiányos lenne ez az összefoglaló kép, ha kastélyaink ama végtelenül értékes sorából, melyek a Trianoni-szerződés értelmében tőlünk jelenleg elszakított területen vannak, kiegészítésül nem mutatnék be néhányat. (Ezeket mindenkor ✞-el jelölöm.) A könyv szabott terjedelme és az anyagi lehetőségek felvételeim kis részének közzétételét teszik csak lehetővé és így e szerény bemutató nem meríti ki az egyes korok alkotásainak gazdag egészét. De jellegzetes példáival talán fogalmat ad az akkori magyar vezető társadalom jelentős műveltségéről, műértéséről és áldozatkészségéről — és belevilágít multunk egyik legmunkásabb időszakának emelkedett eszmevilágába.

* * *

Az Olasz- és Franciaországból elindult új európai stílusirányzatok hatása alól a legerősebb nemzetek sem vonhatták ki magukat, s a török hódoltság után elgyengült Magyarország még kevésbbé zárkózhatott el befolyásuktól, mint egyébként talán lehetséges lett volna. Így építészetünk helyes megítélésénél legalább is futó pillantást kell vetnünk a nyugati kultúrállamok viszonyaira.

A XVII. század második felében már Páris vette át Itália szellemi vezető szerepét az olasztól eltérő műveltségi és társadalmi viszonyaival. Míg Olaszországban az egyház és részben a kényurak támogatása mellett gazdag, művelt polgárság karolta fel a művészeteket, hogy ragyogó diadalmenetben vigye a kora renaissancetól a barokk fénykoráig, addig északon a világi építkezésnek a főnemesség és főkép az udvar szab irányt. A barokk fénykor után Franciaországban a regence (1715—23), a XV. Lajos-stílus (1723—50), majd a XVI. Lajos klasszicizáló irányzata követi egymást inkább divatszerűen, mint szigorúan körvonalazható stíluskorok alakjában. Németországban sem lehet egységes stílusról beszélni, mert déli részén a nemzeti barokkot (1670—1730) csakhamar felváltja a francia ízlésű rokokó (1710—1750), északon pedig a protestáns barokk helyébe a hugenotta stílus (1690—1740) kerül.

XIV. Lajos halálával a nagyvonalú monumentalitás kora megszűnik és vele együtt úgyszólván a barokk egész oszlop- és pillérrendszere háttérbe szorul. Nem találjuk többé az erős fény- és árnyékhatásokat. Az előző koroknál is általánosabb egységesítő törekvés szorítja vissza a plasztikusabb külső tagozatokat lapos falfelületi lizenákká, s téglalapalakú tükörmélyítésekké, hogy az így keletkező falfelosztás lehetőleg síkhoz kötött legyen. Ugyanígy válik a részletek szerkezeti jellegének elhomályosításával atektonikussá a terek belső kiképzése is. De míg az épületek külseje előkelő mérséklettel jelzi, hogy azok nem a kívülállók számára készültek, addig a belső terek kiképzésük könnyed játékossága mellett is szédületes gazdagságban pompáznak.

A vitatható értékű formabeli átalakulások általánosan ismert voltuknál fogva e helyt talán nem szorulnak bővebb megvilágításra. Ám ezek mellett tagadhatatlanul jelentős fejlődésen megy át a profán építkezés alaprajzi rendszere. A XVI. és XVII. századi kastélyok egyrészt a középkori várak, másrészt az olasz palazzók leszármazottai. Mindkettővel szemben gyökeresen megváltoztak e kor adottságai, követelményei és igényei. Az ágyúk elterjedésével a várak régi erődítési rendszere értelmét vesztette és hegyek helyett célszerűbb volt síkon építkezni. De terhessé vált északon az egész más viszonyokhoz igazodó, kevéssé lakályos, inkább mutatós kockaszerű tömbbe szorított, nagy emeletmagasságokkal és ablaktávolságokkal dolgozó olasz renaissance-palota alaprajza is.

Noha a barokk már Itáliában is megérezte a renaissance-paloták hiányos belső térképzését és egyes termeiben talán a legnagyszerűbbet alkotta, mégis a francia és német későbarokk eredményei közé kell számítanunk a helyiségek összefüggésének, azok művészi kapcsolásának és lakályos csoportosí-

tásának megvalósítását. A zárt tömbök fokozatosan megnyílnak, hogy tágasan szétnyúló szárnyaikban az alaprajz minden megkötöttsége feloldódjék. Az addig többé-kevésbé elhanyagolt lépcsőket nagyszabású térhatások keltése kedvéért az alaprajzok súlypontjába helyezik. A nagyobb szélességi kiterjedéssel fokozatosan csökken az emeletek száma, míg végül a földszintes elrendezés válik általánossá, mely aztán teljes harmoniával olvad egybe a közben mind nagyobb jelentőséghez jutott kerttel. Így alakul az erődített várból és az utca számára épült olasz renaissance-palotából a barokk reprezentatív termein keresztül a XVIII. század közepének intim kiskastélya, melynek szelleme már sokat sejtet a jövő nagy változásaiból.

A vezető francia építészet mellett helyi, társadalmi, politikai és művészi kapcsolatok révén, bennünket ez alkalommal Bécs érdekel legjobban. Itt a XVIII. század fordulója körül az olasz hatásból sarjadó, francia és német gondolatokkal táplálkozó és egészében mégis annyira önálló osztrák barokk kel életre sajátosan kecses és derűs jellegével. A nagy bécsi triásznak Fischer von Erlachnak, J. L. Hildebrandtnak és D. Martinellinek hatása rendkívüli. Maguk is sokat építenek, iskolájuk pedig messze a Monarchia határán túl terjed. Még többet tulajdonított nekik azonban a későbbi műtörténet, mely Magyarország nem egy műemlékét írta komolyabb bizonyíték nélkül az ő számlájukra.

Stílusbeli rokonságok egy másik barokk művészeti centrum — Würzburg felé is irányítják a figyelmet, ahol a kor leginvenciózusabb építésze, Balthazar Neumann tartja kezében a vezérpálcát. Noha Neumann nem dolgozott Magyarországon, iskolája mélyreható befolyást gyakorolt építészetünkre, főleg F. A. Hillebrandt magyar kamarai építész és Hefele Menyhért révén. Barokkunk leghelyibb jellegű változatát — az úgynevezett Grassalkovich-stílust — csak Neumann építészetén keresztül lehet megérteni.[2]

Alig van stílus, mely korának minden életmegnyilvánulására annyira rányomta volna bélyegét, mint az imént körvonalazott késő-barokk. Mindezek ellenére sem tudta elnémítani a folyton felfelbukkanó klasszicizáló törekvéseket, melyek a XVIII. század közepétől kezdve, mind erősebben hódítanak tért, hogy a következő század elejére a görög és római formák teljes uralmát készítsék elő. E fokozatos átmenet negyven évét (1760—1800) nevezi a művészettörténet a copf-stílusnak. Letűnésével megszakad a barokk hagyomány, s az új század klasszicizmusa a legtisztább ókori elemekkel, — az antik szellemébe mélységesen és szándékosan elmerülve, — igyekszik megoldani korának megváltozott feladatait, mintha csak tudatában volna annak, hogy a történelmi stílusok harmadfélezredes fejlődésének utolsó láncszemévé válik. Árnyalatai — az empire és bidermeyer csak keveset térnek el egymástól. Főjellemvonásuk az architektura egyszerűsítésében, a kompozició szabatos fogalmazásában, a kevés és enyhe kiülésű tagozat jellegzetes alkalmazásában, s alkotásainak tartózkodó egyszerűsége mellett is nemes összhatásában nyilvánul meg. Alig képzelhető nagyobb ellentét, mint az utána következő romanticizmus, mely az architekturát az eklekticizmus korának közvetítette és szigorúan véve nem tarthat számot a történelmi stílus elnevezésére.

Ezzel — ha nagyon futólagosan is — rávilágítottunk a középeurópai stílusok minket érdeklő változataira. Tárgyunk helyes beállítását ezek után rövid történeti tájékozódással kell kezdenünk, mely I. Lipót uralkodásától szabadságharcunkig lepergő idők eseményeit idézi emlékezetünkbe.

* * *

A XVII. század második fele históriánk legmozgalmasabb és legsúlyosabb korszakai közé tartozik. Erre az időre esik az ország jórészének a török uralom alól való felszabadítása, melynek mérhetetlen véráldozata a magyarok többségét tekintve, nem hozta meg remélt gyümölcseit. I. Lipót és részben I. József kormányzása mindent elkövetett a magyarság elnyomására, a korona és nemzet közti ellentét elmélyítésére és így mi sem természetesebb, minthogy előbb a legközvetlenebbül érintett felsőbb rétegek, majd a létében veszélyeztetett egész magyarság összeesküvésekkel és állandó harcokkal kelt érdekei védelmére. A birtokviszonyok küzdelmes változása, a Kolonichtól felállított, 1690 óta működő commissio neoaquistica gyakran oly erőszakos tulajdon rendezési munkája is csak évtizedek mulva csendesedett meg. A régi birtokosok közül csak kevesen tudták igényüket érvényesen igazolni és még kevesebben a töröktől való visszafoglalásért járó váltságdíjat megfizetni. Összeesküvések, hűtlenségi perek és különösen a Rákóczi-felkelés rengeteg főnemesi birtokot juttattak a királyi kamara kezébe, amely ezeket a legkülönbözőbb érdemek jutalmazásaként a főnemességnek vagy idegeneknek adományozta. Ez a magyarázata az óriási új vagyonok kialakulásának, amely persze csak évtizedek mulva kristályosodott ki a maga teljességében.

Az ilyen fegyverekkel és perekkel vívott elkeseredett küzdelmek közt alig volt idő és alkalom jelentősebb, békés célzatú építmények alkotására, s ezért indult meg nálunk a nagyobbszabású építő munka csak a XVIII. században, főleg az 1711-i szatmári béke után.

Ez a század a maga politikai nyugalmával, szorgalmas alkotó munkájával annyira elüt a honfoglalás óta tartó harcos évszázadoktól, hogy kultúránk fejlődésének történetében a legfontosabb korszaknak kell tekintenünk. Bár a közvélemény nem egyszer bélyegezte meg a tehetetlenség és elpuhultság vádjával, sohasem gyarapodott jobban országunk anyagi erőben, műveltségben, mint III. Károly és Mária Terézia uralkodása alatt. Az állandóan emelkedő általános jólétből legjobban a hatalomban rohamosan gyarapodó főnemesség veszi ki részét. Ez a kor veti meg alapját a régebbi Esterházy-vagyon mellett a Festetichek,

Batthyányak, Pálffyak, Károlyiak és Erdődyek óriási vagyonának, s e családok Mária Terézia uralkodásáig igaz magyar tradíciók szerint töltik be az ország legfőbb méltóságait.

Gazdagságukat komoly megfontolással, mély kultúrával építkezésekre használják, s elhagyva az immár korszerűtlenné vált hegyen épült várakat, uradalmaik lankás környezetét választják pompás hajlékaik számára. A kismartoni kastély ✠ kiépítése a kezdő lépés, ezt a XVIII. század megindulásával, de különösen III. Károly uralkodása alatt oly általános építkezési fellendülés követi, amilyenre történelmünkben eladdig példa nem volt. Korlátkő ✠ (1700), Ráckeve (1702), Féltorony ✠ (1711), Királyfa ✠ (1712), Budafok (1717), Dubnic ✠ (1719), Aszód (részben 1720), Zseliz ✠ (1720), Felsőbalog ✠ (1720), Cseklész ✠ (1722), Magyarbél ✠ (1725), Nagycsákány (1728), Girincs (1730), Edelény (1730), Hajós (1739), Pétervására stb. kastélyaival csak a legfontosabbakat említettük.

Ez még fokozódik Mária Terézia alatt. Főnemeseink, kik Bécsben élve vetélkedő pompakifejtéssel igyekeztek a királynő figyelmét magukra vonni és őt a többi társországok arisztokráciájával szemben Magyarországnak megnyerni, otthoni birtokaikon is megfelelő környezetet akartak teremteni az udvar látogatásai alkalmára. Az akkori közlekedési viszonyokból és a főúri életberendezésből folyik, hogy e kastélyok a politikai centrumok közelében, akkor főleg Pozsony, kisebb mértékben Pest köré csoportosultak. Ezért Vas, Sopron, Moson, Pozsony és Nyitra, továbbá Pest megyében és annak határai körül találjuk legtöbb barokk kastélyunkat. Marczali Henriknek — e kor buzgó történetírójának — éppen nem kimerítő adatai szerint 219 kastély és úrilak épült nálunk Mária Terézia uralkodása alatt. Acsa (1735—1740), Aszód (szárnyak), Gödöllő (1744), Pécel (1744), Nagytétény (1744—46), Szirák (1748), Keszeg (1749), Fáj (1750), Iharosberény (1750), Köpcsény ✠ (1750—1760), Vanyarc, Szécsény (1760), Tarnaőrs, Hatvan, Boconád, Lontó, Tallos (1760), Sárköz (1760), Mór (1762—1766), Eszterháza (1764—66), Tata (1762—1766), Nagymánya (1748), Geszt, Monyorókerék ✠ (1772), Likvánd ✠ (1770), Pomáz, Gomba (1773), Darnó, Nagy-Bossány (1776), Pápa, Újfutak ✠ (1777), Bodókő-Váralja (1768), köztük építészetileg a legjelentősebbek. Mindannyi a bécsi pompa és műveltség egy-egy vidéki gócpontja, egy-egy kultúrcentrum, mely a XVIII. századi nemzetközi életmegnyilvánulás külsőségeit sokszor magyar nemzeti tartalommal megtöltve, sugározta szét a puszta országba. Tehetséges és nagystílű főuraink, kik nemcsak kifinomult társadalmi formák között éltek, hanem a komoly művészeteket és tudományokat is kedvelték, lényeges befolyást gyakoroltak kastélyaik építkezésére. Így a javarészt idegen származású építészek működésének ellenére sok oly egyező vonást állapíthatunk meg, melyet magyar sajátságnak minősíthetünk. E kor nagyobb nyugalmában és gazdagságában az udvari élet és az aránylag kevés külföldi hadjárat mellett úgyszólván csak az építkezés terén talál arisztokráciánk működési lehetőséget, s így kinek-kinek viszonyaihoz mérten a kisebb-nagyobb kastély rangszerű életmódjának elengedhetetlen szükséglete lett.

Alig csodálható tehát, hogy a század első felében kikristályosodott birtokrendeződés főurai Mária Terézia hosszú uralkodásának végéig már legnagyobbrészt megépítették kastélyaikat és II. József idejének elkedvetlenedése, majd a napoleoni háborúk nyugtalanabb évei aránylag keveset alkotnak. Mikor pedig ezekután ismét nagyobb mérvben láthat az ország a békés munkához, már egész más viszonyokat találunk.

A XIX. század megváltozott felfogása, melyen erősen érezni a francia forradalom hatását, a leghatározottabban elfordul mindentől, ami az abszolutizmussal kapcsolatos. A társadalmi és politikai élet angol mintára történő berendezkedése főuraink kastélyaiban is érezhető s előbb szerény, majd a huszas évektől kezdve rendkívül erős építési tevékenységhez vezet. Babócsa (1800), Váchartyán (1802), Lovasberény, Vereb, Bodajk, Alsópetény, Nőtincs, Tömörd (1809), Gomba ✠, Petőfalu, Hull, Aranyosmarót ✠, Bélád ✠ (1810), Fény ✠ (1812), Hercegszántó, Nagy-Ida, Regőce ✠ (1814), Berkesz ✠, Bajna, Egyházasmarót ✠, Felsőszemeréd, Hegyfalu, Nyír-Ábrány, Szent-Mihály, Szinna (1815), Alcsut (1819 után), Nagykagya, Seregélyes (1820), Bia (1823), Fót (1823—27), Páty (1825), Pilisszántó (1826), Csákvár (1828), Kaposújlak (1830), Alsóbogát (1830), Tápiószentmárton (cca 1830), Temesremete ✠ (1830), Csákberény, Tiszadada (1831), Tavarna (1832), Fülek (1833), Környe (1835), Csehberek (1837), Gyömrő (1840), Bárca, Tajnasári (1840), Beodra ✠ (1842—46), Tóalmás kastélyai tartoznak e néhány évtized jelentősebb alkotásai közé.

Szabadságharcunk utáni szomorú elnyomatás évei meddők. A később csak nagyon lassan megindúló kastélyépítkezés pedig már elvesztette a történelmi stílusok talaját, s ezzel túllép a magunk szabta keretek határán.

* * *

Ha már most mindeme külföldi hatások és belföldi adottságok után magukat a magyar kastélyokat vesszük szemügyre, úgy nem lepődhetünk meg azon, hogy a török hódoltság után meginduló vidéki világi építkezésünk nem mutat egységes képet. Főuraink, kiknek akkor a hazai építészet még csak támpontokat sem szolgáltatott otthonuk korszerűbb kialakításához, eleinte egymástól függetlenül külföldi mesterekkel építtettek s ezek az akkori közlekedési viszonyok mellett országunk határain belül is el voltak egymástól szigetelve. Mégis feltűnik, hogy a XVII. században és a XVIII. század elején létesült, vagy átalakított kastélyoknál még mindig mennyire általános az előző korokban dívó közel négyzetes udvar köré épült, vagy zárt tömbalakú épület, — négy sarkán többé-kevésbbé kialakított tornyokkal. Acsa, Alsóosztregova, Aranyosmedgyes ✠, Bercel, Brunóc ✠, Cserhátsurány ✠,

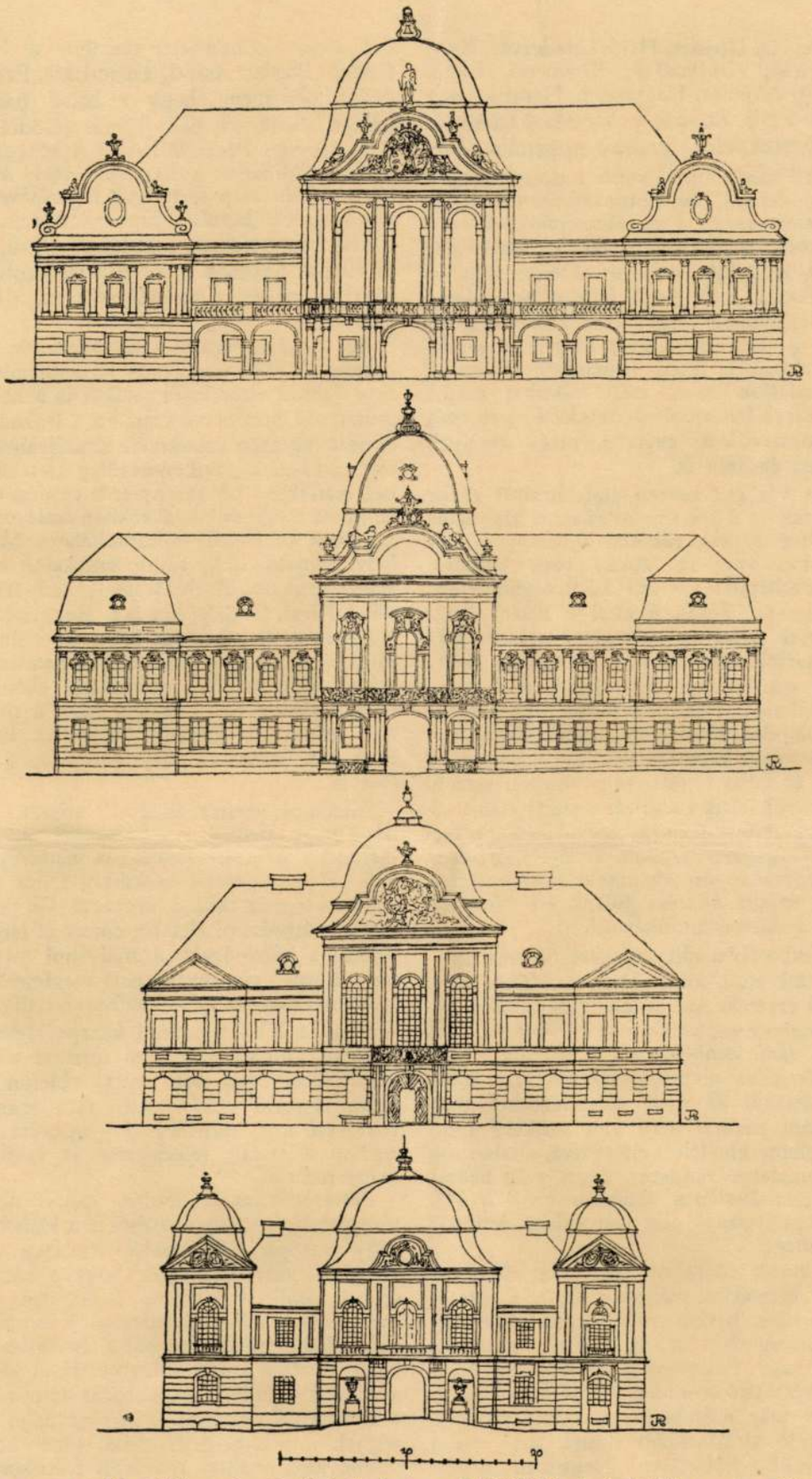

1—4. — 1. Nagytétény rekonstruált tetővel. — 2. Gödöllő jelenlegi alakjában. 3. — Pécel. 4. Gács kastélyai L 1 : 500.

Cserenye, Egervár, Girincs, Hajós, Hédervár, Kaplat, Kismarton ✠, Korlátkő ✠, Körmend, Luka, Márkusfalva ✠, Mohora, Nagycsebb, Németkeresztur ✠, Nyitraszeg ✠, Rohonc ✠, Stomfa ✠ várkastélyait kell jellegzetes példák gyanánt megemlítenünk.

Szűklátókörű megállapítás volna e típust magyar sajátságnak minősíteni, hisz Európaszerte való alkalmazása közismert, mégis a mi viszonyainkból folyó különlegességnek tekinthetjük azt a jelenséget, hogy ezek az aránylag korai — védelmi célú — alaprajzok sokszor mily késői jellegű homlokzati alakításokkal valósultak meg. (Acsa, Kismarton ✠, Márkusfalva ✠, Körmend stb.) Ennek magyarázatát talán abban a bécsi kamarától származó parancsban találjuk meg, mely taktikai szempontokból a várak lerombolását rendelte el és csak azoknak fennmaradását engedte meg, amelyek lakókastélyokká épültek át.

Így számos vár gyökeresen átalakíttatott és az egyszerű traktus — a kor immár el nem hanyagolható igényeihez képest részben kettőssé bővült (lásd Kismarton 211—12. ábra.) vagy legalább is folyosók hozzáépítésével vált lakályosabbá (lásd Hédervár 209—10. ábra). Ezáltal e kastélyoknál — a többiekkel szemben jellegzetesen nevezhetnők őket várkastélyoknak is — a különböző keletkezési korok származékai alaprajzilag is határozottan felismerhetők. Hatalmas faltömegek s ezekhez képest aránylag kisméretű, szabálytalan, szeszélyesen egymáshoz kapcsolt, nem egységes hatású helyiségsorok és falba rejtett, vagy nagyon szűkös terjedelmű lépcsők jelzik a régi vár maradványait, — szabályos nagyméretű termek, térhatásra törekvő kényelmes egyeneskarú lépcsők, a régi helyiségeket lehető lakályosan összekapcsoló hosszanti folyosók, falba vágott átjárók, fülkék stb. tesznek tanuságot az átalakítás munkájáról.

De az így lakhatóbbá vált várkastélyok még mindig távol állottak attól, amit abban az időben korés célszerűnek éreztek. Amint lehetőség adódott — tehát új épületeknél —, követve az európai szokást, megnyitják a zárt tömböket és a szabaddá vált szárnyak kedvezőbb alaprajzi lehetőségeit igyekeznek kihasználni. E nyilt elrendezésnél még nagy szobaszám mellett sem volt szükség több emeletre és néhány kivételtől eltekintve, általánossá válik az egyemeletes rendszer. Ezen s az akkori barokk művészet általános vonásain kívül a III. Károly-kori kastélyoknak alig van valami különösebb közös jellege.

Az előző korok csökkenő, de még ekkor is jelentős olasz igazodása mellett a francia, német és osztrák barokk hatása válik mind erősebbé. Carlone kismartoni alkotása alig hagyott nyomokat, de Ráczkeve, vagy Féltorony ✠ az olasz iskolájú és francia művészettől sem idegenkedő J. L. Hildebrandt művei már számottevően befolyásolják a később kialakuló általánosabb típust, melyben a délnémet barokk, különösen Neumann architekturájának elemei is szóhoz jutnak. Alaprajzilag az U alak és részeinek további összetétele válik uralkodóvá és pedig vagy úgy, hogy szárnyaival court d'honneur-szerűen a bejárat felé fordul (Bicske, Aszód, Eszterháza, Pápa stb.) vagy pedig olyképen, hogy a hátsó park intimebb jellegű előkertjét öleli körül. (Gödöllő, Hatvan, Köpcsény ✠, Pécel, Vál stb.) A középső rész emeletén foglal helyet a díszterem, mely nagy gonddal kiképzett és szép térhatású lépcsőjével az épület főtengelyébe kerül. Ehhez kétoldalt sorakoznak a jól csoportosított fogadóhelyiségek, majd tágas és világos folyosók mentén a lakószobák, — földszinten pedig a személyzeti és alárendeltebb helyiségek.

Az U-alak szárnyhosszúságainak variálásával mindig jó volt arra, hogy az általánosan használt egyemeletes elrendezés mellett is a homlokzatként mutatkozó középrész számára a legkedvezőbb arányokat lehessen választani. Kastélyaink eme előretolt szakasza a pavillonszerűleg kiemelt díszteremhez csatlakozó két szárny erős egységével és derűs, könnyed megjelenésével sokban emlékeztet a francia és német kis kastélyok körvonalaira. Mégis annyira helyi zamatú, hogy műtörténészeink nem egészen alaptalanul beszélnek Grassalkovich-stílusról. (Gödöllő, Pécel, Gács ✠, Hatvan, Bükkösd, Pozsony ✠, Gernyeszeg ✠ stb.) Ha lehet ily stílusról beszélnünk, úgy annak meghatározója nemcsak a fischeri, hildebrandti és főleg würzburgi elemekből összetevődő tektonikus kiképzés vagy a magasablakos, tört oromzatú, kiemelt középrész hármas axiscsoportja, hanem e kastélyok sajátos tömegalakítása is.

Általános vonása az abszolutizmus művészetének, hogy benne a nemzetközi stílustörekvések mellett a nemzeti sajátságok háttérbe szorulnak, ami nálunk a török hódoltság teljes építési pangása után még inkább érezhető. De ez a hatás — mint a társadalmi élet formáinál is látjuk — elsősorban a külsőségekben nyilvánul meg. Felöltöztette a mi viszonyainknak megfelelő tömegeket a nemzetközi irányzat legfrissebb divatja szerint.

Hogy a XVIII. század közepe táján épült kastélyaink tömegalakításában mennyi közös, különleges vonás van, azt a 15. oldalon bemutatott vázlat sorozat (mely nem tart számot pontos felmérési rajz minősítésére) igazolja legbeszédesebben és talán feleslegessé is teszi a bővebb magyarázatot.

Felvetődik az a kérdés, vajjon nem állunk-e tömegalakítás szempontjából is a Habsburg-barokk vagy európai későbarokk általános jelenségével szemben, mert bizonyos, hogy a középső és két szélső rizalittal tagozott homlokzat a délnémet barokknak is jellemző sajátsága. E kérdésre nemmel kell válaszolnunk, mert bár a tömegelemek hasonló csoportosítása e kor jellegzetességei közé tartozik, a nálunk található fogalmazás tömör, zárt volta, a ritmus változásának élénksége helyi különlegességnek minősíthető és abból ered, hogy szerény viszonyaink mellett rövidebb fronthosszakba kellett építészeinknek beleszorítani azokat a tömegtagozatokat, melyek a nagyobbarányú nyugati palotákat, vagy kastélyokat jellemezték. Csodálatos,

hogy kastélyfrontjaink mindamellett nem elaprózottak és még az olyan homlokzat is, mint a gácsi kastélyé, ahol úgyszólván minden ablaktengely külön épülettömeg tartozéka

/ a / b / c / c' / c / d / a /

könnyed, friss és előkelően monumentális (89. ábra).

E zártegységű műemlékcsoport láttán önként felmerül a kérdés, vajjon kik lehetettek e kastélyok tervezői, vagy melyik művészi körhöz tartozhattak azok alkotói? Sajnos, erre nézve ma még teljes sötétségben tapogatódzunk. Ama valószínű feltevés, mely F. A. Hillebrandtot a budai királyi palota építészének körét említi a problémával kapcsolatban,[3] az első példákra még alig vonatkozhatik, a többiekre pedig épp annyira bizonyításra szorul, mint a kiképzési részletek egyezéséből vont az a következtetés,[4] hogy e kérdés hátterében helyi letelepedésű, vagy kisebb hazai mestereket, talán a salzburgi származású Mayerhoffer András működését kell látnunk.

Bármint is álljon azonban a szerzőség kérdése, e típus kialakulásában talán legfőbb jelentőséget két hazai tényezőnek kell tulajdonítanunk: az egyik építőkövekben való szegénységünk, a másik az építtetők személye.

Az első tényező tulajdonképen negativum és különösen annak tűnik, ha a külföldhöz képest különben is szerényebb viszonyainkat vesszük figyelembe. De értékké válik azáltal, hogy a kőről való ilymérvű lemondás a viszonyainkat határozottan jellemző erős művészi önmegtartóztatáshoz vezetett és az épület kialakítására erősen rányomta bélyegét. Még fontosabbnak látszik az építtető személye, hisz alig volt idő, mikor az annyira irányítóan avatkozott volna bele a tervezésbe, mint ebben a korban. S hogy ez nálunk valóban így volt, azt a kastélyok tömegalakulásának feltűnő egyezése is igazolja. A laikus építtetőt elsősorban mindig a tömeg-kompozíció érdekelte. Ez egyszerűbben szólva annyit jelentett, hogy kastélyánál ugyanazt a dísztermet magábafoglaló középrészt, ugyanazt a címer számára szükséges törtvonalú oromzatot, ugyanazt a középtengelybe helyezett, s az udvari oldalon lévő lépcsőkhöz vezető áthajtót kívánta építészétől, mint ahogy azt környezetében látta, s ezzel maga járult hozzá leginkább e típus kialakulásához. Ebben aztán teljes hűséggel nyertek kifejezést az építtető kívánságán keresztül a mi viszonyaink, s ezek ilyeténkép való kikristályosodásának legjelentősebb értéke, hogy a barokkot, ezt a par excellence feudális művészetet, a mi szerényebb lehetőségeinkhez egyszerűsítve, be tudta illeszteni a magyar vidék üde környezetébe.

A XVIII. század közepének e lokálisabb színezetű copfba hajló rokokója Mária Terézia uralkodása alatt Hillebrandt, Fellner és Hefele működésének nyomán a barokk tartalom és eszmevilág megőrzése mellett is mind több klasszicizáló elemet vesz fel. Az 1764—66-ban épült Eszterházában ugyan egy nagystílű építtető, Esterházy fényes Miklós kívánságára még egyszer elszigetelten fellángol a rokokó, de ennek már nincs befolyása a fejlődés általános irányzatára, melyet a nagyszabású egyházi építészet mellett (nagyváradi, szombathelyi, veszprémi és váci püspöki, pozsonyi érseki palota, egri líceum, nagyszombati egyetem) aránylag szerényebb főúri kastélyok képviselnek. (Bély, Bicske, Mór, Pápa, Tata, Vál, Újfutak stb.) Ezek sem állanak egymással oly összefüggésben, hogy az általános későbarokk, illetve copf nemzetközi vonásain felül valamilyen helyi típust mutatnának s így e rövidre szabott összefoglalásban bővebben velük nem foglalkozhatunk.

Sokkal több helyi összetartozandóságot találunk a klasszicizmus kastélyaiban. Ezeknek külső megjelenését az az erős homlokzati egység jellemzi (157—162. ábra), amelyet tervezőik és építtetőik egyaránt annyira legfőbb céljuknak tekintenek, hogy ennek a tömegalakítást és az alaprajzi elrendezést is alárendelik, nem ritkán a célszerűség és lakályosság rovására. A bennük megnyilvánuló gondolat csaknem mindig ugyanaz: rizalittagozás nélküli egységes homlokfal, melynek közepét rendkívül finom arányú négy, vagy hat oszlopon nyugvó oromzat hangsúlyozza. E megoldás, bár szinte primitíven egyszerű és nálunk általánosan használatos, mégsem vált sablonossá.

Palladio tiszta architekturájának nemzetivé alakult újabb felvirágzásával állunk szemben, melynek a kor divatjánál mélyebbrenyúló gyökereit, részben főuraink erős angol irányú érdeklődésében kell keresnünk — hisz Angliában a vicenzai mester tanait még a barokk fénykor idején is rendkívül tisztelték —, de bizonyos, hogy a stílus alakulására építészetünk akkori vezéralakjának, Pollack Mihálynak olaszországi tanulmányévei is erős befolyással voltak.

Az imént körvonalazott egységnek klasszikus szépségű kialakításában mestereink oly tudást és finom megérzést tanusítottak, hogy ehhez foghatót Európa más országaiban — talán éppen Angliát kivéve — alig találunk. A szükség követelte nagy egyszerűség és a belőle kikristályosodó puritán tisztaságú művészi termék, annyira összeforrt a magyar talajjal és viszonyainknak annyira kifejezőjévé vált, hogy a palatinus-kori kastély *magyar* típusát kell benne látnunk, noha ezt az elrendezést nem ritkán máshol is megtaláljuk. Hansen Nemzeti Múzeumunkról — melynek főhomlokzata ugyane gondolat nagyarányú megvalósítása — úgy nyilatkozott, hogy azon csak egy változtatást szabadna tenni: — márvánnyal burkolni. Alcsut, Lovasberény, Dég, Csákvár, Hegyfalu, Fót, Gyömrő, Rohó[5] éppúgy megérdemelné e nemes anyagot.

Lássuk már most, miként alakul e tipikus — mondjuk magyar elrendezés különböző változataiban. Mindenekelőtt két egymástól eltérő csoportot kell egymással szembe állítanunk, a nagyobbméretű emeletes kastélyt a földszintes kis kastéllyal vagy kúriával. Az előbbinél a földszintet és emeletet összefoglaló oszloprend karcsúbb arányokban valósítható meg, aminek felismerését bizonyítja, hogy az emeletes kastélyoknál legtöbbször jón,

ritkábban korinthusi oszlopokkal, míg földszinti elrendezéseknél általában a zömökebb arányú dór oszlopokkal találkozunk. Ott, ahol az építési programmot sok helyiség létesítésével és nagy beépített területtel két szintben kellett megoldani, az építésznek nagyobb változatosságra volt alkalma. Klasszicizmusunk mesterei azonban bölcs mérséklléssel mindig a közép rizalit oszloprendjének az épület magasságából adódó arányaihoz igazodtak és a főhomlokzat síkjába csak oly épülethosszat vontak be, mely azzal egy tekintettel átfogható egységet alkotott. E hosszon felül létesítendő helyiségeket az U-alakban hátravezetett szárnyakba (Lovasberény, 229. ábra) vagy annak újbóli derékszögű törésével egy második, a főfrontnak mintegy hátterül szolgáló hátsó homlokzatra helyezték (Alcsut, 164., 230. ábra). Ha már most a főhomlokzatot vesszük szemügyre, akár ez az egész hosszból, akár pedig csak az egységes hatást keltő előretolt részből áll, akkor mindenképen feltűnik a nyugodt ritmus és az arányok kiforrottsága. Közepes nagyságú homlokzati hosszaknál legtöbbször az

/a-a-a-a-a/b-b-b/a-a-a-a-a/

ritmust találjuk. (Alcsut, (157. ábra), Bodajk (főhomlokzat), Lovasberény (158. ábra), Tereske, Petőfalu stb.).

Nagyobbaknál vagy laposan elnyujtott kúriáknál a hat oszloppal alátámasztott középtimpanon által, bár szélesebbé válik az ütem, mint

Dégen: */a-B-a/a-a-a-a/C-C-C-C-C-/a-a-a-a-/a-B-a-/* (161. ábra).

Fóton: */(a-a-a-)/b-b-b-b-b-b-/c-c-c-c-c-/b-b-b-b-b-b-/(a-a-a-)/*(160. árba).

Hegyfalunál: */(a)-a-a-a-a-a-a-/b-b-b-b-b-/a-a-a-a-a-a-a-(a)/* (178. ábra). utcai homlokzat:

Alsópetényben:

/a/b-b-b-b-/c-c-c-c-c-/b-b-b-b-/a/

ezt mégis a középrész hangsúlyozott volta egy egységbe foglalja össze. A görögös oszlop hordta oromzat a palatinus-kor fogalmazásában még a kisebb és egész igénytelen épületeknél sem hat hivalkodóan, mikor a ritmus leegyszerűsül az */a-a-a-/b-b-b-/a-a-a-/* (Rákosszentmihály), vagy */a-a-/b-b-b-/a-a-/* (Alsódabas, Bia) formulára.

A tengelyek emez egyszerű ritmusát nyugodt körvonalakba foglalják a tetők egyenes, töretlen vonalai, melyekről a pavillonfelmagasítások és tornyok teljesen elmaradnak. S e lehiggadt nyugodt keretet széles vakolt síkokon, csak kevés szerény kiképzésű, de annál nemesebb és kifejezőbb antikos jellegű architektonikus tagozat tölti ki, melyből egyszerűsége mellett is csodálatos erővel emelkedik ki a középrész kanelurázatlan oszloprendje. A városi homlokzatok enyhébb mélységű plasztikájával szemben, vidéki kastélyaink a nagyobb távolságból való megfelelő hatás biztosítására csaknem kizáróan erős árnyékhatású, szabadon álló oszloprendeket alkalmaznak.

Neoklasszicista kastélyaink e leggyakoribb megjelenési formája mellett nem ritka különösen dombosabb vidéken az a típus, melynél az oszlopok csak az emeletre kerülnek (Bajna, 174. ábra, Bodajk, 175. ábra, Bárca, Felsőbalog, Egyházasmarót stb.) és egy másik sem, melynél zömök dór oszlopok a földszínén állva, csak az emeleti erkélyt hordják (Újszász, Gyöngyös stb. 192—195. ábra).

Az emeletosztásokban is erős eltolódás mutatkozik az előző korral szemben, amennyiben a reprezentatív helységek a parkkal való közvetlenebb kapcsolat érdekében a földszintre kerülnek. Ez nemcsak a homlokzaton nyilvánul meg — a magas földszint fölötti alárendeltebb emeletben —, hanem mélyreható nyomokat hagy az egész alaprajzi elrendezésen is. Díszes lépcsőkre immár nem volt szükség, s ennek elhagyásával veszendőbe ment a barokk alaprajz erős összetartó gerince, annál inkább, mert a díszterem, ha ilyen volt, az előtte lévő oszloprend miatt a középről gyakran a szárnyakba került (Dég, 226. ábra, Gyöngyös stb.) és ugyanide követték a térhatásukat vesztett egyszerű, keskeny kétkarú lépcsők, sokszor csigalépcsők. Így a mult század elejei kastélyainknál jelentősebb belső térképzésről és hatásos térkapcsolásokról sokkal kevésbbé beszélhetünk, mint az előző korban, s az egyszerűbb terek szerény kialakításukkal nemes vonalú empire-bútorzatukkal minden nagyképűség és pátosz kerülésével, az abszolutisztikus művészet sallangjai nélkül meghitt, majdnem polgári otthon ízléses képét nyujtják. Ezek vezetnek át az irodalomtól, a festőművészettől és zenétől megalapozott romanticizmusba, mely a század közepe táján kastély-építészetünkben általánossá vált. Néhány elszórt, a renaissance formáit ily hangnemben feleleventő példától eltekintve (Ikervár, 203. ábra) a század eleje óta vezető angol befolyás hatása alatt most az angol-gót stílus válik kedveltté. Alsószeleste, Bogát, Galánta, Martonvásár, Nádasladány, Mikosd, Molnári, Vép, Vörösvár, Óléc, Oroszvár, Tiszadob kastélyai sorolhatók emez irány legjelentősebb alkotásai közé. Az adott szűk keretek miatt csak felsoroljuk őket, de nem foglalkozunk velük, mert nem tartoznak a történelmi stílusú kastélyok közé. De művészi kvalitásaik, egységes megjelenési formáik révén, mint építészettörténetünk különlegességei külön beható tanulmányt érdemelnének.

* * *

Hiányos volna kastélyainkról nyujtott kép, ha a hozzájuk tartozó kerteket figyelembe nem vennők. Hiszen XIV. Lajos kora óta a kert szinte fontosabb volt magánál az épületnél. Versaillesben Le Notre a munkások tízezreivel már évekig dolgozott, hogy a világ legnagyszerűbb kertalkotását megteremtse, amikor az épület még csak igen szerény vadászkastély volt s a napkirály hetekre terjedő, szédítő pompájú kerti ünnepségeinek előkelő vendégei a mezőkön voltak kénytelen tanyázni. A 30 éves háború és török hódoltság után aránylagos nyugalomhoz jutott Középeurópa alkotásaiban nem vonhatta ki magát a francia grand siècle e legjellegzetesebb műfajának hatása alól, s a XVIII. szá-

zad folyamán — mikor az Franciaországban már kezdte divatját múlni, a német és osztrák építtetők a legnagyobb kertépítő alkotásai — Vaux le Vicomte, Versailles, Marly le Roi, Chantilly, Fontainebleu, Saint-Cloud parkjainak nyomán terveztették meg kertjeiket, melyeket a reprezentatív szellem, a szabályos és világos áttekinthetőség, de egyúttal hallatlan változatosság és meglepetésekre való törekvés jellemzett.

A barokk kert nem a természetszeretet, hanem az abszolutisztikus művészet-élvezet jegyében fogant, építtetője rendet akart látni benne és pedig szigorú architektonikus rendet, melyben a virág, a bokor, a fa, a gyep, az út és minden más elem a barokk kompozíció elvei szerint elvesztette önálló jelentőségét és a park övezte épület egységének szerves részévé vált. Az épület és kert közös főtengelye e kettős egységű alkotás gerince. Ehhez csatlakoznak szimmetrikus rendben a lombfallal határolt plateauk, terraszok, lépcsők, kaszkádok és balluszträdorokkal szegélyezett támfalak. Ezt a síkokba szedett növényarchitekturát leleményes vízijátékok, a szobrok és vázák óriási száma, kőpadok, kisebb-nagyobb pavillonok sokasága teszi kápráztatóan változatossá.

Országunk szűkös viszonyai következtében barokk parkjaink is nagyrészt szerényebbek a külföldieknél és minthogy a kertarchitektura a legmulandóbb művészet, ma már alig találunk valamit e 160—180 év előtti parkok eredeti pompájából, annál kevésbbé, mert a XIX. század úgyszólván mindent a maga ízlése szerint alakított át. Szerencsére néhány metszet elég megbízható tájékoztatást nyujt az akkori kertművészetünkről, s különösen a két Esterházy-kert, Kismarton és Eszterháza részleteiben is még tisztán áll előttünk. Előbbi, mint tudjuk, többszöri átalakításon ment keresztül, hegyoldalon terül el és így a mi szempontunkból kevésbbé jellegzetes, bár igen tanulságos a XVIII. századi állapotot jelző felvétel és az 1801-i — nagyjában a mai állapotnak megfelelő átalakítási terv összehasonlítása.[5] Legtipikusabb és egyszersmind legnagyobbszabású barokk kertalkotásunk Eszterháza, melyben Esterházy fényes Miklós érintetlen, sík terepen valósíthatta meg Versaillesben fogamzott terveit. Egy itt utazó francia (1784-ben) írja,[6] hogy „hazájában Versaillesen kívül nincs hozzáfogható alkotás" és bizonyos az is, hogy az korában a Monarchia legszebb kertje volt. Nagyságáról és az Esterházy Miklós által tervezett elrendezéséről fogalmat nyujt az 1784-ből „Jacoby del." jelzéssel ellátott metszet (106. ábra), melyből ma már csak a kastély *(A)*, az őrségek *(B)*, néhány gazdasági épület *(X* és *V)*, az istálló *(G)* és az úgynevezett muzsikaház *(H)* áll. Eszterháza rövid tündöklése után a kert csakhamar teljesen tönkrement, kis részben angol kertté alakult, úgyhogy eredeti franciás jellegéből a Fortuna, Venus, Diana és Naptemplomból, operaházából és marionett-színházából, kínai házából és heremitageaból, különböző játékházaiból és nagyszerű íves kaszkádjaiból alig találunk nyomokat is. (A belső kert jelenlegi franciás elrendezése Esterházy Margit hercegnő kezdeményezésére 1902-ben készült.) Ha nagyságra nem is volt párja a „magyar Versaillesnak", a kialakítás művészi becse szempontjából alig állottak mögötte Gödöllő, Féltorony✞ Köpcsény✞ és a pozsonymegyei kastélyok barokk kertjei.

Azt a mérhetetlen távolságot, mely a barokk idők életberendezését, világnézetét, pompakifejtését és abszolutisztikus kötöttségét a XIX. századtól elválasztja, talán semmi sem fejezi ki oly határozottan, mint a kertek megváltozása. Sohasem állott a kert az általános érdeklődés központjában annyira, mint a XVIII. században és így nagyon is érthető, hogy a vele való állandó foglalkozás folyamán a szabályos kertstílussal szemben a reakció is mind erősebben szóhoz jutott. Az emberek belefáradtak az állandó reprezentálásba, pénz sem akadt mindig a sok munkát követelő szabályos kertek fenntartására, de kezdték únni a rideg árnyéknélküli plateaukat, melyekben a növényzet kivetkőztetve természetes jellegéből, csak annyiban kapott helyet, amennyiben anyagot szolgáltatott a kert architektonikus kialakításához. Az új szellem változásai az irodalom és művészet eredményeit megelőzve, először a kertben jelentkeznek és a XVIII. század vége felé a fák és bokrok természetes szépsége teljességgel visszahódította újra jogait. Az architektonikus kialakítás helyébe a botanikus érdeklődés lépett és divattá vált növényi különlegességek, exotikumok beszerzése, ültetése és tenyésztése. Kutatók az egész világot bejárták s olyan ritka fákat, bokrokat, virágokat kerestek, amelyek nálunk részben üvegházakban, részben szabadon éltek tovább. Így kerülnek Európába a Libanon cédrusai, az amerikai tölgyek, a jegenyék, akácfák, a legkülönbözőbb koniferák, a Kínából és Japánból származó glyciniák, päoniák, krizantemumok, anemonák, gardeniák, jázminok, kaméliák és dáhliák. De a kertészeti anyag erős gyarapodásánál sokkal mélyebbreható jelentőségű az a megváltozott felfogás, mely ezt az új anyagot csoportosítja. A festőiség, az egyes fák természetes és szakszerű elhelyezése a vezető szempont, úgyhogy a botanikus képzettség mind nagyobb mértékben vált szükségessé. E sajátos igény a kertek megalkotását mindinkább kivette az építészek kezéből, fokozatosan a kertészek és építtetők hatáskörébe utalva azt. Főuraink akkor sokat utaztak Angliába és így mi sem természetesebb, minthogy az 1800. év körül nálunk az általános irányzaton túlmenőleg a festői úgynevezett „Angol kert" jött divatba. S míg a szabályos francia kertjeink régi pompáját alig néhány megkopott, elvadult, bebozótosodott kerrészlet sejteti, az utolsó előtti századforduló körül alapított kertek talán ma hirdetik igazán azt, amit alkotóik hajdan megálmodtak. A barokk abszolutizmus után való fellélekzés, a természethez való visszatérés, a fák egészséges fejlődésének üdesége sugárzik e kertekből, melyek oly sok melegséggel, színnel veszik körül, görögös tisztaságú kastélyainkat. A kikristályosodottan szabályos épület és a természetbe olvadó festői környezet később fel-

fedezni vélt ellentétét e kor még csak meg sem érezte. Mai szemmel nézve, mi is a legnagyobb megnyugvással szemléljük ezt az ellentétet. Csak az eklekticizmus képzelt stílustisztaságának kora igyekezett néhány helyen a kastélyok közvetlen környezetébe legtöbbször igen szegényesen ható „stílszerű" átmenetet iktatni, melyet az utolsó évek tisztultabb felfogása már nagyrészt ki is küszöbölt. E szép kertjeink közül Alcsut (204. ábra), Dég, Csurgó, Csákvár, Fót, Gyömrő, Hédervár, Lovasberény (206. ábra), Nádasladány, Nagycenk, Tata, Vedrőd, Körmend (207. ábra) említésével alig mondtuk el azok egy kis töredékét.

* * *

Bármennyire vázlatosan is ismertettük kastélyaink anyagát, látszólag részletesebben kellett volna foglalkoznunk az alkotó művészek kérdésével. Sajnos, e kérdést az anyag általános feldolgozatlanságán túl is sűrű homály takarja, mely félő, nagyrészben nem is lesz tisztázható. Míg az e korból való egyházi és állami fönnhatóság alatt létrejött épületeink legnagyobb részét ma már jeles mesterekkel tudjuk kapcsolatba hozni, a vidéki magánépítkezésekre vonatkozóan csak nagyon kevés ilyen adat került még felszínre, s a családi levéltárak elkallódása, rendezetlensége és hozzáférhetetlensége — egyes véletlenektől, vagy másirányú összefüggésektől eltekintve — nem sokkal biztat. Az eddigi kutatással tisztázott, vagy hagyományokból ránkmaradt adatok néhány sorban foglalhatók össze.

Tudjuk, hogy Kismarton barokk körülépítése Carlo Martino Carlone, kerti homlokzata K. Moreau és őrségépületei Henrici tervei szerint készültek. Ismeretes J. L. Hildebrandt szerzősége a ráckevei, féltoronyi és J. N. Jadot-é a holicsi kastélyra vonatkozóan. Írásbeli adatok igazolják Fellenthali Fellner Jakab tervezői működését a móri Lamberg-kastéllyal kapcsolatban, de Tata és Pápa kastélyaira nézve ezt már csak feltevésnek, bár igen valószínű feltevésnek mondhatjuk, s még inkább bizonyításra szorulna az a — Borovszky munkájában szereplő — valószínűtlen állítás, mely szerint a magyarbéli kastély Fischer von Erlach műve. Eszterházát — míg ezt további vitathatatlan adatok nem erősítik meg — alig tekinthetjük megnyugvással Jacoby alkotásának, noha a kastély egy német leírásának alaprajza alatt ott áll „Jacoby del. et aedif."[7]

A klasszicizmus kastélyait illetőleg sem állunk ma még kedvezőbben. Hagyomány és köztudat Pollack Mihálynak tulajdonítja Alcsut, Fót, Gyömrő kastélyát, de ezt még okmányszerűen kellene igazolni és lényeges volna annak a megállapítása is, hogy a dégi nagyszabású Festetich-kastély építésében a tőle származó és szignált terveken kívül a mesternek mily része volt. Pollack egykori terveinek megvalósításával létesült néhány évvel előtt a vajtai Zichy-kastély is. Ugyancsak szignált tervek tesznek tanuságot Kasselik Fidelio szerzőségéről a verebi kastélyt illetőleg. Viszont csak hagyományok szólnak Hild József működéséről Bajnával kapcsolatban. Egyes helyeken található családi hagyományok és feljegyzések — melyek szerint például Váchartyán Canevall francia építész, Vanyarc bizonyos Ilgó nevű mérnök, Pilisszántó Clark Ádám műve volna — nem tekinthetők tudományos érvényű megállapításoknak. Összevetve az alkotó művészekre vonatkozó szegényes adatokat, kastélyépítészetünk gazdagságával látjuk csak igazán, hogy mennyi felkutatásra váró részlete van még építészettörténetünk eme fejezetének.

Ha befejezőül végigtekintünk a török hódoltság óta épült történelmi stílusú kastélyaink hosszú során, igen sok összefüggéstelen, elszigetelt és idegenszerű jelenség között is teljes határozottsággal *négy típus kikristályosodását látjuk.* A régebbi korokba nyúló *négytornyú várkastélyét,* a XVIII. század közepetájának francia kertben álló nemzeti rokokó, *mondjuk Grassalkovich-stílusú kastélyét,* a szabadságharcunk előtti négy évtized angol parkban álló empire, mondjuk *Palatinus-stílű kastélyét* és ugyanezen kornak a községek házai közé épült *nemesi kúriáját.* Mind a négy az általános európai stílustörekvések talajában gyökeredzik, de valamennyi típusban a mi viszonyaink is visszatükröződnek — érdekes bizonysága gyanánt annak, hogy országunk minden kor kultúráját mily jelentős nemzeti asszimiláló erővel tudta sajátjává tenni. Azt a különbséget, mely e műemlékeinket a külföldiektől elválasztja, bár eléggé érezzük, konkrét formában megfogalmazni ma még nem tudjuk. Éppen ezért érdemlik meg a komoly kutatás legodaadóbb figyelmét e vidéki alkotások, melyekben a történelmi korok társadalmi viszonyai és a magyar helyi jelleg oly változatosan nyertek kifejezést, mert amennyire kastélyaink multjához és történelmi neveihez fűződő kegyelet termékenyítően tudta megihletni irodalmunkat, annyira hozzájárul tudományosan feldolgozott anyaguk művészettörténetünk gyarapodásához, ha mélyen rejtett értékei felszínre kerülnek.

Ennek a még nagyon sok munkával járó kutatásnak óhajt utat mutatni ez a könyv abban a reményben, hogy vázlatos és némely vonatkozásban ma még bizonytalan adatai a szükséges kiegészítésekkel mielőbb kibővülnek.

De nemcsak építészettörténeti adalék, hanem figyelmeztető és emlékeztető is akar e szerény összefoglalás lenni arra, hogy ezek az alkotások, melyek magyar földön, magyar pénzen épültek, s melyek magyar építtetők irányítása mellett jórészt magyar építőművészek tervei szerint létesültek, még akkor is a mi kultúránk hirdetői lesznek, ha a megszállott területek jelenlegi urai szellemileg és történetileg is maguk számára akarnák kisajátítani.

Dr. Rados Jenő.

MAGYAR KÁLMÁN régész

emlitve, ld. Trogmayer Ottó

Mátyás István: A földvár kürül szolgálónépek falvai.

UJ TÜKÖR 1980./XVII./4.sz.18.o.

vett portrét? Nem is akartak. Élethű ábrázolást várni, vagy követelni tőlük tehát egyaránt jogosulatlan, ahisztorikus.

Olyanfajta ez a tévedés, mintha valaki nem ismerné *Arany* halhatatlan balladájának, *A welsi bárdok*-nak a keletkezését, allegorizmusát, s azt hinné, hogy a költő Edward angol király egyéniségét akarta megrajzolni. A költemény sorai egyszerre egészen más értelmet kapnának ilyen szemléletben. S ha a feltételezett magyarázó értékelés céljából egykorú forrásokkal is egybevetné a balladát, esetleg megállapíthatná, hogy Edward egyéniségének rajza nem elég alapos és nem egészen hű. Mintha bizony Aranynak ez lett volna a célja!

Ez az abszurdumig fokozott hasonlat egyszersmind világosan mutatja a helyes kiindulási pontot, az alapkérdést is: mit akartak ábrázolni a legendaírók? Milyennek látták az embert, létének értelmét és célját a mindenségben?

A modern ember, akinek szellemi horizontja nem terjed túl a földi lét határain, a természetfölötti világot rendszerint csak amolyan *deus ex machina*-ként alkalmazza gondolkozásában akkor, mikor tudománya már csődöt mondott. A középkori ember azonban ezt a természetfölötti világot valóságnak, sőt az egyetlen valóságnak tekintette.

Az egész érzékelhető világ olyan, mint valami könyv, melyet Isten ujja írt — mondja Hugo de St. Victore. Benne az egyes teremtmények mintegy az Isten bölcseségének bizonyságául szolgáló jelképek. Ha írástudatlan ember lapozza ezt a könyvet, benne csak a betűk alakját látja, értelmüket azonban nem tudja fölfogni. Ilyen tudatlan az, aki a látható teremtményekben csak a külső alakot figyeli, a belső lényeget pedig nem veszi észre. A bölcs éppen abban különbözik a balgától,

Magyar kalyhák

Divald Kornél:

Régi művészi kalyhák. Vas. Ujs

1913. 88–89 l.

képekkel.

TECHNIKA

szerkesztősége és kiadóhivatala
Budapest, 112. XI., Műegyetem

Műemlékek Országos Bizottsága
Bp. IX. Rákos-u. 10.

Kalmár János: A magyar kard fejlődése

Kny. Magyar Gremle.
8°, 1K, 7L, Budapest, 1935.

Magyar kard fejlődése

Kalmár János: A magyar kard ~~fejlődése~~ művészete

~~Kny. Magyar Szemle.~~
8°, ~~0K~~, 8L, Budapest, ~~1935.~~ 1938
64 103L

Magyar kard
Művészete

Magyar Kardok

Nagy Géza cikke

Arch. Ért.

1898.

226-245. l.

614. FÖDELES POHÁR, porcellán, kúpos a
sorakoznak, a fedőt hasonló akantuszlev
Peremén és az akantuszlevelek közt arany
arabeszkes, két kartusban szines vizparti
kes disz van. 28 aranyszámmal. Meissen,
dem profilierten Fuss plastische Blätterr
Knopf des Deckels ist drachenförmig. Am
der Wandung in zwei Kartuschen mit Lüs
ähnliche Arabesken. Meissen, um 1740. — H

615. KUPA EZÜST FEDŐVEL, porcellán. H
peremdisz és szétszórtan lepkék. Testén
kerettel, benne piros (en camaieu) szinber
A fedő közepén levélkoszoruban vésett ra
tusz- és gyümölcsdisz. Kék kardjegy. Me
Auf der blauglasierten, zylindrischen Le
linge. Auf der Stirnseite mit Goldarabesk
schaft in Rot en camaieu. Inmitten des
DFW und getriebene Akanthusblätter. B

616. FÉRFI- ÉS NŐALAK, fehér porcelláns
Höchst, 1780 k. — Mann- und Frauenfi

617. TEÁTARTÓ PALACK, porcellán, négys

epén tájkép hegyekkel. Japán, XIX. sz. — Grosse Prunk-
rglandschaft. Japan, XIX. Jh.

n, testén szines kinai modoru virágok közt cimer. Meissen.
ellan, auf der Wandung farbig, chinesische Blumen. Meissen.

án, testén elől arany kartusban tengerparti tájkép. Meissen.
ellan, auf der Stirnseite in Goldkartusche Küstenlandschaft.

orcellán, testén elől szinesen előkelő katonai méltóság mell-
Prunkschale, mit Untertasse, Porzellan, auf der Stirnseite
330.

n. Zwiebelmuster diszitéssel. Két kanna, ovális cukortartó
1803. — Kaffeeservice, Porzellan, mit Zwiebelmuster. Zwei
nit Deckel, zwei Schalen mit Untertasse. Wien, 1803.

lán, arany Chinoiserie diszitéssel. Meissen. — Humpen mit
iserie in Gold. Meissen.

, szines virágokkal és levélfüzérrel. Sèvres jeggyel, XIX. sz.
orzellan, mit Blumen und Girlanden, farbig. Sèvresmarke,

orcellán, szines, virágfüzéres diszitéssel. Sèvres jeggyel.
, Porzellan, mit farbige Blumengirlanden. Sèvresmarke,

Magyar karikaturák,

régi

1839 ből

Vas. Ujs. 1913. 1034.
képekkel

~~193~~

Magyar Kartonnyomatok

Groh István cikke
a Művészi Iparban
1905. I. évf. 2. sz.
20, 21 l.

Gebr. Hartmann, A

Druck

Magyar Károly

Hobrazt

szedeti vartat elkészi-
tésére 1879. 150 frtot
adományozott neki a
kultuszminister

Vas. Nyi 1879 7 25 l

Magyar Károly

Vas. Ujs. 1879. 725. l.

VASÁRNAPI UJSÁG.

Művészeti ösztöndijak. A közoktatási miniszter, a képzőművészeti tanács meghallgatásával, Greguss Imre festőnek 450 frt; Gyárfás Jenő, Biczó Géza, Margitay Tihamér, Deutsch Kálmán, Kimnach László, Peschke Géza, Vándory Emil, Goltz Sándor, Pörge Gergely, Hrinyák Ede, Spányik Kornél festésznövendékeknek, Michalik Lajos festész és rézmetszőnek, Mayer György szobrásznövendéknek egyenkint 300 frt; Eisenhut Ferencz festész és Rosner József szobrásznövendéknek egyenkint 250 forint ösztöndijat; végre Magyar Károly szobrásznak, eredeti vázlat készitésére 150 frtot adományozott.

vértanuk szabadjának, vagy legközelebbi rokonaiknak. A gyászünnepet rendező bizottság most ezektől köszönő leveleket kapott, melyeket a gyári lap közöl.

Knézich leányai nevében Gróbor Sándorné szül. Knézich Irénke válaszolt ligyeiből.

„Bár akkor — írja levelében, — még nővérem 4 éves, pedig 2 éves voltam, de a fájdalom velünk nőtt. Drága jó anyám pár évig élte túl azon borzasztó csapást, a bánat megölte őt, szíve repedt meg; elkoltozott ő is az égbe, drága jó atyámhoz. Oh Uram! bár csak egyszer láthattam volna kedves arcát, csak egyszer tehette volna drága kezét [illegible]

Magyar Károly

Szófia étterem-eszpresszó, Bp,V.Kossuth Lajos tér. /Szörényi Béla, Magyar Károly belsőépitészek/ - Magyar Építőipar,1968.11.sz.36.l. - Magyar Építőművészet, 1968.1.sz.48-49. l.

Az 1968. évi magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája. - Művtört.Ért. 1971.2.sz. 149-182. l.

154. l.

Magyar kártyapestis

Kolb Jenő. Régi játékkártyák. Magyar és külföldi kártyapestis. XV–XIX. század. 8-r, 80 kép, 83 l. Bp. 1919.

Lyon (1248)

...n eros
...etük és
...tvényből

Korona 75.—

Teljes tisztelettel

Bádogos légszesz és vizvezetéki szerelő

Vitko Jakab

Budapest, VI., Sziv-utcza 39/b. szám

Spengler,

Gas- und Wasserleitungs-Installateur.

Magyar kastélyok

Kados Jenő: Magyar kastélyok

40, 233 K, 238 L, Budapest, év nélkül (1931)

Magyar Kastélyok

Radas Jenő: Magyar kastélyok
Az előszót írta Gerevich Tibor

Wagner 8°, 297 K, 404 L, Budapest, 1939

Szabai, Stephen: Hungarian Chateaux

Hung. Hungarian Quarterly
8°, 10K, 12L, Budapest, 1939.

Magyar Könyvtár

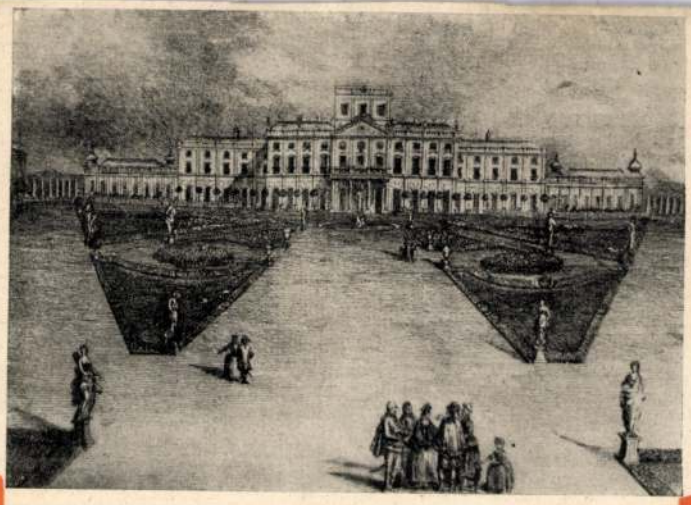

TOLNAI GÁBOR

RÉGI MAGYAR FŐURAK

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT KIADÁSA

A végvári harcok világába, a magyar renaissance és barokk korába vezeti el az olvasót ez az egykorú képekkel ékesített könyv. A török- és németdúlás századaiban nem az agyongyötört magyar jobbágyság és az udvarházaiba húzódott vidéki nemesség, hanem a főúri udvarok voltak a magyar művelődés igazi bástyái. Ezeknek szellemiségéről rajzol megragadó képet az író.

Magyar Kurir

34. AFRIKA-KUTATÓ KERESZTREJTVÉNY

Varga József, Eger

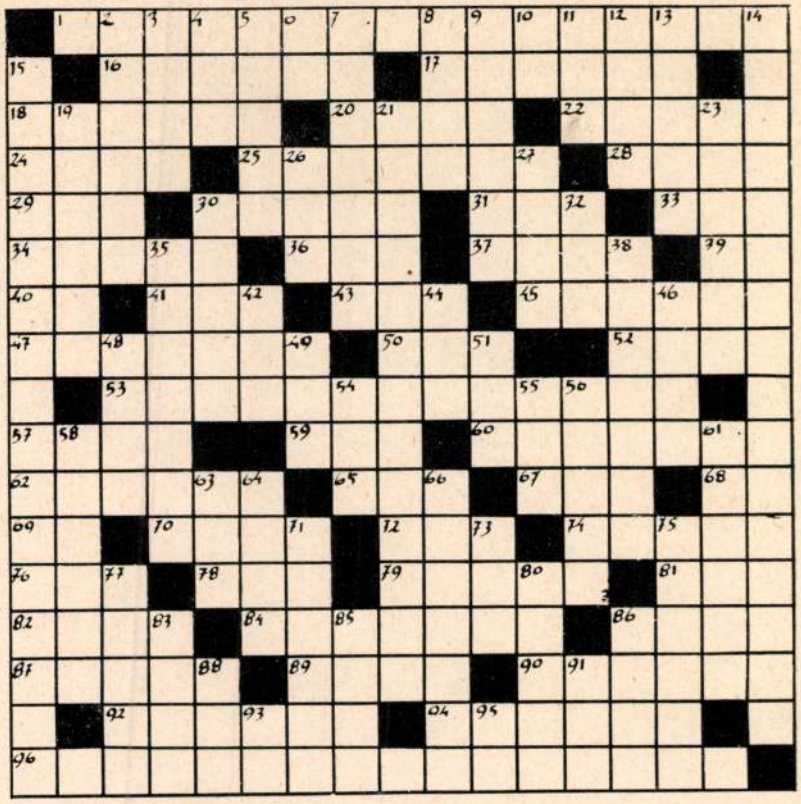

Megfejtésül beküldendő: a vízszintes 1, 53, 60, 96 és függőleges 14, 15, 21, 66

Vízszintes sorok:

1. Magyar Afrika-kutató.
16. Kis sziget Madagaszkár fölött.
17. Egyiptomi Isten.
18. A szobában tartózkodik.
20. Azonos betűk.
22. Miniszterpapírban 40 oldal.
24. Angol szín.
25. Csípőn felüli rész.
28. Afrikai folyó.
29. ACL.
30. Modor.
31. Hannibál népe, ford.
33. Folyó Galiciában.
34. Mohamedán istentiszteleti hely.
36. Francia író (1804—57).
37. Elemi művelet.
39. SG.
40. Zeus kedvese.
41. Nógatás.
43. Geometriai rövidítés.
45. Ringass.
47. 1870-ben felfedezte a Limpopo torkolatát.
50. Abesszíniai méltóság.
52. Afrikai tó, ford.
53. A Moëro tó vidékének kutatója. 1798-ban megölik.
57. Magasba tart.
59. Vízi madár.
60. Szenegambia hátsó vidékének kutatója.
62. Regensburgi püspök, egyházi író (1751—1832).
65. Angol fiúnév.
67. Amerikai író (1809—49).
68. Kötőszó.
69. Egymást előző betűk.
70. Spanyol folyó.
72. Hónap-rövidítés.
74. LYÓID.
76. Repülés franciául.
78. Német összetételekben: téves.
79. Fásult.
81. Állj — más nyelven.
82. Dal.
84. Félni.
86. Orosz város.
87. Fogolyként.
89. Egyiptomi építmény.
90. A Lunda-birodalom egyik állama.
92. Meglóg.
94. A Mosszamba hegységtől délre fekvő földrész neve.
96. Afrika hegyóriása.

Függőleges sorok:

2. Békadaganat latin neve.
3. Az Elbe mellékfolyója.
4. Fűt betűi.
5. Taszítva.
6. Vallásrövidítés.
7. Egyiptológus. 1844—45-ben a gúlák titkait tanulmányozza.
8. Afrikai keresztény.
9. Gazdasági felügyelőhöz tartozó.
10. Sporteszköz.
11. Romlására van.
12. Nemcsak ti.
13. Sport.
14. Angol Afrika-kutató.
15. 1837—48 között felmérik Abesszíniát.
19. Lop.
21. Elsőnek éri el a Zambezitől kiindulva Kazemba várost 1786-ban.
23. Jegyeztesse.
26. Filozófiai fogalom.
27. Geológiai kor.
30. Népsereg németül, kiejtve.
32. Férfinév.
35. Kis vár É.-Abesszíniában.
38. Híres Afrika-kutató.
42. Angol szám.
44. Bantu néptörzs, ford.
46. Női becenév.
48. Siel betűi.
49. Fizikai rövidítés.
51. Noé fia.
54. Magyar város.
55. Táncos igéje.
56. Tüzet szüntet.
58. A Zambezi alsó folyásától délre eső földrész neve.
61. Kiadó latinul.
63. Kétéltű hal.
64. Azonos betűk.
66. Afrikai folyó.
71. USA állam.
73. Húz.
75. Ékezettel: gyakran felhős.
77. Puska-típus.
80. Afrikai város.
83. Kínai nincstelen.
85. Száj németül.
86. Női név, ford.
88. Hulladék.
91. Keleti uralkodó.
93. A samarium kémiai jele.
95. Arany franciául.

Csakis Dreher csokoládét!

Az özvegyasszony tudja, hogy ez csak ürügy s jelentősen integet a szemével Elfridának, mintha azt akarná mondani:

— Látod, édes lányom?

De az az oktalan leány csak lesüti a szemét, föl nem nézne a világ minden kincséért s látszik, hogy bújni szeretne az aranylánczos úr elől, csak volna hová bújni. Az anyja igazán szégyenkezik miatta. Mit fog mondani ez az úr?

Az ilyen uraknak azonban az efféle bamba kis leány tetszhetik, mert nem veszi le róla a szemét az egész idő alatt, míg ott van.

Mikor elmenőfélben búcsúzik, a nyájas özvegyasszony meghívja, hogy legyen máskor is szerencséjük, nagyon fognak örülni.

káját, gyorsan, lázasan, mintha versenyt futnának. Egyszerre kihúll kezéből a munka s fáradtan, panaszosan tör ki ajkán a szó:

— Istenem, ha Elfrida akarná!

Az anya is beleszól s a szemeit törülgeti. Nem érti Elfridát. Más leány két kézzel kapna az ilyen szerencsén.

— Nem kellene tovább nyomorognunk, — kesereg Amanda.

— Hát menj hozzá te, — veti oda daczosan a kisebbik leány.

Egész éjjel sír az ágyában. De reggelre már olyan szelíd, mint a bárány, olyan erőtlen és tehetetlen. Az anyja megsimogatja a haját.

— Úgy-e, okos fogsz lenni?

utasítni a család mindennapos barátjától. Egy kosár gyümölcsöt, egy pár fogolyt, fáczánt, nyulat. Az eleségtárban mindig akad valami. A jó barát is gyakran ott vacsorál. Egy-egy palaczk finom bor, egy sonka, egy doboz czukrász sütemény, lassanként mindenféle jön a házhoz, még új ruha is, új bútor is, egy-egy szinházi jegy.

Lám, mégis más élet ez, mint Cserháton volt. Csak a megkérés, az Elfrida kezének ünnepélyes megkérése késik sokáig. Már egy éve is elmúlt, hogy a házhoz jár a jó barát,

— Te Frida, a jegyváltásról még nem szólt neked? — kérdezi az özvegy asszony a leányát.

Mereven, tompán néz az az anyjára. Nem felel, csak némán elfordítja fejét és zokog.

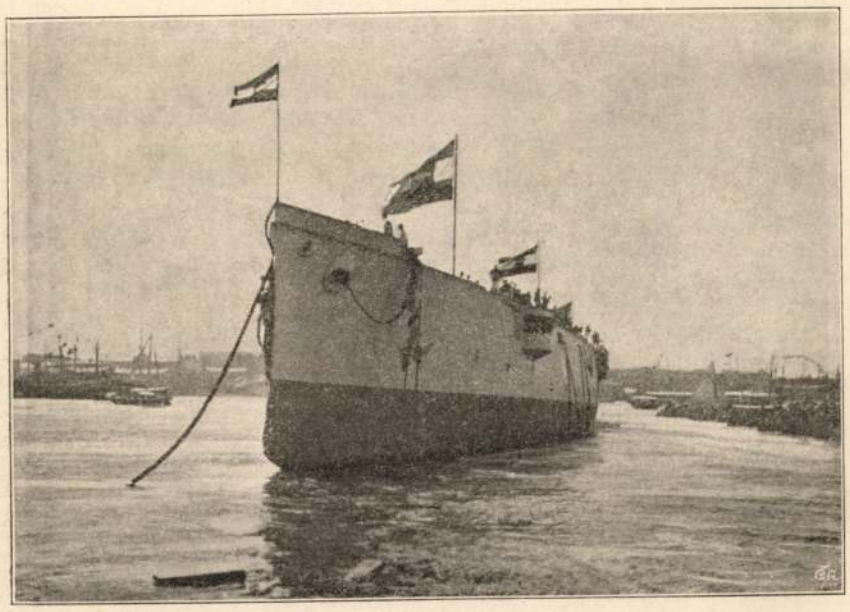

A «ZENTA» A VIZREBOCSÁTÁS UTÁN.

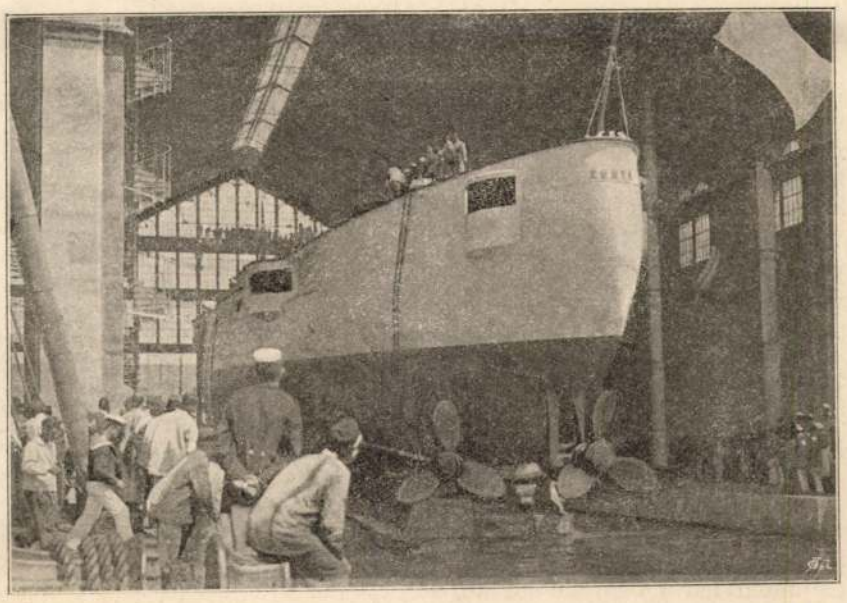

A «ZENTA» A HAJÓCSUSZTATÓBAN, A VIZREBOCSÁTÁS ELŐTT.

AZ «ALBRECHT» ÉS «ELISABETH» PÁNCZÉLOS HAJÓK, A HOL A VENDÉGEK ELSZÁLLÁSOLVA VOLTAK.

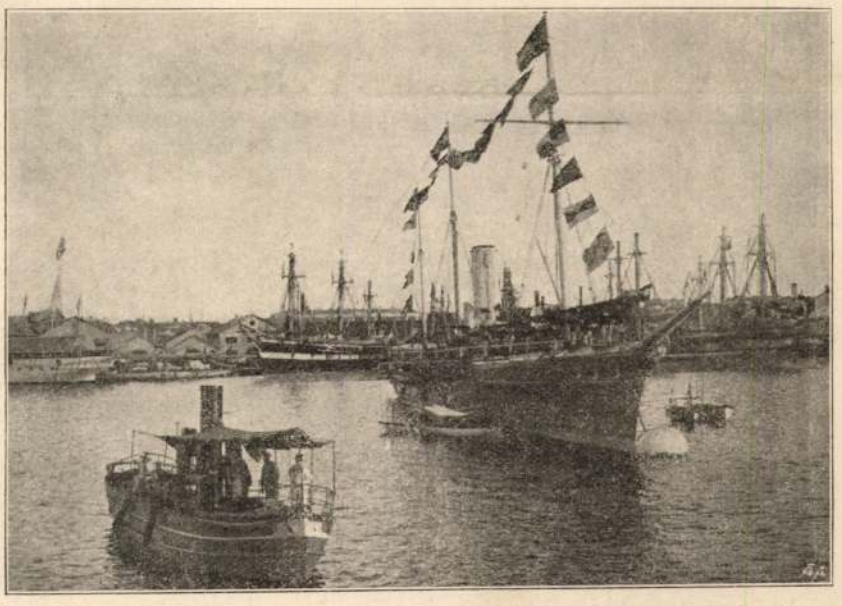

A «LUSSINO» HADIHAJÓ, MÖGÖTTE A RÉGI HADIHAJÓK.

A «ZENTA» VIZREBOCSÁTÁSA PÓLÁBAN. — Paur Géza pillanatnyi fényképei.

— Hát maga, kis czicza? — kérdezi a tekintélyes úr a fiatal leánytól.

De ez csak pirúl és nem tud egy szót sem felelni.

— Ne légy olyan ügyetlen, — dorgálja az anyja. — Egy kicsit barátságosabb lehetnél.

Aztán dicséri az új ismerősüket. Milyen derék úr, milyen nyájas, kedves úr.

— És a nyakkendőjében láttátok-e, lányok, azt a pompás gyémánt tűt?

Amanda sohajtva bólint a fejével. Elfrida a sarokba húzódva daczosan hallgat. Mit dicsérik azt a csúnya pohos vén embert? Utálja a szemtelen vigyorgását. Végre sirva fakad.

— Mi lelt téged? pattannak reá.

Nem felel, leül a varrógépéhez s elkeseredetten dolgozik.

A másik leány is leül s némán folytatja mun-

Valóban oly okos, hogy meg lehetnek elégedve vele. Egy kicsit reszket, de nem húzza odább a székét, mikor az aranylánczos úr egészen mellé vonja a magáét. A kezét sem rántja vissza, mikor az az utálatos ember fogdossa. A virágot is elveszi, a mit az hozott neki. Csak az arany karpereczet tolja el sápadtan, remegve.

Arra még az anyja is azt mondja:

— Nem, nem, kérem, azt semmikép sem.

De oly szelíd a tiltakozása, úgy fél, hogy azt az úri embert meg ne bántsa.

A úri ember mosolyog. Jó, jó, érti már ő az ilyen vonakodást. Nem is erősíti tovább. No hát csak maradjanak egyelőre a virág mellett.

De azért nincs már nyomorúság a harmadik emeleti kis lakásban. A nagylelkű úri embernek annyi varratni valója van s olyan dúsan fizeti. Aztán holmi apróságot csak nem lehet vissza-

ÖRMÉNY-TÖRÖK FENEKEDÉSEK.

A konstantinápolyi bombamerénylet hire új mozzanatot jelez a török birodalom felbomlásának proczessusában: a tömeg-gyilkolásnak azt az ösztönét, mely csak a nagy társadalmi betegségekben sinlő politikai szervezetek sajátja. Mihelyt nem csupán az emberi szenvedély és indulat korlátozhatatlan féktelensége az, a mi a rombolás művét irányozza, hanem a tervszerű eljárás öntudatossága az öldöklés a maga nyers szárazságában, mint elv: akkor előáll — a *bomba*. A fanatizmusnak valóságos erőmérője ez a gyikos szerszám, mely bizik a gondviselés láthatatlan segédkezésében s a mi benne vak és czéltalan, azt egy magasabb erő czélirányzó látásában hiszi elérni. És ilyen fanatizmus nemcsak a jámbor mohamedáné, hanem az úgynevezett chismatikus örményé is, megkülönböztetőleg a katholikus örménytől, mert ez sem a kereszténység ma-

gasztos szellemét, hanem csak üres hitformuláját veszi a vallásosság igazi mértékéül s elve, hitvallása, kultusza nem egyéb, mint a gyűlölet és a türelmetlenség.

Egymást követték e század eleje óta Konstantinápolyban a véres politikai merényletek és palotaforradalmak, melyeknek mind vallási villongások voltak az okozói. III. Szelim reformjai ellen a janicsárok lázadtak fel, s letévén őt, 1808-ban IV. Musztafát kiáltották ki helyette szultánná, ki Szelimet kivégeztette ugyan, de csak azt érte el, hogy egy ellenforradalom őt is elkergette s kényszerítette helyét átengedni II. Mahmudnak. Majd egy janicsár-forradalom megkisérelte Musztafa trónja helyreállitását, de ez nem sikerűlvén, Mahmud parancsára Musztafa kivégeztetésével végződött. Még ekkor sem ért véget a nyugtalankodás, s egy ismételt összeesküvés végre alkalmat adott Mahmudnak 1826-ban a vakmerő praetorianusok vérbefojtására.

De alig tiz évre rá, 1857-ben ismét összeesküvést fedeztek fel Mahmud élete ellen, melynek élén a keresztényüldöző, bigott reakcionárius Pertev pasa állott. Rögtön letették s Albániába száműzték. Útközben aztán hirtelen meghalt Drinápolyban. Azt beszélték, hogy szabad választására lett volna bizva, hogy kötél, vagy pedig méreg által végezze életét s ő az utóbbit választotta. A hivatalos vád az volt, hogy Pertev visszaélt állásával, hogy alattomos cselszövéssel a padisah által népe jóllétére és újjáteremtésére alkotott rendszabályok üdvös hatását kijátszsza.

Pertev szelleme azonban halála után sem szünt meg boszúra s gyülöletre ösztönözni. Az ő táborából valók voltak azok, a kik két évvel utóbb fanatikus kézzel felgyújtották a perai keresztény városrészt, melynek ez alkalommal majdnem háromnegyede elhamvadt s több ezer ház esett áldozatúl.

Ezek a megrázó események voltak azok, a melyek Mahmud lelkét lassanként elsötétítették s képzelődő csüggedésbe ejtették, mely állapotában még halála előtt kevéssel is mindegyre az összeesküvés rémeit festette elébe kábult képzelődése. Órákig elült gondolataiba mélyedve, a nélkül, hogy szólt vagy mocczant volna is; csak a «mangal» (szénmedencze) izzó szikráiba mereszté szemeit. Majd hirtelen fölocsudott s haragtól reszkető hangon kiáltott «Pertev pasa, gelsin». (Jöjjön Pertev pasa!) Környezete megijedve nézett össze, mert Pertev pasa már másfél év óta halott volt. De mielőtt még eszökbe jutott volna, mit feleljenek, a szultán újra ismételte kivánságát. Orvosa ekkor hozzá lépett s tisztelettel megjegyezte: «Felség, hisz Pertev pasa rég *eltávozolt*» — (igy fejezi ki a török körűlírva a halál fogalmát). Mire a padisah mintegy mély álomból eszmélve nagyot sohajtott s fájdalmasan nyögte: «oh, az áruló!» Aztán gyorsan fölemelkedett, előrendeltette a lovát és szakadó záporban majd két óra hosszáig lovagolt.

Az örménység üldözése nem szünt meg Mahmud utódja, Abdul Medsid alatt sem, kinek mindenható kegyenczét, Riza pasát, Mahmud emelte ki a porból. Midőn ugyanis a szultán egyszer a Ramazán éjeinek egyikén álöltözetben (tabtil) Konstantinápoly utczáin bolyongott, a Mizir Cserszije egy boltjába tért be s ott letelepedett, csak egy 15 éves sihedert talált a boltban, a ki az idegennek előzékenyen szolgált egy csibukkal s egy pohár friss vizzel. A szultán beszédbe ereszkedett a fiúval, kinek értelmes, okos feleletei annyira megnyerték tetszését, hogy magához vette, fölneveltette s utóbb magas udvari tisztségekre emelte.

Ez volt a későbbi Riza pasa, kinek szolgálatai Mahmud utódját, Abdul Medsidet is annyira le tudták kötelezni, hogy tekintélyét, hatalmát sokáig nem boríthatta árnyékba az irigységnek semmi áskálódása. Az új szultán ugyanis nem feledte, hogy életét köszönheti Riza pasának, mert csak az ő férfias bátorsága mentette meg a biztos haláltól. Az történt tudniillik, hogy Mahmud szultán, kinek hirtelen dührohamaitól mindenki rettegett, egy nap erősen megharagudott beklerbei-i kertjében fiára, a nyolcz éves Abdul Medsid herczegre, úgy hogy nem türtőztethetve szenvedélyes fölindulását, ruhájánál fogva felkapta a gyermeket s a kertben álló mély márványmedenczébe dobta, fejvesztés terhe alatt megtiltván, hogy valaki segitségére menni merészeljen.

A szegény *salizado* (herczeg) hiába való erőfeszítéseket tett, hogy a medenczéből kivergődjék, de senkinek sem volt bátorsága a körülállók közül kezét nyújtani feléje. Ekkor Riza effendi (mert még csak effendi volt) a szultán parancsa daczára a vizbe ugrott, megragadta a már fuladozó gyermeket s partra segítvén őt, vele együtt térdre borúlt a hatalmas szultán előtt. Mahmud hallgatott, csak egy megsemmisítő tekintetet vetett Rizára. De arcza csakhamar kiderűlt, nyájas kifejezést öltött s vállát veregetve fia megmentőjének, e szavakat intézte hozzá:

—Helyesen cselekedtél, Riza effendi. Az ember soha se ragadtassa el magát haragjától. Eredj, vidd e gyereket a házam ajtajához s add át az asszonyoknak.

És Abdul Medsid trónralépése után sem lett hálátlan megmentőjéhez. Kitüntetéseivel, kegyeivel halmozta el, a mit Riza meg is érdemelt, mert a radikális reformerek és a reactionarius ó-törökök közt közepén állva, szerencsésen egyeztette a török politika szélsőségeit.

De azért ő sem kerülhette ki, hogy a felszitott vallási fanatizmus túlkapásai összeütközésbe ne hozzák az európai közvéleménynyel az örmény kérdésben. Egy izlamra áttért örmény ugyanis nem találhatta meg új hite igazságaiban lelkének nyugalmát, s azért Görögországba szökve, átlépett a görög egyházba. De ez sem elégítvén ki lelki szükségleteit, újra Konstantinápolyba ment, hogy római katholikussá legyen s franczia oltalom alá adja magát. Franczia öltözetben, európai kalapban járt-kelt hosszabb időn át Konstantinápoly útczáin, míg végre a rendőrség elfogta s a sejk-ül-izlám elé vezette, hogy elnyerje büntetését. Az izlám vallás törvénye ugyanis halállal sújt minden renegátot, ki vallásától elszakad.

Természetesen az izlám tanácsa halálra itélte az örményt s a halálos itéletet jóváhagyás végett a szultán elé terjesztették. De Abdul Medsid irtózott a vérontástól, s azért sokáig habozott az itélet helybenhagyásával. A sejk-ül-izlám rábeszéléseire végre engednie kellett, miután ez figyelmeztette a nagy veszélyre, mely azzal járna, ha a birodalmi vallásra vonatkozó törvénynyel daczolna. Igy az örményt 1843 augusztusában a halpiaczon nagy közönség jelenlétében kivégezték s holttestét, a büneit és hitehagyását közhirűl adó plakát kifüggesztése mellett három napig hagyták temetetlen.

Képzelhető, mily óriási megbotránkozást keltett az eset az európai sajtóban és diplomácziában. A nagyhatalmak s köztük Anglia a legerélyesebben tiltakoztak a humanismus szellemét oly lábbal tipró vértörvény fentartása ellen, s beavatkozásuknak meg is lett az a sikere, hogy a porta az izlámtól elszakadtakra halálbüntetést rendelő törvényt végleg el is törölte.

Mindazáltal a surlódások Törökország keresztény és mohamedán lakossága közt csak ideig-óráig enyhültek néha, hogy aztán újult erővel törjenek ki, valahányszor kedvező alkalom nyilik rá. Ma már, mint látjuk, többé nem is a tőr és a pallos, nem a méreg és selyemzsinór, hanem egy egész új divatú gyilkoló eszköz, a bomba hirdeti a régi gyülölség fennállását s annak anarkhistikus elfajulását. —*r.*

A 25-IK (LOSONCZI) GYALOGEZRED JUBILEUMA.

A nagyobbára gömör-kishonti és nógrádi fiúkból álló 25-ik (losonczi) gyalogezred, mely most *Pürcker* táborszernagy nevét viseli, szép ünnepet ült e hó 18-án Losonczon. A vitéz magyar ezred, mely alapítása idejére nézve a közös hadsereg összes fegyvernembeli ezredei között az ötödik helyet foglalja el, 49 hadjáratban, 151 ütközetben és 36 döntő csatában vett részt, és pedig Spanyol-, Franczia-, Német-, Olaszország, Svájcz, Dalmáczia, Törökország és Ausztria-Magyarország területén. Változó szerencsével, de mindig vitézül és becsülettel harczolt az ezred.

A most már 225 éves ezredet 1672-ben, I. Lipót király uralkodása alatt, putnoki gr. *Serényi* János táborszernagy alapította, a ki egyúttal legelső tulajdonosa volt.

Az ezred története röviden a következő: egy évi fennállása után, az 1673-ik évben már részt vett a Rajna mellett a francziák elleni kolmári csatában, a hol 200 embert vesztett. Majd idegen földről Magyarországba helyezték át az ezredet *Lotharingiai Károly* vezérlete alá, kivel részt vett Budavárnak 1686-ban történt visszavételénél, mikor egy Gyárfás nevű gyalogos, akkor még muskétásnak nevezett katona, elfogta Ibrahim török basát. Budavár bevétele után egyenesen Belgrád alá vonúlt az ezred gróf Serényi vezérlete alatt, s ezen ostromnál szintén kitűnt. 1691-ben *Amenzaga* lovassági tábornok lett az ezred tulajdonosa; ez alkalommal *Lajos* badeni őrgróf hadseregébe osztották be, s azzal együtt részt vett Nagy-Váradnak a törököktől való visszafoglalásában. 1697-ben ott küzdött a zentai diadalmas csatában, melynek ez idén ünneplik meg 200-dik évfordúlóját s melynek győzelmes kivívásában nagy része volt a 25-ik ezrednek; Savoyai Eugen fővezér különös kitüntetésben is részesítette. 1702-ben már olasz földön találjuk az ezredet, hol a cremonai várat ostromolta. Ekkor már *Bagny* tábornagy nevét viselte. Itt egy Magdonel nevű százados portyázás közben Villerois franczia tábornagyot elfogta, miért soron kivűl alezredesi rangot kapott. Részt vett ezenkivűl az ezred a luzarrai és turini csatákban, az utóbbi helyen 500 főnyi veszteséget szenvedve. Majd 1711-ben angol hajókon Spanyolországba küldetett, hol gróf Starhemberg ezredes vezetése alatt Gardonánál vitézül harczolt.

Spanyolországból az ezred Olaszországba került helyőrségre; majd 1717-ben Belgrád vára alá vezényelték s ott részt vett Jenő főherczeg vezérlete alatt a bevételnél. 1731-ben *Wachtendonk* táborszernagy vezérlete alatt, a ki egyúttal ezredtulajdonos is lett, Corsica szigetére küldték a fellázadt hegylakók ellen; ott két évig harczolt, a mig a felkelők teljesen le nem verettek. 1748-ban az ezred Parmánál a francziák ellen küzdött, s e véres harczban több mint 800 embert veszített; részt vett továbbá Genua bevételénél; Camposantónál pedig a 25-dik ezred döntötte el a csata sorsát. 1753-tól kezdve Erdélyben, majd Moldvaországban volt helyőrségen, honnan egy új ellenség, a poroszok ellen vezettetett. Ekkor már *Thurheim* tábornagy nevét viselte az ezred, s részt vett 1757-ben a diadalmas *kolmi* csatában, hol annyira kitüntette magát *Hambraeckt* nevű századosa, hogy elismeréseül az akkor alapított Mária Terézia rendet kapta. 1758-ban Daun tábornagy vezérlete alatt részt vett a *leutheni* és hochkircheni csatákban, majd részt vett Berlin körűlzárásánál is. 1763-ban az ezredet Csehországban találjuk, hol a 25-ik számot kapta és *Brechainville* lett a tulajdonosa. 1788-ban a törökök ellen küldetett s részt vett az Orsovánál fekvő Veterani barlang védelménél, hol rendkivűl kitüntette magát, a mennyiben Stein őrnagy a fél ezreddel: 800 emberrel 7000 törököt tartóztatott fel 20 napon át. A barlang védelménél 400 ember odaveszett, s a megmaradtakat József császár személyesen 1—1 aranynyal jutalmazta meg. 1793-ban Németalföldön találjuk a 25-ik ezredet, hol a francziák birtokában lévő Valencienne nevű erődöt Koburg herczeg tábornagy vezérlete alatt bevették. Majd 1794-ben Napoleon ellen küldetett Olaszországba, hol azonban Bassanónál az ezred szerencsétlenül járt, mert a nagyobb számú ellenség által körűlzáratván, nagy része fogságba került. A megmaradt 1 zászlóalj granátos részt vett a *calianói* diadalmas ütközetben, hol 8 ellenséges ágyút foglalt el. 1800-ban részt vett a szerencsétlen *hohenliendeni* csatában. 1805-ben Tirolban találjuk az ezredet, honnan Ulmba vonúlt, s ott Mack tábornagy példátlan ügyetlensége miatt a körűlzárt hadsereg sorsára jutott és fogságba került. Részt vett azután Regensburg bevételénél Károly főherczeg vezérlete alatt s itt a később történt visszavonulása folytán fedezte a hadsereget, miközben 1700 embert veszített. A nagy Napoleon elleni harczokban Aspernnél küzdött az ezred, hol a nagy lovassági rohamot, melyet a franczia vértesek intéztek, négyszöget formálva rendíthetetlenül kiállta, sőt visszaverte.

Még az évben részt vett továbbá a szövetséges hadak részére diadalmasan végződött wagrami csatában, hol Pauer őrmester elfogta Willams franczia tábornokot. Ugyanott egy Sajó nevű közember az arany vitézségi érmet kapta

azon hősi tetteért, hogy a haldokló Schröder hadnagy kezéből a zászlót kiragadva, a roham élére állott. 1808-ban *Rüdiger* altábornagy lett az ezred tulajdonosa, kinek vezetése alatt részt vett a drezdai, majd a győzedelmes kulmi csatában, hol *Lizer* őrmester egy franczia zászlót foglalt el. Majd részt vett a lipcsei népcsatában, hol szintén vitézül harczolt és több kitűntetést kapott. A győzelem után Franczia-országba vonult az ezred és számos ütközetben vett részt. A békekötés után az ezred Csehországba, a granátosok Bécsbe kerültek. 1815-ben Nápolyba vonult s ott hajóra szállva Marseillesba szállíttatott. Itt azonban nem volt szükség az ezredre; tehát útra kelt és gyalog menetelt Prágába, hol azután állandó maradása lett 1821-ig. 1822-ben másodszor is Nápolyba rendeltetett az ezred.

1823-ban Rómába vonult az ezred, s ott ünnepélyes istentiszteletet tartott Szent-Péter templomában. Rómából azután ismét Prágába vonult helyőrségre. 1843-ban *Wocher* táborszernagy lett az ezred tulajdonosa, mely 1847-ben az olaszországi csatatérre küldetett, hol Nugent táborszernagy vezetése alatt részt vett a vicenzai ütközetben. Később Radetzky tábornagy hadseregébe került, s Cremonánál 3 ellenséges ágyút foglalt el az ezred 3 tisztje. 1848-ban az ezred 2 zászlóalja Bécs ellen küldetett, hol szín-

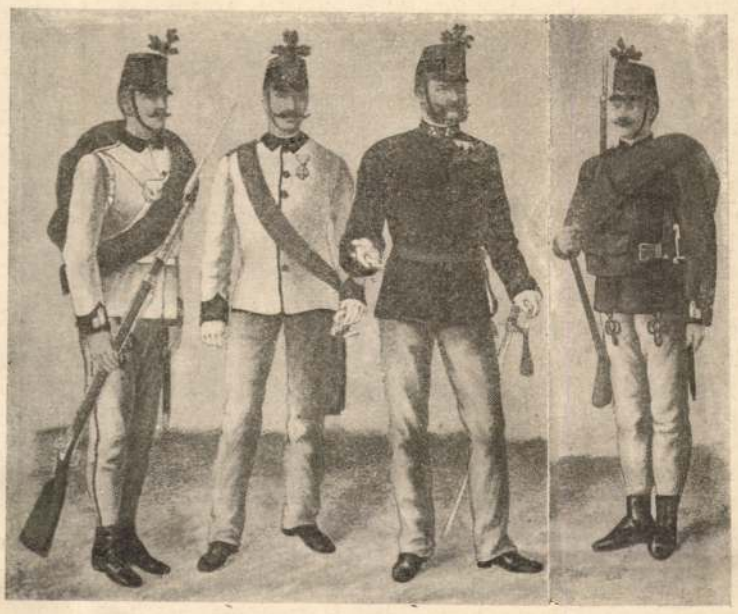

1860. 1867.

Közlegény. Főhadnagy. Ezredes. Gyalogos.

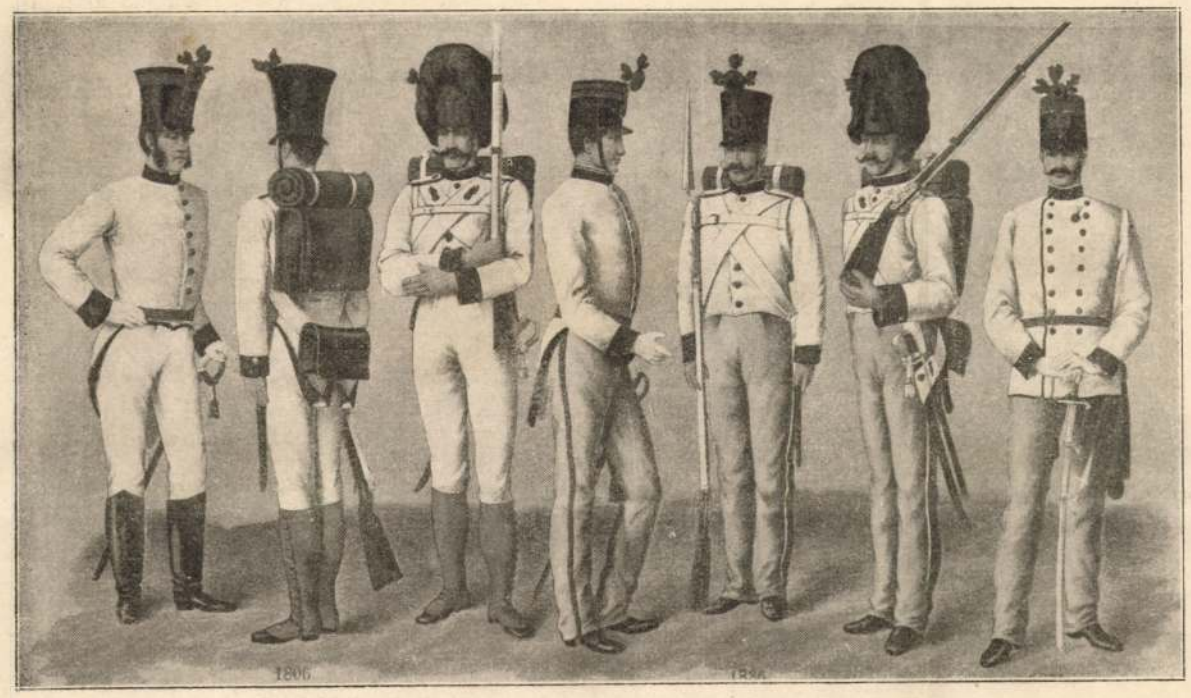

1806. 1836. 1851.

Százados. Közlegény. Granátos. Tiszt. Közlegény. Granátos. Százados.

tén több üteget foglalt el a vitéz legénység; nehány hónappal később a prágai fölkelést verte le, hol már egyes ezredek is lázongtak. 1849-ben Magyarország ellen vezették a granátosokat, kik a peredi csatában harczoltak. 1853-ban végleg hazajött az ezred Magyarországba, s Beszterczebánya lett állomáshelye. Öt évvel később kapta az ezred báró *Mamula* táborszernagy nevét. 1859-ben részt vett a szerencsétlen olasz háborúban, a hol azonban csekély veszteséget szenvedett. 1866-ban a poroszokkal való háborúban vett részt, hol azonban működése nem volt feltünő, mivel csak bécs-prágai vasút védelmére volt kiküldve. De midőn a gyászos kimenetelü königgrätzi visszavonulás megkezdődött, a 25-ik ezred hátvédül szolgált, s ez alkalommal némi veszteséget szenvedett. Majd *Vierow* helységnél a porosz vértesek támadták meg az ezredet, hol 60 embert elveszített s a harcz hevében *Kunsti* ezredes halálosan megsebesült, s egy Juhász nevű gyalogos mentette ki az ellenség kezei közül, a ki jutalmúl arany érmet kapott. A königgrätzi csata után az ezred a Kárpátokon keresztül Bécsbe vonult, honnan igen sürgősen vasúton Olaszországba rendeltetett; de ott a győzelmes custozzai csata után béke köttetvén, megérkeztekor már nem volt rá szükség. 1866 őszén Theresienstadtba került, hol 1871-ig állomásozott. Ugyanezen évben Prágába vitték helyőrségre, hol 1880-ig állomásozott. Itt az a kitüntetés érte, hogy Frigyes főherczeg lett az első zászlóalj őrnagya s mint ilyen hosszabb ideig volt az ezrednél. 1882-ben az ezredet sürgősen Plevjébe helyezték át, azon alkalomból, hogy Boszniában a második felkelés is kiütött, melyet azonban Pandúr alezredes vaskézzel elfojtott. 1883-ban végre az ezred haza érkezett s törzsét Losonczon helyezték el, mig egyes zászlóaljai Miskolczon, Egerben és Beszterczebányán állomásoznak.

Említésre méltó, hogy az 1894-iki hadgyakorlatok alkalmával Ő Felsége a király különösen kitüntette a szép szálas fiúkból álló gömöri ezredet, s még akkoriban intézkedett Mádi Kovács György táborszernagy által, hogy az ezred mielőbb Bécsbe kerüljön helyőrségre, s ez idén az eperjesi hadgyakorlatok után szeptember 15-én büszkén vonul be a 25-ik ezred Bécsbe, hol 225 esztendei fennállása óta negyedszer állomásozik.

Markó Miklós.

A PISAI TEVE-TELEP.

A «sivatag hajója» elégé ismeretes Európában. Nemcsak az állatkertekben láthatjuk, hanem a délibb vidékeken igen gyakran nagyobb vásárok alkalmával is. Mindamellett soha sem sikerült ezt a hasznos állatot a mi földrészünkön meghonosítani s jelenleg is csak egyetlen hely van, a hol nagyobb számban találhatók: Pisa mellett Olaszországban.

Pisa, az egykor hatalmas, de most elpusztult kereskedő város, Florenczhez közel fekszik s vasúti állomása van. Csaknem minden útazó tölt itt egy-két órát, hogy megnézze a világhirű ferde tornyot s a művészettörténelemben is nevezetes domot és temetőt (Campo Santo). Huzamosan azonban nem igen időznek e helyen; a legtöbb utazónak tudomása sincs arról, hogy Pisa szomszédságában egy nagyszerű királyi ménestelep van, melynek három fő helye: San Rossore, Cortona és Tombolo. Ezen a hatalmas

1744. 1767. 1798.

Muskétás. Granátos. Muskétás. Tiszt. Granátos. Tiszt. Közlegény.

A 25-IK (LOSONCZI) GYALOGEZRED EGYENRUHÁZATA ALAPÍTÁSÁTÓL MOSTANIG.

telepen, mely részben erdőségekkel, részben egykori tengerfeneken terülő homokos legelőből s itt-ott mocsarakból áll, vannak a legkitünőbb olasz fajlovak, mintegy 2000 darab, továbbá kitünő ökrök, juhok, ezenkivül tenyésznek itt szarvasok, vaddisznók, fáczánok s más Európa többi helyein is ismeretes vadállatok, sőt van 60—80 darab antilope, meg egy egész sereg teve, csupa tenyészállatok.

Háromszáz éve már, hogy itt tevéket tenyésztenek. A hirneves lepantói hős, Don Juan d'Austria, egyszer hadi zsákmányúl nehány tevét is ejtvén hatalmába, azokat az akkori toszkánai nagyherczegnek ajándékozta, ki Pisa mellett levő majorjába vitette a tevéket. Az eddigi tapasztalatok ellenére a tevék nemcsak jól érezték magukat, hanem szaporodtak is, a melyhez hasonló eset Európában nem fordult elő. Az ok valószinűleg a homokos talajban s a tenger felől jövő szellőben rejlett. Minthogy azonban a vérkeresztezés hiányzott, az itt levő állatok csakhamar elcsenevészedtek s századunk közepén már csak egy pár igen silány példány élt még belőlük. Ekkor jutott Toszkána nagyherczegség s vele együtt San Rossore a savoyai királyok birtokába. Viktor Emanuel, ki nagyon szerette az állatokat s e helyen sokat tartózkodott (itt ismerkedett meg a szép Rosinával is, ki később Mirafiori grófnő név alatt felesége lett), felkarolta ügyöket annyival inkább, mert az egyiptomi alkirály, Ismail, épen ezen időben küldött neki 12 tevét ajándékúl. A királyi ajándék azonban nem tetszett Viktor Emanuelnek s ezért külön embert küldött Egyiptomba, hol a legszebb lovakat és tevéket vásároltatta össze.

Jelenleg a ménesben mintegy 140 teve él. Körülbelől felerészüket, a felnőtt himeket, külön vasút-munkára használják, velük szállíttatják főkép a levágott fát, melynek elszállítására a homokos talajon a kocsi kevésbbé alkalmas. A teve 2—3 óra hosszáig képes 750 kilogrammnyi terhet is elvinni s e mellett nagyon kevés szüksége van, naponként megelégszik 7—10 font szénával s itatni csak minden második nap kell. A nőstény állatokat külön tartják, ezek nem dolgoznak s társaságukban csak egy csődör van, melyet a felvigyázók «il babbo» (papa) névre kereszteltek. Itt vannak a csikók is egész négy éves korukig. Ezekről az érdekes és nagyon kedves kis állatokról nyirják a legfinomabb teveszőrt; az idősebb állatok gyapjuja már igen durva, de azért minden tavaszszal lenyirják, mivel télen összeasznak s fakéreg gyanánt feküdve a testen, elrutítják azt.

A teve általában igen türelmes, szelid állat, az embernek feltétlenül engedelmeskedik, csupán a fejéhez nem enged nyúlni. A párosodás idején azonban egészen megváltozik a természetük; vadak és mérgesek annyira, hogy szájkosarat is tesznek reájuk. Ha ilyenkor két tevecsődör összevész és szájkosaruk nincs: a verekedés oly bőszültté lesz, hogy mindketten elpusztulnak benne. Összeakasztják a nyakukat, rugdalódznak s 3—4 centiméter hosszú, igen hegyes fogaikkal marakodnak mindaddig, mig teljesen ki nem merülnek. Sokszor megtörténik, hogy egyik teljesen szétmarczangolja a másiknak a fejét.

IDŐSB GYALOKAY LAJOS.

Petőfi segesvári szobrának leleplező ünnepe alkalmából érdekes részleteket közöltünk abból az emlékiratból, melyben Gyalokay Lajos, mint ma is élő szemtanu, körülményesen följegyezte Petőfi Sándor élete utolsó két napjának eseményeit. Ezekről senki sem lehetett jobban értesülve, mint ő, ki saját kocsiján vitte Petőfit Maros-Vásárhelyről Fehéregyházára s a vesztett csatát követő menekülő futásnál is ő volt az utolsók egyike, a kik Petőfit látták, sőt menekülésre ösztönözték.

Az emlékirat érdemes szerzőjéről már elmondottunk egyet-mást. Ezúttal iránta méltán érdeklődő közönségünknek bemutatjuk az arczképét is; egyszersmind személyére és életére vonatkozó rövid ismertetésünket a következő adatokkal kivánjuk kiegészíteni.

Gyalokay Lajos 1820 november 13-ikán született Szalacson, Biharmegyében. Atyja a nagyváradi r. kath. püspökség uradalmainak főfelügyelője s Biharmegye táblabirája volt. Nagy gonddal neveltetett fia Nagyváradon a gimnáziumi és jogi tanulmányokat elvégezvén, 1847-ben ügyvédi vizsgálatot tett. Gyalokay Lajos korán kezdett az irodalommal is foglalkozni. Irogatott a «Regélő»-be és a «Honderü»-be; később 1854-től tiz éven át rendes levelezője volt a «Pesti Napló»-nak, melynek főleg Biharmegye közgazdasági, kereskedelmi és társadalmi életéről adott igen sok közleményt; utóbb Nagyváradon egy ideig a «Bihar» czimű helyi lapot szerkesztette, melynek egyik közleményeért az akkori hadi törvényszék egy hónapi fogsággal büntette.

Szülőmegyéje közéletében először 1847-ben tünt föl, azt indítványozván a megye közgyülésén, hogy a követi utasitások törültessenek el. Ez volt a bemutatója jeles szónoki tehetségének, melylyel később is sok elismerést aratott. Beöthy Ödön bihari főispán titkárrá nevezte ki maga mellé, majd pedig ugyancsak az ő ajánlására szintén Gyalokay lett a titkára annak a «kir. commissio»-nak, mely a «partium» visszacsatolásával volt megbizva s Beöthy Ödön elnöklete alatt Somossy Ignácz bizottsági tanácsossal együtt tevékeny részt vett a Kraszna és Zaránd megyék kormányzati átszervezésére vonatkozó munkálatokban.

IDŐSB GYALOKAY LAJOS.

A szabadságharcz alatt leghuzamosabban szolgált Bem oldala mellett s részt vett a bánffy-hunyadi, beszterczei, sepsi-szent-györgyi, piskii és segesvári ütközetekben, miközben fokról-fokra őrnagyságig emelkedett, de 1849 jul. 28-én történt őrnagygyá kineveztetése a hivatalos lapban már nem jelenhetett meg. Az erdélyi hadsereg létszámáról és elhelyezéséről szóló kimutatások naponkénti szerkesztése mellett ugyancsak a hadsereg történetirójává is őt nevezte ki Bem, de ebben a minőségében összeirt följegyzései és összegyűjtött adatai a szerencsétlen segesvári csata zivatarában elvesztek s igy föntebb említett emlékiratait is legnagyobbrészt csak emlékezetből lehetett összeállítania.

A szabadságharcz után ő is sok üldözést szenvedett, de nagyobb bajba nem jutott. 1853-ban megnősült és 1859-ig Ér-Köbölkuton gazdálkodott, miközben tevékeny részt vett megyéje gazdasági és társadalmi életében. 1859-ben a diószegi árvabizottság jogtanácsosává, 1860 végén Biharmegye aljegyzőjévé, majd nem sokára főjegyzőjévé választatott. Ez állásában szerkesztett jegyzőkönyvei oly hírre jutottak, hogy az akkori lapok versenyezve közölték, Biharmegye pedig két ízben fejezte ki jegyzőkönyvileg elismerését e részben tett szolgálataiért.

1861 végén a megyei bizottság fegyveres erővel föloszlattatván, Gyalokay addigi állásáról lelépett s ügyvédi irodát nyitott. Igy működött 1872 szeptemberéig, mikor a nagyváradi királyi törvényszék elnökévé neveztetett ki. Azóta folyton ezt az állást tölti be. De e mellett állandóan élénk részt vett és vesz úgy Biharmegye, mint Nagyvárad város közéletében, melynek most is törvényhatósági bizottsági tagja. Ezeken kivül mindig igen melegen érdeklődött az irodalom, tudomány és egyháza ügyei iránt. A nagyváradi református egyháznak most is ő a főgondnoka.

EGYVELEG.

* **Nagy utazások velocipedeken.** Stevens Tamás amerikai 1884 április havától 1887 januárig körülbelől 20 ezer kilométer utat tett meg velocipeden Amerikán, Európán és Ázsián át. Afghanisztánban nem engedték át ördöngős gépét s ezért kénytelen volt innen visszatérni Egyiptomba s azután hajón ment át Bombayba, de onnan ismét velocipeden folytatta utját Indián át a Csendes oczeánig. Jefferson tultett rajta, öt hónap alatt 10.577 kilométer utat tett meg Londontól Szibéria tulsó végéig. Még merészebb Ibek Alfréd német vállalkozása, ki fogadásból négy év alatt 150,000 kilométert akar megtenni, azaz naponként legalább 100 kilométernyi utat.

* **A velociped** Oroszországban legyőzte már a szánkát, mióta fölfedezték, hogy a fagyott havon és a jégen igen könnyen lehet velocipeddel járni.

* **A felnőtt embernek** óránként 500 liter friss levegőre, tehát 100 liter élenyre van szüksége. Ugyancsak egy óra alatt 20—25 liter szénsavat és 52 gramm vizet vagy gázt bocsát ki a levegőbe.

* **A legöregebb főpap** jelenleg az alexandriai patriarcha, ki 105 éves és még aránylag elég erős. 95 éve pap s e hosszú idő alatt a görög-keleti egyház papi karában számos fokozatot foglalt el.

* **Luther jegygyűrűje** jelenleg Szemann Hartvig bárónő birtokában van New-Yorkban. Férje 1867-ben vásárolta a gyűrűt egy svéd ékszerkereskedőtől. A jegygyűrűben rubinkő van, Krisztus vérének jelképe s ezenkivül több bevésett symbolum Krisztus életére és szenvedésére vonatkozólag.

* **Dongókat** szállítottak közelebb Európából Új-Zélandba jég közé csomagolva. Azt hiszik, hogy ezek az állatok igen hasznosak lesznek az ott mostanában meghonosodott piros luczerna termesztésénél.

* **A nagy hideg** kártékony hatással van a szellemi tevékenységre. Dr. Rose észlelete szerint 20° Celsius hidegben a katonák már a legközönségesebb tárgyak neveit, sőt olykor saját neveiket is elfeledték, a gyengébbeken pedig egyenesen az aggkori hülyeséghez hasonló őrültség tünetei mutatkoztak.

* **Palaczk-posta.** Izland déli részén van egy pár apró sziget, melynek lakói palaczkpostával közlekednek egymással. Ha ugyanis déli szél fú, a leveleket jól elzárt üvegekben a tengerbe dobják, de dohányt vagy szivart is tesznek belé, hogy a megtaláló ennek fejében hűségesen átadja a leveleket az illetőknek. E posta-közlekedés állítólag igen jól működik.

* **Drága hajó.** Egy turini ékszerész drágakövekből egészen szabályszerű kis hajót készített. A vitorlák gyémántokkal megrakott aranylemezek, az ablakok rubin kövek, a kormány-kerék smaragdból és elefántcsontból van. Az egész hajócska csak 30 gramm sulyú, és mégis 12,000 forintba került.

* **A ládába való csomagolás** külön mesterség már Párisban. A legtöbb útazási áruüzletben vannak oly emberek, a kik pusztán azzal foglalkoznak, hogy az árúkat, vagy küldeményeket alkalmas ládákba rakják s azok pontos és biztos elhelyezéséről gondoskodnak.

* **A földgömbön** jelenleg megbizható becslés szerint minden perczben 70 ember születik és 67 hal meg. Ez a csekélynek látszó különbség egy év alatt 1,200.000-et tesz, azaz annyival szaporodik a föld népessége.

* **Ősrégi báb.** A brit muzeum egyiptomi osztályában van egy fabáb, melyet egy 300 évvel K. e. elhunyt királyfi sirjában találtak. A gyermek kezében tartotta a bábot, még midőn mumiáját szétbontották is.

* **A legdrágább kos.** Ausztráliában 1890-ben nyilvános árverésen egy kosért 10, s egy másikért 12 ezer forintot fizettek. Angliában is drágán kelnek el a tiszta vérü merinó juhok, de legfeljebb 1—4000 forinton.

* **Felvigyázó daru.** Venezuelában egy «Yak-a-mik» nevü darufajt kitünően tudnak állatok őrzésére idomítani. Felügyelet nélkül képes a házi állatokat kihajtani a legelőre, ott rendben tartani s este visszaterelni. Talán még jobb, mint a juhászkutya. Feltünő, hogy ily minőségében a különben komoly daru a legfurcsább ugrálásokat teszi. A szarvasmarhákat különösen tudja fegyelmezni, otthon pedig a baromfiakat tartja rendben.

Divald Kornél

RÉGI MAGYAR KELYHEK. CALICES ANTIQUES HONGROIS.

Érdekesebb és merészebb vállalkozásnak legagilisebb közgyűjteményünk, az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum részéről még nem voltunk tanui, mint a minő január derekán rendezett kehely-kiállítása volt. A legjelentősebb iparművészeti technikának, az ötvösségnek fejlődését hatszáz éven át egyazon tárgyon, a kelyhen bemutatni, páratlan feladat, aminőre eddig külföldön sem igen gondolt senki. S régi ötvösségünk kiváló művészettörténeti jelentőségének semmi sem élénkebb bizonysága, mint az, hogy még a nagyközönség sem találta meg itt az egyazon tárgy fejlődésének bemutatására szoritkozó kiállítások várható rémét: az unalmat. Az aránylag kicsiny ötvösmunkákon összehalmozott művészi pompa szinte nemzedékről nemzedékre változó ízlésével, kehelyről kehelyre új szenzációkkal bilincselte le a látogatók figyelmét. Az építészeti, a plasztikus és festői elemek változatos gazdagságában, mintegy kicsinyitő tükörben a képzőművészet hat századra terjedő története vonult el szemeink előtt. Természetesen nem mindig egyazon ragyogással. Amint hogy a kiállítás sem volt oly nagyarányú és olyan teljes, amint ezt Radisics Jenő eredetileg tervezte. „Szerettem volna a felsőmagyarországi, úgyszintén az egész országban található egyéb kelyheket is bemutatni — olvassuk a kiállítás lajstromának bevezetésében —, mert ekként érdekes és tanulságos összehasonlitásra nyilt volna alkalmunk. Ezirányú kérésem azonban, sajnos, eredmény nélkül hangzott el; felhivásunkra a legtöbb esetben még választ sem kaptunk."

Az indolencia, ez a nem is olyan régi magyar betegség, Iparművészeti Múzeumunknak alighanem ezt a derék vállalkozását is meghiúsitja, ha erdélyi szász testvéreink Teutsch Frigyes dr. evangélikus püspök biztatására maguk nem küldenek be 174 kelyhet templomaikból. Ezeket Róth Viktor dr. kutatta fel, akinek a kiállitás rendezésében egyébként is jelentős része volt. Majláth Gusztáv Károly gróf erdélyi püspök szintén készségesen engedte át a kiállitásra az erdélyi egyházmegye gyulafehérvári múzeumának idevágó kincseit.

Magyarország Királyhágón inneni részének ötvösségét mindössze a nyitrai székesegyház, a pozsonyi ferencrendiek, a budavári Mátyás-templom, a soproni, trencséni és szatmári templomok néhány, igaz hogy többnyire elsőrangú kelyhe képviselte kiállitásunkon.

A legrégibb Magyarország területén talált kehely a soproni múzeumban van s ezt Petőházán ásták ki. Formájával ez az emlék élénken emlékeztet a szintén VIII. századbeli kremsmünsteri Tasszilókehelyre, mely utóbbi azonban pazar díszi-

A nyitrai székesegyház kelyhe.
Calice, argent doré, XVI. siècle, noeud XV. siècle, Nyitra, cathédrale.

A trencséni róm. kath. plébánia kelyhe.
Calice, argent doré, emaillé XV. siècle.
Trencsén, Hongrie.

Kehely, XVIII. század, Pest.
Calice, argent doré, Oeuvre de Josef Prandtner.
Pest, XVIII. siècle.
Musée Municipal de Budapest.

tésénél fogva természetesen jóval nagyobb művészi értékű. XI. századbeli kelyheink eddig ismert egyetlen példáját Foerk Ernő ásta ki a szent István-korabeli kalocsai székesegyház helyén, egy püspöki sírból. Ennek az apró, pusztán koporsó-dísznek szánt ezüstkehelynek is lapos korongban végződő tölcséralakú a talpa, félgömbalakú a kuppája, amelyet az előbbivel lapos almaalakú gomb köt össze. A gombtól eltekintve, amely elveszett, ehhez hasonlít, csak arányaiban karcsúbb a berényi bronzkehely, amelyet a községbeli románkori templom tornyának omladékai között találtak. Ez a XIII. századbeli darab volt a kehelykiállítás legrégibb emléke. A XIV. századtól kezdve a XIX. század derekáig azonban annál részletesebb kép tárult itt elénk arról a fejlődésről, amelyet a kehely s ezzel az ötvösség Erdélyben a szászok lakta vidéken elért. Egész sor XIV. századbeli kelyhet láttunk, amely a románkori reminiszcenciák felhasználásában itt-ott igen sajátságos hatású provinciálizmust mutatott, mint például a nagyselyki. Ennek kerek talpát vésettaljú zománcos díszű evangelista jelképek díszítették, sajátságos zömök hatszögletes hasábalakú gombja egykor szintén zománcos volt.

A XV. századbeli kelyhek sorát gótikus aedicula alakú gombjával a vurpodi templom kelyhe nyitotta meg, amely már egészen csúcsíveskori jellegű s Róth Viktor dr. szerint 1400 körül készült. A ka-

A medgyesi ág. hitv. ev. egyház kelyhe.
Calice, argent doré, XVI. siècle.
Medgyes, Hongrie.

A kiscsűri ág. hitv. ev. egyház kelyhe.
Calice, argent doré.
Kiscsűr, Hongrie.

rélyos talp, a hatágú gomb s az igen változatosan ékesített kuppakosár jellemzi innentől kezdve szinte két századon át kelyheinket, amelyek díszítésében hellyelközzel a sodronyos zománcnak, ennek a speciális magyar technikának is jelentős szerep jut. Kelyheink erdélyi csoportjában azonban nem ennek a technikának van a legnagyobb jelentősége.

A legszebb sodronyzománcos emléket, mely nyílván szász ötvös keze alól került ki, a nagyszebeni Bruckenthal-múzeum jóvoltából láthattuk s ez XV. századbeli, de felírata szerint Vajda Mihály 1654-ben hagyományozta valamelyik templomnak. A primitívség különböző fokait tüntették fel az aszúbesztercei, a szászivánfalvai s a nagysinki evangélikus templomok sodronyzománcos kelyhei.

Azt a magaslatot, amelyet ez a speciális zománcoló technika Magyarországon elért, ezúttal a pozsonyi ferenciek Pethe-féle aranykelyhe és a nyitrai székesegyház Bornemissza-féle szintén aranykelyhe képviselte. A nyitrai székesegyház reneszánsz stílű, pompás Forgách-kelyhén kívül, fíli-

Magyar kelyhek

RÉGI MAGYAR
□□□ KELYHEK

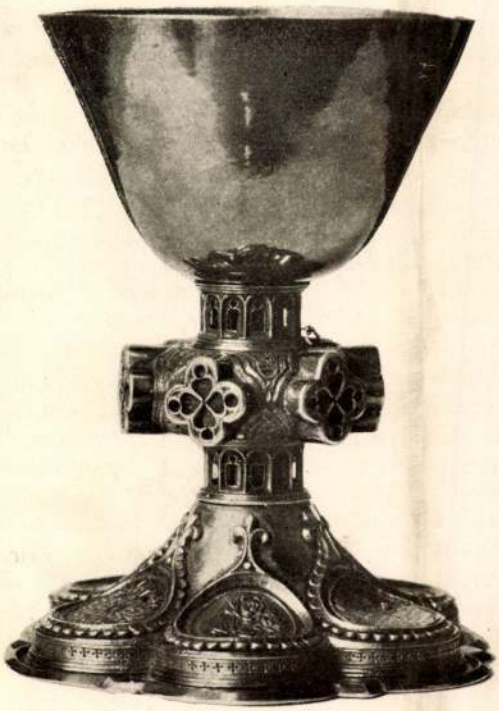

Kehely, aranyozott ezüst, XIV. század.

Calice, argent doré, avec des médaillons émaillés XIV. siècle. Gyulafehérvár, Hongrie.

grános és egy pogánypénzes, vagyis antik érmekkel díszített kelyhét is kiállította. Figyelemreméltó sodronyzománcos kehelylyel szerepelt a szatmári székesegyház s mindkét remekbe készült XV. századvégi hasonló technikájú kelyhét küldte be a trencséni róm. kath. plébánia-templom, amelynek ezeket a kelyheket a rajtuk és a templombeli sírkövén lévő címerek bizonysága szerint az 1458-ban elhalt Fanta Márton, a város polgára és zászlótartója ajándékozta. Valamennyi sodronyzománcos kelyhünk sorában bizonyára a pozsonyi kis aranykehely bilincselte le leginkább a nézők szemét, helyes arányaival s zománcolásának a modern ízlésnek annyira megfelelő harmonikus, díszkrét színeivel.

A többnyire primitív s a magyarországiakhoz képest erős provinciálizmusról tanuskodó sodronyzománcos emlékekkel szemben tisztán művészi szempontból több volt az értékes az erdélyi munkák ama csoportjában, amelyek díszítése vésett vagy plasztikus. Még a jobbfajta sodronyzománccal ékes XV. századbeli nagyekemezői kelyhet is a domborművű Szent Jánosfejek tették érdekessé, amelyek gombjainak rotulusait díszítik. A XV. század végén elterjedő s forgácsszerűen alakított ezüst szalagokból összerótt naturalisztikus lombdíszítésnek legszebb példája a medgyesi templom két nagy kelyhe volt; az egyiket alján a talp cikkelyeinek közeiben a három szent királyt és a Madonnát ábrázoló öntött szobrocskák díszítik. Méltóképen sorakozott ezekhez a XV. századbeli eczeli kehely, amelyet szintén ezüstforgácsokból alakított virágos, leveles és gyümölcsös háló borított. Ha a díszítésnek ez a neme nem is olvad össze szervesen a kehely strukturájával, a gótikus művészet utolsó korszakának naturalisztikus törekvéseire az ötvösségben ugyancsak jellemző. Az anyag és díszítés harmóniája tekintetében stilszerűebbek a vésett kelyhek, amelyeknek szebb példáival kiállításunkon a szenterzsébeti, a vurpodi, a kelneki s a dolmányi templom szerepelt. Az utóbbi kehely különösen csippakosarának szép naturalisztikus vésett ékítményeinél fogva érdemelt figyelmet. A sodronyzománchoz ha-

Mme Récamier, mint Ganymedes. Miniatűr.
A Szent-György-Czéh XIV. művészeti aukciójából

Mme Récamier costumée en Ganymède.
Miniature sur ivoire.
Vente XIV. de la Guilde-Saint-Georges.

A befejező 31. oldalt l. a Komplett példanyban

Magyar kehely

	Kikiáltási ár
433. VÁZA, grès	40
434. —, grès, jégvirág-kristály	20
435. —, „ „ „	30
436. —, „ „ „ unicum	18
437. —, intarzia	15
438. —, márványozott	8
439. —, márványozott, unicum	6
440. —, grès	25
441. MADONNA, grès	15
442. NŐI ALAK, grès	16
443. —, flowing	18
444. HAMUTARTÓ, flowing	15
445. MALACPERSELY	8
446. TÁNYÉRKA	8
447. TÁNYÉR, eozin virágdiszszel	12
448. CSUTORA, régi magyaros kivitel	10
449. KORSÓ, régi magyaros kivitel	6
450. KAZETTA, a millenium alkalmára készült	50
451. TÁL, áttört diszszel	20
452. KRISZTUSFEJ, ugynevezett carrara	90
453. —, ugynevezett carrara	10
454. MUZSIKUS, ugynevezett carrara	20
455. PARASZT, majolika	70
456. ANYA GYERMEKÉVEL, eozin	50
457. MEDITATION, eozin	30
458. BESZÉDES LÁSZLÓ: Parasztasszony kosárral, eozin	40
459. ANONYMUS, grès	30
460. POSTAMENTUM, grès	18
461. LIGETI MIKLÓS: Női fej, grès	60
462. FEKVŐ TIGRIS, grès	60
463. NÉVJEGYTÁL, ugynevezett currara	28
464. LIGETI MIKLÓS: Fej sziklán, eozin	120
465. VÁZA, eozin	180
466. BESZÉDES LÁSZLÓ: Kopt vizhordóleány, eozin	40
467. —: Parasztasszony	40
468. ÜLŐ ASSZONY, majolika	50
469. ÜLŐ TÖRÖK, grès	90
470. KOS, eozin	40
471. ÉVA, grès	40
472. NÉVJEGYTÁL eozin	25

IV. ÜVEGTÁRGYAK.

501. BONBONNIÈRE, piros, szines zománcos festéssel	6
502. FLACON, zöld	8
503. GYÜMÖLCSÖSTÁL, talpas, rózsaszinü, biedermeier	30
504—505. MOCCACSÉSZE, frittüveg, réztartóval, egy pár, együtt	10
506. KORSÓ, fedéllel, maratott szarvassal	30
507. PALACK, maratott diszszel, XVIII század	50
508. —, dugóval, zománcos diszszel	20
509. —, kék réteggel, sérült	10
510. SERLEG fedővel, csiszolt és metszett, szines zománc-virágdiszszel	60
511. —, fedeles, maratott diszszel	40
512. TÁNYÉR, üveg, biedermeier, sérült	5
513. POHÁR, zöld, csiszolt, arany diszszel	20
514. —, kék, csiszolt, arany diszszel	16
515. —, füles, szines diszszel	20
516. —, rózsaszinü, csiszolt	14
517. —, rubin, sárgára festett kutyával	15
518. —, füles, tájképpel	16
519. —, füles, szines udvarlási jelenettel	24
520. —, szintelen, maratott diszszel	6
521. —, fehér réteges, rubin emblemákkal	15
522. —, talpas, fehér réteges	15
523. —, talpas, szarvast ábrázoló maratott diszszel, sérült, német, XVII. század	20
524. —, talpas, lila, metszett	16
525. —, talpas, kék, maratott	50
526. —, rubin. Vizet jelképező maratott alakkal	30
527. —, rubin. Tüzet jelképező maratott alakkal	30
528. —, talpas, Bad No. 2 in Teplitz	5
529. —, csiszolt, hét medaillonjában látképek. Andenken an Mehadia	18

Kikiáltási ár

530. POHÁR, csiszolt, sárga medaillonjában Bécs látképei . . . 30
531. —, piros-fehér, leopárd-vadászatot ábrázoló jelenettel 30
532. , fehér-kék, Spinnerin am Kreuz látképével 25
533. , talpas, rubin, dusan maratott 12
534. —, talpas, fehér, rajta arany-keretben kézzel festett szines kép 12
535. —, kobald kék 6
536 - 537. —, rubin, maratott szőlő- és szőlőlevelekkel, két darab. Egyik hasadt. Darabja . . . 12
538. —, talpas, zománcdiszitéssel . . 40
539. —, kék, zománcdiszitéssel . . 40
540. —, sárga, rózsás zománcdiszitéssel 40
541. —, rózsaszin zománcdiszitéssel . 40
542—546. PALACK, négy pohárral vésett és maratott diszszel, XVI. Lajos kora, együtt 220
547. —, réteges, fehér-rózsaszin . . 14
548. POHÁR, füles, Karlsbad . . 12
549. —, rubin, arany vonalakkal . . 12

V. BUTOROK, ÓRÁK, KISPLASZTIKAI TÁRGYAK.

601. ASZTAL, berakott. Biedermeier 150
602—603. KAROSSZÉK, párnázott. XVI. Lajos modcru. Két darab, darabja 150
604. —, empire 120
605. SZÉK, faragott, rennaisance modorú 80
606. ÁLLÓ ÓRA ütőszerkezettel, Leopold Körner in Wien. . . 100
607. —, lámpás alaku. Johann Metzner Neusohl. XVIII. század . 60
608. FALI ÓRA, aranyozott, Biedermeier 30
609. FALI ÜTŐÓRA, régi török . 70
610. ZSEBÓRA, ezüst 30
611. TÜKÖR, csiszolt és facettált üveggel, arany rámában. Biedermeier 120
612. TÜKÖRKERET, faragott és aranyozott. Kossuth Ferenc hagyatéka 100
613. SZENT FERENC, faszobor XVIII. század. . . . . —
614. SZENT ISTVÁN, szines faszobor, 1700 körül, magyar . . 100

VI. KÜLÖNFÉLE TÁRGYAK:

701—702. ÁGYTERITŐ, egy pár, különféle himzésekből és csipkékből összeállitva, darabja . . . 200
703. ERSZÉNY, üveggyöngy, biedermeier 18
704. ERSZÉNY, hasonló, kisebb . 8
705—706. FŐKÖTŐ, egy pár, darabja 5
707—709. HIMZÉS, 3 darab, együtt 10
710. MUNKAKENDŐ, 1860. . . 10
711—712. MÁRIA ÉS SZENT JOHANNA: két darab különböző technikáju himzésből összeállitott szentkép, darabja . . . 10
713. SZŐNYEG, u. n. szmirna. . 40
714. KEREVETÁTVETŐ, jutaszőnyeg . . . . . —
715 BROCHE, mindkét oldalán mozaik 90
716. BROCHE, FÜLBEVALÓ, KALAPTŰ, teknőcből, arany berakással együtt 150
717. CAMEO, korall, arayba foglalva 30
718. CUKORTARTÓ, ezüst, rokokó modorú 80
719. CUKORTARTÓ, rózsaszin üveg, ezüst talppal, fedővel és kanállal 30
720. DISZMAGYAR ÉKSZER, valódi gyöngyökkel és kövekkel 2500
721. GYÜMÜLCSÖSTÁL, rózsaszinü, ezüst talppal, sérült . . 32
722. GYŰRŰ, arany, piros kővel, nyitható, ugynevezett méreggyűrű 45
723. KEHELY, aranyozott ezüst, cizellált plasztikus virágdiszszel boritva, felirása: Cserepi Mária csináltatta Isten dicsőségére anno 1732. Szavatossággal. Lásd az illusztrációt 174. lapon . . . 400

A Gyűjtő 1915. 184. l.

KATALÓGUS

723. KEHELY, 1732. — Silberkelch, ung., 1732.
A Szent-György-Czéh XXIV. művészeti aukciójáról.

R, F. G.: Portrait.
Sanct=Georgs=Innung.

Kikiáltási ár

79. — : Tisztító háboru 100

Magyar kelyhek

RÉGI MAGYAR KELYHEK. CALICES ANTIQUES HONGROIS.

Érdekesebb és merészebb vállalkozásnak legagilisebb közgyűjteményünk, az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum részéről még nem voltunk tanui, mint a minő január derekán rendezett kehely-kiállítása volt. A legjelentősebb iparművészeti technikának, az ötvösségnek fejlődését hatszáz éven át egyazon tárgyon, a kelyhen bemutatni, páratlan feladat, aminőre eddig külföldön sem igen gondolt senki. S régi ötvösségünk kiváló művészettörténeti jelentősségének semmi sem élénkebb bizonysága, mint az, hogy még a nagyközönség sem találta meg itt az egyazon tárgy fejlődésének bemutatására szorítkozó kiállítások várható rémét: az unalmat. Az aránylag kicsiny ötvösmunkákon összehalmozott művészi pompa szinte nemzedékről nemzedékre változó ízlésével, kehelyről kehelyre új szenzációkkal bilincselte le a látogatók figyelmét. Az építészeti, a plasztikus és festői elemek változatos gazdagságában, mintegy kicsinyítő tükörben a képzőművészet hat századra terjedő története vonult el szemeink előtt. Természetesen nem mindig egyazon ragyogással. Amint hogy a kiállítás sem volt oly nagyarányú és olyan teljes, amint ezt Radisics Jenő eredetileg tervezte. „Szerettem volna a felsőmagyarországi, úgyszintén az egész országban található egyéb kelyheket is bemutatni — olvassuk a kiállítás lajstromának bevezetésében —, mert ekként érdekes és tanulságos összehasonlításra nyílt volna alkalmunk. Ezirányú kérésem azonban, sajnos, eredmény nélkül hangzott el; felhívásunkra a legtöbb esetben még választ sem kaptunk."

Az indolencia, ez a nem is olyan régi magyar betegség, Iparművészeti Múzeumunknak alighanem ezt a derék vállalkozását is meghiúsítja, ha erdélyi szász testvéreink Teutsch Frigyes dr. evangélikus püspök biztatására maguk nem küldenek be 174 kelyhet templomaikból. Ezeket Róth Viktor dr. kutatta fel, akinek a kiállítás rendezésében egyébként is jelentős része volt. Majláth Gusztáv Károly gróf erdélyi püspök szintén készségesen engedte át a kiállításra az erdélyi egyházmegye gyulafehérvári múzeumának idevágó kincseit.

Magyarország Királyhágón inneni részének ötvösségét mindössze a nyitrai székesegyház, a pozsonyi ferencrendiek, a budavári Mátyás-templom, a soproni, trencséni és szatmári templomok néhány, igaz hogy többnyire elsőrangú kelyhe képviselte kiállításunkon.

A legrégibb Magyarország területén talált kehely a soproni múzeumban van s ezt Petőházán ásták ki. Formájával ez az emlék élénken emlékeztet a szintén VIII. századbeli kremsmünsteri Tasszilókehelyre, mely utóbbi azonban pazar díszí-

A nyitrai székesegyház kelyhe.
Calice, argent doré, XVI. siècle, noeud XV. siècle, Nyitra, cathédrale.

I. 27

A Gyűjtő. 1913. II. — 1-2 f.

A trencséni róm. kath. plébánia kelyhe.
Calice, argent doré, emaillé XV. siècle.
Trencsén, Hongrie.

Kehely, XVIII. század, Pest.
Calice, argent doré, Oeuvre de Josef Prandtner.
Pest, XVIII. siècle.
Musée Municipal de Budapest.

tésénél fogva természetesen jóval nagyobb művészi értékű. XI. századbeli kelyheink eddig ismert egyetlen példáját Foerk Ernő ásta ki a szent István-korabeli kalocsai székesegyház helyén, egy püspöki sírból. Ennek az apró, pusztán koporsó-dísznek szánt ezüstkehelynek is lapos korongban végződő tölcséralakú a talpa, félgömbalakú a kuppája, amelyet az előbbivel lapos almaalakú gomb köt össze. A gombtól eltekintve, amely elveszett, ehhez hasonlít, csak arányaiban karcsúbb a berényi bronzkehely, amelyet a községbeli románkori templom tornyának omladékai között találtak. Ez a XIII. századbeli darab volt a kehelykiállítás legrégibb emléke. A XIV. századtól kezdve a XIX. század derekáig azonban annál részletesebb kép tárult itt elénk arról a fejlődésről, amelyet a kehely s ezzel az ötvösség Erdélyben a szászok lakta vidéken elért. Egész sor XIV. századbeli kelyhet láttunk, amely a románkori reminiszcenciák felhasználásában itt-ott igen sajátságos hatású provinciálizmust mutatott, mint például a nagyselyki. Ennek kerek talpát vésettaljú zománcos díszű evangelista jelképek díszítették, sajátságos zömök hatszögletes hasábalakú gombja egykor szintén zománcos volt.

A XV. századbeli kelyhek sorát gótikus aedicula alakú gombjával a vurpodi templom kelyhe nyitotta meg, amely már egészen csúcsíveskori jellegű s Róth Viktor dr. szerint 1400 körül készült. A ka-

A medgyesi ág. hitv. ev. egyház kelyhe.
Calice, argent doré, XVI. siècle.
Medgyes, Hongrie.

A kiscsűri ág. hitv. ev. egyház kelyhe.
Calice, argent doré.
Kiscsür, Hongrie.

rélyos talp, a hatágú gomb s az igen változatosan ékesített kuppakosár jellemzi innentől kezdve szinte két századon át kelyheinket, amelyek díszítésében hellyelközzel a sodronyos zománcnak, ennek a speciális magyar technikának is jelentős szerep jut. Kelyheink erdélyi csoportjában azonban nem ennek a technikának van a legnagyobb jelentősége.

A legszebb sodronyzománcos emléket, mely nyílván szász ötvös keze alól került ki, a nagyszebeni Bruckenthal-múzeum jóvoltából lathattuk s ez XV. századbeli, de felírata szerint Vajda Mihály 1654-ben hagyományozta valamelyik templomnak. A primitívség különböző fokait tüntették fel az aszúbesztercei, a szászivánfalvai s a nagysinki evangélikus templomok sodronyzománcos kelyhei.

Azt a magaslatot, amelyet ez a speciális zománcoló technika Magyarországon elért, ezúttal a pozsonyi ferenciek Pethe-féle aranykelyhe és a nyitrai székesegyház Bornemissza-féle szintén aranykelyhe képviselte. A nyitrai székesegyház reneszánsz stílű, pompás Forgách-kelyhén kívül, fili-

Kehely, aranyozott ezüst, XIV. század.

Calice, argent doré, avec des médaillons émaillés XIV. siècle. Gyulafehérvár, Hongrie.

grános és egy pogánypénzes, vagyis antik érmekkel díszített kelyhét is kiállította. Figyelemreméltó sodronyzománcos kehellyel szerepelt a szatmári székesegyház s mindkét remekbe készült XV. századvégi hasonló technikájú kelyhét küldte be a trencséni róm. kath. plébánia-templom, amelynek ezeket a kelyheket a rajtuk és a templombeli sírkövén lévő címerek bizonysága szerint az 1458-ban elhalt Fanta Márton, a város polgára és zászlótartója ajándékozta. Valamennyi sodronyzománcos kelyhünk sorában bizonyára a pozsonyi kis aranykehely bílincselte le leginkább a nézők szemét, helyes arányaival s zománcolásának a modern ízlésnek annyira megfelelő harmonikus, díszkrét színeivel.

A többnyire primitív s a magyarországiakhoz képest erős provinciálizmusról tanuskodó sodronyzománcos emlékekkel szemben tisztán művészi szempontból több volt az értékes az erdélyi munkák ama csoportjában, amelyek díszítése vésett vagy plasztikus. Még a jobbfajta sodronyzománccal ékes XV. századbeli nagyekemezői kelyhet is a domborművű Szent Jánosfejek tették érdekessé, amelyek gombjainak rotulusait díszítik. A XV. század végén elterjedő s forgácsszerűen alakított ezüst szalagokból összerótt naturalisztikus lombdíszítésnek legszebb példája a medgyesi templom két nagy kelyhe volt; az egyiket alján a talp cikkelyeinek közeiben a három szent királyt és a Madonnát ábrázoló öntött szobrocskák díszítik. Méltóképen sorakozott ezekhez a XV. századbeli eczeli kehely, amelyet szintén ezüstforgácsokból alakított ví ágos, leveles és gyümölcsös háló borított. Ha a díszítésnek ez a neme nem is olvad össze szervesen a kehely strukturájával, a gótikus művészet utolsó korszakának naturalisztikus törekvéseire az ötvösségben ugyancsak jellemző. Az anyag és díszítés harmóniája tekintetében stílszerűebbek a vésett kelyhek, amelyeknek szebb példáival kiállításunkon a szenterzsébeti, a vurpodi, a kelneki s a dolmányi templom szerepelt. Az utóbbi kehely különösen csippakosarának szép naturalisztikus vésett ékítményeinél fogva érdemelt figyelmet. A sodronyzománchoz ha-

Mme Récamier, mint Ganymedes. Miniatűr. A Szent-György-Czéh XIV. művészeti aukciójából

Mme Récamier costumée en Ganymède. Miniature sur ivoire. Vente XIV. de la Guilde-Saint-Georges.

DECKER Gabriel: Arckép 1839-ből (282. szám). A Szent-György-Czéh XIV. művészeti aukciójából. Portrait, 1839.
Vente XIV de la Guilde-Saint-Georges.

sonlóan a magyar ötvösségnek a csúcsíves építészet korában is igen kedvelt és felkapott technikája a filigrános díszítés. A gömbös díszű másként bőrtűs sodronyos ékítést Czobor sujtásos filigránnak nevezte el s ennek legszebb példáival ismét magyarországi kelyheken: a nyitrai székesegyház és a gyöngyösi ferenciek idevágó emlékein találkoztunk.

Az eddig felsorolt emlékek mind eredetileg misekelyhek voltak, vagyis az erdélyi protestáns templomokban levők is a reformáció elterjedéséig a misézö pap kizárólagos használatára szolgáltak. Kisebb evangélikus községekben ezek a misekelyhek mint úrvacsorakelyhek is kifogástalanul feleltek meg s épp azért maradtak fenn napjainkig az erdélyi szász hitközségek birtokában olyan nagy számmal. Városokban vagy népesebb hitközségeknek falusi templomaiban a két szín alatt való áldozásnál nagyobb kelyheket kellett használni, nehogy a lelkész minduntalan való megtöltésükkel vesződjék. Ennek a körülménynek köszönhetjük a szinte félméteres — általában 34—36 cm magas — nagy kelyheket, amelyekből kiállításunk egész sorozatot mutatott be igen tanulságosan. Felsőmagyarországon csak elvétve találkozunk ilyen mamuth-kelyhekkel, de miként a selmeci evangélikus templom pompás zománcos díszű úrvacsorakelyhe is, ezek arányaikban és díszítésükben aránylag szintén művésziesebbek, mint az erdélyiek. A díszítési technikák és ezek stílusa azonban itt és ott ugyanaz. A festett zománcú, régibb íróinktól erdélyi zománcosnak nevezett virágokkal elborított kelyhek érdekes XVII. századbeli példáját állította ki a nagyszebeni Bruckenthal-múzeum. Egész sor nagy kelyhet láttunk itt, amely már a serleg formáját mutatta. Ilyen volt a szászok híres mesterének Hann Sebestyénnek munkája 1674-ből, amelyet szintén a Bruckenthal-múzeum küldött be. Egész üvegszekrényre való úrvacsorakehelynek használt fedeles serleget láthattunk a kiállításon, amelyek nürnbergi és augsburgi minták nyomán készültek a XVII. században Erdélyben. A XVIII. században alighanem legkiválóbb ötvösünk a lőcsei Szilassy János volt, akinek Felsőmagyarországon szétszórt temérdek munkájából bizvást lehetne külön kiállítást is rendezni. A mostani kehelykiállításra csak a kassai premontreiek templomából sikerült egy Szilassy munkát megszerezni. A mult század első feléből ezúttal kiállított kelyheink sorában nem akadt jellegzetesebb munka; e korbeli kiválóbb mestereink, mint Szentpétery vagy Libay sem voltak képviselve. Ez azonban, mint bevezetésül kiemeltük, nem a kiállítás lelkes és agilis rendezőin múlott. De hisszük és reméljük, hogy tekintettel arra a nagy sikerre, amelyet Iparművészeti Múzeumunk ezzel a speciális kiállításával aratott, vállalkozásának folytatása is lesz. Különösen Felsőmagyarország idevágó emlékeinek összegyüjtése kecsegtet nagy eredménnyel, amelyeket az ezekkel rendelkező körök megnyerése esetén annál könnyebben lehetne összeszedni, mert a Műemlékek Országos Bizottságának az utóbbi években készült lajstromaiban tíz vármegye műemlékeinek sorában ezek minden valamirevaló ötvösmunkája is benne van.

DIVALD KORNÉL.

GONARD: Montmorency hercegnő. (286. sz.).
La duchesse de Montmorency.

KOHAUT J.: Budai polgár arcképe (289. sz.).
Portrée. Signé: Ofen 1861.

A Szent-György-Czéh XIV. művészeti aukciójáról.

Allegórikus rajz, a XVIII. századból (311. szám).
A Szent-György-Czéh XIV. művészeti aukciójából.

Esquisse allégorique du XVIII. siècle.
Vente XIV. de la Guilde-Saint-Georges.

104.

102.

103.

A kehelykiállításból. XIV—XV. századbeli magyar kelyhek. 102. Erdélyi Egyházmegyei Múzeum tulajdona. — 103. A sárkányi ág. ev. egyház tulajdona. — 104. A medgyesi ág. ev. egyház tulajdona.

102—104. Calices Transylvains du XIVe et XVe siècle.

105.

106.

107.

A kehelykiállításból. 105. XVI. századbeli aranyozott ezüstkehely. A szászlekenczei ág. ev. egyház tulajdona. — 106. Sodronyos zománccal díszített aranyozott ezüstkehely. XV. század. A nagyszebeni Brukenthal-múzeumból. — 107. Sodronyzománcos áttört applikált díszítésű aranyozott ezüstkehely. XV. század. A trencséni róm. kath. plébánia tulajdona.

Calices Transylvains. 105. XVIe siècle. — 106. XVe siècle. — 107. Calice de l'église catholique de Trencsén (Hongrie). XVe siècle.

108.

109.

110.

A kehelykiállításból. 108. 1698-ból való aranyozott ezüstkehely. A nagydisznódi ág. ev. egyház tulajdona. — 109. Fedeles, részben zománcozott ezüstkehely. XVIII. század. A nagyekemezői ág. ev. egyház tulajdona. — 110. Részben aranyozott ezüstkehely. 1805-ből. A kiscsűri ág. ev. egyház tulajdona.

Calices Transylvains. 108. De l'année 1698. — 109. Émaillé, XVIIIe siècle. — 110. De l'année 1805.

111.

112.

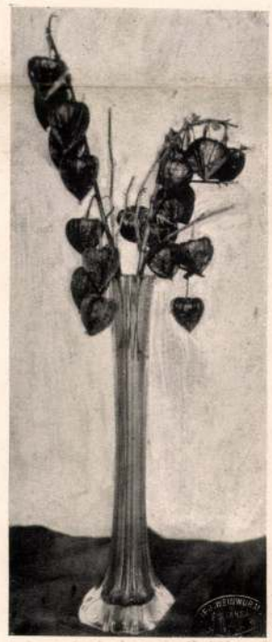

113.

114.

Reményi József bronzszobrai. 111. Evezős. — 112. A győztes. — 113—114. Füredi Jenő: Virágok művészi elrendezése.

Statuettes en bronze. 111. Le rameur. — 112. Le vainqueur. — 113—114. Arrangements artistiques de fleurs.

A Magyar Képírók Társaságá-nak a Nemzeti Szalonban rendezett kiállítása mélyebben szántó elmélkedésre nyujt alkalmat, sőt kötelez.

A Képírók Társasága mintegy tíz év óta közös programmjául tűzte ki a magyar faji jellegű művészet megteremtését, kialakítását. Az, hogy jónéhány művész közös programmot tűz maga elé, általános jelenség manapság. Meglepő azonban a programm minéműsége. Fel kell vetni a kérdést, hogy a magyarság életének évszázadai alatt nem teremtett-e saját arcára, nemzeti voltára és faji lényegére ráillő, azt kifejező művészetet? A kérdés felvetése azonban erőszakos, csak azok állíthatják szembe ezt a kérdést a képírók célkitűzésével, akik általában nem néznek az emberi szellem fejlődésének mélyére. Ennek a kérdésnek nemleges megválaszolása művészetünk hatalmas multjának legjobb esetben nem-ismerése, el-nem-ismerése lenne. A képírók azonban nem tagadják a mult művészetének magyarságát, csak éppen „korszerűen" magyar művészetet akarnak teremteni. De van-e erre is szükség ? Vitatható-e mai művészetünk magyarsága, faji, nemzeti jellege?

Kétségtelen, hogy a háborút megelőző és az azt követő 2—3 évtized folyamán igen sok külföldi, elsősorban francia és olasz befolyás érvényesült a modern magyar művészi törekvésekben, csoportok és egyének stílusának kialakulásában. Az is kétségtelen, hogy egészen a huszas évek végéig leginkább a „párisi iskola" művészeti forradalmai, lényegében nemzetközi jellegű célkitűzései, formakeresései befolyásolták művészetünknek, különösen festészetünknek a fejlődését. Az „École de Paris" formabomlasztó stílusakarásával szemben két ellenállás két ellentétes törekvés keletkezett. Az egyik, az első a római iskola: a római Magyar Akadémia volt ösztöndíjasainak az olasz novecentoba, új-klasszicizmusba és az olasz középkori művészetbe kapcsolódó monumentális díszítő művészeti gondolata. A másik reakciót, amely részben már emez előbbinek is ellenlábasa, azok a művészek teremtették meg, akik a magyar népből, a népi világból, a magyar művészet multjából szeretnék kialakítani művészetünk korszerűen magyar stílusát. Ezek a művészek alkotják a Képírók Társaságát.

Meg kell állapítani azonban azt is, hogy a képírók törekvésének már jelentős előzményei vannak festészetünk közelmultjában is. Hiszen elég, ha csak Csók Istvánra, Vaszary Jánosra és Rudnay Gyulára gondolunk. Az ő művészetük éppenúgy a magyar népi érzelem-, mese-, monda- és színvilágba ereszti gyökereit, mint a „nyugatos" Ady költészete.

A Társaságnak húsz tagja szerepelt a kiállításon. Mintegy 15, eléggé ingadozó értékű művét mutatja be a vezető és alapító mester, *Boromissza* Tibor. Egy-két arcképén kiváló jellemző erő mutatkozik. „Halász a Dunazátonyon" című vízfestménye könnyedségével, eleven színskálájával emelkedik ki egyéb akvarelljei közül. Bemutatott műveinek csúcspontját a „Ködös hajnal a Hortobágyon" és a „Sió dunai torkolata" két olajfestménye képviseli. Amíg nem egy alakos kompozicióján belevész az aprólékos naturalizmusba, ezeken nagyvonalú, mélytávlatú : ösztöne, kötetlen művészi ereje szabadon érvényesül, s lehelletfínoman adja vissza a levegő párás rezgését.

Büky Béla festményein érezzük leginkább a tudatos stíluskeresést. Benne a legerősebb a népi mesevilággal, a népművészettel, s talán még a japán művészettel való kapcsolat. Ormánysági öregasszonyt ábrázoló festménye dekoratív színeivel, meseszerűen magasbanyúló fáival, az öregasszony fehér ruhájával érdekes alkotás. *Hangai Szabó* Miklós olykor harsogó színvilága alapjában véve a népviselet színeiből származik, jóllehet most bemutatott képein már nincs meg a közvetlen kapcsolat. De meg kell jegyezni azt is, hogy Vaszary színskálája is nyomot hagyott stílusában. A kiállítás legérdekesebb képeit vitéz *Litkey* György mutatja be. Ő a Társaság egyik legfiatalabb tagja, aki már évek óta vidéken, Kapuvár ősien tiszta magyar népi világában él. Pár éven át jóformán csak akvarellel festett, ami előidézte színskálájának megélénkülését. A közvetlen természeti megfigyelés, a jellegzetes paraszti alakok gyors megpillantása kifejlesztette összegező és jellemző erejét. A Faluszéli alkony *Litkey* egyik legsikerültebb munkája, emlékezetes hatású alkotás. Munkálkodókat ábrázoló olajképe pedig művészetének egyik legkiemelkedőbb teljesítménye : Erőteljes, kifejező, nagyvonalú. Színérzésében, képszerkesztésében egyaránt kifogástalan.

A Társaságban most szerepel először *Nagybányai-Nagy Zoltán* és Papp-Kökényesdyné, *Szeőke Izabella*. Nagy-Bánya Nagy sokat, nagyon sokat fejlődött a mult évben rendezett kiállítása óta. Szeőke Izabella finom rajzmodorával, nyugodt érzelemvilágával és kissé ábrándos lírájával kapja meg a szemlélőt. Mindkettő nagy nyereség a képírók számára.

Hozzájuk hasonlóan új tagok a képíróknál *Karay Gyula*, *Szalay Lajos* és *Kerényi Jenő*. Karay Gyula két erőteljesen, keményen megvonalazott rajzánál, amelyek ugyancsak jók, készebbek, kifejezőbbek, s többet sejttetnek a fiatal művész

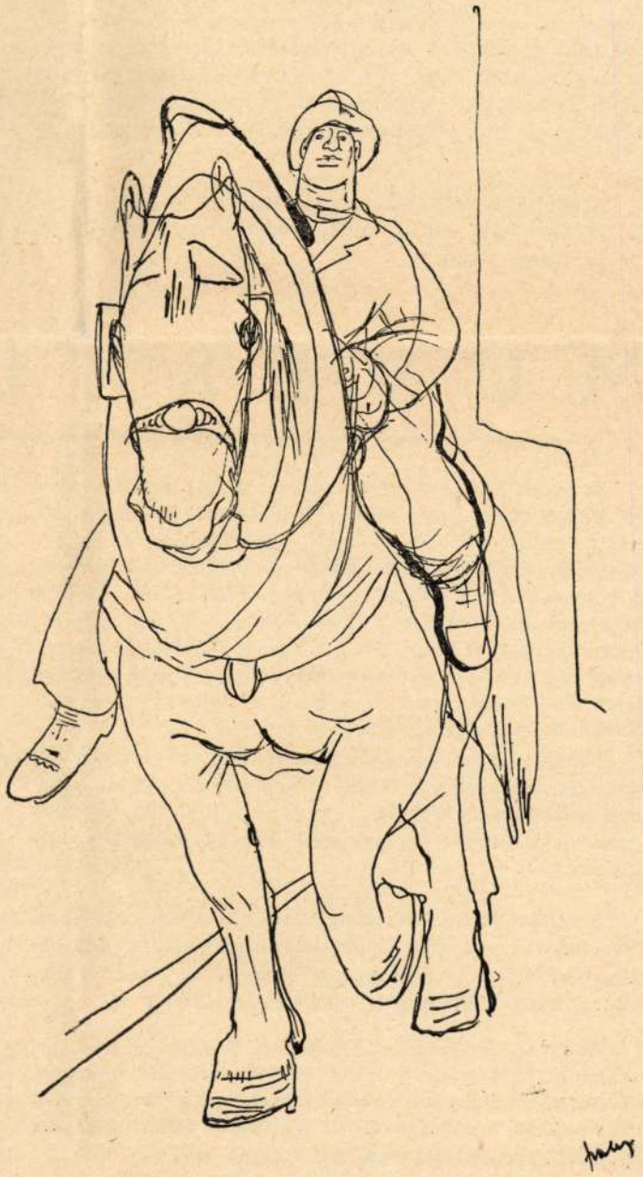

Szépművészet
1941.

Magyar Képírók Társasága

intuitív erejéből egészen halvány, gyengéd hajszálvonalakkal rajzolt rézkarcai. Szalay Lajos rajzai bravúrosak, s e nemben csak kevés kortársa vetekedhetik vele. Kerényi Jenő két kis terrakottája a már nála megszokott tömörségről tanuskodik. *Ádámffy László, Bathó Lajos, Futásfalvi Márton Piroska, Imreh Zsigmond, K. Nagy Sándor, Nagy Nándor* és *Némethy Béla* ugyancsak fínom, poétikus hangulatú vízfestményekkel, rajzokkal és olajképekkel szerepelnek.

Mészáros Dezső nemcsak a képíróknak, de mai művészetünknek is egyik legérdekesebb alakja. Álmodozó, ábrándozó, a magyarság keleti, ősi világába vágyakozó ember. Minden munkája, „Muhipuszta" c. olaja, cserépköcsögei és tulipános ládája az ő egészen őszinte, nagyon rokonszenves világáról tanuskodik. *Muharay Mihály* meglepően sokat fejlődött utolsó szereplése óta. Mint valami mélyvízű tóba, úgy merült el Muharay a magyar népi mese-, különösen a balladavilágba. *Boda Gábor*, a csoport egyik legismertebb és egyéni újításainál fogva a kritikában sokat vitatott tagja, a Postapalota architektónikus alakjainak gipsz-figuráival, s három újabb portréval szerepel, s hívja magára a figyelmet.

Végezetül még annyit megjegyezhetünk, hogy a Képírók programmja nem járhatatlan. De a megmerevedés veszélyét csak akkor kerülhetik el — mint általában a programművészek — ha soraikat olyan fiatal művészekkel bővítik, akik ösztönös erővel színesebbé, mozgalmasabbá és szélesebb ritmusúvá avatják az együttes probléma-, gondolat- és stílusvilágát is.

— *yz* —

A **Műbarát** kiállítóhelyiségben *Basilides Sándor, Molnár C. Pál, Cser Jolán* és *Cser Károly* rendeztek együttes kiállítást január 5—19. között.

Cser Károly néhány fínom kerámia és terrakotta-figuráját, *Cser Jolán* pedig ízlésesen és modernül felfogott kerámiát állított ki. *Molnár C. Pál* már ismert fametszeteivel szerepel, régibb és újabb sorozatokkal, s önálló darabokkal, amelyek a művész bravúros rajztudásáról, elsőrendű fametszőtechnikájáról, ritka illusztrálóerejéről tesznek tanúbizonyságot.

Basilides Sándor fejlődéstörténeti anyagot mutat be. Rudnay Gyula tanítványa volt, ami különösen korai művein érezhető. Később olaszországi benyomások hatása alá került, s kötetlen, tüzesebb színezésű festőiségét a Trecento olasz festőire és az új-klasszicizmusra emlékeztető zárt és vonalas, síkba komponálás váltotta fel. De e korszakában is kiütközik újklasszicistáink közül. Mindenekelőtt szoros szálak fűzik továbbra is Rudnay sötétes tónusához, komorabb színvilágához. Vallásos képein viszont megőrzi a magyar népi világgal való kapcsolatot. A Betlehemesek két korszakát jellemző kétféle stílusvilágának összekötője. Az az érzésünk, hogy korábbi stílusa őszintébb és ösztönösebb, utóbbi akartabb és keresettebb. Mindkettőben találunk értékes vonásokat, de bizonyos, hogy fejlődésének továbbhaladó, egészséges útját csak a kettő összeegyeztetéséből építheti meg, ami szükségszerűvé teszi a korábbi kötetben festőiséghez való visszatérést.

Ijjász H. Imre a *Műterem* Kossuth Lajos-utcai helyiségeiben rendezett kiállítást vízfestményeiből és rajzaiból. Határozott egyéniség jelentkezik dunántúli tájképeinek poétikus hangulatában és többnyire a népi életből vett jeleneteinek egészséges humorában. Különösen a „Kóstolás" c. képe érdemel e tekintetben különös figyelmet. Ijjász további fejlődésére éppen e szempontból tekintünk várakozással, mert a humor kifejezése aránylag ritkán tapasztalható mai festészetünkben.

— *za* —

MŰVÉSZETI ÉLET

A Szent István Emlékév Orsz. Bizottsága *Komárom* és *Miskolc* városoknak egy-egy nagyméretű művészi festményt szándékozik adományozni. A két festmény megtervezésére és elkészítésére szűkebbkörű pályázat hirdettetett. A Komárom város számára adományozandó festményre kiírt pályázatra Basilides Barna, Dex Ferenc, Chiovini Ferenc, Pohárnok Zoltán és Bánáti Sverák József festőművészek nyertek meghívást, a miskolci festményre kiírt pályázatra pedig Gebauer Ernő, Klie Zoltán, Jeges Ernő, Szabó Wladimir és Unghváry Sándor festőművészek szólíttattak fel.

Mindkét festmény Szent István életéből vett jelenetet fog ábrázolni, még pedig az egyik azt, mint Szent István megalapítja Komárom vármegyét, a másik pedig Szent Istvánt, mint városalapítót, kereskedők, iparosok és jövevények körében fogja ábrázolni.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium művészeti főosztálya f. osztálya év január havának első felében a kultuszminisztérium gróf Klebelsberg Kunó-utaci épületéből a Báthory-utcai épületrésznek I. emeletére *költözött át.*

Az Orsz. Irodalmi és Művészeti Tanács, amely a kultuszminisztérium e célra bocsátott helyiségeiben van elhelyezve, a kultusznumisztérium központi épületéből kiköltözött s az ú. n. kiskultuszban, *a volt Sarolta-féle leánynevelő intézet épületében* (gr. Klebelsberg-utca 17. sz.) nyert elhelyezést.

A hatalmasan fellendült magyar filmgyártás nagyobbik gyártelepén, a *Hunniában,* három műteremben folyik az állandó munka. Amióta a magyar hangosfilm nemcsak a hazai mozikban fut, hanem igen kellendő a külföldön is, az itt folyó munka iránti érdeklődés messze túlhaladja az ország határait. Messze földről jönnek vásárlók, akik gyakran még a műtermi, vagy a laboratóriumi munka alatt vásárolják meg a külföld számára a készülő új magyar filmeket. Ilyen külföldi érdeklődőknek vetítették le jelenlétünkben a Hunnia egyik legközelebb megjelenő nagy magyar filmét, a *„Lángok"*at. A kis vetítőben láttuk a jövő hónap új magyar filmjét. A feszült érdekességű film modern társadalmi dráma. A forgatókönyv alapjául szolgáló mese Babay Józsefé, a forgatókönyvet Asztalos Miklós, az ismert színpadi szerző, a nagy sikert aratott „Igen vagy nem" társszerzője írta. Olyan a film, mint egy őszi vihar. Emberi sorsok kavarognak benne. Tele szenvedéllyel, szenvedéssel, önvívódással, összeütközéssel. A forgatókönyvet Kalmár László, a „Dankó Pista" és a „Tóparti Látomás" rendezője vitte a gép elé. A filmnek bizonyára nagy sikere lesz, biztosítja ezt a kitűnő könyv és rendező mellett a nagyszerű színészi együttes is: Mezei Mária, Hidvéghy Valéria, Kiss Ferenc és Jávor Pál ritkaságszámba menő kamarajátéka. A film fényképeszetileg (Eiben István) is oly jó, hogy valóban megérdemli azt a jelzőt: „művészet". A *„Lángok"* bemutatója az előjelek szerint maradandó siker nyitánya lesz. Rendezés, játék és fényképezés szempontjából egyaránt figyelmet érdemel.

A magyar Képírók kiállításának katalógusa. Nemzeti Szalon Művészeti Egyesület. 1939. ápr. 16 – ápr. 30.

Előszó.

Tehát alakuló 1933-ban.

Hat esztendővel ezelőtt jelentünk meg először — a Nemzeti Szalon kiállítási termeiben — hogy bemutassuk művészeti eredményeinket.

Az igaz magyar nemzeti kultúra kiépítésének jogos kívánsága ösztönzött bennünket — Magyar Képírókat — azidőben is, miként ma is. Megértettük korunk riadó szavát, fajtánk törhetlen élni akarását. Egy igazabb magyar művészet életjogainak kiharcolása tömörített bennünket ebben a fajta védő célkitűzésben.

Évek során ismételten jelentkeztünk kiállításainkkal. A legmostohább, legküzdelmesebb körülmények között is eredményesen vettük fel a mérkőzést minden idegen eszmeáramlattal szemben... De nem utolsó sorban a közönnyel szemben is, ami, miként ma Európaszerte, a szellemi élet lelki lezüllésének jeleit mutatja.

Hogy a szellemi tespedtség, a nemzeti szellem kultúrált egységességének hiánya mily végzetes következményekkel jár a népek életében — azt az értelmesen látók előtt nem kell külön kihangsúlyozni. Szinte szemünkelőtt omlott össze egy nemzetnek kikiáltott mesterséges alkotmány, éppen az egységes nemzeti kultúra teljes hiánya miatt.

Tisztában vagyunk azzal, hogy ma, mint annyiszor történelmünk folyamán, a magyar faj fönnmaradásának lehetősége fegyvereink élén áll. Ebbéli kötelességünket átérezzük, teljesíteni fogjuk, miként a multban is teljesítettük. Mi katona nemzet va-

gyunk. Minket nem téveszt meg semminémű dekadens, széplelkűséget émelygő pacifista nyámnyogás... Tudjuk azonban azt is, hogy *a fegyverek között a Muzsák éppenséggel nem hallgatnak.* Ellenkezőleg. Uj elrendeződések forrnak. Harcra készen állunk tehát egy magyarabb kultúra kiépítésére is.

A művészet nem nyárspolgári gyönyörűségeket kiszolgáló kényelmes foglalkozás.

A művészet örök harc az élet igazabb, szebb, emberibb megéléséért. Meg nem szünő fajta harc a jövendőért. Mi Magyar Képírók igazolva látjuk magunkat eddigi eredményeinkben. *Evekkel ezelőtti célkitűzéseink ma általános jelszavak...*

Ezeknek a jelszavaknak azonban csak akkor van jogosultságuk, ha azokat élő, újabb és újabb értékes tartalom tölti be.

Mi ezért dolgoztunk és ezt követeljük meg mindenkitől, aki a magyar fajvédelem harcosának hirdeti magát. Az üres jelszavak pufogtatásának ideje lejárt.

Mi jártuk és járjuk a magyar föld tájait és megismertük véreink lelkét. Éltük életét. Göcsej, Palócföld, Ormánság, Balaton vidéke, Duna-Tisza tája, hortobágyi pásztorság, a hegyvidékek és síkságok egyképpen közvetlen tapasztalataink és tanulmányaink színterei. Népünk lelki és testi szükségleteit, kiéléseit kendőzés nélkül ismertük meg... és legfőképpen anélkül, hogy hibáikat kipellengéreztük volna, avagy érdemeiket bárgyu dicséretekkel profanizálnánk. Tudjuk, hol ami megbecsülésre méltó és hol, miben és kikben a hiba.

Mi mindenekfölött hiszünk fajtánk minden idegen szellemet elsöprő, sajátos kultúráltságában. *A magyar művésznek ebben föltétlen hinnie kell, mert a magyar művész és munkássága nem egyéb, mint a nemzeti Géniusz kiteljesedése!*

Tisztában vagyunk azzal is, hogy az igazi fajvédő kultúrharcot először itthon, határainkon belül kell kivívnunk. A külföld *igazi* megbecsülését, elismerését ezek a belső eredmények

fogják biztosítani. Tisztában vagyunk azzal is, hogy *a művész egyéni értéke csupán annyit ér — amennyit a Magyar Nemzet egyetemes kultúrája szempontjából jelent!* Ennek az érték lemérésnek megállapítására azonban tiszta látású, tiszta lelkű vérbeli magyar gondolkodású — minden idegen áfiumtól mentes kultúr embereknek lesz a feladata.

Keleten ringatott bölcsőnk szabad fenkölt és tettekre serkentő dalai örökké élnek lelkünkben... Ebből merítjük az erőt, hogy ernyedetlenül küzdjünk és másokat is küzdelemre serkentsünk. A magyar nemzeti művészet diadalra juttatása, a magyar művész emberibb életlehetősége ma fajtaéletünk legkorszerűbb követelményei.

Budapest, 1939. április 15.

Magyar Képírók.

Magyar Képírók

(Művészeti egyesület)

Magyar Képzőművészek Egyesülete.

* **A Magyar Képzőművészek Egyesülete aranyérme.** A multban legkiválóbb művészek kapták meg ezt a kivételes kitüntetést. de okirat formájában és az egyesület régi tartozását rójja le, amikor ezt az erkölcsi megbecsülést diszérem formájába öntötte. A magas művészi kvalitásu érmet *Reményi* József, legkiválóbb érmészünk készitette el és rajta a képzőművészet ágait jelképező artisztikus női aktokat ábrázol.

Magyarság. 1924. Nov. 22.

2

Magyar képzőművészek egyesülete.

*** A Magyar Képzőművésznők Egyesületének kiállitása Kiskunfélegyházán.** A Magyar Képzőművésznők Egyesülete, mely most a Mücsarnok tavaszi tárlatán is oly sikerrel szerepel, *Somló* Sári egyesületi elnök vezetésével a vidéki városok kulturális életének feilenditése és a magyar képzőművészet iránt az érdeklődés fokozása céljából országos kiállitási körutra indult. Az egyesületnek második vidéki kiállitása most nyilt meg Kiskunfélegyházán ünnepélyes külsőségek között. Igen nagy közönség és a helyi előkelőségek teljes számu részvétele mellett nyitották meg a kiállitást, melyet helyi bizottság készitett elő *Endre* Zsigmondné, *Hoffer* Józsefné, *Sóhalmy* Jánosné, *Boleszny* Antalné vezetése mellett. Igen nagy része van ezenkivül a siker biztositásában és az egész kiállitás létrehozásában *Vizhányó* Károly festőművésznek, a kiskunfélegyházi tanitóképzőintézet rajztanárának is. Ő maga egész kis kollekcióra való értékes müalkotással emeli a tárlat szinvonalát. Rajta kivül a helyi müvészek közül *Endre* Márta, *Drexler* Vilma és *Nagy* Lajos tehetségre való müvei teszik még változatosabbá a gazdag kiállitást, melyen az egész magyar müvésznői gárda teljes számban és alkotásai javával vesz részt.

Magyarság, 1927. ápr. 24.

6

MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZEK EGYESÜLETE, a művészek erkölcsi és anyagi érdekeinek megvédésére alakult egyesület, amely tagjait választás útján veszi fel. Az utóbbi évtizedek művészeti mozgalmaiban a konzervatív álláspont képviselője.

6.f.II.58 l

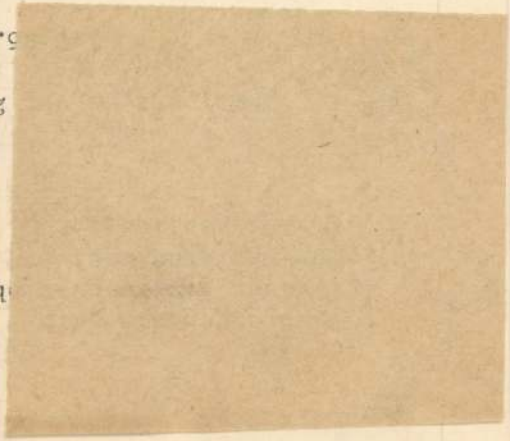

T. 5869.

is van adva, középütt szemléjük a min-
elynek bástyáin félholdas lobogók
atszalagon:

XERCITIB. OPPVGNATA
I.

: Canischa den Türcken
Ward aufgeben
Als man schreib sechzen-
hundert eben
Erthertzog Ferdinand
met Macht
Dess Jahrs hernach zu
erobern tracht.

Magyar Képzőművészeti Lexikon

KIRÁLY

gőzmosóda
az úriközönség
tisztitója

BUDAPEST

IV., Magyar ucca 3. Telefon: Aut. 851—29.
VII., Király ucca 15. Telefon: J. 313—35.
V., Bálvány ucca 23. Telefon: Aut. 243—85.
VII., Dohány ucca 20. Telefon: J. 313—35.

GYÁRTELEP:

VI., Hajdu ucca 12—14. Telefon: Aut. 902-79.

VIGNALI

ORIGINAL STINGL páncéltökés vadonatúj pianino 1500 PENGŐ

Steinhammer, Blüthner Lauberger & Gloss, Bechstein, Förster, Steinweg Bösendorfer és Stingl zongorák legolcsóbban

királyi udvari hangszergyár Budapest VII. Rákóczi út 60

Ezt a művészi kivitelü pompás csillárt

Hirdetés a Képzőművészet 1931-évi 43–44. számából.

A Magyar Képzőművészeti Lexikon

az első mű,

mely a magyar festőművészek, szobrászművészek, iparművészek, műépitészek és műgyüjtők adatait tudományos pontossággal feldolgozza.

A Magyar Képzőművészeti Lexikon

az első mű, mely úgy a halott, mint az élő magyar művészek és műgyüjtők teljes, hiánytalan gyüjteménye lesz.

A Magyar Képzőművészeti Lexikon

az első mű, mely szakemberek szerkesztésében jelenik meg és a lexikon műfajának megfelelő szakszerüséggel készül.

A Magyar Képzőművészeti Lexikon

szerkesztője: **Gyöngyösi Nándor dr.** és munkatársai országos nevű kiváló szakemberek.

A Magyar Képzőművészeti Lexikon

ára **előjegyzésben: 50 pengő.** Bolti ára jelentékenyen magasabb lesz.

Mélyen tisztelt Müvész Ur!

Van szerencsém felkérni, hogy b. életrajzi datait a Magyar Képzőművészek Lexikona számára, - melynek első kötete a nagyméltóságu vallás- és közoktatásügyi M.kir. Minisztérium támogatásával 1915-ben jelent meg - beküldeni méltóztassék.

Felhivom szives figyelmét arra, hogy a lexikonba mindazon müvészeket, akik valamely kiállitáson müveikkel szerepeltek okvetlenül felvesszük, s igy már az esetleges tévedések elkerülése végett is czélszerü részletes életrajzát, valamint összes jelentékenyebb müveit lehetőleg keletkezésük sorrendjében felsoroló jegyzéket alulirt szerkesztő rendelkezésére bocsátani.

Az életrajz beküldéseért előre is hálás köszönetet mond

Kiváló tisztelettel

Budapest, 1917. április hó 10-én.

Szentiványi Gerlach

a Magyar Képzőművészek Lexikona
szerkesztője
/VIII.Fhg.Sándor utcza 13.sz.I.5.ajtó/

Magyar Képzőművészek

Lexikona

1917.

tárgyalhatnánk a kiállított munkákat. Reméljük, hogy Magyarországon ez volt utolsó nyilvános bemutatkozásuk. —Gy.—

*

Az állami iparművészeti aranyérmet Ohmann Béla szobrász, a székesfőváros iparművészeti aranyérmét – melyet először adtak ki — Kovács Margit keramikus, a Magyar Iparművészek Országos Egyesületének iparművészeti aranyérmét Gorka Géza, az Iparművészeti Társulat aranyérmeit Árkayné Stéhlo Lili és Tálos Gyula, az Iparművészek Országos Egyesületének ezüst érmeit Barthus Irén, Szücs Pál, Rákos Pál, Márkus Lili, Vargha Mátyás, Konecsni György, Kittlinger Kálmán és Tóth Gyula, az iparügyi minisztérium aranyérmét Győrffy Zoltánné (Pannonia csipke), a minisztérium ezüst érmeit Emberi Richard és Henger Antal, a bronzérmeket Ács Géza, Érchegyi Irén és Palka József, az Iparművészeti Társulat ipari ezüstérmeit a budai szőnyegszövő műhely, dr. Johann Hügó, Ráthonyi Rauss Frigyes és Tarjánné Bodrog Erzsébet nyerték. A kultuszminisztérium elismerő oklevelét kapták: Kontuly Béláné, Dióssy Antal, Esenbach Jenő, Árkayné Stehlo Lili, Minár Pál, Báthory Julia, Horváth Endre, Hollós Mattioni Eszter, Madarassy Walter, Hiesz Géza, Pécsi József, Gregersenné Lux Alice és Sinkó András.

—n—

Visszapillantás a Magyar Képzőművészek Egyesülete életére

Irta: *Halasi Horváth István,* a Magyar Képzőművészek Egyesülete jegyzője

A közel ötszáz tagot számláló Magyar Képzőművészek Egyesülete, amely januárban kezdi meg fennállásának 45-ik évét, a magyar művészeti életnek mindig legjelentékenyebb tényezője volt. A Képzőművészeti Társulat kiállítóinak nagy részét négy évtizeden át a mi egyesületünk adta, a Társulat és az Egyesület viszonya mindenkor a legmegértőbb volt. Egyesületünknek, elsőségénél fogva, mintegy az a feladat jutott, hogy hazánk művészeti életét megteremtse. Nehéz időkben is sikeresen harcolt nemes céljaiért különösen azon idő óta, amikor az Országos Magyar Képzőművészeti Társulattal szoros kapcsolatot létesített.

Magyarországon a hetvenes években még nem lehetett beszélni művészeti életről, szigorúbb értelemben véve. A magyar művészek kisebb csoportokban Bécsben, Münchenben, Párisban, Olaszországban éltek. Hazánkban a művészet első otthonát közadakozásból a nemzet 1877-ben emelte a régi Műcsarnok alakjában. A kormány is ezidőben hozza haza Benczur Gyulát és tanítványait, akik a mai Epreskertben helyezkednek el. Más szaktestület hiányában a nyolcvanas évek elején az Országos Magyar Képzőművészeti Társulatnak jutott a szerep, hogy a magyar műszerető társadalommal megismertesse az itthon élő művészek munkásságát. 1882-ben Munkácsinak Krisztus Pilátus előtt című művét is ők mutatják be. Az 1885. évi országos kiállítás alkalmára a kormány támogatásával felépül egy másik kiállító helyiség, amely ma a Székesfővárosi Múzeum anyagának egy részét őrzi a Városligetben. Az ekkor haza-

Lovaspóló. Csengery István temperafestménye
Műterem, Gyűjteményes Kiállítás

81
Magyar Nemzeti Múzeum
1938. 4. 27.

jött művészek nagy része már itthon is marad. A magyar úri közönség mind őket, mind az itthoniakat nagy szeretettel karolja fel, úgyannyira, hogy számuk a kilencvenes évek elején a régi Műcsarnok nyilvántartása alapján már 150-re szaporodik fel. Az idő tehát megérik arra, hogy jogaik, eszméik és érdekeik védelmére szaktestületbe tömörüljenek.

Az első ilyen kísérlet Greguss Imre nevéhez fűződik, ki 1887 november 23-án alakuló értekezletet hiv össze, melyen sok művész jelenik meg. Az értekezlet Molnár Józsefet választja meg korelnöknek, Andrejka Józsefet jegyzőnek s elhatározza, hogy szükségét látja egy képzőművészeti *kör* megalakításának a művészek tömörítésére és a magyar képzőművészet ügyének előmozdítására. A tervezett *kör* azonban egyelőre nem alakult meg.

sem zárkózhatott el. Dr. br. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter végül is 1895. március havában ankétet hivott össze a művészek kívánságainak és sérelmeinek meghallgatására. Ennek eredményeképpen br. Bánffy Dezső miniszterelnöksége alatt tartott minisztertanács elfogadta Wekerle Sándor törvénytervezetét, amely évente 200.000 koronát szavazott meg művészeti alkotások vásárlására, amelyekkel az újonnan felépített Szépművészeti Múzeum anyagát kivánták gyarapítani. Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, melynek tagjai sorában a kormány és a társadalom legkiválóbb személyiségei foglaltak helyet, igen sokat tettek mind a törvény létrehozásában, mind végrehajtásában. Az eredmény kivívásában így a képzőművészek tömörülésének is nagy jelentősége volt. A következő időkben a Magyar Képzőművészek Egyesülete tevékeny részt

Csapszék. Heller Andor olajfestménye

Csak az a mozgalom, amelyet Pállik Béla kezdeményezett, vezetett tulajdonképpen eredményre, mert az 1894 január 19-én tartott alakuló ülésen a Magyar Képzőművészek Egyesülete hivatalosan is megalakult. Elnökké kiváló szobrászművészünket, Zala Györgyöt választották meg, az első titkár Aigner Sándor lett. Az Egyesület a Műcsarnok épületét választja otthonául. Az Egyesület kebelében három művészeti szakosztály létesült: festészeti, szobrászati és építészeti szakcsoport. A szakosztályok elnökeik alatt függetlenül végzik munkájukat, csak a közös érdekű feladatok esetében tartanak egyetemes ülést.

A kilencvenes évek végéig a kormány nem támogatta intézményesen a magyar képzőművészetet. Az Egyesület ülései a felszaporodott sérelmek és állandó panaszok fórumává váltak. A közben megsokasodott művészekkel az Egyesület lassankint a magyar művészet parlamentjévé alakult, amelynek kivánságai elől már a kormány vett a művészeti élet mozgalmaiban, nagyobb szobrászati-építészeti és festészeti pályázatokon és díjkiosztásokon.

Az 1896. évi ezredéves kiállításon, hol a magyar kormány nagyszerű feladatokat tűzött ki, az egyesület tagjai kiválóan vettek részt és nagy eredményeket értek el. A kiállítással a magyar művészet a külföld figyelmét is felhívta magára, s művészeink ezentúl számos külföldi kiállításra kaptak meghívót, ahol a monarchia ideje alatt is önállóan képviselték Magyarországot, mint kultúrországot.

A világháború alatt fegyverrel siettek az egyesület tagjai a magyar haza védelmére s nem egy kiváló tehetség vesztette életét a harctéren.

A háború utáni időkben a magyar művészek egysége megtört. A művészek egy része újabb csoportokat alkotott, melyek külön egyéni művészi célokért harcolnak. Egyesületünk mindenkor elismerte a művészet függetlenségét, a művészi

haladásnak mindig előmozdítója volt, de a hagyományok megbecsülésével a multak eredményeire hivatkozva az erők egyesítésében látja az eredményes működés előfeltételét.

A jelen és jövő feladata a művészi egyetértés és az erők összetartásának fokozatos elmélyítése, melyre a mai időkben sokkal nagyobb szükség van, mind a művészvilág helyzetének erős lerombolása miatt, mind a közönség felvilágosítása és művészi nevelése érdekében is. Megkívánja ezt tőlünk azon szellemi harc is, melyet Nagymagyarországért mi is folytatunk. Egyesületünk kiváló vezetőségét és minden egyes tagját, a mai örömteljes napokban, mikor a magyar Felvidék végre felszabadult, ennek gondolata többszörös erővel hatja át és megacélozza erőnket a jövő nagy küzdelmeire.

*

gyessy Artur, Újházy Ferenc, Újváry Ignác, Vajda Zsigmond, Vastagh György, Vágó Pál, Zala György, Zemplényi Tivadar.

Kiállítási tudósító

Műcsarnok

Az Őszi Tárlat megtekinthető 1939. január 1-ig, d. e. 9-től 2-ig.

Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1939. január 22-én nyitja meg a Téli Tárlatot.

A kiállításra szánt művek beküldése:

január 9: festészeti és grafikai alkotások A—K betűig;

január 10: L—Z betűig;

január 11: a szobrászati és építészeti művek kerülnek átvételre d. e. 9-től 12-ig a Műcsarnokban.

Kis pásztorok. F. Kappai Klára kerámiái

A Magyar Képzőművészek Egyesületének alapító tagjai:

Aggházy Gyula, Baditz Ottó, Barabás Miklós, Basch Gyula, Benczur Gyula, Bezerédy Gyula, Böhm Pál, Brestyánszky Béla, Brodszky Sándor, Bruck Miksa, Cserepy Árpád, Csók István, Déry Kálmán, Donáth Gyula, Dudits Andor, Edvi Illés Aladár, Endrey Sándor, Fadrusz János, Ferenczy Károly, Ferrarisz Artur, Feszty Árpád, Glatter Ármin, Györök Leó, Halmi Artur, Herczl Kornél, Hirsch József, Holló Barnabás, Hollósy Simon, Horovitz Lipót, Horty Pál, Ipolyi Sándor, Jankó János, Jendrassik Jenő, Kallós Ede, Kardos Gyula, Karlovszky Bertalan, Kelety Gusztáv, Kéméndy Jenő, Kimnach László, Knopp Imre, Komlóssy Ede, Koroknay Ottó, Kosztolányi Kann Gyula, Kriesch Aladár, Köllő Miklós, Köves Izsó, Kunfy Lajos, Lantay Lajos, Lászlo Fülöp, Liczen Mayer Sándor, Lorántffy Antal, Lotz Károly, Madarász Viktor, Mannheimer Gusztáv, Margitay Tihamér, Mayer Ede, Márk Lajos, Mátray Lajos, Molnár József, Munkácsy Mihály, Nagy Sándor, Nádler Róbert, Neogrády Antal, Pap Henrik, Pataky László, Pállik Béla, Pállya Celesztin, Peske Géza, Róna József, Roskovits Ignác, Rubovits Márk, Sebesi Gyula, Sennyey Károly, Skuteczky Döme, Spányik Kornél, Stettka Gyula, Strobl Alajos, Szirmovszky Ferenc, Székely Bertalan, Szinnay Antal, Tahy Antal, Telepy Károly, Thán Mór, Tornay Gyula, Tóth László, Tóth István, Tölgyessy Artur, Újházy Ferenc, Újváry Ignác, Vajda Zsigmond, Vastagh György, Vágó Pál, Zala György, Zemplényi Tivadar.

A Nemzeti Szalon

kiállítási programmja az 1938—39. évadra:

November 19—december 4: Akvarell- és pasztellfestők kiállítása.

December 10—26: Karácsonyi vásár.

December 31—január 15: Csók István kollektiv kiállítása.

Január 22—február 12: Francia hivatalos kiállítás.

Február 19—március 12: Tavaszi Tárlat.

Március 15—28: Balatoni Társaság kiállítása.

Április 1—15: Spirituális művészek.

Műterem

Hét magyar művész kiállítása. Varga Nándor Lajos, Jánosa Lajos, K. Bartha Ferenc, G. Fekete Géza, Bem József, Virágh Pál és Jáki Béla. A kiállítás megtekinthető november 27-től december 8-ig.

Heller Andorról

Kecskeméten születtem, 1904. június 18-án. 10 éves koromban kerültem Magyar Mannheimer Gusztáv mesterhez, akinél 4 évig tanultam. Ekkor az Ernst Muzeum kiállította a rajzaimat, melyekből a Szépművészeti Múzeum is vásárolt. Az összes lapok elismerőleg nyilatkoztak rajzaimról. 15 éves koromban Franz von Stuck tanitványa lettem, de Münchenben súlyos anyagi gondjaim miatt nem maradhattam sokáig. Végre Stockholmba kerültem az Akedémiára. Úgyszintén Talberg rézmetszőnél is évekig dolgoztam. Rézkarcaim ismeretesek egész Skandináviában. Többek közt Sven Hedinről és Brantingról készitettem portrékat.

Művészi elvem hű maradni a természethez, a naturalizmushoz, mely a legszuggesztivabb kifejezési mód, de ugyanakkor nem majmolni a természetet, hanem belülről festeni meg a képet.

I was born on 18-th of June 1904 in Kecskemét. My first Master was Magyar Mannheimer Gusztáv by wkom I studid from 10 until 14 years. Then I had an Exhibition in Ernst Museum from drawings therc I had so great success that all the newspaper praised my drawings. The Museum of Art bought also several pictures from me — and when I was 15 Years old I was a pupil of Franz v. Stuck in Munich — but there I get into Financial eifficulties so that. I couldn't remain there long. Afterward I went to Stockholm there I shudid in the Academic by Mr. Talberg several Years so that my Copper Engravings well — known in Scandinavia.

Arnong others I made the portrait of Mr. Branting and Mr. Sven Hedin.

My mind of Art is loyal to the nature suggest to espress and not to mimic the nature but also inside to paint the picture.

ÍRÓK

Békeffy Gábor

Egyizben, a szerkesztőség felszólítására, néhány rövid sorban megemlékeztem Békeffy Gábor verseiről.

Most örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy elhallgattassam azt a lelkiismeretfurdalást, ami azóta lelkem mélyén lakik.

Néhány verset olvastam Békeffy Gábortól, lapzárta előtt, sietve és megteltem olvasásukkor azzal az örömmel, amit az igaz ember igaz mondanivalójának mesteri közlése keltett.

Lelkiismeretfurdalásom pedig azért volt, — mert csak néhány mondatnyi hely állt rendelkezésünkre, hogy kifejezhessem, amit a versek olvasásakor éreztem.

Most túl a verseken, de mégis szoros kapcsolatban velük, Békeffy Gáborról, a magyarról, a fiatalról és az íróról vagyok hivatva beszélni.

Elsőnek tettem, hogy magyar, mert magyarsága nélkül el sem tudnám képzelni. Olyan lenne, mint a gyökér nélküli fa.

Utána kiemeltem, hogy fiatal, mert fiatalsága új színekben, új utak előtt és új célok felé tartónak lát mindent és enélkül a fiatalság nélkül ugyancsak béna lenne minden sora.

Azzal pedig, hogy mindkét tulajdonságát, illetve körülményét abban a szóban kristályosítottam ki, hogy író, fogalmat alkottam róla, nemcsak magamnak, de mindazoknak, akik tudják, milyen gyötrelmesen édes boldog kín, töviskoszorú ma, ennek a hármas szent tehernek súlya alatt élni és alkotni.

Békeffy Gáborral o t találkoztam először, ahol táborba akart verődni ennek a három jelzőnek néhány csupa-hit embere, de ahol véletlenek és nehézségek azt eredményezték, hogy a tábor széthullásra itéltetett és csak néhányan maradtunk együtt közülük, azok, akiket most ezen a helyen egymásután szándékunk van bemutatni és megismertetni.

Békeffy Gáborról első érzésem az volt, hogy lázadó. Szent meggyőződésem most is, hogy az. Minden sora, minden gondolata lázadás, — mert ma annak nevezik mindazt, ami magyar kiállás azért, ami magyar. — És Békeffy Gábort a magyarságtól elválasztani egy művében sem lehet.

Néha elönti saját nagyságának érzése. Néha prófétai magasságból szól hozzánk, néha filozófikus nyugalommal szemléli a körülötte hullámzó kicsinyes harcot és fájó szívvel mutat rá a veszendőbe hulló nagy eszményekre.

Fiatalságát, melyet gyakran pattanásig feszülő energiával és harckészséggel, sőt szellemi támadások kihívásában domborít ki, néha meghazudtolja éleslátásával, mindenek fölé emelkedett, kardvágásszerű bírálatával, olykor ítéletével.

„Mammont imád prédikátorunk,
szent könyvet forgat éjszakákon át.
S mi éhezve, ébren álmodunk,
várjuk a földön Isten otthonát."

Mennyi tiszta szemmel és éles ésszel való látás, hány élet keresztmetszetének ismerete és mennyi . . . igen, kiírom: mennyi kín, gond és nélkülözés szűrte le ezt a néhány sort, amit éppen kiragadtam! Es mennyi gerinc, mennyi ősi erő kellett, hogy ennyi sötétlátás, illetve a sötétségnek ennyi látása után is röviden, de sokatmondóan odavesse egy verse végén:

„Pusztaszer után Mohács jött és Arad,
Világos, Bécs, Szarajevó, Trianon,
s ne hidd, hogy e földet gyáván átadom!"

Pedig ez a föld eddig csak gond, baj és keserűség forrása volt. De ez a föld a nehéz időkre kemény férfiakat terem és ha a tettek vitelén kívül a szólás kincse is megadatik nekik, akkor szólalnak meg a huszadik századnak ezek a hajlíthatatlan, szegletesállú, keményöklű csupaszív kurucai, mint amilyen Békeffy Gábor is.

Sértés lenne hozsannázni, vagy reklámdobot kongatni előtte. Tudja ő, meg mi is érezzük, sokan vannak, akiknek tüske minden sora a szemükben. Vannak nemzeti altatóink, akik rózsaszín sziruppal felerésztett szólamokban semmiségeket csepegtetnek nagy hangon belénk.

Ezeknek a lázadója Békeffy Gábor. Új, kemény Botond, aki kevés szavával bátran döngeti egy puhult nép mesterségesen elbástyázott szívének meg-megrecesenő ajtaját.

Kató A. János.

KÉPZŐMŰVÉSZET

Országos Magyar Képzőművészeti Kamara

A „Magyar Képzőművészek Egyesülete Kamarai Előkészítő Bizottságá"-nak tervezete

A képzőművészet a magyar nemzeti kultúra s mint ilyen, a magyar kultúrfölény egyik legfontosabb tényezője. Művelői ma a legsúlyosabb anyagi és erkölcsi válsággal küzdenek. Megmentésük érdekében sürgős intézkedésekre van szükség. Hivatásuk védelmét intézményesen kell biztosítani.

A képzőművészek nagy többségének már régi kívánsága, hogy ebből a célból olyan intézményt hívjon életre, amely törvényes alapra támaszkodva, a művészek tevékenységében a keresztény erkölcs és a nemzeti szellem követelményeit juttassa érvényre s egyben a magyar képzőművészek összességének érdekképviselete legyen.

A „Magyar Képzőművészek Egyesülete Kamarai Előkészítő Bizottsága" már évekkel ezelőtt felvetette e célból az „Országos Magyar Képzőművészeti Kamara" tervét s így örömmel fogadja a Kormányzatnak a társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának biztosításáról szóló törvény amaz intézkedését, mely e kérdést a Kamarák felállításával igyekszik megoldani.

Egyúttal megoldást nyerne a már régen tervezett *művészkataszter* kérdése is. Ez pedig a hatalmas módon felszaporodott hivatlan kontároknak a hivatásbeli művészek érdekkörére való beözönlését megakadályozná s ezzel a szociális ellátás terén is tisztulna a helyzet, amennyiben a képzőművészet rendelkezésére álló amúgyis szűkös segélyalap csak a valóban érdemesek ellátását szolgálná.

A Magyar Képzőművészek Egyesülete Kamarai Előkészítő Bizottságán keresztül azt kéri a magyar kir. kormánytól, hogy a Törvényhozástól kieszközlendő felhatalmazás alapján megalkotandó rendelettel a Kamara felállíttassék s az *„Országos Magyar Képzőművészeti Kamará"*-nak neveztessék. Ennek keretén belül 5 külön, belső önkormányzattal rendelkező szakcsoport (Kuria) azaz érdekképviseleti tagozat alakíttassék és pedig:

I. *Festőművész szakcsoport.*
II. *Szobrászművész szakcsoport.*
III. *Képzőművészeti írók szakcsoportja.*
IV. *Műkereskedők szakcsoportja.*
V. *Művészi segédmunkások szakcsoportja.*

A kamarai előkészítő bizottság ezúttal az Országos Magyar Képzőművészeti Kamara két tisztán művésztagozatának és pedig:

I. *Festőművész szakcsoport* és
II. *Szobrászművész szakcsoport*-jának szervezeti szabályzatával foglalkozik.

II.

A képzőművész hivatásvédelme.

A két kamarai szakcsoport célja és rendeltetése a társadalom, a hatóságok, valamint más érdekképviseletek előtt a hivatásos magyar képzőművészek összességének képviselete a képzőművészi hivatással, illetve a képzőművészettel kapcsolatos kérdésekben véleményadás, továbbá a hivatásrendi érdekeknek erkölcsi, gazdasági és szociális szempontból való megvédése, különös tekintettel a nemzethűség és a hivatási erkölcs követelményének betartására, a testületi szolidaritásra; a hivatásos képzőművészek és műkereskedők egymásközti viszonyának rendezése. E két szakcsoport a képzőművész foglalkozás intézményes védelmében megállapítja a hivatásos képzőművész (festő- vagy szobrászművész) fogalmát, védi a festő- vagy szobrászművész cím- és rokoncímhasználatát (rajzolóművész). Felügyel arra, hogy Magyarország területén kizárólag csak kamarai művésztag használhassa a fenti címek valamelyikét.

A Kamara őrködik afölött, hogy Magyarország területén csak kamarai művésztag foglalkozhassék hivatásszerűen képzőművészettel, állíthasson ki hivatalos csoport- vagy önálló kiállításon s értékesíthesse műveit. Nem kamarai tag művészi működést csak mint működvelő folytathasson, művei értékesítési lehetőségének teljes kizárásával. Törvénybe ütköző vétségnek mondandó ki a kontárság, miképpen az az ipar és kereskedelem védelmében már régen megtörtént.

Műkereskedés csak iparigazolvány alapján gyakorolható, képesítéshez kötött ipar legyen, az 1922 : XII. t.-c. 13. §-a és a 78.000/1923. K. M. sz. rendelet 22. és 26. §-a alapján. Ehhez a lehetőséget a törvény 34. §-ának utolsó bekezdése nyujtja, amely a miniszter hatáskörébe utalja ennek a kérdésnek a szabályozását. Hiszen a legegyszerűbb iparnál is megkívánják a szakképzettséget, akkor e — több ízlést és intelligenciát és nagyobb szakképzettséget igénylő — foglalkozási ágnál ez a követelmény magától is értetődő.

Műkereskedő csak a Kamara művésztagjainak műveit adhatja el. Ha nem kamarai művésztag munkáját értékesíteni szándékozik, megkisérli vagy értékesíti, fegyelmi vétséget követ el. A fegyelmi határozat az iparigazolvány elvesztését is kimondhatja és bizonyos időre kizárhatja az iparigazolvány újraelnyerését. A megjelölt idő utáni jelentkezés esetén a Kamara véleménye kiké-

Magyar Nemzeti Múzeum
1939. 1. 24.

rendő. A képesítő bizottságot, tanácsot a Kamara saját tagjai sorából küldi ki s az munkáját miniszteri kiküldött ellenőrzése mellett végzi.

A képzőművészek hivatásvédelmét szolgálja *a műalkotás hitelesítése* is.

A művészetek erkölcsi értékét rontja s emellett a művészeket, valamint a művásárló közönséget is érzékenyen károsítja a nagyban elharapódzott műhamisítás és kontármunkák árusítása. Ennek meggátlása elengedhetetlenül szükséges. Az élő képzőművészek műalkotásai csak abban az esetben legyenek eladhatók Magyarországon, vagy vihetők ki az országból, ha a Kamara által felállított *hitelesítő szerv* által hivatalosan hitelesittettek és lajstromoztattak. Ez tehát nem márkázás, nem a műtárgy művészi értékének igazolása lenne.

A hitelesités technikai megoldása a következőképpen történne:

1. Minden eladásra kerülő művet a kamarai hitelesítő szerv lajstromba vétetne (kartotékolna) s a mű egyik sarkára fémszálas, zsinóros, folyószámmal ellátott ólompecsét kerülne. Grafikai munkák hitelesítése egyszerű nyomópecséttel és aláírásokkal történne.

2. A művekről — a grafikai munkák kivételével — lastromozott, számmal ellátott igazoló okirat állíttatnék ki a művész aláírásával (lehetőleg vízjeles papiron, a hamisítás meggátlásáért). Ezen a hitelesítő iraton az alkotó művész nevén kívül a mű címe, nagysága, neme stb. adatok is fel lennének tüntetve.

3. Ez az okirat megfelelő hivatalos záradékkal látandó el, mely büntetés terhe mellett (kihágás) megtiltja, hogy Magyarországon ezen okirat nélkül műalkotás eladható, vagy az országból kivihető legyen. Az okirat a mű megvásárlásával a vásárló birtokába megy át.

4. A záradék tartalmazza a kivánt felvilágositást is több idegen (német, angol, francia, olasz) nyelven is. Valamint azt is, hogy ez az okmány a mű valódiságának hitelesítésére, de nem márkázásra szolgál.

5. Minden műkereskedő köteles a rendelet életbeléptetésekor a raktáron levő összes műveket záros határidőn belül hitelesíttetni.

6. A hitelesítés ellenértéke a Képzőművészeti Kamara (művészszakcsoportok) segítő alapját gyarapítaná.

III.

A kamara szervezete.

A kamara — központi szervein, bizottságain kivül — a festő és a szobrász szakcsoport tagjaiból még külön művészbizottságokat létesit a művészi közmunkák elosztása és ellenőrzése, — a külföldi és hazai ösztöndijak, — pályázatok, — hazai és külföldi kiállitások rendezésére és ellenőrzésére. Felügyelőszervet állit fel annak ellenőrzésére, hogy a közmunkák, vásárlások, ösztöndijak a művésztagok között — a lehetőséghez képest — a szociális szempontok figyelembevételével arányosan osztassanak el.

IV.

A Kamara tagjai.

A festő és szobrászművész szakcsoportban lehetnek:

a) rendes tagok

b) rendkivülit agok (akik csak működési engedélyel birnak.)

Bármelyik tagságnál általános előfeltétel, hogy a felvételre jelentkező a kamarai önkormányzattal biró hivatalos testületek szokásos követelményeinek megfeleljenek. (Magyar honosság, nemzethűség, büntetlen előélet stb.)

A rendes és rendkivüli tagok felvétele felett a Szakcsoportnak e célra felállitott szerve dönt.

Rendes tagul felvehetők:

a) azok, akik a Képzőművészeti Főiskolai végzettségüket végbizonyitvánnyal igazolják. Külföldi művészi oklevél csak nosztrifikálása esetén érvényes.

b) Oklevél hiányában azok, kik közismert kiállítók, illetve igazoltan szerepeltek országosan rendezett kiállításokon, vagy ha valamelyik belügyminiszterileg jóváhagyott alapszabályokkal működő olyan művészeti egyesülés rendes *választott* tagjai, mely egyesület legalább 10 év óta működik és a magyar nemzeti gondolat szempontjából működése ellen kifogás nem emelhető.

c) Kik a Kamara felállításakor a fenti kategóriák egyikébe sem tartoznak ugyan, de hivatottságukról a Kamara biráló bizottsága előtt bemutatott és a mértéket megütő műveikkel tanuságot tesznek. Magától értetődő, hogy kizárólag sajátkezű alkotással lehetne csak felvételre jelentkezni. Ennek folyománya, hogy úgy az idegen művek, mint a sajátkezű ugyan, de más által javított művek bemutatása is megtorlást vonna maga után. Ez egyrészt kihágást képezne, másrészt a jelentkező — az eset körülményeihez képest — vagy végleg elesnék a felvétel jogától, vagy csak meghatározott idő elteltével jelentkezhetnék újabb felvételre. Az a kamarai tag, aki az ilyen fondorlatos jelentkezésnél közreműködnék a bemutatott mű kijavítása, vagy a saját művének átengedése által, az bizonyos időre a tagsági jogoktól és kedvezményektől elzárható, visszaesés esetében pedig a tagok sorából véglegesen törölhető lenne. A nem kamarai tag ugyanolyan megtorlásban részesítendő, mint a felvételre csalárd módon jelentkező. A felvételi bizottság — kétség vagy gyanu esetében — elrendelheti a zárt helyen végzendő gyakorlati vizsgát.

Rendkívüli tagul az vehető fel, aki valamely oknál fogva rendes kamarai tag nem lehet, de máskülönben mindenképpen megfelel a rendes tagokkal szemben felállított követelményeknek. Rendkívüli tagok időhöz kötött működési engedélyt kapnak a kamarai szakcsoporttól. Szavazati jogu nincs és nem választhatók. Ezek sorába tartoznak többek között a Képzőművészeti Főiskola művésznövendékei is.

A Kamara hivatalos működésének megkezdése után szerzett jogra hivatkozni nem lehet. A tagfelvételnél az a) és c) pont alatti megállapitások megfelelően alkalmazandók.

A Kamara tagjairól lajstromos nyilvántartást vezetne, amelynek tartalmaznia kell a kamarai tagok személyi adatait, továbbá a tagokra vonatkozó jogerős fegyelmi és büntető birói itéleteket, a nyert díjakat, ösztöndíjakat, az általuk végzett

közmunkák és pályaművek, hősi emlékművek és egyéb nagyobb művészi munkák adatait és az értük kapott tiszteletdíjak összegét.

Kívánatos volna, hogy a már működő szakkamarák (mérnöki, orvosi, ügyvédi stb.) jogosultságával egyezően a Képzőművészeti Kamara is az Országgyűlés Felsőházában képviselettel birjon, a főváros törvényhatósági bizottságába pedig egy festő és egy szobrásztagot küldhessen titkos választással művésztagjai (festő és szobrász) sorából.

V.

A tagok kötelességei és jogai.

Minden kamarai tag köteles teljesíteni az Alapszabályok rendelkezéseit, közrehatni a képzőművészi rend tekintélyének fenntartásában, megvédeni a képzőművészi hivatás méltóságát és jóhírnevét, vállalni és lelkiismeretesen betölteni azokat a tisztségeket, amelyekkel őket megbízták, megfizetni a tagsággal járó díjakat.

A súlyos gazdasági helyzet csak nagyon mérsékelt tagsági díj kivetését engedi meg s ezen belül is az egyes tagok kereseti viszonyaihoz képest fokozatok állapítandók meg.

A Képzőművészeti Kamara felállításának költségeihez az állami hozzájárulás a fenti oknál fogva nélkülözhetetlen:

a) rendes tagoknál — amennyiben a tagsággal járó díjakat befizették — a Kamara és szakcsoport közgyűlésén szavazati és tanácskozási joguk van, továbbá bármily tisztségre megválaszthatók, egyébként csak a tanácskozásban vehetnek részt;

b) a rendkívüli tagok résztvehetnek a Kamara és Szakcsoport közgyűlésén s indítványokat terjeszthetnek elő, de szavazati joguk nincs és nem választhatók.

Minden tagnak kötelessége közreműködni a jóléti intézmények fenntartásában és a Kamara minden tagja jogosult a jóléti intézmények szolgáltatásaiban részesülni, ha az illető művész főfoglalkozása a művészet, azonkívül semmiféle hasznothajtó foglalkozást nem űz és így más hasonló intézménynek nem tagja.

VI.

Jóléti intézmények.

A Kamara egyik legsürgősebb feladata, hogy az alapszabályok rendelkezésének figyelembevételével tagjainak egészségügyi ellátásáról mielőbb gondoskodjék és a művész-tagok nyugdíj-ügyét valamilyen formában intézményesen rendezze.

A Kamara az önhibájukon kívül segélyezésre szoruló tagjait, továbbá a művészek özvegyeit és árváit az anyagi lehetőségek határain belül az összes rendelkezésre álló eszközökkel támogassa.

A műkereskedők kötelesek lennének jövedelmük bizonyos százalékát — a forgalmi adóhoz hasonlóan — a Kamara jóléti alapjába befizetni. Aki ez ellen vétene, az a be nem szolgáltatott összeg egy- vagy többszörösének fizetésére kötelezessék a jóléti alap javára s ez a határozattal kirótt összeg közadók módjára hajttassék be. Kijátszásra irányuló cselekedet egyébként fegyelmi vétséget is képezne.

A Kamara művésztagjai nagyobb összegű közmegbizatásoknál — a jóléti alapra — a jövedelemnek bizonyos százalékát lennének kötelesek beszolgáltatni.

A jóléti alapot gazdagítanák a hitelesítés folytán befizetett összegek is.

VII.

Egyeztető és döntőbíróságok.

A Kamara székhelyén kamarai szakcsoportközi egyeztető és döntőbíróságot kellene felállítani, amelyeknek illetékessége a Kamara egész területére kiterjedne. Tagjai a szakcsoportok közgyűlései által titkos szavazással két évre megválasztott tagok, valamint az ezek által megválasztott elnök. A kamarai szakcsoportközi egyeztető és döntőbíróságok hatáskörébe tartoznak a szakcsoportok között felmerült vitás ügyek megvizsgálása és rendezése, egyezkedések lefolytatása, fennálló megállapodások megújítása, döntőbirói ítéletek meghozatala és a fennálló kötelezettségek betartásának ellenőrzése.

VIII.

Fegyelmi eljárás.

A Kamara fegyelmi szabályzata szerint fegyelmi vétséget követ el az, aki a képzőművészetika ellen vét; a képzőművész hivatással össze nem egyeztethető magatartást tanusít; azzal össze nem egyeztethető foglalkozást űz; anyagi vagy erkölcsi kárt okoz azáltal, hogy műalkotások hamisításában, vagy illetéktelen sokszorosításában tevékenyen közreműködik; szerzői, alkotói felelősséget vállal más helyett, saját nevével lát el olyan művet, melyet nem ő alkotott; törvénybe ütköző bűncselekményt követ el, vagy bármi módon megsérti a kamarai alapszabályok rendelkezéseit.

A művész szakcsoportnak tagjai, festő, szobrász és rajzolóművészek munkáik kivitelénél segédmunkást csak ott vehetnek igénybe, ahol a kép, vagy szobor nagy mérete, vagy különleges szaktudást igénylő elemek a segéderőt nélkülözhetetlenné teszik. Ez esetben a művésztag feltétlenül köteles — esetenkint — a segédmunkás nevének feltüntetésével haladéktalanul a Kamara megfelelő szervének bejelenteni. Ennek elmulasztása fegyelmi vétség.

Az egyetemesség rovására, vagy egyéni érdekek céljából alakult „érdekszövetkezés" a művész-etikával ellentétben áll. Aki a kar tagjai rovására, tehát e művész-etikai elgondolással szemben ellentétes magatartást tanusít, a kari összetartozóság eszményébe ütköző cselekményt követ el.

IX.

A Kamara megalakítása.

A Kamara megalakításával kapcsolatos teendők ellátását átmeneti intézkedések szabályozzák, amelyek között első az, hogy a Kamara megalakítása céljából a magyar kir. kormány kormánybiztost küld ki.

A kormánybiztos előterjesztésére a magyar kir. kormány szervező bizottságot nevezne ki, melynek tagjai a magyar kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium művészeti osztályának képviselője, a magyar kir. igazságügyi minisztérium képviselője, továbbá a festőművész szakcsoport 12, a szobrászművész szakcsoport 4, a képzőművészeti írói szakcsoport 2, a műkereskedői szakcsoport 2, művészi segédmunkások szakcsoportja 1 tagot küldene ki.

*

A magyar művésztársadalom az utolsó 10 évben teljes összességében hallatta szavát és panaszát, először 1928-ban, midőn a művészkongresszuson hozott javaslatokkal akart segíteni a kétségbeejtő helyzeten, másodszor 1934—35-ben, midőn az összes művészegyesületek bevonásával memorandumba foglalta kívánságait.

Ezúttal ismertettük azokat a gondolatokat, amelyeknek megvalósítását — a Kamara megszervezésénél — mellőzhetetlennek találtuk.

Budapesten, Szent István évében.

A Magyar Képzőművészek Egyesülete Kamarai Előkészítő Bizottsága.

*

A fenti kamarai tervezetet a Magyar Képzőművészek Egyesülete decemberi egyetemes ülése egyhangúlag elfogadta és elhatározta a kultuszminisztériumhoz való felterjesztését.

A kamarai tervezetet gróf *Teleki* Pál kultuszminiszter és *Zsindely* Ferenc államtitkár úrnak dr. *Ávédik* Félix, *Barkász* Lajos, *Gaál* Ferenc, *Kövér* Gyula, *Krusnyák* Károly, *Márton* Ferenc és *Medgyaszay* István festőművészekből álló héttagú bizottság 1938. december 23-án nyujtotta át.

Egyidejűleg bemutatták a külföldi kiállításokon mutatkozó igazságtalanságokat feltüntető grafikont.

Ugyanakkor a küldöttség élőszóval ecsetelte a hazai képzőművészeti életben előforduló sérelmeket, valamint a művészek elviselhetetlen helyzetét, kérve a bajok sürgős orvoslását s ez okból a Képzőművészeti Kamara mielőbbi felállítását.

Téli Tárlat a Műcsarnokban

A komoly, örökérvényű és értékálló művészet szellemében rendeződött, mely a természet őszinte megfigyelésében és nem annak eltúlzásaiban látja a művészet célját és kiteljesedését. Nagy nekilendülések nincsenek, de ennek főleg a mai áldatlan gazdasági helyzet az oka, mely béklyóba veri a nagyotakarás lendületét.

A Tárlat Karlovszky Bertalan és Zala György emlékkiállításával aláhúzza azt a komoly törekvést, mely a kiállításnak tartalmat ad.

Karlovszkynak elismert lélekábrázoló művészete nem szorul itt külön méltatásra. Egy nagytudású egyéniség megnyilatkozásai ezek, ki a nagyképű, lélektelen ürességnél a komoly elmélyülést és rajztudást többre értékelte.

Nem elmúlt korok művészetéről van itt szó, de olyan igazságról, mely örökké érvényben marad, döngesse bár kapuit a nemtudásnak, lelkiismeretlenségnek és akarnokságnak fékevesztett tombolása.

A Tárlat általános részéből kitűnnek: Udvary Pál egyéni stílusú sárközi esküvője, Szlányi Lajos elismert kvalitású tájképei, Maróti Major Jenő hangulatos pasztelljei, Czencz János Vízparton c. üde leányalakjai, Istókovits Kálmán Nő fátyollal c. munkája.

Krusnyák Károly Anya c. alkotása a művészi erőnek a kiteljesedése. Nemcsak technikai tökély, nemcsak a szín- és árnyékfoltok festői elrendezése, de lélekábrázolás is. Érdekes Szabó Dezső kompozíciója, drámai hangulatával,

Igen festői meglátású Horváth József Tükör előtt c. akvarellje. Kárpáthy Jenő Adria c. műve többet mond a szokottnál.

Gaál Ferenc előadásban bátor és meglátásban festői Cigányok c. alkotása túlemelkedik azon a magas nívón is, mely eddigi műveit jellemzi.

Barkász Lajos Lombhullássa finom őszi hangulatával a festői meglátásnak igen kifinomult teljesítménye.

Juszkó Béla Ősök temetője széles foltmeglátásával és erőteljes ecsetkezelésével igen magas színvonalat reprezentál. Gy. Takáts Béla, Baranski E. László, Demeczkyné Wolf Irma és Gulyás Sándor akvarelljei jól képviselik alkotójukat. Halasi Horváth István üde színskálája festői meglátásnak eredménye. Dér és Friss hó című alkotásai legerőteljesebbek. Dietrich Adolf, Juszkó Piroska művei, Dolányi Benczur Ida színpompás virágcsendéletei, Győrffy István precizrajzú Litánia előtt c. műve megemlítendők.

Kássa Gábor változatos gyűjteményt állított ki. Csak mellékesen említjük meg, hogy akvarelleket, mert itt eltünik az anyag tulajdonsága és művei egy természetet szerető művész lelkének megnyilatkozásai, Önarcképe, Apám arcképe, Mélázó fiú kitünnek a nívós gyűjteményből.

Horváth Béla gyűjteményében a festői meglátás dominál, mellyel jól irányítja képeinek hangulatát. A lila ködök finomságai, a havas tájak tónusmeglátása artisztikus előadásban teszik képeit eleven valósággá. Kitünnek Budapest télen, Rosengarten, Ködös budai táj.

Igen finom színhatása van Pécsi Pilch Dezső Kalocsai leány című művének. R. Istvánffy Gabriella December, Wetzel György Hegyi táj című művel, Kézdi Kovács László Esthangulattal, Kiss Kálmán Őszi délután c. tájképekkel, Szücs Pálma női akttal, Pap Domokos dr. Minder Gyuláné arcképével, Szász István Hegedüs fiú c., Kümmerle Pál Barna kislány és Kakusz Dalma Királytigris c. figurális műveikkel vesznek részt a kiállításon.

Mihálovits Miklós kiállítása nagy festői készséget revellál. Megszólaltat minden akkordot, mely lelkében felcsendül és minden akkord teljes összhangot ad. Könnyű kézzel fut végig színskálája minden billentyüjén s tobzódó meleg tónusoktól kezdve a hideg szürke és kékekig a legérettebb összhangot mutatja. Alkotásai közül kiválnak a

Magyar Képzőmű-
vészek Egyesülete
tört.
lásd
Magyar Nemzeti
Művészet
1939. 3. sz.
vagy
Halasi Horváth
István csomag-
jában.

KÉPZŐMŰVÉSZET — IRODALOM

Derü a művészetben

A Műcsarnok kiállítása

A derüt, mely annyira hiányzik a mai ember életéből, a művészek ezzel a kiállítással próbálják pótolni, több-kevesebb szerencsével. Szívből jövő, igazi humort ne keressünk a kiállításon, mert ehez átélés lenne szükséges. De kinek vannak ma derült pillanatai, melyek vászonra méltók. A derüt és humort nem lehet erőltetni még képen sem. Céljátévesztett erőlködés némely festményen a humorosnak szánt torzítás és farsangi maszk, mely egyáltalán nem kelt derültséget s az az érzése az embernek, hogy ezt a szép darab vásznat szebb célra is fel lehetett volna használni.

A derü és humor nem csak a külsőségekben kell, hogy megnyilatkozzék, hanem a belső tartalomban is.

A derültséghez is három dolog szükséges, de nem a Montecuccoli-elmélet szerint — bár az sokat segítene a dolgon —, hanem először a derütkeltő téma vagy momentum, másodszor, aki azt jól előadja, harmadszor, aki azt élvezni és befogadni tudja. Itt különösen az utolsó kellék hiányzik, mert a mai zürzavaros bizonytalanságban csak kevesen tudnak derülni.

De az abszolut művészet szempontjából nem is szükséges a művészek kezét ilyen adott témakörrel megkötni, mert az alkotás hangulat dolga s az adott téma és a hangulat között legtöbbször nincs meg a lelki kontaktus.

Ez meg is látszik a kiállítás anyagán. Nagyon sok rendes kiállító elmaradt, mert nem voltak derüs témára hangolva. A résztvevők is csak kis alkalmi festményekkel szerepelnek a kiállításon, mert humorizálni méteres vásznakon, úgy látszik, nem célirányos.

Ezt igazolva látjuk a rajzoknál, melyek kisebb méretüknél fogva egész összefüggő humoros sorozatokat tudnak bemutatni, lévén a karrikaturának amúgy is a grafika a legkifejezőbb eszköze.

E téren meg is van az eredmény. Ritkán láttunk annyi jó rajzot és humoros sorozatot összegyűjtve, mint ezen a kiállításon. A könnyed, humoros szellem e műfajban otthon érzi magát és megtalálja témájához a legkifejezőbb eszközöket.

E kiállításon tehát úgy tömegével, mint kvalitásával a grafika dominál.

*

Az első terem ismét a visszaemlékezésnek van szentelve és ez helyesen van így.

Emlékezzünk a régiekről . . .

Emlékezzünk az úttörőkről, a utat továbbépítőkről, kik lelkükben szent lánggal vitték előbbre, emelték mind magasabbra a magyar képzőművészetet s műveikkel megszerezték a halhatatlanságot. Az újabb kritikai túlbuzgalom igyekszik ugyan babéraikat megtépni, de el kell ismerjük, hogy működésük szükséges volt a továbbfejlődéshez, út volt, melyet meg kellett tenni, hogy eljuthassunk a ma művészetéhez. Ha így nézzük a dolgot, nem tagadhatjuk meg az elismerést működésüktől, bár azóta egyik-másik teljesítmény már meghaladott álláspont lett a képzőművészetben.

Borsos, Vastagh, Bihari, Margittay, Skutecky, Benczur, Ferenczy, László Fülöp és a többi a maguk idejében sokat jelentettek és irányt szabtak a művészet fejlődésének. Nem lehet őket hideg szemmel a mai divat-művészet szemszögéből nézni, mert jelentős alkotásaikkal a haladás, a fejlődés egy-egy állomását jelölik.

Elvonatkoztatva a mai kor elfajzott, a rútat széppé előléptető művészi felfogásától, ezekben az alkotásokban megtaláljuk korunk hangulatát, mely egy cseppet sem hasonlít a mai idegen, jazzbandos, felzaklatott, tehát beteges világszemlélethez. Ezek a művek még az örök művészet jegyében születtek s a maguk lelkiségével egy kerek egészet alkotnak, egy erős fundamentumot, melyre építeni lehet.

Nem elmúlt és befejezett művészet ez, mint ahogy némely kritikus beállítani szeretné. Örök idők művészete ez, melynek forrásához minden idők művészete vissza-visszatér, hogy abból ihletet, tudást és ösztönzést merítsen a továbbépítéshez.

Ilyen szemmel nézve és nem tévesztve meg a napi reklámozott divat-művészet erőlködésétől, meglátjuk ebben a művészetben a soha el nem múló szépséget és lelkiséget, melyet nem pótolhat a már néha technikázó, többnyire üres, lélek-nélküli művészet szintézise.

*

Márton Ferenc sgrafitto-sorozata igazi leszűrt és stílusban kialakult, magyar lelkiségű gyűjtemény. „Dani bá'" illusztráció-sorozata, valamint karrikatúrái mesteri rajzkészségükkel ekszcellálnak. *Győrffy* István önarcképe nagy készségével tünik ki. *Komjáti* Gyula rézkarcai, *Éder* Gyula humoros rajzai, *Miklósi* Andor pasztellje emelik a derüs hangulatot.

Jaschik Álmos egész termet megtöltő magyar népmese-illusztrációi nagy érdeklődést váltanak ki egészséges humorukkal és stílusos előadásmódjukkal. Igen nívós *Biczó* András vízfestmény-sorozata. *Szmrecsányi (Pajtás)* Ödön egész

Magyar Nemzeti Művészet
1939. 2. 7.

termet lefoglaló humoros rajzsorozata nagy rajztudást reprezentál.

Igen hatásos *Haranghy* Jenő dekorativ művészete jól megrajzolt és stilizált alakjaival. *Pólya* Tibor művei plakátstílus-megoldások. Elismert rajzolóművész *Garay* Ákos. Jól rajzolt lovaival csak öregbíti sikereit. Feltünik *Komáromi Kacz* Endre „Bordal" című alkotása finom levegőjével, *Kövesdi* Géza „Békája", *Szabó* Dezső „Koccintója", *Kacziány* Aladár „Öröme" emelik a terem nívóját. *Merész* Gyula „Somogyi vásár" című alkotása finom napsütésével üde megjelenítés.

Czencz János derüs színskálájával, *Ács* Ágoston „Budakeszi ritmus" című művével jól illeszkedik bele a terem hangulatába. *Istókovits* Kálmán temperái, *Hanna* Méla mézeskalács-hatásra törekvő művei túlzás felé hajló megoldásukkal képviselik az új irányzatot. Megemlítendők *Miklósi* Ödön önarcképe, *Komáromi Kacz* Endréné szépen festett „Maskarája", *Viski* János kis zsánere, *Juszkó* lovas képe, *Edvi Illés* Aladárné és *Edvi Illés* Aladár napsütéses képei emelik a terem színvonalát. *Eölvedi Gachal* József finom „Vasárnap délután" című alkotása, *Krusnyák* Károly erőteljes „Vidám festője", *Győrffy* István „Törpe cigánya", *Szabó* Dezső önarcképe, *Kássa* Gábor művei, *Muzsinszki Nagy* Endre „Búcsúja", *Prohászka* József „Gitáros nője" tünnek ki a teremben kvalitásukkal.

Juhászné Ráth Olga vízfestményt állított ki. Igen érdekes *Budai Nemes* György sorozata „Igy festtek ti". A jellemző fel'o ással és technikával előadott sorozat egyszersmind kritika is, s mint ilyen, nagyon találó.

Mühlbeck Károly rajz- és vízfestménysorozata, *Kis Farkas* Imre „Vénasszonyok nyara", *Péczeli* Antal „Ihlete", *Gyertyányi Németh* „Udvarlása", *Csányi* Lajos „Népmulatsága", *Istvánffy* Gabriella „Harcrakészen" című művekkel vettek részt a kiállításon.

Mint a kiállításból kiemelkedő művek megemlítést érdemelnek még: Bajor Ágost, Benedek Kata, Bruck Hermina, Fayl Frigyes, Gyoroky Pál, Komáromi Kacz Rozsi, Markup Valéria és Udvary Dezső képei. A szobrászati anyagot a következő számunkban ismertetjük.

A kiállítás képanyagát *Komáromi Kacz* Endre festőművész, a szobrászati részt *vitéz Székely* Károly szobrászművész rendezte. *(esszi)*

Visszapillantás a Magyar Képzőművészek Egyesülete életére

Irta: Halasi Horváth István, a Magyar Képzőművészek Egyesülete jegyzője

A háborúelőtti évek az Egyesület életében elég változatosak, munkában telnek el. A boldog békevilág minden bélyegét magukon viselik. Az 1911. év egy érdekes és már akkor is jellemző esettel válik fontossá. 1911. február 17-én az Országos Képzőművészeti Tanács (akkor még nem „Irodalmi és Művészeti Tanácsnak" nevezték, az irodalommal nem keverték össze a képzőművészetet, akkor még a képzőművészet aránylag elég fontos volt a felettes hatóságoknál) megreformálása ügyében az Egyesület beadványt intéz a miniszterhez. Úgy látszik, már akkor sem volt a művészek egyetemessége túlságosan megelégedve a Képzőművészeti Tanács munkájával, hogy szükségessé vált annak megjavítása érdekében a miniszterhez fordulni.

1912. október 15-én az Egyesület meghivást kap a müncheni képzőművészeti kiállításra. Az 1913. évben igen sok művész kéri felvételét az Egyesületbe. Ekkor már hatalmas tekintéllyel rendelkezik Egyesületünk. Minden igazi magyar művész igyekezett bejutni közénk. Abban az időben már valóságos kamarai szerepet töltött be az Egyesület.

A világháború kitörése a művészetre oly kiváló békeévek fejlődésteljes munkáját egyszeriben megakadályozza. Egyesületünk munkája a háború alatt nagyon sokoldalú, igen sok helyzetadta nehézséggel kell megküzdenie. A haza érdeke, a háborús helyzet sokszor háttérbe szorítja a művészet ügyét. A Magyar Képzőművészek Egyesülete a világháború alatt is a legteljesebb mértékben hivatása magaslatán teljesítette kötelességét a magyar művészekkel és a művészet ügyével szemben.

Tagjai ha nem vésővel és ecsettel szolgáltak a hazának, akkor fegyvert fogtak és gondolkodás nélkül siettek Szent István birodalmának megvédésére. Sok igen kiváló, nagytehetségű, színe-java magyar művész esett el hazánk védelmében és pusztult el idő előtt a harctéren szerzett betegségében. (Itt jegyzem meg, hogy a magyar képzőművészeknek még máig sincs hősi emlékük, pedig ez nem csak fontos, hanem gyönyörű feladata is volna szobrászainknak. Alkalmasabb helyet erre a Műcsarnok előcsarnokánál elképzelni sem lehetne.) Különösen nagy veszteség volt az, hogy nagy számban estek el a magyar művészgeneráció fiatalabb korosztályú tagjai, kiknek hiánya a háború után a művészeti szélsőségek, az úgynevezett „modernség" és a nemzetközi szellem elburjánzásánál óriási kárt jelentett. Azt mondhatnánk, hogy a magyar művészet utánpótlása erősen megsínylette e nagy veszteségeket. A világháború azzal, hogy elterelte a figyelmet a művészetről, a magyar képzőművészetet anyagi tekintetben igen súlyos helyzetbe sodorta. Az Egyesület ezekben a nehéz években igyekezett erején felül összeköttetéseivel, súlyával, tekintélyével tagjai helyzetén javítani. Mindezek mellett azonban a művészet ügyét is szolgálta. Minden esetben megkönnyítette tagjainak művészeti anyagok beszerzését, a nyersanyagok e nagyon hiányos korszakában. A hadifestők és szobrászok ügyét előmozdította. Igyekezett kihasználni az értékesítési és kiállítási alkalmakat. El lehet mondani, hogy művészeti téren is igen élénk és eredményes munka folyt.

A múzsákat nem hagyta pihenni Egyesületünk a fegyverek ropogása közben sem.

Az alábbiakban a korabeli jegyzőkönyvek feljegyzései alapján igen érdekes és jellemző adatok kerülnek felszínre.

1917. január 24-én beadványt küld az Egyesület a kereskedelmi minisztériumhoz, a festőművészek számára való alapozatlan vászon átengedése tárgyában. Hasonló kérés megy az Olajközponthoz lenolaj átengedése végett. Ekkor Balló Ede volt az elnök és Andaházi Kasnya Béla a főtitkár.

Ez év november 1-én leplezik le Kelety Gusztáv síremlékét. November 2-án érkezik a vallás- és közoktatásügyi minisztérium felszólítása a Bukarestben tervezett karácsonyi kiállításra. Ugyanekkor felterjesztés megy Báró Láng alezredeshez, melyben több festő- és szobrászművész beosztását kéri a sajtóhadiszálláshoz. Ezt rövidesen elintézték. A műtermek ebben az időben a fűtőanyagok hiánya miatt nagyon hidegek lehettek, mert még e hónap 30-án küldöttség megy Bárczy polgármesterhez fa és szén kiutalása miatt.

1917. december 16-án jelentés megy a honvédelmi miniszterhez több frontra jelentkező művészről.

1918. január 2-án a vallás- és közoktatásügyi minisztertől leirat érkezik, melyben a királyarcképek megrendelésének ügyét szabályozza. E szerint minden hivatal által megrendelt királyarcképhez és az illető művész megbizásához Ófelségének hozzájárulása szükséges, a főkamarási hivatal útján. (Úgy látszik, már akkor is igen sok illetéktelen egyén jutott hivatalos munkákhoz, hogy szükségessé vált pl. a királyarcképek rendelésének szabályozása. Sajnos, ezen a téren ma sincsenek ideális állapotok, manapság sem mindig a hivatásos művészek kapják az ilyenfajta munkákat. Ügyes adminisztrátori képességű kontárok és dilettánsok igen sokszor jutnak hivatalos arcképmegrendelésekhez. Elhalásszák a művészek orra elől a lehetőségeket, ugyanakkor, amikor a magyar művészet kiváló képviselői megrendelések hiánya miatt a legnagyobbfokú nélkülözéseknek vannak kitéve.)

1918. január 2-án Óbecse nagyközség eljuttatja király és királyné arcképmegrendelését az Egyesülethez. A világháború alatt a Műcsarnok hadikórház volt. 1918 január 19-én délután 5 órára az Egyesület értekezletet hív össze a Műcsarnok visszaszerzése ügyében. Zavargások, utcai tüntetések miatt a villamosvonatok nem közlekedtek, minek folytán csak nyolc tag jelent meg. (Ekkor már megkezdték romboló munkájukat a kommunista rémuralom és forradalom előfutárjai.) 1918. február 10-én Bárczy polgármester felszólítja az Egyesület elnökségét, hogy tagjait a népjóléti tisztségek elvállalására buzdítsa.

1918. március 30-án tárgyalás Eisner ezredessel tíz csapatszolgálatra behivott hadifestőnek a sajtóhadiszállásra való visszahelyezése ügyében.

Április 5-én értesítés érkezett Eisner ezredestől, miszerint hét művész visszarendeltetett a sajtóhadiszállásra. 1918. április 27-én számos festő kéri felvételét az Egyesületbe. Április 28. Tárgyalás a Magyar Gyantatermelő R.-T.-gal, kiutalandó terpentin tárgyában. Május 24-én engedély érkezik a Gyantatermelőtől 220 kg terpentinre. Ekkor érkezik a stockholmi magyar kiállítás meghívása is. Január 5-én a Hősök Emlékét Megörökítő Bizottság öt tag delegálását kéri az Egyesülettől. Július 4-én tárgyalás báró Förster államtitkárral a Műcsarnok visszaszerzése ügyében. A Piave mellett történtek az ügy elintézését hátráltatták. Ekkor volt tárgyalás Neményi államtitkárral a konstantinápolyi sajtóhadiszállási kiállítás ügyében. Szeptember 8-án tárgyalás a kultuszminiszter előadójánál, Nagy Árpádnál, egy Odesszában rendezendő művészeti kiállítás érdekében. 1918. szeptember 14-én a rendeltetésének visszajuttatott Műcsarnok megtekintése és átvétele. Szeptember 20-án tárgyalás Vértes Emillel, a népruházati bizottság vezérigazgatójával, Egyesületünk tagjai számára 170 koronás áron öltözékek megszerzése érdekében.

Kétkedés

Piros vonatra ültem este
és nem kisért ki senki sem
és indulásomat nem leste
és adventharang lett szivem.

Örömváros felé repültem,
két fényes, piros szalagon
s én hittem, hitben elmerülten,
bánatomat hogy elhagyom.

Mámort igért a rejtett messze
és egyre forgott a kerék
csodálatossá lett az este...
varázslatos a messzeség.

Piros vonat, piros iramban
ragadt ezernyi vágy-hidon.
Piros koboldok tavasztáncot
jártak a fülke-kárpiton

Sok-sok keréken ősi dallam
pogány örömről álmodott
vágyódtam, hogy örökké halljam
ne lássak inkább holnapot.

Piros vonat, piros iramban
repült emlékködökön át
és vakmerő, sebes kanyarban
megláttam Öröm városát

Napfényes völgynek mélyén messze
ott nyultak égre tornyai...
szomjas szemem útját kereste,
— s bejött fülkémbe valaki!

Földi szóval a jegyet kérte
s megállitotta vonatom.
Piros koboldok tavasztánca
elenyészett a kárpiton.

Én maglapultam az ülésen
és félve mondtam: nincs jegyem.
Ő rabló kézzel, nagy serényen,
kiforgatta pénzért zsebem.

És mit talált: Maréknyi ábránd
és néhány lélek porszemet...
— Szálljon ki, s nézzen vissza-vátovább utazni nem lehet...! [gányt,

mondta — és mintha sírtam volna,
nem láttam aztán semmit én.
Bucsumat száz kerék dalolta
örömvárásom éjjelén.

Sokára, hogy bírtam szememmel
a látást és a könnyeket,
a szürke állomás köröttem
közönnyel állt és nevetett.

Szürke tömegből szürke asszony
vállamra tette a kezét
s mint szomorú csepp őszi ágról,
pergett ajkáról a beszéd:

— Ez itt, Gondvár — és ez a népe.
A legtöbb eddig eljutott,
Mind vágyódott a jóra, szépre,
s fizetni egyik sem tudott...

Az a vonat a kétkedésé;
felszállni? Jegy nélkül lehet
zsarnoka ringat egy kevéssé,
s félútnál kéri a jegyet.

KATÓ A. JÁNOS

Ketten beszélgetnek...

Irta Szász Károly István

A lombbafakadt nyár alatt kis vésettszivü padok huzódnak meg a ligetben. A gyepről illatosan száll a harmat, dugottfejű kis kamillavirágok integetnek egymásnak jóéjszakát és párnás ölükkel menedéket kinálnak az odatévedt bogárkáknak. Az érett lombokon csak nehezen tud áttörni az útszéli lámpák világítása és ezt a pihenő csendet, ezt a sötét borongást csak nagyritkán töri meg egy-egy hangosabban kimondott szó.

A csillagfényes sötétkék estében olyan ez a nagy liget, ez a nagy város, mint egy parányi sziporkázó pont, mint egy távoli fényszóró, amint tűzszemével belekeres az éjszakába. Olyan mint a nagy sötétségből előlobbanó vágy, mint egy elolthatatlan örökmécs. És a ligetben, egy árnyékba bujt padon ketten beszélgetnek.

Két összebujt kis életke szorong itt a padon, és ha megzördül a kavics, vagy egy vígkedvű tücsök csiripel a nehéz nyári estébe, arcukon átsuhanó szerető mosollyal odahajolnak egymáshoz:

— Emlékszel...?

— Igen, igen...

...és az eltaposott nyomok egyszerre újra élednek, a rég szántott barázdából kisarjad a vetés, gyermekkacagás csendül a levegőbe, boldog, önfeledt, életet nem ismerő gyermekkacagás, egy kisfiú, meg egy kislány szalad át az udvaron, hogy az eperfa alatt utolérve egymást huncutul összekapaszkodjanak... Emlékeznek, hogyne emlékeznének; Az akácosra, ami a ház előtt huzódott egészen a templomig és az öreg papra... milyen jó is volt hallgatni a meséit, amint a rózsalugasban térdére ültette őket; hol volt, hol nem volt...

...volt egyszer két kisgyerek, egy fiú meg egy kislány. Ferke és Piroska. És volt az akácos úton két pirostetejű kis ház, aminek muskátlis ablakából mosolygott először egymásra a két gyerek. Volt éleskedvű napsütés délibábos igéretekkel, volt, volt...

Aztán egy forgószeles zivatar mindent magával söpört. A vidám kacagásokból gyötrődő sirások buggyantak elő. Srapnellel szántották a búzamezőket, s a vesztett élettől átázott talajon, eltorzult munkába-vártak felett lakmároztak a dögmadarak. Mintha az imára hivó estéli harangszó telekiabálódott volna halálordítással, mintha a délről jövő szellő kesernyés szagokat kevert volna a frissen szegett kenyér illatába. Sokan elmentek és sokan nem jöttek vissza. Sokan elmentek és a kézből kiejtett munka sok helyen hiába várta vissza a megszokott kéz izmos szorítását. Hol volt, hol nem volt...

A pirostetejű házacskák lassan megfeketedtek. Átdübörgött felettük az élet és némaságot tapasztott a daltmondó szájakra. A gazdát hiába váró ajtókon átfutott a pókháló, a bánattól gondozatlanul hervadtak az ablakba rakott muskátlik.

Volt egyszer egy kislány meg egy kisfiú...

— Ezután én leszek a te embered — mondta a fiú.

— A tiéd leszek — felelte a lány és két szines kavicscsal jegyet váltottak.

A fiú hatéves volt, a lány meg csak négy. Emlékeznek, hogyne emlékeznének még rá...

Emlékeznek még a keserű évekre, amik kihullatták kezükből a gyermeknek igért játékokat, a folyton barnuló kenyérre és a bucsuzkodásra, amikor a vonatablakból utoljára intettek könnyeikkel búcsut az életet adó falunak. Most itt ülnek a zajongó város egy csendes kis szigetén ketten a padon és beszélgetnek. Hogyan is volt:

Vágy és remény... Talán majd a város kárpótolja őket mindazért amit a falu, a törött cserepű kis házacskák maguk alá takartak. Még nem ismerték a várost, még nem tudták, hogy ökölbe szorított kezéből a legtöbbnek csak egy falatnyi hull, egy falatnyi, ami az élethez kevés, de a meghaláshoz kegyetlenül sok. A fiú izmos kezeivel szerette volna félretaszítani a földre taposó házak rengetegét, föltépni a tekergő acélsineket, az utcák betonburkolatát, hogy mint nyitott ablakon előtárulhassson a föld, a mindent igérő, mindent adó föld, hogy átszűrhesse ujjai között, hogy érezhesse makacs életét, amitől elszakadt és amit itt nem tudott megtalálni. Vágy, vágy... A vágy megmaradt, de a remény szertefoszlott.

Most itt ülnek a ligeti padon és beszélgetnek. A milliós városban ketten egyedül. Az uton fényesszemű autók suhannak a távolba, a közeli mulató kertjéből idegen muzsika zümmög a levegőbe. Milyen jó nekik így, hogy legalább az emlékeik megmaradtak...

...a hajlotthátú domb, amint körülöleli a kis ezüstpatak, a legelő a sok margarettával, a harmatos este a ház előtt a kis padon és most itt a padon...

Észre sem veszik nagy álomkeresésükben, hogy egy vézna kislány áll előttük, tenyerében egy világitásnyi szentjánosbogár, egy pénzdarabot kér, csak egy fillért... a kistestvér... anyuka beteg... apuka munkanélküli... egy darab kenyér...

Város... Még szorosabbra huzódnak egymás mellé a padon, testükön átszalad a hideg rázkódás, pedig meleg van, nagyon meleg, a mulatóban egy vendég mérgesen hívja a pincért, mert a pezsgő nincsen eléggé jegelve, a tánctól izzadtak a homlokok és ez a kislány itt mezitláb áll és várja az alamizsnát. A kistestvér, anyuka beteg, apuka munkanélküli...

Milyen jó lenne most fölugrani és rohanni innen, rohanni innen valahová, ahol napsütés van, ahol otthon van...

Otthon. Arcuk önkénytelenül a lombok felé fordul, ég felé vezető rést keresnek a párnás levelek között, szemükben megcsillan a bánatos szeretet...

A csillagfényes sötétkék estében olyan ez a nagy liget, ez a nagy város, mint egy parányi sziporkázó pont, mint egy távoli fényszóró, amint tűzszemével belekeres az éjszakába. Olyan mint a nagy sötétségből előlobbanó vágy, mint egy elolthatatlan örökmécs. És a ligetben, egy árnyékba bujt padon, két összebujt kis életke szorong összekulcsolt kezekkel.

Beszélgetnek, vagy talán imádkoznak.

Petik

1.)

A MAGYAR KÉPZŐMÜVÉSZNŐK EGYESÜLETÉNEK KIÁLLITÁSA.

A Képzőművésznők Egyesülete 27. kiállitását rendezte a Nemzeti Szalonban. Az egyesület komoly müvészi multra tekinthet visszas egyesületi élete - Somló Sári kitünő vezetésével - ma is élénk és jól szervezett, mert ugyszólván minden nevesebb müvésznőnk tagja, müvészi hitvallásra való tekintet nélkül. Mégis a konzervativ irányzatok képviselői vannak tulsulyban. Talán nem elhamarkodott megállapitás, hogy ez a konzervativ, hagyományőrző hajlam önként következik a női lélekből.

Másik megfigyelésünk, hogy az inkább eszmélkedést, sommázást, elmélyülést követelő kompozició aránylag kevés. Ezek közül kitünnek Szörédi Ilona olaszos, szinben és formában egyaránt finoman bájos müvei, különösen Csopaki Madonnája, azután Hikády Erzsébet erővel teljes, ~~szinte férfias~~ képei, Pál Franciska Illés prófétája, Fodor Olga vallásos müvei, Farádi Veress Izabella nagy Madách-képe és Beck Schvacz Elza hajszálpontos megfigyelés alapján kidolgozott pasztellje i.

A csendéletek nagy száma önként következik a női lélek érdeklődési köréből. Elsősorban Benczur Ida pazar, valóban benczuros szinpompáju virágcsendéleteire, H. Deák Adrienne intim hatásu, kisméretü munkáira és Kokesch Kató érdekes, mélybarna szinekben tartott müveire mutatunk rá.

A kiállitás törzsanyagát lirai hangulatu, több-kevesebb szerencsével megoldott tájképek adják. Szépek Barabás Gizella balatoni képei, Barna Ilona alpesi tája, Edvi Illés Panni városrészletei, Clauder Margit hangulatos tájai, Péchyné szentendrei vedutái, Pólya Edit finom megfigyelésen alapuló két müve és különösen Mezey Ilus töretlen, szinekben gazdag, az Adriai-tenger partjain készült vizfestményei. Az egyesület "modern" tagjai is elsősorban tájképfestők. Igy a bátor ecsetkezelésü Futásfalvi Márton Piroska, a finom Hranitzky Ilona, a hangulatos Tobisch Ilona és főként a legegyénibb, legönállóbb hangu Sauly Angéla.

Feltünő a portrék nagy száma. Itt elsősorban Müller Ágosta emelkedik ki, a Balló-iskola folytatója, aki valóban nem hétköznapi tehnikai felkészületésggel rendelkezik. De érdekesek Baranyai Ilona, Berg Tiborné, Edvi Illés Aladárné és Szücs Pálma ilyenirányu képei is. Feszty Masa ugynacsak nyugtalan, idegesen modern portékkal szerepel.

Megemlitjük még Weil Erzsébet kitünő rézkarcait, Komáromi Kacz Endréné vizfestményeit, Vidéky Marie hangulatos meseillusztrációit, Lukács Steffy kajánul szellemes genre-képeit és Szántó Mária sokat vitatott aktjait.

Képmüvészet 1943. julius 2

Magyar Képzőművészek Egyesületének

Kiállítása

1943

1

„FIGYELŐ"
UJSÁGSZELVÉNY VÁLLALAT
Budapest, XIV., Nürnberg-u. 42.
Telefon: 299—632.

Magyarország, Budapest
Lap: .....
1942 NOV. 30.
Megjelent: .....

A belügyminiszter felesége nyitotta meg a Magyar Képzőművésznők Karácsonyi vásárát

Ma délelőtt féltizenkettőkor nyitotta meg ünnepélyes külsőségek között vitéz *Keresztes-Fischer* Ferenc belügyminiszter felesége a Magyar Képzőművésznők Egyesületének saját bolthelyiségében (IV., Gallamb-utca 3.) rendezett karácsonyi vásárát. A megnyitáson sokan jelentek meg a társadalmi életből, a sajtó részéről és élvezettel szemlélték a kiállított márkás képeket és szobrokat. A kiállítók között *Hlavathy Somló* Sári szobrász, *Dolányi-Benczur* Ida, *Hentzné-Deák* Adrienne, *Rainerné Istvánffy* Gabriella, *Szánthó* Mária, *Müller* Ágosta, *Demeczkyné Wolf* Irma, *R. Szörédy* Ilona, *Clauder* Margit, *Pólya* Edith, *Klammer* Mariska, *Somogyi* Jolán, *Telkessy* Valér, *Páris* Erzsi, *Péchyné Rónay* Kinga, *Fehér* Ilonka, *Veres* Iza, *Barabás* Gizella *Madár* Gizi, *Perczel* Margit, *Vikár* Jánosné, báró *Pongrácz* Sarolta, *Nesnera* Ida, *Bruck* Hermina, aszódi *Vitkeleti Wittmann* Eta állítottak ki.

A megnyitás után az Egyesült Női Tábor országos elnöksége sajtófogadást rendezett a képzőművészettel kapcsolatos időszerű kérdések megbeszélésére.

Magyar Képzőművészek Egyesülete

MEGHÍVÓ

a

KORVIN MÁTYÁS

MAGYAR-OLASZ EGYESÜLET

KÖZGYŰLÉSÉRE

az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum (IX., Üllői-út 33—35) dísztermében folyó évi június hó 24-én, hétfőn délután 6 órakor

Gerevich Tibor
elnök

Franklin-Társulat nyomdája

lány fércmunka kerül a pesti szinpadokra, rövid időn belül válogatás nélkül viszontlátjuk szinpadainkon. Ezzel korántsem általánosságban akarjuk lebecsülni a pesti szinpadot, hiszen kaptunk onnan értékeket is, még az utolsó két-három esztendőben is, a mi szinházainknak azonban nem szabad csak a pesti műsorból táplálkozni. Nagy a különbség Budapest és Szlovenszkó érdeklődési világa között s ez a különbség főleg az uj nemzedék világában éleződik ki. A mi igényeinket nem elégiti ki csak a szerelmi heppiendek fikciővilága s a mi társadalmi elgondolásaink se kristályosodnak a méltóságos mamák trafikengedéllyel kapcsolatos óhajai köré. Nekünk egyéb is kell az életből; a mi napjaink tükrét, a magunk kérdéseinek felvetését akarjuk hallani. Ha pedig ezt nem kaphatjuk meg Pestről, tegyünk úgy, mint a rádiós és kapcsoljunk át más városra. Fordittasson a szlovenszkói magyar szinház darabokat a maga számára, olyanokat is, amiket a mai Pest esetleg nem bir el. Elég nagy a világ szinpadi irodalma, van darab elég. Csak keresni kell.

A tények meghamisitása vagy legalább is tévedés volna állitani, hogy közönségünknek a mai műsor megfelel. Az értékes prózai munka még mindig az érdeklődés középpontjába kerül. Ilyenkor nem a reklám, hanem az irodalom és a művészet szeretete vonzza a közönséget a szinházba. Kétségtelenül: a szinház üzleti vállalkozás. A szinigazgatókban azonban a művésznek el kell jutnia az előbbi tény felismeréséig.

Helyesen megválasztott műsornak természetesen megfelelő köntösben kell jelentkeznie. Bármennyit beszélnek az európai szinházkultura hanyatlásáról, uj stilusú szinjátszás és rendezés — különösen nálunk — még mindig lehetséges. A haladás szelleme, a folyton táguló láthatár itt is kifejezésre kell, hogy jusson. Necsak a drámai anyag, hanem az életté sűrités külső és belső formái is ujuljanak meg. Művészi fejlődésre van szükség, mert elmaradtunk, sőt visszasüllyedtünk...

A szinházkérdésnek természetesen igen lényeges, talán leglényegesebb része: a közönség kérdése. A közönség kétségtelenül csak akkor megy szinházba, ha olyan előadást kap, amely megnyeri tetszését, vagy amelyről sejti, hogy érdekelheti. Viszont ennyi csupán nem elég, sőt vajmi kevés. A dolognak van egy másik oldala is: a közönség szervezetlen, Szlovenszkón nincs egyetlen egy oly' alakulat, testület, mely a közönséget összefogná a szinház érdekében. Van ugyan szinpártoló egyesület Szlovenszkón, de ez csupán egyletesdi, kishitű emberek összejövetele, különös, a szlovenszkói viszonyokra jellemző társadalmi megmozdulás, melynél csak egyéni vagy pártérdekek érvényesülnek és csak messziről a szinház érdekei. Mindez azonban már az óhajok, a szervezés, a kezdeményezés kérdése s mi ebben a pillanatban bár követeléseket szögeztünk le, e követelésekkel valójában röpke fényt vetettünk szinházaink függönyei mögé. *(Juhász Árpád)*

A CSEHSZLOVAKIAI KÉPZŐMŰVÉSZETI ALAKULATOK. Több nemzetiségű államban egyebek közt a képzőművészek nemzetiségi megoszlása is a homloktérbe kerül, ha valamennyire tájékozódni akarunk felőlük.

Csehszlovákiában nemzetiségek szerint külön csoportokba tömörülnek a szlovák, német és magyar képzőművészek.

A szlovákok több szervezetéből a három legjelentékenyebb az *UBS*, a *SSVU* és *SSV*. A legliberálisabb az UBS *(Umlecká Beseda Slovenská)*. Ennek keretein belül helyezkedtek el eddig a haladottabb művészek. Természetesen ezen a szervezeten is meglátszik az idő. Legutolsó tisztujitó közgyűlésén a vezető pozíciókat a maradibb elemek nyerték el. Az egyetlen még legliberálisabb, bizonyos értelemben haladó szlovák művész-

Korunk. (Kolozsvár) 1937.

egyesületet igy most a sovinizmus fenyegeti. Ez semmiképʻ sem közömbös a szlovenszkói magyar képzőművészetre. A sovén szellem esetleges eluralkodása csak ujabb akadályokat gördit — a csak emlegetésből és kevés eredményből már-már üres frázissá süllyedő — szlav-magyar kulturközeledés elé. Érdekes különben, hogy épʻ a képzőművészet, vagyis az a művészeti ág, melyben a közeledésnek még csak formai nehézségei sincsenek — mint például az irodalom esetében a nyelvismeret hiánya — tizennyolc év után sem mutat fel semmi konkrét eredményt ezen a téren.

A SSVU világnézetileg a szlovák néppárthoz, Hlinkához közelálló művészeket csoportositotta, világnézetüknek megfelelő szinvonalon. Más szellemben, hasonló összefüggések közt csoportosult a SSV. Ide tartozik megemliteni, hogy pár évvel ezelőtt, az emlitett szlovák művészeti csoportok kezdeményezéséből indult ki az ugynevezett *Umlecká Rada*, az országos művészeti tanács megteremtésének gondolata. Ez a művészeti tanács, össz-szlovenszkói érdekvédelmi szervezetnek készült, nemzetiségi és világnézeti különbség nélkül, minden művészeti egyesület bevonásával. Pár hónappal ezelőtt a helyes elképzelés és szükséges kezdeményezés másodszor vérzett el jórészt személyi harcokban.

A németek jelentőség szempontjából alig emlithető csoportjukkal, a *Kunstverein*-ben tömörültek, a magyarokkal együtt. Érdekes, hogy amikor a regressziv befolyás alatt álló heinleinisták minden létező kulturszervezetet kisajátitottak Csehszlovákiában, a régi hagyományokkal rendelkező Kunstverein teljes mértékben távol tartotta magát a henleinista befolyástól. Sőt, ha tevékenységét az utolsó időkben a helyiségében rendezett kállitások szellemében itélnénk meg, ugy haladó irányba tolódásáról beszélhetnénk. Tévedés volna azonban csak a külső látszat után itélni, hisz vezetőségében nem találjuk meg sem a német, sem a magyar haladó művészeket.

A csehszlovákiai Magy. Tud. Irodalmi és Művészeti Társaság, vagy népszerű nevén a *Masaryk Akadémia* tagjai között találjuk még meg a magyar művészeket. Az Akadémia művészeti osztályán körülbelül ugyanazok foglalnak helyet, akik a Kunstverein-ban. Tulajdonképpen az Akadémia hivatása volna a szlovenszkói magyar művészek szervezeti kérdéseinek a megoldása s a magyar művészek tevékenységének támogatása, mert ezen kivül kimondottan magyar művészeti társaság Szlovenszkón nincs. A társaság mai szervezeti formái között azonban legnagyobb részt ugy anyagilag, mint szellemileg az önadminisztrálás problémájával küzködik. A szlovenszkói magyar képzőművészet szervezeti kérdéseivel érintkezési felülete a lehető legminimálisabb, sőt mondhatni: semmi. Eddig szokásos évi tagkiállitása is elmaradt, pedig a képzőművészettel szinte csak ez az egyetlen tevékeny kapcsolata a Társaságnak.

Ez volna röviden a szlovenszkói képzőművészet szervezeti kérdésének képe a centrumban, Pozsonyban.

Vidéken, Komáromban a Jókai Egyesület Szépművészeti Osztályában, a J. E. Sz. O.-ban, Kassán a Keletszlovenszkói Múzeum körül csoportosultak a művészek adottságaikhoz mérten, provinciális keretek között. *(Lőrincz Gyula)*

TRANSZILVÁNIAI DOLGOK. *Jancsó* Elemér a *Láthatár* cimű Budapesten megjelenő folyóiratban tanulmányt irt *A transzilvániai tudományos élet*-ről. A kérdés megérdemelné, hogy az egész közleményt ismertessük, mert hisz oly kevés szó esik a nehéz sorú és a népszerűségből kirekesztett tudományos munkálkodásokról, hogy egyszer ha alkalom nyi-

Meghívó

A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társasága a határainkon túl és a világ különböző részein élő művészek társasága.
A Magyar Képzőművészeti Egyetem Művésztelepén Tihanyban 2001. június 11-24-ig rendezett alkotótábor résztvevői az MKIT tagok és hazai képző- és iparművészek.

Kerelettel meghívom

Kali Lilla

A

Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társasága

tisztelettel meghívja Tihanyba,
a Társaság I. művésztelepének
2001. június 22-én du. 14 órakor
kezdődő záróünnepségére.

Program:

1. ismerkedés bográcsfüst mellett

2. gyönyörködés a tájban
és az elkészült alkotásokban

3. az MKIT támogatóinak mondott
köszönetnyilvánítások közben
elkészült étel és felkínált bor dícsérése.

Három sárközi fejkötő. Fekete batiszt alapon fehér himzéssel. XIX. sz. első fele.

Virágváza, herendi porcellán, 1870 k. Óratok, herendi porcellán, 1870 k.

Kinai, meisseni és magyaros diszitésü herendi porcellán tárgyak. 1840—1860.

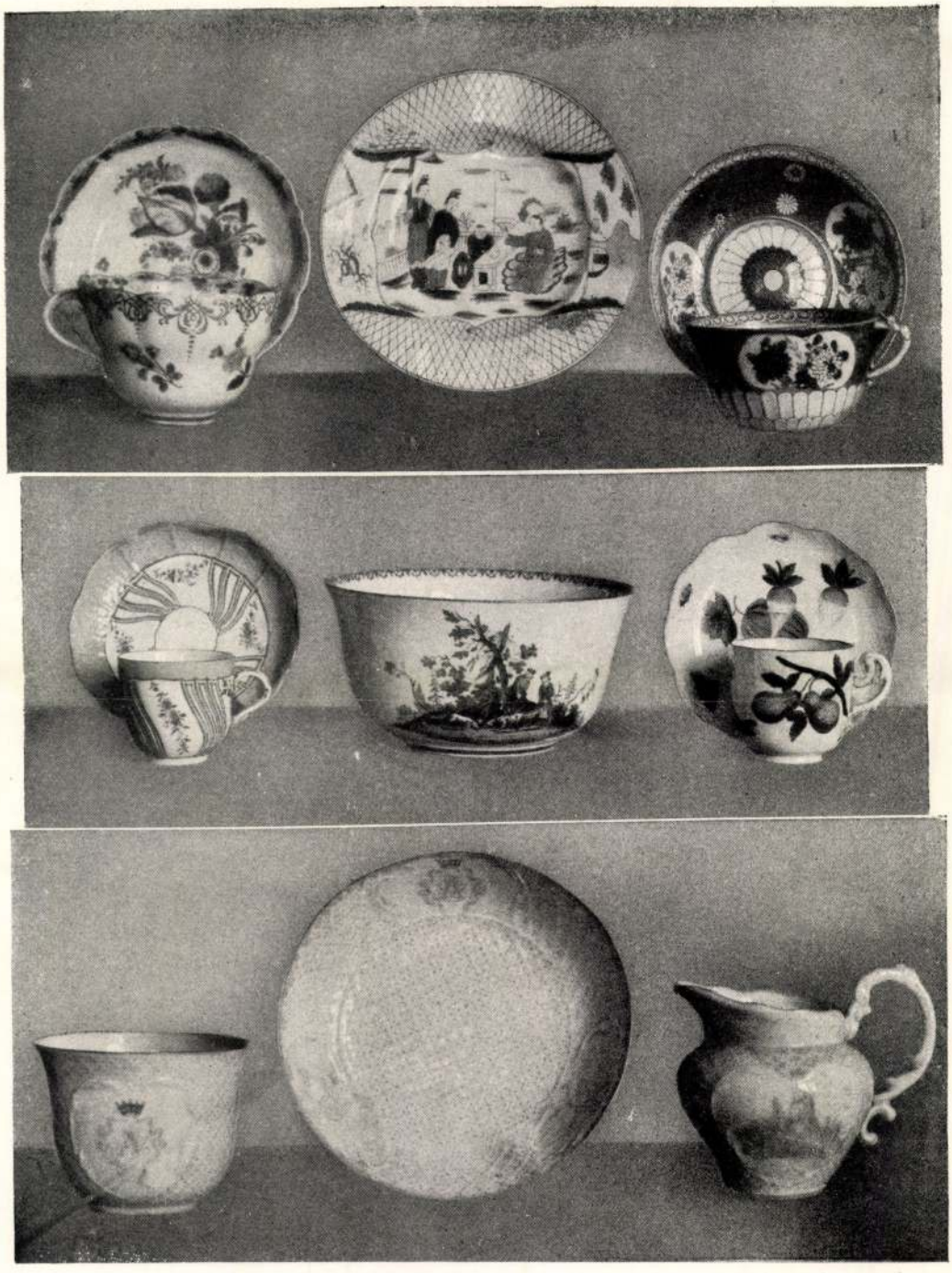

Kinai, meisseni és berlini jellegü, herendi porcellán tárgyak. 1840—60.

Fent három fehér porcellán szobrocska, magyar alakok, a többi részben kinai, részben meisseni jellegü herendi porcellán tárgy. 1850—1860.

1 2 3

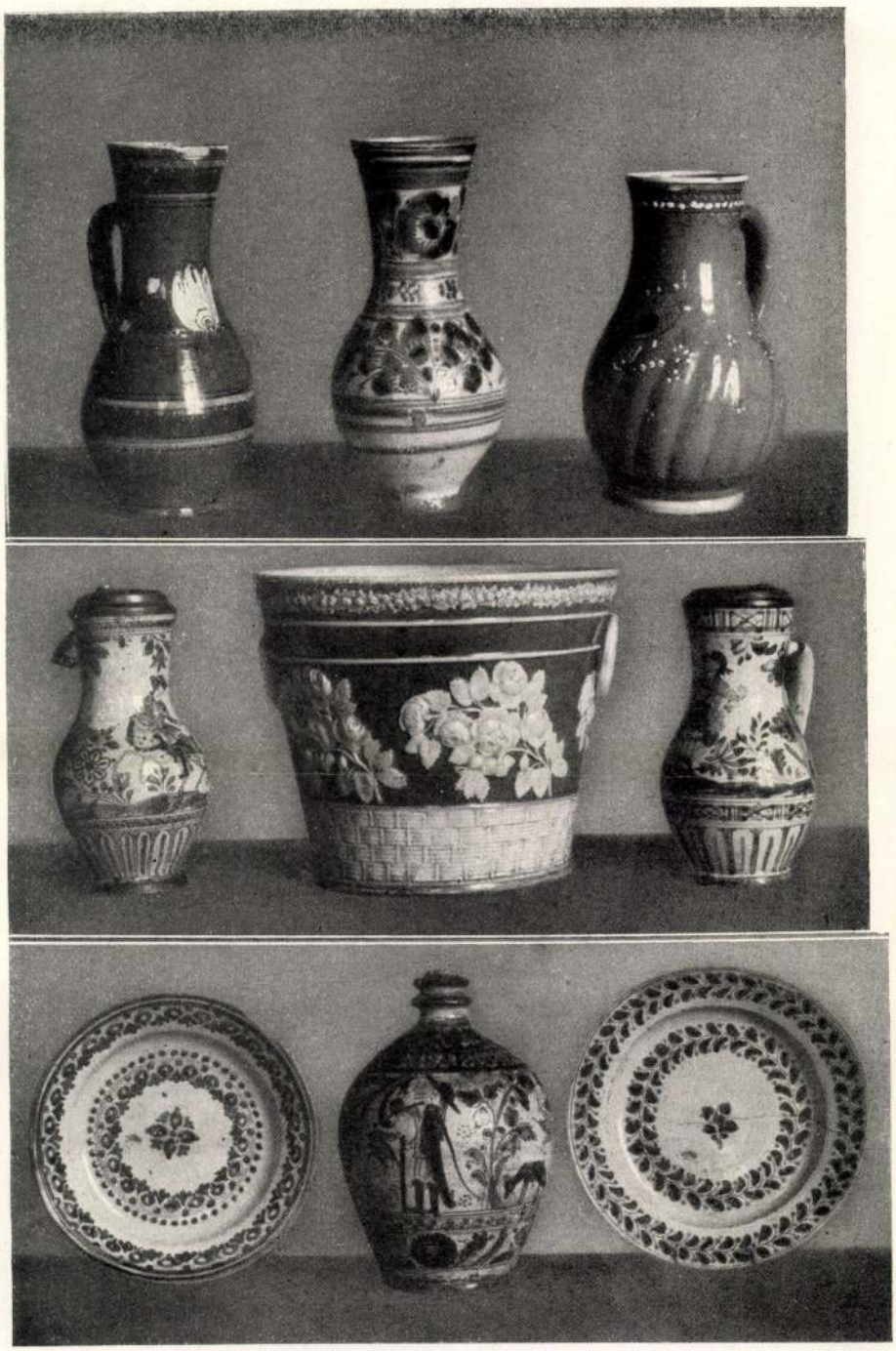

4 5 6
7 8 9

1—2. Kalotaszegi korsók. 3. Sárga mázas habán korsó. XVIII. sz. 4. és 6. Alvinci fajánsz korsók, ónfedővel. 5. Pápai keménycserép virágtartó. 7—9. Habán fajánsz edények.

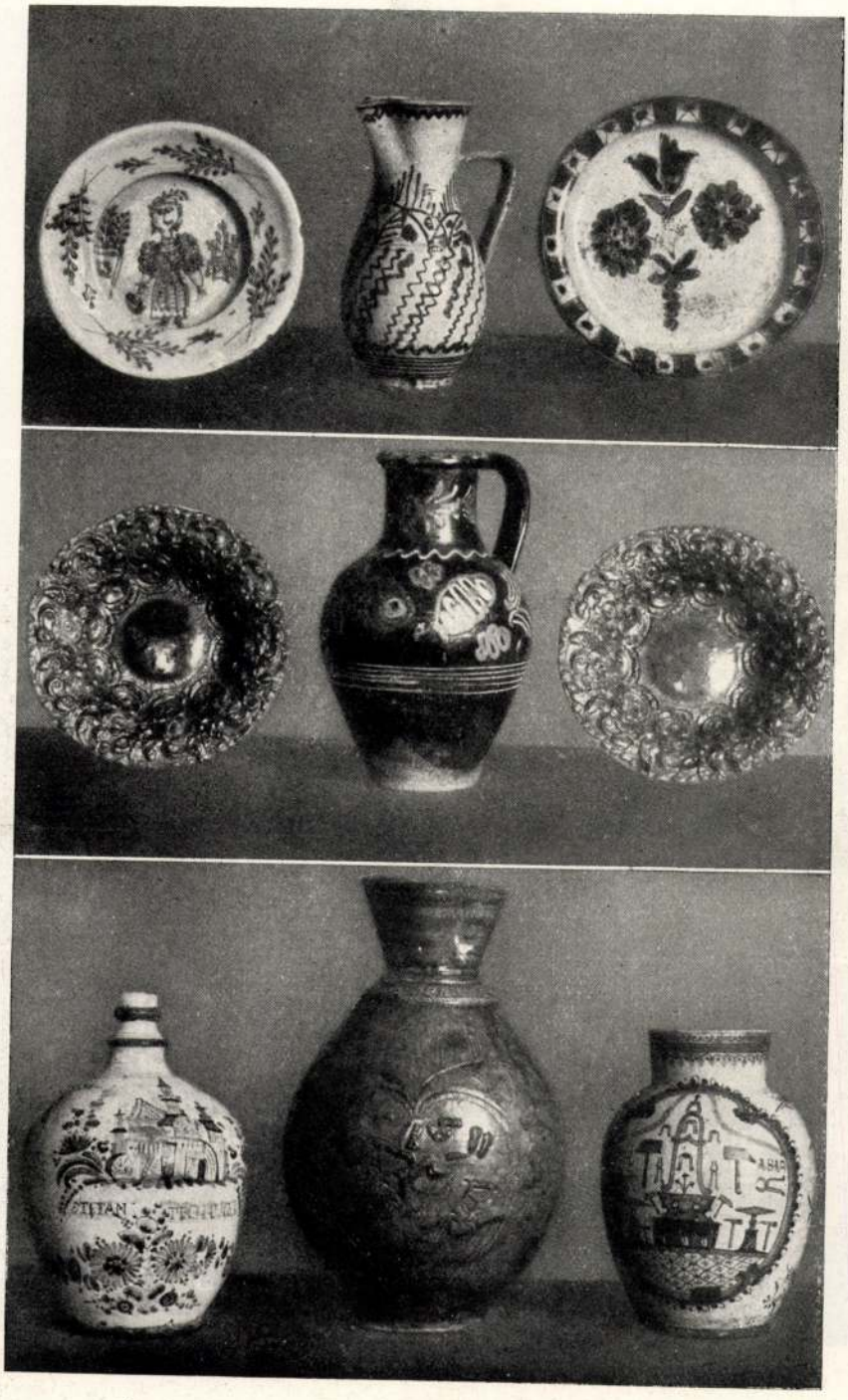

4 5 6
7 8 9

1—2. Erdélyi szász tányér és korsó. 3. Erdélyi mázas cseréptányér. 4. és 6. Zöld mázas cseréptányér. 5. Gyűdi korsó. 7. és 9. Habán fajánsz korsók. 8. Zöld mázas magyar boroskorsó.

1 — 2 — 3

4 — 5 — 6

7 — 8 — 9 — 10

1—3. Kalotaszegi tányérok. 4—6. Székely cserépedények. 7—10. Kék mázas, sgrafittós erdélyi szász edények.

Lázár Wolfner gyűjt.

A KÖZÉPKORI MAGYAR KERAMIKA

Agyagiparunk termékei a honfoglalás és az azt követő időkben semmivel sincsenek alacsonyabb kultúrfokon, mint az ugyanezen időbeli európai államokéi. A népvándorlás a nagy, egész Európára kisugárzó római kultúrával együtt annak művészi szintre emelt keramikáját is elsöpörte. A nyugodt telepeikről kiüldözött, részben elpusztított művelőinek technikai tudását, fogásait, művészi örökségét nem volt ki átvegye, — feledésbe merült. A nagy zivatar lezajlása után, mint sok minden mást, e mívességet is úgyszólván a legelején kellett kezdeni. A fazekaskorong használata, mely csaknem kiveszett, lassan ismét elterjed. Kezdetben csak egyszerű, a szükségszerűségnek megfelelő edények készülnek, később azonban ezek nemcsak technikailag tökéletesednek, művésziesebb formákat, díszítéseket vesznek fel, hanem a keramika többoldalúvá is válik.

Az Árpád-korban nálunk a kezdetben durva szemcsés agyagból készült és feketére égetett edényeket a keményebb vörös, majd a sárgásfehér kemény cserép váltja fel. Az edények alakja pedig csak a népvándorlás korából átvett fületlen fazék, illetve urnaalakra szorítkozik, mely később változatosabb körvonalat vesz fel, végre újabb formákra tér át, ilyen a szűknyakú palack, a lapos csésze. Az edényekre fül is kerül és létrejön a füles fazék, majd a füles korsó, a praktikus újítás egyúttal újabb képet is adva az edény alakjának. Az egyszerűen, símán kihajló szájnyílásperem lassan változatos és tagolt profilossá válik. Az edény testének díszítési módja szintén átalakul. A koraárpádkori edények kedvelt dísze a nyak alatt vízszintesen körülfutó, még lágy állapotban, fésűvel bekarcolt többszörös hullámvonal, mely egyszeresen vagy többszörösen övezi az edény testét, néha teljesen borítja is azt, esetleg a fésűshullámvonal átmegy az ugyancsak fésűvel bekarcolt síma többszörös vonalba. Ezen ősi, a korongtechnikával kapcsolatban kifejlődött díszítési mód a római provinciális keramikában már ismeretes, a népvándorlás pedig megkímélte. Bár a fésűhullám és síma vonaldísz még a XIII. században is, ritkán ugyan, de szerepel, már a XI. században felváltja azt az ugyancsak lágy állapotban, hegyesre faragott pálcikával bekarcolt egyszeres hullám és síma vonaldísz. A díszítésnek ezen fajánál a hullámvonal nagyhamar elmarad és tisztán csak a síma vonal marad meg, mely meglehetősen mélyre beleróva, vízszintes irányban, de nem párhuzamosan, hanem spirálisan, hol sűrűbben, hol ritkábban, néha az edény egész testét födi.

Ezen díszítési mód mellett a XIII. században fellép az edények festése is. A vörös vagy vörösesbarna földfestéket még az égetés előtt ujjnyi széles csíkok alakjában kenték az edényre, úgyhogy az lemoshatatlan. Ilyen festett szűknyakú palackalakú edény képét adja az 1a. ábra. Anyaga sárgásfehér, keményre égetett cserép, magassága 30 cm, szélesre nyíló szájnyílása alatt kis, kiugró tagozat, felületét egyenlő távolságban szétosztott 10 vízszintes párhuzamos, ujjnyi széles festett vörös csík övezi. Hatvani leletből került a Magy. Nemz. Múzeumba negyedmagával, a többi háromnak azonban csak anyaga, alakja és nagy-

Magyar Művészet
1931.

sága egyezik, díszítésük pálcikával bekarcolt spirálisan körülfutó vonal, mely a nyak alatt kezdődik és majdnem az edény fenekéig ér. (1b. ábra.) Egy másik hasonló díszű, széles torkú, füles edényt a 2. ábra mutat. A 20 cm magas fazék anyaga szintén sárgásfehér, keményre égetett cserép, díszítése öt, többé-kevésbbé egyenlő távolságban vízszintesen rákent 2·5 cm széles vörös sáv, kihajló pereme azonkívül vízszintesen, sűrűn hornyolt, derekán pedig, hol az alapszín a vörös csíkok között valamivel szélesebben maradt ki, négyfogú fésűvel bekarcolt hullámvonaldísz. Fenekének közepén kettős, egy kisebb és egy nagyobb körbe foglalt, keresztalakú plasztikus fenékbélyeg van, az árpádkori keramikának jellemző ismertető jele.[1] A Magy. Nemz. Múzeum tulajdona, lelőhelye Pilin (Nógrád m.). A harmadik hasonlóan festett edény képe a 3. ábrán látható. Anyaga ugyancsak sárgásfehér, keményre égetett cserép, a 32·5 cm magas, nem túlságosan hasas testű korsó szájnyílásának szélét kissé kihajló perem, majd egy ugyanannyira kiálló duzzadék kereteli, félhengeres keresztmetszetű füle csak kevéssé kiálló. Teljes egészében vízszintesen, de gyengén hornyolt testét ujjnyi széles, vörössel festett, ritka ferde hálózat borítja. Nagykajdacsról (Tolna m.), hol egy egyszerű, minden díszt nélkülöző urnaalakú edénnyel együtt egy kemencében lelték, került a M. Nemzeti Múzeumba. A lelőhely valószínűleg gölöncsérkemence lehetett, melyben ezen edények készültek, a fazékon ugyanis a benne tartott és az edények díszítésére szolgáló vörös festék nyomai megmaradtak nyers, vagyis rá nem égetett állapotban. A külföldi múzeumok közül csupán a párisi Cluny-ban és Sèvres-ben, a Musée Céramique-ban láttam hasonló anyagú, vörös festett csíkokkal díszített edényeket. Ezek mindkét helyen a Párisban 1854. évben a rue des Écoles-ban eszközölt ásatásokból származnak.

[1] Szerző: Árpádkori keramikánk, I. Fenékbélyeges edények. Arch. Ért. 1930.

Valamennyinek alakja lent erősen karcsúsodó, hasas, erősen kihajló fülű bögre, szájnyílásuk egyszerű síma levágás vagy kissé kihajló, legömbölyített perem, vízszintes irányban sűrűn, végig hornyolt, vagy síma testén két oldalt ujjnyi széles, vörössel festett, 5—6-os csoportba szedett, párhuzamos csíkozás kissé ferde irányban a nyaktól egészen aljáig. Ezen edények nemcsak anyagra nézve hasonlók, színre és vonalas díszítési módra megegyezők az előbb tárgyalt három darab festett díszű edényünkkel, hanem lévén a XII—XIII. századra datálva, korban is közelállóknak tekinthetők.

Új díszítési móddal ismertet meg a nyiregyházai Szabolcsmegyei Múzeum tulajdonában lévő edény, mely a kisvárdai vár omladékai között került elő, képét a 4. ábra mutatja. A fekete színű, keményre égetett, vékonyfalú, 14 cm magas, füles kis korsó szájnyílásának pereme — sajnos — letörött, úgyszintén füle is. Duzzadt teste nemes íveléssel megy át karcsú talpába, jellemző alakja ez a XIV—XV. századi ivóedényeknek. Anyagukban is hasonló edényeket pozsonyi,[2] óbudai[3] és bécsi[4] leletekből ismerünk, ezek azonban fületlenek és testük legbővebb részén, azaz hasán alkalmazott néhány sor vízszintes hornyoláson kívül, minden más díszt nélkülöznek. A kisvárdai korsót azonban nyakának két enyhén kiemelkedő dudortagján és fülének töve alatt vízszintesen futó négyszeres rovátkáján kívül, ez utóbbi rovátkolás fölött, vagyis az edény hasán két cm széles dombormű ves szalag övezi. A dombormű futó lovak egymásutánját ábrázolja felül zegzugos vonallal leszegve. E dísz a dombormű negatívjével ellátott henger benyomása, illetve lehengerítése által jött létre. A negatíven négy ló volt bevésve,

[2] Ortvay Tivadar: Pozsony város története. I. köt. 43. old. A kép felirata: „Pozsonyban talált római és barbár edények." A középen ábrázolt edény tényleg római, a két szélső azonban nem barbár, hanem XIV—XV. századi. Egy harmadik darab Rajcsányi dr. tulajdonában Pozsonyban.

[3] Foerk Ernő: Újabb leletek a Viktória telkén. Budapest régiségei, 1923. 77. old. 7. ábra.

[4] Alfred Walcher von Moltheim: Beiträge zur Geschichte mittelalterlicher Gefässkeramik. I. Kunst und Kunsthandwerk. XIII. évf. 38., 39., 40. ábra.

úgyhogy az edényen a henger másfélszer gördült végig. A dombormű egyik vége zavaros képet ad, a negatív ugyanis a lehengerítésnél itt kissé elcsúszott.

Hasonló tárgyú és elrendezésű domborműves díszt európai származású középkori edényen sem a látott múzeumok egyikében, sem a középkori keramika irodalmában nem találtam, Keletről valón azonban igen. Sarre, aki a balbeki (Közép-Szíria) ásatásoknak a berlini múzeumba került középkori keramikus anyagát ismerteti, említ és képen bemutat egy vörös cserépből készült füles korsót.[5] Ezt nyaka alatt, vagyis hasának felső részén, domborművű kivitelben egyirányban lépkedő állatok, talán szarvasok egymásutánja övezi, alattuk kétszeres plasztikus hullámvonalszerű dísz vonul, felettük pedig megszakított zegzugos lezáródás. A motívum közös forrásának főbizonyítéka jelen esetben az állatok sorozata mellett megismétlődő felső zegzugos vonaldísz alkalmazása, mely a balbekinél ugyan variáns, de ugyanazon gondolatból fakadó. A korsó alakja itt nem számít, bár középkori edényeink között bátran helyet foglalhatna, különben nyaka, füle és talpa törött.

A balbeki edény domborműves dísze motívumaiban ugyan egyezik a kisvárdaival, készítésének módjában azonban különbözik attól, mert itt a még lágy agyagba negatívvel ellátott forma ismételt benyomkodása által keletkezett, nem pedig intaglio módjára előállított henger hengerítése által. Az ilyen hengerítés által keletkezett díszítés legprimitívebb példáival a XIII. századi cserépedényeinken találkozhatunk, ezek az úgynevezett sarkantyúval készített, az edény falát spirálisan övező szaggatott vonalak, mondhatjuk inkább benyomott apró négyzetek sorozatai, legdíszesebb, egyben legrégibb alakjaival azonban a messze multban, a Kr. e. 3000. esztendőre datált ó-khaldeai pecsétlő hengereken. A balbeki edény nemcsak díszítésében, de korban is közel áll a mienkhez, lévén az a XIII—XIV. századba helyezve. Még egy meglepőt találunk az ugyanezenkori balbeki edények között, ez egy füles kancsó szájrészének megoldása,[6] mely teljesen azonos a Magy. Nemz. Múzeumban lévő 1. ábrán bemutatott vörössel csíkolt palackalakú edényével. Az említett balbeki és magyar edények díszítésének és szájrész alakjának találkozására fényt a jövő kutatás vethet, mikor mindkét részről nagyobb anyag, több példa áll majd rendelkezésünkre, jelenleg elég, hogy a távoli két ponton az egyezést megállapítsuk. Annyi bizonyos, hogy az Árpádok alatt voltak kapcsolataink Szíriával, hisz Jakut arab geografus író (szül. 1178. vagy 79-ben, megh. 1249.) 1220 táján Aleppoban (Haleb) magyar moszlimekkel találkozott, kik vallásuk törvényeinek tanulására jöttek oda,[7] mint beszélgetésükből kitűnik, ez alapon az érintkezés már azelőtt is fennállhatott és valószínű, hogy későbbi időkben sem szakadt meg. Ennek hatásai nem maradhattak el és mohamedánjaink egyéb kulturális vívmányokon kívül a keramika technikai fogásait, formakincseit is közvetíthették. A keresztes hadjáratok alkalmával szintén megvolt az érintkezés a Kelettel, Balbek maga is a harcok körzetébe tartozott. Bármily szerény középkori cserépedény-gyüjteményünk, a kisvárdai korsó vésett hengerrel készült díszítési módja nem egyedülálló, a Magyar Nemzeti Múzeumban van ugyanis egy rózsaszínes-fehér cserépből készült szűknyakú korsó (5. ábra), ennek fülén ugyanígy készített futódíszt találunk. E díszítmény két pálcatag közötti hullámvonal, melyhez felváltva kis körök és vonalkák, mintegy virág és levél tapadnak. Az edény különben, eltekintve a derekán kivehető néhány, a korongozás folytán előállott horonytól, teljesen dísztelen, alakja azonban jó. Hengeralakú szájrészének símaságát középen egy kiálló, körülfutó tagozat

[5] Friedrich Sarre: Keramik und andere Kleinfunde der islamischen Zeit von Baalbek. 7. old. 16. ábra.

[6] Id. mű. 6. old. 13. ábra.

[7] Hunfalvy Pál: Magyarország ethnographiája. 335. old.

1a. 1b.
PALACKALAKÚ KÖZÉPKORI MAGYAR CSERÉPEDÉNYEK
Magyar Nemzeti Múzeum

2. KÖZÉPKORI MAGYAR FÜLES EDÉNY
Magyar Nemzeti Múzeum

3. KÖZÉPKORI MAGYAR KORSÓ
Magyar Nemzeti Múzeum

töri meg. Budán a főtéren ásatás alkalmával lelték, kora a XIV—XV. századba tehető. Ugyancsak vésett hengerrel készült egy Beregszászon lelt edényfül felirata is, rajza a cikk végén. Lehoczky Tivadar az Archaeológiai Értesítő XVII. kötetében (286. old.) ismerteti. A 9 cm hosszú edényfül domború, vagyis külső felén két csík között XIV. századi majuscula-betűk, visszafelé DRUG-nak olvashatók, két végén egy-egy csat. Beregszász Drugeth-birtok volt, valószínű, hogy e család nevét örökíti meg e felirat, lévén a csat is a Drugethek egyik címeralakja. A 6. ábra a M. Nemzeti Múzeumban lévő, ismeretlen lelőhelyről származó korsót mutat be, anyaga szürkésbarna homokszemcsés külsejű kőcserép sómáz nyomaival. Szájnyílását kissé kiálló pereme szalagszerűen övezi, felülete vízszintesen hornyolt, nyakatövénél két bekarcolt vízszintes alatt kis kiálló tagozat, talpa ujjbenyomással csipkézett. E típus Németországban több példányban ismeretes, van belőle XIII. századi leletből,[8] de a XIV. század első feléből való is.[9] Tekintve a sómáz nyomait és a nyak alatti tagozatot, ami a fejlődés magasabb fokát jelenti, e példányt későbbi időre kell datálnunk. A párizsi Louvre-ben Gérard David-nak (sz. 1450/60., megh. 1523.) a kánai menyegzőt ábrázoló festményén hasonló alakú, de arányaiban nagyobb korsókat látunk, a bécsi Kunsthist. Museumban az id. Brueghel-nak (sz. 1525., megh. 1569.) Bauernhochzeit című képén ugyancsak azonos alakúak szerepelnek, tehát a mi darabunk talán inkább ezek korát közelíti meg. Dacára annak, hogy e korsó anyagban, alakban, középkori keramikánkban mindezideig egyedül áll, Németországban pedig több példányban van meg, mégsem tarthatjuk onnan behozott darabnak. El nem képzelhető ugyanis, hogy az égetésnél elromlott, oldalt behorpadt, ferde talpú, hasznavehetetlenné vált darabot, mint ez, importáltak volna. Használatban sohasem volt, a kemencéből egyenesen a szemétdombra került, ez mentette meg az utókor számára.

A kisvárdai edénnyel kapcsolatban idézett pozsonyi, óbudai és bécsi ivóedények csoportjába tartozik úgy karcsú, nemes alakjánál, mint szájnyílása peremének azonosságánál fogva a 7. ábrán látható edény is, de míg azok fekete színűek, derékban vízszintesen hornyoltak, fületlenek és körülbelül 20—25 cm. magasak, ez sárgásbarna kőcserépszerű anyagból készült a sómáz nyomaival, teljesen dísztelen, két füles és 35 cm magas. Természetesen korban is egyezik azokkal, azaz a XIV—XV. századra tehető. A Magy. Nemz. Múzeum tulajdona, sajnos, lelőhelye ismeretlen.

A Szíriával fennállott, előbbiekben említett kapcsolataink alapján föltehető, hogy nálunk már korán, az Árpádok korában ismerték az ólommázat és alkalmazták cserépedények bevonására. Erre azonban semmiféle bizonyító adatunk mindezideig nincs. Van ugyan a Magy. Nemz. Múzeumban egy fordított csonkakúp alakú, vörös cserépből készült, világos engob fölött primitív sárgászöld ólommázzal bevont kis füles bögre, melyet a bejegyzett adatok szerint XI—XII. századi bizánci pénzekkel együtt találtak, az edény alakja azonban annyira egyedülálló e korban, a fül alakja és a szájrész kis tagozása oly fejlettséget árul el, hogy keletkezését a XII. századra semmiképpen sem tehetjük. Keramikánk irodalmában legrégibb a stószi erdőben talált 10—12 cm magas, zöld ólommázas bögre, melyben Nagy Lajos királyunk ezüstpénzei voltak.[10]

Mázzal bevont, illetőleg díszített középkori edényünk három remek darabját az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum őrzi. A hivatalos följegyzések szerint „a szécsényi vár piacán" (Nógrád m.) ásták ki. Dacára egymástól eltérő, változatos díszítésüknek, a

[8] Konrad Strauss: Studien zur mittelalterlichen Keramik. Mannus-Bibliothek. Nr. 30. I. tábla, 2. kép, 8.
[9] Id. mű. II tábla, 2. kép, 4.

[10] Divald Kornél említi a Siklóssy László szerkesztette „A magyar keramika története" 26. oldalán.

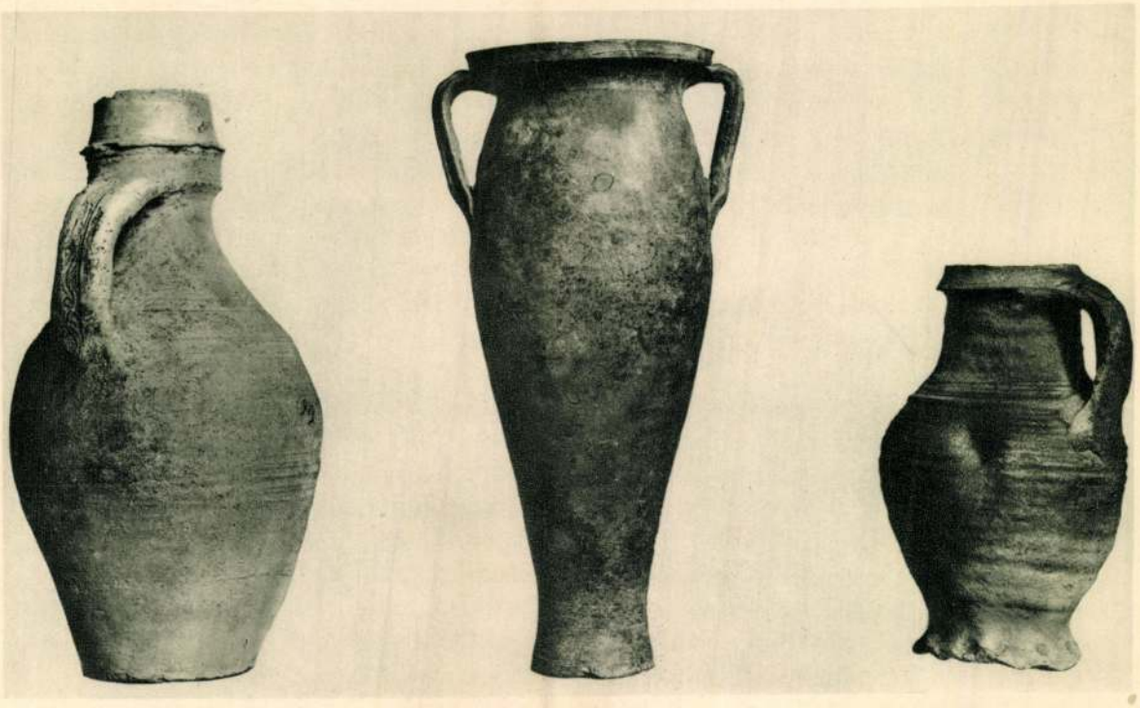

5. 7. 6

KÖZÉPKORI MAGYAR CSERÉPEDÉNYEK
Magyar Nemzeti Múzeum

4. KÖZÉPKORI MAGYAR FÜLES KORSÓ
A Szabolcs vármegyei múzeumban Nyiregyházán
Lelőhelye a kisvárdai vár romjai között

cserép és máz anyagának, színeinek azonossága arra vall, hogy egyazon korban, egy helyen készültek. Kettő közülök 29·5 és 30 cm magas kiöntővel ellátott, széles szájú korsó, anyaguk barnásba menő sárga cserép. Az egyik (8. ábra) szájrészét három horony, mintegy szalag kereteli, melyet alul sarkantyúval készített plasztikus kötéltag szeg le. Ez alatt a korsó nyaka és testének felső része, mintegy a fül alsó tövéig, még lágy állapotban bekarcolt körülfutó vonalakkal három övre osztott. Minden övben egymástól bizonyos távolságban kétféle elem váltakozik. A legfelső legszélesebb övben hálódísz, az egyes hálószemekben egy oldalrahajló félkörívekkel és felülről lefelé haladó két egyenes között körkörös sorozatból alkotott szalag. A második valamivel keskenyebb övben négykarélyos gotikus csillag, a négy hegyes sugár végén három-három kis körrel, a csillag közepén egy nagyobbal és ismét felülről lefelé haladó, nyitott végeikkel kifelé álló félkörívek sorozatából alkotott szalag, benne csillagos kitöltésű körök kettős sorával. A harmadik legkeskenyebb övben felülről lefelé haladó félkörívekkel, illetve egyenesekkel határolt szalag egy soros körkitöltéssel és karélyos sugarú hatágú csillag, közepén körrel. Mindezen díszekben a körök és körívek bélyegzővassal készültek, a nagyobbak recézett, a kisebbek síma vonalúak, ugyancsak bélyegzővel készítették a kettős köröket és a csillagos kitöltésű köröket, sőt még a háló egyenes vonalkáit is. A korsó belsejét és annak felső díszített részét, beleértve a síma fület is, zöldessárga, a szájrész alatti kötelet, azonkívül a díszítményeket zöldszínű ólommáz borítja. Máztalan talpának szélét sarkantyúval készített háromszög sorozat, fölötte két horony kereteli. A második korsónak (9. ábra), bár szájrésze letörött, megmaradt csonkjáról arra következtethetünk, hogy alakja ugyanolyan volt, mint az előbbié. Ezt csak egy öv díszíti, melynek szélessége a nyakaljától a fül alsó tövéig ér. Az öv egyszerű dísze kettőshegyű pálcikával bekarcolt zegzugos vonal, mely azt egyenlő oldalú háromszögekre osztja. A háromszögek csúcsait kis gömbökből készült, formából préselt, plasztikus rozetták zárják le, ugyanilyen, de nagyobb rozetták, minden második háromszög közepetáján az öv alatt is vannak. Az övet alul kettős kötél, felül kettős horony, majd sarkantyúval készült fogsor zárja le, ugyanilyen fogsor, két horony közötti, mint keret van talpa fölött, valamint szájrészének hiányzó tagozata alatt is. Fülén két hengertagból fonott plasztikus fonat fut végig. Belseje és díszszel ellátott felsőrésze, valamint füle zöldesbarna, ezen az öv felső háromszögei és a rozetták zöldmázasak. A harmadik (10. ábra) 17·5 cm magas, karcsú, magas talpon álló gömbtestű, eredetileg korsóalakú edény. Nyaka, füle, sajnos letörött, úgyszintén feneke is. Nyakának megmaradt alsó részét formában préselt, hornyolt pálcatagokból alkotott, áttört háromszöges mérműves öv díszíti, itt az edény duplafalú. Ezen öv két szélét kötéldísz zárja le, ugyanilyen kötéldísz választja el testét magas talpától is. Hasát felülről lefelé haladó egyes és kettős bekarcolt vonalak csíkokra osztják. Talpának szélét háromszoros keskeny zeg-zugos szalagöv kereteli. Mázzal, úgy mint az előbbi kettőnél is láttuk, szintén belsejét és csak díszített részét borították. Az alapszín itt is sárgásbarna, melyen a kötéldíszek, a talp zeg-zugszalagos keretelése és a kettős vonallal határolt csíkok zöld-, az egyes vonallal határolt csíkok fehérszínűek. Az áttört öv alatt, az egyik fehér csíkban, mint a képen is látható, öt egymás alatt beütött köralakú keresztes bélyeg, mellette pedig két nagyobb kör kettős vonalú kereszt, illetve négyzetes hálós kitöltéssel, mindenesetre a mester egyéni jegye.

Mindhármon előforduló plasztikus kötél, azonkívül a rajtuk alkalmazott bekarcolt, illetve benyomott és dombormű díszítési elem, a rozetták,[11] a

[11] Hasonló, plasztikus rozettaszerű, tulajdonképpen kunkorodott száron lógó bogyószemekből álló díszeket egy a Magy. Nemz. Múzeumban lévő edény alsó részének töredékén is láthatunk. Teklafalván lelték, benne Zsigmond és Mátyás aranyai és XVI. századelejei ezüstdénárok voltak.

négy karéllyal tagolt csillag[12] és a karélyos sugarakban végződő hatágú, a háromszögekkel áttört öv, a fülön végighaladó plasztikus fonat, a háromszögekre osztott öv[13] mind a gotikában előforduló motívumok, azok elrendezése, a többi jelleg nélküli elem ugyancsak nem mondanak annak ellent. A két, kiöntővel ellátott, szélesszájú korsó alakja valamivel karcsúbb testtel kapcsolatban már a XIV. században kialakult forma a külföldön,[14] de nálunk is. A harmadik edény alakját, természetesen hiányzó részét kiegészítve, szintén megtaláljuk a XV. századi és a XVI. századeleji ábrázolásokon, fémből, valamint cserépből is.[15] Az, hogy a készítő az egyébként nagy gonddal díszített edényen a mázzal oly takarékosan bánt, hogy formavasakat használt, mind arra vallanak, hogy a három edény korát a XVI. század elejénél későbbre nem tehetjük. A négy karéllyal tagolt csillagot ugyan megtaláljuk még a XVIII. század keramikáján is, az erdélyi sgraffitos edényeken, de itt már határozott virágalakot vett fel, a köríveket szabadkézzel karcolták és végeik rokailosan kunkorodnak, a csillag sugarai pedig nem egyenes, de ívelt vonalakból állanak.[16] Ugyanígy megtaláljuk a fülön alkalmazott plasztikus fonat továbbélését is a XVIII. században, viszont tárgyalt edényünkhöz közelebb álló megoldásban a balbeki anyagban is.[17] A felsorolt edények középkori anyagunk ezidőszerint legszebb, legérdekesebb darabjai s valamennyiről föltehető, hogy hazai készítmény, vannak ugyanis olyan edényeink is, melyek készítésének helyét a külföldi irodalom már a maga számára igénybevette, ezek tehát esetleg importárunak tekinthetők, ezekről majd más alkalommal lesz szó.

A bemutatott edények között találunk olyanokat, melyeknek anyaga, alakja, díszítése a külföldi ismertekkel részben vagy teljesen megegyezik, de vannak olyanok is, melyek másutt ismeretlenek, ilyenek anyagra a sárgásfehér cserép, alakra a szűknyakú palack, a szélesszájú bögre, a gömbtestű edény, díszítésre a vésett hengerrel, a kis vasakkal készítettek. Mint láttuk, középkori keramikánk e néhány darabja rokonságot árul el részben a Nyugat, részben a Kelet hasonlókori edényeivel. A jövő kutatás feladata a kölcsönhatások megállapítása, tisztázása. Keleten e korban az agyagművesség már magas fokon állott, ennélfogva valószínű, hogy közvetlen érintkezésünk folytán annak egyes vívmányait átvéve, mi közvetítettük azokat a Nyugattal, viszont átvéve onnan esetleg amazok vívmányait, mindenesetre e keveredés nálunk igen kiváló és egyéni hatásokat válthatott ki, e mellett szól már e néhány, itt most bemutatott darabunk is.

[12] Alkalmazása ugyancsak bekarcoltan és hasonló alakú, kiöntővel ellátott, szélesszájú, 1400 tájára datált majolikakorsón Otto von Falke „Majolika" című művének 73. old. 31. ábráján látható.

[13] Apollo: A Journal of the Arts. 1930. XII. köt. 71. szám 335. old., V. ábra.

[14] Heffner-Alteneck és Wolf: Die Burg Tannenberg und ihre Ausgrabungen. V. tábla, C.

[15] A kassai főoltár Mária élete sorozatának az angyali üdvözletet ábrázoló képén van ilyen alakú korsó, dr. Vick Béla értesítése szerint színei fehér alapon kék díszek.

[16] Ráth György: Az iparművészet könyve. II. köt. 594. old. 492. ábra és Siklóssy László: A magyar keramika története. 33. old. 23. ábra.

[17] Sarre: Id. mű. 12. old. 33.

HÖLLRIGL JÓZSEF

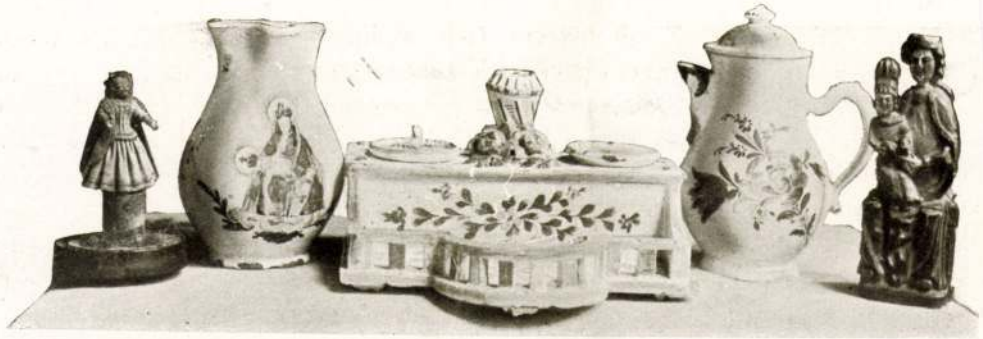

170., 174., 209. Holicsi fayence-ok. — Fayences de Holics. — 604. Viaszszobrocska. — Figurine en plâtre. — 593. Madonna — Bois sculpté. Vente XIX. de la Guilde-Saint-Georges Société des Amateurs et Collectionneurs Hongrois.

ÓNMÁZAS FAYENCE-OK.

NOS FAYENCES AVEC LUSTRES STANNIFÈRES.

Mostani aukciónk egyik érdekes része az az edénygyüjtemény, amely egy felvidéki gyüjtőnek birtokából kerül kalapács alá. A többnyire XVIII. századbeli darabok sorában képviselve van minden stilváltozat, amely Felső-magyarországon vidékek szerint valamikor divatban volt. Vándorló mesterlegények vagy vásári árusok révén kerülhetett a felvidékre az a néhány kancsó, a mely a többitől gyüjteményünkben már az első pillanatra is elüt. Tarkán festett virágok között némelyeken német ruhás alakokat látunk, mások a Madonna dicsfénytől övezett mellképével ékesek s van amelyiket Szent Gertrud alakja is disziti. A kancsók stilusa és technikája ausztriai eredetre, jelesül Gmunden fazekasműhelyeire vall. Ezek termékeivel szemben a felvidéki emlékeket a pasztózusan felrakott festőmázak s ezek teltebb, bár kevésbé változatos szine jellemzi. Az alakos diszüek többnyire már a XVIII. század első feléből valók, de stilus és technika tekintetében szorosan csatlakoznak az előző század emlékeihez. Egy hasas korsón 1825-ből egész pásztoridillt láthatunk; a pipázó juhász karikással a vállán fordul kutyája felé, a mely nyulat fogott s ezt gazdájának hozta; balfelől bárány legelész, jobbfelől fiatal kosok tülekednek, a fura formáju fák fölött madarak röpködnek.

A delfti fayence hatását képviseli néhány fehér alapon vastagon felrakott kék mázas diszü kancsó kinai jellegü motivumaival. Van a gyüjteményben néhány céhjelvényes kancsó, bár ez ujabb műizlés. A legszebb darabok Stomfa vidékéről kerültek ki, amelynek gyárszerüen berendezett fazekasai a holicsi fayence-okat utánozták vagy legalább is erősen ennek hatása alatt állottak. A Mariahilf feliratu Madonnát ábrázoló kancsó, amely szintén erről a vidékről való, kétségtelenül ausztriai munka. Stomfaiak azonban a táncoló alakokkal ékes darabok, amelyek egyikén az egybefont St. jegy, a város kezdőbetüje is olvasható. Stomfai vagy legalább is nyitramegyei a Szent István királyt ábrázoló szép XVIII. századbeli kancsó.

Van a gyüjteményben egy holicsi jellegü plasztikus virágdisszel ékes tintatartó, valamint egy igen szép tál is, amelyet egy insurgens vitéz elég jellegzetes alakja diszit. Se szeri se száma a falusi fazekasokra valló munkáknak, amelyek között azonban számos kiváló darab is akad. Gyüjtők méltán keresik a naiv módon stilizált sárga szarvasok alakjaival ékes kancsókat és tálakat. Előszobák, nyári lakok diszitésére kiválóan alkalmasak az egyszerübb kék virágos edények, amelyek gyüjteményeinkben egészen napjainkig ⟨igy néhány dejtei darab Pozsonymegyéből⟩ vezetik le a technikát.

A Gyüjtő, 1914. 5–6. sz.

96—101., 103., 107. Stomfai és alsó-ausztriai fayence-korsók. XVIII—XIX. század. — Fayence de Stomfa et de l'Autriche-Basse. XVIII—XIX. siècle. — A Szent-György-Czéh XIX. művészeti aukciójából.

VIDÉKI AKCIÓNK.

Szent-György-Czéh tagjai sorában jelentős számmal szerepelnek vidéken lakó tagtársaink, a kiknek Budapesten rendezett aukcióinkon, művészeti sétáinkon és kirándulásainkon részt venni alig van alkalmuk. Már eddig is az volt a legfőbb törekvésünk, hogy a fővárosiak részéről élvezett előnyökért vidéki tagtársainkat tőlünk telhetőleg kárpótoljuk. Most egy lépéssel tovább megyünk s meg vagyunk arról győződve, hogy akciónkat nemcsak vidéki tagtársaink fogják szivesen fogadni, de azoknak a céloknak az elérésében, amelyek szolgálatában a Szent-György-Czéh áll, szintén jelentős eredményt érünk el ezzel.

Arról van szó, hogy fővárosi aukcióinkkal párhuzamosan, ezekkel felváltva a vidék kulturáltabb és intelligensebb városaiban is rendezzünk ezután időről-időre művészeti árveréseket. Ezek anyaga egyelőre modern és hazai műtárgyakból kerülne ki, amelyekhez vidéki közönségünk még nehezebben jut hozzá, mint a régiségekhez. Művészeti társulataink ugyan ujabban egymással versenyezve vidéki városainkban is sürün rendeznek műkiállításokat. Ezek színvonala alig áll mögötte a budapesti szalónok tárlatainak.

A rendezés külsőségei, az ünnepségek szintén azonosak azokkal, amelyek az utóbbiakkal kapcsolatosak. Sőt az eredmény is csaknem egyforma. A kiállított képeknek budapesti és vidéki tárlatainkon alig néhány százaléka talál vevőre.

Hogy mily kiáltó aránytalanságok merülnek föl a műkiállításainkon szereplő művészek igyekezete, a kiállítások látogatottsága s a képek eladása között, arra vonatkozólag talán elég egyetlen példát idézni.

A Képzőművészeti Társulat legutóbbi téli kiállitása egyike volt a legsikerültebbeknek, amelyeket a Műcsarnokban másfél

110—114., 119., 120., 148., 154., 155. Magyar' felvidéki és alsó-ausztriai fayence-ok. — Fayences du haut-pays de la Hongrie et de l'Autriche-Basse. Vente XIX. de la Guilde-Saint-Georges Société des Amateurs et Collectionneurs Hongrois.

évtized óta rendeztek. A látogatók száma 46.068-ra rugott, a koronás jegyekből elkelt 17.955, a tárgymutatóból 9644 darab. A belépti jegyek és katalogusok révén a bevétel tehát 27.499 K volt, amelyet a tagok évi dijából a kiállitások megtekintésére jogositó jegyek kvótájával együtt bizvást 50.000 K-ra egészithetünk ki. Ezzel szemben a körülbelül 800 kiállitott munkából magánosok részéről mindössze 48 talált vevőre 35.455 K értékben. A Budapesten rendezett többi kiállitásról nem állanak rendelkezésünkre ilyen pontos adatok, de aligha csalódunk, amikor föltesszük, hogy a kisebb műtárlatokon a belépti dijakból befolyó jövedelem és az eladott képek ára között még nagyobb az aránytalanság, amiből körülbelül azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy a fővárosi közönség kétszer annyit áldoz műkiállitások megtekintésére, mint a mennyit képek, szobrok vásárlására forditani módjában van. Igaz, hogy a műkiállitásokon a király, az állam, a főváros s a Műcsarnokban tagjai számára a Képzőművészeti Társulat is vásárol képeket s a vásárlások összege a legutóbbi téli kiállitáson igy 117.485 koronára rugott. Ám bizonyos, hogy a hivatalos körök a kiállitásokon kivül közvetlenül a művészekhez is fordulhatnának képvásárlás végett s a kiállitások célja elsősorban az, hogy a közönség és és a művészek között tátongó ürt áthidalják s a képvásárlást elősegitsék. A plátói érdeklődés közönségünk körében művészeink munkái iránt a tárlatok látogatottságából befolyó jövedelem alapján itélve, ugyancsak nagynak mondható. Amikor azonban 800 kiállitott munkából mindössze 48 kél el, a kiállitások rendezésével járó költség ugyancsak nincs arányban a művásárlás terén elért eredményekkel. S bizvást állithatjuk, hogy a művészet nálunk még ma is csak reprezentál, mint 50 évvel ezelőtt, amikor az első tárlatokat rendezték Pesten. S ha van is egy-két művészünk, aki anyagi téren is szép eredményeket ért el, művészetünknek a maga egészében s kiállitásokat rendező művészeti egyesületeinknek közgazdaságunkban vajmi jelentéktelen a szerepe.

Ennek oka elsősorban az, hogy mint sok más téren, művészeti intézményeink-

Meisseni és cseh porcellánszobrocskák. — Figurines en porce'aine de la manufacture de Meissen et des manufactures de a Bohème
A Szent-György-Czéh XIX. művészeti aukciójából.

ben is szolgai módon a külföldet utánozzák. A külföld évszázadok tradiciójának hatása alatt álló országaiban a művészet pártolói mindenkor elsősorban a közönség köréből kerültek ki, amely anyagi erejéhez mérten mindig szivesen vásárolt műtárgyakat. Nálunk évszázadok harcai után a kulturális föllendülés olyan időben indult meg, amikor Európa alsóbb társadalmi rétegeit a gyáripar özönével árasztotta el olcsó művészeti szurrogatumaival. Külföldön a silány olajnyomatok csak a munkások és a szegény emberek otthonában találtak bebocsáttatást s ma már onnan is kiszorulnak. Nálunk nem egy helyen méltóságos urak szalonjaiban is disztelenkednek.

A művészetet hivatalos köreink épp ugy portálják, mint a külföldön. Hogy azonban ez nálunk szélesebb körökben még ma sem hódit, ennek legfőbb oka az, hogy gazdasági oldalával semmit sem törődtünk. Hivatalos műpártolással csak reprezentativ jellegű művészetet lehet teremteni, amellyel külföldön sok dicsőséget arathatunk, amely azonban a hazai talajban csak mint üvegházi növény tud megélni. Hiábavalók a fényes ösztöndijak, hiábavaló a hivatalos körök fejedelmi applombbal üzött műpártolása, ha művészeinket nem ugy neveljük, hogy a hazai viszonyokhoz alkalmazkodva keressék boldogulásukat.

Kulturánk egyéb ágainak munkásai sok önmegtagadással törték a talajt, amig legalább az utókor kulturmunkásai számára lehetővé tették, hogy szerény viszonyainkhoz mérten anyagi téren is boldoguljanak. Művészeink sorában csak egy-két kiváltságos tehetségü vagy szerencsés talentum számára virit babér és anyagi siker. A többség reászuggerált álbüszkeséggel nem egyszer szinte nyomorogva küzd. Kulturánk fejlődésével fokozatosan intelligenciánk egyre mohóbb érdeklődéssel járja sorra a műkiállitásokat, remélve, hogy végre csak talál egy-egy képet vagy szobrocskát, amelyet lakása diszének megszerezhet, anélkül, hogy mindennapi szükségleteit redukálnia kellene. Ám hiába! A nagy külső pompának megfelelően, amellyel nálunk a kiállitásokat rendezik és megnyitják, a képek ára is nagy. S minthogy egy-egy művészünk átlag csak

22. LIBETBÁNYAI CSERÉPTÁLAK a Besztercebányai Muzemban. — Plats en terre cuite de Libetbánya. Musée de Besztercebánya.

RÉGI MAGYAR FAZEKASMUNKÁK.

POTERIES ANTIQUES HONGROISES.

I.

A magyar agyagmű-vesség történetére vonatkozó kérdése-ket nálunk a legtöbb éleslátással néhai Pulszky Károly, zseniális muzeum-igazgatónk vetette föl először, ‹Archaeologiai Értesitő 1883, 254, l.› Az azóta ösmertté vált emlékek összefoglaló méltatása alapján régi fazekas-művességünk fejlődésének főbb vonásait Wartha Vince, a műegyetem tudós profesz-szora vázolta ‹Az Iparművészet Könyve, II. k. 1905›. A kutatás a legutóbbi tiz esztendő folyamán tömérdek uj anyagot hozott fel-szinre, amely egyrészt a Pulszky Károlytól fölvetett kérdések egy részére ád feleletet, másrészt a Wartha Vincétől megrajzolt kere-tet tölti ki és az ebben foglalt képet régi faze-kasságunkról ismét szinesebbé és elevenebbé varázsolja. A régi fazekasságunk történetére vonatkozó s ujabban felszinre került adatok sorában kétségtelenül a legfontosabbak azok, amelyeket a kassai fazekas-céh 1574-ből való artikulusainak kiadásával Mihalik József tett közzé ‹Muzeumi és Könyvtári Értesitő 1908, 152. l.›. Ez az első és alighanem a legrégibb ránk maradt céhszabály, amely a magyarországi fazekasok életébe enged bepillantást s egyben arról is felvilágosit, hogy fazekasaink voltaképen mivel foglalkoztak. Kassát az 1556-ban támadt óriási tüzvész csaknem teljesen elpusztitotta. Ekkor égtek el a fazekasok régi, alighanem még XV. századbeli céhszabályai, amelyek pótlásául Kassa város tanácsa a céhnek 1574. szep-tember 15.-én a még emlékezetben levő régi artikulusokat az akkori idők alkalma-tossága szerint való kibővitésekkel és ujitá-sokkal megszerezve ujból kiadta. Ez az okmány ma a kassai muzeumban van. Minden céhszabály a mesterség lényegére nézve azok körében, akiknek szól, köztu-domásu dolgokat tartalmaz, épp azért ugyancsak szűkszavu. A technikába vágó kérdésekre a kassai céhartikulusok sem nyujtanak kimeritő felvilágositást. Csak általánosságban tudjuk itt meg, hogy a céh-beli fazekasok a XVI. században és ezt megelőzőleg mivel foglalkoztak. A mester-remekről például a második artikulusban mindössze ezt olvashatjuk: A mesterré avatandó »először egy rög agyagbul három darabból álló fazekat csinályon, mely három arasznyi és négy uynira magos legyen. Osztán más darabból ismét egy Sefelni korsót; harmadik darabbul egy köblös Abarlót avagy Raitopot. Negyedik darabbul

A Gyüjtő III. évfolyam 1—2. szám.
Le Collectionneur III· année. Numéro 1—2.

1. SÁRKÖZI BANYAKEMENCE. Ács Lipót tanár felvétele.
Cheminée ronde de Sárköz.

penig egy Igaz Meszelt, mely se nagyobb se kissebb ne legyen, csinályon.«

Az edények diszitéséről és mázolásáról itt szó sincsen, pedig ezek e nélkül bizonyára nem lehettek meg. Hogy az edényeket disziteni is kellett, erre a remek készitésére kiszabott idő terjedelme enged következtetést. »Ehez az munkálkodáshoz penigh az időnek alkalmatossága szerint fóghat, hat vagy hét óra tájban délelőtt, és elvégezze azt 12 óráig délben.« Négy edénynek pusztán a korongolásához 5—6 órányi idő bizonyára tulságosan sok lett volna. Hogy a mázolással és égetéssel aznap a remekelő nem végezhetett, az viszont természetes.

Hogy céhbeli mestereken kivül más fazekasaink is voltak, erről a kassai artikulusok szintén elég tájékozást nyujtanak. A hatodik pontban olvassuk: »Ne légyen szabad ez mesterségen lévő idegen mestereknek avagy más valakinek hét közben avagy heti vásárokon semmi nemü fazekas mivet, akar mely névvel nevezendő, ide ⟨t. i. a városba⟩ behozni, avagy itten árulni, hanem mint hogy az Sokadalom szabad Vásár, szabad légyen akkor még az töb Városokbeli Czéhes Mestereknek is, minden féle jó míveket béhozni és árolni. De az Parasztoknak, avagy hempléreknek az vörös és feyer míven kivül semmi egyébfélét ne legyen szabad árulni.«

A céhen kivül álló fazekasok közül tehát a falusi paraszt mesterek közönséges vörös cserépedények előállitásával foglalkoztak, a városban dolgozó himpellérek pedig fehércseréppel, ami aligha volt egyéb, mint ónmázas fayence. Ennek előállitása, ha emlék az 1609. évet megelőző időkből nem is maradt ránk, nálunk ugy látszik már a XVI. században is általános, de szabad mesterség volt. Ha mivelőit a céhszabályok himpelléreknek, kontároknak nevezik is, ebből nem kell éppen arra következtetni, hogy hitványabb mesteremberek voltak, mint a céhbeliek. Sőt ellenkezőleg, más technikák terén is a többnyire fejedelmi udvarokban, vagy főuri várakban dolgozó himpellérek sorából kerültek ki iparművészetünk legkiválóbb mesterei.

A paraszt fazekas a maihoz hasonló közönséges engobeos vörös cserép készitésével foglalkozott. A fehér edényes himpellér alighanem szabad kézzel diszitett művészi edényeket gyártott. A céhbeli fazekasok munkái sablonszerüen diszitett tömegáruk voltak, amelyeket többnyire ólommázakkal vontak be, amint ez a kassai fazekas-céh nyolcadik artikulusának következő szavaiból kitünik.

»Az mázos mívet penig az Mester igy csinállyon: Először valamenire égesse azt, azután megmázolya, végzetre ismég megégesse, mert ha valaki megtapasztaltatik, hogy nyers fazekat mázol, egy forint büntetése légyen, hasonlóképpen, ha nem jól

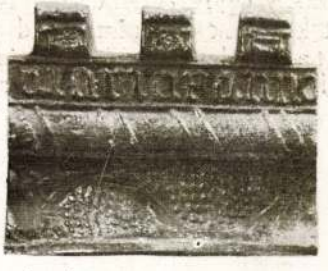

3. KÁLYHAPÁRKÁNY a szécsényi várból, XV. század. Iparművészeti Muzeum.
Frise de poêle du Chateau de Szécsény ⟨XV-ème siècle⟩ Musée des Arts Industriels Budapest.

2 CSERÉPKÁLYHA a salzburgi várban, XV. század. — Poêle en faïence du XV=éme siècle. Chateau de Salzburg.

kiégetett fazekat is avagy kályhát Vásáron vagy piarczon árulgattya is, büntetessék.«

Főző=, ivóedények és korsók gyártásán kivül a céhbeli fazekasok leginkább ‹és ugy látszik kizárólag ők› kályhák készi=tésével és állitásával foglalkoztak. A kály=hát kemencének nevezték, a kályhafiók azaz a csempe neve a német Kachelból, kályha volt.

»Ha a kemencze ó kályhából fel rakatik, — olvassuk a kassai artikulusokban — tehát egy formás kályhától egy pénzt, egy mély kályhától is egy pénzt vegyenek. Item egy Formás uy kály=

6. KÁLYHACSEMPE szent Pál alakjával. Besztercebányáról XV. század.
Plaque de poêle representant St. Paul. — Besztercebánya XV-ème siècle.

5. KÁLYHACSEMPE szent Péter alakjával. Besztercebányáról, XV. század.
Plaque de poêle représentant St. Pierre. — Besztercebánya XV. siècle.

háért négy pénzt, egy formás uy feyer kályháért is három pénzt és egy vörös uy mély formás kályháért, két pénzt fizessenek.«

Formás kályha alatt alakos diszitésü csempét, mély kályha alatt korongon készült, csésze formájában behorpasztott kályhafiókot, u. n. Schüsselkachelt vagy félhenger alaku, fülkés csempét lehet értenünk. Ezek ára az anyag és a mázolás minősége szerint váltakozott s a darabszám dolgozó legények dija a csempék készitéséért ez volt:

»Item az mely Legény forintonként formás kályhát czinál, tehát nyolc száz formást és ezer mély kályhát, egy forintért czinályon. . . . Mikoron penig az Legény egy forint ára kályhát meg czinált, szabad legyen azután maga számára is eötvent czinálni, melyeket az mestere tartozon nékie megmázolni és ettül harmadik pénz eövé légyen, hogy ha penig csak békenni az kemencét avagy ókályhát czinál bé, tehát az italpénz mind az eövé légyen. Item, ha mely Legény kemencét tud rakni, húsz pénz járjon néki tűle, akár nagy, akár kicsi légyen.«

Az edények korongolásáért a legényt igy dijazták: »Fazekat penig egy forintért két ezret czinályon, tudni illik: hat száz öröget, ezer két pénzest és négyszáz három pénzest, de ugy, hogy minden száz között tiz-tiz korsó is meg légyen«.

A hétszámra dolgozó legény fizetése, ha mindenféle mivet tudott csinálni 25 pénz, a nemrégen kitanulté 14—16 pénz volt s minden két hétben két pénz fürdőre járt neki. Köteles volt pedig a hétszámra fizetett legény dolgozni reggel négy órától este hét óráig. Szombaton d. u. 5 órától, vasárnap egész nap szabad volt. Hétfőn annyi agyagot kellett előkészitenie, amennyire az egész héten szüksége volt, de azután az nap szintén szabad volt Mint a föntebbi idézetek egyik odavetett megjegyzéséből nyilvánvaló, a mázolást egyegy fazekasműhelyben maga a mester végezte, még pedig nyilván inasai segitségével, akiknek bizonyára az égetésnél is a munka legkellemetlenebb része jutott.

Erről azonban a céhartikulusokban már nem esik szó, valamint a kályhák és cserépedények diszitése módjáról és az utóbbi motivumairól sem. Erről a ránk maradt emlékektől kell felvilágositást kérnünk. Ilyen azonban, ami az edényeket illeti, az önmázas fayenceoktól eltekintve, a XVIII. századnál régebbi időkből nem maradt ránk, azaz eddig nem igen vált ösmeretessé.

Iparművészeti szempontból véve figyelemreméltó egyéb keramikai emlékünk azonban szinte a XIII. századtól kezdve elég szép számmal van. Régi fazekasmunkáink ösmertetését ezekkel a tulnyomóan kályhacsempékből álló emlékekkel kezdjük el.

Középkori váraink fűthető lakószobáinak tüzhelye eredetileg a kandalló volt, amelyet csak a középkor vége felé szorit ki, de még azután sem véglegesen a téglából, majd ismét a csempékből rakott kemence. Pozsony városának számadáskönyveiben már 1442-ből maradt ránk följegyzés a városházán levő mázas cserépkályháról. Lehet azonban, hogy ez még csak egyszerü tányércsempékkel kirakott kemence volt, aminőt nálunk faluhelyen még ma is használnak. Acs Lipót a sárközi Decsen talált ilyen banyakemencét. Ennek padkára állitott alsó négyszögletes részébe öt sorban egymás fölött cserépköcsögöket, felső hengeres részében tányérszemes csempéket falaztak be, hogy ezzel a hőkisugárzó felületet növeljék (1. kép). Több, mint bizonyos, hogy a cserépkályha ősi formája a középkorban is ilyen volt.

Ezt követték a tányércsempés kályhák, amelyek a XV. században a módosabbak lakásán a figurális diszü csempéknek adtak helyet. Miként Németországban, Magyarországon is a cserépkályhák használata a XV. század derekán már általános volt s nyilván a nálunk megfordult olasz humanisták révén, Magyarország idővel ezek miatt Itáliában bizonyos hirhedettségre tett szert. Az olaszok még ma sem türik a cserépkályhát. Amikor Estei Hippolit egri püspök, aki modennai számadáskönyvei szerint palotáiban nálunk is rakatott diszes cserépkályhákat, Ariostót, a hires költőt Ferrarából Magyarországba csalogatja, ez Radó Antaltól leforditott egyik szatirájában vonakodásának okai között azt is fölemliti, hogy irtózik a fullasztó levegőjü, tulfütött szobáktól, amelyeket a magyarok szeretnek. Több, mint bizonyos, hogy a kandallótüztől soha sem lesz fülledt a levegő. Hogy nálunk a XV. század második felében és a következő elején városokban és várakban egyaránt mindenfelé már kivülről fütött cserépkályhákkal melegitették a szobákat, erre ebből az időből a ránk maradt tömérdek figurális csempe a bizonyságunk.

Középkori keramikánk legrégibb emléke a nyilazó kunlovast ábrázoló vöröstéglatöredék az Iparművészeti Muzeumben, amelyet a fővárosban a Margitszigeten ástak ki. Pulszky Károly ezt a rajta ábrázolt alak viselete alapján, egykoru falképeinkkel egybevetve, XV. századbelinek tartotta. De ha

4. MÁZAS KÁLYHACSEMPE Vajda-Hunyad várából. XV. század. (Br. Forster Gyula „Magyarország műemlékei" c. műve nyomán).
Plaque de poêle émaillée du chateau de Vajda-Hunyad.

7. SZENT JÁNOS APOSTOLT ábrázoló kályhacsempe Besztercebányáról. XV. század.
Plaque de poêle de Besztercebánya représentant l'apôtre St. Jean. XV-ème siècle.

8. KÁLYHAFIÓK szent Katalin alakjával Besztercebányáról. XV. század.
Plaque de poêle représentant Sainte Catherine. Besztercebánya XV-ème siècle.

tudjuk, hogy falusi templomaink falképfestői nem egyszer évtizedeken át ugyanazokat a mintákat másolták, a téglatöredéket is bizvást XIII. századbelinek tarthatjuk, amint-hogy a Margitsziget kolostorai és templomai is tulnyomóan akkor épültek. A kun lovas falburkolat terrakotta frizének töredéke lehet s nem kályhának maradványa. Középkori kályha ép állapotban, miként Meran vagy Salzburg várában ⟨2. kép⟩, nálunk egy sem maradt ránk. Csempék és ilyenek töredékei annál nagyobb számmal kerültek Magyarországon napvilágra s szinte kizárólag véletlenül. Sajátságos, hogy amig őskori kulturtelepek kiásatására ma már csaknem minden vármegyénkben akad szakemberünk, közép- és ujabbkori kulturánk emlékei után ily módon senki sem kutat. Ismét Pulszky Károly vállalkozott először arra, hogy régi várainkban próbaásatásokat rendezzen. A szécsényi vár piacán igy találta meg azt az érdekes zöldmázas kemencepárkányt, amelyet szőlőfüzéres friz, efölött minuszkulás felirat ⟨Maria panno . . .⟩, oromsorán pedig cimerek diszitenek s amelyet Iparművészeti Muzeumunknak ajándékozott ⟨3. kép⟩.

Várak törmelékhalmain kivül régi kályhacsempéink leggyakoribb lelőhelyei a városi házak udvarai s régi épületek boltozatainak árkai, amelyeket a XVI—XVII. században nem egyszer a régebben gerendamennyezetes szobák középkori kályháinak cserepeivel töltöttek föl. Közgyüjteményeinkben a legtöbb régi csempe várakból való. Vajdahunyad várának helyreállitása alkalmából több lovasvitézt ábrázoló vagy stilizált liliomos diszü tarka mázas csempe és kályhapárkánytöredék került felszinre. Majláth Béla a likavai várban, Liptó megyében talált szép alakos csempéket, ezek sorában egyet Éva teremtését ábrázoló dombormüvel, amelynek hollétéről azonban ma már szintén nincsen tudomásunk. Römer Flóris az Archaeologiai Értesitő IV. kötetében tizennégy csempetöredéket közölt, amely a csejtei várból került a pozsonyi muzeumba. Ugyanennek a muzeumnak a gyüjteményéből Könyöki a középkori várakról szóló könyvében négy XVI—XVII. századbeli csempét mutat be. Hasonló s szintén várakból eredő emlékek ismertetésével az Archaeologiai Értesitő nem egy évfolyamában találkozunk. Ezek a várak omladékaiból véletlenül kikotort emlékek csak szórványosak s XV—XVI. századbeli fazekasságunk iparművészeti fejlődésének illusztrálására épp azért nem elég alkalmasak. Várakból származó keramikai emlékeink az ország leg-

különbözőbb vidékeiről, de minthogy várak is ittmaradtak ránk leginkább, tulnyomóan Felsőmagyarországról és Erdélyből valók. A várakból kikerült töredékeknél jóval több a városi emlékünk, amely technikai és művészi tekintetben egyaránt az előbbiekkel szoros rokonságot tart s hellyel-közzel szinte tömegesen kerül ki a föld alól. A nagyszebeni Bruckenthal-muzeum csempesorozata, amelynek kiválóbb darabjait Pulszky Károly mutatta be feljebb idézett cikkében, domborművein Szent György vitéz küzdelmét a sárkánnyal, lovas vitézt és a Madonnát ábrázolja. Ékítményes részeik alapján ítélve, ezek a csempék nagyrészt már a XVI. századból valók. Gótikus áttört menyezete alapján még a XV. századból való lehet iparművészeti muzeumunkban az a szintén Erdélyből származó kályhafiók, amely lóháton, csatabárddal kezében koronás lovast, nyilván Szent László királyt ábrázolja s szines mázakkal van boritva. Ehhez hasonlót Vajdahunyad várában is találtak s Möller építész a báró Forster Gyula szerkesztésében megjelenő Magyarország műemlékei III. kötetében mutatta be ⟨4. kép⟩. Iparművészeti muzeumunkban még két kiválóbb szines mázu kályhafiók látható. Ez I. Ferdinánd királyt és Mária királynét, II. Lajos királyunk nejét ábrázolja s Radisics Jenő a muzeum számára Párisban vásárolta. Hogy Budán a török hódoltság előtt már szintén cserépkályhákkal fütöttek, erre a Margit-körut 53. számu házának kapualjában kuriózumként befalazott hat kályhafiók bizonyságunk, amelyet Szendrey János ösmertetett ⟨Archaeologiai Értesitő 1914⟩ s amelyek sorában öt a csempe magasságában, egy ennek szélességében a sárkánytölő Szent György vitézt ábrázolja lóháton, a renaissance szellemében megrajzolt görög-római viseletben, de már-már barokkszerü felfogással.

Miként külföldön, a legrégibb kályhafiókok nálunk is szenteket vagy bibliai jeleneteket ábrázoltak. A salzburgi vár gótikus mázas cserépkályhája ⟨2. kép⟩ egymás mellett sorakozó oroszlánok hátán nyugszik; alsó négyszögletes részét csempéin különféle szimbolumok, sarkain tornyos menyezetek alatt szentek szobrocskái diszitik. A felső sokszögü rész nagyobb kályhafiókjai az alsó sorban domborművü bibliai jeleneteket, a felsőkben szenteket ábrázolnak s a kályha felfelé keskenyedő végét fialás koronázat tetőzi be.

Az a pazar disz, amellyel régen elhalmozták, megfelelt annak a jelentőségnek, a melyet a kályha valamikor az emberek életében viselt.

A világtól télviz idején szinte teljesen elzárt várak és a falakkal keritett városok otthonülő népe, de különösen az asszonyok

10. CSEMPETÖREDÉK címertartó angyallal Besztercebányáról. XV. század.
Fragment de plaque de poêle avec ange portant armoirie, Besztercebánya. XV-ème siècle.

9. BESZTERCEBÁNYAI KÁLYHAFIÓK visszájáról. XV. század.
Envers d'une plaque de poêle de Besztercebánya. XV-ème siècle.

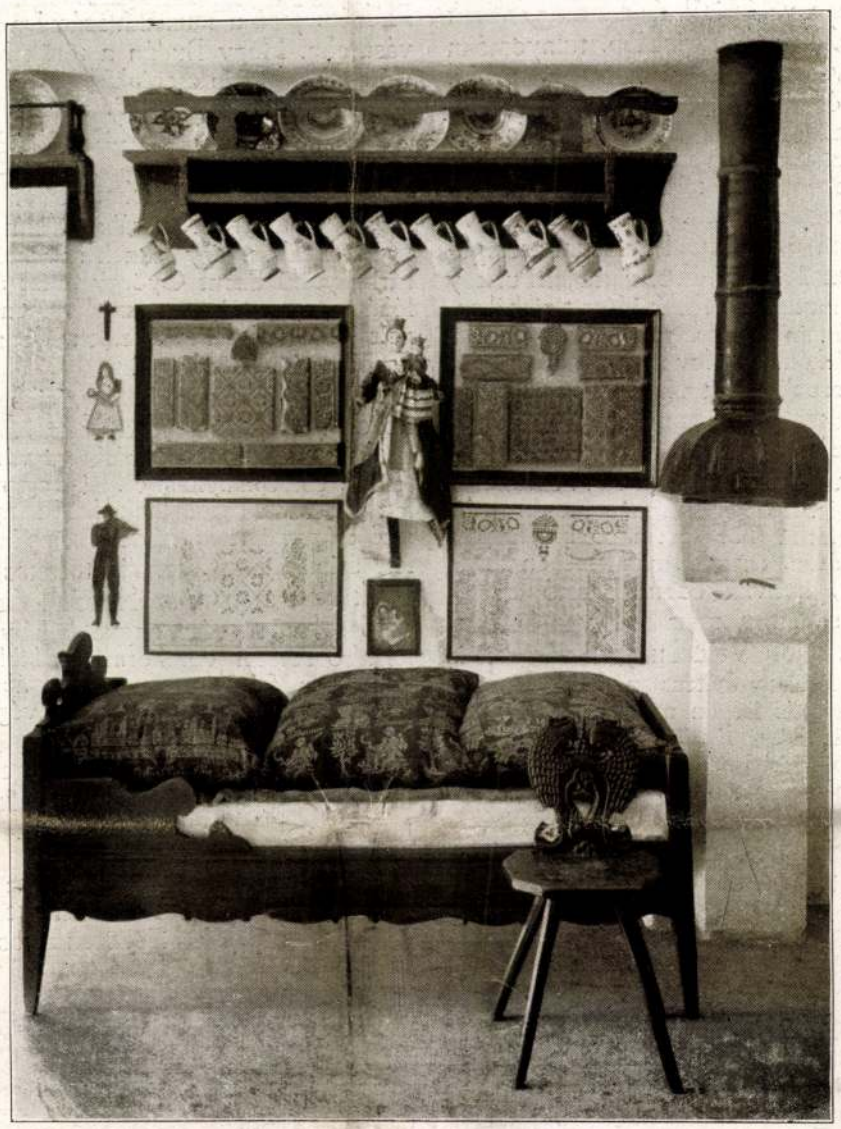

12. SZOBASAROK XVIII. századbeli világítókályhával a besztercebányai muzeumban.
Coin d'intérieur avec poêle à feu visible. Musée de Besztercebánya.

és öregek életük jó részét a kályha mellett őrölték le, aminthogy faluhelyen a bubos-kemencze kuckója még ma is az öregek kiváltságos helye és szinte állandó tanyája. S alig hogy a csempés kemence hóditó utjára indul, a fazekasok elhalmozzák mind-azzal a pompával, amelyet a gótika teremtett s a művésziesen faragott formákkal mustrázott fiókok motivumai felölelik a középkor emberének szinte egész fogalom-körét, de különösen ennek azt a részét, a mellyel lelke teljességgel egybeforrt: Istennek és szentjeinek világát.

A legművésziesebb s alighanem a legrégibb formákkal mustrázott, szenteket ábrázoló kályhafiókok Magyarországon eddigelé Besztercebányán kerültek napvilágra. Bothár Samu dr. orvos és numizmatikus alsó-utcai házának kertjében, földmunkálatok közben egy XV. századbeli beszterce-

11. BESZTERCEBÁNYAI KÁLYHA RÉSZLETE az Orsz. Magyar Iparművészeti Muzeumban. XV—XVI. század
Détails d'un poêle de Besztercebánya XV-ème ou XVI-ème siècle. Musée Hongrois des Arts Industriels.

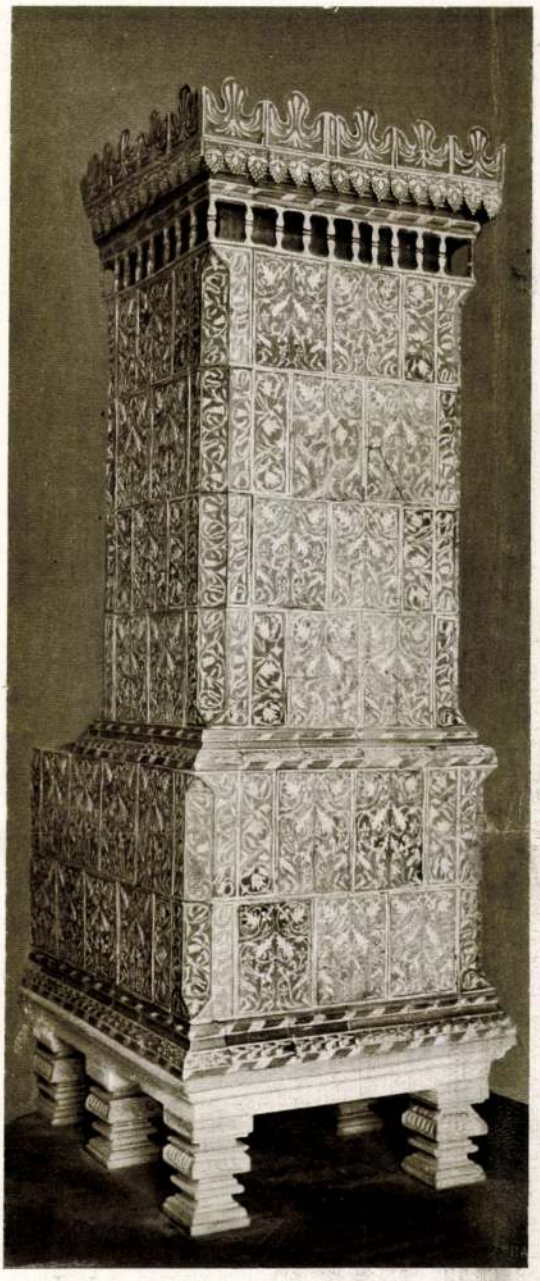

13. KÁLYHA Besztercebányáról. XVII. század. Orsz. Iparművészeti Muzeum.
Poêle de Besztercebánya. XVII-ème siècle. Musée des Arts Industriels.

bányai fazekas anyagvermét ásták ki, amelyből szinte egész szekérre való gyöngén már égetett, de még mázatlan kályhafiók és tömérdek töredék került napvilágra. Ezen a tulajdonos jóvoltából a Nemzeti Muzeum régiségtára, Iparművészeti Muzeumunk, a besztercebányai muzeum osztozkodott, több darab magánkézre, igy Radvánszky Antal báró, valamint Badiny Zoltán radványi gyüjteményébe s néhány külföldre került.

Több mint valószinü, hogy Bothár doktor házában a XV. században Besztercebányának egyik kiváló fazekasmestere lakott, akinek műhelye az udvar hátsó részében, alighanem az 1500. évi nagy tüzvész alkalmával elpusztult s a már kiégetett, de többé-kevésbé hibás csempéket az anyagveremre hullott s a tüz elmultával otthagyott törmelék napjainkig megőrizte. A korongon formált s aztán a negativ mintába nyomott mély csempék hátsó nyilása kerek, mellső lapjuk négyszögletes s erősen kiugró keretben többek között szent Pétert és Pált, szent János apostolt, egy szintén számos példányban ránk maradt kályhafiók gótikus menyezetes fülkében szent Katalint és ismét szent Jánost ábrázolja ⟨5—9. kép⟩. A töredékek sorában volt nehány kései gót rozettás ékitményes töredék és több magyar cimert tartó angyal alakjával diszitett, felső részén kissé homoru cseréplap, nyilván kályhapárkány töredéke ⟨10. kép⟩.

A domborművek stilusa és felfogása szinte azonos egykoru szárnyas oltáraink faragványainak stiljével s valószinü, hogy a csempék formái valamelyik besztercebányai fafaragó keze alól kerültek ki. A domboru famintát agyagba nyomták, aztán kiégették s ez lett a csempék negativ formája. A besztercebányai leletből ilyen negativ forma Iparművészeti Muzeumunkban látható. Besztercebánya város akkoriban, a XV. század végén ugyancsak bővelkedett jeles faragó mesterekben. De ha a kassai fazekasok céhartikulusaiban erről ép ugy, mint más művészi formákat használó mesterembereink céhszabályaiban nem is esik szó, igen valószinü, hogy fazekasaink közül nem egy a formák faragásával ép ugy foglalkozott, mint ahogy bábsütőink és kékfestőink még a mult század végén is maguk faragták mintáikat. Vándorutjuk közben természetesen a mi fazekasaink is hoztak haza külföldi formákat és fiókokat, amelyek domborműveit aztán gipszbe öntötték vagy agyagba formáztak le és csempéik diszitésére használták föl. Hogy azonban faze-

kasaink kizárólag külföldi mintákat használtak föl, azt az állitást, ismerve egyéb technikáink XV. századbeli virágzását, ma már alig lehet megkockáztatni, sőt ujabb leleteink alapján ez szinte képtelenség.

Hogy mint duskálhattak régi fazekasaink csempék diszitésére szolgáló formákban, arra egy másik besztercebányai lelet vet eleven fényt, amely 1907-ben került napfényre s a Bothár-félével közel egykoru.

E sorok irója Besztercebányán éppen a városi muzeumot rendezte be, amikor Ebner Jenő gazdasági felügyelő Weichhart János szepesolaszi kőfaragómester pompás XVII. századbeli erkélyéről nevezetes háromemeletes házát átalakittatta. A régi padlókat a XVII. századbeli boltozatok fölött felszakitották s a boltozatok árkaiból a kétszáz év óta ott dohosodó törmeléket az utcára hordták ki. Régi épületről lévén szó, szinte mindennap arra vetődtem, hogy az átalakitást szemmel kisérjem. És egy reggel a napszámosok kosárszámra hordtak le temérdek zöldmázas kályhafiókot, mely mind érdekesnél-érdekesebb dombormüvekkel volt ékes. A tizféle formás csempéből, amelynek egyik-másik darabja 4—5 példányban is megmaradt itt, akár egy egész kemencét lehetett volna összeállitani. A csempéket a tulajdonos a besztercebányai muzeumba vitette. Egy részük ott is maradt. Nagyobb részüket azonban Iparmüvészeti Muzeumunk szerezte meg, ahol egynek kivételével, amely üvegszekrénybe került, a csempék mint képünkön is, összerakva láthatók ⟨11. kép⟩. A kályharészlet még tiszta gótikus izlést mutat, cseréptetőt utánzó léccel záródó párkányának frizét le-

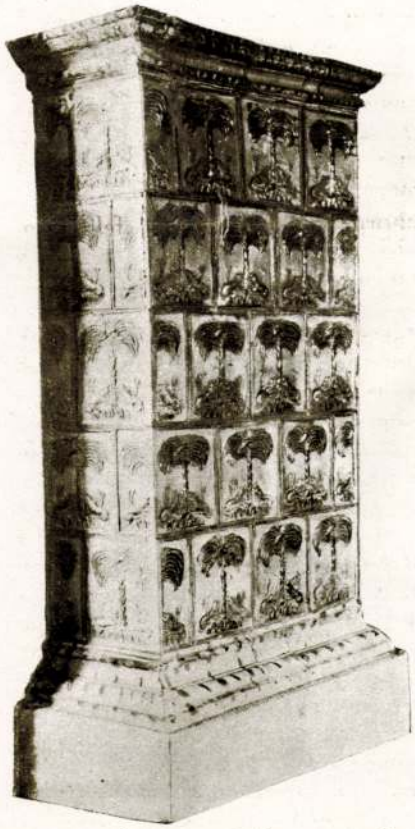

15. XVII. SZÁZADBELI MÁZAS CSERÉPKÁLYHA a felkai muzeumban.
Poêle de faïence émaillée du XVII-ème siècle. Musée de Felka

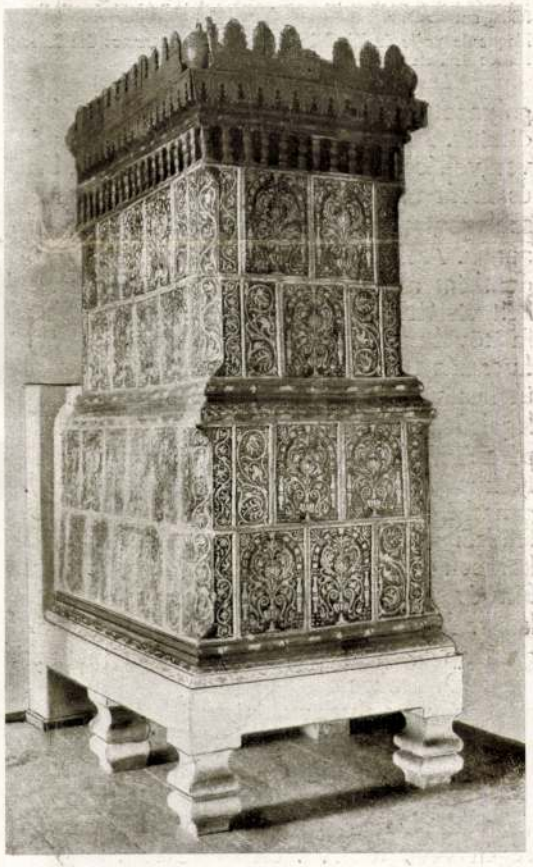

14. CSERÉPKÁLYHA a krasznahorkai várban. XVII. század
Vende Aladár szerkesztő felvétele.
Poêle en faïence dans le chateau de Krasznahorka.

16. XVII. SZÁZADBELI KÁLYHAFIÓK a Pálos-címerrel a felkai muzeumban.
Plaque de poêle du XVII-ème siècle avec les armes des Palos. Musée de Felka.

galyazott faág köré csavarodó lombok díszítik. Az alakos fiókok sorában már alig van vallásos vonatkozású, ha csak az Ádám és Évát ábrázoló csempét, a két mondat szalagos próféta mellképét nem tartjuk annak. Ádám és Éva domborművével pendantként azonban egy Mátyás király korabeli viseletben ábrázolt fiatal pár évődik a fa tövében. Illés prófétával szemben egy kucsmás férfi látható, aki pénzes tarsolyára üt kezével, miközben jobbját fölemeli. A legalsó sorban verekedő és táncoló házaspárt ábrázoló domborműveket látunk, amelyek művészetünkben bizonyára a legrégibb genreképek. A kályharészlet középső sorában felülről lefelé egymás alatt próféta, Mátyás korabeli viseletben ábrázolt borotvált arcu férfi és egy lovas vitéz domborműve következik. A domborművek formáiban és felfogásában kétféle stílust különböztethetünk meg. Öt alakos csempe formái durvábbak, mint azok, amelyek alakjai az előkelő világra emlékeztetnek. De ha a formák két különböző mester keze alól kerültek is ki s különböző időből valók is, valamikor egyazon kályhát díszítették, ez a XV. század végén vagy a XVI. elején készült.

Ezen a zöldmázas kályhán kívül az Ebner-ház átalakítása alkalmával még számos későbbi csempetöredéket találtunk, amelynek mutatósabb darabjai ma szintén a Besztercebányai Muzeumban láthatók. Az egyik, amelyről a máz a nedvességtől lehullott, ugyanazt a tulipános díszítést mutatja, mint a szintén Besztercebányáról idekerült Turcsányi-féle kályha Iparművészeti Muzeumunkban. Több egészen töredékes renaissance-stilü kemencepárkány is látható Besztercebányán, szines zománccal díszítve s ennek pompás technikája ép ugy, mint följebb emlitett XV. századbeli mázas csempéink is, arra vall, hogy az élénk szinü tarka mázas cserépnek is mindig voltak nálunk kiváló mesterei, aminthogy ötvösségünkben a szines cserépmázakkal rokon összetételü zománc is évszázadokon át virágzott nálunk. Az ilyen szinhatásukban is pompás mázas cserépkályhák azonban ugy látszik csak királyi és főuri várainkban s dusgazdag bányapolgáraink házában voltak divatosak. A szerényebb igényü városi polgárság a XVI. század végéig beérte a zöldmázas cserépkemencékkel, amelyek csempéi stilusukkal lépést tartottak a művészet és iparművészet egyéb ágainak fejlődésével. Kassán a mult század végén, Pausz Tivadar üveggyáros házának udvarán szintén egész sorozat zöldmázas csempét ástak ki. Ezek domborművü díszitése

14a. ZÖLDMÁZAS KÁLYHAFIÓK a besztercebányai muzeumban XVIII. század.
Plaque de poêle en émail vert du XVIII-ème siècle. Musée de Besztercebánya.

renaissance-stilü épitészeti keretben, a XVI. század második felére való spanyolos viseletü alakokat ábrázol. A kassai Rákóczi-muzeumba került csempék egyike, Mihalik Józsefnek a muzeum lajstromában közölt leirása szerint «félkörives dongaboltozat alatt balusztrád mögött sisakba s páncélba öltözött férfit ábrázol jobb felé tekintve. Hláta mögött kiemelkedő betükkel ez a föl-irat: IVDICIVM. A balusztrád közepén 1579. évszám.

A többi csempe hasonló kerettel nőt és férfit ábrázoló mellképekkel ékes. Egy lapján domborművü, renaissance-stilü lomb- és szőlődiszitést mutat, egy ismét pusztán csészealaku homoru bemélyedést. Ez utóbbi csempetipus nyilván a kályha alsó részének, mig viszont az alakosak a felső keskenyebb résznek a maradványai. Ezek a két, sőt hol cserép-, hol vaslábazatukat is beleértve, háromágu gótikus kályhatipusok nálunk a következő századokban is szivósan éltek tovább. A besztercebányai muzeum szervezésekor Breznóbánya és Libetbánya között Jecenyén egy falusi házban igen szép XVIII. századbeli ilyen gótformáju kályhát találtam, amelynek alsó része négyszögletes, a felső keskenyebb kerek volt. Mind a két rész csempéi egyazon karikába foglalt olaszkorsós virágbokrétával ékesek. A kályha renaissance szabásu párkányát viszont levélsor disziti. Ugyanebben a házban s ugyanebben a szobában egy XVIII. századbeli világitó kürtőt is találtam, a melynek zöldmázas tölcsérét egy copfos izlésü friz töredéke és szintén formával préselt apró alakok domborművei diszitik (12. kép). Mind a két darabot sikerült a besztercebányai muzeumba bevitetnem. A világitó tüzhelynek a szobák világitásában valamikor szintén nagy szerepe volt. Régi várainkban itt-ott még ma is láthatunk kisebb kandallószerü nyilásokat, amelyek közel embernyi magasságban nyilnak és kéménybe torkolnak. Ezekben hajdan azért raktak tüzet, hogy világitson. Falusi házakban, de valamikor alighanem városi házakban és kastélyokban ezeket a kis kandallókat szabadon felállitott kürtők pótolták, amelyek alján pilléren nyugvó falazott tüzhely állott. A mázas cserépből készült kürtőből a menyezeten át keresztültörő cserépcsöveken vezették el a füstöt. Zólyom vármegyében a félreesőbb falvakban ilyen világitó kürtőkkel még ma is nem egy helyen találkozhatunk.

A XVI. század végéig a cserépkályhák művészi diszitésében Magyarország Németországgal szoros rokonságot tart. A török hódoltság korában, különösen a XVI. szá-

17., 18. KÁLYHAPÁRKÁNYOK, XVII. század Felkai muzeum.
Frises de poêle du XVII-ème siècle. Musée de Felka

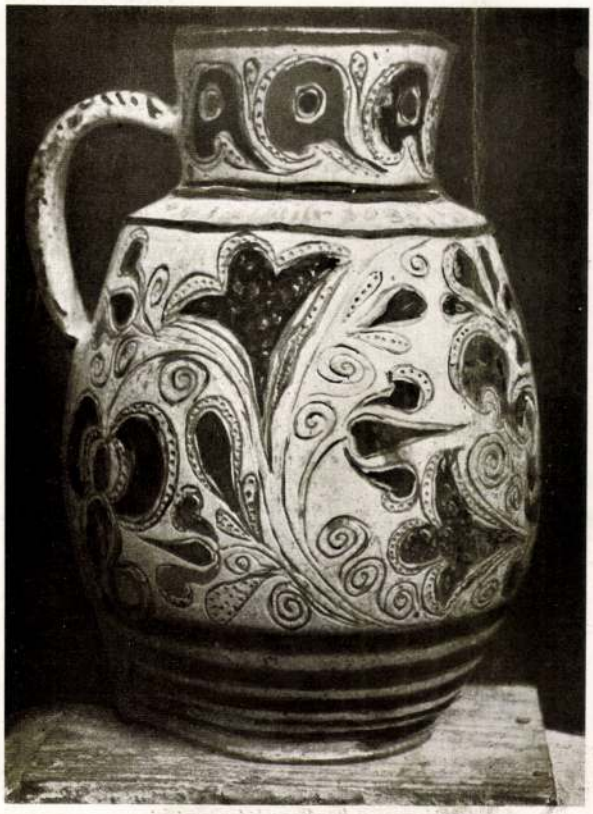

20. BÉLDI TARKAMÁZAS CSERÉPKANCSÓ. Somogyi Béla gyüjteményében.
Cruche en terre cuite émaillée multicolore de Béld.

zad végétől kezdve, amikor a magyarság az országa java részét bitorló pogánnyal apránként mindinkább megbarátkozik s kedve nemzeti harcaink idején a német ellen fordul, iparművészetünk számos más ágához és építészetünkhöz hasonlóan, fazekasaink kályháin is szembetünő a keleti hatás. A besztercebányai Turcsányi-házból Iparművészeti Muzeumunkba került kályha ⟨13. kép⟩ élénken tagolt agyaglábakon nyugszik, leveles párkányok közé foglalt alsó harmadrésze valamivel vastagabb a felsőnél, amelynek sarkaiban letompitott testén a felsőmagyarországi renaissance-stilü épületekre emlékeztető fantasztikus párkány apró baluszteres galérián nyugszik. A csempéket szürkére égetett agyagból homoruan faragott famintákon formázták, az alap rajtuk kobáltkék mázzal bevont; a laposan kidomborodó keleti jellegü tulipános ládák máza fehér. Ezek a fehér-kékmázas csempék diszitő motivumaik rajzával élénken emlékeztetnek a muzulmán világ XVI—XVII. századbeli tarkamázas burkoló fayencelapjaira, a különösen perzsa falburkolatokra s Magyarországon egyes vidékeken a XVIII. században is divatosak. Hasonló kék-fehérmázas kályha volt a nagybiccsei várkastély disztermében. ⟨Képét Könyöki közli középkori várakról szóló könyvében.⟩ Igen szép s a besztercebányai Turcsányi-kemencéhez hasonló szerkezetü, de zömökebb arányu kályha van a gróf Andrássyak krasznahorkai várában ⟨14. kép⟩. Ennek csempéi közül a keskenyebbeket kék alapon laposan domboru fehér tulipános arabeszkek diszitik. A szélesebb csempéket ugyanilyen szinben baluszteres, gyöngysoros arkaturákban, diszes vázákból ⟨régi magyar nevükön olasz korsókból⟩ növekvő stilizált virágbokréták töltik ki. Az olasz renaissance-ornamentikának és a keletinek hatása igen bájos módon ölelkezik ezekben a mázas csempékben, amelyek bizonyára még a XVII. század elejéről valók.

A keleties izü renaissance-csempék virágmotivumait és ezek kompozicióit fazekasaink szinte a XVIII. század végéig utánozták, a kályhákat azonban ekkor már ismét tulnyomóan zöld ólommázzal borilották ⟨14a. kép⟩. Csak Erdélyben él s szinte a mult század elejéig tovább a fehér-kék máz használata. A fehér engobeos alapon a kidomborodó virágokat smaltéval festik: kobaltoxid és kvarcpor keverékével. Iparművészeti Muzeumunkban több ilyen, domboru lombos motivumaiban már ellaposodott izlést mutató mázas cserépkályha látható. Egy igen szép ilyfajta torockói kályhának szines képét közli Malonyai Dezső »A magyar nép művészete« cimü munkájának második kötetében. Ez a XVIII. századból való és széles, formás padkán, vaslábakon áll s nagyjában ugy fest, mint a krasznahorkai vár kályhájának felső része.

XVII. századbeli kemencéink csempéinek anyaga és mázai csaknem ugyanazok, mint

az egykoru ónmázas fayence-edényeké és ezek festett diszitéséé. A felkai muzeum különösen gazdag ilyen szines mázas csempékben. Valamennyit Daits Ede dr., a muzeum fáradhatatlan igazgatója gyüjtötte össze a városka környékén. Egy csempéjén a pálosrendnek, ennek a magyar eredetü szerzetnek a cimerével ékes kályhán chrómsárga alapon rézzöld és barna szinü domborművü diszités van. ⟨15. kép.⟩ A páloscimerből meritett domborművek pálmafán ülő hollót ábrázolnak csőrében kenyérrel; a fa tövében kétfelől egy-egy kétfarku oroszlán leselkedik. ⟨16. kép.⟩ Daits dr. ennek a kályhának a csempéit 1888-ban Lucsivnán találta egy falusi ház konyhájában, ahol a tüzhelyt rakták ki ezekkel a csempékkel. Valószinü, hogy a csempék Késmárkról kerültek ide, ahol a pálosoknak kolostoruk volt s ugy látszik a Szakmáry-család révén, amelynek egyik ága késmárki birtokainak osztálya után Lucsivnát vásárolta meg.

Még szebb, szines mázakkal boritott csempéket talált Daits Ede dr. a szepesszombati templom tornyának legfelsőbb emeletén, a toronyőr szobájában, ahol valamikor a városi muzsikus lakott. A nyilván valamelyik patriciusházból származó csempéket itt is a tapasztott kemencébe foglalták, hogy jobban melegitsen. Az egyik sarokcsempe ⟨17. kép⟩ s pompás hatásu magyaros girland disziti granátalma, szekfü, tulipán és rózsavirággal. A másik hasonló motivumokkal ékes párkány, amelynek alsó lécén szalagfonadék huzódik. ⟨18. kép.⟩ A harmadik csempét sarkán virágfüzér, közepén cimeralaku keretben a sárkányölő szent György vitéz alakja disziti. ⟨19. kép.⟩ Ez a város beszélő cimere, amennyiben Szepesszombat neve németül Georgenberg, latinul Oppidum Sancti Georgii volt.

Szepesszombat és az ezzel szomszédos kis városok hajdan hiresek voltak fazekascsaládjaikról. A Thanhofer, Danhauser és a Than néven ma is ösmert szepességi eredetü családok alighanem ilyen művészi készültségü fazekasok utódai. A felkai muzeum szines mázakkal boritott csempéi a XVII. századból valók.

A XVIII. század derekától kezdve uri szobákban a gyári fayence-kályhák divatosak. Ezek mintái a rokokó-, copf- és empire-stilus korában általános szekrény- és oszlopformák, a melyeket a gyárak és az ezeket utánzó fazekasok nagy bravurral a kályha tagoltságának megfelelően rendszerint három darabban mintáznak meg és égetnek mázolásuk után ki. A csempe ezzel egy időre letünik a láthatárról s ahol még használják, a kályha alsó rakott részét is nem egyszer egy darabban mintázott

25. ÓNMÁZAS FAYENCE-CÉHKANCSÓ a rimaszombati muzeumban. XVIII. sz.
Cruche de faïence émaillée à l'étain, XVIII-ème siècle. Musée de Rimaszombat.

SZENTELTVIZTARTÓ, XVIII. század.
Bénitier, XVIII. siècle. Collection Victor Hoffmann.

diszités tetőzi be. Igen érdekes ilyfajta kályha látható a román stilü templomáról hires Dobronyán ⟨Zólyom-megye⟩, a plébánia-épület egyik szobájában, amelynek sárgamázas kemencéjét tetején csaknem természetes nagyságban mintázott pipázó török alakja disziti. Ezzel s az ehhez hasonló és a korabeli divat szeszélyeinek hódoló fazekasok műhelyéből kikerülő mintákkal szemben művészi kézre valló diszitésüknél fogva jóval értékesebbek XVIII. századbeli gyári fayence-kályháink, különösen Holics rokokó-kályhái, amelyekből egy remekbe készült festett jelenetekkel diszitett példa Iparművészeti Muzeumunkban látható. Egy talán még ennél is szebb holicsi rokokó-kályhával gróf Ambrózy István gyüjteménye a malonyai kastélyban ⟨Bars-vármegyében⟩ dicsekedhetik.

A gyári kályhák divatja korában fazekasaink jelentősége egyre hanyatlik. Hol a gyári árut utánozzák esetlenül, hol a multak hagyományaiból meritenek. S a mi népies művészetünk kályháinak diszitésén még ma is lebilincsel, az többnyire rég letünt korok művészetének egy-egy halkan felcsendülő, elmosódott akkordja. S alighanem ugyanez áll népies fazekasságunk egyéb emlékeiről is, a cserépedényekről, amelyekről a következő fejezetben esik szó.

II.

Diszesebb középkori cserépedényt Magyarországról eddigelé nem ismerünk, egyszerüt is alig egy-kettőt. A rómaiak és a népvándorlás korából muzeumainkban rengeteg a cserépedény. Lehetetlenség, hogy amikor keramikánk másfajta munkái alapján itélve, a gótikus művészet korában európai szinvonalon állott s fazekasaink fölös számmal voltak, disztelen parasztcserépnél egyéb nem készült volna Magyarországon. A római és a régibb középkorból való cserép-

19. KÁLYHAFIÓK a XVII. századból a felkai muzeumban.
Plaque de poêle du XVII-ème siècle. Musée de Felka.

edényeket muzeumaink tulnyomóan rendszeres ásatásoknak köszönhetik. Mint már emlitettem, közép- vagy ujabbkori emlékek kutatása kedvéért ásatásokat nálunk nem igen szokás rendezni. Ha itt-ott szántás közben az eke, vagy földmunkák közben a kubikosok ásója a talajban lappangó falakba akad, egy-egy rombadőlt templomunk alapfalait néha nálunk is felássák. Ha a szántóvető ekéje véletlenül fazékba rejtett középkori pénzt vet felszinre, ez utóbbira a hatóság ma már önként is ráteszi a kezét. A cserépedényt magát azonban többnyire mint értéktelen holmit eldobják. A kincsleletekkel kapcsolatban felszinre kerülő edények, az itt-ott meglevők bizonysága szerint, művészi szempontból véve jelentéktelenek s rendesen mázatlan fazekasmunkák. Nincs kizárva azonban, hogy az ilyen edénynek néha műtörténelmi szempontból is van értéke s a muzeumainkba felküldött pénzleletekkel hatóságainknak még a legjelentéktelenebbeknek látszó mellékleleteket, de különösen a cseréptöredékeket is fel kellene küldeniök. Ez ritkán esik meg. Annyival is inkább emlitésre méltó az a lelet, amelyet a munkások 1913 tavaszán a stószi erdőben, Abaujvár- és Szepesmegye határán csemeték ültetése közben találtak. Egy 10—12 cm.-nyi magas korongon tagolt, zöldmázas, arányaiban igen helyes bögre volt ez, tele Nagy Lajos korabeli ezüstpénzzel. Bernard József erdőmérnök beavatkozásával a lelet egy részét s a munkásoktól eltört bögre cserepeit sikerült a kassai Rákóczi-muzeum számára megmenteni, amelynek a magukban véve jelentéktelenek látszó cserepek bizonyára nem utolsó érdekességei, mert XIV. századbeli fazekasságunkra vonatkozólag talán az első kézzelfogható emlékek.

Tömérdek régi cserépedény és töredék lappanghat középkori váraink omladékai alatt. Az ilyen helyek fölásatásával és átkutatásával azonban nálunk szerémi Odescalchi Arthur hercegen és Pulszky Károlyon kivül más még szintén alig gondolt. Odescalchi herceg kutatásai eredményét eddig nem tette közzé. Pulszky Károlynak a szécsényi várban végzett kisérlete után

29. SÁRGA MÁZAS KORSÓ a besztercebányai muzeumban. XVIII. század.
Cruche en émail jaune du XVIII-ème siècle. Musée de Besztercebánya.

24. FÜSTÖLT CSERÉPKORSÓ a rimaszombati muzeumban. XVIII—XIX. század.
Cruche fumée en terre (XVIII-ème—XIX-ème siécle. Musée de Rimaszombat.

21. BEKARCOLT DISZITÉSŰ BÉLDI KANCSÓK a Nemzeti Muzeum néprajzi tárában. XIX. század.
Cruches de Béld avec dessins incrustés du XIX-ème siècle. Collection ethnographique du Musée National.

nem volt alkalma többé hasonló vállalkozásra. Mult századbeli műtörténetiróink egy része nem egy művészeti technikáról állapitotta meg, hogy nálunk sohasem virágzott, mert emlékeit nem ismerte s ezeket nem is kereste. Igy voltunk sokáig keramikánkkal, amelynek legérdekesebb emlékeit, az ónmázas fayenceokat Prága, Brünn és részben Bécs muzeumainak ügynökei kezdték nálunk legelőbb gyüjteni. S minthogy a legközelebbi analogiákat ott találták, ónmázas fayenceaink első ismertetői is idegen fazekasoknak, elsősorban a Morvaországból hozzánk bevándorló habánoknak tulajdonitották ezeket.

Minthogy ónmázas fayenceainkat a szakirodalom még ma is régi keramikánk külön ágának tekinti, mi is külön cikk keretében foglalkoztunk ezekkel ⟨l. A Gyüjtő 1912. 9—10. szám⟩. Mint a kassai fazekas-céh 1574. évi artikulusaiból nyilvánvaló, fehéredényesek nálunk már a XVI. században is voltak. Ezek alatt mint már kifejtettem, alig lehet már mestereket érteni, mint ónmázas fayence-gyártókat. A technika a XVI. században szabad mesterség volt. A következő században azonban minden bizonnyal céhbeli fazekasaink is felkarolták és mivelték. Erre ugyan eddigelé kétséget kizáró adatunk nincsen. De minthogy a XVII. és XVIII. századból az ilyfajta edények oly nagy tömege maradt ránk, hogy ezzel mennyiség tekintetében a közönséges cserépáru sem versenyezhet, alig hihető egyéb, mint az, hogy városi fazekasaink ekkor már mindenfelé elsősorban ónmázas fayenceokkal foglalkoztak s az ólommázas cserép többnyire a paraszt fazekasok munkája volt. Hasonló fejlődési folyamattal találkozunk szövésünk történetében. A XIV. és XV. században a pamuttal átszőtt mustrás teritők, abroszok és kendők szövése az ugynevezett bakacsin- és barchet-takácsaink külön csoportjának kizárólagos szabadalma volt, amellyel ezek is Zsigmond király rendeletei alapján csak néhány városunkban, Budán, Kassán, Bártfán és Nagyszebenben foglalkozhattak. A XVI. század folyamán a bakacsinszövőknek nálunk nyoma vész. Takácsaink azonban ezek régi mintáit utánozva pamuttal átszőtt abroszokat és kendőket a XVII—XVIII. században is szőnek s ezeken még a régi minták gót minuszkulás feliratait is lemásolják, természetesen többnyire értelmetlenül.

A haladás nagy országutjától félreeső helyeken a régi hagyományokhoz való ragaszkodás ugyancsak szivós. S ha a XVIII. században kisebb városaink, sőt falusi fazekasaink nem egyszer szemfényvesztő ügyességgel diszitették korsóikat az edény falából erősen kiugró domborművekkel, ki kételkedhetnék abban, hogy a XV—XVI. században, amikor iparművészetünk a legvirágzóbb volt, városi fazekasaink nem értettek ilyesmihez s domborműveiket nem tudták oly pompásan szines mázakkal disziteni, mint a ránk maradt csempék egy részét

27. XVIII. SZÁZADBELI CÉHKANCSÓK a Nemzeti Muzeum néprajzi gyüjteményében.
Cruches de guilde XVIII-ème siècle collection ethnographique du Musée Nationale.

vagy a németországi mesterek a maguk domborműves cserép- és kőedényeit, amelyekből néhány szép példa Iparművészeti Muzeumunkban látható. S ha falusi kemencéink, csempéink s jóval régibb városi kályháinknak diszitése között nem egyszer szembetünő a rokonság, nem-e rég letünt s viharos századaink folyamán elenyészett minták hatását kell keresnünk népies fazekasságunk XVIII—XIX. századbeli cserépedényein, amelyek különböző vidékeken oly különböző stilust és diszitésmódot mutatnak.

A falusi mesteremberek, bármily ügyesek és bármely finom érzékkel hangolják össze formáikat a földolgozott anyaggal, invenció dolgában rendszerint szegények. S ha ma sokan diszitőművészetünk megujhodásának a módját abban keresik, hogy tanulságokért a népművészethez fordulnak, minden bizonnyal még inkább igaz az, hogy oly helyen, ahol egy-egy tipushoz és diszitő módszerhez a falusi mesteremberek nemzedékről-nemzedékre ragaszkodnak, ennek hagyományai jóval régibb időre nyulnak vissza, semminthogy a legtöbben gondolnók. Az a nagy változatosság, amelyet népművészetünk országszerte mutat, alighanem elsősorban annak a virágzásnak a bizonysága, amelyet emlékei javarészében elenyészett művészetünk századokkal előbb elért. A szerint amint századok viharai, háboruk, idegen hódoltság különböző időben vágta el egy-egy országrészünkben vagy vidéken az európai kultura talajából meritő művészet gyökereit, a népművészet mesterei is különböző korok stilusaihoz, diszitő módjaihoz és motivumaihoz ragaszkodtak szivósan tovább s vezették le ezeket egyre elmosódottabb formákban hellyel-közzel napjainkig.

Béld, hontmegyei község ősrégi fazekasfalu. Az innenvaló legrégibb engobeos, ólommázakkal szinezett, bekarcolt diszü cserépkancsók XVIII. századbeli példái a turócszentmártoni muzeumban, az edény középső részét kitöltő s körbe foglalt mértani motivumokat mutatnak, amelyeket bizvást a gótika mértani müveiből vezethetünk le. Somogyi Béla hontvármegyei főjegyző gyüjteményében van egy tót feliratos, sárgás szinü béldi kancsó 1795-ből, amelynek bekarcolt virágdiszitése motivumaival és ezek szines mázaival egyaránt XVIII. századbeli ónmázas fayenceainkra emlékeztet. A mult században a béldi fazekasok már csak a közönséges fazekasmunkákon használt mázakkal éltek ⟨21. kép⟩.

Hogy fazekasaink régen a fayence szinező mázait közönséges cserépedények diszitésére széltében használták, erre országszerte találhatunk példákat. Thomka Gyula gyüjteményéből a besztercebányai muzeumban egész sorozat libetbányai cseréptál került, amelynek közömbös szinü ólommázas alapját ónmázas fayenceaink diszitő mázaival szinezték. Hogy a zománc a motivumnak körvonalán tul ne folyjon,

28. ZÖLD MÁZAS KORSÓ Halásziról a Besztercebányai Muzeumban. XVIII. század.

Cruche en émail vert de Halászi. XVIII-ème siècle. Musée de Besztercebánya.

ezeket itt is bekarcolták a tálakba. A 22. képünkön középütt látható tálat egyetlen, persze erősen félreértett gránátalma-motivum disziti s a rajta levő évszám: 1724. Balfelől egy kockásan zománcolt gránátalmákkal ékes tálat látunk. A jobbfelőlit, amely a másik kettővel körülbelül egykoru, bokrétába kötött s gyöngén stilizált három Katalin-rózsa disziti.

A béldi kancsók bekarcolt diszitésének technikája rokon az erdélyi sgraffitós edényekkel. A technika lényege ezeken az edényeken az, hogy a világos engobe-bal leöntött edény engobeos kobaltkék mázába karcolják a diszitést, ugy hogy az égetés után ennek vonalai az alsó réteg világosabb színében tünnek elő. Ezeknek a smalte-tartalmu engobe-bal boritott edényeknek virágkora még 1799—1813 között is tart. Különösen a Küküllő vidékén, ahol ilyen edények még a mult század derekán is készültek. ⟨23. kép.⟩ Minthogy a technika lényegében véve ugyanaz, nincs kizárva, hogy ilyfajta edények nálunk az épületek sgraffitós diszitésével egy időben keletkeztek, mely utóbbi Itáliából került hozzánk s a XVI. század derekán már Felsőmagyarországon is mindenfelé elterjedt. Készült-e nálunk régen sómázas áru? Erre feleletet mindeddig nem találtunk. Muzeumainkban nem egy Magyarországon talált ilyfajta edény van, amely azonban stilusa alapján itélve németországi munka. Minthogy Magyarország nem egy vidékén van jó, erősen égethető képlékeny agyag, a kőedény a mázolás e legegyszerübb nemével nálunk sem lehetett ismeretlen. A Szepességben nem egy helyen találhatunk formába nyomott, domboru pitykékkel diszitett cserépedényeket, amelyek legalább halványan a XVI. századbeli sómázas keménycserépre emlékeztetnek. A poprádi muzeumban két ilyen kancsót a szepesszombati Thanhoffereknek tulajdonitanak. A régi hagyományokat a jó agyagban bővelkedő vidékeken azonban a XVIII. században többnyire szintén ott alapitott fayencegyárak teljesen kiirtották. Igy történt ez Holicson, amelynek környékén több habán telep volt, igy Pongyelokon ⟨Gömörben⟩, a mai Cserepesen, ahol szekérszámra készül a fazekasáru; ma már azonban többnyire csak mázatlan tető-cserép. A XVIII. században a pongyeloki gyár holicsi minták nyomán készült önmázas fayenceairól volt hires. Az a néhány régibb népies munka, amelyet a községben találtam formáiban gyári fayenceokat utánoz, de szines ólommázakkal boritott. Hires fazekasfalu a felvidéken a barsvármegyei Magasmart Ujbánya mellett, ahol ma már szinte kizárólag csak füstölt cserépedény készül, amely formáival is feltünő rokonságot mutat a mohácsi cserépedényekkel. A feketére fényesitett mázatlan edények sorában nem egy szinte klasszikusan helyes arányu nemes formát láttam, amely nagy vonásaival alighanem olasz hatás alatt készült, XVI. századbeli fayenceáruink formáit őrizte meg. A technikában ügyes fazekasok igen szeretik a kuriozumokat is. Ilyen füstölt és fényezett mivolta alapján valószinüleg Magasmartról való edény a rimaszombati muzeumból 24. képünkön látható. Sajátságos véletlen, hogy Wartha Vince műegyetemi gyüjteményében egy hasonló szabásu, felső részén koronát alakitó ivekkel diszitett korsó van, amelynek nyaka nem utánoz emberi törzset, de sima. Az edény szintén füstölt és posztóval fényesitett

munka s egy szentesi fazekas készitette valamelyik kiállitásunkra.

Ónmázas edényeinken feltűnő, hogy technikájuk és diszitésük egyaránt a XVIII. század derekától kezdve mindinkább elparlagiasodik Ez is annak a bizonysága, hogy addig iskolázottabb céhbeli mesterek művelték. Fayence-gyárainkkal s a külföldről behozott kőedényekkel fazekasaink ónmázas edényei nem tudtak árban versenyezni s nyilván azért hagyták félbe ezek gyártását és tértek vissza az ólommázas cserép miveléséhez. A XVII. századból s a következő első feléből, a legszebb céhkorsóink ónmázas fayenceból valók. Alig hihető, hogy mesterembereink, ilyen a céh belső életére vonatkozó feliratokkal jelzett korsókat idegenből hozattak volna. S nem egy magyar feliratos ónmázas céhkorsónk van, mint a rimaszombati csizmadiáké is, amelyet illusztrálásául annak, hogy milyen szép ilyfajta edények készültek magyar városainkban, képben is bemutatok. ⟨25. kép.⟩

Ezt a 38 cm. magas kancsót tarka virágok közt vörösesbarna szarvas, sárgára festett egyszarvu s közepén koronás csizmadia-cimer disziti. Felirata: »Csizmadia ché korsója Bradan cehmesterségében és Bosai János dékánusságában csináltatott.« Egy másik a református templomból való s szintén a rimaszombati muzeumba került kancsó diszitése ⟨26. kép⟩ virágok közt a fiókáit vérével tápláló pelikán, Krisztus ősrégi jelképét ábrázolja, ami annak a bizonysága, hogy közvetlenül az egyház számára rendelték meg.

Hogy a céhbeli mesteremberek ezek gyártását apránként beszüntették, faluhelyen, különösen protestáns vidékeken a még ezután is élénk keresletet az ónmázas fayence után ismét a falusi fazekasok próbálták kielégiteni. A kései, technikájukban és diszitésükben többnyire hitvány munkák valószinüleg mind ilyen falusi fazekasmesterek alkotásai voltak.

Az ólommázas vöröscserép, amely mint főzőedény sohasem multa divatját, az ónmázasnak a háttérbeszorulásával a XVII. században, mint diszedény is szerepel. Fazekasságunknak legkedvesebb emlékei azok

26. ÓNMÁZAS FAYENCE-KANCSÓ a rimaszombati muzeumban. XVIII. század.
Cruche émaillée à l'étain XVIII-ème siècle. Musée de Rimaszombat.

31. ZÖLD MÁZAS CSERÉPKORSÓ. XVIII—XIX. század. Rimaszombati muzeum.
Cruche de terre cuite emaillée en vert XVIII-ème siècle. Musée de Rimasz ombat.

a hatalmas céhkancsók, amelyeket öblös testükön többnyire zöldre szinezett ólommázzal boritott, erőteljes domborművek diszitenek. ⟨27. kép.⟩ Ezekkel a falusi és a városi fazekasok egyazon kedvvel foglalkoztak. A 28. képünkön látható zöld nehézkes cserép-kancsó, a virágos diszü sárga mázassal ⟨29. kép⟩ együtt a besztercebányai muzeumban van s a Szliács tövében elterülő Halásziból való, ahol épp ugy, mint Farkasfalván hajdanában hires fazekasok laktak. A zöld kancsó diszitése pazar s ugyancsak sajátságos. Fonott szalag formájára alakitott monogrammos sziven kivül vésett tulipánok, szekfük és domborművü alakok diszitik. Ezek sorában a Madonna és a négyszögletes plakett mintája aligha fazekasi használatra készült.

32. TISZAFÜREDI ALAKOS KANCSÓK a Nemzeti Muzeum néprajzi gyüjteményében. Cruches de Tiszafüred ornées de figures. Collection ethnographique du Musée National.

Az utóbbi szent Márk evangelista oroszlánját ábrázolja s ugyanolyan stilizálásban, mint aminővel a szárnyas oroszlánnal Velencében lépten-nyomon találkozhatunk.

A Halászival közel szomszédos Farkasfalva és a barsmegyei Magasmart fazekasainak specialitása volt s ilyet megrendelésre még ma is készitenek, a medvealaku dohánytartó-szelence, aminőt három vármegyében: Zólyom, Bars és Hontban szinte minden faluban találhatunk. A mackó bundája iszappépbe mártott condra, amely a kiégetéskor megmerevedik. Igazi paraszti ötlettel van itt dolgunk, magában a medvealaku edényben azonban nincsen semmi művészi vonás: kuriózum. ⟨30. kép.⟩

De hogy a céhbeli fazekasok XVIII. századbeli diszedényeire visszatérjek, mint emlitettem, ezeket az erősen kidomborodó plasztikus diszités jellemzi, amelynek stilusa és motivumai egyaránt a korabeli művészet szellemét tükröztetik vissza, hellyel-közzel azonban jóval régibb reminiszcenciákkal párosulva.

Bizonyára igen régi fogás bravuroskodó fazekasaink korsóin az edény kihólyagozódott falán az áttört művü kerek ablak. Ilyen látható a zöldmázas rimaszombati korsón, amelyet domboru kigyók, pitykék és levélékitmények diszitenek. ⟨31. kép.⟩ Ez a boros korsó eredetileg szintén a református templom számára készült s a mult század elejéről való.

Még diszesebbek a céhkorsók, amelyekből Iparművészeti Muzeumnak és a Nemzeti Muzeum néprajzi osztályán kivül számos vidéki gyüjteményünkben is temérdek remek példány van. A szokásos edényformákon kivül domborműves fazekasmunkáink sorában nem egyszer bizarr edénytipusokkal is találkozunk, amelyek ősi mintája alighanem egy-egy régi s különösen a németalföldi fayenceok sorában gyakori barokk ötlet volt.

Tiszafüred fazekasainak specialitásai voltak valamikor az emberformáju boroskancsók, amelyekből néprajzi muzeumunk mentett meg egy gazdag sorozatot ⟨32. kép⟩.

A Rajna vidékén a XVII. században készültek ilyfajta emberfejes kancsók s ezek itt Bartmann, Angliában Belarmin néven ismeretesek.

A mi korsóink fejének süvege alapján itélve, ez a tiszafüredi specialitás még a XVIII. században keletkezett s legalább is három gölöncsér-nemzedék élt ezzel. A legutolsó darabok elmés feliratai és év-

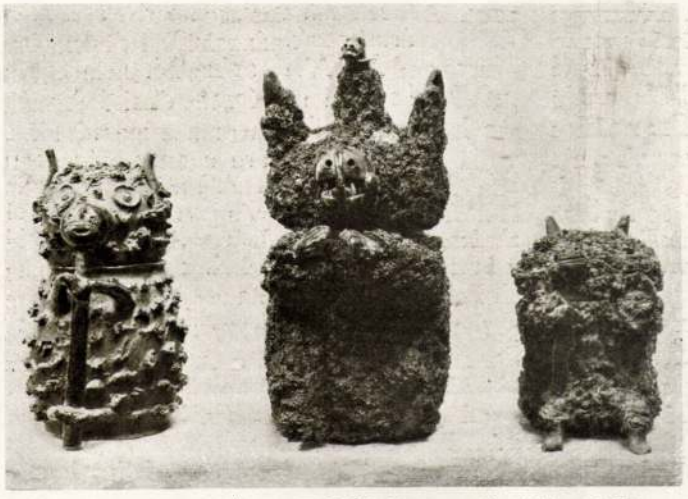

30. MEDVEALAKU CSERÉPSZELENCÉK Magasmartról. A Nemzeti Muzeum néprajzi gyüjteményében.
Poteries en forme d'oursons de Magasmart. Collection ethnographique du Musée National Hongrois.

számaik bizonysága szerint a mult század hatvanas éveiből valók.

A céhélet kimulásáig a domborműves diszitésü edények országszerte készültek ⟨33. kép⟩. S ha egyik-másik városunk fazekasai ujabban ezek régi példái révén nagyobb hirre tettek szert, ennek oka pusztán az, hogy a másutt fennmaradt ilyfajta munkákat nem igen ösmertük. Sárospatak régi fazekasainak sokfelé még ma is nagy a hirük. A pataki kollegium gyüjteményében őrzött nagy korsóik a mult század első feléből mindazonáltal nem igen mulják felül azokat, amelyeket ugyanekkor más városokban is készitettek s amelyeket zöld máz helyett, mint Rimaszombatban is, nem egyszer szintén szinesen diszitettek. Sárospataki specialitás s ma is készül, a négyszögletes dohánytartószelence, amelyet ma vaskályhaajtókról lemásolt renaissancestilü tarkamázas domborművekkel, a XIX. század elején empire-motivumok domboru lenyomataival diszitettek.

23. SGRAFFITÓS DISZÜ ERDÉLYI EDÉNYEK. Az Iparművészet Könyvéből.
Cruches de Transylvanie ornée au sgraffito.

□□□ RÉGI MAGYAR FAZEKAS-MUNKÁK

Poteries antiques hongroises

33. ZÖLD MÁZAS DEBRECENI CSERÉPKORSÓ 1831-ből.
Cruche de terre émaillée en vert. Debrecen 1831.

Népies iparművészetünknek igen kedves emlékei azok a nem egyszer szabadkézzel plasztikusan diszitett tárgyak: szenteltvíztartók, kápolnaszerü fülkékbe foglalt domborművek, amelyeket zöld mázzal boritva fazekasaink valamikor vásárokon árusitottak.

A XVIII. századból nem egy a korabeli művészet diszitő formáit utánzó ilyfajta munka maradt ránk. Ezt a gyári áru a mult században szintén mindenfelé kiszoritotta. Az egyre erősebb verseny városi fazekasaink lába alól az iparművészet terén a XIX. században mindenfelé kihuzta a gyékényt s szinte természetes, hogy amikor a művészettel minden kapcsolatuk megszakadt, céhremekeiken is elsősorban technikai készségüket fitogtatták. Breznóbányán Matunák Mihály plébános birtokában 1840-ből egy hordónak is beillő óriási fazék van vörös cserépből s fehérre égett domboru engobe-diszitéssel. Ez a rajta levő felirat szerint a korponai Stiblo János céhremeke volt.

Vidéki kiállitásokra fazekasaink még nemrégen is készitettek ilyeneket s muzeumainkban is nem egy helyen találkozunk ilyen ujabb edénymonstrumokkal. Bennünket ezek azonban már nem igen érdekelnek. Egyéb modern fazekasspecialitások, amelyekkel nálunk Pap János foglalkozott behatóbban ‹Iparosok Olvasótára XII—XIII.›, inkább technologiai szempontból érdekesek. S ezzel befejezhetjük a tallózást régi keramikánk történetének sok tekintetben még ma is parlagon heverő mezején. Az erre vonatkozó kérdések végérvényes megoldásáról ezuttal nem lehetett szó. Erre csak akkor lesz kilátásunk, ha az ezekkel kapcsolatos részletkérdések megvitatásába is tüzetesen mélyedünk el, amihez több ember szükséges s amihez technologusainknak is szavuk lesz. DIVALD KORNÉL.

<Magyar kastélyok>

Rados Jenő: < >
4-r, 233 kép 238 l.
Bp [1931]

Gent (1848)

U.a. < >. 8-r, 297
kép, 404 l. Bp.
1939.

Gent (1852)

en az ellenörzési költséget az e

izetni.

az emlitett postatakarékpénztári

vissza nem utalható.-

yigazgatóság, hogy a jelen határozat

lékek országos bizottságánál befi-

ne kérelmezhesse.

. február hó 19-én

Mayercsák sk. pü. tanácsos

Magyar Magyarországi kegy-képek

740 **Schaefer Jakab :** Bold. szűz Mária kegyhelyei Magyarországban. Bpest, 1897. ered. vászk. 8°. Sok képpel. Sűrű kéziratbejegyzésekkel, melyek egész oldalakat betöltenek. **3.60**

347.

daillonban s kissé jobbra nézve van
oldalszakált és nyirott bajuszt hord;
alója felett szalagon az aranygyapjas
nt. Itt van rend csillagját viseli. Ez utóbbinak
ipője felé halad
~~[illegible]~~. Alló gallérú atillája zsinorós, pa-
al vállára vetett mentéjé prémes.

etei 20·3 : 17·9 cm.
. 5 fton gf. Bethlentől (Ds), elszámoltatott 1891.

Magyar-
Magyarországi
kegyképek

717 **Jordánszky Elek:** Magyarországban s az ahhoz tartozó részekben lévő Szűz Mária kegyelemképeinek rövid leírása Eszterás Pálnak két magyar könyvei nyomdoka szerint. Most legújabban stb. kiadta Bucsánszky A., Pest, 1863. vászk. 8°. Címképpel és 70 Mária képpel. **8.**—

yán

September 8-án.

Gyarapodás.

fordulban, szemte) van ábrazolva

bbra (néz vé és tojásdad medaillonban. Bal fe-
döke és szeme sötétbarna, kis bajusza és
gallérja lehajtott, ~~[illegible]~~ végig

cm.

(12)

Arch. 1848. XI. 190

63

Magyar – lengyel
művészeti kapcsolatok

Erdélyi Múzeum
1897. 483–484. l.
Magyar műkincsek
Orosz-Lengyelországban

U. o. 1898. 233–234. l.
Sz. L.: Báthory-kincs
a lengyelekről.

Magyar kelyhek

lásd

Vas. Ujs. 1913. 48,

49. l.

Kepekkel

Eszt, ~~Zrahócz~~ szekes

Gasztonyi-kerkő, 1499

23, 24, 25, 26,

Kép 14, 19, 20, 28,

Magyar népfaragók

Kemény Lajos:
Felsőmagyarországi
népfaragókról.
Arch. Ért 1902.
332–336. l.

2.940.-	2.598.10	3.226.38
16.237.-	72.750.52	50.194.41
93.208.-	114.857.94	93.111.57
5.110.-	5.220.59	4.736.70
9.245.-	9.976.75	8.928.76
14.355.-	15.197.34	13.665.46
12.080.-	13.971.43	11.534.16
3.000.-	3.677.55	3.301.78
8.000.-	13.846.12	12.905.14
23.080.-	31.495.10	27.741.08
4.910.-	4.181.70	3.190.96
4.000.-	3.891.02	5.810.18
4.000.-	6.352.19	3.402.69
9.487.-	4.387.74	4.063.66
3.000.-	16.522.05	2.182.10
11.000.-	10.973.13	7.890.-
31.487.-	42.126.13	23.348.63

Magyar Képírók

Egyesülete

E. E. II. 58. l.

Magyar képzőművészet

Uhl, Erwin: Die Entwicklung der bildenden Künste in Ungarn.

o. O., K. L., München, 1929.

Magyar képzőmű-
vészet

Thoroczkay Viktor báró: Néhány szó a magyar képzőművészet érdekében.

8°, OK, 23L, Budapest, 1893.

Magyar képzőmi-
vészet a mill. Szállítás

Simkó, József: Die Malerei und Bild-
hauerei auf der Millenium-
Ausstellung in Ungarn.

8°, OK, 14L, Fribourg, 1897.

Zyka Károly: Magyar mesterek.

8°, 0K, 184L, Budapest, év nélkül [1941]

Magyar Mesterek

Magyar Képzőművészet

Szana Tamás: Magyar művészek. Művészélelmi vázlatok képekkel.

I K.

4°, 183 K, 253 L, Budapest, 1887.

II. K. 1889.

Gerevich Tibor: Magyarországi művészet Szent István korában.

Kny. Szent István Emlékkönyv
4°, 22K, 30L, Budapest, év nélkül (1938)

Magyar középkor

Magyar képzőmű-
vészet tört

Myskovszky Ernő: A magyar képzőművé-
szet története

16°, 131K, 150L, Budapest, 1907

Magyar Képzőmű-
vészet tört

Szana Tamás: A magyar művészet vzá-
radunkban.

8°, OK, 174L, Budapest, 1890.

Magyar képzőművészet kézikönyvtára

Szana Tamás: Szász és a magyar művészet története. 1800–1900.

2°, 365 K, 388 L, Budapest, 1911.

Magyar képzőművészet válsága

Teplánszky Sándor: A magyar képzőmű-
vészet válsága.

Kis 8°, OK, 16 L, Budapest, 1938.

MAGY. KÉPZŐMŰVÉSZNŐK EGYESÜLETE. 1908-ban alakult Budapesten, br. Korányi Anna Soós Elemérné elnökletével, 1909-ben rendezte u. o. első kiállítását. Célja: a magyar festő-, szobrász-, építész- és iparművésznőket egységes szervezetbe tömöríteni, erkölcsi és anyagi érdekeiket védeni, kiállításokat rendezni.

É. L. II. 18

T. 5870.

k bástyáin ágyúk látszanak, az
ori sátrak vannak, mig a háttér-
áll csatarendben. Felirata:

ha.

asható.

11.8 cm.
storiae Frankfurt 1595-1746

Magyar Képzőművészek

Orsz. Szövetsége.

Lo. G. II. 581

Magyar Képzőművészek

Egyesületének tört.

Lásd

Magyar Nemzeti

Művészet.

1939. 4. szám

vagy

Halasi Horváth István

csomagjában

ORSZÁGOS MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT
BUDAPEST, HŐSÖKTERE, MŰCSARNOK

Nagyméltóságú
Méltóságos
Nagyságos

dr. Szentiványi Béla

úrnak
úrnőnek

Budapest

Magyar Képzőművészek

Egyesülete

Lásd

Halasi Horváth

Tervei: Visszapillantás

a < > életére.

Magyar Nemzeti

Művészet. 1938. 5. sz.

101 – 103. l.

Magyar Népszemüvészet

Egyesülete

Lajos

Halasi Horváth

Tetsen: Vízszapilkontás

a < > életére.

Magyar Nemzeti

Művészet 1938. S. r.

101 – 103. l.

A Magyar Képzőművészek Egyesülete 40 éves fennállása alkalmából rendezett jubileumi kiállítás sárgyrmutatója 1934 dec. — 1935 jan.

Bp. 1934. O. M. Képzőművészeti Társulat. 8-r., 47 l.

Magyar Képzőművészek Egyesülete

Magyar Keramia

Mihalik, Alexandre: Les maîtres français de la faïence hongroise.

kny. Nouvelle Revue de Hongrie
8°, 2K, 6L, Budapest, 1938

Höllrigl József: Árpádkori kerámiánk

I–II. füzet
Kny. Archaeologiai Értesítő
40, 62 l., 50 l., Budapest, 1930 – 1934.

Magyar kerámika
Árpádkor

(Magyar keramikusok idegen földön)

Voit Pál: ( ) Kny.
Magyar Iparművészet. 4-r 2 kép
4 l. Bp. 1944
Gent (2332)

.hó .....n született .....

.hó .....n született .....

.hó .....n született .....

.hó .....n született .....

.hó .....n született .....

.hó .....n született .....

.hó .....n született .....

/ kettőszáz /200/ K, összesen tehát

../:.....:/ K-t; a fentnevezettel

keresettel nem biró .....családtag

.....

.....

.....

.....

.....

.....

./.

A lakószobák magyarsága

Irta: Féja Géza

Úgy érzem, igen hasznos volt az a vita, mely egyik cikkem nyomán a »*Magyarország*« hasábjain a *korszerű magyar építészetről* folyt s még teljesen be sem fejeződött. De *a lakóház belsejéről* se feledkezzünk meg. Újabban egyre erősödik a törekvés, hogy tegyük lakásunkat »*magyarossá*«. Már ez a szó sok mindent elárul s megértjük, hogy történetíróink s gondolkodóink újabban »*híg magyarságról*« panaszkodnak. Lakásunkat *magyarrá* kellene tennünk s *nem* »*magyarossá*«...

A *népművészet* haldoklásnak indult s ugyanakkor *a középréteg* felfedezte a népművészet szépségeit, utat nyitott neki a lakásába, sőt: kísérleteket végez a megmentésére. *Szőttest, varrottast és népi cserépedényt* vásárol mindenki. »*Magyaros*« *bútort* terveznek, de ebben a különben dicséretreméltó nekiburjánzásban többnyire hiába keressük *az igazi, ősi népművészet s a hamisítatlan magyar ízlés szellemét.*

Hamisított gölöncsérmunkák

Páratlanul fejlett volt *Hódmezővásárhely* népi cserépkultúrája. Nemcsak edényt csináltak a gölöncsérek, hanem még keménydíszt és tűpárnát is: cserépből. A régi edények stílusa, színharmóniája remek. Néhány éve bejártam a vásárhelyi gölöncséreket s mindössze *két mestert* találtam, aki *régi minták nyomán* dolgozik. A többi *végzetes útra* tévedt. Divatba jött *a porcellán utánzása* és *a Zsolnay-majolikák utánzása.* Silány gyári árukról másolták a mintákat. Az ősi szép művészetet teljesen kiforgatták eredeti mivoltából.

Tudakoltam, hogy mi vitte rá őket erre? Azt felelték, hogy *a közönség ezt veszi, ezt keresi.* Tehát a vásárló közönség *romboló ízlése* érvényesült.

Népművészeti gyárak

A régi cserépedények minden darabja *egyéni munka.* Hiába keresünk két egyforma darabot a butélák között. Újabban azonban *gyárak alakultak* a népművészet sokszorosítására. Olyan bűn ez, mintha valaki *képgyárat, vagy versgyárat* alapítana.

A *Székelyföldön, Korondon,* szintén gazdag, szép népi kerámia virult. Ma *Korondon* is sokszorosító gyár működik. Tavaly nyáron három szekér korondi cserép érkezett Tusnádra, s egésznapos kutatás után három ízlésű darabot találtam köztük. A gyárak azzal védekeznek, hogy az edények motívumait *parasztok* tervezik. Ez igaz: *napszámosok, utasítás szerint...*

Sárközi példa

Szekszárdon volt ügyész áldottemlékű *Pilisy* Elemér. Nemrégiben halt meg, egész életében nem nyert méltánylást. *A sárközi népművészetet* ő mentette meg. Az asszonyok már *nem szőttek, nem hímeztek.* Egyetlen *hagyományőrző öregasszony* élt az egész vidéken. *Pilisy* Elemér *iskolát nyitott,* de »művészt« s rajztanárt az »iskola« közelébe sem engedett. A hagyományőrző öregasszony »tanított«.

Pilisy kezdeményezése *csodát tett.* Az iskola »tanulói«, a lányok és a menyecskék két hét mulva már *önállóan terveztek.* Csak egy kis nap kellett és kikelt belőlük *a formák gyönyörű vegetációja.*

Ahol azonban »*felsőbb*« *beavatkozás* történt, ott rendszerint el is romlott minden s *az iskolai rajzoktatás* »*motívumai*« fertőzték meg az ősi népművészetet.

A pesti kirakatokban...

Az újabban nekiburjánzott gyári tevékenységnek köszönhetjük, hogy egyre több a »népművészeti« termék *a pesti kirakatokban.* Szériaáruk ezek s hányszor szemlélem megdöbbenve, hogy mit is árulnak »*eredeti*« *sárközi kézimunka* címén.

Ez a kiméletlen *hígítás* lassan megdönti *a népművészet hitelét,* éppenúgy, amint a *dilettánsok* kompromittálják a magyar lakáskultúrát. Elrettentő, hogy az utóbbiak mit követnek el *magyaros bútor* címén. A »magyaros« bútor többnyire *ízlészavar* alapján készül s rákényszerítik a többnyire szintén ízlészavarról árulkodó motívumokat.

Állásfoglalást kérünk

A szaktudós nálunk bebúvik vaskalapja alá. Méltóságán alulinak tartja, hogy beleelegyedjék az életbe. Pedig ez volna egyik *nagyon is fontos kötelessége. A néprajz szakembereinek,* a népművészet hiteles tanuinak állást kellene foglalniok a népművészet, a magyar ízlés, a magyar szellem felhígítása ellen.

A középosztály jobbjai magyar szellem, népi szellem után vágyakoznak, tehát megérdemlik, hogy *hamisítatlan dolgokat kapjanak.* A néprajz hivatott képviselőinek kell útmutatást adniok s keményv kritikát gyakorolniok. Meg kell védeniök *a tömény magyarság jogait a híg* »*magyarossággal*« szemben.

Szarvas az íróasztalon

Egy vidéki *álnépi ezermester* nemrégiben gőgös büszkeséggel mutogatta »teremtményeit«. Modern íróasztal oldalára *szarvasjelenetet* faragott. A mintát minden bizonnyal *fiának elemi iskolai olvasókönyvéből* merítette...

Egy másik lakásban *agyontulipánozott bútort találtam.* Miért nem ad ki a Néprajzi Múzeum többek között *olcsó propagandafüzetet eredeti s tiszta ízlésű magyar bútormintákkal?* Miért bízunk rá mindent a többé és kevésbé jóindulatú *dilettánsok balkezére?*

Titkos repülőbizottságok razziázzák végig a vidéki szállodákat

Várakozáson felül jól alakul ki a magyar idegenforgalmi szezón. A legtöbb üdülőhely úgy a Balaton mellett, mint az ország többi részén már elseje óta *teljesen megtelt.* Az *Országos Idegenforgalmi Hivatal* és az idegenforgalmi szervezetek propagandájának úgylátszik megvolt az eredménye és a jó szezónról befutó jelentések most arra késztették az idegenforgalmi hivatalt, hogy *mindenképpen gondoskodjék a közönség lehető legjobb kiszolgálásáról.*

Éppen ezért nemrégiben előterjesztést tett a kereskedelmi miniszternek, hogy *küldjön ki repülőbizottságokat az egyes üdülőhelyek szállodáinak és penzióinak ellenőrzésére.* A kereskedelmi minisztérium a tervezethez hozzájárult és *máris folyik ezeknek a repülőbizottságoknak a szervezése.* Négy csoportba osztották az országot. Külön bizottságot kap a *Dunántúl,* az *Alföld,* a *Felvidék* és *Kárpátalja.* A tervek szerint *a bizottság este érkezik meg a kiszemelt üdülőhelyre,* természetesen *a legszigorúbb inkognitóban.*

A vizsgálat első része a *próbaalvás* lesz. A bizottság tagjai *egy éjszakát töltenek minden szállodában és penzióban,* hogy megvizsgálják, higiéniai szempontokból megfelelnek-e a követelményeknek. *A vizsgálat ezenkívül ki fog terjedni az árakra is.*

Nagy érdeklődéssel néznek az idegenforgalom vezetői ezeknek a bizottságoknak működése elé, amelynek az a célja, hogy *az idegenforgalmi ipar magas nívóját mindenképpen biztosítsák.*

AZ EST—IBUSz társasutazásai

Üdülés a Magas-Tátrában

Következő indulás: július 16
Két hétig nyaralhat: Ó- vagy Új-Tátrafüreden, Matlárházán, Ujcsorbatón stb
A tartózkodás meghosszabbítható!
Részvételi díjak: P **166**-tól
M. N. B. 1934

Abbaziai társasutazások

Következő indulás: július 15
A 14-napos nyaralás és tengeri fürdőzés összköltsége: P **179**-től
Ismertetők és részletes felvilágosítás jelentkezés

Az Est utazási és Menetjegyiroda, VII., Erzsébet-körút 18—20, valamint az **IBUSz MÁV Hiv. Menetjegyiroda központjában**, V. ker., Vigadó-tér 2. sz. és összes fiókirodáiban.

Pusztító forgószél Páduában

Milánó, július 11.

Páduában nagy kárt okozott egy forgószél. A vihar többek között *elpusztított egy építés alatt lévő nagy gépkocsiszint.* A benttartózkodó munkások között az omladék *huszat maga alá temetett.* Egy munkás meghalt, heten megsebesültek.

PESTEN LÁTTAM

A TEGNAPI SZÉLVIHARBAN

(Barna Elek rajza)

SPORT

Csaplár Finnországban megközelítette az 5000 méteres futórekordot

Csaplár András, a magyar—olasz atlétamérkőzés hosszútávfutó versenyeinek hőse most *Finnországban* versenyez. Első mérkőzésén a neki meg nem felelő két angol mérföldes távon csak hetedik lett. *Tegnap saját távján, 5000 méteren állt ki versenyre Tampereben.* Ez a verseny már jobban sikerült.

Mintegy *6000 néző előtt indultak a futók.* Először Jaervinen, majd Salminen vezetett, azután ezer méternél Csaplár ment az élre. A három futó ettől kezdve felváltva vezetett, de együtt futott. *A részidők 1500 méterre 4 p 17 mp, 3000 méterre 8 p 44 mp,* ami elég jó a felázott mély talajon.

A reménykedést meghiusította az, hogy *az utolsó körökben taktikáztak a futók, az iram lassabb lett.* Csak az utolsó körben ugrott meg a volt olimpiai bajnok *Salminen* és őt *hiába igyekezett befogni Csaplár.* Jaervinennel vívott kettős küzdelmet és sikerült is legutóbbi legyőzőjét megelőzni. *Csaplár nem javította meg Szabó rekordját,* de megjavította saját egyéni rekordját.

Salminen 14 p 37.1 mp-cel győzött, *Csaplár* 14 p 38.8 mp-cel lett második, *Jaervinen* 14 p 39.8 mp-cel harmadik. Ezután következtek Lamsa 14 p 42 mp, Kumpula 14 p 42.2 mp.

Asbóth is kikapott Nürnbergben

Teniszezőink Wimbledonból *Németországba* utaztak, ahol résztvesznek *a nürnbergi nemzetközi versenyen.*

Most játszották le *a férfi egyes* elődöntő mérkőzéseit. A német *Redl* 6:4, 6:0 arányban győzött Gábory ellen, *Asbóth* ellenben 6:4, 6:2 arányban legyőzte az ugyancsak német Göpfertet. A döntőt ma játszották. Redl 3:6, 6:3, 6:4, 6:2 arányban legyőzte Asbóthot.

*

Rigában a lett bajnoki versenyen a férfiegyes döntőjét a lengyel *Hebda* nyerte *Dallos* ellen, a nőiegyes döntőt a jugoszláv színekben induló *Kovács Somogyi* Klári ellen.

Pénteken indulnak úszóink Bécsbe

Az *Úszószövetség* vezetősége az eredeti tervvel ellentétben úgy határozott, hogy *nem indítja előbb útnak a csapatot pénteknél.* Így a péntekre tervezett bécsi erdei kirándulás elmarad. A válogatott úszó- és vizipóló csapat hivatalos vezetője, *Simkó* János elnökségi tag lesz, ezenkívül természetesen a csapattal utazik dr. *Csik* Ferenc úszókapitány és dr. *Ivády* Sándor vizipólókapitány.

A válogatott csapat szerdán válik teljessé, amikor este hét órakor *hátúszóink újabb próbaversenyt* úsznak. A próbaversenyen Lengyel dr., Erdélyi és Galambos vesz részt.

Az egyik német lap már foglalkozott az esélyekkel és azt várja, hogy *magyar győzelem lesz 100 méteren és a vízipólóban,* ellenben 400-on és 1500-on, mellúszásban és hátúszásban, a stafétában, mű- és toronyugrásban **Németország fog győzni.**

Zsengellér:

Be lehet hozni a Beogradski kétgólos előnyét, ha olyan lelkesen játszunk, mint az Ambrosiana ellen

A vasárnapi *Középeurópai Kupamérkőzések* szereplői közül elsőnek az *Ujpest* csapata érkezett haza Belgrádból.

Az ujpesti csapat kapitányával, a kiváló válogatott csatárral, *Zsengellér* Gyulával, a megérkezés után beszélgettünk a belgrádi mérkőzésről.

„Nagyon meleg volt"

— Az első, ami nagyon károsan befolyásolta a mérkőzést, az *óriási hőség* volt. Hála Istennek, kitolták a mérkőzés kezdetét és így valamivel enyhült a helyzet. Mégis, *az első félidőben hátrányban voltunk a hőséget jobban bíró jugoszláv csapattal szemben.* Ekkor a belgrádiak fölényben voltak és jobbak is voltak. *A második félidőben azonban már nemcsak egyenrangúak voltunk velük, hanem egy kis szerencsével ki is egyenlíthettük volna az előnyüket.* Ezt csak a második félidő vége felé *Szalay szerencsétlen benyulása* akadályozta meg. Ő menteni akart egy labdát, el akarta zárni a jugoszláv csatár elől a szöget. *Sikerült is elérnie a labdát, az azonban a lábán irányt változtatott és ez okozta, hogy a labda védhetetlenül jutott a mi kapunkba,* miután Sziklai közben balra már elvetődött, hogy fogja a labdát és az a Szalay lábáról a jobbsarokba perdült.

„A BSK egységes csapat"

— Ellenfelünkre, *a Beogradski SK játékosaira semmi rosszat sem mondhatok.* Nem is vártuk a mult évek alapján, hogy a BSK odahaza, ilyen *fairen* játsszon, hiszen a multban sokszor kemény, sőt durva volt Belgrádban a mérkőzés. *A BSK nagyon kemény ellenfél,* kitűnően futballozik. Mégpedig nem is lehet a csapatból egyes embereket kiemelni, *a csapat, mint egység képvisel értéket,* nagyszerűen megérti egymást a csapat minden része, kitűnő az összjáték és jó a szellem a csapatban.

Úr a csatársor és a fedezetsor közt

— Az Újpest az én véleményem szerint ott követte el a hibát, hogy a *játék döntő részében nagy volt az úr a csatársor és a fedezetsor között.* Nem volt meg ilyenformán a megfelelő összeköttetés, de *egyébként sem játszotta ki a csapat azt a formát, amit a döntő bajnoki mérkőzéseken, vagy az Ambrosiana ellen láttak tőlünk.*

— Szerintem azonban *nem reménytelen a helyzet.* Ha olyan lelkesen fogunk játszani, velem együtt, mint játszottunk az Ambrosiana ellen, akkor *nemcsak be tudjuk hozni a BSK előnyét, hanem a továbbjutás jogát is ki tudjuk harcolni.* Ehhez persze az szükséges, hogy a mi szerető közönségünk klubkülönbségre való tekintet nélkül *olyan lelkesen buzdítson bennünket,* mint tette azt az Ambrosiana mérkőzés döntő szakaszában.

Az Ujpest ma még itthon trenirozik, mert a szombati mérkőzés előtt meg kell szoknia a saját pályát, *szerdán azonban már »el fog bujni« a csapat valamelyik környéki üdülőhelyre,* ahonnan már csak a szombati mérkőzésre fog bejönni.

Húsz óráig utazott és megérkezett a Ferencváros is

Óvás helyett feljelentést tesz a Bologna ellen

A bolognai mérkőzés után *azonnal vonatra ült a Ferencváros, húsz órát utazott egyfolytában és hétfőn éjjel Budapestre érkezett.* Mint a csapat vezetői elmondották, az volt a cél, hogy az olaszországi 50 fokos hőségből minél előbb hazakerüljenek.

A csapatban *sérült nincs,* így tehát minden játékos rendelkezésre áll. *Változás azonban lesz a csapatban: Valószínűleg Sárosi dr. lesz már vasárnap a Bologna ellen középcsatár.* A Ferencváros ma rövid, egykapus tréninget tart, szerdán kétkapus játék lesz, azután *a környékre utazik a csapat* és egy jólevegőjű üdülőhelyen marad egészen a mérkőzésig.

A Ferencváros egyébként *lemondott arról a tervről, hogy megóvja a bolognai mérkőzést,* bár erre minden oka megvolna. Miután azonban *ma nincsen magyar képviselő a KK bizottságban,* az óvás sorsa *reménytelen* lenne. A vasárnapi botrányért azonban *feljelentést tesz* a Ferencváros a KK bizottságnál.

„A magyar futballnak az a nagy baja, hogy angolimádatba esett" mondja a régi idők hires válogatott középcsatára

„Senki sem nézné meg a futballmeccseket, ha eltünne a futballművészet"

A magyar futballon szeretne most mindenki segíteni. A felsőbb hatóságok *kormánybiztost* küldöttek ki, a kormánybiztos *új embereket* állított a szövetségek és futbalitestületek élére, *új futballkapitány* vette át a válogatott csapat előkészítését és összeállítását is.

A futball ma már sokszázezer embert érdekel, a közönség is kíváncsi, hogy mi a bajok oka. Természetesen *a régi válogatott futballisták sem nézik tétlenül a sok futballkudarcot* és nekik is vannak elgondolásaik. Legutóbb *Misángyi* Ottónál, az Országos Testnevelési Tanács főtitkáránál *megjelent Pótz Árpád, a BTC egykor olyan népszerű futballcsapatának válogatott középcsatára is* és a futball sorsa iránt most nagyon érdeklődő sportvezérnek elmondotta a maga elgondolásait.

Miután a futball sorsát intézők most szintén hasonló befolyásolásnak vannak kitéve, mint volt az MLSz legutóbbi vezetősége, különösen a futballkapitány, *megkérdeztük a régi idők hires középcsatárát, hogy mi vezette őt az OTT főtitkárához.* Igen érdekes megállapításokat tett, amik különösen azért figyelemre méltók, mert *Pótz a maga idejében egyike volt a leggólképesebb, amellett legokosabb és legstílusosabb irányító középcsatároknak.* Amikor a BTC 1913-ban emlékezetes nemzetközi győzelmét aratta az Oxford City ellen 2:0 arányban, mind a két gólt Pótz lőtte, amikor pedig a BTC az első magyar futballgyőzelmet aratta Prágában, az akkor félelmetes erejű DFC ellen 4:2 arányban, Pótz volt mind a négy gól szerzője.

Pótz a következőket mondja:

— *A magyar futballnak az a nagy baja, hogy valóságos angolimádatba esett.* Holott *az angol futballban véleményem szerint talán még nagyobb a dekadencia, mint nálunk.* Különben nem tennének annyi intézkedést Angliában az utánpótlás érdekében. És én még mindig nem látom az eredményt. Az angol válogatott csapat veresége a fiatal jugoszláv futballtól ennek éppen az ellenkezőjét bizonyítja.

— Hirdetik *az angol védekező taktika* egyedül üdvözítő voltát. Én nem tudom elképzelni, hogy egy angol klub-, vagy válogatott csapatnak olyan taktikai utasításokat mertek volna valaha adni, mint itt adtak legutóbb a magyar válogatott csapatnak és egyes klubcsapatoknak is. *Nem tételezem fel egy angol válogatott játékosról sem, hogy tűrné, hogy neki annyira megkössék a kezét-lábát, mint azt nálunk teszik és ajánlják* — angol mintára. Ezt csak laikusok ajánlhatják, akik nem rendelkeznek elég gyakorlati érzékkel.

— Szerintem, ha valaki megfelel a válogatott csapatba, akkor *engedjék a saját feje szerint gondolkodni.* Én semmiesetre sem vállaltam volna a válogatott játékot, ha rámparancsoltak volna, hogy a pályán ne a saját fejem, hanem más feje szerint játsszak. Az én időmben még nem röpködtek a W formáció, kullancs, ráállás stb. jelszavak a levegőben. De nem is zavarták meg a játékosok fejét. *Igazi szakértő nem is beszéli tele a játékosok fejét mérkőzés előtt olyan dolgokkal, amikről nem is lehet tudni, hogy a pályán be fognak következni.*

— A játékosnak szerintem *ahhoz kell alkalmazkodni, ami a pályán történik.* A futballt és a futballjátékost *nem szabad mechanizálni,* miként nem lehet géppé alakítani a hegedű- vagy zongoraművészt sem. A futballtudomány nem vers, amit be lehet vágni, hanem egyéni és csapatművészet. *Senki sem nézné meg a futballmeccseket, ha eltünne a pályáról az a labdaművészet, amit ma még dr. Sárosi, Cseh, Lázár, Kardos és társai mutatnak be a futballpályán* és csak utasítás szerint rúgnának nagyobbat vagy kisebbet a futballisták.

— Azt, hogy *a mai futballcsapatok csatárai nem tudnak kapura lőni,* magam is aláírom. De ugyanebben a nyavalyában szenved nemcsak a magyar, nemcsak a középeurópai, hanem az angol futball is. Ennek egyszerű orvosszere van: *több pihenőt kell adni a játékosoknak, megfelelő kondícióba kell őket hozni, hogy erejük is legyen a kapura lövéshez,* mint volt nekünk a békében. Ma nálunk is, másutt is a biztonság érzése, a nyugodt idegek hiányzanak ahhoz, hogy a csatár eredményesen tudja befejezni az akcióját.

— Én a futball kormánybiztos úr eddigi működésében azt látom, hogy *túl sokat törődik a futball adminisztratív részével,* míg a sportrésbe való eddigi belenyúlását kevésnek tartom. *Többet kellene a sporton javítani.* Abból még nem lesz gól, ha jó lesz az adminisztráció.

— *A futballművészetet kell fejleszteni.* Mert nem szabad elfelejteni, hogy *a sportközönség csakis ezért a művészetért hajlandó pénzt is áldozni.* És ezért a művészetért — és csak ezért — *lehet* és *szabad* fizetést is adni. S ezt elfogadni sem szégyen, hiszen Angliában is megfizetik a tudást. Viszont nálunk *vannak sokan a futballisták között, akik fizetést kapnak, holott a mai időnkben nekik kellett volna fizetniök azért, hogy játszani engedjük őket.*

Szikvíztörténelem a vendéglátó-ipari múzeumban

Szóóó-dát vegyenek!

Sokak fülében cseng még a címben szereplő kiáltás, és emlékeznek a szódások triciklijeire, lovaira, a kitett és becsülettel kicserélt üvegekre, amelyekből élvezettel spricceltük a szódát poharunkba.

Az elmúlt 175 évben nemzedékek sokasága, családok százezrei éltek meg e tisztes iparból. Nekik megélhetést, további milliónak felüdülést és örömöt, enyhülést és élvezetet nyújtott ez az ital. Mindennapjaink természetes társa lett, nem hiányzott az emberek asztaláról, akárcsak a kenyér és a tej. Vegyítettük borral és szörpökkel, hittünk és hiszünk gyógyító erejében, használjuk sütéshez-főzéshez, de még folttisztításhoz is.

A *Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum* időszakos kiállításán október végéig „fogyasztható" a *Szódavíz, egy magyar kultuszital* című tárlat, ahol az „Ön pultja" elnevezéssel egy 1,5 méteres asztalon a *gasztro-interaktivitás* keretén belül mindenki kedve szerint kóstolgathat.

A téma leginkább azokhoz az iparosokhoz áll közel, akik ma is ebből élnek. Büszkén és boldogan megszemlélhetik a szakmájuk múltját és jelenét idéző tárgyakat, gyönyörködhetnek a palackok, a gépek szépségében, s örömmel csodálkozhatnak rá, hogy milyen jelentőséggel is bírt (és bír ma is) ez az ital az emberek életében.

A 175 éves évfordulóra készített Guiness-rekordot döntött szódásüveg és a népies fafaragással díszített kiállítási tárgy jól megfér egymás mellett – mindkettő azt hirdeti, hogy ennek az italnak, szakmának nemcsak múltja van, de jelene és jövője is.

Hittünk és hiszünk a szódavíz gyógyító erejében

A kiállítás október 31-ig tekinthető meg a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban (1014 Budapest I., Fortuna utca 4.). Nyitva: szerdától péntekig 10–17 óráig, szombaton és vasárnap 10–18 óráig. Hétfőn, kedden zárva.

tőeknek, s ugyancsak on-line továbbíthatóknak kell lenniük. A fejlesztések négy alappillére a Térinformatikai Centrum kialakítása, ügyfélszolgálat, ügyfél-tájékoztatás korszerűsítése, háttérrendszer fejlesztése és a biztonság fokozása.

módosításáról szóló önkormányzati rendeletet hatályon kívül kellett helyezni.

A jelenlegi módosítást követően, rehabilitációs területen, Kerületi Szabályozási Terv nélkül a funkcióváltás megengedett lett saját területen kielékell megtenni. A megvalósítást a rendelet pénzbeli megváltással is lehetővé tette, biztosítva ezzel, hogy a telepítés szakszerűen történjen.

Már beépített ingatlan esetében engedi az ingatlan bővítését a megállapított mértékig, valamint törölte az elővásárlási jogot.

hangoskodásuk is közrejátszik a döntésben.

A parancsnok úr megkeresésemre elmondta a döntés valódi okát, mely szerint a helyiség egyelőre még nem felel meg az európai szabványok előírásainak. Amint sikerül a konyhát átalakítani, újra lehetőség nyílik innen is az elvitelre. Addig pedig hasonló feltételekkel van mód a Honvéd Kórház, és a szintén honvédségi terület, a Lehel utca 33–35. konyhájáról elvinni az ebédet. Információim szerint erről a parancsnok úr levélben adott tájékoztatást önöknek.

Bízom abban, hogy időlegesen a másik két hely valamelyike is megfelel jogos elvárásaiknak.

Kívánok jó egészséget és jó étvágyat a továbbiakban is.

Dr. Szanyi Tibor
országgyűlési képviselő
XIII. kerület 19. vk.

Ösztöndíj felsőoktatási hallgatóknak

Bursa Hungarica

Budapest Főváros XIII. Kerületi Önkormányzata az Oktatási Minisztériummal együttműködve a 2005. évre is kiírja a *Bursa Hungarica* Felsőoktatási Önkormányzati – *„A" típusú és „B" típusú* – Ösztöndíjpályázatot.

A pályázat benyújtási határideje: 2004. október 22.

A pályázatra azok az önkormányzat területén lakóhellyel rendelkező hátrányos szociális helyzetű felsőoktatási hallgatók, illetve a 2004/2005. tanévben utolsó éves érettségi előtt álló középiskolások, vagy felsőfokú diplomával nem rendelkező, felsőoktatási intézménybe még felvételt nem nyert érettségizettek jelentkezhetnek, akik a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvényben meghatározott képzési időn belül állami felsőoktatási intézményben (kivéve a katonai és a rendészeti felsőoktatási intézményeket), illetve az Oktatási Minisztérium és az intézmények közötti megállapodás alapján nem állami felsőoktatási intézményben folyó nappali tagozatos, államilag finanszírozott első alapképzésben, első kiegészítő alapképzésben vagy első akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzésben vesznek részt, illetve kívánnak részt venni.

Az ösztöndíj elbírálása kizárólag a szociális rászorultság alapján, a pályázó tanulmányi eredményétől függetlenül történik.

A pályázati kiírás és a kötelező melléklete a polgármesteri hivatalban, továbbá az interneten a http://www.bursa.hu cím alatt hozzáférhető. A pályázatot a mellékelt űrlapon kell a polgármesteri hivatal ügyfélszolgálati irodáján írásban, a pályázó által aláírva, egy példányban benyújtani.

MAGYAR KERESKEDELMI ÉS VENDÉGLÁTÓ-IPARI MÚZ.

A krampampulitól a Margaréta-kehelyig

Kávéház-történeti kiállítás Vácott

FOTÓ: SZABÓ BERNADETT

A tárgyak többsége a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátó-ipari Múzeumból való

A kávé alpakka kancsóban gőzölög, a tejszínt, a mokkacukrot hasonló mintájú edényekből önthetem, tölthetem az Apponyi-mintás herendi csészébe. Az ásványvíz mellé az asztalra teszik a jégkelyhet, és választhatok vastag falú poharat a krampampulinak.

A finom kortyok közben az urak kezében jár a tarokk, vagy izgalmas csatákat vívnak a biliárdasztal zöld posztóján pörgő golyókkal. A hölgyek csontból faragott dominóval versengenek, miközben a helyiséget betölti a henger alakú kávépörkölőből felszálló, ínycsiklandozó illat.

Mindez játék. Vácott, a Margaréta kávézóban játszhatunk el a gondolattal: vajon milyen tárgyak, hangulatok fogadták egykor a kávéházak közönségét. A kicsi kávézóban tekinthető meg a Kávéháztörténeti epizódok című kiállítás.

Talán még Bessenyeiné Bayer Mária tulajdonosnak is meglepetést okozott, milyen különlegességeket őriznek a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátó-ipari Múzeumban, ahonnan kölcsönkapták a kiállítás nagyobbik részét. A már említett készleten kívül elhozták Vácra a Pilvax kávéház legbecsesebb darabjait. Megtekinthető egy, a XIX. század elején készült porcelán díszkancsó, egy likőrös-pohár, egy csokiscsésze, és a nevezetes, rejtjeles óntányér, amiből csak némi trükkel olvasható ki 1848 római számokkal vésett dátuma. Ehhez kapcsolódik Pilvax Károly 1848-ban viselt kokárdája, és az az emberi hajból font karkötő, amelyet felesége viselt a forradalmi napokban. Mellettük számos, a Pilvax család életét felidéző dokumentum olvasható. Házassági és keresztlevelek, tenyérnyi festmények fekszenek a tárlókban. Köztük egy különlegesség: Pilvax Károly felesége, Giergl Mária portréja. Mellette két kislánya, akik közül az egyik rendkívül hasonlít a ma is élő ükunokára, Gábor Mihálynéra. Ő és a másik Pilvax ükunoka, Ajtonyi Artúrné is eljött a megnyitóra, ahol egyébként Deák Ferenc kedvenc süteményét kínálták.

A hölgyek csontból faragott dominóval versengenek, miközben a helyiséget betölti a kávépörkölőből felszálló, ínycsiklandozó illat.

Az egyik vitrinben Vác lakóinak tárgyait helyezték el. Finom vonalú hollóházi porcelánok és gömb alakú üvegfőzők kerültek elő a féltve őrzött családi kincsek közül. És találhatunk egy XIX. századi receptgyűjteményt is, amit a Hazai czukrászat és befőttek könyve címmel adtak ki. Ebből vették ki a már emlegetett Deák-torta receptjét, de megtalálhatjuk benne a krémek, torták, rétesek, sütemények, felfújtak és italkeverékek leírását is a spenótos rétestől a Daiphin-tortán át a czukorba áztatott zöld paradicsomon keresztül a rosztopcsin névre hallgató ánizsos italig.

A június 2-án záró kiállítás után – a tervek szerint – a teázás kultúráját szeretnék bemutatni. Addig is igyekeznek néhány különlegességet elkészíteni az évszázados receptkönyvből, de aki a mai ízeket kedveli, továbbra is megtalálja a Margaréta-kelyhet a váci Margaréta kávézóban.

SZ. J. L.

Népszabadság 2003. máj. 28.

roz, és nem nyúlik a lombkorona fölé, így messziről nem látszik. Szintén „erőből" épült – és a műholdas mérésekkel okafogyottá vált. Védett terület

hogy. Így a szakmailag optimális helykiválasztás, a magas színvonalú tervezés ellenére is szegényebbek leszünk.

SCHOLTZ PÉTER
erdőmérnök, Pécsvárad

az elfogadhatatlan?

i állapotánál fogva
lmas veseátültetés-
egnek ehhez szigo-
si kritériumoknak
felelnie. Amennyi-
előorvosa szerint
ennek, a beteg ma-
akarja-e a beavat-
vagy sem. Sajnos
egek, akik orvosuk
döntésük alapján
nek a várólistára,
vekig – néha életük
– várnak vesére,
cs elegendő donor,
tő vese.
Perner Ferenc, a
antációs és Sebé-

szeti Klinika igazgatója egyik tavalyi cikkében kijelenti: „Hazai felmérések tanúsítják, hogy a várólistán lévők aránya állomásonként eltérő, de független attól, hogy az adott műveseállomás az állami vagy a privát szférához tartozik."

Dr. Sinkó Eszter tehát megalapozatlanul és elfogadhatatlanul vádolja a magánszolgáltatókat, akiknek beruházásai révén hazánkban az elmúlt tíz évben többszörösére nőtt a magyar műveseállomások és a dializált betegek száma. Ennek köszönhető, hogy ma az ellátás színvonala megfelel a nemzetközi normáknak, és megszűnt az a korábbi tragikus állapot, hogy évente több száz embertársunkat veszítettük el a művese-kapacitás hiánya miatt. Megfelelő dialízisháttér nélkül nem létezhet sikeres transzplantációs program.

FABÓK JÓZSEF
EuroCare
ZOLTÁN GYÖRGY
Fresenius
ZAJOS FERENC
Gambro

natívák és pedagógiák

léskor jelentkező szorongás és a mindig megújuló szembesülés a gyenge teljesítménnyel, önbizalomhiányt, agressziót, esetenként depressziót eredményez. Jó lenne, ha az alapoktatásban az iskolák olyan szellemiséggel bírnának, amely valós tudást eredményez, s nemcsak az alternatív tanintézményekben lehetne megteremteni az ideálishoz közel álló nevelést. Egy olyan iskolamodell megteremtésén kellene fáradozni, amely mind tartalmában, mind mikéntjében a tanulókhoz igazodik, nem pedig egy vélt fiktív mércéhez.

A docens asszony azon megjegyzéséhez, hogy Verkedynek „az állami oktatás lerombolásához fűződik érdeke" nincs mit hozzáfűzni, mert az én segítségem nélkül is tudnak az emberek csacsit csinálni magukból.

GERGELY JUDIT
Szülő-net Egyesület a gyerekbarát iskoláért

Ám nehezteljen Vajda Zsuzsanna szegedi professzor asszony Vekerdy Tamásra, a pilisborosjenői (solymári stb.) pszichológusra, szálljon vitába szakmája klasszikusaira hivatkozva az antropozófus Rudolf Steinerrel!

A nevelésügynek is, mint más széles érdeklődésre számot tartó értelmiségi szakmáknak a dialógus a lételeme. De azt kérem tőle: a dialógust keresse! Ne vegye elő azt a (korábban is hamisnak bizonyult) vádat, hogy az alternatív pedagógiák alkalmazása valamely társadalmi elit nyers, netán gazdasági érdeke, elitsége megtartásának eszköze. Vagy ha előveszi, akkor tegye mellé az ellenkező oldalon – szintén legalább száz éve felsorakoztatott érveket, mely szerint az úgynevezett klasszikus gimnázium, a tradicionális iskola a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelésének bölcsője. Ne vegye elő a „gyermek tönkretételének" mítoszát, vagy ha előveszi, tegye mellé az iskolakritika legalább százéves érvrendszerét, mely szerint a tradicionális iskola – egye fene: is – lélekromboló.

Semmiképp ne tegyen úgy, kérem tisztelettel, mintha nem a pedagógiának, a pedagógiai kultúrának egy több mint százesztendős (éppen a modern lélektannal egy fészekből kiröppent) sokszínű, kultúrtörténetileg jelentős – egyébként a „hagyományos" iskolát sem érintetlenül hagyó – tradíciójával állna szemben. S ne tegyen úgy, mintha az utóbbi száz esztendőben az alternatív pedagógiák agresszív diadalútjáról szólt volna a történet, s nem egy folyamatosan kisebbségi (alternatív) helyzetben érvényesülő – még egyszer írom – igen sokszínű és sokféle humanista törekvésnyaláb állna a kifejezés, „alternatív pedagógiák" mögött. Melyben helye van Vekerdynek és Rudolf Steinernek is.

TRENCSÉNYI LÁSZLÓ
egyetemi docens, Miskolc

A szerkesztőség fenntartja magának a jogot, hogy a beküldött leveleket és meg nem rendelt cikkeket a szerző mondanivalójának tiszteletben tartásával, rövidítve és szerkesztve, olvasói levélként közölje. Üzenetrögzítőnk telefonszáma: 436-4583; e-mail: level@nepszabadsag.hu.

Magyar Kertművészet

ADATOK A MAGYAR KERTI KULTÚRA TÖRTÉNETÉHEZ FŐTEKINTETTEL SZENCZY HERBÁRIUMÁRA. Írta *Pauer* Arnold. Különlenyomat a csornai premontrei

MAGYAR MŰVÉSZET
1926. 419. l

kanonokrend szombathelyi gimnáziumának 1925—26-ik évi Értesítőjéből. Szombathely, 1926. 80. l. — A szerző jó szolgálatot tett ezzel a szorgalmas tanulmánnyal mindazoknak, akik a magyar kertművészet multja iránt érdeklődnek. Erről a multról sokfelé elszórt adatok maradtak ránk, összefoglaló képet nem adott róla senki, mert br. Prónaynak akadémiai felolvasása (1862) nagyon is szűkre van fogva. A szerző összeírta az irodalomban föllelhető szétszórt adatokat s miután röviden képet ad az európai kerti kultúra főbb korszakairól, tüzetesebben foglalkozik a házikerttel s főképp a díszkerttel, ahogy az az idők folyamán hazánkban kialakult. Századok s megyék szerint sorolja fel az idevágó adatokat. Értekezésének második részében tüzetesen foglalkozik Szenczy herbáriumának anyagával (ez most egyik kincse a szombathelyi gimnáziumnak). Ez egyként érdekli a botanikust és a kertművészt. A botanikailag érdekes anyagot már elemezte Gáyer Gyula dr., a kertművészet szempontjából érdekes anyagot most publikálja a szerző s ebből körülbelül látnivaló, hogy miféle anyag volt a mult század közepe táján a magyar kertalakító számára hozzáférhető. Ezen a helyen minket inkább az első rész érdekel s kívánatosnak tartjuk, hogy amit a szerző ebben nagy körültekintéssel megállapított, azt folytassa s egészítse ki a jövőben, hogy végre megközelítő képét kaphassuk kertművészetünk multjának. A jelen dolgozat nagyon derekas alap ehhez a szép célhoz. *(L. K.)*

ADRIAN VAN DER CABEL: A NYÁJ A FA TÖVÉBEN.
Tuss- és vöröskréiarajz. Szépművészeti Múzeum.

kössék. Vajjon a számos históriai, elemző és összehasonlító stilkritikai munka mellett, összefoglaló, avagy speciális forma- és technikatörténeti taglalások után, mely nézőpontról vet világot tárgyára ez az újabb monographia és mi a mondanivalója?

Már a bevezető sorok megismertetnek az

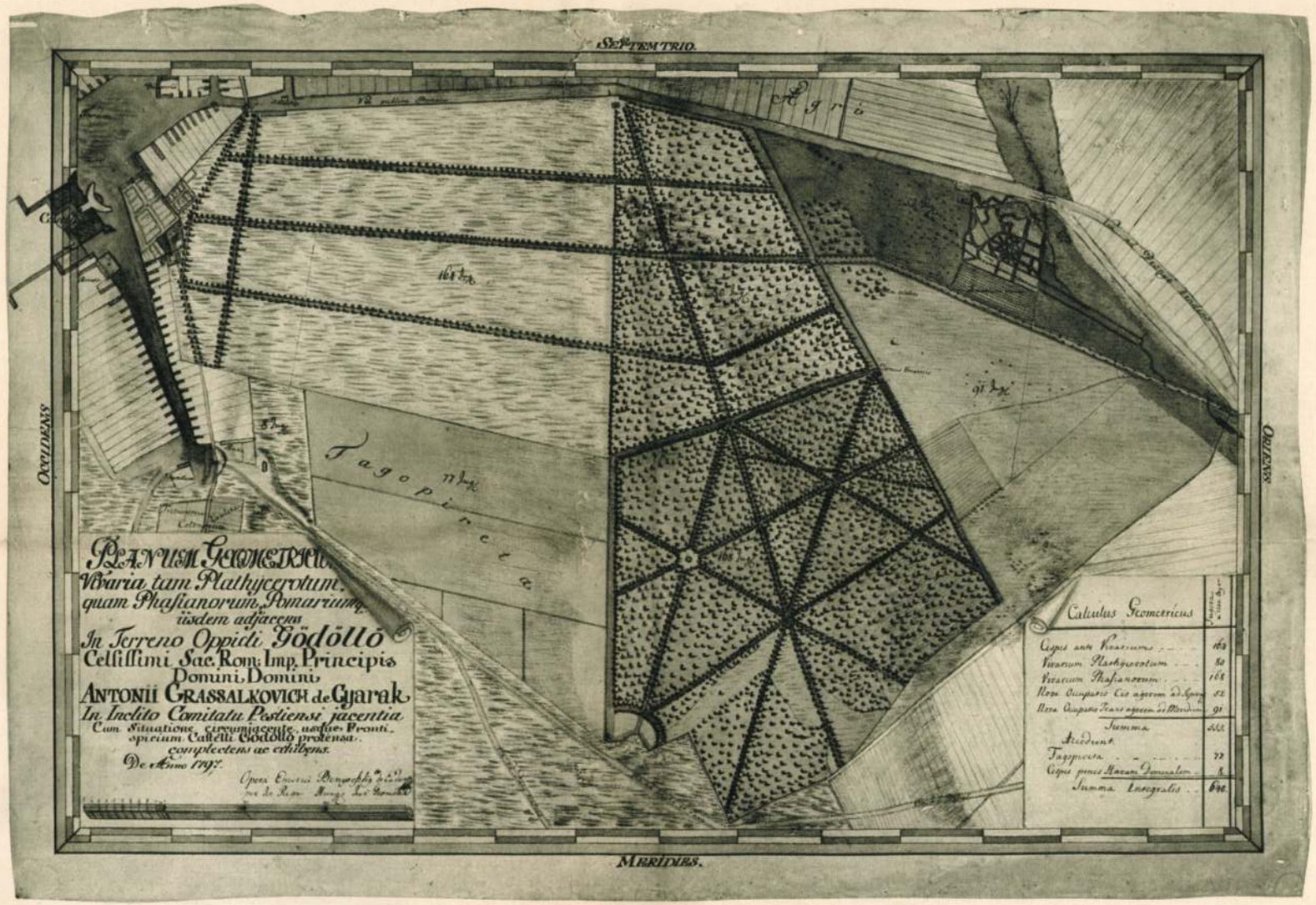

XII. BENYOVSZKY IMRE: A GÖDÖLLŐI VADASKERT TERVE. 1797
Grassalkovich-levéltár

in velchen von 25-ten August bis 3-ten 7ber die Englischen Gängel ausgesteket und durchgehauen vorden." (X. kép). A két terv kétségtelenül egy kéztől származik és az átalakító munkának két szakaszára vonatkozik. A rajz kezdetlegesebb technikai kivitele valószínűvé teszi, hogy e nem túlságosan jelentékeny munkával megbízott, egyelőre névtelen kivitelező mester műve. A tervszerűen fásított vadaskertet kis, kerek tisztásból kiinduló sugárutak szelik át, a „Zetinka"-folyó[13] kanyargó folyását kísérő szeszélyes menetű új utak nyugtalansága ellensúlyozza a főutak tektonikus rendszerét.

Ugyanebben az időben hasonló átalakítások folytak a legfényesebb Grassalkovich-kastélyhoz: Gödöllőhöz tartozó vadaskertben is. Erről tanuskodik következő két tervrajzunk. Eltérő qualitásuk ellenére egy kéz munkájára vallanak. Az egyik, finomabb kivitelű, rajz (48×37·5 cm) (XI. kép) a gödöllői vadaskertet ábrázolja;[14] a rajznak alsó jobb felét a gödöllői kastély finom tollal készült homlokzati nézete díszíti. A baloldali, díszesen keretezett feliratban a rajzoló meg is nevezi magát. „Repraesentatio Geometrica Phasianethi Gedellöensis facta per Josephum Hoffmann Geometram 1782." A sűrű lombozatú vadaskert egyenes menetű, két középpontból kisugárzó úthálózata közé kanyargó ösvények és láncszem módjára kapcsolódó labirinthusmenet készül, egészen hasonlóan az ivánkai kastély kertjének felső bal szakaszához. A gödöllői vadaskertre vonatkozó másik, valószínűleg felvételi rajzunk (42×38 cm) bal alsó sarkában a következő szignaturát találjuk: „Ichnographia Sylvar Gedellöensium Haraszt Erdő dictarum per Jos. Hoffmann 1783 facta". Ez utóbbi rajz a gödöllői vadaskertnek egy pontosabban meg nem határozható, az előbbi részen túl eső szakaszát ábrázolhatta, a régi, átalakítás előtti állapotban. Ennek a két tervnek érdekessége, hogy névvel és kelettel ellátott felirata egy újabb névadattal szolgál a gödöllői nagyszabású kastély és kerttel kapcsolatos, eddig jórészt ismeretlen mesterek sorához. Viszont e két kisebb jelentőségű terv csak annál érezhetőbbé teszi a francia díszkert régi tervének hiányát és így ismeretlen voltát. E hiányért alig nyujt elegendő kárpótlást az a nagyméretű alaprajz (70·5×48·5), mely a kastély és környező vadaskert teljes fölvételét nyujtja (XII. kép). A kertterv baloldalán lévő bő szöveg megadja a szükséges felvilágosítást. „Planum Geometricu(m) Vivaria tam Plathycerothum, quam Phasianorum Pomariumq(ue) iisdem adjacens In Terreno Oppidi Gödöllő Celsissimi Sac. Rom. Imp. Principis Domini Domini Antonii Grassalkovich de Gyarak. In Indito Comitatu Pestiensi jacentia Cum Situatione circumjacente, usque Frontispicium Castelli Gödöllő protensa complectens ac exhibens. De Anno 1797 Opera Emerici Benyovszky de eadem per Ict. Regn. Hung. Iur. Geometrae." A tervrajz készítője magyar nemesi név viselője. Egyelőre sem őt, sem munkásságát nem ismerjük.

ZÁDOR ANNA

[13] Zetinka-Csetinka, a Zsitva-folyó mellékvize.

[14] A gödöllői kastélyról és kertről főleg Korabinszky (Almanach S. 345. és Lexicon S. 205.), továbbá Bernouilly (Bd. 9. S. 249.) emlékeznek meg bővebben. Khevenhüller herceg érdekes följegyzése szerint a már 1751-ben is pompás kastély és kert 1764-ig újabb érdekes átalakításokon ment keresztül. (Aus der Zeit Maria Theresias, Tagebuch des Fürsten Johann Joseph Khevenhueller-Metsch. 1764—67. Wien, 1917. S. 57.) A gödöllői kert későbbi angol stílű alakjában is híres volt. Ld. róla gr. Dessewffy József érdekes bírálatát Kazinczyhoz, 1815. IX. 24, intézett levelében. (Váczy: Kazinczy Ferenc levelei. XIII. 176. old.)

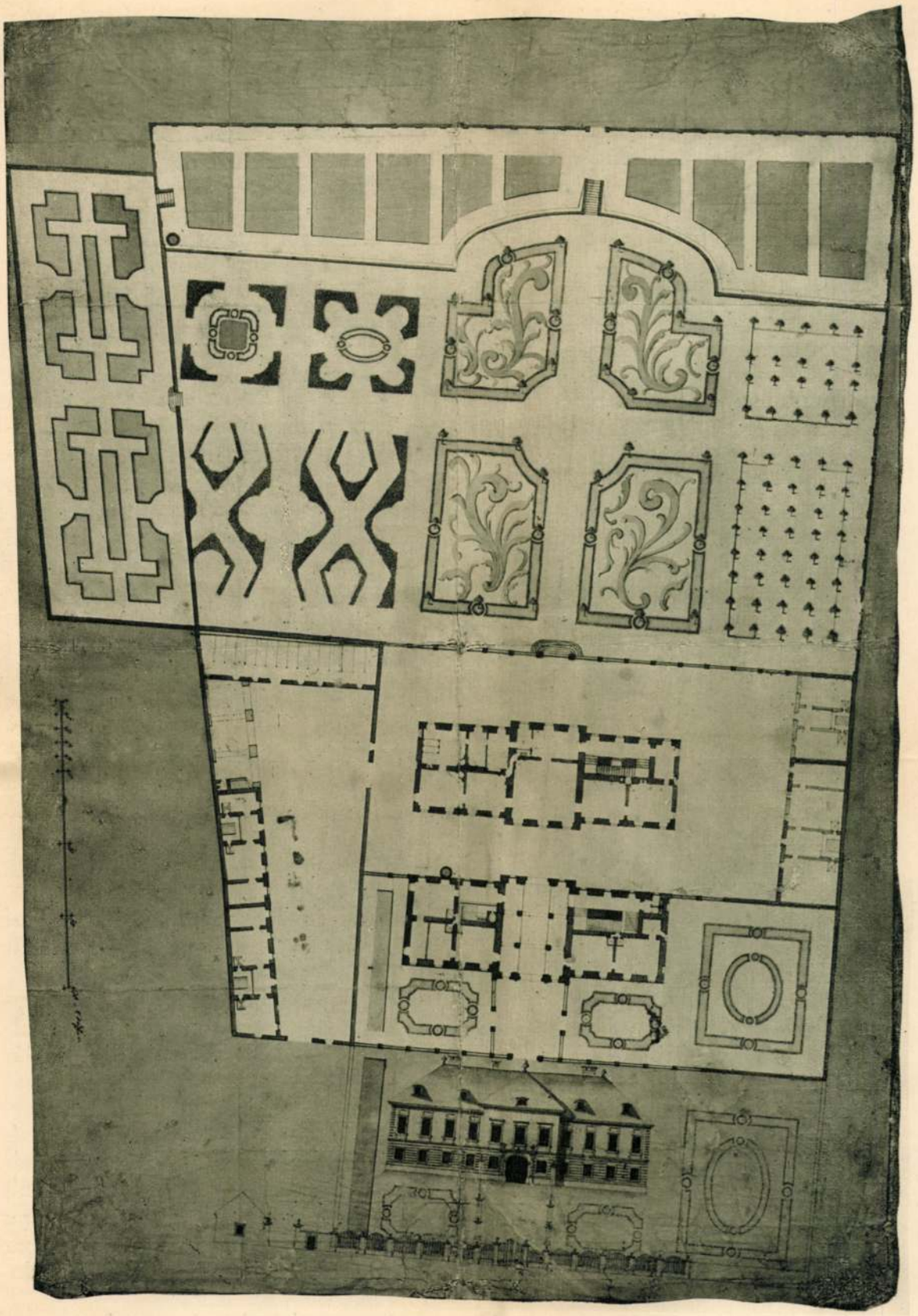

VI. HASSLINGER JOSEPH: PALOTA ÉS KERT TERVE. XVIII. sz. II. fele
Grassalkovich-levéltár

Elemér úr szíves közlése.) Pierre Goussardról nincsen tudomásunk, míg Bréquin báróról van néhány adatunk. Jean Baptiste Bréquin de Demenge mint híres matematikus és mechanikus szerepelt Bécsben, hol a Wasserbauamt adminisztrátora és a Hofbaudirektion egyik főhivatalnoka volt; résztvett a schönbrunni és laxenburgi kertek vízműveinek tervezésénél; egy belgiumi kastélyhoz készült kerttervét az Albertina[9] őrzi. Ezek szerint lehetséges, hogy még lényegesebb szerepet töltött be az eszterházai kert alakításánál, mint aminő a vízművek elkészítése és ez esetben tervünk talán vele lenne összefüggésbe hozható. Ez azonban olyan, bár korántsem lehetetlen, hipotézis, melynek tisztázását csak a jövő kutatástól várhatjuk. Az összefüggések szempontjából az sem lényegtelen, miként juthatott ez az eszterházai tervrajz a Grassalkovich-hagyatékba. Az eszterházai nagyszabású építkezés bizonyára nagyon érdekelte — talán izgatta — Grassalkovich grófot, akinek a herceggel való jó viszonya elfogadhatóvá tenné azt a föltevést is, hogy az ő kérésére Eszterházy herceg lemásoltatta az eredeti tervet, illetőleg átadta a kivitel alapjául szolgáló tervpéldányok valamelyikét. Közelebbi magyarázatot nyujt talán az az — egyébként nehezen ellenőrizhető — adat, amely szerint „az Eszterházán díszlő kert, kastély stb. terve, melyet Eszterházy herceg ajándékozott Grassalkovich Antal hercegnek, ez utóbbi pedig Beller Márton secretariusa és inspektorának adta emlékül", 1877-ben a gödöllői Múzeum Egylet tulajdonába jutott. (Dobozi: Gödöllő és Vidéke. Gödöllő, 1878., 54. l.) A Múzeum Egylet már 50 év előtt feloszlott és a rajzoknak teljesen nyomuk veszett. Valószínűleg a mi példányunk is az ezen, Grassalkovich hercegnek ajándékozott, tervekhez tartozott és szerencsés véletlen folytán a herceg birtokában maradt.

A versaillesi kerttel összevetve mindenekelőtt szembetűnik, hogy a francia kert főtengelyét alkotó hatalmas csatorna Eszterházán hiányzik. Ennek oka nem egyedül a vízhiány, hanem inkább az az idegenkedés, amellyel ezt a tipikusan francia elemet a középeurópai kertművészet képviselői fogadták. Ha valamely oknál fogva víz adja a kert főtengelyét, akkor lehetőleg cascadok alakjában szerepeltetik és felhasználásában inkább olasz, semmint francia mintaképet követnek (például a Kassel melletti Wilhelmshöhe kertje). Az Eszterházai kert erősen francia jellegét viszont a sugárutak hálózatán alapuló terv szigorú architektonikus rendszerén és egyes kisebb részletek alaprajzi beosztásán kívül főleg az egész kert síkon elterülő volta adja meg, amely szinte tudatosan mellőzi — szemben Bécs és környékének legtöbb kertjével — a lépcsőzetes, terraszos „olaszos" elrendezést. Bizonyára ennek a lényeges mozzanatnak is köszönhető az eszterházai kert magyar Versailles neve. További fontos, Versaillestől eltérő és a jövő új stílusáramlatai felé mutató mozzanatot jelentenek a szigorú úthálózaton belül, a sűrűn fásított részek között szabálytalanul kanyargó angolos utak, amelyek mint egy új művészi stílus előhírnökei, ilyen korán másutt alig szerepelnek.

Az eszterházai kastély és kert nagyszabású ünnepségek színhelyéül szolgált, de Fényes Miklós herceg halálával (1790.) véget ért fénykora és a század utolsó évtizedében egy Magyarországon járt angol utazó már a kert és kastély elhagyatott, elhanyagolt voltáról emlékezik meg.[10] Ebben az elvadult állapotban egy XIX. századbeli leírás angol stílusú kertnek nevezi, bár ilyenné való alakításáról nincsen tudomásunk.[11]

Az eszterházai kert most ismertetett tervén kívül a Grassalkovich-hagya-

[9] Kapossy J.: A magyar királyi kamara építkezései Mária Theresia és II. József korában. Klny. a Századok Csánki-emlékkönyvéből. 1914. p. 31. — J. Schmidt: Die alte Wiener Universität. Wien, 1929. S. 220. és Voltaire und Maria Theresia. Sonderabdr. aus den Mitteil. d. Vereins f. Geschichte der Stadt Wien. 1931. p. 19.

[10] Townson: Travels in Hungary in the year 1793. London, 1797. p. 39.

[11] Vállas A.: Nemzeti enciklopédia. Budapest, 1848. 10. füzet, 542. old.

tékban több francia stílusú kertterv található. Sajnos, ezeknél nem vagyunk abban a szerencsés helyzetben, hogy ismeretes lenne a kert, amelyhez készültek, vagy valamely művészi szignatúra könnyítené meg elhelyezésüket. Ezek közül a legrégibb egy igen [illegible]érült csonka állapotban fenmaradt, [illegible]5 × 48·5 cm nagyságú) zöld, sárgás-[illegible]rna, kék és vörössel színezett, gyönge [illegible]telű kertterv, melynek hiányzó [illegible] alsó sarkában volt a lépték és [illegible] az aláírás is föltüntetve. Az [illegible]z több épületet tüntet fel, ezek [illegible] főépülettömb — a kastély — [illegible]k mesterségesen kiépített szi-[illegible]ott helyet és hidak által ju-[illegible]razfölddel kapcsolatba. Hát-[illegible]ykorúnak tetsző francia fel-[illegible]el, amelyen — sajnos — épp [illegible]n olvasható: „Dessin du . . . [illegible] faisanerie de Schonau 1750". [illegible]ám időbeli meghatározás szem-[illegible]ából fontos adat, viszont a [illegible]önau helynév Ausztriában, sőt Bécs környékén oly gyakori, hogy közelebbi meghatározásra egyelőre nem vezetett.

Ugyanazon megrendelő számára készült, egy kéztől eredő két változatot látunk a következő, III. és IV. számú kerttervben. Úgy a tervek nagysága (78·5 × 28·5 — 79·5 × 28·5), mint Toise de Vienne-ben feltüntetett lépték, valamint világoszöld, kék, szürke, vörös és sárga színezése is azonos. A IV. számú terv nyujtja a gazdagabb, vagy inkább költségesebb megoldást. A tervek világosan áttekinthető, szinte leolvasható volta fölöslegessé teszi szavakkal való bővebb leírásukat. Sem az e kerthez tartozó épület nincsen jelezve, sem az egyes részek betűjelzése nem nyer megfejtést egy mellékelt magyarázatban. Így az sem dönthető el, vajjon kisebb kertről, vagy nagyobb kert francia stílusban kialakítandó részletéről beszélhetünk-e. A kertek alkotóelemei, azok elhelyezése és egymáshoz való viszonyuk több-kevesebb módosítással a legtöbb francia kertnél megtalálható; közeli rokonságuk a Saint Cloud-i és a Grand Trianon-hoz tartozó kerttel, valamint a triton kút erőteljesebb barokk dinamikája bizonyítja, hogy a mester a XVII. század nagy francia kertjeiben kereste a mintaképet. A kissé finomkodó, világos színezetű rajz, az egyes alkotóelemeknek híres mintaképekből való szinte tudatos átvétele és felhasználása valószínűvé teszi, hogy a XVIII. század közepének kissé akademikus, esetleg francia eredetű mesterétől származnak. Közvetlen tervül, vagy idegen mintaképül egy — sajnos — közelebbről egyelőre meg nem jelölhető, magyarországi kert számára.

Stílus és rajzbeli megegyezések fűzik e két tervhez V. képünket, amely egy qualitativ szempontból gyöngébb kettős francia terv számára is kiindulópontul szolgált. Lehetséges, hogy e több szempontból rokon alaprajzok egy megbízással függnek össze, de erre mindaddig, amíg e megbízás felől bizonyosak nem vagyunk, nem felelhetünk. Az V. számú tervrajz az eddigiektől nemcsak qualitásban különbözik és finom rokokó színezése által meglepő, hanem abban is eltér, hogy léptéken és jelmagyarázaton kívül aláírás is szerepel rajta. Ritka eset. Fájdalom, az aláírás minden igyekezet dacára sem volt megfejthető. Mindössze annyi állapítható meg, hogy francia név rejtőzik mögötte. Francia szellemre és kézre vall a kertalaprajzon kívül a felső jobbsarokban ábrázolt növényárkád is, amely lépcsős talapzaton álló, szobordísszel ellátott oszlopos tempiettot vesz körül: kecses, levegős fölépítése a zöldlombú nyírott háttérrel jóleső egységet alkot, melyben az architektonikus elveknek az élő természetre is átvitt szigorú rendszerét a részletek könnyed bája ellensúlyozza.

A Grassalkovich-levéltár kerttervei között az eddigieken kívül még három olyan jelentősebb alaprajz szerepel, melyek stíluskritikai alapon a XVIII. század harmadik negyedébe sorozhatók. Útbaigazító aláírás nem szerepel rajtuk s nem sikerült eddig megállapítanunk azt sem, melyik, valószínűleg magyarországi, Grassalkovich-kerthez készültek. A legérdekesebb köztük a VI. képünkön bemutatott, meglehető-

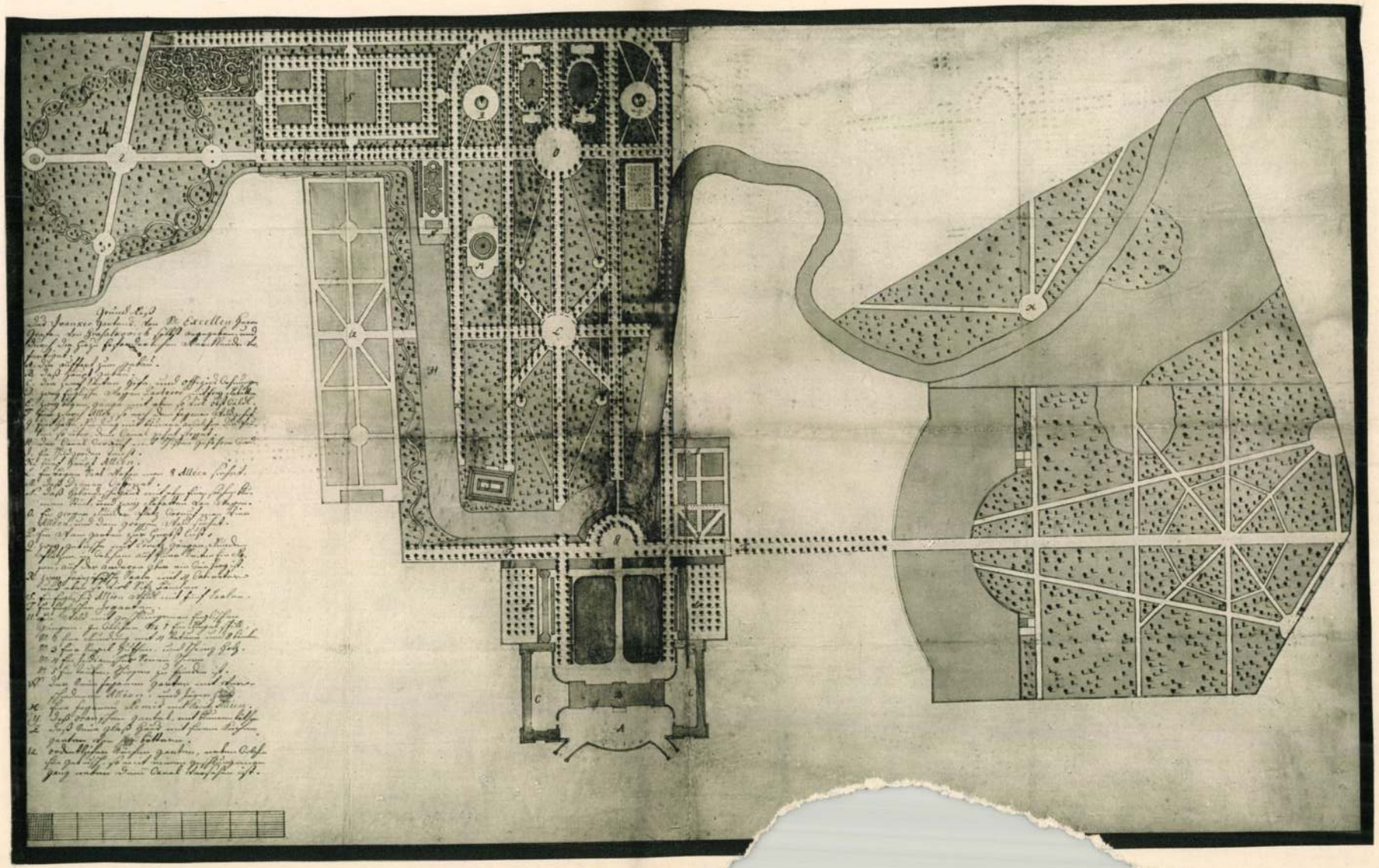

VII. AZ IVÁNKAI GRASSALKOVICH-K
Grassalkovi

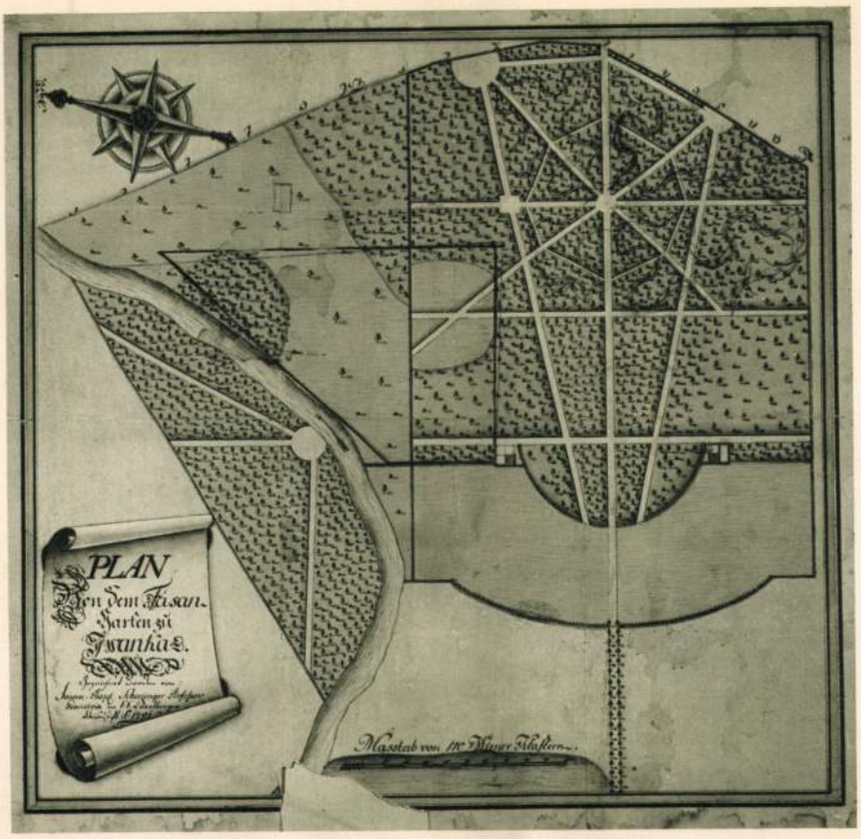

VIII. SCHERZINGER, JOH. BAPT.: AZ IVÁNKAI FÁCÁNOSKERT TERVE. 1781
Grassalkovich-levéltár

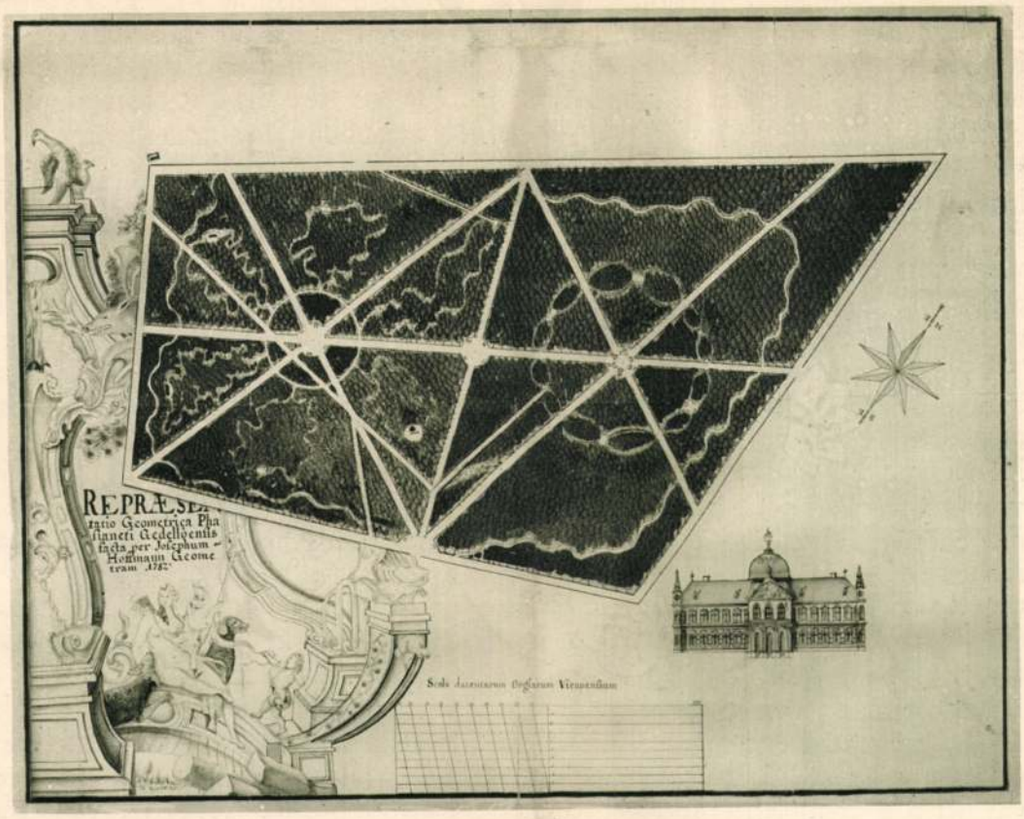

XI. HOFFMANN, JOS.: A GÖDÖLLŐI GRASSALKOVICH-KASTÉLY FÁCÁNOSTERVE. 1782
Grassalkovich-levéltár

sen rongált állapotban lévő, vászonra felhúzott tervrajz (63·92 cm), amelyen egy kis francia kert szőnyegágyain kívül a hozzátartozó emeletes kastély homlokzata és két alaprajza is helyet kapott. A sávozott, talapzatszerű földszint és hasonlóképpen vízszintes sávozással ellátott saroklezárás erős keretpántként fogja közre a háromtengelyes, sekély középrizalittal hangsúlyozott, egyszerű, síkban tartott homlokzatot. A középrizalit szinte klasszicizáló ablakai a kapuzat és tető rokokó vázadíszeivel sajátos harmóniában egyesülnek. A nyugodt felületélet szinte a klasszicizmus előhírnökének lenne tekinthető. Viszont a palota alaprajza inkább a barokk építészet térfelfogásához áll közel. Megőrizte úgy a bejárati, oszlopokon nyugvó, hatalmas csarnok és belőle nyíló lépcsőház, valamint az emelet kétrészes nagy középtermének domináns akkordját, amit azáltal is igyekszik növelni, hogy a kétoldalt csatlakozó, két-két szobából álló, rövid „enfilade" ajtónyílásainak megfelelően a lezáró oldalfalakon egy-egy ablakot helyez el és ezáltal igyekszik a szemet tovább, a végtelenbe vezetni. Ugyanez a nem-klasszicisztikus jelleg mutatkozik a kertben is, ahol a baloldali geometrizáló, kissé játékos vonalvezetése mellett az épülettől néhány lépcsőfokkal elválasztott virágágyak szőnyegmintája a XVIII. század első fele francia metszetornamenseinek örökségét mutatja. Tervrajzunk alsó, megsérült jobb sarkában készítője nevét is feltünteti: meglehetős bizonyossággal „Joseph Hasslinger Maurermeister" jelzése olvasható. Ez eddig teljesen ismeretlen név mögött rejtőzhetik egyike ama kisebb helyi mestereknek, akik összeségének a XVIII. századi magyarországi építészetben rendkívül fontos szerep jutott osztályrészül.

Valószínűleg összetartozó az a két német szövegű kertterv, melyek jelzés és dátum nélkül is az átmeneti kor egy kisebb jelentőségű mesterének kezére vallanak. A nagyobbik (42×59 cm) Klafter-léptékkel ellátott, feliratnélküli kertalaprajz ránézetben ábrázolja az épület előrenyúló, mansardtetős, ion-pilaszteres pavillonnal ellátott két szárnyát, amelyek közül a baloldalihoz hosszan elnyúló istálló-épület is tartozik. A kert első szakaszának legnagyobb részét egységes zöld pázsit foglalja el, amely mellett szinte anakronizmusnak hat a jobboldali, régies labirintus. A kert többi része néhány lépcsőfokkal magasabban fekszik és kissé merev formájú gyepágyaival, valamint a sűrűn fásított rész között kígyózó ösvénnyel érezteti azt az átalakulást, melynek eredményeként a francia kert mindjobban tért veszít, hogy a századvég felé teljesen átadja helyét a mind erősebben előrenyomuló angol kertnek. A francia kert oly kedvelt motívumának továbbélését látjuk a jobboldali, gyepszegélyes terraszokon emelkedő és kis kerti lakkal koronázott dombban, melyet kétoldalt geometrikus mintára elrendezett árkádos bosquett vesz körül.

Az eddig tárgyalt anyagon túl a következőkben a századvég átmeneti korának néhány olyan munkájával kívánunk megismerkedni, amelyeket szerencsére sikerült pontosabban is meghatározni. Összetartozó csoportot ad az a négy alaprajz, amely 1780 körül az ivánkai Grassalkovich-kastélyhoz tartozó kert számára készült. A kert teljes alaprajzát a hozzátartozó kastéllyal VII. képünkön bemutatott nagy (96·5×60·5), vászonra felhúzott terv tünteti fel, amelynek részletes német szövege előtt a következő cím olvasható: „Grundriss des Ivanker Gartens, von Sr Excellen Herren Grafen von Grasalkovich selbst angegeben und durch die hiezu Erforderlichen Werkleude verfertiget." Hogy a terv eredetileg valóban a gróftól származik-e, avagy idegen tervre megy vissza, azt ma már nem igen állapíthatjuk meg. Példányunk rajzának és írásának jellege mindenesetre kisebb mesterre vall. A datálást megkönnyíti két másik, szerintünk idetartozó, tervrajz, melyek közül az egyik (94·5×63) a nagy franciastílű díszkertet tünteti fel és a

baloldali felirat szerint akkor készült, amikor az „durch Vereinigung mit dem Fasanen Wald solle vergrösseret werden". Szerencsés véletlen megőrizte az itt említett fácános külön tervét is: „Plan von dem Fasangarten zu Iwanka. Gezeichnet worden von Joann Bapt. Scherzinger Professor Geometriae im K. K. Wartberger Waisenstift. A° 1781" (Wartberg = Szempc. X.). Az akademikusan pontos, kissé száraz írás és rajztechnika erősen emlékeztet az előbbi, az átalakítás számára készült, tervre és nagy valószínűséggel e két tervet egy kéz munkájának tekinthetjük. Ugyancsak Ivánkához tartozik az a „Waldung oder Insul über der Donau" feliratú részletterv is, amely rajzbeli és írásbeli hasonlóságok alapján szintén J. B. Scherzinger munkájának vehető és amely a Duna medrén túl eső vadaskertrészletre vonatkozik, amelyet egyelőre az eddig ismertetett kerttervben nem tudunk elhelyezni.[12] A tervrajz stíluskritikai és rajztechnikai rokonságán kívül még egy mozzanat utalja az ivánkai kerthez tartozók sorába. A *8.* számmal jelzett, átlós irányú útra vonatkozólag a magyarázat a következőt mondja: „Prospect auf Lanschitz". Ugyanerre a kilátásra vonatkozik a negyedik ivánkai nagy terv négyes számmal jelölt „Diana Allee"-ja. Lanschitz-Cseklész valóban közel fekszik Ivánkához.

Az ivánkai kastélyhoz tartozó franciastílű kertnek majdnem három oldalát övezik a Duna ágai. Minden bizonnyal ennek tudható be, hogy kert és kastély főtengelye itt nem esik egybe, mindkettő egymástól szinte független coordinata-rendszeren épül fel és a laza összetartozásukat a kis híd, mint egyetlen kapocs, sem képes fokozni. A kert tektonikája egymással párhuzamos hosszanti utak és az ezeket metsző két vízszintes út hálózatán nyugszik; a főútvonalakat az átlók irányában keskenyebb vagy rövidebb utak kötik össze. A beosztás egyszerűsége a kert minden részében érvényesül. Szőnyeges virágágyak, bosquett-lugasok vagy arkádok alig szerepelnek, sőt mellőzik a különböző növénymagasság és sűrűség adta hatásos változatosságot is, amit az architektonikus kertstílus másutt, nagyobb kiterjedésű kerteknél, előszeretettel alkalmaz. A kertalaprajz a maga egészében oly közel áll az 1750-ből való tervünkhöz (Schönau), hogy keletkezését is körülbelül ez időre kell tennünk. Az architektonikus tengelyrendszer szigorú uralma érvényesül az egyszerű beosztású vadaskertben is, melynek Scherzinger által 1781-ben készített fölvételi rajzán szabadkézzel és ceruzával vannak a kanyargó utak belerajzolva (VIII. kép). Ugyanilyen kanyargó úthálózat került a régebben egyenes vonalakból álló labirintus helyére az ivánkai tervrajzon (VII. kép), míg az első alaprajzon (bizonyára az átalakításra vonatkozó) elszámolások nyoma látszik. Mindez arra vall, hogy 1780 körül nemcsak a fácánosnak a díszkerthez való csatolása volt tervbevéve, — amint ezt a felirat mondja, — hanem a kert egyes kisebb részeinél az új angolos kertstílus követelményeinek megvalósítása is. Ezeknek a most ismertetett terveknek éppen ez új tendentiák lassú, de észrevehető érvényesülése kölcsönöz különös érdekességet.

Ugyanezen időből való a komjáti Grassalkovich-birtok (Nyitra megye) vadaskertjének két terve, melyek egyike (41×50·5) pontos dátummal van ellátva: „Plan von dem Wald bey Komiathi, wo von ein Theil bis an die Zetinka zum Türgarten bestimet ist, in welchem von 2-ten bis 12-ten 8ber 1782 die Alleen und Englischen Fahrweege aus gezeichnet und durchgehauen worden." (IX. kép). Ennek a vadaskertnek baloldali részét ábrázolja másik tervrajzunk (71·5×51 cm), amelyen a következő felirat szerepel: „Plan von Fasan-garten zu Komiathi,

[12] Az ivánkai kert egyik fasora két szigethez is vezetett, amint ezt egy 1773-ból való, Albert főherceg és feleségének látogatását leíró tudósítás említi. (Pressburger Zeitung 1773. 76. Stück.) Még 1800 után is híres az ivánkai kert, amelyet Pozsonyból a főhercegek és az udvar is megtekintenek. (Magyar Hirmondó, Bécs, 1802. I. 695. old.)

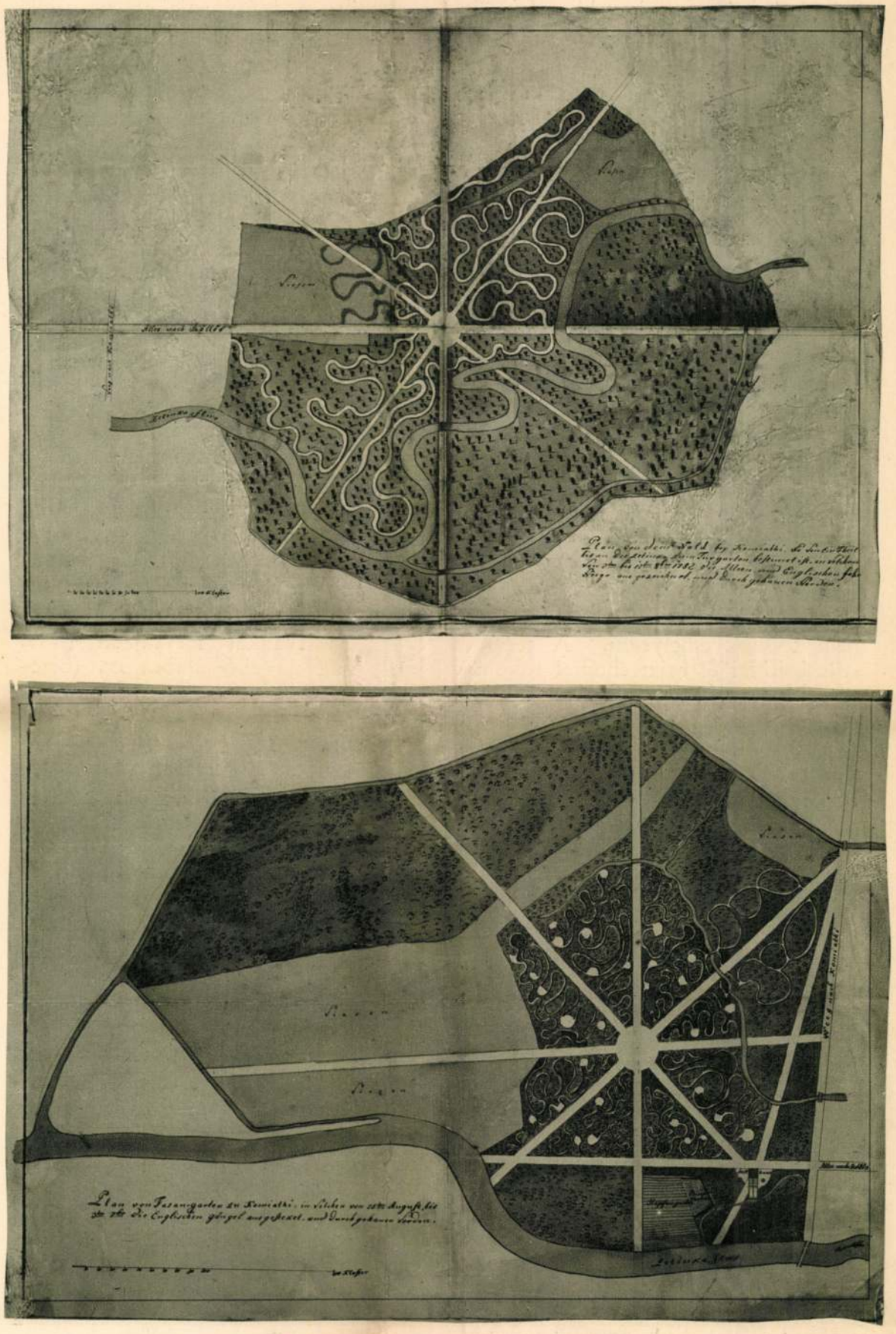

A KOMJÁTI GRASSALKOVICH-KASTÉLY FÁCÁNOSKERTJE. 1782
Grassalkovich-levéltár

A GRASSALKOVICH-LEVÉLTÁR KERTTERVEI[1]

A XVII. és XVIII. század építészetének egyik legérdekesebb mellékhajtása a kertépítészet. Az épülethez simuló kert sok esetben éppen olyan fontos szerepet tölt be, mint az épület külső és belső kialakításához tartozó szobrászati és festészeti alkotások többékevésbbé gazdag sorozata: csak ezek hozzájárulásával válik az épület a barokk összművészet szellemében értelmezett teljes egésszé, ezek adják művészi hatásának fontos, döntő tényezőjét. A festészet és szobrászat terén az épülettel egybeforrott, tisztán dekoratív rendeltetésű alkotások az utóbbi évtizedek művészettörténeti kutatásában már elfoglalhatták az őket megillető fontos helyet. Ezzel szemben a barokk kertművészet alkotásai behatóbb feldolgozásban még nem részesültek, s a legújabb ezirányú kutatások sem tudták új, értékes anyaggal lényegesen kiegészíteni Marie Luise Gothein kitünő áttekintésének eredményeit. Ennek oka elsősorban a kertnek, mint művészeti alkotásnak rendkívül mulandó jellege, amelynek következményéül a két barokk század kertjeinek csak kis részéről van tudomásunk, ezekről is jórészt csak írott följegyzések, leírások nyomán és csupán igen ritka, szerencsés esetben metszetek alapján. A másik nem kevésbbé fontos ok: a „közvélemény"-nek az a mind a mai napig is élő sajátságos fölfogása, amely a tervező kertművészt sokkal kevésbbé tekinti elismerendő művészegyéniségnek, mint akármely építkezés kivitelező, másodrangú mesterét. Le-nôtre és néhány kivételes tehetségű társának hírneve sem tudott ezirányban gyökeres változást létrehozni. E psichikai tény okait százados történeti távlatból tisztázhatjuk. Legelőször is azt kell tekintetbe vennünk, hogy a kertépítő — mulandóbb természetű alkotásának az építészeti művel szemben való függő helyzete által — némileg alárendelt viszonyba jutott az építkezés vezetőjével szemben, természetesen kivételt jelentenek azon esetek, amikor mindkét munka egy kézben összpontosul. Lényeges nem egy kertépítő ismeretlenül maradása szempontjából az az eléggé gyakori eset, hogy botanizálással szívesen foglalkozó, de rendszerint dilettáns kertépíttetők néhány többékevésbbé fontos utasítást adva a tervezőnek, szívesen hallgatják el annak nevét és maguk szerepelnek helyette. E körülménynek tulajdonítható, hogy Európaszerte oly gyakran olvasható egykorú leírásokban a kertalkotással kapcsolatban az építtető neve és a „kivitelezők" hosszú soráról, a tulajdonképeni „kert-művészekről" mitsem tudunk. Ha megfigyeljük továbbá, hogy a XVIII. század kertjeiben minő fontos szerep jutott díszítő célból a víz különböző módon való felhasználásának, — akár mesterséges tavak és csatornák, akár szökőkutak, vízijátékok és úgynevezett vízicsodák alakjában, — akkor érthető, hogy a hidraulikához értő geométer, vagy ingenieur, avagy „bűvész" rendkívül fontos helyet tölt be az egész tervezésnél és neve gyakran az alkotó művész neve helyett szerepel. Végül: gyakori eset, hogy akár az építtető, akár az építész vagy mérnök által készített, sőt igen gyakran a művészet akkori centrumai-

[1] A gróf Khuen-Héderváry levéltárban őrzött Grassalkovich-családi tervrajzgyüjteményben lévő kertterv-ekre dr. Kapossy János egyet. m.-tanár úr hívta fel a figyelmemet; ugyancsak neki köszönhetem, hogy így ez értékes anyag feldolgozásához juthattam.

Magyar Művészet
1931.

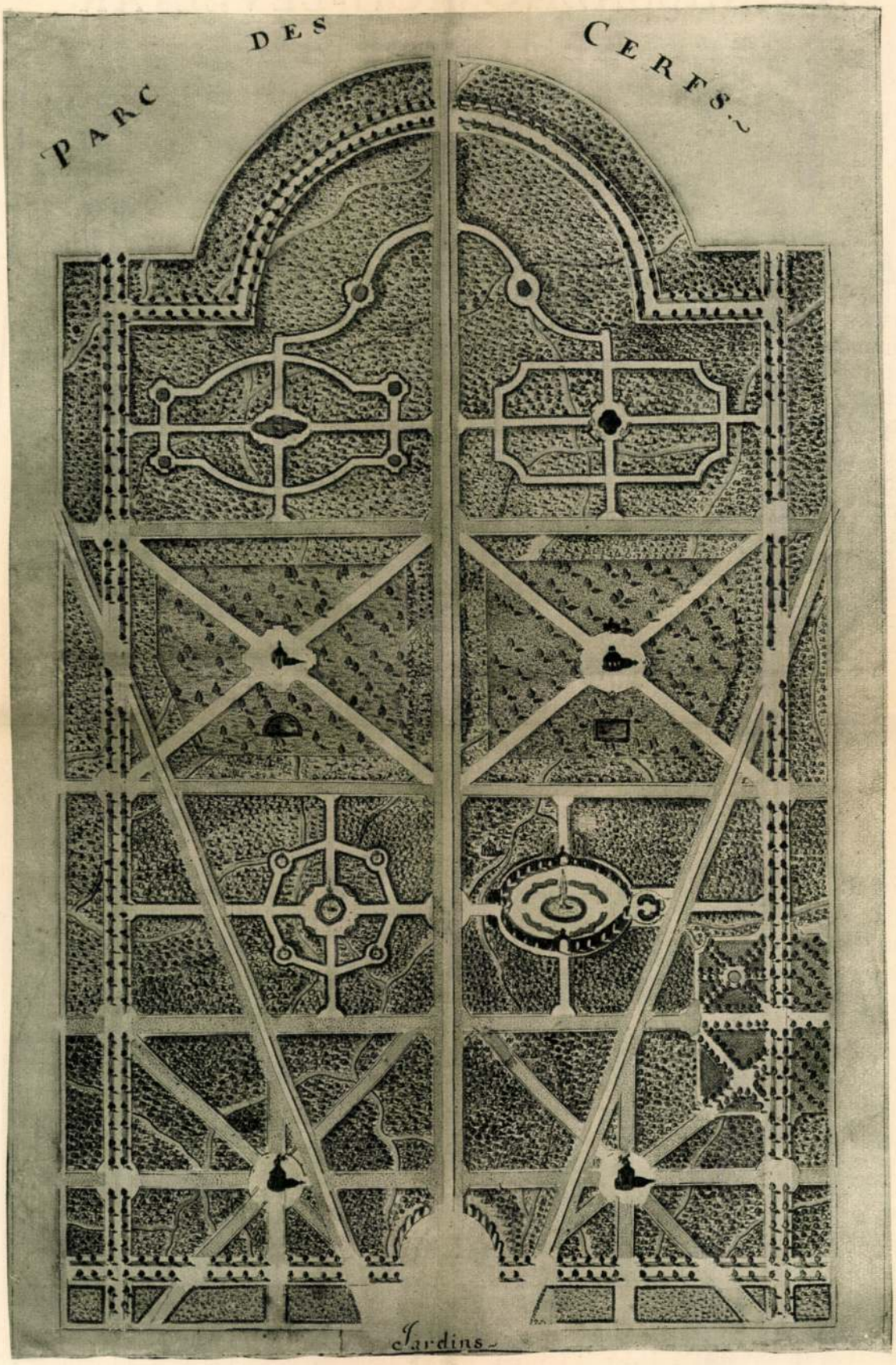

AZ ESZTERHÁZAI KERT TERVE AZ 1760-AS ÉVEKBŐL
Grassalkovich-levéltár

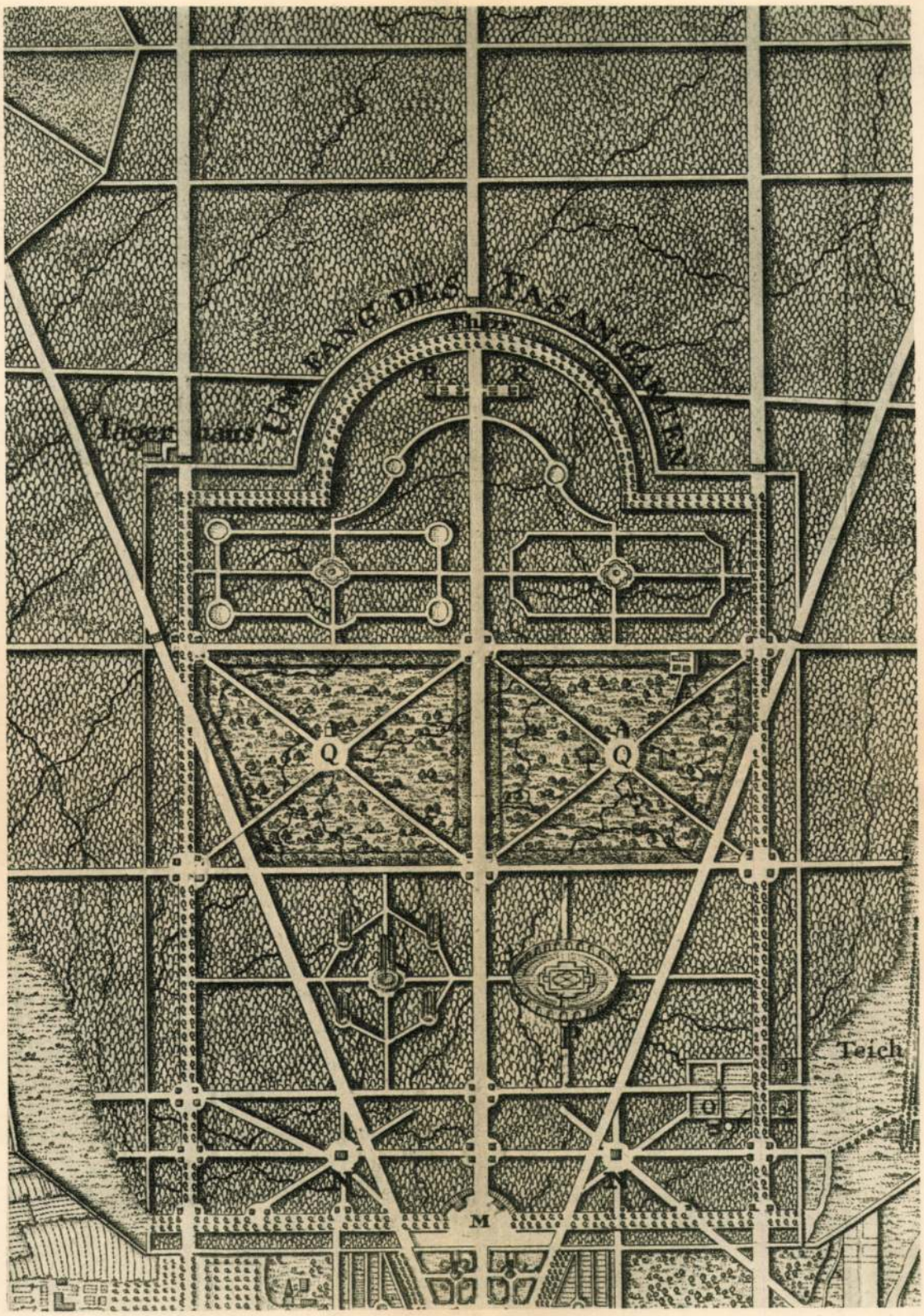

AZ ESZTERHÁZAI KERT ALAPRAJZA
Részlet a „Beschreibung des Hochfürstlichen Schlosses Esterház im Königreiche Ungern"-ből.
Pozsony 1784

ból, Párizsból és Bécsből hozott terveket kisebbszerű, a maguk területén különben igen jártas és képzett mesterek kivitelezik, akiknek neve ilyképpen teljesen homályban maradt és terveik kertjeikkel együtt pusztultak el.

A most mondottak nemcsak a kertművészet történetének egyes fontos fejezetei ismeretlen vagy kevéssé feldolgozott voltát magyarázzák, hanem egyúttal megjelölik ama tervező típusokat, amelyek valamelyikének írott források a korbeli kerteket tulajdonítani szokták. Erre azért kell figyelemmel lennünk, mert a leírásoknál is fontosabb — bár sajnos, ritkább — metszetes ábrázolások szignatúrái között többször is előfordul az építtető főúr, vagy egy külföldi nagy mester neve, viszont megtörténik az is, hogy egyes nagyobb alkotásokat ábrázoló metszetek teljesen ismeretlen egyéniségeket neveznek meg szerzőként. A barokk kertművészet alkotásaival foglalkozónak munkáját megnehezíti, hogy egy kertre vonatkozólag a felsorolt esetek bármelyike külön, sőt egymással vegyülve is fennállhat és esetről-esetre kell eldönteni, hogy e bonyolult együttesben kinek jutott a legfontosabb szerep.

A XVIII. század művészetének egészére a francia művészet döntő hatása jellemző, amely mellett a többi, színező, közvetítő vagy átalakító mozzanatok másodrendű fontosságúvá válnak. Ez az általános megállapítás fokozott mértékben érvényes a kertművészet speciális területére annál is inkább, mert az olasz barokk, belső lényegének következményeül, a kert itt mindvégig többnyire másodrendű szólam marad. Ezt az alapérzést igen pregnánsan fejezi ki a közismert mondás: „Le cose che si murano, sono superiori a quelli, che si piantano". Az olasz architektonikus kertművészet fontos korszaka a XVI. században kezdődik, amikor a kertre is átviszi, néha szinte ráerőszakolja az architektúra tektonikus tengelyeinek uralmát, anélkül, hogy a monumentális hatású, méreteiben és díszítésében az olasz grandezzát soha meg nem tagadó épülettel szemben a kert egyenrangú szerepet játszhatna. Minden szépségük és varázsuk mellett a frascati-i villák és kertek egymástól szinte független, külön-külön hangot ütnek meg, amelyek csak a nagy olasz tervezők zseniális komponálóképessége által simulnak harmonikus egésszé, de az épület maga dominál. Mikor pedig a XVIII. század két legnagyobb olasz alkotásánál, a Nápoly melletti Caserta és a felső olasz Stupinighi-kastélyok kertjeinél némileg módosul a helyzet, akkor a francia művészet befolyása már tagadhatatlan. Mindez még érdekesebb és jellemzőbb, ha tekintetbe vesszük a kertművészetnek teljesen más, fontosabb szerepét a francia, főleg XVII. századbeli művészet egészében. Sokatmondóak az évszámok, melyek tanusága szerint a versaillesi kert grandiózus munkálatait Lenôtre előbb kezdte meg, semmint a kastély végleges, mai alakjának koncepciója megszületett volna. Azonos művészi elvek különböző művészeti területeken való jelentkezésének jellemző esete, amelyhez járul Lenôtre zseniális egyéniségének szinte látnoki ereje is.

Nem szorul bővebb magyarázatra az a körülmény, hogy az architektonikus francia kert csak akkor fejlődhetett az építészeti alkotás fontos, szinte egyenrangú tényezőjévé, amikor a szélesen elnyujtott, kevés emeletű, nyugodt tagolású, meghiggadó felületéletű épület a maga törvényszerűségét átvíve a természetre, azzal monumentális egységgé forrott össze, anélkül, hogy ezen egységen belül az egyik tényező a másik rovására túlságosan érvényesülne. Architektonikus kert és épület harmonikus egységében az alkotó tényezők egymás hatását fokozva és gazdagítva adják a benyomás nagyszabású egészét. Így magától értetődik, hogy az architektonikus kert igazi hazája Franciaország volt és Európaszerte akkor terjedt el és jutott gazdag virágzáshoz, amikor az egész európai és főleg középeurópai művészet a francia művészet szellemének hatását tükrözi.

Ha az európai kertművészet nagy anyagán belül Magyarországra összpontosítjuk figyelmünket, a felsorolt nehézségek fokozott mértékben állnak munkánk útjába. Nálunk még kisebb volt az érdeklődés eddigelé hazánk művészi kultúrájának, e nem érdektelen, a nyugattal itt is lépést tartó megnyilvánulása iránt. Ez annál szembetűnőbb, ha tekintetbe vesszük, hogy a XVIII. század hazai építészetünk egyik leggazdagabb korszaka — úgy az alkotások számát, mint szintjét illetőleg — és az építészeti alkotás egészének, teljességének nálunk is legtöbbször elmaradhatatlan járuléka a hozzátartozó, vele együtt architektonikus egészet nyujtó kert. Sajnos, kastélyépítészetünk e fontos korszaka is csak kevés érintetlenül hagyott és az alkotó művész nevével ellátható emléket mutat fel. Még mostohább a helyzet a kertépítészet terén, amelynek alkotásai közül érintetlenül — természeténél fogva — egy sem maradt fenn, a rájuk vonatkozó egykorú leírás, metszet, vagy festményábrázolás meglepően kevés és még ezek is csak a legritkább esetben közlik velünk a tervező, vagy kivitelező művész nevét.[2] Több olyan nagyhírű alkotásnál, melyekről egy útleírás vagy topografia sem mulasztja el a megemlékezést, kénytelenek vagyunk a homályban tapogatódzni, és miként magára az épületre vonatkozólag, úgy a kertnél is a stíluskritika segítségével próbáljuk eredetét és a forrást meghatározni. Munkánkat megnehezíti a kerttervek ismételhető, könnyen továbbadható volta, sőt még az a tény is, hogy speciális helyi okok, vagy a kivitelező más irányú vagy kaliberű tudása többé-kevésbbé döntő mértékben befolyásolhatták az eredeti terv miképen való megvalósítását.

A magyarországi kertekre vonatkozólag *Pauer Arnold* kitünő, lexikális összefoglalásán kívül[3] az eddigi irodalom néhány kisebb és részben elévült tanulmánya alig ad útbaigazítást. Még szegényebbek vagyunk kertábrázoló metszetek és tervek terén, ami e tanulmányunk új és ismeretlen anyagának különös értéket ad.

A XVIII. század nagy magyar építtetői közül két főúri család emelkedik ki: az Eszterházy hercegek és a gróf, később herceg Grassalkovichok. Látszólag a másikra való tekintet nélkül, valójában pedig az alacsony sorból magasrangra jutott, zseniális ember versengő hajlamával igyekszik gróf Grassalkovich Antal minden úton-módon utánozni, sőt lehetőleg túl is szárnyalni az akkori főnemesség e legfényesebb családját. Természetesen e megállapítással nem kívánjuk a többi főrangú és egyéb családok ilyirányú működésének fontosságát lekicsinyíteni, csupán megjelöltük azt a két, tanulmányunk szempontjából legfontosabb nevet, amelyek köré a minket most érdeklő alkotások legtöbbje csoportosul.

Az Eszterházy-család hercegi ágának kastélyai közül művészi jelentőségénél és már pusztán méreteinél fogva is, két kastély emelkedik ki: Kismarton és Eszterháza. A kismartoni kastélyhoz tartozó, eredetileg renaissance stílű kert a XVIII. század 50-es éveiben alakult át francia kertté; a meglévő terv szerint, francia mestertől származó alaprajz nyomán. Úgy látszik ez a kertterv némi változtatással került kivitelre, erre vall legalább is egy másik, kissé módosított tervrajz, melynek német szövege megnevezi a rajzolót, aki valószínűleg egyúttal a kivitelező is volt: „Aufgenommen und gezeichnet durch Mathias Pölt, fürstlich Esterházyschen Obergärtner".[4] Váry és Korabinszky leírásai, melyek a legrégibbek közé tartoznak, elragad-

[2] Ez időbeli kertkultúránkra jellemző, hogy számadások szerint a kertész és a kerti munkálatok gyakran igen jelentős összeget emésztenek fel. Pl. a jókeöi uradalom 1760-ból való számadása szerint a kertész fizetése a gazdatisztekével áll egy vonalban. (Jedlicska: Kiskárpáti emlékek. 1882. II. 251.)

[3] Pauer Arnold: Adatok a magyar kerti kultúra történetéhez, főtekintettel Szenczy Herbáriumára. (Megjelent a szombathelyi Premontrei gimnázium 1925—26. évi értesítőjében.)

[4] Mindkét terv közölve a „Die Parkanlagen Österreich-Ungarns in Wort und Bild", Wien, 1913. 5. füzetében.

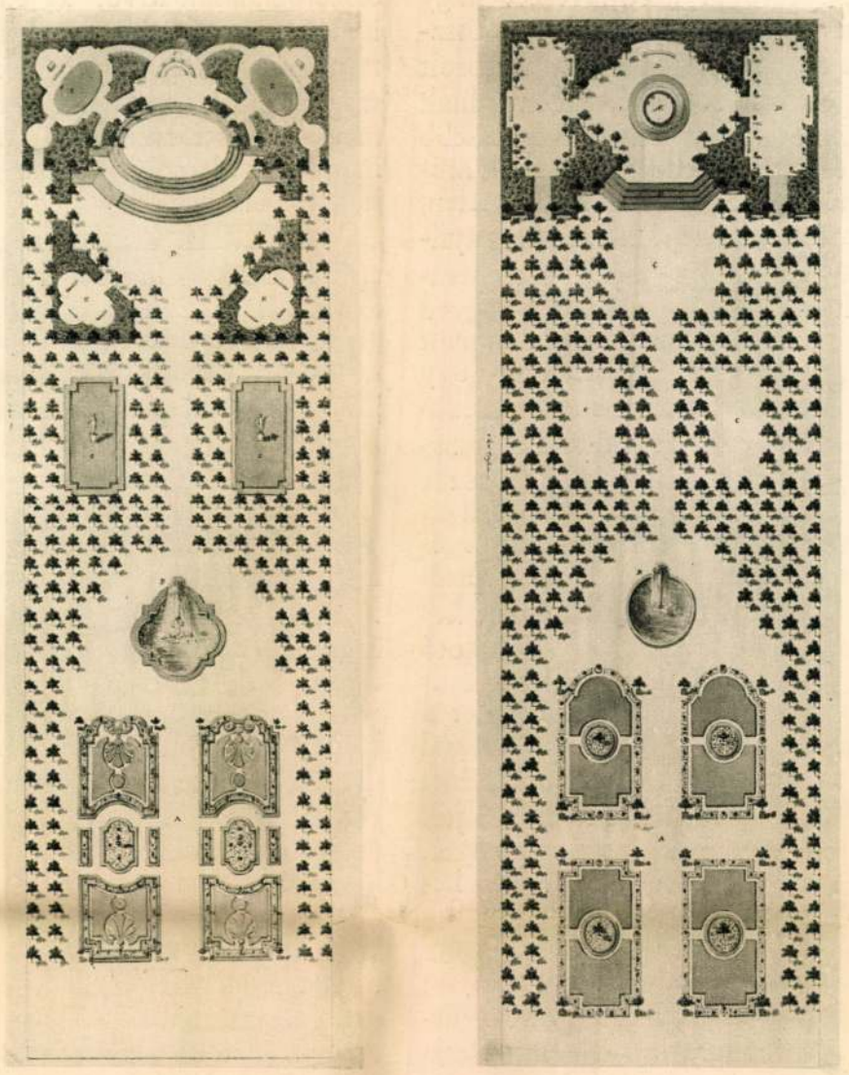

III. és IV. FRANCIASTÍLUSÚ KERTTERVEK A XVIII. SZÁZAD KÖZEPÉRŐL
Grassalkovich-levéltár

tatással emlékeznek meg[5] a szobrokkal díszített szép kertről, mely azonban Eszterháza mellett erősen háttérbe szorult és ez a mostoha helyzete fenn is állt mindaddig, míg a századforduló után Charles Moreau tervei szerint a kastély neoklasszikus stílusban átépült és a hozzátartozó területen rendkívül hangulatos, szép angol kert nem létesült.

[5] Korabinszky (Almanach für Ungarn. Pressburg, 1778. 312—14. old. és Geogr. Hist. und Produkten Lexicon von Ungarn. Pressburg, 1786. 140—42. old.) és Vári (Magyarországnak leírása. Buda, 1799. II. 373—78. old.) leírásán, valamint a megelőző két jegyzetben említett műveken kívül ld. még Lackner összefoglalását: Mitteilungen des burgenländischen Heimatvereines. 1927. I.

Közelebbről érdekel minket az eszterházai kastélyhoz tartozó kert. A magyar Versailles, a XVIII. század e legnagyobb hazai alkotásának építési történetére nézve rendkívül szegények vagyunk adatokban. Ha ismeretes is az építkezés időpontja, ha tudjuk és látjuk is Versailles példaadó szerepét és ha hozzávesszük — közelségénél fogva is — a schönbrunni kastélynak stíluskritikailag is alátámasztható hatását, mindez együttvéve csak körülhatárolja azt a helyet, ahová a kastély művészettörténetileg tartozik, de nem ad közelebbi felvilágosítást a tervezőre és építő művészre nézve. Annál kevésbbé,

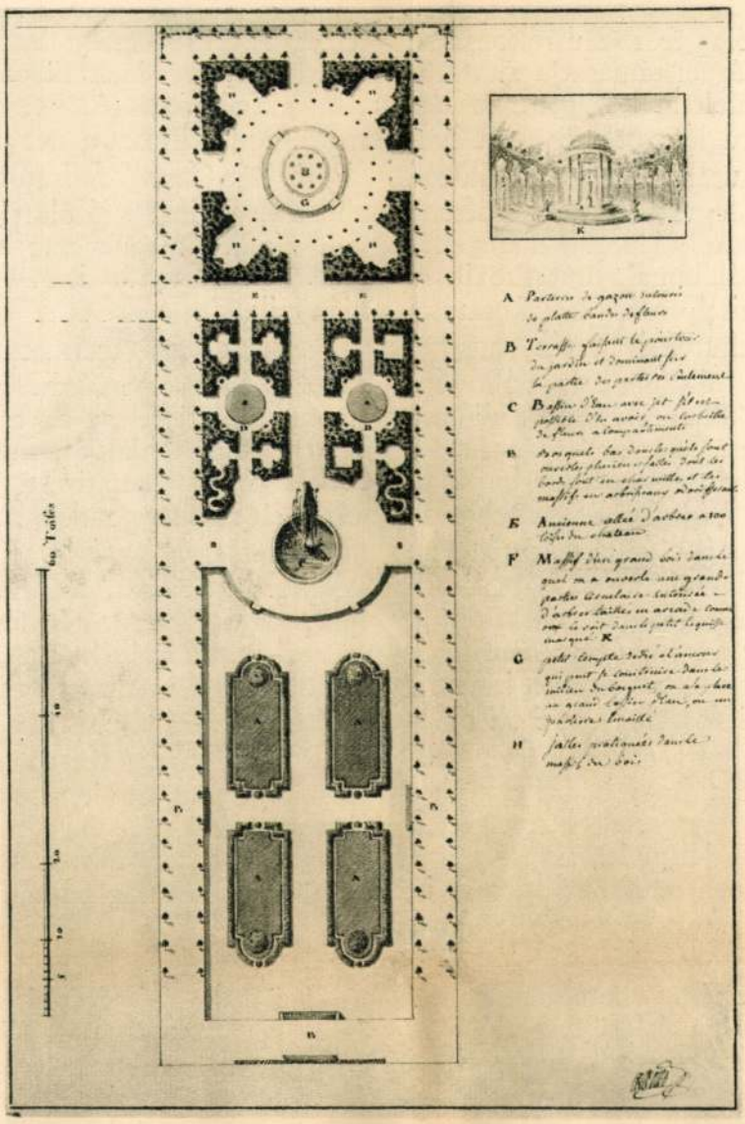

V. FRANCIA KERTÉPÍTŐ RAJZA. XVIII. sz.
Grassalkovich-levéltár

mert közelebbről való megvizsgálás után a most mondottak érvényességét kénytelenek vagyunk még lecsökkenteni. A versaillesi kastélyra, mint inspirálóra vonatkozó, kissé anekdóta színezetű hagyományból nem maradt fel sokkal több, mint az a körülmény, hogy Eszterházára is — miként a barokk kastélyépítészet számos alkotására — XIV. Lajos ezen utánozhatatlanul nagyszabású alkotása jelentős és példaadó hatással volt, s ha talán egyik sem áll oly közel Versailleshoz, mint a magyar Eszterháza, a fennálló különbségek, a Versaillestól idegen elemek érvényesülése az első benyomás némi módosítását követelik. Versailleson kívül és hatásán túlmenőleg a francia építészet egészének bélyege az eszterházai kastélyon tisztán érezhető anélkül, hogy a kastély építészeti forrását közelebbről megnevezhetnők. Vannak itt olyan nem francia elemek is, melyek részint teljesen más forrásból származnak, részint közvetítő állomások útján lényegesen módosultak, úgy hogy többé alig alkalmazható rájuk a francia jelző. A közvetítő állomások közül első helyen áll Schönbrunn, amely Mária Terézia uralkodásának köszönheti létrejöttét és amelynek földrajzi és történelmi helyzete az eszterházai kastély-

lyal való látszólag erős stílusrokonságot sok valószínűséggel támasztja alá. Különösen a homlokzat középső részéhez simuló, kétkarú lépcsőtől övezett balkonmotívuma utal a két kastély közeli rokonságára. Megvizsgálva e kérdést, a schönbrunni kastély lépcsője merevebbnek, klasszicizálóbbnak mutatkozik és újabban Hainisch alapvető kutatásai nagyon valószínűvé is tették, hogy a schönbrunni kastély ma is fennálló lépcsőjét csak 1778-ban tervezi Ferdinand von Hohenberg.[6] Ez esetben a lépcső az 1764—66-ban épült Eszterházának nem lehetett a mintaképe. Így tehát az eszterházai kastély építési történetére vonatkozó tudásunk végül is csak abból a negatív eredményből áll, hogy a tervező építész semmiképpen sem lehetett az a — egyébként teljesen ismeretlen — „Jacobi Alsacien", aki az alaprajzot nevével látta el. Egyelőre még az is tisztázatlan, hogy benne a kivitelező építészt, vagy csak a metszetek készítőjét kell-e látnunk?

Hasonlóképpen eldöntetlen ma is, hogy a kastélyhoz tartozó hatalmas francia kertnek ki a tervezője. A „Beschreibung"[7] szerint a herceg utasításai és tervei alapján készült, valójában azonban a főbb utasítások, a versaillesi kert mintaképül való vételének gondolata származhatott a hercegtől, a kivitelezett kertterv pedig vagy az építészre, vagy a vele karöltve dolgozó kertművészre vezethető vissza. Úgy a kastély, mint a kert eredeti tervei eddig ismeretlenek és csak az idézett „Beschreibung" metszeteiből alkothatunk magunknak minderről képet, amelyet az Eszterházára vonatkozó leírások több-kevesebb részlettel gazdagítanak.[8] Annál értékesebb az itt először bemutatott eredeti kertterv, amely a metszettel egybevetve kétségtelenül az eszterházai kert tervének bizonyul. A vászonra felhúzott (62×42·5 cm nagyságú) aquarellírozott tervrajz felül a „Parc des Cerfs" feliratot viseli, míg alul a „Jardins" szó alatti rész, amely valószínűleg megnevezte a kertet, sőt esetleg a tervezőt is, — sajnos, — hiányzik.

Rajzunk és a metszet lényegükben megegyeznek egymással. A rajz rálátásban tünteti fel az egyes kerti lakok és templomok alakját, míg a metszet ezeket csak sematizált alaprajzban jelzi. Kevésbbé gondos rajzunkon az úthálózat szerkesztése, az egyes utak találkozópontjainál a festék egybefolyik, sőt a főút mentén lévő rotondák és azok szobrászi díszítése is hiányzik. Hasonlóképpen elhagyja rajzunk a kert utolsó szakaszának kis templomait, melyek a metszeten szerepelnek és Fortuna és Venus nevét viselték. Az említett eltérések arra engednek következtetni, hogy tervünk a metszet előtt készült, sőt esetleg amannak mintaképül szolgálhatott. Vászonra felhúzott állapota viszont valószínűvé teszi, hogy rajzunk a kastély építési korából való és a kert alkotásánál kiindulópontul szolgált, akár mint a herceg által külföldről szerzett, akár a kivitelező kertművész vagy építész által készített terv. A tervrajz gondatlansága és rajzbeli fogyatékossága inkább arra vall, hogy a kivitelező mester készíthette, valószínűleg az eredeti terv nyomán s felirata ez okból francia nyelvű. Az Eszterházy herceg szolgálatában dolgozó művészek és mesterek nevei között két olyan francia név szerepel, amelyeknek viselőire itt tekintettel lehetünk. Az egyik: „Ingénieur Baron de Bréquin", aki az „Excursion à Eszterháza en Hongrie en mai 1784 p. 10" szerint: „Si célèbre par ses vastes connaissances dans la partie de l'Hidraulique", és akinek műve a kert szökőkútjainak és vízmedencéinek bőséges vízellátása. Másrészt az eszterházai kastély egyik folyosóján több régi rajzon a következő aláírás olvasható: „Pierre Goussard ingénieur . . . 1771" (Réh

[6] Hainisch L.: Der Klassizismus des Architekten J. Ferd. Hetzendorf von Hohenberg in seiner Mittelstellung zwischen Spätbarock und Romantik. (Kéziratos disszertáció a bécsi egyet. könyvtárban.) S. 5.

[7] Beschreibung des Hochfürstlichen Schlosses Eszterháza. Pressburg, 1784. 42. old. szerint: „Die Austeilung des Gartens ist nach einer von dem Fürsten selbst entworfenen Idee angelegt".

[8] A legrégibb és legkimerítőbb leírást Bernouilly közli. (Sammlung kurzer Reisebeschreibungen. Band 9.) Korabinszky, Vári és a többiek leírása ennek alapján készülhetett, mert nem ad lényegesen újat hozzá.

énekszó hallatszott. Valami szokatlanúl lágy, meleg mezzoszoprán, mely szellő könnyűséggel hullámzott a hanglétrán... Ilyen könnyen, természetesen csak naturalisták és nagy művésznők tudnak énekelni.

A melódia szokatlanúl kedves és teljesen ismeretlen volt. Ágothay Sándor finom zeneérzékkel birt, s talán épen a muzsika tudta lelkierejét lekötni. Ez a könnyelmü életet folytató fiatal ember néha órákig ült a zongora mellet... És ilyenkor üdült fel igazán.

Megállt és hallgatta a dalt... Bár eleinte játszian könnyünek tetszett, észrevette, hogy a finom átmenetek, a szinte légiesen hullámzó tört akkordok fejlett zenei tehetséget kivánnak. Figyelt a szövegre... Nem tudta egész tisztán megérteni, csak egy-egy verssort: «Cziprusok szelid árnyéka — borul a magános hajlékra»...

Negyedóránál is tovább hallgatta... Aztán csönd lett... Sándor még ott állt jó ideig... szerette volna, ha ismételni hallja, hogy jobban belevésődjék emlékébe... De a csönd állandónak mutatkozott. Sándor hazament... Az úton folyton dudolta: Cziprusok szelid árnyéka — borul a magános hajlékra...

Többet nem tudott, sem a szövegből, sem a dallamból... Eleinte boszuságot érzett e miatt, később zaklató vágyat, hogy ezt a dalt megtanulja. Aztán felmerült a kérdés lelkében: ki lehetett az énekesnő?... Az öreg kántornak nem volt leánya, csak egy fia, ki Sándornál jóval idősebb, de annyival nem, hogy ennek a lánya lehetett volna... Kicsoda tehát?

Mikor hajnalban felébredt, ismét a cziprusról szóló dal kivánkozott ajkára.

— Ezt meg kell tanulnom, — mondotta magában, — olyan melegséggel árasztotta el lelkemet, minőt még nem éreztem... Vajjon ki énekelhette?

Restelte édesanyjával közölni kiváncsiságát, s elhatározta, hogy még az nap meglátogatja az öreg kántort, ki édesapjának is jó embere volt. Bizonyos volt benne, hogy szivesen látják...

De az nap nem mehetett el. Édes anyját kellett bekisérni a városba. Késő éjjel volt, mikor hazaérkeztek.

Az nap Sándor többször kapta magát rajta, hogy a mult éjjel hallott melódiát dudolja. Meg is kérdezte édesanyjától:

— Ugy-e szép, mama?

— Nagyon szép, mondotta a matróna, nem tudod folytatni?

— Nem tudom, de meg fogom tanulni... Meglásd, neked is nagy gyönyörüséged lesz benne.

Másnap reggel alig várta, hogy a látogatásra alkalmas idő elkövetkezzék. Tizenegy órakor ott volt a kántorlak udvarán. A kántorné fogadta a vadszőlős ámbituson. A jó asszony örvendett és csodálkozott.

— Minek köszönhetjük a ritka szerencsét? — kérdezte.

— A kántor urat keresem.

— A férjemet? Nincs itthon... A húgom leányát vitte a vasuti állomáshoz. Itt volt nálunk látogatóban... Dehát tanitónő szegény, haza kellett utaznia...

— Úgy? — kérdezte Sándor önkénytelenül elmoszorodva. — Ugy-e, — tette hozzá hirtelen, az ön huga volt, ki oly szépen énekelt?

— Bizony igen, — mondotta a kántorné, s hangjában büszkeség csengett, — tetszett hallani?

— Igen, a fasorból, tegnapelőtt késő este...

— Úgy? Persze, akkor énekelt itt az udvaron...

— Nohát azt az éneket a király is meghallgathatja...

— Ezt mondotta az uram is...

— Jól mondta, — sietett Sándor megjegyezni, — magam is szomorú lettem, hogy olyan hamar vége lett. Hogy hivják a kedves hugát?

— Bakos Ilonának.

— S hol lakik?

— Messze, nagyon messze. Somogy vármegyében, Dráva-Nagylakon, okleveles tanitónő... Vele van édes anyja, a Zsófi hugom, a ki már tizenöt év óta özvegy, ép úgy, mint a maga drága mamája.

Sándor ott maradt, míg az öreg kántor viszszaérkezett a vasuti állomásról. Élénken tudakozta tőle, hogy mi annak a dalnak a címe, melyet az Ilona kisasszony tegnapelőtt este énekelt? Az öreg kántor csak nagyon hézagosan tudott felvilágositást adni:

— Valami régi olasz, ha ugyan nem spanyol dal... Az Ilona mondta, de biz én elfelejtettem... Az bizonyos, hogy nagyon szép... Nekem is folyton a fülembe zsong... Bánom, hogy meg nem tanultam. De Ilona annyi szépet énekelt... Ez volt a legszebb... Tudom, hogy apjától tanulta, ki valamikor Olaszországban járt... katona volt... aztán az is kántor lett...

Egy hét mulva Ágothay Sándor ismét a fővárosban volt, s összejárta valamennyi zeneműkereskedést, hogy felhajszolja a dalt a cziprusról. Nem volt szerencséje sehol, sem ismerték, s utbaigazitást sem tudtak adni...

Sándor örömmel vallotta meg magának, hogy ez a bájos melódia még külső életviszonyaira is kihat... Sokkal többet időzött otthon, mint azelőtt... hetenként könyveket, jogi szakmunkákat vásárolt, s azután olvasta őket... De a szép melódia nem hagyta nyugodni... Valami ellenállhatatlan vágy kezdte ösztökélni, hogy komolyabban járjon utána...

Meg is tette. Elővette a vasuti térképet, megkereste rajta Dráva-Nagylakot, s még az este elutazott. Hajnalban ért a kis drávamenti községbe, mely szomorúan elhagyatottnak, bántóan szegénynek tünt fel előtte szalmás házfedeleivel, roskatag faházaival s düledező deszkakerítéseivel...

— Itt nem borul cziprus a magános hajlékra, — mondotta nagyot sóhajtva.

Nehány órával később Bakos Ilonával, egy komoly arczú, okos szemű, kissé tömzsi orrú leánynyal állott szemben. Bemutatkozott.

— Nagynénjétől tudtam meg, hogy itt lakik. Egyenesen önhöz jöttem.

— Hozzám? — kérdezte a leány csodálkozva. — Miben lehetek szolgálatára?

— Egy dalt akarok öntől megtanúlni.

— Egy dalt?

— Igen. Egyszer már hallottam ezt a dalt, a cziprusok árnyékáról szól, mely egy magános hajlékra borúl... Ön a kántorlak udvarán énekelte, s én az utczán állottam... Megvallom, noha nem vagyok zenei tehetség híján, egyszeri hallásra nem tudtam megtanulni. Azért jöttem ide.

— Csupán azért? — kérdezte Bakos Ilona fokozódó kiváncsiságból.

Sándor egy kis zavart érzett. Szükségesnek látta mentegetődzni.

— Tudom, — mondotta, — hogy ez a mohóság betegesen regényesnek látszik... De ön nem fog szigorú bíró lenni.

— Legkevésbbé, uram.

— S megtanít arra a dalra.

— Nagyon szívesen, — mondotta Bakos Ilona egyszerűen. — Azt a dalt én is imádom. Valahányszor énekelem, lelkem szokatlanúl elérzékenyül. Igazán örvendek, hogy másban is mély érdeket tudott ébreszteni. Ha úgy tetszik, azonnal leírom hangjegyekre, mert én csak hallás után tanultam meg boldogúlt atyámtól.

— Jobb szeretném, — mondotta Sándor mélyen meghajtva magát, — ha én is hallás után tanulnám meg.

— Jó, tehát elénekelem. Tessék átfáradni, a zongra a másik szobában van. Nehány hangja hamis, de ide oly ritkán jár zongorahangoló. A kiséretet magam komponáltam hozzá. Nagyon banális... Számítok elnézésére...

Félóra múlva Sándor kifogástalanúl énekelte a dalt a cziprusokról...

— Ah, — sóhajtott, — most már mehetek. Még ürügyet sem tudnék találni arra, hogy maradjak.

— Dehát miért is keresne ürügyet? — kérdezte a leány nyilt tekintettel.

A válasz őszintén csengett:

— Mert maradni szeretnék.

— Maradni?

— Igen...

Nézték egymást, s nem találtak szavakat, hogy a keletkezett zavart leplezzék... Ilona odament a zongorához, s ujjai végigfutottak a billentyűkön... egy dalba kezdett, melyet halkan dúdolt... Sándor a háta mögé állt, s áhitattal hallgatta... Az ajtó halkan megnyilt, s egy tisztes öregasszony, Ilona édesanyja lépett be. Kötény volt előtte... a konyhából jött... Egy darabig némán nézett arra a fiatalemberre, a ki leánya háta mögött állott, aztán megszólitotta leányát:

— Ilona, nem tudtam, hogy neked vendéged van...

Ilona pirulva ugrott fel a zongora mellől.

— Igen, mama, ez úr...

Sándor fejezte be a mondatot:

— Régi jó ismerős, annál is több...

— Annál is több, imádója az ön kedves leányának.

— Imádója? — hangzott erélyesen, — uram, az én leányomnak tudtommal...

— Bocsánatot kérek, — sietett Sándor közbevágni, — kérőt akartam mondani...

— Kérőt? — csodálkozott az éltes asszonyság — Ilona, te neked nincsen semmi szavad?

— De igen, mama, egyelőre csak annyi, hogy Ágothay úr itt marad nálunk ebédre... A többi ráér... Nem igaz?

Ágothay Sándor tisztelettel, mélyen hajtotta meg magát...

A KERESKEDELMI CSOPORT BEJÁRATA.

A LONDONI MAGYAR KIÁLLÍTÁSRÓL.

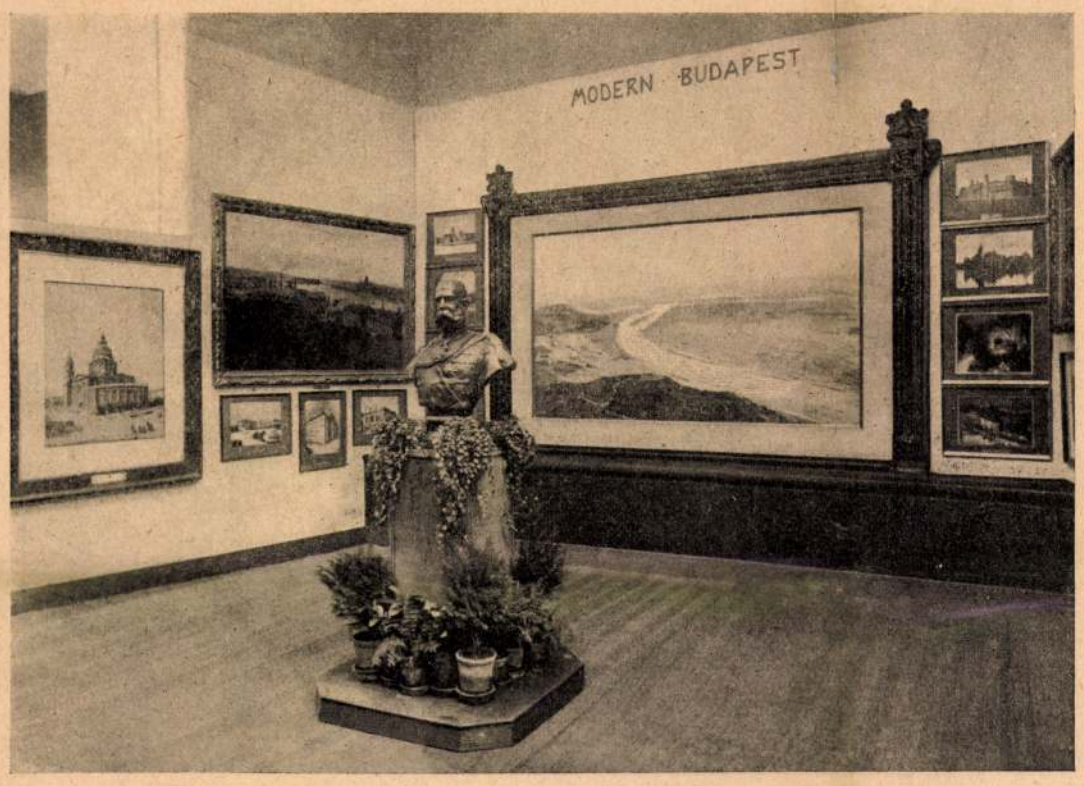

A MODERN BUDAPEST. (A fővárosi múzeum kiállításából.)

A LONDONI MAGYAR KIÁLLÍTÁS.

Már körülbelül két hónapja, hogy az Earl's Court megnyitotta kapuit és a hivatalos Magyarország Londonban bemutatkozott az angol közönségnek. Sajnos, majdnem kizárólag csak a hivatalos Magyarország, mert a gazdasági élet többi tényezői, az iparosok és kereskedők távol tartották magukat a vállalkozástól. Tartottak tőle és nem teljesen indokolatlanul, hogy a Franco-British Exhibition a maga óriási arányaival a mi kiállításunkat agyon fogja nyomni. Félelmükben aztán elmaradtak a kiállításról.

Szerencsére ez a legroszabb eshetőség nem következett be és a sötéten látók félelme nem vált valóra. Londonban most öt különböző kiállítás van és mindegyiknek van publikuma. Ez az öt millió lakosu város elég nagy arra, hogy több kiállítást is elbirjon és mindegyiknek biztosítson közönséget.

A mi magát az earl's courti magyar kiállítást illeti, nem túlságosan nagy, de rendezése alapjában véve jó és alkalmas arra, hogy a modern Magyarországot megismertesse és Anglia figyelmét Magyarországra terelje. A kiállítás tulajdonképen hat főcsoportra oszlik: közoktatásügy, földművelésügy, kereskedelmi csoport, Budapest, művészeti csoport és háziipar, melyekhez a magán czégek kiállításai csatlakoznak.

A bejárathoz legközelebb eső épületet, a Princess Hallt, a közoktatásügyi csoport foglalja el. A csoport rendezésében az alapelv az volt, hogy Magyarország oktatásügye az óvodától az egyetemig fel legyen tüntetve. Ezenkívül itt vannak bemutatva a különböző tudományos intézetek is. A magyarság kulturális fölényét a nemzetiségek fölött a hazai sajtó gyűjteményes bemutatása szemléltető módon illusztrálja. Kiválóan érdekli az angol vendégeket az irodalmi csoport is, melyben az eddig magyarra fordított angol klasszikusok vannak bemutatva.

A következő pavillon, a Ducal Hall, a földmüvelésügyi csoporté, a melyről nehány képet már más alkalommal küldöttem. Ez a csoport a leggazdagabb és legváltozatosabb az egész kiállításon. Az anyag, a mely itt össze van gyűjtve, nagyon hálás és alkalmas arra, hogy a közönség érdeklődését fölkeltse.

A főváros csoportja a Queens Palace déli részét foglalja el. Középpontja a királyi palota nagy gipsz modellje; körülötte hat fülkében vannak elhelyezve a fővárosi múzeum kiállítása, a modern Budapest csoportja, a város tekhnikai berendezései, a kulturális intézmények, a főváros iskolái és a budapesti fürdők csoportos kiállítása. A kiállítás e részében nagy érdeklődést keltett az aquincumi ásatások bemutatása. Ezek az ásatások Angliában eddig jórészt ismeretlenek voltak és most a londoni régészeti egyesület a kiállított anyagot kölcsön kérte, hogy külön előadásban ismertesse tagjaival a római kor magyarországi emlékeit.

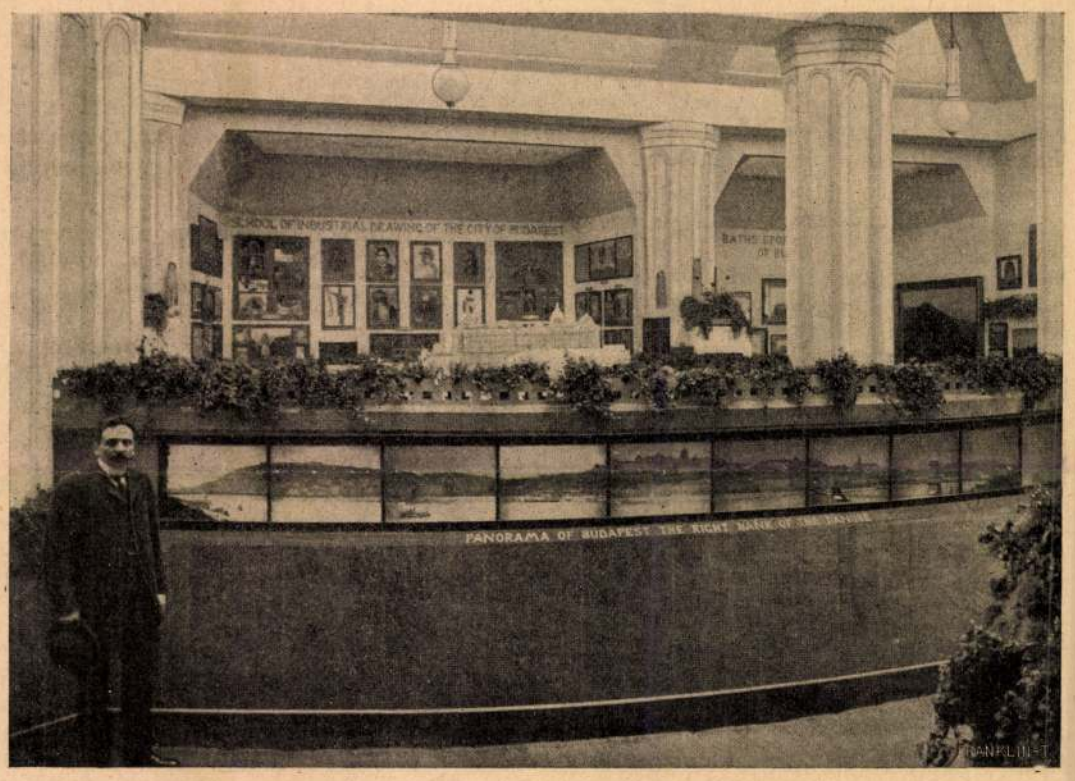

A FŐVÁROSI IPARISKOLA KIÁLLÍTÁSA.

AZ IRODALMI KIÁLLÍTÁS.

A LONDONI MAGYAR KIÁLLÍTÁSRÓL.

Szemben a főváros csoportjával, a Queens Palace másik részét a kereskedelmi csoport foglalja el. A csoport egyes részei a kereskedelmi múzeum, a magyar vasutak és hajózás, a posta és táviró és az ipari oktatás. Államvasúti gépeink modelljei nem csupán a szakemberek, hanem laikusok figyelmét is lekötik, annál is inkább, mert sok tekintetben modernebbek és tökéletesebbek, mint az angol vasutak gépei.

A művészeti csoport, különösen annak iparművészeti része, a melyet Radisics Jenő rendezett, bizonyos szempontból különös figyelmet érdemel. A magyar iparművészet már évek óta nehány kiállításon, különösen Párisban és Milanóban nagy sikert aratott. Most is, noha a kiállításnak ez a része meglehetősen csekély, ismétlődik ez az eset és mindenki a legnagyobb elismerés hangján beszél róla. A Walter Crane vezetése alatt megjelent angol művészeket meglepte a formák gazdagsága és változatossága. Az applikált művészeti tárgyak közül a Zsolnay czég eozin kacsái és gazdag

szinpompáju árúi ismét nagy sikert arattak. Összevetve ezt az előző kiállítások tapasztalataival, akaratlanul fölmerül a kérdés, hogy nem lehetne-e nekünk a magyar iparművészeti dolgokkal olyan speciálitást teremteni a világpiaczon, mint a minő a thüringiai játékszer, sheffieldi vas és ezüst, meisseni és sévresi porczellán, vagy a flórenczi szalmakalap. Ide sorozom a magyar háziipar gazdag és változatos termékeit is, különösen a himzéseket, a melyeknek forgalomba hozatala körül a Kereskedelmi Részvénytársaságnak van nagy érdeme.

Kilencz termet foglal el a kiállításon a magyar képzőművészet, iskolák és művésztelepek szerint bemutatva. Az angol művészeti iránynak és izlésnek megfelelően a modernek és impresszionisták természetesen csekélyebb méltánylásban részesülnek, mint azok a piktorok, a kik tompább szinekkel dolgoznak és képeik kidolgozásával törekszenek hatást elérni. Angol műkritikusok véleménye szerint a magyar művészet sokat igér, de ma a vajudás állapotában van és keresi az igazi irányt, melynek szolgálatába álljon. Külön megemlítem, hogy László Fülöp arczképeitől eltekintve, a melyeket idekint jól ismernek, a legnagyobb elismerés hangján egy képről irtak az angol lapok, Skuteczky Döme kovácsműhelyéről.

Magán czégeink, mint már említettem, Zsolnayt leszámítva, sajnos, gyengén képviseltették magukat és ez a kiállításnak gyenge oldala.

A SZENT JÁNOS-TÉR.

A ZSIGMOND-UTCZÁNAK A KAPUCZINUSOKKAL SZEMBEN LEVŐ RÉSZE.

Pedig hogy az érdeklődés nem hiányzott volna, mutatják azok a kérdezősködések, a melyek a kereskedelmi múzeum által felállított információs irodába érkeznek. Ezek a kérdezősködések mutatják egyuttal azt is, hogy komoly körök részéről van bizonyos fokú érdeklődés a kiállítás iránt, a melyet mindenesetre ki kellene használni a magyar ipar és kereskedelem javára. Magában ugyanis a kiállítás nem czél, a czél az, hogy egy részt az idegen világ, a mely még ma is sok esetben indokolatlan roszindulattal van eltelve Magyarország iránt, lásson valamit a modern Magyarországból, másrészt hogy azok, a kiknek érdekükben áll, ezt a pillanatnyi érdeklődést állandóvá téve a maguk javára gazdaságilag kihasználják és gyümölcsöztessék. *Tonelli Sándor.*

A PÁRISI HÁZ.

A főváros fejlesztéséről szóló törvényjavaslat életbeléptetésével szabályozás alá kerül, 1867 óta immár negyedszer, Pest legrégibb városnegyede, a Belváros, melynek még megmaradt öreg házai és emlékei a legújabb szabályozás által rövid idő alatt véglegesen eltünnek. Első ezek között, melynek bontását már előre jelentette a sajtó: a *párisi ház.* Huszonöt év előtt már megszabályozták egyszer ezt az érdekes és ódon épületet, akkor a Kigyó-tér rendezése tette szükségessé a rajta való változtatásokat. Ez a szabályozás olyan formán történt, hogy egy darabot egyszerűen lemetszettek belőle, az elvágott részt pedig később lebontották. A Kigyó-utcza 2. és Koronaherczeg-utcza 5. szám alatt fekvő ház Kigyó-utczai része ilyen formán meglehetős kuriózus alakot kapott, ellenben a Koronaherczeg-utczára eső rész megőrizte régies stiljét és a mi ebben a stilben érdekes volt, antikvitását. Sem eme felemás voltával, sem régiességével, sőt még egykori párisias utánzatával sem lett volna azonban históriai nevezetességű emlékké, ha nem tapadt volna hozzá egy-két olyan epizód, mely a köztudatban a kulturhistória érdekességei közé emelte. A házat 1817-ben építtette báró Brudern József és a negyvenes évek elejéig az tette egyedül nevezetessé, hogy egy kis utcza, a «párisi utczáska» vezetett rajta keresztül, két oldalán pedig harminczkét bolt huzódott, hol a régi Pest legelőkelőbb divatüzletei sorakoztak. Ez az átjáró sikátor is azonban párisi mintára készült, illetőleg a mult század elején Párisban divatozó hasonló házak imitácziója nyomán s harminczkét boltjával a régi világban olyan nagy hatást tett, hogy a Hazai Tudósítások, mint legmutatósabb pesti látványosságot hirdette, a bécsi Kuria pedig külön czikkében, — «Pest emelkedése nagyszerű épü-

A ZSIGMOND-UTCZA A PÁLFFY-TÉR FELŐL NÉZVE.

BUDAPEST ÚJ ÉS RÉGI HÁZAI EGYMÁS MELLETT.

Indulás a partoldalon lefelé.

letek által» — a magyar főváros világvárosiasodását dicsérte általa. E külső érdekességén kívül 1871-ig az volt a másik nevezetessége, hogy a ház Koronaherczeg-utczai részében, az első emeleten lakott báró Brudern József, a tulajdonos, a ki egyike volt a mult század legműveltebb magyar főurainak. Gazdag régiséggyűjteménye és könyvtára foglalta el lakosztályának egyik részét, szalonjában pedig nap-nap után tíz, néha tizenöt-húsz főúr, politikus és katonatiszt ebédelt, mindannyian frondőrök, kik élesen birálgatták a Ferencz császár politikáját, a táblabirák szűk látókörét, nyilvános agitációkat azonban nem folytattak. Ezek voltak azok a magyar napoleonisták, a kik sóvárogva várták az osztrák monarkia bukását, hogy helyébe új alakulás jöjjön. Így beszéli el Pulszky Ferencz báró Brudernről szóló megemlékezésében. Napoleon Szent Ilonai számüzetése után is egyre biztak a letört császár szerencséjében s komolyan hitték, hogy, miként Elbáról, egyszer csak Szent Ilonáról is váratlanul Európában terem és leszámol összes ellenségeivel.

A Brudern báró házának gyakori vendégei voltak: Andrássy Károly és György grófok, Vécsey Mihály gróf, Fejérváry Gábor, Viczay gróf, a sárosmegyei Pulszkyak, Fleckel jószágigazgató és kívülük még azok a mű-gyűjtők, művészek, külföldi professzorok, antikváriusok stb., kikkel Brudern állandó összeköttetést tartott fenn. Járatos volt a Brudern-házba Markó Károly festőművész is, a ki a Fejérváry protekciója révén itt ismerkedett meg Brudernnel, s miután több képét eladta, azonkívül anyagi támogatásban is részesült tőle, hogy külföldi tanulmányait folytathassa. Pulszky Ferencz érdekesen írja le ezt a fényűző és költséges életet, melyet Brudern éveken át folytatott pesti palotájában. Tél idején nagyszerű bálok folytak a párisi házban, nem egyszer Brudern hangversenyeket rendeztetett meghivott vendégei számára s mikor már kezdtek gyülekezni adósságai, akkor sem akart költséges passzióiról lemondani. E miatt heves összezördülése is volt Fejérváry Gáborral, a ki figyelmeztette, hogy rövid idő alatt tönkre megy, ha takarékosabban nem gazdálkodik. Brudern haragra lobbant, fenyegetőzött, de lassanként azért mégis megadta magát. Báljait, hangversenyeit és művásárlásait iparkodott elhagyni, végképen azonban sohasem mondott le róluk. 1831-ben, mikor meghalt, birtokai és pesti háza annyira meg voltak terhelve, hogy örökösei vevőt kerestek számára. Ekkor jutott a párisi ház a Teleki család birtokába. A negyvenes évekbeli házjegyzékek már mint Teleki házat tüntetik fel s meg van az is jegyezve róla, hogy 1848-ig a 621-es házszámot viselte.

A negyvenes években irodalmi vonatkozások miatt vált aztán nevezetessé a párisi ház. Emich Gusztáv 1843-ban ugyanis itt nyitotta meg (a Koronaherczeg-utczai oldalon) *Nemzeti könyvkereskedését* és az első emeleten bérelt lakást, mely a könyvkereskedéssel külön lépcsővel volt összekötve. Emich ekkor már könyvkiadással is foglalkozott s ezen a réven Petőfi, Vörösmarty, Jókai, Jósika, valamint a régi és ifjabb írói nemzedék állandóan megfordult boltjában. Még nagyobb jelentősége lett a könyvkereskedésnek az ötvenes években, mikor Emich már az első kiadók sorába küzdötte fel magát. A szabadságharcz leveretése után az összes magyar lapok megszüntek, szükséges volt tehát egy olyan sajtó organumról gondoskodni, mely a czenzura szigora ellenére legalább közművelődési kérdésekben agitáljon a magyarság érdekei mellett. Az első magyar lap a forradalom után a «Magyar Hirlap» volt, ez azonban nem volt független lap, mert a kormány szolgálatában állott s csupán azért alapították, hogy az ő törekvéseit propagálja. Emich Gusztáv 1849 végén megalapította aztán a «Pesti Napló»-t, s szerkesztőjéül Császár Ferenczet tette meg. A szerkesztőség a párisi ház Koronaherczeg (akkor uri utcza) utczai oldalán volt egy kis szobában, itt dolgozott nemsokára Lévay József is, mint az ujdonság rovat vezetője. A sokféle s majdnem állandó zaklatások folytán nyolcz év alatt tízszer cserélt szerkesztőt a Napló, többféle vizsgálatot indítottak ellene, az első hónapok után pedig új helyiségbe, a Lauffer-féle házba költözött. A hatvanas években Teleki József gróf, 1859-ben pedig Teleky László, az 1860-iki felirati párt tragikus vezére laktak ebben a házban, mely nemsokára arra a sorsra jut, a mi minden régiségnek az osztályrésze. Lebontják és milliót érő palotát emelnek helyébe, miután tisztes pályafutását befejezte s egykori divatosságából levitézlett ócska ódonsággá.

Zuboly.

A BŰVÖS ERSZÉNY.

REGÉNY. (Folytatás.)

Irta KRÚDY GYULA.

Vidám, nagyhajú, lángoló szemű gyermekleány volt Rózsa. De a vidámságából hiányzott a szeles pajzánság, a melylyel az ifjú színészleányok rendesen tüntetőleg megkülönböztetni akarják magukat a rendes «házi-lányoktól», inkább valami bájos, csendes szomorúság érzett ki mindig a hangjából, nevetéséből. Valami olyan komoly szomorúság, a mely önkéntelenül rokonszenvet keltett mindenkiben, a ki a leánynyal érintkezett. Sőt még azzal is tisztában volt, hogy pályáján ezer veszedelem leskelődik reá és már elég veszedelem magábanvéve az is, ha mindegyik veszedelmet szerencsésen elkerülte. Húsz esztendős volt Rózsa, de néha gyermekebb volt a süldő leánynál, míg máskor komolyság, életfelfogás dolgában még Mariettán is túltett. Egyszer azt beszélték róla, hogy igen nagy tehetsége van a szinjátszáshoz, máskor a legkisebb rátermettséget is megtagadták tőle. Olyan volt ez a leány, mint az áprilisi napsugár; szomorúsága és vidámsága, magábavonúlt csöndessége, majd kitörő jókedve arról beszélt, hogy odabenn egy szeszélyes, hangulatos, változatos kis lélek rejtőzik, a kiben a szinek és az árnyékok úgy váltogatják egymást, mint az áprilisi napsugár fénye és borulata.

Viczky Gábor az első években, a melyet a Fátyol-családnál töltött, Mariettába volt szerelmes, ha ugyan szerelemnek lehet nevezni egy fiatal diákgyerek rajongását valamely nálánál sokkal idősebb, műveltebb kedves asszony iránt, a ki ártatlan kaczérsággal jön reá a rajongó szerelemre, a melyet a gyermekifjúban ébresztett. A mikor Marietta gyermek volt, a híres tölgyek még olyan büszkén zúgtak az ősi birtokon, mintha még ezer esztendeig mindég a Fátyoloknak zúgnának. Az anyja, született Csáky bárónő, nagyralátó asszony volt és Marietta süldő leány korában már francziául beszélt az egri püspökkel, a ki bérmáló útjában a Fátyolék falujába is elvetődik, míg ugyanakkor Jankának angol nevelőnőt fogadtak.

A hosszú téli estéken, a mikor a három Fátyol-leány kézimunka vagy regény mellett ülte körül a kerek asztalt a függőlámpa alatt, Viczky Gábor is odahurczolkodott könyveivel és csendesen tanúlgatott a leányok között. Marietta olykor elmélázva dőlt hátra a széken és míg megigazította asszonyos pongyoláján a csipkéket, megszólalt:

— Elfelejtek francziául, ha nem beszélhetek senkivel.

Viczky Gábor egy esztendő alatt szépen, játszva megtanúlt francziául a kerek asztal mellett. Marietta nagyon jó tanárnő volt és ártatlan kaczérsággal igért csókot Gábornak, a mint az első franczia levelet intézi hozzá.

Naiv, gyermekes szerelem volt az, a mely az idős leány és a gyermekifjú között sokáig lappangott. Marietta, ha ábrándos napja volt, az ujjain kiszámította, hogy hány esztendő múlva lesz Gábor abban a korban, a mikor megnősülhet és titkon azt gondolta, hogy ő akkor még nem is lesz olyan nagyon öreg.

Lappangott a szerelem, de lángra sohasem gyúlt, mert Marietta nemes, tisztalelkű nő volt,

Korlát-ugrás. Brenner testvérek fölvételei.

KOVÁCS JENŐ HONVÉDHUSZÁR HADNAGY BRAVURJAI ROZMARING NEVŰ LOVÁN.

Magyar kiállítás

Milanóban

Gerevich, Tiberio:

— L'Ungheria alla VII. triennale di Milano. *Corvina* III. évf. p. 340—348. 4 t.

1940.

Magyar kert

Csaba István:

A magyar kert.

Magyar Szemle

1940. 5-7.

3157

25. Ismeretlen:

Németalföldi táj

A hegyes víd
széles patak folyi
kű szekér halad
tána férfi megy
rövid katátja pi
fawoport válik ki.

Vászon, mére

Ormos Zsign

At. ~~prot.~~ Kept.

~~Ly. sz. 10.~~

~~Lomt. 78.~~

Last

Magyar kerti kultura

lásd

Pauer Arnold:

Adatok a magyar kerti kultura történetéhez Szombathelyi Szemináriumi Értesítője 1925-26.

Magyar Kiállítások és magyar Művészek külföldön

Magyar művészet San Franciscoban. Irta Pálos Emma. Világ. szeptember 12.

1915.

Magyar kiállítások külföldön

A magyar művészet bécsi diadala. Jeltelen cikk. Magyarország, március 24.

1914.

A bécsi magyar kiállítást ismertették a napilapok, március 22.

1914.

Magyarok Bécsben. Irta Bölöni György. Világ, március 24.

Magyar művészek Bécsben. Irta Lynkeusz. Az Ujság, március 25.

1914.

Kikről szólnak e cikkek?

(Művészet 1914. 286. l.)

A MUZEUMOK ÉS KÖNYVTÁRAK ORSZ. FŐFELÜGYELŐSÉGE
BUDAPEST.

83. sz.

A Főfelügyelősé
rült esetekből folyólag i
tőségeit, hogy hivatalos
h. főfelügyelő nevére, ha
Főfelügyelősége Budapest,
kedjenek beküldeni.

Magyar kiállítások külföldön

Magyar parasztművészeti kiállítás New-Yorkban. Irta Pikler Freund Edit dr. Az Ujság, április 19.

1914.

11659.

ciélben és tojásdad medaillonban
alatt:
-THORI.

alkeretnek 10·7 : 6·2 cm.

2 K.

Magyar kiállítások külföldön

Üzenet a progressziv művészekhez. (A Művészház bécsi kiállítása). Jeltelen cikk. Vállalkozók Közlönye, december 31.

1914.

Orsz. Kárpátegyesület IX. 166.

Magyar kiállítások
külföldön

Vörös L.

Magyarország az 1897.
évi brüsszeli nemzet-
közi kiállításon.

Petrik 1886-1900

Magyar kiállítások külföldön

Vaiay A.

Magyarország az 1897. évi
brüsszeli nemzetközi
kiáll. táson.

Petrik 1886–1900

Magyar kiállítások külföldön

A velencei magyar kiállítás külföldi szemüvegen át. Ugo Ujetti cikkéről. Irta Zsia. Alkotmány, máj. 22.

1909

Radziwil - czulád V. 6.

Magyarok külföldi kiállításokon

Magyarok a párisi „Indépendants"-ban. Jeltelen cikk. Magyarország, márc. 31.

1912

Lloyd, apr. 19.
Pax. Irta Jean Preux. A Hél, apr. 21.

Magyarország a párisi világkiállításon

2°194 K, 201 L, Budapest, 1901.

Csánky Dénes:

UNGARISCHE MALEREI DER GEGENWART

Katalog der Ausstellungen in Berlin, Dresden, Breslau, Wien, Graz.

Magyar kiállítások Németországban 1942–43

1942–43

Magyar kiállítás

Rómában

Gerevich, Tiberio:

— Mostra dei pensionati dell'Accademia d'Ungheria a Roma. *Corvina* III. évf. p. 430—435. 4 t.

1940.

Magyar kiállítás

Velencében

Gerevich, Tibor!

— L'Ungheria alla XXII. biennale di Venezia. *Corvina* III.
évf. D. 402—410. 4 t.

1940.

„TERLA"

TULAJDONOSOK LABORATORIUMA ● BUDAPEST

gyógyszertárakban kapható!

steril

Magyarok külföldi kiállításokon

Magyarok a «Salon des Artistes Independants»-ban. Irta Reich Tivadar, U. o.

Pesti Napló 1914. ápr. 2.

Olaszország IX. 175.

Magyarok külföldi kiállításokon

Séta a «Salon des Independants»-ban. Irta A. P. Pesti Napló, március 22

1914

Magyarok külföldi kiállításokon

Magyar művészet Münchenben. Irta S. Weber Tera. Esti Ujság, május 31.

1914.

A paviai Certosa szentélyrácsa ... 316
Az egri vármegyeház rácsos kapuja ... 317
Temperentia-tál ónból ... 318
Berakott díszű indiai fémedények ... 319
Az esztergomi lipszanotéka ... 320
Az iglói pacifikále ... 321
Kőrösfői Aladár: Árgirius királyfi és Tündér Ilona 323
Tichy Kálmán: Rozsnyai-utca ... 324
Tengeri erőd Dalmáciában ... 325
Karinthy Ada: A pillangó ... 326
Kálmán Péter: A nagyanya büszkesége ... 328
Az ablakban ... 329
Bató József: Kikötő ... 333
Egry József: A bevonulás ... 338
A vár alatt ... 339
Pörge Gergely: Táborozás ... 341
Beck Ö. Fülöp: Mors imperator ... 341
Kelety Gusztáv: Tanulmány ... 342
Fatanulmány ... 343
Sziklás táj ... 344
Facsoport ... 343
Székely Bertalan: Drapériatanulmányok 345, 346 347, 349
Tanulmány ... 348
Nécsey István: Salome ... 350
Virágok közt ... 351
Valentiny János: Vén cigány ... 352
Thorma János: Szeptember végén ... 353
Meissel Ágoston: Katonák ... 354

Magyarok Külföldi kiállításokon

Magyarok, osztrákok, csehek (Grafikus kiállítás New-Yorkban). Irta Pikler Freund Edith. Világ, január 10.

1914.

megnézni kívül szól.

szoborra kiírt szűkebb pályázat eldöntéséről. A

Magyarok Külföldön

Kovács D.

A berlini magyar egyesület negyven éves története.

Petrik 1886–1900

Magyarok Külföldön

Németh P.

Magyar világ Berlinben

Petrik 1886 – 1900

Gerevich Tibor:

A XXIII. VELENCEI BIENNALE

Ced

A szeptember hó 20-án záruló velencei nemzetközi kiállítás rendkívüli jelentőségére rámutat már maga az a körülmény, hogy a történelem legnagyobb háborújának közepette megrendezték. A hatodik éve fegyverben álló Olaszország európai kulturális hivatásának méltókép adott kifejezést a XXIII. Biennaléval. Nem látszatkiállítás ez, amely a varázslatosan szép velencei Giardinikban épcsak biztosítja a hagyományos kiállítások folytonosságát. Az olasz művészet éppúgy teljes virágzásában, minden csökkentés nélkül mutatja be legújabb dús termését, mint ahogy a többi, háborúban álló baráti nemzet és néhány, a művészetben vezetőszerepet játszó semleges ország is a legnagyobb odaadással, legjobb művészeivel vesz benne részt. Sőt az ellenséges Anglia és Amerika, meg az aléltan fekvő Franciaország, Belgium és Görögország pavillonjai sem maradtak zárva, maga Olaszország helyezte el bennük különleges csoportjait, a szárazföldi, a tengeri és a légi haderő, a futurizmus, a Biennaléra kiírt nemzeti pályázat kiállításait, tanuságot téve művészeti életének megnövekedett gazdagságáról és bemutatva háborús élményeinek művészi vetületét. A holland pavillonba Svédország került. Csak Szovjet-Oroszország keleti barakszerű pavillonja üres és néma, más kiállításra nem találták méltónak ezt az ízléstelen és bolsevizmustól fertőzött rossz kis építményt. Olaszországon kívül kilenc más ország vesz részt a velencei kiállításon s bizonyítja széles keretben nemzetközi jellegét. Magyar-, Német-, Spanyol- és Svédország, Svájc és Dánia a Biennale legrégibb hívei közé tartozik, Románia és Bulgária másodízben vesz részt, az önálló Horvátország és — az egykori Cseh-Szlovákia ultramodern architekturájú pavillonjában — Szlovákia mint újoncok jelentek meg a nagy szemlén. A házigazda, Velence most is külön csarnokában mutatja be különleges művészi iparának — csipkék, selymek, brokátok, üvegek — válogatott ujdonságait.

A mostani velencei kiállítás gazdagsága és jelentősége tehát semmiben sem marad elődei mögött. Sőt különleges érdekességet nyer azon kérdések által, amelyekről feleletet várunk tőle, s a melyekre világos feleletet ád is. Ezek az izgalmas időkben feltett kérdések az utóbbi évtizedekben sok válságon átment művészet jövőjét illetik. Merre halad az európai művészet? Merre megyünk? Mi lesz a művészet szerepe az új Európában, s milyen lesz az új Európa művészete? Hogy e sorsdöntő kérdésekre hiteles választ kapjunk, ismernünk kell a mai művészet helyzetét és irányait, fel kell mérnünk erőit, erényeit és fogyatékosságait, amelyekre széles láthatáron ad felvilágosítást a Biennale. A távollévők lényegesen nem billentik a mérleget, s nem mozdítják el a művészi fejlődés iránytűjét. Anglia és Amerika az általános fejlődésnek nem tényezői, még Epstein sem az. Hogy a francia és a belga művészetben mi történik, s egyáltalán történik-e valami, nem tudjuk. A helyzet azonban már évek óta az, hogy a XIX. században európai vezetőszerepet játszó s a mi századunk első negyedében is sok új indítást adó francia művészet ellankadt, vagy, magát Párisban megfészkelt, idegen, többnyire kétes esztétikai értékű nemzetközi áramlatokkal folytat nem mindig győzelmes küzdelmet. Nem tudjuk, mit csinálnak a francia fiatalok. A mai francia művészet két legnagyobb, európai méretű és hatású mestere, két nagy öregje közül a festő Matisse 73, a talán még nagyobb, szobrász Maillol 81 éves, Vuillard is elmult 75, Rouault 71, Despiau 68, Dufy 65. Ők már megtették a magukét, újat aligha fognak mondani. De hol van ma egy Corot, Manet, Cézanne, vagy egy Rodin? A század elején magas művészi kulturával bíró Belgium *terra incognita*, éppúgy, mint a kevésbbé érdekes Hollandia. Ha Európa művészi földrajzának ezekre a ma ködbe burkolt fontos területeire nem is deríthetett fényt a velencei kiállítás, a bolgár, horvát, szlovák művészek bemutatásával új tájakat fedezett fel, amelyeken máris szép vetés zöldül.

A másfél évezred stílusalakító és irányító lendületében, a barok után kifáradt olasz művészet az első világháború után újra élre tört. A XIX. századi olasz művészet, ha fel is mutatott kiváló és eredeti tehetségeket, nagyjában mégis a franciáktól kijelölt mesgyén haladt, mint kevés kivétellel az egész akkori európai művészet. A századfordulón, a világháború előtt az impresszionizmus igézete alatt állott vagy a régi akadémia elnyűtt eszközeivel a szalónokat és az idegenforgalmat szolgálta ki. A kubizmussal egyidőben fellépett futurizmus kétségbeesett kiáltásával csak a bajokra hívta fel a figyelmet, azokat gyógyítani azonban nem volt képes. Nagy zajjal csak robbantani tudott, építeni nem. A modern művészet történetében *Novecento* néven elkönyvelt új, egészséges, alkotó irány a huszas évek folyamán a fasizmus friss légkörében bontotta ki szárnyait. A megújulást önmagában, a saját multjában kereste. A francia fővárosba sodródott idegen, elsősorban keleteurópai és balkáni művészekből álló *Ecole de Paris*-nak éppúgy, mint a weimari német művészetnek, az európai festészetet végromlással fenyegető, kiagyalt formuláit elvetve, régi művészetének, különösen a *Trecento* és a *Quattrocento* úttörő mestereinek elvi tanulságait megszívlelve, kereste és találta meg,

Szépművészet 1942.
9. szám

a természethez való visszatérésben a kibontakozást. Nem utánozni akarta a multat — azzal nem is ment volna semmire —, csak követni. Feltámasztotta s új, korszerű eszközökkel látta el, az új korérzés művészi kifejezésére képesítette az olasz faj azon erőit, amelyek régi művészetének, egész Európára fényt árasztó nagy korszakait létrehozták, s még újabb nagy alkotások létrehozására hivatottak. A Novecento be tudta kapcsolni ezeket az erőket, rátalált a saját értékeire, a művészi kifejezésnek azokra az elemeire, amelyeken, nagy stíluskorszakaiban, sajátos művészi szemlélete alapult: a plasztikai és a térértékeknek, mint a valósági ábrázolás legfőbb biztositékának hangsúlyozására, a formai méltóságra és tisztaságra, a szellemi és érzési tartalom gazdagságára, amihez a kivitel munkai becsületessége és jóminősége járul. Az olasz művészet klasszikus elvei ezek, a Szent Ferenc szellemében és a Giotto megvalósulásában végbement első megújhodása óta. Ilyen értelemben nevezhető a Novecento új-klasszikusnak, s csak a dilettánsok vagy a kevéssé tájékozottak érthetik alatta a klasszikus mesterek régieskedő, modoros utánzását. Az olasz Novecento indította meg elsőnek a harcot a postimpresszionizmus és az expresszionizmus különböző szektái ellen. Győzelmes lendülete magával sodorta a művészeti megújhodásért esztétikai robbantó bombákkal küzdő futurizmus legtehetségesebb képviselőit is, *Carrát, Severinit, Sofficit, Tozzit, Funit*, stb. Természetesen az új stílus leküzdése nem ment zökkenők és polémiák nélkül. A tisztulási folyamat hosszabb időt vett igénybe, s még ma sem ért egészen véget. Két fronton folyt a harc: a megkövesedett akadémia és a művészetet alapjaiban megingató „izmusok" ellen; azok ellen, akik a szépet lejáratták és akik megtagadták; azok ellen, akik irtóztak minden újítástól és akik mindent elölről, a barlanglakóknál és a négereknél akartak kezdeni. Az olasz Novecento logikusan választotta azt a helyes utat, amely a művészet ideálját nem adja fel azért, mert mások kompromitálták. A korszerű szépre törekedett és törekszik, amely a mai ember eszményeit tolmácsolja. A mai emberhez szól, nem a kódexek régi nyelvén, hanem azon a nyelven, melyet ért és beszél. Értelmet azonban nem értelmetlenül akar közölni.

Századunk első évtizedeinek művészeti küzdelmeit ma már történeti távlatból látjuk. Nem lehet elvitatni a Novecentónak azt az érdemét, hogy elsőnek fékezte meg az esztétikai anarchiát, s amidőn azt a saját portájától távoltartotta vagy elűzte, Európának is példát mutatott. A francia művészet a XIX. századi nagy hagyományokba kapcsolódva, *Cézanne* korszakos újításait is hasznosítva, olyan kiváló tehetségek közreműködésével, mint *Matisse, Denis, Dérain, Vlaminck, Despiau*, megtalálta az egyensúlyát és leküzdte a Párisba fészkelt idegenek lázadását. A legelvadultabb a háború utáni Németországban volt a helyzet. Ami a weimari időkben ott történt, az tagadása volt a művészetnek. A Dadaisták és a szürealisták sehol sem találtak oly nyitott fülekre, mint a versaillesi béke utáni, politikailag megrendült, társadalmilag felbomlott, szellemileg felkavart Németországban. Csoda lenne, ha nem így történt volna. A Spartacus-korszak művészete nem is lehetet más. A társadalmi forradalomnak természetes velejárója volt a művészet forradalma. Szétzúzták a művészetet, s csak logikus volt, midőn a Dadaisták, kölni kiállításukon a bejáratnál kifüggesztett hirdetményben felszólították a közönséget a látott képek megsemmisítésére. Ebben a káoszban a kritikusokat talán még nagyobb felelősség terhelte, mint magukat a művészeket. Előadásaikban a hallgatóságot, hogy nagyobb feltünést keltsenek, nemcsak szavakkal és nézeteikkel inzultálták, hanem záptojással és zöldséggel dobálták meg. Kimondott művészi programm volt a kihívás, a nyilvános botrány, a rombolás. A művészet a marxizmus legszorosabb és leghatásosabb szövetségese lett. A Harmadik Birodalom erélyes kézzel vetett véget ezeknek az állapotoknak, s a német művészetet visszavezette a maga természetes hagyományaihoz, állította be eszményeinek szolgálatába, gyógyította meg beteg látását. Ha a festészet terén egyelőre még nem is ért el az átállítás olyan eredményeket, aminőket maguk is kívánnak, a mai német szobrászat, az időkhöz mért heroikus kifejezésével, monumentalitásával, formai biztonságával és választékosságával a legjobb színvonalra emelkedett s éppúgy képesítette magát korszerű feladatainak elvégzésére, mint a nagyszabású, modern német építészet. Egy *Kolbe* és *Breker* a mai európai szobrászat élén halad.

Az újabb magyar művészetet sem hagyta teljesen érintetlenül az európai krízis, amelyet nagyobb veszedelmek nélkül élt át, mert egész alkata, művészi szemlélete idegenkedik a kilengésektől. Elmélyülése a természeti élménybe, lelki fogékonysága és hangulati gazdagsága, a magyar gondolkodásmód józansága távol tartotta az elvont okoskodásoktól, az érthetetlen hieroglifáktól éppúgy, mint a tudatos torzítástól és formarombolástól, s az ilyen kísérleteken hamar túltette magát. A nagyobb bajt elhárította a nagybányai hagyományok ápolása, újabb és újabb kisarjadzása, *Munkácsy, Szinyei* és *Székely* zsenijének a mi korunkba is átvilágító és melegítő lángja, s nem utolsó sorban elhárították a *Szent István, Nagy Lajos, Mátyás* óta szintén nemzeti hagyománynak számító, azok a serkentő, pallérozó klasszikus tanulságok, melyeket a római iskola hozott magával a baráti Itáliából.

A művészeti multtal bíró, erős nemzetek önmagukban találják meg a megújhodás eszközeit. Belső fejlődéssel alakítják ki a korszerű kifejezési formákat,

idomítják a saját alkatukhoz és kapcsolják szervesen a nemzetközi áramlatokat. Minden új korstílus egyúttal folytatás is. A hagyomány állandóan létesül, mintahogy a történelem a legmaibb percben is, állandóan végbemegy; a nemzeti lélek állandóan munkál rajta, akkor is, amidőn újat, hagyományellenest alkot.

Az európai művészetnek, az első világháború után tetőfokára hágott, bomlasztó krízisével a jelentékenyebb művészi multtal nem rendelkező országok tudtak legkevésbbé megbírkózni, az újabb, mesterséges államalakulatok meg épp tág kaput nyitottak a szélső irányoknak. E helyzet következményei a Biennalę némely külföldi pavillonjában még ma is mutatkoznak, noha a forradalmi áramlatok hullámverése már lecsillapodott s a művészetben iránytadó nemzetek művészete visszatért természetes medrébe. A mostani velencei kiállítás fő tanulságát épp az szolgáltatja, különös érdekessége épp annak megfigyelésében rejlik, hogy az európai művészetben ma vezető szerepet játszó, a mai világégésben a kultúra és a művészet első őrhelyein álló nemzetek, az olasz, a német, a spanyol, — s hivatásunk tudatának önérzetében mondhatjuk: a magyar, miként hajtják végre a művészi fejlődés normalizálását, hova vezetik az európai ízlést. Hogy ebbe a sorba, európai szemmel nézve a magyar is beletartozik, abban ez a Biennale is megerősít bennünket. Önmagunkat kisebbítenők, ha ennek felismerése és megállapítása elől, valami érthetetlen és teljesen indokolatlan önkisebbítési gátlásból kifolyólag elzárkóznánk. Művészeink zsenialitásának, az egész mai magyar művészet magas színvonalának a külföld a legnagyobb elismeréssel adózik, amiről az olvasó, a füzet más helyén, a kiállításról szóló kritikákat ismertető szemelvényekből meggyőződést szerezhet, s amiről már a megnyitást ismertető júliusi számunkban is beszámoltunk.

De a sajtón, a szakkritikán, a közönségen kívül, a magyar kiállításnak rendkívüli sikere volt a művészek, olasz és egyéb külföldi művészek körében is; jól esett látnunk, hogy ismételten tértek vissza pavillonunkba, hogy kivált a külön termekben, nagyobb gyüjteménynyel szereplő *Rudnay* és *Aba Novák* műveit behatóan tanulmányozzák. A gyüjteményes bemutatásokat egyébként már évek óta úgy az olasz, mint a résztvevő külföldi nemzetek részére egyformán előírta a Biennale igazgatósága. A cél az, hogy a kiválasztott művészeket, s általuk az illető nemzetek művészetét tökéletesebben lehessen megismerni. A programm szerint tehát kevés, kiváló művész több művét, s nem fordítva, nagyszámú művész egy-két művét kell kiállítani. Ennek, az egyébként kötelező módszernek, nyilvánvalóan logikus és helyes volta mellett csak az az egy hátránya van, hogy a korlátozás folytán több művész elégedetlenkedhetik a távolmaradásért, s neheztelhet érte, mint történni szokott, a kormánybiztosra. Hozzájárul, hogy velencei pavillonunk befogadóképessége, hasonlóan a többi külföldihez, csekély, s nem haladja túl a 80—100 festményt, mintegy 25 grafikai művet, 6—8 nagyobbfajta szobrot és 25 kisebb plasztikai alkotást (mellszobor, érem s egyéb kisplasztika). Ha más módszer szerint, nagyobbszámú művész egy-egy képének, szobrának, metszetének kiválasztásával állítanák össze a Velencébe küldendő anyagot, akkor sem lehetne, még csak megközelítőleg sem teljes képet nyujtani, eltekintve attól, hogy ez a kép homályos, ha nem éppen zavaros lenne. Művészcsoportok vagy társaságok, egyesületek szerinti válogatással, vagy ezek együttes bemutatkozással sem lehetne célt érni (amire többször gondoltak), nemcsak azért, mert sok kiváló művész él társulatokon kívül, hanem azon oknál fogva is, hogy a művészi egyesületekben nem mindig tisztán esztétikai szempontok alapján tömörülnek; s ha így is volna, a válogatás feszélye akkor is fennállana. Arra a százegynéhány méter falra, amely Velencében rendelkezésünkre áll, valóban csak a kiválasztottak műveit lehet és szabad akasztani.

Minden nagy külföldi kiállításnak, s különösen az egész Európa részvételével rendezett velencei kiállításoknak művészeti életünkben kettős jelentősége és fontossága van: az egyik az, hogy a külföld előtt bizonyságot tehetünk művészi kultúránk magas fokáról, babért szerezhetünk művészeinknek s dicsőséget a magyar névnek; a másik pedig az, hogy mértékül használhatjuk magunkkal szemben, ellenőrízhetjük itthoni ítéleteinket. Mindig tanulságos művészetünk külföldi visszhangját figyelemmel kísérni.

Velencei kiállításunk anyagát akként kellett összeállítani, hogy az a Biennale igazgatóságának előírása szerint nagyobb sorozatokban, a két utolsó év kiemelkedő művészi eseményeit tükröztesse és kiválóbb alkotásait ismertesse meg. Ügyelni kellett arra is, hogy lehetőleg olyan művészek jussanak szóhoz, akik az utóbbi velencei kiállításokon nem szerepeltek, vagy nagyobb gyüjteményük nem volt. A magyar pavillon hat terme közül külön termet kapott a mult évben oly fiatalon elhúnyt *Aba Novák Vilmos*, akinek művészete az olaszokat azért is különösebben érdekli, mert a római magyar Akadémiának első tagjai közé tartozott s Olaszországban — mint külföldön egyebütt is — nagy méltánylással találkozott, maga a *Duce* is több képét bírja; kötelezettséget jelentett a rendezőnek az a körülmény is, hogy Mussolininek, a Biennale külföldi festői számára kitűzött nagy díját elsőízben ő nyerte el. Külön terem illette meg *Rudnay Gyulát*, az ez évi állami nagy aranyérem nyertesét is, a legmélyebb magyar hangulatú festőink egyikét. Nagyobb gyüjteményt mutattunk be *Basilides Barna* és *Pekáry István* műveiből, egyrészt azért, mert mind a ketten

római Akadémiánknak, az utóbbi két évben kikerült kiváló ösztöndíjasai voltak s így az olaszokat haladásuk érdekelheti, másrészt pedig azért, mert az előbbi a Kolozsvárott rendezett ezévi nemzeti kiállításon Budapest székesfőváros aranyérmét nyerte, az utóbbi pedig a télen, a római kir. Operaház Liszt zenéjére összeállított magyar balletjének, nagy tetszést aratott díszleteit tervezte. Külön teremben nyertek elhelyezést *Molnár C. Pál*, *Kontuly Béla*, *Medveczky Jenő*, *Hincz Gyula* vallásos tárgyú képei, örvendetesen fejlődő fiatal egyházművészetünk dokumentálása és a mult évi I. magyar egyházművészeti kiállítás emlékeztetője gyanánt. Egy további teremben a konzervatívebb irányú *Burghardt Rezső*, *Gaál Ferenc* és az ez év tavaszán a Nemzeti Szalonban nagysikerű kiállítással szereplő *Orsós Ferenc*, valamint a haladóbb *Szobotka Imre* és *Klie Zoltán* képei a magyar táj szépségeit varázsolja a lagunák városába. A tájképek közt foglalt helyet, nem tolakodó, s mégis hatásos folklorisztikus színfoltként *Mattioni Eszter* finoman dekoratív parasztleánya. A grafikai teremben „Szép Budapest" jeligével a főváros festői részeit és látképeit feltüntető vízfestmények és rézkarcok, *Szőnyi*, *Istókovits*, *Jegesi*, *Varga*, *Hincz*, stb. művei, valamint a fiatal *Patay Mihálynak*, technikában, rajzban, művészi felfogásban egyaránt kiváló fametszetű lapjai sorakoznak. Külön vitrinben Budapest művészeti emlékeit ismertető s a Székesfővárosi Házinyomda ízlését dícsérő kiadványok nyertek elhelyezést. A Budapestre vonatkozó anyag kiválasztásában és rendezésében kiváló szakértelemmel vett részt *Kopp Jenő*, a Fővárosi Képtár igazgatója és *Sztankay István* tanácsjegyző. Néhány rajzot is bemutattunk: a bámulatos virtuozitással dolgozó, a tollrajz kalligrafiai szépségét teljes mértékben érvényre juttató *Hincz Gyula*, a kissé japános, művészi felfogásában mégis egyéni *Koffán Károly* és a Simplicissimus rajzolóitól stílusban és technikában nem idegen, robusztus erejű, tárgyilag erős szociális érzésű *Szalay Lajos*, három nagytehetségű fiatal grafikus műveit.

A szobrászi anyagban, a termek díszítő hangsúlyául is szolgáló, több kisebb-nagyobb egyes darab mellett, a Velencében még ujonc *Ferenczy Béni* szerepelt nagyobbszámú kisplasztikai gyüjteménnyel. Pavillonunk sajnos kicsi és alaprajzánál fogva alkalmatlan ahhoz, hogy szobrászainkat méltóképen mutassuk be. Ezen a hiányon a háború végeztével bizonyára segíteni fognak, valósággal roskatag pavillonunk átépítésével és kibővítésével, vagy újnak emelésével, amire az előkészületek már megtörténtek. Nagyobb igényű és méretű *Sidló Ferencnek*, Kormányzó Urunkról legutóbb mintázott, monumentális felfogású, erőteljes mellszobra; *Medgyessy Ferencnek* tömör formaadású vörösmárvány ülő női aktja, remek reliefstílusban tartott Szüreti menete és szobrászi puritánságában megkapó leányfeje; *Pátzay Pálnak*, klasszikusan tiszta formákba leszűrt, hangulati tartalmában is mélyen kifejező, Nővérek c. páros csoportja; *Abonyi Grandtner Jenőnek*, éppoly gonddal, mint választékosan mintázott, szép vonalritmusra felépített ülő női alakja; *Andrássy Kurta Jánosnak*, jó plasztikai érzékről tanuskodó bronz női aktja; *Dabóczi Mihálynak*, eleven hatású, magyaros kifejezésű terracotta Pásztora. Nagyszabású felfogása, lendületes megmintázása sorolja, kisebb mérete ellenére ebbe a csoportba *Buzi Barna* alumínium lovas Szent Lászlóját; zárt tömbszerűsége *Jálics Ernő* zordon Hunyadi János- és méltóságteljes Korvin Mátyás-fejét; *Ohmann Bélának*, hieratikusan stilizált, rézből vert Szent László-domborművét. A rendezésben a képektől borított falak tagolására szolgáltak, de szobrászi komolyságukkal is feltűntek a fiatalabb nemzedékhez tartozó *Abonyi Grandtner*, *Csúcs Ferenc*, *Kerényi Jenő*, *Kotsis András*, *Matzon Frigyes*, *Metky Ödön*, az utóbbi időben sokat fejlődött *Szabados Béla* mellszobrai. Friss, közvetlen természetszemléletük, mesterkéletlen őszinteségük, hiánytalan formai és technikai tudásuk fűzik őket stílusközösségbe és nyugtatnak meg szobrászatunk jövője tekintetében. Éremművésze tünk fejlettségéről *Boldogfai Farkas Sándor*, *Csúcs Ferenc* és *Ferenczy Béni* művei számolnak be. Az utóbbinak nagyobbszámú kis bronzai, lélekkel áthatott portrék, tökéletes plasztikai megértéssel mintázott, a legbonyolultabb mozdulati problémákat megoldó s páratlan gonddal és felületi érzékenységgel cizellált aktok, Leonardo tanulmányait idéző ágaskodó lova igazi mesterművek. Mellettük helytáll *Mikus Sándornak* formában leegyszerűsített, simán kezelt két kisplasztikai alkotása, a Fésülködő nő és a Térdeplő női akt.

A mai magyar művészet szerteágazó, sokszínű és gazdag életéről freskóvázlatok és kartonok *(Aba Novák)*, mozaiktervek és egy kivitelezett mozaik *(Pekáry)*, egyházi tárgyú szőnyegek és gobelin (ugyancsak Pekárytól) nyujtanak minél teljesebb képet.

A XXIII. Biennale magyar művészeit nem kell bemutatni e folyóirat olvasóinak, a kiállított művek nagyrészét ismeri is közönségünk. Nem kell felfedezni *Aba Novák* zsenijét, hagyatéki kiállításán láthattuk a Velencébe küldött, jó részben az utolsó években, székely földön festett műveit. Jól ismerjük és méltányoljuk *Molnár C. Pálnak*, újszerűségében is áhitatot keltő vallásos képeit, *Kontuly Bélának* biztosrajzú és szilárdszerkezetű művészetét, *Basilides Barnának* halk színakkordokkal kísért, finoman stilizált műveit, *Pekárynak* gazdagképzeletű mesevilágát és egyéni díszítőkészségét, *Hincz Gyulának*, vajudásaiból egyre szerencsésebben kibontakozó rendkívüli tehetségét. A multévi egyházművészeti kiállításon láttuk *Med-*

veczky Jenőnek első díjat nyert, modern festői eszközökkel mesterien alakított Szent László-kompozícióját; a tájképek sorából, már a kolozsvári nemzeti kiállításon feltűnt *Burghardt Rezsőnek*, könnyed és mégis biztos ecsettel festett, hangulatos, napos Sajóparti tája és *Gaál Ferencnek*, sziporkázó szinességű, motivumában Munkácsyra emlékeztető Kukoricatörése; láttuk *Orsós Ferencnek* nyugodt és tiszta festőiségű, fénytől itatott tájképeit, *Klie Zoltánnak* halvány színekbe omló vízióit.

Nagy meglepetést tartogatott azonban azon kevés magyar számára is, akinek a mai viszonyok mellett alkalma volt a velencei kiállítást megtekinteni, *Rudnay Gyulának*, 17 képből álló gyüjteménye, amennyiben nagy része mindeddig nem volt kiállítva. A nagy mester művészetének ezek a gyöngyei vidéki magángyüjteményekben rejtőztek, ahol a Szépművészeti Múzeum kitűnő főigazgatója, *Csánky Dénes* fedezte fel őket. Egyszerű, intim jelenetek a családi és a társasági életből, belső helyiségben vagy a szabadban, mély fekete árnyékokban villanó fénycsíkokkal, oly festői zamattal előadva, amilyenre csak a legjobb Munkácsy volt képes. Majd szikrázó szinek káprázatában, csárda előtt mulatozó fantasztikus alakok tűnnek elő. Másutt mély gordonka hangon a magyar táj hangulatát énekli meg a művész. Egyszerű, mázas habán-korsóba helyezett két hervatag sárgarózsát oly kevés eszközzel és mégis dús festőiséggel varázsol a vászonra, hogy szinte az illatát érezzük. Az 1916-i koronázás királyi esküjét, a Mátyás-templom előtti téren ábrázoló, nagyméretű képe is most került elő. Igen kisszámú történeti műveinek egyike s e nála szokatlan műfajban is újszerűt és egyénit alkotott. Felfogásban, kompozícióban, szinezésben teljesen különbözik a hasonló szertartási képektől. *Rudnay* mellőzte az egyéniségétől idegen színpadias előadást s lemondott a pompa-kifejtés szokásos banális eszközeiről. A jelenetet tompított barna tónusba fogta össze, amelyből csak itt-ott tűnik elő egy-egy élénkítő színfolt. Ahhoz is értett, hogy néhány gyors vonással remek portréfejeket adjon. Ezek az eddig ismeretlen művei az első világháború éveiben, vagy kevéssel előbb, Losoncon készültek, s kiegészítve a Szépművészeti Múzeumtól és a Fővárosi Képtártól rendelkezésre bocsátott újabb képekkel, művészetét méltóan mutatták be Velencében s díszt kölcsönöztek a magyar pavillonnak.

*

Az olasz művészet mai állásáról, a háborús műveket (hadsereg, tengerészet, légierő) és a pályázatok eredményeit bemutató, valamint a futuristáktól elfoglalt pavillonokon kívül a központi nagy épület 66 terme ad keresztmetszetet. E termekben 100 meghívott művész, festő, szobrász, grafikus, gyüjteményes kiállítása nyert elhelyezést. Tíz teremben, ugyancsak meghívott művészek 1—1 műve foglal helyet. Általános beküldés csak a pályázatoknál volt, melyek tárgya a fasiszta Itáliára és a háborúra vonatkozott. A két pályázatra 1088 művet küldtek be, s ezek közül a 9-tagú zsűri 328-at, azaz 33%-ot fogadott el. Az olasz kiállítás zömét és legjelentékenyebb részét felölelő központi csarnokban új rendezési elvet alkalmaztak; kevés esettől eltekintve, a szobrászatot különválasztották a festészettől, s a szobrászokat éppúgy nagyobb gyűjteményekkel, külön termekben vagy fülkékben egymástól elkülönítve mutatták be, mint a festőket és az ezúttal nagyobb számban felvonuló grafikusokat. A nagy csarnok egy egész szárnya jutott a szobrászatnak. Újításnak számít az is, hogy ezúttal először, ugyancsak elkülönítve nagyobbszámú akvarellt is kiállítottak, s ezek az olasz vízfestés, eddig figyelemre alig méltatott magas színvonaláról tanúskodnak.

A kiállító festők zöme az olasz festészetet az utóbbi évtizedekben átalakító Novecento irányához tartozik. Bár a mult Biennalén nagyobb sorozatokkal bemutatkozó néhány kiváló képviselőjük, *Carena*, *Oppo*, *Carrà*, *Soffici*, *Morandi* ezúttal távolmaradt, a freskókkal elfoglalt *Severini* pedig mindössze egy, nagyobbméretű művével adta le névjegyét, mások, a vezető mesterek közül *Casorati*, *De Chirico*, *Tozzi*, *De Pisis*, *Santagata*, *Salietti*, *Cadorin*, stb. nagyobb nyomatékkal szerepelnek, s fiatalabb társaikkal együtt tökéletesen tájékoztatnak az újabb fejleményekről. Mindegyikükről külön, s az együttes stílusfejlődésből is meg lehet állapítani, hogy a Novecento lehiggadt, némely kezdeti nehézségét, különcségét levetkőztette, a nélkül, hogy elbágyadt volna. Teljes kiéréséhez közeledik, s nyomja bélyegét a XX. század olasz művészetére. A század közepéhez közeledünk, delelőjén áll. Természetes, hogy a 40-es évek stílusa, ugyanazon a fősínpáron haladva is, nem lehet azonos a 20-as évek művészetével vagy épp a századeleji úttörő kezdeményezésekkel.

Az ezévi olasz kiállításnak legnagyobb élménye kétségkívül *Casorati* terme, melyet egy, művészi eszközeiben éppúgy, mint művei lelki tartalmában nemes, kiegyensúlyozott művészegyéniség légköre tölt be. Korábbi kesernyés, pesszimista hangulata nyugodt derűnek, álmodó költőiségnek adott helyet; előző vajudó korszakának dagadt formái megfinomodtak, sötétbarnás tónusa fénnyel itatott halvány színekben, gyöngéd kék és rózsaszín, hamvasszürke és zamatos zöld akkordokban oldódott fel.

A valóság poézisát sugározza *Salietti* egyre kibontakozó, színdús művészete. A költői naturalizmus irányában sok más művész halad, ez jellemzi elsősorban a sokat fejlődött olasz tájképfestőket, *Eugenio da Veneziát*, a három nápolyi *Cascellát*, *Puccit*, *Tealdit* és a legkiválóbbat, a milánói *Tosit*, aki egyetlen nagy

olajképe mellett egy sor brilliáns vízfestményt állított ki. Egyetlen mű képviseli *Aldo Carpit*, a milánói Brera-Akadémia kiváló tanárát. Fehér fátyollal borított nő mereng a tengerparton: ezt a banális témát azonban egyéni költői felfogással és tiszta, mesterkéletlen festőiséggel adja elő a művész. Általában a Biennalén azok a képek aratják a legnagyobb sikert, amelyek költői tartalommal bírnak, érzést tolmácsolnak, hangulatot keltenek. Ilyen értelemben változott meg a kritika álláspontja is. Úgy látszik, a művészet műhelyét a szem sötétkamrájából a lélek világosságába helyezték vissza. Az új művészet arra a hatásra törekszik, melyet az olasz irodalmi és művészi élet egyik vezetője, Bontempelli a természet előtti „mágikus bámulatnak" nevezett.

Lélek-festő, a valóságot csak töredékeivel éreztető, tüzijátékszerű kolorizmusával elkápráztató *De Pisis*. A másik végletet képviseli az örmény származású *Sciltian*, aki részletező, kemény, plasztikus formáit Caravaggio hatásos fény-árnyék játékával élénkíti. Költőien komponálja meg *Gaudenzi* nagy technikai tökéllyel, gyöngéd színekben festett figurális képeit; alig van képe, melyről a virág hiányoznék, alakjai kezébe adja, csokorba köti, vagy — a reneszánsz mesterek példájára — pohárba helyezi. Mély emberi tartalmával ragad meg *Navarrininek*, aviatikus fiaikat leső anyákat ábrázoló nagy vászna.

Sok jó arcképet láttunk az olaszoknál, *Pallestri* hatásos csoportképét a trónörökös nejéről és gyermekeiről, *Gaudenzi*től Mussolini erőteljes félalakját, *Amato* derűs, mosolygós önarcképét, *Tallone* színes ifjúját, *Salietti* üde leányarcképeit, *De Mariá*nak tárgyilagos formai előadása mellett kitűnően jellemzett és érdekesen beállított női arcképeit, *Cadorin* tömör erejű portréit. *Pizzarini* édesanyját festette meg megható gyöngédséggel és puritán festőiséggel.

Plasztikus, jól rajzolt formákban felépített, s az akadémikus szabványtól mégis mentesen, nagyobb szabású kompozíciókat állított ki *Agostino Bosia*, *Ottavio Steffenini*, *Salvatore Gagliardo*, *Dialma Stultus*, s vallásos tárgyuakat *Emilio Sobrero* és *Cesare Maggi*.

Nagy meglepetés az olasz avangárdisták egyik legismertebb, egykor legmerészebb képviselőjének, *De Chirico*nak Pál-fordulása. Stílusa sokféle változáson ment keresztül, de mindig figyelmet tudott kelteni. Az utolsó harminc év minden vajúdásán keresztül ment, hogy legújabb műveivel egy barokos, tetszetős naturalizmusnál kössön ki, amit mindenki mástól inkább lehetett volna várni, mint tőle. Kezdte, Böcklin hatása alatt egy álmatag romanticizmuson; majd a szélső áramlatok kapták el, s a geometriai lírizmusnak, az elvont, metafizikai festészetnek megszállottja lett; egy archaizáló szimbolista korszaka következett, amelynek legjellegzetesebb alkotásai klasszikus harcijelenetek és ágaskodó lovak. Mennél merészebb és újszerűbb lett, annál nagyobb sikere volt, hazájában éppúgy, mint a külföldön, kivált Párisban és Amerikában. Egész működésén erős intellektuális hajlam vonul végig, ami ma sem hagyta el. Naturalizmusában sok a korai olasz barok mesterektől, Rubenstől, a XIX. század festőitől eltanult, s mégis egyénien kevert elem. Kihangsúlyozza az anyagi szépséget, alakjait dús barokos kosztümökbe, pazar selymekbe és bársonyokba öltözteti. Nagy gondot fordít képei technikai tökélyére. Új művészi felfogása mellett tollal is harcol. Sokan szemére vetik, hogy egykori fegyvertársai ellen fordult, hogy elárulta nemzedékét. Meglepő változásának mélyebben fekvő magyarázatát azonban az új esztétikai korszellem adja, amely őt is magával ragadta. Velencei terme nagy vitákat kelt, kétségtelen azonban, hogy mindenkit érdekel.

Az olasz szobrászat ezúttal is azt a magas színvonalat képviseli, amelyhez Velencében szokva vagyunk. Az utóbbi Biennalékon mindig gazdagon és gondos rendezésben jelenik meg, látszik, hogy a kiállítás főtitkára, a kiváló *Maraini* maga is szobrász. Néhány kiváló mester, mindjárt *Mariani*, azután *Dazzi*, *Drei*, *Galletti*, *Righetti* ugyan távolmaradt, az olasz szobrászok zöme mégis jelentékeny gyüjteményekkel, igen jól szerepel, s az utánpótlás az idősebbekhez méltónak igérkezik. Amint a festőknél *Casorati*, úgy — megítélésem szerint — a szobrászok között ezúttal *Francesco Messina*, a Brera-Akadémia tanára mutatkozik be a legszerencsésebben, s művészetének teljes virágjában, sokoldalúan, remekbe faragott márványokkal, mesterien mintázott bronzokkal, közvetlen hatású terracottákkal, egy halvány-fehérre színezett nagyméretű női akttal (Éva), egy jellegzetes, tömör kő-portréval és nagyszámú, önmagukban is kiváló rajzzal, összesen 33 darabbal. Széles skálán játszik, műhelyének minden részébe bepillantást enged. Hatásának titka a formai átgondolás elmélyítésének és az átdolgozás tökélyének a belső kifejezéssel való hiánytalan összhangjában rejlik. Szobrain a formagazdagság a lelki gazdagsággal szétválaszthatatlan egységbe forr: egyik a másikát feltételezi és magyarázza. A szobrászatnak ez a felfogása: a test és a lélek dualizmusának művészi egyesítése, a reneszánsznak, nem az antik művészeten, hanem a középkor nagy keresztény gondolatán, a Szent Tamás-i filozófián és esztétikán alapuló hagyománya, amelyhez az olasz művészet, szobrászat és festészet egyaránt, ma sem lett hűtlen. *Messina* művészetének egész szobrászi és lelki tartalma legragyogóbb tisztaságában jut kifejezésre Milánó bíboros érsekének, Ildefonso Schusternek féléletnagyságú, aranyozott bronz mellszobrán: formai tökélye mellett csupa lélek, árad belőle a szentség és a jóság. *Romano Romanelli*nek, a firenzei Akadémia tanárának,

olasz akadémikusnak művén, a légierő pavillonja előtt álló, hatalmas aviatikusán, mellszobrain, egy sorozat érmén a megmintázás erejét érezzük. A firenzei reneszánsz bronzöntő-műhelyekhez, *Donatello*hoz és *Verrocchio*hoz méltóak a fiatal *Antonio Berti*nek, virtuózan kezelt bronzszobrai, az olasz király és a *Duce* félalakos portréja, valamint ülő nő alakja. Jó bronz *Aurelio Quaglio*nak, a fegyveres Victoriát jelképező alakja. *Edoardo Rubino* nemcsak a márvány gazdag lehetőségeinek kiaknázásában folytatja az olasz szobrászat hagyományait, hanem a nemes formaadásban is, a nélkül hogy modoros és üres epigonná válnék. Anya c. monumentális művén az elmélyült lelki kifejezés éppúgy megkap, mint a nagyvonalú s plasztikailag érett megmintázás. A sok jó szobor között megállít *Martinuzzi* szép női aktja, *Mascheroni* gonddal szerkesztett, mozgalmas Perseus-csoportja, *Minguzzi, Marini, Griselli, Lucarda* egy-egy kitűnő portré-feje. Ki kell emelnünk *Renato Brozzi*nak éppoly friss, mint részletbemenő, technikailag utólérhetetlen, s a legkülönbözőbb állatokat ábrázoló, anyagban is változatos — márvány, bronz, arany és ezüst — kisplasztikai alkotásait. Ennek a műfajnak nincs nála nagyobb mestere, kiváló szobrász és tökéletes ötvös egyszemélyben. Kellemetlenül lep meg a legzseniálisabb olasz szobrászok egyikének, *Arturo Martini*nek, 16 művet felölelő terme. A legrómaibb, etruszk talajban gyökerező korábbi stílusának megtagadásával, azzal épp ellentétes oly plasztikai kísérleteket tesz, melyek idejétmult, csődbe jutott túlzó irányokhoz kapcsolódnak. A formákat rombolja, torzítja és dagasztja, a visszataszítót keresi, geometrizál, plasztikaellenes tömbökkel konstruál, feladja az emberi alak természetes szervességét. Súlyosabb megítélés alá esik, hogy nem is a saját tévedései ezek. Eredetük pontosan megállapítható s két névben foglalható össze: Picasso és Epstein. A festő Picasso elveit próbálja a szobrász Epsteinon keresztül a plasztikába átültetni. Tulajdonkép csak a tárgyválasztásban egyéni, de ebben is plasztikailag meg nem oldható feladatokat tűz maga elé: mint például a víz alatt úszó, vagy a víz alá bukó nő alakja. Fából faragott Jakab-apostola, expressziós túlhajtásai ellenére is megmutatja a nagytehetségű művész oroszlánkörmeit, s azt a benyomást kelti, hogy eltévelyedett kísérleteit maga is csak múló epizódnak tekinti.

Szólnunk kell még a futuristák pavillonjáról, amely azt mutatja, hogy ez az egykor oly zajos s az újabb olasz művészet kiküzdésében nagy stratégiai érdemeket szerzett csoport mindinkább lehiggad, s közeledik a tisztább természetlátás felé, amit korábban megtagadott. Jellemző, hogy a pavillonban kiállító festők egy részét *filo-futurista*, azaz futurista-barát néven foglalták össze, s ezzel új fogalommal gyarapították a mai olasz művészet irányait. A filo-futuristák — minden gúny nélkül mondva — már majdnem normálisan látják a valóságot, mintahogy a többiek, *Prampolini, Dottori, Ambrosi, Simonetti, Tano* és *Tato* is a természet mind több töredékével, egyre felismerhetőbb formákkal szerkesztik meg dinamikus képeiket. A dinamika, a motor ma is mozgató erejük, s így csak természetes, ha most kiállított műveik nagyrészét a háború, különösen a harci repülőgép inspirálta. Nekik való téma. Festői eszközeikkel hatásosan tudják is érzékeltetni a gép zúgását, szárnyalását, harcait, merész és hősi egész életét. Már a korábbi afrikai háborúban, élükön vezérükkel, a költő Marinettivel gépbe szálltak, s onnan figyelve festették meg benyomásaikat, érzékeltették a világ képét repülőgépből. Már ekkor új műfajt hoztak létre, melyet *aeropitturának*, légi festészetnek neveztek el. A 70. évéhez közeledő Marinetti ma is katonai szolgálatot teljesít, s emlékezni kell rá, hogy a futurizmus világnézetileg soha sem tartozott a nemzetközi irányokhoz, ellenkezőleg, hősi korában a fasizmusnak egyik leglelkesebb, értékes fegyvertársa volt. Ha művészileg túl is haladták, közömbösen nem lehet elnézni fölötte, s azt sem mondhatjuk, hogy ne lenne fejlődésképes. Mint mondottuk, maga is közeledik a reálisabb szemlélethez. Figyelemreméltó az is, hogy művészei kolorisztikusan egyre fínomodnak, vérbeli festők vannak köztük. A futurista-pavillonban két, előttünk eddig ismeretlen magyar nevet fedeztünk fel, *Korompai Jánost* és *Korompainé Falchetto Magdát*. S örömmel állapítjuk meg, hogy két-két kiállított művük a legjobbak közé tartozik a futuristák pavillonjában. Tisztán és fínoman rajzolnak, színezésük gyöngéd, technikailag kifogástalan; előadásuk értelmes, túlzásoktól mentes, van ízlésük. Nem sok hiányzik, hogy a futuristafestészeten innen kerüljenek.

*

A német pavillon két nagy terme egy festőnek, *Arthur Kampf*nak és egy szobrásznak, *Fritz Klimsch*nek gyüjteményét foglalja magában. Mind a kettő az idősebb nemzedékhez tartozik (a festő 78, a szobrász 72 éves), művészetük mégis időt álló s például szolgálhat az ifjaknak. *Kampf* széles és mégsem felületes festői modora ma is frissen hat, s nem érezzük elavultnak *Klimsch*nek, hajlékony ritmusokba lendülő gazdag és tartalmas plasztikai felfogását sem. Az oldaltermekben fiatalabb művészek, *Franz Gerwin, Richard Gessner, Ewald Iorzig, Wilhelm Sauter* és mások, fegyelmezett előadásban, inkább rajzos, illusztratív, semmint festői eszközökkel, a háború hősi eseményeit és a német háborús munka hatalmas erőfeszítéseit dicsőitik. *Karl Albiker* néhány mellszobra és a Simplicissimusból jól ismert, kitűnő *Gulbranson, Thöny* és *Schweitzer—Mjölner* háborús karrikatúrái egészítik ki,

a következetes programmszerűséggel jól elgondolt és a Német Birodalom képzőművészeti kamarájának elnökétől, *Ziegler* professzortól mintaszerűen rendezett kiállítást.

A spanyolok szokásos retrospektív termüket a fínom hangulatú tájképfestőnek és neves műkritikusnak, Velazquez biografusának, *Aureliano De Beruete*-nek (1845—1922) szentelték. Az ízlésesen és változatosan összeállított többi anyag semmi nyugtalanítót nem tartalmaz, fejlett művészi kultúrára mutat, s élénken világít rá, mily mélyen gyökerezik a mai spanyol festészet a XVII. század nagy helyi hagyományaiban. Jellemző példája ennek a Velencében most először kiállító *Rafaél Durancamps*, a spanyolok egyik legnagyobb élő festője. Bár a spanyol művészeknek Párisban tanult csoportjához tartozik, hiánytalanul megőrizte nemzeti stílusvonásait. Figyelmet kelt *Valentin De Zubiarre* erőteljesen kezelt baszk falusi jelenete, *Joaquin Vaquero* régies hangulatú városképe (Santiago di Compostella), *Francisco Llorens* és *Francisco Nuñez Losada* gazdag tájképe, *Eugenio Hermoso Martinez* kifejező „kelta" leányarcképe, *José Aguiar* szép női aktja, *Velasco De Rosario* és *Julia Minguillón* egy-egy, Novecento-ízű, nagy figurális kompozíciója. *Ignacio Zuloagá*nak, Uranga festőtársát ábrázoló félalakos arcképe előtt örömmel látjuk, hogy a kiváló mester, kora ellenére mit sem veszített ecsetjének erejéből. A szobrászati rész ezúttal kisebb és művészileg igénytelenebb; csak *José Clará* szerepel, jó plasztikai tudásról és fejlett stílusérzékről tanúskodó több darabbal.

Svájc elegendőnek tartotta három kiváló művészének, egy festőnek, egy szobrásznak és egy grafikusnak bemutatását, s a minőség ezúttal valóban búsásan kárpótol a mennyiségért. *Karl Walser*nek, magas igénnyel bíró, technikailag is tökéletes freskósorozata nagyvonalúságában, nyugodt kimértségében, halvány kéken és rózsaszínen alapuló, gyöngéd, fátyolos tónusában Puvis de Chavannes, mozdulati beállításában s kimért ünnepiességében Hodler hatására vall, míg ezek vonalasságával szemben, a tömbszerű formák ritmusára épített képszerkesztés a kiváló művésznek egyéni sajátossága. *Karl Otto Bänninger*nek, kisebb és nagyobb márvány-, kő- és bronzszoborból álló, 32 darabot számláló gyüjteménye elárulja ugyan, hogy hosszabb ideig Bourdelle tanítványa és segédje volt, formáinak nagyobb kötöttsége és súlyosabb tagoltsága lényegesen eltér a nagy francia mestertől s őt magát is korunk egyik legjelentékenyebb szobrászává avatja. A harmadik svájci, a gyorskezű *Max Hunziger* tussrajzain széles ecsettel rögzíti meg jó érzékkel beállítottjeleneteit. A kis lapokon egy nagy művészt ismerünk meg. Mindössze ennyiből áll a svájci pavillon, de így is, az ez évi velencei kiállításnak egyik legsikerültebb része.

Dánia épp ellenkezően járt el, ellentétben az egész Biennale rendezési elvével: 13 festőtől és 3 szobrásztól 1, legfeljebb 3 művet, összesen 25-t állított ki. A festmények nagy részén még az Ecole de Paris lidércnyomása ül. Elnehezedettebb formákban, főként Gromaire hatása érvényesül. A legmaradibb, de egyúttal legfestőibb az impresszionista *Olaf Rude*. Thorwaldsen hazájában jobban megőrízték nemzeti jellegüket a szobrászok, amit kivált *Frank Utzon* bronz Aphroditéje bizonyít. A rendezés ezúttal is kiválóan ízléses.

Jobban érezzük a helyi talajt a svéd festőknél, bár *Börje* tájképein Cézanne, *Eimar Jolin* színes és üde alakjain Matisse, *Olle Olson* városképein Utrillo hatását, a dél-svéd *Johanssonnál* pedig a német iskolázottságot nem lehet félreismerni. *Carl Kylberg* intuitív, belső formalátása sem mentes a francia közvetítéstől. A hidegebb, északibb fényre áthangolt impresszionizmus kiváló mestere *Linnquist*, *Sjöberg*, *Hullgren*, és nem utolsó sorban Jenő kir. herceg, akinek tájképei jellegzetes kifejezői a tiszta, józan, mégsem érzésnélküli északi látásnak. *Carl Gunne* arcképein élesszemű lélekfestőnek és rajzolónak mutatkozik. Kevés a szobor. *Johnsson* erőteljesen mintáztameg a festő Jenő herceget, s *Lundquist* drámai pátosszal két bronzát. A változatos svéd pavillonban találjuk, a külföldiek közül a leggazdagabb grafikai gyüjteményt, rézkarcokat, száraztűvel készült lapokat, fametszeteket, kőnyomatokat. A svéd grafikai művészet magas színvonaláról tanúskodnak kivált *Emil Johanson-Thornak*, a stockholmi akadémia grafikai osztálya igazgatójának, *Björn Jonson*nak és a fiatal *Stig Asberg*nek lapjai.

Elismerésre méltóan mutatkozik be, Velencében most másodízben Bulgária művészete, amely az ország függetlenségének kivívása után, alig 70 éve szabadult fel a bizánci hagyományok kötöttsége alól s csatlakozott a nyugateurópai áramlatokhoz. A bolgár művészek Bécs, majd München akadémiáin tanultak. Egynémelyiken *(Tzoneff, Sirak-Skitnik, Uzunoff)* látszik, hogy Párisban is megfordult, a nélkül, hogy a szélső irányzatokhoz kapcsolódtak volna. Általában jól rajzolnak, technikai készségük fejlett. Szeretik a népi témákat, s kedvvel festik országuk szép vidékeit. Az arcképfestő *Boris Georgiev*, a színes *Tuzsoszoff*, *Ivan Lazaroff*, *Vasil Stoiloff*, *Zlati Bojadgioff* a fínoman stilizáló *Vladimir Dimitroff*, az erőteljes *Boris Deneff*, a kiállítás rokonszenves kormánybiztosa és jóízlésű rendezője a legjobb festőik. Szobrászaik — *Dalcseff*, *Funeff*, *Lazareff* — különösen a követ és a fát kezelik jól. Figyelmet keltenek *Andrej Nikoloff*nak, Rodin művészi hatásától érintett márványszobrai, köztük Boris királynak szépen mintázott mellszobra. *Sztajkoff*, *Tuzsoszoff* és *Zaharieff* elsőrendű fametszeteket állítottak ki. A bolgár művészet jó úton halad.

A román festészet jórészt Párishoz, a maradibb impresszionista irányhoz igazodik. *Popescu*, *Petrascu*, *Stoica* és *Pallady* a legjobbak; az utóbbin a mi Csók mesterünk hatását véljük felismerni, ami talán nagybányai kapcsolatokban leli magyarázatát. A mai román festészetben magyar s mellette szláv hatásokat fedezett fel a Biennaléről írt ismertetésében Emilio Zanzi is, a Gazetta del Popolo kiváló kritikusa (1942. júl. 5.-i sz.). Érdekesebb, s magasabb színvonalon áll szobrászatuk, a miben bizonyára része van római Akadémiájuknak. Főkép bronzszobrokat állítottak ki, amelyek közül kiemeljük *Medrea* torzóját és *Militza Petrascu* női arcképét.

Szép sikert könyvelhet el az önálló Horvátország első velencei kiállítása, amelynek különleges hangsúlyt kölcsönöz *Mestrovic* nagyobbszabású részvétele. A dalmát származású nagy mester, korunknak kétségkívül egyik legnagyobb szobrásza, három hatalmas bronzszobrával — Pietà, János és Lukács evangelista — és 8 bibliai tárgyú fa domborművével, újabb műveivel szerepel. Fejlődése nemcsak a művész jelentőségénél fogva érdekelhet bennünket, hanem azért is, mert talán sehol, hazájában sincs akkora tekintélye, rejtett vagy bevallott hatása, mint nálunk. Bronzain, erőtől duzzadó korábbi formái letisztultak, mérséklődtek, előadása összegzőbb lett; pátosza, belső hevülete, kivált a két evangelista alakján, ha nem is higgadt le teljesen, elmélyült s érzésben gazdagodott. Pietáján Máriának és holt fiának alakját mesteri egységbe forrasztja, s megrázó a fájdalom és a szenvedés bensősége; érzéstartalmával az öreg Michelangelo Rondanini-Petájához jár közel. *Mestrovic*, a legnagyobbakhoz hasonlóan, szobrászilag és emberileg egyaránt kiválót tud alkotni. Klasszikus relief-felfogással, egészen laposan kezelt domborművein a fa rostjait követő lágy vonalvezetéssel fejezi ki a Jézus életéből vett jelenetek misztikus líráját.

A nagy szobrászhoz nem méltatlan a festészeti kíséret. Három korán elhúnyt horvát festő, *Josip Račič* (1885—1908), *Miroslav Kraljevič* (1885—1913) és *Juraj Plančič* (1899—1930) szerepel a legtöbb művel. Mind a három jól iskolázott impresszionista. Közülük a színben kissé letompított, festői kvalitásban elsőrendű *Kraljevič* emelkedik ki. *Račič* az impresszionizmust a müncheni Jugend-Stilen szűrte át; egyébként Habermann tanítványa volt. *Plančič* már az újabb párisi irányok felé tekintett, s azokat dalmát szülőföldje hangulatával próbálta összeegyeztetni. Amint hogy a többi fiatal is a franciákat hívja emlékezetünkbe, *Bulič* Renoirt, *Sohaj* Cézannet, *Motika* Dufyt. Nem lehet mondani, hogy mintaképeiket rosszul választják meg, s azt sem, hogy szolgailag tapadnának hozzájuk.

Szlovák testvéreink is dícséretreméltóan megállják helyüket. Kiemelkedő nagy művészük nincs, de az átlag, kivált a festészetben jó. Egyik-másikon, természetesen még nyomot hagyott a prágai iskolázás, az egykori cseh-szlovák köztársaság fővárosának légköre, amelyben dúsan burjánoztak az École de Paris legszélsőbb hóbortjai. A szlovák művészet — amint katalógusuk előszava is hangsúlyozza — még új, de a szlovák népnek kétségkívül van művészi hajlama. Dícsérhetjük festőik színérzékét, képzeletét, ötletességét, amit egyelőre nem mindig ér utól rajztudásuk és technikai készségük. Kellemesen hatnak *Alexy* ízléses paszteljei, *Benka* lendületes magastátrai képei, *Ludo Fullának*, a szárnyasoltárok hangulatát felelevenítő, s fínom régieskedéssel stilizált vallásos kompozíciói, *Mudroch* színes csendéletei. Feltűnik *Kudlač* széles, monumentális modora s kubista kísérletezései ellenére *Bazovsky* tehetsége. Jó jel, hogy alig találkozunk folklorissztikus elemekkel; a népi erők közrehatását mélyebben keresik. Szobraik kevésbbé szerencsések, nem egyszer giccsesek és elnagyoltak. Talán még *Frano Stefunko*nak, frissen mintázott és élénken jellemzett bronz feje a legjobb.

Szemlénk végeztével, a tanulságokban gazdag velencei kiállításról azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ha nem is gondolhatunk egységes új európai stíl kialakulására — ami nem is kívánatos —, bizonyos alapkérdésekben az egész európai vonalon rokon törekvésekkel találkozunk. Nemzetekként különböző mértékben, a nemzeti jellegnek és hagyományoknak megfelelő, más és más módon nyilatkozik meg a külső valóság ábrázolásának éppúgy, mint a belső kifejezésnek vágya. A pozitív szemlélet természetszerűleg magával hozta a rajzolni tudásnak és a technikai felkészültségnek, a jó festésnek, már-már mellékesnek vagy épp károsnak tartott követelményét. A torzítás helyébe visszaállították a nemesebb formák kultuszát, a nélkül, hogy a régi akadémikus sablonokhoz térnének vissza. A mai kor új szépségideálja keres megvalósulást. Újra fontosságot nyer az ábrázolás miként je mellett annak tárgya, nem irodalmi értelemben, hanem érzési és hangulati tartalmában. A művészet korunknak nem ugyan krónikása, de lelki kifejezője akar lenni.

A kiagyalt elméletekbe szorított művészet kora lejárt, s új rend lép helyébe. A polemikus célzatú képeket megunta a közönség, de az ecsettel vagy vésővel végzett vitákra a művészek is ráuntak. Többékevésbbé szellemes és erőltetett esztétikai teóriák helyett jó képeket és szobrokat akarunk látni. A művész meghasson s ne fejtörést okozzon. Egyensúlyba hozza s ne megzavarja a lelkeket. Gyönyörködtessen s ne elriasszon. A XXIII. Biennale azt mutatja, hogy a művészet újra ráébredt ennek a régi, ősi hivatásának tudatára.

G. T.

MŰVÉSZETI ÉLET

AZ OLASZ SAJTÓ A VELENCEI MAGYAR PAVILLONRÓL

Velencei kiállításunk sikerének egyik fő fokmérője a sajtó. Az olasz lapok nagy cikkekben, illusztrációk kíséretében tárgyalják a Biennálét. Különös elismeréssel írnak a magyar pavillonról, rendszerint vele kezdik a külföldiek ismertetését, róla írnak a legtöbbet, s magyar művészek alkotásai közül veszik a legtöbb illusztrációt. Az eddig hozzánk jutott kritikákból az alábbi szemelvényeket közöljük.

A *Corriere della Sera* kétszer is foglalkozik a külföldi pavillonokkal. Június 19/20.-i számában *(E. Zorzi)* az egész cikknek egyetlen alcíme: „A magyar iskola". Kiemeli a magyar pavillon nemzeti jellegét és Aba Novák zsenialitását. — Június 28.-i sz. *(Radius)*: „A magyar pavillon nemcsak gazdag, de ünnepi is". Újra hosszabban méltatja Aba Novákot és Rudnayt.

A római *Giornale d'Italia* (jún. 30, *Carlo Tridenti*) elsőnek s leghosszabban foglalkozik a magyar kiállítással, utána a némettel és a többivel. „A legteljesebbek egyike" — kezdi. Méltatja a római magyar iskolát, Rudnayt, Szobotkát, Orsóst, Hinczet, Ferenczyt, külön említi az erdélyi tájképeket. A három bemutatott külföldi kép közül 1 magyar (Rudnay). A rendezésről: „A magyar kiállítást Gerevich Tibor, Olaszország régi barátja kiválóan rendezte".

A római *L'Avvenire* (júl. 1, *Giuseppe de Mori*): „Az egész magyar pavillont áthatja a magyarság ezeréves mély hite... a magyar lélek vallásos érzésének ad, éppoly bensőséges, mint ünnepies kifejezést.... Magyarországon a művészet a műveltség, a kereszténység nemes fegyvere."

A római *Messaggero* (jún. 21., júl. 15, *Piero Scarpa*): „A magyar pavillon komoly, mint mindig". Aba Novákot, Rudnayt, Pekáryt, Ferenczyt, Grandtnert emeli ki. 3 külföldi illusztráció között 1 magyart ad (Grandtner: Magyarországi Sz. Erzsébet). „A rendezést gondosan és felsőbbséges intelligenciával Gerevich Tibor végezte."

A Mussolinitől alapított *Popolo d'Italia* (jún. 28, *Raffaele Calzini*): „Aba Novák Magyarország költeményét festette meg". Liszthez és Kodályhoz hasonlítja. Dícséri Rudnayt, Molnárt, Pekáryt, Hinczet.— „Magyarország pavillonját Gerevich Tibor a tőle megszokott szeretettel és hozzáértéssel rendezte. Sohasem fogunk elfáradni annak magasztalásában, mennyit tett minden alkalommal és sok év óta az olasz barát Gerevich a két ország, Olaszország és Magyarország közötti kulturális kapcsolatok érdekében".

A torinói *La Stampa* (jún. 26, *Marziano Bernardi*). A cikk címe: „Külföldi művészek a Biennalén. Mestrovictól Aba Novákig". Alcím: „Üdvözlet egy magyar festőnek". Hosszan ír Aba Novákról, hangsúlyozza szeretetét a magyar földhöz és néphez. Rudnay mellett elismeréssel emlékszik meg Molnárról, Pekáryról, Basilidesről, Orsósról. Mestrovic és Aba Novák egy-egy művét közli. — „A magyar pavillont Gerevich Tibor, mint mindig, mintaszerűen rendezte".

Gazetta del Popolo (júl. 5, *Emilio Zanzi*) Aba Novákot, Rudnayt, Molnárt, Pekáryt, Ferenczyt emeli ki. 3 külföldi kép között Molnárt közli. — A rendezőről: „Gerevich Tibor, római magyar és magyar római, valóságos intézmény. Az aranyozott oltárképre emlékeztető magyar pavillon az ő lagunai otthona: minden második évben visszatér oda dicsőséges idősebb és fiatalabb művészeivel".

Lavoro Fascista (júl. 5, *Ercole Maselli*): „Brilliáns pavillon". Aba Novákot, Rudnayt, Molnárt, Medveczkyt, Basilidest, Ferenczyt, Patay fametszeteit említi különösen. A külföldiekről szóló egész cikkhez 1 képet ad: Aba Novák, Álarckészítők.

Giornale di Genova (júl. 5, *Riva*): „A magyar pavillonban találjuk meg a mi ízlésünkhöz legközelebb álló művészi kifejezést, nemcsak a magyar néppel való lelki rokonság, hanem a római magyar Akadémia működése folytán is". Kiemeli Aba Novákot, Rudnayt, Molnárt, Burckhardtot, Orsóst.

A milánói *Ambrosiano* (júl. 15) is leghosszabban s a legnagyobb elismeréssel a magyar kiállításról ír. Az összes külföldiek közül csak egy képet ad: Ferenczy Bénitől.

A velencei *Gazzettino* (júl. 5, *Teo Gianniotti*) Aba Novákról, Rudnayról, Molnárról, Pekáryról ír bővebben. A két külföldi illusztráció közül az egyik magyar (Szabados mellszobra).

A trieszti *Piccolo* (jún. 28, *Silvio Benco*): „Különösen figyelemreméltó a magyar pavillon". Aba Novákról „erről a nagy eleven halottról" dicshimnuszt zeng. A modern magyar művészet munkáiban dícséri „az új stílusok nemzeti átalakítását". Rudnayt, Molnárt, Pekáryt, Basilidest, a tájképfestők közül Orsóst emeli ki.

Az *Illustrazione Italiana* c. képes hetilap is (júl. 5, *Leonida Rèpaci*) a leghosszabban a magyar kiállításról ír s 9 külföldi kép között 4 magyart közöl. Méltatja Aba Novák termét, festői fantáziáját, színeinek tüzét, erdélyi képeit. Rudnay terme — írja „a külföldiek egész velencei szemléjének legnagyobb ajándéka". Felismeri benne Munkácsy hagyományát. Rudnayt „a legtehetségesebb európai művészegyéniségnek" mondja. Dícséri „mély színeinek mesteri hangszerelését és képzeletének melegségét". Kiemeli Molnár, Pekáry, Basilides, Hincz, Klie, a szobrászok közül Ferenczy Béni műveit. Nagy elismeréssel szól Orsós „őszinte természetlátásáról, a kéket és sárgát a zölddel szép tónusba fogó kolorizmusáról."

VÁSÁRLÁSOK A BIENNALÉN

Az ez évi velencei magyar kiállítás vásárlásai már eddig is messze túlhaladták az elmult Biennalékon elért összegeket, annak ellenére, hogy a kiállított művek egy jelentékeny része (az egész Rudnay-gyűjtemény, Aba Novák képeinek túlnyomó része) nem eladó. Eddig megvették *Molnár C. Pál* 8, *Kontuly* 3, *Aba Novák* és *Pekáry* 2—2, *Burghardt*, *Basilides*, *Ferenczy*, *Gaál Ferenc* 1—1 művét. Az olasz állam a római modern képtár *(Galleria d'arte moderna)* számára megvásárolta *Kontuly* Bélának, a Kolozsvári Nemzeti kiállításon is szerepelt csendéletét. Az eddig eladott képek összege 150.000 líra körül mozog.

A NÉPI VALLÁSOS MŰVÉSZET KIÁLLÍTÁSA VELENCÉBEN

Párhuzamosan a Biennáléval, ennél csaknem egy hónappal később, július 19-én, a *Redentore* vasárnapján nyílt meg Velencében a prokuráciák Napoleoni szárnyában és a Museo Correr, a városi múzeum csatlakozó termeiben az olasz népi vallásos művészet kiállítása. A szép gondolat az olasz Országos Népművészeti Bizottságból indult ki, amelynek elnöke a nálunk is több ízben járt *Emilio Bodrero* egyetemi tanár, volt közoktatásügyi államtitkár, aki a szervezőbizottság élén állott és a kiállítás katalógusának emelkedett hangú előszavát is írta. A kiállítás a Szentszék és az olasz kormány, valamint a fasiszta párt támoga-

tásával jött létre. Az anyag gyüjtését a Dopolavoro helyi szervezeteinek segítségével szakemberek végezték, s a tivoli-i Villa D'Estében székelő Népművészeti Múzeum, Olaszország egyetlen ilynemű közgyüjteménye is kölcsönzött hozzá, főleg népművészeti tárgyakat.

A feladat nem volt könnyű, de a helyesen kitűzött cél áthidalta a nehézségeket, ami főként abban állott, hogy az igazi népművészeti tárgyakat megkülönböztessék a leromlott történeti stílusoktól, a kontároktól ismételgetett népszerű alkotásoktól, esetleg rosszul másolt, falura sodródott klasszikusoktól. Ezt a kritériumot Olaszországban talán nehezebb keresztülvinni, mint másutt, mert sehol sem dolgozott annyi nagy művész, akiknek műveit később, egyre megértetlenebbül utánozták.

A kiállítás kitűzött célja a vallásos érzés művészi kifejezésének tárgyai az olasz nép életében, nem pedig a liturgikus tárgyak bemutatása, amelyek az Egyház előírása szerint készülnek, művészileg többé-kevésbbé helyesen vezetett iparművészeti műhelyekben, vagy egyes iparművészek keze alól kerülnek ki. A nép vallásos életének egyszerű, közvetlen, őszinte művészi megnyilatkozásait keresték, azt a misztikus szépséget, amely egyszerű, primitív eszközökkel, de őszinte, közvetlen érzéssel hozza létre az otthon, a műhely, a szülőföld, a mezők és a tenger, a falusi élet, a földművesek vagy a tengeren élők vallásos vonatkozású, vagy vallásos motívumokkal díszített tárgyait. Így kerültek a kiállításra falusi feszületek és Madonnák, kedvelt házi szentek, különösen Szt. Antal és Szt. Anna szobrai és képei, betlehemek, vallásos jelvényekkel, alakokkal és jelenetekkel ékes egyszerű bútordarabok, menyasszonyi ládák, szövetek, szerszámok, halászati tárgyak, hajóvitorlák stb. Alkotóik nem mesterségbeli művészek, hanem egyszerű földművesek, pásztorok, halászok, maga a nép. Ezek a változatos tárgyak, kezdetlegességük, technikai és formai fogyatékosságuk ellenére is igaz művészetet nyujtanak, mert őszinték és benső érzésből fakadnak. A hivatásos művészek is tanulhatnak belőlük, nemcsak a hit és a vallásos átélés ihletét, hanem ügyességet, az anyag ismeretét és becsületes kezelését, technikai fogásokat, díszítő ötleteket, gyakran a tudatos művészi számítással felérő ösztönös formaalakítást.

Különleges aktualitással bíró érdekes része a kiállításnak a földön, vizen és levegőben harcoló olasz katona vallásos érzésének művészi bemutatása. Meghatottan szemléljük a repülőgépek szárnyára festett loretoi Szűz Máriát, a tengeralattjárók kis tábori oltárát, a tábori misék felvételeit stb. Elriasztóan hat az orosz bolsevizmus vallásüldözésének és vad istentelenségének fényképekben, röplapokban, plakátokon szemléltetett szembeállítása. Az olasz katona, fegyvertársaival együtt, a Donnál és a Volgánál nemcsak a hazáért, de az Istenért is harcol.

A Márk-teret körülvevő prokuráciákban, Velence szívében, 27 teremben elhelyezett, rendkívül érdekes kiállítás igen ízlésesen van elrendezve. A hatalmas lépcsőházban a kiállításon képviselt vidékeknek, bábokra öltöztetett népviseletei sorakoznak. A helyiségeket milieuszerűen, modern kiállítási elvek szerint alakították ki, s meglátszik rajtuk, hogy a szervező bizottságban helyet foglalt az egyik legkiválóbb olasz építész, a belső kiképzésnek utolérhetetlen mestere, az emlékezetes vatikáni Katolikus Sajtókiállítás rendezője, *Giovanni Ponti*. A különböző vidékeket ízléses és hatásos, s mégsem olcsó panorámaszerű tájrészletekkel jelezték. Az egész rendezés, a gazdag anyag csoportosítása érthetően szemlélteti és emeli ki a kiállítás hármas alapeszméjét: a vallás, a haza és a család szolgálatát és védelmét.

A kiállítást járva, gyönyörködve benne és tanulságain elgondolkodva, önként felvetődik annak ötlete, nem-e volna épp oly hasznot hajtó a magyar művészetre, vallásos érzésre, de üdvös a vajudó magyar lélek alakítására, ha nálunk is rendeznének hasonló kiállítást. A gazdag magyar népművészet sok szép anyaggal szolgálhatna, amely éppúgy bizonyítaná népünk művészi tehetségét, mint mély vallásos érzését. Termékeny indításokat adhatna frissen sarjadó, fiatal egyházművészetünknek, bátorító példákat állíthatna az egészsége népi vallásos művészet továbbfejlesztésére, és segíthetné a legkisebb falvakban is a vallásos és liturgikus művészet selejtes gyári áruinak kiszorítását.

Gch.

A KOLOZSVÁRI MÜVÉSZETI HETEK EREDMÉNYEI

Visszapillantva a Kolozsvári Művészeti Hetek alkalmából rendezett kiállításokra, különösen a VI. Nemzeti Képzőművészeti Kiállításra, a statisztikai adatokból örvendetes kép rajzolódik elénk. Több mint 10.000 látogató nézte meg a kiállítást, melyen két ízben tárlatvezetést is tartottak, amikor a látogatók zsúfolásig megtöltötték a kiállítás helyiségeit. A közönség nagyfokú érdeklődése miatt célszerűnek mutatkozott a kiállítás 10 nappal való meghosszabbítása, aminek helyességét az is igazolta, hogy ezalatt az idő alatt közel 10.000 pengővel emelkedett az eladások összege. Ez tette lehetővé azt a szép eredményt, hogy a kiállított „eladó" műtárgyak egyharmada — 62 szobor és kép — elkelt.

A vásárlások pénzbeli értéke elérte a 28.000 pengőt. Az állami vásárlások mellett jelentős része van ebben Budapest Székesfőváros közismert áldozatkészségének, amivel minden igaz művészeti törekvést támogat. Ugyanezt mondhatjuk Kolozsvár és Nagyvárad városáról, valamint a kolozsvári bankok és nagyvállalatok vásárlásaival kapcsolatban. Külön ki kell emelni a kolozsvári bankok közös adományát, melyből az Erdélyi Nemzeti Múzeum részére vásároltak műtárgyakat.

Tekintélyes rész esik a magánvásárlókra, akik szintén nagy megértésről és a művészet őszinte szeretetéről tettek tanúbizonyságot, s így jelentős összegek jutottak a művészek kezéhez.

A kiállításon kiosztott állami és fővárosi díjak összege 7000 pengőt tett ki.

E rövid beszámoló adatai is bőségesen elegendők arra, hogy megnyugvással és bizalommal szemléljük a Művészeti Hetek szemlátomást növekvő eredményeit, egyben megállapíthassuk, hogy nem hiábavaló a hivatalos körök fáradozása, mert a Művészeti Hetek az egyetemes magyar művészet ügyét szolgálják irányok és személyekre való tekintet nélkül.

Hálával kell megemlékeznünk a Kultuszminiszter Úr megértő gondoskodásáról, aki a kezdeményezést magáévátette és megteremtette annak anyagi lehetőségét.

Nem akarok most kitérni a Művészeti Hetek korábbi eredményeire, csak rámutatni arra a tényre, hogy a komárom- és kolozsvári kiállítások vásárlásokban és díjakban 1941 decemberétől 1942 június végéig 50.000 pengőn felüli összeget juttattak a képzőművészeknek, mégpedig olymódon, hogy ezzel a budapesti vásárlások nem csökkentek, egyidejűleg pedig a művészetet a vidéki kultúrcentrumokban is népszerűsítette.

A Művészeti Hetek többi kiállítása közül az építészeti kiállítást öt-hatezren látogatták meg. Különösen a kiállítás műemlék-felvételei, valamint a szobrászatban használatos anyagokkal kapcsolatos szemléltető rész iránt tapasztaltunk nagy érdeklődést. Ugyancsak élénk látogatottsága volt a Fényképészeti, Színház- és Zeneművészeti, valamint a Könyvkiállításnak. Ezeknek a kiállításoknak több mint 4000 fizető látogatója volt.

Pölöskey S.

BILDENDE KUNST * BELLE ARTI

Tibor Gerevich: Die ungarische Kunst im Zeitalter Ludwigs d. Gr. Am 21. Juli waren es sechshundert Jahre her, dass der aus dem Neapler Anjou-Haus stammende, aber von mütterlicher Linie rassisch ungarische Ludwig d. Gr. zum König Ungarns gekrönt wurde. Seine lange Herrschaft (1342—82) bedeutete nicht nur das ausgedehnteste Imperium der Krone St. Stefans, sondern bildet auch in der ungarischen Kultur- und Kunstgeschichte eine besondere Epoche. Angesichts der äusserst engen dynastischen, politischen und künstlerischen Beziehungen mit Italien ist nicht wunderzunehmen, dass sich die gotische Architektur französischen Ursprungs eher in Verwandschaft mit den italienischen Formen entfaltete. Dennoch wurde die ungarische Kunst nicht zu einer sklavischen Nachahmerin der italienischen Kunst, da sie die Lehren dieser gemäss dem eigenen Geschmack und den eigenen Traditionen umzubilden vermochte. Ihre Eigenart gelangte in der Bildhauerei und in der Silberschmiedekunst freier zur Entfaltung. Die im Jahre 1373 in Bronze gegossene St. Georg-Statue der ist ein auf dem Boden des lückenlosen Realismus der Gotik entstandenes Meisterwerk, das zugleich unter den ersten europäischen Kunstwerken den Anbruch einer neuen künstlerischen Sichtweise und eines neuen künstlerischen Stils gleichsam anzeigt. Unter Ludwig d. Gr. setzten die italienischen Wanderungen ungarischer Künstler in Erwiderung des Aufenthalts der viel zahlreicheren italienischen Künstler in Grossungarn ein. Ludwig d. Gr. selbst besuchte zweimal Italien und hielt sich dort längere Zeit, vor allem in Neapel, auf. Er besuchte die wichtigeren Zentren des Landes und lernte auch Petrarca und Boccaccio kennen. Ludwig d. Gr. war nicht nur nei Freund, sondern auch ein freigebiger Mäzen der Künste. Er gründete Klöster und Kirchen, darunter den Kassaer Dom, die schönste gotische ungarische Kirche. Der König liess ferner in Deutschland, in Aachen für ungarische Wallfahrer eine Kapelle erbauen und versah diese mit den schönsten Werken der ungarischen Silberschmiedekunst, welche in der Schatzkammer des Aachener Doms auch heute noch bewundert werden können. Nach einer zeitgenossischen Urkunde sandte er während der Zeit, in der er sich in der Hauptstadt seiner Ahnen aufhielt, zweitausend silberne Gegenstände nach Neapel. Ludwig der „Grosse" verdiente seinen Beinamen auch als Förderer der Kunst.

T. G.: Das XXIII. Biennale in Venedig. Italien sicherte durch die Organisierung des Biennale inmitten des Kriegs nicht nur die Kontinuität diese wertvollen internationalen Kundgebung, sondern lieferte damit einen neueren und bewunderungswerten Beweis seiner kulturellen und künstlerischen Sendung in Europa. Der Verfasser zeigt das reiche Panorama der modernen Kunst, wie es von den verschiedenen italienischen und ausländischen Pavillons geboten wird, und sucht Schlussfolgerungen auf die neue Ordnung und die Zukunft der Kunst zu ziehen. Deutschland arbeitet auf Grund seiner besonderen künstlerischen Sichtweise ebenfalls an der Herausgestaltung der neuen künstlerischen Ordnung. Im weiteren betrachtet der Verfasser die Pavillons der ausstellenden Nationen, unter denen die Ausstellungshalle Ungarns ausser den Sammlungen von Julius Rudnay und des vor kurzem verstorbenen Aba-Novák, die Werke der besten Künstler der „Römischen Ungarischen Schule" zur Schau stellt.

Tiberio Gerevich: L'arte ungherese nell'epoca di Lodovico il Grande. Il 21 luglio ricorse il sesto centenario dell'incoronazione a re d'Ungheria di Lodovico il Grande, della casa degli Angioini di Napoli, da parte materna di sangue ungherese. Il suo lungo regno (1342—82) rappresenta non solo l'epoca del maggiore dominio della corona di S. Stefano, ma segna epoca anche nel dominio della civiltà e dell'arte ungherese. Date le strette relazioni dinastiche, politiche, artistiche con l'Italia, non è da maravigliarsi, se l'architettura gotica, di origine francese, si sviluppa in Ungheria piuttosto in forme vicine a quelle italiane. L'influsso italiano si manifesta più forte ancora nella pittura, attraverso artisti italiani, lavoranti in Ungheria, tra i quali il fiorentino Niccolò di Tommaso, autore degli affreschi della Cappella Palatina di Strigonio (Esztergom). Notevole fu l'ispirazione italiana anche nella miniatura. L'arte ungherese non si asserve però a quella italiana, perché seppe trasformare gli insegnamenti di questa secondo il proprio gusto e le proprie tradizioni. Il suo carattere peculiare si manifesta più schiettamente nella scultura e nell'oreficeria. La statua equestre di S. Giorgio, fusa in bronzo nel 1373 dai fratelli Martino e Giorgio da Kolozsvár, è un capolavoro di realismo artistico in piena epoca gotica, e preannunzia, tra i primi nell'arte europea, l'avvento di un nuovo veder artistico, di uno stile nuovo. L'immigrazione di artisti, soprattutto di orefici, ma anche di pittori e di scultori ungheresi in Italia, in pur modesto contraccambio di quegli italiani, venuti in maggiore numero in Ungheria, s'iniziò proprio sotto Lodovico il Grande. Egli stesso fu due volte in Italia e vi si trattenne a lungo, prima di tutto a Napoli, visitando, tra i centri più importanti, Verona, Bologna, Modena e Rimini, conoscendo il Petrarca ed il Boccaccio. Lodovico fu non soltanto amico, ma anche munifico mecenate dell'arte. Fondò conventi e chiese, fra cui il duomo di Cassovia. In Germania, ad Aquisgrana costruì una cappella all'uso dei pellegrini ungheresi, munendola dei più stupendi lavori dell'oreficeria ungherese, Secondo un documento dell'epoca, mandò a Napoli, durante la sua permanenza nella capitale dei suoi avi, 2000 oggetti d'oro e di argento, mentre la sua moglie, Elisabetta donò al papa Urbano VI una tiara, che ebbe il valore di 22.000 fiorini. Lodovico il Grande meritò il suo soprannome anche come promotore dell'arte.

T. G.: La XXIII[a] Biennale di Venezia. L'Italia, con l'organizzazione, in piena guerra, della Biennale, assicurò non solo la continuità ininterrotta di questa importante manifestazione internazionale, ma diede un'altra mirabile prova della sua alta missione culturale ed artistica nell'Europa. L'A. prende in esame tutt'il ricco panorama dell'arte contemporanea, offerto dai vari padiglioni italiani ed esteri. Egli ricorda che, negli anni dell'anarchia artistica dei primi decenni del nostro secolo, fu appunto l'arte italiana, rinnovata nel clima del fascismo, a combattere e a vincere per prima il doppio pericolo del vecchiume accademico e del disfattismo della cosiddetta scuola di Parigi. Spetta ancora all'Italia di dare lo stampo all'arte europea della seconda metà del '900. La Germania, con i mezzi della propria sensibilità artistica, marcia essa pure verso il riordinamento estetico. L'A. esamina le padiglioni dei vari paesi espositori, tra i quali l'Ungheria, che, accanto alle mostre personali del Rudnay e dell'Aba Novák, morto prematuramente l'anno scorso, schiera i più prominenti artisti della „scuola ungherese di Roma".

A szerkesztésért és kiadásért felelős: Mariay Ödön dr. — 41.394. — Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest. (F.: Thiering Richárd.)

Magyar művészház Velencében

A velencei magyar művészház megnyítása. Jeltelen cikk. Alkotmány, ápr. 27. [1909

Magyar Művészház Velencében. Jeltelen cikk. Magyarország, ápr. 21.

A velenczei magyar művészház. Jeltelen cikk. Alkotmány. ápr. 21. [1909

A magyar ház Velencében. Irta Czakó Elemér. Budapesti Hirlap, ápr. 21. [1909

A magyar házról. Velencei ievél. Irta B—s. Az Ujság [1909
április 29.

~~A velencei magyar~~ művészház. Jeltelen cikk. Budapesti Hirlap, jún. 2. [1909

[1909

A magyar ház. (Velencei levél.) Irta Lynkeusz. Pesti Napló, jún. 10.

[1909

17.- 2.a pehelyt 15.- fél pehelyt 12.50
tollat 9.50 svfr.-ért kg.-onként
átadva, kp. fizetés mellett, levonás
t db.-onként 6.- svfrt számí-

, hogy nagyon szükös eladó-
tekintettel, szükségleteiket nálunk
ik szerezni és vagyunk

kiváló tisztelettel
Magyar Tollfosztó Rt.

Šourek, Karel: Umění na Slovensku.

Magyar művészet Szlovenszkóban

Wagg 4°, 1318 L, 88 L, ~~[illegible]~~ Praga, 1938.

Hofman, J: Stare umeni na Slovensku

8°, 104K, 136L, Prága,

Magyar művészet,
régi, Slovensko-ban

Magyar művészet
Szlovenszkoban

Wagner, Vladimir: Dejiny výtvarného umenia na Slovensku

4°, 227K, 238L, Wagyszombat, 1930.

Magyar művészek Külföldön

László

SZOBRÁSZAT

Magyar művész sikere Zágrábban. Irta S. E. Pesti Hirlap szept. 29.

1907

Kiér?

NÉVMUTATÓJA

ám szöveget, *m* műmellékletet jelent.

la 71.
esco 306.
1.
70.
71.
16, 351. 352.
73, 82, 86, 99, 412.
207, 279, 421, 422.
267.
98. 268.

Coulin Artúr *189.*
Courbet Gustave 279.
Credi, Lorenzo di, 397.
Császár Ferenc 134, 216.
Csók István 412.
Czóbel Béla 412.
Dahl C. J. 145.
Deák-Ébner Lajos 73—79, *74, 76—81, 85, 88—89, 92—93,* 179.
Dékáni Árpád 70.
Deutsch Dávid *397.*

Oldal

Gian Antonio Beltraffio: Madonna, Bassano da Ponte donátorral 400
Cesare da Sesto: Alvó gyermek Jézus . . 401
» » » nyomán: Szent család . . 401
Sodoma: Krisztus ostoroztatása 406
» Az oszlophoz kötött Krisztus . . 407

SZOBRÁSZATI MŰVEK

Telcs Ede: Anyaság 37
J. F. Willumsen: Képmás 48
Telcs Ede: Plakett 105
Vik Ingebrigt: Fiatal leány 120
Gárdos Aladár: Hajléktalanok. 129
Gustav Vigeland: Abel matematikus emléke. 157
Auguste Rodin: A csók 221
» » Keresztelő János 224
» » A bronzkorszak 225
» » Balzac 228
» » Gondolkodó 229

Magyar művészek
Rómában a XVIII. és
XIX. században.

A római Accademia
di San Luca levéltára
feldolgozandó lenne,
mert kétségtelenül
sok értékes felvilá-
gosítással szolgálna
a festők tekinte-
tében.

Wolf Rózsi

Századok 1929–30.
548. l.

Magyar művészek

Párisban

Magyar portrék. Paris, 1934. (Párisi magyarok életrajzi gyűjteménye arcképekkel.) Paris «Polyglottes» 1934. Sztl. 96 l., füzve 4.80

Gelcich. La
confraternità laiche
in Dalmatia c.
kömpet, megben
Hanus magyar ötvös,
kofarago' seb szerget.

Magyar művészek
Dalmáciában

Lásd

Szépművészeti Múzeum, Összes Magy. A régi
képtár olasz részének ideiglenes jegyzéke,
Petrovics Elek előszavával. Bp. 1935. 8-r., 48 l.

Magyar művészek

Schoen Arnold: XVIII. századbeli képző- és iparművész jezsuita frátereink

Kny. Történetírás
8°, OK, 16L, Budapest, 1937.

Gerthon István: Magyar művészek Ausztriában a Mohácsi Vészig.

8°, 4K, 88L, Budapest, 1927.

Magyar művészek Ausztriában

Gerő Ödön: Művészetről, művészekről
Tanulmányok, vázlatok, emlékezések

8°, OK, 462 L, Budapest, év nélkül (1939)

Magyar művészet

Divald Kornél (Tarczai György néven): Régi magyar művészek és mesterembereк.

°, K, 48L, Budapest, 1900.

Magyar művészek (régi) és mesterembereк

Szépm. kurz. Ed. II. - 67. l

cód.

MAGYAR MŰVÉSZEK RÓMÁBAN A XIX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN.

A festő igéret-földje a század első felében Róma volt. Oda utasította az atyáskodó irodalom, oda az egyházi és világi mecénás. Aki onnan hazakerült, arra úgy tekintett a közönség, mint aki művészetét immár tetézte a legmagasztosabb dísszel. Rómának magának nem volt számbavehető élő képírása, de ott volt a páratlan mult, a remekművekkel zsúfolt templomok és gyűjtemények s végre ott éltek százszámra az Európa minden zugából odazarándokolt idegen festők. Magyarok is, mert néhánynak csakugyan sikerült üggyel-bajjal megszerezni azt az elég szerény összeget, amelyet egy itáliai tanulmányút akkor megkívánt. Spiro Ede az első fecske ott, 1822-ben jött Milanóból, ahol Apponyi gr. pártfogásával tanulgatott. Rómában mindjárt megérkezése után másolni kezdett s éveken át másolt, közben azonban történelmi kompozíciókat is készített s egyéb, arc- és életképszerű kisebb munkákat. Ilyen például Hágár elűzetése, ilyen Magyarország és Erdély egyesítése, amelyet vázlatban 1825-ben küldött Rómából Esterházy Miklós hercegnek. Úgy látszik, hogy Balassa Ferencen kívül, aki a huszas évek végén nyilván csak rövid időt töltött ott, ezekben az években ő volt az egyetlen Rómába telepedett magyar képíró. Mert Alconiere Tivadar, aki a legenda szerint a harmincas évek elején szakadt Bécsből Rómába s előzőleg azzal készült fel erre az útra, hogy áttért a katholikus vallásra, bizonyára sohasem látta Itáliát, ahova pedig ezt a nagyon szerény tehetségű festőt erősen vonzhatta vallásos rajongása. Ebben az évtizedben Rómába toppant, egymásra nézve is idegenül, néhány képírónk: 1829-ben Kozina Sándor, aki öt évig marad ott, 1833-ban pedig Markó Károly, aki Rómában marad, míg a malária Pisába nem űzi. S ebben vagy a következő évben Rómába jut Alexics Miklós óbecsei festő Bécsből. 1834-ben három magyar képíró dolgozik ott: Alexics, Markó s az imént érkezett Barabás. 1835-ben ugyanazok működnek ott. Semmi okunk sincs annak feltevésére, hogy e művészek szorosabb körben éltek volna, valószínűleg nem is ösmerték egymást, csak Markó és a simulékony Barabás dolgozgattak együtt is olyankor, amikor a takarékos Barabás alakot festett s modelljét átvitte Markó műtermébe, mert magának nem volt. Markó 1838-ig maradt Rómában, magyar pályatársai már elhagyták azt s így egymagában képviselte volna a magyarországi elemet, ha nem kerül oda 1837-ben Stanislavjević

1*

János ujvidéki festő, egy valóságos másológép, aki holtáig (1842) ottmarad, de bizonyára nem ösmerte Markót. Stanislavjević Rafaelt másolta, véletlenül megismerkedett Sándor orosz nagyherceggel, aki egy tucatnál több ily Rafael-másolatot rendelt meg nála s jó 5000 rubellel jutalmazta. Ennél fontosabb életrajzi adatokat nem igen jegyzett fel róla a krónika.

Négy év mulva ismét fölmerül egy magyar festő Rómában: Tikos Albert, aki itt festi meg a Gyermekét tápláló anyát. 1843-ban megjelenik a veszprémi születésű Vidra Ferdinánd, 1844-ben Kovács Mihály s ettől fogva szaporábban érkeznek; Rómában találjuk a két említetten kivül Molnár Józsefet, Weber Henriket, Ligeti Antalt, Simonyi Antalt, Heinrich Edét, 1847-ben Heinrich és Kovács, 1848-ban Kovács egymagában képviseli a magyar képirást, de ez évben ő is hazamegy.

Ez a kis statisztika két irányban világosit fel minket. Megtudjuk, mily kicsiny a Rómában járt magyar képirók száma s megtudjuk azt is, hogy zárt kört, egységes művészi célú társaságot nem alkottak. A véletlen hozta oda őket, a véletlen szórta ismét szét. Együttes munkáról szó sem lehet, nem hasonlíthatók tehát a Medici-villában dolgozó francia akadémikusokhoz, sem az Izidor-kolostorban s a Casa Bartholdi-ban együttmunkálkodó német nazarénus festőkhöz. A franciákkal nem volt semmi kapcsolatuk, amin nem lehet csodálkozni, annál feltünőbb, hogy a német nazarénusok befolyása sem jelentkezik rajtuk. E nazarénusok közül többen a bécsi akadémiáról kerültek Rómába, a Rómába jutott magyar képirók többsége szintén Bécsből jött. Akadhatott köztük egy s más személyes ösmerősük: magába a jámbor szövetségbe azonban egyetlen festőnk sem lépett be. Keményebb, a valósághoz szivósabban tapadó természetüknek köszönhető, hogy ezt a veszedelmet elkerülték. S a veszedelem, amely a rajongók e körében a fiatal művészre várt, valóban nagy volt. Az egészséges művészi érzékű Blaas tanulságosan mondja el, mily meghasonlásba sodorta őt a nazarénus-társaság. Overbeck baráti köre magához akarta láncolni a frissszemű fiatal bécsi festőt, meghivta a vasárnapi misére, vallásos könyvekkel látta el. «Ezek a könyvek s új ismerőseim — úgymond Blaas — a vasárnapi prédikáció hetenként való meghallgatása vallásos jámborságot keltettek bennem, mi több: rajongóvá tettek. Sorra látogattam a templomokat, egy mellett sem mentem el, anélkül, hogy be ne tértem volna s ott bűnbánó imát ne mondtam volna. Sőt reggel s este félórát is kiterjesztett karokkal térdeltem, mint Mózes a Sinai hegyen, áhítatba fulladva. Vasárnaponkint öt-hat ily jámbor művésszel elmentem az egyik vagy másik képtárba s eleinte nagyon boldog voltam, hogy bejuthattam ebbe a szövetségbe. E társaimnak művészeti itélete azonban nem egyezett meg az én meggyőződésemmel; ők gyakran szó nélkül mentek el a legszebb Tizianok, Velazquezek, van Dyckek előtt s csak a XIV. századbeli művészeket nézték meg, ezekben valódi vallásos szellemet találtak, holott rám oly mereveknek hatottak, mintha fából faragták volna. Lassan-lassan magam is kedvemet kezdtem lelni bennök; valahányszor azonban egymagam jártam e gyűjteményeket, mindig meghasonlottam önmagammal. Művészeti felfogásom aztán lassankint tisztulni kezdett oly értelemben, hogy igy kezdtem gondolkodni: a

jámbor indulatot egyesíteni lehet a szép formával és a színnel, anélkül, hogy utánoznók a régi olasz művészet merevségét, keménységét, ügyefogyottságát, mint azt exaltált német barátaim tették. Véleményemet azonban az idősb művészek katholikus szigorúsággal utasították vissza. A keresztény művészet — úgymond — ne legyen szemet gyönyörködtető, feladata az, hogy jámborságra hangolja a szívet, a lelket pedig Istenhez emelje föl... Borzasztó, önmagammal vívott küzdelemben éltem, a vallás és művészet küzdelmében.» S e küzdelemnek árát sok ifjú festőnél a művészet adta meg. Mert a nazarénus életrend szerint döntő fontosságú csupán a teológiai érdek: a művészet csak a teológia szolgája. Nem rajzolási s festési, hanem lelkigyakorlatok szívták fel energiájukat. Templomjárás, böjt, végnélküli ceremóniák sorvasztották el idegrendszerüket. A művészet számára már alig maradt valami. Voltak lelkigyakorlataik, amelyek valóban a középkor jámbor önkínzóit juttatják emlékezetünkbe. Ezekben a jezsuiták remekeltek. Megtörtént, hogy nazarénus festők kolostorcellákba vonultak s hajnali öttől esti tízig alig térhettek öntudathoz a szakadatlan szentbeszéd, elmélkedés, gyónás, litánia, könyörgéstől, még a rövid ebéd idején is a szentek életét olvasták föl nekik. A gyóntatón kívül e lelkigyakorlatok napjaiban nem volt szabad senkivel szót váltaniok. Korbács feküdt a cellában, hogy a rajongó azzal penitenciát végezzen a testén. Térdük föltört a sok térdeléstől, «a szentbeszédben a páter a poklot ecsetelte s a szenvedéseket és kínokat, oly borzalmasan, hogy megrendültünk, sokan térdre hullva keservesen zokogtunk...»

Ily lelkihangulatban foglalkoztak a német nazarénusok a művészet problémáival. Érthető, hogy a művészet élő virága mummává aszott sokjuk kezében. És szerencse, hogy jobb festőink, Markó, Barabás, Kozina, ennek a körnek hatása alá sohasem kerültek. Megmaradtak az élet útjain, pedig oly veszedelmesen közel jártak már — bécsi vonatkozásaik következtében — e vértelen rajongók mesgyéi mellett. Magyar nazarénusról nem tudunk ebben a félszázadban. Rajongó nem akadt köztük, a nyáj-ösztön sem igen bántotta e magyarokat. Összeültek ők is, de egy-egy pohár borra; megülték a karácsonyt ők is, de vídáman mulatozva, mint 1845-ben, amikor Heinrich lakásán együtt vigadott karácsony estéjén Ligeti, Molnár, Simonyi, Kovács.

Vajjon mit adott Róma e magyar festőknek, akik a francia művészek tanulmányi szervezetéhez nem tudtak, a németekéhez nem akartak csatlakozni? Műveikből látjuk, hogy kiki a maga hajlandósága szerint másolgatott is, komponált is, természettanulmányokat is festett. Barabás, a leleményes székely, mindezt megtoldotta még egy sor arcképmegrendelés teljesítésével, amelyekhez gyorsan szerzett összeköttetései révén jutott. Markó itt találta meg stílusát, meglehetősen függetlenül a régi Róma művészetétől, ő rá inkább hatott a kor, semmint a hely. Weber, Spiro, Heinrich magyar történeti kompozicióval is foglalkozik, amit a hazai irodalom oly buzgón ajánlott, az első Corvin Mátyás budai bevonulását, a második Magyarország és Erdély egyesítését, a harmadik Hunyadi Jánost festi, de inkább Bécs, mint Róma hatása alatt. Vidra Rómában festette a Pannoniát (1844) s szentképeket a veszprémi székesegyház számára (1845), Heinrich a kor ízlésének megfelelő életképeket és ideális alakokat (Régiségbúvár, Harcos, Lan-

toló nő, 1846). Nekik Róma inkább látványosságokkal teljes tartózkodási hely volt, semmint művészetüket nagyszabásúvá átalakító iskola. Arra nem is gondolhatunk, hogy a magyar képírás fejlődésére hatással lett volna ottartózkodásuk.

Bécsből Rómába Velencén át vitt az út s festőink hosszabb-rövidebb időre meg-megálltak itt is. Akadt olyan, aki beiratkozott az akadémiára, így 1835—1837 Pecz Henrik, 1842-ben Kovács Mihály, 1844-ben Molnár József; Weber Henrik 1846 tavaszán egy tanulmányfőt is festett ott, Balkay Pál 1835-ben egészen rövid időt töltött, Kozina Sándor is 1834-ben csak átutazott Velencén, Barabás itt találkozott vele. Az utóbbi ehelyütt is szorgalmasan és serényen tanult, nemcsak festeni, hanem mintázni is s míg Veronese Európa elrablását másolta, hamarosan megismerkedett egy épp ott tartózkodó jeles angol akvarellfestővel, Leitch-sel, akit rögtön hasznosított a maga céljaira. Tőle ugyanis megtanulta a tiszta akvarelltechnikát, amelyet odáig nem ösmert. Barabás, aki a hasznos ismereteket nagyon jól tudta értékelni, ennek a véletlen megismerkedésnek legalább is annyira örülhetett, mint a régi velencei festőknek, akik közül Veronese képét nyilván azzal az utógondolattal választotta ki másolás tárgyául, mert bízott az efajta tárgyú kép biztos eladásában. Mélyebb nyomokat e festőkben nem hagytak a régi velencések.

Legtovább Beniczky Lajos időzött a ragyogó színek városában, de nyilván csekély haszonnal. 1830 körül még Bécsben élt, egészen elnémetesedve, aztán Velencébe került s ott megházasodott. Reviczky gróf kormányzó pártját fogta, bejuttatta a művészeti akadémiába konzervátornak s mint ilyen működött a 40-es évek elején, de felesége esztelen költekezése végre is tarthatatlanná tette helyzetét. Búcsút mondott az apró marinák festésének, Bécsbe ment fotografusnak, nagykésőn pedig, a hetvenes években, hír szerint New-Yorkban bukkan föl, ahol a milliomosok társaságának keresett fényképésze volt. Velence művészetet sugárzó környezete, mint ebből a vázlatból látni lehet, nem nevelt belőle számbavehető művészt.

Rómánál délebbre kevés festőnk jut el, így Nápolyba Höfel Nep. János 1818-ban, Goró Lajos 1821-ben, Kozina 1834 körül, Molnár és Ligeti a negyvenes évek második felében. Inkább csak kirándulnak oda, a szép vidék s a város különlegességei kedvéért. Csak Goró, a szenvedélyes régiségkutató hadimérnök időzött ott hosszasabban a pompeji ásatások kedvéért, amelyekkel az 1821-iki hadjárat alkalmával ismerkedett meg s amelyekről számos rajzot készített, ezek utóbb egy e tárgyról szóló németnyelvű könyvében illusztrációk gyanánt jelentek meg. Egyébként más olasz városokban is jártak magyar képírók, egyesek akadémikus tanulmány kedvéért, mint Spiro Ede 1822-ig Milanóban, mások munkához jutottak, mint Dorffmeister József István, aki 1803—4-ben dolgozott Genovában. Olaszország északibb felében Velencén kívül Firenze volt az a város, amelyet képíróink előszeretettel kerestek föl.

Már a harmincas években ott járt Kozina és Barabás, a negyvenes években pedig Kovács Mihály, Wéber Henrik és Markó Károly. Az utóbbi Pisából költözött ide, miután ott 1838—1843 dolgozgatott, miközben hol Molnárral, hol Kovácscsal be-bejárogatta Toscana érdekesebb tájait. Markó egészen firenzei lakóssá

lett, műtermében szívesen látta az átutazó magyar festőket, mindenképpen támogatta, tanáccsal látta el őket, 1848-ig magában Firenzében, azontúl pedig a közeli Villa Appeggiben. Leghűségesebb látogatója Ligeti Antal volt, aki a 48-as forradalom kitöréséig a közelében maradt. Ligetinek Ybl Miklós hozta meg Markótól a jó hírt, hogy Markó szívesen látja magánál, ha valóban a művészi pályára szánta magát s a fiatal Ligetit valóban csak a szabadságharc tudta mestere mellől elvonni. S midőn beállt a világosi katasztrófa, a festő-honvédnek első dolga volt módot keresni, hogy visszatérjen Markóhoz, ami még 1849-ben sikerült is neki. Firenzei tartózkodása idején művészi stílusára nem voltak a régi gyűjtemények döntő befolyással: okult Markón s okulást merített számos ott készített természettanulmányából. Azonban sohasem vált Markónak utánzójává.

A huszas-harmincas években Miklóssy József, Kiss Bálint, Brocky Károly is járt Olaszországban; huzamosabban, mintegy két évig, csak Miklóssy, temérdek felvidéki ikonosztázisz festője, tartózkodott ott. Egy másik, délmagyarországi ikonosztázisz-festő, Daniel Konstantin, 1846-ban időzött Olaszországban, de már mint szülőföldjén hírneves szentképfestő. Könyöki József, aki 1846-tól Bécsben járta a festő-akadémiát és műegyetemet, 1848-ban mint kadét került Olaszországba, de hamar megvált a katonai pályától s művészeti tanulmányokra adta magát Velencében, Firenzében, Palermóban, Messinában, ahonnan 1855-ben tért vissza Magyarországba.

Mindezek közt a festők közt Markó az egyetlen, aki itt találta meg s itt építette ki a stílusát. Nem csoda, hisz néhány kirándulástól eltekintve itt élte végig munkás életét.

Nem jött Olaszországba felkészületlenül, hisz Bécsben már megkapta az alapokat. Zökkenés nélkül folytathatta délen ugyanazokat a tanulmányokat, azzal a különbséggel, hogy míg Bécsből Kismartonba rándulgatott ki motívumokért, Rómából Tivoli olajfás lejtőit kereste fel. S tanulmányozgatott ugyanazzal a hangyaszorgalommal, mint kezdő korában. Mindezt nyugodtan és céltudatosan folytatta Pisában, Firenzében s a Villa Appeggiben. Sem a Vatikán nagy freskóinak lenyügöző ereje, sem a pisai camposanto, sem a firenzei quattrocento friss öröme nem térítették le a megkezdett útról. Nem stílus-tanulságokat szedett ki belőlük, hanem inkább a festéshez való szent kedvet. Sajátságos jelenség, hogy egy képíró a világnak oly zugában, amely zsúfolva van szemenszedett művészettel, ugyanazon mérnöki egyenességű úton halad tovább, amelynek trace-ját egészen eltérő viszonyok közt, más környezetben készítette el. Azt kérdezhetnők, nem csökönyösség, érzéketlenség-e ez, vagy nem-e egy új óriásnak messze mindenek felett tovaszárnyaló egyénisége? Azt hisszük, egyik sem. Markó tisztában volt tehetségével és képességeivel. S nyugodtan fontolóra tudta venni, hogy azokból mit alakíthat a művészete javára. Végre is nem fiatal korában került Itáliába, hisz túl volt már a negyvenen s az ifjúnak a benyomások iránt való fogékonyságát nála már a higgadt belátás, az élet tapasztalataiból merített komoly megfontolás váltotta fel. Mérnök volt, mielőtt képíróvá képezte ki magát s a mérnökség hozzászoktatta a fegyelmezett gondolkodáshoz. Tapasztalt szemével kimérhette tehetsége határait, gyakorlott kritikájával pedig megállapíthatta, hogy az egyszer meg-

kezdett út valóban bevált. Neki való út volt. Ezt tovább egyengetni, még járhatóbbá tenni volt programmja.

A stílus, amelybe beleszületett, a klasszicizmus volt; ezt elfogadta s nem tért el tőle. Bizonyára helyes ösztönre hallgatott vagy tudatosan ragaszkodott hozzá, mert az egészen neki való volt. Sok oly elemnek van benne szerepe, amelyeknek ő birtokában volt. Már maga a hangulat, amely egy ily tájképen dereng, az időtlen nyugalomé s Markó nyugodt, szófukar ember volt. A klasszicista tájkép szerkezete bizonyos tekintetben mérnöki szerkezet abban a kiadásában, ahogy azt Lairesse könyvének elemző rajzain látjuk. Már a tömegek elhelyezése: az átlós rendszer, a keret-rendszer, a messze tovanyúló tér éreztetése, a talaj architekturájának fokozatos kiépítése, a meleg és hideg színek aránya, a sötét és világos részek aránya, a tömegek s a puszta levegő aránya, az egyensúly — valóban ínyére lehetett egy tanult mérnöknek. Még a szaporán használt építészeti motivumok is: antik templom, kikötőrészlet vagy csonka oszloprend — még ez is kívánatos harmóniába olvadt lelkületével. A képbe alakok is kellenek, a kor kívánta így. De az alakok a klasszicista tájképen picinyek: három-négy angyal vagy nimfa, egy pár apostol vagy patriarcha csak éppen a kép jelentőségének emelésére valók, de szerepük épp oly kicsiny, mint méretük. E piciny alakok Markó képein is felvonulnak, hol Diana, hol Páris, hol egy pár rómavidéki ciociaro, néha Tóbiás, néha Euridike avagy Ábrahám, a megfelelő kísérettel. Nincs sok jelentőségük. Miattuk nem kell évekig tartó akt-tanulmányokkal vesződni, külön redő-tannal, kosztüm-tannal, régiségtannal mély elmerülésben foglalkozni. Az alakos képtől, amennyiben benne az emberi test jelentékeny szerepet játszik, húzódott Markó s lehetőleg megmaradt a táj és ezzel a tehetsége határai közt. Szokott becsületes szorgalmával végzett ugyan alaktanulmányokat is, éppen eleget ahhoz, hogy a sziklára állítsa Euridike, a mezőre ültesse a parasztasszony néhány centiméter magas alakját. A veszélyt, amit az alak jelent, elkerülte s nem engedte magát kisértésbe hozni az esztétikának nagy kompozíciót követelő Luciferei által. Minden úgy rendeződött tehát el, hogy Markó jól és biztonságban érezhette magát azokon a határköveken belül, amelyeket képírásának mezejére a kor, a saját vérmérséke, bölcs belátása, tudása, megfontoltsága állított. Ezt a mezőt azután alaposan megdolgozta, virulóvá tette, kimüvelte a legnagyobb szorgalommal. Élete alkonyán nyugodtan mondhatta volna el, hogy az utolsó pontig megtette kötelességét. A világ szívesen ismerte el nagy derekasságát.

Ez az elismerés elsősorban abban leli magyarázatát, hogy Markó felfogás dolgában egyúton haladt a korabeli esztétikai felfogással. Nem volt újító. Gyülölettel beszélt «azokról az ostoba forradalmakról», egészben véve konzervatív ember volt a képírásban is. Képeinek szerkezete olyan, mint legtöbb tájképfestő pályatársáé: kevéske sötét előtér, megvilágított középtér (ebbe kerülnek az alakok), könnyed kékes háttér, a fokozatok hátraterelik a tekintetet, éreztetik a teret, olykor vedútává szélesbítik a képet. Ő is ismerte s használta azokat a szerkezeti fogásokat, amelyekkel e hatás még fokozható: jobbra, balra egy-egy magas fa, vagy egy rom, vagy más hasonló sötétebb folt, ez is hátrahajtja a hátteret.

Ugyanez a hatás úgy érhető el, ha kétoldalt vagy akár csak az egyiken kulisszaszerűen tolunk az elő- és középtérbe bokor-, domb-, földomlás- vagy házsziluetteket. Képei fölépítésénél a kor e kedvelt fogásait értékesítette. Már ez a rendszeres fokozás is meglehetős nyugalmat juttat a festményre. Elősegítette ezt előadási módja is. Fa, bokor, szikla, víz, út, ház, ember gondosan elkülönítve, akár egy firenzei palota homlokzatán a munkakövek. Világosan láthatók tehát az elemek, amelyekből egy táj összetevődik. Éppoly világosan elemzi külön ez alkatrészek alkatrészeit. A fa törzse ágakra, az ágak lombra, a lomb galyakra tagolódik s a sziluetten az is látható, hogy a galy levelekből áll. Egy csipkés vonal különíti el a lombot a háttértől, egészen grafikusan. Éppily grafikusan tagolódnak a kompozició egyéb elemei. Igy aztán a kép csupa darabból állana s nélkülözné az egységet. Ezt az egységet, amely korának annyi tájképfestőjénél hiányzik, mesterin tudta Markó megadni. Meleg, aranyos zománcot feszített a képre, amely mindent egybefoglalt s barátságos nyugalmat is juttatott reá. Ez az aranyos zománc a mély helyeken zöngő barna, átmegy az arany-okkeren, égetett sienán a világos okkerekig. A kissé hideg hátterek még emelik melegét. E zománc alól süt felénk a szín, félhangon. Néhol csak inkább érezzük a lomb zöldjét, semmint látjuk. A szín nem volt az az elem, amelyet be tudott igtatni alakító-eszközei közé. Nem is igen juthatott volna annak nagy szerep az efajta képfelfogás keretében, de egy véletlen baleset, szembaja, hozzájárult ehhez, ő maga bevallja 1847-ben, hogy ennek következtében nem tudja megkülönböztetni a színeket, ami persze nem értendő betű szerint.

Képeihez nagy szorgalommal rajzolta és festette a természettanulmányokat. Szívós lelkiismeretességgel, egy levél erezetét is kutatva, elemezte a természet nagy szalónjának minden bútordarabját. Ezek a tanulmányok frissebbek és élénkebbek a képeinél, amelyek üdeségét nemcsak az óvatosan preparáló festési mód gyengítette, hanem az összemosó ecset sűrű használata is, amellyel minden apró érdességet gyorsan hatályon kívül helyezett. Képei igen lassan készültek, néha egy tucatot is festett egyszerre, de éveken át. Súlyt helyezett makulátlan kifogástalanságukra, óvatosan s nagy szorgalommal retusirozta azokat újra meg újra. Hatalmasan magasba ívelt homlokának minden gondja a lelkiismeretes kidolgozáshoz tapadt. Kivetni való nem is akadt bennök, sőt inkább az az érzésünk, hogy jól esnék valahol egy zseniális tévedést látnunk, nehogy elmerüljünk a hibátlanság e tengerében, amely talán már nem is emberfiának való.

Legtöbb tájképe Olaszországban készült. A stílust a kor adta neki, a kompoziciók alkatrészeit azonban Róma környéke és Toscana, amelynek romjait, tájplasztikáját és geológiai vonalrendszerét viszontlátjuk. Színeit nem: a színt a kor esztétikája maga is csak mellékes járuléknak fogta fel. Markó bizonyára nemcsak kényszerűségből, hanem meggyőződésből is aláírta képein ezt a felfogást.

* * *

Ha Rómába nem az élő, hanem a holt festők művei vonzották Európa legtöbb képíróját: a szobrászat terén a helyzet lényegesen más. Mert Rómában dolgozott a század elején Canova és Thorwaldsen s ők ketten a világ szobrászatá-

nak központjává tették Rómát. Hírben s dicsőségben minden kortársukat felülmúlták, s a pápák városának művelt látogatói közül alig mulasztotta el egy is, hogy a többi nevezetesség során e két mester műhelyét meg ne látogassa. Észak szobrász-fiatalsága sóvárogva pihentette szemét a Dél e két csillagán s ha Rómába vágytak, úgy a Vatikán antik-szobrain kívül e két mester, vagy legalább is egyikük, Canova, táplálta rajongó vonzódásukat. S folyt az áramlat Róma felé egész Európából, Magyarországból is. Az első jövevény, aki egyenest Canova ajtaján kopogtat, Ferenczy István. Nem kevesebb, mint hat évet töltött az örök városban, ahova 1818-ban érkezett. Vele egyidőben dolgozott ott egy szepesi pályatársa, Böhm József Dániel 1821—22-ben, ez 1825-ben megismételte látogatását, hogy 1829-ben végképp Bécsben telepedjen le. Nem találtuk sehol sem nyomát annak, hogy személyes ismeretségben álltak volna, bár Böhm sokat érintkezett Ferenczy római mesterével, Thorwaldsennel. Böhmnek a nazarénizmushoz való erős vonzódása nem is teszi ezt valószínűvé. Böhm inkább Overbeckkel barátkozott, szíve megtelt a középkor művészetének szeretetével, sőt 1822-ben át is tért a katholikus vallásra, mint oly sok nazarénus. Bizonyára nem Ferenczy volt az, akihez Rómában vonzódott; egyébként magyarul sem tudott. Utánuk csak a negyvenes évekből ismerünk újra adatokat Rómát járt magyar szobrászról. 1840-ben költözött oda Züllich Rudolf, akinek Olaszország második hazájává lett. 1845 és 1848 közt Guttmann Jakab is a pápák városában dolgozik s ez időtájt Marschalkó is tölt ott némi időt. 1847-ben húsz évre Rómába ül Engel József. Mások részben tanulgatnak Itáliában, mint Fürst Milanóban 1838 körül, vagy pedig rövidebb tanulmányúton nézik meg Olaszország nevezetességeit, mint Dozsnyay, Alexy, Dunaiszky László. E szobrászok közül Guttmann nagyrészt, Fürst és Böhm József egészen kiesik a mi művészetünk történetének kereteiből. Hiszen jóformán csak gyermekkorukat töltötték idehaza s az a gyérszámú munka, amelyet Magyarország számára mintáztak, nagyobbrészt szintén idegenben készült. Böhm telivér bécsivé lett, a másik kettő utóbb Párisba, Amerikába szakadt. Nagyobbszabású kész koncepcióval közülük csak egy jött haza Magyarországba: Ferenczy.

Ferenczy Istvánnak Róma megadta azt, amit ő Rómától várt: Canovát és egy szobrászati stílust. Megismerkedhetett Canovával, élvezhette útmutatásait, elismerő szavait, amelyekről érezte, hogy őt, a bécsi lakatoslegényt azzá avatták, amire kifejezetten vágyakozott: művésszé. A kor legnagyobb szobrásza úgy beszélt vele, mint művésztársával, Ferenczy most már valóban annak is érezte magát s római leveleinek egy részét már így írja alá: «Ferenczy István, a művész.»

Talán merő külsőségnek látszik ez, de több annál, mert döntőn hatott Ferenczy pályafutására. Ha csak egy széltében gyakorolt szobrászati stílust hozott volna haza Rómából, mindössze egyikévé lett volna azoknak a Pest-Budán dolgozó mestereknek, akik egy-egy hétköznapi feladatot tisztességesen megoldottak a klasszicismus értelmében. Ferenczy azonban mást és többet is jelent ránk nézve attól kezdve, hogy 1824 telén Budán letelepedett. Tevékenysége áttöri azokat a szűk határokat, amelyeket a Dunaiszky-fajtájú szobrászok maguknak állítottak s műveltségünknek számottevő tényezőjévé vált.

Ferenczy Rómában szerezte azt a meggyőződést, hogy nagyra hivatott művész s hogy termékenyítő kovásza lesz szellemi életünknek. Rómában jutott biztos tudatára annak, hogy tehetsége és akarata erejével át fogja törni a mesterségek szürke céhrendszerét, amelynek kispolgárias jelentéktelenségét jól ismerte Rimaszombatból és Bécsből. Itt nőtt nagyra önbizalma s hivatottságába vetett hite. Ne csodálkozzunk rajta. Hisz itt történt, hogy életének legelső márványfaragó kísérletét azon melegében megcsodálták Thorwaldsen műhelyének gyakorlottkezű munkásai; itt történt, hogy a fiatal magyart, aki még mint afféle parlagi iparoslegény indult Bécsből déli útjára, előkelő idegenek, büszke magyar grófok, hercegek, a nádor, a pápa urbánusan megszólítják, melegen érdeklődnek iránta s maga a szobrászok fejedelme, Canova, meg-megtiszteli látogatásával, messzi hazájából pedig érdeklődni kezd iránta Magyarország hercegprímása s egy másik nagyhatalom: az írók elismert vezére, Kazinczy. Ily társadalmi állású embereket eleddig meg sem közelíthetett. Bécsben ugyan, kivált a kongresszus idején, láthatott fejedelmi személyt, mágnást bőven. De csak mint egyik szürke tagja annak az istenadta népnek, amely a ragyogó hintók előtt vivátot kiabált. A legnagyobb író pedig, akivel odáig a sors összehozta, egy igen szerény ujságcsináló, Detsy Sámuel. Érthető tehát, hogy e római élményei nagyra növesztették önbizalmát s egy magasztos hivatás ábrándképét festették elejébe, amelynek megvalósítására azután egész életét, minden tudását áldozta.

Lelkének ily irányba való nevelését valóban Rómának köszönhette.

S annak köszönhette minden szobrászati tudását is. Mert hazatelepedve, alig toldotta meg valami lényegesebb jellemvonással azt a szobrászati stílust, amelyet Rómából magával hozott. Ha e korban (1820—22) itt készült legjellemzőbb művét, a Szép Mesterségek kezdete (Pásztorleányka) címűt figyelmesen nézzük, az a benyomásunk támad, hogy stílus dolgában inkább a Thorwaldsen-műhely hatott reá, mint Canova művészete, holott éppen Canova vonzotta elsősorban Rómába, róla emlékszik meg a lelkesedés hangján s nála keresett munkát, alig hogy Rómába érkezett. Canova nem fogadhatta fel s Thorwaldsenhez utasította, de mindvégig nyájas, szeretetreméltó, előzékeny volt vele. Thorwaldsennél éveken át dolgozott Ferenczy s e mesterről a fiatal szobrász csaknem kivétel nélkül fanyar elégületlenséggel teljes megjegyzéseket tűzdel leveleibe. S mégis nem annyira Canova melegebb, ihletett előadásmódja hat reá, hanem inkább a Thorwaldsen-műhely antikvárusabb ízű, hűvös és átlagosabb stílusa. Canova még magával hozott valamit a nagy barokk-korszak szobrászatának friss naturalista elemeiből, amelyek az ő klasszicizáló stílusára némi varázsát hintik az érzésnek s életnek és helyet engednek természet-élményeinek is. Fiatalabb pályatársának, Thorwaldsennek, művészetéről az élet megrezdülésének e jeleit lesikálta a formalizmus rendszere. A hideg Észak s a meleg Dél fia valóban művészetében is más-más ízű klasszicizmust teremtett. Ferenczy, az ember, bizonyos mértékben rajongónak, sőt hevesnek mondható, mint szobrász mégis — bizonyára akaratlanul — a két mester közül inkább annak hatását láttatja, aki a keményebb, hűvösebb, meggondoltabb, számítóbb és kötöttebb plasztikát képviseli Rómában: Thorwaldsenét.

Talán érthetővé válik ez a jelenség, ha meggondoljuk, hogy Ferenczy szobrász-tehetsége korlátolt volt, felkészültsége pedig, midőn Rómába érkezett, igen csekély. Amaz nem engedte meg, hogy a benne égő lángot egy nagy tehetség szuverénitásával átvigye művészetébe: emez pedig elősegítette azt, hogy a kőfaragás technikájával együtt szinte észrevétlenül magához hasonítsa annak a művészi kifejezésnek módját is, amelynek gyakorlatát a Thorwaldsen-műhelyben maga körül éveken át látta. Talán túlkorán került egy teljesen kialakult szobrászi stílus klasszikus műhelyébe, talán nem volt eléggé erős egyéniség ahhoz, hogy inkább bensőjének sugallatára hallgasson, mint a környezetére. Tetézhette ezt még az is, hogy klasszika-filológiai műveltségét éppen Rómában kellett kiépítenie, s az antik irodalommal való foglalkozás, annak ujsága s ez ujságnak ingere a mindenben görög nyomokon járó Thorwaldsen felfogását akaratlanul is közelebb fűzte hozzá, mint Canovát, akiért pedig rajongott. Ferenczyben megvolt az ezermesternek nem mindig előnyös adománya, hogy mindent gyorsan s tanulékonyan tett magáévá, amit fogásokkal el lehet érni. Leveleiből látjuk, mily hamar vállalkozik munkák elvégzésére, amelyeknek technikáját nem is ösmerte. Így nyomban Thorwaldsenhez való érkezése után neki mert vágni egy Vénusz kifaragásának, holott a márványfaragás technikájában semmi jártassága nem volt. Ily bizakodó készséggel vállalkozott jóval később arra, hogy tervbevett fő-művét, a Mátyást, maga önti bronzba, holott bronzöntést sohasem tanult. Érezte, hogy elég lesz egyszer valahol látni, hogyan csinálják mások. Nos, e tanulékonysági vágyak kielégítésére, az ily fogások elsajátítására bőven nyílt alkalma Thorwaldsen műhelyében s ő e fogásokkal együtt öntudatlannl is elsajátított valamit, ami jóval magasabb rangú: a Thorwaldsen-műhely művészi felfogását is. Canova beszélgetett ugyan vele s bizonyára gyakran művészetről is, de fogásokat az olasz mestertől eltanulnia nem volt alkalma.

A dolgok ily fordulatát elősegítette az a körülmény is, hogy Thorwaldsen szobrászata erősen át volt tűzdelve teoretikus, tudományos elemekkel. A hellén mitológia, minden archeológiai szerelményével, éledt fel a dán mester művein. Ferenczyben, aki szorgalmasan művelte magát, hogy nevelkedése hiányait pótolja, megvolt a hajlam erre is: tanult, tanult klasszikus történeteket, tanult neveket, megtanulta azokat a literaturai tudnivalókat, amit egy «művésztől» a művelt társaság megkívánt. A művészeti gyűjteményekben hamar megtanulta a szerzők neveit, úgy hogy alkalmasnak találták egy cicerone szerepének betöltésére. A név, a hozzáfűződő bon-mot, vagy kronológiai adat fontosnak látszott neki, viszont alig leljük leveleiben annak a nyomát, hogy mifajta művészi értéket talált az egyik vagy másik műremekben.

Mindezeknek a körülményeknek mérlegelése talán elégséges annak a feltűnő jelenségnek megmagyarázására, hogy Ferenczy szobrai oly sajátságokat mutatnak, amelyeknek láttára inkább a Thorwaldsen-műhelyre gondolunk, semmint Canovára.

Rómában készült művei közt leginkább jellemzik őt: Csokonai képmása (1818) és A Szép Mesterségek kezdete (Pásztorleányka 1820—22). Sem ez, sem az nem készült megrendelésre, a tárgyat tehát maga választhatta. Az egyik felé erős magyar érzése, a másik felé a kor ízlése terelte figyelmét. Megfaragta a legnagyobb

magyar költőt, nem nyerészkedés céljából, hanem hogy odaajándékozza a magyar hazának. Ez első művészi cselekedete, amelyben megtestesül leghőbb vágya: hozzáfog a magyar szobrászat megteremtéséhez. Nem valamely közvetlen élmény adta tehát kezébe a vésőt, hanem egy misszió tudata. Nem művészeti problémát akart elsősorban megoldani, hanem nemzetit. A mű egy silány metszet nyomán készült s Kazinczy tanúsága szerint nem hasonlít Csokonaihoz. De ezt bizonyára Ferenczy sem tartotta fontosnak, mint ahogy utóbb Kazinczy sem tartotta annak. Ferenczy szemében a fődolog az lehetett, hogy márványt állítson a magyar műveltség fölkent papjának, mert annak kellett tartania a nagy költőt. A Pásztorleányka tárgyának megválasztásánál más szempontok vezethették. A műveltsége hiányait érző s azokat szorgalmasan kipótolgató fiatalember oly tárgyhoz nyúlt, amely kora klasszikus színű műveltségének megfelelt s amely egyben róla is kiállította a bizonyítványt, hogy itt nem egy iparoslegény működveléséről, hanem a kor műveltségének színvonalán álló művészről van szó. Ezekben az időkben a szobrászműhelyekben csupa görög hős meg isten vagy görög mesék alakjai öltöttek magukra feszes márványtestet s a tárgy kiválasztását is fontos művészeti problémának tekintették. Ferenczy a hellen archaeologiából kikereste magának azt a pásztorlánykát, aki a búcsuzó kedvesének arcélét belerajzolja a homokba s ezzel a rajzolás, a Szép Mesterségek feltalálójává lett. A téma tehát ugyanabból a körből való, amelyből kortársai a magukét merítették.

A szobrászi megoldás is egészen kortársaié: a fiatal kezdőtől senki sem várhat eredetiséget. A Pásztorlányka éppen nem egyéni, hanem minden részében átlagos. A természetszemléletnek, az élménynek nyoma sincs: az iskoláé a döntő szó. Az alak beállítása, a tagok elhelyezése, a tömegmegosztás egészen jól érezteti a kőtömböt, amelyből készült. Ezen belül az egyes formák valóban kevés változatosságot, még kevesebb jellemzetességet mutatnak, de a kor szépség-kánonja ezt nem is kívánta. Nemes egyszerűségre törekszik ő is, de mint legtöbb társánál, nála is veszedelmesen közeledik ez az egyszerűség az ürességhez. Sehol egy zökkenő, sehol egy hangsúly. A kaligrafia szabályosságával gömbölyödnek a testformák s az élet minden szerény jegyét a leggondosabb retouche simítja el. A kaligrafiára emlékeztet (mint akárhányszor Thorwaldsennél is) a redők elrendezése, megdolgozása is: hajszálvonal — árnyékvonal, de vonalak s nem valamely szövet redői. A gép szabatos, de hideg munkáját, nem a melegszívű, lelkes Ferenczyt, inkább a hű Thorwaldsen-tanítványt juttatja emlékezetünkbe. Valóban: nincs meg benne Ferenczy egyénisége. Az utóbb majd más formában, más téren fog érvényesülni.

Ezt a szobrászi adományt köszönte Ferenczy Rómának. Ezt vitte magával haza. Amikor 1842-ben még egyszer körülnézett Itáliában, már mást keresett futólagos útján: a bronzöntés technikáját. Stílusán e második út már nem változtatott. Már csak Velence, Verona, Parma, Milano érdekelte: a bronzszobrok városai. A márványokkal telerakott Róma ezúttal nem vonzotta. Pedig épp akkor ott találhatta volna egyik honfitársát, Züllichet, aki akkor már két évet töltött a pápa városában, amelynek 14 éven át volt lakója.

Züllich Rudolf 1839—40 telén érkezett Rómába, ahol egy ideig egymaga kép-

viselte szobrászatunkat. Csekély bécsi tanulmányai csak éppen megízlelni engedték a képfaragás művészetét s minden tudnivalóját Rómában kellett megszereznie. Ki volt a mestere, bizonytalan, lehet, hogy többféle műhelyben dolgozott, mert anyagi helyzete rászorította arra, hogy kenyerét is megkeresse. Talán már ekkor beletanult a kameok készítésébe, ez akkor kelendő portéka volt és nem kívánt a metsző részéről nagyobb anyagi kockázatot. Tanulmányainak menete azonban nem is látszik fontosnak, mert stílusa úgy sem az övé, hanem a kor átlagos klasszicizmusa. Ezt megtanulhatta bárhol. Legjobban bizonyítja ezt Juno-ja (1844—46), amelynél legfeljebb a márványmű felületének megmunkálása érdemel némi figyelmet, minden egyéb művészeti szempontból teljesen igénytelen. Ő maga ugyan rávéste a szobor talapzatára, hogy az istennő sietve elhagyja az Olympust, maga a szobor azonban a legtávolabbról sem sugall a nézőnek valamelyes sietést. A meglehetősen üres formák merőn átlagosak, sőt semmitmondók. Egészben véve közömbös munka. Ám ne feledjük, hogy Züllich ekkor még kezdő volt, akiről valószínű, hogy Rómában is nem éppen rendszeres tanulás útján, hanem inkább mint műhelymunkás sajátított el némi tanulságokat. Azt se feledjük, hogy e szobor megkezdéséig nagyon gyenge sorban élt s erélytelen természete következtében csak bajosan tudott mélyebb művészi koncentrációra ocsúdni. Magasan szárnyaló tervei aligha voltak: örömmel vette, ha ez is, az is támogatta, munkát juttatott neki, eladta valamely faragását. Ferenczy vágyaiból nem lakozott benne semmi. Ha csak egy része élt volna benne annak a lelkességnek, amellyel Döbrentei s írótársai az ő művészetét fölkarolták, valószínű, hogy mégis különb darabok kerültek volna ki vésője alól. Pest-budai író-barátai valóban meghatón siettek segítségére, holott nem is ösmerték személyesen. Ők állították ki Rómában készült műveit a lakásukon, ők csődítettek oda közönséget, gyűjtötték megvételükre az aranyakat, írtak érdekében magasztaló cikkeket, szerveztek egy szoborműegyletet egy nemzeti szoborcsarnok alapítására, amelybe elsőnek Züllich Madonnáját és Junóját szánták, ők biztatták, hogy most már nemzeti tárgyhoz nyúljon s megrendelték nála a Hunyadit, még arra is otthonról kapott biztatást, hogy idegenül hangzó családi nevét megmagyarosítsa s ő olykor csakugyan használta is (1845-től kezdve) a Czélkuti nevet. Ez az egyesült erővel történt ihlesztés, biztatás, lelkesítés és sugallás sem volt képes forróbbá fűteni művészetét, képzeletét magasabb színterekre emelni, lágy erélytelenségéből kiragadni s mindennek hiánya később keservesen megbosszulta magát. Bár a Juno elkészítése óta valamivel jobban ment a dolga, éveken át némi stipendiumot is kapott, mégsem dolgozhatott gondtalanul s ezt egy ily kezdeményező erő nélkül való ember inkább megsínylette, mint más. Aligha tarthatjuk vérbeli szobrász-tehetségnek. S ezért Róma sem adhatott neki többet, mint amit adott: szerény márványfaragó-készséget.

Guttmann Jakab, aradi születésű szobrász, 1845-ben telepedett le Rómában néhány évre. Bécsből jött, ahol előbb fegyverkovács, utóbb vésnök volt, majd az akadémiát is látogatta s megszerezte Rothschild pártfogását. Művészetünkhöz csak epizódok kötik. Mindjárt Rómába telepedésekor az aradi zsidó ifjúság megbízásából megfaragta Chorin aradi rabbi mellszobrát, amely aztán az odavaló zsidó temetőbe került s ezzel szinte unikum a maga nemében. Más, ez időben Magyar-

ország számára készült művéről nincs tudomásunk, egész élete külföldön folyt le. A Chorinképmás a kor átlagos klasszicizmusát mutatja, kicsit ellágyult kiadásban. Egyéni zamat nélkül való, félénk vagy talán inkább óvatos kézzel készült mű, amely nem árul el jelentékenyebb tehetséget. Bizonyos hírt szerzett nevének az a körülmény, hogy 1848 elején megfaragta IX. Pius mellszobrát s az akkor sok példányban terjedt el.

Valamennyi magyar szobrász közt Engel József töltött legtöbb időt Rómában, ahová 1847-ben érkezett, nem valami nagy képfaragó-készséggel Londonból, ahol idejét nagyobbrészt bérmunka kötötte le. A század fordulója előtt nem készített ott Magyarország számára semmit, munkálkodásának java már a következő korszakba esik. Kétségtelen, hogy 1850 előtt ugyanolyan klasszicista tanulságokat szedett magába Rómában, amilyenekkel növendék korában már a bécsi akadémián is megismerkedett.

Ezekben a negyvenes években tanulmány céljából még néhány magyar szobrász utazgatott Olaszországban, így Marschalko János, Dozsnyay Károly, Alexy Károly, Dunaiszky László. Legtöbbjük azonban csak átutazott Itálián s maradandóbb emléket nem vitt haza Magyarországba.

A magyar építészek közül, akik művészetünk sorsára befolyással voltak, Hild és Ybl járta meg Olaszországot. Utaztak ott mások is, de építészetünk fejlődése szempontjából valóban nem sokat jelentett, hogy például Vitkovszky is járt Rómában a negyvenes években s hogy Schöllt Tivadar, midőn az egyiptomi alkirály pár évre Egyiptomba szerződtette, 1845-ben Rómában dolgozott, sőt ott díjakat is kapott, de egyébként nem hagyott művészeti nyomokat hazánkban. Hild és Ybl azonban két magyar építő-nemzedék kimagasló képviselője, olaszországi tanulmányaik tehát érdekelhetnek minket.

Hild József atyjának halála után (1811) Olaszországba utazott, hogy bécsi tanulmányait tökéletesítse. Járt Milanóban, Firenzeben, Nápolyban; Rómában pedig három évet töltött. Természetes, hogy mindezeken a helyeken nem a jelen, hanem a mult művészete érdekelte őt is, mint mindazokat az építészeket, akik Európa különböző országaiból Rómába sereglettek, hogy szemtől-szembe kerüljenek azokkal az antik előképekkel, amelyekről az akadémiákon oly sok szabályt vontak le. Hild is megtanulta mindazokat a szigorú művészeti törvényeket, amelyeket örökérvényességűek gyanánt adtak elő Bécsben. Igaz, hogy az ókori klasszikus építészet törvényszerűségét és sajátszerű szimbolikáját elsősorban a hellen építészet alkotásaiból vonták le az elméletek oktatói, de mint ahogy a korabeli szobrászok beérték a hellen szobrok itáliai másolataival, úgy az építészek is sok tekintetben görög tanulságokat véltek leolvashatni a középitáliai műemlékekről. Tanulmányozták tehát a szerkezeti tagokat, azok arányait, az egész épület formanyelvét. Hild, aki később templom-építkezéseinél annyira szerette a kupolát: Rómában bizonyára elsősorban a Panteont tanulmányozhatta s azután a renaissance-kor hasonló szerkezeteit, Michel-Angelo sugár műremekét, amely a Péter-templomot koronázza s Róma egyéb kupolás alkotásait. Bő alkalma nyílt az antik oszloprendek tanulmányozására, amelyekkel oly sokat foglalkoztak az akadémiákon, de magába szívhatott némi nazarénus hangulatot is az ó-keresztény

templomokban, amelyeknek nagyvonalú apostoli egyszerűsége bizonyára hatott rá. Úgy látszik, hogy nem annyira a diadalmas Róma páthosszal teli, díszes alkotásai feleltek meg polgári szerénységet kedvelő vérmérsékének, mint inkább egy olyfajta hatású templom, mint például a S. Clemente, ahol hiányzott a szilaj erejű relief festői és szaggatott árnyékjátéka s inkább a szerkezeti tagok egyszerű logikája s a sík falfelület hangsúlyozása tűnik föl. Az oszlopos-gerendás és a boltíves szerkezetek így egybeolvadhattak az ő lelkében az ókeresztény templom puritán hangulatával, legalább is kapott rá megszívlelendő példát eleget.

Ybl Miklós, aki először az 1839—40-i útján járt Rómában, jóval arisztokratább természet. Itáliában bizonyára nem a klasszikus oszloprendek paradigmái érdekelhették elsősorban: a klasszicizmus világa ránézve tűnőfélben volt. A nagyúri palota, amint Firenze és Róma megformálta, sokkal jobban leköthette. Benne nyoma sem volt valamely, az ókeresztény építkezés felé vonzó hangulatnak. Igazi életeleme a renaissance palazzo volt s midőn később módjában volt döntőn beleavatkozni Pest-Buda városképébe: leginkább ezt a formanyelvet szólaltatta meg. Hild klasszicizáló művésszé nevelte magát korának értelmében, Yblt Olaszország megerősítette abban a vágyában, hogy a renaissanceot juttassa diadalra. De sem Hild, sem Ybl nem munkálkodott Itáliában, azért ebben a rövid vázlatban csak épen arra utalunk, hogy ők is az Olaszországot járt magyar művészek kis csapatába tartoznak, a század első felében.

LYKA KÁROLY.

De l'art roumain, de l'art hongrois et de l'Europe latine

Par ETIENNE CSABAI

JUSQU'A une époque assez récente, il y avait, sur le plan de la civilisation, comme une ligne de démarcation dans les montagnes transylvaniennes formant les limites de l'ancienne Hongrie, ligne au-delà de laquelle les courants spirituels européens cessaient de régner dans les principautés roumaines pour céder la place à Byzance et à l'orthodoxie, c'est-à-dire à l'Orient chrétien eurasien. C'est contre ce fait indéniable qu'argumentait dernièrement, dans les pages d'une revue allemande, M. Coriolan Petranu, professeur d'histoire de l'art à l'Université de Kolozsvár (Cluj). Sans vouloir le réfuter d'une manière détaillée, nous nous bornerons à citer un ouvrage, paru en langue française, du professeur Petranu lui-même, ouvrage où il déclare ceci: « Dans les principautés . . . (c'est-à-dire en Muntenie et en Moldavie) les styles historiques occidentaux: roman, gothique, renaissance n'ont pas existé. » D'autres spécialistes roumains excellents, comme p. ex. Bals ou Ghika Budesti, nous apprennent que les territoires roumains avaient subi l'influence des arts serbe, balkanique, géorgien, arménien et syrien, et de plus celle du mont Athos et de Constantinople, et que les maîtres eux-mêmes étaient venus, dans leur grande majorité, de ces pays. D'après l'avis de Choisy, du point de vue du décor architectonique, la vallée du bas Danube peut être considérée plus ou moins comme une colonie arménienne. Ainsi donc, tandis que les principautés roumaines se laissaient grandement influencer part l'art arménien, les colonies arméniennes elles-mêmes, formées au cours du XVIIIe siècle dans la Transylvanie hongroise, ont suivi dans leurs constructions des styles purement occidentaux.

Il résulte clairement de tout cela que, d'une part, la Hongrie avec la Transylvanie, de l'autre les deux principautés roumaines appartiennent à deux groupes géographico-artistiques différents, puisque la première suivait toujours la civilisation latine et les deux autres l'orthodoxie byzantine. La ligne qui sépare ces deux groupes ne peut, naturellement, être tracée avec une précision mathématique. Il y eut assez souvent des fuites, des influences réciproques, des migrations de motifs des deux côtés. La Hongrie fut donc à cet endroit le dernier bastion de la civilisation latine, d'où quelques troupes avancées faisaient des incursions fréquentes dans les provinces influencées par Byzance. Ce qu'il y a dans ces provinces de monuments ou de motifs dans le style occidental, témoigne en général de leurs rapports avec la Hongrie. Si, dans les principautés roumaines, nous trouvons une œuvre d'orfèvrerie rappelant l'art français ou italien, si nous rencontrons un encadrement gothique entre deux icones byzantines, ou bien encore si nous découvrons un motif floral au goût populaire et sentant la Renaissance, nous devons penser, dans la plupart des cas, au rayonnement de ces styles à travers la Hongrie.

Nouvelle Revue de Hongrie
1940. sept.

Personne donc n'a plus gravement altéré la réalité que précisément le professeur Jorga qui, mettant en relief la langue latine de ses compatriotes, eût voulu présenter les Roumains, en opposition avec les Hongrois, comme les défenseurs orientaux de la civilisation latine, thèse assez étonnante par rapport à un peuple qui vit depuis des siècles dans les traditions byzantines.

Et pourtant c'est bien la Hongrie qui transmit l'esprit latin, c'est-à-dire celui de l'Europe, à la Muntenie et à la Moldavie, et cela aux heures décisives où ces deux principautés tout récemment constituées devaient choisir leur style et leur conception générale. L'influence hongroise sur ces régions précéda de beaucoup la formation de ces Etats roumains. Ainsi, dès le XIIIe siècle, lorsque la puissance coumane régnait encore sans rivale sur ces terres, les rois de Hongrie appuyèrent de tous les moyens dont ils disposaient la mission coumane des dominicains. Les organisations de l'Eglise catholique qui s'étaient formées parmi les Coumans, comme les évêchés de Mylco et d'Arges, ne représentaient pas seulement le christianisme latin au milieu des païens et des orthodoxes, mais aussi la politique hongroise et les styles occidentaux implantés en Hongrie. Le petit Etat roumain en formation regarda longtemps son voisin occidental, la Hongrie devenue toujours plus puissante et dont il était d'ailleurs le vassal, comme un exemple et un modèle à suivre.

Tout en voulant se libérer de son emprise politique, il n'imitait pas moins ses institutions sociales, son style artistique et spirituel. C'est cette même attitude d'imitation qui dicta son style à l'autre pays roumain, la Valachie. Le voïvode Basaraba avait encore lutté et non sans succès contre la Hongrie, mais son fils, Nicolas Alexandru, qui avait peut-être du sang hongrois dans les veines, se tourna vers le royaume de Hongrie avec une admiration toujours croissante. Du vivant de son père, déjà, comme le roi Louis le Grand tenait sa cour à Brassó, non loin de la frontière roumaine, ayant, selon le chroniqueur, entendu parler de la piété et de la puissance de ce grand roi, il alla vers lui et se jetant à ses pieds il lui renouvela ses serments de fidélité. Devenu souverain indépendant après la mort de Basaraba, il fit tout son possible pour régler ses rapports avec la couronne de Hongrie. Ainsi nous apprenons qu'en 1355 le roi de Hongrie envoie Déméter, évêque de Várad (Oradea) en Valachie, aux fins de négociations de paix, *ad Alexandrum Basarabi wayvodam nostrum transalpinum*. Entre 1344 et 1355 ce voïvode Alexandre se marie avec Claire, fille très probablement d'un grand seigneur hongrois, tandis que sa fille épouse le prince Ladislas, neveu de Louis le Grand et futur palatin de Hongrie.

Nous croyons pouvoir affirmer que c'est après l'heureuse issue de ces négociations de paix que Louis le Grand put envoyer en cadeau à Nicolas Alexandru cette boucle de ceinture si délicatement ciselée et d'une si grande importance pour l'histoire de l'art, que l'on a retrouvée au cours des fouilles de Curtea-de-Arges. Il est vrai que cette boucle précieuse se trouvait dans le tombeau de Radu Negru, fils et héritier d'Alexandru, mais comme ce tombeau contenait encore d'autres objets probablement hérités, nous pouvons supposer que la boucle avait dû, elle aussi, appartenir à Nicolas Alexandru. Cependant avec cette seule boucle de ceinture, nous voici déjà arrivés, au cours de cet aperçu historique, au beau milieu des courants artistiques européens et c'est là que notre

horizon borné à l'Europe du Sud-Est s'élargit pour embrasser toute l'Europe latine. Louis le Grand fit cadeau, probablement en 1367, de boucles toutes pareilles à celle-là pour la chapelle hongroise d'Aix-la-Chapelle. D'autre part, nous avons émis l'hypothèse que la boucle trouvée dans le tombeau de Radu Negru avait été envoyée, après les négociations de paix, comme cadeau de Louis le Grand et par l'intermédiaire de l'évêque Déméter, à Nicolas Alexandru, son vassal redevenu fidèle, lorsque, par le mariage du prince Ladislas, le voïvode était devenu parent du roi de Hongrie.

D'autre part, l'envoyé du roi, l'évêque Déméter fut en même temps le premier mécène et protecteur des frères Kolozsvári. On sait que ces frères Kolozsvári furent les meilleurs sculpteurs en bronze non seulement de la Transylvanie ou de la Hongrie, mais aussi de toute l'Europe du temps. C'est à leur nom que s'attache la création des premières statues équestres en plein air, affranchies de tout lien architectonique, comme le Saint-Georges du Hradschin à Prague ou Saint-Ladislas à Nagyvárad. Leur seule œuvre qui reste, le Saint-Georges de Prague, témoigne d'une certaine influence italienne, tandis que leurs rapports probables avec l'art français ne sont pas encore suffisamment éclaircis. On a, par contre, cherché à établir certaines relations entre eux et la boucle de Louis le Grand à Aix-la-Chapelle, mais cette hypothèse, acceptée naguère, ne semble plus tenable aujourd'hui. Quant à la boucle de Curtea-de-Arges, on pourrait déjà la mentionner avec plus de vraisemblance sinon parmi les œuvres de ces sculpteurs, du moins parmi celles de leur milieu, bien que nous n'osions partager les conclusions un peu hardies de MM. Bratianu et Pinder qui insèrent déjà ce chef-d'œuvre d'orfèvrerie parmi les œuvres nées dans l'entourage de ces sculpteurs.

Une chose est certaine, c'est que toutes ces œuvres qui, de leur centre hongrois, s'étaient dispersées à de si grandes distances — Aix-la-Chapelle, Curtea-de-Arges, Prague — étaient nées sous l'étendard d'une culture artistique franco-italienne devenue prépondérante à cette époque. D'ailleurs, pour toute l'histoire de l'Europe, c'est une phase extrêmement importante. Au peuple français qui dirigeait « l'automne du moyen âge » et le gothique flamboyant, commence à succéder le peuple italien, peuple de la Renaissance surgissante. Pendant ces années de transition, les deux sœurs latines dirigent de leurs deux pôles toute la culture européenne. L'unité de l'Europe semblait se faire et, du moins spirituellement, on pouvait s'attendre à une Europe latine. Excepté la Scandinavie et les pays dominés par les Wittelsbach et les Habsbourg, des dynasties d'origine française régnaient sur tous les trônes d'Europe, à commencer par l'Angleterre et jusqu'aux princes-chevaliers de l'empire de Constantinople.

Le promoteur du plus important changement sentimental, saint François, était né d'un mariage franco-italien, tout comme plus tard Boccace, cette autre cime extrême de l'époque. Par l'œuvre des troubadours, l'esprit français pénètre partout en Italie et prépare la formation du *dolce stil nuovo*. Les papes ont leur siège en Avignon, c'est là que meurt Simone Martini. Boccace naît à Paris, Pétrarque vit dans le Midi de la France. La cour des ducs de Bourgogne aspire toute cette culture mixte italo-française et la transmet aux pays du Nord, jusqu'aux villes hanséatiques. Si nous regardons plus à l'Est, nous voyons

à Prague la cour de Charles IV, au goût également franco-italien. Mais le véritable symbole de l'époque est précisément la cour royale de Hongrie. Les Anjou descendent de la branche italienne de la famille de saint Louis, et bien qu'ils soient devenus Hongrois, ils incarnent dignement dans leur personne l'unité spirituelle de l'Europe latine, issue de racines franco-italiennes. A l'Est, le pilier principal de cet esprit latin de vaste envergure est l'empire hongrois de Louis le Grand, de la maison d'Anjou, en union personnelle avec la Pologne. Bien qu'à Naples le règne du frère de Louis se soit terminé tragiquement et que les deux campagnes d'Italie n'aient apporté aucun résultat sensible, la Dalmatie, cette route vers l'Italie, est restée aux mains des Hongrois. La suzeraineté hongroise fit rayonner l'esprit latin sur les plaines jadis barbares des Coumans, territoire des principautés roumaines, juste au moment de leur formation. M. Draghiceanu, le directeur si perspicace des fouilles de Curtea-de-Arges, fouilles qui jettent une lumière si vive sur la civilisation de la Valachie à cette époque, dit lui-même ouvertement que: « L'Etat et la société roumaine du XIVe siècle furent organisés d'après le modèle de la Hongrie angevine. »

D'autre part, M. Bratianu, historien aux vues grandioses, déclare: « L'importance de cette découverte nous révélait l'influence de la Hongrie féodale, de la civilisation latine, de l'Occident catholique à la cour des premiers princes valaques du XIVe siècle. » Et l'adaptation au royaume de Hongrie signifiait à cette époque que par là cette principauté danubienne entrait en contact avec le principal courant du style général européen. Les voïvodes de Valachie faisaient tout pour ressembler à leur maître, le roi de Hongrie, contre lequel ils se révoltaient souvent, mais qu'il suivaient pourtant toujours comme leur modèle. Le blason des Basaraba aussi bien que celui de leur pays fut copié, avec très peu de changement, sur le blason hongrois, et même les effigies de leurs monnaies parlent de cet esprit d'imitation.

Le même esprit se manifeste dans leurs emprunts de style aussi bien que dans l'établissement sporadique des styles occidentaux dans leur pays. Les restes de l'église de Campulung indiquent un plan de style roman, bien que, selon une coutume de Byzance, elle soit pourvue d'un pronaos. Ailleurs, le système et l'aménagement de l'église de Turnu-Severin sont de style tout à fait gothique. Lorsque, à cause de la proximité dangereuse de la Hongrie, les princes eurent transféré leur résidence de Campulung, leur ancienne capitale à population hungaro-saxonne, dans la ville de Curtea-de-Arges, ils y firent élever un palais dont les vestiges montrent qu'il fut construit en style occidental, roman et gothique. Déjà l'ordonnance du plan diffère des coutumes byzantines, car les salles ne donnent pas sur le Levant, comme l'exigeraient les traditions sacrées de l'architecture orthodoxe.

Sur une terre cuite trouvée dans les fouilles, on voit l'image d'un chevalier habillé à la mode de Bourgogne. Après la mort de Nicolas Alexandru, à l'époque de son fils Vladislav, né d'une princesse orthodoxe, les rapports se gâtèrent passablement entre la Hongrie et la Valachie, mais le second fils, Radu Negru, né déjà d'une mère catholique et héritier d'un sang hongrois, rétablit l'ordre ancien. Selon le témoignage des fouilles de Curtea-de-Arges, Radu devait être chevalier au sens occidental aussi bien que selon les rites de la cour royale hongroise. Il portait une

tunique de pourpre, une ceinture à la mode avec boucle d'or, des boutons de luxe délicatement travaillés, avec des ornements héraldiques imitant le blazon hongrois, enfin de riches dentelles de Venise dites *punto a gropo*. Dans le tombeau d'un homme de la cour, on a trouvé une gemme antique sertie dans une bague, pourvue d'une légende slave et représentant les figures d'Hygéia et d'Asclépios. A l'encontre de la lourde pompe hiératique de Byzance, le costume plus souple des chevaliers occidentaux persiste encore pendant plusieurs générations. Tel apparaît, sur la fresque de Cozia, le «vieux» prince Mircea avec son fils, dans une tunique de pourpre soutachée d'or et ornée de ronds bleu noirâtre, un manteau rouge sur la tunique et des chaussures à la poulaine, — seul son genou est orné de l'aigle bicéphale des despotes de Byzance. La société chevaleresque s'étant formée en Valachie d'après le modèle hongrois, les formes d'art, elles aussi, adoptèrent le style implanté par les Anjou. Les voyageurs étrangers ont plus d'une fois reconnu, bien qu'avec force erreurs historiques, les racines françaises de cette culture transmise par la cour de Hongrie.

En apercevant le lys, ornement héraldique, sur les inscriptions de Tismana, Sébastien Rhéal écrit qu'il «témoigne que le Domnu avait épousé une princesse du sang de saint Louis.» L'Album Valaque écrit ceci du portail du même monastère: «à la fois le plus ancien et le plus pittoresque des Alpes carpathiennes, il est encore revêtu des gloires héraldiques de son illustre maison» (c'est-à-dire des Bourbons de Hongrie). Et de l'église S. Nicoara d'Arges, la même source raconte qu'elle fut fondée par une grande princesse, femme de Radu et descendante des Bourbons de Hongrie, en vue de la consacrer au culte pour lequel ses glorieux ancêtres avaient tant lutté en Orient.

Ces Bourbons de Hongrie étaient tout simplement les rois de Hongrie de la maison d'Anjou qui au culte de leur ancêtre, saint Louis, avaient fait succéder, avec une foi sincère, celui de saint Ladislas, le roi-chevalier de la maison arpadienne et le saint le plus populaire parmi les Hongrois de l'Est et de Transylvanie. Les lys trouvés sur les édifices ne signifient certainement pas des rapports de famille entre les princes valaques et les rois de Hongrie, mais seulement le désir d'imiter nos rois jusque dans leurs ornements héraldiques.

C'est du côté de la Hongrie que la culture chevaleresque avait pénétré en Valachie, témoin cette boucle de ceinture mentionnée déjà plus haut. Un autre témoin, en rapport avec cette boucle, bien que plus récent, sur le territoire roumain, est cet encensoir de Tismana qui, d'après les notes de Paul d'Aleppe, secrétaire de Macaire, patriarche d'Antioche vers le milieu du XVIIe siècle, représenterait le château fort de Bude. La tradition veut savoir que c'est Sigismond, roi de Hongrie, qui avait fait don de cet encensoir au monastère de Tismana. Le corps même de l'encensoir est de construction gothique, mais sa coupole centrale de goût byzantin. Derrière les formes occidentales, on voit toujours reparaître, avec une vénérable ténacité, la culture tout opposée de Byzance. En 1359, c'est au patriarche de Constantinople que Nicolas Alexandru demande confirmation de sa métropolie. (Notons entre parenthèses que c'est dans cette charte que figure pour la première fois le nom de «Ungro-Valachia» pour ne plus disparaître des inscriptions pendant plus de cinq siècles.) L'église princière même de Curtea-de-Arges où l'on a trouvé les tombeaux, témoins d'un monde chevaleresque occidental,

avait été construite selon un plan byzantin, inspiré du Théotocos d'Athènes. Au-dessus des tombeaux des chevaliers se voient des fresques byzantines chargées d'inscriptions barbares, néo-grecques on bien slavones; des inscriptions analogues se trouvent en Serbie, en Bulgarie, sur le mont sacré d'Athos, sur les mosaïques de l'ancienne Chora, devenue le Djami de Kahri, à Constantinople. D'après tous ces monuments, une lutte dramatique s'était poursuivie entre ces deux influences spirituelles opposées, celle de la Hongrie transmettant la civilisation latine et celle de l'Orient venue de Byzance. Mais l'équilibre a fini par se rompre en faveur de l'Orient.

Radu Negru fut un prince-chevalier, mais par sa femme, Callinikia, princesse de la cour de Byzance, l'influence orientale reprit de plus belle dans son pays. Mircea, malgré sa femme hongroise, est presque un despote byzantin et, après le règne de son fils, même les armes de Basaraba, de modèle hongrois, disparaissent des monnaies pour céder la place entièrement aux signes héraldiques de Byzance. A l'époque de Mircea, les armes que montrent les sceaux n'ont plus aucun rapport avec les traditions des Anjou, elles sont seulement entourées d'un délicat ornement gothique, seul rapport avec les sceaux et les médailles à l'italienne du roi de Hongrie Louis le Grand. L'exergue y est encore en latin, mais dès l'époque de Vlad les caractères même deviennent cyrilliques, puis les ornements gothiques à leur tour finissent par disparaître complètement. Cette transformation se fit pas à pas, avec une inlassable ténacité, et ainsi la Valachie se détacha de l'unité latino-européenne.

Ce style englobant toute l'Europe avait pour ainsi dire deux centres: la France et l'Italie, tandis que ses deux pôles extrêmes se trouvaient au Sud-Est en Hongrie et au Nord en Bourgogne, bien que cette dernière montrât déjà dès le début quelques velléités d'indépendance. Bientôt détachés de l'aire bourguignonne, les Pays-Bas se divisent encore en Hollande et en Flandres. L'art allemand de même commence à trouver son aspect particulier et à peine un siècle plus tard il rayonne déjà vers l'Orient pour remplacer les fines enluminures si caractéristiques de l'Europe latine par son genre spécial plus lourd, mais plus populaire et moins dispendieux, à savoir la gravure sur bois. Seulement, les dessins de Durer polycopiés ne pénétrèrent pas plus loin que la frontière orientale de la Hongrie, au delà de laquelle, dans l'aire byzantine, ils ne pouvaient pas rivaliser avec les albums de modèles jouant le même rôle, ces « Hermeneias » pourvues de prescriptions iconographiques.

Au début du XVe siècle, déjà, la Valachie se donne entièrement à l'Orient, et les grands courants stylistiques de l'Europe ne peuvent plus aller au delà des montagnes de la frontière hongroise, *ultra montes nivium*. Au moment de sa constitution, aux environs de 1001, le Hongrie aussi s'était trouvée à la limite de l'Europe et de l'Orient chrétiens. Le symbole de cet état est précisément la sainte couronne hongroise dont une partie vient du pape de Rome, l'autre de l'empereur de Byzance. Sans hésiter, les Hongrois avaient choisi Rome et la latinité, tandis que les peuples vivant plus à l'Est n'avaient pu résister à l'attrait de Byzance. Ce fut Venise qui, de temps en temps, créa quelques îlots européens dans cette mer pétrifiée de Byzance: qu'on songe aux peintres de l'île de Crète, aux « Madonnieri » grecs, aux Damaskinos et à leurs compagnons et parmi ceux-ci

à Téotokopoulos, aux études des peintres roumains à Venise et à Padoue, etc. Seulement, Venise ne représentait plus la même latinité occidentale que la culture franco-italienne du XIVe siècle, puisque ce fut précisément à cause de certains éléments byzantins contenus dans son essence qu'elle sut gagner le chemin de l'Europe orientale et des Balkans. Ainsi la Hongrie est restée réellement la dernière forteresse de la culture latino-européenne, telle que nous la montrions plus haut. Tant que dura en Valachie la suzeraineté hongroise, les courants de styles européens s'y affirmaient en même temps; aussitôt que la Valachie se rendit indépendante de la Hongrie, elle fut perdue pour l'art latino-européen.

La situation de la Moldavie, cette autre principauté roumaine, fut pareille à celle de la Valachie. Du point de vue artistique, nous savons assez peu de l'époque où elle était encore soumise à la suzeraineté des Anjou de Hongrie, — sauf peut-être les monnaies frappées sur les modèles hongrois. Son évolution même commence plus tard, au XVe siècle, lorsque, par suite de l'avance turque, les routes commerciales valaques sont reportées plus haut, en Moldavie. Les styles ne s'y opposent pas d'une façon aussi dramatique qu'en Valachie. L'influence de la Transylvanie s'y manifeste dans les détails gothiques qui s'insinuent dans les édifices byzantins. Nous rencontrons de tels détails sur presque chaque église construite au cours du XVe ou du XVIe siècle. Le porche est généralement ogival, tandis que la porte du mur séparant le *naos* du *pronaos* est composée de baguettes et se ferme horizontalement. Les édifices deviennent plus hauts et les murs extérieurs sont fortifiés par une série d'arcs-boutants. Mais, en dehors de ces quelques traits gothiques, tout le reste est inspiré par l'esprit de l'art byzantin. Le pays qui transmit les formes occidentales à la Moldavie fut la partie de la Hongrie la plus proche, à savoir la Transylvanie. La floraison de ces influences coïncide très exactement avec le règne du voïvode Etienne le Grand qui se rallia si héroïquement à la politique hongroise antiturque. La Moldavie du XVe siècle est complètement pénétrée par l'influence politique et culturelle de la Hongrie, fait hautement reconnu par les savants roumains eux-mêmes.

D'après Radu Rosetti, au moment où elle fut érigée en Etat, la partie ouest de la Moldavie était habitée par des Hongrois. Selon Nastase, avant la proclamation de la Moldavie indépendante, la frontière hongroise se trouvait beaucoup plus à l'Est, le long de la rivière Sereth. Tout ce que note Bandini, voyageur au milieu du XVIIe siècle, au sujet des denses colonies hongroises, trouve sa meilleure vérification dans la toponymie. Dans certaines villes importantes, comme Targu Trotosulua ou Bacau, même au milieu du XVIIe siècle on élisait tour à tour des juges hongrois et roumains. Ces centres hongrois défendaient les lignes stratégiques importantes, défilés et embouchures de rivières, conduisant vers la Transylvanie, pour devenir, en même temps, des centres de rayonnement des styles artistiques occidentaux. En raison de sa situation géographique, la Moldavie fut encore en rapport avec la culture polonaise, mais seulement jusqu'à l'époque de Petru Rares sous le règne duquel il survint entre les deux pays une brouille politique. A partir de cette époque, seule la Transylvanie envoie dans cette mer morte de Byzance quelques minces filets d'eau des grands courants européens, d'autant plus que Rares possédait quelques propriétés en Transylvanie et pensa même, à un moment donné, à s'emparer de Beszterce. En Moldavie,

le premier monument qui témoigne d'influences occidentales, est la chapelle ou « parachis » du château fort de Hotin, construite vers les années 1400. On y voit quelques traits curieux de l'architecture romane de Hongrie, mais en retard de quelques siècles, mêlés d'éléments gothiques et croisés avec l'influence polonaise. A Baia, ville au nom hongrois, Alexandre Jó éleva pour sa femme catholique une église gothique à une seule nef, à voûte d'arête, avec arcs-boutants; on y a trouvé depuis des tombeaux portant des inscriptions soit hongroises soit allemandes. A Cotnari, ce furent les Saxons qui bâtirent une église gothique, selon des modèles transylvains. Les voïvodes de Moldavie, Petru Rares, Lupusneanu et Petru Schiopul demandèrent plus d'une fois des architectes à Beszterce, en Transylvanie.

Mais ils ne leur confièrent que des travaux de détail, tandis que l'architecte principal venait toujours du côté de Byzance. Par suite de leur proximité géographique, les Saxons de Transylvanie jouèrent un rôle important dans la transmission des styles occidentaux. Les Roumains voudraient se servir de ce fait surtout contre les Hongrois. Mais nous savons que les Saxons eux-mêmes n'ont introduit en Moldavie que des formes et des motifs de Hongrie. Tous ces détails gothiques sont des travaux honnêtes, mais sans grande valeur artistique. Par contre, leur importance historique est indéniable, car ces œuvres d'art plutôt modestes jettent une certaine lumière sur les faits historiques contemporains. Quant aux Saxons de Transylvanie, ils n'avaient en politique extérieure aucun rôle en propre, toute activité dans ce domaine appartenant à l'Etat qui les avait reçus, à savoir la Hongrie. Quand, au cours du XIIIe siècle, le roi accueillit en Hongrie, précisément à la limite de la Transylvanie et des pays roumains, l'ordre des chevaliers teutoniques, il le fit conformément aux conceptions de la politique hongroise et non pas pour leur permettre d'accomplir une certaine mission mystique.

Il était de l'intérêt même du royaume de Hongrie qu'ils étendissent vers la Valachie la civilisation occidentale. Ce qui ne veut pas dire, évidemment, qu'ils n'aient cherché en même temps à réaliser leurs propres buts. Mais dès le moment où ces derniers se trouvèrent en opposition avec l'intérêt de l'Etat hongrois, ce fut le roi de Hongrie lui-même qui chassa ces chevaliers par la force des armes. Tout cela s'applique également aux relations commerciales des villes saxonnes de Transylvanie avec les Roumains, rapports très importants du point de vue culturel, puisqu'ils devaient encore servir les intérêts de la politique hongroise du côté de l'Est. Toutes les fois qu'il le croyait utile, le royaume de Hongrie proclamait le blocus économique des voïvodats et alors les villes saxonnes ne pouvaient rien leur fournir. Tous les rapports politiques, économiques et même culturels devaient rentrer dans le cadre de la conception hongroise.

Les détails architecturaux gothiques, nous le répétons, ne représentent en Moldavie aucune valeur artistique spéciale, mais ils témoignent, en tout cas, d'une politique orientale de grande envergure de la part de la Hongrie. Le professeur Jorga a dû en pressentir, du moins involontairement, quelque chose, puisque, en parlant des influences occidentales et hungaro-transylvaines assez visibles sur les châteaux forts roumains, il dit ceci du père de Mathias Corvin, Jean Hunyadi,

régent de Hongrie, que, naturellement, il voudrait présenter comme un véritable héros roumain: « Jean Hunyadi ... a été pour la Transylvanie, comme pour la Moldavie, pour tout le Sud-Est de l'Europe, le grand défenseur et aussi le grand créateur dans tous les domaines. L'architecture moldave reproduit très souvent le type des petites églises de Transylvanie bâties alors sous l'égide de Jean Hunyadi. »

Comme nous venons de le mentionner, à partir du XVe siècle, les styles occidentaux ne se manifestent que fragmentairement en Valachie et en Moldavie. Partout où ils se présentent, ils s'expliquent par le rôle culturel joué dans ces pays par la Hongrie. La preuve la plus éclatante en est fournie par l'activité artistique du troisième grand groupe roumain, celui des Roumains de Transylvanie. En effet, tandis que le style des Roumains ayant vécu dans une demi-indépendance fut presque toujours le byzantin, les édifices des Roumains de Transylvanie, vivant sous la domination hongroise, ont un caractère principalement gothique. Les exigences liturgiques de l'Eglise orthodoxe ont naturellement rendu impossible une rupture complète avec Byzance, du moins dans l'aménagement et le plan des églises.

Mais ce qui donne un caractère si typique, une physionomie artistique aux églises roumaines de Transylvanie construites entièrement en bois, ce sont les tours dont les formes sont nées du style gothique occidental. Ces tours sveltes, pyramidales à leur base, puis de plus en plus pointues et pourvues de quatre tourelles de bois, sont toutes pareilles aux constructions du même genre en Hongrie, sauf que ces dernières sont plus massives et plus fortes, preuve d'une certaine différence dans le sens des proportions chez les deux peuples. Il est clair que les Roumains de Transylvanie n'ont pu trouver ce style d'église, si proche de l'art populaire, chez les Saxons, puisque chez ces derniers ce style ne s'était pas assez développé, encore moins chez leurs frères d'outre-monts qui avaient adopté le style byzantin, — mais seulement et uniquement chez les Hongrois. On voit donc une fois de plus que c'était toujours par l'intermédiaire de la Hongrie que les Roumains pouvaient participer à la grande communauté spirituelle occidentale.

Après l'Italie, c'est la Hongrie qui accueille la première le grand style par lequel s'ouvre l'ère moderne, le style Renaissance. Mais l'invasion turque au début du XVIe siècle, puis le partage du pays paralysèrent bientôt toute grande activité hongroise. Cependant la principauté hongroise de Transylvanie, tout en luttant pour son existence même, essaya de remplir son rôle de bastion spirituel. Bien que ce domaine de l'histoire de l'art ne soit pas exactement connu, il est certain que la Transylvanie a transmis bien des formes Renaissance à la Valachie et à la Moldavie. Au XVIe siècle, ces formes se manifestent encore à l'état de transition, à partir du règne du voïvode Petru Rares. Plus tard, on voit plus souvent des encadrements Renaissance sobres et purs, tels ceux du palais princier à Prǒbota, ou sur certaines demeures à Moldoviţa et à Slatina. D'ailleurs l'excellent historien roumain, M. Bals lui-même reconnaît que c'est la Hongrie qui, grâce à ses rapports italiens, servit d'intermédiaire entre la Renaissance et les pays roumains.

L'histoire de l'art roumaine ne parle qu'une seule fois d'influence italienne directe au XVIe siècle; c'est à propos des angelots supportant l'écu moldave à

la tête de bœuf entourée d'une couronne de laurier, à l'église Saint-Déméter de Suceava. A l'en croire, ils auraient pour modèle l'écu ornant la balustrade de la Chapelle Sixtine, œuvre de Mino da Fiesole. Seulement, les angelots de Suceava sont d'une faiblesse d'exécution telle qu'il est impossible de supposer que leur maître ait fait des études directes en Italie. C'est encore la Transylvanie qui, dans ce cas également, a dû servir d'intermédiaire aux Roumains. Le style Renaissance continua d'y vivre, avec des variantes individuelles, jusqu'au début du XVIIIe siècle.

Il est probable que bien des tailleurs de pierre hongrois émigrèrent en Moldavie pour y travailler exclusivement dans le domaine de l'art plastique décoratif. Et comme dans les ornements byzantins il y a énormément d'éléments pseudo-Renaissance — Byzance elle-même étant issue de l'antiquité — il est difficile de vérifier, sans les documents écrits qui manquent encore, les œuvres de style vraiment Renaissance de ces tailleurs de pierre hongrois. Quelquefois cependant, comme sur la porte du palais Cantacuzino à Afumat ou sur certaines sculptures de l'église Stavropoleos à Bucarest, on reconnaît dans le rythme plus libre, dans l'imitation directe de la nature, dans ces traits légers si différents de la pompe hiératique de Byzance, la main des sculpteurs hongrois installés à la frontière hungaro-moldave auxquels on doit les moulures si charmantes de la Renaissance « fleurie » du XVIIIe siècle.

Au cours du XIVe siècle, par suite des tendances expansives de la Hongrie, la Valachie faillit se rallier à la civilisation latine et occidentale. C'est dans les années si fécondes de leur constitution que les deux principautés roumaines ont dû sentir le plus fortement l'influence hongroise et, à travers celle-ci, la culture franco-italienne de l'époque. Ce n'est pas la faute de la Hongrie si, malgré cela, l'influence de Byzance a fini par l'emporter dans ces régions. Le milieu où vivaient les deux peuples, hongrois et roumain, était à peu près identique. Le destin orageux de l'Europe du Sud-Est leur fut assez longtemps commun, mais ils ne purent résister avec la même force à la marée orientale. Dans leur art aussi, leur sort commun a produit des traits pareils, déterminés également par l'histoire. Les églises de Transylvanie entourées de clôtures et fortifiées ou les châteaux construits selon des plans stratégiques témoignent du même sort tragique de tous les pays du Sud-Est européen que les monastères roumains entourés de bastions ou leurs tours servant d'habitation et nommées « koulas » par les Turcs. Ces monuments attestent donc d'une part des circonstances identiques, mais de l'autre une certaine différence dans le goût de ces deux peuples, car les églises-forteresses de Transylvanie sont construites dans le style gothique et les châteaux fortifiés portent les marques de la Renaissance, tandis que le style des monastères roumains et celui des « koulas » est généralement byzantin. A partir du XVe siècle, l'art roumain n'a voulu accepter que quelques motifs épars des styles occidentaux par l'intermédiaire de la Hongrie; mais toutes les fois que, de nouveau, il se rapprochait de l'art occidental, la proximité de l'art hongrois facilitait grandement son orientation.

Ce fut encore le cas au XIXe siècle, lorsque la Roumanie moderne commença de prendre une part active à la communauté d'art européenne. Aux environs de 1830, époque de la première floraison de la peinture hongroise, l'initiateur de

ce mouvement, Nicolas Barabás, qui était d'origine transylvaine, passa un an et demi en Roumanie où, pour de riches boyards, il peignit de nombreuses miniatures sur ivoire. Un autre Hongrois, Charles Papp de Szatmár, devint le peintre officiel d'abord du voïvode Bibesco, puis d'Alexandre Couza et enfin du roi Charles lui-même. Dans la seconde moitié du siècle, les peintres roumains fréquentèrent en foule l'Ecole des Beaux-Arts de Budapest où ils étudiaient surtout sous la direction du Transylvain Bernard Székely, le grand maître de la peinture romantique et historique hongroise. Le Roumain Aurèle Papp, par exemple, après avoir fait ses études à cette Ecole de Budapest, put les continuer à Paris, grâce à une bourse hongroise. Un autre élève roumain de Székely, Alexandre Papp, eut l'honneur d'exécuter la décoration intérieure du Monument de Pannonhalma élevé en souvenir des fêtes millénaires hongroises; ce même artiste, devenu professeur à l'Ecole des Arts Décoratifs de Budapest, a quitté sa place après Trianon pour devenir, à son retour dans la Grande-Roumanie, directeur de l'Ecole des Beaux-Arts d'abord à Kolozsvár (Cluj) puis à Temesvár (Timisoara). Un troisième élève roumain du même Székely, Octavien Smigelschi, put continuer ses études à Rome, grâce à une bourse de l'Etat hongrois. Les années de Hongrie de ces peintres roumains sont significatives pour la raison qu'en ce pays leur individualité a pu s'affirmer librement, en harmonie avec l'évolution européenne et en opposition avec Byzance.

Ces quelques données prouvent suffisamment que, jusqu'à ces derniers temps, la Hongrie a encouragé sans partialité les talents roumains. Le choix même de ces exemples ne saurait être imputé à un parti pris, puisque nous les avons puisés dans les œuvres de ce même Coriolan Petranu qui, fortement prévenu contre la Hongrie, voudrait faire don aux Allemands de tout notre art hongrois. Cependant cet art hongrois a pu rendre, même depuis la guerre, quelques très bons services à l'art roumain. A la fin du siècle passé s'était constituée à Nagybánya (Baia Mare), à la frontière transylvaine, une école de peinture très importante où pendant longtemps l'art fut enseigné dans l'esprit modernisé de Bastien-Lepage. Après le traité de Trianon, cette célèbre école passa sous la souveraineté roumaine. Son directeur hongrois, l'excellent peintre Jean Thorma, a vu arriver dans son école des groupes très nombreux de jeunes élèves roumains de Bucarest et a donné ainsi une direction européenne à la jeune peinture roumaine délivrée des raideurs des icones byzantines. Etrange caprice du destin: tout comme, au XVe siècle, les principautés roumaines avaient composé leurs armoiries sur le modèle des Anjou de Hongrie, celles de la Roumanie d'après-guerre sont l'œuvre d'un artiste hongrois.

Nous venons de traiter brièvement de trois grands domaines de l'art roumain, toujours par rapport à l'art hongrois. La Muntenie s'était ralliée, dès sa constitution en Etat, aux formes féodales chevaleresques et au style franco-italien de la même époque, par l'intermédiaire de la Hongrie. Mais, avec la disparition de la suzeraineté hongroise, tous les liens se rompirent entre cette principauté et l'Europe latine et l'art roumain de Muntenie tomba sous la domination de Byzance. En Moldavie, l'influence hongroise ne fut peut-être pas aussi intense qu'en Muntenie, mais plus durable, et l'art gothique de Transylvanie s'y infiltra pendant plusieurs siècles. Enfin en Transylvanie où les Roumains avaient vécu constamment sous

le régime hongrois, leur architecture aussi a épousé les traits les plus essentiels des styles d'Occident représentés par la Hongrie. L'art hongrois et l'art roumain s'étaient développés l'un près de l'autre du point de vue géographique, mais leur styles ont toujours représenté deux mondes différents exprimés par l'opposition de Rome et de Byzance. Toutes les fois cependant que l'art roumain montrait quelque penchant à se rapprocher des styles occidentaux, c'était l'art hongrois qui facilitait son chemin vers l'Europe latine.

* Pour le rôle infime des styles d'Occident dans l'art roumain, cf. *Coriolan Petranu:* L'Art Roumain de Transylvanie, Bucarest, 1938. p. 27. — *N Ghika Budesti: Evolutia architecturii in Muntenia* I. *Originale si inrauririle straine pana la Neagœ Basarab. Buletinul Comisiunii. Monumentelor Istorice, Bucuresti,* 1927. — Pour les bases orientales de l'art roumain, cf. *G. Bals:* Influences arméniennes et géorgiennes sur l'architecture roumaine. Valeni de Munte 1931. — Sur la mission catholique dirigée par les Hongrois et sur les colonies hongroises dans les principautés danubiennes, cf. *Ladislas Makkai:* L'évêché (couman) de Milkó et ses peuples, Debrecen, 1936. — Pour le travail organisateur hongrois sur le bas Danube, cf. dans la livraison de février de la *NRH* (pp. 107—114). *Louis Elekes:* Travail organisateur hongrois sur le bas Danube. — Pour le mariage du prince Ladislas cf. Antoine Pór : Données nouvelles pour la généalogie de Ladislas d'Opul. Turul 1911, XXIX. pp. 59—61. Le « Statut de Várad » mentionne que le tombeau de la femme du prince Ladislas, fille du voïvode de Muntenie, se trouve à Várad. Ce qui confirme encore les rapports de la dynastie de Muntenie avec Várad, centre artistique hongrois pénétré de culture italienne où les frères Kolozsvári passèrent la plus grande partie de leur vie d'artistes. — Sur les fouilles de Curtea-de-Arges, cf. *Virgile Draghiceanu: Curtea domneasca din Arges. Note istorice si arheologice. Buletinul C. M. I.* X—XVI. 1917—1923 et *G. I. Bratianu:* Fouilles de C. de A. Revue Archéologique XIII, Paris 1921, pp. 1—23 et du même : Les bijoux de C. de A. et leur éléments italiens. Revue Arch. XVII., 1923, pp. 90—110. Les citations sont tirées de *Draghiceanu* op. cit. p. 57 et de *Bratianu:* Les bijoux etc. p. 90. C'est également Draghiceanu qui reproduit les remarques de *Sébastien Rhéal* (Résurrection des peuples) et de *l'Album Valaque* (1843), dans son ouvrage cité pp. 44 et 42. — Sur l'encensoir de Tismana, cf. *Paul de Alep: Caletoriile patriarchului Macarie,* p. 179, cité par Draghiceanu op. cit. p. 63. — Sur les monnaies des voïvodes de Muntenie, frappées d'après des modèles hongrois, cf. *Constantin Moisil: Monetele lui Radu I. Basarab, Buletinul* X—XVI, pp. 130—132, et *G. Severeanu: Moneda lui Vlad I-iu. Buletinul* XXVI. 1933, p. 159. — Sur les influences hongroises (art gothique et renaissance) cf. *G. Bals: Bisericile lui Stefan cel Mare, Buletinul* XVIII. 1925, pp. 14, 105 et 263—268. Du même auteur : *Bisericile si manastirile moldovenesti din veacul al XVI-lea. Buletinul* XXI, 1928, pp. 6—7, 32, 38, 54, 105, 230, 318. — Sur la signification dans l'histoire de l'art de la figure de Jean Hunyadi, cf. *Iorga:* Les châteaux occidentaux en Roumanie. *Buletinul* XXII, 1929, pp. 58—59. — Sur la transmission de la Renaissance par la Hongrie, cf. *Bals* op. cit. p. 232. — Sur les tours en bois de Transylvanie, cf. *Hélène Balogh:* Tours d'église en bois, Budapest, 1935. — Sur les rapports hongrois des artistes roumains modernes, cf. *Petranu,* op. cit. pp. 51—3, 61, 63—4. — Sur le rôle de l'Ecole de Nagybánya dans l'enseignement artistique roumain, cf. *Zoltán Vásárhelyi:* Artistes de Transylvanie. Cluj-Kolozsvár, 1937, pp. 107—108.

Rovatvezető Szarka Klára / **e-mail** szarka@mhirlap.hu / **telefon** 470-1283

Sikeres fotókiállítások, koncertek, színházi előadások, filmvetítések az előfesztiválon

Magyar kultúra Oroszországban

Az oroszországi magyar kulturális évad december közepén záruló előfesztiválja igazi sikereket hozott. A filmek, a fotók és koncertek nemcsak a közönség körében voltak népszerűek, de az első szakmai visszhangok is roppant kedvezők. A biztató kezdet reményt ad arra, hogy a nagyon változatos és pezsgő orosz kulturális életben Magyarország fel tudja hívni a figyelmet magára.

Szarka Klára / Moszkva

Moszkvára nem nagyon ismer rá az, aki a politikai fordulat előtt járt arrafelé. Pezseg az élet, virágzik a kínálati piac, és hihetetlen autóáradat vesztegel szinte minden napszakban a kétszer hat- és nyolcsávos utak dugóiban is. Esténként zsúfolásig megtelnek a klubok, szórakozóhelyek és kulturális intézmények. Kissé távolabbról minden ismerősnek látszik, mintha nálunk volna, ám közelről nézvést kitetszik, a látszat csal. Az oroszoknál – most is – minden másként van. Mások a méretek, Moszkvában egyszerűen minden nagyobb. Aki az orosz fővárosban – sőt a nagy Oroszországban – fel akarja hívni magára a figyelmet, annak nagyot kell dobnia. Oroszországban tényleg kulturális évadot kell szervezni, ott egyhetes vagy akár csak egy hónapos rendezvénysorozat nem érheti el az ingerküszöböt. Nem mintha a közönség nem volna érdeklődő, csakhogy a hatalmas léptékek országában snassz dolognak számít a kicsi, s ráadásul az elmúlt másfél évtizedben úgy elhalványultak a kulturális kapcsolatok is, hogy a rendszerváltozás óta felnőtt oroszok ifjú nemzedékét nagyon-nagyon bőségesen kellene ellátni a magyar kultúra értékeivel, hogy egyáltalán képbe kerüljenek velünk kapcsolatban.

Az oroszországi magyar kulturális évad előfesztiválján a múlt hét végén nyílt magyar fotókiállítás átütő sikert hozott. Szinte minden jelentős médiumban méltatták a XX. századi magyar fotóklasszikusok száz képével tartott seregszemlét, a megnyitón több száz fős közönség taposott egymás lábán. Lapunk kérdésére a tárlatnak helyszínt adó Dom Fotografii (a Fotográfia Háza) igazgatója, Olga Szviblova elmondta, hogy a fotográfia Oroszországban rendkívül népszerű mostanában. 1996 óta működő intézményük tárlataira és rendezvényeire tízezrek váltanak jegyet hetente. Az igazgató annak különösen örült, hogy végre eljutott hozzájuk a világklasszis magyar fotográfia színe-java.

Hasonlóan kedvező fogadtatásban részesültek a magyar filmhét alkotásai is. A moszkvai Rolan filmszínházban láthatták az érdeklődők a Kontroll, a Moszkva tér, a Tamara, a Rengeteg és a Hukkle című alkotásokat is. Az egyik méltán legnépszerűbb fővárosi szórakoztatóipari komplexumban, az alternatív és progresszív zenét, valamint dzsesszt preferáló B2 Clubban fergeteges sikert aratott David Yengibarian, Deti Picasso és Grencsó István, valamint a Másfél együttes és az Anima Sound System. Yengibarian fellépett a szentpétervári nemzetközi fesztiválon is.

A hazai komolyzenét Ránki Dezső és a Budapesti Fesztiválzenekar képviselte. A Moszkva folyó partján épült modern, csupa üveg, kerek nemzetközi zenepalota 1400 fős nagytermében Bartók,műveket és Rahmanyinov második szimfóniáját adták elő. A közönség Bartókot is meleg tapsszal fogadta, a fantasztikus Rahmanyinov-interpretáció után pedig hangos ovációval ünnepelte az együttest.

A magyar évad orosz párjaként Budapesten is számítani lehet az orosz művészek bemutatkozására. Legközelebb a budapesti Centrális Galériában nyílik két fotóművész, Lev Melihov és Alekszander Zabitov tárlata, az Oroszország felfedezése. A két művész nem szokványos táj- és városfényképeken mutatja be hazáját.

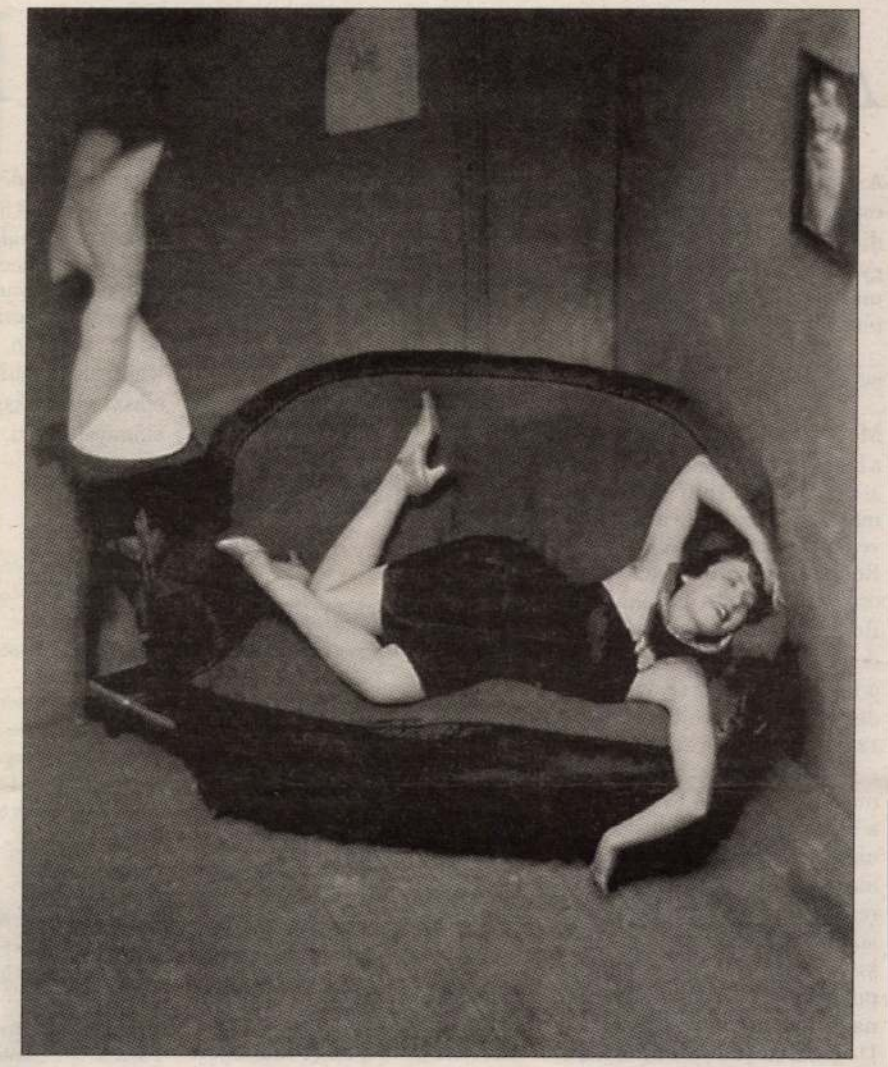

A moszkvai tárlat egyik legszebb darabja, Kertész Andor Groteszk táncosnője 1926-ból

Alekszander Szabitov egyik érdekes hangulatú fotója is látható lesz a Centrális Galériában

Ami még idén lesz

November 18–19-én az Orosz Tudományos Akadémián kerekasztal-tanácskozást szerveznek az egységes Európa kialakulásának problémáiról magyar és orosz tudósok részvételével. December elején a moszkvai Non-fiction könyvvásár díszvendége Magyarország lesz. Kertész Imre, Esterházy Péter, Nádas Péter és Bodor Ádám művei mellett a magyar bölcseleti irodalom alkotásait felölelő orosz nyelvű Bibliotheca Hungarica sorozatot mutatják be. Az irodalmi programokat kiegészíti egy fotókiállítás Illyés Gyula és Nádas Péter képeiből. A Krétakör „Siráj"-a pedig december közepén megy a Meyerhold Centerben.

Moszkvai győzelmével a Chelsea már továbbjutott a Bajnokok Ligájában

A végén nyert a Barcelona

A labdarúgó Bajnokok Ligája csoportmérkőzéseinek negyedik fordulójában a Chelsea legyőzte a CSZKA Moszkvát, és már továbbjutott, a Milan kikapott Barcelonában.

mh-összeállítás

Moszkvában járt a Chelsea, és a meccs 25. percében meglódult a támadósor: Duff és Robben mesésen játszotta ki a moszkvai védelmet, az akció végén a gólt Robben lőtte. Az angol csapat orosz milliárdos tulajdonosa, Roman Abramovics pedig boldogan mosolygott, mégiscsak a legjobb otthon. Győzni, vendégként. Ennyi volt, a Chelsea 12 pontos, és már továbbjutott.

Nincs szerencséje a Barcelonának Sevcsenkóval. Legutóbb, a Milan–Barcelona meccsen az ukrán csatár góljával nyertek az olaszok, és tegnap megint ő szerezte meg a vezetést. Pedig a találkozó hatodik percében Deco kis híján gólt fejelt a milánói kapusnak, Didának, de az igazi nagy helyzet Sevcsenkóé volt. De a Barcelona sem adta fel, és Eto'o sokadik kísérlete sikeres volt: 1–1. Aztán az utolsó percekben a mostanában sokat kritizált Ronaldinho belőtte a Barcelona győztes gólját.

Az Arsenalnak még mindig nem megy a BL-ben, az Inter pedig nem tudta bebiztosítani a továbbjutását.

Bajnokok Ligája, 4. forduló

E csoport	
PSV Eindhoven–Rosenborg	1–0
Arsenal–Panathinaikosz	1–1
Az állás: PSV 9, Arsenal 6, Panathinaikosz 5, Rosenborg 1.	
F csoport	
Barcelona–Milan	2–1
Celtic Glasgow–Sahtyor Donyeck	1–0
Az állás: Milan 9, Barcelona 9, Donyeck 3, Celtic 3.	
G csoport	
Werder Bremen–Anderlecht	5–1
Internazionale–Valencia	0–0
Az állás: Inter 10, Bremen 9, Valencia 4, Anderlecht 0.	
H csoport	
FC Porto–Paris Saint-Germain	0–0
CSZKA Moszkva–Chelsea	0–1
Az állás: Chelsea 12, Moszkva 4, PSG 4, Porto 2.	

A mai BL-csoportmeccseken az AS Roma azért küzd a Bayer Leverkusennel, hogy maradjon valami halvány reménye a továbbjutásra. Viszont kiesik, ha kikap vagy ha döntetlent játszik, miközben a Kijev vagy a Real győz a másik találkozón.

A nagy meccs valószínűleg a Bayern München–Juventus összecsapás lesz. A házigazda olyan, amilyen, a Juve viszont igencsak lendületben van, az olasz bajnokságot ötpontos előnnyel vezeti, a BL-ben százszázalékos.

A mai műsor

A csoport	
Olimpiakosz Pireusz–AS Monaco	20.45
Deportivo La Coruna–Liverpool	20.45
Az állás: 1. Monaco 6, 2. Liverpool 4, 3. Olimpiakosz 4, 4. Deportivo 2.	
B csoport	
Dinamo Kijev–Real Madrid (Viasat3, élő közvetítés)	20.45
AS Roma–Bayer Leverkusen	20.45
Az állás: 1. Dinamo Kijev 6, 2. Bayer Leverkusen 6, 3. Real Madrid 6, 4. Roma 0.	
C csoport	
Bayern M.–Juventus (Viasat3, felvételről)	20.45
Maccabi Tel-Aviv–Ajax Amsterdam	20.45
Az állás: 1. Juventus 9, 2. Bayern München 6, 3. Ajax 3, 4. Maccabi 0.	
D csoport	
Manchester United–Sparta Praha	20.45
Olympique Lyon–Fenerbahce	20.45
Az állás: 1. Lyon 7, 2. Manchester United 5, 3. Fenerbahce 3, 4. Sparta Praha 1.	

fotó: reuters – Alekszandr Natruskin

Vagner és Carvalho: a remény hal meg utoljára. A moszkvai brazil kihagyott egy tizenegyest, így a becsületéért is küzdött az utolsó percig

lenfél jöhet

válogatottjai is, mert ők még az UEFA-kupában szerepelnek.

Hrutka Jánostól, a válogatott menedzserétől megtudtuk, március 2-án Grazban Ausztria ellen játszik barátságos meccset a válogatott, míg március 26-ára egy világhírű, európai nagy csapatot szeretnének megnyerni a Bulgária elleni vb-selejtező előtt. Hrutka véleménye szerint két-három héten belül eldől, hogy Olaszország, Anglia, Franciaország vagy Spanyolország lesz-e az ellenfél. *bf*

PI UTASVÁRÓ
m a BEST REISENNEL!
NAPSÜTÉSBEN, KEDVEZŐ ÁRON!
EMIRÁTUSOK (DUBAI)
Előfoglalási kedvezmény 0% nov. 1-ig!!!

Vaskuti István népszerűsítené a kajak-kenut

A Nemzetközi Kajak-kenu-szövetség hét végi, stockholmi kongresszusán Vaskuti Istvánt választották meg a síkvízi bizottság elnökévé. Vaskuti, az 1980-as kenus olimpiai bajnok, aki tagja a nemzetközi és az európai szövetség igazgatótanácsának, azt mondja, legfontosabb célja, hogy világszerte növelje a sportág elterjedtségét, népszerűségét.

Faludi Gábor

Milyen jelentőséggel bír ez a bizottság a szövetségen belül?

Több szakág van, ebből a síkvízi és a szlalom szerepel az olimpia műsorán. A síkvízi tizenkét, a szlalom négy versenyszámmal, tehát, nem túlzás azt állítani, a mienk a legjelentősebb. Ebből adódik, hogy a szövetségen belül ez a legmagas Gyarapítanunk kell a tagországok számát, s minőségi ugrásra van szükség, hogy a tagok minél nagyobb számban tudjanak részt venni a versenyeken. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a világbajnokságokon a tagoknak csak valamivel több mint harmada indul el. Vannak fontos feladataink a világversenyek műsorának ki- vagy átalakításában is, mind a média, mind a közönség számára vonzóbbá szeretnénk tenni a sportágat.

Van-e már valamilyen konkrét elképzelése?

Igen, de nagyon át kell gondolnunk, hogy milyen javaslatot tegyünk majd a szövetség vezetőségének. A versenyzői létszámokat tekintve két gyenge pontja van a sportágnak, a

Miben tudnak segíteni?

A nemzetközi szövetség a következő két évre a fejlesztésekre hétszázezer eurós költségvetést biztosít. Ebből az elmaradottabb térségekbe edzőket tudnánk küldeni, közös edzőtáborozást lehetne szervezni, s pénzügyileg is lehetne segíteni a szegényebb tagszervezeteinket, a világversenyeken való részvételüket. Sporteszközöket küldhetünk, s természetesen vannak még a térképen fehér foltok, ahol meg kellene ismertetni a sportágat.

Mi az oka a kenu és a női kajak „népszerűtlenségének"?

A kenu nagyon nehezen tanulható meg, szokatlan a testhelyzet, ma már olyan keskenyek, labilisak a hajók, hogy csak nagyon kevesek tudnak

lágszerte óriási a lemorzsolódás, szinte lehetetlen összehozni a négyeseket, ezért gondolkodunk azon, hogy helyette esetleg bevezetnénk a váltót.

Az elhúzódó versenyprogramot hosszú ideje kifogásolja a média. Mit kívánnak tenni ezen a téren?

A sportág számára gazdaságilag nem mindegy, hogy el tudja-e adni a versenyeket a televíziónak. Ha el akarjuk adni, akkor rövidebb idő alatt kell lebonyolítani a versenyszámokat, s meg kell találni az eredményhirdetések helyét. Természetesen a gyors lebonyolításnak is vannak hátrányai, egyes versenyzőknek nagyon nehéz lesz duplázniuk azonos távon. Másrészt át kell gondolni, hogy mi legyen a versenytávokkal. A nemzetközi

Foto: Gauss. Stuttgart

László Pál (Stuttgart) tervei. Fent balra és jobbra : hallberendezés részletei. Lent balra : ebédlőrészlet. Lent jobbra : nappali kandalló részlete. — Entwürfe von P. László (Stuttgart). Oben links und rechts : Einzelheiten der Einrichtung einer Vorhalle. Unten links : Detail eines Speisezimmers. Unten rechts : Details des Kamins eines Wohnzimmers. — Designs of P. László (Stuttgart). Above left and right : Details of furniture for a hall. Below to the left : details of a dining room. Below to the right : detail of a chimney-piece in a drawing-room.

Régi magyar kincsesládák. Fent balra : Tábori kincstár. XVII. sz. második fele. Gróf Bánffy Miklós tulajdona. Fent jobbra : Kincsesláda a XVII. századból. Az Iparművészeti Múzeum tulajdona. Lent : Festett díszű kincsesláda Hunfalváról. XVII. sz. második fele. Bethlenfalvy Ernő tulajdona. — Alte ungarische Schatztruhen. Oben links : Feld-Schatztruhe. Zweite Hälfte des XVII. Jahrhunderts. Oben rechts : Schatztruhe aus dem XVII. Jahrhundert. Unten : mit Malerei verzierte Schatztruhe aus Hunfalva. Zweite Hälfte des XVII. Jahrhunderts. — Old Hungarian treasure boxes. Above to the left : Field-treasury. 2nd half of XVIIth century. Below : treasure box from Hunfalva with painted ornaments. 2nd half of XVIIth century.

MAGYAR IPARMŰVÉSZET
1935.

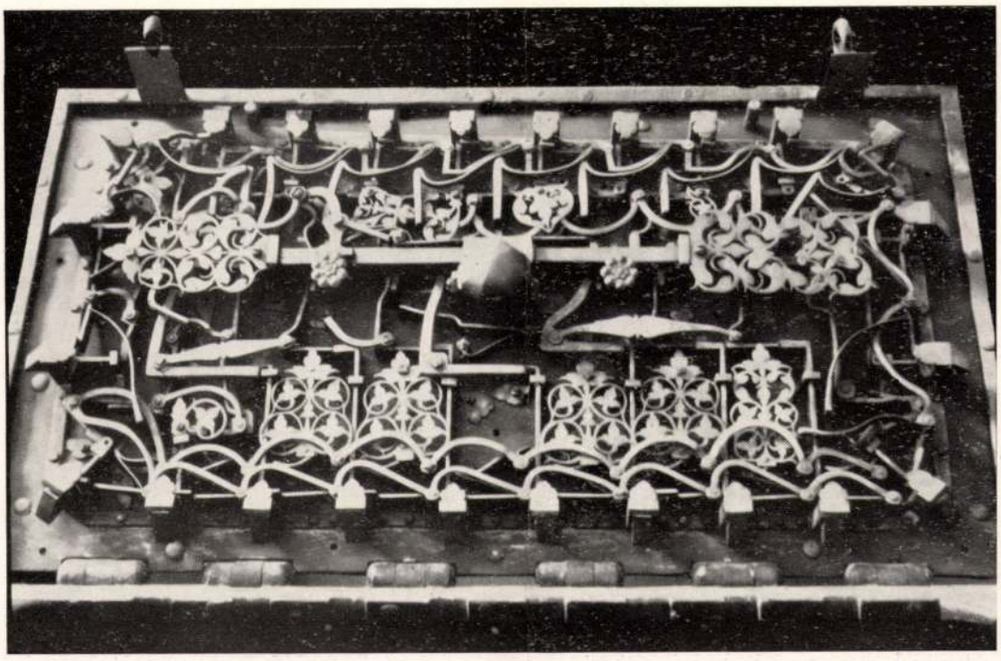

Régi magyar kincsesládák. Fent : Kincsesláda závárzata. XVII. sz. A lőcsei múzeumból. Lent : Kincsesláda Márkusfalváról. XVII. sz. második fele. Báró Wieland Ákos tulajdona. — Alte ungarische Schatztruhen. Oben : Schlosswerk einer Schatztruhe. XVII. Jahrhundert. Unten : Schatztruhe aus Márkusfalva. Zweite Hälfte des XVII. Jahrhunderts. — Old Hungarian treasure boxes. Above : locks of a treasure box. XVIIth century. Below : treasure box from Márkusfalva. 2nd half of XVIIth century.

Festett díszítésű kincsesláda. A XVII. sz. második fele. Az egri líceumi múzeumból. — Mit Malerei verzierte Schatztruhe. Zweite Hälfte des XVII. Jahrhunderts. — Treasure box with painted ornaments. 2nd half of XVIIth century.

Régi magyar kincsesládák - Bevezető
Boran a 174. oldalon.

kívánesi érdeklődőt. S a zár maga még nem elegendő, kettős lakat is őrizte a láda értékes tartalmát: elől egy-egy karikán lógó, mozgatható, áttört pánt illeszkedett a fedélen elhelyezett karikákra, melyek azután hatalmas lakatokkal voltak elzárva. Két oldalt egy-egy erős fül egészíti ki a felszerelést. Ezt a legegyszerűbb típust szemlélteti az Iparművészeti Múzeum egy kincsesládája, melyen az áttört zárfedőlap közepén Szirmay Tamás névbetűi láthatók utólagosan rátett sárgarézlapon. Hasonló három láda van a Fővárosi Múzeumban és kettő Bethlenfalván, Bethlenfalvy Béla birtokában. A kisebbik a XVII. század elejéről való, vésett és niellős zárlemezzel van ellátva; a nagyobbik, valamivel későbbi, elől szép, trébelt álkulcslyukpajzsot hord. Ismerünk ilyen kincsesládát a lőcsei Múzeum birtokában, mely a rendkívül finom művű zárfedőlemeze miatt érdemel különös figyelmet. Hasonlóan egyszerű, pántos, fekete vasláda zárja magába a koronázási jelvényeket Budán. A magyar szent korona megközelíthetetlensége miatt e sorok írójának nem volt alkalma a vasládát eredetiben látni s így a fentemlített analógiát csak Bock[1] rajza alapján állíthatjuk. A láda 1608-as évszáma fix pont lenne ez esetben a hasonló emlékek datálására. Bock szerint a XVII. század elején cserélték fel azzal a XIII. századi ládával, melynek eredeti, áttört zománcos vereteit a Magyar Történeti Múzeum őrzi.

Ezeket a fekete alapszínben hagyott kincsesládákat gyakran olajfestéses dísszel látták el. Ilyen egyszínű borsózölddel festett vasláda van Lőcsén, Okolicsányi Ede tulajdonában, mely azért is érdekes, mert festése a felvidéki bútorokra oly jellemző, márványos felületet utánzó mintát mutat. A hozzátartozó hatalmas lakat és kulcsok is a XVII. század második feléből valók.

Az egri Líceum Múzeumában áll az egyik legszebb festett díszű kincsesláda; díszítési módja oly gyakori és kedvelt volt, hogy sokszor alkalmazták és igen sok példányban maradt reánk. Megkíséreljük ezeket az alábbiakban összegyüjteni. A tipikusan borsózöld alapon, a pántokon gazdag indadísz hullámzik, melyet a keresztezési pontokon egy-egy élénkszínű rózsa szakít meg oly módon, hogy a rózsa közepét a rögzítő, félgömbös szegek alkotják. A pántok által bezárt négyszögekben a színesen festett tulipán, rózsa vagy más virágszál mellett tájképben álló fa, hatalmas szikla és egy-egy vitorláshajó váltakoznak. Ez utóbbiból kitűnik, hogy a festő valószínűleg külföldi metszeteket használt fel. A finom zárfedőlap vésett és áttört díszű, középen lombdísszel körülvett hatalmas csillag, két oldalt kivont kardot tartó, félholdas pajzsra támaszkodó, turbános török áll. Különösen jól sikerült a négyszögű, sarkára állított, dúsan trébelt, levéldíszes álkulcslemez. A fedél és a keskeny oldalak dísze egyszerűbb, kizárólag virágos. Valószínűleg felvidéki eredetű; hű analógiája Budapesten található, Vásárhelyi Margit birtokában, ugyancsak XVII. századi és a Lónyai grófok egy felvidéki kastélyából származik. A borsózöld alap piros-kék-sárga virágos díszét itt is kis tájképek, házak és vitorláshajók élénkítik. A két keskeny oldalon, tulipán és pipacsszálak között egy-egy csavart, erős fül. Érdekes, hogy a ládának kovácsolt vasból készült állványa is megmaradt. A lőcsei városházán őrzött virágos kincsesláda, ugyancsak a fentiekkel egykorú. Az élénk színű virágdísz közt, térdeplő vörös nadrágos férfi puskával céloz a másik kockában látható őzre. A festés az előbbiekénél gyengébb kvalitású, zárlemeze finom, vésett és kivágott sisakos fejekkel ékes. A nagyőri Czóbel-kastély őrzi a legnagyobb méretű festett magyar kincsesládát. Magassága 0·76 m, szélessége 1·40 m, mélysége 0·82 m. Pántos, szegecselt hálózatán elől barokkos álkulcspajzs, borsózöld alapon festett, különböző virágok között lombos fák, majorok, vitorláshajók és romok váltakoznak. A poprádi Múzeum hasonló vasládáján a festés lekopott, csak a nyomait lehet felfedezni. Húnfalván, Bethlenfalvy Ernő tulajdonában lévő kincsesláda a lőcsei Bosnyák-családtól származik a XVII. század második feléből. A jól ismert, színes-virágos és tájképes díszítés itt is ismétlődik, figyelemre méltó a szép trébelt álkulcspajzs és a hármas sorban elhelyezett, áttört groteszkes zárfedőlemez. Ahány láda, annyifajta, változatos díszű fedőlemez! Érdekes, hogy a fedelet feltámasztó vaskar is megmaradt. Még folytathatnánk a felsorolást, ha módunkban lett volna az összes megmaradt emlékeket felkutatni. Az 1903-as kassai Rákóczi-ereklyekiállítás katalógusa említ egy színesen festett vasládikát dr. Kosztka József tulajdonában és egy kincsesládát „lombornamentummal" 1722 évszámmal, tizenkétnyelves zárral, Siposs Gyula tulajdonában. Mind a kettő a mi kincsesládáinknak változata lehet. A besztercebányai Múzeumban is van

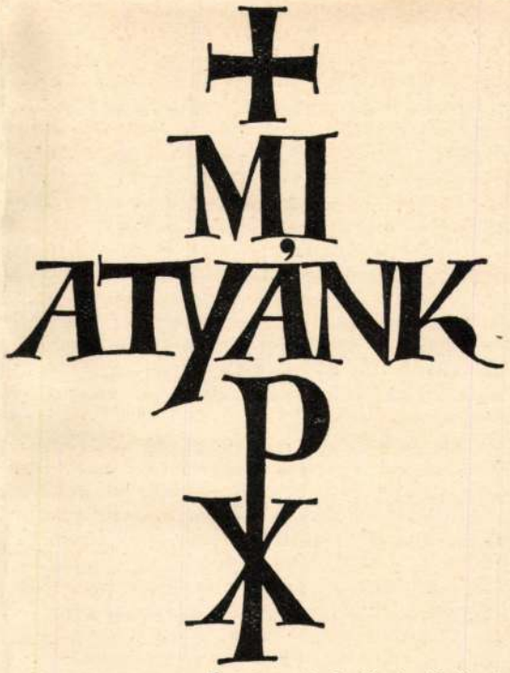

Illusztráció Rosner Ármin „A betürajzolás" című könyvéből

[1] Bock: Mitteilungen der K. und K. Centralkomission 1867. p. 97.

MAGYAR IPARMUVESZET
1935.

egy pénzesláda, olajfestésű madár és virágdísszel, fortélyos zárral. Németújvárt, gróf Batthyány Bélánál is volt egy vasszekrény, virágos és alakos festéssel. Ezek is talán a fenti sorozatot egészítik ki.

Másik gyakori típusú kincsesláda az úgynevezett tábori kincsesláda. Hengeres testű, ugyancsak kereszteződő vaspántokkal ellátott magas vasalkotmányok ezek, a fedőlapon nyitható zárral és kulcslyukkal. Ilyen tábori kasszák a rendeltetésüknek megfelelően rendszerint festetlenek. Egy példányt őriz belőlük a Magyar Történeti Múzeum, egyet a beszterce-bányai Múzeum, kettőt a kassai Múzeum, egy van Toporcon, a Görgey-kastélyban, egy a felkai, egy a késmárki Múzeumokban. A legszebb tábori kincstár Bánffy Miklós tulajdonában van (letét az Iparművészeti Múzeumban), mely eltér a többiektől abban, hogy színes olajfestéses virágokkal díszített, rajta elől a gróf Lázár-címerrel. Ez az egyetlen az egész sorozatból, mely erdélyi eredetre utal.

Márkusfalván báró Wieland Ákos tulajdonában van egy pompás színesen festett, öntöttdíszű vasláda. Teljesen eltér az előbb említett magyar típustól és inkább a művészi fabútorok útmutatását követi. Ennek megfelelően alapszíne barna márványozásos festésű. A XVII. századi bútorok mintájára oszlopokkal tagolt. A középső csavart oszloptól kétoldalt, kiemelkedő szekrényajtószerű mezőben az osztrák-magyar monarchia egyesített címere, a kétfejű sas, szívpajzsában a magyar címerrel, levágott négy sarkában kis angyalhermák. A hajlott lábak virágfűzérekkel és palmettákkal díszesek. A fedő kulcslyukpajzsán I. Lipót arcképe, tehát a vasláda pontosan datálható (1657—58-ban koronázták királlyá, illetőleg német-római császárrá). Az oldalsó fülek körül kékruhás női félalakok. A kincsesláda, a tulajdonos állítása szerint, az ezredéves kiállításon ki volt állítva. Semmi esetre sem magyar munka, csak a barna márványozásos festés, mely a Felvidéken szokványos volt, engedne erre következtetni. A fent felsorolt magyar típustól olyannyira különbözik, hogy feltétlenül osztrák eredetűnek tartjuk, mely legfeljebb hazánkban lett átfestve. Anyagszerűtlen, fabútoroktól meghatározott alakját, mint ellentétet kívántuk bemutatni, hazai, kisebb igényű, de eredetibb emlékeinkhez.

A felsorolt kincsesládák korántsem merítették ki a bizonyára még sok helyütt lappangó anyagot. Nem is törekedtünk tehát teljességre, csupán a XVII. századi felvidéki műiparunk egy jellemző emlékcsoportjára akartuk felhívni az iparművészek és a műértők figyelmét.

BÁRÁNYNÉ
OBERSCHALL MAGDA DR.

MŰVÉSZI IPAR A STEPPE-NÉPEKNÉL MAGYARORSZÁGON

Zichy István gróf a mult évben lett a Magyar Történeti Múzeum főigazgatója. Aki felfogását és előző tevékenységét ismeri, magától értetődő dolognak veheti, hogy gyüjteménye termeiben egységes képet mutat be a keleti lovasnépek géniuszáról. A kiállítás, melyet ő most dr. Fettich Nándorral, a népvándorláskori gyüjtemény őrével és dr. László Gyulával együtt rendezett, nagyon tanulságos és érdekes. Felöleli a szkitháktól kezdve a honfoglaló magyarokig mindazoknak a Keletről jött lovasnépeknek — szarmatáknak, hunnoknak, avaroknak — emlékeit, melyek hazánkat benépesítették, sőt még az itt talált germán emlékeket is, tekintettel arra, hogy azokon is megállapítható a keleti hatás.

Növeli a kiállítás értékét az az összehasonlító anyag, melyben keleti turkesztáni ruhák, lószerszámok, sátor és ékszerek, kaukázusi övfelszerelések, baskir és török nyilak, magyar pásztorok felszerelései stb. láthatók, mint meggyőző bizonyítékai az ősrégi formák fennmaradásának. Mellettük állították ki ugyanis a Kaukázusból és az Altai vidékéről való régiségeket (néhai gróf Zichy Jenő gyüjteményéből) és a velük nagyon egyező tárgyakat Észak-Kínából és a szomszédos területekről (a Hopp Ferenc keletázsiai Művészeti Múzeumból és Loo C. T. úr párizsi gyüjteményéből).

A Krisztus előtti hetedik század végén két oldalról nyomult új népáradat a Kárpátok medencéjébe. A keleti végtelen rónaságokról jött a szkíthák lovasnépe. A nyugati részeket a kelták kezdték ellepni. Az előbbiek, mint steppenépek olyan jelentőségre tettek szert, hogy nevük ma is élő fogalom a köztudatban.

Az a nagy fejlődéstörténelmi fejezet, melyről a Magyar Történeti Múzeum régiségtárának kiállítása most számol be, elsősorban formaérzékkel és szemmel fogható fel. Amit a szkíthákról, szarmatákról, hunnokról, avarokról, sőt honfoglaló magyar őseinkről is olvasunk, édeskevés. Ők maguk nem foglalkoztak írással. Valamennyien harcosok voltak. A művészetet a meghódított népekre és asszonyaikra bízták. Amit e mellett maguk termeltek, csak az emlékek kis százalékában ismerhető fel. Sokszor csak sejthető. Alapos tévedéseknek teszi ki magát, aki mai tudásunkkal már arra vállalkozik, hogy e népek művészeti emlékeit összhangba hozza a végtelenül hiányosan feljegyzett történelmi eseményekkel. Tanulmányainknak még csak a kezdetén vagyunk. A steppe-népek emlékeinek irodalma ugyan már igen nagyra duzzadt, de nagysága nem áll arányban az eredménnyel, melyet eddig elért. Legtöbb hiba abból származik, hogy a tudósok kellő felkészültség és természetesen igen sokszor

40. SZÁM. 1898. BUDAPEST, OKTÓBER 2. 45. ÉVFOLYAM.

Előfizetési feltételek: VASÁRNAPI UJSÁG és POLITIKAI UJDONSÁGOK együtt { egész évre **12** frt, félévre — **6** ‹ | Csupán a VASÁRNAPI UJSÁG { egész évre **8** frt, félévre — **4** ‹ | Csupán a POLITIKAI UJDONSÁGOK { egész évre **5.—**, félévre — **2.50** | Külföldi előfizetésekhez a postailag meghatározott viteldij is csatolandó.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ TEMETÉSE.

Felejthetetlen királynénkat, mikor halálos sebétől elalélva összerogyott, visszavitték a gőzhajóról a Beau-Rivage fogadóba, hol ágyára helyezve, nehány percz múlva kilehelte nemes lelkét, végtelen fájdalmat és bánatot hagyván hátra övéi és népei szivében.

Mikor a bécsi udvar kiküldöttei és a genfi kanton hivatalos személyei szabályszerűen megállapították, hogy az elhúnyt fejedelmi hölgy valóban azonos Erzsébet császárné és királyné személyével, Ő Felsége előbbi szállásának szalonját halottas-szobává alakitották át. A falakat és a padlózatot fekete posztóval vonták be, a szoba közepére egy alacsony állványt helyeztek el, melyre egy barna fakoporsót, abba pedig egy érczkoporsót tettek. Ez volt a királyné ravatala. E kettős nyilt koporsóba fektették a nagy halottat fekete ruhába öltöztetve. A kiszenvedett ártatlan vértanu viaszhalvány arczát fehér fátyollal takarták le; összetett kezeibe egy feszületet és egy olvasót adtak s egész alakjára egy csipke szemfedőt borítottak, míg melléje két oldalt és lábaihoz rózsákat hintettek. Gyászőrségül a freiburgi püspöktől oda küldött két irgalmas apácza és a királyné kisérete volt a koporsó mellett. A szoba és a ravatal egész kiállítása komoran egyszerű volt; csupán a pompásnál pompásabb koszorúk hirdették, hogy az elhúnyt koronás nagyság volt életében.

Genf lakosságának, mihelyt a szörnyű eset okozta mély megdöbbenéséből némileg fölocsúdott, első gondja volt, hogy fájdalmát és részvétét a lehető legnagyobbszerű módon nyilvánitsa. Szeptember 12-ikén egy olyan gyászmenetet rögtönzött, a mely egyszerűsége mellett is egyike volt a legnagyszerűbbeknek és legmeghatóbbaknak, a milyeket a világ valaha látott. Genf lakosságának több, mint a fele az állami és városi hatóságok vezetése alatt ünnepi gyászruhában, fedetlen fővel s méltóságosan haladó zárt sorokban elvonult a Beau-Rivage fogadó előtt, miközben a város összes harangjai szakadatlanul zúgtak. A vendéglőnek az utczára néző nyilt tornáczán állottak: gróf Kuefstein, az osztrák-magyar monarkhia svájczi követe, Berzeviczy vezérőrnagy, a királyné kiséretének tagja s a bécsi udvar küldöttei s fogadták a gyászmenetnek a királyné földi maradványai iránt tanusitott hódolatát. A svájczi köztársaság elnöke, Ruffy, a szövetség-tanács tagjaitól kisérve Bernből sietett Genfbe, hogy a királyné ravatala előtt a svájczi nép fájdalmát és részvétét személyesen tolmácsolja.

Szeptember 13-án a freiburgi püspök elvégezvén a beszentelést, ugyanazon nap estéjén érkezett meg Bécsből az udvari vonat, hogy a holttestet haza szállitsa. Másnap, 14-én, vitték el a fogadóból kettős koporsóba zárva a vasúti állomásra, miközben a király egyenes kivánságára mellőztek minden pompásabb szertartást; annyi ünnepiesség azonban mégis volt, hogy a köztársaság elnöke, a szövetségi tanácsosok, Genf kanton főtanácsa és a bécsi udvari méltóságok testületileg kisérték ki a négylovas gyász-

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ. — Raab festménye.

A királyné által főudvarmesterének, báró Nopcsa Ferencznek ajándékozott festmény után.

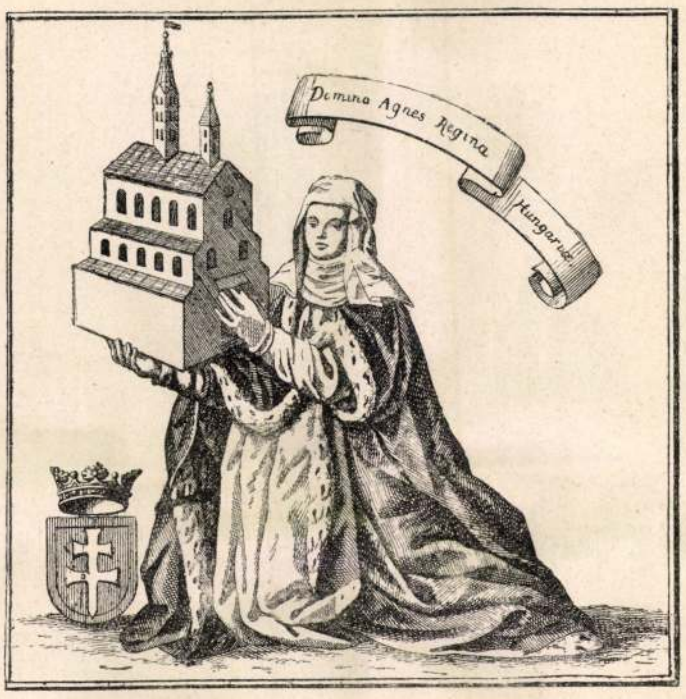

ÁGNES MAGYAR KIRÁLYNÉ KÉPE A KÖNIGSFELDI TEMPLOMBAN ÉS A FUGGER KRÓNIKÁBAN.

hintón vitt s ezüst hímzetű fekete takaróval leborított koporsót az állomásra, hol azt az udvari vonathoz csatolt díszes gyászkocsiban helyezték el.

A halottszállító vonat reggeli 8 órakor indúlt el Genfből. Roppant közönség lepte el az állomás környékét s állt ott mély csöndben. Minden arczról leolvasható volt az őszinte gyász. Maga a város is tele volt a gyász jelvényeivel már szombat óta. Az üzletek is általában zárva voltak. A koronás fejedelmet nem ismerő nép könyezve vett búcsút a legnemesebb uralkodónő holttestétől, midőn a vonat csöndes robogással megindúlt, mely elé minden nagyobb állomáson, így Lausanneban, Freiburgban, Bernben és Zürichben kivonúlt a hatóság és a nép.

A gyászvonat szeptember 15-én este érkezett meg Bécsbe a feketével bevont nyugati pályaudvarra, honnan a Mariahilfer-strasse-n végig beláthatatlan néptömeg és katonaság sorfala közt hatlovas udvari gyászhintón szállították a fejedelmi halottat a császári palotába, a Hofburgba. Az útba eső utczákat homokkal hintették be ez alkalomra; a házakon gyászlobogók lengettek, az utczai lámpákat gyászfátyollal vonták be s az üzletek kirakatait is csaknem mindenütt gyász-diszitményekkel látták el. Csaknem zajtalanúl haladt rendeltetése helyére a gyászhintó, melyet a kiséretet vivő udvari kocsik egész sora kisért. Már 11 óra felé járt az idő, mikor a szomorú menet a Burgba megérkezett.

A nagy sulyú kettős koporsót nyolcz, feketébe öltözött udvari lakáj emelte le a gyászhintóról s vitte be az udvari kápolnába, hol aztán a kész ravatalra helyezték, lábbal fordítva az oltár felé, mely előtt külön állványokon voltak elhelyezve a boldogúlt felséges asszony osztrák és magyar koronái, főherczegnői kalapja, legyezője, kesztyűje, rendjelei és védasszonyi jelvényei.

A kisérteties fényben ragyogó kápolna falaira a királyné czímerei voltak fölakasztgatva ezzel a fölirással: *Elisabetha, imperatrix Austriae et regina Hungariae, MDCCCLXXXXVIII.;* a ravatalon és a kápolna oldalsó részeiben a koszorúk egész halmai pompáztak.

A király gyermekeivel és a királyi család tagjaival fájdalomtól megtörten várta itt drága halottját, a gyászhír vétele óta ekkor jelenvén meg először bécsi palotájában. Ott voltak mély gyászban a magyar országgyűlés két házának tagjai, Budapest küldöttjei, számtalan magyar és osztrák város és testület képviselői s Magyarország és Ausztria legfőbb méltóságai.

A ravatalra elhelyezett koporsót *Mayer* udvari plebános újra beszentelte s a papság halotti énekeket zengett. Erre a két zárú koporsó kulcsait a boldogult királyné főudvarmestere átadta az első főudvarmesternek, mire a kápolna lassanként kiürült s csak a kirendelt őrök maradtak a koporsónál, meg egy kapuczinus szerzetes, ki a ravatal lábánál elhelyezett térdelőzsámolyon imádkozott a nagy halott lelki üdveért.

NEFELEJCSEK.

Másokért.

Mért legyek én mások bolondja?
Az ember ezt gyakorta mondja;
Verítékét mégis csak ontja
Nem önmagáért, másokért,
Míg útja végpontjához ért.
Érzi, hogy a mit így veszít,
Látatlanúl is idvezít.

Vég.

Lassan enyészve, vagy hamarabb
A hova dől a fa, ott marad . . .
Égre törő vágyad mondd, mit ér?
Elnyeli azt egy öt lábnyi tér
S útad bármi messze tévedez,
Egy kicsi halomnál vége lesz.

Részvét.

Ha búsnak látod a jelent
S fölleg borúl egedre fent:
Kérlelem a jövőt,
Hogy föllegen által
Derítse homlokod'
Egy reménysugárral.

Ha búsnak látod a jövőt,
Kérlelem én a múlt időt.
Hogy szép emlékidet
Szemed elé tárva,
Mézet öntsön szived
Ürömpoharába.

Hiú kivánat.

Vállaidról az évek terhét
Lerázni, oh! tudom, szeretnéd,
Hogy új pályát ifjodva láss
S vezessen, bölcs tapasztalás . . .
Üres ábránd, hiú kivánat!
Bezáródott a múlt utánad
S bár új pályán, ifjan haladj,
Csak oda érsz, a hol ma vagy.

Kis kereszt.

Rejtsd kebledbe tőlem
Ezt a kis keresztet,
Könnyítse azt, melyet
Rád a sors eresztett
S békült szived magába térten,
Dobbanjon egyet néha értem.

Üröm.

Életemben ha van üröm,
Békén türöm;
Örömet is ád az ég,
Könyei keserv s mosolynak
Egybe folynak
S nap letünvén egy a vég.

Imakönyvbe.

Imádkozzál, higyj és remélj:
Veled van az Isten, ne félj!
Számlálja titkos könnyedet
S megnyitja néked az eget.

Ének a halálról.

Oh halál! mért nem lehetsz te
Olyan meghitt barátunk,
Kit reggel, vagy késő estve
Mindig szivesen látunk?
Miért riad meg tőled
Ösztönszerűn az élet?
Hogy bár olykor esdve kérünk,
Mégis ha jösz, elfagy vérünk.

Tudom, hogy földi életem,
Bizonytalan s mulandó,
Öröknek azt nem vélhetem,
A mi bennem halandó.
De részt nyertem az égből
A teremtő kezéből
És azzal, úgy kivánkozom,
Az égiekhez tartozom.

Látom, hogy fölfelé lobog
A tűznek tiszta lángja,
Fölfelé áraszt illatot
Rétek, mezők virága;
Hamv és kóró ide lenn
Elenyészik hirtelen,
Példázza porló testemet,
A láng s az illat lelkemet.

Bizvást megyek hát útamon,
Nem szorongat a kétség,
Világossá lesz egykoron
Előttem a sötétség,
A földi pálya vége
Lelkemnek menedéke,
Engem azon túl is vezet,
Én Istenem! a te kezed.

Lévay József.

MAGYAR KIRÁLYNÉK SVÁJCZBAN.

Az egész művelt világ turistáinak Eldorádója, a szabad intézmények kiváltságolt területe, minket magyarokat még egy harmadik tekintetben is közelről érdekelhet. A bérczes Svájcz, távol esik ugyan tőlünk, mégis számos nevezetes magyar történelmi emléket mutathat fel Atilla korától kezdve, egész a jelen percz mindenki előtt ismeretes nagy eseményeig.

Sokan itt, a franczia Svájczban keresik a hunnok nyugat-európai maradványait. Az anniviersi és entremontivölgy (Valais kanton) nyolcz községét állítólag az Olaszországból menekvő hunnok alapították volna, s mai romanche nyelvökben némi magyar vonásokat próbálnak felfedezni azok, a kik előszeretettel cserkésznek az őstörténelem ingoványain. A vezérek korának rablóhadjáratra menő magyar nomádjai nem egyszer keresték föl Helvetia vadregényes vidékeit s kalandjaik egész arczulatát épen egy itteni, sanct-galleni barát rajzolta meg legjellegzetesebben. Az Árpádok kora, a mint látni fogjuk, egyéb történelmi kapcsolatokat tüntet föl. Zsigmond korában a konstanczi zsinat oly fényes és nagyszámú kiséretét látta a magyar királynak, minő addig az ideig nem

igen fordult még meg a messze külföldön. A Hunyadiak dicsősége jelentékeny részben a svájczi zsoldosokra vihető vissza. Luzern kanton úgynevezett állami levéltára tömérdek adatot őrzött meg a fekete sereg (legio nigra) számára toborzott svájczi zsoldosokról. Majd a hitújítás forradalma hozott bennünket közeli összeköttetésbe nemcsak Genffel, Kálvin városával, hanem Zürichchel is, hol a könyv- és levéltárak gazdag forrásai a magyar protestáns egyháztörténetnek. S midőn a protestantizmus vértanúi gályáikról szabadúlnak, Zürich városa fogadja őket vendégeiül, ellátva szegényeket menedéklevéllel is, melynek kiadatlan eredetijét gyűjteményemben tartogatom.

Az individualis szabadság eszméje nem csupán egyházi, de politikai téren is összehozott bennünket a helvétekkel. Mikor legjobbjainknak nem volt maradása a hazában, a magyar emigransok nagy gyülekező helyévé lett a szabad

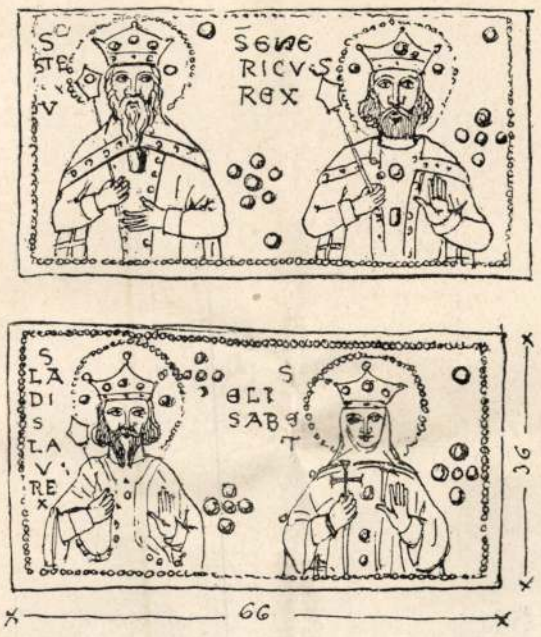

MAGYAR SZENTEK A BERNI DIPTYCHONON.

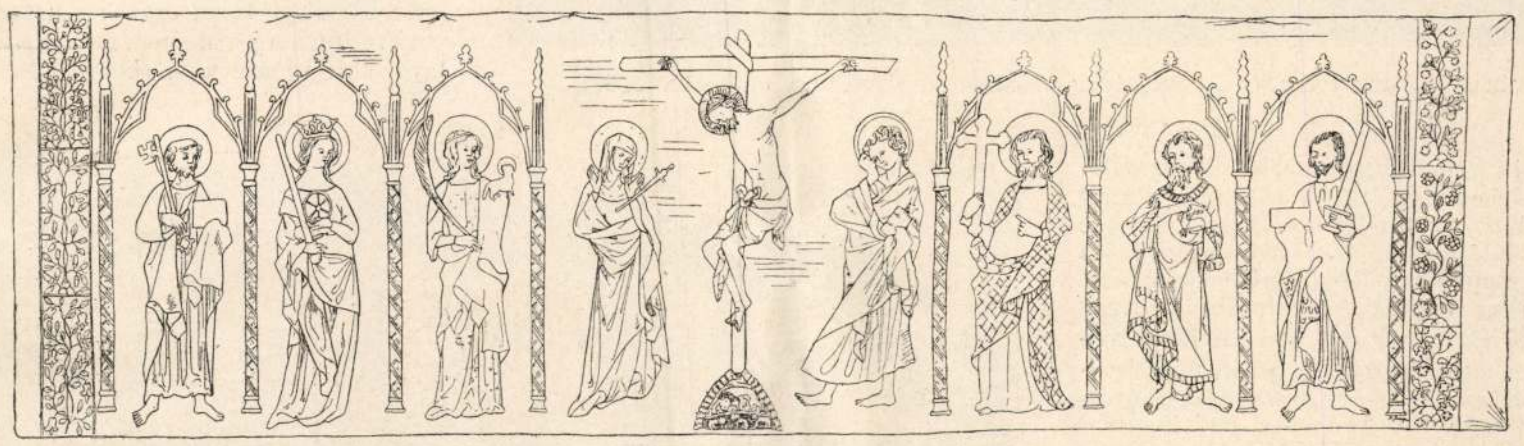

ANTIPENDIUM BERNBEN; ÁGNES MAGYAR KIRÁLYNÉ HIMZÉSE.

Svájcz, Zürichtől Genfig. Itt találtak menedéket Klapka, Teleki László, Horváth Mihály, Dessewffy, s itt akart letelepedni Mészáros Lázár, közvetlen halála előtt. Szalay László Zürichben, Horváth Mihály Genfben irta meg Magyarország történetét s ez utóbbi ugyanott is adta ki, a szintén emigráns Puky Miklós nyomdájában.

Sokat mondhatnánk még, de a felsoroltakban kimerítettük a legfontosabb mozzanatokat. Ideje lesz megfelelnünk a czikkünk czímében igért feladatnak, a miért is a középkor történetébe kell visszamennünk.

III. Endre magyar király, az Árpád-ház utolsó férfi-tagja, néhány évvel trónra lépte után, elvesztette nejét Fenennát, kitől egyetlen leánygyermeke, Erzsébet maradt. A tőszomszéd Ausztria uralkodó fejedelme, Habsburgi I. Albert mindeddig hadi lábon állott III. Endrével, kit, anyjára, a velenczei Morosini Thomasinára czélozva, «velenczei kalmár»-nak csúfolt, mi olyanforma, mint ha mai szóval «kucsébernek» hívnak valakit. 1296-ban egyszerre megfordul a hangulat a magyar király irányában Bécsben. Kedvét keresik az özvegy uralkodónak s a barátkozásnak az a vége, hogy III. Endre még ebben az évben eljegyezte Habsburgi I. Albert leányát, a 16 éves *Ágnes*t. Az ifjú mátka, régi szokás szerint, egyelőre otthon maradt «jegybengyűrűben» s csak a következő évben kelt egybe királyi jegyesével. Ágnes hazulról 40.000 ezüst márkát kapott hozományul, viszont férjétől hitlevelet, melyben Pozsony vára és városa haszonélvezetét kötötte le számára.

Idejövetele után csakhamar Benedek veszprémi püspök magyar királynévá koronázta. Mivel pedig legelső Habsburg-házi királyunk csak 1437-ben lépett trónra: *a Habsburg-ház tagjai közül Ágnes volt az első, ki Szent István koronáját viselte.*

III. Endre és *Ágnes* házasságát politikai szempont, különösen a német trón betöltése siettette. Ugyanez döntött III. Endre egyetlen leánya, Erzsébet sorsa fölött is. Minden választófejedelem meg volt már véve I. Albert részére, csak a cseh királylyal nem tudott boldogúlni, bár 50.000 márka ezüstöt igért szavazatáért. Ekkor keresztül viszi, kétségkivül leánya, a magyar királyné közvetítésével, hogy a hét éves magyar királykisasszony, Erzsébet, kit szárnyai alá véve, Bécsben neveltetett gyermekei között: Venczel cseh király hasonnevű fiával, a későbbi magyar királylyal eljegyeztetett. A házasságból ugyan semmi sem lett, de Albert rövid idő alatt czélját érte.

1301. január 14-én III. Endrében kihalt az Árpád-ház. Az özvegy királyné elhagyta ó-budai palotáját, összeszedte a korona kincseit, az osztrák marsall elfoglalta számára Pozsony várát s elkisérte őt szüleihez Bécsbe. Ettől fogva az alig huszonegyéves özvegy királyné kereste a magányt. Bécsben magyar nők számára Himmelpfort nevű prémontrei rendi zárdát építtetett, mely Bécs belvárosában állott, azon hely szomszédságában, hol 1703-ban Savoyai Eugen építtette a maig fennálló pompás palotát gazdag barock-izlésben. Itt vette a rémhírt, hogy édes atyját Habsburgi Albertet, ősei fészkében, a mai Svájczban, orgyilkos kéz szúrta le.

A német királyok és császárok közül, történetük hosszú folyamában, mindössze kettő vérzett el vazallusainak gyilkos fegyverétől. Az egyik *Sváb Fülöp*, kit 1208-ban szúrt le Wittelsbachi Ottó, a másik *Habsburgi I. Albert*, kinek épen száz év mulva, 1308-ban verte torkába dárdáját saját unokaöcscse, János herczeg.

A véres árnyak három fejedelmi nőt borítottak örök gyászba. Habsburgi Albert özvegye, Erzsébet s leánya *Ágnes, III. Endre magyar király özvegye*, soha többé le nem vetették a gyászruhát s többé-kevésbé velök osztozott a bánatban, saját életét is siratva, egy viruló hajadon: Ágnes mostoha leánya *Erzsébet, az utolsó Árpádházi magyar királykisasszony*, I. Albert nevelt leánya.

Habsburgi Albert özvegye, leányával Ágnessel együtt, sietve kereste föl a szomorú helyet, hol szeretetük tárgya elvérzett. Aargau kantonban, az ősi Habsburg vára tövében elterülő szép fensíkon vadászat közben ment végbe az orgyilkosság. Az özvegyek itt megjelenve, fogadalmat tettek drága halottjuk emlékének fentartására. «Az ó-világban, — úgymond a széplelkű Nicolas, — bebalzsamozták a halottakat: a katholiczizmus emléküket balzsamozza; nem tűri, hogy veszendőbe menjen, mert megőrzi emlékünnepein, imáiban és örökkévaló reménységeiben».

A két özvegy, miután a szomorú helyet *Königsfelden*-nek (Campus regius) nevezték el, ugyanott kápolnát kezdett építtetni. A völgyben kigyózó Aar vize partján, egy-egy negyedórai távolban egymástól, néznek farkas-szemet *Habsburg* várának a bércztetőn maig fennmaradt egyetlen őrtornya, lent a síkon az ódon *Brugg* városka, Habsburgi Rudolf császár hajdani székhelye, egykorú «fekete tornyával», s a kettő közt, a háromszög harmadik sarkát alkotó *Königsfelden.*

Erzsébet és Ágnes kegyelete nem érte be egy egyszerű kápolnával. Szép templom építését s kettős kolostor alapítását forgatták eszükben. A templom a hit csarnoka; a kolostor a mellett, hogy fölszentelt hajléka a hitnek, egyszersmind nemes ajándék a szegényeknek és betegeknek, kiknek eltartásáról és ápolásáról rendszerint a kolostorok, illetőleg alapítóik gondoskodtak.

Két évvel az orgyilkosság után, egy szentklárarendi apáczazárda és egy szentferenczrendi minorita-kolostor alapjait rakta le Königsfelden a két özvegy királyné. Az épitésre Agnes ügyelt fel, s miután 1313-ban anyja is elhunyt, az építkezés költsége is reá hárult. Nem kimélte a kiadást, hiszen lassanként minden közel vérrokona ide került a templom sírboltjába, ide került Ágnes asszony körébe, ki túlélte apját, anyját s mind a tíz testvérét.

Königsfelden a mai napig fennállanak a magyar királyné kegyes alkotásai, s mai napig kamatoznak a szegények és nyomorultak javára. Miután a régi apátságot 1528-ban eltörölték, mindkét kolostor előbb kórházzá, később őrültek házává alakíttatott át. Az intézet az ősi alapítványokból tartatik fenn, bár ezekből jó nagy summát fordítottak a környékbeli húsz plebánia gyámolítására.

A kora csúcsíves templom szintén fennáll, csakhogy raktárnak használják. Háromhajós épület, nyolczszögű pillérekkel, keskeny és alacsony oldalhajókkal. Főoltára épen azon a helyen van, a hol Albertet leszúrták. Erre emlékeztet a fölötte lévő birodalmi czímer, valamint fölirata: REX ALBERTVS.

Eredeti rendeltetésének szolgál azonban ma is a templomnak hosszú, egyhajós chorusa, mely 1350-ben egészen a magyar királyné költségén épült. A csúcsíves izlés ezen remek darabja, különösen nevezetes festett üvegablakairól. Tizenegy ablaka közül csak kettőn van

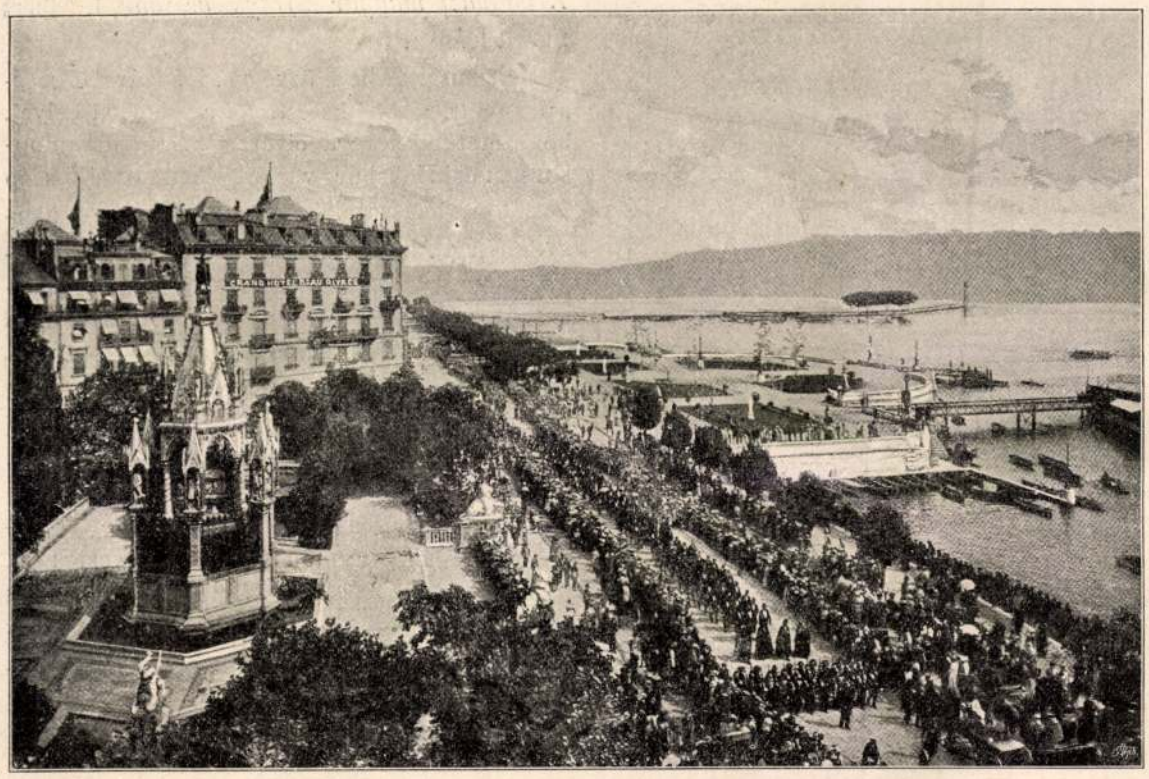

GENF VÁROS ÉS A GENFI KANTON LAKOSSÁGÁNAK GYÁSZMENETE A BEAU-RIVAGE FOGADÓ ELŐTT.

újabb keletü festett üveg; a többi kilencz változatlan épségben maradt fenn azon mód, a mint Ágnes királyné 1358-tól haláláig, elkészíttette.

Bibliai alakok, aztán sz. Ferencz és sz. Klára mellett az alapító s családja életéből vett jelenetek díszítik e roppant magas ablakokat. Ott látjuk Albert királyt, trónusán ülve. Mellette magyarországi Szent-Erzsébet, II. Endre magyar király leánya, kezében a kettős kereszttel, Magyarország czímerével, s I·SANA ELYZABET felirattal. Odébb egy tábla Habsburgi Ágnes egybekelését ábrázolja III. Endre magyar királylyal; mellette egy másik, ismét Ágnest mutatja, a mint bevonul a zárdába, s végül a mint a königsfeldi templomot és kolostorokat, mint alapítványát, térden állva ajánlja föl az Urnak. Még a mult században megvolt a felirata is, mely így szólott:

ILLVSTRISSIMA · D'NA · D'NA · AGNES ·
QVONDAM · REGINA · VNGARIE ·
FILIA · ALBERTI · REGIS · ROM ·
PER · CVIVS · PROCVRACIONEM · ISTA · DVO ·
MONASTERIA · SVNT · EDIFICATA ·

Mindezek, góth ízlésben tartva, az üvegfestészet valódi remekei. A képek szerkezetének jellege szőnyegszerü. Rendkívül pazaron díszítvék az alakok fölött emelkedő csúcsíves mennyezetek, s az egésznek kiváló becset ád az a ritka megkapó színhatás, mely magyarázatát a színek olyatén művészi elosztásában leli, hogy e festményeken sehol két szomszéd szín nem foly össze zagyván a szem előtt.

Önkéntelenül ötlik fel a kérdés, miként győzhette Ágnes királyné azt a rengeteg költséget, a mibe a königsfeldi alapítványok, építkezések és fölszerelések kerültek? Miből győzte egyéb, csaknem kivétel nélkül III. Endre emlékére tett alapítványait, a minők a neuburgi, gamingi, mauerbachi, a sanct-bernhardi nőzárdákban, az engelbergi, a sizenkilchi, az interlacheni (Interlacus, a thuni és brienzi tó közt, Svájczban) a gérondi zárdákban, az esztergomi székesegyházban (Nezsidert adományozta neki, Mosonmegyében), a marburgi templomban magyar Szent Erzsébet sírjánál, a bécsi klarisszáknál, a bécsi és a Habsburg vára melletti badeni (svájczi) kórháznál tett fejedelmi alapítványait?

Ágnes kétségkívül leggazdagabb királynője volt korának. Roppant jövedelmet húzott értékes birtokaiból, s kezeibe jutott *az Árpádok kincstára*. Abban az időben az ékszer és drágaság olybá veendő, mint napjainkban a takarékpénztári betét. Az egyház átokkal sujtotta a pénz kamatoztatását, egyaránt uzsorának minősítve minden jövedelmet, mit a holt-tőke hajt. Igy a kinek pénze volt, ékkövekben, ékszerekben, s más drágaságokban helyezte el, melyek értékesíthetők voltak bármikor s a mi fő, természetüknél fogva mozgósíthatók is.

A KIRÁLYNÉ HOLTTESTÉNEK ELSZÁLLITÁSA A BEAU-RIVAGE FOGADÓBÓL.

Az özvegy királynő ezt a többszörösen megdézsmált, de mégis jelentékeny kincstárat vitte magával egy oly országból, hol az élő fejedelem alatt is teljes volt az anarchia, holta után pedig fenekestől felfordult minden.

A königsfeldi krónika szerint Ágnes Magyarországból *800 ékszert* vitt magával, melyek oly annyira értékesek, hogy a legkisebb is 20 márkát ért, mig a legnagyobb nem kevesebb mint 80 márkát, abban az időben igazi nagy vagyont. «Ingentem cumulum lapidum pretiosorum e regno illo attulit» — mondja a krónikás. S még ezenfelül hitbérét Károly Róbert magyar király biztositván, e czímen nem kevesebb mint *8000 ezüst márka* évi jövedelmet küldtek ki hozzá évenként Magyarországból.

Az ekként elvitt magyar királyi kincstár tárgyai nem vesztek el minden nyom nélkül. Egyik minden tekintetben értékes darabja volt az a diptychon, mely jelenleg a Történelmi Muzeum egyik legbecsesebb műkincse *Bernben*. Diptychonnak nevezték a középkorban azt a kétfelé nyitható táblát, melyet az oltárokra helyeztek. E szokásból fejlődött a szárnyoltár, aminő pl. nálunk, körülbelül legszebb példányban, Lőcsén maradt meg.

A berni diptychon annyira ékes s akkora anyagi értéket képvisel, hogy jóformán csak e miatt tulajdonították Merész Károly burgundi

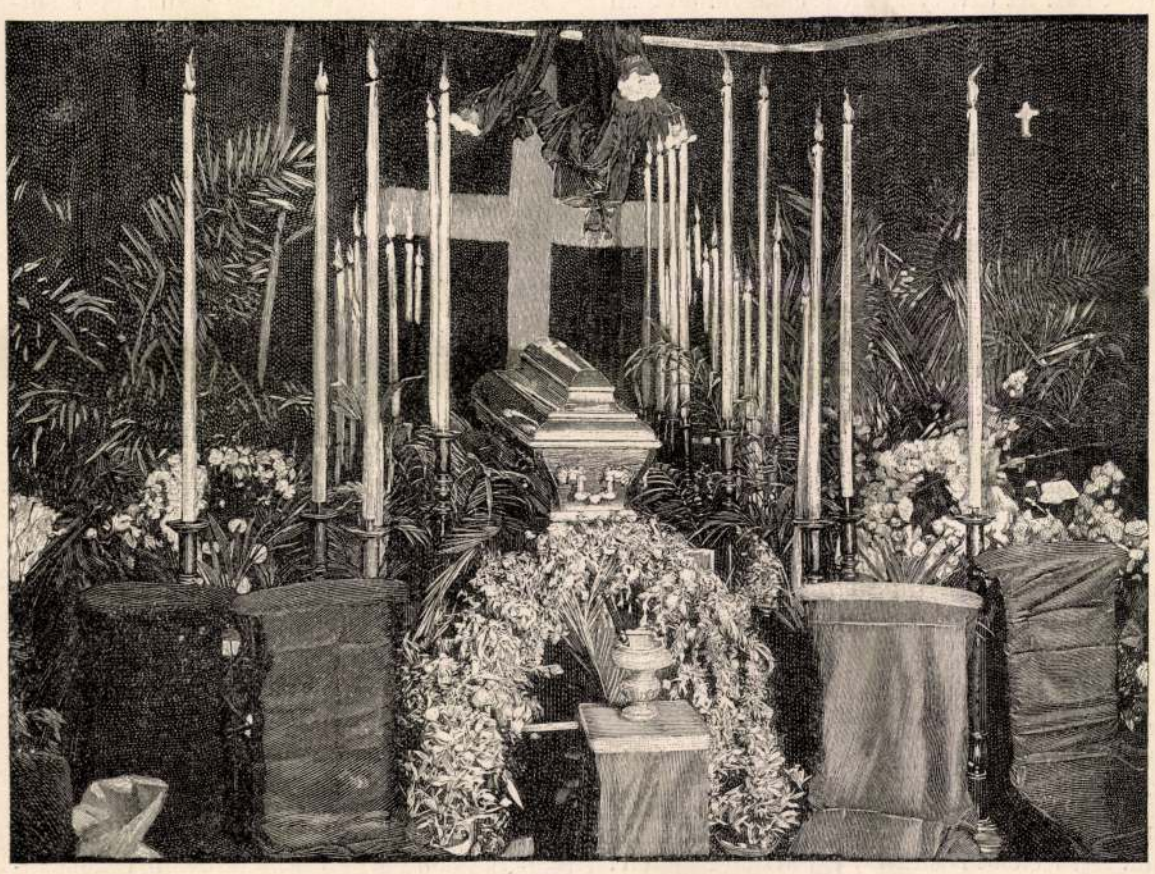

A RAVATAL GENFBEN.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ HALÁLA.

fejedelem tábori oltárának, mint a ki korának nemcsak leggazdagabb, de egyuttal legjobb ízlésű fejedelmei közé is tartozott.

A diptychon egyik szárnya 0·44 méternyi, a másik 0·38 méter széles hársfa-tábla, mely aranyozott ezüst-lemezekkel van bevonva. Mindkét szárny 23 különböző terjedelmű és alaku mezőre van osztva. Pazar diszítése a kora-csúcsíves műizlés idejét árulja el. Eredetileg nem kevesebb mint 21 drágakő és igazgyöngy volt rajta, melyekből most már egynehány hiányzik.

Az oltártábla balszárnya felső sorában középütt, hártyára festett négy kisded kép van alkalmazva, melyek mivel hegyi jegecz-lemezek alá szorítvák, ritka épségben maradtak fenn.

Négy magyar szentet ábrázolnak e kisded képek. Az első egy ősz szakállas-bajuszos alak, fején gyöngyös korona, körülötte a szentek dicsfénye; jobbjában buzogányszerű jogar; balját szívére szoritja. Felirata: S · STEPHANVS. *Szent-István* magyar király hímes vörös ruhájára azúr-kék királyi palást van vetve.

Mellette látható fia, *Szent-Imre* magyar királyfi képe, sűrű fekete bajuszszal s szakállal. Arany koronája papi birretum alakú, mely azonban épúgy nem illeti meg, mint a tényleges uralkodás másik jelvénye, a jobbjában tartott jogar. Balkezét, a Lévi-nemzetség keleti szokása szerint, hóna aljáig emeli akként, hogy tenyerét egészen kifordítja. Felirata: S · EMERICVS REX, bár sohasem volt király.

A másik pár jobbra eső alakja *Szent-László* képét mutatja. Arcza ugyan különbözik Szent-Imréétől, de jelvényei, koronája, ruhái, bal tenyerének tartása egészen hasonlók a királyfiéhoz. Ez mindenesetre hiba, mert e magyar szentnek érmeinken is mindenkor következetesen használt külön jelvénye s ismertető jegye nem a jogar, hanem a bárd. Ha nem látnók feliratát, mely szerint: S · LADISLAVS REX van előttünk, nem lehetne fölismernünk.

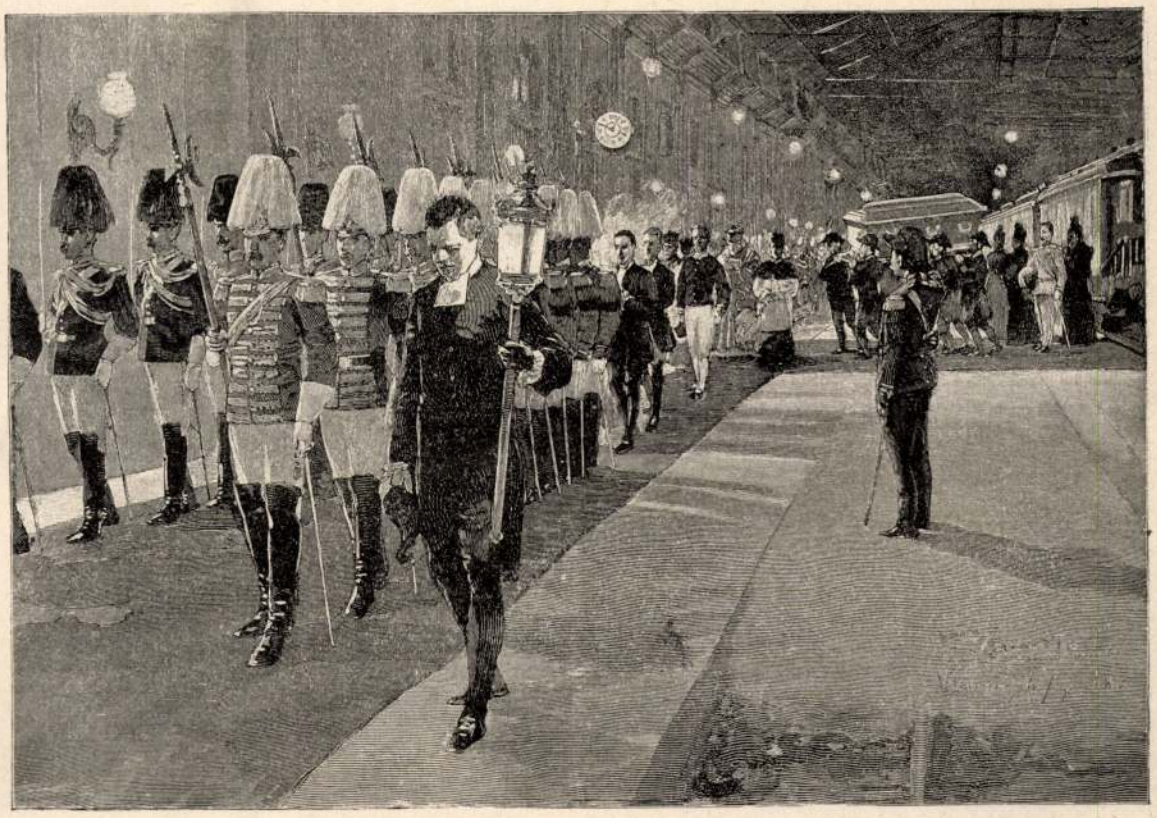

A KIRÁLYNÉ HOLTTESTÉNEK MEGÉRKEZÉSE BÉCSBE, A NYUGATI VASÚT PÁLYAHÁZÁBA.

Ugyanezen táblácskán a szent-király szomszédja magyar *Szent-Erzsébet*, IV. Béla magyar király testvére, kinek birretum-szerű koronás fejét, valamint vállait fehér fátyol födi. Azúrszín királyi palástját aranynyal dúsan áttört szegélyzet veszi körül. Jobbjában úgy tartja a magyar czímert jelentő kettős keresztet, hogy ennek alsó szára nem látszik. Itt tehát csak magyar királyi vérből származását jelenti a jelvény, mig szentségének attributuma, a rózsa csodájára vonatkozó kosár és rózsaág nincsen rajta megörökítve.

Az itt előforduló magyar szentek közül hármat az 1253-tól 1296-ig terjedő időben avattak szentté. Ha ez időpontot egybevetjük az egész ötvösművön elömlő műizlés korával, eredményül az jő ki, hogy a diptychon körülbelül az 1290-es évek legvégén készülhetett. S mivel a keleti kameák alkalmazása, a velenczei filigrán diszítés, s általában az egész mű szerkezete és kivitele velenczei munkára vall: igen valószínű, hogy a diptychont a melléknevén velenczeinek hivott III. Endre magyar király készíttette valamely előkelő velenczei vagy raguzai ötvössel, ki nem mulasztotta el fölvenni a házi-oltár szent alakjai közé a király védszentjét, Szent-Andrást sem. A király kincstárával együtt jutott bizonyára Ágnes birtokába, majd a hitujitás kezdetén, az egyházi kincsek elkobzásakor világi kezekbe, s végtére a berni Történelmi Muzeumba.

Ágnes királyné híres volt hímzéseiről. Ma is meg van egy ékes kézimunkája a *berni* Történelmi Muzeumban. Diszes oltár-elő (antipendium) ez, mely 3·18 m. hosszú és 90 cm. széles, vörös kenderbársony. Az erre varrott különböző színű selyemből készitett 60 cm. magasságú alakok közt a főhelyet Szent-András és Szent-Ágnes alakja foglalja el. Az alakok alá tett hártya-szelvények bajor Lajos császárnak Ágnes magyar királynéhoz 1334-ben és 1335-ben intézett leveleiből valók, mi világos bizonyság a mellett, hogy ezt az oltárteritőt csakugyan maga a magyar királyné himezte, vagy legalább is, hogy az ő felügyelete alatt készült.

Aargau kantonban, a Königsfeldenhez harmadfél mérföldnyire fekvő s 1841-ben eltörölt *Muri* benczés-apátság birtokában volt egy imádságos könyv, melyet a monostor 1307-ben kapott ajándékúl. Igen régi, magán a könyvön is följegyzett hagyomány szerint, ez is egykor Ágnes magyar királyné tulajdona volt. Szövege túlnyomóan német, s csak a 45-ik lap «Incipit Passio S. Margarete» kezdetű soraitól fogva latin nyelvű, a mindössze 95 lapból álló könyvecske. Valószinű, hogy csakugyan Ágnesé volt, ki tudott ugyan latinul, de örömestebb használta anyanyelvét a németet. Nagy számmal fennmaradt okiratai is legnagyobb részben németül irvák, melyekben önmagát mindig néhai vagy egykori magyar királynénak nevezi (wilent künginne zu Vngern).

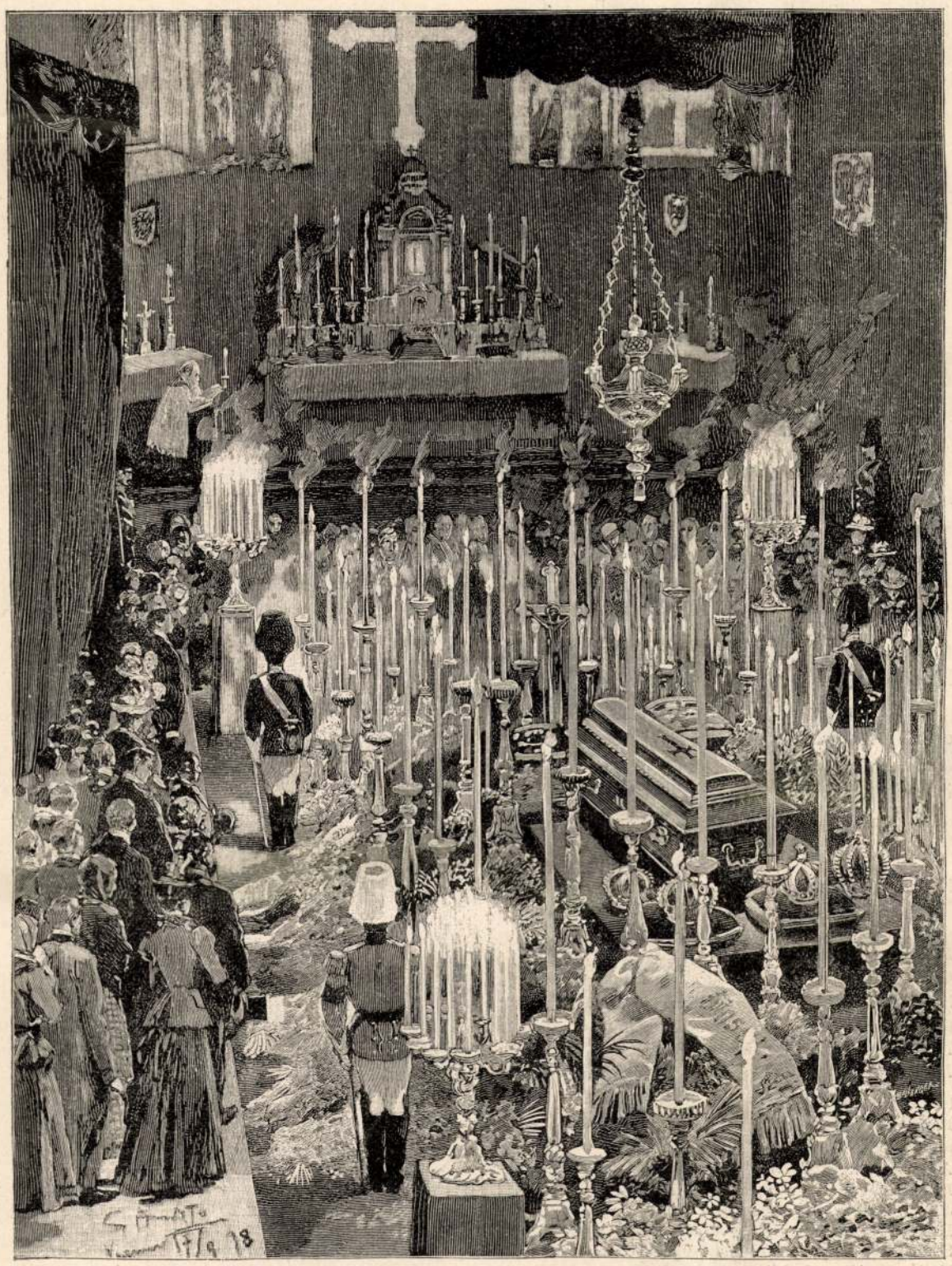

A RAVATAL A BÉCSI HOFBURG KÁPOLNÁJÁBAN.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ HALÁLA.

Szegedi Maszák Hugóné vizfestménye után.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ BÁRTFÁN.

Távol az említett helyektől, Unterwalden vadregényes kantonának egyik legszebb pontja az *engelbergi* völgy, melyet három oldalról meredeken emelkedő havasok fognak körül. A lavináknak erősen kitett kies völgyön, sziklárólsziklára hullva rohan végig az Aa patakja, kényelmes pensionok parkjai között. Itt áll a hegy tövében a szétszórt falu közepén, a hajdan híres benczés-apátság, melynek nevétől (Mons Angelorum) származik a község mai neve.

Walter engelsbergi apát a Habsburgok és svájczi alattvalóik közt vivott áldáz küzdelemben nagy segítségére volt a Habsburgoknak. E «hűségért és jó szolgálatokért» Ágnes királyné személyesen nyujtott át az apátnak egy sajátkezüleg hímzett pluviálét. E vecsernyés palást, kiterítve teljes félkörű síkot képez, mint a jól szabott suba. Mivel az apát mint ügyes közbenjáró békességet tudott szerezni a hadakozó felek között: a pluviálén egyszarvú, vagyis a háború jelvénye és galamb, a béke jele emlékeztet szereplésére. Ez állatok alakjai váltakoznak a Habsburgok czímerével a vörös oroszlánnal és a német birodalom kétfejű sasával.

Az engelbergi apácza-kolostor szintén bőkezű védasszonyára talált Ágnesben, ki személyesen jelent meg amaz ünnepélyes alkalomkor, midőn egyszerre 139 szűz vette fel a fátyolt. Ezek hozományát jórészt ő állította ki s egyúttal becses ajándékokkal halmozta el a kolostort. Ide adományozta ma is meglévő, szkófiummal és szines selyemszálakkal hímzett menyasszonyi ruhájának nagy részét, természetesen előbb oltárdísznek s más templomi szerelvénynek dolgozva föl a drága szövetet.

Az engelbergi leégett templom fölépítéséhez szintén tetemes segélylyel járult a királyné. Alkalmasint ezért szentelték fel a templomot szent András apostolnak, III. Endre védszentjének tiszteletére, kinek emlékét tartja fönn ugyanott a templomban Jézus Krisztus kék köpenyes vörös ruhája, melynek egy lefüggő részére a királyné maga varrta férje kezdőbetűit: «An(dreas)».

De mindezeknél előbb emléke III. Endre magyar királynak Svájczban az az alapítvány, melyet özvegye az engelbergi egyháznál tett az ő lelki üdvére. Azért Engelbergben ma is, közel hatszáz évvel III. Endre halála után, minden évben *ünnepélyesen ülik meg utolsó Árpád-házi királyunk halála napját.*

Ágnes 1364 jun. 11-én húnyt el Königsfelden, 84 éves korában. Tetemeit ősei mellé helyezték el a königsfeldi templom szentelt földjében. Egyszerű fakoporsójára Magyarország koronátlan czímerpajzsát, a kettős keresztet festették, azt a jelvényt, melyet férjhez menetele óta mindenkor használt. Ezt látjuk királynői pecsétjén, mely galvanoplasztikai lenyomatban van meg a Magyar Nemzeti Muzeum levéltárának gyűjteményében. Körirata: † S(igillum) AGNETIS REGINE VNGARIE. Ezt látjuk a königsfeldeni üvegfestményeken, s ugyancsak Svájczban az általa építtetett *kyburgi* kápolna falfestményein, úgy szintén a *winterthuri* kórház pecsétjén.

A klarisszák egyszerű fekete ruhájában helyezték örök nyugalomra a királynő tetemeit. Ebből sokan azt következtették, hogy ő lett volna a königsfeldeni zárda apátnője. Hibás feltevés, mert abból, hogy középkori szokás szerint főrangú férfi vagy nő, szerzetesi ruhában temettette el magát, egyáltalában nem következik, hogy az illető fogadalmat tett s zárdában élt volna. Ágnes tényleg a minorita és klarissza zárdák közt egy magányos épületben lakott, melyet holta után leromboltatni rendelt. Az a börtönszerű helyiség, melyet ottjártamkor, 24 évvel ezelőtt, mint a magyar királynő lakását mutogattak, kétségkívül oly közönséges czella, mint a többi. Ágnes legalább sohasem lakott benne.

1770-ben Mária Terézia a berni kormánytól kikérte Ágnes hamvait, s a sanct-blasieni apátságba vitte, honnét később végleges nyugvóhelyére, a sanct-pauli benczés-apátságba, Karinthiába szállították.

*

Ágnes királynét a königsfeldi krónika s egyéb szerzetesektől írt munka úgy rajzolja, mint földi angyalt, kinek ájtatosság és jótékonyság foglalta el egész lényét. Viszont a krónikákban megörökített svájczi néphagyomány «gonosz», «feketelelkű», «kaján», boszúálló, kegyetlen és szívtelen nőnek tünteti fel.

Schillernek is ez a nézete róla. Tell Vilmosában mondja a schwyzi paraszt:

Ein ungeheurer Schrecken ist im Land umher;
Denn — mit des Bannes Fluch bewaffnet, kommt
Der Ungarn Königin, die strenge Agnes,
Die nicht die Milde kennt ihres zarten
Geschlechts, des Vaters königliches Blut
Zu rächen an der Mörder ganzem Stamm ...
Geschworen hat sie, ganze Zeugungen
Hinabzusenden in des Vaters Grab,
In Blut sich, wie in Maienthau zu baden.

(— — — De országszerte mindenütt
Rémítő félelem ütött tanyát,
Mert jő, kiátkozással fegyverkezve,
A szigorú magyar királyné, Ágnes,
Kiben nemének gyöngédsége nincs meg.
Jön, hogy királyi atyja véreért
Boszút vegyen a gyilkos vérein.
S megesküdött, hogy nemzetségeket
Kiöl s atyjához küldi őket
S mint május harmatában, úgy megfürdik vérben!)

A végső sorok a farwangeni vérboszúra vonatkoznak. Bullinger krónikája ugyanis azt állítja, hogy Ágnes, atyja megöletése miatt, 63 nemes embert fejeztetett le, s vérökben taposva kiáltá: «fürdök benne, mint a májusi harmatban.»

Ágnes, szerintem, rideg lélek; gyakorlati szellemű, igen tevékeny, igen eszes és takarékos, valódi germán typusa a XIV. századi nőnek. A Habsburgok politikájának jó ideig ő adott irányt, s előbb Magyarországon, később Svájczban, minden az ő akarata szerint ment. III. Endre emléke iránt tanusított pazar bőkezűsége, meggyőződésem szerint oly kegyelet kifolyása, melynek forrása a bűnbánatban keresendő.

Mostoha leányával, Erzsébet magyar királykisasszonynyal is, minden jel arra mutat, hogy csakugyan mostohául bánt. Úgy látom, e két nő testileg-lelkileg teljes ellentéte volt egymásnak. A rendkivül rút képű és apró termetű Ágnesben uralomra termett kemény természet fészkelt. Erzsébet ellenben gyönge, igénytelen, ingadozó, szeszélyes leány, de a mellett oly «felséges alak», hogy (életírójából idézek): «külseje is elárúlta származása fönségét.» E szerencsétlen hajadon, miután Venczel cseh királyfi, a későbbi magyar király, cserben hagyta, Habsburgi Albert megöletésekor, szintén Svájczba ment, elvonulandó a világtól.

Winterthurhoz gyalog egy negyedórányira fekszik *Töss* község a hasonnevű folyó mellett, enyhe vidéken. Itt a megtört szivű nő, «miután — kegyes életírója szerint — megismerte mostohájának iránta való indúlatát, melytől se valami nagy segítséget, se nagy vigasztalást nem várhatott; nemesen idegenkedvén a világtól és az emberek csalfaságától: minden szeretetét az Urra és Üdvözítőre fordítá, kinek magát vallásos fogadalommal szentelte.»

A domonkosrendi apáczává lett királykisasszony nyugalmát Tössben csakhamar egy fejedelmi kérő zavarta meg. Ágnes királynő ugyanis még a magyar trón végleges betöltése előtt azt tanácsolta volt az ausztriai főuraknak, hogy jegyezzék el az Árpádház utolsó sarjadékát Habsburgi Henrik herczeggel. E tanácsot politikai számítás vezette. Mert a magyar jogszokás nem ismert ugyan leányági trónöröklést, mindamellett a magyar trónra szóba jött Venczel, Ottó és Károly Róbert mindannyian leányági kapcsolatban voltak az Árpádházzal, s erre alapították trónkövetelésüket. Igy, ha Henrik elnyeri III. Endre egyetlen leányának kezét, fényes kilátásai lehettek volna a magyar korona megnyerésére is. Ezért Tössbe sietett, hol megtudván, hogy Erzsébet már fölvette a fátyolt, ezen annyira felháborodott, hogy letépte arája fejéről a fátyolt s lábbal tiporta. Majd nyájaskodásra fordult, s rá akarta beszélni Erzsébetet, hogy menjen hozzá feleségül. Nehéz harczot állott ki az apácza-királyleány, de időközben vérhányás fogván elő, ebben Isten ujját látta, s végkép elutasítá a habsburgi herczeget.

Ezentúl ott élt a kies, mosolygó tössi völgy ölén a zárda magányában, önkéntes szegénységben, az áhitat és jótékonyság gyakorlatának szentelve minden idejét. Időnként meglátogatta őt mostoha anyja, ki tartáspénze fejében kétszáz márkát adott a kolostornak, mely ezáltal egyszerre oly gazdaggá lett, hogy száz apáczát vehetett föl czelláiba. Ágnes ezenkivül uj oltárat és száz márka értékű feszületet adományozott a szerzetnek. Mindez azonban, mint életírójának minden sorából kivehető, nem elégítette ki a nővéreket. Többet vártak volna a dúsgazdag királynétól!

Erzsébet 28 évig élt a tössi domonkos-

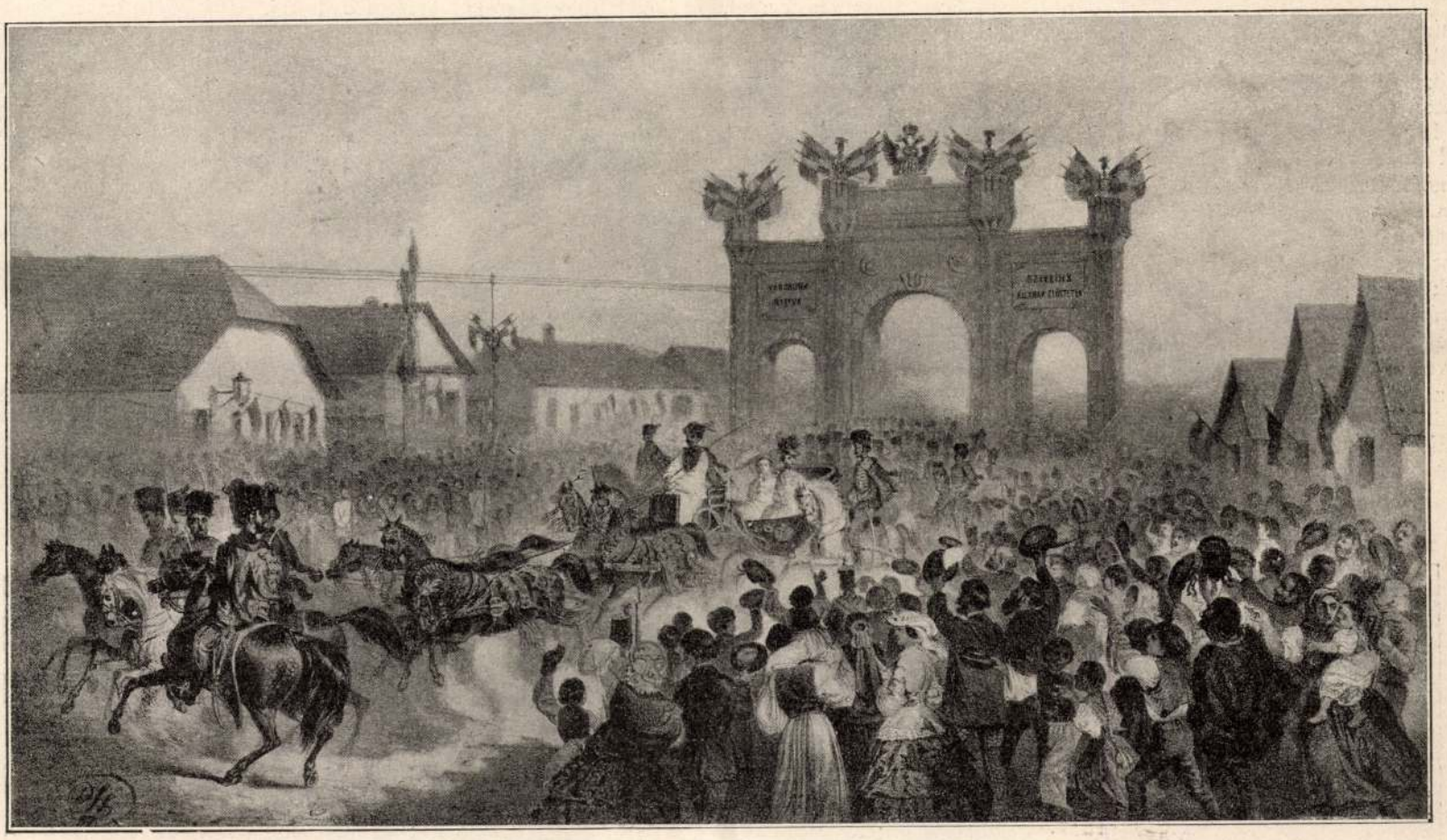

Ernst Lajos birtokában levő egykorú metszet után.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ ÉLETÉBŐL. — A KIRÁLYI PÁR BEVONULÁSA DEBRECZENBE 1857-BEN.

rendi nővérek közt. Úgy elszakadt a világtól, melyben felnőtt, hogy a halálos ágyán körébe sereglő apáczákhoz így szólhatott: «senkit sem láttam rokonaim közül, mióta atyám országából eltávoztam». 48 éves volt, mikor 1338 május 6-án visszaadta lelkét a Teremtőnek. Ravatalánál megjelent mostohája is, ki ezentul jótéteményekkel halmozta el a maig fennálló tössi templomot. Sírja fölé két oldalról Magyarország czímerét helyezték minden fölirat nélkül. 1770-ben Mária Terézia utasításából itt is fölbontották a sírboltot, hogy hamvait elszállítsák. De az ő sírja eltünt nyomtalanul. Áldott emlékét az egyház azzal tisztelte meg, hogy «boldoggá» avatta (beata Elisabetha Hungara); a tössi apáczák pedig hálájukat azzal kivánták kifejezni, hogy a magyar apostoli ezüst keresztet választották czímerükül.

Az Árpád-ház ezen legutolsó tagja, s az őt is tulélő, utolsó Árpád-házi magyar királyné emlékéhez — a mint láttuk — tömérdek tárgy füződik Svájczban, különösen az ország középső kantonaiban, Aargauban, Zürichben, Schwyz, Unterwalden, Bern és Luzernben. Rajtok kívül egész mostanig nem is élt és nem is hunyt el Svájczban más magyar királyné. Habsburgi Erzsébet, Ágnes magyar királyné s Erzsébet magyar királykisasszony, orgyilkosság miatt siettek egykor a svájczi Alpok közé; ugyanoly merénylet hozta most közelünkbe Svájczból azt a harmadik Erzsébetet, ki mindenha a miénk volt.

Ballagi Aladár.

A KIRÁLYNÉ KIADATLAN ARCZKÉPE.

Raab bécsi festőtől.

Mai számunkban a boldogult Erzsébet királynénak egyik legérdekesebb arczképét mutatjuk be. A kép, melyet festője, *Raab* bécsi művész a 70-es évek elején készített, jelenleg báró Nopcsa Ferencz, a királyné volt udvarmestere tulajdonában van, ki azt ajándékul kapta egy alkalommal a királynétól. A művész, a ki az arczot fénykép segélyével rajzolta föl vásznára, abban a kitüntető szerencsében részesült, hogy a királyné Ő Felsége épen e munkája készülése közben látogatta meg műtermét. A királynénak annyira megtetszett a készülőben levő kép, hogy a teljes alak megfestéséhez elküldte a művésznek ruháját, melynek fölhasználásával aztán a művész a körülbelül 70 centiméter magas olajfestményt be is fejezte.

Egy évvel ezelőtt Zala György jeles szobrászunk a Park-klubtól azt a megbizatást kapta, hogy a király és királyné mellszobrait készítse el. A király két ízben ült is a művésznek, a ki a kitünően talált mellszobrot ez év július havában fejezte be. A királyné szobrának megalkotásánál azonban már csak fényképekre támaszkodhatott. Össze is gyüjtött tehát e czélból minden erre vonatkozó adatot. A királyné környezetéből ajánlották neki ez alkalommal a most bemutatott képet is, melyet maga a királyné is legjobb arczképei egyikének tartott. Ezt az eddig kiadatlan képet Zala György szivességéből van alkalmunk a nyilvánosságnak bemutatni. *P. G.*

A KIRÁLYNÉ BÁRTFÁN.

1895-ben három hetet töltött Erzsébet királyné Bártfa fürdőjében.

Ugy látszik, szeretett Bártfán lenni. S addig, a míg a kiváncsiak nem háborgatták, nem zárkózott itt el az emberek elől. Sokszor lesétált az ivókúthoz, s maga vitte a poharát a Lobogóforráshoz, mely azután «Erzsébet-forrás» nevet kapott.

Reggel, már fél hatkor megfürdött s az után sétára indult, ilyenkor mindig egyedül. Leginkább a Cseresnyésre ment a lehető legegyszerűbben öltözve. Sokszor kalap és keztyű nélkül nagy fehér vagy fekete ernyővel járkált. Ez az út reggel meglehetős néptelen volt, s így ott a királynét nem zavarták. Ha sétáin valakivel találkozott, annak tiszteletteljes meghajlását nyájas főhajtással viszonozta. Arczának kifejezése rendesen derült és nyugodt volt. Karcsú alakjával, könnyed járásával idősebb korában is olyan volt, mint egy fiatal leány. Egy ilyen reggeli sétáját örökítette meg képünkön Szegedi Maszák Hugóné, Barabás Ilona, természet után, ott a helyszinén, a séta alkalmával.

Déli sétáin rendesen görög felolvasója kisérte. Ő Felsége ment elől egyenes tartással, fiatalos mozgással és gyors léptekkel, mellette vagy mögötte haladt görög felolvasója és hangosan olvasott görögül. De ez csak verőfényes, szép napokon történt. Sétáját különben esős időben is megtette, de csak társalogva s nem olvasva kisérte a görög. Sétákon a görög felolvasó kezében könyv, karján kabát volt, néha a királyné felöltőjét is ő vitte. Ilyen jelenetet mutat Divald fényképe, melyet a «Vasárnapi Ujság» ez évi 38. számában közöltünk.

A Deák-szállóban külön feljáratot csináltak a királyné lakosztályához, mely egy nagy szalonból, kis boudoirból és hálószobából állott. A lépcső kellemes kis benyilóba vezetett, melyben egy kis zöld selyem divánon pihente ki sétáját a felséges asszony. Ez a dívan most Maszák Hugó tulajdona. Mind a három szoba ízléses, de nem fényűző berendezésű volt.

Délután öt órakor, ebéd után Mikes grófné kiséretében sétált a királyné. Ilyenkor hallottuk tiszta szép magyar beszédét, mert kisérőjével rendesen magyarúl társalgott. Azt is megjegyeztük, hogy sokszor Mikes grófné, vagy a görög is jobbról mentek mellette; a királyné kivánta igy.

A templomban Ő Felsége számára készített oratoriumot csak a kiséret használta, mert a felséges asszony misét minden vasárnap a Deák-szálló kis kápolnájában hallgatott, melyet szintén az ő kedvéért rendeztek be.

Jellemző eset történt akkor, midőn Bártfára érkezett. Aboson nem elég jól fordították a királyné kocsiját; e miatt 23 percz késéssel érkezett Eperjesre. *Claudy* udvari tanácsos réműlten kérdezte *Ott* bártfa-eperjesi vasúti üzletvezetőt, hogy ki tudja-e pótolni a késedelmet. *Ott* megnyugtatta; s a kis vasút vonata csakugyan oly szokatlan gyorsasággal haladt, hogy Hertneknél már csak öt percz hiányzott, hogy a kitűzött időre megérkezzenek. Ekkor Ő Felsége csengetett, behivatta Claudyt, s azt mondá, hogy ne siessenek; nem baj, ha késnek is pár perczet. És kitűnt, hogy Ő Felsége tanulmányozta és ismerte a menetrendet s észrevette, hogy nem ez a szokott gyorsasága a vonatnak, s nem akarta, hogy az ő kedvéért kivételt tegyenek.

Nem szerette, ha kisérték és vigyáztak rá. Eleintén egy detektiv, s messze egy csendőr követte, de a mint észrevette őket, oly gyorsan változtatta meg útirányát, hogy nem lehetett kiszámitani, merre megy. A legnagyobb sétákra vagy magánosan ment, vagy Mikes grófnéval. Egyszer Zboróra indult, de nem adván hirt, nem várta senki. S oly későre vált az idő, hogy a kiséret már aggódni kezdett, midőn nyolcz óra után tért vissza a grófné kiséretében a romoktól s onnan kocsin haza.

Szegedi Maszák Viola.

KHINAI POSTÁSOK.

Miután a khinaiak rendkívüli ellenszenvvel viseltetnek a vasútak iránt s csak újabb időkben sikerült őket azokkal némileg kibékíteni, természetes, hogy a levelek kézbesítése is nagyon bajos, bár a benszülöttek a postát, ha ugyan szabad annak neveznünk, nagyon sűrűn veszik igénybe. Különösen áll ez az értékküldeményekre nézve, melynek hiánytalan és rendes kézbesítése iránt az állam biztositékot nyújt s felelősséget vállal. A nagy birodalmon belül vannak postahivatalok mindenfelé s bizonyos tartományok s kerületek közt azok tartják fenn a közlekedést s a hírvivést. A továbbítást postások végzik, erős és bátor férfiak, kik két helység között mindig úton vannak s 40 kilóig terjedhető sulyú postacsomagokat hátukon hordanak. Miután e postások jó és gyors gyaloglók, elég gyorsan jutnak el a rendeltetésük helyére. Mihelyt az ily postás végállomását eléri, átadja csomagját, melyet ott várakozó valamelyik társa átrovatolás után tovább visz, míg ő maga az ellenkező oldalról érkezett szállítmányokkal kiinduló állomására visszatér. Ily módon aztán egész rendszeres postaszolgálat fejlődik ki, egészen függetlenül attól, nappal van-e, vagy éjjel, jó idő-e avagy kedvezőtlen. Az útirányok tervszerűen meg vannak állapítva, úgy, hogy a levelek és csomagok szállítása a legközelebbi útakon s fennakadás nélkül az egész birodalmon végig lehetővé válik. A mi levélhordóinktól sem csekély szolgálatot követelnek ugyan, de ezek szolgálata semmi a khinai postáshoz képest. Első alapfeltétel nála, hogy erőteljes legyen, mert nem csekély feladat egy és ugyanazt az útat napjában többször is megtenni 40 kilónyi teherrel a hátán. Rendesen futó lépésben kell megtennie az egész útat, mert az idő ott is drága és szűkre van kimérve. Hogy szolgálatképesek legyenek, folytonos gyakorlatban kell maradniok s az a hiedelem kapott náluk lábra, hogy csak üres gyomorral siethetnek, a miért aztán épen csak annyit esznek, a mennyi elkerülhetetlenül szükséges. A khinaiak különben roppant félnek az éjszakától, azt hivén, hogy a szellemek s gonosz lelkek akkor kisértenek. Pedig a postásnak félénknek se szabad lennie; szakadatlanúl kell vándorolnia hegyen-völgyön, rengetegeken végig, készen arra, hogy az útonállókkal is megbirkózhassék. Mielőtt alkalmaztatnának, e tekintetben nagyon különös vizsgálatnak vetik őket alá. Meglehetős magasan alkalmazott vízszintes rudra számtalan homokzsákot akasztanak s a vizsgázandó postás alájuk s közibük áll. E zsákokat azután erős lökések által mozgásba kell hoznia, míg azok folytonos gyors keringőzésnek indultak. Majd gyors futamban a lóbálózó zsákok közt el kell sietnie, a nélkül, hogy testét egy is érintené, mert a nehéz zsák nemcsak leterítené, de a vizsgálaton így meg is bukott volna. Pályázókban különben soha sincs hiány, sőt annyian jelentkeznek, hogy a vizsgálatot megállott legények között még külön is lehet válogatni. *V. K.*

A bécsi cs. kir. hitbizományi könyvtárban levő metszet után. Charleton J. festménye után.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ.

EGYVELEG.

* **A posta gyors fejlődését** élénken bizonyítja egy újabban megjelent mű a berlini posta történetéről. 1646-ban állították fel az első állami postát magában a nagy fejedelem palotájában, honnan azonban később tovább költözött. 1769-ben is csak egyetlen posta volt a városban, de már két hivatalnok volt benne, egyik a levél-átvevő, a másik a kiadó. A jelen század elején egyes iparosok vállalkoztak arra, hogy csekély dij lefizetése mellett átveszik a leveleket a főposta számára. 1838-tól fogva már a vasuti pályaházaknál is vettek fel leveleket. De csak 1853-ban állítottak fel fiókpostahivatalokat. Ma ilyen 112 van Berlinben, a vasuti és külvárosi postákon kivül.

* **Villamos harangozás.** Kiváló templomokba ma is szeretnek nagy harangokat tenni, melyeket azonban nagyon nehéz meghúzni. Így a berlini Vilmos császár emlék-templom nagy harangjának meghúzásához 22 ember szükséges, a kölni dóm úgynevezett császárharangját pedig csak 45 katona volt képes mozgásba hozni. Ezért újabban a berlini Szent-György-templomban, hol szintén óriási harangok vannak, villamos haranghuzó-készüléket alkalmaztak, mely egy tiz lóerejű elektro-motor segítségével másfél másodpercz alatt képes a harangokat mozgásba hozni.

* **A katona-hangyák** a termiták között mindenütt előfordulnak. Havilland Dél-Afrikában, Borneón és Malakkán több ezer termita-bolyt kutatott át, de mindenütt volt katona-hangya, néhol a boly lakóinak csaknem fele. Az ily hangyáknak csak a harcz a feladatuk, testszervezetük is különböző a többitől, némelyiknek fején van külön nedvkibocsátó mirigye, melyből egy csepp harczképtelenné tesz más hangyát. Az ilyeneket a többi hangyák nagyon kerülik.

* **Állatpanoráma.** A hires állatkereskedő, Hagenbeck, Berlinben csodálatos állatpanorámát állított ki, melyben madarak, emlősök és kétéltüek együtt láthatók, és pedig a ragadozó állatok is ott vannak, úgy, hogy valósággal paradicsomi képet tárnak a néző elé. Az erdők, sziklák természetesen festettek, de az állatok mind igaziak és élők. Hogy békében megvannak együtt, annak oka, hogy a ragadozó állatokat a szarvasoktól s más növényevőktől mély árkok választják el, melyeket azonban a nézők nem láthatnak. Mindamellett külön őrök és betanított kutyák vigyáznak, hogy valami baj ne legyen.

* **A legnagyobb hordó a világon** Kalifornia fővárosában, San-Franciskóban van. Egy részvénytársaság építtette s tartja üzemben 21 millió forint költséggel. 360,000 liter bor fér el benne. A hordó magassága 6 méter, széle alul 9½, felül 8¼ méter, kerülete alul 30 méter. A 60 mm. vastagságú tölgyfadongák száma 133, a legalsó 75 mm. vastag. A hordó előállítására 280 köbméter tölgyfa volt szükséges s a vas ráfokra 70 mázsa vas. A hordót befoglaló faházra 112 köbméter épületfa volt szükséges. Mivel a hordót kézi munkával kezelni nagyon nehéz volna, gőztömlőket használnak, melyekkel 7 óra alatt töltik meg. A beleférő bor 1600 közönséges hordót vagy 32 vasuti kocsit töltene meg s az egész hordó sulya körülbelül 8000 mázsa.

* **Fára kuszó kecskéket** gyakran láttak az utazók Afrikában. Jannasch 1886-ban az Antiatles hegységben egy 10 méter magas fán több mint 20 kecskét látott különböző helyzetben, némelyek hátsó lábukon állottak egészen egyenesen, mások a galyakon hintáztatták magukat s úgy ették a leveleket. Brehm Kelet-Szudánban gyakran látott ákáczfákra mászott kecskéket s Schweinfurth is észlelt oly kecskéket, melyek egyenesen a fák csúcsán legelésztek hátulsó lábaikon állva.

MDK

A M.Kir.Vall.- és Közokt. Min. ált.rend. Képzö - müv. kiáll. bizotts. tagjai. /Nem emlitve a nem müvész tagokat./

Magyar kopjafák

(fej-láb fák).

Debreczeni László

erdélyi műemléki
vázlatai. Kört szám-
talan erdélyi kopjafát
~~vázlatait~~ örökített meg.
Lásd pontos címét a
cédula katalógusban.

SZÉPMŰVÉSZET

A TEMETŐ MŰVÉSZETE

Halottak napján, a halottak emlékünnepén sárga avaron csörren a lépés. A lombhullás képletes kifejezése az élet elmúlásának és a temetők novemberi virágdísze egyaránt gyászolja a sírok lakóját és a fejfákra hulldogáló lombáradatot.

A halál, az örökélet komor küszöbe évezredes problémája az embernek. A honnan-hová nagy kérdésnek választó mesgyéje, amelyen katonás rendben felsorakoznak a fejfák és keresztek nemcsak egy örökkévalóságba költözött testvér nyugvóhelyének jeléül, hanem összekötő kapocsként is az eltávozottak és itt maradottak között.

A temetés a legpatetikusabb drámája a gyászolóknak és a megholt után síránkozás, a megholt könnyes búcsúztatása tulajdonképen önvallomás, a magunk árva sorsát szánó búsongás. Ebből a lirikus állapotból szakad ki a sirató vers, a sirató ének, ebből az egyéni tragédiából támad életre az általános érvényű gondolat, a közös sors megdöbbentő tudata. A krisztusi kereszt, amelyet szimbolikusan vállán hord egész munkás életén át a halandó hívő, a végső földi otthon, a sírdomb fejéhez támaszkodik és az egymás mellé kerülő fejfák egyetemességéből kihangzik a temető minden mondanivalója.

El kell választanunk a nagyvárosok és falvak temetőit, mert az évszázados szokás mindkét nemben kialakította a maga formáit. Kisebb falvak építkezésében — kiváltképen a régi településeknél —, a falu közepén, lehetőség szerint dombon állott a templom. Az Isten házát pedig körülvette a cinterem, az elhúnyt hívők temetője. Ősi keresztényi gondolat rejlik e szokásban. A községre vigyázó torony és templom Isten dicsőítésére magába hívja az élőket, majd az életben elfáradtakat és megpihenőket karjaiba fogadja fejükhöz szúrva egy-egy síri kopjafát, szimbolumául a bevégzett harcnak. A társadalom fejlődésével lassankint elhalványodott ez a szokás és a templom szomszédságából kivált a temető. A falu végén bekerített kert vette át a szerepét és új érzelmi síkra lendült át a temető hangulata. A templom közvetlen szomszédsága helyett a tavasszal új életre kelő, ősszel halálba roskadó természet az elmúlás és örökélet rokonságát vitte bele az emberi lélek reménykedésébe. Ez a bizakodó hit járja át az akáclombos, fűzfasusogásos, petuniaillatú temetőket és bennük a művészetet a természet oldja meg a tavasz lombjával és tél zuzmarájával.

A kopjafák talán még a honfoglalás előtt divatos kopjás temetések szokását őrzik. Hajdan a kopják tartói voltak, majd idők folyamán elhalványult eredeti céljuk és új rendeltetésüknek megfelelően keskenyebb formában kerültek használatba. A népi fafaragás művészetének jelentékeny válfaja ma is a fejfa, a vidéki temetők ma is ragaszkodnak az évszázados formákhoz. Különösen szép emlékekkel szolgálhat a Székelyföld mértani díszű, remekmívű kopjafákban.

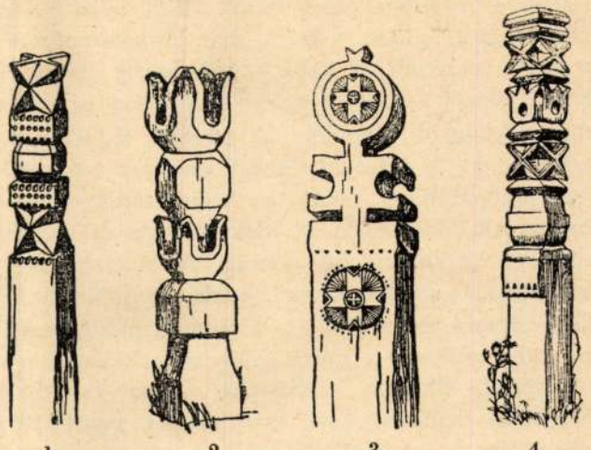

1 2 3 4

KOPJAFÁK

1. Bölcske, Tolna m. — 2. Tardona, Borsod m. — 3. Dunapataj, Pest m. 4. Gyerővásárhely, Kolozs m.

Buzogányos vagy kelyhes faragványaikban sok apró változatosság ragadja meg a szemlélőt. A *Hajdaság*ban nagy fogazott fejfák ácsorognak a sírok mellett, a *palócság*nál pedig a fakeresztek divatosak. Kiválóan

Szépművészet
1940. 2. szám

szépek a barokkos ízlésben kifaragottak, amelyek egyben korukról is számot adnak. A faragott fejfák olykor emberi alakra is hasonlítanak, néprajzi kutatóinkban felmerült az a vélemény is, hogy a fejfa, a *Kúnkép* és *Jászkép* néven ismert határjel, valamint a kapufélfák gyakran hasonlítanak egymáshoz, természetes is ez, hiszen valamennyien határjelzők valódi vagy képes értelemben.

A nép, a nagy közösség hagyományos díszítőelemeiből kicicomázza a fejfákat is és a virágdíszek önkényes kiképzése mellett nem egyszer a fejfák hegyére csőrében virágot tartó madarat is ültet mintegy a túlvilág hírnökét. Elképzelhető, mennyi szokás kapcsolódik össze a népi közösség évszázados életútján, mennyi költőiség húzódik meg az ősöktől átörökölt babonákban, hiedelmekben.

De nemcsak a nagy népi közösség hagyományaiban maradt fenn a mult, hanem a fejlettebb, magasabb művészet emlékei is arról tanúskodnak, hogy az örök-problémák a véges embert minden időben felettébb foglalkoztatták. A horatiusi Non omnis moriar! végig kísért a keresztény évezredeken is és a mártírok testi szenvedésétől Ady lelki vívódásáig líránkat átszövi a halál gondolata. A képzőművészet Haláltánc-ábrázolásai, a vallásos líra halálban kiegyensúlyozódó szocializmusa éppenúgy döbbenten állnak a halál problémája előtt, miként Vergilius—Dante—Madách, vagy a szerelmes népdal temetőkultusza. Csupán a társadalmi elkülönülés termelt ki népi és városi kultúrát, talán a vagyoni helyzet teremtett egyesek számára megkülönböztetést, a lényeg alapjában nem változott: a temető sírdombja örökre elválasztja a megholtat szeretteitől. Kell tehát valami kézzelfogható kapocs a lét- és nem-lét határán, amely a gyász vergődéseitől a bánat mélaságáig elsegítse a hozzátartozót. Ebből a szándékból fakad és valósul meg a drágább síremlék. A szeretet áldozatossága teremti meg a drága emlékeket, amelyek évszázadok óta pompázatossá teszik az eltávozottak nyugvóhelyét. Különösképen az idők távlatán át szembetűnő ez az emberi tulajdonság. Az elmúlásban is a fennmaradás gondolata viszi, hajtja Egyiptom fáraóit, hogy elporló tetemük fölé a piramisok monumentális csodáit hordassák a rabszolgák ezreinek vérkönnyes robotjával, Phrygia sziklasírjai, Trója tumulusai, Mausolos halikarnassosi mauzoleuma egytől-egyig az egészen el nem múlás kétségbeesett kierőszakolásai. Az ó-keresztény korban Galla Placidia ravennai mozaikdíszű mauzoleuma vagy Theodorik sírja kitűnő gazdagságában már művészi célt szolgál, a keresztény lélek nyugodtabban lépi át az örökélet hitében a földi élet küszöbét.

A temetkezés hosszú évszázadokra kettős irányban fejlődik. A szegény rétegek kezdettől fogva közös temetőhelyeket töltöttek meg, a gazdagok és hatalmasok pedig művészi kivitelű sírokba temetkeztek. Az egész középkoron át nagy divatban volt a templomba való temetkezés. Kiváltképen a reneszánsz hatalmas művészete áldozott e szokásnak. A korábban is divatozó szarkofágok megtartása mellett a szobrászművészet legszebb alkotásait rakták egy-egy síremlékre (Michelangelo: Mediciek síremléke, Firenze.)

A barokk és rokokóvilág is megőrizte a templomi temetkezés művelését, természetesen ízléséhez idomította síremlékeit. A XVIII. századi francia izlés megismerésére jó példákat kínál Pigalle szimbolikus művészete a párizsi Notre-Dameban.

A XIX. század temető-művészete ismét a temetőkertet karolja fel. Az empire klassziczizmusa az antik architekturát kedveli és az oszlopcsarnokos építmények, a középkori mauzoleumok, a reneszánsz szarkofágok, falbafekvő síremlékek, Egyiptomból megkedvelt obeliszkek nagy változatosságban sorakoznak fel ízlés, vagyoni helyzet alapján. Majd a század első harmadában a táblabíró-világ allegóriákban megbúvó érzelmessége pendül meg a szerelem, barátság, szeretet átfogó erejét egyetemesen hordozó fáklyák kőbőlmetszett lángjában és az oltárszerű állványra helyezett klasszikus hamvvedrek hallgatag öblében. A temető beleilleszkedik ugyan a természet keretébe, de a hatáskeltést magának követeli az emberi kéz.

Olaszországban híres Camposantok pompáznak, Párizsban a Pére Lachaiseben Bartholomé „Monument aux Mort"-a körül a síremlék-művészet valósággal tobzódik; a Kerepesi-temető hangosan kiáltja a XIX. század mult időket felelevenítő, megismétlő sokféleségét. Benne a mauzoleumok, az alakos díszű szoborcsoportozatok vagy portrék, a fekete-szürke-fehér márványból metszett obeliszkek nyugtalan egymásra szakadása felébreszti a kritikát. A művészet és ipar össze nem mérhető és össze nem egyeztethető ölelkezésében igen kirívó a kereskedelem megszabta obeliszkek uniformizáló tömege. Rádöbbentek már erre régen, éppen ezért például Milánóban meghatározott bizottság ítélete szabja meg a Camposanto fejlődésének művészi irányát. Mennyire szükségszerű volna ez nálunk is, mutatják a pest-budai temetők. Mily jól esik látnunk a művészi erőből fakadt öreg emlékeket. A régi budai katona-temetőben düledezik néhány egyszerű kőkereszt. Nemes, klasszikus alakjuk mennyivel beszédesebb, mennyivel többet elmond korukról, mint napjaink szöveggel bőven kicirkalmazott obeliszkjeinek légiója egykoron.

A halál, az elválás rettentő gondolata mindenkit megrendít aszerint, milyen mértékben érinti a tragédia. A rokon okvetlenül magának követeli szeretett halottjának egész emlékét. Innen magyarázható, hogy az obeliszkek szövegébe sokszor még

email-képmást is elhelyeznek, hogy a földi együttmaradásnak kézzelfogható bizonyítékát érezhessék. Egyideig csak szemben áll a hiú képpel a rokon, de az idők sodrában ő is csak nyomon követi a meggyászoltat. A kép pedig értelmetlenül tovább ott mereng a semmibe tekintve. Vajjon kielégíti-e továbbra is az érdektelen idegen művészi ítéletét? Aligha! Megesik, hogy vagyonos megrendelők mintegy rákényszerítik elgondolásukat a művészre és talán örökre élettelen tömeg születik a véső alatt, hiszen sohasem volt élménye a mesternek. Nagy temetőink hány síremléke fogant ilyen kényszerűségben. Ezzel szemben mennyi bölcseleti, művészi mélység honol azon az emléken, amely négy betűbe önti a legnagyobb problémát: Fuit!

A temető művészetének becsületes megteremtése és megóvása kötelessége a társadalomnak. A temető valamennyiünknek végső otthona, tehát nemcsak a gazdagok fényűzésének méltó kerete, hanem a középszerű ember anyagi tehetségének is helyet adó békés haza. A joggal szemben kötelesség is hárul a közre. Ennek megfelelően érvényesülnie kell annak a gondolatnak, hogy a temető nemzeti vagyon, nemzeti érték. A sírkőraktárak gondolattalan kolosszusainak árán bizonyára művészi síremlékek is készülhetnének, ennek feltétele a művészek és közönség viszonyának kiépítése. A kereslet komolysága kialakítana ízlésnek, anyagi helyzetnek megfelelő polgári művészetet. Ily módon a művészi és nemzetgazdasági szempontok mellett tisztán érvényesülne a kegyelet is. A közösség és magasabb cél érdekében rá kellene bízni a megoldást az alkotó művészre. Akit mi eltemetünk, annak sírhalmára ne vágassuk ki kőből-bronzból fájdalmunk ezerféle kiáltását, hanem az élet-halál nagy problémáját művészi lélekkel megérző, átélő művészre hagyjuk annak megfogalmazását, hogy: A lélek él, találkozunk!

ROMHÁNYI GYULA

AZ ERDÉLYI NÉPMŰVÉSZET SORSA

Erdély három népének, a magyarnak, a szásznak és a románnak egyénisége hiánytalanul csak egész hagyományos népi műveltségében — tárgyiban és szellemiben — nyilatkozik meg. Életmódja, foglalkozása, háza, öltözete s a lelki hagyomány körében nyelve, zenéje, költészete, szokástörvénye — mind szükséges jelsorozat népisége mivoltának, hagyományos népi műveltsége alkatának megismerésére, megértésére — s tegyük hozzá — megbecsülésére. A szászság példás gazdálkodó módja, választékosan takaros öltözködése, a románság szemléletes nyelvének, népköltési-népzenei hagyományának színpompás gazdagsága — csak példaképen idézve valamit — éppen olyan figyelmünkre méltó erdélyiség, mint a kalotaszegi magyarság himzőművészete vagy a székelység verbunkos-szerű „legényes" tánca.

A három nép háromféle eredetű öröklött tárgyi hagyatéka és szellemi hagyománya — a déli, balkáni eredetű román, a nyugatról települt szász s a keleti származású magyar — együttesen színezi az erdélyi népi műveltség képét, jól jellemezve ennek a földrajzi és emberi tájnak népi örökséget és törekvéseket összebékéltető jellegét és rendeltetését. Erdély emberi-népi képe ebben a hármasságban erdélyi kép, amihez éppen úgy hozzátartozik a szász erődtemplom, vagy a havasi román boronaház, mint a galambbúgos székelykapu ; a szász rezesbanda, a székely balladaéneklés ugyanúgy, mint a román havasi fakürt vagy furulya szava. S az öröklődő tárgyi h[illegible] szellemi hagyományt más keretbe fogja [illegible]ovatékot iparos, a székely-magyar földmíves s a hegyi[illegible] nomád juhász román. De az életkeret is egyben [illegible] lódik, ha a román a hegyről alászállva földmívele[illegible] tér, ha a szántovető magyar emberfeleslege városi ipari szerszámra fordul s ha a szász megmaradt földmívelő foglalkozásában. Sok mindent egységesítenek az azonos emberföldrajzi és gazdaságföldrajzi viszonyok, az azonos életlehetőségek.

Ezek a most említett viszonyok — helyről-helyre más-más módon éltetik vagy hallatják meg az öröklöttet, a tárgyi hagyatékbeli és szellemi hagyománybeli örökséget. A modernebb gazdálkodás, életberendezés mai rendjében inkább halatják, mint éltetik. Halódik tehát a nép korábbi művészete is s hagyományos megnyilatkozásait ma már keresni kell, ha nem elégszünk meg a muzeális gyüjtemények gazdag sorozataival, hanem ott akarjuk látni, ahol a megnyilatkozások okkal és céllal testet öltöttek, ahol a néplélek indítékaiból, népi rendeltetéssel keletkeztek, azaz ahol még rátapinthatunk az indítékra s elevenen látjuk a hagyományos rendeltetést.

A tájékozatlan kereső ma már Erdélyben is sok helyt hiába fáradozik s csalódottan fordul ki egyik vagy másik házból, sőt faluból is, ahol színes, csalogató leírások után népművészeti gazdagságot vár, de csak — sivárságot talál. Úgy jár, mint a rosszúl tájékozott

külföldi, aki Alföldünkön órák hosszat vágtat a nélkül, hogy a megígért gulyák és ménesek, cifraszűrök közül csak eggyel szembetalálkoznék.

De ha rohamos is a pusztulás, itt-ott még nagyon szép maradványokra bukkanunk, abban a mértékben, ahogy a nép még benne él hagyományos magaellátó gazdasági formáiban (autarkiájában), vagy ahogy széttolta már ezeket a kereteket. E szerint még sok az ősiség a gyimesi csángók között, viszont jóval kevesebb Aranyosszéken.

Még mindíg nagyon figyelemreméltó népművészeti vidék a Kalotaszeg néven ismert kolozsmegyei falucsoport, amelyet a mult századvégi és e század eleji magyar-stílus-kereső építészek, iparművészek, de a nyomukban járó írók, festők is országos hírűvé tettek. A kalotaszegi írásos hímzés, a kerámia, a fafaragás s mindenekelőtt a lányok és menyecskék öltözete valóban rá is szolgált erre a hírnévre. Az öltözet most van átalakulóban olyan irányban, hogy a házitermelésű és díszítményű anyagokat a gyári termelésű váltja fel, egyelőre anélkül, hogy a formák lényeges jegyeit is felcserélné. Az „újkeresztény" (habán) hatású kerámia, amely a magyar kerámia multjának díszítménybeli nemes hagyományait őrizte, a nép házából csaknem teljesen kiveszett, de kiveszett a műhelyekből is, mestereivel egyetemben. A pom- ímzés Kalotaszeg valamennyi községéből pás írásos hi- ország úri házaiba ; mégpedig ennek szétáradt ép maga használatára készült első, eredeti nem a másolt második és harmadik soro- még abban az időben, mikor a kalotaszegi nép zonya, *Gyarmathy Zsigáné* — elsőként az ban — a népi hímzésnek megteremtette első piacát. Így vált a kalotaszegi hímzés piacra ülő háziipari termékké, akár a mezőkövesdi. Nincs messze az ideje, hogy Nemzeti Színházunk előtt a matyó asszonyok mellett a kalotaszegiek is megjelenjenek.

Nincs ebben semmi megróni való, ellenkezőleg : örvendetes jelenség, hogy a nép fölös munkaerejét olyan termelésre fordítja, amit értékesíthet, ahogy ezt a hivatalos háziipari nevelés és oktatás is hirdeti évtizedek óta. Kosárfonás vagy gyékényszövés, kerékfalazás vagy szövőszékfaragás, hímző vagy fazekas háziipar egyértékű falusi tevékenység, ha megvan a mesterségbeli tudás, a szükséges anyag s az értékesítés lehetősége.

A népművészeti tevékenység, — legalább is abban a formavilágban, ahogy a korábbi nemzedék ismerte és becsülte — egyre kevesebbet alkot a nép számára. Vajjon csak valami stílusfordulat vajúdó időszaka-e ez, vagy hagyományos népművészetünk végleges letűnése, ma még nem látjuk tisztán, mint ahogy a szecesszió forradalmi szakítása az eklektikával — sem látta, hogy minek készíti elő az útját. Vajjon fog-e a nép új népi művészetet teremteni, vagy — egyéb példák szerint — más „társadalmi osztály" vagy „réteg" fogja ezentúl ebben is kielégíteni, mint ahogy ma már bőven ellátja nagyvárosi lebujok muzsikájával és lokálok táncaival?

Mindezek láttán mélységes fájdalma csak a romantikus szemlélőnek van, aki helytelen iskolázottsága szerint abban a hitben él, hogy a nagykun szűrhímzés vagy a kalotaszegi varrottas minta, a székelykapu vagy a házbeli cserepes (kandalló) ezer esztendeig élt azonos formával s ime éppen a mi korunkban kell elmulnia.

A népművészet éltetésének ma csak egy lehetséges módját látjuk : ha társadalmunk műveltebb és művelt rétegei éltetik azzal, hogy vásárolják s a termelést szűnni nem engedik. Egyszer talán elkövetkezik a visszajutás ideje is, mint ahogy hiszünk népzenénk visszaszármaztatásának lehetőségében. Ma még él a tárgyi díszítménykincs, élnek a technikák, az „írásasszonyok" s a munkára alkalmas emberek. A nagy kifosztás és tékozlás után is vannak még hagyományos emlékek, nemcsak a múzeumokban, hanem a falukban is, különösen Erdélyben, kivált kevésbbé megközelíthető rejtekeiben. S szó sincs róla, sok mindent tart még a szokástörvény, a keresztelő, a lakodalom, a temetés, az ünnepi templomozás, a felöltözés, a vendégfogadás, a megtisztelés és a szerelmi vallomás hagyományos parancsa. Élnek tárgyak, formák puszta megszokásból, vagy elpusztíthatatlan erejükből. Még állnak a százados faházak, székelykapuk, haranglábak, csűrök, temetői kopjafák, keresztek s még vannak kegyeletből őrzött kancsók, hímzett lepedők, párnavégek, ruhafélék. Egyik-másik évszázados vagy több évszázados művészi megszólalás emléke.

A muzeális gyüjtemények s a romlásában is még helyi gyökerén élő népművészet vallomása szerint a nagy vonásaiban egységes magyar népművészetnek több erdélyi dialektusa van. Közismert ezek között a kalotaszegi, a torockói, a székely és a csángó, amelyeknek sajátossága már a köztudatban is benne él. De ezeken kívül mennyi még a rejtett dialektikus megszólalás : csak sejtjük.

Most, amikor a magyar kutatás számára újra szabad az út Erdélybe, az az első feladatunk, hogy ezeket a rejtve élő emlékeket megkeressük s közös nemzeti hagyománykincsünkbe iktassuk. De a mi feladatunk az erdélyi románság és szászság népművészetének további kutatása, ismertetése is, mert a három erdélyi népművészet sorsa közös sors, élete vagy halála közös végzet vagy elrendelés.

Erdély népművészeti arcát akkor rajzoljuk meg majd a valóság szerint, ha mind a hármat megismerjük s egymásra hatásukat is tudatossá tesszük. Akkor látjuk majd nagyobb bizonyossággal jövendő sorsukat is.

VISKI KÁROLY

Magyar korona

„FIGYELŐ"
UJSÁGSZELVÉNY VÁLLALAT
Budapest, XIV., Nürnberg-u. 42.
Telefon: 299-632.

Lap:

Megjelent:

93

A magyar korona útja Amerika kincses kamrájáig

A Mindszenty-ügy tárgyalása során előkerült akták szerint a magyar koronát az amerikai őrizetből Rómába akarták vinni.

Koronánknak, ennek a magyar szimbolumnak igen viharos pályafutása volt tíz évszázadon keresztül. Sokszor elveszett, sokszor volt illetéktelen kezekben.

Sok mende-monda forog közszájon a magyar korona eredete és eredetisége felől. Tóth Béla több helyen foglalkozik Ipolyi Arnold püspök és műtörténész megállapításával, aki azt mondja, hogy ez a korona nem Szent István koronája. Azt eltemették a nagy királlyal együtt. Egyszer állítólag kivették a sírból, hogy I. Lászlót megkoronázzák vele. Utána visszatették a fehér márványkoporsóba, Szent István hamvai mellé. A törökdúláskor nyoma veszett a koporsónak a hamvakkal, a koronával együtt. Másik verzió szerint a korona Albert özvegyének, Erzsébetnek volt birtokában.

A ma ismert korona szakvélemények szerint nem koronának készült. Erre vall a felső zománcos pánt, amelynek középső részén a Krisztust ábrázoló zománc át van fúrva a kereszt tartója számára. Alsó része állítólag Dukasz Mihály bizánci császár diadéma volt, melyet Géza Árpád-házi hercegnek adott ajándékba. 1301-ben Vencel királyt koronázták meg vele, aki koronázás után magával vitte Csehországba. Később Ottó bajor fejedelem birtokába jutott, aki fatokba zárta és úgy hozta magával. Útközben — a monda szerint — elveszett és amikor egy mocsárban, Fischamendn tájékán megtalálták, a koronán lévő kereszt el volt ferdülve. A magyar korona a világ egyik legszebb bizánci korból maradt remekműve. Műértéke felbecsülhetetlen, reális értéke azonban alig van. Kövei értéktelen féldrága kövek.

1849-ben a szabadságharc bukása után a menekülő kormányférfiak magukkal vitték. Útközben merült fel a gondolat, hogy elrejtsék. Orsovától bizonyos távolságra elásták. Ebben az aktusban Kossuthon kívül csak öt-hat hazafi vett részt, de egyes verziók szerint Kossuth csak közvetett úton értesült a korona hollétéről. Az osztrák karamilla igen nagy áldozatokat hozott, hogy megszerezze. Vesztegetett, kémekkel kutatott utána. Hazafiakat, akikről sejtette, hogy tudnak a hollétéről, börtönbe vetett, amig akadt egy tehetséges, de jellemtelen magyar ember, bizonyos Wargha István, aki elárulta a korona rejtekhelyét. Wargha azután a Judás-pénzen könyvkereskedést nyitott fiával együtt Londonban.

Az 1849-et követő abszolutizmus megszüntével Ferenc József megkoronáztatta magát, fején a magyar koronával. Ezután már koronaőrség vigyázott a koronára s a többi koronázási jelvényekre.

Mikor Szálasiék csomagoltak és elmenekültek, a sok egyéb nemzeti és privát kincsek együtt elvitték a koronát is. A német ellenállás összeomlása után, mint tudjuk, az amerikaiak birtokába került.

(F. K.)

Té
Davosh

Pajor újabb vi

Téli sportunk n
Davosban és Spir
ben teljes sikerr
be. Figyelembe k
hogy a mi enyhe
akadályozta sízői

maradt verellen, amely Angliát és Svédországot utasította maga mögé. A döntőben tehát megismétlődik a Duna Kupáért vívott nagy csata.

Hölgyválogatottaink már nem dolgoztak ilyen jól, mert biztosnak látszó győzelmet engedtek ki kezükből a USA ellen. Ugyanis nagyszerű küzdelem után 21:19, 21:15 arányban legyőzték az amerikai párost és Farkas Gizi is revánsot vett 18:21, 21:11, 21:8 arányban Seihlandon a Göteborgban elszenvedett vereségért. A magyar csapat ekkor 2:1 arányban vezetett. Farkas Gizi azonban a gyengébb amerikai hölgy ellen elidegeskedte a játékot, amikor 21:15 arányban megnyert első szet után a másodikban 17:13 ra vezetett s mégis kikapott 21:19-re. A döntő játszmában is négyszer vezetett Farkas Gizi, de kiengedte a győzelmet a kezéből (22:24). Hiába küzdött azután nagyszerűen az utolsó mérkőzésen Kárpáti, Seihlandtól 24:22, 21:11-re kikapott s így 3:2 arányban vereséget szenvedtünk, ami által kiestünk a döntőből is. A döntőt USA játssza Angliával, amely a másik sokkal könnyebb csoportban Ausztria csapatát győzte le 3:2-re.

A világbajnokságok alkalmával megtartott nemzetközi asztalitenisz kongresszus egyébként *az 1950. évi világbajnokság megrendezését Magyarországnak ítélte*, ami nagy megbecsülése a mi sportunknak.

Hétfőn délután férficsapatunk utolsó csoportmérkőzését az igen erős Jugoszlávia ellen, amelyben a két Harangozó-testvér és Dolinac játszott, 5:0 arányban nyerte. Hölgycsapatunk Norvégiát győzte le 3:0 arányban és ezzel csoportjának II. helyezettje a világbajnokság III. helyezettje lett.

Nagy meglepetések, nincs telitalálat a Totóban

A Toto vasárnapi 6. fordulóján nem kevesebb, mint négy olasz mérkőzés végződött döntetlenül, de döntetlenül végzett kézilabdában az Elektromos és MTE is. Már maga ez az öt döntetlen is magyarázza, hogy egyetlen telitalálat sem akadt, de volt ezenkívül is bőven más meglepetés, amilyen a favorit KAOE, KASE és Műegyetem veresége.

A helyes szelvény — ilyen nem volt — a következő lett volna: Internazionale—Milan 1:4 (x), Lucchese—Torino 1:1 (x), Lazio—Roma 0:0 (x), Genova—Sampdoria 0:0 (x), Palermo—Triestina 4:0 (1), Novara—Fiorentina 2:0 (1), Bari—Pro Patria 1:0 (1), Newcastle—Charlton 2:0 (1), Elektromos—

Magyar koronázási jelvények

A királyesküi keresztje

Török János: Magyarország primása. Pest 1859. II. r. 288 — 291. l.

Sz. István apostoli koronája s koronázási jelvényei

u. o. 4. II r. 303 — 311. l.

melynek rajza megegyezik a koronás palástéval, azt tartja szerző, hogy nem előminta, mint Bock vélte, de régi másolat, mely talán szintén még az Árpádok korában készült.

Hogy ha majd a pannonhalmi palást hű fényképi közzététele meglesz, mely készülőben van, akkor talán valamivel biztosabban lehet e kérdéshez hozzászólni. A palást alján István és Gizela föliratos képei között egy kisebb fölirat nélküli alak látszik, szerző abban Imrét véli fölismerni; már Ipolyi is azt tartotta, hogy az csak Imre lehet. (Magyar korona. 190. l.)

Az egyéb koronázási jelvények közül a jogarnak fő részéről a kristálygömbü fejről sem a rajzmelléklet sem a leirás nem ad világos képet, de az egyik képen legalább a gömb legtetejét ékítő úgynevezett Salamon csomóját látjuk világosan, melyről szerző csak annyit mond, hogy «felső rosette közepét csinos fonadék-diszítmény tölti ki». A kristálygömb három oldalán bevésett állatot Ipolyi oroszlánnak vagy ebnek, szerző leopárdszerű állatnak, De Linas (Orig. de l'orf. clois. I. 332.) oroszlánnak nézte és persa származásunak tartotta a kristályt, a filigrán foglalatról pedig azt hiszi, hogy byzanczi származásu és azért úgy vélekedik, hogy a jogart is Dukasztól kapta Géza.

Az országalmán lévő Anjou czimer zománcz színei az Ipolyi kiadásában hibásan voltak megfestve, most a leirás pontosan ad számot róluk.

A kardot, melyről ezuttal először kapunk pontos képet, nem méltatja szerző leirásra, viszont az Esztergomban őrzött eskükeresztről kapunk leirást, de a képét nélkülöznünk kell. A korona irodalmát Ipolyi kimerítőbben közölte, mint teszi az ő nyomdokain szerző. A szöveg franczia fordítása igen sikerült és hasonló dicséret illeti a mű nyomdai kiállítását. A képek alatt ép úgy mint a szövegben hiába kerestük a fényképész nevét; a heliogravureöket Kádár készítette. *H.*

TROPAEUM TRAJANI. A dobrudsai nevezetes tropæum megvitatásában Furtwänglernek az A. É. múlt évi 5. füzetében ismertetett hozzászólása ellen most Benndorf legújabb vitairata (Adamklissi. Arch.-Ep. Mitth. XIX. évf., 2 f.) segít növelni a Tocilesco-Benndorf-Niemann és a Furtwängler felfogása közti ellentétet.

Nálunk az első ismertetés ez emlékről (Téglás Gábortól, Arch. Ért. XVI. 395—9.) a Tocilesco-féle kiadványról szól, röviden és szabatosan foglalván össze mindazt, a mit az emlékről T.-B.-N.-ék mint tényleges eredményt és mint magyarázatot irtak. Az emlék helyére nézve pedig azt a véleményét nyilvánítja az ismertető, hogy inkább a kereskedő karavánokra való tekintet miatt helyezték el az emléket mostani helyén, mint valamely győzelemnek a helyszinén való megörökítésére.

Minthogy az emlék e szerint Dáciára vonatkozik s így bennünket közelebbről is érdekel, figyelemmel kisérvén a magyarázat irodalmát, Furtwänglernek

nyújt». Csudáljuk, hogy szerző ez észleletnek oly nagy fontosságot tulajdonít; hisz senki sem állította még, hogy a Dukász koronáján valaha fölforgatták volna a szentek képeit és a ki a koronát figyelmesen szemlélte, lehetetlen volt észre nem vennie, hogy merre tekintenek az egyes szentek. Igaz ugyan, hogy legtöbben, a kik leirták, nem szemlélték elég pontosan és csak azt kell sajnálnunk, hogy az idő rövidsége miatt most sem kapunk elég szabatos leirást, sőt még a föliratok fordítása sem mindig elég pontos.

Helyes észlelet, melyet már más kutatók is tettek, az, hogy Dukász és fia, biborban született Constantinus fején császári korona (stemma) van, míg a Turkia királyának, Geobitz fején csak stephanos, korona-abroncs díszlik.

Már Labarte, utóbb Kondakow bővebben foglalkoztak a byzanti irók és a fönmaradt emlékek alapján a byzanti udvarnál divatos különböző koronák formáival. A magyar királyt Byzanczban nem tartották egyenrangunak és azért nem is küldtek neki zárt koronát. Ez azt a sejtelmet ébreszthetí, hogy a Dukász-féle diadémára a felső négyágú zárást vagy maga Géza király alkalmaztatta, vagy III. Béla illesztette bele, mint már mások is sejtették. Mindkettő közvetlen tapasztalásból ismerhette a byzanczi udvartartást és igen jól tudhatta, hogy a mikor a nyíltabroncsú diadémának ezt a zárt formát adja, ennek az a jelentősége, hogy ő a magyar király méltóságát a byzanczi császársággal egyenrangúnak véli. Ugyanakkor bizonyára sapka-alakú béllést is adtak a koronába (a mostani új), mert a stemmához ez is hozzá tartozott; az nem fölösleges, mint szerző véli.

A Dukász-féle diademán nyolcz háromszögű lemez áll fölfelé, ezekben a régi sugárkorona tradiciója maradt fön. Az a zöldes és kékes zománcz, mely ékíti, à jour van foglalva; szerző erre a ritka példányokban fönmaradt zománcznemre, melyet a modern iparművészet több európai góczpontban új életre ébresztett, a sejtes zománcz elnevezését ajánlja. Nem hiszszük, hogy ez a név szerencsésen jellemezné a sajátszerű technikát; a sejtnek ugyanis, melyben a szorgalmas méhek az ő mézüket lerakják, alapja van, a «sejtes» zománcznak pedig az a különlegessége, hogy az alap hiányzik és csak az oldalsó foglalás tartja meg a megmerevedett és átlátszó zománczanyagot, tehát talán inkább áttört alakú keretes zománcznak nevezhetnők.

A korona viszontagságainak elbeszélése után szerző áttér a palást bemutatására, melyet a fölirat tanúsága szerint István király és Gizela királyné casulának szántak és 1031-ben adtak a székesfejérvári Mária templomnak. Nem lehet tudni, hogy mikor alakították át koronázó palásttá, szerző a hozzácsatolt gallér stilusa miatt azt véli, hogy még az Árpád-házi királyok korában. A Pannonhalmán őrzött bissus palástról,

kimért időközökben, mikor a koronához hozzá lehetett férni. A korona zománczos lemezeinek tanulmányozására tehát ez az újabb kiadvány sem nyújt végleges és kielégítő alapot. E hiányokat a szöveg sem pótolja eléggé, mert leirásai sem lehettek (az idő rövidsége miatt) oly részletesek, mint kivánatos volna.

A szöveg legelőbb a korona közjogi jelentőségét tárgyalja. Ezt a bevezetést szerző az ünnepélyes alkalomhoz illő emelkedett hangon irta meg. Ezután a korona felső vagyis római részét tárgyalja a szerző. Eredeti megfigyelése, hogy e részen úgy Krisztus, mint az apostolok szemei bandzsák, ezt a római mester ügyetlenségéből magyarázza és említi, hogy byzanti zománczképeken nem tud rá példát. Ez a körülmény és a latin föliratok szerinte arról tanuskodnak, hogy e zománczok mestereit olasz klastromokban vagy Trierben, hol az ötvösség a X. században szintén virágzott, kell keresni.* Szerző azt hiszi, hogy a római korona fölül nyilt korona volt, olyan, a milyeneket szokás volt a templomokban az oltárok fölé aggatni és a milyennek a monzai u. n. vaskoronát is ösmerjük. E fölfogás szerint az abroncson közepett Krisztus trónoló képe lett volna, ez valamivel nagyobb s jobbra-balra tőle volt helyezve a 12 apostol, melyből négy hiányzik; így kikerülne a drágaköves és filigrános foglalatokkal együtt 45 ctmnyi hosszú kör, mely normális fejkerületnek felel meg. Azok a keretek, melyekben most vannak a felső keresztalakú pánton, a szerző szerint nem egykorúak a zománczos képekkel, de a XIII. századból származnak, a mikor szerinte a Szent István-féle koronát a Dukász-félével összekapcsolták. Azt hisszük azonban, hogy a keretdíszek inkább a X. vagy XI. századból valók.

Szerző elhiszi ugyan Paulernek, hogy Szent-István koronáját, III. Henrik Rómába küldötte, de azt képzeli, hogy a lándsával együtt hamarosan került vissza az országba; bár e fölfogását nem birja eléggé megindokolni, a hogy szintén csupán föltevés, hogy a most hiányzó négy apostol képe az Árpád-ház két első századában megrongálódott. Hogy mikor illesztették durva módon az ülő Megváltó lemezének megrongálásával a koronába a keresztet, arról szerző nem nyilatkozik, csak a balra hajlásáról mondja, hogy erős ütés vagy esés következtében történhetett mert srófjával együtt görbült meg és nem mozog.

A Dukász-féle korona abroncsán a mellképekben ábrázolt arkangyalok a homlokoldalon az abroncs fölé helyezett trónoló Krisztus felé tekintenek, a többi négy szent pedig az arkangyalokat kiséri tekintetével. «Erre a körülményre eddig még senki sem ügyelt, pedig a zománczképek dispozicziójának eredetisége mellett fényes bizonyitékot

* Már De Linas (Origines de l'orf. clois I. 331.) úgy vélekedett, hogy a felső korona lemezeit a német eredetű pápa Trierből kapta «mert az ő korában Rómában nem igen tudtak ily zománczokat készíteni».

IRODALOM.

A MAGYAR KORONÁZÁSI JELVÉNYEK. Irta: *Dr. Czobor Béla*, sajtó alá rendezte Radisics Jenő. Budapest, kiadja a műbarátok köre 1896, 26 lap nagy folio, franczia és magyar szöveggel és öt fényképes réznyomattal.

A díszes mű, melyet a műbarátok köre múlt évben a Budapesten tartott műtörténeti congressus tiszteletére közrebocsájtott, legjobb értelemben vett alkalmi kiadvány, mert az érdemes szakférfiak, kiknek létrejöttét köszönjük, megragadták azt a fölötte ritka alkalmat, mikor a szent korona a millenáris ünnepkor hozzáférhető volt, arra, hogy a koronát, a palástot, az ország almáját s a jogart lefényképeztették. Ezért mindenki hálával tartozik nekik, különösen pedig a szakirodalom, melyben tudva van, hogy mily kevéssé kielégítő sok tekintetben, az utolsóelőtti, Ipolyi-féle publicatió.

Abban ugyanis csak a korona és zománczos lemezei készültek fényképek után, de még ezek sem hívek, mert a színezés (nyilván a rendelkezésre állott idő rövidsége miatt) csak futólagos színvázlatok után készült és még ez a kétes hitelű színezést sem vitték át híven a kőre.

A többi lapok épenséggel korábbi, hiányos, Bock-féle fölvételek ismétlései voltak. Most ellenben kapjuk heliogravureökben. természetes nagyságban a korona képet szemközt és hátsó oldaláról tekintve, kapjuk az egész palást hű képét kicsiben és a palást középső alsó darabját természetes nagyságban és veszszük szintén eredeti fölvételben a keresztes országalma képét, a jogar képét oldalt és fölülről tekintve, valamint a kard markolatát a penge fele részéig.

Sajnos, hogy ezúttal is a korona két képe sikerült legkevésbbé. Csak a fő contourok elég határozottak, de sem a homlokoldalán, sem a hátsó részén a szembetünő zománczos alakok és föliratait nem mutatkoznak elég szabatosan. Mindegyik lemezen egyik vagy másik oldal a túlerős fény vagy a túlságos sötétség miatt elmosódott. Mikor ezt sajnálattal konstatáljuk, sem a kiadók, sem a fényképező Weinwurm Antal érdemét nem akarjuk megrövidíteni, mert tudjuk, mily lázas sietséggel, ismétlés lehetősége nélkül, kellett a fölvételeket teljesíteni, azon szűken

Arch. Ert 1897

Magyar Koronázási

palász

Magyar Művészet

1930 371. P 374. l.

Magyar koronázási
Ereklyék

Vas. Ujs. 1917.
28-30 l. képekkel.

Gerevich Tibor:
A koronázási kin-
csek.

Honvéd-emléklap.

Rajta, a
~~A~~ név keretétől j
Sándort és Klapka Gy
ciel Mórt, Dembinszky
látjuk. A keret fölé, m
s a melyhez a palmákon
Hungaria pallossal jo
fején babért tart. A
diekhez s a háttérben
külön keretben Buda a

L; ki
van ábrázolva,

„HONVÉD E

a keretben: „Az 1848–40
hazáért"

alól balra: „Utánnyom

s jobbra: „Kiadja az 1848
Budapesten.

Könyomat, mér
Ltsa 4
4

29. szám.

Vasárnapi Ujság

Pest, september 17-kén 1854.

A ‚Vasárnapi Ujság' hetenként egyszer egy nagy negyedrétü iven jelenik meg. — **Előfizetési dij helyben:** julius—decemberi folyamra azaz: hat hónapra **1 pft.** Házhoz küldve **1 ft. 30 kr. p. p.**

☞ **Postán elküldve** minden egyéb költség nélkül: julius—decemberi folyamra azaz: hat hónapra **1 ft. 30 kr. pp.** — Az előfizetési dij az alulirt kiadókhoz bérmentve utasitandó.— **Landerer és Heckenast**, kiadók (Egyetem-utcza 4. sz. a.).

A magyar koronázási jelvények.

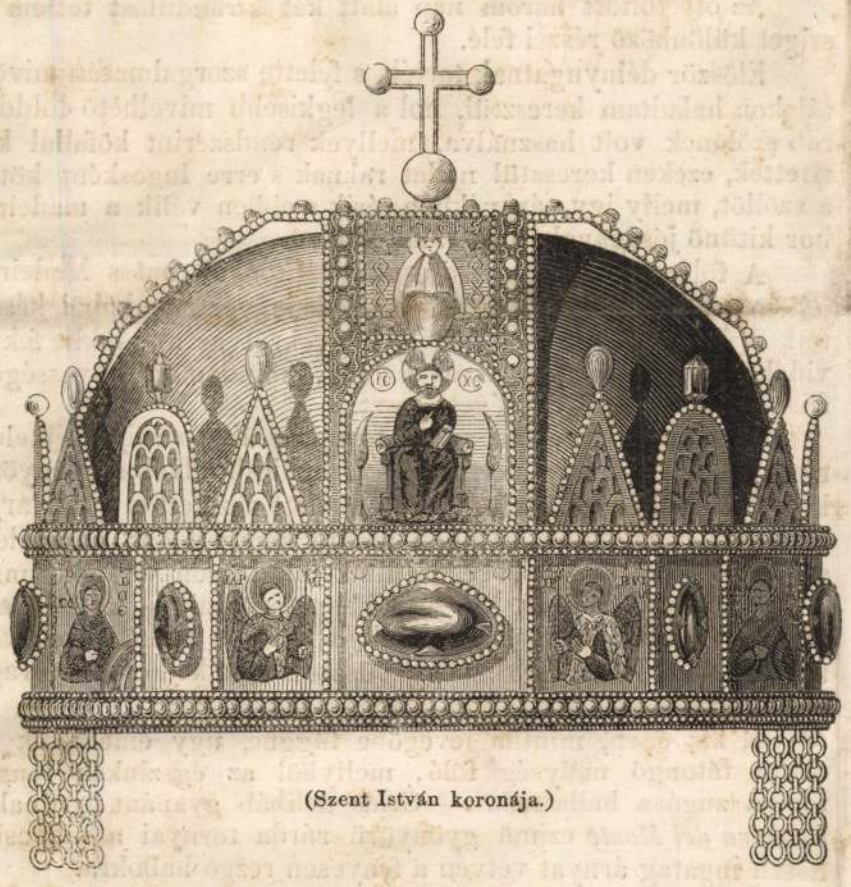

(Szent István koronája.)

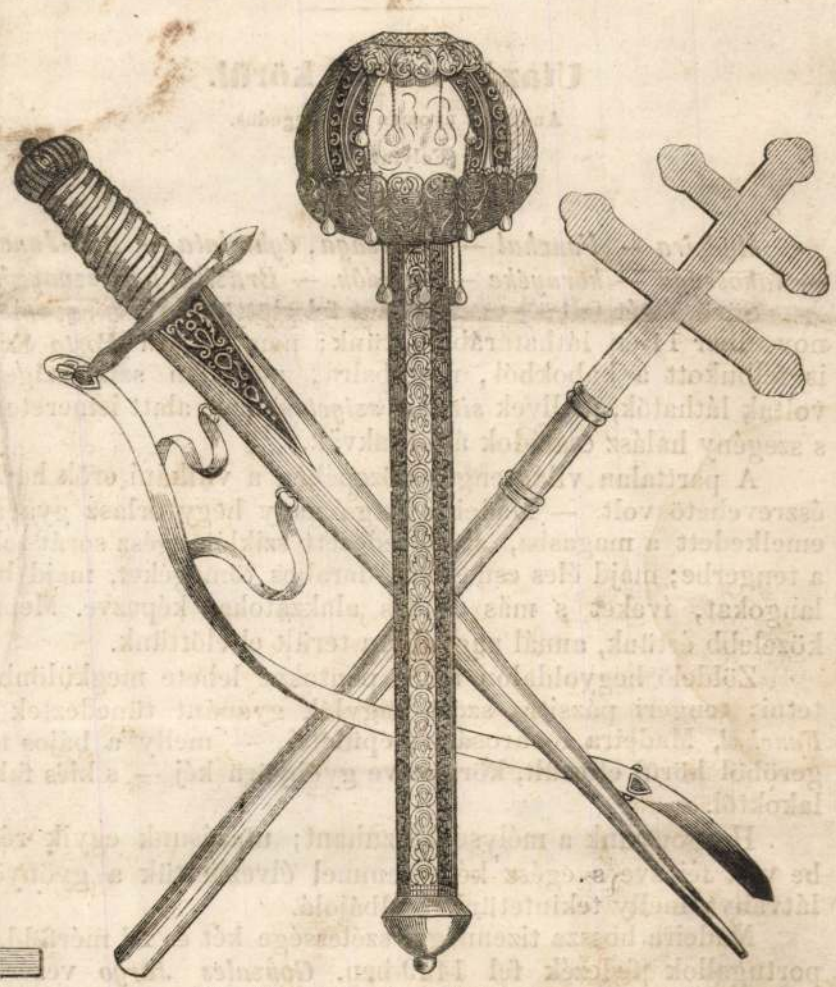

(Szent István kardja. Királyi pálcza. Apostoli kereszt.)

(Az ország almája.)

Folyó hó 7-kére a magas kormány olly országos ünnepet rendelt, mellyet eddigelé semmiféle naptárban nem olvastunk, s mellyen lehetetlen, hogy minden magyart legalább első királyunk szent István koráig magával ne ragadjon a visszaemlékezés, mellynek sem öröm sem fájdalom, sem búbánát, sem vigasság szárnyát nem szegheti.

A magyar naptárakban uj és nevezetes ünnep mint tudva van, azon fontos esemény örökemlékére rendeltetett, legmagasabb helyütt: miszerint e napon fedeztetett fel, az egész birodalom nagy meglepetésére, a pár év folytán sikeretlenül keresett magyar szent korona egyéb koronázási jelvényekkel, mellyeket ábrázolnak az előttünk levő képek, s mellyeknek ezeréves viszontagságait rövid történeti vázlatban fogjuk előadni.

Hogy ős apáinknak midőn e kies földet, mellyet édes hazánknak nevezünk drága véren szerzették, erös karral meghóditották, még koronás uralkodóik nem voltak, az olly tiszta történeti igazság, mellyet senki sem vonhat kétségbe.

Géza vezérnek fia Vajk, ki később felvévén a szent keresztséget, s ezzel István nevet, a mint apja halála után átvette a nemzet kormányzását, elhatározta magában, hogy az egész magyar nemzetet átvezeti a keresztény hitre s ezen szándokát követ által tudtára adá Sylvesternek, az akkori római pápának.

Elgondolhatja minden ember, mek-

Magyar koronázási jelvények

kora lehetett öröme a szent atyának, midőn azon erös, nagyra termett nemzet, mellynek eldődei a világszerte rettegett Attila vezérlete alatt olly rémületbe hozák magát Rómát is, hogy az akkori pápa processióval jöne elébe, egyszerre tömegestől felajánlja magát a keresztény vallás hiveinek.

Atyai örömét nemcsak szavakban nyilatkoztatá ki Sylvester pápa, hanem külső jelekkel is fényesen bebizonyitá azt, küldvén Istvánnak királyi koronát, jelül: hogy öt ugy tiszteli mint a többi keresztény koronás fejedelmeket, és egy kettös ezüst keresztet, annak kinyilatkoztatásaul, hogy Istvánt, ki a keresztények összes seregét egész nemzetével gazdagitá, az anyaszentegyház apostolának elismeri, és vallja. Aminthogy kezdettöl fogva mindvégig viselték a magyar királyok az *Apostoli* czimet.

A szent koronán és apostoli kereszten kivül látunk még egy buzogányszerü *királyi pálczát*, egy *egyenes kardot* s egy gömbölyü tekét, mellynek tetején kettös kereszt, oldalán az Anjouk családczimerével egybeköttetésben a magyar kereszt vonásokkal: ez az *ország almája*, s legnagyobb hihetőséggel, az emlitett család uralkodási szakából veszi származását. A kard szent István királyénak tartatik, valamint a királyi pálczáról is legnagyobb hihetőséggel fel lehet tenni, hogy már első királyunk jobbját diszesité.

Egy nevezetes kiegészitő része a koronázási jelvényeknek, az elösoroltakon kivül, szent István palástja, mellynek képét, valamint a szent korona történetét jövő számunkban közlendjük.

∞

Utazás a föld körül.

Anderson nyomán Dr. Hegedüs.

(Folytatás.)

II.

Madeira — Funchal — lakossága, éghajlata — Rio-Janeiro — lakossága — környéke — őserdők. — Brazilia belviszonyai.

Sürü, setét felhő gyanánt tünt fel előttünk *Madeira*, midön november 11-én láthatárába értünk; nem sokára *Porto Santó* is felbukott a habokból, mig balra, meztelen sziklaszigetek voltak láthatók, mellyek *sivatag szigetek* neve alatt ismeretesek s szegény halász családok által lakvák.

A parttalan világtenger közepében a vulkáni erök hatása észrevehető volt. — Madeira maga nagy hegytorlasz gyanánt emelkedett a magasba, széttöredezett sziklák egész sorát tolva a tengerbe; majd éles csúcsokat, darabos tömegeket, majd barlangokat, íveket s más csodás alakzatokat képezve. Mennél közelebb értünk, annál nagyobbra terült el előttünk.

Zöldelő hegyoldalon fehér pontokat lehete megkülönböztetni; tengeri pázsitra szórt kagylók gyanánt tünedeztek fel *Funchal*, Madeira fővárosának épületei, — melly a bájos tengeröböl körül elterült, környezve gyönyörü kéj — s kies falusi lakoktól.

Horgonyunk a mélységbe zuhant; utazásunk egyik része be volt fejezve s egész kényelemmel élvezhettük a gyönyörü látványt, melly tekintetünket elbájolá.

Madeira hossza tizennégy, szélessége két és fél mérföld, — portugallok fedezék fel 1419-ben. *Gonzales Jargo* vezérlete alatt; — a monda azonban más eseményt emlit, melly a sziget feltalálásával kapcsolatban áll.

Harmadik Eduard angol király korában egy fiatal nemes, neve *Machine Robert* szerelemre gyult az ép olly szép, mint magas származásu d' Arfet Anna iránt; — szerelme viszonoztatott, de a szeretetnek dölyfös rokonai Robertet tömlöczre vették. — A szerelemtöl lelkesültnek azonban békóit lerázni, börtönéből kitörni s imádottját elragadnia sikerült, — hajójuk, édes terhével, már már elérte Frankhon partjait, midön iszonyu zivatar támadt s a boldogtalan szerelmeseket Madeira partjaira sodorta; — egy kis öbölben kötöttek ki, melly maiglan *Machico* nevet viseli. — De a szép Anna pár nap mulva meghalt, kedvese csakhamar követte, s mindketten egy agg czedrusfa tövében, közös sirba temettettek, — közelében azon keresztnek, mellyet szerencsés menekvésük hála ézetében emeltek az ég urának. — Machiko templomának főoltárjánál maiglan láthatók a kereszt maradványai; sirhalom és cedrus rég eltüntek.

Bármint legyen is, annyi bizonyos, hogy mostani nevét a portugalli telepedők által erdei miatt nyerte, mert Madeira ezen nyelven fát jelent.

A sziget népessége körülbelül 120,000 lakóra rúg; kereskedése, melly kizárólag angolok által üzetik, virágzó; a kiviteli czikkek között első helyen állván a világhirü madeirai bor.

A sziget főhelye *Funchal* igazán délszaki város, a házak tetői laposak, s messze nyulnak ki az utczákra, hogy igy a benlakóknak árnyat szerezzenek. — Az ablakok kicsinyek, s az alsó emeletben majdnem egészen hiányzanak, s fa táblák vagy zsalúk által pótoltatnak.

Utczái szükek s homályosak, de felette tiszták. — Jármük ugy szólva ismeretlenek, mindenki vagy gyalog jár vagy nyargal lóháton vagy öszvéreken; csak a gazdagok, kik fényes palankinokban vitetik magukat, s a borhordók tesznek kivételt, miket alacsony szánokon, sovány de nagy szarvú ökrök vonczolnak.

A lakosság felette vegyült; találhatni minden tartománybeli európait, a nép legnagyobb része azonban néger eredetü, nyomorult faj. — A férfiak külseje, szálas termetük s villogó szemeikkel, türhető, — de a nök a *szép nem* czimre csakugyan nem jogositvák, — mi leginkább a sanyaru életmódnak tulajdonitandó.

Az ott töltött három nap alatt két kirándulást tettem a sziget különböző részei felé.

Először délnyugatnak tarték, s felette szorgalmasan mivelt tájakon haladtam keresztül, hol a legkisebb mivelhető földdarab szölönek volt használva, mellyek rendszerint kőfallal keritettek, ezeken keresztül nádat raknak s erre lugosként kötik a szöllöt, melly igy, árnyékban érik s ebben vélik a madeirai bor kitünö jóságának okát találhatni.

A földmivelés elömozditására jótékonyan hat s Madeirát jellemző a sok *viz-vezetés;* a viz ugyanis vékony, köből készitett csatornákban vezettetik a hegyekről az alantabb fekvő vidékekre s számos ágakra oszolva, mindenfelé hüvességet, frisseséget s termékenységet áraszt.

Más nap reggel fogadott lovamra ülve a sziget éjkeleti részének látogatására siettem; — a legkiesb falvak s gyönyörü kéjkertektől övedzett falusi lakok mellett vezetett el a kanyargó ut, mellyet kiszáradt patakok medre képezett; az ut szélén, azt ugy szólva szegélyezve, virultak mind azon virágok, mellyeket honunkban csak üvegházakban láthatni, — lángoló szinekben viruló kaktus, pelargoniak, fuchsia s rózsabokrok voltak láthatók, közbe közbe egy büszkén emelkedö pálma vagy gránátfa.

E kis éden, mintha levegöbe függne, ugy emelkedik az alatta tátongó mélység fölé, mellyből az égszinkék tenger tompa zugása hallatszik. — Óriás délibáb gyanánt nyulnak a *Senhora del Monte* czimü gyönyörü zárda tornyai a magasba, hoszu ingatag árnyat vetvén a fényesen rezgö habokra.

Kirándulásom felette érdekes volt. — Tüzes hegyi lovam könnyü ügetéssel haladt, hegyen völgyön keresztül, néha a meredek bérczfal mellett elnyuló keskeny uton fel a magasba, majd mély völgyekbe érve velem. — Vezetöm a ló tulajdonosa, paripám farkába kapaszkodva, veres kis föveggel fején vigan szaladt mögöttem egyhangu danájával siettetve lova lépteit. Igy jutánk a hegyek tetejére, honnan tekintetünk a kis szigetre s onnan a végtelen tengeren szállongott.

Madeira, mellyet a fecskék csak az év legzordabb napjaiban látogatnak, áldott földével, mellynek föltörésére eke vagy ásó nem szükséges, de emberi kezek elégségesek, a legboldogabb tartományok egyike lehetne e földön, de lakosai tunyák, munkakerülök s inkább hagymával s kenyérrel elégednek meg, csak hogy erejöket ne kelljen megfesziteniök. — Hatalmas, fájdalmas unalom érzete ömlik el az egészen, s az utas azon gondolattal, hogy mit Isten jól tett, azt az ember keze elrontotta, — kénytelen megválni a szigetkétöl.

Ellenállhatlan vágy ragadja meg az emberi kebelt kiszál-

Magyar közjegyző-
jelek

Grandpierre Edith:
A kolozsvári szent
Mihály templom.
Bpest, 1936. 24-
28. l.

Lásd adatgyűjtemény
nyomban:
Kolozsvári szent
Mihály-templom
alatt.

tereprendező-
..... 2.000 "

j falképének
..... 4.000 " +

tatarozási mun-
k kibontására ..... 2.000 "

plom freskói-
ló hozzájá-
..... 1.000 "

lom helyreál-
rulás ..... 1.000 "

m tatarozási
..... 1.000 "

si munkálataira ..... 1.000 " +

eltárt rommarad-
e szükséges
..... 1.000 "

letek konzervá-
umba való szál-
..... 1.000 " +

Átvitel : 23.000 P.

Magyar Kőfaragó-emlékek

Fröde Vilmos: Felső-magyarországi középkori épületeinek kőfaragó jelei. MMÉE Könyvtára XXXIV. Kötet. 424. l.

zágos Bizottsága

gvetési tervezete

ll : 55.000 P.

ofényre került
s konzerválá-
..... 4.000 P.

vreállitási és
ent István-ko-
..... 3.000 "

ély romjainak
eletek konzer-
..... 2.000 "

Folytatólagos

Dercsényi Dezső, ifj.: Az Árpád-kori kőfaragómű-vészet első emlékei.

(Kny. Magyarságtudomány)
8°, 14 K, 19 L, Budapest, év nélkül (1937).

Magyar kőfaragó művészet

Magyar könnvescébek
tervek elkrétázanat a
régi könnvescébek figje-
lembe vettek:

I. a technikai szempontokat:
a) a konstrukciót,
b) az anyag és statikai
törvényeinek ismeretét
c) fény- és árnyékszerkesz-
tést.

II. művészi követelményeket.

a) stiluskat
b) arányokat
c) térhatást
d) külső és belső gazdagságot,
az alkalmazok ornamen-
tális és figurális díszeket.

Réh. S. l.

belletes [illegible]

Statuek 2 C mell hozzá szolásai

Szö[illegible] Lux és Pacher

[redacted] Hosszas vita fejlődik ki a lefaragás kérdése-

ben. Végül Elnök kimondja

mottoz csak egy technikai nehéz van jelen,

a bizottság nem hatarozhat e kérdésben. Elnök

Technikai albizottságot kiv egyb. ~~[illegible]~~

~~Laczny~~ A bizottság ovzes tagjait A telefonon

is felhivni, ~~[illegible]~~ kérdés további

megvitatásra kerül.

Lux javasolja, hogy Hültetis hivjuk meg

Wosszala Sándor (~~[illegible]~~ fővárosi) mint a XIII

ugyontag részéről. Elnök ezt hatarozatilag

kimondja.

Bécsi 1939. május

A KÖNYVGYÜJTÉS MŰVÉSZETE

Írta SIKLÓSSY LÁSZLÓ

Sokáig magam sem tudtam, hogy a könyvgyüjtésnek van művészete. Úgy éreztem, hogy a könyv a legfőbb jó, amelyből bőségszaruként ömlenek a szellemi javak. A könyvek jótékony egyéniségek, az olvasók hálás tömegek. Nem jutott eszembe, hogy ezt a viszonylatot fordítva képzeljem el. A modern világ azonban végrehajtotta ezt a szerepcserét. A dolog úgy történt, hogy nagyobb mértékben szaporodtak a könyvek, mint az emberek. Valamikor *egy* könyvet hívtak *bibliothecanak* : a bibliát. Aki ezt elolvasta, az máris felépítette fejében és szívében a maga könyvtárát. A középkorban egyetlen könyv is a tudomány sugarával ragyogta be tulajdonosát. A *homo unius libri* (egykönyves ember) kifejezést mint megbélyegzőt még nem használták.

A művelődés fejlődése mindnehezebb feladat elé állította az embert s manapság már sok-sok milliónyi könyvből kell kiválogatnunk a magunk kis könyvtárát. Hogy csináljuk ezt? Miként fogjunk hozzá? Ezt sehol nem tanítják. Erre születni kell és gyakorlatban tökéletesedni. Aki végül ezt a feladatot jól meg tudja oldani, az megérdemli a művész nevet.

Mert mit jelent egy kis egyéni könyvtárat összeválogatni? Azt jelenti, hogy megtalálom és összeszedem azokat a könyveket, amelyekre szükségem van, hogy munkámban támogassanak, pihenésemben szórakoztassanak, bánatomban megvigasztaljanak, szeszélyemet kielégítsék, parancsomat glédában várják : velem éljenek-haljanak. Csaknem olyan nehéz, mint jó feleséget találni.

Hány darabból álljon az ilyen könyvtár? A mai középosztályú ember könyvtára szerintem száz kötettől ötezer kötetig terjedhet. A könyvtár nagyságából természetesen nem lehet következtetni tulajdonosának szellemi nagyságára, a könyvtár tartalmából azonban lehet. Minden egyéni könyvtár rávall tulajdonosának lelkivilágára s különösképpen felel arra a kérdésre : művész-e az illető a könyvgyüjtés világában, vagy sem? Tudja-e a zongora billentyűiként kezelni a világpiacon feléje tárt könyvmilliókat? Talán olyan tartós élményt is tud nyujtani, amilyennel jól összeválogatott zenekar élén nagy karmesterek ajándékozzák meg hallgatóságukat? Avagy csak szánalmas kontár, aki a zsibvásáron vásárolt gramofonlemezeit még rendesen rá sem tudja rakni a forgó korongra?

A könyvgyüjtésnek tehát megvan a maga művészete, amely az emberrel született ösztönös tehetséget kíván meg. Ez az ösztön kezdetben rejtőzhetik, később előbújhat, fejlődhetik és nagyranőhet. A könyvet mindenesetre szeretni kell és foglalkozni kell vele. A többi magától adódik.

*

Üljünk gyorsított időgépre és rohanjunk át a könyvgyüjtés művészetének magyar történetén. E néhány kiszakított pillanatképen az is megfigyelhető, hogy a könyvgyüjtés művészei sem nem könyvmolyok, sem nem száraz tudósok. Azok, akik a könyvet igazán szeretik, — legyenek írók, olvasók, gyüjtők, könyvtárosok vagy kereskedők — szeretik az életet is, a természetet is. S ez a szeretet — mondhatnám szerelem — kölcsönbe megy. Legtöbbjüket hosszú élettel áldja meg a Teremtő, amiért örömüket lelik a mult tanulságainak megőrzésében s a nagy szellemekkel való állandó társalgásban. A könyv sem egyedül, sem könyvtárrá tömörítetten nem árt az egészségnek. A könyvvel való minden foglalkozás csillapítólag hat az idegekre. A régi világ ócskakönyvkereskedői dohos-poros kis boltjaikban élték életüket, de patriarkakort értek el s a régebbi irodalomban más, mint «*öreg* antikvárius» nem is szerepel. Gyüjtőket viszont bőven találunk az ifjak között.

Kezdjük történelmi szemlénket a XV. század közepén, amikor a drága anyagú, írott könyv még ritka jószág volt és csak gazdag emberek által megfizethető. E korszak bibliofiljei között ott találjuk a *Janus Pannonius* rokonszenves alakját. Nagybátyjával, *Vitéz János*sal együtt ők

Gr. Apponyi Sándor könyvtárában

ketten időben még Mátyás királyt is megelőzték a könyvkedvelésben. Janus fiatalságát a páduai egyetemen töltötte. Ezidőben az ifjak már szorgalmasan jegyezgették az előadásokat, de Janusnak még könyvei is voltak. Ha hinni lehet egy játszi kis versének, ezek a könyvek segítették őt ki a vidám diákélet okozta pénzzavarából. Íme a vers szabad fordításban :

Három könyvem, Judás vagy Salamon,
Kotord elő, im itt az alkalom!
Zálogba mind a hármat én dugám,
Láthadd Janus nevét a cédulán!
De mit! Ily borsos volna a kamat?
Nálad hagyom hát minden dolgomat.
Megládd: hiába lész te résen,
Felényit sem kapsz majd az árverésen.

Janus Pannonius klasszikus művésze volt a könyvgyüjtésnek, amelyben derűs lelkével hosszú évekig telhetett volna gyönyörűsége, ha elhibázott politikájával Mátyás király ellen nem fordul. Így 1472-ben *Pécs*ről, püspöki székhelyéről menekülni kényszerült s eközben lelte korai halálát.

Szerencsés külsejű és megnyerő modorú ember volt *Kálmáncsehi Domokos* székesfehérvári prépost a Janus Pannoniust közvetlenül követő nemzedékből. Kálmáncsehi művészlelkét dícséri az a *breviarium*, amelyet *Francisco de Castello Italico* készített számára hazánkban évek hosszú sorának munkájával. E gyönyörű kódexet, amelyből egy inicialet illusztrációban is bemutatunk, most vásárolta meg az Országos Széchenyi-Könyvtár. Kálmáncsehi egyike kora legkiválóbb könyvgyüjtőinek, jóllehet összesen csak öt könyve maradt fenn.

Mátyás királyunk könyvtárát, a *Corvinát* olvasóink hírből bizonyára ismerik. E nagy király, valamint Janus Pannonius és Kálmáncsehi Domokos példái ama korszak könyvkedvelésének, amelyben a könyv fejedelmi és főúri személyek udvarában legalábbis annyira szerepelt értéktárgyként, mint művelődési eszközként. A drága köntös mindenesetre a könyv magasfokú megbecsülését jelentette. Ez a megbecsülés hozzájárult európaszerte a csendes örömhöz, amikor a könyvnyomtatás révén a könyv elterjedése előtt beláthatatlan perspektíva nyílt meg.

A gyüjtő szeme azonban inkább a multba szeret tekinteni. Ebben nem volt kivétel Közép-Európának egyik legkiválóbb gyüjtője, a magyar *Zsámboki János* (1531—1584) bécsi udvari orvos és könyvtárigazgató sem. Zsámboki ez állásain messze felülemelkedő tudós volt, korának legkiválóbb polihisztora, azaz minden tudományágat átölelő szelleme. Zsámboki már akkor vásárolta a könyveket és kéziratokat, amikor mint szegény, vékonypénzű fiatalember *Olaszország*ban járt. Férfikorára esett az első nagy világraszóló könyvgyüjtési konjunktúra : a Corvinának a *Jagellok* idejében elkezdődött bomlása, majd a török uralom alatt folytatódott romlása. Zsámbokinak Corvinák megmentése körül nagy érdemei vannak.

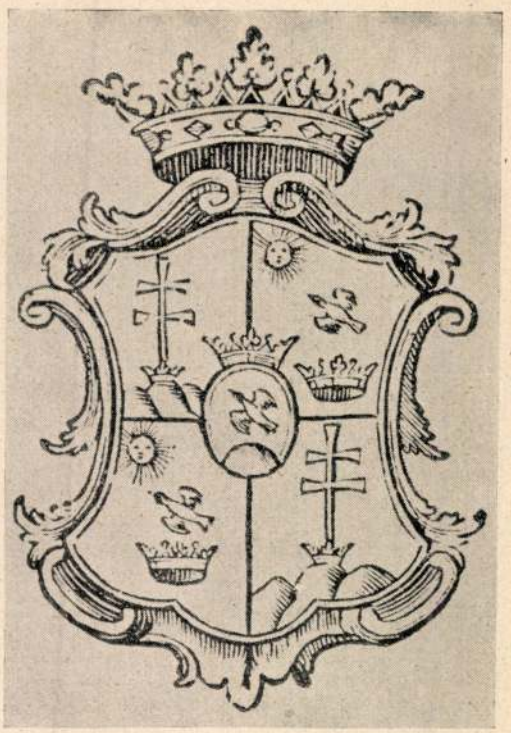

Széchenyi Ferenc ex libris-e (Széchenyi címer)

Ő volt minden idők egyik legkiválóbb könyvgyüjtője. Mint lelkiismeretes tisztviselő elsősorban a bécsi udvari könyvtár számára gyüjtött s csak másodsorban magának. Könyvtára így is háromezer kötetre szaporodott fel. Az udvar ezt is megvette, de csak Zsámboki örököseinek fizette ki az árát. Ezidőben jelentette ki *Blotius*, Zsámboki utóda a könyvtárosi székben : «nem kételkedem, hogy ha Zsámboki kéziratos könyvei is hozzánk kerülnek, könyvtárunk felül fogja múlni a francia király könyvtárát és egyenlő lesz a vatikánival.»

Zsámboki tudós volt s így könyvtára elsősorban tudományos célokat szolgált. A következő XVII. század nagy fiában, *Zrínyi Miklós*ban (1616—1664), a költőben, hadvezérben és politikusban olyan könyvgyüjtő jelenik meg, aki a régészeti célok háttérbe szorításával könyvtárát gyakorlati közéleti működésében használta fel.

Zrínyi könyvtára a maga teljességében megmaradt. Sajnos, hogy amikor ezelőtt negyvenhat évvel eladásra került, nem hozzánk, hanem a zágrábi egyetem könyvtárába jutott. Zrínyit *Pázmány Péter* nevelte, ő serkentette nyelvek tanulására is.

Így tanult meg a magyar anyanyelvű Zrínyi gyermekkorában latinul, horvátul, olaszul, németül, később törökül. Valószínű, hogy ógörög szövegeket is értett, franciául és spanyolul pedig szintén olvasott, s ha szükség volt rá, beszélt is.

Ezeket a nyelveket találjuk meg Zrínyi könyvtárában, amelyet tökéletes szellemi fegyvertárként gyüjtött össze. Ismerni akarta a folyamatos emberi művelődés minden mozzanatát s nyilvánvalóan sajnálta, hogy nem beszél valamennyi nyelven, amelynek irodalma van. Ezért hozatta meg angol és skót szerzők műveit latin nyelven, sőt volt egy lengyelből cseh nyelvre fordított könyve is. Zrínyi könyvtára korának összes ismereteire kiterjedt a klasszikusoktól s a történelmi, földrajzi, kozmográfiai művektől kezdve a hadtudományi és politikai tárgyúakig. *Toll Jakab* holland utazó élményként említi meg, hogy 1660-ban Zrínyi csáktornyai könyvtárában gyönyörködhetett.

Zrínyi könyvtára mintája lehetett volna egy művelt emberek és becsvágyó ifjak számára felállítandó *közkönyvtár*nak, csakhogy ilyenre akkor még nem gondoltak. Még ötven év múltával is pálcával kellett a nebulókba beleverni a *quae maribus*t s ha magasabb célok felé törő ifjú akadt — nem hittek neki.

Így járt *Kolinovics Gábor* (1698—1771), a XVIII. század történelmének leghűbb szemlélője és megörökítője. Nagy ész, törhetetlen jellem és fáradhatatlan munkás. Rajongott a tudományért és nem tudott könyv nélkül élni. Köznemes gyermeke volt, vézna fiúcska, aki rémes hányattatásokon ment keresztül, amíg a különböző pozsonykörnyéki iskolákban elvégezte tanulmányait.

A bolond könyvgyüjtő a «Narrenschiff» c. munkából

Eddig a könyvgyüjtésnek csak bíborban-bársonyban született művészeiről beszéltünk. Most lássuk ezt a magárahagyott gyermekifjút, akinek volt egy súlyos tehertétele: nyakas volt, mindenkivel összeveszős. Egyik iskolából a másik után csapták ki, de utánaküldték az előmeneteléről tanúskodó jó bizonyítványt. Amikor 15 éves volt, Szent-Györgyön Konstantin piarista atya «megsértette» őt. Elborult előtte a világ. Egyingben-ruhában megszökött. Csomagja mégis volt: magával vitte Konstantin atya könyveit. Hány könyv lehetett az? Talán három, talán négy ütött-kopott darab, talán annyi sem. A lánglelkű gyermek számára azonban gazdagságot, boldogságot, életet s egy egész világot jelentettek.

Később súlyosan kellett bünhődnie tetteiért. Eleintén úgy látszott, mintha az idő múlása meghozta volna az engesztelést s a bocsánatot. Kolinovicsot felvették a piarista-rendbe; ez egész életére való ellátást jelentett volna neki. De egy fél évnél nem bírta ki tovább. Őt sem bírták ki. Az összes piarista atyák egyhangú tanácsa alapján kivált a rendből.

Nagyszombatba ment, de nem volt betevőfalatja. Egy kanonokhoz akart beállni famulusnak, szolgafélének. Neszét vette ennek Konstantin atya és sietett elmondani a könyvhistóriát... Kolinovicsot még szolgának sem vették fel.

E sorsverte ifjúból lett a XVIII. század legtekintélyesebb történelmi kutatója, kézirat- és könyvgyüjtője. Semmi munkát nem sokalt és kész volt minden nehézséget legyőzni. A Pálffy és Esterházy grófok fel is ismerték tehetségét és munkaerejét és sok neki tetsző munkával bízták meg. Kolinovics rendezte irataikat és könyvtáraikat is. De mindez nem elégítette ki kutatási vágyát.

1748-ban Nagyszombatba utazott s ott meglátogatta a jezsuitákat. Kolinovics ezidőben már híres ember volt. A jezsuiták testvéri szeretettel fogadták a jeles tudóst és aszkéta életű férfiút s nem egy szellemi tornát vívtak meg vele. Különösen éles harc fejlődött ki a körül, hogy a templomos lovagok (templáriusok) valósággal laktak-e Magyarországon? Gábor azt állította, hogy laktak, a jezsuiták azt, hogy nem laktak. Tétel állt szemben tétellel, a bizonyítékkal azonban egyik fél sem rendelkezett.

Kolinovics elhatározta, hogy ha törik, ha szakad, utánajár a dolognak. Felutazik Bécsbe és ott fog a császári könyvtárban kutatni. De ehhez nem volt pénze. Gyerünk *Esztergom*ba, ott a káptalannak egészen csodálatos könyvtára van s az

Miniatür a Ranzanus korvin kódex címlapján, Mátyás, Beatrix és Ranzanus püspök, amint művét átnyujtja nekik

élet is olcsóbb lesz! Kolinovics felszerelte magát ajánlólevelekkel, elment — valószínűleg gyalog — Esztergomba, s mihelyt leverte sarujáról az út porát, máris kutatni akart.

Nem engedték. Amint tanítványa és életírója, *Kovachich Márton György* megírta, Aeneasnak nem volt oly nehéz az alvilágba behatolni, mint Gáborunknak Esztergomban könyvhöz jutni. Végül *Esterházy József gróf* horvát bánhoz küldött levelet s a gróf halálos ágyán írt utolsó soraival támogatta a kétségbeesett kutató kérését. Ez hatott.

Mennyivel jobb dolguk van a mai könyvtárlátogatóknak s némelykor mégis panaszkodnak! Kolinovics maga, mihelyt könyvhöz jutott, máris feledte minden bánatát s könyvet írt a templomos lovagokról, amelyben beigazolta állítását. Ez a könyve s 1741-es országgyűlési naplója csak halála után jelentek meg. Kolinovics nem ért rá munkáinak sajtó alá rendezésével törődni. Inkább kész volt bármelyik művét valamely barátjának vagy pártfogójának lemásolni.

Kolinovics könyvtárában — jelenleg az Egyetemi Könyvtárban — elsősorban ott voltak saját kéziratos művei, a későbbi történetírók nagyraértékelt forrásai. Ezenkívül számos más kéziratos könyv és okirat, végül sok nagyértékű nyomtatott könyv. Amikor már hetvenedik életéve felé járt, megjelent nála *Kollár Ádám Ferenc*nek, a bécsi udvari könyvtár igazgatójának egy megbízottja s nagy összeget ígért könyvtáráért. Kolinovics azonban nem állt vele szóba, hanem a pannonhalmi Szent Benedekrendi apátságnak még életében átadta e legnagyobb kincsét. Még halálos ágyán is könyvtárán tépelődött s a mellette álló bencéshez így szólt:

— Atyám, lelkiismeretemre mondom, nem adhatom könyveimet gyermekeimnek.

Íme, Kolinovics, a sok gazdag bibliofil között pénztelen ember, egy *scriba* a gőgösök szemében! De mennyi erő, lélek és művészet volt benne, hogy könyveket írjon és bírjon! Gigászi erőfeszítéseket kellett tennie, hogy könyvtárat szerezzen össze saját otthonában, mert igényeit kielégítő más könyvtár nem állott rendelkezésére.

Az olyan művészlelkű könyvgyüjtőt, aki egy közkönyvtár alapításáig tudott felemelkedni, a XVIII. század hozta meg *Széchenyi Ferenc gróf* személyében. Kolinovicstól Széchenyihez az összekötőkapocs *Kovachich Márton György*, egy kiváló gyüjtő és tudós, aki Kolinovich példáján nevelkedett. Kovachich vetette fel egy nyilvános könyvtár eszméjét s e célra felajánlotta saját gyüjteményét, amelybe 20,000 forintot fektetett bele. Ahányszor csak rátekint, írta Széchenyinek, könnyel telik meg a szeme, mert mindazt az időt, amelyet az élet örömeire, gyönyörökre vagy akár saját boldogulásának előmozdítására fordíthatott volna, ezekbe ölte bele.

Széchenyinek Kovachichcsal való barátságából és együttműködéséből sarjadzott ki az 1802-ben megalapított *Országos Széchenyi Könyvtár*. Széchenyi Ferenc példáját követte *Teleki József gróf*, a Magyar Tudományos Akadémia első elnöke, aki 24,000 kötetével megvetette az Akadémia könyvtárának alapját. Ezzel emelte a Teleki névnek azt a fényét, amely *Teleki Sámuel gróf*nak (1739—1822) köszönhető, a marosvásárhelyi híres Teleki-könyvtár megalapítójának.

A könyvgyüjtés művészetéhez természetesen hozzátartozott a jó vásárlás művészete. Megvenni elhanyagolt könyvtárakat, összekutatni padlást-pincét, ahol a kincs mint fölös lim-lom hever; ha ez már nem lehetséges, megtalálni az első lelőnél, aki még aránylag kis haszonnal megelégszik; ha ez sem lehetséges, nem riadni vissza magas ártól sem, amely azonban csekélységnek fog tűnni idő múltával, amikor a könyvkincs az őt megillető helyről fogja emanálni szellemi sugarait — ez volt a könyvgyüjtés művészete száz-százötven év előtt.

Ilyen ügyes gyüjtő volt például *vasadi Jankovich Miklós* udvari kamarai titkár, akit Kovachich úgy jellemzett, hogy olyan ember, aki három zsidón és öt görögön túltesz. Jankovich gyüjteményét 1832-ben vette meg az állam 125,000 forintért. Ez volt a Széchenyi-könyvtárnak a mult század első felében legnagyobb gyarapodása. Ekkor került a könyvtárba a *Budai Krónika* s az első két Corvin-

kódex; ezek közül közöljük a *Ranzanus*-kódex címlapját, amely Ranzanus luceriai püspököt ábrázolja, amint művét Mátyásnak és Beatrixnak átnyujtja.

A Jankovich-klasszisú gyüjtők adtak példát könyvtárosainknak, viszont a tudományosan fejlesztett könyvtárak vezetői megfelelő sugalmazással szolgáltak gyüjtőinknek is.

A XIX. századból a XX. századba átmenőleg ismét nagyszabású gyüjtőket látunk: *Ráth Györgyöt*, *Todoreszku Gyulát* és *Apponyi Sándor grófot*. A Todoreszku-gyüjteményt közvetlenül a háború után legnagyobb lesujtottságunk idején kapta meg a Széchenyi-könyvtár. Az Apponyi-könyvtár korszakos gyarapodást jelentett. Apponyi Sándor grófnak ez az élete műve, amelynek bibliográfiai leírását már előzőleg kiadta s méltó helyekre külföldre is eljuttatta, tartalmazza a hazánkban vagy a külföldön bármely nyelven megjelent magyar vonatkozású műveket.

Mind az Apponyi-könyvtár, mind a Todoreszku-gyüjtemény a legjobb tanítás arra is, milyen példányokra kell törekedni és hogyan kell azokat konzerválni. E gyakorlati tanulság mellett ne felejtsünk el hálával emlékezni e nagy mecénásokra, amiért annyi gondot, szakértelmet, fáradságot, költséget és mindenekfelett szívet áldoztak a magyar művelődés oltárán.

Amíg múzeumaink és gyüjtőink a század-találkozón is még erősen a Zsámboki—Kovachich-vonalban mozogtak s a fősúlyt kéziratok és könyvrégiségek gyüjtésére vetették, azalatt a *Vörösmartyt*—*Petőfit*—*Aranyt* követő nemzedék irodalom-barátai fokozott kegyelettel fordultak e nagy költők felé. Örömmel látták, mint kerülnek e klasszikusainkból új és új népszerű kiadások a piacra, viszont ők már nem elégedtek meg csak a tartalmi élvezettel, ők megfelelő köntösben akarták bírni kedvenc költőiket, olyan kiadásban s olyan példányban, amelynek még személyes köze volt a szerzővel. Így kezdődött el a Petőfi-editio-princeps-gyüjtés, amely hamarosan átterjedt többi irodalmi jeleseinkre is.

Kálmáncsehi Dömötör ábrázolás, a Kálmáncsehi kódexből

Ez társadalmi szempontból is örvendetes volt, mert az ár, különösen eleinte, nem volt nagy s így a kispénzű emberek is hozzájutottak olyan könyvekhez, amelyekkel érdemes volt éppoly szeretettel foglalkozni, mint a nagy bibliofileknek a maguk kódexeivel. A könyvkiadás is hasznát látta ennek, mert a gyüjtők hamar rájöttek, hogy editio princepset legjutányosabban a kiadótól lehet venni — a mű megjelenése idején. Ehhez természetesen jó szimat szükséges.

A tanulóifjúság is belátta, hogy a különböző gyüjtési ágak közt a szivargyűrűtől a bélyegen át a régi pénzig mégis csak a könyv érdemel legnagyobb figyelmet.

1890 körül kezdtek a pesti antikvárkönyvkereskedők szaporodni. E sorok írója a Kálvin-téren lakott és 1890-től 1898-ig volt a városháztéri piarista gimnázium növendéke. A Városház-térről a Kálvin-térre kétféleképpen lehetett eljutni: az egyik útvonal a Lipót-utcán és a Zöldfa-utcán át vezetett; ez érintette az Angol-kisasszonyok intézetét, a Lipót-utcai polgári leányiskolát és a Zöldfa-utcai nőképzőt. A másik útvonal a Ferenciek-terén s az Egyetem- és Kecskeméti-utcán ment át. Ezen az úton át lehetett megcsodálni az *Athenaeum* és *Franklin-Társulat* előkelően titokzatos épületeit, majd végignézni az antikvárius könyvkereskedőknek már beszédesebb ablakait. Ilyenek voltak *Dobrovszky és Franke*, *Révai Leó*, *Politzer Zsigmond* s a «*Poros-Müller*» (megkülönböztetésül a József-körúton levő «József-Müller»-től) kirakatai. A két útirány között, bármily fájdalmas volt is a választás, többnyire mégis csak az antikvár-vonalon mentem, ahol minden kirakott könyvet ismertem s minden változást lelki örömmel üdvözöltem.

Kis gyüjtők nagy élménye volt, amikor 1895 táján a Kerepesi-út és Vas-utca sarkán a *Ruzicska*-könyvbazár nyílt meg, ahol 10—20 krajcáros árakon pergamentkötésű foliókat, 50 krajcárért már XVI. századi préselt bőrkötéseket lehetett vásárolni. Az ilyen helyeken jóeszű és jószemű fiatalok sokat tanulhattak és előnyösen vásárolhattak. Magasabb színvonalú eset volt, amikor tízegynéhány év múltával Révai Leó boltját árusította ki három múzeumkörúti kereskedő. E változatos anyagot egy pinceraktárból kétnapos porciókban bányászták ki és mutatták be a vásárló törzsközönségnek, amely parázs alku után azt fel is szippantotta.

Könyvárverések voltak Pesten már a XVIII. században is, a rendszeres könyvaukció azonban háború után való jelenség. Míg a könyvbazárokban való vásárlás ötletet és gyors elhatározást kívánt meg, az aukció gondos katalógusával, előzetes kiállításával a lassú és habozó ember számára is megnyitja az érvényesülés kapuját. Általában manapság — sajnos — egyre-másra feloszlanak nagy könyvtárak, amelyeknek anyagát a vásárlók kedvükre forgathatják. Ily módon a könyvböngészés olyan lehetőségeket nyujt, amilyenekről a régi világ nem is álmodott.

Igaz, hogy a világ is megváltozott. A régi középosztály ifjúsága remélhette, hogy előbb-utóbb neki is lesz rendes könyvtárszobája ; a mai ifjúság talán nem is vágyik rá. S ezzel elérkeztünk a legnehezebb kérdéshez : miben nyilvánuljon meg a könyvgyüjtés művészete manapság, amikor a könyvtermelés nagyobb, mint valaha, a magánlakásokban könyvekre szánt hely pedig kisebb, mint bármikor?

E fonák helyzetnek egyik orvossága a közkönyvtáraink megszaporodása. Régente a latájner ember igyekezett összeszedni minden könyvet, amelyre szüksége lehet. Ma ez már mellőzhető. Ma egy átlagos műveltségű ember — ha nincs módjában az előző nemzedék módjára könyvtárt tartani — korlátozhatja könyvállományát a gyakorlati élet által megkívánt kézikönyvekre, amelyek ellátják őt első segéllyel, amíg egy könyvtár szellemi kórházába be nem érkezik. Tíz-húsz ilyen kézikönyvnél nem kell több az ilyen átlagembernek, akiről feltesszük, hogy többcélú bútorok közt lakik modern cifranyomorúságban. Csakhogy még ilyen otthonban is van helye még további nyolcvan, vagy mondjuk száznyolcvan könyvnek.

A modern berendezkedés hívei tehát, akik rendszerint önérzetesen kényes ízlésűek, ne tároljanak a régiek módjára minden könyvet, hanem tartalom és külső szerint válogassák ki és folyton mustrálják azokat a könyveket, amelyek lelkükhöz legközelebb állanak. Ne mennyiséget, minőséget gyüjtsenek. Szép könyvet szép kötésben, szép és értelmes exlibrisszel. Tűzzenek maguk elé egy amatőrcélt. Minthogy a lelkiség mindig változik s az ember mindig jobb és jobb után vágyik, ez a száz vagy kétszáz könyv végül gyönyörű zártcélú amatőr gyüjteménnyé fog átalakulni. Amit kiselejteztünk vagy elajándékoztunk, azon ne búsuljunk : az a könyvkultúrának javára természetben lerótt forgalmiadó. Ily módon rájövünk, hogy csekély férőhelyen is érvényesülhet a könyvgyüjtés művészete.

A régiek kevésbbé ismerték a folytonos selejtezést. Ma azonban a legmaradibb ember sem tud megőrizni minden nyomtatott papírt. Nem tesszük el például napilapjainkat. A regényolvasás fokozódó lázának csillapítására is olyan olcsó tömegárut használunk, amelyet szívesen adunk kölcsön és nem sürgetjük, hogy visszaadják. A fölös holmi folytonos kisöprése azonban a legmodernebb lakásban is bizonyos légüres teret hagy, amely odaszippantja a szép modern könyvet ; nem sokat, a könyvek elitjét.

Nem könnyű dolog. Ehhez bizony a könyvgyüjtés modern művészetére van szükség. Általában modernül élni — az egyiknek sikerül, a másiknak nem. S a modern sem marad mindig modern. Ki tudja, nem jön-e holnap divatba az, amit ma még ódonnak ócsárolunk. Az is megtörténhetik, hogy valakinek lelkisége s talán vagyoni állapota is újból a sok könyv irányába fordul. Talán egy kis családiház építése is szóbakerül. Egy kis, egészen modern családiház építése, egy kis, egészen modern könyvtárszobával. Ott pedig már nem nagy virtus a könyveket jól, szépen és hozzáférhetően elhelyezni!

Akik igazán szeretik a könyvet (L' amour des livres). Cucinotta rézkarca 1890 körül

Magyar Középkori templomok keltezéséről

Halavats Gyula:

A középkori templomok keltezéséről.

Arch. Ért. 1912.

262-263. l.

indulok uj alkotmányos küzdelembe, ez
gitimizmus lánglelkü apostola: Griger M
királyság megváltó eszméjének. És feg
nyugalmat, békét, becsületes demokráciá

Ezért fordulok barátaimhoz, hivei
lakozzanak hatalmas, lelkes táborunkho
igaz ügyet, harcoltam a főváros autonomi
sok ezer embertársamon, joggal kérhet
harcolni az elnyomatás veszedelme ellen.

És kérek mindenkit, akit közös eszm
nek semmit, amig igazolt emberein
Griger Miklós és az én nevem sz

Budapest, 1935 március havában, a

Márkus-nyomda. Budapest, V., Bank-utca 5. (Felelős vezető: Márkus Géza)
Felelős kiadó: Berecz Vilmos.

Magyar Könyvkötés

Végh, Julius v.: Ungarische Barockeinbände. Sonderabzug aus der Gutenberg-Festschrift. 4 tabl. Mainz, 1925.

Magyar könyvkötés

Romhányi Károly: A magyar könyvkötés művészete a XVIII.–XIX. században.

8°, 48 L, 340 L, Budapest, 1937

Hunyady József: A magyar könyvkötés művészete a mohácsi vészig

8°, 24 K, 111 L, Budapest, 1937.

Magyar könyvkötés

Magyar könyvkötészet

Végh Gyula: Régi kőszegi könyvkötéser

Kny. Vasi Szemle
8°, 6 K, 14 L, Szombathely, 1939

jeleneteit, de főleg arcképeit, amelyeken eltűnik a szigorú puritánság, eltűnik a derűs közvetlenség és átadja helyét az élet szélesskálájú, szinte mohó élvezésének. Raffinált rajz, egy-két feketével odavetett kontúr, sejtelmes, álomszerű színfoltok: látomásai ezek egy túlfínomult szemnek, talán túlfáradt léleknek is, aki tájaiban, Zorka ciklusában, önarcképeiben áttörve önalkotta formát, szabályokat, bágyadt mosollyal csalogatja elő — mintegy bizonyítva, hogy ezt is tudja — az életnek nem mindenki számára megtapasztható, nem mindenki által érzékelhető és az elméleteknél, a törvényeknél is fontosabb szépségeit.

Rippl-Rónai komoly, állandóan kereső, becsületesen következetes egyénisége festészetünknek. Az úttörők, Gauguin, Puvis de Chavannes, Maurice Denis közvetlen nyomdokain haladva eljut a művészet új feladatainak, a fejlődést biztosító új szemléletnek közvetlen közelébe. Hogy megoldásai, eredményei nem állnak arányban törekvéseinek következetességével, elképzeléseinek nagyvonalúságával, azért nem ő, de kora felelős. A l'art pour l'art, amely kisigényű feladatok elvégzésére, játékra kényszeríti a nagyotakarókat is. Vágyott a falak után, Giotto-t irigyelte. Fra Angelico áhítatát csodálta és éppen ezért nem fest vallásos tárgyú képet. A pózt, a tartalom át nem élt, csupán kölcsönzött állendületét megveti és ezért nem dolgoz fel történeti témát. Mélyről jövő, kollektív hitből táplálkozó feladatok híján, a köznapi életből kellett merítenie. A művészet lelki tartalma helyett, szerkezeti problémákra kellett támaszkodnia. Lelki élmények helyett az élet felületi jelenségeinek és a művészet szerkezeti viszonylatainak kettőssége, ezeknek összehangolása kötötte le életét. Így jutott el stílusához és így fáradt is el attól.

KOPP JENŐ

A KÖNYVTÁBLA DÍSZÍTMÉNYEINEK FEJLŐDÉSE A XII–XVIII. SZÁZADBAN

A könyvtábla korának meghatározásánál a tökéletes technikai ismereten kívül legfontosabb a tábladíszítés motívumfejlődésének történeti tudása. Hosszú ideig a kor meghatározásánál éppen a könyvtábladíszítést hagyták figyelmen kívül és csak a XIX. század derekától kezdve tudunk ezzel foglalkozó irodalmat felmutatni. Semper Gottfried, a kiváló műtörténész, Gottlieb Theodor, majd Birkenmayer Sándor érték el ezen a téren a legnagyobb eredményeket. Kutatásaik révén kétségtelenül bebizonyították, hogy a legrégibb könyvtábladíszítő bélyegzőszerszámok nem egyebek, mint az aranyművesek bélyegzői. Szerintük a XII. század első felében kezdték a bélyegzőket könyvtáblákon először alkalmazni, mint díszítő eszközöket. Az emlékek bizonysága szerint — ellentétben az eddigi felfogással — nem Angliából, hanem Észak-Franciaországból ered ez a díszítőipar. Innen vándorolt át a század közepén Angliába, ahol különösen a durhami-bencések, a winchesteri és yorki szerzetesek tűntek ki nagyszámú, művészileg fejlett készítményeikkel. Tábladíszítéseiknek összetétele valamennyi, ez időben készült kötésen lényegileg ugyanaz volt. A táblát körülölelő szegélydíszítést sűrűn egymás mellé nyomott díszítőelemek alkották, a kereten belül lévő tükröt pedig derékszögű négyszögekre, körökre, vagy körcikkekre osztották fel és ezeket a kerettől eltérő díszítményekkel töltötték ki.

Mint az emlékek mutatják, a bélyegzők lenyomatai négyzet-, téglalap-, derékszög-, háromszög-, kör-, levél- és mandorla alakúak voltak, melyekben nemcsak geometrikus és ornamentális, hanem figurális díszítményeket is találunk, nagyobbrészt madarakat, halakat, természethűséggel megrajzolt oroszlánokat, medvéket és különféle mesebeli lényeket: sárkányokat, griffeket, a szigonyt és delfint tartó víz istenét. Az emberi ábrázolások között különösen Krisztus, a Madonna, az apostolok, angyalok, Dávid király és lovasvitézek alakjait ismerjük fel. Gazdag fokozatait látjuk az ornamentális díszítményekben a csillagoknak, stilizált növényeknek, továbbá az íreknél meghonosodott szíj- és szalagfonatok sokféle változatának, melyek a XV-ik századi Corvin-kötések fínomabb kivitelű paszománt díszeire emlékeztetnek. Az ír szerzetesek, kik a keresztény kultúra terjesztésében a legnagyobb szerepet vitték és az ezzel járó könyvművészetre is messze Würzburgig, Regensburgig, sőt egészen St. Gallenig tanították a papokat, félreismerhetetlenül sajátságos külső és belső könyvdíszítést honosítottak meg mindazokon a helyeken, ahol befolyásukat érvényesítették. A könyvtábláikat jellemző bélyegzők magukban foglalták azokat a díszítőelemeket, melyek e kor többi művészeti emlékein — mint az építészet és ötvösművészet alkotásain — ugyancsak fellelhetők. Eredetük visszanyúlik az őskeresztény, arab és kelta díszítőművészetre.

Ez a nélkülözhetetlen és művészi érzéket kívánó ipar, nemzedékről nemzedékre szállva, új elemekkel gazdagodva, elterjedt az európai kontinensen, első-

Szépművészet
1942. 3. sz.

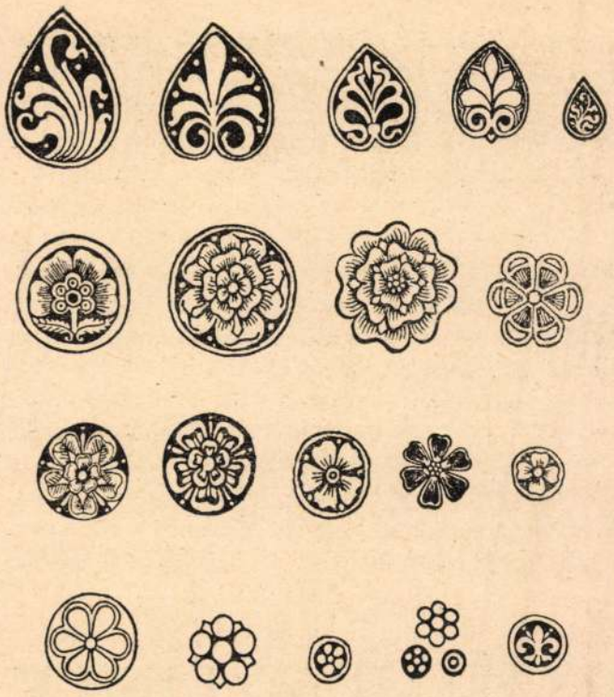

A SZÍV- ÉS RÓZSA-BÉLYEGZŐK KÜLÖNFÉLE VÁLTOZATAI A NÉMET ÉS MAGYAR KÖNYVTÁBLÁKON

sorban Francia- és Németországban, ahol a nemzeti díszítőelemekkel bővülve, megteremtette a francia és a monumentális német gótikus könyvtábladíszítést. Ha ezeket a díszítőelemeket vizsgáljuk, első rátekintéskor megállapíthatjuk azt, hogy a táblák díszítésének elrendezése és stílusa szempontjából tudatos utánzatai és részben továbbfejlesztései voltak az előbbi századoktól örökölt motívumoknak. Könnyen érthető ez, hiszen az első németországi szerzetesek, akiktől a legkorábbi díszített könyvtáblák fennmaradtak, írországi származásúak voltak. Ilyen volt a würzburgi Szent Kilián, a könyvkötők védőszentje is.

Tegyük most már vizsgálat tárgyává a gót könyvtábladíszítést és annak motívumait!

A tábla beosztása — ellentétben a tömör románkori táblákkal — tisztább és szabatosabb. A keretbeosztást itt is megtaláljuk, de a motívumok már sokkal művészibb kivitelűek. A díszítések régi elemei, az állat-, ember- és mesealakok, helyet adnak virág- és geometrikus vonaldíszeknek, bár a régi, XII—XIII-ik századbeli aranyműves bélyegzők alkalmazásával a XV. század utolsó negyedében is találkozunk. Az írektől tanult ornamentális díszítményeket a középkori német könyvkötő rendszerint nemcsak keretdísznek használta, hanem a tábla közepének most már nem egy, hanem több beosztású tükrében is alkalmazta. Ilyen motívumok a szív- és a rózsabélyegzők különféle változata. Mint új díszítőelem jelennek meg a tábla tükrének beosztásánál a ruta-, a liliom- és a gombbélyegzők. Ezek a díszítmények úgyszólván minden nemzet könyvtábláján fellelhetőek egészen a XVI. század elejéig. Különbség csak a táblabeosztásokon található. Míg a német ízlés nehezen tért át az ötvöstáblákról a bélyegzőkkel díszített bőrtáblákra, azonnal megváltoztatva a románkori bőrtábla beosztását, hogy annak díszítményeit világosabbá tegye, — addig a francia gótikus könyvtáblabeosztásnál még mindig a díszítmények zsúfoltsága észlelhető csaknem annyira, mint a románkorban. Ekkor veszi kezdetét és önállósul a gótikus magyar könyvtábladíszítés is, mely csaknem a XVI. század végéig uralkodik. A díszítőelemek idegen földről kerültek hozzánk, de a táblák összetételükben és felosztásukban már nemzeti jelleget öltöttek.

E kor utolsó szakából még három fontos technikai körülményt kell megemlítenünk, melyek nemcsak a könyvkötés technikája számára jelentettek előnyt, hanem nagy hatással voltak a díszítőelemekre is. Egyik az, hogy az eddig használt bélyegzőket éppen úgy készítették, mint az aranyműveseket, vagyis a díszítményt vésték ki, míg ettől kezdve megfordítva történt. A másik technikai fejlődést a sávozóknak és a görgőhengereknek alkalmazása jelentette, ami abban állott, hogy egy és ugyanazon díszítményt egy koronggon vagy sávozón egymás mellett többször lerajzolva vésték ki. Így elérték azt, hogy a tábladíszítmény egyenletesebb és szabályosabb lett. Ez a technikai fejlődés tette lehetővé azt, hogy a bélyegzők, amelyeket díszítésre használtak, zárt ornamentális elemeket tar-

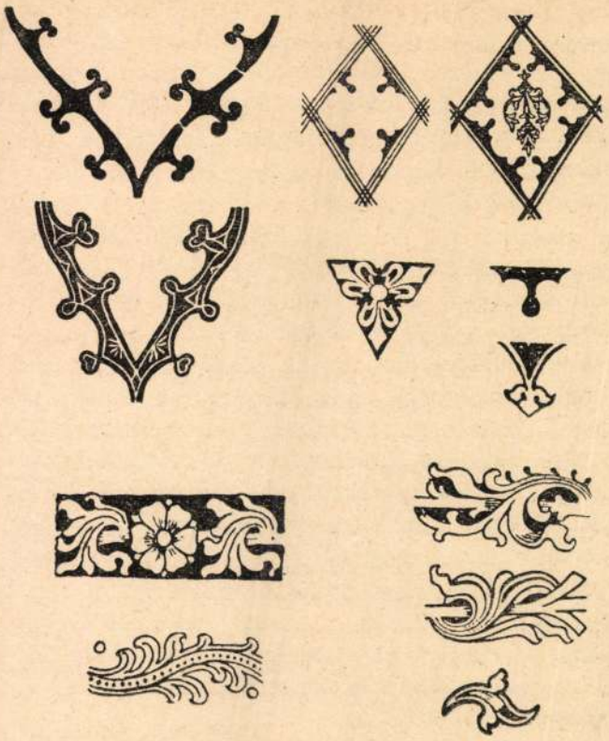

A RUTA-, LILIOM- ÉS GOMBBÉLYEGZŐK A KÖZÉPKORI KÖTÉSEKEN

talmazzanak. Hátránya volt azonban, hogy csupán néhány táblatípus fejlődhetett ki.

Végül, a harmadik technikai újítás abban állott, hogy a kézibélyegzők mintájára nagyobbméretű faducokat is készítettek, melyeket kézisajtóval nyomtak a nedves bőrbe. Ezek a lemezek figurális képeket, összetettebb ornamentális díszítményeket, tehát gazdagabb elgondolásokat ábrázoltak. A faducokkal való díszítés különösen Németalföldön terjedt el, de egész Európában uralkodott a XVI. sz. végéig. Ekkor már a magyar könyvtábladíszítés művészete is méltó helyet foglalt el Európában. A külföldi hatás, melyet az idegen mesterek bevándorlása, hazai iparosok külföldi tanulmányútjai és a külföldről hozott díszítőszerszámok közvetítettek az első évtizedekben, nem volt tartós és

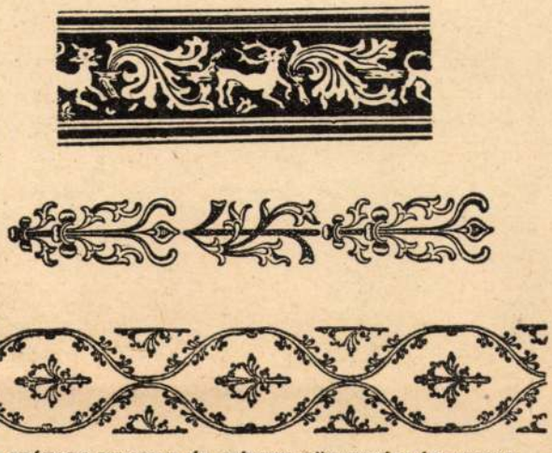

XV. SZÁZADI MAGYAR ÉS NÉMET KÖNYVTÁBLÁK KERETDÍSZITÉSEI

leküzdhetetlen, mert olyan jellegzetesen magyar díszítőelemekkel vegyült, amelyeknek felülkerekedését a Corvin-kódexek kötéseinél látjuk.

A művészi felfogásnak a XIV. század végén bekövetkezett általános megváltozása magával hozta a könyvdíszítés stílusának átalakulását is. A változás gyorsan és egyetemesen ment végbe egész Európában, kivéve Németországot, ahol a XVI. sz.-ig általában a régi műízlés uralkodott.

Már a XV. század elején megkísérelték a kódexek belső és külső díszítése között az összhangot helyreállítani. Olaszországból, mégpedig Velencéből indultak az első törekvések arra nézve, hogy a könyvtáblákon a gótikus stílus merev formáit, hegyes és feszes díszítményeit azokkal a keleten uralkodó síkdíszítményekkel helyettesítsék, melyeket a behozott szőnyegeken, fémtárgyakon, mozaikmunkákon és a Korán kötésein találtak. A keleti könyvdíszítő művészet — szorosabban az arab ornamentika — hatása a XV. század folyamán terjed el Olaszországban, mégpedig két jellemző motívumban. Elsőnek a gazdag változatú geometrikus szalagfonatok válnak kedveltté, később, a XV. sz. végén a vonalakkal rovátolt levél- és virágformákból alakított arab díszítőelemek. A velencei világkereskedelem nemcsak e hatás közvetítését végzi, hanem gondoskodik arab és perzsa könyvkötőmesterekről is, akikkel a XV. sz. végén s a XVI. sz.

A CORVIN-KÓDEXEK KÖTÉSEINEK JELLEGZETES DISZÍTŐELEMEI

elején elég gyakran találkozunk olyan olasz műiparosok műhelyeiben, akik a keleti ornamentika dúsgazdag tárházából akarták gazdagítani és korszerű színvonalra emelni a könyvtáblakészítést.

Ezekre a keleties díszítésű kötésekre jellemző a táblák beosztása, melyeken párhuzamos vonalak és egy-két síma, vagy paszomántszerű fonadék alkotta a keretet. A paszomántdíszítések, mint már említettük, a XII. századbeli ír könyvtáblákon is megtalálhatók. Hogy ennek a zsinórdíszítésnek az elemei a középkor

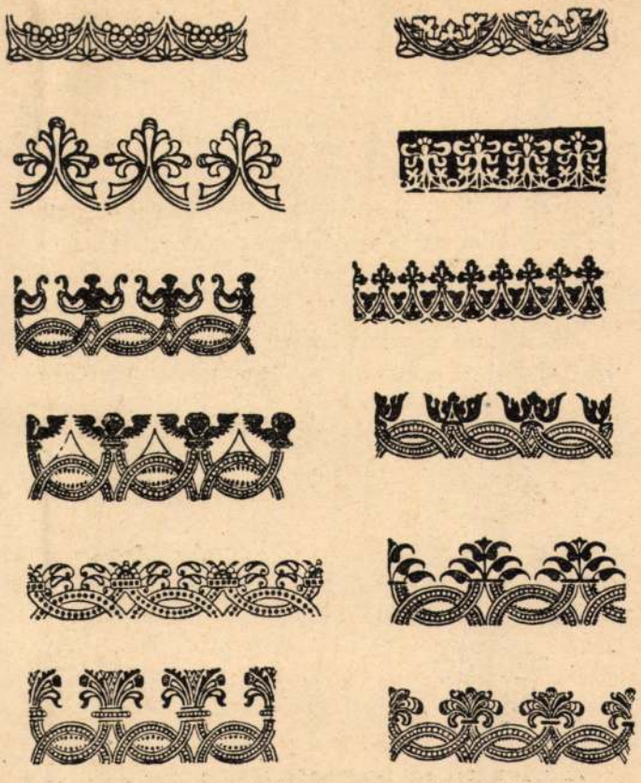

RENESZÁNSZ GÖRGŐ HENGERBÉLYEGZŐK

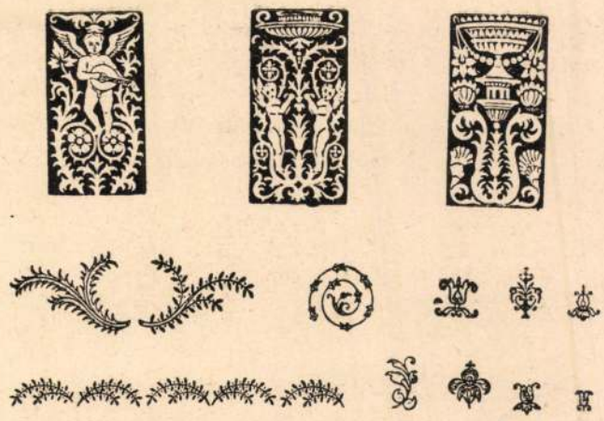

A FRANCIA RENESZÁNSZ KÖNYVTÁBLA BÉLYEGZŐI. AZ ÖT UTOLSÓ GROLIER MŰVEIBŐL

folyamán a legkülönbözőbb helyeken és időpontban tüntek fel, annak az az oka, hogy ez a motívum az antik ornamentikának csodálatosképen továbbélő töredéke, mely lassanként önálló jelentőségre emelkedett a különféle létviszonyok között, különféle változatok alakjában. Legrégibb formája a görög és római padló szalagfonatdíszítménye. Alaki fejlődés szempontjából a motívumvándorlásnak legérdekesebb mintája ez, mert a történelmi fejlődésnek leggazdagabb láncolatát tükrözi vissza. A kézi aranyozás is ebben a paszomántszerű ornamentikában jelenik meg először a budai Corvin-kódexek kötésein. Igaz ugyan, hogy egyidejűleg az olasz és spanyol kötéseken is találunk ilyen paszomántszerű aranyozott díszítést, de vizsgálataink alapján megállapítást nyert, hogy a magyar készítményeken található ornamentika abban különbözik az olasz táblákétól, hogy a paszomántbélyegzőkben a fonadékok nálunk apró pontokkal vagy vonalakkal vannak díszítve, tehát úgy, mint a XII. századbeli ír bélyegzőknél, míg az olaszoknál ezen fonadékok díszítetlenek és csak pár évvel későbbi táblákon találunk a Corvin-kódexek kötéseihez hasonló kivitelűt. A spanyol fonaldíszek sokkal inkább egyeznek a magyarral, mint az olasz.

Ez a paszomántszerű fonalvezetés alkotta a külső keretdíszítést. A belső mező beosztásánál kétféleképpen jártak el. Mégpedig vagy egész hosszában olyan fonadékkal díszítették, mely a közepén esetleg felül és alul is csokorszerűen kitágult, vagy ezen mezőben újabb központot szerkesztettek kör, csillag stb. segítségével és a megmaradó téren ennek megfelelő további alosztályokat létesítettek, díszítményül mindig fonalszerű arabeszkeket alkalmazva. A fonadék között

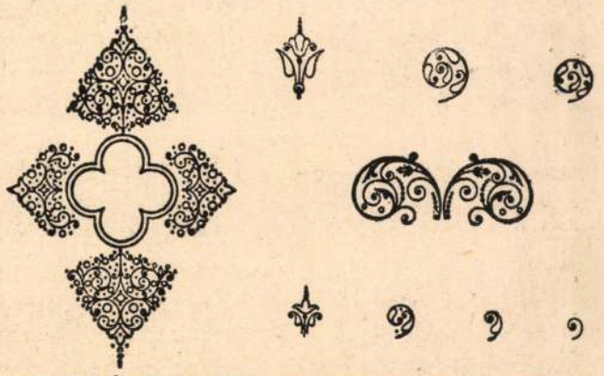

ALDUS- ÉS MAJOLI BÉLYEGZŐK LENYOMATAI A XVI. SZ. ELEJÉRŐL

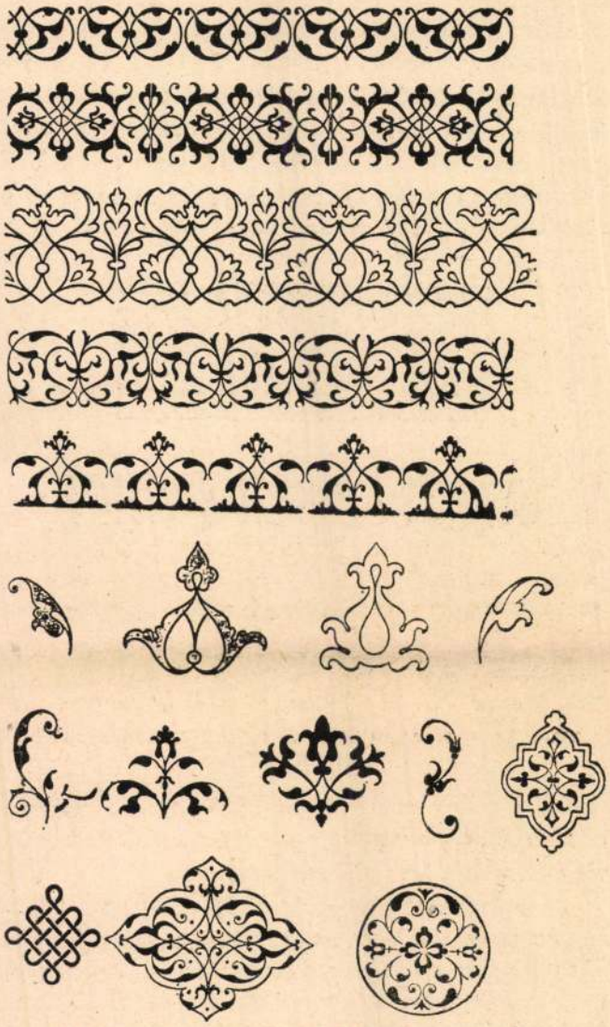

LE GASCON DÍSZITMÉNYEK A XVII. SZÁZADBÓL

s körülötte többnyire még kisebb-nagyobb gyöngylenyomatokat, egyes és kettős köröcskéket is találunk szétszórva, melyek szintén keleti eredetűek. Ez volt az általánosan elterjedt olasz kötésdíszítés, szemben a Corvin-kódexek könyvtábláival, melyek a belső mezőt olyan eredeti kiképzéssel díszítették, ami által a magyar reneszánsz könyvkultúrának örökké maradandó értékű remekműveivé váltak. A Corvin-kódexek középső részének sajátságos díszítőelemei a következők: sphinx, kisebb rózsa, különböző virágok s ezek befogadására, olykor két levéltől környezett tölcsér, levelek, palmetták, rozetták, ökörszem és néhány apró ékítmény, beleértve a fonadék összeállításánál használt

zsinórmotívumokat. Végül, a legtöbb példányon, a kördísz közepén, Magyar- és Csehországnak egyesített címerét tartalmazó pajzsot, fölötte pedig koronát alkalmaztak arany nyomással. Nemcsak az arany alkalmazása adta a Corvin-kötések egyedülállóságát, hanem főként a keleti eredetű díszítmények, melyek teljesen megegyeznek honfoglaláskori tarsolylemezeink egyes motívumaival. Magyar származásuknak kiváló bizonyítéka ez a hasonlatosság. Kétségtelen az is, hogy a Corvin-kódexek kötéseinek szerkezete azonos a magyar hímzések motívumaival. Sajnos, ez az eredeti magyar könyvtábladíszítés megteremtője halálával lassan elenyészett.

Az olasz reneszánsz jellegzetes, bélyeget nyomott egész Európa könyvtábladíszítő stílusára és ez a hatás az Aldus-kötések révén elsősorban Franciaországban volt érezhető. A táblák díszítései a következő megoldást nyertek: az egész felületet egymásbafonódó geometrikus szalagdíszek hálózták be, s a közöket aranynyomású lomb és rendszerint erezett levéldísz töltötte be, szabad teret hagyva a könyv címének vagy tulajdonosa nevének felírásához. A díszítésre szolgáló bélyegzők eleinte tömörek voltak, később a francia Grolier a rovátkolt felületű bélyegzőket, majd az olasz Maioli a kontúros díszítményeket hozták forgalomba. Így alakultak ki a kornak megfelelő különféle díszítőelemek, melyek létrehozták a Cannevari-,

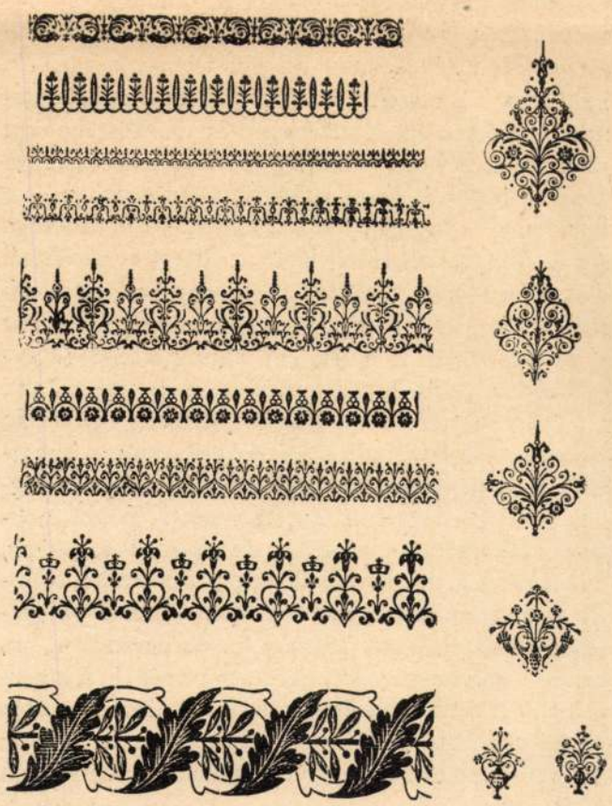

A XVIII. SZÁZADBAN HASZNÁLT FRANCIA EREDETŰ KÖNYVTÁBLADÍSZÍTMÉNYEK

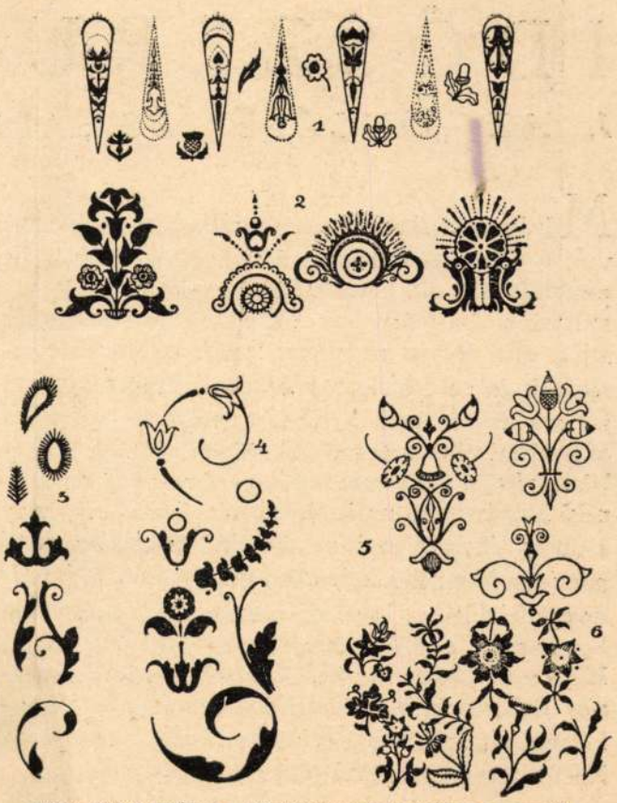

XVII—XVIII. SZÁZADI KÖTÉSEKEN HASZNÁLT LEGYEZŐ-, PADELUP-, DERÔME- ÉS PAYNE-MOTÍVUMOK

Maioli-, és Grolier-kötéseket. A francia és olasz könyvtábladíszítő stílus hatását még Németország sem kerülhette el, hol Krause Jakab érte el ezen a téren a legnagyobb eredményeket. Könyvtáblái úgyszólván teljesen megegyeznek a Grolier-táblák díszítéseivel.

A XVII—XVIII. században nem változik lényegesen az európai könyvtábladíszítés, csupán a bélyegzők aprólékosabb rajzú, fínomabb kivitele jelent némi újdonságot. Elsősorban az ú. n. legyeződíszítmények terjednek el, melyeket az angol, francia, magyar és német könyvkötők használnak előszeretettel. A Le Gascon-féle díszítmények mellett legnépszerűbbek voltak a legyezős-, csipkés-, Padelup-, Derôme- és Payne-motívumok.

A magyar könyvtábladíszítés is gazdag eredményeket tud ez időből felmutatni, az idegenből átvett motívumokat nemzeti jelleggel ruházta fel és azokat sajátos rendszer szerint alakította át. Legszebb emlékei ennek a nagyszombati és a debreceni kötések, melyek betetőzték a magyar könyvtábladíszítés művészetét.

Amint láttuk, az Európát meghódító művészeti áramlatok a könyvtábladíszítést sem hagyták érintetlenül és stílusát mindannyiszor a kor műízlése szerint alakították. Az egyes, jól sikerült motívumokat azonban nem söpörte el az új művészi felfogás, hanem — ha érdemesek voltak rá — felkarolta, átalakította, továbbfejlesztette.

HUNYADY JÓZSEF

IDŐSZERŰ KÉRDÉSEK

I. AZ „ÖNCÉLÚ" ÉS „ALKALMAZOTT" MŰVÉSZET

Művészeti életünknek sok időszerű és égető kérdése van. A művészek társadalmi és gazdasági problémája megoldás előtt áll. Folyóiratok és napilapok hasábjain, művészek és műbarátok ankétjein, összejövetelein szinte állandó vita tárgya mai művészetünk magyarságának és európaiságának kérdése. Lépten-nyomon hallunk és olvasunk a modern művészet esztétikai és szellemi válságáról szóló elmélkedéseket. A válságkörüli viták ma már mindinkább a lényeg felé közelednek. Művészek és műértők egyaránt felismerik, hogy a válság lényegét az ú. n. „öncélú" és „alkalmazott" művészet híveinek mindjobban elmérgesedő, de immár a végkifejlődéshez közeledő harcában kell keresnünk. Éppen ezért, ez a legidőszerűbb és legégetőbb kérdés. Hogy ezt a harcot megértsük, s lényegének felismerésére juthassunk, s a válságból kivezető útra elfogulatlanul rátalálhassunk, szükséges, hogy a kétféle elv kialakulására visszatekintsünk.

A művészettörténet fontos tanulsága, hogy nagy korszakaiban határozott stílusegység uralkodott az építészet, a szobrászat és a festészet között, sőt a nagy korszakok kezdő fázisaiban az utóbbiak alá voltak rendelve az építészetnek, s résztvettek a sajátosan tektonikus térhatások kialakításában. Az épületnek is szüksége volt arra, hogy a szobor, a festmény tökéletessé érlelje. A korszakok második fázisaiban jellemző a szobrászat előtérbe nyomulása, míg a harmadik, záró fázisban rendszerint a festészet játssza a vezető szerepet. Az egyiptomi és asszír-babiloni művészetben alig érzünk átmenetet: hosszú évszázadokon, sőt évezredeken keresztül az architektónikus jelleg uralkodik a szobrászaton és festészeten is. A görög művészet első, ú. n. archaikus korszakával indul az európai művészet sajátos ritmusban való hullámzása. A hellenizmus korában már szabadabban lélekzenek az architektúrába belekomponált szobrok és domborművek, később pedig a falfelületek egyszerű, geometrikus színezése helyén is megjelennek az önállóságra törekvő festői kompozíciók. Amikorra azonban a szobrászat és festészet eléri a maga teljes önállóságát, tulajdonképen vége a korszaknak, s kezdődik az új. A görög művészet hatalmas korszakára a római művészet újra az építészet által irányított korszaka következett. Ennek bomlásakor az ókeresztény bazilikák veszik át az új, a keresztény művészet korszakának indító szerepét. A mi szempontunkból ekkor kezdődnek a művészettörténet legérdekesebb és legtanulságosabb fejezetei. Az ókeresztényt követi a román és ezt a gótika. Ezek keretén belül kisebb, építészeti, szobrászi, festői fázisokat ismerhetünk fel. A harmónia a gótikában a legtökéletesebb. A gótikus katedrálisok stílusegysége, harmónikus tökélye sokszor a legkiegyensúlyozottabb görög templomokat is felülmúlja e tekintetben. A reneszánszszal új korszak kezdődik. A gótikában a harmóniához éppen szükséges halk hangsúllyal játszott vezető szerepet az építészet. A reneszánszban a stílusegység még tökéletes, de a szobrászat, a festészet önállósul, s egyenrangú társa lesz az építészetnek. Közel két évszázadon keresztül egymás mellett fejlődnek. A barokkban a szobrászat, utolsó korszakában pedig a festészet túlsúlyba kerül. A baj azonban csak a XIX. század elején következett be, amikor egységes új korszak helyett az építészet, a szobrászat és a festészet egymástól szinte teljesen függetlenül, különnemű utakon, más és más stílustörvények szerint fejlődnek. A reneszánsz az individualizmus melegágya, s ebben a melegágyban csírázott az „öncélú" művészet palántája is. A művészettörténet azonban még más, a felvetett kérdés szempontjából nagyon fontos tanulsággal is szolgál. Az ókori népek, az egyiptomiak, a görögök, vagy akár a távolkeleti népek, mint például a kínaiak, japánok, hinduk, s a keresztény középkor európai művészetének beláthatatlan gazdagsága és sokfélesége azt mutatja, hogy bennük mindig fontos szerepet játszott az illető népek és korok egész lelkisége, mondavilága, hite, vagy — hogy mai szóval éljünk —: világnézete. Az illető népek és korok hite, az életről és a világról vallott felfogása táplálta a legnagyobb művészek alkotóerejét, ami hatványozott mértékben fejeződött ki alkotásaikban. A keresztény művészet első 18 évszázadában pedig éppen a vallásos érzés volt az, ami a művészekben és a társadalom egészében egyformán élt, ami a művészetet természetesen közelvitte a keresztény világ legszélesebb rétegeihez. A művészet legbőkezűbb hordozója az Egyház volt. A templomokban, azok falain, diadalívein felsorakozó mozaikok, falfestmények, az oltárok táblaképei, a templom belsejét és külsejét díszítő szobrok és domborművek egységes világszemléletet fejeztek ki, de nemcsak a hit, hanem a művészet nyelvén is ékesen beszéltek. A hívőknek nemcsak vallásos érzését táplálták, hanem a szép iránti vágyát is kielégítették. A templom Isten háza, de egyben a művészetnek is legszentebb szentélye volt.

Azt látjuk tehát, hogy mind az ókori, mind a távolkeleti, mind pedig a kereszténykori művészet fejlődé-

Hoffmann Edith: Körösbori könyvkultúránk néhány fontos emlékéről.

Kny. Magyar Könyvszemle
8°, 4K, 24L Budapest, 1925.

Magyar Könyvkultúra

Magyar Könyvillusz

Áráció

Nagy Zoltán: A modern magyar könyvillusztráció

Kny. Magyar Könyvszemle
8°, 6K, 20L, Budapest, 1937.

Magyar Könyv- és
Reklámművészek Tár-
sasága -

Említve
Reklámélet
1938. 4. sz. 83. l.

1944. jan. 24.

FÜGGETLEN MAGYARORSZÁG

a papír 2 !!

KÜLALAK: 4

A háborús könyvkonjunktúra selejtessége napirenden levő téma a kritika körében. Sajátos módon azonban a kritika csak a könyvek tartalmát, belsejét veszi figyelembe s nem ötlik szemébe, hogy *a könyvek külalakja is a gyanús konjunktúra jeleit hordja magán.*

Röviden szólva: *külalakból megbukott a magyar könyvkiadás.*

Soha annyi gusztustalan, ízléstelen, primitív technikával előállított, hozzá nem értően tipografált, hanyagul kötött könyv nem özönlött a piacra, mint most. Lassan már oda jutunk, hogy igényesebb gyűjtő, aki ad valamit a könyvtárára, nem teheti be az új könyvek egy részét a régiek mellé. Fél, hogy elpirulnak a békebeli kiadványok.

Annál veszedelmesebb jelenség ez, mert a háború most is, mint legutóbb, *a fordító irodalom kivirágzását hozta meg.* Többféle okkal lehetne magyarázni ezt; a megfélemlített szellem elbarrikádozza magát, a termőkedv megcsappan, cenzura fékezi a friss és mai problémák felszínre kerülését. Azonfelül a szellem, az elzárt határokon túl fokozott szomjúsággal keresi a kapcsolatot a külfölddel, a testvér irodalmakkal. Szóval, a fordítások évtizedét éljük s ez teszi mindennél szomorúbbá a selejtes könyvek divatját. Nem kevesebbet jelent ugyanis ez a körülmény, mint hogy *a világirodalom legnemesebb s legjelentősebb alkotásai rossz kiadásban, felületes gondozásban jelennek meg a magyar közönség asztalán.* Az első világháborús fordításhullámmal együtt most már lassan oda jutunk, hogy *a klasszikusok nagyrészt olvashatatlan, primitív kiadásban, ízléstelen, maszatos fedéllel és kötésben szomorkodnak polcainkon. Az embert szellem legfényesebb emlékei örökre megjavíthatatlanul csúnya kiadásokban forognak közkézen.*

Nemcsak részletjelenség ez, hanem helyrehozhatatlan, évtizedekre szóló hiba. Hiszen a háborús konjuktúra alkalmával, mikor mindenki inkább vesz könyvet, mint békében, a közönség igénye feltöltődik ezzel a silány külalakú táplálékkal, a piac telítődik háborús, „ideiglenes" kiadásokkal és sem alkalom, se mód nem kínálkozik többé, hogy a megcsúfolt klasszikusokat méltóbb köntösben tegyük az olvasó asztalára.

Az okok között talán legelső a mérhetetlenül elburjánzott kis kiadók rendszere. A rövidéletű vállalkozások gyorsan és mohón akarnak meggazdagodni s a nyereséget a kiállítás rovására érik el. A legkisebb lelkiismeretességet sem mutatják a kötések tartóssága s a nyomás, tipografálás, körülvágás tekintetében. Legalább háború alatt megtanulhatná a magyar könyvkiadás, hogy nem a rikító, művészietlen címlapok, neobarokk könyvkötések, hanem a *szolid nyomás, ízléses margó, forma, szakszerű tipografálás* teszi a könyvet. Újabban már olyan könyvek is akadtak a kezünkbe, melyekben *oldal-eltördelések, hiányzó s másutt felbukkanó sorok s drasztikus sajtóhibák* mutatkoznak. A felületes gyári könyvtermelés lépten-nyomon árulkodó jelei.

Sok a kiadó, kevés a nyomda és a képzett szakember. Ezért szállítják le az igényeket a könyvkiadók. De a konjunktúra nem örökké tartó s egy napon arra ébredhetnek a kiadók, hogy többen vannak mint az olvasók.

Magyar könyvkiadás a második világháború alatt

Mereón kiállás, 100 %-os igazság.
A vacak papírról azonban egy betűt sem ír!

alatt.

FÜGGETLEN MAGYARORSZÁG

A szembenállók kibékítés
a hercegprímás a Szent M

Vasárnap délelőtt a Szent Domokos rend Thököly-úti templomában befejeződtek azok az egyházi ünnepségek, amelyeket a katolikus egyház

Árpádházi Boldog Margit szentté avatására

rendelt el. Az ünnepi szentmisén *Magyarország kormányzóját Kállay*

juk magyarországi Szent Margittól, hogy az Isten mértékével kell mérnünk önmagunkat, földi javainkat és egész életünket, mert csak annyit ér az ember, amennyit Isten előtt ér. Megtanulhatjuk tőle magyar hazánk áldozatos szeretetét, amely türelemmel viseli a nehézségeket, fáradalmakat, vagy nélkülözéseket, amely szent Margit példá-

tilusu faragott diszitéssel. — Stollenschrank, Eichenholz,

aragott Louis XVI. diszitéssel. Olasz, XVIII. sz. m. f. —
it geschnitztem Louis XVI. Dekor. Italienisch, zw. H.

- és faberakásu alakokkal. Olasz, XVIII. sz. — Kommode,
tarsia. Italienisch, XVIII. Jh.

yozott fa, nagy griffel. XIX. sz. — Vitrintisch, geschnitzt
.

nloklapján berakott disz. Tirol, XVII. sz. — Truhe, Nuss-
Intarsia. Tirol, XVII. Jh.

eszkes és kétfejüsasos berakás. Osztrák, XVII. sz. — Truhe,
rin Intarsia von Arabesken und Doppeladler. Österreich,

illérek és ivezet, intarsiákkal. Osztrák, XVII. sz. — Truhe,
en. Österreich, XVII. Jh.

savaros oszlopokkal, faragott diszitéssel. XVII. sz. stilus-
z, mit gewundene Säulen und Schnitzerei. Stil d. XVII.

ragott és aranyozott fa, virágos Aubusson kárpitozással.

Csontosi János: Magyarországi könyvnyomtatók és betűöntők a 14.—15. században.

(Kny. Magyar Könyvszemle)
8°, 0K, 2 0L, Budapest, 1879.

Magyar könyvnyomtatók és betűöntők

Kudora Károly: Könyvfestészetünk a párisi magyar történelmi kiállitáson

16°, 0K, 14L, Budapest, 1899.

Magyar Könyvfes-
tészet

Magyar Könyvészet

bibliogr. szabályai

Melléklet a Könyvtári Szemle 1935. évfolyamához.

MAGYAR KÖNYVÉSZET

Ujonnan megjelent könyvek, folyóiratok és térképek jegyzéke

Kiadja a.

Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Orsz. Egyesülete
Budapest, IV., Magyar-utca 50.

I. szám. || Megjelenik kéthetenként || 1935 január 12.

Jelmagyarázat: A címleírásban a [ ] zárjel jelentése: címlapon nem szerepel. Lapszámozásnál a [ ] zárjelbe tett számjegy a számozatlan lapokat jelenti. A megjelenés évszámát azonban akkor is [ ] nélkül vesszük fel, ha a könyv más részéről (előszó stb.) vettük. — Három pont (. . .) szövegkihagyást jelent. ! a könyv nem került kezünkbe. — Kl. különlenyomatot jelent. Formátum: 16-r. 15 cm. magasságig; 8-r. 15—25 cm. magasságig; 4-r. 25—35 cm. magasság; 2-r. 35 cm. magasságon túl.

LAPJA

ÚJ CZÉGEK

sterreichischer Hof» I., Rothen-
«König v. Ungarn» I., Schuler-
lodák, legmodernebb kényelem.
t árak.

*

platz. Elsőrangú kávéház, kitünő
is, bel- és külföldi lapok.

*

somirgott-Strasse 3. Elsőrangú
s. Kül- és belföldi lapok.

*

ffstrasse és Neuer Markt sarkán.
ern szálloda elegáns lakoszta-
ő konyha.

*

, Stefansplatz. I. rangú családi
tva. Riedl János szállodás.

PAAR JÁNOS ÉKSZERÉSZ, BUDAPEST, KORONAHERCZEG-UTCZA 3.

*

Gries. Bozen mellett, (Déltirol). Klimatikus gyógyhely. Őszi-, téli- és tavaszi tartózkodás. Idény szeptembertől május végéig. **Hotel** és **Pensió Austria.** Elsőrangú, modern kényelem, kitünő ellátás. Obermüller R. tulajd

*

Győr. Meixner Hotel Royal-szálloda. Minden kényelemmel berendezett szobák. Villanyvilágitás. Lift. Központi fütés. Kitünő konyha. Kávéház. Kül- és belföldi lapok.

*

Győr. Hungária Kávéház. Buffet, kitünő italok, bel- és külföldi lapok, esténkint jó czigányzene és mozgófénykép. Tulajdonos Ludassy Mór.

*

Herring D. A. (Leutner utóda) udvari czipészmester. Bécs,

Magyar Könyvészet

Petrik G. Magyarország Könyvészete 1860-75.

Kisch Lingstein: Magyar Könyvészet 1876-1885

Petrik G.: Magyar Könyvészet 1886-1900

Petrik G.: Magyar Könyvészet 1901-1910. 1-6 füzet. Több nem jelent meg.

Kertbeny-Petrik: Magyarországi német Könyvészet. 1801-1860 ig.

Magyar Köpenyeges Mária képek

Dr Éber László:

Köpenyeges Mária képek. (Egy Képes melléklet és két ábra.)

Arch: Ért. 1912

303–319. l.

indulok új alkotmányos küzdelembe, eze
gitimizmus lánglelkű apostola: Griger M
királyság megváltó eszméjének. És feg
nyugalmat, békét, becsületes demokráciát

Ezért fordulok barátaimhoz, hivei
lakozzanak hatalmas, lelkes táborunkhoz
igaz ügyet, harcoltam a főváros autonomi
sok ezer embertársamon, joggal kérhet
harcolni az elnyomatás veszedelme ellen.

És kérek mindenkit, akit közös eszm
nek semmit, amig igazolt emberein
Griger Miklós és az én nevem sz

Budapest, 1935 március havában,

Márkus-nyomda. Budapest, V., Bank-utca 5. (Felelős vezető: Márkus Géza)
Felelős kiadó: Berecz Vilmos.

Magyar köszobrok, újabb

Laid

Pálinkás László: Újabb magyar köszobrok. *Pásztortűz* XXVI. évf. p. 5—9. 5 kép.

1940.

Ruzitska I

35 L, Buda

Ruzitska L

tolása és

Épitész-Eg

1935.

Sajó Aladá

rösmarty-s

dapest, 19

Saly Lászl

84 L, Buda

Saly, Lászl

Paulinerki

Samu János

loma arany

Sándor Imr

régi sirkö

rem-és Rég

vár, 1913.

keznek és valószinű, hogy a Maróthy család kivitte, hogy Békés város legyen; 1452-ben már mint civitas szerepel egy okmányban.

A XV. század folyamán a Maróthy család birtokába jutott. Ez a család sokat tett Békésért. Bánhidát összekapcsolta vele, kápolnát épített, mely még a XVI. században is állott, kastélyt is épített, mely 1469-ben még állott, de mai napság már helyét sem lehet megállapítani és falaiból egy tégla sincs meg. Ez időben 1405 és 1452 között történt, hogy Békés ismét városi rangra emelkedett, a miből azt kellene következtetnünk, hogy városi körfala is volt. De ha volt is körfala és kastélya, a törökök ellen 1563-ban ezek oltalmat nem nyujtottak. A törökök erős helylyé tették, sövények közé szorított széles földbástyákkal és mély árkokkal vették körül, úgy hívták az ily erődöt, hogy «palánk»; 1576-ban a békési palánk már megvolt és 1590/91. évi följegyzésekből következtethető, hogy a törököknek ekkor mecsetjük is volt. De a békési palánk csak 1595-ig állott fönn, ekkor maguk a törökök pusztították el.

Krisztik János ugyane kötetben a békésmegyei régi klastromokról ad hírt. Az áttekintésből leginkább az építészet történetére tartozó adatok érdekelnek. Gyula városában már az Árpádházi királyok korában létezett ferenczrendi monostor, melynek azonban 1313-ban már csak neve volt fön; a XV. században a Maróthyak építettek Gyulán a ferenczek számára újabb kolostort és templomot.

E templomról szerző hajlandó azt hinni, hogy emlékszerű volt; mert a templomnak igen becses egyházi szerei voltak. Ezek közül néhányat még 1554-ben Ecsedre, utóbb Kassára, a hol Németh Jakab nevű jezsuita tíz egyházi ruhájukat lajstromba vette, mely fönnmaradt; ez öltönyök becsesek voltak, mindannyi selyemből vagy damaszkból való volt.

Maga a gyulai kolostor a XVI. századközepe táján indult pusztulásnak. Egy más békésmegyei faluban, Gerlán, 1257-ben szintén létezett már apátsági monostor, lehet, hogy ennek romjai még fönállottak a XVI. század elején; az Abrahámffyak Gerlára ferenczieket telepítettek; a múlt században a ferenczrendi klastrom alapfalai még állottak az ú. n. «monostortere» szigeten. A templom alapfalait pedig csak néhány éve hányatta szét a földes uraság. — Gyulán a XVI. század a ferenczrendi apáczáknak is volt hajlékuk; de ez is tönkrement a török időben.

A hivatalos közleményekből említjük, hogy az egyesületnek most van 219 tagja, jövedelme 1398 frt 47 kr., kiadása 381 frt 73 kr. *Kövér Béla.*

Dr HOERNES DIE URGESCHICHTE DES MENSCHEN nach dem heutigen Stande der Wissenschaft. A. Hartleben Bécs. Igen hasznos vállalat indult meg e czímen, mely hivatva van a præhistorikus kutatásnak lendületet adni. Nagy szükség van oly műre, mely az egész világon számos szakembertől és még több szakkedvelőtől szenvedélylyel űzött ősrégészeti ásatások- és tanulmányokról rendszeres összefoglalást és áttekintést nyújt. Hœrnes ily föladatra kiváló képességgel bír, miről az eddig megjelent öt füzet is tanúságot tesz. A munka 20 füzetre van tervezve és körülbelül hat forintba fog kerülni. Addig is, míg róla érdemleges ismertetést hozunk, közöljük röviden a munka tervrajzát és első öt füzetének tartalmát. Szerző az óriási anyagot tíz fejezetben fogja tárgyalni. Az első fejezet szól a præhistoria fogalmáról, tárgyáról és föladatairól; a második bemutatja az emberiség legrégibb állapotát; egy további szakasz a föld

harmadlagos korával és a diluviummal foglalkozik; a negyedik rész az újabb kőkornak van szentelve; az ötödik a fémek használatának kezdeteiről szól; a hatodik tárgyalja a bronzkor közép- és éjszak-európai, a hetedik dél-európai és keleti emlékeit; a nyolczadik a Hallstatt-kort mutatja be, a kilenczedik a historia kezdő szakaszait a La Tène, a római s a népvándorlási kor jellemzését adja; végül a tizedik fejezet összefoglalja az összes tanúságokat, melyeket a præhistoria Európa régibb és újabb népeinek míveltségére nyújt.

Az eddig megjelent két fejezetben szerző előadja az új tudomány keletkezését, szól a természetes állapotban élő népekről, szól a nyelv és vallás, az állam és család, az élelmezési módok és gazdasági foglalkozások kezdeteiről, továbbá a tűz föltalálását, a fegyverek és szerszámok készítésének, a kereskedelem megindulásának kérdéseit tárgyalja. Mindez érdekes tárgy élénk, színezett előadásban vonul föl az olvasó előtt és számos, többnyire sikerült kép kiséri a szöveget. *Hpl.*

MAGYAR KÖVETSÉG I. MAXMILIÁN CSÁSZÁRNÁL.
Fametszet a «Weisskunig»-ból (Jahrb. d. Kunsthist. Sammlungen etc. Wien 1888. VI. k. 385. l.)

Arch. É. 1891.

Magyar középkori
fazzobrászat

lásd.

Kampis Antal.

Középkori fazzobrá-
szat Magyarországon

Bp. 1940.
Officina.

Rövid önrefoglalás
a 145—151-lapo-
kon, a
jelentékenyebb emlékek
képes táblaival.

V. Ferdinand megkoronáztatás

~~[illegible]~~

A balra for
~~pének e várlata~~
~~[illegible]~~ jobb kiét
a lóés annak
Balról a ló hv
csillagdisz ~~[illegible]~~
Aquar

Folyó szám	Kelet hó	nap	Tárgy

tás
ördatemplom
ottyán János
ttégeiről.

	Bevétel korona	Bevétel fill.	Kiadás korona	Kiadás fill.
...itására 27751/1905	6368.	—		
1·90 k. járandó-				
			1800.	—
...a 44117/1906 n.	780.	—		
3173·15 k. já-				
n.)			2913	15
kor. járandó-				
			800.	—
...ij (460/1906)	Bottyán		100.	—
...nnka fejében (614/1906)			150.	—
(1906 n.)			109	70
(1907)			200.	—

Rigler J. E. r.-t. 1904. VII m. sz. 02793.